TALÂT KOÇYİĞİT

KUR'AN-I KERİM

MEAL VE TEFSİRİ

CİLT 3

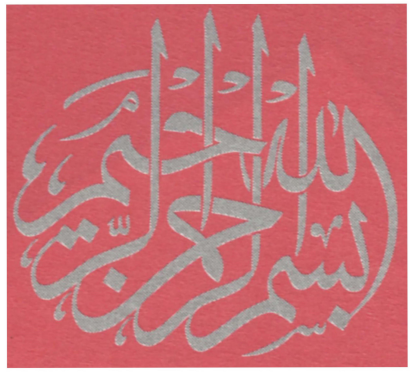
بسم الله الرحمن الرحيم

KUR'AN-I KERİM MEAL VE TEFSİRİ

Prof. Dr.
TALAT KOÇYİĞİT

TÜRKİYE DİYANET VAKFI YAYINLARI

Kur'an-ı Kerim Meal ve Tefsiri Prof. Dr. Talat Koçyiğit
Gözden Geçiren: Prof. Dr. Bünyamin Erul
Yayın no: 631
Grafik, Tasarım: TAVOOS

© Bütün yayın hakları
Türkiye Diyanet Vakfı'na aittir.
Bu eser ilksay Kurulu'nun 05.02.2014 tarih ve 1/2 sayılı kararıyla uygun görülmüş ve Türkiye Diyanet Vakfı Mütevelli Heyeti'nin 22.04.2015 tarih ve 1510 sayılı kararıyla basılmıştır.

1. Baskı, Ekim 2016, Ankara 1000 adet

Sertifika No: 15402

ISBN 978-975-389-798-3
978-975-389-881-2 takım
16.06.Y.0005.631

BASKI :
TDV
YAYIN MATBAACILIK TİC. İŞLETMESİ
BASIMEVİ | PRINTING HOUSE
Serhat Mah. 1256 Sokak No:11
Yenimahalle / ANKARA
Tel : 0312 354 91 31 (pbx)
Faks : 0312 354 91 32
e-posta : bilgi@diyanetvakfiyayin.com.tr

Prof. Dr. Talât Koçyiğit (1927-2011)

3 Ağustos 1927'de Uşak'ta doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini Uşak'ta tamamladı. 1949'da açılan Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden 1953'te mezun oldu. En çok etkilendiği hocası Bosnalı M. Tayyip Okiç'in teşvikleriyle aynı yıl fakültesine asistan oldu. 1957'de tamamladığı Hadislerin Toplanması Ve Yazı İle Tespiti adlı doktora tezinin ardından Hadis tarihi, Hadis Usulü, Hadis Istılahları, Hadisçilerle Kelamcılar Arasındaki Münakaşalar gibi her biri klasikleşmiş eserleri telif etti. Birçok hadis hocasını yetiştirdi. 1982-1985 yılları arasında fakültede dekanlık yaptı. Ülkemizin yetiştirdiği ilk hadis hocası, geçirdiği kalp krizi sonucu 18. 4. 2011 Pazartesi günü vefat ettiğinde geriye 20 değerli eser ve onlarca makale bıraktı.

1 3 4 5 9 7

9 789753 898843

İÇİNDEKİLER

7. Â'RÂF SURESİ
1. Surenin Adı, Nazil Olduğu Yer ve Zaman 9
2. Surenin Gayesi 9

8. ENFÂL SURESİ
1. Surenin Adı, Nazil Olduğu Yer ve Zaman 215
2. Surenin Gayesi 216

9. TEVBE SURESİ
1. Surenin Adı, Nazil Olduğu Yer ve Zaman 295
2. Tevbe Suresinin Özellikleri 296
3. Tevbe Suresinin Enfâl Suresi ile Bağlantısı 296
4. Tevbe Suresinin Gayesi 297

10. YUNUS SURESİ
1. Surenin Adı, Nazil Olduğu Yer ve Zaman 455
2. Surenin Konusu 456
3. Surenin Kendinden Önceki Sure ile Bağlantısı 457

11. HÛD SURESİ
1. Surenin Adı, Nazil Olduğu Yer ve Zaman 547
2. Hûd Suresinin Konusu 548

Â'RÂF SURESİ

1. Surenin Adı, Nazil Olduğu Yer ve Zaman

Â'râf suresi, Kur'an-ı Kerim'in yedinci suresi olup 206 ayetten müteşekkildir. 163. ayetten 170. ayetin sonuna kadar sekiz ayet müstesna, Hicret'ten önce Mekke'de ve Sad suresinden sonra nazil olmuştur. Sekiz ayet ise, Medenîdir. Bazıları da surenin En'âm suresinden sonra ve onun gibi bir defada nazil olduğunu söylemişlerdir.

Surenin 46. ayetinde de zikredildiği gibi, *Araf*, cennet ile cehennem arasında perde vazifesi gören, üzerinde cennet ve cehennem ehlini simalarından tanıyan ve cennete girmeyi şiddetle arzu eden birtakım adamların bulunduğu yüksek bir tepedir. Taberî de kelimeyi bu manada açıklamış ve Arapların yeryüzünden yüksek olan her şeye *urf* dediklerini, *Araf*'ın da *urf*'un çoğulu olduğunu söylemiştir. Nitekim horoz ibiğine de başından yüksek olması sebebiyle *urf* denilmiştir.

2. Surenin Gayesi

Â'râf suresi de En'âm suresi gibi Allah Teâlâ'nın tevhidi, Peygamberlik ve özellikle Hazreti Muhammed (sas.)'in Peygamberliği, vahiy, kıyamet, öldükten sonra dirilme, hesap ve ceza gibi iman esaslarının ispatı maksadıyla indirilmiş bir suredir. Ancak gerek bu konular olsun ve gerekse Peygamberler'in kıssaları olsun, En'âm suresindeki konulara oranla daha teferruatlı bir şekilde ele alındığı için Â'râf suresine En'âm suresinin beyanı gibi bakmakta herhangi bir mahzur yoktur.

Mekkî surelerin en uzunu olan Â'râf suresinde yer alan başlıca akaid konuları şunlardır:

1) Kur'an, Allah'ın kelamıdır: Sureye, Kur'an-ı Kerim'in, Hazreti Peygamber'in ebedi bir mucizesi ve Allah'ın büyük bir nimeti olduğunun beyanı ile başlanmış ve bu itibarla ona uyulması emredilmiştir.

2) Adem, bütün insanların babasıdır: Bütün insanlar tek bir babadan gelmiştir. Adem yaratıldığı zaman, Allah Teâlâ, ibadet etmek maksadıyla değil; fakat tazim etmek ve selamlamak maksadıyla bütün meleklere ona secde etmelerini emretmiş, melekler secde ettikleri halde İblis, kibirlenerek ona secde etmekten kaçınmış ve böylece Rabbinin emrine karşı gelenlerden olmuştur.

Surede, Bakara suresinde anlatılan Adem'in (as) İblis ile olan kıssası tekit maksadıyla tekrar edilmiş, şerrin ve kötülüğün mümessili olan şeytanın cennetten kovulduktan sonra yeryüzünde hakka ve hayra davet eden insanla mücadelesi bir daha anlatılmıştır.

3) Tevhidin ispatı: Bilindiği gibi tevhid, Allah'ın birliğini ikrar ile yalnız O'na ibadet etmek ve dini O'na has kılarak teşride helal ve haram kılma hakkının yalnız O'na mahsus olduğunu itiraf etmekten ibarettir. Bu sebepledir ki surenin 3. ayetinde *"Rabbinizden size indirilen (bu Kitab)'a uyun; O'nun dışındakileri dostlar edinip de onlara uymayın."* buyurmuştur. Binaenaleyh Â'râf suresi, tevhidin ispatı konusunda büyük önemi bulunan Mekkî surelerin başında gelir.

4) Vahiy ve risalet: Allah'ın, insanlara tebliğ edilmek üzere Peygamber olarak gönderdiği kimselere, ya ilham yolu ile ya da melek vasıtasıyla dinî mesajlarını göndermesine vahiy denilmiştir. Peygamber ise, bu mesajları insanlara duyurmak üzere yine insanlar arasından Allah tarafından seçilmiş görevli elçilerdir. Binaenaleyh vahiy ve risalet konusu da, İslam dininin iman esasları olarak Â'râf suresinin önemle üzerinde duruduğu konulardan biridir. Mesela Allah Teâlâ, surenin 35. ayetinde şöyle buyurmuştur: *"Ey Ademoğulları! Size içinizden, ayetlerimi size anlatan Peygamberler gelir de kimler sakınır ve nefsini ıslah ederse, işte onlara hiçbir korku yoktur; üzülecek olanlar da onlar değildir."*.

5) Ba's (öldükten sonra dirilme) ve ceza: Â'râf suresi, kıyamet günü yeniden dirilme, hesap ve ceza konuları üzerinde durduğu gibi; dünyadaki davranışları sebebiyle üç fırkaya ayrılmış olan insanları da anlatır. Bunlar: Cennete girmeye hak kazanmış müminler fırkası, cehennem ehlinden olan kafirler fırkası ve bir de cennet ile cehennem arasında yüksek bir yerde bulunan ve cennete henüz girmemiş fakat girmeyi şiddetle arzulayan Â'râf ashabıdır ki, bunlar cennet ehlini de cehennem ehlini de simalarından tanırlar ve cennet ehline "Selamun aleyküm" diyerek selam verdikleri halde, cehennem ehlini gördüklerinde de *"Rabbimiz! Bizi zalim kimselerle beraber bulundurma."* derler.

6) Allah'ın varlığının delilleri: Allah Teâlâ, Kur'an-ı Kerim'in pek çok suresinde olduğu gibi, bu surede de varlığının delillerini zikretmiştir. Göklerin ve yerin altı günde yaratılması, gecelerin ve gündüzlerin birbirini takip edişleri, güneşin, ayın ve yıldızların Allah'ın emrine müsahhar kılınmaları, yeryüzünden çeşit çeşit bitki ve meyvelerin çıkarılması bu delillerden bazılarıdır.

7) Helak ile tehdit: Allah Teâlâ, insanlık tarihinin başlangıcından beri pek çok zalim kavmi, kendinden sonraki kavimlere ibret teşkil etmesi için çeşitli afetlerle helak ettiği gibi, insanları imana ve salih amele teşvik etmek maksadıyla helak edilmiş kavimleri örnek göstererek onları aynı azap ile tehdit etmiştir. Mesela 96-97. ayette şöyle buyurmuştur: *"Halbuki o ülkeler halkı, iman etseler ve (gelecek azaptan) sakınsalardı, üzerlerine gökten ve yerden nice bereket kapıları açardık. Fakat onlar (Peygamberler'imizi) yalanladılar; biz de onları, irtikap ettikleri şey dolayısıyla yakaladık. Peki o ülkelerin halkı, geceleyin uyurlarken azabımızın kendilerine gelip çatmayacağından emin mi idiler"*?

8) Peygamber kıssaları: Allah Teâlâ birçok surede olduğu gibi, Â'râf suresinde de, gerek Peygamberler'ini yalanlayan kavimlerin akibetlerini hatırlatmak ve gerekse vaaz ve ibret olmak üzere, Hud, Salih, Lut, Şuayb ve Musa Peygamberler'in kıssalarını anlatmıştır. Mesela Musa'nın (as) Firavun'la olan kıssası, Allah'ın emrine muhalefet eden Yahudilerin ceza olmak üzere maymun ve domuza dönüştürülmeleri, yahut Musa'ya (as) beddua eden bir Yahudi aliminin köpeğe benzetilmesi kıssaları bunlardandır. Mesela bu sonuncusu ile ilgili olarak Allah Teâlâ, 176. ayette şöyle buyurmuştur: *"Eğer dileseydik, o ayetlerle onu yükseltirdik. Fakat o dünyaya meyletmiş, heva ve hevesine kapılmış. Tıpkı köpek gibi: Üzerine varsan da dilini çıkarıp solur; onu bıraksan da dilini çıkarıp solur. İşte ayetlerimizi yalanlayan kimselerin durumu budur. Bu kıssayı anlat, belki düşünüp ibret alırlar."*.

Sure, kısaca işaret ettiğimiz bu konularda, onu okuyan ve aklını kullanan her Müslüman için ibret alınacak bir vaaz ve irşat kaynağıdır.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

الٓمٓصٓ ﴿١﴾ كِتَابٌ أُنْزِلَ إِلَيْكَ فَلَا يَكُنْ فِي صَدْرِكَ حَرَجٌ مِنْهُ لِتُنْذِرَ بِهِ وَذِكْرَىٰ لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٢﴾ اتَّبِعُوا مَا أُنْزِلَ إِلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ وَلَا تَتَّبِعُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ ۗ قَلِيلًا مَا تَذَكَّرُونَ ﴿٣﴾

Rahmân ve Rahîm Olan Allah'ın Adıyla

[1] Elif. Lam. Mim. Sad.

[2] (Ey Muhammed! Bu Kur'an), kendisiyle insanları uyarman için ve müminlere de bir öğüt olmak üzere sana indirilen bir kitaptır. Bu itibarla, artık göğsünde bu yüzden herhangi bir sıkıntı olmasın.

[3] (Ey Müslümanlar!) Rabbinizden size indirilen (bu Kitab) e uyun; O'nun dışındakileri dostlar edinip de onlara uymayın. Zaten ne kadar da az öğüt alıyorsunuz.

Daha önce de açıkladığımız gibi, Kur'an-ı Kerim'in 29 suresi, *el-hurûfu'l-mukatta'a* denilen ve manası kesin olarak bilinmeyen birleşik harflerle başlamıştır. Bu harflerden çoğunun, Kur'an-ı Kerim'in kastedildiği *Kitap* lafzıyla birlikte kullanıldığı gözönünde bulundurulursa onların, okuyanların ve dinleyenlerin dikkatini Kitap üzerine çekmek için kullanılan bir uyarı işareti olduğunu söylemek hiç de yanlış olmaz. Buna göre, huruf-u mukattaa ve kitap zikriyle birlikte başlayan Mekkî surelerin, müşriklerin uyarılarak İslam'a daveti ve nübüvvetle vahyin ispatı maksadıyla nazil oldukları; Medenî surelerin ise kitap ehline yönelik oldukları anlaşılır. Nitekim Â'râf suresine de Elif, Lâm, Mîm, Sad harfleriyle başlanmış, sonra Hazreti Peygamber'e hitap edilerek Kur'an'a dikkati çekilmiş ve bu Kitab'ın, insanları kendisiyle uyarması ve müminlere de bir öğüt olması için indirildiği bildirilmiş, sonra da bütün Müslümanların bu kitaba uymaları emredilmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[1] Elif. Lam. Mim. Sad.

[2] (Ey Muhammed! Bu Kur'an), kendisiyle insanları uyarman için ve müminlere de bir öğüt olmak üzere sana indirilen bir kitaptır. Bu itibarla, artık göğsünde bu yüzden herhangi bir sıkıntı olmasın.

[3] (Ey Müslümanlar!) Rabbinizden size indirilen (bu Kitab)e uyun; O'nun dışındakileri dostlar edinip de onlara uymayın. Zaten ne kadar da az öğüt alıyorsunuz.

1 Yukarıda da işaret ettiğimiz gibi, bazı sure başlarında yer alan ve huruf-ı mukattaa denilen bu birleşik harflerin, Arap dilinde veya Kur'an ilimlerinde belirlenmiş herhangi kesin bir manası yoktur. Hazreti Peygamber'den de bu harflerle kastedilen manayı açıklayıcı sahih bir haber nakledilmemiştir. Bununla beraber bu harflerle ilgili, selefe ait bazı görüşlerin bulunduğu da bir gerçektir. Çokluğuna rağmen bu görüşleri başlıca iki grupta toplamak mümkündür:

l) Bir görüşe göre bu harflerin hepsi de Allah Teâlâ'ya has birtakım rumuzlardır ki, onların manasını Allah'tan başka hiç kimse bilmez.

2) Diğer bir görüşe göre de harflerin muhtelif manaları vardır. Bu manaları şöyle sıralamak mümkündür:

a) Bazılarına göre bu harfler, başında bulundukları surelerin adını belirlerler.

b) Bazılarına göre bunlar, Allah'ın isim ve sıfatlarına delalet eden rumuzlardır.

c) Diğer bazılarına göre de bu harflerden maksat, Kur'an'ı dinleyenler için bir ikaz veya uyarıdır ki bu harfleri takiben gelen konunun önemine onların dikkatlerini çekerler. Kanaatimizce gerçeğe daha uygun olan görüş de budur. Buna göre Allah Teâlâ, nübüvvetin ve vahyin ispatı için, Mekke'de nazil olan diğer bazı surelerde olduğu gibi, bu surede de, sevgili Peygamber'inin dikkatini bu harfleri takiben zikrettiği Kitab'a, yani Kur'an-ı Kerim'e çekmiş ve buyurmuştur ki:

2 Ey Muhammed! Rabbinden sana indirilmekte olan bu Kitap, kadr-u kıymeti o derece büyük olan bir kitaptır ki, insanlara hidayet etmek ve onları hak yola iletmek bakımından şimdiye kadar onun dengi ve benzeri gelmemiş, bundan sonra da hiçbir zaman gelmeyecektir. Binaenaleyh bu Kitab'ı insanlara tebliğ edip onlara, kendileri için fayda ve zarar, yahut hayır ve şer olan şeyleri açıklarken ve onları uyarıp kötü davranışları sebebiyle korkuturken, sakın kendini bir sıkıntıya sokma. Şüphesiz senden önceki Peygamberler'in küfür ehlinden maruz kaldıkları muhalefete az veya çok sen de maruz kalacaksın. Fakat bunların hiçbiri senin gözünü korkutmasın. *"Sabır sahibi Peygamberler'in sabrettikleri gibi sen de sabret."* (Ahkâf suresi, 35) ve Rabbinin sana indirdiği Kitab'ı onlara tebliğ et.

Bilinen bir gerçektir ki, bütün Peygamberler, Rablerinden aldıkları Peygamberlik görevini ifa ederlerken daima kavimlerinin muhalefetiyle karşılaşmışlar, onları dine davet ederken yalanlanmaları ve şiddetli eza ve cefaya maruz bırakılmaları bir yana, aralarında öldürülenler bile olmuştur. Nitekim Allah Teâlâ, Yahudilere hitap ettiği Bakara suresinin 87. ayetinde bu gerçeği açıklamış ve şöyle buyurmuştur: *"Musa'ya kitabı vermiş, ondan sonra da birbiri arkasına Peygamberler göndermiştik; Meryem oğlu İsa'ya da apaçık deliller vermiş, Ruhu'l-Kudüs ile onu teyit etmiştik. Buna rağmen siz ne zaman bir Peygamber size gönlünüzün hoşlanmadığı bir şey getirdiyse, kibirlenip bir kısmını yalanladınız, bir kısmını da öldürmediniz mi"?*

Peygamberler'in, Peygamberlik görevini ifa ederken kavimlerinin kendilerini yalanlamalarının, yahut söz veya fiil ile onlara saldırarak eziyet etmelerinin, fırsat bulunca da onları öldürmelerinin, Peygamber de olsalar her şeyden önce birer insan olarak onları bazı korku ve endişelere sevkettiğini ve birtakım iç sıkıntılarına sebep olduğunu inkâr etmek elbette mümkün değildir. Bu durumun aynen, Mekke'de müşrik kavmine ilk tebliğ görevini yapıp onları tevhide davet ederken Hazreti Peygamber için de vaki olduğuna şüphe yoktur. Nitekim Allah Teâlâ, zaman zaman bu gibi sıkıntılara maruz kalan Peygamber'ini hem uyarmış, hem de teselli etmiştir. Mesela Hıcr suresinin 97-99. ayetinde şöyle buyurmuştur: *"Çok iyi biliyoruz ki, onların söylediklerinden göğsün sıkılıyor. Bu sebeple sen, Rabbini hamd ile tesbih et. Ve sana ölüm gelinceye kadar O'na ibadet et."*. Nahl suresinin 127-128. ayetlerinde de şöyle buyurmuştur: *"Sabret. Sabrın ancak Allah'ın yardımıyladır. Onlara üzülme. Başvurdukları oyunlardan da endişeli olma. Allah, şüphesiz, sakınanlarla ve kulluk görevini iyi yapanlarla beraberdir."*. Hûd suresinin 12. ayetinde de şöyle denilmiştir: *"(Ey Muhammed! Müşriklerin) "ona bir hazine indirilemez miydi?" yahut "Onunla birlikte bir melek gelemez miydi?" demeleri dolayısıyla sen, sana vahyolunanın bazısını terk mi edeceksin ve onu onlara tebliğ etmekten göğsün mü daralacak? Oysa sen sadece bir uyarıcısın. Her şeye vekil olan ise sadece Allah'tır."*.Hazreti Peygamber'in kavminden gördüğü şiddetli mukavemetin sebep olduğu iç sıkıntısı ve korku, elbette can korkusundan kaynaklanan bir sıkıntı değildi. Onun en büyük korkusu ve bu korkunun sebep olduğu şiddetli iç sıkıntısı, müşriklerin engellemeleri dolayısıyla Rabbinin kendisine tevdi ettği Peygamberlik görevini hakkıyla yerine getirememekten kaynaklanıyordu. Rabbinin çeşitli musibetlere karşı zaman zaman onu uyarması ve teselli etmesi de, bu musibetler karşısında onun sabır ve mukavemet gücünü artır-

mak ve bunun arkasından gelecek olan hayır dolu günleri müjdelemekti. Çünkü onun tebliğ etmekle görevlendirildiği Kitap, müminler için en büyük öğütü ve en büyük müjdeyi ihtiva ediyor, kafirlere de küfürlerinin kendilerini sürükleyeceği acı azabı haber veriyordu. Bu sebeple Kur'an, müminler için bir öğüt, kafirler için de, şiddetli azaba karşı uyarıcı bir kitaptır.

3 O halde ey insanlar ve ey Müslümanlar! Rabbinizden size bir öğüt ve bir uyarıcı olarak indirilen bu Kitab'a uyun. Zira bu Kitap'ta, dininizi sizin için vazeden, size ibadetleri farz kılan, helal ve haramın hükümlerini belirleyerek helalde sizin için hayır, haramda ise şer bulunduğunu haber vererek haramdan sakınmanızı emreden işte O Rabbinizdir. Çünkü nelerin size faydalı ve nelerin de zararlı olduğunu en iyi bilen O'dur; ve O, sizin yegane dostunuzdur. Bu itibarla nefsinizin heva ve heveslerine kapılarak O'ndan başkasını ve özellikle kalplerinize vesvese sokan ins ve cin şeytanlarını kendinize dost edinmeyin. Zira bu dostlar size, her şeyi daha iyi bildiklerini iddia ederek, helal ve haramla ilgili hükümler vazederler; Rabbinizin size helal kıldığı iyi ve güzel şeyleri haram; haram kıldığı kötü ve pis olan şeyleri de helal kılarak sizi Rabbinizin hak yolundan saptırırlar ve sizi O'na karşı gelmeye teşvik ederler. Zaten siz, çok az nasihat dinleyen, yahut çok az öğüt alan kimselersiniz; bu itibarla üzerinize vacip olan ve yapmanız gereken şeyleri de çok çabuk unutuyorsunuz.

Allah Teâlâ'nın, insanları Allah'tan başkasını dost edinerek ona tabi olmaktan nehyi, kitap ehlinin hahamlarını ve rahiplerini Rab edinerek onların helal kıldıklarını helal, haram kıldıklarını da haram saymaları gibi dinî konularda Allah'ın indirdiği hükümleri bırakarak başkasının emir ve nehiylerine tabi olmaktan nehiy manasındadır. Filhakika Allah Teâlâ'nın Tevbe suresinin 31. ayetinde de açıkladığı gibi, *"Kitap ehli, Allah'ı bırakıp hahamlarını, rahiplerini ve Meryem'in oğlu Mesih'i kendilerine Rab edinmişler. Halbuki onlar da tek bir İlaha ibadet etmekten başka bir şeyle emrolunmamışlardı. Zira O'ndan başka İlah yoktur. O, onların şirk koştuklarından münezzehtir."*. Buna göre her kim, Allah'ın şerî bir hüküm indirmediği akaid, ibadet, helal ve haram gibi dine taalluk eden bir meselede hüküm vazeden bir kimseye tabi olur ve onun hükmünü şerî bir hüküm gibi kabul ederse, onu kendisine Rab edinmiş olur ki bu, Allah'a şirk koşmaktan başka bir manaya gelmez. Bu bakımdan ayet-i kerime, ister ulemadan olsun ister ümeradan olsun, her şahsa Kur'an dışında şerî hüküm vaazını yasakladığı gibi, küküm vazeden böyle kimselere uyulmasını da kesinlikle menetmiş ve bunu, Allah'a şirk koşmak manasında tavsif etmiştir.

وَكَمْ مِنْ قَرْيَةٍ اَهْلَكْنَاهَا فَجَآءَهَا بَأْسُنَا بَيَاتًا اَوْ هُمْ قَآئِلُونَ ﴿٤﴾ فَمَا كَانَ دَعْوٰيهُمْ اِذْ جَآءَهُمْ بَأْسُنَآ
اِلَّآ اَنْ قَالُوٓا اِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ ﴿٥﴾

[4] Biz nice ülke helak etmişizdir. Azabımız onlara ya geceleyin, ya da gündüz, onlar kaylulet (öğle uykusu) halinde iken gelip çatmıştır.

[5] Azabımız kendilerine geldiğinde, onların bağırıp çağırışları, "Biz, zaten zalim kimseler idik." demekten başka bir şey olmamıştır.

Allah Teâlâ, daha önceki ayetlerinde sevgili Peygamber'ine hitapla, dikkatini Kur'an-ı Kerim'e çekerek, onu kendisine kafirler için uyarıcı ve korkutucu, müminler için de öğüt verici ve irşat edici bir kitap olarak indirdiğini bildirdikten ve bu itibarla Kitap'tan kendisine indirilen ayetleri insanlara tebliğ etmesini ve hangi çeşit olursa olsun, onlardan gelecek muhalefet sebebiyle kendisini sıkıntıya sokmamasını emrettikten, sonra da bütün insanları Peygamber'i vasıtasıyla indirdiği bu Kitab'a uymaya davet ederek, Allah'ın hüküm vazetmediği şerî konularda başkaları tarafından vazedilmiş hükümlere uymaktan ve böylece Allah'tan başkasını dost ve Rab edinmekten menettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, Peygamberler'ine ve bu Peygamberler vasıtasıyla indirdiği kitaplarına uyulmaması ve onlara muhalefet edilmesi halinde, muhaliflerin üzerine terettüp edecek cezayı geçmiş kavimlerden örnekler vererek açıklamış ve buyurmuştur ki:

[4] Biz nice ülke helak etmişizdir. Azabımız onlara ya geceleyin, ya da gündüz, onlar kaylulet (öğle uykusu) halinde iken gelip çatmıştır.

[5] Azabımız kendilerine geldiğinde, onların bağırıp çağırışları, "Biz, zaten zalim kimseler idik." demekten başka bir şey olmamıştır.

4 Biz, kendi heva ve heveslerine uyarak irşat için gönderdiğimiz Peygamberler'e isyan eden ve onların, öğüt ve uyarıcı olması için katımızdan getirdikleri kitapları terkederek kendilerine Rab edindikleri kimselerin sözlerini ve davranışlarını şeriat olarak benimseyen nice kavimleri altlarından veya üstlerinden, yahut gece veya gündüz üzerlerine indirdiğimiz azap ile helak etmiş ve onları tarih sahnesinden silmişizdir.

Filhakika Allah Teâlâ, din düşmanlarının üzerine, her an ve her yerden, bir azap göndermeye ve bu azap ile milletleri bir anda helak etmeye elbette kadirdir. Bundan hiç kimsenin şüphesi olmamalıdır. Nitekim daha önce açıklamaya çalıştığımız En'âm suresinin 65. ayetinde Peygamber'ine hitap ederek şöyle buyurmuştur: *"(Ey Muhammed! O müşriklere) "de ki: Allah, size üstünüzden, yahut ayaklarınızın altından herhangi bir azap göndermeye, yahut sizi fırkalara ayırıp birbirinize düşürerek kötülüklerinizi birbirinize tattırmaya kadirdir. "*. Herhangi bir gaflet anında gökyüzünden, yahut yer altından gelebilecek bir afetle helak olmayacağından kim emin kalabilir? Â'râf suresinin 97-98. ayetlerinde de açıkça ifade edildiği gibi, *"Ülkeler halkı, geceleyin uyurlarken azabımızın kendilerine gelip çatmayacağından emin mi idiler ki? Yahut o ülkelerin halkı, kuşluk vakti eğlenirlerken, azabımızın kendilerine gelip çatmayacağından emin mi idiler"?* Nahl suresinin 45-47. ayetlerinde de aynı teyit edici ifadeyi görmek mümkündür: *"Sinsice kötülük peşinde koşanlar, Allah'ın kendilerini yerin dibine geçirmeyeceğinden, yahut anlayamadıkları bir yerden kendilerine azabın gelmeyeceğinden; yahut (rızk için yeryüzünde) dolaşıp dururlarken, azabın kendilerini yakalamayacağından - ki onlar buna engel olamayacaklardır-; yahutta kendilerini korku üzerinde yakalamayacağından emin midirler? Şüphesiz Rabbiniz çok şefkatlidir; çok merhametlidir."*.

5 İşte bu suçluların, üstlerinden veya ayaklarının altından, geceleyin yahut gündüz vakti öğle uykusuna çekildikleri bir sırada, azabın aniden gelivermesi halinde, suçlarını itiraf etmekten ve "Biz, bu cezayı zaten hak etmiştik." demekten başka yapabilecekleri hiçbir şeyleri yoktur. Bu, bir bakıma, işledikleri suçun çokluğu ve kazandıkları günahın büyüklüğü karşısında artık kendilerini mazur görebilecek veya gösterebilecek bir bahanelerinin bulunmadığı bir zamana hastır ki işte o zaman gelince, suçlarını itiraf etmekten başka bir çare bulamazlar; fakat bu itirafları da, onları helak olmaktan kurtarmaz. Allah Teâlâ, Enbiya suresinin 11-15. ayetlerinde,

helak olmaktan kurtulamayacaklarını anlayan bir kasaba halkının suçlarını nasıl itiraf etmek zorunda kaldıklarını şöyle açıklamıştır: *"Zalim olan kasaba halkını kırıp geçirdik ve onlardan sonra da başkalarını getirdik. Azabımızı hissettikleri zaman, ondan süratle kaçıyorlardı. (Onlara denilir ki:) "İçinde bulunduğunuz refaha ve evlerinize dönün; belki (gördükleriniz ve bildikleriniz) size sorulur.". (Fakat onlar kaçmaktan ümitleri kesilince): "Vah bize!" derler. "Biz, gerçekten nefislerimize zulmeden kimseler idik.". Onların bu sözleri devam edip giderken, onları biçilmiş ekine, sönmüş ateşe çevirdiriz."*. Ebû Dâvûd (*Sünen*, II. 439) ve Ahmed İbn Hanbel (*Müsned*, IV. 260; V. 293)'in naklettikleri bir hadisinde de Hazreti Peygamber, ayet-i kerimenin bu manasını teyit edecek bir ifadeyle şöyle buyurmuştur:"İnsanlar işledikleri suçlara bir mazeret bulmadıkça, helak olmaktan kurtulamayacaklardır.". Abdullah İbn Mesud'dan bu hadisi nakleden Taberî ise, ayet-i kerimede, bu hadisin sıhhatini gösteren apaçık bir delil bulunduğunu söylemiştir.

فَلَنَسْـَٔلَنَّ الَّذِينَ أُرْسِلَ إِلَيْهِمْ وَلَنَسْـَٔلَنَّ الْمُرْسَلِينَ ﴿٦﴾ فَلَنَقُصَّنَّ عَلَيْهِمْ بِعِلْمٍ وَمَا كُنَّا غَآئِبِينَ ﴿٧﴾
وَالْوَزْنُ يَوْمَئِذٍ الْحَقُّ فَمَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٨﴾ وَمَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَٰئِكَ
الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ بِمَا كَانُوا بِآيَاتِنَا يَظْلِمُونَ ﴿٩﴾

6 Kendilerine (Peygamber) gönderilenlere mutlaka soracağız; gönderilen Peygamberler'e de elbet soracağız.

7 Ve sonra da bilgiyle (her şeyi) onlara anlatacağız; zira biz, (hiçbir zaman onlardan) uzak değildik.

8 İşte o zaman tartı haktır: Kimlerin tartıları ağır çekerse, işte kurtuluşa erenler onlardır.

9 Kimlerin tartıları da hafif gelirse, ayetlerimize küfretmiş olmaları dolayısıyla, kendilerini ziyana uğratmış olanlar da bunlardır.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, Peygamber'inin dikkatini Kur'an-ı Kerim'e çekerek bu Kitab'ı kafirler için bir uyarıcı; müminler için de bir öğüt olmak üzere indirdiğini açıkladıktan ve dolayısıyla kendisini hiçbir sıkıntıya kaptırmadan onu insanlara tebliğ etmesini, insanlara da kendilerine bir öğüt ve uyarıcı olarak indirilen bu Kitab'a uymalarını emrettikten, Peygamberler'ine ve onlar vasıtasıyla indirilen kitaplara muhalefet edenleri de, geceleyin veya gündüz vakti ansızın geliverecek şiddetli bir azap ile helak edeceğini, onların ise işledikleri suçlar için hiçbir mazeret bulamadan her şeyi itiraf edeceklerini beyan ile onları tehdit ettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde kıyamet günü, gerek suçluların gerekse suçsuzların da işledikleri amellerle sorguya çekileceklerini ve amellerine göre muamele edileceklerini haber vererek suçluları, maruz kalacakları şiddetli azap ile bir daha tehdit etmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

6 Kendilerine (Peygamber) gönderilenlere mutlaka soracağız; gönderilen Peygamberler'e de elbet soracağız.

7 Ve sonra da bilgiyle (her şeyi) onlara anlatacağız; zira biz, (hiçbir zaman onlardan) uzak değildik.

8 İşte o zaman tartı haktır: Kimlerin tartıları ağır çekerse, işte kurtuluşa erenler onlardır

9 Kimlerin tartıları da hafif gelirse, ayetlerimize küfretmiş olmaları dolayısıyla, kendilerini ziyana uğratmış olanlar da bunlardır.

6 Allah Teâlâ, Kasas suresinin *"O gün Allah, onlara seslenir ve der ki: Peygamberler'e ne cevap verdiniz?"* mealindeki 28. ayetinde de açıkça beyan ettiği gibi, kıyamet günü bütün insanları huzurunda topladığı zaman her ferde, kendilerine gönderilen Peygamberler'in imana, İslam'a ve kendilerine indirilen kitaba uymakla ilgili davetlerine ne cevap verdiklerini, dünyada kaldıkları sürece imanı mı yoksa küfrü mü seçtiklerini ayrı ayrı soracağı gibi, Mâide suresinin *"Allah'ın Peygamberleri toplayıp da onlara "Size ne cevap verildi?" dediği gün, onlar: "Bizim hiçbir bilgimiz yok; muhakkak ki gaybları hakkıyla bilen sensin." diyeceklerdir."* mealindeki ayetle de ifade ettiği gibi, Peygamberler'ine de, kendilerine gönderildikleri kavimlerinin kendilerini nasıl karşıladıklarını ve davetlerine ne cevap verdiklerini yine ayrı ayrı soracaktır. Kısacası, bu ayetin tefsiriyle ilgili olarak İbn Abbas'ın da dediği gibi "İnsanlara, kendilerine gönderilen Peygamberler'e ne cevap verdikleri; Peygamberler'e de, insanlara ne tebliğ ettikleri sorulacaktır.".

Bu sorgulama, gerek Peygamber olsun gerekse o Peygamber'e uymakla mükellef olan diğer insanlar olsun, her birinin dünyada iken birtakım fiil ve davranışlardan sorumlu olması dolayısıyladır. Peygamber, Allah'ın bir elçisi olarak O'nun emir ve nehiylerini kullarına tebliğ etmekle görevlidir ve tebliğ işinden sorumludur. Diğer insanlar ise kendilerine gönderilen Peygamberler'i ve onların tebliğlerini dinlemek ve davetlerine icabet etmekle mükelleftirler. Allah Teâlâ, En'âm suresinin 130. ayetinde de bu hususa işaret etmiş ve *"Ey cin ve insan topluluğu! Size kendi içinizden ayetlerimi anlatan ve bu günle karşılaşacağınızı size ihtar eden Peygamberler gelmedi mi?"* diye soracağını haber vermiştir. Zaten Allah Teâlâ'nın insan topluluklarına zaman zaman Peygamberler göndermesi ve bu Peygamberler vasıtasıyla onları kıyamet günü karşılaşacakları durumdan haberdar etmesi, onları dünyadaki davranışlarıyla imtihan etmesi ve bu davranışlardan onları sorumlu tutması içindir. Eğer insan, dünyadaki davranışlarından sorumlu tutulmayacak olsaydı, ona Peygamber gönderilmesine gerek kalmaz ve ondan davranışlarını bu Peygamber'in talim ve telkinlerine göre ayarlaması da istenmezdi. Hazreti Peygamber de, Buhârî (*Sahih*, VIII. 104), Müslim (*Sahih*, III. 1459) ve diğer *Sünen* sahiplerinin naklettikleri bir hadisinde insanın sorumluluğunu şöyle açıklamıştır: "Haberiniz olsun ki, her biriniz birer çobandır ve her biriniz idaresi altındakilerden sorumludur. Halkın idaresini elinde tutan İmam (devlet reisi), bir çobandır ve idare ettiği insanlardan sorumludur. Erkek, ev halkı üzerine bir çobandır ve idaresi altındakilerden sorumludur. Kadın, kocasının evi ve çocukları üzerine bir çobandır ve onlardan sorumludur. Hizmetçi, efendisinin malı üzerine bir çobandır ve ondan sorumludur. Haberiniz olsun ki, her biriniz birer çobandır ve her biriniz idaresi altındakilerden sorumludur.".

İslam dini, insanlara, sorumluluk duygusunu telkin eden ve her ferdin, davranışlarından dolayı Allah'a karşı sorumlu olduğunu ve her birinin er geç O'nun huzurunda sorguya çekileceğini açık seçik beyan eden yegane din olmuştur. Bu sebepledir ki Kur'an-ı Kerim, Enbiya suresinin *"Allah, yaptıklarından sorumlu değildir; fakat onlar, muhakkak sorguya çekileceklerdir."* mealindeki 23. ayetiyle bu gerçeğe işaret ederken, Hazreti Peygamber de, biraz önce zikrettiğimiz sahih hadisinde, meseleyi bütün açıklığıyla ortaya koymuştur. İctimai bir düstur olması bakımından çok yüksek bir değeri haiz olan bu hadis-

ten öğreniyoruz ki, toplum içinde idareci olması yönünden Allah'a karşı sorumlu olmayan tek bir mükellef yoktur. Hazreti Peygamber, bu hususu belirtmek için bütün insanları mertebe ve kuvvet yönünden iki gruba ayırmış, en yüksek mertebe ile en aşağı mertebe arasında bulunan insanlara delalet etmek üzere İmam (önder veya devlet reisi) ile hizmetçiyi; kuvvet yönünden ise, erkek ile kadını zikretmek suretiyle, bu uçlar arasında kalan bütün fertlerin sorumlu olduklarını açıklamıştır. *"Kendilerine Peygamber gönderilenlere de, gönderilen Peygamberler'e de mutlaka soracağız."* manasında gelen bu ayet-i kerimeyle ilgili bir müşkile de burada işaret etmekte fayda vardır. Zira Allah Teâlâ, Rahmân suresinin 39. ayetinde *"O gün hiçbir insana ve hiçbir cinne günahından sorulmaz."*, Kasas suresinin 78. ayetinde de *"Suçluların günahları kendilerinden asla sorulmaz."* buyurmuştur ki, bu ayetlerle üzerinde durduğumuz ayet arasında telif edilmesi gereken bir müşkilin bulunduğu aşikardır. Aslında birbirine zıt gibi görünen bu ayetler arasında gerçek manada bir zıtlık yoktur. Nitekim müfessirlerin, müşkilin halli ile ilgili açıklamaları da bunu göstermektedir. Bu açıklamalardan anlaşıldığına göre, suçlulara amellerinin mahiyetini sormaya gerek yoktur; çünkü onların amel defterleri, kendilerine günah kazandıran çeşitli amellerle doludur ve bunların hiçbiri Allah Teâlâ için meçhul değildir. O halde, Allah Teâlâ'nın onlara yönelteceği soru, bilinmeyen bir şeyin bilinmesi maksadına değil; fakat işledikleri amellerin itirafı ile onlara, dünyada iken kendilerine vaadedilen cezayı hatırlatmak ve bir daha rezil ve rüsvay olarak hak ettikleri kötü akibete ulaştıklarını haber vererek onları, bu akibetleri dolayısıyla azarlamak maksadına matuftur. "Ben sana söylemedim mi?", yahut "Şunu yapmanı istemedim mi?" benzeri sorular, dilimizde de sık kullanılan sorulardandır ve gibi sorularda muhataplarına yöneltilmiş bir azarlamanın ve bu azarlamadan sonra gelecek bir cezanın açık ve kesin bir işareti vardır. Yâsîn suresinin 60-64. ayetleri, bu manada gelen sorulara güzel bir örnek teşkil eder: *"Ey Ademoğulları! Size, "Şeytana tapmayın; zira o, sizin için apaçık bir düşmandır. Bana ibadet edin. En doğru yol budur." diye tavsiye etmemiş miydim? O, içinizden pek çok cemaatlar saptırmıştır. Hiç aklınızı kullanmadınız mı? İşte size vaadolunan cehennem bu. İnkâr etmiş olmanız dolayısıyla oraya girin."*.

7 Allah Teâlâ, kıyamet günü herkese işledikleri amellerin sebeplerini ve onları niçin ve ne maksatla işlediklerini mutlaka soracağını beyan ettikten sonra, büyük olsun küçük olsun, işledikleri bu amellerin hepsini onların gözleri önüne sereceğini ve hepsini birer birer anlatacağını bildirmiştir. Şüphesiz O, gizli veya açık, gece veya gündüz, kimin ne amel işlediğini hakkıyla bilir. Zerre miktarı da olsa hiçbir şey, O'nun ilmi ve bilgisi dışında değildir. Çünkü O, kullarından uzak olmayıp her an onlarla beraberdir. Onların ağızlarından çıkan sözleri işitip bildiği ve işledikleri fiilleri gördüğü gibi, söylemek isteyip de söylemedikleri düşüncelerini, yahut yapmak isteyip de yapmadıkları fiilleri de bilir. Hiçbir şey O'na gizli değildir. Gafir suresinin 19. ayetinde de buyurduğu gibi *"Allah, gözlerin hainliğini ve göğüslerin gizlediğini bilir."*. Yahut En'âm suresinin 59. ayetinde de açıklandığı gibi, *"Gaybın anahtarları O'ndadır ve onları O'ndan başkası bilmez. Karada ve denizde olan her şeyi bilir: Hiçbir yaprak düşmez ki onu bilmesin; yeryüzünün karanlıklarında hiçbir dane, hiçbir yaş ve kuru olmasın ki apaçık Kitap'ta bulunmasın."*. Bu ayetlerden de açıkça anlaşılıyor ki, yukarıda da belirttiğimiz gibi Allah Teâlâ'nın kıyamet günü, kendilerine Peygamber gönderilenlere ve gönderilen Peygamberler'e yaptıklarını bütün işleri soracak olması, kendisine meçhul kalan birtakım şeyler hakkında bilgi sahibi olmak için değil; fakat onlara yaptıkları veya yapmadıkları şeyleri haber vermek, kusurlarını bildirmek veya onları azarlamak içindir; çünkü Allah Teâlâ'ya meçhul kalan hiçbir şey yoktur.

8 Herkesin iyi ve kötü amelleri gözleri önüne serilip de bunların ne olduğu bilinince, bu amellerin miktarını bilmek de hak olur. Çünkü amellerin miktarı bilinmeden, amel sahiplerini işledikleri amellere göre cezalandırmak veya mükafatlandırmak elbette mümkün değildir. İşte o zaman Allah, kulları hakkında adaletle hüküm vermek ve her insanı kendi işlediği amelle cezalandırmak için, adalet terazilerini kurar. Nisa suresinin 40. ayetinde de açıkça ifade edildiği gibi, *"Allah, zerre kadar da olsa haksızlık yapmaz.* Bu sebepledir ki Enbiya suresinin 47. ayetinde şöyle buyurmuştur: *"Kıyamet günü adalet terazileri kuracağız. Bu itibarla hiçbir nefis, hiçbir şekilde haksızlığa uğramayacaktır. Ameli bir hardal tanesi kadar bile olsa, onu getirir (karşılığını verir)iz. Hesap gören (bir Hakim-i mutlak) olarak biz yeteriz."*. Adalet terazilerinin kurulup iyi ve kötü amellerin miktarı belirlendikten sonra, yaptıkları iyilikler veya iyi amellerle yüklerini ağırlaştırmış olanlar, işte kurtuluşa erenler onlardır. Bunlar, Kâria suresinin 6-7 ayetlerinde şöyle tavsif edilmişlerdir: *"İşte o gün kimin tartıları ağır gelirse, o, hoşnut olacağı bir hayat içindedir."*.

9 Fakat kimlerin amel tartıları da, Peygamberler'i ve onlara indirilen kitapları inkâr etmiş olmaları dolayısıyla hafif gelirse işte ziyana uğrayacak olanlar da bunlardır. Allah Teâlâ, Mü'minûn suresinin 103. ayetinde de bunları şöyle tavsif etmiştir: *"Kimin tartıları da hafif gelirse, işte ebedi kalacakları cehennemde kendilerine yazık edenler bunlardır."*. Kâria suresinin 8-11. ayetlerinde ise, şöyle buyurmuştur: *"Kimin tartıları da hafif gelirse, onun anası da bir uçurumdur. O uçurumun ne olduğunu bilir misin? O, kızgın bir ateştir."*.

Bu ayet-i kerimelerden de anlaşıldığı gibi, kafirler ve amelleri küfürlerine denk düşenler hüsrana uğrayacak olan kimselerdir. Bunlar için artık bir kurtuluş ümidi de yoktur. Küfürleri ve kötü amelleriyle kendilerini dünyada ziyana uğratan bu akılsızlar, bu davranışlarıyla kendilerine ahiret saadetini de haram kılmışlardır. Oysa bunlar dünyada iken, ömürlerinin sonuna kadar küfürle ve kötü amelle fıtratlarını bozmamış ve doğuştan sahip oldukları İslam fıtratı üzere yaşamış olsalardı, akibetleri elbette böyle olmaz her müminin kavuştuğu ebedi saadete bunlar da kavuşmuş olurlardı.

Burada şunu da belirtmek gerekir ki kıyamet günü kurulacak olan terazi, yalnız iyi ve kötü amellerin tartılmasında kullanılacaktır. Bununla beraber Allah Teâlâ, birtakım manevi kazançları da terazide tartılabilir cisimlere dönüştürecek ve onları sahibinin leh veya aleyhine kaydedecektir. Nitekim Hazreti Peygamber, Müslim (*Sahih,* I. 553) tarafından nakledilen bir hadisinde şöyle buyurmuştur: "Kur'an okumaya devam ediniz. Çünkü Kur'an, kıyamet günü okuyucularına şefaatçi olarak gelecektir. *Zehravan* (Bakara ve Al-i İmran sureleri)'ı okumaya devam ediniz. Çünkü bu iki sure, kıyamet günü iki bulut kümesi, yahut iki gölgeleyici, yahutta gökyüzünde kanatlarını açmış, saf saf iki kuş sürüsü gibi gelecek ve okuyucularını hararetten, yahut ateşten koruyacaktır. Bakara suresini okumaya devam ediniz. Çünkü onun alınıp öğrenilmesi bereket, terkedilemesi ise hüsrandır. Onun faydasını ve bereketini kazanmaya kahraman kişiler bile kadir olamazlar.". İbn Mâce (*Sünen,* II. 416) tarafından nakledilen bir hadisinde de Hazreti Peygamber şöyle buyurmuştur: "Kıyamet günü Kur'an, sahibine rengi soluk bir genç suretinde gelir. O kişi: Sen kimsin? diye sorar. O da şu cevabı verir: Ben geceleri seni uykusuz bırakan, gündüzleri de susuz geçirten Kur'an'ım.".

Zekatını ödemeyen bir kimsenin malı ise, Hazreti Peygamber'in bir hadisinde, kıyamet günü sahibinin boynuna gerdanlık gibi geçirilen zehirli bir yılan olarak tavsif edilmiştir. Buhârî (*Sahih,* II. 110; V. 172), Müslim (*Sahih,* II. 685) ve diğer *Sünen* sahiplerinin naklettikleri bu hadisinde Hazreti Peygamber şöyle buyurmuştur: "Kim ki Allah kendisine mal verir de o kimse malının zekatını ödemezse, onun malı, kıyamet gü-

nü, gözünde iki nişanesi bulunan erkek bir yılana döndürülür de gerdanlık yapılıp boynuna geçirilir. Yılan, adamın çenesinin iki yanını yakalar ve ben senin malınım, ben senin hazinenim der. Sonra Hazreti Peygamber şu ayeti okumuştur: *"Allah'ın fadl-u kereminden kendilerine verdiği nimetleri (Allah yolunda sarfetmeyip) cimrilik edenler, bunun kendileri için hayır olduğunu sanmasınlar. Aksine bu, onlar için bir şerdir. Cimrilik ettikleri o şey, kıyamet günü boyunlarına dolanacaktır. Göklerin ve yerin mirası Allah'ındır. Allah, yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır."*.

وَلَقَدْ مَكَّنَّاكُمْ فِي الْأَرْضِ وَجَعَلْنَا لَكُمْ فِيهَا مَعَايِشَ ۗ قَلِيلًا مَا تَشْكُرُونَ ﴿١٠﴾

[10] Sizi yeryüzünde yerleştirdik ve orada sizin için maişetler sağladık. Buna rağmen ne kadar az şükrediyorsunuz.

Allah Teâlâ önceki ayetlerinde, insanlara rehber olarak gönderdiği Peygamber'ine, ona indirdiği Kitab'a ve onun İslami davetine uymalarını emrettikten, bu emirlerine uymayan geçmiş milletlerden çoğunu dünyada üzerlerine gönderdiği şiddetli azap ile helak ettiğini, çoğunu da kıyamet günü hak ettikleri azap ile cezalandıracağını, onlardan hiçbirine zerre kadar da olsa haksızlık edilmeyeceğini, zira o gün iyi ve kötü amellerin teraziler kurulup ölçüleceğini ve her insanın layık olduğu akibete kavuşacağını hatırlatarak onları tehdit ettikten sonra; yukarıdaki ayetinde insanları, Peygamber'in davetini kabul etmeye teşvik maksadıyla onlara ihsan ettiği sayısız nimetleri hatırlatmış ve buyurmuştur ki:

[10] Sizi yeryüzünde yerleştirdik ve orada sizin için maişetler sağladık.. Buna rağmen ne kadar az şükrediyorsunuz.

10 Allah Teâlâ, yeryüzünü, insanlara yerleşip kalacakları ve yaşadıkları sürece geçimlerini sağlayacakları bir yer veya bir vatan yapmakla onlara ihsan ettiği nimetin büyüklüğünü kasem ederek hatırlatmıştır. Zira bu yerde yaşayanlar, geçimlerini sağlamak ve diledikleri gibi bir ömür sürmek için o kadar çok ve çeşitli nimete sahip kılınmışlardır ki, bu nimetleri saymak mümkün değildir. Gökyüzünden inen yağmurla sulandıktan ve gereken gıdalarını da güneşten aldıktan sonra toprakta yeşeren tatları ve renkleri birbirinden farklı sayısız nebatlar ve meyveler; etlerinden, sütlerinden ve tüylerinden faydalanılan çeşit çeşit hayvanlar, kuşlar, balıklar; yeryüzünün birbirinden uzak bölgelerinde gezip dolaşmayı sağlayan, ilmin ve fennin gelişmesiyle sayıları giderek artan çeşitli nakil vasıtaları... Bütün bu nimetler insan içindir ve insanın onlardan faydalanarak dünyadaki hayatını devam ettirebilmesi içidir. Şu var ki o, bu nimetlere ancak iki yoldan sahip olabilir. Birinci yol, Allah'ın bizzat yaratması ve yarattıklarını insanın faydalanması için ona sunması; ikinci yol da insanın gücünden, kuvvetinden ve aklından da faydalanarak çalışıp kazanmasıdır. Fakat her iki halde de elde edilen nimetler, insanın, Allah'a daima şükretmesini gerektirir. Şu var ki insan, ne kadar çok şükrederse etsin onun bu şükrü, Allah'ın ihsanına karşılık teşkil edecek kadar yeterli değildir. Gerçek böyle olduğu halde insanların çoğu Allah'ın bu nimetleri karşısında daha az şükretmekte ve nankör davranmaktan çekinmemektedirler. Nitekim Allah Teâlâ, İbrahim suresinin 34. ayetinde bu hususu daha açık bir ifade ile şöyle belirtmiştir: *"İstediğiniz her şeyi size veren, işte O, Allah'tır. Allah'ın nimetlerini saysanız, onları sayamazsınız. Buna rağmen insan nefsine karşı çok zalim, çok nankördür"*. Sebe suresinin 13. ayetinde ise, Davud ailesine yönelttiği hi-

tabında şöyle buyurmuştur: *"Ey Davud ailesi! Şükür olmak üzere Allah'ın itaatına çalışın. Zira kullarımdan şükredenler azdır."*.

Bilinen bir gerçektir ki, insan için yaratılan bu sayısız nimetler, fertlerin ve toplumların cismani hayatlarını devam ettirmek için olduğu kadar, ruhi hayatın muhafazası ve nefsin terbiyesi için de gerekli olan vasıtalardır. İnsan ancak bunların sayesinde kendisini ebedi olan ahiret hayatına hazırlayabilir ve yine bunlar sayesinde ebedi saadete kavuşabilir. Fakat şu da bir gerçektir ki, şükrü gerektiren bu nimetler, şükretmeyen bir çok insan için de bir hüsran vasıtasıdır.

وَلَقَدْ خَلَقْنَاكُمْ ثُمَّ صَوَّرْنَاكُمْ ثُمَّ قُلْنَا لِلْمَلٰٓئِكَةِ اسْجُدُوا لِاٰدَمَ فَسَجَدُوٓا اِلَّٓا اِبْلِيسَ لَمْ يَكُنْ مِنَ السَّاجِدِينَ
﴿١١﴾ قَالَ مَا مَنَعَكَ اَلَّا تَسْجُدَ اِذْ اَمَرْتُكَ قَالَ اَنَا۠ خَيْرٌ مِنْهُ خَلَقْتَنِي مِنْ نَارٍ وَخَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ ﴿١٢﴾ قَالَ
فَاهْبِطْ مِنْهَا فَمَا يَكُونُ لَكَ اَنْ تَتَكَبَّرَ فِيهَا فَاخْرُجْ اِنَّكَ مِنَ الصَّاغِرِينَ ﴿١٣﴾ قَالَ اَنْظِرْنِي اِلٰى يَوْمِ
يُبْعَثُونَ ﴿١٤﴾ قَالَ اِنَّكَ مِنَ الْمُنْظَرِينَ ﴿١٥﴾ قَالَ فَبِمَٓا اَغْوَيْتَنِي لَاَقْعُدَنَّ لَهُمْ صِرَاطَكَ الْمُسْتَقِيمَ ﴿١٦﴾ ثُمَّ
لَاٰتِيَنَّهُمْ مِنْ بَيْنِ اَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ وَعَنْ اَيْمَانِهِمْ وَعَنْ شَمَٓائِلِهِمْ وَلَا تَجِدُ اَكْثَرَهُمْ شَاكِرِينَ ﴿١٧﴾
قَالَ اخْرُجْ مِنْهَا مَذْءُومًا مَدْحُورًا لَمَنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ لَاَمْلَـَٔنَّ جَهَنَّمَ مِنْكُمْ اَجْمَعِينَ ﴿١٨﴾

[11] Sizi yaratmış, sonra size şekil vermiştik; sonra da meleklere demiştik ki: "Adem'e secde edin.". Hepsi secde etmişti de, yalnız İblis etmemişti; zaten o, secde edicilerden değildi.

[12] (Rabbi ona şöyle) buyurmuştu: "Sana emrettiğimde secde etmene ne engel oldu"? İblis de demişti ki: "Ben Adem'den hayırlıyım; çünkü beni ateşten yarattın; onu ise çamurdan yarattın.".

[13] (Rabbi ona şöyle) buyurmuştu: "O halde cennetten in; orada senin büyüklük taslaman haddin değildir. Çık git; çünkü sen, zelillerdensin.".

[14] İblis demişti ki: "Bari insanların yeniden diriltilecekleri güne kadar bana mühlet ver.".

[15] (Rabbi de şöyle) buyurmuştu: "Haydi sen mühlet verilmişlerdensin.".

[16] İblis demişti ki: "Beni azdırman sebebiyle, ben de insanlar için (onları saptırmak maksadıyla) senin dosdoğru yoluna mutlaka oturacağım.".

[17] "Sonra onlara, önlerinden, arkalarından, sağlarından ve sollarından yaklaşacağım. Ve sen onların çoğunu şükrediciler olarak bulmayacaksın.".

[18] (Rabbi da ona şöyle) buyurmuştu: "Yerilmiş ve kovulmuş olarak cennetten git. İnsanlardan her kim sana uyarsa, cehennemi hep sizlerle dolduracağım.".

Allah Teâlâ, daha önceki ayetlerinde, insanları, Peygamber'ine ve onun vasıtasıyla indirdiği Kitab'a uymayı emrettikten, bu emre itaat etmiyenleri aynı şekilde itaatsizlik gösteren ve bu yüzden helake uğrayan geçmiş milletleri örnek göstererek önce dünyevi azap ile, daha sonra ahiret azabıyla tehdit, sonra da ihsan ettiği sayısız nimetleri zikrederek itaata teşvik ettikten sonra; yukarıdaki ayetlerinde insanların babası olan Adem kıssasını tekrar hatırlatmış ve bu kıssa içe-

risinde Adem'in yaratılışını, meleklerin ona secde etmeleriyle onun bir insan olarak yüceltilişini; ancak İblis'in, Adem'in topraktan, kendisinin ise ateşten yaratıldığını ileri sürerek kibirlenmesini ve Rabbinin emrine karşı gelerek Adem'e secde etmekten imtina etmesini, bu yüzden de cennetten kovulmasını; ancak dünyada kendisine uyan insanlar bulduğu takdirde onları Allah'a şükretmekten alıkoymak için Rabbinden nasıl mühlet istediğini, buna karşılık Rabbinin de ona istediği mühleti verdiğini; ancak ona uyacak insanlar için bir tehdit olmak üzere, cehennemi ona uyanlarla dolduracağını anlatmıştır.

Adem'in İblis ile olan kıssası, Bakara, Araf, Hicr, İsra, Kehf, Taha ve Sad olmak üzere Kur'an-ı Kerim'in yedi suresinde anlatılmıştır. Kıssanın gayesi, insanın diğer varlıklardan çok daha şerefli bir varlık olarak yaratılmış olduğunu ve bu yaratılışa binaen Rabbine diğer varlıklardan daha çok şükretmesi gerektiğini hatırlatmak ve onu kıskanan, bu yüzden de Rabbini şükretmekten alıkoymak için devamlı bir gayret içinde bulunan İblis'ten uzak kalması için de onu uyarmaktır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[11] Sizi yaratmış, sonra size şekil vermiştik; sonra da meleklere demiştik ki: "Adem'e secde edin.". Hepsi secde etmişti de, yalnız İblis etmemişti; zaten o, secde edicilerden değildi.

11 Ayet-i kerimenin zahirinden anlaşıldığına göre, Allah Teâlâ'nın meleklere yönelttiği secde emri, yeryüzünde Adem ile zürriyyetinin yaratılışından sonra vaki olmuş ve melekler de bundan sonra Adem'e secde etmişlerdir. Zira ayet-i kerimedeki muhatap insanlardır ve meleklere yöneltilen secde emri de, insanların yaratılışını takip eden bir sırada gelmiştir. Ancak aynı kıssanın diğer surelerde yer alan ibarelerinin de delalet ettiği gibi, Allah Teâlâ, her ne kadar insanlara hitap ederek *"Sizi yaratmış, sonra size şekil vermiştik; sonra da meleklere demiştik ki: Adem'e secde edin."* buyurmuş ise de bu hitap, cennette vaki olan bir hadisenin insanlara naklinden ibarettir ve yaratılarak şekil verildiği bildirilen kimse de, ana karnında teşekkül eden insan yavrusu değil; fakat ilk defa cennette yaratılan sonra da meleklerin secde etmeleri emrolunan Adem'dir. Bu manada Allah Teâlâ buyurmuştur ki: Ey insanlar! Biz, babanız olan Adem'i, aslı su ile yapışkan bir çamur olan maddeden yarattık. Sonra ona insan sureti vererek en güzel bir şekle soktuk ve ruhumuzdan üfledik. Sonra da bütün meleklere ona secde etmelerini emrettik. Melekler, emrimize uyarak ona secde ettiler de yalnız İblis secde etmedi. Zaten o, fıtratı itibariyle secde edicilerden değildi. Filhakika, Hıcr suresinin 28-31. ayetlerinde de bu manaya delalet eden şu ibareler yer almıştır: *"Rabbin meleklere demişti ki: "Ben, kuru balçıktan, şekil verilmiş kokuşuk çamurdan bir beşer yaratacağım. Onu tamamladığım ve ona ruhumdan üfürdüğüm zaman, ona hemen secdeye kapanın.". Meleklerin hepsi, kamilen secde etmişlerdi. Yalnız İblis müstesna. O, secde edenlerle beraber olmaktan çekinmişti.".* Keza kıssanın Bakara suresinde yer alan ayetlerinde de bu sırayı görmek mümkündür: Allah Teâlâ meleklerine, yeryüzünün halifesi olmak üzere bir insan yaratacağını haber vererek onu cennette yarattıktan ve bütün isimleri öğreterek en mükemmel bir şekilde terbiye ettikten sonra meleklere, ona secde etmelerini emretmiş, İblis müstesna bütün melekler de Adem'e secde etmişlerdi. Daha sonra Adem, eşiyle birlikte cennete yerleştirilmiş ve orada bir ağaç müstesna cennetin bütün meyvelerinden yemelerine izin verilmişti. Ancak şeytan onları kandırmış, yasaklanan ağaca yaklaşmalarını ve bunun neticesi olarak da cennetten uzaklaştırılmalarını ve yeryüzüne gönderilmelerini sağlamıştır.

Meleklerin Adem'e secde etmelerine gelince bu, şüphesiz ibadet maksadıyla yapılan bir secde değildir ve Allah Teâlâ da onlara bu manada bir secde emretmemiştir. Secde Bakara suresinin ay-

nı ayetle ilgili tefsirinde de açıkladığımız gibi, huzu ve inkiyat, yani boyun eğmek ve teslim olmak manalarına gelir. En büyük tezahürü de, alın yere gelecek şekilde yüzüstü kapanmaktır. Şeriat dilinde, Allah'a ibadet manasında kullanıldığı gibi, Kur'an-ı Kerim'in bazı ayetlerinin de delaletiyle emirlere boyun eğmek, tebcil ve tazim etmek, yüceltmek manalarında da kullanılmıştır. Meleklerin Adem'e, Yakup ve evlatının Yusuf'a (Yûsuf suresi, 100), nebatların ve ağaçların Allah'a secdeleri (Rahmân suresi, 6), bu manada, yani tebcil ve tazim manasındadır. Buna göre, meleklerin Adem'e secde etmeleri, İlahî emre uymaları yönünden Allah'a ibadet, hilafet makamına layık görülen insana da bu makama mütenasip olarak hürmet ve hizmet arzı ifade eder. Fakat hiçbir zaman ibadet manasına gelmez. Zira Allah'tan başka İlah ve Allah'tan başka mabud yoktur. Meleklerin ona secde etmeleri, Allah'ın yeryüzüne halife yapmak üzere yaratıp üstün sıfatlarla bezediği bir varlığı selamlamak ve günümüz tabiriyle ona "Hoş geldin" demek kabilinden bir karşılamadır.

Melekler Adem'e secde etmişler; fakat İblis ona secde etmekten çekinmiştir. O, zaten bir melek değil; fakat bir cin idi.

[12] (Rabbi ona şöyle) buyurmuştu: "Sana emrettiğimde secde etmene ne engel oldu"? İblis de demişti ki: "Ben Adem'den hayırlıyım; çünkü beni ateşten yarattın; onu ise çamurdan yarattın.".

12 Meleklerin Adem'e secde etmelerine rağmen, İblis'in Rabbinin emrine karşı gelerek secde etmekten çekinmesi, kibirlenmesi veya kendisini Adem'den üstün görmesi sebebine dayanıyordu. Nitekim Rabbi ona "Adem'e secde etmene engel olan şey nedir? Hangi sebepten dolayı ona secde etmedin?" diye sorduğu zaman İblis, secde etmemesinin sebebini şöyle açıklamıştır: Ben Adem'den hayırlıyım; çünkü beni ateşten, onu ise çamurdan yarattın. Ateş, yanan, parıldayan ve etrafa nur saçan bir madde olarak, sıvaşan, bulaşan ve kokuşan çamurdan daha hayırlıdır; dolayısıyla ben ondan hayırlıyım. Daha hayırlı olan bir varlığın, kendisinin dûnunda olan bir varlığı tazim etmesi veya onu yüceltmesi, olacak iş değildir. İblis'in bu açıklaması şüphesiz kendisine has batıl bir kıyastır ve hiçbir zaman doğru olması mümkün değildir. Zira bir şeyin hayırlı veya hayırsız olması onun maddi oluşumu ile ilgili değil; fakat onun faydalı veya zararlı özelliklere sahip olması dolayısıyladır. Nitekim Allah Teâlâ, Adem'i yaratmış ve onu, İblis'in cahili olduğu pek çok ilim ve marifetle bezeyerek varlıkların en üstünü kılmış, sonra da bütün meleklere ona secde etmelerini emrederek onu şereflendirmiştir. Gerçek böyle olduğu halde, İblis'in Adem'den daha hayırlı olması mümkün müdür?

İblis'in hem cin taifesinden oluşu hem de ateşten yaratılışı, onu meleklerden ayıran başlıca özelliğidir. Fakat bu özellik hiçbir zaman onun Adem'den veya meleklerden daha üstün olmasını gerektirmez. Her ne kadar meleklerin asli unsuru hakkında Kur'an'da açık bir nass mevcut değilse de, bazı haberlerden onların nurdan yaratıldıkları öğrenilmektedir. Mesela Müslim (*Sahih*, IV. 2294) tarafından nakledilen bir hadisinde Hazreti Peygamber şöyle buyurmuştur: "Melekler nurdan yaratıldı. cin de alevli bir ateşten yaratıldı. Adem ise, size vasfolunan şeylerden yaratılmıştır.".

[13] (Rabbi ona şöyle) buyurmuştu: "O halde cennetten in; orada senin büyüklük taslaman haddin değildir. Çık git; çünkü sen zelillerdensin.".

[14] İblis demişti ki: "Bari insanların yeniden diriltilecekleri güne kadar bana mühlet ver.".

[15] (Rabbi de şöyle) buyurmuştu: "Haydi sen mühlet verilmişlerdensin.".

13 İblis'in muhalefeti ve Rabbinin emrine karşı gelmesi, onun cezalandırılmasını gerektiren çirkin bir davranıştı. Nitekim Rabbi de onu, bu dav-

ranışı sebebiyle yaratılmış olduğu cennetten ebediyyen kovmuş ve kıyamete kadar yeryüzünde zelil ve hakir olarak yaşamaya mahkum etmiştir. Zira cennet, yeryüzüne nisbetle çok daha ulvi bir yer idi ve orada, kibirlenen, muhalefet eden ve Rabbinin emirlerine karşı gelen kimseler değil; fakat Rabbini bilen ve mütevazi olan ihlas sahibi kimseler kalabilirdi. Bu itibarla Rabbi ona şöyle demişti: Burası, senin büyüklük taslayıp Rabbine başkaldırabileceğin bir yer değildir. Haydi buradan çık git. Bundan böyle sen, zelil ve hakir olarak yaşamaya ve daima kötülenmeye mahkum edildin.

14 İblis cennetten kovulmuştu. Şimdi onun tek bir gayesi vardı. O da, Rabbine isyan etmiş ve kovulmuş olmanın gereklerini eksiksiz yerine getirmekti. İşte bunun için, her fırsatta Ademoğullarının karşısına dikilerek onları doğru yoldan ayırıp saptıracak ve kendine tabi kılmış olarak hayat geçirmelerini sağlayacaktı. Rabbinden mühlet istemesinin ve "Yeniden dirilecekleri güne kadar insanlar arasında kalmam ve onları saptırmam için elimden geleni yapmama izin ver." demesinin sebebi de bu idi.

15 Rabbi de onun bu isteğini reddetmemiş ve ona "İstediğin izin sana verildi." demiştir. Ona bu izin şüphesiz, kıyametin başlangıcı sayılan ilk sûr'un üflenişine kadar verilmiştir. Zira Zumer suresinin 68. ayetinde de açıklandığı gibi, *nefha-i ûlâ*'da, yani sûr'a ilk üflenişte, Allah'ın diledikleri dışında yerde ve gökte bulunan bütün canlı varlıklar, ölüm uykusuna varacaklar ve bu uyku, sûr'un ikinci defa üflenişine kadar devam edecektir. Bu ayetinde Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Sûr'a üflenince, Allah'ın dilediklerî dışında, göklerde ve yerde olanlar baygın bir halde kendilerinden geçerler. Sonra sûr'a tekrar üflenir. İşte o zaman, onlar dirilip kalkarlar ve bakınırlar."*. Bu ayet-i kerimenin de delalet ettiği gibi, ölüm uykusuna varacak olan diğer canlılarla beraber İblis de ölümü tadacaktır. Çünkü o gün, Hâkka suresinin 13-16. ayetlerinde de tasvir edildiği gibi, *"Sûr'a bir üfürülüşle üfürüldüğü, yer ve dağlar kaldırılıp bir vuruşla birbirine vurulduğu zaman, işte o gün, ne olacaksa olacak, kıyamet kopacak, gök parçalanacaktır; çünkü o gün o, çok zayıftır."*. Yer ve dağların birbirine vurulduğu ve göklerin parçalandığı gün, İblis'in ayakta kalması elbette mümkün değildir. O da diğer canlılarla beraber tekrar dirilinceye kadar o halde kalacak ve sûr'a ikinci defa üflenişle tekrar dirilerek hesap için Rabbine arzolunacaktır. Buhârî (*Sahih*, VI. 34; 79) ve Müslim (*Sahih*, IV. 2270)'in Ebû Hureyre'den naklettikleri bir hadisinde Hazreti Peygamber, iki nefha arasında kırkla ifade edilen bir süre olduğunu bildirmiştir ki, bu süre, genellikle kırk sene olarak açıklanmıştır.

[16] İblis demişti ki: "Beni azdırman sebebiyle, ben de insanlar için (onları saptırmak maksadıyla) senin dosdoğru yoluna mutlaka oturacağım.".

[17] "Sonra onlara, önlerinden, arkalarından, sağlarından ve sollarından yaklaşacağım. Ve sen onların çoğunu şükrediciler olarak bulmayacaksın.".

16 İblis'e insanların yeniden diriltileceği kıyamet gününe kadar istediği izin verilince, Rabbine karşı sürdürdüğü inat ve isyanında nasıl direneceğini göstermiş ve demiştir ki: Adem'e secde etmek yüzünden beni nasıl azdırmış ve sapıklığa düşürmüşsen, ben de Adem'in zürriyyetinden yaratacağın kullarını azdıracak ve hak yolda senin yolunda gidenlerin yolları üzerinde otururak onlara bir başka yolu, sadece sapıklıktan ibaret olan kendi yolumu süslü ve cazip göstererek senin yolundan saptıracak ve onların sana ibadet etmelerine engel olacağım.

17 Bunu gerçekleştirmek için onları gözetleyecek ve fırsat bulduğum her taraftan, önlerinden, arkalarından, sağlarından ve sollarından onlara yaklaşarak kalplerini şüphe ve inançsızlıkla dolduracağım. Bu yüzden de sen onları, sana şükreden ve emirlerine itaat eden insanlar olarak bulmayacaksın. İblis'in bu sözleri, Hıcr suresinin 39-

40. ayetlerinde şöyle zikredilmiştir: *"Rabbim! Beni azdırmış olman dolayısıyla yeryüzündeki günahları Adem oğulları için süsleyecek ve hepsini azdıracağım. Ancak içlerinden ihlaslı kılınan kulların müstesna."*. Bu ayetlerde olduğu gibi, Sad suresinin 82-83. ayetlerinde de, Allah'ın ihlaslı kıldığı kulları, şeytanın iğvasından istisna edilmişlerdir: *"İblis demişti ki: Senin izzetine yemin ederim ki, onlardan İhlaslı kulların dışında hepsini azdıracağım."*.

İblis, bu sözlerini henüz cennetten çıkmadan önce söylüyordu ve bunlar, elbette geleceği kesin olarak bilen bir varlığın sözleri değildi. Bu sözleri söylerken, sadece kendi vehmine ve kendi zannına dayanıyordu. Bununla beraber Allah Teâlâ'nın Sebe suresindeki 20-21. ayetleri, onun bu zannında kısmen isabet ettiğini de gösteriyordu. Zira müminlerden, yahut yukarıda zikrettiğimiz ayetlerden de anlaşılacağı üzere İhlas sahibi olanlardan bir grup dışında insanların çoğu, İblis'in iğvasına kapılarak ona uymuşlar ve hak yoldan sapmışlardır. Allah Teâlâ, bu ayetlerinde şöyle buyurmuştur: *"İblis, onlar hakkındaki zannını doğru çıkartmış ve müminlerden bir grup dışında hepsi ona uymuşlardı. Aslında İblis'in onlar üzerinde bir nüfûzu yoktu; ancak biz, ahirete iman edenle, ondan şüphe içinde olanı ayırıp göstermek istemiştik. Rabbin, her şeyi hakkıyla koruyandır."*.

[18] (Rabbi de ona şöyle) buyurmuştu: "Yerilmiş ve kovulmuş olarak cennetten git. İnsanlardan her kim sana uyarsa, cehennemi hep sizlerle dolduracağım.".

18 Allah Teâlâ, üzerinden hiçbir zaman lanet eksilmemiş olan İblis'in bu sözlerinden sonra, onu Peygamberler'e, sıddıklara ve ihlaslı kullarına has kıldığı cennetten, yerilmiş ve zelil edilmiş olarak tekrar kovduktan sonra, kasem ederek buyurmuştur ki: Şirki, küfrü, fıskı ve günahı süsleyerek ve cazip bir hale getirerek Ademoğullarından kimi kandırmış ve hak yoldan ayırarak kendi sapık yoluna sevketmiş isen cehennemi, başlarında sen olmak üzere işte bu kandırdığın kimselerle dolduracağım. Gerçek olan şudur ki senin, ihlaslı kullarım üzerinde hiçbir tesirin olmayacak ve onları asla kandıramayacaksın. Ayet-i kerimenin bu manası, Sad suresinin 85. ayetinde şöyle ifade edilmiştir: *"Cehennemi, senden olanların ve onların içinden sana uyanların hepsiyle dolduracağım."*. İsra suresinin 63-65. ayetlerinde de şöyle buyurulmuştur: *"Rabbi de ona demişti ki: Haydi git! Onlardan kim sana uyarsa, artık sizin cezanız tam bir ceza olmak üzere cehennemdir. İçlerinden gücünün yettiklerini sesinle titret; atlılarınla ve yayalarınla üzerlerine haykır; mal ve çocuklar hususunda onlara ortak ol, vaadde bulun. Fakat şeytan, onlara, aldatmaktan başka ne vaadde bulunabilir ki? Şurası da bir gerçektir ki, senin, kullarım üzerinde bir hükümranlığın yoktur. Vekil olarak Rabbin onlara yeter."*.

وَيَٰٓـَٔادَمُ اسْكُنْ اَنْتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ فَكُلَا مِنْ حَيْثُ شِئْتُمَا وَلَا تَقْرَبَا هٰذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ
الظّٰلِمِينَ ﴿١٩﴾ فَوَسْوَسَ لَهُمَا الشَّيْطَانُ لِيُبْدِيَ لَهُمَا مَا وُۥرِيَ عَنْهُمَا مِنْ سَوْاٰتِهِمَا وَقَالَ مَا نَهٰىكُمَا
رَبُّكُمَا عَنْ هٰذِهِ الشَّجَرَةِ اِلَّآ اَنْ تَكُونَا مَلَكَيْنِ اَوْ تَكُونَا مِنَ الْخَالِدِينَ ﴿٢٠﴾ وَقَاسَمَهُمَآ اِنِّي لَكُمَا
لَمِنَ النَّاصِحِينَ ﴿٢١﴾ فَدَلّٰىهُمَا بِغُرُورٍ ۚ فَلَمَّا ذَاقَا الشَّجَرَةَ بَدَتْ لَهُمَا سَوْاٰتُهُمَا وَطَفِقَا يَخْصِفَانِ عَلَيْهِمَا
مِنْ وَرَقِ الْجَنَّةِ ۚ وَنَادٰىهُمَا رَبُّهُمَآ اَلَمْ اَنْهَكُمَا عَنْ تِلْكُمَا الشَّجَرَةِ وَاَقُلْ لَكُمَآ اِنَّ الشَّيْطَانَ
لَكُمَا عَدُوٌّ مُبِينٌ ﴿٢٢﴾ قَالَا رَبَّنَا ظَلَمْنَآ اَنْفُسَنَا وَاِنْ لَمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ

﴿٢٣﴾ قَالَ اهْبِطُوا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ وَلَكُمْ فِي الْأَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَمَتَاعٌ إِلَىٰ حِينٍ ﴿٢٤﴾ قَالَ فِيهَا تَحْيَوْنَ وَفِيهَا تَمُوتُونَ وَمِنْهَا تُخْرَجُونَ ﴿٢٥﴾

19 (Rabbi, Adem'e de şöyle buyurmuştu): Ey Adem!

Eşinle birlikte cennete yerleşin. Dilediğiniz yerden yeyin. Yalnız şu ağaca yaklaşmayın; aksi halde zalimlerden olursunuz.".

20 Ne var ki şeytan, kendilerine kapatılmış olan avret yerlerini onlara göstermek için içlerine vesvese sokmuş ve şöyle demişti: "Bu ağacı, Rabbiniz, sadece iki melek, yahut ebedi kalıcılardan olmamanız için menetti.".

21 Bir de onlara: "Ben, size nasihat edicilerdenim." diye yemin etmişti.

22 Böylece onları, hile ile (bulundukları mevkiden) indirmişti. Adem ve eşi, ağacı tattıkları anda, avret yerleri kendilerine görünmüş, onlar da, cennet yapraklarından üzerlerine örtmeye başlamışlardı. Rabları onlara şöyle hitap etmişti: "Bu ağaçtan sizi menetmedim mi ve şeytan size apaçık bir düşmandır, demedim mi"?

23 Onlar da şöyle demişlerdi: "Rabbimiz! Kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamaz ve bize merhamet etmezsen, mutlaka hüsrana uğrayanlardan oluruz.".

24 (Rableri onlara şöyle) buyurmuştu: "Birbirinize düşman olarak inin. Yeryüzünde (belirli) bir süreye kadar sizin için yerleşebileceğiniz bir mekân ve geçinebileceğiniz bir nimet bulunacaktır.".

25 Ve yine buyurmuştu ki: "Orada yaşayacaksınız, orada öleceksiniz ve orada (diriltilip) çıkarılacaksınız.".

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde insanların babası olan Adem'in nasıl yaratıldığını, ona secde etmeleri için meleklerine verdiği emirle Adem'in ve dolayısıyla insanoğlunun diğer varlıklar arasında nasıl yüceltildiğini, ancak büyüklenerek secde emrine uymayan İblis'in, bu davranışıyla Rabbine nasıl karşı gelip isyan ettiğini ve bu yüzden cennetten kovulduğunu, buna karşılık onun insanlar arasında kalarak onları doğru yoldan ayırmak ve kendi yoluna çevirmek için nasıl Rabbinden kıyamete kadar mühlet istediğini ve bu mühletin kendisine verildiğini; ancak bu davranışının cezası olmak üzere de cehennemi, hem kendisi ve hem de kendisine tabi olan inançsızlarla dolduracağını açıkladıktan sonra, yukarıdaki ayetlerinde daha önceki ayetlerin bir devamı olarak, meleklerin secdesiyle derecesi yüceltilmiş olan Adem'in cennetteki durumu ele alınmış, ona ve eşine düşman olan şeytanın, onları vesveseleriyle nasıl kandırıp cennetten tardedilmelerine sebep olduğu anlatılarak insanlar, şeytandan sakınmaları yönünden uyarılmışlar ve doğru yola irşat edilmişlerdir. Esasen kıssanın gayesi de, insanların hidayet yoluna irşat edilerek şeytanın vesvese ve hilelerinden sakınmalarını sağlamaktır. İşte bu maksatla Allah Teâlâ buyurmuştur ki:

19 (Rabbi, Adem'e de şöyle buyurmuştu): Ey Adem! Eşinle birlikte cennete yerleşin. Dilediğiniz yerden yiyin. Yalnız şu ağaca yaklaşmayın; aksi halde zalimlerden olursunuz.".

20 Ne var ki şeytan, kendilerine kapatılmış olan avret yerlerini onlara göstermek için içlerine vesvese sokmuş ve şöyle demişti: "Bu ağa-

cı, Rabbiniz, sadece iki melek, yahut ebedi kalıcılardan olmamanız için menetti.".

[21] Bir de onlara: "Ben, size nasihat edicilerdenim." diye yemin etmişti.

19 Allah Teâlâ, Adem'e secde etmemesi ve emrine karşı gelerek isyan etmesi yüzünden İblis'e çıkıp gitmesini söyledikten ve böylece onu cennetinden kovduktan sonra Adem'e hitap ederek, eşi Havva ile birlikte cennette kalmalarına, bir ağaç dışında cennetin bütün meyvelerinden yemelerine ve bütün nimetlerinden istifade etmelerine izin vermiş; yasaklanan ağaca da yaklaşmaları halinde emir dinlemeyen zalimlerden olacaklarını bildirmişti. Adem ve Havva'nın yaklaşmaktan menolundukları bu ağacın hangi cins bir ağaç olduğu ve nasıl bir meyve verdiği Kur'an-ı Kerim'de açıklanmamıştır. Bazı müfessirler onun, buğday, üzüm, veya incir veren bir bitki yahut bir ağaç olduğunu ileri sürmüşlerse de bu hususta kesin bir delil mevcut değildir. Esasen bu ağacın cinsini tayin etmeye de gerek yoktur. Önemli olan husus, ilk defa yaratılmış olan bir insanın herhangi bir yasak karşısındaki tavrının tespit edilmesi ve bunun kendisine gösterilmesidir. Yahut başka bir ifade ile, onun imtihan edilmesidir. Filhakika Adem ve eşinin cennette kalmalarına izin verilmiş ve bir ağaç müstesna, cennetin bütün nimetleri hiçbir kayda tabi tutulmaksızın kendilerine sunulmuştur. Gerçek böyle olunca, onların artık yasaklanan bir tek ağacı düşünmemeleri ve ondan uzak durmaları gerekirdi. Çünkü onların, cennetin hudutsuz nimetleri içerisinde yaşarken, o ağaca veya o ağacın yetiştirdiği meyveye hiçbir surette ihtiyaçları yoktu. Ona ihtiyaçları olmadığı gibi, yaklaşmaları halinde o ağaç kendileri için çok büyük bir tehlike de teşkil edebilecekti. Çünkü Rableri, onlara ağaçtan uzak durmalarını söylerken, ağaca yaklaştıkları takdirde emre isyan eden zalimlerden olacaklarını da hatırlatmıştı.

20 Ne var ki şeytan, Adem'e olan düşmanlığının, kin ve hasedinin bir neticesi olarak onları, içinde bulundukları nimet bolluğundan ve cennet rahatlığından uzaklaştırmak ve cennete layık tesettür libasından soyundurarak avret yerlerini açığa çıkarmak için kalplerine vesvese sokmuş, Rablerinin kendilerine zararlı ve tehlikeli olması dolayısıyla uzak durmalarını emrettiği ağacı onlar için süslü ve cazip göstererek onlara, Rablerinin memnu ağaca yaklaşmamaları hususundaki emrini de unutturarak o ağaca sokulmalarını sağlamıştı. Şeytan onlara yalan ve iftiradan başka bir şey olmayan şu görüşü telkin etmişti: Rabbiniz size bu ağacı iki sebepten dolayı menetmiştir. Birincisi, bu ağacın meyvesinden yiyip de melek olmamanız için; ikincisi de, cennette ebedi kalıcılardan olmamanız için. Tâ-hâ suresinin 120. ayetinde de aynı manada şöyle denilmiştir: *"Ne var ki şeytan, ona vesvese vermiş ve "Ey Adem! Sana ebedilik ağacını ve hiç yok olmayacak bir hükümranlığı göstereyim mi?" demişti."*.

21 Bir vesvese olarak kalplerine telkin ettiği bu görüşün doğruluğuna onları inandırmak için bir de yemin etmiş ve "Ben, sizden çok daha önceleri de burada idim; bu itibarla buranın durumunu sizden daha iyi bilirim. Onun için siz beni dinleyin; çünkü ben sizin iyiliğinizi istiyorum ve size nasihat ediyorum." demişti.

[22] Böylece onları, hile ile (bulundukları mevkiden) indirmişti. Adem ve eşi, ağacı tattıkları anda, avret yerleri kendilerine görünmüş, onlar da cennet yapraklarından üzerlerine örtmeye başlamışlardı. Rableri onlara şöyle hitap etmişti: "Bu ağaçtan sizi menetmedim mi ve şeytan size apaçık bir düşmandır, demedim mi"?

[23] Onlar da şöyle demişlerdi: "Rabbimiz! Kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamaz ve bize merhamet etmezsen, mutlaka hüsrana uğrayanlardan oluruz.".

22 Şeytanın Adem ve eşini memnu ağaca yaklaştırmak ve meyvesinden yedirmek için başvurduğu bu hile ve özellikle onları kendisine inandırmak için büyük bir iman gösterisi içinde Allah'a yemin etmesi, Adem'in ona kanmasına ve şeytanın en büyük düşmanı olduğuna dair Rabbinin uyarısını unutmasına yetmişti. Çünkü o, Allah üzerine yalan yere yemin edilebileceğini hiç düşünmemişti. Oysa Rabbi, onu uyaramış ve Tâ-hâ suresinin 117. ayetinde de açıklandığı gibi ona şöyle demişti: *"Ey Adem! Şeytan, senin için ve eşin için bir düşmandır. Sakın sizi cennetten çıkarmasın; yoksa bedbaht olursunuz."*. İşte bu uyarıya rağmen Adem, şeytanın Allah'a yemin ederek "Ben size nasihat ediyorum." demesine inanmış ve eşiyle birlikte memnu olan ağacın meyvesinden yemişlerdir. İşte o zaman avret yerleri kendilerine görünecek şekilde açılmış, onlar da telaş içerisinde ağaç yapraklarıyla örtünmeye başlamışlardır. Bu, belki de kadın erkek arasındaki şehevi arzunun ilk belirtisidir ve şeytanın teşvikiyle memnu olan meyvenin yenilmesinden sonra ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte ayet-i kerime, şu hususu da açıkça ortaya koymuş olmaktadır ki avret yerleri görünecek şekilde çırılçıplak olmak kadar çirkin bir davranış yoktur. Nitekim Adem ile eşi, şeytanın tahrik ve teşvikiyle kendilerine yasaklanmış olan bir işi yaptıktan sonra avret yerlerinin açılması yahut bunların kadın erkek ilişkisi yönünden öneminin anlaşılarak görünür bir hale gelmesi, onları telaş içerisinde ağaç yapraklarını üstüste koymaya ve onlarla örtünmeye sevketmiştir. Oysa yanlarında sakınıp çekinecekleri, yahut utanacakları üçüncü bir kişi de yoktu. İşte bundan sonradır ki Allah Teâlâ, daha önce Adem ve eşini, şeytana karşı uyarmış olmasına rağmen, onların yine de şeytanın hilesine kanarak ilk büyük günahı işlemiş olmalarından dolayı *"Bu ağaçtan sizi menetmedim mi ve şeytan size apaçık bir düşmandır, demedim mi?* diyerek onları azarlamıştır.

23 İşte o zaman Adem ve eşi, yaptıkları hatanın yahut işledikleri günahın farkına varmışlar ve Rablerine tevbe ve istiğfar ederek demişlerdir ki: Rabbimiz! Bu ağaca yaklaşmaktan bizi menettiğin ve şeytanın bizim düşmanımız olduğunu haber vererek hilesine kanmamamız için bizi uyardığın halde, ona inanmakla büyük hata işledik ve kendimize zulmettik. Rabbimiz! Tevbelerimizi kabul eyle. Bize merhamet et ve işlediğimiz bu günahtan dolayı bizi bağışla; eğer sen bizi bağışlamaz ve bize merhamet etmezsen mutlaka hüsrana uğrayanlardan oluruz.

[24] (Rableri onlara şöyle) buyurmuştu: "Birbirinize düşman olarak inin. Yeryüzünde (belirli) bir süreye kadar sizin için yerleşebileceğiniz bir mekan ve geçinebileceğiniz bir nimet bulunacaktır.".

[25] Ve yine buyurmuştu ki: "Orada yaşayacaksınız, orada öleceksiniz ve orada (diriltilip) çıkarılacaksınız.".

24 Rableri tarafından cennette kalarak nimetlerinden diledikleri şekilde faydalanmalarına ve meyvelerinden diledikleri kadar yemelerine izin verilmiş ve fakat bir ağaca da yaklaşmamak hususunda ayrıca uyarılmış olmalarına rağmen, cennette ebedi kalıcılardan olmak için şeytanın hileli telkinlerine kanarak memnu ağaca yaklaşmaları, Adem ve eşini, Rablerinin emrine muhalefetle nefislerine zulmeden kimseler olma durumuna düşürmüş ve bu yüzden de Rablerinin *"Bu ağaçtan sizi menetmedim mi ve şeytan size apaçık bir düşmandır, demedim mi?"* itabına maruz kalmışlardı. Bu itaptan sonra, Rablerine karşı davranışlarının çirkinliğini anlayan Adem ve eşi, her ne kadar tevbe ve istiğfar ederek bağışlanmalarını dilemişlerse de, İlahî takdir bir ceza olmak üzere, şeytanla birlikte onların da cennetten çıkarılmaları şeklinde tecelli etmiştir. Rableri onlara şöyle hitap etmiştir: Ey Adem ve eşi ve ey İblis! Siz, ins ve cin taifesi, birbirinize

düşman olarak bu cennetten inin. Bundan böyle yeryüzünde sizin için, kalabileceğiniz bir yer ve süresi Allah'ın ilminde belirlenmiş olan bir ömür vardır.

25 İşte sizin için belirlenmiş olan bu ömrü, yine sizin için takdir olunan bu yerde geçireceksiniz. Ömrünüzün sonuna geldiğiniz zaman, yine orada ölecek ve orada yeniden diriltilip çıkarılacaksınız.

Allah Teâlâ'nın, Adem ve eşi ile birlikte şeytanı cennetten çıkarırken onlara yönelttiği *"Birbirinize düşman olarak oradan inin."* sözü ile, kıyamete kadar devam edecek olan bir düşmanlığa işaret ettiği açıkça anlaşılmaktadır. Nitekim Allah Teâlâ, meleklere, Adem'e secde etmelerini emrettiği zaman, bütün meleklerin secde edip de şeytanın kibirlenerek secdeden kaçınması ve Rabbine isyan etmesi üzerine, onu cennetten kovmuş, o da Rabbinden kıyamete kadar mühlet isteyerek *"Beni azdırman sebebiyle, ben de insanları (saptırmak için) senin dosdoğru yoluna mutlaka oturacağım. Sonra onlara önlerinden, arkalarından, sağlarından ve sollarından yaklaşacağım. Ve sen onların çoğunu şükrediciler olarak bulmayacaksın."* demişti. Şeytan işte bu sözleriyle, insanoğluna karşı kıyamete kadar sürdüreceği bir düşmanlığı açıkça ortaya koymuş oluyordu. O, sürdüreceği bu düşmanlığı açıkladığı gibi, Allah Teâlâ da, kullarına, onun sürdüreceği bu düşmanlığı haber vererek onları uyarmış ve Fâtır suresinin 5-6. ayetlerinde de örneği görüldüğü gibi, onlara hitap ederek şöyle buyurmuştur: *"Ey insanlar! Allah'ın vaadi şüphesiz haktır. Dünya hayatı sizi aldatmasın. Şeytan da Allah'a güven yolu ile sizi kandırmasın. Zira şeytan size düşmandır; bu itibarla onu düşman edinin. O, kendi taraftarlarını alevli ateş ehlinden olmaya çağırır."*. Gerçek böyle olunca, insanoğlunun da şeytanı kendisine düşman bilmesi ve onun vesvese ve telkinlerine kapılmaması gerekir. Çünkü o, mademki insana önünden, arkasından, sağından ve solundan yaklaşacağını ve onu Rabbinin dosdoğru yolundan saptıracağını söylemiş ve Rabbi de, kim şeytana uyarsa cehennemi hep bu gibilerle dolduracağını haber vermiştir; o halde insanoğlunun da bu uyarıya kulak vermesi ve şeytanla birlikte cehennem ehlinden olmaması için ona kanmaması şarttır.

İşledikleri bir günah sebebiyle Adem ve eşinin cennetten çıkarılmaları şüphesiz bu günah için Allah Teâlâ tarafından takdir olunan bir cezadır ve bu cezayı cennetten çıkarılmakla çekmişlerdir. Aynı günahın uhrevi cezası ise, Rableri tarafından affedilmiştir. Nitekim Tâ-hâ suresinin 121. ayetinde, Adem ve eşinin memnu ağaçtan yedikleri, bunun üzerine avret yerlerinin göründüğü, onların da ağaç yapraklarıyla üzerlerini örtmeye başladıkları zikredildikten sonra *"Adem Rabbine karşı gelmiş ve yolunu şaşırmıştı."* denilerek onun büyük günahına işaret edilmiş, bunu takip eden ayette ise, *"Sonra Rabbi yine onu seçmiş ve tevbesini kabul edip ona hidayet etmişti."* buyurulmak suretiyle tevbesinin kabul edilip bağışlandığı açıklanmıştır. Geçek böyle olduğu halde Hıristiyanların, Adem için *asli günah* ispat ederek onun yeryüzünde bu günahla yaşadığına, onun vefatından sonra da insanlığın bu günahın vebali altında kaldığına, İsa'nın (as) bu günahın keffaretini ödemek için gönderildiğine, çarmıha gerilerek kanıyla ve canıyla bu keffareti ödediğine dair ileri sürdükleri birtakım inançlar, Allah Teâlâ'nın Peygamberler'i vasıtasıyla tebliğ ettiği gerçek dinle hiçbir ilgisi bulunmayan; fakat diğer Hıristiyan inançları gibi sadece kilise adamları tarafından uydurulan efsanelerden ibarettir.

يَا بَنِيٓ اٰدَمَ قَدْ اَنْزَلْنَا عَلَيْكُمْ لِبَاسًا يُّوَارِيْ سَوْاٰتِكُمْ وَرِيْشًا ۭ وَلِبَاسُ التَّقْوٰى ۙ ذٰلِكَ خَيْرٌ ۭ ذٰلِكَ مِنْ اٰيٰتِ اللّٰهِ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُوْنَ ﴿٢٦﴾ يٰبَنِيٓ اٰدَمَ لَا يَفْتِنَنَّكُمُ الشَّيْطٰنُ كَمَآ اَخْرَجَ اَبَوَيْكُمْ مِّنَ الْجَنَّةِ يَنْزِعُ عَنْهُمَا لِبَاسَهُمَا لِيُرِيَهُمَا سَوْاٰتِهِمَا ۭ اِنَّهٗ يَرٰىكُمْ هُوَ وَقَبِيْلُهٗ مِنْ حَيْثُ لَا تَرَوْنَهُمْ ۭ اِنَّا جَعَلْنَا الشَّيٰطِيْنَ اَوْلِيَاۗءَ لِلَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ ﴿٢٧﴾

[26] Ey Ademoğulları! Size avret yerlerinizi gizleyecek bir elbise ve bir süs örtüsü indirdik. Takva elbisesi, bu daha hayırlıdır. Bu, Allah'ın (kudretini ve ihsanını gösteren) delillerindendir; belki akıl edip düşünürsünüz.

[27] Ey Ademoğulları! Şeytan, ana ve babanızın avret yerlerini biribirlerine göstermek için üzerlerinden elbiselerini soyup cennetten çıkarttığı gibi, size de bela olmasın; zira o ve kabilesi sizi, sizin onları göremeyeceğiniz yerlerden görürler. Biz, şeytanları iman etmeyenlere dost kılmışızdır.

Allah Teâlâ, daha önceki ayetlerinde, Adem ve eşinin, iki melek, yahutta cennette ebedi kalıcılardan olmak için şeytanın ileri sürdüğü birtakım yalanlara kanarak memnu ağaca yaklaşmak ve meyvesinden yemek suretiyle işledikleri büyük günahı ve bu günah sebebiyle cennetten çıkarılıp kendileri için takdir olunan yerde, yine takdir olunan ömürlerini geçirmek üzere yeryüzüne indirilmelerini açıkladıktan sonra, yukarıdaki ayetlerinde yeryüzüne yerleştikten ve orada evlat ve iyal sahibi olmaya başladıktan sonra, yalnız Adem'e ve eşine değil; fakat onlardan olan evlatlarına da hitap ederek, kendilerine din ve dünya işlerinde muhtaç olacakları eşyayı ve özellikle avret yerlerini örtecek elbiseyi indirdiğini haber vermiş, dünyadaki bu büyük nimetin ise hudutsuz kudret ve ihsan sahibi olan Allah'a şükür ve ibadet etmeyi gerektirdiğini hatırlatmış ayrıca onlara, cennette iken şeytanın kendilerini nasıl kandırarak oradan tardedilmelerine sebep olduğunu da hatırlatarak dünyada da aynı hataya düşmemeleri ve şeytanın çeşitli yollarla kendilerine sokulmasına izin vermemeleri için onları bir daha uyrmıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[26] Ey Ademoğulları! Size avret yerlerinizi gizleyecek bir elbise ve bir süs örtüsü indirdik. Takva elbisesi, bu daha hayırlıdır. Bu, Allah'ın (kudretini ve ihsanını gösteren) delillerindendir; belki akıl edip düşünürsünüz.

26 Ey Ademoğulları! Kudretimizle size ve sizden önce babanıza ihsan ettiğimiz nimetleri hatırlayın. Bu nimetlerin başında da, avret yerlerini örtmeniz, aynı zamanda sıcaktan ve soğuktan korunmanız için indirdiğimiz elbise ile vücudunuzu dilediğiniz şekilde süsleyecek ve güzelleştirecek olan süs eşyasını unutmayın. Bunların en hayırlısı hiç şüphesiz takva libasıdır. Size ihsan ettiğimiz bu nimetlerin hepsi de, Allah'ın hudutsuz kudretinin ve size olan geniş ihsanının delilleridir. İşte bu deliller aklınızı kullanıp düşünesiniz diye gözlerinizin önüne serilmiştir.

Allah Teâlâ, bu ayetinde, kudretinin büyüklüğüne ve kullarına ihsan ettiği nimetlerin çokluğuna delil olmak üzere önce giyinip avret yerlerini örtecekleri bir elbiseyi, sonra da süs yerine geçecek ve dış görünüşlerini güzelleştirecek eşyayı indirdiğini bildirmiştir. İndirme tabiri hiç şüphesiz, mecazi manada kullanılmış bir kelimedir. Bu, tıpkı gökten yağmur indirerek o yağmur-

la toprağı sulaması ve topraktaki pamuk tohumlarına can vererek onları pamuk olarak yaratması gibidir ki, o pamuğun yaratılmasıyla insan vücudunu örtecek olan elbisenin ham maddesi de gökten yağmur gibi indirilmiş olur. Bu mana gözönünde bulundurulursa, ayet-i kerimedeki indirme kelimesinin pamuk, yün, ipek, tüy gibi elbise yapımında kullanılan maddelerin yaratılması ve bunlardan elbise yapılmasını sağlayacak sanat ve marifetin insana öğretilmesi manalarında kullanılmış olduğu anlaşılır. Ayet-i kerimeden anlaşılan diğer bir husus da, dış görünüşü süslemenin ve güzelleştirmenin mubah olduğudur. Bu, aynı zamanda, insanın zinet sevgisi ile diğer insanlara güzel görünme tutkusundan oluşan fıtratına da uygun düşen bir manadır.

Ayet-i kerimede sözü edilen takva libası ise, iman ve amelden oluşan manevi bir libastır ve hiç şüphe yoktur ki böyle bir libas insan vücûdunu örten ve çeşitli zinetlerle güzelleştirilmiş olan maddi bir libastan çok daha hayırlıdır.

İşte, gökten indirilen veya insanların yararına olmak üzere Allah Teâlâ tarafından yaratılan bu çeşit çeşit elbiseler ve süsler Allah'ın kudretinin ve kullarına karşı olan fazl-u kereminin ve rahmetinin birer delilidir ve dolayısıyla insanın, Rabbine daha çok şükretmesi ve daha çok ibadet etmesi gerektiğini hatırlatan birer alamettir. O halde insanın, Rabbi tarafından kendisine ihsan edilen bu sayısız nimetleri düşünüp O'na şükretmesi gerekmez mi? Hatta sadece üzerini örten şu çeşit çeşit libasın ve vücudunu süsleyen sayısız zinetin şükrünü hakkıyla eda edebildiğinden emin midir? İşte bütün bunlar aklını kullanabilen insanın düşünmesi gereken hususlardır.

[27] Ey Ademoğulları! Şeytan, ana ve babanızın avret yerlerini birbirlerine göstermek için üzerlerinden elbiselerini soyup cennetten çıkarttığı gibi, size de bela olmasın; zira o ve kabilesi sizi, sizin onları göremeyeceğiniz yerlerden görürler. Biz, şeytanları iman etmeyenlere dost kılmışızdır.

27 Allah Teâlâ, akıllarını kullanabilen insanlara Rablerine daha çok şükür ve ibadet etmek gerektiğini hatırlatan birer delil olmak üzere, avret yerlerini örtecek bir elbise ve vücutlarını süsleyecek zinet eşyası yarattığını zikrettikten sonra onları, babaları Adem'in cennetten beri kadim düşmanı olan şeytana karşı tekrar uyarmış ve bu büyük düşmanın, ana ve babalarının avret yerlerini biribirlerinin görebilecekleri bir şekilde elbiselerinden soyup çırılçıplak bırakarak nasıl cennetten çıkadığını hatırlattıktan sonra, "Dikkat edin, bu büyük düşman size de musallat olmasın ve Adem'e cennette yaptığının aynını size de yaparak cennete girmenizi engellemesin." demiştir. Zira insanlar, şeytan ve onun avanesini göremeseler bile, onlar, insanları her yerden görürler ve her yönden onlara sokularak kalplerine vesvese sokmaya çalışırlar. Bilinen bir gerçektir ki, görünmeyen düşman, görünen düşmandan daha tehlikeli ve daha zararlıdır. *"(Ey Muhammed!) De ki: Cin ve insanlardan olup, insanların göğüslerine vesvese sokan o şeytan vesvesecinin şerrinden, insanların İlahı, insanların hükümdarı ve insanların Rabbi olan Allah'a sığınırım."* mealindeki Nâs suresinin de delalet ettiği gibi şeytan, insanlara yaklaşarak onların kalplerine vesvese sokmaya ve onları hak yoldan uzaklaştırıp kendi sapık yoluna çekmeye çalışır. Tirmizî (*Sünen,* V. 219)'nin Abdullah İbn Mesud'tan naklettiği bir hadisinde Hazreti Peygamber şöyle buyurmuştur: "Şeytanın ve meleğin Ademoğlunun kalbinde hasıl ettiği birer eser vardır. Şeytanın eseri, şerrin vaadi ve hakkın tekzibidir. Meleğin eseri ise hayrın vaadi, hakkın da tasdikidir. Kim bunu kendinde bulursa, bilsin ki bu, Allah'tandır; bu itibarla Allah'a hamdetsin. Diğerini bulan kimse ise taşlanmış olan şeytandan Allah'a sığınsın". Resulullah (sas.) daha sonra şu ayeti okumuştur: *"Şeytan sizi fakirlikle korkutur ve size cimriliği emreder. Allah ise, size, günahtan bağışlama ve bolluk va'dediyor. Allah, ihsanı geniş olan ve her şeyi hakkıyla bilen-*

dir.". (Bakara suresi, 268). Bununla beraber şunu da kabul etmek gerekir ki, şeytanın Allah'ın mümin olan kulları üzerinde hiçbir baskısı ve hiçbir tesiri yoktur. Nitekim Allah Teâlâ, bu gerçeği İbrahim suresinin 22. ayetinde şöyle açıklamıştır: *"İş bitirilince şeytan der ki: Allah, size hak olan bir vaadde bulunmuştu. Ben de size vaadetmiştim, fakat sonra sözümden döndüm. Benim, sizin üzerinizde herhangi bir kuvvetim yoktu; ancak ben sizi davet ettim; siz de bana icabet ettiniz. Bu itibarla beni değil kendinizi kötüleyin.".* İşte bundan dolayıdır ki, Allah Teâlâ, tefsir ettiğimiz bu ayet-i kerimenin sonunda *"Biz, şeytanları, iman etmeyenlere dost kılmışızdır."* buyurmuştur. Bundan dolayıdır ki şeytan kalplerine versvese sokmak ve kandırmak için yalnız inançsızlara musallat olur ve daima onlarla beraber bulunur. Bu beraberlik ise aralarından su sızmayacak bir dostluğun belirmesine vesile olur.

Kur'an-ı Kerim'in zaman zaman Peygamber kıssalarına yer vermesi, insanların bu kıssalardan ibret almaları ve yaşayışlarını buna göre düzenlemeleri içindir. İşte Adem kıssası, bunun en güzel örneklerinden birini teşkil eder. Bu kıssada, şeytanın Adem ve eşinin kalplerine vesvese sokarak onların cennetten çıkarılmalarına nasıl sebep olduğu anlatılmış ve onun Adem ve evladına olan şiddetli düşmanlığı açık bir şekilde gösterilmiştir. Gerçek böyle olunca, Ademoğlunun da, şeytanın bu düşmanlığını hatırından hiç çıkarmadan daima ondan sakınması ve uzak durması gerekir. İşte Allah Teâlâ da, Adem ve eşinin cennette başlarına gelenlerin şeytan yüzünden geldiğini gösteren bu kıssayı, insanların ondan sakınmaları için ibret almalarını sağlayacak canlı bir örnek kılmıştır.

وَإِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً قَالُوا وَجَدْنَا عَلَيْهَا آبَاءَنَا وَاللَّهُ أَمَرَنَا بِهَا ۗ قُلْ إِنَّ اللَّهَ لَا يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ ۖ أَتَقُولُونَ
عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٢٨﴾ قُلْ أَمَرَ رَبِّي بِالْقِسْطِ ۖ وَأَقِيمُوا وُجُوهَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ
الدِّينَ ۚ كَمَا بَدَأَكُمْ تَعُودُونَ ﴿٢٩﴾ فَرِيقًا هَدَىٰ وَفَرِيقًا حَقَّ عَلَيْهِمُ الضَّلَالَةُ ۚ إِنَّهُمُ اتَّخَذُوا الشَّيَاطِينَ
أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ مُهْتَدُونَ ﴿٣٠﴾

[28] Onlar bir kötülük yaptıkları zaman, "Babalarımızı bunun üzerinde bulduk; Allah da bize bunu emretti." demektedirler. (Ey Muhammed! Onlara) de ki: "Allah, kötülükleri asla emretmez; siz, Allah'a karşı bilmediğiniz şeyleri mi söylüyorsunuz"?

[29] Yine de ki: "Rabbim bana adaleti emretti. Her mescidde yüzlerinizi (Allah'a) ve dini kendisine has kılarak yalnız O'na yalvarın. Sizi ilkin yarattığı gibi yine O'na döneceksiniz.".

[30] (Allah, insanların) bir kısmına hidayet etmiş, bir kısmına da sapıklık müstehak olmuştur; çünkü bunlar Allah'ı değil, şeytanları kendilerine dost edinmişlerdir ve zannederler ki, kendileri doğru yoldadırlar.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, Rableri tarafından cennette yaşamalarına ve bir ağaç dışında bütün meyvelerinden yiyip bütün nimetlerinden faydalanmalarına izin verdiği Adem ile eşini, şeytanın vesvesesine kanarak memnu olan ağaca yaklaşmaları ve meyvesinden yemeleri sonucu, nasıl avret yerlerinin birbirine göründüğünü ve bu yüzden de cennetten çıkarıldıklarını mi-

sal göstererek Ademoğullarını şeytana karşı uyardıktan, zira şeytanın her fırsatta insana sokulmak ve onu kandırarak daima kötü işler yaptırmak için çalıştığını açıkladıktan ve ancak onun sadece iman etmeyenlere dost kılındığını beyan ettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde şeytanın iman etmeyen kimselere musallat olması ve onların da şeytanı dost edinmeleri halinde, bu kafirlerin ne gibi işler yapabileceklerinin bir örneğini zikretmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[28] Onlar bir kötülük yaptıkları zaman, "Babalarımızı bunun üzerinde bulduk; Allah da bize bunu emretti." demektedirler. (Ey Muhammed! Onlara) de ki: "Allah, kötülükleri asla emretmez; siz, Allah'a karşı bilmediğiniz şeyleri mi söylüyorsunuz"?

28 Allah'a iman etmeyen ve bu yüzden şeytanları kendilerine dost edinen kimseler, Allah'a şirk koşmak gibi, yahut Beyt'i çırılçıplak tavaf etmek gibi aklın, dinin ve akl-ı selim sahibi insanların çok çirkin ve çok kötü gördükleri bir fiili işledikleri zaman "Biz, bu yaptığımız işleri, atalarımızdan ve babalarımızdan böyle gördük; onlar nasıl yapmışlarsa biz de öyle yapıyoruz." derler ve onları taklit ederek onların sünnetine uyduklarını söylerler; sonra da Allah'ın böyle emrettiğini ileri sürerler.

Filhakika bazı müfessirlerin de naklettikleri gibi, Kureyş dışındaki müşrik Araplar, Beyt'i elbise ile tavaf etmezler; çırılçıplak tavaf etmelerini de, Allah'a isyan ettikleri elbise içinde tavaf etmek istememelerine hamlederlerdi. Kadınlar da çok defa geceleyin çıplak olarak tavaf ederler, ayıp yerlerini de bir deri parçasıyla örterlerdi. Bu, kendi uydurdukları ve atalarına isnat ettikleri bir davranıştı ve bu davranışın da atalarına Allah tarafından emredildiğine inanırlardı.

Allah Teâlâ, kafirlerin, atalarının sünnetine uymak ve Allah'ın emrini yerine getirmek gibi iki kısımda mütalaa edilelebilecek olan bu yalan ve iftiralarından birincisini, sadece taklit olması ve aklen fasit sayılması itibarıyla cevapsız bırakmış, Allah'ın emri olduğu hususundaki yalanı ise Peygamber'i vasıtasıyla reddederek şöyle buyurmuştur: Ey Muhammed! O kafirlere de ki: Allah, sizin işlediğiniz bu derece çirkin ve kötü bir işi emretmekten münezzehtir. O, hiçbir zaman böyle bir fiili işlemenizi emretmez. Bunu size şeytan emrediyor ve siz de ona uyuyorsunuz. Bu, tıpkı Bakara suresinin *"Şeytan sizi fakirlikle korkutur ve size cimriliği emreder."* mealindeki 268. ayetinde de açıklandığı gibidir.

Allah Teâlâ daha sonra, kafirlerin bu yalan ve iftiralarını inkâr istifhamıyla bir daha reddetmiş ve buyurmuştur ki: Siz, doğruluğunu bilmediğiniz bir hususu, nasıl Allah'a isnat ediyor ve bu çeşit kötü ve çirkin fiilleri O'nun emrettiğini ileri sürüyorsunuz? Oysa Allah'ın herhangi bir hususta emir veya nehyi ancak onu Peygamber'ine vahyetmesiyle bilinir; o Peygamber de bu emir veya nehyi diğer insanlara tebliğ eder. Sizin bu çirkin davranışlarınızı Allah vahyetmediğine ve Peygamber'i de onları size duyurmadığına göre, bunları size vahyeden, sonra da yapmanızı emreden sadece sizin kendinize dost edindiğiniz şeytandan ve avanesinden başkası değildir.

Allah Teâlâ, iman etmeyenlerin yalan ve iftiraya dayanan iddialarını reddettikten sonra, yine Peygamber'i vasıtasıyla Allah'ın, yalnız adaleti, güzel amelleri ve güzel ahlakı emrettiğini açıklamış ve buyurmuştur ki:

[29] Yine de ki: "Rabbim bana adaleti emretti. Her mescitte yüzlerinizi (Allah'a) ve dini kendisine has kılarak yalnız O'na yalvarın. Sizi ilkin yarattığı gibi yine O'na döneceksiniz.".

29 Ey Muhammed! O inançsızlara de ki: Rabbim bana, ifrat ve tefrite düşmeden, hiçbir işte aşırılığa kaçmadan adil olmamı ve itidalli davranmamı emretti. Keza bana, secde ettiğim her yerde niyetimi yalnız kendisine has kılmamı ve iba-

detimde yalnız kendisine yönelmiş olmamı emretti. *"O, Hayy'dır; O'ndan başka ilah yoktur. Dini ona halis kılarak yalnız O'na ibadet edin..."* buyurdu. (Gafir suresi, 65). Bu itibarla ister melek olsun, ister Peygamber olsun, ister salihlerden biri olsun veya kim olursa olsun, onun Allah katında şefaatçi olacağına ve sizi Allah'a yaklaştıracağına inanarak, ona yönelip ondan yardım dilemeye ve ona yalvarmaya kalkışmayın. Aksi halde dinde Allah'a iftira etmiş ve bilmediğiniz bir şeyi söylemiş olursunuz.

Bu ayet-i kerimeden şu husus iyice anlaşılmış olmaktadır ki, ibadetlerin Allah katında makbul olması için başlıca iki şart vardır. Birincisi, hangi çeşit ibadet olursa olsun onun, Peygamberler'in Allah'tan getirdikleri vahye dayalı haberlerle tayin ve tespit edilmiş bir şeriate uygun olarak vaktinde ve yerinde yapılması; ikincisi de, o ibadetin Allah'a has kılınması. Kısacası şeriate uygun olması ve şirkten salim bulunmasıdır. Bu iki şartı kendinde birleştirmeyen bir amel veya ibadet Allah katında makbul değildir.

Allah Teâlâ, dinin aslını ve dini oluşturan emir ve nehylerin kaynağını açıkladıktan sonra, öldükten sonra yeniden dirilmeyi inkâr edenlere karşı ilk yaratılışı delil olarak hatırlatmış ve "Allah, dünyada hiç yoktan sizi nasıl ilk defa yaratmışsa, öldükten sonra da sizi tekrar diriltecek ve dünyada işlediğiniz amellerin ceza veya mükafat olarak karşılığını vermek üzere sizi yine kendisine döndürecektir." buyurmuştur.

Bazı müfessirler, ayet-i kerimenin *"Sizi ilkin yarattığı gibi yine O'na döneceksiniz."* mealindeki son ibaresini, "İlkin nasıl kiminizi hidayet ve kiminizi de dalalet üzere yaratmışsa, kıyamet günü de O'na öyle döndürüleceksiniz." manasında tefsir etmişlerdir. Teğabun suresinin *"Sizi yaratan O'dur. Bir kısmınız kafir, bir kısmınız da mümindir. Allah, yaptıklarınızı hakkıyla görendir."* mealindeki 2. ayeti de bu manayı teyit eder. Keza Buhârî (*Sahih,* VII. 210) ve Müslim (*Sahih,* IV. 2036) tarafından nakledilen bir hadis de bu manada gelmiştir. Hazreti Peygamber, bu hadisinde şöyle buyurmuştur: "İçinizden biri, anasının karnında kırk gün içinde toplanır. Sonra (bu toplanan madde) yine aynı müddet içinde *alak* haline gelir. Sonra aynı müddet içinde (üçüncü kırk günde) *mudğa* olur. Bundan sonraki kırk günde, Allah bir melek gönderir. Bu melek, (ana karnında teşekkül etmeye başlayan varlık hakkında) dört şeyi yazmakla emrolunmuştur: O varlığın rızkı, eceli, şaki (Rabbine isyankar) veya saîd (Rabbine itaatkar) olacağı. Allah'a yemin ederim ki içinizden biri, yahut bir adam, (bütün ömrü boyunca) cehennem ehlinin amelini işler de (cehenneme girmesi için) kendisiyle cehennem arasında sadece bir ellik, yahut bir kulaçlık mesafe kalır; işte o anda (meleğin ana rahminde yazdığı) yazı o kişinin önüne geçer; o da cennet ehlinin amelini işler ve cennete girer. Keza bir adam, (bütün ömrü boyunca) cennet ehlinin ameliyle amel eder; öyle ki, kendisiyle cennet arasında ancak bir yahut iki kulaçlık bir mesafe kalır; fakat bu sırada yazı onun önüne geçer ve cehennem ehlinin ameliyle amel ederek cehenneme girer.".

Bu hadisten de anlaşıldığı gibi insan, ya mümin ya da kafir olarak yaratılmıştır ve öldükten sonra kıyamet günü yeniden dirilişi de, yaratıldığı hal üzere olacak ve müstehak olduğu akibete ulaşacaktır. Ancak ayet-i kerimenin bu manada tevili halinde, onunla, insanın İslam fıtratı üzere yaratıldığı manasına gelen Rum suresinin 30. ayeti arasında bir tearuzun ortaya çıktığına hükmedilebilir. Bu ayetinde Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Dosdoğru olarak yüzünü dine, Allah'ın fıtratına çevir ki, insanları o fıtrat üzere yaratmıştır. Allah'ın yaratışında hiçbir değişme yoktur. İşte dosdoğru din budur; fakat insanların çoğu bilmez."*. Hazreti Peygamber'in Buhârî (*Sahih,* VI. 20) ve Müslim (*Sahih,* IV. 2047) tarafından nakledilen bir hadisi de bu manayı teyit eder. Bu hadisinde Hazreti Peygamber şöyle buyurmuştur: Her doğan ancak (İslam) fıtratı üzere doğar; sonra da anası babası onu ya Yahudi yaparlar; ya Hı-

ristiyan veya Mecusi yaparlar. Nitekim dört ayaklı bir hayvan da anasından derli toplu bir hayvan olarak doğar. Hiç bu hayvanlar arasında kulağı, burnu, yahut ayağı kesik olarak doğanlarını görür müsünüz"? Bundan sonra hadisin ravisi Ebû Hureyre şöyle demiştir: İsterseniz şu ayeti okuyunuz: *"Dosdoğru olarak yüzünü dine, Allah'ın fıtratına çevir ki, insanları o fıtrat üzere yaratmıştır. Allah'ın yaratışında hiçbir değişme yoktur. İşte dosdoğru din budur; fakat insanların çoğu bilmez."*.

Şu var ki, Teğabun suresinin *"Sizi yaratan O'dur. Bir kısmınız kafir, bir kısmınız da mümindir."* mealinde gelen ve insanların bir kısmının kafir, bir kısmının da mümin yaratıldıklarına delalet eden 2. ayetiyle, Rum suresinin *"Dosdoğru olarak yüzünü dine, Allah'ın fıtratına çevir ki, insanları o fıtrat üzere yarmıştır."* mealinde gelen ve insanların İslam fıtratı üzere yaratıldıklarına delalet eden 30. ayeti ve her iki ayeti teyit eden hadisler arasındaki bu tearuz veya zıtlık, gerçek manada bir tearuz veya zıtlık değildir ve aralarında cem veya telif yapmak mümkündür. Şöyle ki: Allah Teâlâ, bütün insanları İslam fıtratı üzere yaratmış olmakla beraber, zatına has olan ezelî ilmi sayesinde yarattığı bu insanlardan kimin şeytanları dost edinip onların emri altına girerek kafir; kimin de yalnız Allah'a yönelerek dini O'na halis kılıp mümin olacağını bilir ve onlar daha yaratılmadan önce bunu meleklerine yazdırır. Bu, bir bakıma onların alın yazısı veya kaderleridir; fakat bu kader, hiçbir zaman onları zorlayıcı veya üzerinde yaratıldıkları fıtrattan uzaklaştırıcı bir kader değildir. Nitekim müteakip ayet-i kerime de bu manayı teyit eder. Allah Teâlâ bu ayetinde buyurmuştur ki:

[30] (Allah, insanların) bir kısmına hidayet etmiş, bir kısmına da sapıklık müstehak olmuştur; çünkü bunlar, Allah'ı değil, şeytanları kendilerine dost edinmişlerdir ve zannederler ki, kendileri doğru yoldadırlar.

30 Allah, hiç yoktan sizi nasıl kudretiyle ilk defa yaratmışsa, kıyamet günü de iki kısım veya iki fırka halinde O'na döndürüleceksiniz. Bir kısmınız, kendilerine gönderilen Peygamberler'e iman etmiş, onların gösterdikleri doğru yola girmiş ve ibadetlerinde yalnız Allah'a yönelerek dini yalnız O'na has kılmış olarak; bir kısmınız da, şeytanı kendinize dost edinmiş ve dolayısıyla sapıklığa düşmüş olarak O'na kavuşacaksınız. Binaenaleyh her iki grup da, dünyadaki hayatlarını hangi hal üzere sürdürmüşlerse, yine o hal üzere ölecek ve o hal üzere diriltilecektir.

Ayet-i kerimede de açıkça ifade edildiği gibi, üzerine sapıklığın müstehak olduğu ikinci grup Allah'ı bırakarak, kendilerine dost edindikleri şeytanın süsleyip cazip hale getirdiği her çeşit kötülüğü irtikap eden ve emirlerini eksiksiz yerine getiren kimselerdir. Bunlar, Allah'ın onların sapıklıklarını ezelden bilmiş olması dolayısıyla sapık olarak yaratılmış kimselerdir. Ancak Allah'ın onların sapıklıklarını ezelden bilmesi, sapık olmalarının veya sapık olarak yaratılmalarının sebebi değildir. Aksine onlar kendi ihtiyarları ile şeytanı dost edinmişler ve sapıklığa müstehak olmuşlardır.

İkinci grubun sahip olduğu diğer bir özellik de, sapıklığa müstehak oldukları halde, kendilerinin hidayet üzere olduklarını sanmalarıdır. Halbuki onlar, şeytanı dost edinmiş ve onun emrine uymuş olmaları dolayısıyla gerçek manada sapıktırlar. Allah Teâlâ, Kehf suresinin 103-105. ayetlerinde, bu gibilerle ilgili olarak şöyle buyurmuştur: *"(Ey Muhammed!) De ki: Dünya hayatında yaptıklarının güzel olduğunu sanıp da gayretleri boşa gittiği için (ahirette) amel yönünden en çok ziyana uğrayanları size haber vereyim mi? İşte onlar, Rablerinin ayetlerini ve O'na kavuşmayı inkâr edenlerdir. Bu yüzden onların amelleri boşa gitmiştir. Kıyâmet günü onlar için bir tartı da yapmıyacağız."*. Ayet-i kerimenin bu manası, Hazreti Peygamber'in, Müslim (*Sahih*, IV. 2197) tarafından nakledilen şu hadisiyle de teyit edilmiştir:

"Haberiniz olsun ki, işte bu günümde Rabbim, bana öğrettiklerinden sizin bilmediğiniz şeyleri size öğretmemi bana emredip şöyle buyurdu: Kullarımdan herhangi bir kula verdiğim her mal, o kul için helaldir. Ben, bütün kullarımı *Hanifler* olarak yarattım. Fakat onlara şeytanlar geldi ve onların doğru dinlerini kendilerinden alıp giderdi. Benim kendilerine helal kıldığım şeyleri, şeytanlar onlara haram kıldı. Hakkında hiçbir delil indirmediğim şeyleri bana ortak koşmalarını, onlara yine şeytanlar emretti. Allah, yer ehalisine baktı ve kitap ehlinden doğru din üzerinde baki kalanlar müstesna, Arabına da Arab olmayanına da gazap etti. Müteakiben Peygamber gönderip: Ben, hem seni, hem de kendilerine gönderilenleri imtihan etmek için seni gönderdim ve sana bir Kitap indirdim ki, onu su bile yıkayıp yok edemez..." buyurdu.

Hazreti Peygamber'in hayatında müşrikler, geçmiş kavimlerin kendi Peygamberler'ine yaptıkları gibi, hem kibirleri ve hasetlikleri yüzünden hem de inat olsun diye hakkı inkâr ediyorlar, sonra da kendilerinin hidayet üzere olduklarını ileri sürüyorlardı. Allah Teâlâ, Neml suresinin 14. ayetinde Firavun ve adamlarıyla ilgili olarak şöyle buyurmuştur: *"Gönülleri, o delillerin hak olduğuna kanaat getirdiği halde, sırf zulüm ve kibir yüzünden onları inkâr etmişlerdi."*. Kureyş'in ileri gelenlerinden Ebu Cehil, el-Velîd İbnu'l-Muğîre, en-Nadr İbnu'l-Haris ve daha birçok müşrik de, Firavun ve adamları gibi, Hazreti Peygamber'e karşı kin ve düşmanlıklarını sürdürürken, bir taraftan da şeytanları kendilerine dost edinerek hakkı inkâr etmekten geri kalmamışlardır. İşte onların bu hali dolayısıyladır ki, Allah Teâlâ, yukarıda zikrettiğimiz Kehf suresinin 103-105. ayetlerinde, bunları, dünyada iken yaptıklarının güzel olduğunu sanıp da gayretleri boşa gittiği için ahirette amel yönünden en çok ziyana uğrayan kimseler olarak tavsif etmiş ve bunların da, Rablerinin ayetlerini ve O'na kavuşmayı inkâr edenler olduklarını açıklamıştır.

يَا بَنِيٓ اٰدَمَ خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوٓا اِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ ﴿٣١﴾

قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللّٰهِ الَّتِيٓ اَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَالطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ قُلْ هِيَ لِلَّذِينَ اٰمَنُوا فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا خَالِصَةً يَوْمَ الْقِيٰمَةِ كَذٰلِكَ نُفَصِّلُ الْاٰيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٣٢﴾

31 Ey Ademoğulları! Her mescide gidişinizde, güzel elbisenizi giyin; yiyin ve için, fakat israf etmeyin; zira Allah, israf edenleri sevmez.

32 (Ey Muhammed!) De ki: "Allah'ın kulları için çıkardığı ziyneti ve rızık olarak verdiği güzel ve temiz yiyecekleri kim haram kıldı"? Yine de ki: "O (ziynet ve temiz yiyecekler), dünya hayatında iman edenler içindir; kıyamet gününde ise, sadece onlara mahsustur.". Bilen kimselere ayetleri işte böyle açıklarız.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, şeytanın Adem ve eşinin avret yerlerini biribirlerine göstermek için onları kandırarak memnu ağacın meyvesinden yedirdiğini ve bundan sonra da cennetten çıkarıldıklarını hatırlatarak, Ademoğullarını dünyada da şeytana karşı uyardıktan, onlara sayısız nimetler arasında üzerlerini örtecek ve avret yerlerini gizleyecek elbiseler ve ziynetler yarattığını kendi kudretinin ve ihsanının birer delili olmak üzere zikrettikten, ibadet edi-

lecek her yerde ve her zamanda yüzlerini yalnız Allah'a çevirmelerini ve dini yalnız O'na has kılmalarını, her işte adil ve doğru olmalarını emrettikten sonra; yukarıdaki ayetlerinde ister namaz maksadıyla ister Hac maksadıyla olsun, ibadet için mescide her gidişlerinde en güzel elbiselerini giymelerini ve israf etmeksizin her güzel ve temiz yiyecekten diledikleri kadar yemelerini mubah kılmış, zira bu güzel giyeceklerin ve temiz yiyeceklerin dünyada da ahirette de yalnız iman edenlere mahsus olduğunu bildirmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[31] Ey Ademoğulları! Her mescide gidişinizde, güzel elbisenizi giyin; yiyin ve için, fakat israf etmeyin; zira Allah, israf edenleri sevmez.

31 Allah Teâlâ bu ayetinde, insanlara hitap ederek, ibadet maksadıyla mescide her gidişlerinde daha önce de bildirdiği gibi, kudretinin ve Ademoğullarına ihsanının birer delili olmak üzere yarattığı elbiselerinin en güzelini giymelerini emretmiş ve temiz yiyeceklerden de israf etmeksizin yemelerinde herhangi bir sakınca bulunmadığını bildirmiştir.

Cahiliye devrinin çirkin adetlerinden birisi hiç şüphesiz, erkeklerin ve özellikle kadınların Beyt'i çırılçıplak tavaf etmeleri ve bundan hiçbir sıkıntı duymamaları idi. Kendilerine bu çirkinlik söylendiği zaman, yukarıda da belirtildiği gibi, bu davranışın kendilerine atalarından intikal ettiğini ve kendilerinin de onlara uyduklarını söylerler, Atalarına da, bir yalan ve iftira olmak üzere, Allah tarafından emredildiğini ileri sürerlerdi. Fakat İslam, onların bu yalanlarını ortaya çıkarmış ve bu ayet-i kerimeyle, Beyt'i çırılçıplak tavaf etmelerini yasaklamıştır. Müslim (*Sahih,* IV. 2320) ve Nesâî (*Sünen,* V. 234)'nin İbn Abbas'tan naklettikleri bir haberden öğrendiğimize göre, cahiliyye devrinde kadın, ferci üzerine bir bez parçası koyarak çırılçıplak Beyt'i tavaf eder ve "Tavaf bezimden dolayı beni kim ayıplayacak?" der, sonra da "Bugün fercin bir kısmı yahut tamamı açılıyor; ondan açılanı da ben helal kılmam." beytini tekrarlardı. İşte bu adeti kaldırmak için Allah Teâlâ *"Ey Ademoğulları! Her mescide gidişinizde, güzel elbisenizi giyin."* ayetini indirmiştir.

Cahiliyye devriyle ilgili başka bir habere göre, kendilerini *hums* olarak isimlendiren Kureyş'e mensup kimseler, *hums* olmayan bir Arabın kendi elbisesi içinde Beyt'i tavaf etmesine izin vermezler, "Bizim elbisemizden başka bir elbise içinde tavaf edemez ve bizim yiyeceklerimizden başka bir şey yiyemezsin." derlerdi. Bu itibarla Kureyş dışında hiçbir Arap, Mekke'ye gelip de Beyt'i kendi elbisesiyle tavaf edemezdi. Eğer elbisesiyle tavaf edecek olursa, tavaftan sonra o elbiseyi haram sayar ve onu bir daha giymediği gibi, bundan sonra da hiç kimse ona dokunamazdı. Bu sebeple Mekke'ye dışarıdan gelenlerin önünde sadece iki seçenek vardı: Ya Mekke'de Kureyşli bir tanıdığı varsa ondan ödünç elbise almak ve onu giyerek Beyt'i tavaf etmek; yahutta çırılçıplak tavaf etmek. Ancak dışarıdan gelenlerin ödünç elbise bulmaları çok güç olduğu, tavaftan sonra da elbisesiz kalmayı göze alamadıkları için çırılçıplak soyunurlar ve o halde tavaf ederlerdi. İşte Allah Teâlâ, müşriklerin çırılçıplak tavaf etmelerini bu ayetiyle yasaklamış ve *"Her mescide gidişinizde ziynetlerinizi alın."* buyurmuştur.

Ziynet, vücudu süsleyen ve güzelleştiren eşyadır. Koku sürünmek, misvak kullanmak veya dişleri fırçalamak da ziynetten sayılmıştır. Şu var ki, vücudu, çeşitli süs eşyası ile süsleyip de avret yerlerini açık bırakmakla ayetin hükmü yerine getirilmiş olmaz. Bu sebepledir ki zinet tabiri, daima elbiseyle tefsir edilmiş ve İmam Râzî'nin de ifade ettiği gibi, bütün müfessirler, zinet kelimesinin avret yerlerini örten elbise olduğu görüşü üzerinde ittifak etmişlerdir. Yine imamların ittifakına göre ayet-i kerime, müşriklerin Beyt'i çıplak olarak tavaf etmeleri sebebiyle nazil olmuştur. Buna göre onun Hac ibadetiyle ilgili olduğu anlaşılırsa da bu, hükmün sair zamanlarda

ve sair mescitlerde kılınan namaz ibadetini de şamil olmasına engel teşkil etmez. Bu itibarla herhangi bir mescitte kılınacak namaz için de giyinmek ve avret yerlerini örtmek (setr-i avret), bu ayet-i kerime gereğince vaciptir. Buhârî (*Sahih,* I. 94), Ebû Dâvûd (*Sünen,* I. 146) ve Nesâî (*Sünen,* II. 7l)'nin naklettikleri bir hadisinde de Hazreti Peygamber "Hiçbiriniz üzerinde tek bir elbise varken, elbisenin bir miktarını boynuna dolamadıkça namaz kılmasın." buyurmuştur ki, o zamanki adete göre tam takım elbise, biri *izâr*, diğeri *ridâ* olmak üzere iki parçadan oluşurdu. *İzâr* bele bağlanır, *ridâ* ise, omuza atılırdı. Hazreti Peygamber'in hadisinde kastedilen tek elbise, *ridâ*'dır ve yalnız bu elbise ile namaz kılarken, belden aşağısının onunla örtülüp de omuz ve boyunun açık bırakılmaması istenmiştir. Bu manasıyla hadis, çıplak ibadet edilemeyeceğinin açık ve kesin bir delilini teşkil eder.

Allah Teâlâ, ibadet sırasında giyinmeyi ve dolayısıyla örtünmeyi emrettikten sonra, israfa kaçmaksızın yemeyi ve içmeyi de mubah kılarak hem iktisadın hem de sağlığın ihmal edilmemesi gereken iki temel kaidesini vazetmiştir. Zira israfa kaçmadan yeyip içme tavsiyesiyle, temiz ve güzel olan yiyecek maddelerinin ziyan edilmemesi hedeflenirken, çok yemekle hasıl olabilecek çeşitli rahatsızlıklardan da korunma yolu gösterilmiştir. Bu sebepledir ki bazı selef ulaması, Allah Teâlâ'nın, tıbbı bu yarım ayette topladığını söylemişlerdir. Buhârî (*Sahih,* VII. 33)'nin Kitâbu'l-libâs'ın ilk babında talikan zikrettiği bir hadisinde de Hazreti Peygamber "Yiyin, için, giyinin ve sadaka verin; fakat israf etmeden ve kibirlenmeden.." buyurmuş, bu hadisin akabinde de, İbn Abbas'ın şu sözü yer almıştır: "İstediğini ye, istediğini giy; fakat israf ve kibir seni yanıltmasın.".

İsraf, hangi şeyde olursa olsun, haddi aşmak veya aşırı gitmektir. Oysa Allah, daha önce üzerinde durduğumuz 29. ayetinde adaleti yani itidali veya orta yolu emretmiş; fakat israfı, yahut aşırılığı haram kılmıştır. Açlık ve susuzluk şüphesiz, her insan için tabii olan bir haldir. Acıkan insanın açlığını gidermesi için yemesi, susayan insanın da susuzluğunu gidermesi için içmesi aynı şekilde tabii olan bir davranıştır. Ancak onun yemesi ve içmesi, açlığını ve susuzluğunu giderecek kadar olduğu zaman bu davranış tabii ve aynı zamanda kendisi için faydalı olur; fakat haddinden fazla yiyerek ve içerek kımıldayamayacak hale gelmek hem israf ve hem de sağlık için zararlıdır. Yemede ve içmede israf sayılan diğer bir davranış da, insanın yiyecekten iktisat etmek maksadıyla günlerini aç geçirmesi, çoluğuna çocuğuna da hiçbir şey yedirmemesidir. Bu ise cimrilikte israftan veya aşırı gitmekten başka bir manaya gelmez.

İsrafın veya haddi aşmanın başka bir şekli de, Allah'ın haram kıldığı birtakım şeyleri helal, yahut bunun aksine helal kıldığı şeyleri de haram saymaktır. Mesela Allah Teâlâ ölmüş hayvan etini, akmış kanı, domuz etini, Allah'tan başkası adına kesilmiş hayvan etini ve sarhoşluk veren içkiyi haram kılmıştır. Binaenaleyh kim bunlardan birini veya birkaçını kendisine helal kılıp yer veya içerse, haddi aşar ve Allah'ın gazabına müstehak olur. Nitekim Allah Teâlâ, ayet-i kerimenin sonunda *"Allah, israf edenleri sevmez."* buyurmuştur ki, haddi aşanlar için bundan daha büyük bir tehdit düşünülemez.

[32] (Ey Muhammed!) De ki: "Allah'ın kulları için çıkardığı ziyneti ve rızık olarak verdiği güzel ve temiz yiyecekleri kim haram kıldı"? Yine de ki: "O (ziynet ve temiz yiyecekler), dünya hayatında iman edenler içindir; kıyamet gününde ise, sadece onlara mahsustur.". Bilen kimselere ayetleri işte böyle açıklarız.

32 Allah'ın haram kıldığı bir şeyi helal saymak, ne derece büyük bir israf ve ne derece büyük bir aşırılık ise; bunun aksi olan davranış, yani Allah'ın helal kıldığı güzel ve temiz şeyleri ha-

ram saymak da, aynı derecede israf ve aşırılıktır. Bundan dolayıdır ki Allah Teâlâ, bu ayetiyle, helal olan şeyleri haram kılanlara şiddetle karşı çıkmış ve sevgili Peygamber'ine hitap ederek, fesat görüşleriyle Allah'ın helal kıldığı güzel ve temiz şeyleri haram sayan müşriklere inkâr istifhamıyla şöyle demesini emretmiştir: Allah'ın kulları için yarattığı bu güzel ve temiz rızıkları ve üzerlerine giyerek avret yerlerini örttükleri bu ziyneti veya elbiseyi kim haram kıldı? Bunların hepsini de Rabbin yaratmıştır ve hepsi de dünyada iken Rabbini bilen, O'na inanan ve yalnız O'na ibadet edip yalvaran mümin kullarına mahsustur. Kafirler ise o rızık ve eşyadan ancak müminlere tabi olarak faydalanabilirler. Kıyâmet günü ise, bunlar yalnız müminlere aittir; kafirlerden hiçbiri onlardan faydalanamazlar; çünkü cennet sadece müminlere mahsustur; kafirlere ise, haram kılınmıştır.

İşte bütün bunlar, Allah'ın, dinini tamamlamak ve İslam şeriatini mükemmelleştirmek için, insanın yaratılışını ve yapısını bilen, onun faydasına ve zararına olan şeyleri birbirinden ayırt edebilen kimseler için yaptığı açıklamalardır. Küfrün ve inatın beyinlerini karartarak cahil bıraktığı kimseler, bu açıklamalardan elbette faydalanmazlar ve elbette kendileri için gerekli olan dersi almazlar. Oysa insanı, yeryüzünde halife olarak yaratan Allah Teâlâ olduğu gibi, Bakara suresinin 29. ayetinde de buyurulduğu üzere, *"Yeryüzünde ne varsa, hepsini o halife için yaratan da yine O'dur."*. Binaenaleyh insanın faydasına ve zararına olacak şeyleri en iyi bilen ve bunlardan faydalı olanları helal, zararlı olanları da haram kılan O'ndan başka kim olabilir? O halde ey kafirler! Allah'ın haram kıldığı pislikleri siz insanlar için nasıl helal sayabilirsiniz? Yahut O'nun helal kıldığı güzel ve temiz şeylerin haram olduğunu nasıl ileri sürebilirsiniz?

قُلْ إِنَّمَا حَرَّمَ رَبِّيَ الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ وَالْإِثْمَ وَالْبَغْيَ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَأَنْ تُشْرِكُوا بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ سُلْطَانًا وَأَنْ تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٣٣﴾

[33] Keza de ki: "Rabbim, ister açığı olsun ister gizlisi olsun, ancak kötülükleri, günahı, haksız yere başkaldırmayı, hakkında hiçbir delil indirmediği bir şeyi Allah'a ortak kılmanızı ve Allah'a karşı bilmediğiniz şeyleri söylemenizi haram kılmıştır.

Allah Teâlâ, daha önceki ayetlerinde, insanlara hitap ederek, gerek namaz için ve gerekse sair ibadetler için mescide her gidişlerinde, en güzel elbiselerini giymelerini, Allah'ın rızık olarak verdiği çeşitli yiyeceklerden israfa kaçmadan yiyip içmelerini; fakat israftan da sakınmalarını emrederek Allah'ın israf edenleri sevmediğini büyük bir tehdit olmak üzere beyan ettikten, haram olmayan güzel ve temiz yiyeceklerle ziyneti veya elbiseyi, müşriklerin ve diğerlerinin haram kılmalarını da şidetle reddettikten sonra bu ayetinde, insanların asıl sakınmaları gereken haram çeşitlerini zikretmiştir ki, bunların hepsi de insanın yaratılışında veya fıtratında bulunmayan ve fakat bizzat onun kendisi tarafından kazanılan kötülükler ve çirkinliklerden ibarettir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[33] Keza de ki: "Rabbim, ister açığı olsun, ister gizlisi olsun, ancak kötülükleri, günahı, haksız yere başkaldırmayı, hakkında hiçbir delil indirmediği bir şeyi Allah'a ortak kılmanızı ve Allah'a karşı bilmediğiniz şeyleri söylemenizi haram kılmıştır.

33 Allah Teâlâ Peygamber'ine hitap ederek bu-

yurmuştur ki: Ey Muhammed! Allah'ın helal kıldığı güzel ve temiz yiyeceklerle üzerinize giydiğiniz elbiseyi haram kılan o müşriklere de ki: Rabbim, sizin söylediklerinizi değil; fakat muharrematın aslını teşkil eden şu beş şeyi haram kılmıştır:

1) Açık ve gizli bütün kötülükler: Bunlar, çirkinliği aşırı dereceye ulaşmış olması dolayısıyla *fâhişe* (c: *fevâhış*) olarak isimlendirilen kötülükler olup kebairden yani büyük günahlardan sayılmışlardır. Zina, hırsızlık ve diğer büyük günahlar gibi. Nitekim Allah Teâlâ İsra suresinin 32. ayetinde *"Zinaya asla yaklaşmayın; çünkü zina, bir fahişe (büyük kötülük)dir; ve kötü bir yoldur."* buyurmuştur. Cahiliyye devrinde Araplar, aleni işlenen zinayı kötü görürler, fakat gizli işlendiği zaman ona ses çıkarmazlardı. Oysa kötülük, ister aleni işlensin ister gizli işlensin her zaman kötülüktür ve onun gizli işlenmesi mubah olmasını gerektirmez. Bu sebepledir ki Allah Teâlâ, bu ayetinde, fuhşun açığını da gizlisini de haram kılmıştır. En'âm suresinin 151. ayetinde Rabbinin emriyle Hazreti Peygamber'in *"Gelin, Rabbinizin size neleri haram kıldığını okuyayım."* buyurarak zikrettiği haramlar arasında fuhşa da işaret edilmiş ve *"Açık olsun gizli olsun fevahişe yaklaşmamanız."* denilmiştir. Buhârî (*Sahih,* V. 194; VII. 174), ve Müslim (*Sahih,* IV. 2113-2115)'in çeşitli yönlerden rivayet ettikleri bir hadisten öğrendiğimize göre Sad İbn Ubade şöyle demiştir: "Bir adamı karımla birlikte görseydim, hiç acımadan kılıçla onu öldürürdüm.". Onun bu sözü Resulullah (sas.)'e ulaşınca o şöyle buyurmuştur: "Sad'ın bu kıskançlığına şaşıyor musunuz? Allah'a yemin ederim ki ben, Sad'dan daha kıskancımdır. Allah ise, benden daha kıskançtır. Bundan dolayıdır ki O, fuhşiyyatın gizlisini de açığını da haram kılmıştır..."

2) *İsm* denilen ve *sağair* (küçük günahlar)den sayılıp insana günah kazandıran davranışlardır ki, bir erkeğin bir başkasının karısına şehvetle bakması misal olarak zikredilebilir. Önce *kebair*'in, sonra da *sağair*'in zikredilmesi, Allah'ın, hem *kebair*'i hem *sağair*'i haram kıldığını gösterir.

3) *Bağy* bir çeşit zulümdür ki, fertlerin ve toplumun hakkına tecavüz etmek manasına gelir. Ayet-i kerimede bu tecavüz, *bigayril hak* ibaresiyle sınırlandırılmış ve gerek ferdin ve gerekse toplumun hakkını korumak maksadıyla yapılabilecek tecavüzler haram olan davranışlardan istisna edilmiştir.

4) *Allah'a şirk koşmak*, Fevahişin en büyüğü olup, Allah'tan başka bir putu, bir heykeli veya bir şahsı hiçbir delile istinat etmeksizin Allah'a ortak koşmaktır. Buhârî (*Sahih,* V. 148; VIII. 207) ve Müslim (*Sahih,* I. 90)' in naklettikleri bir hadiste Abdullah İbn Mesud şöyle demiştir: Resulullah (sas.)'e Allah katında en büyük günahın hangisi olduğunu sordum. "Seni yaratmış olduğu halde, Allah'a bir şerik (ortak) uydurmandır." buyurdu. "Bu, muhakkak en büyük günahtır. Sonra hangisi?" dedim. "Sonra, seninle birlikte yemesinden korktuğun çocuğunu öldürmendir." buyurdu. "Sonra hangisi?" dedim. "Sonra, komşunun halilesi (zevcesi) ile zinalaşmandır." buyurdu. Aynı hadisin değişik bir rivayetinde, Abdullah İbn Mesud şöyle demiştir: Resulullah (sas.) "Sonra komşunun eşiyle zinalaşmandır." sözünü söyledikten sonra, Aziz ve Celil olan Allah, bunları tasdik etmek için şu ayeti indirmiştir: *"Allah ile beraber başka bir İlaha yalvarmayanlar, hak yolla olmadıkça Allah'ın haram kıldığı nefsi öldürmeyenler ve zina etmeyenlerdir. Kim bunları yaparsa, günahının cezasını bulur."*.

Mü'minûn suresinin 117. ayetinde de Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Kim Allah ile beraber, varlığına hiçbir delil bulunmayan başka bir İlaha ibadet ederse, onun hesabı Rabbi yanındadır. Gerçek şudur ki, kafirler asla iflah olmayacaktır."*. Gerek tefsir ettiğimiz ayet-i kerimeden ve gerekse Mü'minûn suresinin bu ayetinden şu husus açıkça anlaşılmaktadır ki, dinî bir akîdenin sıhhati için açık ve kesin bir delilin bulunması şarttır. Böyle bir delili teyit edecek İlahî bir vahyin bu-

lunmaması halinde, o akide veya imanın makbul sayılması mümkün değildir.

5) Hiçbir bilgiye ve hiçbir delile istinat etmeden Allah ile ilgili herhangi bir görüş ileri sürmek, aynı şekilde haram kılınan hususlardandır. Yahudilerin, Üzeyr'in Allah'ın oğlu olduğunu söylemeleri, keza Hıristiyanların İsa hakkında aynı iddiayı ileri sürmeleri, yahut müşriklerin kendi elleriyle taştan veya çamurdan yapıp ibadet ettikleri putlarını Allah'a ortak kılmaları, Allah'a karşı söylenmiş en büyük ve en çirkin yalan ve iftiralardandır. Bu sebepledir ki Allah Teâlâ, Hacc suresinin 30. ayetinde *"Pis putlardan ve yalan sözden sakının."* buyurmuştur. Keza hiçbir delile dayanmadan Allah'ın haram kıldığı bir şeyi helal saymak, yahut bunun aksine helal olan bir şeyin haram olduğunu ileri sürmek, yahutta dinden olmayan bir inancı, bidat olarak dine sokmak ve din bir inanç gibi ona inanmak da Allah'a karşı ileri sürülmüş yalan ve iftiradan başka bir şey değildir. Nitekim Allah Teâlâ, Nahl suresinin 116. ayetinde bu hususa işaret ederek şöyle buyurmuştur: *"Dillerinizin yalan vasfetmesi dolayısıyla, şu helaldir, bu da haramdır demeyin; aksi halde Allah'a iftira etmiş olursunuz. Allah'a iftira edenler ise, asla felah bulmazlar."*.

Netice olarak, bu ayet-i kerimenin tefsirinden şu husus açıkça anlaşılmış olmaktadır ki, haram kılınan bütün fiiller, zina gibi nesebe karşı işlenen suçlardan, içki içmek gibi akıllara karşı irtikap edilen suçlardan, şeref ve namuslara karşı işlenen suçlardan ve Allah'a şirk koşmak ve hiçbir delil ve hiçbir bilgiye istinat etmeksizin Allah'ın dini hakkında yalan ve iftira sayılacak sözler söylemek gibi dine karşı işlenen suçlardan ibarettir. Bunları da, akideye, şeriate ve ahlaka taalluk eden suçlar olmak üzere üç grupta toplamak mümkündür.

وَلِكُلِّ أُمَّةٍ أَجَلٌ فَإِذَا جَاءَ أَجَلُهُمْ لَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ ﴿٣٤﴾

[34] Her milletin bir eceli vardır; buna göre, ecelleri geldiği zaman, ne bir saat geri kalırlar ne de öne geçerler.

Allah Teâlâ, daha önceki ayetlerinde, kulları için yarattığı ziyneti, elbiseyi, güzel ve temiz olan yiyecekleri, müşriklerin ve diğer din mensuplarının haram kılmalarını şiddetle reddettikten, yiyecek ve içeceklerden güzel ve temiz olanlarını israfa kaçmadan yiyip içmelerinin mubah olduğunu açıkladıktan, ibadet için her mescide gidişlerinde de en güzel elbiselerini giymelerini emrettikten ve bunu takiben, asıl haram olan şeylerin açık ve gizli fuhuş, günah, haksız yere başkaldırma, Allah'a şirk koşma ve hakkında hiçbir bilgi ve delilin bulunmadığı şeyleri Allah'a isnat etme gibi davranışlar olduğunu zikrettikten sonra, bu ayetinde her ferdin veya her toplumun bu dünya üzerinde ne öne geçen ve ne de geri kalan belirli bir eceli bulunduğunu, bu ecel geldiği zaman da her birinin mutlaka öleceğini ve dolayısıyla ölen insanın dünyada kaldığı sürece Allah'ın koyduğu helal ve harama ne derece bağlı kalmış olduğunun bilineceğini beyan etmiştir. Bu manasıyla ayet-i kerimenin gayesi hiç şüphesiz, kulları yapmakla mükellef oldukları fiiller yönünden uyarmak ve ihmalkar davrananları kötü akibetle tehdit etmektir. Allah Teâlâ buyurmuştur ki:

[34] Her milletin bir eceli vardır; buna göre ecelleri geldiği zaman, ne bir saat geri kalırlar ne de öne geçerler.

34 Her ferdin, her toplumun veya her milletin dünya üzerinde geçireceği bir süresi vardır. Bu süre yıl, ay, gün ve saatiyle tahdit edilmiş olan bir dönemi şamil olduğu kadar, o ferdin veya toplumun,

saadet veya şekavet dönemini de şamildir ve hepsi de Allah'ın hudutsuz ilmi içindedir. Fertler ve toplumlar için tahdit edilmiş olan yeryüzünde kalma süresinin bir saat de olsa ne tehir edilmesi ne de öne alınması asla mümkün değildir. Başka bir ifadeyle, süresi dolan her fert veya her toplum süresi dolduğu anda ölür ve bu dünyadan ayrılır.

Buhârî (*Sahih,* VII. 210) ve Müslim (*Sahih,* IV. 2036) tarafından nakledilen bir hadisinde, daima doğruyu söyleyen ve kendisine de daima doğrusu söylenmiş olan Resulullah (sas.) şöyle buyurmuştur: "İçinizden biri, anasının karnında kırk gün içinde toplanır. Sonra (bu toplanan madde) yine aynı müddet içinde ana rahmine asılı bir hücre kümesi haline gelir. Sonra aynı müddet içinde (yani üçüncü kırk günde) mudğa (bir et parçası) olur. Bundan sonraki kırk günde, Allah bir melek gönderir. Bu melek, (ana rahminde teşekkül eden varlık hakkında) dört şeyi yazmakla emrolunmuştur. Bunlar: o varlığın rızkı, eceli, şaki veya said olacağı..."

Hadis-i şerifin de delalet ettiği gibi her ferdin veya her toplumun ecelleri belirli bir vakitle sınırlandırılmıştır. Ölüm vakti gelince, bu vakit öne de alınmaz, tehir de edilmez. Ayet-i kerimenin ve onu teyit eden hadis-i şerifin de delalet ettiği mana gözönünde bulundurulursa insanın eceli, sadece Allah'ın bildiği ölüm vaktidir. Buna göre maktul, yani başkası tarafından öldürülen kimse de, eceliyle ölen kimsedir.

Toplumların veya milletlerin ecelleri de fertlerin ecelleri gibidir ve tarih içerisinde saadet ve şekavet yönünden çeşitli devrelere sahiptir. Allah'ın dinine ve şeriatine bağlı kaldığı, ahlak ve fazilet sahibi olduğu sürece saadet ehlinden olur; fakat fertlerin dinden ve şeriatten uzaklaşmaları ve aralarında her çeşit ahlaksızlığın, rezalet ve kepazeliğin artıp yaygınlaşması halinde, saadetini yitirir ve şekavet ehlinden olur. Bu hal aynı zamanda, onun ecelinin de kısa oluşunun bir alametidir; bir delilidir. Bu gibi durumlarda Allah Teâlâ, En'âm suresinin *"(Ey Muhammed! Onlara) de ki: Allah, size, üstünüzden, yahut ayaklarınızın altından herhangi bir azap göndermeye, yahut sizi fırkalara ayırıp birbirinize düşürerek kötülüklerinizi birbirinize tattırmaya kadirdir!"* mealindeki 65. ayetinde de açıklandığı gibi, o toplumu veya milleti, üstünden veya ayaklarının altından vereceği bir azap ile helak eder ki, bu da onun dünya üzerindeki eceli olur. Ancak Allah'ın hudutsuz bir lütfu olmak üzere, son İslam Peygamber'i Muhammed (sas.)'in gönderilmesinden sonra, milletlerin şekavetleri dolayısıyla toptan helak edilmeleri devri kapanmış, bazı mevzii cezalar verilmiş, yahut toplum içindeki şiddetli ihtilaflar sebebiyle sıkıntılı bir hayata maruz bırakılmış olsalar bile, nihai ceza kıyamet gününe ertelenmiştir. Bu, hiç şüphesiz, Enbiya suresinin *"(Ey Muhammed!) Biz seni, âlemlere ancak bir rahmet olarak gönderdik."* mealindeki 107. ayetinde de açıklanan İlahî rahmetin bir neticesidir.

يَا بَنِيٓ اٰدَمَ اِمَّا يَأْتِيَنَّكُمْ رُسُلٌ مِنْكُمْ يَقُصُّونَ عَلَيْكُمْ اٰيَاتِيۙ فَمَنِ اتَّقٰى وَاَصْلَحَ فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ
يَحْزَنُونَ ﴿٣٥﴾ وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا وَاسْتَكْبَرُوا عَنْهَآ اُولٰٓئِكَ اَصْحَابُ النَّارِۚ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٣٦﴾

35 Ey Ademoğulları! Size içinizden, ayetlerimi size anlatan Peygamberler gelir de kimler sakınır ve nefsini ıslah ederse, işte onlara hiçbir korku yoktur; üzülecek olanlar da onlar değildir.

36 Ayetlerimizi yalanlayanlar ve onlara karşı büyüklük taslayanlar ise, cehennem ashabıdırlar; onlar orada ebedidirler.

Allah Teâlâ bir önceki ayetinde, fertlerin ve toplumların dünya üzerinde saadet veya şekavet içinde geçirecekleri belirli bir süre ile sınırlandırılmış ecelleri bulunduğunu, binaenaleyh bu belirli sürenin, ne bir saat öne alınmak ne de bir saat tehir edilmek suretiyle değişmeyeceğini, dolayısıyla eceli gelen her ferdin veya her toplumun ölümün kucağına düşeceğini beyan ettikten sonra, bu ayetlerinde Ademoğullarının ölümden sonraki hallerini açıklamıştır. Eğer onlar, dünyada iken ömürlerini, Allah'a ve O'nun kendilerine gönderdiği Peygamber'e itaat içinde geçirmişlerse, onlar için herhangi bir korku veya hüzün yoktur. Fakat onlar, Allah'a isyan etmiş ve Peygamberler'ini de yalanlamış oldukları halde hayatlarını sürdürmüşlerse, işte bunlar cehennem ehlidirler ve şiddetli bir azap içinde orada ebediyyen kalacaklardır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[35] Ey Ademoğulları! Size, içinizden, ayetlerimi size anlatan Peygamberler gelir de kimler sakınır ve nefsini ıslah ederse, işte onlara hiçbir korku yoktur; üzülecek olanlar da onlar değildir.

[36] Ayetlerimizi yalanlayanlar ve onlara karşı büyüklük taslayanlar ise, cehennem ashabıdırlar; onlar orada ebedidirler.

35 Allah Teâlâ, Ademoğullarına hitapla, kendilerine kendi içlerinden ayetlerini anlatan, dinleriyle ilgili ahkâm ve feraizi öğreten Peygamberler gönderileceğini haber vererek onları uyarmış ve şöyle buyurmuştur: Ey Ademoğulları! Size, kendi içinizden bir Peygamber gelip de üzerinize vacip olan ve yapmanız gereken işleri, sizin için vazettiğim ibadat, muamelat, ahlak ve diğer salih amellerle ilgili emirlerimi ve bunların yanında sakınmanız gereken fiillerle şirk, fısk ve diğer kötü ameller hakkındaki nehiylerimi tebliğ ettikleri zaman, siz hiç şüphesiz biri müjdeleyen, diğeri de sakındıran iki halden biri içinde bulunacaksınız:

Her kim Allah'a itaat eder ve O'nun gazabından korkarak haram kılınan fiil ve davranışlardan sakınır ve böylece nefsini ıslah ederse, onun için ahirette azap korkusu yoktur. Geçmişe ait herhangi bir davranış dolayısıyla üzüntü çekecek olan da o olmayacaktır.

36 Fakat kim de kibirlenerek Peygamberimizi, Peygamberimiz vasıtasıyla gönderdiğimiz Kur'an ayetlerini, tevhid ve uluhiyyet delillerini, dini ve şeriati yalanlar ve bunlara karşı savaş açarsa, işte böyleleri de cehennem ehlidirler ve ahirette ebedi olarak orada kalacaklar ve dünyadaki küfürlerinin cezasını en ağır bir şekilde çekeceklerdir.

Her iki ayetin delalet ettiği bu manadan şu husus açıkça anlaşılmaktadır ki, Peygamber gönderilmesinden sonra insanlar başlıca iki gruba ayrılmışlardır: Birinci grup, Peygamberlerin davetlerine icabetle Allah'ın emir ve nehiylerine itaat eden, kısacası Allah'ın dinine ve şeriatine bağlı kalan müminler grubu; ikinci grup da, davete karşı çıkan ve dolayısıyla Allah'a itaat etmekten yüz çeviren münkirler veya kafirler grubudur. İşte, kendileri için hiçbir bir korku ve hüznün bulunmadığı kıyamet günü, en güzel akibete kavuşacak olan kimseler, birinci grubu teşkil eden müminler grubudur. İkinci grup ise, ebedi olarak cehennem azabıyla cezalandırılacak olan münkirler grubudur. Zira Allah Teâlâ, Allah'ın ayetlerini yalanlayanların ve kibirlenerek onları kabul etmekten kaçanların cehennemde ebedi olarak kalacaklarını açıkça bildirmiştir.

فَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا اَوْ كَذَّبَ بِاٰيَاتِهٖ ؕ اُولٰٓئِكَ يَنَالُهُمْ نَصِيبُهُمْ مِنَ الْكِتَابِ ؕ حَتّٰٓى اِذَا
جَآءَتْهُمْ رُسُلُنَا يَتَوَفَّوْنَهُمْ ۙ قَالُوٓا اَيْنَ مَا كُنْتُمْ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ ؕ قَالُوا ضَلُّوا عَنَّا وَشَهِدُوا عَلٰٓى اَنْفُسِهِمْ
اَنَّهُمْ كَانُوا كَافِرِينَ ﴿٣٧﴾ قَالَ ادْخُلُوا فِٓى اُمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِكُمْ مِنَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ فِى النَّارِ ؕ كُلَّمَا دَخَلَتْ
اُمَّةٌ لَعَنَتْ اُخْتَهَا ؕ حَتّٰٓى اِذَا ادَّارَكُوا فِيهَا جَمِيعًا ۙ قَالَتْ اُخْرٰيهُمْ لِاُولٰيهُمْ رَبَّنَا هٰٓؤُلَآءِ اَضَلُّونَا فَاٰتِهِمْ
عَذَابًا ضِعْفًا مِنَ النَّارِ ؕ قَالَ لِكُلٍّ ضِعْفٌ وَلٰكِنْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٣٨﴾ وَقَالَتْ اُولٰيهُمْ لِاُخْرٰيهُمْ فَمَا كَانَ
لَكُمْ عَلَيْنَا مِنْ فَضْلٍ فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْسِبُونَ ﴿٣٩﴾

37 Allah'a karşı yalan iftirada bulunan, yahut ayetlerimizi yalanlayan kimselerden daha zalim kim olabilir? Bunlara da kitapta (yazılı olan) nasipleri erişir; nihayet ruhlarını alacak olan elçilerimiz kendilerine geldikleri zaman: "Nerede Allah'ı bırakıp da yalvarıp yakardıklarınız?" derler. Onlar da: "Bizden uzaklaşıp gittiler." deyip, zaten kafir oldukları hususunda kendi aleyhlerine şahitlik ederler.

38 (Allah da onlara şöyle) buyurur: "Ateşteki, sizden önce gelip geçen cin ve insan ümmetleri içine siz de katılın.". Her ümmet ateşe girince, kendi yoldaşına lanet eder. Nihayet hepsi orada biraraya gelince, sonrakiler, evvelkiler hakkında şöyle der: "Rabbimiz! Bizi saptıranlar işte bunlar. Onlara ateşten bir kat daha fazla azap ver.". (Allah da onlara şöyle) buyurur: "Herkes için bir kat fazla azap var; fakat siz bilmezsiniz.".

39 Evvelkileri ise, sonrakilere derler ki: "Sizin bize bir üstünlüğünüz yok ki..Siz de irtikap etmiş olduğunuz günah sebebiyle azabı tadın.".

Allah Teâlâ, daha önceki ayetlerinde, kimlere Allah'ın ayetlerini okuyan ve O'nun emir ve nehiylerini tebliğ eden Peygamber gelir de onun bu İslami davetine icabet eder ve haramlarından da sakınarak nefislerini terbiye ederlerse, kıyamet günü onlar için hiçbir korku ve üzüntünün bulunmayacağını; fakat kimler de Allah'ın ayetlerini yalanlar ve büyüklenerek onları kabul etmekten kaçınırlarsa, onların da ebedi cehennem azabıyla cezalandırılacaklarını beyan ettikten sonra yukarıdaki ayetlerinde, ebedi cehennem azabına mahkum edilenlerin en kötü ve en zalim olanlarının muhakkak ki, Allah'ın söylemediği bir şeyi O'na isnat edenler, yahut O'nun sözlerini veya ayetlerini yalanlayanlar olduklarını zikretmiş, sonra da bunların kıyametteki hallerini, başlarına gelecek olanları ve akibetlerini açıklayarak halen yaşamakta olan insanlara ibret alacakları bir ders vermiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

37 Allah'a karşı yalan iftirada bulunan, yahut ayetlerimizi yalanlayan kimselerden daha zalim kim olabilir? Bunlara da kitapta (yazılı olan) nasipleri erişir; nihayet ruhlarını alacak olan elçilerimiz kendilerine geldikleri zaman: "Nerede Allah'ı bırakıp da yalvarıp yakardıklarınız?" derler. Onlar da: "Bizden uzaklaşıp gittiler." deyip, zaten kafir oldukları hususunda kendi aleyhlerine şahitlik ederler.

38 (Allah da onlara şöyle) buyurur: "Ateşteki, sizden önce gelip geçen cin ve insan ümmetleri içine siz de katılın.". Her ümmet ate-

şe girince, kendi yoldaşına lanet eder. Nihayet hepsi orada biraraya gelince, sonrakiler evvelkiler hakkında şöyle der: "Rabbimiz! Bizi saptıranlar işte bunlar. Onlara ateşten bir kat daha fazla azap ver.". (Allah da onlara şöyle) buyurur: "Herkes için bir kat fazla azap var; fakat siz bilmezsiniz.".

[39] Evvelkileri ise, sonrakilere derler ki: "Sizin bize bir üstünlüğünüz yok ki.. Siz de irtikap etmiş olduğunuz günah sebebiyle azabı tadın.".

37 Şüphe yoktur ki, Allah'ın haram kılmadığı bir şeyi haram kılandan, yahut O'nun haram kıldığı bir şeyin helal sayandan, yahut O'nun Peygamber'ine vahiy olarak indirmediği uydurma bir hükmü O'nun dinine nisbet edenden, yahutta O'na oğul isnat edip ortakları bulunduğunu ileri sürenden daha zalim ve daha müfteri bir kimse olamaz. Allah'ın vahiy yolu ile Peygamber'ine indirdiği, içerisine hiçbir beşer kelamı karışmamış Kur'an'ı inkâr eden, Kur'an ayetlerini alaya alan, yahut Hazreti Muhammed (sas.)'in bütün insanlara bir rahmet olarak gönderilmiş Allah'ın bir Peygamber'i olduğunu kabul etmeyen kimseden de keza daha zalim bir kimse bulunamaz. Hiç şüphesiz bu gibi kimselere, Allah'ın kendileri hakkında takdir ettiği akibet gelip çatacak ve bunlar, dünyada ettiklerini ahirette bulacaklardır. Daha dünyada iken, ruhlarını kabzedecek ve ölüm verecek olan melekler, onlara gelip de, kıyamet günü kendilerine ulaşacak olan akibeti hatırlatmak için derler ki:

"Siz dünyada iken Allah'ı bırakıp taştan, çamurdan veya ağaçtan yaptığınız birtakım putları kendinize ilah edinmiş, yahut Allah'tan başka birtakım güçleri kendiniz için kurtarıcı ve koruyucu yapmış, onlara ibadet ediyor, her çeşit sıkıntınızda onlardan medet umuyor, onlara yalvarıp yakarıyordunuz. İşte şimdi bu dünyadaki kalış süreniz doldu; ahiretteki ebedi ikametgahınıza doğru bir yolculuğa çıkıyorsunuz. Orada, dünyada iken yalanladığınız ve hiçbir zaman inanmadığınız korkunç bir akibet sizi bekliyor. Şimdi gerçekten bir kurtarıcıya ve koruyucuya muhtaçsınız. Hani nerede sizin ibadet ettiğiniz ve her çeşit tehlikeden sizi kurtaracaklarına inandığınız o putlarınız? Onları çağırıp size yardım etmeleri için yalvarıp yakarsanız ya"?

Meleklerin bu açık ve haklı sözleri karşısında şaşkınlıktan ne yapacaklarını ve ne söyleyeceklerini bilemeyen kafirler, "Bizi bırakıp gitmişler; nereye gittiklerini ve halen nerede olduklarını da bilmiyoruz. Zaten onlardan bize bir hayır veya bir fayda geleceğini ve bizi, başımıza gelebilecek herhangi bir tehlikeden de koruyacaklarını hiç ummuyorduk." demekten başka bir söz bulamazlar. Fakat şu gerçeği iyice anlarlar ki, onlar, dünyada iken birtakım putları İlah edinerek onlara ibadet etmekle ve her şeyi onlardan beklemekle son derece büyük bir hata yapmışlar ve bu hata onları doğru yoldan saptırmış ve içinden hiç çıkamayacakları ateş dolu bir çukurun dibine itmiştir. İşte bunu anladıkları zaman, kendi aleyhlerine şahitlik etmekten ve "Biz, putlara inanıp ibadet ederken, gerçekten büyük bir sapıklık içindeymişiz." diyerek küfürlerini itiraf etmekten başka çare bulamazlar. Allah Teâlâ, Kur'an-ı Kerim'in çeşitli surelerinde, onların hallerini ve akibetlerini açıklayan ayetler indirmiştir. Mesela Yunus suresinin 69-70. ayetlerinde şöyle buyurmuştur: *"Allah'a karşı yalan uyduranlar asla felah bulmazlar. Dünyada biraz geçimlik; sonra dönüşleri yine bize olacaktır. Biz de onlara, küfretmiş olmaları sebebiyle, şiddetli azabı taddıracağız."*. Lokmân suresinin 23-24. ayetlerinde de şöyle buyurulmuştur: *"(Ey Muhammed!) İnkâr edenin inkârı, sakın seni üzmesin; zira onların dönüşü bizedir. İşte o zaman, yaptıklarını onlara haber vereceğiz. Şüphesiz Allah, kalplerde olanı hakkıyla bilendir. Dünyada onları az bir süre faydalandırırız; sonra da onları ağır bir azapa mecbur bırakırız."*.

38 Kafirlerin küfürlerini itirafla kendi aleyhlerine şahitlik etmeleri üzerine, Allah da onlara cehennemin yolunu göstererek, "Sizden önce gelip geçmiş ve sizin gibi Allah'a şirk koşup O'nun ayetlerini yalanlamış cin ve insan topluluklarıyla birlikte ateşe girin." der.

Kafirlerden her bir grup, ateşe girip de orada bulunanların çektikleri azabı ve bu azabın yol açtığı şiddetli ıztırabı görünce, küfürde kendilerine uydukları için yoldan çıkmalarına ve dalalete düşmelerine sebep olan kavimlerine lanet ederler; çünkü düşüncelerine göre onlar, küfürde değil de imanda kendilerine örnek olsalar ve dalalete sevketmek yerine doğru yolu gösterselerdi, başlarına bu kötü akibet elbette gelmezdi. Bu, Ankebût suresinin 25. ayetinde de açıklandığı gibi, İbrahim'in (as) kavmine söylediklerinin aynıdır: *"İbrahim demişti ki: Dünya hayatında Allah'ı bırakıp birtakım putları kendi aranızda muhabbet vesilesi yaptınız. Sonra kıyamet günü, birbirinizi inkâr edip lanetleyeceksiniz. Varacağınız yer ateştir ve sizin için hiçbir yardımcı da yoktur."*. Keza Bakara suresinin 166-167. ayetlerinde de şöyle buyurulmuştur: *"(Kıyamet günü) peşlerinden gidilenler, azabı görüp peşlerinden gelenlerden kaçıp kurtulmuşlar; kendileriyle aralarındaki münasebetler kesilmiş...Ve peşlerinden gidenler, 'Keşke bizim için dünyaya bir defa daha dönüş olsaydı da, onların bizden kaçıp kurtuldukları gibi, biz de onlardan kurtulsaydık,' demekteler...İşte, Allah onlara amellerini, üzerlerine yığılmış pişmanlıklar halinde böyle gösterecektir. Fakat onlar ateşten çıkacak değillerdi."*.

Nihayet öncekiler ve sonrakiler, yani tabi olunan ve peşlerinden gidilen kafirlerle öncekilere tabi olup peşlerinden giden kafirler, hepsi de cehennemde biraraya gelince sonrakiler, kendilerine reislik yapan ve öncülük eden evvelkiler hakkında Rablerine şikayette bulunarak derler ki: Rabbimiz! Gerek din hususunda ve gerekse sair ameller konusunda bizi hak yoldan saptırarak dalalete düşürenler, bizim her hususta kendilerine tabi olduğumuz ve taklit ettiğimiz işte bu kimselerdir. Bizi senin hak dininden saptırmaları dolayısıyla onlara, bize verdiğin azabın iki katını ver ki biri, onların da hak yoldan sapmış olmalarının karşılığı, diğeri de bizi saptırmış olmalarının karşılığı olmak üzere, onların görecekleri azap bizim göreceğimiz azabın iki katı olsun.

Allah Teâlâ ise, onların bu isteklerine şu cevabı verir: Hem hak yoldan sapmış olmanız, hem başkalarını saptırmış olmanız, hem de tabi olup taklit etmeniz dolayısıyla hepinizin azabı da katlanmıştır. Zira hem tabi olanlar hem de tabi olunanlar, hem sapmış hem de saptırmıştırlar. Ancak siz, onların ne azap göreceklerini bilemezsiniz. Nahl suresinin 88. ayeti bu manaya delalet eder: *"Küfredenlere ve Allah'ın yolundan saptıranlara, ifsat etmiş olmaları dolayısıyla azap üstüne azap veririz."*. Keza aynı surenin 24-25. ayetlerinde de aynı hususa işaret edilmiş ve şöyle denilmiştir: *"Onlara, Rabbiniz ne indirdi? denildiği zaman, evvelkilerin masalları, derler. Bunu da kıyamet günü, kendi günahlarını tam olarak, bilgisizce saptırdıklarının günahlarını da kısmen yüklenmek için söylerler. Bilesiniz ki yüklendikleri ne kötü bir şeydir."*.

39 Sonrakilerin, yani evvelkilere tabi olarak onları taklit edenlerin sapıklıklarının sebebini evvelkilerde görerek onlardan şikayet etmeleri üzerine, evvelkiler de kendilerini onlara karşı savunmak gereğini duyarlar ve derler ki: Her ne kadar biz siz saptırmış olsak bile, sizin bize herhangi bir üstünlüğünüz yok ki. Biz sizi saptırmış ve hak yoldan uzaklaştırmış isek, siz de sapmış ve hak yoldan uzaklaşmışsınız. Bu bakımdan aramızda zafiyet yönünden hiçbir fark bulunmamaktadır. Bizim küfre düştüğümüz gibi siz de küfre düştünüz ve bizim yapmış olduğumuz şeyi yaptınız. Bu, sizin bize oranla daha az azap görmenizi gerektirmez. Binaenaleyh siz de amelinizin karşılığı olmak üzere hak ettiğiniz azabı görün. Evvelkilerle sonrakilerin bu hali, Saffât suresinin 27-33. ayetlerinde anlatılanlara ne kadar uymaktadır: *"Birbirlerine dönüp sorarlar: "Dünyada iken siz bize hep sağdan gelir (suret-i haktan görünür)diniz."*. *Diğerleri de şöyle derler: "Hayır, aksine; siz, mümin kimseler değildiniz. Bizim sizin üzerinizde bir nüfuzumuz yoktu; fakat siz, isyan etmiş bir kavim idiniz. Artık üzerimize Rabbimizin azap sözü vacip oldu. Biz onu herhalde tadacağız. Sizi azdırdık; zira biz de azgınlardan idik."*. *Velhasıl o gün onlar azapta birleşirler."*.

إِنَّ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَاسْتَكْبَرُوا عَنْهَا لَا تُفَتَّحُ لَهُمْ أَبْوَابُ السَّمَاءِ وَلَا يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ حَتَّىٰ يَلِجَ
الْجَمَلُ فِي سَمِّ الْخِيَاطِ ۚ وَكَذَٰلِكَ نَجْزِي الْمُجْرِمِينَ ﴿٤٠﴾ لَهُمْ مِنْ جَهَنَّمَ مِهَادٌ وَمِنْ فَوْقِهِمْ غَوَاشٍ ۚ وَكَذَٰلِكَ
نَجْزِي الظَّالِمِينَ ﴿٤١﴾

[40] Şüphesiz, ayetlerimizi yalanlayanlar ve onlara karşı büyüklük taslayanlar için gökyüzü kapıları açılmaz ve deve, iğne deliğinden geçmedikçe cennete giremezler. İşte biz, suçluları böyle cezalandırırız.

[41] Onlar için cehennemde (ateşten) bir döşek, üstlerinde de (ateşten) örtüler vardır. İşte biz, zalimleri böyle cezalandırırız.

Allah Teâlâ önceki ayetlerinde, Allah'ın söylemediği bir şeyi O'na isnatla haramını helal, helalini de haram kılan, yahut O'nun ayetlerini yalanlayan kimselerin en zalim kimseler olduklarını ve bu yüzden kıyamet günü haklarında takdir olunan azabı mutlaka göreceklerini haber verdikten, bunların cehennem azabının gerçekleşeceğini öğrenince, dünyada iken kendilerine tabi oldukları ve peşlerinden gittikleri önceki kavimlerin, kendilerini doğru yoldan saptıran ve hak dinden uzaklaştıran kimseler olduklarını ileri sürerek onları Rablerine şikayet edeceklerini ve bu yüzden onların bir kat daha fazla azap görmelerini isteyeceklerini, onların ise kendileriyle kendilerine tabi olanlar arasında hiçbir fark bulunmadığını ve dolayısıyla hep beraber aynı azabı göreceklerini söyleyerek suçlarını ve müstehak oldukları azabı itiraf ettiklerini açıkladıktan sonra, yukarıdaki ayetlerinde Kur'an'ı yalanlayan ve kibirlenerek onu kabul etmekten kaçınan kafirlerin vaidine ve tehdidine taalluk eden açıklamalarına devam etmiş ve bu kafirlerin, mahiyetini hiçbir aklın anlayamayacağı en şiddetli azap ile cezalandırılacaklarını bildirmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[40] Şüphesiz, ayetlerimizi yalanlayanlar ve onlara karşı büyüklük taslayanlar için gökyüzü kapıları açılmaz ve deve, iğne deliğinden geçmedikçe cennete giremezler. İşte biz, suçluları böyle cezalandırırız.

[41] Onlar için cehennemde (ateşten) bir döşek, üstlerinde de (ateşten) örtüler vardır. İşte biz, zalimleri böyle cezalandırırız.

40 Allah'ın vahdaniyyetine ve Peygamber'in doğruluğuna delalet eden, dinin ve şeriatin aslı ve dayanağı olan ayetlerimizi yalanlayanlar ve kibirlenerek onları kabul ve tasdik etmekten ve Peygamberimize tabi olmaktan kaçınanlar için gökyüzü kapıları hiçbir surette açılmaz ve dünyada iken onlardan sadır olan hiçbir söz ve hiçbir amel Allah'a ulaşmaz; çünkü onlardan sadır olan söz ve ameller, Allah'ın ayetlerine aykırı düşen, fakat kalplerinin içini aksettiren habis amellerden ve çirkin sözlerden başka bir şey değildir. Oysa Allah'a ulaşan söz ve ameller, Allah'ın dinine ve şeriatine uyan güzel söz ve salih amellerdir. Nitekim Allah Teâlâ, Fâtır suresinin 10. ayetinde şöyle buyurmuştur: *"Kim şeref isterse, şerefin tamamı Allah'ındır. Güzel söz O'na çıkar; salih amel O'na yükselir. Kötülük için tuzak kuranlara şiddetli bir azap vardır. Bunların tuzağı da mutlaka bozulacaktır."*.

Çirkin sözlerine ve habis amellerine gökyüzü kapıları kapalı bulunan bu inançsızların hiçbiri cennete asla giremez. Bunların cennete girmeleri, devenin iğne deliğinden geçmesiyle aynı değerdedir. Nasıl devenin iğne deliğinden geçmesi mümkün değilse, Allah'ın ayetlerini yalanlayanların cennete girmeleri de aynı şekilde mümkün değildir. Araplar arasında meşhur olan ve bir şeyin vukuunu, vu-

kuu mümkün olmayan bir şeye talik etmek suretiyle o şeyin de vuku bulmayacağını gösterme işine Kur'an-ı Kerim'in başka yerlerinde de rastlanır. Mesela yine Â'râf suresinin 143. ayetinde şöyle buyurulmuştur: *"Musa, tayin ettiğimiz vakitte gelip Rabbi onunla konuşunca, demişti ki: "Rabbim! Bana (kendini) göster; sana bakayım.". (Rabbi de ona şöyle) buyurmuştu: "Sen beni asla göremezsin. Fakat dağa bak, eğer yerinde kalırsa beni göreceksin.". Rabbi dağda tecelli edince onu darmadağın etmiş, Musa da baygın bir vaziyette düşmüştü."* Bu ayet-i kerimede de, daha öncekinde olduğu gibi, Musa'nın (a.s.) Rabbini görme arzusu, dağın yerinde kalmasına talik edilmiş; fakat Rabbinin dağda tecelli etmesiyle onun darmadağın olması, Allah Teâlâ'nın o anda ona görünmesinin mümkün olmayacağına delil kılınmıştır.

Gökyüzü kapılarının kafirlere kapalı olması, bir bakıma onlara cennet kapılarının da kapalı olması ve arkasından hemen açıklandığı gibi, onların hiçbir surette cennete giremeyecekleri manasındadır. Bu ise, onların girebilecekleri yerin sadece cehennem olduğunun bir ifadesidir ki bu da, suçlular için takdir olunan cezadan başka bir şey değildir. Çünkü bunlar, Allah'ın ayetlerini yalanlamak ve Allah hakkında bilmedikleri şeyleri söylemek suretiyle en büyük suçu işlemişler ve bu yüzden de en şiddetli cezaya müstehak olmuşlardır.

41 Küfürle nefislerine zulmetmiş olmaları yüzünden zalim olarak da isimlendirilen bu kafirlerin cezası alevli cehennem ateşi olduğuna göre, bunların kendilerini çepeçevre kuşatmış bir ateş içerisinde daimi olarak kalacakları ve yanmaktan kaynaklanan bir acı ile kıvranacakları kolayca anlaşılır. Bunların cehennem ateşinin ortasında kalmış olmaları dolayısıyladır ki, ateşin altlarında da kalan kısmı, ayet-i kerimede döşek olarak zikredilmiş, üstlerindeki ateşe de örtü denilmiştir. Nitekim bu manaya delalet etmek üzere, Zümer suresinin 16. ayetinde *"Onların üstlerinde ateşten tabakalar vardır; altlarında da böyle tabakalar vardır."* buyurulduğu gibi, Tevbe suresinin 49. ayetinde de *"Muhakkak ki cehennem, kafirleri çepeçevre kuşatmıştır."* denilmiştir. İşte bu da zalimlerin cezasıdır. Biraz önce de zikrettiğimiz gibi kafirler küfürleriyle nefislerine zulmetmiş olmaları dolayısıyla zalim olarak da isimlendirilmişlerdir. Nitekim Bakara suresinin 254. üncü ayetinde *"Kafirler, işte asıl zalim olanlar onlardır."* buyurulmak suretiyle bu husus açık bir şekilde gösterilmiştir.

وَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَا نُكَلِّفُ نَفْسًا اِلَّا وُسْعَهَآ اُولٰٓئِكَ اَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٤٢﴾ وَنَزَعْنَا مَا فِي صُدُورِهِمْ مِنْ غِلٍّ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهِمُ الْاَنْهَارُ وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي هَدٰينَا لِهٰذَا وَمَا كُنَّا لِنَهْتَدِيَ لَوْلَآ اَنْ هَدٰينَا اللّٰهُ لَقَدْ جَآءَتْ رُسُلُ رَبِّنَا بِالْحَقِّ وَنُودُوٓا اَنْ تِلْكُمُ الْجَنَّةُ اُورِثْتُمُوهَا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٤٣﴾

[42] İman edenler ve iyi amellerde bulunanlar -ki biz hiç kimseye gücü üstünde bir şey teklif etmeyiz- bunlar da cennet ehlidir ve orada ebedidirler.

[43] Göğüslerinde kinden ne varsa çekip almışızdır. Altlarından ırmaklar akar. "Bunun için bize hidayet eden Allah bize hidayet etmeseydi, kendi başımıza hidayete ermiş olmazdık. Rabbimizin elçileri hakkı getirmişlerdir." derler. Onlara da "İşte (dünyada) işlemiş olduğunuz amel-ler sebebiyle size miras olarak verilen cennet budur." diye seslenilir.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, Allah'ın ayetlerini yalanladıkları ve Allah hakkında bilmedikleri şeyleri söyledikleri için mücrim ve zalim olarak isimlendirilen kafirlerin ceza olmak üzere cehennem ateşiyle çepeçevre kuşatılmış olarak cezalandırılacaklarını ve devenin iğne deliğinden geçmesi nasıl mümkün olmazsa, bunların da cennete girmelerinin asla mümkün olmayacağını açıkladıktan sonra, Kur'an-ı Kerim'in cari olan sünnetine uygun olarak, müminlerin durumunu zikretmiş ve onlara vaadolunan mükafatı beyan etmiştir. Zira Kur'an-ı Kerim'in cari sünneti, yahut daima müşahede edilen en belirgin özelliklerinden biri, vaad ve vaidin beraberce zikredilmesidir. Eğer söz, müminler üzerinde cereyan etmiş ve onların kıyamet günü cennette nail olacakları mükafattan bahsedilmiş ise bunu, kafirlerin vaidi takip etmiş ve kıyamette onalar için hazırlanan acı akibet açıklanmıştır. Bazen de bunun aksi olmuş, eğer kafirlerden ve onlar için hazırlanan cezadan sözedilmiş ise bunu, müminlerin nail olacakları mükafatın tavsifi takip etmiştir. Nitekim yukarıdaki ayetlerde de gördüğümüz gibi sözün sibakı, Allah'ın ayetlerini yalanlayan ve Allah hakkında bilmedikleri şeyleri söyleyen kafirler ve onların kıyamet günü maruz kalacakları azap olduğu için, bunu takip eden iki ayette iman eden ve salih amel işleyen müminlerin ahirette nail olacakları mükafat anlatılmıştır. Bunun gayesi hiç şüphesiz, kafirleri içinde bulundukları küfür sebebiyle tehdit edip korkutarak küfürden uzaklaşmalarını sağlamak ve iman ettikleri takdirde cennette nail olacakları mükafata özendirmek; müminleri de, cennet nimetleriyle müjdelemek ve imanlarını teyit ve takviye etmektir. İşte bu manada Allah Teâlâ buyurmuştur ki:

[42] İman edenler ve iyi amellerde bulunanlar -ki biz hiç kimseye gücü üstünde bir şey teklif etmeyiz- bunlar da cennet ehlidir ve orada ebedidirler.

[43] Göğüslerinde kinden ne varsa çekip almışızdır. Altlarından ırmaklar akar. "Bunun için bize hidayet eden Allah bize hidayet etmeseydi, kendi başımıza hidayete ermiş olmazdık. Rabbimizin elçileri hakkı getirmişlerdir." derler. Onlara da "işte (dünyada) işlemiş olduğunuz ameller sebebiyle size miras olarak verilen cennet budur." diye seslenilir.

42 Allah'a, O'nun alemlere rahmet olmak üzere gönderdiği Peygamber'e ve hidayet olmak üzere ona indirdiği Kur'an'a inanan ve Allah'ın emir ve nehiylerine uyarak yalnız emrettiği amelleri işleyen, nehyettiklerinden de şiddetle kaçınan kimseler, işte asıl cennet ehli bunlardır. Allah'ın işlenmesini emrettiği iyi ve güzel amellerle işlenmesini nehyettiği kötü ve çirkin ameller, hiçbir insanın işlemeye gücünün yetmeyeceği ameller değildir. Allah, kuluna her neyi emretmiş veya her neden nehyetmişse, gerek emrettiği gerekse nehyettiği bütün fiiller, onun gücü dışında olan fiiller değil; fakat yapabileceği fiillerdir. Bu sebepledir ki Allah Teâlâ, Bakara suresinin 285-286. ayetlerinde müminin tavsifini yaparken şöyle buyurmuştur: *"Rabbinden kendisine indirilene Peygamber de iman etmiştir, müminler de; hepsi de Allah'a, meleklerine, kitaplarına ve Peygamberler'ine iman etmiş ve şöyle demişlerdir: Allah'ın Peygamberler'inden hiçbirini diğerinden ayırt etmeyiz. İşittik ve itaat ettik; Rabbimiz, bağışlamanı dileriz. Dönüş sanadır. Allah, hiç kimseye gücü dışında bir şey yüklemez. Kişinin kazandığı iyilik kendi lehine, kötülük ise, aleyhinedir."*.

43 Allah Teâlâ'nın cennet ehline ihsan ettiği en büyük nimetlerden biri, nefislerinin her türlü dünyevi ihtiraslardan uzak kalması ve göğüslerinin kin, gayz, düşmanlık, elem, keder gibi her çeşit beşerî arazdan salim olmasıdır. Hıcr suresinin 45-48. ayetlerinde de bu hususa işaret edilerek şöyle buyurulmuştur: *"Allah'tan sakınanlar ise, cennetlerde ve pınar başlarındadırlar. Onlara, güven içinde oraya girin, denir. Göğüslerindeki kini çıkarıp attık. Birbirinin kardeşleri olarak*

karşılıklı sedirler üzerindedirler. Orada onlara hiçbir güçlük dokunmaz. Oradan çıkarılacak da değillerdir.". Buhârî (*Sahih,* III. 97)'nin Ebû Said el-Hudrî'den(ra) naklettiği bir hadisinde de Hazreti Peygamber şöyle buyurmuştur: "Müminler, kıyamet günü cehennem ateşinden kurtuldukları zaman, cennet ile cehennem arasındaki bir köprüde tutulurlar. Burada, dünyada iken aralarında bulunan ufak tefek anlaşmazlıklar üzerinde, birbirlerine haklarını vererek hesaplaşırlar. Nihayet bunlardan iyice arınıp paklandıktan sonra cennete girmelerine izin verilir. Muhammed (sas.)'in nefsi yed-i kudretinde olan Allah'a yemin ederim ki, o müminlerden herbiri cennetteki evini, dünyadaki evinden daha iyi bilir ve bulur.".

Allah'ın kendilerine ihsan ettiği bu hudutsuz nimet karşısında müminler, Allah'a şükrederek şöyle derler: Dünyada iken bizi sahih imana ve salih amellere hidayet ederek cennette bu nimetlere kavuşmamızı sağlayan Allah'a hamdolsun. Eğer dünyada iken O bize hidayet etmeseydi, biz, kendi başımıza doğru yolu bulamaz, kıyamet günü de dalalete düşmüş kimseler arasında ba's olunarak cennetin bu hudutsuz nimetlerini göremezdik.

Müminler kıyamet günü gördükleri her şeyin, dünyada iken Peygamberler'in haber verdikleri şeylere tıpatıp uyduğunu görünce, onların yalnız hakkı getirmiş ve yalnız doğruyu söylemiş olduklarını bir daha anlarlar ve dünyada yaptıkları gibi, onları bir daha tasdik ve itiraf ederek "Rabbimizin elçileri hakkı getirmişlerdir." derler. İşte o zaman melekler de onlara: "Size selam olsun. Dünyada işlemiş olduğunuz iyi amellerin karşılığı olarak Rabbinizin size miras olarak verdiği cennet işte budur." diye seslenirler. Allah Teâlâ, bu manaya uygun olarak, Zümer suresinin 73-74. ayetlerinde de şöyle buyurmuştur: *"Rablerinden korkanlar, bölük bölük cennete sevk olunurlar. Oraya geldikleri ve cennetin kapıları açıldığı zaman, bekçileri onlara derler ki: "Selam size; hoş geldiniz. Artık ebediyyen kalmak üzere cennete girin". Onlar da şöyle derler: "Verdiği sözde bize sadık olan ve cennetin dilediğimiz yerinde yerleşelim diye arzı bize miras bırakan Allah'a hamdolsun. İyi amel sahiplerinin bu mükafatı ne güzeldir.".*

وَنَادٰٓى اَصْحٰبُ الْجَنَّةِ اَصْحٰبَ النَّارِ اَنْ قَدْ وَجَدْنَا مَا وَعَدَنَا رَبُّنَا حَقًّا فَهَلْ وَجَدْتُّمْ مَا وَعَدَ رَبُّكُمْ حَقًّا ۗ
قَالُوْا نَعَمْ ۚ فَاَذَّنَ مُؤَذِّنٌ بَيْنَهُمْ اَنْ لَّعْنَةُ اللّٰهِ عَلَى الظّٰلِمِيْنَ ۙ﴿٤٤﴾ اَلَّذِيْنَ يَصُدُّوْنَ عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ وَيَبْغُوْنَهَا
عِوَجًا ۚ وَهُمْ بِالْاٰخِرَةِ كٰفِرُوْنَ ۘ﴿٤٥﴾ وَبَيْنَهُمَا حِجَابٌ ۚ وَعَلَى الْاَعْرَافِ رِجَالٌ يَّعْرِفُوْنَ كُلًّا بِسِيْمٰهُمْ ۚ
وَنَادَوْا اَصْحٰبَ الْجَنَّةِ اَنْ سَلٰمٌ عَلَيْكُمْ ۫ لَمْ يَدْخُلُوْهَا وَهُمْ يَطْمَعُوْنَ ﴿٤٦﴾ وَاِذَا صُرِفَتْ اَبْصَارُهُمْ تِلْقَآءَ
اَصْحٰبِ النَّارِ ۙ قَالُوْا رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا مَعَ الْقَوْمِ الظّٰلِمِيْنَ ۚ﴿٤٧﴾

[44] Cennet ehli, cehennem ehline "Rabbimizin bize vaadettiğini biz gerçek bulduk; siz de Rabbinizin vaadettiğini gerçek buldunuz mu?" diye hitap ederler. Onlar "Evet" derler. Bunun üzerine bir münadi "Allah'ın laneti zalimlerin üzerinedir." diye aralarında nida eder.

[45] O zalimler ki, ahireti inkâr ederek Allah'ın yolundan yüz çevirmişler ve onu eğriltmek istemişlerdir.

[46] Cennet ehli ile cehennem ehli arasında bir perde ve Arafât üzerinde ise, her iki tarafı da si-

malarından tanıyan, cennete henüz girmemiş fakat girmeyi şiddetle arzu eden adamlar vardır ve cennet ehline "Selamun aleyküm" diye seslenirler.

[47] Gözleri cehennem ehli tarafına çevrildiği zaman da, "Rabbimiz! Bizi zalim kimselerle beraber bulundurma." derler.

Allah Teâlâ, daha önceki ayetlerinde, önce kafirleri, Allah'ın ayetlerini yalanlamaları, O'na şirk koşmaları ve O'nun söylemediği şeyleri O'na isnat edip söylemeleri yüzünden cehennem ateşiyle tehdit ettikten ve onların cehenneme girişlerini, aklını kullanabilen her insanın ibret alabileceği bir açıklıkla tasvir ettikten, daha sonra da Allah'a, meleklerine, kitaplarına, Peygamberler'ine ve ahiret gününe iman eden, Allah'ın emir ve yasaklarına uyarak salih ameller işleyen müminleri de cennet nimetleriyle müjdeledikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde her iki gurubun da cennet ve cehennemdeki yerleri belli olduktan ve her ikisi de dünyadaki amellerinin ve inançlarının karşılığı olan akibete ulaştıklarına kani olarak kendi yerlerine yerleştikten sonra, aralarında cereyan edecek bir muhavereyi veya konuşmayı açıklamıştır. Bu konuşmadan anlaşıldığına göre, cennet ve cehennem her ikisi de aynı bölgededir ve yüksek ve şerefli bir yerde bulunan cennet ehlinin, cehennem çukuruna atılmış olan kafirlere hitap edip onlarla konuşabilecek kadar birbirine yakındır. Şunu da unutmamak gerekir ki, uzaklık ve yakınlık, sadece dünya ile ilgili ölçülerin ortaya koyduğu mesafeler için söz konusudur. Ahiret alemi ise, dünyadan çok farklı olan bir yerdir ve orada bulunan bir insan, çok uzaktan gelen sesleri işitebileceği gibi, uzakta bulunan bir şeyi de kolayca görebilir. Kısacası uzaklık ve yakınlık, görüp duymayı engelleyen şeylerden değildir. İşte açıklamaya çalıştığımız bu mana içerinde Allah Teâlâ buyurmuştur ki:

[44] Cennet ehli, cehennem ehline "Rabbimizin bize vaadettiğini biz gerçek bulduk; siz de Rabbinizin vaadettiğini gerçek buldunuz mu?" diye hitap ederler. Onlar "Evet" derler. Bunun üzerine bir münadi "Allah'ın laneti zalimlerin üzerinedir." diye aralarında nida eder.

[45] O zalimler ki, ahireti inkâr ederek Allah'ın yolundan yüz çevirmişler ve onu eğriltmek istemişlerdir.

44 Cennet ve cehennem ehli, dünyadaki amellerinin karşılığı olarak cennet ve cehennemden hak ettikleri yerlere girip yerleştikten sonra cennet ehli, gözlerini cehennem ehlinin bulunduğu tarafa çevirerek orada yerleşmiş olanlara sorarlar ve derler ki: Biz dünyada iken, Rabbimizin, Peygamberler'i diliyle biz müminlere vaadettiği bütün nimetlerin hak ve gerçek olduğunu gördük. İşte şu anda biz, hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği ve hiçbir beşerin hatırına getirmediği sayısız nimetlerden faydalanıp duruyoruz. Siz de dünyada iken, Allah'a şirk koşmanız, O'nun kitaplarını ve Peygamberler'ini yalanlamış olmanız dolayısıyla, kıyamet günü siz kafirler için hazırlanacağı bildirilen acı azabın hak ve gerçek olduğunu gördünüz mü? Cehennem ehli, cennet ehlinin kendilerine yöneltiği bu soruya cevap verirler ve şöyle derler: Evet. Rabbimizin, Peygamberler'i vasıtasıyla bize tebliğ olunan haberlerinin hak ve gerçek olduğunu buraya geldikten sonra görüp anladık. Dünyada iken Peygamberler'in ikazlarına kulak asmamış ve onları dinlememiştik. Aksine onlara karşı çıkarak Rabbimiz katından getirdikleri her şeyi yalanlamıştık. İşte şimdi bu davranışımızın cezasını cehennem azabıyla çekiyor ve keşke dünyada iken sizler gibi iman etmiş ve salih amel işlemiş olsaydık, diyerek pişman oluyoruz. Fakat görüyoruz ki bu pişmanlık artık fayda etmiyor.

Bu sözler şüphesiz cehennem ehlinin, kıyamet günü Allah'ın vaad ve vaidinin hak ve gerçek olduğunu itiraf ettiklerinin açık ve kesin bir delilini teşkil eder. Ancak bu itirafa rağmen, onlara yöneltilen *"Rabbimizin bize vaadettiğini biz gerçek bulduk; siz de Rabbinizin vaadettiğini gerçek bulduunuz mu?"* sorusu ile ilgili Allah Teâlâ'nın bu haberinde, onların dünyadaki küfürleri dolayısıyla azarlanıp ayıplanması manasının bulunduğunu da gözden uzak tutmamak gerekir. Nitekim kafirler, Allah Teâlâ'dan sonra melekler tarafından da aynı şekilde azarlanacaklardır. Tûr suresinin 13-16. ayetlerinde bu konuyla ilgili olarak şöyle denilmiştir: *"(Kafirler) cehennem ateşine itilerek atıldıkları gün, onlara denecektir k: "İşte bu, sizin yalanlamış olduğunuz ateş. Bu bir sihir midir, yoksa siz mi görmüyorsunuz? Oraya girin bakalım. İster sabredin ister sabretmeyin; sizin için birdir. Fakat sadece dünyada yapmış olduklarınızla cezalandırılacaksınız.".*

Cennet ehli ile cehennem ehli arasında cereyan eden bu konuşmanın ardından, bir münadi veya bir müezzin, Allah'ın lanetinin zalimler üzerine olduğunu, yahut başka bir ifadeyle onların Allah'ın rahmetinden ebediyyen mahrum kalacaklarını yüksek sesle ilan eder. Bu münadi veya müezzin cehennem bekçilerinden biridir; yahutta bir melektir.

45 Allah'ın lanetini ebediyyen üzerlerinde taşıyacak olan bu zalimler insanları, Allah'ın yoluna veya şeriatine ve Peygamberler'in getirdikleri dinin temel prensiplerine tabi olmalarını engelleyen ve bu hak yolun eğri ve sapık bir yol sayılıp hiç kimsenin ona tabi olmamasını isteyen, aynı zamanda ahiret günü insanların Rablerine mutlaka kavuşacaklarını ret ve inkâr eden ve buna hiçbir surette iman etmeyen kafirlerdir. İşte bu kafirler, kıyameti ve o günün bir hesap günü olduğunu inkâr ettikleri içindir ki, Allah'ın emrettiği iyi ve güzel fiileri terketmekte, yahut nehyettiği kötü ve çirkin fiilleri işlemekte hiçbir mahzur görmezler. Çünkü bunlar, hesap ve cezadan korkmazlar. Bunlar, söz ve fiil yönünden insanların en kötüleri ve en tehlikeli olanlarıdır.

Bunların Allah'ın yolunu eğriltmek için girişikleri faaliyetler çeşitli şekillerde tezahür eder:

1) Bunlar, nefislerini zulmün en büyüğü olan şirk ile terbiye etmiş olmaları dolayısıyla, dua ve ibadetlerinde tevhidi, putperestliğin pisliği ile kirletmişler ve Allah'tan başka İlahlar ihdas ederek onlara yalvarmışlar ve onlardan yardım dilemişlerdir. Halbuki onlar, Allah'tan başkasına ibadet etmemekle ve dini yalnız O'na has kılmakla emrolunmuşlardı.

2) Allah'ın yolunu, O'nun din olarak vazetmediği, kitap ve sünnette bulunmayan; fakat kafirlerin kendi heva ve hevesleri istikametinde uydurup dine soktukları bidatlarla saptırmaya çalıştıkları gibi, Allah'ın helal kıldığı şeyleri haram, yahut haram kıldığı şeyleri de helal sayarak dini bozmaya çalışmışlardır.

3) Zındıkların yaptıkları gibi, Müslüman kisvesine bürünerek uydurdukları ve Müslümanlar arasında yaydıkları hadislerle Müslümanların zihinlerinde dine karşı şüphe uyandırmaya ve onların Kitap ve sahih Sünnet'e dayalı akîdelerini yıkmaya çalışmışlardır.

4) Dinin Kitap ve Sünnet'e dayalı emir ve nehiyleri arasına bir Müslümanın güç yetiremeyeceği aşırılıkta zaid hükümler sokarak Müslümanları dinden uzaklaştırmaya çalışmışlardır.

Netice olarak bunlar, yukarıda birkaç örneğini zikrettiğimiz davranışlarıyla, Allah'ın yolundan sapan ve onu eğriltmeye çalışan kimseler olup, Allah'ın lanetine ve ebedi cehennem azabına müstehak olmuşlardır.

[46] Cennet ehli ile cehennem ehli arasında bir perde ve Arafat üzerinde ise, her iki tarafı da simalarından tanıyan, cennete henüz girmemiş fakat girmeyi şiddetle arzu eden adamlar vardır ve cennet ehline "Selamun aleyküm" diye seslenirler.

[47] Gözleri cehennem ehli tarafına çevrildiği za-

man da, "Rabbimiz! Bizi zalim kimselerle beraber bulundurma." derler.

46 Ahiret âleminin dünyadan çok farklı bir âlem olduğuna ve dolayısıyla dünyadaki uzaklık ve yakınlığın ahirette söz konusu olmadığına işaret ederek cennet ile cehennemin birbirine çok yakın yerler olduğunu, cennet ehliyle cehennem ehlinin biribirleriyle görüşüp konuşmalarından anlaşıldığını yukarıda zikretmiştik. Bu ayet-i kerime de, cennet ehli ile cehennem ehli arasında onları birbirinden ayıran ve aralarında bir yol oluşmasını engelleyen, mahiyetini ancak Allah Teâlâ'nın bildiği bir perdenin bulunduğunu haber vererek bu yakınlığı teyit etmiştir. Bu perdenin bir sur olduğu da, Hadîd suresinin 13. ayetinde şöyle açıklanmıştır: *"O gün, münafık erkek ve kadınlar, iman edenlere derler ki: "Bizi bekleyin de, nurunuzdan bir parça alalım.". Onlara şöyle denir: "Arkanıza dönün de orada nur arayın.". Bunun üzerine aralarına, kapısı olan bir sur (duvar) çekilir. Bu kapının içinde rahmet, dışında ise, azap vardır.".* Bu ayet-i kerimeden de anlaşıldığı gibi cennet ile cehennem arasında, ikisini birbirinden ayıran bir duvar, bu duvarın bir yerinde de giriş ve çıkışı sağlayan bir kapı vardır. Duvarın iç kısmı cennet, dış kısmı ise cehennemdir. Duvarın üst kısmı, *A'râf* denilen yeri teşkil eder ki, burada, hem cennette hem de cehennemde kalanları gören ve onları simalarından tanıyan *A'râf ehli* bulunur. Cennet ve cehennem ehlinin simalarından tanınması, kıyamet günü müminlerin yüzlerinin aydınlık, güleç ve neşeli; kafirlerin yüzlerinin ise tozlu ve dumanla kaplanmış gibi simsiyah olması dolayısıyladır. Nitekim Allah Teâlâ, Abese suresinin 38-41. ayetlerinde bu hususu şöyle açıklamıştır: *"O gün yüzler vardır; aydınlıktır, güleçtir, neşelidir. Yine o gün yüzler vardır; üzerleri tozlu, siyah bir duman kaplamıştır.".*

İşte cennet ve cehennem ehlini yüzlerindeki bu alametleriyle tanıyan *A'râf ehli,* dünyadaki iyi ve kötü amelleri sebebiyle sevapları ve günahları eşit olan ve dolayısıyla sevapları yüzünden cehenneme, günahları yüzünden de cennete giremeyen kimseler olup, Allah, haklarındaki hükmünü verinceye kadar, cennet ile cehennem arasındaki bu sur üzerinde tutulurlar. Bunlar, işledikleri günah sebebiyle cennete girememiş olsalar bile, oraya girmeyi kafirlerden daha çok arzu ederler. Cennet ehline karşı duydukları yakınlık ve onlara her seferinde *selamun aleyküm* diyerek selam vermeleri de bu arzunun açık bir delilidir.

47 A'râf ehli, gözleri tesadüfen kayıp da cehennem ehlini görseler, Allah'a sığınarak "Rabbimiz! Bizi bu zalim kimselerle birarada bulundurma." diye dua ederler. Bu ayet-i kerimeden de anlaşıldığı üzere, A'râf ehlinin gözü daima cennet ehlindedir ve onlara gıpta ile bakarak her zaman onlarla beraber bulunma arzusunu taşırlar; cehennem ehlini görmekten de şiddetle nefret ederler. Ömer İbnu'l-Hattab'tan (ra) nakledildiğine göre, o şöyle demiştir: "Bir münadi çıkıp da, 'Ey A'râf ehli! İçinizden bir kişi hariç hepiniz cehenneme girin' dese, ben, o tek kişi olmayı isterdim. Yok eğer 'içinizden bir kişi hariç hepiniz cennete girin' dese, ben o tek kişi olmaktan korkardım.".

وَنَادٰٓى اَصْحٰبُ الْاَعْرَافِ رِجَالًا يَّعْرِفُوْنَهُمْ بِسِيْمٰىهُمْ قَالُوْا مَآ اَغْنٰى عَنْكُمْ جَمْعُكُمْ وَمَا كُنْتُمْ
تَسْتَكْبِرُوْنَ ﴿٤٨﴾ اَهٰٓؤُلَآءِ الَّذِيْنَ اَقْسَمْتُمْ لَا يَنَالُهُمُ اللّٰهُ بِرَحْمَةٍ ۭ اُدْخُلُوا الْجَنَّةَ لَا خَوْفٌ عَلَيْكُمْ وَلَآ اَنْتُمْ
تَحْزَنُوْنَ ﴿٤٩﴾

[48] A'râf ehli, yine simalarından tanıdıkları birtakım adamlara da şöyle seslenirler: "Sizin ne zen-

ginliğiniz, ne de (bu zenginlikle) büyüklük taslamış olmanız, (burada) size hiçbir fayda sağlamadı.".

[49] "Allah'ın hiçbir rahmete nail etmiyeceğine yemin ettiğiniz (o fakir, mazlum ve mümin) kimseler bunlar mı? Girin cennete! Size hiçbir korku yoktur; üzüntü duyacak da değilsiniz.".

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, cennet ile cehennemin bir perde veya bir sur ile birbirinden ayrıldıklarını, bu surun, *Â'râf* denilen ve en yüksek kısmını teşkil eden yerinde henüz cennete girmemiş, fakat girmeyi çok arzu eden birtakım kimselerin kaldığını bunların, cennet ve cehennem ehlini simalarından tanıdıklarını; ancak cennet ehline karşı çok daha farklı bir yaklaşım içinde bulunduklarını ve onları her gördüklerinde "Selamun aleyküm" diyerek selam verdikleri halde, cehennem ehlinden de yüz çevirdiklerini, bununla beraber istemeyerek de olsa gözleri onların tarafına çevrildiği zaman da, "Rabbimiz! Bizi bu zalim kimselerle beraber bulundurma." diyerek dua ettiklerini açıkladıktan sonra yukarıdaki ayetlerinde, aynı konunun devamı olarak Â'râf ehlinin, cehennem ehlinden bazılarına -ki bunların, cehennem ehlinin dünyada iken zengin olanları ve ileri gelenleri oldukları anlaşılmaktadır; zira ayet-i kerimede Â'râf ehlinin bunları simalarından tanıdıkları zikredilmiştir.- işte Â'râf ehlinin bu kimselere hitapları ve onlara söyledikleri sözler nakledilmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[48] Â'râf ehli, yine simalarından tanıdıkları birtakım adamlara da şöyle seslenirler: "Sizin ne zenginliğiniz, ne de (bu zenginlikle) büyüklük taslamış olmanız, (burada) size hiçbir fayda sağlamadı.".

[49] "Allah'ın hiçbir rahmete nail etmeyeceğine yemin ettiğiniz (o fakir, mazlum ve mümin) kimseler bunlar mı? Girin cennete! Size hiçbir korku yoktur; üzüntü duyacak da değilsiniz.".

48 Bu, Â'râf ehlinden bazılarının cehennem ehlinden bazılarına ve özellikle dünyada iken büyüklenen, zenginlikten kaynaklanan güçle herkese tepeden bakan, fakirlerle ve müminlerle alay eden, Sebe suresinin *"Biz, hangi ülkeye bir uyarıcı göndermişsek, oranın varlıklıları, "Siz ne ile gönderilmişseniz, biz onu mutlaka inkâr edeceğiz." demişlerdir. Ve yine demişlerdir ki: "Biz, gerek mal yönünden ve gerekse evlat yönünden daha çoğuz; bu itibarla azap görecek kimseler de biz değiliz."* mealindeki 35. ayetinde de açıklandığı gibi, ahirette Allah'ın hudutsuz nimetlerine kavuşacak olan kimselerin, Onun, dünyada zengin kılıp da güç ve kuvvet verdiği kimseler olduğuna inanan ve bu inançla her çeşit kötülüğü işlemekten çekinmeyen kafirlere yönelttikleri başka bir seslenıştir. Bu seslenişlerinde onlara derler ki: Hani çokluğu ile övündüğünüz malınız mülkünüz ve evladınız şimdi nerede? Sizi niçin içine düştüğünüz bu cehennem ateşinden kurtarıp da cennetin hudutsuz nimetlerine kavuşturmuyorlar? Oysa siz, dünyada iken sahip olduğunuz malınız, mülkünüz ve evlatınızla övünüyor ve bunların çokluğunu ahiret hayatınız için de bir güvence sayıyordunuz? Eğer bunlar bir güvence idiyse şimdi niçin bu ateşin içindesiniz? Görülüyor ki, ahiret hayatında onların size hiç faydası olmamış..

49 Â'râf ehli, zenginlikleriyle övünen ve bu zenginliklerinin ahirette de kendilerini cennet nimetlerine kavuşturacağına inanarak müminleri küçük gören ve onlarla alay eden cehennem ehlinin önde gelenlerine yönelttikleri seslenişlerine, onları hem ayıplayan ve hem de azarlayan bir tavırla devam ederler ve cennetin en mutena köşelerine yerleşmiş olan dünyanın o fakir, kimsesiz ve fakat mümin insanlarını göstererek "Bunlar mı sizin küçük görüp alay ettiğiniz ve Allah'ın cennet-

te de hiçbir nimete nail etmeyeceğini ileri sürdüğünüz kimseler?!" derler. Görülüyor ki, dünyada sizin küçük görüp alay etmenize ve cennetin kokusunu bile duymayacaklarını yemin ederek ileri sürmenize rağmen, cennetin en güzel yerlerini işgal edenler onlar olmuştur ve siz hem Allah'ın size rehber olmak üzere gönderdiği Peygamberler'i hem de onların hidayet olarak getirdikleri kitapları inkâr edip yalanlarken, cennet nimetlerine yalnız kendinizin nail olacağınızı iddia etmenize rağmen, işte cehennem çukuruna atılmışsınız ve orada ebediyyen kalmaya mahkumsunuz.

İşte bundan sonradır ki ya Allah Teâlâ, yahutta O'nun görevlendirdiği melekler, günahlarının azlığı sebebiyle cehenneme, sevaplarının da yetersiz olması sebebiyle cennete giremeyen ve bu yüzden cennetle cehennemi birbirinden ayıran surun en yüksek yerinde o zamana kadar yerleştirilmiş olan Â'râf ehline hitap ederler ve derler ki: Artık siz de cennete girin. Bundan böyle sizin için hiçbir korku ve hiçbir üzüntü yoktur. Orada ebediyyen kalın.

وَنَادٰٓى اَصْحٰبُ النَّارِ اَصْحٰبَ الْجَنَّةِ اَنْ اَفِيضُوا عَلَيْنَا مِنَ الْمَآءِ اَوْ مِمَّا رَزَقَكُمُ اللّٰهُ ۟ قَالُٓوا اِنَّ اللّٰهَ
حَرَّمَهُمَا عَلَى الْكٰفِرِينَ ۙ﴿٥٠﴾ اَلَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَهُمْ لَهْوًا وَلَعِبًا وَغَرَّتْهُمُ الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا ۚ فَالْيَوْمَ نَنْسٰىهُمْ
كَمَا نَسُوا لِقَآءَ يَوْمِهِمْ هٰذَا ۙ وَمَا كَانُوا بِاٰيَاتِنَا يَجْحَدُونَ ﴿٥١﴾

[50] Cehennem ehli, cennet ehline "Su, yahut Allah'ın size rızık olarak verdiklerinden bize de biraz akıtın." diye seslenirler. Fakat onlar, "Allah, her ikisini de kafirlere haram kıldı." derler.

[51] O kafirler ki, dinlerini bir eğlence ve oyun edinmişler. Dünya hayatı kendilerini aldatmış. Onlar, Allah'a kavuşacakları bugünü nasıl (dünyada iken) unutmuşlar ve ayetlerimizi inkâr etmişlerse, bugün biz de onları unuturuz.

Allah Teâlâ, daha önceki ayetlerinde cennet ehli ile cehennem ehli, daha sonra da Â'râf ehli ile cehennem ehli arasındaki konuşmaları ve özellikle Â'râf ehlinin cehennem ehline söylediği sözleri zikrettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde cehennem ehlinin cennet ehline söylediklerini ve şiddetle ihtiyaç duydukları bazı nimetlere ait isteklerini açıklamıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[50] Cehennem ehli, cennet ehline "Su, yahut Allah'ın size rızık olarak verdiklerinden bize de biraz akıtın." diye seslenirler. Fakat onlar, "Allah, her ikisini de kafirlere haram kıldı." derler.

[51] O kafirler ki, dinlerini bir eğlence ve oyun edinmişler. Dünya hayatı kendilerini aldatmış. Onlar, Allah'a kavuşacakları bugünü nasıl (dünyada iken) unutmuşlar ve ayetlerimizi inkâr etmişlerse, bugün biz de onları unuturuz.

50 Kıyâmet günü, cehennem ehlinin cennet ehlinden yiyecek ve içecek istemesi, buna karşılık bu isteklerinin karşılık bulmaması hiç şüphesiz, dünyada iken kendilerine gönderilen Peygamberler'in uyarılarına kulak asmayan, onları yalanlayan, yurtlarından çıkaran ve fırsat buldukları zaman da öldüren birtakım insanların karşı çıktıkları ve inkâr ettikleri bir akibetin tezahüründen başka bir şey değildir. Ayet-i kerimeden anlaşıldığına göre cehennem ehlinin, bulundukları yerde en çok muhtaç oldukları şey, su ve yiyecektir. Bu ise, cennette Allah'ın bir nime-

ti olarak hudutsuz derece boldur ve cennet ehli bundan diledikleri şekilde faydalanmaktadırlar. İşte bu durumda, cehennem ehlinin yapabileceği tek şey, cennet ehlinin bol miktarda sahip oldukları su ve yiyecekten üzerlerine bir miktar akıtmalarını veya dökmelerini istemektir. Ayet-i kerimede "Üzerimize akıtın veya dökün." manasında *efîdû aleynâ* denilmiştir ki bu da, cennet ehlinin, cehennem ehline oranla daha yüksek bir yerde bulunduğuna ve onları yüksekten gördüklerine delalet eder.

İbn Abbas'tan (ra) nakledildiğine göre, Â'râf ehli cennete girince cehennem ehli de ümide kapılır ve: "Ey Rabbimiz! Cennet ehli arasında bizim yakınlarımız var; bize izin ver de onları görelim ve onlarla konuşalım." derler. Bunun üzerine Allah cennete emreder ve o da yaklaşır. Cehennem ehli yakınlarına ve içinde bulundukları nimetlere bakarlar ve onları tanırlar. Cennet ehli de cehennem ehli içindeki yakınlarına bakarlar; fakat onları tanıyamazlar; çünkü onların yüzleri kararmış ve adeta bambaşka bir yaratık haline gelmişlerdir. Bunun üzerine cehennem ehli, cennet ehline isimleriyle seslenirler ve *"Biraz da bize su akıtın."* derler. Onların özellikle su istemeleri, karınlarındaki yanmanın ve cehennem sıcaklığının şiddeti sebebiyledir.". Yine İbn Abbas'tan gelen başka bir habere göre, cehennem ehlinden olan kişi kardeşine "Çok yandım; bana su ver." diye seslenir. Ona cevap olarak, Allah'ın yiyecek ve içeceği kafirlere haram kıldığını söylemesi emredilir.

51 Cennet ehli, cehennem ehlinden gelen su ve erzak talebini "Allah, yiyecek ve içeceği kafirlere haram kıldı." diyerek reddettikten sonra, istekleri reddedilen bu kafirleri, dinlerini eğlence ve oyun edinen ve dünya hayatının süsüne aldanan kimseler olarak tavsif etmişler ve cennetin yiyecek ve içecek gibi en güzel nimetlerinin kendilerine haram kılınışına, yine kendi davranışlarının sebep olduğunu bildirmişlerdir. Oysa kendilerine gönderilen Peygamberler onlara, uymaları gereken Allah'ın hak yolunu göstermişler ve bu yoldan gittikleri takdirde cennetin sayısız nimetleriyle müjdelemişler, bu yolu terkettikleri zaman da cehennemin acı azabıyla tehdit etmişlerdi. Fakat onlar, Peygamberler'in bu uyarılarını dinlemek yerine, onlarla alay etmişler ve vaadedilen o hesap gününün hiç gelmeyeceğini ve Rablerine hiç kavuşmayacaklarını ileri sürmüşler, Allah'ın apaçık delillerini de inkâr etmişlerdir. Onlar dünyanın cazip eğlencelerine dalarak Allah'a kavuşacaklarını unutunca, kıyamet günü Allah da elbette onları unutacak ve dünyada işledikleri amelleriyle başbaşa bırakacaktır.

Ayet-i kerimede, dünya hayatının aldatıcı cazibesine kapılarak Allah'a kavuşacaklarını unutan ve O'nun ayetlerini inkâr eden kafirlerin de kıyamet günü, bu davranışlarına uygun olarak, Allah tarafından unutulacakları zikredilmiştir. Allah'ın kıyamet günü kafirleri unutacak olması hiç şüphesiz, mecazi manada kullanılmış bir ifadedir. Zira unutkanlık hali, Allah Teâlâ üzerine asla caiz değildir ve unutma yoluyla O'nun ilminden hiçbir şey zayi olmaz. Nitekim Tâ-hâ suresinin 52. ayetinde *"Onlarla ilgili bilgi Rabbimin katındaki bir kitaptadır. Rabbim şaşırmaz ve unutmaz."* buyurulmuş ve unutma fiili O'ndan kesinlikle nefyedilmiştir. Ayet-i kerimenin *"Bu gün biz de onları unuturuz."* ibaresinde geçen bu kelime, kafirlerin Rablerine karşı yaptıkları muameleye delalet eder ve kıyamet günü biz de onları aynı muameleye tabi tutarız manasındadır. Aynı manayı, Kur'an-ı Kerim'in başka ayetlerinde de görmek mümkündür. Mesela Tâ-hâ suresinin 126. ayetinde *"Sana ayetlerimiz gelmişti de, sen onları unutmuştun; bugün de sen öyle unutulursun."* buyurulmuş, Tevbe suresinin 67. ayetinde de *"Onlar Allah'ı unutmuşlar, Allah da onları unutmuştur."* denilmiştir. Câsiye suresinin 34. ayetinde ise, *"Onlara "bugününüze kavuşmayı unuttuğunuz gibi, biz de sizi bugün unuttuk. Varacağınız yer ateştir; sizin için herhangi bir yardımcı da yoktur." denir."* buyurularak kafirlerin o gün terkedilecekleri ve kendilerine hiç yardım edilmeyeceği açıklanmıştır.

Tirmizî (*Sünen,* IV. 619) tarafından Ebû Hureyre'den ve Ebû Said el-Hudrî'den rivayet edilen bir hadisinde Hazreti Peygamber şöyle buyurmuştur: "Kıyamet günü kul, Allah'ın huzuruna getirilir. Allah ona der ki: "Sana kulak, göz, mal ve evlat vermedim mi? Hayvanları ve ekinleri senin emrine tabi kılmadım mı? Seni insanlara önder kılıp ganimetten hissedar yapmadım mı? Şimdi sen, bugün bana kavuşacağını düşünüyor muydun"? Kul: "Hayır" diye cevap verir. Bunun üzerine Rabbi ona: "Senin beni unuttuğun gibi, bugün ben de seni unutuyorum." buyurur. Tirmizî, bu hadisi *sahih garib* olarak tavsif ettikten sonra şu açıklamayı yapmıştır: "Bugün ben de seni unutuyorum." sözünün manası, "Bugün seni azaba terkediyorum." demektir. İlim ehli onu böyle tefsir etmiştir.

Aynı hadisin Müslim (*Sahih,* IV. 2279) tarafından yine Ebû Hureyre'den gelen uzun bir rivayetinde, Hazreti Peygamber, ashabının "Ya Resulallah! Biz kıyamet günü Rabbimizi görecek miyiz?" sorusunu cevaplarken şunları da söylemiştir: "Nefsim yed-i kudretinde olan Allah'a yemin ederim ki siz, nasıl birbirinizle itişip kakışmadan güneşi ve ayı görebiliyorsanız, kıyamet günü Rabbinizi de aynı şekilde itişip kakışmadan göreceksiniz. Allah, kullarından birini karşısına alıp: Ey fulan! Ben sana ikram etmedim mi? Ben seni başkaları üzerine efendi yapmadım mı? Ben seni evermedim mi? Ben atları ve develeri, onlardan faydalanman için senin emrine tabi kılmadım mı? Ben seni kavmine baş yapıp da onlardan ganimet almadın mı? diye soracak. Kul: Evet, hepsini yaptın, diye cevap verecek. Allah: Günün birinde bana kavuşacağını hiç düşündün mü? diye soracak. O: Hayır, diyecek. Bunun üzerine Allah şöyle buyuracak: Vaktiyle senin beni unuttuğun gibi, ben de seni unutacağım."

Bu açıklamalardan anlaşılıyor ki, dünyada Allah'ı unutanların cezası, ahirette Allah tarafından unutulmaktır. Bu, aynı zamanda, Şûrâ suresinin *"Bir kötülüğün cezası, misliyle bir kötülüktür."* mealindeki 40. ayetinde zikredilen açık ve kesin hükmün de bir gereğidir.

وَلَقَدْ جِئْنَاهُمْ بِكِتَابٍ فَصَّلْنَاهُ عَلَىٰ عِلْمٍ هُدًى وَرَحْمَةً لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٥٢﴾ هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا تَأْوِيلَهُ يَوْمَ
يَأْتِي تَأْوِيلُهُ يَقُولُ الَّذِينَ نَسُوهُ مِنْ قَبْلُ قَدْ جَاءَتْ رُسُلُ رَبِّنَا بِالْحَقِّ فَهَلْ لَنَا مِنْ شُفَعَاءَ فَيَشْفَعُوا لَنَا
أَوْ نُرَدُّ فَنَعْمَلَ غَيْرَ الَّذِي كُنَّا نَعْمَلُ قَدْ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٥٣﴾

[52] Oysa biz onlara, mümin kimseler için hidayet ve rahmet olmak üzere bir kitap getirmiş ve onu ilim üzere iyice açıklamıştık.

[53] Yalnız (vaadolunanların) akibetini mi bekliyorlar? Akibeti geldiği gün, daha önce onu unutanlar, "Rabbimizin Peygamberler'i gerçeği getirmişler; şimdi bizim için şefaatçiler var mı ki bize şefaat etsinler; yahut (dünyaya tekrar) geri döndürülelim de, önceden işlemiş olduğumuz amellerin başkasını işleyelim." derler. Onlar, kendilerini ziyana uğratmışlar ve (dünyada iken şefaatçi olarak) uydurdukları şey, kendilerinden yok olup gitmiştir.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde cennet, cehennem ve Â'râf ehlinin hallerini beyan ile bunlar arasında cereyan eden konuşmaları zikrettikten ve bu konuşmalarla aklını kullanabilen insanlara, ibret almalarını sağlayacak ve zihinlerinde onları sakınmaya, korunmaya ve akibetlerini düşünerek daha tedbirli olmaya yöneltecek bir tesir husule getirdikten sonra, bunu takip eden ayetlerinde, yine müşrikleri ve onlar gibi küfür yolunu tercih etmiş olan beyinsizleri murat ederek onlara, Peygamber'le birlikte, şerefi, değeri ve faydası çok büyük olmak ve bütün insanlara, mazeretlerini iptal edecek kesin bir hüccet sayılmak üzere her şeyi açıklayan bir de Kitap gönderdiğini, ne var ki o Kitab'a inanmayan ve onun kafirler için vaadettiği acı akibeti inkâr eden kafirlerin, kıyamet günü yalanladıkları o acı gerçekle karşı karşıya gelince "Rabbimizin gönderdiği Kitap hep doğruyu yazmış ve doğruyu söylemiş." diyerek nasıl pişmanlık duyacaklarını, bu pişmanlıkla, kendilerini cehennem azabından kurtaracak bir şefaatçi arayacaklarını, yahut daha iyi ve daha güzel ameller işleyerek Rablerinin huzuruna bu amellerle çıkmak için dünyaya tekrar geri dönmek isteyeceklerini açıklamıştır. Fakat onlar ne umut ederlerse etsinler, bütün umutları boşunadır. Artık iş işten geçmiştir. Başlarına her ne gelmişse hepsi de kendi amellerinin neticesidir. Dünyada iken Allah'ı unutmuşlar, O'nun, Peygamber'i vasıtasıyla gönderdiği Kitab'ı inkâr etmişler, fakat kendilerine Allah'tan başka İlahlar edinerek onların şefaatine güvenmişlerdir. İşte şimdi de güvendikleri o şefaatçiler kendilerini terkedip gitmişlerdir. Hasılı kafirler, sadece kendilerini ziyana uğratmışlardır. İşte bu manada Allah Teâlâ buyurmuştur ki:

[52] Oysa biz onlara, mümin kimseler için hidayet ve rahmet olmak üzere bir kitap getirmiş ve onu ilim üzere iyice açıklamıştık.

[53] Yalnız (vaadolunanların) akibetini mi bekliyorlar? Akibeti geldiği gün, daha önce onu unutanlar, "Rabbimizin Peygamberler'i gerçeği getirmişler; şimdi bizim için şefaatçiler var mı ki bize şefaat etsinler; yahut (dünyaya tekrar) geri döndürülelim de, önceden işlemiş olduğumuz amellerin başkasını işleyelim." derler. Onlar, kendilerini ziyana uğratmışlar ve (dünyada iken şefâatçi olarak) uydurdukları şey, kendilerinden yok olup gitmiştir.

52 Biz, Mekke ehlinden olan bu müşriklere ve benzerlerine, kendi katımızdan olan ve doğruluğunda hiçbir şüphe bulunmayan bilgi ile ayetlerini açık açık beyan ettiğimiz, inanan kimseler için hidayet ve rahmet kaynağı olacak son derece şerefli ve son derece faydalı bir kitap olan Kur'an'ı indirdik. Hûd suresinin 1. ayetinde de zikredildiği gibi, *"Bu, hikmet sahibi olan ve her şeyden haberi bulunan Allah tarafından ayetleri muhkem kılınmış, sonra da iyice açıklanmış bir kitaptır."*. Bu Kitap'ta, dinin bütün usul ve kaideleri açıklanmış, şirk ve putperestlik reddedilmiş, insanlığın hayrına olan bütün gelişmeleri sağlayacak İlahî bir nizam vazolunmuştur. Hakkın veya gerçeğin bulunmasında ve bilinmesinde aklın önemi her fırsatta açıklanırken, onun başlıca görevi sayılan düşünme ile buna kaynaklık edecek olan tetkik ve araştırma teşvik edilmiş, buna karşılık aklı dumura uğratan ve düşünmeyi körleten taklit, çeşitli şekillerde zemmedilmiştir. *"İşte bunda düşünen kimseler için deliller vardır."* (Ra'd suresi, 3). *"İşte bunda aklını kullanan kimseler için deliller vardır."* (Ra'd suresi, 4) mealinde sık sık tekerrür eden ayetleriyle Kur'an-ı Kerim, delillerin araştırılmasında ve gerçeğin bulunmasında aklın kullanılmasını teşvik ederken, *"(Ey Muhammed! Onlara) de ki: Eğer sözünüzde sadık iseniz, delilinizi getirin."* (Bakara suresi, 111; Neml suresi, 64); *"(Ey Muhammed! Onlara) de ki: Öyleyse (ilahlar edinmenizin) delilini getirin."* (Enbiya suresi, 24) mealindeki ayetleriyle de iddia sahiplerini, iddialarını delillerle ispata davet etmiştir.

Kısaca işaret ettiğimiz bu özellikleriyle Kur'an-ı Kerim, Allah'ın, bu dünyada insanlara ihsan ettiği nimetlerin en büyüğüdür. Müminler için bir hidayet ve bir rahmettir. Bu sebepledir ki Kur'an-ı Kerim'in müminler nazarında bambaşka bir yeri ve değeri vardır. *"O müminler ki, yanlarında Allah anıldığı zaman yürekleri ürperir; kendilerine o'nun ayetleri okunduğu zaman da, imanları artar ve yalnız Allah'a dayanıp güvenirler."*. (Enfâl suresi, 2). İnançsızlar ise, *"Biz, bu Kur'an'da, ibret almaları için (ayetlerimizi) çeşitli şekillerde açıkladık. Buna rağmen anlattıklarımız, inançsızların sadece nefretlerini artırmaktadır."* (İsra suresi, 41) mealindeki ayet-i kerimede de belirtildiği gibi, Allah kelamını işittkleri zaman, içleri kin ve gayzla dolar; ondan nefretle yüz çevirirler. Allah Teâlâ, bu gibileri hakkında Â'râf suresinin 176. ayetinde şöyle buyurmuştur: *"Eğer dileseydik, o ayetlerle onu yükseltirdik. Fakat o dünyaya meyletmiş, heva ve hevesine kapılmıştı. Tıpkı köpek gibi: Üzerine varsan da dilini çıkarıp solur; onu bıraksan da dilini çıkarıp solur. İşte ayetlerimizi yalanlayan kimselerin durumu budur."*.

53 Bu inançsızlar şimdi, bu Kur'an'ın tevilinden, yani onun ayetleriyle kendilerine geleceği haber verilen kıyamet gününün o büyük azabından başka bir şey mi bekliyorlar? Hayır; onların beklediği şey değil, fakat Kur'an'ın olacağını vaadettiği ve geleceğini haber verdiği o kıyamet günü mutlaka gelecek ve kafirler, kendilerini, dünyada iken inkâr ettikleri o cehennemin ortasında bulacaklardır. İşte o zaman gerçeği anlayacaklar ve "Bize gönderilen Peygamberler sadece doğru olanı söylemişler." diyerek onu itiraf etmek zorunda kalacaklar, sonra da içine düştükleri bu büyük azaptan kurtulma çareleri arayacaklardır. Akıllarına gelen ilk kurtuluş çaresi, dünyada iken kendilerine şefaat edeceklerine inandıkları ve Allah'a ortak kıldıkları putların şefaatidir. Fakat bunu akıllarına getirdikleri anda, gerçeği anlamış olmaları sebebiyle, o putların da işe yaramayacağını anlayacaklar ve "Bizim şefaatçilerimiz mi var ki, bize şefaatte bulunsunlar?" diyeceklerdir. Allah Teâlâ, bu gibilerin durumunu En'âm suresinin 93-94. ayetlerinde şöyle açıklamıştır:

"Allah'a karşı yalan iftirada bulunandan, yahut kendisine hiçbir şey vahyolunmadığı halde bana da vahyolundu diyenden ve Allah'ın indirdiği gibi ben de indireceğim diyenden daha zalim kim olabilir? O zalimler, ölüm sekeratı içinde, melekler ellerini uzatmış "Haydi kendinizi kurtarın; bugün, Allah'a karşı doğru olmayanı söylemiş ve O'nun ayetlerinden büyüklenerek uzaklaşmış olmanız dolayısıyla zillet azabıyla cezalandırılacaksınız." derken, onların halini bir görsen..."

"İşte sizi ilk defa yarattığımız gibi, bize tek başınıza geldiniz; (dünyada iken) size verdiklerimizi arkanızda bıraktınız. Ne var ki (Allah'a) kendiniz için ortak oldukları iddiasında bulunduğunuz şefaatçilerinizi beraberinizde göremiyoruz. Aranızdaki bağlar kopmuş; (sizin için şefaatçi olduklarını) iddia ettikleriniz sizden uzaklaşıp gitmiş..."

Kendilerine şefaat edecek hiçbir şefaatçının bulunmadığını anlayan inançsızlar, başka bir kurtuluş çaresi olarak dünyaya geri dönmeyi düşünürler. Çünkü gerçeği görüp anlamışlar ve akılları başlarına gelmiştir. Eğer dünyaya geri döndürülecek olurlarsa, ömürlerini hep iyi ve güzel amellerle geçirirler ve Rablerinin huzuruna da bu amellerle çıkarlar. İnançsızlar, cehennem ateşinin karşısında böyle düşünürler; ancak onlar, bu düşüncelerinde samimi midirler? Dünyaya gerçekten geri döndürülmüş olsalar, acaba gerçeği anlamış ve iman etmiş kimseler olarak mı yaşarlardı; yoksa daha önce ölümün yanıda bıraktırdığı zevk âlemlerine devam mı ederlerdi? İşte Allah Teâlâ, onların ateşi görünce dile getirdikleri temennileriyle, dünyaya geri döndürüldükleri takdirde yapacakları işi, En'âm suresinin 27-28. ayetlerinde şöyle açıklamıştır:

"Ateşin karşısında durdurulduklarında, onların: "Ah ne olurdu, (dünyaya) geri gönderilseydik de,

Rabbimizin ayetlerini yalanlamasaydık ve müminlerden olsaydık." deyişlerini bir görsen"!

"Fakat (onların bu pişmanlıkları) önceden gizlemiş oldukları şeyin, (kıyamet günü) açığa çıkması dolayısıyladır. Eğer (dünyaya) geri gönderilselerdi, men olundukları küfre tekrar dönerlerdi. Zira onlar, hiç şüphesiz yalancıdırlar.".

Kafirlerin unutmamaları gereken bir husus vardır ki kurtuluş, yalnız ve yalnız sahih iman ve salih amel ile gerçekleşir. Dünyada Allah'ı tanımayan, kitap ve Peygamber bilmeyen, dinin emir ve nehiylerine hurafe diyerek reddeden kimseler, kıyamet günü cehennemin eşiğine geldikleri zaman hiçbir şefaatçi Allah katında onlara şefaat etmez; bir daha denenmek için dünyaya da geri döndürülmezler; döndürüldükleri düşünülse bile, yine küfürden başka bir yolu seçmezler. Onlar daha dünyada iken mal, mülk ve evlat hırsıyla ahireti unutup kendilerini ziyana uğratmışlar ve bu acı akibeti, kendilerine yine kendi elleriyle hazırlamışlardır.

إِنَّ رَبَّكُمُ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ يُغْشِي اللَّيْلَ النَّهَارَ يَطْلُبُهُ حَثِيثًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالنُّجُومَ مُسَخَّرَاتٍ بِأَمْرِهِ ۗ أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ ۗ تَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴿٥٤﴾

[54] Rabbiniz, şüphesiz, gökleri ve yeri altı günde yaratan, sonra da Arş üzerinde istiva eden, geceyi, kendisini süratle takip eden gündüzle örten, güneşi, ayı ve yıldızları emrine boyun eğmiş olarak yaratan hep Allah'tır. Bilesiniz ki, yaratma ve emir O'na mahsustur. Alemlerin Rabbi Allah, ne yücedir.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, cennet, cehennem ve Â'râf ehlinin hallerini zikrettikten ve özellikle cehennem ehli üzerinde durarak onların, dinlerini oyun ve eğlence edindiklerini ve böylece dünya hayatına aldanarak ahireti unuttuklarını, oysa kendilerine iman ettikleri takdirde kendileri için hidayet ve rahmet olacak kitap getiren Peygamberler gönderdiğini; fakat onların, hem Peygamberler'i hem de kitapları yalanlayıp gerçekleri inkâr ettiklerini, bu hal üzere cehennemin kapısına geldikleri zaman da, Peygamberler'in yalnız doğruyu söylemiş olduklarını anlayıp dünyadaki davranışlarından ötürü pişmanlık duyup kurtuluş çareleri aradıklarını, bu kurtuluş çarelerinin ise ya şefaatçıların kendileri için Allah katında şefaatta bulunmak ya da dünyaya yeniden dönüp iyi ameller işleyip tekrar gelmek olduğunu, ne var ki pişmanlığın hiçbir fayda vermeyeceğini ve kafirler için artık hiçbir kurtuluş çaresi bulunmadığını, zira onların, kendi kendilerini hüsrana uğratmış olduklarını açıkladıktan sonra bu ayetinde, tevhid delillerinin beyanına tekrar dönmüş, Allah'ın rububiyyet ve uluhiyyetine delil olması ve nihai dönüşün yine O'na olacağının ispatı için, hiçbir şeyle sınırlandırılamayacak olan ilim ve kudretinin delillerini zikretmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[54] Rabbiniz şüphesiz, gökleri ve yeri altı günde yaratan, sonra da Arş üzerinde istiva eden; geceyi, kendisini süratle takip eden gündüzle örten, güneşi, ayı ve yıldızları emrine boyun eğmiş olarak yaratan hep Allah'tır. Bilesiniz ki, yaratma ve emir O'na mahsustur. Alemlerin Rabbi Allah, ne yücedir.

54 Allah Teâlâ, ayet-i kerimesinde, bütün insanlara hitap ederek, yedi tabakadan oluşan gök-

leri, yeri ve bunlar arasında bulunan bütün mevcudatı altı gün içinde yaratıp, sonra da Arş üzerinde istiva edenin Allah olduğunu haber vermiştir. Binaenaleyh bunları tek başına ve hiç kimsenin yardımına muhtaç olmaksızın hiç yoktan yarattığı için, O'ndan başka kudret sahibi ve hepsini de bir hikmet ve bir nizamla yarattığı için O'ndan başka ilim ve hikmet sahibi bir İlah yoktur. Bundan dolayıdır ki bütün insanların, kendisinden başka İlah olmayan Allah'a ibadet etmeleri gerekir.

Ayet-i kerimede, göklerin ve yerin altı gün içinde yaratılmış olmasıyla ilgili beyan insana, güneşin doğuşuyla ve batışıyla ortaya çıkan ve gecesiyle gündüzüyle yirmidört saatten oluşan bir günlük sürenin altı katını hatırlatırsa da, göklerin ve yerin yaratılışıyla ilgili bu sürenin dünyaya ait zaman birimleriyle ölçülmesi elbette mümkün değildir. Zira dünyanın yaratılışından önce güneş sisteminin varolduğu düşünülse bile, dünyaya ait bir zaman biriminin varlığı elbette düşünülemez ve bunların yaratılış süresini böyle bir zaman birimiyle tayin etmek mümkün değildir. Oysa Allah Teâlâ, Hacc suresinin 47. ayetinde bir günü, bidiğimizden çok farklı bir süre olarak tarif etmiştir. Bu ayetinde şöyle buyurmuştur: *"(Ey Muhammed!) Senden azabın çabuk gelmesini istiyorlar. Allah, vaadinden asla dönmez. Rabbinin katında bir gün, sizin saydıklarınızdan bin yıl gibidir."*. Kıyâmet günü ise, Meâric suresinin 4. ayetinde, elli bin yıllık bir süre olarak tarif edilmiştir: Bu ayette de şöyle denilmiştir: *"Melekler ve ruh ona, süresi elli bin yıl olan bir günde yükselirler."*. Buna göre ayet-i kerimede zikredilen günün süresini tayin ve tespit etmek mümkün değildir. Bu süreyi Allah'tan başka hiç kimse bilmez. Şunu da unutmamak gerekir ki, eğer Allah dileseydi gökleri ve yeri altı günde değil; bir anda da yaratırdı. Zira Yâsîn suresinin 82. ayetinde de açıkça ifade edildiği gibi, Allah, *"Bir şeyin olmasını istediği zaman, O'nun işi, ona "ol" demekten ibarettir; o da hemen olur."*. Bu yaratma ve hiç yoktan ortaya çıkarma işi, başka bir İlahın yardımıyla olan bir iş değildir; çünkü O'ndan başka İlah yoktur. Bu da O'nun hudutsuz kudretinin başlıca delilidir. Ayet-i kerimede, bu kudrete delalet etmek üzere Allah Teâlâ'nın gökleri ve yeri altı günde yarattığı, sonra da Arş üzerinde istiva ettiği zikredilmiş; fakat yeryüzünde bulunan canlı varlıklardan hiç söz edilmemiştir. Zira Gafir suresinin 57. ayetinde de açıkça ifade edildiği gibi, *"Göklerin ve yerin yaratılması, insanların yaratılmasından daha büyük bir iştir."*.

Göklerin ve yerin yaratılışı, süresini yalnız Allah'ın bildiği altı gün içinde olmakla beraber arz iki günde, sabit dağlar, nebat ve hayvan çeşitleri de diğer iki günde yaratılmış ve böylece dağları, hayvanları ve nebatlarıyla arzın yaratılışı dört günü almıştır. Bu konuda Allah Teâlâ, Fussilet suresinin 9 -10. ayetlerinde şöyle buyurmuştur: *"(Ey Muhammed!) De ki: Arzı iki günde yaratan Allah'ı siz mi inkâr ediyor ve O'na ortaklar koşuyorsunuz? Halbuki O, âlemlerin de Rabbidir. Arz üzerinde sabit dağlar yaratmış ve onları bereketli kılmıştır. Çeşitli rızıklarını arayıp soranlar için tam dört günde takdir etmiştir."*. Bunu takip eden ayetlerinde ise yıldızları ve sair cisimleriyle gökyüzünün yaratılışına yöneldiğini açıklamış, bu yaratılışın da iki günde gerçekleştiğini bildirmiştir. Allah Teâlâ, yine Fussilet suresinin 11-12. ayetlerinde şöyle buyurmuştur: *"Sonra yaratmak için, gaz halinde bulunan gökyüzüne yönelmiştir. Gerek ona ve gerekse yeryüzüne şöyle buyurmuştur: "Gönüllü veya gönülsüz, nasıl olursa gelin.". Onlar da, "Gönüllü olarak geldik." demişlerdir. Böylece onları, iki gün içinde yedi gök olarak var etmiş ve her bir göğe kendi işini bildirmiştir: "Dünya göğünü yıldızlarla süsledik ve onu tam bir koruma altına aldık.". Bu, daima galip olan ve her şeyi hakkıyla bilen Allah'ın takdiridir."*.

İşte Allah Teâlâ, gökleri, yeri ve üzerlerinde bulunan her şeyi toplam süresini bilemediğimiz altı günü bulan bir zaman içinde yarattıktan sonra, Arş üzerine istiva etmiş ve her şeyi veya her

işi, kendi ilminde ve takdirinde bulunan bir nizam içinde ve kendi şanına layık olan bir şekilde idare etmeye başlamıştır. Allah Teâlâ'nın Arş üzerinde istivası, elbette O'nun, herhangi bir insan gibi, bir minder veya bir sedir üzerinde oturuşu ile kıyaslanamaz. Ancak böyle bir kıyasa yol açtığı için de, bazı bidat ehlinin oluşturduğu mezhepler gibi Arş'ı reddetmeye veya onu tevil etmeye de gerek yoktur. Hazreti Peygamber de, Kur'an-ı Kerim'in ayetlerine paralel olarak, kendisinden nakledilen sahih hadislerinde Arş'ı ispat etmiş, onun reddi veya tevili cihetine gitmemiştir. Buhârî (*Sahih,* VIII. 176)'nin Ebû Hureyre'den naklettiği uzun bir hadisinde Hazreti Peygamber, Allah'a ve Peygamber'ine iman eden, namaz kılan, oruç tutan ve Allah yolunda mücahede (veya mhaceret) eden kimselerin cennete gireceklerini haber verdikten sonra, cenneti tasvir etmiş ve onun en üstünde ve en yükseğinde, cennet nehirlerinin fışkırdığı Rahmân'ın Arşı bulunduğunu haber vermiştir. Buhârî (*Sahih,* VIII. 178-179) ve Müslim (*Sahih,* I. 139) tarafından nakledilen başka bir haberde, Ebû Zerr (ra), *"Güneş, kendine ait bir yer çevresinde akar gider."* (Yâsîn suresi, 38) ayetinin manasını sorduğu zaman, Hazreti Peygamber'in, bu yerin Arş'ın alt tarafı olduğunu açıkladığı bildirilmiştir. Gerek Kur'an ayetlerinde ve gerekse Hazreti Peygamber'den sahih olarak nakledilen hadislerde Arş'la ilgili olarak gelen haberler çerçevesinde, teşbih ve tecsime gitmeden, nasıl ve nerede olduğu sorusuna yer vermeden Allah'ın Arş üzerinde istiva ettiğine inanmak gerekir. Ancak, Müşebbihe ve Mücessime'den olan mezhep mensuplarının ileri sürdükleri gibi, ayet-i kerimenin sadece zahiri manasına bakarak Allah Teâlâ'nın belli bir yönde ve belli bir cisim özelliğinde olduğunu iddia etmek Allah'a karşı ileri sürülmüş bir yalan ve iftiradan başka bir şey olmaz. Bu itibarla bizim yolumuz, selef-i salihten olan imamların yolu olmalıdır. Bu yol, Allah'ın Arş üzerinde istiva ettiğine inanmak, fakat istivanın keyfiyetini sormadan, teşbihe veya iptale gitmeden onu geldiği şekilde kabul etmektir. Çünkü Allah, Şûrâ suresinin 11. ayetinde de ifade edildiği gibi, *"O'nun benzeri hiçbir şey yoktur. O, hakkıyla işitendir; hakkıyla görendir."*. Buhârî'nin şeyhlerinden Nuaym İbn Hammâd'ın da dediği gibi, kim Allah'ı O'nun yarattığı şeylerden birine benzetirse kafir olur. Keza kim Allah'ın kendisini kendisiyle vasfettiği sıfatlarından birini inkâr ederse kafir olur. Ne Allah'ın kendisini ne de Resulünün Allah'ı vasfetmelerinde teşbih, yani benzetme yoktur. Bu itibarla kim Allah Teâlâ için, O'nun apaçık ayetlerinde ve Resulünün sahih hadislerinde gelen ve Allah'ın şanına layık olan sıfatları ispat ile eksik sıfatlardan O'nu tenzih ederse, hidayet yoluna girmiş olur.

Allah Teâlâ, gökleri ve yeri altı günde yarattığını, sonra da Arş üzerine istiva ettiğini bildirdikten sonra, âlemin nizamına taalluk eden bazı tedbirlerini beyan etmiş ve bu cümleden olarak geceyi gündüze, gündüzü de geceye kavuşturarak, birbirini takip edecek ve hiçbir surette gecikme olmayacak bir şekilde gecenin karanlığını gündüzün ışığı ile, gündüzün ışığını da gecenin karanlığı ile giderişini zikretmiştir ki bu değişmede, insanlar için sayılamayacak kadar çok ve büyük faydalar vardır. Bunların hepsi de hiç şüphesiz O'nun güneşi, ayı ve yıldızları emri altına alarak onlara düzenli bir hareket vermiş olmasının tabii bir neticesidir. Eğer bu düzen onlara verilmemiş olsaydı, ne gece ile gündüzün muntazam aralıklarla birbiri arkasına gelmesi mümkün olur ne de insanlar için faydalanabilecekleri bir değişim ortaya çıkardı. Allah Teâlâ, Yâsîn suresinin 37 – 40. ayetlerinde bu düzenli değişimi şöyle açıklamıştır: *"Gece de onlar için bir delildir. Gündüzü ondan sıyırıp alırız da karanlık içinde kalıverirler. Güneş, kendine ait bir yer çevresinde akar gider. Bu daima galip olan ve her şeyi hakkıyla bilen Allah'ın takdiridir. Aya da, eski hurma salkımının eğri dalı haline gelinceye kadar konaklar tayin etmişizdir. Ne güneşin aya yetişip onunla birleşmesi mümkündür ne de gecenin gündüzü geçmesi.. Hepsi de bir yörüngede yüzerler."*.

Allah Teâlâ'nın güneşi, ayı ve yıldızları emrine tabi olarak yaratmış olması dolayısıyladır ki, ayet-i kerimede *"Bilesiniz ki, yaratma ve emir O'na mahsustur."* buyurarak yaratmayı ve emri kendine has kılmıştır. Hiç şüphe yoktur ki büyüğüyle, küçüğüyle bütün mahlukatı icat edip yaratan O'dur; dolayısıyla onların sahibi de O'ndan başkası değildir. Bütün mahlukatın sahibi olması ise, onlar üzerindeki tasarruf ve tedbir hakkının da sadece O'na ait olmasını gerektirir. Bütün bunlar, Allah Teâlâ'nın eşi ve benzeri bulunmayan ne yüce bir varlık olduğunun apaçık delilini teşkil eder. O halde, O'ndan başka Rab, O'ndan başka İlah yoktur. Bu ise bütün kullarının, yalnız O'na şükretmelerini ve yalnız O'na ibadet edip O'na yalvarmalarını zorunlu kılar.

اُدْعُوا رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً ۚ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ ﴿٥٥﴾ وَلَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ بَعْدَ إِصْلَاحِهَا وَادْعُوهُ خَوْفًا وَطَمَعًا ۚ إِنَّ رَحْمَتَ اللَّهِ قَرِيبٌ مِنَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٥٦﴾

[55] Rabbinize yalvararak ve gizlice dua edin; zira O, haddi aşanları asla sevmez.

[56] Islahından sonra yeryüzünde fesat çıkarmayın. Korkarak ve ümit ederek O'na dua edin. Şüphesiz Allah'ın rahmeti iyilik edenlere çok yakındır.

Allah Teâlâ, önceki ayetinde, gökleri ve yeri altı günde yarattığını, sonra da Arş üzerinde istiva ettiğini beyan ettikten, geceyle gündüzün muntazam aralıklarla birbirini takip etmelerini sağlayarak gecenin karanlığını gündüzün aydınlığıyla, gündüzün aydınlığını da gecenin karanlığıyla giderdiğine işaretle, güneşi, ayı ve yıldızları nasıl emrine amade kılarak yarattığına ve dolayısıyla yaratmanın ve emrin sadece kendisine mahsus olduğuna ve böylece âlemlerin Rabbi olarak yüceliğine, kudretinin, tedbir, hikmet ve tasarrufunun eşsizliğine bir defa daha dikkatleri çektikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde kullarına hitap ederek, ibadetlerini, dualarını ve yalvarıp yakarmalarını yalnız O'na has kılmalarını ve böylece uluhiyyetindeki tevhide uymalarını emretmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[55] Rabbinize yalvararak ve gizlice dua edin; zira O, haddi aşanları asla sevmez.

[56] Islahından sonra yeryüzünde fesat çıkarmayın. Korkarak ve ümid ederek O'na dua edin. Şüphesiz Allah'ın rahmeti iyilik edenlere çok yakındır.

55 Allah Teâlâ, kullarına, dünyada ve ahirette kurtuluşlarının başlıca dayanağı olan dua hususunda yol göstererek Rablerine gizlice dua etmelerini ve yalvarıp yakarmalarını emretmiştir. Hiç kimsenin unutmaması gereken bir gerçektir ki insan, bu dünyada daima birtakım emeller taşıyan ve bu emelleri gerçekleştirmek için yaşayan bir varlıktır. Hiç kimse, yapmak istediği hiçbir şeyin bulunmadığını, bu yüzden de gayesiz bir hayat yaşadığını iddia edemez. Bu husus gözönünde bulundurulursa insanın, gerçekleşmesini istediği her emelin veya her işin gerçekleşmesini sağlayan bir mütevelliye ihtiyacı vardır ve bu mütevelli istemedikçe, insanın istediğine ulaşması veya emellerini gerçekleştirmesi mümkün değildir. İşte insana istediklerini veren ve emellerini gerçekleştiren bu mütevelli, Allah'tan başkası değildir. O halde ey insanlar! İstediklerinizin olması ve emellerinizin gerçekleşmesi için daima Allah'a dua edin ve yalnız O'ndan isteyin; zira dua, Hazreti Peygamber'in Tirmizî (*Sünen*, V. 456) tarafından nakledilen bir hadisinden öğrendiğimize göre ibadetin özüdür. İçerisinde dua bulunmayan bir davranışa ibadet

demek mümkün değildir. Keza dualarınızı gizlice yapmaya da özen gösterin. Zira içerisine riya karışmayan dualar ancak gizli yapılan dualardır. Allah Teâlâ, ayet-i kerimesinde bunun için gizlice dua etmeyi emretmiştir. Yine bu surenin 205. ayetinde *"Rabbini, içinden, yalvararak, korkarak ve fakat yüksek sesle olmaksızın sabah akşam zikret; gafillerden olma."* buyurduğu gibi, Meryem suresinin 3. ayetinde de, Zekeriyya'dan sözederken *"Onun, Rabbine sessizce yalvardığını"* haber vermiştir. Buhârî (*Sahih,* VII. 169) ve Müslim (*Sahih,* IV. 2076)'in naklettiklettikleri bir hadisin ravisi olan sahabi Ebû Musa el-Eş'arî şunları anlatmıştır: "Bir seferde Resulullah (sas.) ile beraber bulunuyorduk. İnsanlar yüksek sesle tekbir getirmeye başladılar. Bunun üzerine Resulullah (sas.) şöyle buyurdu: "Ey Nas! Nefislerinize acıyıp seslerinizi yükseltmeyin. Çünkü siz, ne sağıra sesleniyorsunuz ne de gaibe. Fakat Semi (işiten) ve Karib (yakın) olan Allah'a sesleniyorsunuz. O, daima sizinle beraberdir.".

Allah Teâlâ'nın, gerek bu ayetinde gerekse diğer ayetlerinde duanın sessiz veya gizli yapılmasını emretmesi, keza Hazreti Peygamber'in de ashabını bu hususta uyarması dua ile ilgili bir had veya hududun varolduğunu gösterir ki, bu hududun aşılması, emre uyulmaması manasına gelir. İşte bu sebepledir ki Allah Teâlâ, kullarına gizlice dua etmelerini emrettikten sonra, *"Zira Allah, haddi aşanları asla sevmez."* buyurmuştur. Bakara suresinin 229. ayetinde de, bunun başka bir örneğini görmek mümkündür. Bu ayette, değişik bir konuyla ilgili olarak konulan bir hududa işaret edildikten sonra *"Bunlar, Allah'ın hudududur; onu tecavüz etmeyin. Kimler Allah'ın hududunu tecavüz ederse, işte zalim olanlar onlardır."* denilmiştir ki, bu da haddi tecavüz edenler için son derece şiddetle tehdittir. Ebû Dâvûd (*Sünen,* I. 341)'un rivayetine göre, Sad'ın bir oğlu şunları anlatmıştır: Birgün babam, benim şöyle dua ettiğimi duymuştu: "Ey Allahım! Senden cenneti, cennet nimetlerini, cennet atlaslarını, şunları ve şunları isterim; cehennem ateşinden, cehennem zincirlerinden ve bağlarından, şunlardan ve şunlardan da sana sığınırım.". Babam bunları duyunca bana dedi ki: Ey oğul! Ben, Resulullah (sas.)'ın şöyle buyurduğunu işittim: "Birtakım kimseler çıkacak ve duada haddi aşacaklardır.". Sen sakın onlardan olmayasın. Sana cennet verildiği zaman, zaten içindeki nimetlerle birlikte verilecektir. Sen cehennemden korunduğun zaman da, zaten onun içinde olan her şeyden korunmuş olacaksın.".

56 Allah Teâlâ kullarına, Allah'a daima dua etmelerini ve bunu da gizlice ve haddi aşmadan yapmalarını emrettikten sonra onları, yeryüzünde fesat çıkarmaktan, bozgunculuk etmekten ve bunu da özellikle Peygamberler'in ve onlara tabi olan ıslahatçıların yeryüzünü ıslah etmelerinden ve her şeyi Allah'ın rıza göstereceği bir düzene koyduktan sonra onu tekrar bozmaktan menetmiştir.

İfsat, küfür ve bidat ile dini bozmak manasına geldiği gibi, öldürme ve yaralama fiilleriyle nefsi, gasp ve hırsızlık fiilleriyle malı, sarhoş edici içkilerle aklı, zina ve tecavüz fiilleriyle de nesli bozmak manalarına gelir. Kısacası Allah kullarını, aklı, akaidi, kişiye ve topluma taalluk eden her çeşit dinî ve ahlaki yaşayışı bozmaktan menetmiş; daha önce fesada yol açmaması için gizli niyaz olmak üzere şartlarını açıkladığı duanın kendi katında kabul görmesi için, onlara korkarak ve ümit ederek dua etmelerini emretmiştir.

Yalvarıp yakarmaktan ibaret olan dua ve niyaz hiç şüphesiz, Allah'ın ikabından korkmayı ve daha çok sevapını ümit etmeyi gerektiren bir ruh halidir. İnsan bu ruh haline, ancak imanının kemale ermesi ve amellerinin güzelleşmesiyle ulaşabilir. İşte o zaman Allah'ın rahmetini kendi üzerinde bulur ki bu da onun, dünyada ve ahirette kurtuluşu demektir. Nitekim Allah Teâlâ, Â'râf suresinin 156. ayetinde şöyle buyurmuştur: *"Rahmetim her şeyi kuşatmıştır. İyiliği, (benden) sakınanlara, zekatı verenlere ve bir de ayetlerimize*

iman edenlere yazacağım". Gerçek böyle olduğu halde, kim Allah'ın emirlerine karşı gelir, menettiği kötülükleri de terketmezse, böyle kimseler, Allah'ın rahmetinden uzak kaldıkları gibi, O'nun en şiddetli azabına da müstehak olurlar.

وَهُوَ الَّذِى يُرْسِلُ الرِّيَاحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَىْ رَحْمَتِهٖ ۖ حَتّٰٓى اِذَآ اَقَلَّتْ سَحَابًا ثِقَالًا سُقْنَاهُ لِبَلَدٍ مَّيِّتٍ
فَاَنْزَلْنَا بِهِ الْمَآءَ فَاَخْرَجْنَا بِهٖ مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ ۖ كَذٰلِكَ نُخْرِجُ الْمَوْتٰى لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿٥٧﴾
وَالْبَلَدُ الطَّيِّبُ يَخْرُجُ نَبَاتُهٗ بِاِذْنِ رَبِّهٖ ۚ وَالَّذِى خَبُثَ لَا يَخْرُجُ اِلَّا نَكِدًا ۚ كَذٰلِكَ نُصَرِّفُ الْاٰيَاتِ لِقَوْمٍ
يَّشْكُرُونَ ﴿٥٨﴾

[57] Rahmetinin önünden müjdeci olarak rüzgarları gönderen O'dur. (Öyle ki bu rüzgarlar) yağmur yüklü bulutları yüklendiği zaman, biz onu ölü bir memlekete sevkederiz; sonra o bulutlarla suyu indiririz; sonra da o su ile her çeşit meyveyi çıkarırız. İşte ölüleri de böyle çıkaracağız. Herhalde düşünüp ibret alırsınız.

[58] Güzel memleketin bitkisi, Rabbinin izniyle çıkar; kötü olandan ise, ancak güçlükle çıkar. İşte biz, şükreden kimseler için ayetleri böyle değişik şekillerde açıklarız.

Allah Teâlâ, daha önceki ayetlerinde, gökleri ve yeri kendi kudretiyle altı günde yarattığını beyan ile ulvi ve süfli âlemin yegane hâkimi, sahibi, müdebbir ve mutasarrıfı olduğunu, yeryüzünde bulunan her şeyi insanoğlunun emrine amade kıldığını, bu itibarla onun da Rabbine, içine riya karıştırmadan gizlice dua ve niyaz etmesini ve fakat Peygamberler'in ve ona tabi olanların yeryüzünü ıslah edip İlahî nizamı hâkim kıldıktan sonra orayı ifsat etmemesini emrederek rahmetinin daima iyi amel sahipleriyle beraber olduğunu açıkladıktan sonra, yukarıdaki ayetlerinde insanlar için yarattığı bu rahmetin bir örneği olmak üzere, dilediği yörelere nasıl yağmur bulutları taşıyan rüzgârlar gönderdiğine, bu bulutlardan inen yağmurun bir hayat sebebi ve rızık kaynağı olarak nasıl yeryüzüne dökülüp ölü toprağa canlılık verdiğine dikkatları çekmiş sonra da bunu, öldükten sonra yeniden dirilecek olan insanoğluna ibret alması gereken bir misal olarak zikretmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[57] Rahmetinin önünden müjdeci olarak rüzgarları gönderen O'dur. (Öyle ki bu rüzgarlar) yağmur yüklü bulutları yüklendiği zaman, biz onu ölü bir memlekete sevkederiz; sonra o bulutlarla suyu indiririz; sonra da o su ile her çeşit meyveyi çıkarırız. İşte ölüleri de böyle çıkaracağız. Herhalde düşünüp ibret alırsınız.

[58] Güzel memleketin bitkisi, Rabbinin izniyle çıkar; kötü olandan ise ancak güçlükle çıkar. İşte biz, şükreden kimseler için ayetleri böyle değişik şekillerde açıklarız.

57 Birbirinden güzel renkli çiçekleriyle yeryüzünü kaplayan çeşit çeşit bitkiler, ağaçlar ve hayvanlar için olduğu kadar; insanlar için de bir hayat kaynağı olan ve yağmurla gelen suyun ilk müjdecisi rüzgarı ülkeden ülkeye, şehirden şehire ve kasabadan kasabaya göndererek yağmur haberleri veren, sonra da çatlamış topraklar üze-

rine rahmetinden bir nebze olmak üzere, yağmur yüklü bulutların sularını boşaltarak ölmüş bitkilere ve susuzluktan yanan varlıklara yeniden can vererek hayata kavuşturan elbette mahlukatın halıkı, müdebbir ve mutasarrıfı olan Allah'tır. Kur'an-ı Kerim'in çeşitli surelerinde de ifade edildiği gibi, *"Kullarının ümitlerini kestikleri bir sırada yağmuru indiren ve rahmetini yayan O'dur. O, hamdolunmaya layık Veli'dir."*. (Şûrâ suresi, 28). *"Allah'ın rahmetinin eserlerine bir bak; nasıl arza, ölümünden sonra hayat vermiş...İşte bu da gösteriyor ki, ölüleri yeniden dirilten O'dur ve O, her şeye kadirdir."*. (Rum suresi, 50).

Bugün ilmen de bilinen bir gerçektir ki, deniz suyunun ve toprak üzerinde bulunan su birikintilerinin güneşin hararetiyle ısınması neticesinde oluşan buharlar, gökyüzüne doğru yükselirler ve soğuk hava ile temas etmeleri halinde de su zerreciklerinden oluşan bulut kümelerini meydana getirirler. Rüzgarın esintisine tabi olarak çeşitli yönlere doğru hareket eden bu bulutlar, Allah'ın meşiyyet ve iradesiyle belirlenen bir bölge üzerinde yağmur haline gelerek sularını boşaltırlar. Bu gerçek, biraz önce de işaret ettiğimiz gibi, Kur'an-ı Kerim'in muhtelif surelerinde tekrar tekrar zikredilmiştir. Mesela Fâtır suresinin 9. ayetinde şöyle buyurulmuştur: *"Rüzgarları gönderip de bulutu harekete getiren Allah'tır. Böylece biz onu, ölü bir beldeye sevkeden, sonra da arzı, ölümünden sonra onunla yeniden diriltiriz. İşte ölülerin dirilmesi de böyledir."*. Nûr suresinin 43. ayetinde de şöyle denilmiştir: *"Görmüyor musun, Allah bulutları sürüyor, sonra biraraya getirip üstüste yığıyor. İşte o zaman aralarından yağmurun çıktığını görürsün. Gökten, içinde dolu bulunan dağlar gibi bulut indirir de, bu doluyu dilediğine isabet ettirir dilediğinden de uzak tutar. Şimşeğin parıltısı ise, neredeyse gözleri kamaştırır."*. Rum suresinin 48-49. ayetlerinde de aynı manayı görmek mümkündür: *"Rüzgarları sevkedip bulutları harekete getiren, sonra onları gökte nasıl isterse yayan ve parça parça yapan Allah'tır. Nitekim bu bulutların arasından yağmurun çıktığını görürsün. Yağmuru, kullarından dilediğine verdiği zaman, önceden yağmurun kendilerine indirilmesinden ümitsizliğe kapılmış olsalar bile, hemen sevinirler."*.

Ra'd suresinin 4. ayetinde de açıklandığı gibi, yağmurun yeryüzüne düşmesinden sonra, toprağın canlanmasıyla Allah'ın kudretine birer delil olmak üzere renkleri, tatları ve kokuları birbirinden farklı güzel çiçekler ve meyveler biter. Bu ayetinde Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Yeryüzünde, birbirine yakın toprak parselleri, üzüm bağları, ekinler, çatallı ve çatalsız hurma ağaçları vardır ki, hepsi de aynı su ile sulanır; fakat biz, yemek hususunda bazısını bazısına üstün tutarız. İşte bunda da aklını kullanan kimseler için deliller vardır."*.

Allah Teâlâ muhtelif örneklerini gösterdiğimiz ayetlerinde, yağmurun yeryüzüne düşmesiyle ölü olan toprağın canlanmasını ve renkleri, tatları ve kokuları farklı bitkilerin ve meyvelerin bitmesini aklını kullanıp düşünen ve ibret almasını bilen akıl sahipleri için ihmal edilmemesi gereken birer delil olarak zikrettikten sonra, öldükten sonra yeniden dirilmeyi inkâr eden müşriklere, inkârlarının hiçbir dayanağı bulunmadığını göstermek için dikkatlarını bu deliller üzerine çekmiş ve "*İşte biz, ölümünden sonra, üzerine indirdiğimiz yağmur ile kuruyup çatlamış olan bu toprağa nasıl yeniden hayat vermiş ve çeşit çeşit bitkiler ve meyveler bitirmiş, sonra da onları renklerine, kokularına ve tatlarına göre muameleye tabi tutmuş isek, ölümünüzden sonra sizi de bu şekilde diriltecek ve renginize, kokunuza ve tadınıza göre, kısacası, dünyadaki amellerinizin cinsine ve değerine göre sınıflandırıp ayrı ayrı muameleye tabi tutacağız."* buyurmuştur. İşte bu kadar açık ve kesin olan bu deliller karşısında, akıl sahibi olan insanın bunları düşünüp ibret alması gerekmez mi? Yahut bu insanın hudutsuz kudretiyle ölü toprağa yeniden can veren Allah Teâlâ'nın, daha önce hiç yoktan icat edip yarattığı bir varlığı, ölümünden sonra yeniden diril-

teceğini inkâr etmesi ve Yâsîn suresinin 78-79. ayetlerinde de açıklandığı gibi, *"Kendi yaratılışını unutup da Allah'a misaller vermesi ve "Çürümüş olan bu kemikleri kim diriltecek?" demesi"* nasıl mümkün olur? Halbuki *"Onları ilk defa yoktan varedip yaratan, diriltir. O, bütün yaratmayı hakkıyla bilendir."*. Her ne kadar Allah için zorluk ve kolaylık bahis konusu olmazsa da, daha önce varolan bir şeyi, çürüyüp yokolduktan sonra tekrar onun aynını yaratmak, hiç yoktan icat edip ilk defa yaratmaktan daha kolay değil midir? O halde sizi ilk defa yaratan Rabbinizin, çürüyüp toprağa karışan vücudunuza yeniden can vermesinden niçin şüphe ediyorsunuz? Dünyada kaldığınız sürece, gözünüzün önünde cereyan eden ve sizin *tabiat olayları* adıyla açıkladığınız değişmeler, yani yağmurun yağması, kuruyup çatlamış olan toprağın yeşermesi, çeşit çeşit bitkilerin, çiçeklerin, ağaç ve meyvelerin bitmesi, öldükten sonra yeniden dirilmenin en güzel örneklerinden birini teşkil ederken, siz bundan hiç ibret almaz mısınız?

58 Ancak bilinen bir gerçektir ki, toprağı güzel ve verimli olan bir beldenin nasıl bitkisi daha güzel olursa, yaratılışı imana istidatlı olan bir kimsenin İslam'ı da, aynı şekilde güzel ve verimli olur; gerek iman yönünden gerekse amel ve ahlak yönünden kemal mertebesine ulaşır. Buna karşılık, toprağı taşlı veya çakıllı olan beldenin üzerine ne kadar yağmur düşerse düşsün, ottan başka bir şey bitirmediği gibi, İslam'ın en güzel telkin ve tavsiyelerine muhatap olan insanlar da, imana istidatları olmadığı için, hem hayatlarını küfür içinde geçirirler hem de en çirkin amel ve ahlakın sahibidirler.

Ayet-i kerime mümin ile kafir için verilen en güzel misallerden birini getirmiştir. Allah Teâlâ bu ayetinde mümini, verimi bol güzel toprağa; kafiri de, yağmur aldığı halde hiç verimi olmayan çorak toprağa benzetmiştir. Bu manayı, Hazreti Peygamber'in Buhârî (*Sahih,* I. 28) ve Müslim (*Sahih,* I. 1787) tarafından nakledilen bir hadisinde de görmek mümkündür. Bu hadisinde Hazreti Peygamber şöyle buyurmuştur: "Aziz ve Celil olan Allah'ın benim vasıtamla gönderdiği hidayet ve ilim, tıpkı yağmur gibidir. Bu yağmur, öyle bir araziye düşer ki, burası güzel bir toprağa sahiptir; toprak suyu kabul eder de çayır ile bol ot bitirir. Arazinin bir kısmı da kurak olur, suyu üstünde tutar; Allah onunla halkı faydalandırır; hem kendileri içerler hem de hayvanlarını sularlar. Arazinin başka bir bölümü ise toprağı düz ve kaypaktır; ne su tutar ne de ot bitirir. İşte bu, Allah'ın dinini anlayıp da, O'nun benimle gönderdiği hidayet ve ilimden faydalanan ve bunu bilip başkasına da öğreten kimse ile bunu duyup da kulak asmayan ve Allah'ın benimle gönderdiği hidayeti kabul etmeyen kimsenin misalidir.".

İşte, Kur'an-ı Kerim'de zaman zaman bu çeşit misaller verilmesi ve benzer olaylar arasında karşılaştırmalar yapılması, akıl sahiplerinin düşünüp ibret almalarını sağlamak ve onları imana yöneltmek için başvurulan yollardan birisidir. Bu sebepledir ki Allah Teâlâ, ayet-i kerimenin sonunda, akıllarını kullanıp düşünen ve sayısız nimetlerin değerini bilip şükreden kimseler için hudutsuz kudretinin delilleri olan ayetlerini işte bu şekilde misallerle ve değişik şekillerde açıkladığını bildirmiştir.

لَقَدْ اَرْسَلْنَا نُوحًا اِلٰى قَوْمِهٖ فَقَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِنْ اِلٰهٍ غَيْرُهٗ اِنِّٓى اَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ
يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿٥٩﴾ قَالَ الْمَلَاُ مِنْ قَوْمِهٖٓ اِنَّا لَنَرٰيكَ فِى ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٦٠﴾ قَالَ يَا قَوْمِ لَيْسَ بِى ضَلَالَةٌ وَلٰكِنِّى
رَسُولٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٦١﴾ اُبَلِّغُكُمْ رِسَالَاتِ رَبِّى وَاَنْصَحُ لَكُمْ وَاَعْلَمُ مِنَ اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ
﴿٦٢﴾ اَوَعَجِبْتُمْ اَنْ جَٓاءَكُمْ ذِكْرٌ مِنْ رَبِّكُمْ عَلٰى رَجُلٍ مِنْكُمْ لِيُنْذِرَكُمْ وَلِتَتَّقُوا وَلَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿٦٣﴾
فَكَذَّبُوهُ فَاَنْجَيْنَاهُ وَالَّذِينَ مَعَهٗ فِى الْفُلْكِ وَاَغْرَقْنَا الَّذِينَ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا اِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا عَمِينَ ﴿٦٤﴾

59 Nuh'u kavmine Peygamber olarak göndermiştik de (onlara şöyle) demişti: "Ey kavmim! Sizin için kendisinden başka İlah olmayan Allah'a ibadet edin; zira ben, üzerinize gelecek şiddetli bir günün azabından korkuyorum.".

60 Kavminin ileri gelenleri ise, ona demişlerdi ki: "Biz seni apaçık bir sapklık içinde görüyoruz.".

61 Nuh da şöyle demişti: "Ey kavmim! Bende hiçbir sapıklık yok; fakat ben, âlemlerin Rabbi tarafından gönderilen bir Peygamberim.".

62 "Size Rabbimin haberlerini duyuruyorum. Size nasihat ediyorum ve Allah tarafından sizin bilmediğiniz şeyleri biliyorum.".

63 "Sizi uyarmak için, sakınmanız için ve belki de rahmet olunmanız için, kendi içinizden bir adam vasıtasıyla, size Rabbinizden bir ihtarın gelmesine hayret mi ediyorsunuz"?

64 (Buna rağmen yine de) onu yalanlamışlardı. Bunun üzerine biz de onu ve onunla birlikte gemide olanları kurtarmış, ayetlerimizi yalanlayanları ise, (suda) boğmuştuk. Zira onlar, kör bir kavim idiler.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, öldükten sonra yeniden dirilmeyi, hesabı ve cezayı inkâr eden, Peygamberler'e inanmayan ve bu inançsızlığın tabii bir neticesi olarak âlemin tek bir yaratıcısı olduğunu kabul etmeyen, fakat kendi elleriyle yaptıkları putları İlah edinerek onlara yalvarıp yakaran ve ibadet eden müşrikleri çeşitli yönleriyle tanıtarak kıyamet günü kendileri için hazırlanan acı akibeti ve cehennem azabını haber verdikten, buna karşılık iman edenleri cennet nimetleriyle müjdeleyip kullarını çeşitli yönlerden imana ve tevhide teşvik ettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde Bakara suresinde yer alan Adem (as) kıssasını takiben Peygamber kıssalarını ve bu Peygamberler'in dine davetlerinden yüz çeviren kavimlerini anlatmaya başlamıştır ki, bu Peygamberler'in başında Nûh (as) gelir. Zira Nûh (as), Adem'den (as) sonra insanların ikinci babası ve insanlığa gönderilen ilk Peygamber sayılır.

Kur'an-ı Kerim'de, geçmiş Peygamberler'e ve kavimlerine ait kıssalara sık sık yer verilmiş ve insanların bu kıssalardan ibret almaları istenmiştir. Bu kıssaların zikrindeki en önemli maksat da Peygamber'den yüz çeviren kavmin, yalnız Muhammed (sas.)'in kavmi Kureyş olmadığını, fakat daha önce gönderilmiş olan Peygamberler'in de kavimlerinden aynı muameleye maruz kaldıklarını ve bu kavimlerin de kendi Peygamberler'inden aynı şekilde yüz çevirdiklerini göstermektir. Zira bir musibetin umumi olduğunun bilinmesinde, insanların hissettikleri sıkıntıyı hafifleten bir mana vardır. Bu kıssalar, Hazreti Peygamber için de

bir teselli kaynağıdır. Nitekim Allah Teâlâ, Hûd suresinin 120. ayetinde bu hususa işaret ederek şöyle buyurmuştur: *"Peygamberler'in haberlerinden sana anlattığımız bütün bu kıssalarla senin kalbini pekiştiriyoruz. Ayrıca bu kıssalardan, sana (dinin esasını teşkil eden) hak ile, müminler için bir öğüt ve ibret gelmiştir."*.

Kıssaların zikrindeki diğer bir fayda da kafirlerin, dünyada rezillik ile lanet; ahirette ise hüsrandan ibaret olan akibetleriyle, müminlerin dünyada izzet, ahirette ise saadetten ibaret olan akibetlerinin beyan edilmesidir. Keza bu kıssaların zikrinde, Allah Teâlâ'nın, kafirlere bir süre tanımış olsa bile, bunun hiçbir zaman ihmal manasına gelmediğini; fakat bu sürenin sonunda onlardan mutlaka intikamını alacağı ve onları mutlaka cezalandıracağı manasında bir ihtar vardır. Şunu da unutmamak gerekir ki, Peygamberler'e ait kıssaların okuma yazma bilmeyen Hazreti Peygamber tarafından hiçbir tahrif yapmadan ve hiçbir hataya düşmeden nakledilmesi de, onun nübüvvetinin en önemli delillerinden birini teşkil eder. Zira bu kıssaları Rabbinden gelen bir vahiy olmaksızın Hazreti Peygamber'in bilmesi ve kavmine tebliğ etmesi mümkün değildir.

Allah Teâlâ bu ayetlerinde, müşrik bir kavme gönderilen Nûh (as) kıssasını anlatmıştır. Nûh (a.s.) kimdir?

Buhârî (*Sahih,* IV. 106), Müslim (*Sahih,* I. 180, 185), Tirmizî (*Sünen,* IV. 622) ve diğer hadis imamları tarafından nakledilen şefaatle ilgili uzun bir hadisinde Hazreti Peygamber'in de belirttiği gibi, Nûh (as), yeryüzüne gönderilen Peygamberler'in ilki idi. Öldürülen Peygamberler dışında hiçbir Peygamber, Nûh'un kavminden gördüğü eziyeti kendi kavminden görmemişti. Kavmine Peygamber olarak gönderildiği zaman 51 yaşında idi ve marangozluk yapıyordu.

Müfessirlerin açıkladıklarına göre Nûh'un (a.s.) insanların babası (Ebu'l-Beşer) olan Adem'e (a.s.) kadarki nesebi, Nûh İbn Lâmek İbn Metuşlâh İbn Hanûh (İdris (as)) İbn Murd İbn Mehlîl İbn Kanîn İbn Yaneş İbn Şîd İbn Adem (as)'dir. Nûh'un Sam, Ham ve Yafes adlı üç oğlu vardır ve bütün insanlar, bu üç oğuldan gelmişlerdir. Nûh zamanına kadar inanç içerisinde yaşayan insanlar, henüz Nûh gelmezden önce, ölmüş olan bazı salih kişilerin kabirleri üzerine mabedler inşa etmişler ve bu mabedlere, o salih kişileri hatırlamak amacıyle resim ve heykellerini yapıp koymuşlardır. Ancak zaman içerisinde bu heykellerin ne maksatla konulduğunu unutan kavim, onları tazim etmeye, putlaştırmaya ve yalvarıp yakarmaya başlamış, bunun neticesi olarak da şirk, insanlar arasında kısa bir zaman içerisinde yayılıp dal budak salmıştır. Bu bakımdan putlara ilk defa ibadet eden kimseler, Nûh kavminden olanlardır. Nûh suresinin 21-24. ayetlerinde, Nûh'un, kavmini Rabbine şikayet ederken şöyle dediği açıklanmıştır: *"Rabbim! Onlar bana karşı geldiler ve malı ve çocuğu, kendisinin ancak hüsranını artıran kimseye uydular. Büyük büyük tuzaklar kurdular. Ve dediler ki: Vedd'i, Suvâ'ı, Yağûs'u, Ya'ûk'u ve Nesr'i bırakmayın. Böylece birçoklarını yoldan çıkardılar. Sen bu zalimlerin sadece sapıklıklarını artır."*. İşte bu ayetlerde isimleri geçen Vedd, Suvâ, Yağûs, Ya'ûk ve Nesr, Nûh kavminden salih kişilerin adları idi. Bunların vefatları üzerine, oturdukları yerlere onların heykellerini dikmişler ve bu heykellere de o salih kişilerin adlarını vermişlerdir. Bu işi yapanlar, heykellere ibadet etmiyorlardı. Fakat daha sonra gelen nesiller öncekilerin bu heykellere ibadet ettiklerini ileri sürmüşler ve böylece kavmin onlara ibadet etmesini ve doğru yoldan sapmasını sağlamışlardır. İşte bundan sonradır ki Allah Teâlâ, iyice sapıtmış olan bu kavme doğru yolu göstermesi ve onları tek bir Allah inancına davet etmesi için Nûh'u (as) Peygamber olarak göndermiştir. Nûh (as), son derece zeki, açık ve tesirli konuşan, cidal ve münakaşalara karşı sabırlı, görüşlerini delillerle ispat ve muhasımlarını ikna etme gücüne sahip olan bir kimse idi. Kavmini Allah'a davet etmiş, fakat onlar yüz çevirmişlerdir. Bunun üzerine şiddetli

azap ile tehdit etmiş; ancak onlar, bu tehdit karşısında kör ve sağır kesilmişlerdir. İman etmeleri halinde onları cennet nimetleriyle müjdelemiş, onlardan yine yüz bulamamıştır. Delilli ispatlı cidal ve münakaşalarla geçen günler sonunda, ancak birkaç kişi onun davetine icabet ve risaletini tasdik etmiştir. Allah'ın kalplerini mühürlediği, gözlerini kör, kulaklarını da sağır ettiği büyük çoğunluk ise, küfürlerinde direnmişler ve ona: Sen de bizdensiz ve bizim gibi bir insansın. Eğer Allah, gerçekten bir Peygamber göndermeyi murat etmiş olsaydı, içimizden birini değil, fakat bir melek gönderir, biz de onun sözlerine kulak verir, davetine icabet ederdik. Oysa senin ve dostlarının ne akıl ve zeka ve ne de iş bitirme yönünden bizden hiçbir üstünlüğünüz yok, demişlerdir. Aralarındaki cidal ve münakaşa şiddetlenip ihtilaf büyüdükten ve göğüsleri daralıp ondan ve onun sözlerinden sıkılınca da: Ey Nûh! Bize karşı mücadeleni büyüttün ve bizi usandırdın. Artık yeter. Bizi her ne ile tehdit ediyorsan ve sözüne de sadıksan onu getir, demişlerdir. Nûh ise, onların bu sözlerine karşı şu cevabı vermiştir: Siz cehaletinizle çok ileri gittiniz. Ben kimim ki size hakettiğiniz azabı getireyim; yahut onu sizden uzak tutayım! Ben de sizin gibi bir beşerim; ancak Rabbim bana vahyediyor; ben de bana emrolunanları size tebliğ ediyorum. Bazen sizi sevap ile müjdeliyor, bazan da azap ile tehdit ediyorum. Şu var ki her şey, kendisinden başka İlah olmayan Allah'ın meşiyyetindedir. O dilerse, size hidayet eder; dilerse azap görmenizi çabuklaştırır; dilerse cezanızı daha da artırmak için size mühlet verir.

Nuh (as), açıklandığına göre kavmi içerisinde 950 yıl kalmış ve onların istihza ve eziyetlerine sabırla göğüs germiştir. Ancak geçen bu uzun seneler, onun davetine karşı kavminin kin, nefret ve düşmanlığını artırmaktan başka işe yaramamıştır. Onların iman etmelerinden ümitin iyice kesildiği bir sırada, Rabbi Nûh'a vahyetmiş ve ona demiştir ki: *"Kavminden, artık şimdiye kadar iman edenlerden başkası iman etmeyecektir. Bu itibarla onların yapmış oldukları şeylerden dolayı üzülme."*. (Hud suresi, 36). Nûh, Rabbinden aldığı bu vahiyle, artık kavmi hakkındaki İlahî hükmün gerçekleştiğini ve kalplerinin mühürlenip üzerlerine kilit vurulduğunu, bundan sonra da onların hiçbir delil karşısında boyun eğmeyeceklerini ve imanı ikrar etmeyeceklerini anlayınca sabrı tükenmiş ve Rabbine şöyle demiştir: *"Rabbim! Yeryüzünde kafirlerden tek bir kişi bırakma. Eğer sen onları bırakacak olursan, kullarını yoldan çıkarırlar; kötülerden ve kafirlerden başka da çocuk doğurmazlar."*. (Nûh suresi, 26-27). Allah Teâlâ, Nûh'un bu duasını kabul etmiş ve ona vahyederek demiştir ki: *"Bizim nezaretimiz altında ve vahyimizle gemiyi yap. (Küfür işleyip) zulmedenler hakkında bana hiçbir müracaatta bulunma. Onlar suda boğulacaklardır."*. Nûh, şehirden uzak bir yerde, gemi için gereken malzemeyi hazırladıktan sonra çalışmaya ve gemisini yapmaya başlamıştır. Ne var ki bu işini kavminden gizleyemediği gibi, kendisini onların alaylı sataşmalarından da kurtaramamıştır. Gelip geçenler, onun tahta kesip çaktığını görüyor ve "Sana ne oldu? Düne kadar Peygamber olduğunu söylüyordun; şimdi nasıl marangoz oldun?" diyorlar, diğer bazıları ise, "Denizden ve nehirden uzak bir yerde bu gemi ne işe yarayacak? Yoksa onu karada mı yürüteceksin?" diyerek alay ediyorlardı. Fakat o, onların alaylı sözlerine aldırmıyor, işine sabırla devam ediyordu. Bir defasında onlara şöyle demişti: *"Eğer bizimle alay ederseniz, sizin alay ettiğiniz gibi, biz de sizinle alay edeceğiz. Çok yakında kendisini zelil edecek (dünyevi) azabın ve daha sonra da daimi olan (uhrevi) azabın kimin başına geleceğini (görüp) anlayacaksınız."*. (Hud suresi, 38-39). Nihayet gemi tamamlanmış ve Nûh da Rabbinin emrini beklemeye başlamıştır. Çok geçmeden de bu emir gelmiş ve Rabbi ona şöyle vahyetmiştir: *"Her hayvandan ikişer çifti, daha önce (iman etmeyecekleri için boğulacakları hususunda) hükmümüzün geçtiği kimseler dışın-*

da, aileni ve müminleri gemiye yükle.". (Hud suresi, 40). İşte bundan sonradır ki, gökyüzünün içi yağmur dolu kapıları açılmış ve aşağıya doğru dökülen sular, yeryüzünde göller ve denizler oluşturmaya başlamıştır. Nûh, bir oğlu dışında, ailesini ve hayvanlardan birer çifti gemiye almış, oğlu ise, babasının ısrarlı çağırmasına ve *"Ey oğul! Bizimle beraber (gemiye) bin; kafirlerle bir olma."* (Hud suresi, 42) demesine rağmen, babasına itaat etmemiş ve *"Beni sulardan koruyacak bir dağa sığınırım."* (Hud suresi, 43) demiştir. Zira Nûh'un bu oğlu inançsızlardan biri idi ve babasından ayrılmış, dininden de yüz çevirmişti. Babası, oğlunun durumunu bildiği halde baba yüreğiyle onun sularda boğulmasına razı olmuyor ve bir an evvel gemiye binmesini istiyor, bir taraftan da *"Bugün Allah'ın merhamet ettiği kimseler dışında O'nun emrinden korunacak hiçbir şey yoktur."* (Hud suresi, 43) diye sesleniyordu. İşte bu sırada bir dalga, Nûh ile oğlu arasına girmiş ve oğul diğer kafirler gibi suda boğulmuştur. Onun boğulduğunu gören Nûh, bir oğul kaybetmenin üzüntüsünü duyarak ve kalbi titreyerek Rabbine yönelmiş ve *"Rabbim! Oğlum, şüphesiz benim ailemdendi ve şüphesiz senin vaadin haktır ve sen hâkimler hâkimisin."* (Hud suresi, 45) demiştir. Rabbi ise, ona vahyetmiş ve demiştir ki: *"Ey Nûh! O, senin ailenden değildir; çünkü (onun ameli) iyi olmayan bir ameldi. Bu itibarla, hakkında bilgin olmayan şeyi benden isteme. Ben sana cahillerden olmamanı nasihat ederim.".* (Hud suresi, 46). Kaybettiği evlat acısıyla bir an için içine düştüğü bunalımdan Rabbinin bu ihtarı ile uyanan ve kendine gelen Nûh, âilesinden ve kavminden kendisine inanan müminlerin kurtuluşu dolayısıyla ellerini açıp Allah'a şükretmenin çok daha iyi olacağını anlamakta gecikmemiş ve Rabbine yönelerek şöyle demiştir: *"Rabbim! Ben, hakkında bilgim olmayan şeyi senden istemekten yine sana sığınırım. Ve eğer bağışlamaz ve bana merhamet etmezsen, hüsrana uğrayanlardan olurum.".*

Yeryüzü, Nûh'a karşı gelen zalimlerin suda boğulup yok olmalarıyla temizlendikten sonra, gökyüzünün yağmur kapıları kapanmış, yer suyunu çekmiş ve gemi, Nûh ve gelecek kavimlerin ataları da içinde oldukları halde, Cudi dağı üzerine oturmuştur. İşte o zaman Nûh'a denilmiştir ki: *"Ey Nûh! Sana ve seninle birlikte olan milletlere bizden bir selamet ve bereketlerle (geminin oturduğu Cudi'den) in. Ve bir kısım milletler de olacaktır ki, onları, (yeryüzünde dünya nimetlerinden) faydalandıracağız; sonra da onlara bizden acı bir azap dokunacaktır.".* (Hud suresi, 48). Bu, hiç şüphesiz, helak olan Nûh kavminden sonra gelecek olan ve bu kavmin başına gelenlerden ibret almasını bilmeyen kavimler için büyük bir tehdittir. İşte Nûh kıssası, kısaca bu anlattıklarımızdan ibarettir ve Kur'an-ı Kerim'de zikredilmesinin sebebi de, zalim bir kavmin akibetinden ibret alınmasını sağlamak ve o kavim gibi küfre dalmaktan akıl sahiplerini korumaktır.

[59] Nuh'u kavmine Peygamber olarak göndermiştik de (onlara şöyle) demişti: "Ey kavmim! Sizin için kendisinden başka İlah olmayan Allah'a ibadet edin; zira ben, üzerinize gelecek şiddetli bir günün azabından korkuyorum.".

[60] Kavminin ileri gelenleri ise, ona demişlerdi ki: "Biz seni apaçık bir sapklık içinde görüyoruz.".

[61] Nuh da şöyle demişti: "Ey kavmim! Bende hiçbir sapıklık yok; fakat ben, âlemlerin Rabbi tarafından gönderilen bir Peygamberim.".

[62] "Size Rabbimin haberlerini duyuruyorum. Size nasihat ediyorum ve Allah tarafından sizin bilmediğiniz şeyleri biliyorum.".

[63] "Sizi uyarmak için, sakınmanız için ve belki de rahmet olunmanız için, kendi içinizden bir adam vasıtasıyla, size Rabbinizden bir ihtarın gelmesine hayret mi ediyorsunuz"?

[64] (Buna rağmen yine de) onu yalanlamışlardı. Bunun üzerine biz de onu ve onunla birlikte gemide olanları kurtarmış, ayetlerimizi yalanlayanları ise, (suda) boğmuştuk. Zira onlar, kör bir kavim idiler.

59 Yukarıda da açıkladığımız gibi Nûh, ilk defa putları İlah edinerek onlara ibadet etmeyi adet haline getiren kendi kavmine gönderilmiş ilk Peygamber'dir. Allah Teâlâ bu ayetinde, Nûh'tan sonra pek çok asırlar geçmiş ve sayısını kesin olarak bilemediğimiz birçok Peygamber gönderilmiş olmasına rağmen, Nûh kavminin başlattığı putlara ibadet etme adetini hâlâ devam ettiren Mekkeli müşriklere ve diğerlerine, kasem ederek, Nûh'u, kavmini küfürlerinde ısrar ettikleri takdirde ebedi cehennem azabıyla korkutması için gönderdiğini açıkladıktan sonra, Nûh'un onları kendisinden başka İlah olmayan Allah'ın ibadetine nasıl davet ettiğini, buna karşılık kavminin onun bu davetine ne cevap verdiğini ve ona nasıl davrandığını anlatmaya başlamıştır. Kur'an-ı Kerim'in muhtelif surelerinde yer alan Nûh kıssasının ilki olan bu ayetlerden de anlaşıldığı gibi Nûh, kavmine hitap ederek demiştir ki: Ey kavmim! İbadetlerinizi kendisinden başka İlah olmayan ve şeriki bulunmayan Allah'a yöneltin. Sizin için, ibadet edeceğiniz, dualarınızı, dilek ve temennilerinizi yönelteceğiniz Allah'tan başka İlah yoktur. Her şeyi yaratan O'dur. Yerlerin ve göklerin hükümranlığı yalnız O'nun elindedir. Binaenaleyh ibadet olunmaya, takdis ve tazim edilmeye müstehak olan da O'dur. Siz, küfürdeki bu inadınızda ve Allah'ı bırakarak putlara ibadetinizde devam ettiğiniz takdirde, üstünüzden veya ayaklarınızın altından size azap getirecek ve sizi helak edecek bir günün gelmesinden korkarım. Bu gün geldiği zaman, sığınacak veya kaçıp kurtulacak hiçbir yer bulamayacaksınız. Bu itibarla inadınızı bırakın ve o gün gelmezden önce, bir tek İlahınız olan ve kendisinden başka İlah olmayan Allah'a yönelin; yalnız O'na ibadet edin ve yalnız O'ndan yardım isteyin.

60 Nûh'un kavmine yönelttiği bu ihtarın, onlar üzerinde hiçbir tesiri olmamış aksine onu, kendisinden başka İlah olmayan Allah'a daveti dolayısıyla, apaçık bir sapıklık içinde bulunmakla suçlamışlardır. Nitekim kavminin ileri gelenleri, Nûh'un onları, putları bırakarak yalnız Allah'a ibadet etmeye davet etmesi üzerine: Sen, içine daldığın bu sapıklıkla, bize, putlarımızı bırakıp senin İlahına ibadet etmemizi mi emrediyorsun? demek akılsızlığını da göstermişlerdir. Ne gariptir ki kafirlerin müminleri, kötülerin iyileri, dalalet içinde bulunanların hidayete ermiş olanları suçlaması, bugüne kadar hep böyle olmuş ve birinciler ikincilere daima düşman olarak yaşamışlardır. Kur'an-ı Kerim'de bu hususa işaret eden başka ayetler de vardır. Mesela Allah Teâlâ, Mutaffifîn suresinin 32-33. ayetlerinde şöyle buyurmuştur: *"(Suçlular) müminlere gözcü olarak gönderilmedikleri halde, onları görünce "Bunlar sapık kimseler" derler."*. Ahkâf suresinin 11. ayetinde de şöyle buyurmuştur: *"İnkâr edenler, iman edenler için demişlerdir ki: "Eğer İslam'da hayır olsaydı, ona ulaşmakta şunlar bizi geçemezlerdi.". Onunla hidayete ermedikleri için de, elbette "Eski bir yalan" diyeceklerdir."*.

61 Nûh, kavminin kendisini sapıklıkla suçlaması karşısında, onlara cevap vermiş ve demiştir ki: Ey kavmim! Sizi, size hiçbir faydası da zararı da dokunmayacak olan putlarınızı bırakarak kendisinden başka İlah olmayan Allah'a yönelmenizi ve yalnız O'na ibadet etmenizi istememde hiçbir sapıklık yoktur. Ben, yerlerin ve göklerin yegane yaratıcısı, âlemlerin ve her şeyin Rabbi olan Allah tarafından size gönderilmiş bir elçiyim. Sizi, hak yola, Allah'ın yoluna irşat ediyorum. Sizi, dünya ve ahiret saadetine ulaştıracak olan dosdoğru yola davet ediyorum. Sapıklık bunun neresinde?!

62 Ben, Rabbimin tevhidle, Allah'a, meleklerine, kitaplarına, Peygamberler'ine ve ahiret gününe imanla, cennetle, cehennemle, sevap ve ikapla ilgili hususlarda bana vahyettiklerini size teb-

liğ ediyor, ibâdât ve muâmelâtla, ahlak ve adapla ilgili hükümleri açıklıyor, kısacası dinle ilgili hususlarda size nasihat ediyorum.

Şunu da unutmayın ki, bu âlemin geleceği hususunda Allah'tan, gerek tebliğ gerekse nasihat edilecek sizin bilmediğiniz pek çok şey biliyorum. Sizi dünyada başınıza gelecek büyük bir azap ile tehdit ediyorum; bu azap, içinde bulunduğunuz şirkin akibetidir. Size yönelttiğim nasihatlarım ise, Allah'ın beni Peygamber olarak seçmesi dolayısıyla sahip olduğum kesin bilgiye dayanır. Çünkü Peygamberler'in işi budur: Bir Peygamber, Rabbinden aldığını tebliğ eder; konuşmaları açık ve anlaşılırdır; nasihat eder ve Rabbini bilir.

Nuh'un kavmine yönelttiği bu sözlerin bir benzerini, Allah'ın son Peygamber'i Muhammed (s.a.s)'in sözlerinde de görmek mümkündür. Müslim (*Sahih,* II. 886-892) tarafından nakledilen bir hadisten öğrendiğimize göre, 10. hicri senede yaptığı haccla ilgili Câbir İbn Abdullah'tan (ra) gelen uzun bir hadisin içinde, Hazreti Peygamber'in, Arafât'ta Müslümanlara okuduğu bir hutbesinde şu sözleri de yer almıştır: "...Ben size öyle bir şey bırakıyorum ki, eğer ona sımsıkı tutunursanız, ondan sonra asla dalalete düşmezsiniz. Size bıraktığım bu şey, Allah'ın Kitabı'dır. Sizler benden sorulacaksınız. O zaman ne diyeceksiniz"? Orada bulunanlar: "Senin tebliğ ettiğine, vazifeyi îfa ettiğine ve nasihat eylediğine şahitlik ederiz." dediler. Bunun üzerine Resulullah (sas.), şehadet parmağını havaya kaldırıp insanlara işaret ederek üç defa: "Ya Rab! Şahit ol; ya Rab! Şahit ol; ya Rab! Şahit ol." dedi.

63 Nûh, kavmine, Rabbinden aldığı emir ve yasakları, vaaz ve nasihatları, sadece bir Peygamber olarak kendilerine tebliğ ettiğini ve bununla doğru yoldan sapanları dünya ve ahiret azabıyla uyarıp Allah'ın yolundan gidenleri sevap ile müjdelediğini açıkladıktan sonra, bunda şaşılacak veya karşı konulacak bir şey olmadığını bildirmiş ve şöyle demiştir: Alemlerin yaratıcısı ve her şeyin Rabbi olan Allah'ın, kötülüklere karşı sizi uyarması ve bu kötülüklerden sakındırması, O'nun hak olan yoluna girdiğiniz takdirde size rahmet ederek dünya ve ahiret saadetine sizi kavuşturması için, kendi içinizden birini elçi yapıp onun vasıtasıyla emirlerini ve nehiylerini size duyurmasına hayret mi ediyorsunuz? Bunda şaşılacak hiçbir şey yoktur. Bu, bir insan olarak yaratılıp belirli bir süre geçirmeniz için yeryüzüne çıkarıldığınızda ve sonra da ebedi olan ahiret hayatına döndürüldüğünüzde, sizin sahipsiz ve başıboş bırakılmadığınızın en açık delilidir. İçinizden birinin sizi uyarmak için görevlendirilmesinde de şaşılacak bir şey yoktur. Biliyorsunuz ki bütün insanlar akıl, bilgi, ahlak ve diğer sıfat ve faziletler yönünden bir ve eşit değillerdir. Her insanın birbirinden farklı özellikleri vardır. Bu özelliklerin herkeste bir ve eşit olduğu farzedilse bile bu, Allah'ın içlerinden birini bazı üstün özelliklerle diğerlerinden ayırmasına ve onu bazı işlerde görevlendirmesine elbette engel teşkil etmez. Çünkü Allah Teâlâ buna kadirdir.

64 Kavmi, Nûh'un bu açıklamalarına da kulak asmamış ve onu yalanlamaya devam etmiştir. Hûd suresinin 40. ayetinde de açıklandığı gibi, onunla birlikte iman edenler çok azdı. Bu hususta gelen rivayetlerden öğrenildiğine göre, bunlar Nûh, oğulları Sâm, Hâm, Yâfes ve zevceleri ile diğer altı kişidir ki, sayıları 13'ü bulur. Diğer bazı rivayetlerde ise, 40 veya 80 kişi oldukları zikredilir. Fakat sayı kesin olarak bilinmese bile, biraz önce işaret ettiğimiz ayet-i kerimede, sayılarının çok az olduğu açık bir şekilde belirtilmiştir. Büyük çoğunluk ise, Nûh'u yalanlamış ve onun Rabbinden getirip tebliğ ettiği gerçeklere sırt çevirmiştir. Bu da onların suda boğularak helak edilmeleri sonucunu doğurmuştur. Nûh kavmi için küfürlerinin karşılığı olarak dünyevi bir azap olan *tufan* olayına bu ayet-i kerimede yer verilmemiş; fakat sadece *"...ayetlerimizi yalanlayanları ise, (suda) boğmuştuk."* denilmiştir. *Tufan* hadisesine, Hûd suresinde daha geniş yer verilmiş ve

surenin 36. ayetinde, bundan sonra hiç kimsenin artık iman etmeyeceği açıklandıktan sonra, bunu takip eden ayetlerde, küfredenlerin cezalandırılması için gereken hazırlıkların yapılması emredilmiştir. 37. ayetinde Allah Teâlâ Nûh'a şöyle buyurmuştur: *"Bizim nezaretimiz altında ve vahyimizle gemiyi yap. (Küfür işleyip) zulmedenler hakkında bana hiçbir müracaatta bulunma. Onlar suda boğulacaklardır."*. Nûh gemiyi tamamladıktan sonra başlayan tufan, gemiye sığınan müminler ve birer çift hayvan dışında, bütün kafirleri helak etmiştir. Bu, hiç şüphesiz Allah'ın ayetlerini yalanlayanlar için takdir olunan dünyevi bir cezadır. Ahirette ise, bunun cezası elbette çok daha büyük olacaktır. Bu cezaya müstehak olan Nûh kavmi, kalp gözü kör olan ve gerçekleri bir türlü kabule yanaşmayan bir kavim idi.

وَإِلَىٰ عَادٍ أَخَاهُمْ هُودًا ۚ قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُ ۖ أَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿٦٥﴾ قَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ
كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ إِنَّا لَنَرَاكَ فِي سَفَاهَةٍ وَإِنَّا لَنَظُنُّكَ مِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿٦٦﴾ قَالَ يَا قَوْمِ لَيْسَ بِي سَفَاهَةٌ
وَلَٰكِنِّي رَسُولٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٦٧﴾ أُبَلِّغُكُمْ رِسَالَاتِ رَبِّي وَأَنَا لَكُمْ نَاصِحٌ أَمِينٌ ﴿٦٨﴾ أَوَعَجِبْتُمْ
أَنْ جَاءَكُمْ ذِكْرٌ مِنْ رَبِّكُمْ عَلَىٰ رَجُلٍ مِنْكُمْ لِيُنْذِرَكُمْ ۚ وَاذْكُرُوا إِذْ جَعَلَكُمْ خُلَفَاءَ مِنْ بَعْدِ قَوْمِ
نُوحٍ وَزَادَكُمْ فِي الْخَلْقِ بَصْطَةً ۖ فَاذْكُرُوا آلَاءَ اللَّهِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٦٩﴾ قَالُوا أَجِئْتَنَا لِنَعْبُدَ
اللَّهَ وَحْدَهُ وَنَذَرَ مَا كَانَ يَعْبُدُ آبَاؤُنَا ۖ فَأْتِنَا بِمَا تَعِدُنَا إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٧٠﴾ قَالَ قَدْ وَقَعَ عَلَيْكُمْ مِنْ
رَبِّكُمْ رِجْسٌ وَغَضَبٌ ۖ أَتُجَادِلُونَنِي فِي أَسْمَاءٍ سَمَّيْتُمُوهَا أَنْتُمْ وَآبَاؤُكُمْ مَا نَزَّلَ اللَّهُ بِهَا مِنْ سُلْطَانٍ ۚ
فَانْتَظِرُوا إِنِّي مَعَكُمْ مِنَ الْمُنْتَظِرِينَ ﴿٧١﴾ فَأَنْجَيْنَاهُ وَالَّذِينَ مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا وَقَطَعْنَا دَابِرَ الَّذِينَ كَذَّبُوا
بِآيَاتِنَا وَمَا كَانُوا مُؤْمِنِينَ ﴿٧٢﴾

[65] Ad kavmine de kardeşleri Hud'u göndermiştik. (O da onlara şöyle) demişti: "Ey kavmim! Sizin için kendisinden başka ilah olmayan Allah'a ibadet edin. Hiç sakınmaz mısınız"?

[66] Kavminin küfreden ileri gelenleri de şöyle demişlerdi: "Biz seni beyinsizlik içinde görüyoruz ve zannediyoruz ki sen, yalancılardansın.".

[67] Hud şöyle demişti: "Ey kavmim! Bende beyinsizlik yok; fakat ben, âlemlerin Rabbi tarafından gönderilmiş bir Peygamberim.".

[68] "Size Rabbimin haberlerini duyuruyorum. Ben sizin için güvenilir bir nasihatçıyım.".

[69] "Sizi uyarmak için kendi içinizden bir adam vasıtasıyla size Rabbinizden bir ihtarın gelmesine hayret mi ediyorsunuz? Nûh kavminden sonra Allah'ın sizi (yeryüzünün hâkimleri kılışını, yaratılışta boy pos ve güç kuvvet yönünden size üstünlük verişini düşünün; Allah'ın (sizin üzerinizdeki) nimetlerini düşünün. Belki kurtuluşa erersiniz.

[70] (Kavmi, Hud'a şöyle) demişlerdi: "Sen, bize tek bir Allah'a ibadet etmemiz ve babalarımızın ibadet etmiş olduklarını terketmemiz için mi geldin? Eğer sözüne güvenilir kimselerden isen, bizi kendisiyle tehdit ettiğin (azap)i getir.".

[71] Hud da demişti ki: "Rabbinizden, üzerinize bir azap ve bir intikam hak oldu. Allah, kendileri hakkında hiçbir delil indirmemişken, sizin ve babalarınızın koyduğu birtakım (Tanrı) isimleri hakkında benimle münakaşaya mı kalkışıyorsunuz? O halde bekleyin; ben de sizinle beraber bekleyenlerdenim.".

[72] (Üzerlerine gelen bu azap ve intikam üzerine) onu ve onunla beraber olanları, bizden (sadır olan) bir rahmetle kurtarmış, ayetlerimizi yalanlayıp iman etmeyenlerin de ardını kesmiştik.

Allah Teâlâ, Nûh'u Peygamber olarak Nûh kavmine gönderdiği gibi, uyarması ve kendisinden başka İlah olmayan Allah'ın ibadetine davet etmesi için Ad kavmine de aynı şekilde Hud'u göndermiştir. Yukarıda zikrettiğimiz 69. ayette de açıklandığı gibi, Ad kavmi, Nûh kavminden sonra gelen ve dolayısıyla yeryüzünde yaşayarak iz bırakan ilk ve en eski milletlerdendir. Yine yukarıdaki ayetlerden anlaşıldığına göre bu kavim, Nûh kavminin başına gelen tufan musibetinden de haberdardır. Nitekim Hud'un, 65. ayette *"Ey kavmim! Sizin için kendisinden başka İlah olmayan Allah'a ibadet edin."* diyerek kavmini putlara karşı uyardıktan sonra onlara yönelttiği *"Hiç sakınmaz mısınız?"* sorusu ile tufanı hatırlattığına hiç şüphe yoktur.

Ad, Ahkâf denilen ve Yemen ile Hadramut arasında bulunan kum tepeciklerinden oluşmuş dağlık bir bölgede yaşıyordu. Nitekim Kur'an-ı Kerim, Ahkâf suresinin 21. ayetinde, bu hususa işaret ederek şöyle demiştir: *"(Ey Muhammed!) Kavmine, Ad'ın kardeşi (Hud)'ni hatırlat: Hani Hud, Allah'tan başkasına ibadet etmeyin, diye önünden ve ardından nice uyarıcıların gelip geçtiği Ahkâf'taki kavmini uyarmış ve "Ben, sizin hesabınıza büyük bir günün azabından korkuyorum" demişti."*. Ad, kaynakların açıkladıklarına göre, Nûh'un dördüncü kuşak torunlarındandır ve nesebi Ad İbn Avs İbn İrem İbn Sâm İbn Nûh'tur. Yine bazı haberlere göre Ad, bin cariye ile evlenmiş, dört bin evlat ve torun görmüştür. Buna göre, *Ad kavmi* denildiği zaman, bununla Ad'ın çocuklarından ve torunlarından oluşan bir kabilenin kastedilmiş olduğunu anlamak gerekir.

Ad kavmi, genellikle kumlardan oluşan dağlık bir bölgede yaşamış olmakla beraber, muhteşem saraylara, bağ ve bahçelere, hudutsuz mal ve sürülere sahip zengin bir kabile idi. Nitekim Şuarâ suresinde onların bu zenginliklerine de işaret edildiği görülmektedir. Surenin 128. ayetinde, kendilerine uyarıcı olarak gönderilen Hud'un, onlara *"Siz, her yüksek yere bir köşk yapıp abesle mi uğraşıyorsunuz?"* diyerek bu sarayları zikrettiği gibi, 133-135. ayetlerinde de, *"(Allah) Size nimetler ve oğullar vermiştir. Bahçeler ve pınarlar vermiştir. Ben, sizin hesabınıza o büyük günün azabından korkuyorum."*diyerek zenginliklerine işaret ettiği; fakat onların bu zenginliklerine rağmen yaşayışlarıyla müstehak oldukları azabı da onlara hatırlatmayı ihmal etmediği müşahede olunmaktadır. Bir evvelki ayet-i kerimede de belirtildiği gibi, direkleri veya sütunlarıyla muhteşem saraylardan oluşan ve bağlarıyla bahçeleriyle cennet haline getirilen bir şehir ve bu şehre de Ad'ın dedesi İrem'in adının verildiği düşünülürse, *İrem Bağları* deyiminin kaynağını anlamak güç olmaz. Kanaatimizce, Fecr suresinin *"Ad kavmine, şehirler arasında bir benzeri yaratılmamış olan sütunlu İrem'e Rabbinin ne yaptığını bilmez misin?"* mealindeki 6-7. ayetleri de bu manayı teyit eder.

Ne var ki sahip oldukları bu zenginlik, güç ve kuvvet, Ad kavmini aşırı derecede gururlandırmış ve onları doğru yoldan uzaklaştırmıştır. Nitekim Fussilet suresinin 15. ayetinde, onların

bu büyüklenmelerine işaret edilmiş ve şöyle denilmiştir: *"Ad kavmi, yeryüzünde haksız yere büyüklük taslamış ve "Bizden daha kuvvetli kim vardır?" demişlerdir. Halbuki onlar görmüyorla mı idi ki, kendilerini yaratan Allah, yine kendilerinden çok daha kuvvetlidir. Aslında onlar, bile bile ayetlerimizi inkâr etmişlerdir."*. Neticede onlar da Nûh kavmi gibi Vedd, Suvâ, Yağûs, Ya'ûk ve Nesr misali birtakım putları kendilerine İlah edinmişler ve bu putlara ibadet etmeye başlamışlardır. İlah edindikleri bu putlara Samûd, Hetâr ve Sudâ' gibi adlar vermişlerdir. İşte onlar bu sapık yaşayışlarını sürdürürlerken, Allah, Nûh kavmine olduğu gibi onlara da, uyarması ve tevhide davet etmesi için Hud'u göndermiştir.

Hud, Ad'ın babasının amcası oğlu olup nesebi, Hûd İbn Şâlih İbn Erfahşd İbn Sâm İbn Nûh - İbn Ammi Ebî Âd'tır. Nesep yönünden o, kavmi içinde orta halli bir kimse olmakla beraber, ahlak yönünden onların en üstünü, en vakuru ve en açık kalplisi idi. Allah, hem risaleti için en güvenilir kimse, hem davet sahibi hem de yoldan sapmış kavmini doğru yola hidayet edici olarak onu seçmiş ve ona, her davet sahibine giydirdiği libası giydirmişti. Dağları aciz bırakan bir azim ve cahilleri hezimete uğratan bir akıl ile kavminin putlarına karşı çıkmış ve onlara şöyle demişti: Önce kendi ellerinizle yonttuğunuz, sonra da ibadet edip kendilerine sığındığınız bu taşlar nedir? Onlar size herhangi bir fayda sağlamadıkları gibi, üzerinizden herhangi bir zararı de defedemezler. Bu, birer insan olarak akıllarınızı alaya almak, kerametinizi de hor ve hakir kılmaktan başka bir manaya gelmez. Oysa burada ibadet edeceğiniz tek ve gerçek bir İlah ve yöneleceğiniz bir Rab vardır. Sizi yaratan ve rızık veren O'dur; size hayat vererek yeryüzünde barındıran ve sonra da ölüm veren O'dur. O'na iman edin ve hakka karşı kör olmaktan ve Allah'a karşı büyüklük taslamaktan sakının; aksi halde Nûh kavminin başına gelenler sizin de başınıza gelir.

Hud, kavmine bunları söylemişti. Umuyordu ki sözleri, nefislerinin derinliklerine ulaşsın da iman etsinler; yahut akıllarına nüfuz etsin de düşünsünler ve doğru yolu bulsunlar. Fakat o bunları söylediği zaman, karşısında, daha önce hiç işitmedikleri sözleri işitmekten ve hiç alışık olmadıkları bir tavırla karşılaşmaktan renkleri değişmiş yüzlerden ve yuvalarından fırlamış gözlerden başka bir şey görmemişti. Onlar bu hal içinde, Hud'a şöyle demişlerdi: Bu hezeyanlar da ne? Bizden, şeriki olmayan bir tek Allah'a ibadet etmemizi nasıl istersin? Biz bu putlara, Allah'a bizi yaklaştırsınlar ve O'nun yanında bize şefaat etsinler diye ibadet ediyoruz.

Hud ise, şöyle demişti: Ey kavmim! Allah birdir ve O'nun şeriki yoktur. Yalnız O'na ibadet, ibadetin aslı ve özüdür. O, uzak değildir; size şah damarınızdan daha yakındır. (Bkz. Kaf suresi, 16). Sizi Allah'a yaklaştırsınlar, yahut O'nun yanında size şefaatte bulunsunlar diye ibadet ettiğiniz putlar ise, yaklaştığınızı sandığınız Allah'tan sizi daha çok uzaklaştırmaktan başka işe yaramazlar.

Hud'un bu sözleri, onların kendisinden yüz çevirmelerine ve ona daha kötü sözler söylemelerine sebep olmuştu. Ona demişlerdi ki: Sen, cahil ve aptal birisin. Bizim, babalarımızı üzerinde bulduğumuz ibadetimizi kötülüyorsun. Sen, aramızdan birisin; seni bizden ayıran hiçbir özelliğin yok: Bizim yediğimiz gibi yiyor, içtiğimiz gibi içiyorsun. Hayatını, bizim hayatımızı sürdürdüğümüz gibi sürdürüyorsun. Allah risaletini sana niçin versin? Davet için seni neden tercih etsin? Biz seni sadece bir yalancı olarak görüyoruz.

Hud, onların bu sözlerine şu cevabı vermişti: Ey kavmim! Ben, cahil ve aptal bir kimse değilim; görüşlerimde ve sözlerimde cahillik ve aptallık alameti mi görüyorsunuz? Ben, aranızda uzun seneler yaşadım; bu süre zarfında bana hiçbir şeyle itiraz etmediğiniz gibi, benim cahil ve aptal olduğuma da kani değildiniz. Allah'ın, kavminden birine risalet görevini vermesinde ve ona davet görevini yüklemesinde ne gariplik var? Asıl garip olan, insanların Peygamber gönderilmeden

başıboş bırakılmalarıdır. Ben, sizin imanınızdan ümitsizliğe düşmüş ve cehaletinizden sıkılmış değilim. Akıllarınızı kullanıp düşünün; kalp gözünüzle gerçekleri görmeye ve içlerine nüfuz etmeye çalışın. Göreceksiniz ki her yerde ve her şeyde Allah birdir. O'na iman edin ve O'ndan mağfiret dileyin. O, üzerinize yağmur yüklü bulutlar gönderir; malınıza mal, kuvvetinize kuvvet katarak sizin yardımınıza koşar. Suçlu kimseler olarak O'ndan yüz çevirmeyin. Şunu da unutmayın ki, ölümünüzden sonra tekrar dirileceksiniz. Kim iyi amel işlerse kendi lehine, kim de kötü amel işlerse o da aleyhinedir. Bunu bilerek nefislerinize karşı tedbirinizi alın ve ahiret için hazırlığınızı yapın. Bunları, bana verilmiş olan bir görevin gereği olarak söyledim ve size tebliğ ettim. Ben sadece sizin için bir uyarıcıyım.

Kavmi ise, Hud'a şöyle demişlerdi: Şüphe yok ki İlahlarımızdan biri seni çarpmış; bu yüzden aklın karışmış ve düşüncen dağılmış; yine bu yüzden aslı olmayan birtakım sözlerle hezeyanlar savuruyorsun. Öldükten ve kemiklerimiz çürüdükten sonra yeniden dirileceğimizi iddia ettiğin şu gün de ne oluyor? Oysa bizim bu dünyadaki hayatımızdan başka bir hayat yoktur. Ölürüz ve yaşarız. Bizi ancak zaman helak eder. Sonra, bizi kendisiyle tehdit ettiğin şu azap da neyin nesi? Biz senin söylediklerini akıllıca bulmuyoruz ve İlahlarımıza ibadet etmekten de dönmüyoruz. Eğer gerçekten doğruyu söyleyen kimselerden isen, haydi bize vaadettiğin o azabı getir.

Hud, kavminin sözlerindeki inat ve ısrarı görmüş ve onların sapık inançlarından asla dönmeyeceklerini iyice anlamıştı. Onlara şöyle demişti: Allah'ı şahit göstererek diyorum ki: Ben, tebliğ görevimi yaptım ve hiçbir şekilde kusur işlemedim. Bu tebliğe ve inançsızlarla mücadeleye devam edeceğim. Sizin bana karşı birlik olmanız ve hırçınlığınız beni korkutmuyor. *"Ben, benim ve sizin Rabbiniz olan Allah'a tevekkül ettim. Hiçbir canlı yoktur ki, onun perçeminden tutacak olan O olmasın. Rabbim, hiç şüphesiz, dosdoğru yol üzerindedir."*. (Hud suresi, 56).

Hud, kavmini davete; kavmi ise, ondan yüz çevirmeye devam etmişlerdi. Onlar bu halde iken siyah bir bulutun gökyüzünü kapladığını gören kafirler, sevinç içinde şöyle demişlerdi: Bu, bize yağmur getiren bir bulut.. Onu karşılamaya hazırlanın. Tarlalarınızı yağmura hazır tutun. Hûd ise, kavminin siyah bulutu yağmur bulutu zannedip hazırlık yapmaya başladıklarını görünce onlara şöyle demişti: O, yağmur bulutu değil, sizin acele gelmesini istediğiniz ceza rüzgarıdır. Onda şiddetli bir azap vardır. Nitekim çok geçmeden üzerlerine gelen şiddetli bir fırtına, yeryüzünde bulunan canlı cansız ne varsa her şeyi ağaç kütüğü gibi devirmeye başlamıştı. Korku ve şaşkınlık içinde evlerine kaçan ve kapılarını sıkı sıkıya kapatan kavim ise, kendilerini bu beladan asla kurtaramamıştı. Zira yedi gece sekiz gün devam eden fırtınanın üzerlerine taşıyıp yığdığı kum tepeleri, onları kısa bir zaman içinde evleriyle birlikte kâmilen yok etmişti. *"Şüphesiz Rabbin, ahalisi ıslah edici kimseler olan şehirleri zulm ile helak etmez."*. (Hud suresi, 117). Hûd ise, kendisine iman edenlerle birlikte bulundukları yerde kalmış, çevrelerindeki her şey fırtına ile yok olup giderken, onlar hiçbir zarar görmeden güven içerisinde günlerini geçirmişlerdi. İşte Kur'an-ı Kerim'in, Mekkeli müşriklere ibret almaları ve iman etmeleri için Nûh kıssasından sonra zikrettiği Hûd kıssası özet olarak bundan ibarettir. Bu kıssaya giriş olarak Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[65] Ad kavmine de kardeşleri Hud'u göndermiştik. (O da onlara şöyle) demişti: "Ey kavmim! Sizin için kendisinden başka İlah olmayan Allah'a ibadet edin. Hiç sakınmaz mısınız"?

[66] Kavminin küfreden ileri gelenleri de şöyle demişlerdi: "Biz seni beyinsizlik içinde görüyoruz ve zannediyoruz ki sen, yalancılardansın.".

[67] Hud şöyle demişti: "Ey kavmim! Bende beyinsizlik yok; fakat ben, âlemlerin Rabbi tarafından gönderilmiş bir Peygamberim.".

[68] "Size Rabbimin haberlerini duyuruyorum. Ben sizin için güvenilir bir nasihatçıyım.".

[69] "Sizi uyarmak için kendi içinizden bir adam vasıtasıyla size Rabbinizden bir ihtarın gelmesine hayret mi ediyorsunuz? Nûh kavminden sonra Allah'ın sizi (yeryüzünün) hâkimleri kılışını, yaratılışta boy pos ve güç kuvvet yönünden size üstünlük verişini düşünün; Allah'ın (sizin üzerinizdeki) nimetlerini düşünün. Belki kurtuluşa erersiniz.

[70] (Kavmi, Hud'a şöyle) demişlerdi: "Sen, bize tek bir Allah'a ibadet etmemiz ve babalarımızın ibadet etmiş olduklarını terketmemiz için mi geldin? Eğer sözüne güvenilir kimselerden isen, bizi kendisiyle tehdit ettiğin (azap)i getir.".

[71] Hud da demişti ki: "Rabbinizden, üzerinize bir azap ve bir intikam hak oldu. Allah, kendileri hakkında hiçbir delil indirmemişken, sizin ve babalarınızın koyduğu birtakım (tanrı) isimleri hakkında benimle münakaşaya mı kalkışıyorsunuz? O halde bekleyin; ben de sizinle beraber bekleyenlerdenim.".

[72] (Üzerlerine gelen bu azap ve intikam üzerine) onu ve onunla beraber olanları, bizden (sadır olan) bir rahmetle kurtarmış, ayetlerimizi yalanlayıp iman etmeyenlerin de ardını kesmiştik.

65 Ad kavmine, nesep yönünden kendi kardeşleri olan Hud'u göndermiştik. O, elbette onların din kardeşi değildi. Zira onlar, Allah'ın hak olan yolundan sapmışlar ve birtakım putları kendilerine İlah edinip onlara ibadet eder olmuşlardı. Bu sebeple onları uyarması ve hak yola davet etmesi için, yine kendi içlerinden birini, hem de huyunu, ahlakını ve davranışlarını yakından tanıdıkları ve konuşmasını anladıkları bir kişiyi Peygamber olarak göndermiştik. Çünkü insanlar, bir yabancıyı değil, fakat yakından tanıdıkları ve güvendikleri insanları dinlemeye ve onlara inanarak peşlerinden gitmeye daha yakındırlar. Hud, kavmini uyarmak ve onları hak yola davet etmekle görevlendirilince, onlara şöyle demişti: Ey kavmim! Bir tek olan Allah'a ibadet edin ve O'nunla birlikte O'ndan başka İlahları O'na ortak kılmayın. Rabbinizden hiç korkmaz mısınız ve içinde bulunduğunuz bu şirk ve masiyetten uzaklaşmaz mısınız?

66 Allah'ın vahdaniyyetini ret ve Hud'un kendilerine gönderilmiş bir Peygamber olduğunu inkâr eden kavminin ileri gelenleri, seyyid veya liderleri, Hud'un bu sözlerine karşılık şöyle demişlerdi: Kavminin dinini terkederek başka bir dine yönelmekle senin aklını yitirmiş ve hak yoldan sapmış olduğunu görüyoruz. Öyle anlaşılıyor ki sen, beyinsiz bir ahmaksın ve Allah'ın seni bize Peygamber olarak gönderdiğini ileri sürerken de yalan söylüyorsun. Bu itibarla sen, aynı iddia ile ortaya çıkmış yalancılardan birisin.

Kavmin bu sözünde, tevhide ve Allah'ın tek olan dinine davet için gönderilen bütün Peygamberler'in yalancılıkla itham olunduklarına delalet eden bir mana vardır. Filhakika gerek Nûh, gerek Hûd ve gerekse daha sonra aynı dava için gönderilen bütün Peygamberler, kafir kavimleri tarafından daima yalancılıkla itham olunmuşlardır.

67 Hud, kavminin bu kötü ve kötü olduğu kadar da kırıcı olan sözlerine, üstün bir terbiye ve ahlak örneği verecek şekilde yumuşak bir sesle şöyle demiştir: Ben, beyinsiz bir ahmak ve gerçekleri inkâr eden bir sapık değilim; fakat âlemlerin Rabbi tarafından gönderilmiş bir elçiyim; bir Peygamberim.

68 Rabbim beni, kendisiyle gönderildiğim birtakım İlahî mükellefiyetleri size tebliğ etmem için gönderdi. O bana her neyi emretmişse, ben de onu size tebliğ ediyor ve duyuruyorum. Ben, Allah'a karşı asla yalan söylemem. Ben, da-

vet ettiğim hususlarda size nasihat eden ve doğru yolu gösteren Rabbimin emin bir kuluyum. Bir Peygamber'in sıfatları da bunlardan ibarettir: Tebliğ etmek, nasihatta bulunmak ve emniyetli olmak. Rabbinin emir ve yasaklarını tebliğ etmeyen, Rabbinin yolunda nasihatta bulunmayan ve kendisine güvenilmeyen bir kimse asla Peygamber olamayacağı gibi, Rabbinin Peygamberlik görevlerini de yapıyor olamaz.

69 O halde, Allah'ın sizin içinizden bir Peygamber göndermesine ve bu Peygamber'in, size, öldükten sonra yeniden dirileceğinizi ve Allah'ın huzurunda sorguya çekileceğinizi haber vererek uyarmasına ve sizi ikabından ve azabından sakındırmasına şaşıyor ve bunların yalan olduğunu mu sanıyorsunuz?! Siz hiç aklınızı kullanıp düşünmez ve gerçeği bulmaya çalışmaz mısınız? Eğer düşünmezseniz, sahip olduğunuz bu akıl ne işe yarar? Allah'ın size olan fazlını ve nimetlerini düşünün: Sizi Nûh'un varisleri kıldı da yeryüzünün hâkimleri oldunuz. Size, emsalinizde görülmeyen güç kuvvet, boy pos verdi de bunlarla gururlanıyorsunuz. O halde O'nun size ihsan ettiği bütün bu nimetleri düşünün ve O'na şükredin; ibadetinizi O'na halis kılıp şirki terkedin. İşte böyle yaptığınız zaman kurtuluşa erer ve O'nun cennetinde ebedi nimetlere kavuşursunuz.

70 Kavmin, Hud'un bu sözlerini dinlemeye ve hele akıllarını kullanıp düşünmeye hiç niyetleri yoktu. Bu sebeple küfürlerinde ısrar ederek şöyle demişlerdi: Sen, atalarımızın Allah'a ortak kılarak ibadet ettikleri putlarımızı terketmemiz ve ibadetimizi bir tek Allah'a yöneltmemiz için mi geldin?

Onlar bu sözleriyle, sırf atalarının dinine alışmış ve bu din ile büyüyüp gelişmiş olmaları dolayısıyla, ibadetin yalnız Allah'a halis kılınması ve putların Allah'a ortak koşulmaması için Hud'un yaptığı bu daveti kesinlikle reddetmişlerdi. Hatta inat ve isyanlarında o derece ileri gitmişlerdi ki, *"Eğer sözüne güvenilir kimselerden isen, bizi kendisiyle tehdit ettiğin azabı getir."* diyerek, imanı terketmiş olmaları dolayısıyla kendilerine vaadolunan azabı üzerlerine getirmesini istemek cüretini bile göstermişlerdi.

71 Hûd ise, onlara şöyle demişti: Siz, küfür üzerindeki bu direnişinizle ve bu sözlerinizle haddi iyice aştınız. Bu itibarla Rabbinizin gazabını, rahmetinden mahrum bırakılmayı ve dünya ve ahiret azabını hak ettiniz. Bu azap, çok yakında, başınızın üzerinden veya ayaklarınızın altından gelip sizi yakalayacak ve siz de bunu kendi gözlerinizle göreceksiniz. Allah sizden mutlaka intikamını alacaktır. *"Allah'ı, Peygamberler'ine verdiği sözden döner zannetme. Şüphesiz Allah, daima galiptir; intikam sahibidir."*. (İbrahim suresi, 47).

Şimdi siz, sizin ve babalarınızın birtakım adlar verip İlah edindiğiniz bu putlar hakkında benimle münakaşa mı edeceksiniz? Onların size hiçbir fayda sağlamayacakları gibi, herhangi bir zararı veya tehlikeyi de sizin üzerinizden defedemeyeceklerini anlamıyor musunuz? Allah'ın onları kendisine şerik kıldığına ve onlara ibadet edebileceğinize dair elinizde indirilmiş hiçbir delil ve hiçbir bilgi yokken, sırf babalarınızın veya atalarınızın onlara ibadet ettiklerini ileri sürerek onlara uymanız akıllıca bir davranış mıdır? Siz bu davranışınızla Allah'a karşı en büyük cürmü işlediniz ve O'nun azabını hak ettiniz. Fakat bu azabın geleceğine de inanmıyorsunuz. O halde bekleyin; ben de sizinle beraber bekleyenlerden olacağım ve hep beraber bu azabın gelişini göreceğiz.

72 Filhakika azabın gelişi uzun sürmemiş ve Hud'un da haber verdiği gibi, üzerlerinde aniden patlayan bir kasırga, müminler dışında bütün kavmi yok etmiştir. Kur'an-ı Kerim'in diğer surelerinde, Ad kavminin helakine yol açan bu kasırgadan da sözedildiğini görürüz. Mesela Zâriyât suresinin 41-42. ayetlerinde şöyle denilmiştir: *"Ad kavminin kıssasında da ibretler vardır. Hani üzerlerine kurutucu bir rüzgar göndermiştik de uğradığı her şeyi toz haline getirip bırakmıştı."*. Hâkka suresinin 6-8. ayetlerinde ise, üzerlerine gönderilen bu rüzgarın şiddetinden de bahsedilmiş ve şöyle buyurulmuştur:

"...Ad ise, son derece acımasız, uğultulu bir fırtına ile yok edilmişti. Allah, o fırtınayı onlara, hiç kesilmeksizin yedi gece sekiz gün musallat etmişti. Sen olsan, bu süre içinde onların sanki içi boş hurma kütükleri gibi yere serildiklerini görürdün. Şimdi sen, onlardan, orada kalmış hiçbir şey görüyor musun"?

Bazı rivayetlerden öğrendiğimize göre, Ad kavmi, Allah'a inanmamanın ve Allah'ın ayetlerini inkâr etmenin cezasını, helakine sebep olan fırtınadan çok daha önce çekmeye başlamıştır. Ancak bu ceza, onların yeryüzünden tamamıyla silinip yok olmalarına sebep olacak bir dereceye henüz ulaşmamıştı. Hud'un bütün uyarılarına rağmen küfürlerinden vazgeçmemeleri sebebiyle Allah onlardan uzun süre rahmetini kesmiş, bazı haberlerde de ifade edildiği gibi, onlara üç sene yağmur yüzü göstermemiştir. Ahmed İbn Hanbel (*Müsned,* III. 482) ve Tirmizî (*Sünen,* V. 391) tarafından nakledilen bir haberden de öğrendiğimize göre, bu kuraklık sebebiyle Ad kavmi, Kayl isminde birini elçi olarak göndermiş, ancak Kayl, Muaviye İbn Bekr'e uğrayıp onun yanında bir ay süreyle kalarak içki içip eğlendikten ve iki cariyenin şarkılarını dinledikten sonra, dua etmek maksadıyla Mehre dağına çıkmış ve orada Ey Allahım! Daha önce Ad'a verdiğin yağmuru yine ver, diye dua etmiş, bu arada gökyüzünde beliren değişik şekillerdeki bulutlardan yağmur yüklü olduğunu düşündüğü en siyah olanını da işaret ederek: Ad'a işte şu buluttan gönder, demeyi de ihmal etmemiştir. Ancak bu bulut, Hûd kavmine yağmur götüren bir bulut değil, fakat onu helak eden fırtına yüklü bir bulut olmuştur. İşte bundan sonradır ki, herhangi bir yere elçi olarak bir heyet gönderildiği zaman, onlara "Sakın Ad'ın elçisi olmayın." tavsiyesinde bulunmak adet haline gelmiştir.

Ahkâf suresinin 24-25. ayetlerinde, Ad kavmini helak etmek için üzerlerine inen azabın, onlara nasıl uzun süredir bekledikleri yağmur bulutları olarak göründüğü, ibret alınacak bir ifadeyle açıklanmıştır. Allah Teâlâ, bu ayetlerinde şöyle buyurmuştur:

"Azabın bir bulut halinde vadilerine doğru gelişini görünce demişlerdi ki: "Bu bize yağmur getiren bir buluttur.". Hayır; o, acele gelmesini istediğiniz bir şey, içinde acı bir azap bulunan bir rüzgardır. Rabbinin emriyle her şeyi tahrip eder. Nitekim kaldıkları yer müstesna, hiç görünmez olmuşlardır. İşte suçlu olanları böyle cezalandırırız.".

Allah Teâlâ, ayetlerini yalanlayan ve kendisine şirk koşan kavmi, kasıp kavuran bir fırtına ile içi boş hurma kütükleri gibi yere sererek helak ederken, Hud'u ve Hud'la beraber olanları, kendinden sadır olan bir rahmetle kurtarmıştır. İşte bu da, Mekkeli müşriklerin ve benzeri kafirlerin ibret almaları ve Allah'ın yoluna yönelmeleri için kendilerine anlatılan Hûd ve kavminin kıssasıdır.

وَإِلَىٰ ثَمُودَ أَخَاهُمْ صَالِحًا ۚ قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُ ۖ قَدْ جَاءَتْكُمْ بَيِّنَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ ۖ
هَٰذِهِ نَاقَةُ اللَّهِ لَكُمْ آيَةً فَذَرُوهَا تَأْكُلْ فِي أَرْضِ اللَّهِ وَلَا تَمَسُّوهَا بِسُوءٍ فَيَأْخُذَكُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ
﴿٧٣﴾ وَاذْكُرُوا إِذْ جَعَلَكُمْ خُلَفَاءَ مِنْ بَعْدِ عَادٍ وَبَوَّأَكُمْ فِي الْأَرْضِ تَتَّخِذُونَ مِنْ سُهُولِهَا قُصُورًا
وَتَنْحِتُونَ الْجِبَالَ بُيُوتًا ۚ فَاذْكُرُوا آلَاءَ اللَّهِ وَلَا تَعْثَوْا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ ﴿٧٤﴾ قَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ
اسْتَكْبَرُوا مِنْ قَوْمِهِ لِلَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا لِمَنْ آمَنَ مِنْهُمْ أَتَعْلَمُونَ أَنَّ صَالِحًا مُرْسَلٌ مِنْ رَبِّهِ ۚ قَالُوا إِنَّا
بِمَا أُرْسِلَ بِهِ مُؤْمِنُونَ ﴿٧٥﴾ قَالَ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا إِنَّا بِالَّذِي آمَنْتُمْ بِهِ كَافِرُونَ ﴿٧٦﴾ فَعَقَرُوا

النَّاقَةَ وَعَتَوْا عَنْ اَمْرِ رَبِّهِمْ وَقَالُوا يَا صَالِحُ ائْتِنَا بِمَا تَعِدُنَآ اِنْ كُنْتَ مِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿٧٧﴾ فَاَخَذَتْهُمُ
الرَّجْفَةُ فَاَصْبَحُوا فِي دَارِهِمْ جَاثِمِينَ ﴿٧٨﴾ فَتَوَلّٰى عَنْهُمْ وَقَالَ يَا قَوْمِ لَقَدْ اَبْلَغْتُكُمْ رِسَالَةَ رَبِّي
وَنَصَحْتُ لَكُمْ وَلٰكِنْ لَا تُحِبُّونَ النَّاصِحِينَ ﴿٧٩﴾

[73] Semud kavmine de, kardeşleri Salih'i (göndermiştik. O da kavmine şöyle) demişti: "Ey kavmim! Sizin için kendisinden başka İlah bulunmayan Allah'a ibadet edin. Rabbinizden size apaçık bir delil gelmiştir. Bu, size bir mucize olmak üzere, Allah'ın devesidir. Onu, Allah'ın arzında kendi başına yiyip içmeye bırakın. Ona herhangi bir kötülük etmeyin; aksi halde, sizi elim bir azap yakalar.".

[74] "Allah'ın Ad kavminden sonra sizi yeryüzünün hâkimleri yapışını, düzlüklerinde köşkler edindiğiniz, dağlarında evler yonttuğunuz yeryüzüne sizi yerleştirişini düşünün. İşte bütün bu nimetleri düşünün ve yeryüzünde bozgunculuk yapıp fesat çıkarmayın.".

[75] Kavminden büyüklük taslayan ileri gelenler, içlerinden iman etmiş zayıflara şöyle demişlerdi: "Salih'in gerçekten Rabbi tarafından gönderildiğini biliyor musunuz"? Onlar da demişlerdi ki: "Elbette; biz, onunla gönderilen (hakk) e iman edenleriz.".

[76] Büyüklük taslayanlar ise, demişlerdi ki: "Biz de sizin iman ettiğinizi inkâr edenleriz.".

[77] Sonra da deveyi boğazlayıp Rablerinin emrine karşı gelmişler ve (Salih'e de şöyle) demişlerdi: "Ey Salih! Eğer gönderilmiş Peygamberler'den isen, bize vaadettiğin (azap)i getir.".

[78] Bundan sonradır ki onları bir sarsıntı yakalamış ve kendi yurtlarında çökekalmışlardı.

[79] Salih ise, onlardan ayrılmış ve şöyle demişti: "Ey kavmim! Ben size Rabbimin risaletini tebliğ etmiş ve nasihatta bulunmuştum; fakat siz, nasihat edenleri sevmiyorsunuz.".

Yukarıda da işaret ettiğimiz gibi, Allah Teâlâ, Mekkeli müşriklere ve onlar gibi Allah'ın varlığına ve birliğine iman etmemiş diğer kafirlere, ibret almaları ve hakka yönelmeleri için, kudretine, tevhidine ve rububiyyetine delalet etmek üzere Bakara suresinde Adem kıssasını zikrettikten ve öldükten sonra dirilmenin vukuunu ispat eden apaçık ve kesin deliller gösterdikten sonra, Peygamberler'in kıssalarını ve kavimlerin, kendilerine gönderilen Peygamberler'le olan münasebetlerini anlatmaya başlamış, daha önceki ayetlerinde Nûh ve Hûd kıssalarını, bu ayetlerinde ise, Semud kavmine gönderilen Salih kıssasını nakletmiştir. Yukarıda zikrettiğimiz 74. ayetin başında yer alan ve Salih tarafından kavmine yöneltilen *"Allah'ın Ad kavminden sonra sizi yeryüzünün hâkimleri yapışını..."* sözünden de anlaşıldığı gibi, Ad kavmini takiben vücuda gelmiş olan ve ataları Semud İbn Âsir İbn İrem İbn Sâm İbn Nûh'a nisbet edilerek bu adla anılan Semud, Şam ile Hicaz arasında, Vâdî'l-Kurâ'ya bir günlük mesafedeki Hicr bölgesinde yaşamış bir Arap kabilesidir. Buhârî (*Sahih,* IV. 121) ve Müslim (*Sahih,* IV. 2285) tarafından nakledilen ve Abdullah İbn Ömer İbni'l-Hattâb'tan gelen bazı hadislerden öğrendiğimize göre, Hazreti Peygamber, Tebük Gazvesi sırasında Hicr'e uğrayan ashabını şehre girmekten, suyunu içmekten ve bu su ile hamur yapmaktan menetmiştir. Bu rivayetlerden birinde şöyle denilmiştir: Yunus, İbn Şihâb'tan haber verdi ki, o, Semud kavminin meskenleri olan Hicr'i zikrediyordu. Sâlim İbn Abdullah, babası Abdul-

lah İbn Ömer'den naklen dedi ki: Biz, Resulullah (sas.)'in maiyyetinde Hicr şehrine uğramıştık. Resulullah (sas.) bize: "Ağlayıcılar olmanız müstesna, onlara isabet eden azabın benzerinin size isabet etmesinden sakınmak için, kendi nefislerine zulmetmiş olan kimselerin meskenlerine girmeyiniz." buyurdu. Yine Abdullah İbn Ömer'in haber verdiğine göre, Resulullah (sas.)'in maiyyetindekiler, Semud kavminin arazisi olan Hicr üzerinde konaklamışlar ve oranın suyunu alarak hamur yoğurmuşlardı. Resulullah (sas.) onlara aldıkları suları dökmelerini, hamurları da ancak develere yedirmelerini, fakat Salih Peygamber'in dişi devesinin su içmek için geldiği kuyudan su almalarını emretmiştir.

Ad kavminin kendi günahları yüzünden helak olmasından sonra, Allah yeryüzünü Semud'a miras bırakmış ve onlara, diğerlerine nisbetle daha uzun ömür vermiştir. Onlar da kendilerine ihsan edilen bu uzun ömürden istifade ederek, su kanalları açmışlar, bağlar bahçeler yetiştirmişler, güven içinde yaşayabilmek için kendilerine kayalık dağlarda evler oyup saraylar inşa etmişlerdir. Hicr şehrinin bakiyyeleri ve medeniyet eserleri asırlar boyu kalmış ve görenleri hayran bırakmıştır. Bazı tarihçilerin anlattıklarına göre, evleri, bizim evlerimiz gibi teşkilatlı ve dağlar gibi yüksek idi. Uzaktan bakıldığında bu meskenlerin birbirine bitişik oldukları sanılırdı; fakat biraz ortalarına varıldığında, herbirinin birbirinden ayrı birer kâşâne olduğu görülürdü. Etraflarını dolaşmak mümkün olsa bile, yukarılarına kadar çıkmak çok güçtü.

Semud, Allah'ın kendilerine ihsan ettiği bol ve çeşitli nimetlerle refah içinde yaşamıştır. Ancak bu hayat, onları, gururlu ve kibirli kılıp dünyaya daha çok bağlarken, Allah'a şükretmelerini unutturmuş ve bu bollukta ebediyyen yaşayacakları inancını telkin etmiştir. Neticede Allah'tan başka birtakım putları İlah edinerek onlara ibadet etmeye başlamışlar ve böylece Allah'a isyan edip O'nun yolundan ayrılmışlardır. İşte bundan sonradır ki Allah da onlara, kendi içlerinden nesep yönünden en şereflileri, en sabırlıları ve en akıllıları olan Salih'i Peygamber olarak göndermiştir. Salih onları, insanı topraktan yaratan, yeryüzünü imar etmekle görevlendiren, sonra da onu yeryüzünün halifesi yapan Allah'ın tevhidine ve ibadetine davet ederek işledikleri büyük günah sebebiyle O'ndan af ve mağfiret dilemelerini ve tevbe etmelerini emretmiş, kendilerine hiçbir faydası ve zararı dokunmayan putların ibadetinden de menetmiştir. Onlara şöyle demiştir: *"Ey kavmim! Sizin için kendisinden başka İlah bulunmayan Allah'a ibadet edin. Sizi yerden meydana getiren ve orada imar ile görevlendiren O'dur. Bu itibarla O'ndan mağfiret dileyin; sonra da O'na tevbe edin. Rabbim, şüphesiz, (kullarına) çok yakındır ve duaları kabul edendir."*. (Hud suresi, 46). Çok az sayıdaki bazı zayıf kişiler, Salih'in bu sözlerinden sonra iman etmiş ve diğerlerinden ayrılmış olmakla beraber, kavmin büyüklük taslayan ileri gelenleri ve büyük çoğunluk, kulakları sağır, gözleri kör olmuş, kalplerine de mühür vurulmuş gibi Salih'i dinlemeye ve hakkı görmeye hiç yanaşmamışlardır. Nitekim zayıfların Salih'e iman ettiklerini görünce, onlara: *"Salih'in gerçekten Rabbi tarafından gönderildiğini biliyor musunuz?"* diye sormuşlar, onlar da *"Elbette; biz, onunla gönderilen (hakk) e iman edenleriz."* cevabını vermişlerdir. Buna karşılık büyüklük taslayanlar ise, onlara *"Biz de, sizin iman ettiğinizi inkâr edenleriz."* demişlerdir. (Â'râf suresi, 75).

Kendilerini atalarının sapık dininden ayırmaya çalışan Salih'e de, daha yumuşak bir üslupla hitap etmişler ve demişlerdir ki: *"Ey Salih! Bundan önce sen, içimizde ümit beslenen bir kimseydin. Sen şimdi bizi, babalarımızın ibadet ettikleri şeye ibadet etmekten men mi ediyorsun? Şurası muhakkaktır ki biz, senin bizi davet ettiğin şeyden şüphe içindeyiz, kuşkuluyuz.* (Hud suresi, 62). Semud, küfür üzerinde bu derece inat ve ısrar ederken onları Allah'ın tevhidine ve ibadetine davet etmekle görevlendirilen Salih'in onları kendi hallerine

bırakıvermesi elbette düşünülemezdi. Nitekim o da davetini ve nasihatını terketmemiş ve onlara şöyle demiştir: *"Hiç Allah'tan korkmuyor musunuz? Ben sizin için güvenilir bir Peygamberim. Bu itibarla Allah'tan korkun ve bana itaat edin. Bu işe karşılık sizden bir ücret istemiyorum. Benim ücretim, ancak âlemlerin Rabbi Allah'a aittir. Siz burada güven içinde mi bırakılacaksınız? Hem de bahçeler ve pınarlar içinde; ekinler ve tomurcukları yumuşak hurmalıklar arasında?!. Dağlarda neşe içinde evler de yontuyorsunuz. O halde Allah'tan korkun ve bana itaat edin. Aşırı gidenlerin emrine itaat etmeyin. Onlar yeryüzünde bozgunculuk yapıyor, fakat ıslah etmiyorlar."*. (Şuarâ suresi, 142-152). Salih'in bu nasihatı karşısında önce *"Sen, ancak büyülenmiş kimselerden birisin. Bizim gibi bir insandan başkası da değilsin."* (Şuarâ suresi, 153-154) diyerek onu büyücülükle itham etmişler, sonra daha da ileri giderek onun Peygamberliğini inkâr edip haktan sapmış ve doğruluktan uzaklaşmış bir kişi olduğunu ileri sürmüşlerdir: *"İçimizden tek bir insana mı uyacağız? Bu takdirde biz, mutlaka bir sapıklık ve delilik içinde oluruz. Vahiy içimizden ona mı gönderilecek? Hayır; o, yalancı küstahın biridir."*. (Kamer suresi, 24-25).

Kavminin ileri gelenleri, Salih'i dininden ayırmaya ve davetinden vazgeçirmeye çalışmışlar, kendisine uydukları takdirde, dosdoğru yoldan sapmış ve atalarının hak bildikleri yollarına muhalefet etmiş olacaklarını ileri sürmüşlerdir. Salih ise, onların iftiralarından yüz çevirmiş ve azgınlıklarına kulak asmaksızın onlara şöyle demiştir: *"Ey kavmim! Bana söyleyin: Rabbimden apaçık bir delile sahip olsam ve bana kendi katından bir de rahmet verse, Allah'a karşı geldiğim takdirde, yine O'na karşı bana kim yardım eder? Siz, benim başarısızlığımı artırmaktan başka bir şey yapmıyorsunuz."*.

Kafirler onun yolundan dönmeyeceğini ve davetinden vazgeçmeyeceğini çoktan anlamışlardı. Ne var ki Salih'in bu kararlı tutumu, onun kavim içindeki taraftarlarının giderek artmasına, yardımcılarının çoğalmasına ve kavim üzerindeki tesirinin de kuvvetlenmesine yol açacak, bu ise, kendi güç ve kudretlerinin yok olması neticesini doğuracaktı. İşte bu düşünce, içlerinin büyük bir korku ve endişe ile dolmasına sebep olmuştu. Bu korku ile, Salih'i kavmi karşısında küçük düşürmek, onun aciz bir kişi olduğunu ve iddialarının sadece yalana dayandığını ispat etmek için bir plan yaptılar ve bu plan gereği ondan davetinin doğruluğuna delalet eden bir mucize istediler. Ona şöyle demişlerdi: *"Sen ancak büyülenmiş kimselerden birisin. Bizim gibi bir insandan başkası da değilsin. Eğer doğruyu söyleyenlerden isen, bir mucize getir."*. (Şuarâ suresi, 153-154). Rabbi ise, kulu ve Peygamberi Salih'i bir dişi deve ile teyit etmiş ve şöyle buyurmuştur: *"(Ey Salih!) Onları denemek için kendilerine dişi deveyi göndereceğiz. Onları gözet ve sabret. Onlara, suyun aralarında taksim edildiğini, herkesin kendi sırasında su alacağını haber ver."*. (Kamer suresi, 27-28). Salih de, onların bir mucize istemeleri, Rabbinin de bu mucizeyi bir dişi deve ile teyit etmesi üzerine, kavmine şöyle demişti: *"Ey kavmim! Bu, size bir mucize olmak üzere Allah'ın bir devesidir. Bu sebeple onu bırakın, Allah'ın arzında yiyip içsin. Ona kötülük etmeyin; aksi halde sizi, yakın bir azap yakalar."*. (Hud suresi, 64). *"İşte şu, bir devedir; onun belli bir gün su içme hakkı vardır; sizin de bir gün su içme hakkınız var. Sakın ona bir kötülük etmeyin. Aksi halde sizi, o büyük günün azabı yakalar."*. (Şuarâ suresi, 155-156).

Deve, aralarında bir süre kalmış ve hiç kimse dokunmadan otlakta dilediği gibi otlanmış, kendi sırası geldiği gün de su içmek için pınara veya kuyuya gitmiştir. İşte bu süre zarfında onların en çok dikkatini çeken husus da, devenin bu hareketi olmuştur: Su içmek için pınara gün aşırı gitmesi ve sırasını hiç şaşırmaması; gitmediği günü de, su almaları için halka bırakması. Bu, hiç şüphesiz kavim içerisinde pek çok kimsenin dikkatini çeken ve Salih'in Peygamberliğini teyit eden büyük bir mucize olmuştur. Zira biliyorlardı ki, hiç kimse su kaynağına gün aşırı gi-

deceğini deveye talim etmemiş veya öğretmemişti. Ne var ki pek çok kimsenin devenin bu davranışını bir mucize olarak görmesi, bunun da ötesinde ihtiyaç anında onun kendileriyle su kaynağı arasına girerek istedikleri zaman su almalarına engel olması, kavmin büyüklük taslayan ileri gelenlerinin hoşuna gitmemiş, iki taraflı bu korku ve endişe kaynağını öldürüp ortadan kaldırmayı düşünmüşlerdir. *"Sonra da deveyi boğazlayıp, Rablerinin emrine karşı gelmişler ve (Salih'e de şöyle) demişlerdir: Ey Salih! Eğer gönderilmiş Peygamberler'den isen, bize vaadettiğin (azap)i getir."*. (Â'râf suresi, 77).

Kavmin ileri gelenlerince istenen mucizenin gelmiş ve bu hususta bir çeşit anlaşmanın sağlanmış olmasına rağmen, azgınların deveyi yine de boğazlamaları üzerine, Salih, onlara şöyle demişti: *"Yurdunuzda üç gün daha (dünya nimetlerinden) faydalanın. Bu, yalanlanmayacak bir sözdür."*. (Hud suresi, 65). Filhakika Salih'in onlara verdiği bu üç günlük mühlet tamam olunca, ateşle karışık olarak gökten gelen ve beyinlerinin içerisine kadar işleyen yıldırım sesinden daha güçlü bir ses dalgası ve bu dalganın hasıl ettiği sarsıntı, onların yüzüstü çökekalmalarına sebep olmuştu. Bu, Semud kavminin küfürdeki inat ve ısrarları sebebiyle başlarına gelen İlahî azabın bir tezahürü idi. Kur'an-ı Kerim'de bu hadise, değişik, fakat aynı manaya gelen ibarelerle ifade edilmiştir. Allah Teâlâ bunu bazen *recfe*, bazen *sayha*, bazen *sâika*, bazen de *tâğıye* kelimeleriyle zikretmiştir ki, hepsi de beyni delen şiddetli bir ses dalgası ve bu daldanın hasıl ettiği sarsıntı manasına gelir. *"Kavmin büyüklük taslayanları, deveyi boğazlayıp Rablerinin emrine karşı gelmişler ve (Salih'e de şöyle) demişlerdi: Ey Salih! Eğer gönderilmiş Peygamberler'den isen, bize vaadettiğin (azap)i getir. Bundan sonradır ki onları şiddetli bir sarsıntı (recfe) yakalamış ve kendi yurdlarında çökekalmışlardı. Salih ise, onlardan ayrılmış ve şöyle demişti: Ey kavmim! Ben size Rabbimin risaletini tebliğ etmiş ve nasihatta bulunmuştum; fakat siz, nasihat edenleri sevmiyorsunuz."*. (Â'râf suresi, 77-79).

Semud kavmi, Allah'ın ayetlerini yalanlamaları ve O'na şirk koşmaları sebebiyle, gökten gelen şiddetli bir ses dalgasıyla helak ve yaşadıkları yerde sanki hiç yaşamamış gibi olmuşken, Salih ve onunla birlikte iman edenler, Rablerinden gelen bir rahmetle kurtarılmışlardır. Allah Teâlâ, Hûd suresinin 66. ayetinde şöyle buyurmuştur: *"Nitekim emrimiz gelince, Salih'i ve onunla birlikte iman edenleri, kendi katımızdan bir rahmetle o günün azabından kurtarmıştık. Rabbin, asıl kuvvetli ve galip olan, işte O'dur."*.

İşte bu da, Semud kavmine gönderilen Salih Peygamber'in ve kavminin, kafirlerin ibret almaları gereken kıssasıdır.

[73] Semud kavmine de, kardeşleri Salih'i (göndermiştik. O da kavmine şöyle) demişti: "Ey kavmim! Sizin için kendisinden başka İlah bulunmayan Allah'a ibadet edin. Rabbinizden size apaçık bir delil gelmiştir. Bu, size bir mucize olmak üzere, Allah'ın devesidir. Onu, Allah'ın arzında kendi başına yiyip içmeye bırakın. Ona herhangi bir kötülük etmeyin; aksi halde, sizi elim bir azap yakalar.".

[74] "Allah'ın Ad kavminden sonra sizi yeryüzünün hâkimleri yapışını, düzlüklerinde köşkler edindiğiniz, dağlarında evler yonttuğunuz yeryüzüne sizi yerleştirişini düşünün. İşte bütün bu nimetleri düşünün ve yeryüzünde bozgunculuk yapıp fesat çıkarmayın.".

[75] Kavminden büyüklük taslayan ileri gelenler, içlerinden iman etmiş zayıflara şöyle demişlerdi: "Salih'in gerçekten Rabbi tarafından gönderildiğini biliyor musunuz"? Onlar da demişlerdi ki: "Elbette; biz, onunla gönderilen (hakk)e iman edenleriz.".

[76] Büyüklük taslayanlar ise, demişlerdi ki: "Biz de sizin iman ettiğinizi inkâr edenleriz.".

[77] Sonra da deveyi boğazlayıp Rablerinin emrine karşı gelmişler ve (Salih'e de şöyle) demişlerdi: "Ey Salih! Eğer gönderilmiş Peygamberler'den isen, bize vaadettiğin (azap)i getir.".

[78] Bundan sonradır ki onları bir sarsıntı yakalamış ve kendi yurtlarında çökekalmışlardı.

[79] Salih ise, onlardan ayrılmış ve şöyle demişti: "Ey kavmim! Ben size Rabbimin risaletini tebliğ etmiş ve nasihatta bulunmuştum; fakat siz, nasihat edenleri sevmiyorsunuz.".

73 Allah Teâlâ bu ayetinde, hak yoldan saparak Allah'ın ayetlerini yalanlayan, birtakım putları İlah edinerek onlara ibadet eden ve böylece Allah'a şirk koşan Nûh kavmine Nûh'u, aynı yola girmiş olan Ad kavmine de Hud'u Peygamber olarak gönderdiği gibi, kendinden önceki kavimlerin işledikleri büyük küfür yüzünden en şiddetli azap ile helak edilmelerinden ders veya ibret almayarak onların yolunda giden Semud kavmine de, kendi içlerinden kardeşleri olan Salih'i Peygamber olarak gönderdiğine işaret ettikten sonra, Salih ile kavmi arasında cereyan edecek uzun bir mücadelenin başlangıcını açıklamış ve bununla, küfründe inat ve ısrar eden her kavim gibi, bu kavmin de küfürden vazgeçmemesi sebebiyle nasıl helak edildiğini Mekkeli müşriklerin ve benzerlerinin ibret nazarlarına sunmayı murat etmiştir. Kavmine Peygamber olarak gönderilen Salih, her Peygamber'in yaptığı gibi, önce onları, kendinden başka İlah olmayan Allah'ın ibadetine davet etmiş, sonra da Allah'a ibadet etmeyi gerektiren delilleri açıklamıştır. Salih kavmine şöyle demiştir: Ey kavmim! Tek bir İlah olan ve hiçbir şeriki bulunmayan Allah'a ibadet edin. Sizin ibadet edeceğiniz O'ndan başka bir İlah yoktur. Bütün Peygamberler, kavimlerini, şeriki bulunmayan ve tek bir İlah olan Allah'ın ibadetine davet etmişlerdir.

Nitekim Salih'in bu ifadesi, Enbiya suresinin *"Senden önce hiçbir Peygamber göndermedik ki ona, "Benden başka İlah yoktur; bu itibarla bana ibadet edin." diye vahyetmiş olmayalım."* mealindeki 25. ve Nahl suresinin *"Biz her ümmete, yalnız Allah'a ibadet etmeleri ve şeytandan da sakınmaları için bir Peygamber gönderdik."* mealindeki 36. ayetleriyle de aynen teyit edilmiştir.

Salih, kavmini, kendisinden başka İlah olmayan Allah'ın ibadetine davet ettikten sonra, Peygamberliğinin ve doğruyu söylediğinin delili olmak üzere, o sırada yanlarında bulunduğu anlaşılan bir deveyi göstererek onun, bir delil olmak üzere Rablerinden gelen bir mucize olduğunu haber vermiştir. Aslında bu mucize, kavminin ileri gelenleri tarafından Salih'ten istenen bir mucizedir ve Şuarâ suresinin 154. ayetinde bu husus açık bir şekilde beyan edilmiştir. Salih, kavmini Allah'ın ibadetine davet edince, kavmin ileri gelenleri bundan hoşlanmamış ve mezkur surenin 153-154. ayetlerinde de açıklandığı gibi, ona *"Sen, büyülenmiş kimselerden birisin. Bizim gibi bir insandan başkası da değilsin."* dedikten sonra ondan mucize istemişler ve *"Eğer doğruyu söyleyenlerden isen, bir mucize getir."* demişlerdir. Salih, onlardan gelen bu istek üzerine, tefsir ettiğimiz Â'râf suresinin bu ayetinde de açıkça belirtildiği gibi, mucize olarak geldiğinde hiçbir şüphe bulunmayan deveyi işaret ederek *"İşte şu, bir devedir; onun belli bir gün su içme hakkı vardır; sizin de bir gün su içme hakkınız var."* demiştir.

Devenin, Allah tarafından mucize olmak üzere gönderildiğinde hiçbir şüphe bulunmamakla beraber, onun gelişinin hangi yönden mucize sayıldığı hususunda Kur'an-ı Kerim'de hiçbir açıklayıcı bilgi verilmemiştir. Bilindiği gibi mucize, Allah Teâlâ'nın vazettiği kanunlara aykırı olarak vuku bulan ve vukuu devamlı olmayan bir hadisedir. Mesela ateşin başlıca özelliği yakıcı olması ve bu özelliğinin devam etmesidir. Dolayısıyla ateşin yanıcı olan herhangi bir cismi yakması mucize sayılmaz. Fakat ateşten kısa bir süre için bu özellik kalkar ve içine düşen cismi bu süre içinde yakmazsa, işte bu bir mucize olur. Mucize, herhangi bir sihirbazın sihiri veya göz boyaması de-

ğil, fakat gerçek bir hadisedir ve bunu ancak Allah Teâlâ'ın izin verdiği Peygamberler yapabilirler. Mesela Musa'nın (a.s.), Firavun'un sihirbazlarıyla müsabakası sırasında kendisine verilen asa (baston) mucizesi, İsa'nın (a.s.) bebek iken beşikte konuşması, çamurdan yapılmış bir kuşa can vermesi, anasından âmâ (kör) doğmuş bir kişiyi görür kılması, bu çeşit mucizelerdendir. Bu mucizeler gözönünde bulundurulursa, onun yaratıcısının sadece Allah Teâlâ olduğu kolayca anlaşılır. O istemedikçe hiçbir İlahî kanunu değiştirmek mümkün değildir.

Devenin Semud kavmine verilişindeki mucize nedir? Yukarıda da işaret ettiğimiz gibi, Kur'an-ı Kerim'de bununla ilgili hiçbir açıklama yapılmamıştır. Ahmed İbn Hanbel (*Müsned,* III. 296)'in Câbir'den naklettiği bir hadisten öğrendiğimize göre, Resulullah (sas.) Hicr'e uğradığı zaman ashabına buyurmuştur ki: "Mucize istemeyin; nitekim Salih'in kavmi istemişti de, deve şu dağ yolundan gelmiş, şu dağ yolundan da çıkmıştır. Fakat onlar, Rablerinin emrine karşı gelmişler ve deveyi boğazlamışlardır. Oysa deve, bir gün onların suyunu içiyor, bir gün de onlar devenin sütünü içiyorlardı. Onlar deveyi boğazlayınca, Allah'ın hareminde bulunan bir kişi dışında, göğün altında olan herkesi bir *sayha* yakalayıp helak ediverdi". "O kişi kimdir ya Resulallah?" diye sorduklarında Resulullah (sas.): "O, Ebû Rigâl'dir. Haremden çıkınca, kavminin başına gelen onun da başına geldi." buyurmuştur. İbn Kesir tarafından *Kutub-i Sitte*'de yer almadığı, fakat Müslim'in şartlarına uyduğu açıklanan bu hadisten de, Semud kavminin isteği üzerine devenin bir mucize olarak verildiği anlaşılırsa da, mucize olan yönü hakkında hiçbir ipucu sağlanamamaktadır.

Bununla beraber tefsir kitaplarında nakledilen, ancak kaynağı hakkında hiçbir bilgi verilmeyen bir habere göre, kavmin ileri gelenleri Hicr bölgesinde *Kâtibe* denilen bir kaya parçasını Salih'e göstererek bu kayadan kendileri için on aylık gebe ve aç bir deve çıkarmasını istemişler, Allah bu deveyi verdiği takdirde de iman edeceklerine dair yemin etmişlerdir. Salih'in, bu iş için Allah'a dua edip yalvarması sonucu kaya yarılmış ve ortasından kavminin istediği gibi bir deve çıkmıştır. Eğer bu haber doğru ise, devenin yarılan bir kayadan ortaya çıkışı, hiç şüphesiz bir mucizedir. Ancak biraz önce de işaret ettiğimiz gibi, haberin kaynağı hakkında hiçbir bilgi verilmemiştir ve bu hususta kesin bir hükme varmak mümkün değildir.

Kanaatimizce bu mucizenin, *evveliyet'* le ilgili olması akla daha yakındır. *Evveliyet'* ten kastımız, hayvanlar arasında deve cinsinin ilk defa ortaya çıkışı, yani yaratılışıdır. Semud kavminin gelişine kadar yeryüzünde deve henüz mevcut değilse, onun bu kavimle birlikte dünyaya gelmiş olması, yani Allah'ın bu hayvanı ilk defa Semud'un yaşadığı devirde yaratması, elbette mucizeden başka bir şeyle ifade edilemez. Doğrusunu, hiç şüphesiz, en iyi Allah bilir.

Semud kavminin, iman etmek için şart olarak ileri sürdükleri deve kendilerine verildikten sonra Salih, onlara deve ile ilgili olarak bazı nasihatlarda bulunmuş ve demiştir ki: Ey kavmim! İşte Allah, bir mucize olarak size bu deveyi verdi. Binaenaleyh deve, Allah'ın devesi, arz da Allah'ın arzıdır. Bu itibarla onu Allah'ın arzında kendi başına dolaşmaya ve yeyip içmeye bırakın. Suyunuzun az olduğunu ve ona çok ihtiyacınız bulunduğunu elbette biliyorum. Fakat Allah, yine de sizi susuz bırakmayacaktır. Bu sebeple devenin su kaynağına gitmesine ve suyunu rahatça içmesine engel olmayın. Bunun için de, aranızda tespit edilen sıraya uyun. Bir gün su almaya siz gidin; ertesi günü de deveye bırakın. Böyle yaptığınız ve ona herhangi bir zarar vermediğiniz takdirde, Allah'ın rızasını kazanırsınız. Aksi halde büyük bir azabın sizi yakalamasına engel olamazsınız.

74 Şunu da unutmayın ki, Allah sizi isyan etmiş ve birtakım putları kendilerine İlah edinmiş olmaları dolayısıyla en şiddetli azap ile helak ettiği Ad kavminin varisleri kılmış ve o kavimden sonra yeryüzünün sahipleri ve hâkimleri yapmıştır. Sizi,

yeryüzünün imarıyla görevlendiren de O'dur. Nitekim işte şimdi onun düzlüklerinde kendinize saraylar inşa ediyor, kayalık dağlarında evler ve barınaklar yontuyorsunuz. Bütün bunlar, size Allah'ın ihsan ettiği büyük nimetlerdir. Bu nimetler üzerinde aklınızı kullanıp düşündüğünüz ve bunların asıl sahibinin Allah olduğunu anladığınız takdirde, O'na şükretmemeniz, yahut O'na karşı gelerek yeryüzünde bozgunculuk edip fesat çıkarmanız mümkün olur mu? O halde Allah'ın size olan bu nimetlerini düşünün ve yeryüzünde bozgunculuk yapıp fesat çıkarmayın.

75 Her zaman ve her devirde olduğu gibi, başkalarına tabi olmayı değil; fakat daima başkalarının kendilerine tabi olmalarını isteyen, aksi takdirde şan ve şereflerinin, kibir ve gururlarının yok olacağına inanan, sahip oldukları makam ve mevkileri yitireceklerinden korkan ve bu sebeple de Peygamberler'e karşı çıkarak en azılı kafirler zümresini oluşturan kavmin ileri gelenleri, sayıları az olmakla beraber, bunların aksine, kendilerine gönderilen Peygamberler'in davetlerine icabet eden, onlara inanan ve daima onlara tabi olanların başında gelen fakirlere ve zayıflara şöyle demişlerdir: Siz, Salih'in, Allah'ın Peygamber'i olduğunu biliyor musunuz? Aslında bu, onların gerçeği öğrenmek arzusundan kaynaklanan bir soru değildi. Çünkü onların, Salih'in Allah'ın Peygamber'i olduğunu bildiklerini onlar da biliyorlardı. Fakat maksatları, bu inançları dolayısıyla onları alaya almak ve onlar üzerinde, inançlarından dönmelerini sağlayacak bir baskı oluşturmaktı. Nitekim bunun farkında olan fakir mümin zümre ise, onların bu sorusuna uygun düşen "Evet biliyoruz." demek yerine, "Biz yakinen inanıyoruz ki Salih, âlemlerin Rabbi tarafından gönderilmiş bir Peygamber'dir ve onun Rabbinden getirdiği her şey haktır, gerçektir." cevabını vermişlerdir.

76 Bu cevap, kibirleri yüzünden Salih'in davetine icabet etmeyen kavmin ileri gelenlerini elbette hoşnut etmemişti. Bu hoşnutsuzluktan kaynaklanan asabi bir gerginlik içinde onlara şöyle demişlerdi: Biz de, sizin tasdik ve iman ettiğiniz Salih'in Peygamberliğini ret ve inkâr edenleriz.

77 İşte bundan sonradır ki, daha önce Peygamberliğine delil olmak üzere Salih'ten istedikleri bir mucize olarak Rableri tarafından kendilerine verilen deveyi boğazlamışlar ve ona kötülük etmemek hususundaki emirlerine karşı gelmişlerdir. Aslında Kamer suresinin *"Fakat onlar, bir arkadaşlarına seslenmişler, o da kılıcını çekip deveyi öldürmüştü."* mealindeki 29. ayetinden de anlaşıldığı gibi, deveyi boğazlayan sadece bir kişi olduğu halde, onun öldürülmesinde görüş birliğine varmış olmaları dolayısıyla, bu fiil bütün kavme nisbet edilmiş ve *"Sonra da deveyi boğazlayıp Rablerinin emrine karşı geldiler."* denilmiştir. Oysa Salih onlara, *"Ey kavmim! Sizin için kendisinden başka İlah bulunmayan Allah'a ibadet edin. Rabbinizden size apaçık bir delil gelmiştir. Bu, size bir mucize olmak üzere Allah'ın devesidir. Onu, Allah'ın arzında kendi başına yeyip içmeye bırakın. Ona herhangi bir kötülük etmeyin; aksi halde, sizi elim bir azap yakalar."* diyerek deveye dokunulmaması hususunda uyarmış, ona bir kötülük yapıldığı takdirde, başlarına gelecek elim bir azabı da haber vermişti. Fakat onlar Salih'e inanmadıkları için, onun uyarılarına kulak asmadıkları gibi, azapla ilgili tehditini de umursamamışlardı. Nitekim deveyi boğazlayarak Allah'ın emrine karşı geldikleri gibi, bu umursamazlıklarını, Salih'e *"Ey Salih! Eğer gönderilmiş Peygamberler'den isen, bize vaadettiğin (azap)i getir."* diyerek ona meydan okumaktan da çekinmemişlerdir.

78 Ne var ki, Salih'in haber verdiği, fakat onların geleceğine inanmadıkları o elim azap, şiddetli bir *recfe*, yahut *sayha*, yahut *sâika*, yahutta *tâğıye* olarak onları çepeçevre kuşatmış ve Salih ile ona inananlar dışında bütün kavmi, bulundukları yerde yüzüstü çökertmiştir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, Salih kıssasının nakledildiği muhtelif surelerde bu azap, birbirine yakın manalara gelen *recfe, sayha, sâika* ve *tâğıye* kelimeleriyle zikredilmiştir ki, şiddetli bir yıldırım sesiyle meydana gelen bir

sarsıntı olup, bu ses dalgası karşısında hiçbir cismin sağlam kalması mümkün değildir.

79 Salih, iman etmemeleri sebebiyle kavminin başına gelen bu büyük felaketi görünce, şüphesiz büyük bir üzüntü içerisinde onlardan ayrılmış ve ayrılırken de onlara şöyle hitap etmiştir: Ey kavmim! Sizi doğru olan yola, Rabbimin hak yoluna çevirebilmek için bütün gücümü kullanarak, belki de gücümün üstünde gayret sarfederek size nasihat ettim; Rabbimin risaletini tebliğ ettim. Tuttuğunuz bu yanlış yolu terketmediğiniz takdirde, üzerinize elim bir azabın geleceğini size haber verdim. Fakat ne yazık ki siz, nasihattan hoşlanmayan bir kavim idiniz; bu sebeple beni dinlemediniz; uyarılarıma kulak asmadınız ve Allah'a karşı gelmenizin cezası olarak da, işte bu en şiddetli azap ile helak oldunuz.

Salih'in helak olan kavmine yönelttiği bu sözlerle, Hazreti Peygamber'in Bedir'de hezimete uğrayan ve öldürülen Kureyşli müşriklerin cesetleri başında söylediği sözler arasında büyük bir benzerlik vardır. Buhârî (*Sahih,* II. 101; V. 8) ve Müslim (*Sahih,* IV. 2203)'in muhtelif isnatlarla naklettikleri bir hadisten öğrendiğimize göre, Resulullah (sas.), Bedir kuyusunda cesetleri üç gün terkettikten sonra, üçüncü gün gelmiş ve onların yanına dikilerek onlara hitapla şöyle demiştir: "Ya Ebâ Cehl İbn Hişam! Yâ Umeyyetebne'l-Halef! Ya Utbetebne'r-Rebî'a! Ya Şeybete'bne'r-Rebî'a! Sizler Rabbinizin vaadettiklerini gerçek bulmadınız mı? Ben, Rabbimin bana vaadettiklerini gerçek buldum.". Hazreti Peygamber'in bu sözlerini işiten Ömer İbnu'l-Hattâb: Ya Resulallah! Onlar nasıl işitecekler; kokuşmuş birer leş oldukları halde nereden cevap verecekler? deyince, Hazreti Peygamber: "Nefsim elinde olan Allah'a yemin ederim ki, sizler, benim söylediklerimi onlardan daha iyi işitir değilsiniz. Şu var ki onlar, cevap vermeye muktedir olamazlar." buyurmuştur.

Semud kavminin helaki, Hûd suresinin 65-66. ayetlerinden anlaşıldığına göre, deveyi boğazlamalarından üç gün sonra vukubulmuştur. Bu ayetlerinde Allah Teâlâ, deveyi kesmeleri üzerine Salih'in onlara şöyle dediğini haber vermiştir: *"Yurdunuzda üç gün daha (dünya nimetlerinden) faydalanın. Bu, yalanlanmayacak bir sözdür.". Nitekim emrimiz gelince, Salih'i ve onunla birlikte iman edenleri, kendi katımızdan bir rahmetle o günün azabından kurtarmıştık. Rabbin, asıl kuvvetli ve galip olan, işte O'dur.".*

Netice olarak, Salih'in kavmi de, kendinden önceki Nûh ve Hûd kavimleri gibi, Allah'tan başka İlah edindiği putlara ibadet etmesi ve kendisini hak yola davet etmek için gönderilen Peygamber'i yalanlaması dolayısıyla helak olmuş ve yeryüzünü, kendinden sonra gelecek olan yeni nesillere miras bırakmıştır.

وَلُوطًا إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِۦٓ أَتَأْتُونَ ٱلْفَٰحِشَةَ مَا سَبَقَكُم بِهَا مِنْ أَحَدٍ مِّنَ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٨٠﴾ إِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ
ٱلرِّجَالَ شَهْوَةً مِّن دُونِ ٱلنِّسَآءِ ۚ بَلْ أَنتُمْ قَوْمٌ مُّسْرِفُونَ ﴿٨١﴾ وَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِۦٓ إِلَّآ أَن قَالُوٓا۟ أَخْرِجُوهُم
مِّن قَرْيَتِكُمْ ۖ إِنَّهُمْ أُنَاسٌ يَتَطَهَّرُونَ ﴿٨٢﴾ فَأَنجَيْنَٰهُ وَأَهْلَهُۥٓ إِلَّا ٱمْرَأَتَهُۥ كَانَتْ مِنَ ٱلْغَٰبِرِينَ ﴿٨٣﴾ وَأَمْطَرْنَا
عَلَيْهِم مَّطَرًا ۖ فَٱنظُرْ كَيْفَ كَانَ عَٰقِبَةُ ٱلْمُجْرِمِينَ ﴿٨٤﴾

[80] (Peygamber olarak) Lut'u da (göndermiştik). O da kavmine demişti ki: "Âlemde hiç kimsenin sizden önce işlemediği fuhşu mu işliyorsunuz"?

[81] "Siz, kadınları bırakıp da şehvetle erkeklere yaklaşıyorsunuz. Belli ki siz, haddi aşan müsrif bir kavimsiniz.".

[82] (Buna karşılık) kavminin cevabı, "Lut ve taraftarlarını, ülkenizden çıkarın; zira onlar, (bizim fiillerimize iştirak etmeyen ve fazlaca) temizlenen insanlardır." demekten başkası olmamıştı.

[83] Bunun üzerine biz de, geride kalanlardan olan karısı dışında, hem Lut'u, hem de ehlini kurtarmıştık.

[84] Üzerlerine öyle bir (taş) yağmuru yağdırmıştık ki, mücrimlerin akibetinin nasıl olduğunu bir gör.

Lut kıssası, Kur'an-ı Kerim'de, Nûh, Hûd ve Salih kıssalarından sonra nakledilen dördüncü kıssadır. Sedum halkına Peygamber olarak gönderilen Lut, İbrahim'in (as) kardeşi oğlu olup Lut İbn Hârân İbn Âzer nesebiyle tanınmıştır. *"Bir gün İbrahim, babası Âzer'e şöyle demişti:..."* ibaresiyle başlayan En'âm suresinin 64. ayetinden de anlaşıldığı gibi, İbrahim'in babası Âzer, Lut'un dedesi, babası Hârân ise, İbrahim'in kardeşi idi. Lut, amcası İbrahim (as) ile birlikte iman etmiş ve babası Hârân'ın ölümünden sonra da muhtelif yolculuklarında amcasının yanından ayrılmamıştı. Son Mısır yolcuğundan dönüşlerinde Filistin'e yerleşmişlerse de, raiyyeleri arasında çıkan bazı anlaşmazlıklar sebebiyle Lut, Ürdün tarafına geçmiş ve orada Sedum şehrine yerleşmişti. Ne var ki Sedum halkı, eşi görülmemiş derecede kötü bir ahlaka ve çirkin bir seciyeye sahiptiler. Günah işlemekten hiç çekinmiyorlar, işledikleri günaha son vermeyi de düşünmüyorlardı. Kadınları bırakarak erkeklerle münasebette bulunmak gibi o zamana kadar Âdemoğulları arasında hiç işlenmemiş olan en çirkin fuhşun mucidi olarak da şöhret kazanmışlardı. Keza ticaret kervanlarını vurup mallarını gasbediyorlar, halkın arasında ve gözleri önünde haya ve iffetten yoksun her türlü habaisi işliyorlardı. Nitekim Allah Teâlâ'nın, Ankebût suresinin 28-29. ayetlerinde de açıkladığı gibi, Lut, bir gün onlara: *"Siz, âlemden hiç kimsenin sizden önce yapmadığı fuhşu yapıyorsunuz: Erkeklere yanaşıyor, yol kesiyor ve toplantılarınızda kötü şeyler yapıyorsunuz, değil mi"*? demişti.

Kavim, şeytanın bu derece esiri olup onun yoluna girince, Rabbi Lut'a vahyederek aralarında Peygamberliğini ilan ile onları Allah'ın ibadetine davet etmesini ve işledikleri bütün kötülükleri terketmeleri için onları uyarmasını emretmiştir. Şuarâ suresinin 160-166. ayetlerinde de açıklandığı gibi, Lut onlara şöyle demiştir: *"Hiç Allah'tan korkmuyor musunuz? Ben sizin için güvenilir bir Peygamberim. Bu itibarla Allah'tan korkun ve bana itaat edin. Bu işe karşılık sizden bir ücret istemiyorum. Benim ücretim, ancak âlemlerin Rabbi Allah'a aittir. Rabbinizin sizin için yarattığı zevcelerinizi bırakıp da, âlemlerin içinde erkeklere mi yanaşıyorsunuz? Hayır; siz haddi aşan bir kavimsiniz."*. Ne var ki kulakları sağır, gözleri kör olan ve kalpleri de örtülü bulunan kavim, fısk-u fücurlarına ve isyanlarına devam ederek Peygamberler'i Lut'a uymaya ve onun peşinden gitmeye hiç niyetli olmadıklarını gösterdikleri gibi, onu aralarından atmak ve memleketlerinden çıkarmakla da tehdit etmişlerdir. Önce ona *"Ey Lut! eğer buna son vermezsen, mutlaka sürülenlerden olacaksın."* (Şuarâ suresi, 167), demişler, sonra da birbirlerine *"Lut ve taraftarlarını ülkenizden çıkarın; zira onlar, (bizim fiillerimize iştirak etmeyen ve fazlaca) temizlenen insanlardır."* (Â'râf suresi, 82) tavsiyesinde bulunmuşlardır.

Lut, kavminin sözlerine kulak vermediklerini ve kendisine itaat etmediklerini görünce, onları Allah'ın üzerlerine gelecek azabıyla ve çok kötü sonuçlanacak bir akibetle korkutmuş (Kamer suresi, 36) ise de, onlar, bu tehditleri hafife almışlar, aksine kötü ve çirkin davranışlarını daha da artırmışlardır. Bunun üzerine çaresiz kalan Lut, *"Rabbim! Beni ve ailemi onların yaptıklarından kurtar."* (Şuarâ, 169); *"Rabbim! Bozgunculuk yapan bu kavme karşı bana yardım et."* (Ankebût suresi, 30)

diyerek Rabbine yalvarmış ve bu müfsit kavme karşı O'ndan yardım istemiştir.

Lut'un bu yardım isteğine icabet eden Rabbi, ahalisi zalim olan bu şehre, hakettikleri cezayı vermek üzere meleklerini göndermiştir. Ancak melekler, Lut'a gitmeden önce İbrahim'in (as) evine uğramışlar ve orada bir süre konaklamışlardır. İbrahim (as) ise, onların,Allah'ın elçileri olduklarından habersiz, gelip geçen bazı yolcular olduklarını düşünerek onların istirahatlarını sağlamaya ve bir misafire yapılması gereken izaz ve ikramda kusur etmemeye çalışmıştır. Ne var ki elçilerin kendilerine ikram edilen yiyeceklere el uzatmadıklarını görünce, önce şaşırmış, sonra da içinde bir korku hissetmiştir. Bunun üzerine elçiler onu teselli etmişler ve *"Korkma; biz Lut kavmine gönderildik."* (Hud suresi, 70) demişler, bu arada hizmet için ayakta duran İbrahim'in karısına da, önce İshak, ardından da Yakup adında iki oğul müjdesi vermişlerdir. İşte bunun üzerinedir ki kadın: *"Vay başıma gelenlere! Ben kocakarı, kocam da yaşlı bir adam olduğu halde çocuk mu doğuracağım? Bu, gerçekten şaşılacak bir şey."* (Hud suresi, 72) demiştir.

Allah'ın elçileri İbrahim'in (as) yanından ayrıldıktan sonra güzel yüzlü gençler suretinde Sedum şehrine gelmişlerdir. Bazı rivayetlerden öğrenildiğine göre, şehrin girişinde ailesine su götüren genç bir kızla karşılaşmışlar ve ona misafir olarak kalacakları bir ev sormuşlardır. Bu genç kız, Lut'un kızı idi ve meleklere "Ben dönünceye kadar yerinizden ayrılmayın." diyerek hemen babasına koşturmuştu. Zira genç kız, kavmin bu gençlerden haberdar olup onlara bir kötülük etmelerinden korkuyordu. Bu sebeple babasına gelmiş ve ona şehre gelen gençlerden haber vermiştir. Lut, yabancıları şehir halkının haberi olmadan eve getirmişse de, onun iyi niyetli olmayan karısı şehir halkına, Lut'un evindeki misafirleri haber vermekte gecikmemiştir. Bunun üzerine halk, gözü dönmüş bir halde Lut'un evine gelerek gençleri kendilerine teslim etmesini istemişlerdir. Ancak Lut onlara şöyle demiştir: *"Ey kavmim! İşte bunlar kızlarım. (Evlenmek istiyorsanız) onlar sizin için daha temizdir; Allah'tan korkun. Beni misafirlerimin içinde küçük düşürmeyin. İçinizde aklı başında hiçbir adam yok mu"*? (Hud suresi, 78). Gençleri almadan gitmeye niyetli görünmeyen Sedum halkı ise, Lut'un bu sözlerine karşı şu cevabı vermişlerdir: *"Bizim, kızlarınız üzerinde hiçbir hakkımızın olmadığını çok iyi biliyorsun. Ayrıca bizim ne istediğimizi de iyi bildiğine hiç şüphe yok."*. Lut, halkın bu ısrarlı direnişi karşısında, onlara karşı koyacak bir gücü, yahut sığınacak bir kalesi bulunmasını temenni etmişti ki, misafirleri, kendilerinin kim olduklarını açıklamışlar ve onu, içinde bulunduğu üzüntülü halden kurtarmak için şöyle teselli etmişlerdir: *"Ey Lut! Biz, Rabbinin elçileriyiz. Onlar sana asla ilişemeyeceklerdir. Gecenin bir vaktinde ailenle birlikte çık. Karın dışında, içinizden hiçbiri geriye dönüp bakmasın. Zira kavminin başına gelecek olan (azap), onun da başına gelecektir. Onlara vaadedilen (azap) sabah vaktidir. Sabah da yakın değil mi"*? (Hud suresi, 81). İşte bundan sonradır ki Allah'ın emri gelince, bu azgın kavmin üzerine gökten taşlaşmış çamur yağmış ve bulundukların yerin altını üstüne getirmiştir. Allah Teâlâ, Sedum halkının üzerine gelen bu azap ile ilgili olarak, Â'râf suresinin 83-84. ayetlerinde, *"Bunun üzerine biz de, geride kalanlardan olan karısı dışında, hem Lut'u, hem de ehlini kurtarmıştık. Üzerlerine öyle bir (taş) yağmuru yağdırmıştık ki, mücrimlerin akibetinin nasıl olduğunu bir gör."*. Hûd suresinin 82-83. ayetlerinde, *"Emrimiz gelince, oranın üstünü altına getirmiş, üzerine birbiri arkasından taşlaşmış çamur yağdırmıştık. Rabbin katında işaretlenmiş (taşlardı bunlar). (Bu hadisenin cereyan ettiği yer ise, bugünkü Mekkeli) zalimlerden hiç de uzak değildi."*. Şuarâ suresinin 170-173. ayetlerinde, *"Bundan sonradır ki, geride kalan yaşlı bir kadın dışında, onu ve ailesini hep kurtarmıştık. Sonra diğerlerini ise, helak etmiştik. Üzerlerine şiddetli bir (taş) yağmur yağdırmıştık. Uyarılmış olanların yağmuru da ne kötüdür."*

buyurmuştur ki, bu da, Sedum halkı gibi ahlak yönünden çökmüş isyankar milletlerin ibret almaları ve Allah'ın yoluna girmeleri için anlatılan Lut kıssasıdır. Allah Teâlâ buyurmuştur ki:

[80] (Peygamber olarak) Lut'u da (göndermiştik). O da kavmine demişti ki: "Âlemde hiç kimsenin sizden önce işlemediği fuhşu mu işliyorsunuz"?

[81] "Siz, kadınları bırakıp da şehvetle erkeklere yaklaşıyorsunuz. Belli ki siz, haddi aşan müsrif bir kavimsiniz.".

[82] (Buna karşılık) kavminin cevabı, "Lut ve taraftarlarını, ülkenizden çıkarın; zira onlar, (bizim fiillerimize iştirak etmeyen ve fazlaca) temizlenen insanlardır." demekten başkası olmamıştı.

[83] Bunun üzerine biz de, geride kalanlardan olan karısı dışında, hem Lut'u, hem de ehlini kurtarmıştık.

[84] Üzerlerine öyle bir (taş) yağmuru yağdırmıştık ki, mücrimlerin akibetinin nasıl olduğunu bir gör.

80 Allah Teâlâ ayet-i kerimeye *Ve Lut'u da*...buyurarak başlamış ve cümleyi, daha önce zikrettiği Peygamberler'in gönderilişiyle ilgili cümlelere matuf kılmıştır. Filhakika 59. ayette *"Nuh'u kavmine Peygamber olarak göndermiştik."* buyurarak Nûh kıssasını beyan ettikten sonra, 65. ayette *"Ad kavmine kardeşleri Hud'u..."*, 73. ayette *"Semud kavmine kardeşleri Salih'i"*, 80. ayette ise, *"Ve Lut'u da"* buyurmuş ve sırasıyla her birini kavmine Peygamber olarak gönderdiğini zikrederek kıssalarını anlatmıştır.

Lut, Semud kavmini uyarmak ve onları doğru yola davet etmek için Peygamber olarak görevlendirilince ilk işi, onlara, daha önce gelip geçmiş hiçbir kavimde, hiç kimsenin irtikap etmediği çirkin bir fiili, yani erkekler arasındaki fuhşu hatırlatarak onları azarlamak olmuştur. Onlara şöyle demiştir: Siz, dünyada sizden önce hiç kimsenin işlemediği bu çirkin fiili mi işliyorsunuz? Bunu işleyip aranızda adet haline getirmekle, sizden sonra gelecek olan nesillere de kötü örnek olduğunuzun ve daha sonra aynı fiili işleyecek olanların vebalini de yüklendiğinizin farkında mısınız? Sizin işlediğiniz bu fiil, insan fıtratına veya yaratılışına o derece aykırıdır ki, sizden önce hiç kimse bunu işlemeyi düşünmemiş veya buna cüret etmemiştir. Böyle olduğu içindir ki bu fiil, dinin hidayetine de taban tabana zıttır.

81 Siz, Allah'ın sizin için yarattığı ve evlilik yoluyla size meşru kıldığı kadınları bırakıyor ve erkeklere arkalarından şehvetle yanaşıyorsunuz. Siz, işlediğiniz bu fiille, kendinizi hayvanlardan daha rezil bir derekeye düşürdüğünüzü de anlamayacak kadar beyinsiz insanlarsınız. Çünkü bütün hayvan cinsleri, yalnız dişilerine yanaştıkları halde siz dişilerinizi bırakıp erkeklerinize yanaşıyor ve şehvetinizi onlarla tatmin ediyorsunuz. Keza hayvanlar, sadece şehvetlerini tatmin için değil; fakat aynı zamanda nesillerini devam ettirebilmek için dişilerine yanaşırken, siz neslin devamı gayesinden uzak, sadece şehvet gidermek için erkek peşinde koşuyorsunuz. Bu bakımdan siz, şehvet yönünden israfa düşen bir kavimsiniz. Kavmin, şehvetteki bu israfına, Şuarâ suresinin 166. ayetinde *"Siz, haddi aşan bir kavimsiniz."* buyurulmak suretiyle açıklık getirilmiş, Neml suresinin 55. ayetinde ise, *"Siz, cahillik eden bir kavimsiniz."* buyurularak, şehvetteki bu israfın veya haddi aşmanın akılsızlıktan ve cehaletten kaynaklanan bir aşırılık olduğu gösterilmiştir. Filhakika bu insanlar, akıllarını kullanıp yaptıkları işin, gerek din gerekse sağlık yönünden akibetini ve kendilerine getireceği büyük zararı düşünmüş olsalardı, bu derece kötü ve çirkin bir fiili işlemeye kalkışmazlardı. Fakat onlar, şehvetlerinin esiri olmuş ve hayvani zevkten başka hiçbir şeyi düşünemez hale gelmiş birtakım yaratıklardı.

82 Nitekim bu yüzden de Lut'un nasihatına, yahut telkin ve tavsiyesine hiç kulak vermemiş-

ler, sapık yollarını terkedip iyiye, güzele ve doğruya dönmek yerine, onu fazla temiz olmakla suçlayarak "Onu ve ona inananları ülkeden çıkarın; zira onlar, bizim yaptıklarımızı yapmayan, kadın ve erkeklere arkalarından yanaşmayan fazlaca temiz insanlarmış." demekle yetinmişlerdir. Aslında onların Lut'u ve diğer müminleri, kendi çirkin fiillerini işlemeyen temiz insanlar olarak tavsif etmelerinde açık bir alay vardı ve bu sözü söyleyerek onlarla alay ediyorlardı. Eğer Lut ve adamlarına temizlik isnadında ciddi olsalardı, onların yurdlarından çıkarılmalarını istemezler ve kendileri de onlar gibi erkeklere yanaşmayarak onlar kadar temiz olmaya çalışırlardı.

83 Neticede Allah Teâlâ, Lut'u ve bir karısı dışında ona inanan ailesini kurtarmış, söz dinlemeyen azgın kavmini ise, elim bir azap ile helak etmiştir. Kavmiyle birlikte cezalandırılan Lut'un karısı, kavminin dininden olan ve her fırsatta onların yanında yer alan bir kadındı ve bu yüzden o da kavmi gibi azabı hak etmişti. Ayet-i kerimeden anlaşıldığına göre, Allah Teâlâ'nın kurtardığı kimseler, bir karısı dışındaki Lut'un hane halkıdır. Nitekim Zâriyât suresinin 35-36. ayetlerinde de bu hususa işaret edilmiş ve kurtarılan kimselerin, sadece bir ev halkı olduğu bildirilmiştir. Bu ayetlerinde Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Bunun üzerine, müminlerden orada olanları çıkardık. Zaten orada kendilerini Allah'a teslim etmiş olanlardan yalnız bir tek ev bulmuştuk."*.

84 Allah Teâlâ, ceza olarak üzerlerine gökten öyle bir yağmur yağdırmıştır ki, o zamana kadar ne böyle bir yağmur yağmış ne de herhangi bir kimse görmüştür. Çünkü bu yağmur, kuruyup çatlamış olan topraklara can veren bir rahmet değil; fakat başka ayetlerde de açıklandığı gibi, kurumuş ve taşlaşmış çamurdan oluşan bir yağmur idi. Yahut daha açık bir ifadeyle Allah Teâlâ, üzerlerine kendisine isabet eden kimseyi yere mıhlayan taşlar yağdırmıştır. Nitekim Hûd suresinin 82-83. ayetlerinde şöyle buyurmuştur: *"Emrimiz gelince, oranın üstünü altına getirmiş, üzerine birbiri arkasından taşlaşmış çamur yağdırmıştık. Rabbin katında işaretlenmiş (taşlardı bunlar. Bu hadisenin cereyan ettiği yer ise, bugünkü Mekkeli) zalimlerden hiç de uzak değildi."*. Hıcr suresinin 74. ayetinde de, aynı manada şöyle buyurmuştur: *"Şehrin altını üstüne getirmiş ve üzerlerine çamurdan sertleşmiş taşlar yağdırmıştık."*. Bu taşların parçalanmış ve arzın çekim alanına girmiş gök cisimleri olduğuna şüphe yoktur. Bu husus gözönünde bulundurulursa, gökten taş yağmış olmasının, olmayacak işlerden olmadığı kolayca anlaşılır. Şüphesiz hiçbir şey Allah Teâlâ için güç değildir. O, bir şeyin olmasını murat ettiği zaman, o şey hemen olur. (Nahl suresi, 40).

وَإِلَىٰ مَدْيَنَ أَخَاهُمْ شُعَيْبًا ۚ قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُ ۖ قَدْ جَاءَتْكُمْ بَيِّنَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ
فَأَوْفُوا الْكَيْلَ وَالْمِيزَانَ وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ أَشْيَاءَهُمْ وَلَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ بَعْدَ إِصْلَاحِهَا ۚ ذَٰلِكُمْ
خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٨٥﴾ وَلَا تَقْعُدُوا بِكُلِّ صِرَاطٍ تُوعِدُونَ وَتَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ مَنْ آمَنَ
بِهِ وَتَبْغُونَهَا عِوَجًا ۚ وَاذْكُرُوا إِذْ كُنْتُمْ قَلِيلًا فَكَثَّرَكُمْ ۖ وَانْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِينَ
﴿٨٦﴾ وَإِنْ كَانَ طَائِفَةٌ مِنْكُمْ آمَنُوا بِالَّذِي أُرْسِلْتُ بِهِ وَطَائِفَةٌ لَمْ يُؤْمِنُوا فَاصْبِرُوا حَتَّىٰ يَحْكُمَ اللَّهُ بَيْنَنَا ۚ
وَهُوَ خَيْرُ الْحَاكِمِينَ ﴿٨٧﴾ قَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا مِنْ قَوْمِهِ لَنُخْرِجَنَّكَ يَا شُعَيْبُ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَكَ
مِنْ قَرْيَتِنَا أَوْ لَتَعُودُنَّ فِي مِلَّتِنَا ۚ قَالَ أَوَلَوْ كُنَّا كَارِهِينَ ﴿٨٨﴾ قَدِ افْتَرَيْنَا عَلَى اللَّهِ كَذِبًا إِنْ عُدْنَا فِي مِلَّتِكُمْ

بَعْدَ اِذْ نَجّٰيـنَا اللّٰهُ مِنْهَا ۜ وَمَا يَكُونُ لَـنَآ اَنْ نَعُودَ فِيهَآ اِلَّآ اَنْ يَشَآءَ اللّٰهُ رَبُّنَا ۜ وَسِعَ رَبُّنَا كُلَّ شَىْءٍ عِلْمًا ۜ عَلَى
اللّٰهِ تَوَكَّلْنَا ۜ رَبَّنَا افْتَحْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ قَوْمِنَا بِالْحَقِّ وَاَنْتَ خَيْرُ الْفَاتِحِينَ ﴿٨٩﴾ وَقَالَ الْمَلَاُ الَّذِينَ كَفَرُوا
مِنْ قَوْمِهٖ لَئِنِ اتَّبَعْتُمْ شُعَيْبًا اِنَّكُمْ اِذًا لَخَاسِرُونَ ﴿٩٠﴾ فَاَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ فَاَصْبَحُوا فِى دَارِهِمْ جَاثِمِينَ ۟
﴿٩١﴾ اَلَّذِينَ كَذَّبُوا شُعَيْبًا كَاَنْ لَمْ يَغْنَوْا فِيهَا ۟ اَلَّذِينَ كَذَّبُوا شُعَيْبًا كَانُوا هُمُ الْخَاسِرِينَ ﴿٩٢﴾ فَتَوَلّٰى عَنْهُمْ
وَقَالَ يَا قَوْمِ لَقَدْ اَبْلَغْتُكُمْ رِسَالَاتِ رَبِّى وَنَصَحْتُ لَكُمْ ۚ فَكَيْفَ اٰسٰى عَلٰى قَوْمٍ كَافِرِينَ ۚ ﴿٩٣﴾

85 Medyen kavmine de kardeşleri Şuayb'ı göndermiştik. Şuayb, (onlara şöyle) demişti: "Ey kavmim! Sizin için kendisinden başka ilah bulunmayan Allah'a ibadet edin. Rabbinizden size apaçık bir delil gelmiştir. Ölçüyü ve tartıyı tam yapın ve halkın eşyasını eksiltmeyin. Islahından sonra yeryüzünde fesat çıkarmayın. Eğer mümin kişiler iseniz, bu sizin için daha hayırlıdır.".

86 "Allah'a iman edenleri tehdit ederek O'nun yolundan çevirmek ve o yolu eğriltmeye çalışmak için her yolun başına oturmayın. Sayıca az iken sizi çoğaltışını düşünün ve fesatlık edenlerin akibetinin nasıl olduğuna bir bakın.".

87 "İçinizden bir kısmı benimle gönderilen (risalet) e iman etmiş, bir kısmı da iman etmemiş ise, Allah, aramızda hüküm verinceye kadar sabredin. O, hükmedenlerin en hayırlısıdır.".

88 Kavminden büyüklük taslayan ileri gelenler, (Şuayb'a) şöyle demişlerdi: "Ey Şuayb! Ya seni ve seninle birlikte iman edenleri mutlaka ülkemizden çıkaracağız; ya da dinimize geri döneceksiniz." Şuayb da demişti ki: (Ülkemizden çıkmayı, yahut dininize dönmeyi) istemediğimiz halde de mi"?

89 "Allah bizi, sizin dininizden kurtardıktan sonra, dininize tekrar döndüğümüz takdirde, elbette Allah'a yalan iftira etmiş oluruz. Rabbimiz Allah dilemedikten sonra, bizim için artık (sizin) dine dönmemiz (mümkün) olmaz. Rabbimiz, ilmiyle her şeyi kuşatmıştır. Biz, Allah'a tevekkül etmişizdir. Rabbimiz! Bizimle kavmimiz arasında hak ile hükmet; sen, hükmedenlerin en hayırlısısın.".

90 Kavminden küfreden ileri gelenler de demişlerdi ki: "Eğer Şuayb'a tabi olursanız, bu takdirde siz, mutlaka ziyana uğrarsınız.".

91 İşte bunun üzerine, kafirleri öyle bir sarsıntı yakalamıştı ki, kendi yurtlarında çökekalmışlardı.

92 Şuayb'ı (ülkelerinden çıkarmakla tehdit ederek) yalanlayanlar, sanki ülkelerinde oturmamış gibi olmuşlardı. Keza Şuayb'ı yalanlayanlar (ve ona tabi olanları ziyana uğratmakla tehdit edenler), asıl kendileri ziyana uğramışlardı.

93 Şuayb ise, onlardan ayrılmış ve şöyle demişti: "Ey kavmim! Ben size Rabbimin risaletini tebliğ etmiş ve size nasihatta bulunmuştum. Şimdi ben, kafir bir kavme nasıl üzülürüm"?!

Allah Teâlâ, Nûh, Hud, Salih ve Lut'tan sonra da, beşinci olarak Şuayb ile, onun Peygamber olarak gönderildiği Medyen halkının kıssasını zikretmiştir. Bazı müfessirlere göre Medyen, Ürdün'ün güney doğusunda, Hicaz yolu üzerindeki Maan bölgesinde yaşayan ve Medyen İbn İbrahim (as) sülalesinden gelen bir Arap kavminin adıdır. Şuayb ise, İbn Mîkîl İbn Yeşcûr İbn Medyen'dir. Diğer bazı müfessirlerler ise, Medyen'in bir belde adı olduğunu ve halkına da, bu beldeye nisbetle Medyen halkı denildiğini ileri sürmüşlerdir.

Medyen halkı Allah'a inanmıyor, sık ağaçlardan oluşan ve koruluğun yetiştiği bataklık manasına gelen Eyke'ye ibadet ederek O'na şirk koşuyorlardı. Bu itibarla Kur'an-ı Kerim'in Şuarâ suresinde (ay. 176), Sad suresinde (ay. 13) ve Kaf suresinde (ay. 14) bu kavmin *Ashâbu'l-Eyke* (Eyke Ehli) adıyle de zikredildiği ve kendilerine gönderilen Peygamber'i yalanlayarak azaba müstehak oldukları açıklanır. Ancak Eyke halkı ile Medyen halkının aynı halk olup olmadığı hususunda açık ve kesin bir bilgi mevcut değildir. Zira bazı haberlere göre Eyke halkı, Medyen halkından ayrı olup Medyen'e doğru deniz kenarında bol ağaç bitiren bir bataklık halkıdır ve Şuayb onlara da Peygamber olarak gönderilmişse de onlardan değildir. Nitekim Şuayb adının Eyke halkı ile ilgili olarak zikredildiği ayetlerde Şuayb'tan *ahûhum Şuayb* (kardeşleri Şuayb) şeklinde bahsedilmemiş, fakat sadece Şuayb denilmiştir. Buna rağmen Medyen halkından bahsedilirken *"Medyen kavmine de kardeşleri Şuayb'ı göndermiştik."* denilmiştir. Yukarıda da açıkladığımız gibi Şuayb, Medyen'in torunlarındandır.

Allah Teâlâ, Medyen halkına Peygamber olarak Şuayb'ı göndermiş, onun davetini mucizelerle teyit etmiş ve apaçık delillerle ona yardımcı olmuştur. Şuayb da onları tek bir Allah'ın ibadetine davet etmiş, adaleti emrederek zulümden nehyetmiştir; Allah'ın onlara ihsan ettiği hudutsuz nimetleri ve bu nimetlerle bahşettiği büyük zenginliği hatırlatmış, onları irşat ettiği hak yolda kendisine tabi olmalarını emretmiş, karşı çıktıkları takdirde, Allah'ın intikamı ve elim azabıyla onları tehdit etmiştir. Onlara şöyle demiştir: *"Ey kavmim! Sizin için kendisinden başka İlah bulunmayan Allah'a ibadet edin. Rabbinizden size apaçık bir delil gelmiştir. Ölçüyü ve tartıyı tam yapın ve halkın eşyasını eksiltmeyin. Islahından sonra yeryüzünde fesat çıkarmayın. Eğer mümin kişiler iseniz, bu sizin için daha hayırlıdır."*. (Â'râf suresi, 85).

Ne var ki Medyen halkı, onun sözlerine ve nasihatlarına kulak asmamış, onu alaya alarak şöyle demişlerdir: Ey Şuayb! Geçmişte atalarımızın ve babalarımızın ibadet ettikleri ve bizim de onlara tabi olarak ibadet ettiğimiz İlahları terkederek başka bir İlaha ibadet etmemizi, yahut halka dilediğimiz gibi muamele etmekten vazgeçmemizi sana senin namazın mı emrediyor? Biz, bu ortamda ve atalarımızdan görüp öğrendiğimiz bu davranışlarla gelişip büyüdük ve pek çok mal mülk sahibi olduk. Şimdi sen, yumuşak huylu aklı başında bir insan olduğun halde, bize atalarımızdan miras kalan bu dini terketmemizi nasıl emredersin?

Şuayb'ın bazan yumuşak ve müjdeleyici, bazan da sert ve korkutucu sözleri ve nasihatları, kavmi üzerinde hiçbir tesir icra etmiyor, aksine onlar, Şuayb'ı ve ona iman edenleri, dinlerine dönmedikleri takdirde yurdlarından çıkarmakla ve hattâ öldürmekle tehdit ediyorlardı. Şuayb'a şöyle diyorlardı: *"Ey Şuayb! Ya seni ve seninle birlikte iman edenleri mutlaka ülkemizden çıkaracağız; ya da dinimize geri döneceksiniz."*. (Â'râf suresi, 88). Şuayb ise, onların bu tehditlerine, daha yumuşak bir üslup ile nasihat ederek şu cevabı veriyordu: *"Allah bizi, sizin dininizden kurtardıktan sonra, dininize tekrar döndüğümüz takdirde, elbette Allah'a yalan iftira etmiş oluruz. Rabbimiz Allah dilemedikten sonra, bizim için artık (sizin) dine dönmemiz (mümkün) olmaz. Rabbimiz, ilmiyle her şeyi kuşatmıştır. Biz Allah'a tevekkül etmişizdir. Rabbimiz! bizimle kavmimiz arasında hak ile hükmet; sen, hük-*

medenlerin en hayırlısısın.". (Â'râf suresi, 89). *"Ey kavmim! Bana söyler misiniz, eğer ben Rabbimden gelen apaçık bir delil üzerinde isem ve bana güzel bir rızık da vermiş ise, (başka ne yapabilirim?). Ben size menettiğim şeyleri yaparak size muhalefet etmeyi istemem. Ben, gücümün yettiği kadar sizi ıslah etmekten başka bir arzuya sahip değilim. Benim başarım, ancak Allah'ın yardımıyladır. Ben O'na tevekkül ettim ve O'na yöneldim.".* (Hud suresi, 88).

Şuayb, düşünüp ibret almaları ve doğruyu bulmaları için kavmini bu çeşit sözlerle uyarırken, kendisinin, Rabbinin sadece bir elçisi olarak görev yaptığını, bu işte hiçbir çıkarı bulunmadığını ve onlardan bu iş için herhangi bir ücret de istemediğini söylüyor, onlara şöyle diyordu: *"Ben sizin için güvenilir bir Peygamberim. Bu itibarla Allah'tan korkun ve bana itaat edin. Bu işe karşılık sizden bir ücret istemiyorum. Benim ücretim, ancak âlemlerin Rabbi Allah'a aittir.".* (Şuarâ suresi, 178-180).

Şuayb, kavmine, daha önce kendilerine gönderilen Peygamberler'e karşı gelen ve onları yalanlayan kavimlerin bu davranışlarından dolayı başlarına gelen elim azabı da hatırlatıyor ve onlardan ibret almalarını ve onların düştükleri büyük hatalara düşmemeleri için onları uyarıyordu. O şöyle diyordu: *"Ey kavmim! Bana karşı gelmeniz, Nûh kavminin, yahut Hûd kavminin, yahutta Salih kavminin başlarına gelenlerin benzerini sizin de başınıza getirmesin. Lut kavmi sizden uzak değildir (ve başlarına geleni hepiniz yakinen bilirsiniz). Bu itibarla Rabbinizden mağfiret dileyin, sonra da O'na tevbe edin. Şüphesiz Rabbim çok merhametlidir, çok sevgi doludur.".* (Hud suresi, 89-90). Ne var ki Medyen halkının kulakları o derece sağır, gözleri o derece kör ve kalpleri o derece mühürlü idi ki, ne Şuayb'ın söylediklerini işitebiliyor, ne sözlerindeki gerçekleri görebiliyor ve ne de onları idrak edebiliyorlardı. Aksine onu tehdit ediyorlar ve diyorlardı ki: *"Ey Şuayb! Söylediklerinin çoğunu anlamıyoruz ve seni de içimizde zayıf görüyoruz. Eğer taraftarların olmasaydı, seni recmeder (taşla öldürür)dik. Sen, bizim üzerimizde bir güç sahibi de değilsin.".* (Hud suresi, 91).

Şuayb, kavminden gelen hiçbir tehdite aldırış etmiyor, Rabbinin bir elçisi olarak, kavmini Allah'ın ibadetine davet etmekten geri kalmıyordu. Onun bu daveti de, bazan işiten kulak, gören göz ve idrak eden kalp bulabiliyor ve birkaç kişi de olsa, onların iman edenler grubuna katılmalarına vesile oluyordu. Bu ise, kavmin ileri gelenleri arasında büyük bir endişeye ve korkuya yol açıyordu. Zira Şuayb'a iman edenlerin çoğalmasında ve yeni dinin kavim içerisinde yayılıp kuvvet kazanmasında, kendi gelecekleri için büyük bir tehlike görüyorlar, bu da onların Şuayb'a karşı tehditlerini daha çok artırmalarına ve kendi taraftarlarına da *"Eğer Şuayb'a tabi olursanız, bu takdirde siz, mutlaka ziyana uğrarsınız."* (Â'râf suresi, 90) diyerek onları da tehdit etmelerine sebep oluyordu. Ona şöyle diyorlardı: *"Sen ancak büyülenmiş kimselerden birisin. Sen bizim gibi sadece bir insansın ve seni yalancılardan sanıyoruz. Eğer doğruyu söyleyen kimselerden isen, üzerimize gökten bir parça düşür.".*(Şuarâ suresi, 185-187).

Kavim ileri gelenlerinin küfür üzerinde direnmeleri ve kendilerine yöneltilen İlahî tehditleri umursamamaları, aksine, bir taraftan Allah'a ve Peygamber'ine karşı savaş açarak meydan okumaya kalkışmaları, bir taraftan da görevi, kendilerini sadece doğru yola davet etmekten ibaret olan Şuayb'a söz ve fiille eziyetlerini artırmaları, artık onların da hak ettikleri akibete kavuşma vaktinin geldiğini gösteriyordu. Çünkü bu akibet, Allah Teâlâ'nın söz dinlemeyen ve nasihat kabul etmeyen kafir kavimler hakkındaki değişmeyen bir sünneti idi. Nitekim Medyen halkından önce, Nûh, Hud, Salih ve Lut kavimleri de aynı akibete uğramışlar ve hak ettikleri cezayı en ağır bir şekilde görmüşlerdi. Şimdi sıra, bunların akibetlerinden ibret almayan Şuayb kavmine gelmişti ve bu kavim de küfretmenin ve Peygamberler'ini yalanlamanın cezasını aynı şekilde görecekti. Filhakika, Şuayb'a *"Eğer doğruyu*

söyleyen kimselerden isen, üzerimize gökten bir parça düşür." diyerek meydan okuyan kavmin dilekleri yerine gelmiş ve tıpkı Semud kavminde olduğu gibi, şiddetli bir sarsıntı ile yurtlarında yüzükoyun çökekalmışlardır. O derecede ki, Şuayb'ı yalanlayanlar, sanki daha önce oturdukları yurdlarında hiç oturmamış gibi olmuşlardır. Şuayb ve onunla birlikte iman edenler ise, Rableri katından bir rahmetle kurtarılmışlardır. Şuayb, kavminin uğradığı bu akibet üzerine, onlara şöyle hitap etmiştir: *"Ey kavmim! Ben size Rabbimin risaletini tebliğ etmiş ve size nasihatta bulunmuştum. Şimdi ben, kafir bir kavme nasıl üzülürüm"?!* (Â'râf suresi, 93). İşte bu da, kendinden önceki kavimler gibi, Allah'a inanmayan, kendilerine gönderilen Allah'ın Peygamberler'ini yalanlayan ve onlara söz ve fiille eziyet eden kafir bir kavmin, kendinden sonra gelecek kavimlere bir ibret ve bir uyarı olmak üzere anlatılan Medyen kavminin kıssasıdır. Allah Teâlâ buyurmuştur ki:

[85] Medyen kavmine de kardeşleri Şuayb'ı göndermiştik. Şuayb, (onlara şöyle) demişti: "Ey kavmim! Sizin için kendisinden başka İlah bulunmayan Allah'a ibadet edin. Rabbinizden size apaçık bir delil gelmiştir. Ölçüyü ve tartıyı tam yapın ve halkın eşyasını eksiltmeyin. Islahından sonra yeryüzünde fesat çıkarmayın. Eğer mümin kişiler iseniz, bu sizin için daha hayırlıdır.".

[86] "Allah'a iman edenleri tehdit ederek O'nun yolundan çevirmek ve o yolu eğriltmeye çalışmak için her yolun başına oturmayın. Sayıca az iken sizi çoğaltışını düşünün ve fesatlık edenlerin akibetinin nasıl olduğuna bir bakın.".

[87] "İçinizden bir kısmı benimle gönderilen (risalet)e iman etmiş, bir kısmı da iman etmemiş ise, Allah, aramızda hüküm verinceye kadar sabredin. O, hükmedenlerin en hayırlısıdır.".

85 Allah Teâlâ, Lut'tan sonra, Medyen kavmine de, Şuayb'ı Peygamber olarak göndermiştir. Şuayb, din yönünden değil; fakat nesep yönünden kendi kardeşleri olup, o da kendinden önceki diğer Peygamberler gibi kavmine Rabbinin risaletini tebliğ etmiş ve onlara bazı mükellefiyetler getirmiştir. Bu mükellefiyetlerin başında hiç şüphesiz, vahdaniyyetin ve nübüvvetin ikrarı gelir; bunları da, çeşitli şekillerde halka eziyet etmekten sakınma takip eder.

Vahdaniyyetin ikrarı, kendisinden başka İlah olmayan Allah'a ibadet etmeyi gerektirir. Bu sebepledir ki Şuayb da, diğer Peygamberler'in yaptıklarını yapmış ve kavmine *"Sizin için kendisinden başka İlah bulunmayan Allah'a ibadet edin."* diyerek onları bir tek olan Allah'ın ibadetine davet etmiş, O'ndan başka İlah edinilen putların ibadetini de nehyetmiştir. Tek bir Allah'a ibadet, bütün Peygamberler'in şeriatinde birinci asıldır.

İkinci asıl ise, nübüvvetin ikrarı olup birinci asılda olduğu gibi, her Peygamber'in, kavmine Allah'ın Peygamber'i olarak gönderildiğini bildirmesinden ve onların kendisine tabi olmalarını, her neyi emretmişse onu yapmalarını, nehyettiği şeylerden de sakınmalarını istemesinden ibarettir. Nitekim Şuayb da, kavmine, kendisinden başka İlah olmayan Allah'a ibadet etmelerini emrettikten sonra, *"Rabbinizden size apaçık bir delil gelmiştir."* diyerek, Rabbinden getirdiği şeylerin doğruluğuna delalet etmek üzere, Allah Teâlâ'nın apaçık deliller ve hüccetlerle kendisini teyit ettiğini bildirmiştir. Ayet-i kerimede, Şuayb'ın Peygamberliğine delalet etmek üzere Rablerinden kendilerine geldiği bildirilen *beyyine*, veya *apaçık delil*'den maksat, mucizeler, akli deliller ve birtakım harikuladeliklerdir ki, bunlar her Peygamber'de değişik şekillerde tezahür etmiştir. Mesela Semud kavmine gönderilen Salih, kavmine *"Ey kavmim! Sizin için kendisinden başka İlah bulunmayan Allah'a ibadet edin. Rabbinizden size apaçık bir delil gelmiştir."* dedikten sonra bu *apaçık delil*'in ne olduğunu açıklamış ve *"Bu, size bir mucize olmak üzere*

Allah'ın devesidir." demiştir. Bundan da anlaşılıyor ki Allah Teâlâ, Salih'in Peygamberliğini teyit etmek üzere mucize olarak ona bu deveyi vermiştir. Böyle bir mucizenin Şuayb'a da verildiğine hiç şüphe yoktur. Şu var ki Şuayb, kavmine, Rablerinden apaçık bir delilin kendilerine geldiğini haber vermiş olmakla beraber bu delilin ne olduğunu açıklamamıştır. Hazreti Peygamber de bir hadisinde, her Peygamber'e onu teyit eden bir mucizenin verildiğini bildirmiştir. Buhârî (*Sahih,* VIII. 138) ve Müslim (*Sahih,* I. 134)'in Ebû Hureyre vasıtasıyla naklettikleri bu hadisinde Hazreti Peygamber şöyle buyurmuştur: "Hiçbir Peygamber yoktur ki, ona, beşerin mağlup olarak inandığı bir mucize verilmemiş olsun. Mucize olarak bana verilen şey ise, Allah'ın bana vahyettiği (Kur'an)' dir. Bundan dolayı kıyamet günü en çok tabii bulunan Peygamber'in ben olacağımı ümit ederim.".

Şuayb, kavmini kendisinden başka İlah olmayan Allah'ın ibadetine davet ederek Peygamberliğini teyit eden apaçık delillerin geldiğini, bu itibarla kendisine tabi olmaları gerektiğini bildirdikten sonra, Peygamberliğin başlıca görevlerinden olan vaaz ve nasihata geçmiş ve onlara, insanlara karşı yaptıkları muamelelerinde adaletli olmayı, ölçü ve tartılarını denk tutmayı ve hile yaparak insanların mallarını eksiltmemeyi emretmiştir. Özellikle alışverişlerde hileye başvurarak ölçüyü ve tartıyı eksik yapmak ve böylece insanları kandırarak onların mallarından çalmak, yeryüzünde fesat çıkarmanın başlıca yollarından biridir. Nitekim Allah Teâlâ, Kur'an-ı Kerim'in ölçü ve tartıda hile yapanlara tahsis edilen Mutaffifîn suresinin ilk ayetlerinde bu hilekarları şiddetle tehdit etmiş ve onlar hakkında şöyle buyurmuştur: *"İnsanlardan ölçüyle bir şey aldıkları zaman tam alan, fakat onlara ölçüyle, yahut tartıyla verdikleri zaman da ölçüyü ve tartıyı eksilten o hilekarların vay haline! Bunlar, âlemlerin Rabbi huzurunda duracakları o büyük gün için yeniden dirileceklerini sanmıyorlar mı"?*

Şuayb'ın, ölçü ve tartıyı eksik yaparak insanların mallarından çalan ve böylece ıslahından sonra yeryüzünde fesat çıkmasına sebep olan kimseleri uyardıktan ve onları bu çirkin davranıştan menettikten sonra, *"Eğer mümin kişiler iseniz, bu sizin için daha hayırlıdır."* diyerek ölçü ve tartıda adaletli olmayı imanın bir gereği olarak beyan etmesi, aksi davranışın iman için ne büyük bir tehlike teşkil ettiğini gösteren açık bir delil sayılır. Zira ölçü ve tartıda adaletli olmak imanın bir gereği olursa, insanların mallarından çalmak için ölçüyü ve tartıyı hileli yapan kimselerde imanın kırıntısı bile bulunmadığı anlaşılır ki, Allah Teâlâ'nın biraz önce zikrettiğimiz Mutaffifîn suresindeki ayetleriyle böyle kimseleri tehdit etmesi de, bunun apaçık delilini teşkil eder.

86 Şuayb, nasihatına devam etmiş ve kavmini, her yol ayrımına oturarak gelip geçenleri ölümle tehdit etmekten kesinlikle menetmiştir. Onların gelip geçen müminleri ölümle tehdit etmeleri, ya bazı müfessirlere göre onların Şuayb'a gelmelerini önlemek ve onları Allah'ın yolundan ayırmak içindir; yahutta diğer bazılarına göre mallarını gasbetmek içindir ki, İbn Kesir'in ifadesine göre ikinci görüş, yani mallarını gasbetmek için yol kenarlarına oturmaları ve onları ölümle tehdit etmeleri doğruya daha yakındır ve Şuayb da onları bu davranıştan menetmiştir; çünkü ayet-i kerimede "her yol" denilmiş, fakat bu yolun Allah yolu olduğu açıklanmamıştır. Ancak diğer görüş, yani Şuayb'ın onları yol kenarlarına oturarak Allah'a iman etmiş olanları Allah'ın yolundan ayırmaya veya uzaklaştırmaya çalışmaktan menetmiş olması, kanaatimizce gerçeğe daha uygundur. Her ne kadar ayet-i kerimenin başında "Her yola oturmayın" denilmiş ve bu yol "Allah'ın yolu" olarak tahsis edilmemiş ise de, ayet-i kerimenin daha sonraki ibarelerinde "Allah'ın yolundan alıkoyarak ve o yolun eğriliğini isteyerek Allah'a iman edenleri tehdit etmek için her yola oturmayın." denilmiştir; bu ise, kafirlerin yol kenarlarına oturarak gelip geçenle-

ri, Allah'ın yolundan çevirmek için tehdit ettiklerini gösterir. Nitekim İbn Abbas'tan gelen bir rivayete göre, Medyen halkının yaşadığı ülke, hurma ağaçları bol olan bir yerdi ve pek çok gelip geçeni olurdu. Onlar da yol kenarlarına otururlar ve gelip geçen yolculara, Şuayb'a uğramamalarını, zira onun yalancı bir kimse olduğunu ve ona uğradıkları takdirde kendilerini dinlerinden döndürebileceğini söylerlerdi. Bu rivayete göre, Medyenlilerin gelip geçenleri tehdit ederek onları, Şuayb'a inanıp Allah'ın yoluna sülûk etmekten menettikleri anlaşılır.

Şuayb, kavmini, müminleri Allah yolundan ayırmak için yol kenarlarına oturup onları tehdit etmekten menettikten sonra, onlara, Allah'ın kendilerine ihsan ettiği bir nimeti hatırlatmış ve bu nimetin büyüklüğü sebebiyle yeryüzünde fesatlık etmeleri değil, fakat O'na iman ile şükretmeleri gerektiğini bildirmiş, sonra da fesatlık edenlerin akibetlerini hatırlatarak bundan ibret almalarını söylemiştir. Allah Teâlâ'nın Medyen halkına ihsan ettiği bu büyük nimet, sayıları çok az iken çoğalmalarıdır ki, bunun akla en uygun gelen manası, sayıları az olduğu için zayıf ve fakir iken, çoğalıp güç ve kuvvet kazanmaları, aynı zamanda zenginleşmeleridir. Yine müfessirlerin naklettiklerine göre Medyen İbn İbrahim, Lut'un bir kızı ile evlenmiş ve bu evlilikten sonra Allah onların nesline hudutsuz bir bereket ihsan etmiştir. İşte Şuayb, onlara Allah'ın bu ihsanını hatırlatmış ve buna karşılık O'na daima şükretmeleri gerektiğini bildirmiştir. Sonra da onlara, kendilerinden önceki kavimleri hatırlatarak şöyle demiştir: Nûh kavmi gibi, Ad, Semud ve Lut kavimleri gibi, sizden önce gelip geçmiş kavimleri ve onların yeryüzünü fesada boğmaları, Allah'a karşı isyan etmeleri ve Peygamberler'ini yalanlamaları sebebiyle Allah'ın onları nasıl helak ettiğini düşünün. Bu fesatlıkları yüzünden uğradıkları o büyük ve yok edici azabı hatırlayın. Başlarına gelen bu feci akibetten ders alarak onların düştükleri hataya siz de düşmeyin. Aksi halde sizin akibetiniz de onların akibetleri gibi olur ve hiç kimse sizi bu akibetten kurtaramaz.

87 Şuayb, kavmine yönelttiği vaaz ve nasihatına devam ederek şöyle demiştir: İçinizden bir grup bana ve benimle gönderilen Peygamberliğe iman etmiş, diğer bir grup da iman etmemiş olsa bile, Allah aramızda hüküm verinceye kadar sizin de bizim de sabırla beklemekten başka yapabileceğimiz hiçbir şey yoktur. Biz sabredip bekleyeceğiz. Siz de sabredip bekleyin ve Allah'ın hakkınızda nasıl bir hüküm vereceğini kendi gözlerinizle görün. Zira Allah, hükmedenlerin en hayırlısıdır.

Şuayb'ın bu sözlerinde, Allah'ın kafirlerden alacağı intikamla ilgili şiddetli bir tehdidin varolduğunu; müminlere ise, sabrın tavsiyesiyle sonu hayırla bitecek bir tesellinin bulunduğunu anlamamak mümkün değildir. Bu bakımdan Şuayb'ın hitabı, yalnız kafirlere yöneltilmiş gibi görünse bile, aslında her iki grubu da şamildir. Bu hitapla, bir yönden kafirlerin başlarına gelecek azabı onlara haber vererek bekleyip görmelerini tavsiye ederken, kendisine inanmış müminlere de, imanlarının mükafatı olmak üzere dereceleri yükseltilinceye kadar sabretmelerini emretmiştir. Zira Câsiye suresinin 21. ayetinde de açıklandığı gibi, kötülükleri işleyenler, hayatlarında ve ölümlerinde kendilerini iman eden ve salih amel işleyen kimselerle bir tutulacaklarını zannetmemelidirler. Bu ayetinde Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Yoksa kötülükleri işleyenler, hayatlarında ve ölümlerinde, kendilerini, iman eden ve salih amel işleyen kimselerle bir tutacağımızı mı zannediyorlar? Ne kötü hüküm veriyorlar."*. Küfredenler, küfürlerinin cezası olmak üzere dünya ve ahiret azabıyla tehdit edilirlerken, müminlerin cennet nimetleriyle müjdelenmeleri Kur'an-ı Kerim'in hiç değişmeyen metotlarından biri olmuştur. Bu itibarla ayet-i kerimede, küfredenlerle iman edenler arasında Allah'ın, hakka ve adalete dayalı hükmü belirinceye kadar her iki grubun da sabredip beklemeleri istenmiştir ki, bu bekleme sonunda

her iki taraf da hak ettikleri akibete ulaşacaktır. Küfredenler küfürlerinin cezasını dünya ve ahirette elim bir azap ile görürlerken, müminler de, imanlarının ve salih amellerinin mükafatını göreceklerdir. Bu, Allah Teâlâ'nın adalet sıfatının tabii bir neticesidir. O, kulları hakkında her neye hükmederse, ona, hak ve adalet sıfatlarının bir gereği olarak hükmeder. Bundan dolayıdır ki O, hükmedenlerin en hayırlısıdır.

Şuayb'ın kavmine yönelttiği sabırla bekleme tavsiyesinin bir benzerini, Hazreti Peygamber'in Medine'de münafıklara yönelttiği sözlerinde de görmek mümkündür. Tevbe suresinin 52. ayetinde Allah Teâlâ, sevgili Peygamber'ine hitapla şöyle buyurmuştur: *"(Ey Muhammed! O münafıklara) de ki: Bizim için (ya şehitlik ya da zafer olmak üzere) iki iyilikten birini beklemiyor musunuz? Biz ise, Allah'ın kendi tarafından, yahutta bizim elimizle size bir azap ulaştırmasını bekliyoruz. O halde bekleyin; biz de sizinle birlikte bekleyenlerdeniz."*. Zaten insanın, bu dünyada akibetini beklemekten başka yapabileceği ne vardır ki? Bu dünya bir hasat yeridir. Kim toprağına iyi amel ile iyi tohum atarsa, beklentisi güzel ve bereketli hasat olur. Kim de gayesi güzel hasat etmek yerine vakit geçirip gönül eğlendirmek olursa, hüsrandan başka ne beklentisi olabilir?

[88] Kavminden büyüklük taslayan ileri gelenler, (Şuayb'a) şöyle demişlerdi: "Ey Şuayb! Ya seni ve seninle birlikte iman edenleri mutlaka ülkemizden çıkaracağız; ya da dinimize geri döneceksiniz." Şuayb da demişti ki: (Ülkemizden çıkmayı, yahut dininize dönmeyi) istemediğimiz halde de mi"?

[89] "Allah bizi, sizin dininizden kurtardıktan sonra, dininize tekrar döndüğümüz takdirde, elbette Allah'a yalan iftira etmiş oluruz. Rabbimiz Allah dilemedikten sonra, bizim için artık (sizin) dine dönmemiz (mümkün) olmaz. Rabbimiz, ilmiyle her şeyi kuşatmıştır. Biz, Allah'a tevekkül etmişizdir. Rabbimiz! Bizimle kavmimiz arasında hak ile hükmet; sen, hükmedenlerin en hayırlısısın.".

[90] Kavminden küfreden ileri gelenler de demişlerdi ki: "Eğer Şuayb'a tabi olursanız, bu takdirde siz, mutlaka ziyana uğrarsınız.".

[91] İşte bunun üzerine, kafirleri öyle bir sarsıntı yakalamıştı ki, kendi yurdlarında çökekalmışlardı.

[92] Şuayb'ı (ülkelerinden çıkarmakla tehdit ederek) yalanlayanlar, sanki ülkelerinde oturmamış gibi olmuşlardı. Keza Şuayb'ı yalanlayanlar (ve ona tabi olanları ziyana uğratmakla tehdit edenler), asıl kendileri ziyana uğramışlardı.

[93] Şuayb ise, onlardan ayrılmış ve şöyle demişti: "Ey kavmim! Ben size Rabbimin risaletini tebliğ etmiş ve size nasihatta bulunmuştum. Şimdi ben, kafir bir kavme nasıl üzülürüm"?!

88 Allah Teâlâ, Medyen kavmine Peygamber olarak gönderdiği Şuayb kıssasını bu ayetlerinde de anlatmaya devam etmiştir. Daha önceki ayetlerde açıklandığı gibi, Şuayb, kavmini kendisinden başka İlah olmayan tek bir Allah'a ibadet etmeye, apaçık deliller ve mucizelerle gelen risaletine inanmaya ve kendisine tabi olmaya davet ettikten, onlara ölçüyü ve tartıyı denk tutmalarını ve başkalarının mallarını hile ile gasbetmemelerini, yeryüzünde fesatlık çıkarmamalarını, Allah'a iman etmiş ve hak yolu bulmuş olan kimselerin karşılarına dikilerek onları yollarından saptırmamalarını emrettikten sonra, küfürlerinde ısrar ettikleri ve çirkin fiillerini sürdürdükleri takdirde, çok yakında başlarına gelecek kötü akibetle onları tehdit etmiş ve bu akibeti beklemekten başka çareleri olmadığını onlara haber vermişti. Bu ayetlerde ise Şuayb'ın kendisine karşı çıkan kavminin ileri gelenleriyle yaptığı konuşmalara yer verilmiş, sonra da kafir kavmin üzerine indirilen helak edici azap zikredilmiştir.

Şuayb'ın, tek bir Allah'a ibadet etmeleri, kendisine tabi olmaları, ölçüyü ve tartıyı denk tutmaları, yeryüzünde fesat çıkarmamaları ve Allah'a iman etmiş olan kimselerin yollarına oturarak onları yollarından çevirmemeleri hususundaki emirlerinden hoşlanmayan ve bu emirler karşında kibirlenerek daha çok azgınlaşan kavmin ileri gelenleri, Şuayb'ı tebliğ görevinden uzaklaştırmak için onu tehdit etmekten başka bir yol bulamamışlardı. Ona demişlerdir ki: Yemin ederek söylüyoruz ki, seni ve sana tabi olarak iman edenleri ya bu ülkeden sürüp çıkaracağız ya da sen bize tekrarlayıp durduğun bizim için hiçbir mana ifade etmeyen görüşlerini terkederek, atalarımızın bize miras bıraktıkları dinimize geri döneceksin. Bu, kafir bir kavmin kendilerine Peygamber olarak gönderilen ve tek bir Allah'ın ibadetine davet eden seçkin bir insana karşı yönelttikleri en büyük tehditlerden birisi idi: Ya yaşadığı ülke dışına sürgün edilmek ya da Peygamberlik görevini bırakarak kafir kavmin küfrüne iltica etmek. Bu iki yol dışında tercih edilebilecek üçüncü bir yol göstermemişlerdi. Fakat Şuayb için üçüncü bir yol vardı ve o da bu yolu tercih etmişti. Bu yol, onların tehditlerine aldırmadan kendi yoluna devam etmek. İşte bu sebeple onların tehditlerine karşı o da, hayrete ve inkâr istifhamına delalet eden bir ifadeyle şu mukabelede bulunmuştu: Biz, ne yurdumuzdan sürülüp çıkarılmayı ve ne de sizin dininize dönmeyi istemesek de bunu yapabilir misiniz? Hayır. Eğer Allah dinini yerleştirmeyi ve bunun için Peygamber'ine yardım etmeyi murat etmişse, artık ne sizin bizi yurdumuzdan çıkarmanız mümkün olur ne de bizim dinimizden dönmemiz ve sizin sapık yolunuza girmemiz.

89 Çünkü Allah bize hidayet etmiş ve sizinle birlikte aynı sapık dine mensup olmaktan bizi kurtarmıştır. O'nun bizi kurtarmasından sonra, size kanarak veya sizin tehditlerinizden korkarak Allah'ın bizi hidayet ettiği bu hak yoldan ayrılıp sizin sapık dininize dönecek olursak, birtakım putları, sizin gibi Allah'a ortak koşmuş ve dolayısıyla O'na yalan ve iftira etmiş oluruz. Bu itibarla, bizim sizin dininize dönmemiz olacak işlerden değildir. Ve elbette O dilemedikçe hiç kimse bizi O'nun yolundan ve O'nun dininden döndüremez. O'nun ilmi her şeyi çepeçevre kuşatmıştır ve meşiyyeti de O'nun bu ilmine uygun olarak tezahür eder. Başka bir ifadeyle O, olan ve olacak olan her şeyi ezelden bildiği gibi, kullarının değişen ve değişebilecek olan bütün hallerini, kalplerinin rikkatten katılığa, sıhhatten hastalığa, küfürden imana nasıl döndüğünü de bilir. Bu itibarla biz, O'nun dininde ve şeriatinde üzerimize vacip olanı yaparken, gerek işlerimizde ve gerekse kalbimizdeki imanımızın kuvvet kazanıp artmasında O'na tevekkül eder, O'na güvenip dayanırız. *"Kim Allah'a tevekkül ederse, O, ona yeter."*. (Talâk suresi, 3). Tevekkül etmenin şartı ise, dinin hükümleriyle hayatın gereklerini kusursuz yerine getirdikten ve böylece ulaşılmak istenen neticenin sebeplerine tevessül ettikten sonra, işi Allah'a bırakmaktan ibarettir.

Şuayb, kavminin kendisini ve kendisiyle birlikte iman edenleri, ya yurtlarından çıkaracaklarını yahutta atalarının dinine dönmekten başka çarelerinin bulunmadığını ileri sürerek tehdit etmelerine karşı, olacak her şeyin sadece Allah'ın meşiyyetine bağlı olduğunu ve ancak O'nun dilediği şeyin olacağını, bu itibarla Allah'a tevekkül ettiklerini bildirdikten sonra, Rabbine yönelmiş ve "Rabbim! Bizimle kavmimiz arasında adaletle hükmet; onlara karşı yardımını bizden esirgeme. Biliyor ve inanıyoruz ki sen, hükmedenlerin en hayırlısı olup Peygamberler'inle onlara inanmayan kafirler arasındaki anlaşmazlıklarda adaletle hükmedersin ve hiç kimseye zulmetmizsin." diyerek dua ve niyazda bulunmuştur.

90 Kavmin ileri gelenleri, Şuayb'ın ve ona inanan müminlerin, Allah'ın tevhidine ve Peygamberler'ine iman etmeyi terkedip kendi batıl dinlerine dönmelerinden ümitlerini kesince, za-

yıf ve fakir olan müminlere yönelttikleri tehditlerini daha da artırmışlar ve onları, başlarına gelecek maddi ve manevi zararlarla korkutmaya çalışmışlardır. Onlara demişlerdir ki: Siz, Şuayb'a tabi olmaktan ve onun söylediklerine inanmaktan vazgeçmediğiniz takdirde, hem maddi hem de manevi zararlara uğrayacak ve bunun büyük acısını duyacaksınız. Uğrayacağınız maddi zarar, ölçü ve tartılarınızı denk tutmanız sebebiyle başkalarının mallarından eksiltmemenizden kaynaklanacak ve bu yüzden büyük kayıplarınız olacaktır. Çünkü Şuayb size, ölçü ve tartılarınızı denk tutmanızı ve halkın mallarını eksiltmemenizi emretmektedir. Uğrayacağınız manevi zarar ise, atalarınızın eskiden beri yerleşmiş olan dinini terkedip mahiyetini bilmediğiniz ve ne olduğunu anlamadığınız Şuayb'ın dinine tabi olmanızdan ileri gelecek ve bunun da ıztırabını duyacaksınız. Netice olarak siz mutlaka ziyana uğrayacaksınız.

91 Allah Teâlâ, daha önceki ayetlerinde, Allah'ın birliğine ve Peygamberler'ine iman etmeyen Şuayb kavmini, önce küfürle, sonra Şuayb'a inanan zayıf ve fakir müminleri yurtlarından çıkarmakla tehdit etmeleri ve onlar üzerinde baskı kurmaya çalışmaları dolayısıyla tekebbür veya büyüklük taslamakla, daha sonra da müminleri Şuayb dinini terkedip atalarının dinine dönmeye zorlamaları dolayısıyla iğva ve idlal ile, yani onları kandırıp sapıklığa teşvik etmekle tavsif ettikten sonra, bu ayetinde, dünyadaki vasıfları böyle olan bir kavmin akibetini haber vermiş ve buyurmuştur ki: İşte, kendinden önce gelip geçmiş kavimlerin küfürdeki yolunu izlemiş olmaları dolayısıyla Şuayb kavmi de onların akibetine uğramış ve adeta beyinleri delen bir ses dalgasının meydana getirdiği şiddetli bir sarsıntı ile bulundukları yerde çökekalmışlardır. Bu sarsıntı, ayet-i kerimede *recfe* olarak zikredilmiştir. Semud kavminin de beyinleri delen bir ses (*sayha)* ile helak edildiği gözönünde bulundurulursa, her iki kavmin de akibetlerinin aynı olduğu anlaşılır. Nitekim Hûd suresinin 67. ayetinde Semud'la ilgili olarak şöyle denilmiştir: *"(İşte o zaman) zulmedenleri bir sayha (şiddetli bir yıldırım sesi) yakalamış ve yerlerinde yüzüstü çökekalmışlardı."*.

Daha önce de açıkladığımız gibi Şuayb, Eyke halkına da Peygamber olarak gönderilmişti. Ancak bu halkın, Medyen halkı ile aynı olup olmadığı hususunda kesin bir bilgi yoktur. Eyke, Medyen ile sahil arasında bataklık bir bölgedir ve Kur'an-ı Kerim'in Şuarâ suresinde (ay.176), Sad suresinde (ây. 13) ve Kaf suresinde (ây. 14) bura halkı, *Ashâbu'l-Eyke* (Eyke ehli) adıyle zikredilmiştir. Şuarâ suresinin 176-182. ayetlerinde Medyen halkı yerine Eyke halkından sözedilmiş ve şöyle denilmiştir: *"Eyke halkı da Peygamberler'i yalanlamıştı. Şuayb onlara demişti ki: Hiç Allah'tan korkmuyor musunuz? Ben, sizin için güvenilir bir Peygamberim. Bu itibarla Allah'tan korkun ve bana itaat edin. Bu işe karşılık sizden bir ücret istemiyorum. Benim ücretim, ancak âlemlerin Rabbi Allah'a aittir. Ölçüyü tam yapın ve eksik tartanlardan olmayın. Doğru terazi ile tartın."*. Bu ayetlerden de anlaşıldığı gibi, Eyke halkı da Medyen halkı gibi Allah'a ve Peygamberler'ine inanmamakta ve ölçü ve tartılarında adil davranmamaktadır. İşte bu yüzden onlar da diğer kafir kavimler gibi Allah'ın sillesini yemişler ve yaşadıkları yerde helak olup gitmişlerdir. Ancak Eyke halkının helakinden bahseden Şuarâ suresinde *recfe*'den söz edilmemiş, fakat 189. ayetinde *"İşte onu böyle yalanlamışlar ve bu yüzden de, bulutlu bir günün azabı onları yakalayıvermişti. O, büyük bir günün azabı idi."* denilmiştir. Bu bulutlu günün büyük azabı nasıl bir azap idi? Kur'an-ı Kerim'de bununla ilgili herhangi bir açıklama yapılmamıştır. Bununla beraber bazı müfessirlerin naklettiklerine göre Eyke halkı, bir gün, uzun süren sıcak günlerin yakıcı hararetinden kurtulmak için çöl üzerinde beliren siyah bir bulutun altına toplanmışlar ve onun gölgesinde serinlemeyi hayal etmişler-

dir. Ne var ki onlar, bulutun gölgesinde tatlı bir esinti beklerken, üzerlerine buluttan yağan bir ateş kümesiyle karşılaşmışlar ve bu ateşin altında yanıp gitmişlerdir. Bu akibet, aslında onların Şuayb'tan istedikleri bir akibetti. Çünkü Şuayb onları, Allah'tan korkmaya ve kendisine tabi olmaya, ölçüyü ve tartıyı tam yapıp insanların haklarından da eksiltmemeye davet ettiği zaman, onlar Şuayb'ı büyülenmiş bir kimse olarak itham etmişler, sonra da ona *"Eğer doğruyu söyleyen kimselerden isen, üzerimize gökten bir parça düşür."* (Şuarâ suresi, 187) demişlerdi. İşte şimdi onların istedikleri olmuş ve serinlemek için toplandıkları bulut altında, üzerlerine gökten ateş parçaları düşmüş ve onları helak etmiştir.

92 Gerek Medyen halkı ve gerekse Eyke halkı, Şuayb'ın Peygamberliğine inanmamış, hem onun sözlerini yalanlayarak hem de kendisinden başka İlah olmayan Allah'a ibadet etmeleri hususundaki davetini reddederek atalarından gördüklerini taklide devam etmişler ve bu arada Şuayb'ı ve diğer iman edenleri hüsran ile tehdit etmekten de geri kalmamışlardır. Ancak bütün bu tehditler havada kalmış, sonunda da kendileri kendilerinden önceki kavimlerin acı akibetlerine uğramışlardır. Şimdi aklını kullanabilen insanların kendikendilerine sormaları gereken şu soru ortaya çıkmaktadır: Zarar eden veya ziyana uğrayanlar kimlerdir? Şuayb ve ona inanarak atalarının dinini terkedip bir tek Allah'a ibadet eden müminler mi, yoksa Şuayb'ı ve ona iman edenleri ülkelerinden çıkarmakla tehdit edenler ve hem maddi hem de manevi ziyana uğrayacaklarını söyleyerek onları korkutmaya çalışanlar mı? Bu soruya cevap bulmak elbette güç değildir. Nitekim Allah Teâlâ da bu ayetinde aynı sorunun cevabını vermiş ve Şuayb'ı yalanlayanlar ve onu ülkelerinden çıkarmakla tehdit edenler, küfürlerinin cezası olmak üzere şiddetli bir sarsıntı ile helak olunca, sanki daha önce oturdukları bu ülkede hiç oturmamış gibi olmuşlardır ki, bunun manası tehdit ettikleri şeye kendileri uğramışlar ve ülkelerinden müminler değil kendileri çıkarılıp atılmışlardır. Bu bakımdan ziyana uğrayanlar da Şuayb ve ona inananlar değil, yine kendileri olmuştur. Bu, hiç şüphesiz, Allah Teâlâ'nın kafirler hakkında sebkat etmiş hükmünün bir tezahürüdür. Aklı başında olan her insanın bunu böyle bilip anlaması ve aynı akibete uğramaması için davranışlarını buna göre düzenlemesi gerekir.

93 Kavmin ileri gelenlerinin, Şuayb'a ve ona iman edenlere karşı yönelttikleri tehditler, İlahî gazabın şiddetli bir sarsıntı halinde tezahür etmesiyle sona erince, müminleri yurtlarından çıkarmakla tehdit eden kafirler, bulundukları yerde yokolup gitmişler ve sanki orada, asıl kendileri hiç oturmamış gibi olmuşlardı. Bu, Peygamber tanımayan ve Allah'a isyan eden bir kavmin hak ettiği bir ceza idi. Onlar hak ettikleri bu akibete uğrayınca, Şuayb, "Ben, Rabbimin bana tevdi ettiği görevi yerine getirdim ve bana vahyettiklerini size duyurdum; sizi, bu acı akibetten haberdar ederek uyardım; fakat siz beni yalanladınız ve Rabbimin haberlerini inkâr ettiniz. Sizden önce aynı sapık yolu tutmuş ve aynı akibete uğramış kavimlerden hiç ibret almadınız. Başınıza her ne gelmişse, Allah'ın vahdaniyyetini inkâr etmeniz ve küfürdeki bu inatınız yüzünden gelmiştir. O halde ben sizin için neden üzüleyim? Siz, sadece hak ettiğinizi buldunuz." diyerek onlardan yüz çevirmiştir.

وَمَآ اَرْسَلْنَا فِي قَرْيَةٍ مِنْ نَبِيٍّ اِلَّآ اَخَذْنَآ اَهْلَهَا بِالْبَأْسَآءِ وَالضَّرَّآءِ لَعَلَّهُمْ يَضَّرَّعُونَ ﴿٩٤﴾ ثُمَّ بَدَّلْنَا مَكَانَ السَّيِّئَةِ الْحَسَنَةَ حَتّٰى عَفَوْا وَقَالُوا قَدْ مَسَّ اٰبَآءَنَا الضَّرَّآءُ وَالسَّرَّآءُ فَاَخَذْنَاهُمْ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٩٥﴾

[94] Biz, hangi ülkeye bir Peygamber göndermişsek, halkını, yalvarıp yakarmaları için, mutlaka meşakkat ve darlığa düşürmüşüzdür.

[95] Sonra kötülüğün yerini iyilikle değiştirmişizdir de, halk gelişip çoğalmış ve "Atalarımız da böyle darlığa düşmüşler ve sonra bolluk görmüşlerdi." demişlerdir. Ne var ki (hak yoldan saptıkları ve kendilerine gönderdiğimiz Peygamberler'imizi yalanladıkları için), onlar farkına varmadan, birdenbire onları (azabımızla) yakalayıvermişizdir.

Allah Teâlâ, daha önceki ayetlerinde, Nûh, Hud, Salih, Lut ve Şuayb Peygamberler'in (Allah'ın salat ve selamı hepsinin üzerine olsun), kavimleriyle olan ilişkilerini ve sonraki nesillere vaaz ve ibret teşkil edecek kıssalarını anlatarak iyi ve güzel akibetin müminler ve müttakiler için; kötü akibetin ise, kafirler için olduğunu apaçık örnekleriyle gösterdikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde başta helak olmak üzere, kavimler üzerine indirilen çeşitli bela ve musibetlerin, sadece adı zikredilen bu Peygamberler zamanına has olmadığını, Peygamberler'i yalanlayan başka kavimlere veya milletlere de açlık ve fakirlik, yahut hastalık gibi değişik şekillerde ve uyarıcı mahiyette cezalar verildiğini, daha sonra da hiç umulmadık bir anda üzerlerine şiddetli bir azabın indirileverdiğini, suçlulardan alınan intikama taalluk eden İlahî bir sünnet olarak beyan etmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[94] Biz, hangi ülkeye bir Peygamber göndermişsek, halkını, yalvarıp yakarmaları için, mutlaka meşakkat ve darlığa düşürmüşüzdür.

[95] Sonra kötülüğün yerini iyilikle değiştirmişizdir de, halk gelişip çoğalmış ve "Atalarımız da böyle darlığa düşmüşler ve sonra bolluk görmüşlerdi." demişlerdir. Ne var ki (hak yoldan saptıkları ve kendilerine gönderdiğimiz Peygamberler'imizi yalanladıkları için), onlar farkına varmadan, birdenbire onları (azabımızla) yakalayıvermişizdir.

94 Allah Teâlâ, bu ayetinde, yukarıda da işaret ettiğimiz gibi, ister Peygamberler'i devrinde olsun ister başka zamanlarda olsun, hak yoldan sapmış olan kavimlerin veya milletlerin cezalandırılmasında takip olunan yolu, veya İlahi sünneti açıklamıştır. Bu sünnet, kavmin küfür ve dalaleti terkedip imana ve hidayete dönmesini sağlamak için acı bir akibeti haber vererek tehdit ile başlayan bir inzar veya korkutmaya dayalkı olup, ilerleyen zaman içinde kavmin helak ile cezalandırılmasına kadar varan bir ceza usulünden ibarettir. İşte bu manada Allah Teâlâ buyurmuştur ki:

Biz, bir kavme Peygamber gönderip de o kavim, Peygamber'imizi yalanladığı ve ona tabi olmayı reddettiği zaman, o kavme azap etmekte aceleci davranmayız. Onlara belirli bir süre verip bu süre içinde akıllarını başlarına getirmesi ve ibre alıp düşünmelerini sağlaması için, önce açlık ve fakirlik, sonra da hastalık gibi; yahut bunun aksine önce hastalık, sonra da açlık ve fakirlik gibi bazı musibetleri derece derece artıra-

rak başlarına musallat ederiz. Ta ki bu musibetler karşısında akıllarını başlarına alıp bunların sebebini anlasınlar da bu musibetleri başlarından defetmesi için Allah'a dua ve niyazda bulunsunlar, O'na yalvarıp yakarsınlar..

95 Daha sonra da şükretmeleri için, başlarına gelen bu musibeti üzerlerinden kaldırır, hastalıklarını sıhhat ve afiyete, darlık ve fakirliklerini de bolluk ve zenginliğe çevirir ve bu hal içerisinde çoğalmalarını ve gelişip dirilmelerini sağlarız. Zira bilinen bir gerçektir ki, bolluk ve rahatlık neslin çoğalmasını sağlayan belli başlı amillerdendir. İşte kavimler, darlıktan sonra gelen bu bolluğa, yahut hastalıktan sonra gelen bu sıhhate bakarlar da, atalarından kendilerine anlatılan haberleri hatırlayarak "Onlar da bizim gibi dar ve sıkıntılı günler geçirmişler, sonra da bolluğa ve rahatlığa erişmişlerdi." derler. Ne var ki, Peygamberler'ini yalanlayıp duran, darda iken Allah'a yalvarıp yakarmayan, bolluğa erişince de şükretmesini bilmeyen bu kavimler, rehavet içinde iken azabımıza öyle bir yakalanırlar ki, dünyanın tadını tam çıkarmaya başladıkları bir sırada bunun nasıl ve nereden geldiğini anlayamazlar. Zaten bundan sonra anlamış olsalar bile kendilerini o azaptan kurtaramazlar. Allah Teâlâ, En'âm suresinin 44. ayetinde, onların bu halini bahis konusu ederek şöyle buyurmuştur: *"(Peygamberler'imiz vasıtasıyle) yapılan ihtarları unutunca, her şeyin kapılarını onlara açıvermiş, kendilerine verilenlerle sevince garkoldukları bir sırada da ansızın onları yakalayıvermiştik; onlar ise, bütün ümitlerini yitirmişlerdi."*.

Oysa Allah'a ve Peygamberler'ine inanmış insanların durumu böyle midir? Onlar, Hazreti Peygamber'in bir hadisinde de beyan buyurduğu gibi, Allah'ın kendilerine verdiği sevindirici bir şey dolayısıyla O'na şükrederler. Üzüntü verici bir hal dolayısıyla da, onun Allah'tan geldiğine inanarak sabrederler. Müslim (*Sahih,* IV. 2295) tarafından nakledilen bu hadisinde Hazreti Peygamber şöyle buyurmuştur: "Müminin işine hayret ederim: Çünkü onun bütün işleri hayırdır. Bu hal, müminden başka hiç kimse için böyle değildir: Eğer ona sevinç verici bir şey isabet ederse buna şükreder. Bu, kendi lehine bir hayır olur. Eğer ona sıkıntı verici bir şey isabet ederse buna da sabreder. Bu da onun için bir hayır olur.".

وَلَوْ اَنَّ اَهْلَ الْقُرٰٓى اٰمَنُوا وَاتَّقَوْا لَفَتَحْنَا عَلَيْهِمْ بَرَكَاتٍ مِنَ السَّمَآءِ وَالْاَرْضِ وَلٰكِنْ كَذَّبُوا
فَاَخَذْنَاهُمْ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٩٦﴾ اَفَاَمِنَ اَهْلُ الْقُرٰٓى اَنْ يَّاْتِيَهُمْ بَاْسُنَا بَيَاتًا وَّهُمْ نَآئِمُونَ ﴿٩٧﴾ اَوَاَمِنَ
اَهْلُ الْقُرٰٓى اَنْ يَّاْتِيَهُمْ بَاْسُنَا ضُحًى وَّهُمْ يَلْعَبُونَ ﴿٩٨﴾ اَفَاَمِنُوا مَكْرَ اللّٰهِ فَلَا يَاْمَنُ مَكْرَ اللّٰهِ اِلَّا الْقَوْمُ
الْخَاسِرُونَ ﴿٩٩﴾ اَوَلَمْ يَهْدِ لِلَّذِينَ يَرِثُونَ الْاَرْضَ مِنْ بَعْدِ اَهْلِهَآ اَنْ لَّوْ نَشَآءُ اَصَبْنَاهُمْ بِذُنُوبِهِمْ وَنَطْبَعُ
عَلٰى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ ﴿١٠٠﴾

[96] Halbuki o ülkeler halkı, iman etseler ve (gelecek azaptan) sakınsalardı, üzerlerine, gökten ve yerden nice bereket (kapıları) açardık. Fakat onlar, (Peygamberler'imizi) yalanladılar; biz de onları, irtikap ettikleri şey dolayısıyla yakaladık.

[97] Peki, o ülkelerin halkı, geceleyin uyurlarken, azabımızın kendilerine gelip çatmayacağından emin mi idiler?

[98] Yahut o ülkelerin halkı, kuşluk vakti eğlenirlerken, azabımızın kendilerine gelip çatmayacağından emin mi idiler?

[99] Yahutta onlar, Allah'ın tuzağından mı emin olmuşlardı? Halbuki Allah'ın tuzağından, hüsrana uğrayan kimselerden başkası emin olamaz.

[100] Dilersek, onları günahları yüzünden cezalandırmamız, Kalplerini mühürlememiz ve onların da artık hiç işitmemeleri, (evvelki) sahiplerinden sonra yeryüzüne varis olanları da mı doğru yola getirmemiştir?

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, kendilerine Peygamber gönderilen şehir halklarının, Peygamberler'ine tabi olarak herhangi bir meşakkat anında Allah'a yalvarıp yakarmaları, sevinçli hallerinde de şükretmeleri için bazı musibetlerle imtihana tabi tutulduklarını bildirdikten, ancak bunlardan Allah'a inanmayan ve Peygamberler'ini yalanlayan kimselerin hemen bir azap ile cezalandırılmayıp onlara bir süre verildiğini ve bu süre içerisinde farklı derecelerdeki birtakım musibetlere maruz bırakılıp sonradan durumlarının iyileştirildiğini, işte bundan sonradır ki onların hiç ummadıkları bir sırada şiddetli bir azapa yakalandıklarını açıkladıktan sonra, yukarıdaki ayetlerinde yine bu insanları bahis konusu ederek, "Eğer bunlar Allah'a iman etmiş ve Peygamberler'ine uymuş olsalardı, onlara hayır kapıları açardık." demiş, fakat onların bu yola girmemeleri sebebiyle gece veya gündüz, istirahat halinde veya eğlenirlerken üzerlerine gelecek şiddetli azabı haber vermiş ve hiç kimsenin bu azabın gemeyeceğinden emin olamayacağını beyan etmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[96] Halbuki o ülkeler halkı, iman etseler ve (gelecek azaptan) sakınsalardı, üzerlerine, gökten ve yerden nice bereket (kapıları) açardık. Fakat onlar, (Peygamberler'imizi) yalanladılar; biz de onları, irtikap ettikleri şey dolayısıyla yakaladık.

96 Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, Allah'a inanmayan ve Peygamberler'ini yalanlayıp inkâr eden kavimlere uygulanacak ceza ile ilgili bir sünnetini açıklamış ve bu sünnetin bu gibi kavimler hakkında şiddetli azap hükmü sebkat etmiş olsa bile, bunların herhangi bir azap ile helak edilmesinde aceleci davranılmamak olduğunu, fakat onlara bir süre tanındığını ve bu süre içerisinde yalvarıp yakarmaları için açlık, fakirlik yahut hastalık gibi birtakım musibetlere veya güçlüklere maruz bırakıldıklarını haber vermişti. Bu ayet-i kerimesinde ise, Allah Teâlâ, başka bir sünnetini beyan etmiştir. Bu sünnet gereği, Mekke halkı ve benzeri diğer şehir halkları, eğer Allah'a, meleklerine, kitaplarına, Peygamberlerine ve ahiret gününe iman etmiş, şirk gibi, yeryüzünü ifsat etmek gibi Allah'ın nehyettiği ve haram kıldığı şeylerden sakınmış, büyük olsun küçük olsun bütün günahları terketmiş olsalardı, gökyüzünden üzerlerine yağmur yağdırdığı gibi pek çok da hayır indirir, yeryüzünün çeşitli zenginliklerini de önlerine sererdi. Kısacası onlar iman etmiş olsalardı, Allah, hem üstlerinden hem altlarından bütün hayır ve bereket kapılarını onlara açar, bütün işlerini kolaylaştırırdı. Allah Teâlâ'nın bu açık ve kesin beyanı da göstermektedir ki, sahih iman, insanların hem dünyada ve hem de ahirette ulaşacakları refah ve saadetin başlıca sebebidir. Kur'an-ı Kerim'den öğrendiğimize göre, şiddetli bir azap ile helak olmadan önce gerçeği anlayıp imana yönelen ve bu yönelişin mükafatını gören çok az kavim vardır ve bunların başlıca örneği de Yunus kavmidir. Allah Teâlâ, Yunus suresinin 98. ayetinde bu gerçeğe işaret ederek şöyle buyurmuştur: *"Keşke (azabı gördükten sonra) iman eden bir memleket (halkı) olsaydı da imanı ona fayda sağlasaydı; yalnız Yunus'un kavmi müstesna. Onlar (azabı görüp de) iman edince, dünya hayatında onlardan zillet azabını kaldırmış ve belirli bir süre daha (dünyadan) onları faydalandırmıştık."*. Aynı manayı Saffât suresinin 147-148. ayetlerinde de görmek mümkün-

dür. Allah Teâlâ, Yunus'un (as) balığın karnından hasta olarak boş bir araziye çıkarıldığını zikrettikten sonra şöyle buyurmuştur: *"Sonra da onu, yüzbin, yahut daha fazla insana Peygamber olarak göndermiştik. Onlar iman etmişler, biz de onları bir süre daha (dünya hayatından) faydalandırmıştık."*.

Ne var ki kavimlerin çoğu, Allah'ın tevhidine inanmamış, Allah ile birlikte kendi elleriyle yaptıkları heykelleri İlah edinerek Allah'a şirk koşmuşlar, Sebe suresinin *"Biz, hangi ülkeye bir uyarıcı göndermişsek, oranın varlıklıları, "Siz ne ile gönderilmişseniz, biz onu mutlaka inkâr edeceğiz." demişlerdir."* mealindeki 34. ayetinden de anlaşıldığı gibi, kendilerine gönderilen Peygamberler'i de yalanlamışlardır. Bunun neticesi olarak da şiddetli bir azap ile helak olmayı haketmişlerdir. Ancak suçlu kavimlerin azap ile cezalandırılmalarındaki İlahî sünnet, onların takdir olunan azabı hemen görmeleri şeklinde cereyan etmemiş; fakat daha önce de açıklandığı üzere onlara belirli bir süre tanınmış ve bu sürenin sonunda ve hiç ummadıkları bir anda hak ettikleri azap ile cezalandırılmışlardır. Bu da göstermektedir ki, imanın aksine dünya ve ahiretteki hüsranın başlıca sebebi de, küfür ve isyandır.

[97] Peki, o ülkelerin halkı, geceleyin uyurlarken, azabımızın kendilerine gelip çatmayacağından emin mi idiler?

[98] Yahut o ülkelerin halkı, kuşluk vakti eğlenirlerken, azabımızın kendilerine gelip çatmayacağından emin mi idiler?

[99] Yahutta onlar, Allah'ın tuzağından mı emin olmuşlardı? Halbuki Allah'ın tuzağından, hüsrana uğrayan kimselerden başkası emin olamaz.

[100] Dilersek, onları günahları yüzünden cezalandırmamız, kalplerini mühürlememiz ve onların da artık hiç işitmemeleri, (evvelki) sahiplerinden sonra yeryüzüne varis olanları da mı doğru yola getirmemiştir?

97 - 98 Allah Teâlâ pek çok hayır kazancıyla, dünya ve ahiret saadetine ulaşmanın başlıca şartının iman ve ittika olduğunu, Peygamberler'i yalanlamanın ise sadece hüsrana yol açtığını açıkladıktan sonra, gaflet içinde bulunan ve emirlerine karşı gelen kasaba halklarını bir daha tehdit etmiş, hayret ve taaccübe delalet eden bir inkâr istifhamiyla, aklını kullanıp düşünebilen insanlara şu soruyu yöneltmiştir: Mekke ve benzeri şehirlerin halkları bu derece şirk ve küfür içinde bulundukları halde, bir gece vakti onlar uykuda iken, yahutta kuşluk vakti eğlenceye dalıp kendilerinden geçmiş bir durumda iken, Allah'ın üzerlerine aniden bir azap indirmeyeceğinden bu derece emin midirler ki küfürlerini bu kadar rahat bir şekilde sürdürebilmektedirler? Hayır; üzerlerine böyle bir azabın indirilmeyeceğinden bu derece emin olmaları asla mümkün değildir. Önlerinde, Allah'a şirk koştukları ve kendilerine uyarıcı olarak gönderilen Peygamberler'i yalanladıkları için Allah'ın azabıyla helak olmuş bu kadar kavim varken, onların böyle bir azabın kendi üzerlerine de gelmeyeceğinden emin olmaları, aklın kabul edebileceği işlerden değildir. Nûh kavmi, Hûd kavmi, Salih, Lut ve Şuayb kavimleri, hepsi de ummadıkları bir anda kendilerini yakalayan bir azap ile yokulup gitmişlerdir.

99 Yoksa onların gece vakti uykuda iken veya kuşluk vakti eğlencede iken, Allah'ın üzerlerine azap indirmeyeceğinden emin olmalarının sebebi, Allah'ın tuzağından yahut O'nun bunu ihmal etmesinden emin olmaları mıdır? Hayır; hüsrana uğrayan, yahut aklını ve düşünme yeteneğini yitirmiş olan kimselerden başkası Allah'ın tuzağından emin olamaz. Azap, onları o derecede ani yakalar ki, hiç kimse bunun nereden ve nasıl geldiğini bilip anlayamaz. Zaten onun bu derece ani gelmesi sebebiyledir ki ayet-i kerimede onun gelişi, *"Allah'ın tuzağı"*, yahut *"Allah'ın hilesi"* manasında *mekr* ile ifade edilmiştir.

100 Kendilerinden önce gelen birçok kavim, günahları yüzünden helak olmuş ve yeryüzünden silinip gitmişlerdir. Nûh kavmi, Hûd kavmi, Salih, Lut ve Şuayb kavimleri helak olan bu kavimlerdendir. Bunların kalpleri ve kulakları mühürlenmiş, hiçbir şeyi idrak edemez ve işitemez olmuşlardı. Biz de onları bu yüzden cezalandırdık ve yaşadıkları yerlerde başka nesiller halkederek yeryüzünü onlara bıraktık ve bırakırken de dedik ki: Bu topraklar size atalarınızdan miras kaldı. Önceden buraların sahipleri onlardı. Ancak onlar, emirlerimize ve nehiylerimize kulak asmadılar; kendilerini uyarmak için gönderdiğimiz Peygamberler'imizi yalanladılar. Zararı da faydası da dokunmayacak olan birtakım putları kendilerine İlah edinerek Allah'a şirk koştular. Bütün uyarılarımıza rağmen doğru sandıkları sapık yollarına devam ettiler. Biz de onların kalplerini ve kulaklarını mühürleyip hiç idrak edemez ve işitemez hale getirdik; sonra da işledikleri bu günahları yüzünden üstlerinden ve altlarından getirdiğimiz azap ile helak ettik. İşte şimdi yeryüzünün halifesi sizlersiniz. Sizden öncekilerin yerini siz aldınız. Ancak onların kalplerinin ve kulaklarının mühürlenmiş olması ve hiç idrak edemez ve işitemez hale gelmeleri sizin için ibret alacağınız bir ders olmaz ve onların yolunda giderseniz, sizin akibetinizin de onlarınki gibi olacağından hiş kuşkunuz olmasın.

İşte sonra gelenler ve yeryüzüne evvelki sahiplerinden sonra varis olanlar, bu şekilde uyarılmış olmalarına ve öncekilerin akibetlerini bilip durmalarına rağmen, bu onlara hiç ders olmamış mıdır? Eğer dilersek, onların da kalplerini ve kulaklarını mühürleyeceğimizden ve onların da idrak edemez ve işitemez hale geleceklerinden, sonra da üzerlerine indirilecek bir azap ile helak edilmekten kuşkuları mı vardır?

Ayet-i kerimenin bu manasını, Kur'an-ı Kerim'in başka surelerinde ve başka ayetlerinde de görmek mümkündür: *"Kendilerinden önce, yerlerinde gezip dolaşan nice nesilleri helak etmiş olmamız, onları yola getirmemiş mi? Bunda akıl sahipleri için muhakkak deliller vardır."*. (Tâ-hâ suresi, 128). *"Halen yurtlarında dolaştıkları, kendilerinden önceki nice nesilleri helak etmiş olmamız, onları doğru yola sevketmez mi? Bunda, şüphesiz, alınması gereken dersler vardır; hiç dinlemezler mi"*? (Secde suresi, 26). *"...Siz daha önce, sizin için (dünyadan ahirete) göçüş olmadığına yemin etmemiş mi idiniz? Ve siz, kendilerine zulmeden (Ad ve Semud gibi kavimlerin) yerlerine oturmamış mı idiniz? Onlara ne yaptığımız size açıklanmamış mı idi ve size darb-ı meseller irad etmemiş mi idik"*? (İbrahim suresi, 44-45). *"Onlardan önce de nice nesilleri helak etmiştik. Hiç onlardan birini duyuyor, yahut onlara ait gizli bir ses işitiyor musun"*? (Meryem suresi, 98). *"Kendilerinden önce nice nesiller helak ettiğimizi bilmiyorlar mı? Oysa biz onlara, size sağlamadığımız imkanları sağlamıştık: Üzerlerine gökten bol bol yağmurlar göndermiş, altlarından ırmakları akar hale getirmiştik. Ne var ki onları günahları dolayısıyla yine de helak ettik ve onlardan sonra başka nesiller vücuda getirdik."*. (En'âm suresi, 6). *"Nice kasabalar vardır ki, zalim oldukları için onları helak etmişizdir. Artık onlar (ın duvarları), çatıları üzerine çökmüştür. Keza köreltiğimiz nice kuyular ve yıktığımız nice saraylar vardır. Bu yalanlayanlar, yeryüzünde hiç dolaşmıyorlar mı ki, orada onların akıl edecek kalpleri, işitecek kulakları olsun. Gerçi bazan gözler kör olmaz da, yalnız göğüslerdeki kalbler kör olur."*. (Hacc suresi, 45-46).

Bazılarını misal olarak zikrettiğimiz bu ayetler de gösteriyor ki insanlık tarihinde işledikleri günah yüzünden helak olmuş pek çok kavim vardır. Bu kavimler, eğer akıllarını kullanıp kendilerinden önce gelip de helak olan kavimlerin akibetlerinden ibret almasını bilseler ve onların yoluna girmeselerdi, Allah onlar için dünyada daha pek çok hayır kapıları açar, ahirette de cennetin en mutena köşelerini onlara ayırırdı.

تِلْكَ الْقُرٰى نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ اَنْۢبَآئِهَا ۚ وَلَقَدْ جَآءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنٰتِ ۚ فَمَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا بِمَا كَذَّبُوا
مِنْ قَبْلُ ۚ كَذٰلِكَ يَطْبَعُ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوبِ الْكٰفِرِينَ ﴿١٠١﴾ وَمَا وَجَدْنَا لِاَكْثَرِهِمْ مِنْ عَهْدٍ ۚ وَاِنْ وَجَدْنَآ
اَكْثَرَهُمْ لَفٰسِقِينَ ﴿١٠٢﴾

101 İşte sana haberlerini anlatmakta olduğumuz ülkeler; onlara da Peygamberler'i apaçık deliller getirmişlerdi. Fakat önceden yalanladıklarına iman edecek değillerdi. İşte Allah, kafirlerin kalplerini böyle mühürler.

102 Onların çoğunu ahde sadık bulmadık ama, çoğunu yoldan çıkmış kimseler olarak bulduk.

Allah Teâlâ, daha önceki ayetlerinde, sevgili Peygamber'ine, Nûh, Hud, Salih, Lut ve Şuayb kavimlerinin haberlerini, işledikler günah yüzünden nasıl helak olduklarını, buna karşılık müminlerin nasıl kurtarıldıklarını anlattıktan sonra, yukarıdaki ayetlerinde hitabını Peygamber'ine yöneltmiş ve onun Mekkeli müşriklerden gördüğü kötü muamelenin, onlar tarafından yalanlanmasının ve Rabbinden getirdiği vahiylerin inkâr edilmesinin, üzerinde bıraktığı menfi tesiri izale etmek, tesellide bulunmak ve sabır üzerinde sebatını sağlamak için, kavminden gördüğü bu muamelenin ilk olmadığını, kendinden önceki Peygamberler'in de aynı muameleye maruz kaldıklarını zikretmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

101 İşte sana haberlerini anlatmakta olduğumuz ülkeler; onlara da Peygamberler'i apaçık deliller getirmişlerdi. Fakat önceden yalanladıklarına iman edecek değillerdi. İşte Allah, kafirlerin kalplerini böyle mühürler.

102 Onların çoğunu ahde sadık bulmadık ama, çoğunu yoldan çıkmış kimseler olarak bulduk.

101 Biraz önce de işaret ettiğimiz gibi, Allah Teâlâ, Peygamber'ine yönelttiği bu hitabında, daha önce kıssalarını anlattığı ülkelere işaret ederek buyurmuştur ki: Ey Muhammed! İşte, içerisinde kavmin için vaaz ve ibret, senin için de teselli ile sabır ve sebat alametleri taşıyan kıssalarını anlattığımız ülkeler. Onların bu kıssalarını sana anlatıyoruz ki, kavmin kendisi için gerekli olan vaaz ve ibreti ondan çıkarıp alsın. Keza sen de, kavmi tarafından yalanlanan ve haberleri inkâr edilen ilk Peygamber'in sen olmadığını anlayasın. Nitekim biz, bu ülkelere de apaçık delillerle Peygamberler'imizi göndermiştik de onları kendisinden başka İlah olmayan bir tek Allah'ın ibadetine davet etmişler ve diğer hususlarda da Peygamber olarak kendilerine tabi olmalarını onlardan istemişlerdi. Fakat bu kavimler, doğruluklarını gösteren açık ve kesin delillerine rağmen Peygamberlerini yalanlamışlar, haberlerini de inkâr etmişlerdi. Peygamberler'i yalanlamalarının ve haberlerini inkâr etmelerinin sebebi ise, bu Peygamberler gelmezden önce dalalet içine iyice gömülmüş olmaları ve kalplerinin Allah tarafından mühürlenmesi idi. Bu itibarla onların, daha önce yalanlayıp inkâr ettikleri bir şeye sonradan iman etmeleri elbette mümkün değildi. *"Müşrikler, kendilerine bir mucize gelirse, ona mutlaka iman edeceklerine dair bütün güçleriyle Allah'a yemin etmişlerdi. (Ey Muhammed! Onlara) de ki: Mucizeler ancak Allah'ın yanındadır. Hem, mucize geldiğinde, onların yine de iman etmeyeceklerini siz*

nereden bileceksiniz? Onların kalplerini ve gözlerini ters çeviririz de, ilk defa inanmadıklarına yine inanmazlar ve biz de onları azgınlıkları içinde bocalamaya bırakırız.". (En'âm suresi, 109-110). Bu ayet-i kerimede, Allah Teâlâ'nın sevgili Peygamber'ini teselli eden ve davetinde sabır ve sebat göstermesini isteyen bir mana ile, Mekkeli müşriklerin küfürlerinde gösterdikleri inat ve ısrarın, daha önce gelip geçmiş kavimlerde de bulunduğunu gösteren bir beyan vardır. Bu manada Allah Teâlâ buyurmaktadır ki: Ey Muhammed! Kavminin küfründen ve sana yaptığı kötü muameleden dolayı kendini üzme ve ümitsizliğe düşme.

102 Çünkü biz, yalnız senin kavmini değil; fakat daha önce gelip geçmiş kavimlerden çoğunu ahitlerine sadık bulmadık. Oysa biz, bütün insanlardan ahitlerine sadık kalacaklarına dair kesin söz almıştık. Fakat onlar, salim fıtratın, yani "Allah'tan başka ilah yoktur." manasına delalet eden tevhidin ikrarına müsait ahde muhalefet ederek, akli ve şerî hiçbir delil ve hüccete dayanmadan Allah'tan başkasına ibadet ettiler.

Filhakika Allah Teâlâ insanları yarattığı zaman, onlara akıl idrak ve his vererek, bunların yardımıyla bütün mevcudatın tek bir Halık'ı olduğunu, O'ndan başka Halık, O'ndan başka Mabud bulunmadığını bilip anlamalarını istemiştir. Böylece Allah Teâlâ ile, kendisini tanıyacak kulları arasında bir ahit vücut bulmuştur. Ayrıca Allah Teâlâ, kullarının akıl ve idraklerinin Allah'ın kanunlarını kolayca kabul edebilecek bir fıtrat üzere yaratmak, sonra da reddi mümkün olmayan delillerle Peygamber göndererek onları irşat etmek suretiyle, bu ahdi teyit ve takviye etmiştir. O halde insan için, Allah'ın teyitinden sonra, bu ahde sadık kalarak onun gereğini yerine getirmekten başka yapacak bir şey yoktur. Gerçek böyle olduğu halde, insanların çoğu, çevrenin tesiri altında, Allah'ın bu ahdine muhalefet ederek bozmuşlar ve yeryüzünü fesada boğmuşlardır. Bakara suresinin 27. ayetinde Allah Teâlâ bu hususa işaret ederek şöyle buyurmuştur: *"(O fasıklar ki) söz verdikten sonra Allah'ın ahdini bozarlar; Allah'ın birleştirilmesini emrettiği şeyi keserler; yeryüzünde fesat çıkarırlar. İşte, asıl hüsrana uğrayacak olanlar bunlardır.".*

Müslim (*Sahih,* IV. 2197) ve Ahmed İbn Hanbel (*Müsned,* IV. 162) tarafından nakledilen bir hadisinde Hazreti Peygamber de şöyle buyurmuştur: "...Rabbim bana buyurdu ki: Ben bütün kullarımı *Hanifler* (Müslümanlar) olarak yarattım. Onlara şeytanlar geldiler ve doğru dinlerini alıp giderdiler. Benim kendilerine helal kıldığım şeyleri, şeytanlar onlara haram kıldı. Hakkında hiçbir delil veya hüccet indirmediğim şeyleri bana ortak koşmalarını da onlara yine şeytanlar emretti." Buhârî (*Sahih,* VI. 20) ve Müslim (*Sahih,* IV. 2047) tarafından nakledilen başka bir hadisinde de şöyle buyurmuştur: "Her doğan ancak fıtrat üzere doğar; sonra da anası babası onu Yahudi yaparlar, Nasrani veya Mecusi yaparlar. Nitekim behîme de derli toplu bir behîme olarak doğurulur. Hiç bu hayvan yavruları arasında kulağı, burnu veya ayağı kesik olanlarını görür müsünüz"?.. Hadiste geçen *fıtrat* kelimesinin *İslam fıtratı* olduğu, kendinden sonra gelen Yahudi, Nasrani ve Mecusi dinlerinin zikredilişinden kolayca anlamak mümkündür. Buna göre her insan, İslam'ı din olarak kabul etmeye ve onun emir ve nehiylerine uymaya istidatlı ve kabiliyetli bir şekilde yaratılmıştır. Bu bakımdan yegane fıtri din, Adem'den Hazreti Muhammed (sas.)'e kadar bütün Peygamberler'in üzerinde ittifak ettikleri tevhid dini olan İslam'dır. Dış tesirler, insanı fıtratından ayırmadıkça ve onu bozmadıkça, insanın İslam'dan ayrılması mümkün değildir. İşte bu sebepledir ki Hazreti Peygamber hadisinde buna işaret etmiş ve anası babası Yahudi, yahut Nasranî, yahutta Mecusi olan bir çocuğun daha doğuştan itibaren fıtratının bozulmaya ve İslam'dan uzaklaşmaya başladığını ve neticede onun ana ve babasının tesiri altında Yahudi, yahut Nasrani, yahutta Mecusi olduğunu bildirmiştir. Hazreti Peygamber, İslam fıtratı üze-

re doğan insanoğlundaki bu değişmeyi hadisinde güzel bir teşbihle açıklamış ve: "Nitekim hayvan yavrusu da anasının karnından derli toplu ve kusursuz olarak doğar. Hiç bu doğanlar arasında kulağı, burnu veya ayağı kesik yavrular görür müsünüz?" buyurmuştur. Şüphesiz hayvan yavruları da analarının karnından uzuvları kesilmiş olarak doğmazlar. Fakat sahipleri, doğuşlarından sonra onları, diğerlerinden ayırt etmek için ya kulaklarını ya da kuyruklarını keserler; yahutta kızdırılmış demirle sırtlarını dağlayıp marka vururlar.

Bütün Peygamberler, ilkinden sonuncusuna kadar hepsi de, salim fıtrata muhalefet etmeyi ve Allah'a şirk koşmayı nehyetmişlerdir. Nitekim Allah Teâlâ da Enbiya suresinin 25. ayetinde şöyle buyurmuştur: *"Senden önce hiçbir Peygamber göndermedik ki ona, "Benden başka İlah yoktur; bu itibarla bana ibadet edin." diye vahyetmiş olmayalım."*. Nahl suresinin 36. ayeti de aynı manada gelmiştir: *"Biz her ümmete, yalnız Allah'a ibadet etmeleri ve şeytandan da sakınmaları için bir Peygamber gönderdik."*. Böyle olmasına rağmen insanların çoğu ahitlerini bozmuşlar doğru yolda sapmışlardır.

ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ مُوسٰى بِاٰيَاتِنَآ اِلٰى فِرْعَوْنَ وَمَلَا۟ئِهٖ فَظَلَمُوا بِهَا ۚ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِينَ
﴿١٠٣﴾ وَقَالَ مُوسٰى يَا فِرْعَوْنُ اِنِّى رَسُولٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ ۙ ﴿١٠٤﴾ حَقِيقٌ عَلٰٓى اَنْ لَآ اَقُولَ عَلَى اللّٰهِ اِلَّا الْحَقَّ ۜ
قَدْ جِئْتُكُمْ بِبَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ فَاَرْسِلْ مَعِىَ بَنِٓى اِسْرَٓائِيلَ ۜ ﴿١٠٥﴾ قَالَ اِنْ كُنْتَ جِئْتَ بِاٰيَةٍ فَاْتِ بِهَآ اِنْ كُنْتَ
مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿١٠٦﴾ فَاَلْقٰى عَصَاهُ فَاِذَا هِىَ ثُعْبَانٌ مُبِينٌ ﴿١٠٧﴾ وَنَزَعَ يَدَهُ فَاِذَا هِىَ بَيْضَٓاءُ لِلنَّاظِرِينَ ۚ ﴿١٠٨﴾ قَالَ
الْمَلَاُ مِنْ قَوْمِ فِرْعَوْنَ اِنَّ هٰذَا لَسَاحِرٌ عَلِيمٌ ۙ ﴿١٠٩﴾ يُرِيدُ اَنْ يُخْرِجَكُمْ مِنْ اَرْضِكُمْ ۖ فَمَاذَا تَاْمُرُونَ ﴿١١٠﴾ قَالُٓوا
اَرْجِهْ وَاَخَاهُ وَاَرْسِلْ فِى الْمَدَٓائِنِ حَاشِرِينَ ﴿١١١﴾ يَاْتُوكَ بِكُلِّ سَاحِرٍ عَلِيمٍ ﴿١١٢﴾ وَجَٓاءَ السَّحَرَةُ فِرْعَوْنَ
قَالُٓوا اِنَّ لَنَا لَاَجْرًا اِنْ كُنَّا نَحْنُ الْغَالِبِينَ ﴿١١٣﴾ قَالَ نَعَمْ وَاِنَّكُمْ لَمِنَ الْمُقَرَّبِينَ ﴿١١٤﴾ قَالُوا يَا مُوسٰٓى اِمَّآ اَنْ
تُلْقِىَ وَاِمَّآ اَنْ نَكُونَ نَحْنُ الْمُلْقِينَ ﴿١١٥﴾ قَالَ اَلْقُوا ۚ فَلَمَّآ اَلْقَوْا سَحَرُٓوا اَعْيُنَ النَّاسِ وَاسْتَرْهَبُوهُمْ وَجَٓاءُو
بِسِحْرٍ عَظِيمٍ ﴿١١٦﴾

103 Sonra, (bu Peygamberler'i takiben) mucizelerimizle birlikte Musa'yı Firavun'a ve (kavminin) ileri gelenlerine göndermiştik; fakat onlar (inkâr ederek nefislerine ve halka) zulmetmişlerdi. Şimdi fesat çıkaranların akibetlerinin ne olduğunu gör.

104 Musa, Firavun'a şöyle demişti: "Ey Firavun! Ben, âlemlerin Rabbi tarafından gönderilen bir Peygamberim.".

105 "Allah'a karşı gerçek olandan başkasını söylememem gereklidir. Size Rabbinizden apaçık bir delil getirdim; bu itibarla, İsrailoğullarını benimle birlikte gönder.".

106 Firavun da şöyle demişti: "Eğer bir mucize getirdiysen ve sözüne sadık kimselerden isen, onu göster.".

107 Bunun üzerine Musa asasını yere atmış, o da birden apaçık bir yılan haline gelivermişti.

108 (Bu arada Musa) elini sokmuş olduğu cebinden) çıkarmıştı ki, o da, bakanlar için (ışıklar saçan) bembeyaz bir şey oluvermişti.

109 Firavun'un kavminden ileri gelenler, (olanları görünce, Musa hakkında), "Bu, herhalde çok bilgili bir sihirbaz." demişlerdi.

110 "Sizi yurdunuzdan sürüp çıkarmak istiyor; ne emredersiniz"?

111 (Sonra da şöyle) demişlerdi: "Onu ve kardeşini tut; (muhtelif) şehirlere de toplayıcılar gönder.".

112 "Sana bütün mahir sihirbazları getirsinler.".

113 Sihirbazlar Firavun'a gelmişler ve "Eğer galip gelen biz olursak, herhalde bizim için bir mükafat vardır, değil mi?" demişler;

114 Firavun da: "Evet, aynı zamanda siz benim yakınlarımdan olacaksınız." demişti.

115 Sihirbazlar (Musa'ya şöyle) demişlerdi: Ey Musa! Önce sen mi (maharetini ortaya) atarsın, yoksa ilk atıcılar biz mi olacağız"?

116 Musa (onlara) "Atın." demiş; onlar da atınca, halkın gözlerini büyüleyip (içlerine) korku salmışlar ve büyük bir sihir ortaya koymuşlardı.

Allah Teâlâ, daha önce bu sure içerisinde zikrettiği beş Peygamber kıssasından sonra burada altıncı kıssayı zikretmiştir ki, bu kıssa, İsrailoğullarına Peygamber olarak gönderilen Musa'nın (as), gerek Firavun kavmiyle gerekse İsrailoğullarıyla ilgili kıssası olup, diğer kıssalarda yer almayan çok daha geniş îzah ve açıklamaları muhtevidir. Musa kıssasının daha teferruatlı ve daha geniş olmasının başlıca sebebi de, Musa'ya verilen mucizelerin, geçmiş Peygamberler'in mucizelerinden çok daha geniş ve kuvvetli olması yanında, Musa'nın gönderildiği kavimlerin, geçmiş Peygamberler'in gönderildikleri kavimlere oranla daha büyük ve daha cahil olmaları idi.

Babası İmran, Tevrat'a göre Amrâm; annesi ise, Yokebed olan Musa, Kur'an-ı Kerim'de adı yüz otuzdan fazla zikredilmiş bir Peygamber'dir. Doğumu ile birlikte başlayan ve gerek Firavun'la ve gerekse kendi kavmiyle ilgili pek çok acayip kıssası vardır ve bu kıssaların çoğu Kur'an'da da nakledilmiştir. Musa, hem Firavun ve adamlarını uyarmak hem de Mısır'da yaşayan İsrailoğullarını Mısır'dan çıkarıp Filistin'e götürmek ve onlara önderlik etmek için Allah tarafından gönderilmiş bir Peygamber'di. Yaşadığı devir, Mısır'da Firavunlar'ın İlah olarak ortaya çıktıkları ve hem Kıptilere hem de İsrailoğullarına hükmedip kibir ve zulümle yeryüzüne fesat saçtıkları bir devirdi. Kıptiler, Mısır'ın yerli halkı, İsrailoğulları ise, Yusuf (as) ile birlikte Kenan ilinden Mısır'a göçmüş ve orada önceleri mutlu günler geçirmiş, fakat sonraları Kıptilerin hükmü altına girerek kölelik hayatı yaşamaya başlamış bir topluluktu. Yusuf'un (as) Mısır'a yerleşmesinden sonra babası Yakub'u (as) ve kardeşlerini de yanına getirtmesi, neslinin orada çoğalmasını sağlamıştı. Ancak İsrailoğullarının kısa bir zaman içerisinde çoğalması, Firavun ve hanedanı için büyük bir endişe kaynağı olmuştu. Çünkü ileride, bunların Mısır'a hâkim olmaları ve Firavun hanedanının hâkimiyetine son vermeleri işten bile değildi. İşte bu korku içerisinde Firavunlar, Yahudi neslinin çoğalmasını önlemek ve zamanla Mısır'da yokolmalarını sağlamak için onları aşağılamaya, horlamaya ve hiçbir Mısırlının çalışmadığı en pis ve en güç işlerde çalıştırmaya başladılar. Bu esa-

ret ve zillet hayatının, zamanla onların inkırazına yol açacağına inanıyorlardı. Fakat örf ve adetlerine bağlı olan ve kendilerini "Allah'ın milleti" olarak gören Yahudiler, sağlam bir ruh yapısıyla bu zillete ve esarete katlandılar; nesillerini artırmaya devam ettiler. Firavun hanedanı, Yahudileri aşağılamanın hiçbir fayda sağlamadığını görünce, onları en kısa yoldan imha etmeyi plânladılar ve bütün kabilelere emirnameler çıkararak yeni doğan erkek çocuklarının öldürülmesini istediler. Bu emir, Mısır'ın her köy ve kasabasında tatbik olundu ve binlerce Yahudi çocuk öldürüldü. Kur'an-ı Kerim, Kasas suresinin 4. ayetinde, Firavun'un İsrailoğullarına uyguladığı bu zulmü şöyle anlatmıştır: *"Firavun, ülkeye hâkim olmuş ve halkını fırkalara ayırmıştı. Onlardan bir grubu, oğullarını boğazlayarak, kadınlarını da hayatta bırakarak zayıflatıyordu. O, bozgunculardan biriydi."*.

Mısır'da Yahudilerin başına gelen bu esaret ve zillet, sonra da erkek çocukların öldürülmesi; buna mukabil kız çocukların başka maksatlar için sağ bırakılması, dünyada eşine ender rastlanan bir bela idi. Fakat bu bela da diğer belalar gibi, Allah Teâlâ'nın doğru yoldan sapan milletlere bir cezası, doğru yolda gidenlere ise ibret almaları ve sapıklığa düşmemeleri için bir dersi idi. Bu belalar, bazen bir kavmin tamamıyla yok olmasına ve tarih sahnesinden silinmesine sebep olduğu gibi bazen de kavim yok olmadan o belaların kaldırıldığı görülür ki, bu gibi durumlarda, İlahî rahmetin tecelli ettiği ve kavmin bir süre için bağışlandığı anlaşılır. İşte o zaman, kavme isabet eden belalar da, bağışlanan kavim için, bir daha sapıklığa düşmemek üzere ders alınması gereken bir imtihan olur.

İşte, Yahudi çocuklarının Mısır'da Firavun tarafından böyle bir katliama maruz bırakıldığı sıralarda Musa dünyaya gelmişti. Ancak annesi, çocuğu üzerine titreyen her ana gibi büyük bir kaygı içerisindeydi. Çünkü biliyordu ki Firavun onun oğlunu da sağ bırakmayacak ve doğanın oğlan olduğunu öğrenir öğrenmez onu hemen öldürecekti. Ancak Allah Teâlâ'nın Musa hakkındaki takdiri, diğer Yahudi oğlan çocuklarından farklı idi. Onu, Firavun'un zalim ellerine terketmeyecekti. Bu sebeple annesine şu ilhamı verdi: *"Onu emzir; başına gelecekten korktuğun zaman onu denize at; korkma ve üzülme. Onu sana mutlaka geri vereceğiz ve onu Peygamberler'den yapacağız."*. (Kasas suresi, 7).

Annesi bir süre Musa'yı emzirmişti; ancak geleceğinden korktuğu tehlikeyi hissedince, Rabbinden başka bir ilham aldı. Ona şöyle deniliyordu: *"Musa'yı bir sandığa koy ve nehre at; nehir onu kıyıya atsın. Bana da ona da düşman olan biri onu alsın. (Ey Musa!) Gözümün önünde terbiye olup yetişesin diye de üzerine kendimden bir sevgi koydum."*. (Tâ-hâ suresi, 39). Annesi, Rabbinden aldığı bu ilham üzerine oğlunu kendi elleriyle bir sandığa yerleştirip Nil nehrinin sularına bırakmış, Musa'dan yaşça daha büyük olan ablasına da "Onu gittiği yere kadar takip et." demişti.

Musa, nehrin suları üzerinde bir süre gittikten sonra Firavun'un adamları tarafından bulunmuş ve saraya getirilmiştir. Firavun'un karısı çocuğu görünce, üzerinde bulunan İlahî sevginin bir neticesi olarak ona hemen ısınmış ve kocasına şöyle demiştir: *"Benim için de senin için de bir gözbebeği.. Sakın onu öldürmeyin. Belki bize faydası dokunur; yahut onu evlat ediniriz."*. (Kasas suresi, 9). Aslında Firavun ailesi bu çocuğu yanlarına almakla kendilerine bir düşman, başlarına da bir dert almış oluyorlardı; çünkü bu çocuk büyüdüğü zaman, onlara karşı büyük bir savaş açacaktı. Fakat onlar bunu elbette bilmiyorlardı ve bilmelerine de imkan yoktu. Çünkü bu, Allah'ın onlara hazırladığı bir tuzaktı ve çocuğu yanlarına almakla da bu tuzağa düşmüş oluyorlardı. Kur'an-ı Kerim de Kasas suresinin 8. ayetinde, onların Musa'yı almakla düştükleri bu tuzağa işaret etmiş ve şöyle buyurmuştur: *Firavun ailesi onu kendilerine bir düşman ve başlarına bir dert olmak üzere bulup almıştı. Firavun, Hâmân ve askerleri hatalı idiler."*.

Firavun ailesi Musa'yı yanlarına almış olmakla beraber ona bakamıyorlar, daha doğrusu onun karnını doyuramıyorlardı. Çünkü Rabbi ona bütün sütanalarını haram kılmıştı (Kasas suresi, 12); bu sebeple Musa süt verebilecek kimi bulduklarsa hiçbirinin sütünü almıyor, hiç kimseden süt içmiyordu. Nihayet Musa'nın kızkardeşinin, Rabbinin ilhamıyla Firavun ailesine gelerek *"Sizin için ona bakacak ve ona öğütler verecek bir ev halkını size tavsiye edeyim mi?"* (Kasas suresi, 12) demesi ve onların da buna rıza göstermeleri üzerine, annesi Musa'ya sütanası olarak tutulmuştur ki, Allah Teala da bu hususta *"Ferahlayıp üzülmemesi ve Allah'ın vaadinin hak olduğunu bilmesi için Musa'yı annesine geri verdik."* (Kasas suresi, 13) buyurmuştur.

Musa ergenlik çağına gelmiş, sarayda ve fakat Rabbinin gözetimi altında ilim ve hikmet sahibi bir genç olarak yetişmişti. Bir gün şehre inmiş, bir Mısırlı ile İsrailli birinin kavgasına şahit olmuştu. İsrailliye yardım etmek maksadıyla o da kavgaya karışmış ve Mısırlıyı itrek düşürmüştü. Ne var ki bu düşme onun ölümüne sebep olmuş, Musa da büyük bir üzüntü içinde Rabbine *"Rabbim! Ben nefsime zulmettim; beni bağışla... Bana verdiğin nimet hakkı için suçlulara yardımcı olmayacağım."* (Kasas suresi, 15-16) diye dua ve niyazda bulunarak o geceyi korku içinde geçirmiştir. Sabah olunca, şehrin uzak mahallelerinden birinden koşarak gelen bir adam, Musa'ya *"Ey Musa! Şehrin ileri gelenlerinden bir grup, seni öldürmek için aralarında görüşme yapıyorlardı; sana hemen çıkıp gitmeni tavsiye ediyorum."* (Kasas suresi, 20) demiş, Musa da, *"Rabbim! Beni zalim kavimden kurtar."* diyerek Medyen istikametinde yola koyulmuştur. Bu, onun Mısır'dan ilk çıkışı idi. Medyen suyuna geldiği zaman, su başında hayvanlarını sulayan bazı çobanlar ve daha ileride de, koyunlarını sulamak için bekleşen iki kadın görmüştür. Çobanlar ayrılmadıkça kadınların su başına sokulamayacaklarını anlayan Musa, iki kadına yardım ederek onların koyunlarını sulamış, bu da onların takdirini kazanmasına ve daha sonra da yaşlı olan babalarıyla tanışmasına, bu tanışma ise iki kızdan birinin teklifi ve babanın da kabulü üzerine, Musa'nın sekiz yıl süreyle bu aile yanında ücretli olarak çalışmak ve dilediği takdirde kızlarından biriyle evlenmek üzere anlaşmalarına vesile olmuştur. İşte bu yaşlı baba, Medyen halkına Peygamber olarak gönderilen Şuayb'tan başkası değildir ve Musa, Peygamberlik görevine başlamadan önce, başka bir Peygamber'in damadı olarak sekiz yıl süreyle ona hizmet etmiş ve dizi dibinde ondan pek çok şey öğrenmiştir. Süre tamam olunca, Musa Şuayb'tan izin istemiş ve ailesiyle birlikte Mısır'a gitmek üzere yola çıkmıştır. Sina çölünde, Tur dağının yanına geldiği zaman, İlahî hitaba mazhar olmuş ve burada ona ilk defa Peygamberlik görevi verilmiştir. Dağın eteğinde gördüğü bir ateşe bakmaya gittiğinde, oradaki bir ağaçtan Rabbinin kendisine hitabını işitmiş ve Firavun'a karşı delil olarak ileri sürülmek üzere bazı mucizelere şahit olmuştur. Rabbi ona ilk hitabında şöyle buyurmuştur: *"Ey Musa! Ben, muhakkak ben, âlemlerin Rabbi Allah'ım. Asanı at."*. (Kasas suresi, 30-31). Musa asasını atıp da onun kıvrılarak hareket eden bir yılan olduğunu görünce, korkup kaçmaktan başka bir şey düşünememişti. Fakat o kaçarken arkasından aynı sesi tekrar işitmiştir. Ona şöyle denilmiştir: *"Elini koynuna sok; kusursuz, bembeyaz çıksın. Kollarını kendine çek, korkun yokolsun. Bunlar, Firavun ve ileri gelenlerine karşı Rabbinden iki delildir."*. (Kasas suresi, 32). Musa'nın, bir Peygamber olarak Firavun ile karşılaşıncaya kadar cereyan eden kıssası, özetle bunlardan ibarettir. Firavun'la olan kıssası ise, yukarıdaki ayetlerde nakledilmiştir. Allah Teâlâ bu ayetlerinde buyurmuştur ki:

[103] Sonra, (bu Peygamberler'i takiben) mucizelerimizle birlikte Musa'yı Firavun'a ve (kavminin) ileri gelenlerine göndermiştik; fakat onlar (inkâr ede-

rek nefislerine ve halka) zulmetmişerdi. Şimdi fesad çıkaranların akibetlerinin ne olduğunu gör.

104 Musa, Firavun'a şöyle demişti: "Ey Firavun! Ben, âlemlerin Rabbı tarafından gönderilen bir Peygamberim.".

105 "Allah'a karşı gerçek olandan başkasını söylememem gereklidir. Size Rabbinizden apaçık bir delil getirdim; bu itibarla, İsrailoğullarını benimle birlikte gönder.".

106 Firavun da şöyle demişti: "Eğer bir mucize getirdiysen ve sözüne sadık kimselerden isen, onu göster.".

107 Bunun üzerine Musa asasını yere atmış, o da birden apaçık bir yılan haline gelivermişti.

108 (Bu arada Musa) elini, (sokmuş olduğu cebinden) çıkarmıştı ki, o da, bakanlar için (ışıklar saçan) bembeyaz bir şey oluvermişti.

103 Allah Teâlâ, bu ayetinde, daha önce kıssalarını zikrettiği Nûh, Hud, Salih, Lut ve Şuayb Peygamberler'den sonra, Musa'yı Firavun ve kavminin ileri gelenlerine gönderdiğini beyanla Musa kıssasının başka bir bölümünü zikretmeye başlamıştır ki bu bölüm, daha önce de açıkladığımız gibi, onun Medyen'de Şuayb'ın kızıyla evlenip uzun süre orada kaldıktan sonra Mısır'a döndüğü dönemle ilgilidir ve Peygamberliğin başlangıcını teşkil eder. Zira Musa, Medyen'den Mısır'a dönüşü sırasında Tur'un yanından geçerken, Rabbinin hitabını işitmiş ve orada kendisine verilen iki mucizeyle birlikte Firavun ve adamlarına gidip onları uyarmakla görevlendirilmişti. İşte bununla ilgili olarak Allah Teâlâ buyurmuştur ki:

Zikri daha önce geçen Peygamberler'den sonra, Musa'yı, doğruluğuna ve Peygamberliğine delalet eden apaçık deliller ve mucizelerle Mısır hükümdarı Firavun'a ve onun kavminden olan erkanına göndermiştik. Ne var ki onlar, kendilerinden kaynaklanan bir inatla ve zulüm olmak üzere onları reddettiler. Neml suresinin 14. ayetindeki ifadesiyle, *"Gönülleri, o delillerin hak olduğuna kanaat getirdiği halde, sırf zulüm ve kibir yüzünden onları inkâr ettiler."*. Şimdi Ey Muhammed! Yeryüzünü zulümleriyle ifsat eden ve insanları kibirleriyle köleleştiren o Firavun ve ileri gelenlerinin akibetlerini ve başlarına nelerin geldiğini bir gör.

Burada, ayet-i kerimenin bir kelimesi üzerinde durmanın faydalı olacağı kanaatındeyiz. Bu kelime, kavmin eşrafı ve ileri gelenleri manasındaki *mele'* kelimesidir. Allah Teâlâ, ayet-i kerimede, mucizelerle birlikte Musa'yı Firavun'a ve onun kavminin ileri gelenlerine gönderdiğini bildirmiş; fakat Firavun'a ve onun kavmine gönderdik demeyiştir. Zira daha sonraki ibarede zulmettikleri açıklanan kimseler, bütün kavim değil, fakat Firavun ve onun avanı, yani kavmin eşrafı ve ileri gelenleridir. Dolayısıyla Kıptilerden oluşan Mısır halkının çoğunluğu da Firavun ve adamlarının köleleştirdikleri ve zulmettikleri kimselerdendi. Buna göre Mısır'da Firavun'dan ve kavminin eşrafından zulüm görenler, aşağı tabakayı teşkil eden Mısır halkı ile İsrailoğullarıdır; şu var ki İsrailoğullarının durumu, Mısırlılardan daha kötüdür ve Firavun tarafından erkek çocuklarının öldürülmesi emredilenler de İsraillilerdir. Allah Teâlâ, Musa'yı Firavun'a ve kavminin ileri gelenlerine gönderdiğini zikrettikten sonra, hitabını Hazreti Peygamber'e yönelterek, kıssanın bundan sonra anlatılacak olan kısmının önemini belirtmek ve dikkatini bu kısma çekmek için, yeryüzünde fesat çıkaranların ve Musa'nın getirdiği delil ve mucizeleri inkâr edenlerin akibetlerinin ne olduğuna ve başlarına nelerin geldiğine bakmasını emretmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

104 - 105 Birtakım delil ve mucizelerle gönderdiğimiz Musa, Firavun'a gelmiş ve ona demiştir ki: Ey Firavun! Ey Mısır halkının hükümdarı!

Ben, âlemlerin Rabbi, bütün kâinatın Halık'ı ve Malik'i olan Allah'ın bir elçisiyim; bu itibarla bana, yalnız hakkı, yalnız doğruyu ve gerçeği söylemek düşer. Zira Allah'ın bir elçisi, Allah adına asla yalan söylemez.

Musa'nın Firavun'a yönelttiği bu hitabında, hem tevhid akîdesinin hem de Peygamberlik akîdesinin esaslarını görmek mümkündür. Zira kendisinin, âlemlerin Rabbi tarafından gönderilmiş bir Peygamber olduğunu söylerken, kâinatta mevcut canlı ve cansız bütün varlıkların tek bir Rabbi olduğunu ve her şeyin yalnız O'nun tarafından yaratıldığını, dolayısıyla Firavun'un hiçbir surette Rab ve İlah olamayacağını da açık bir şekilde ifade etmiş oluyordu. Peygamberlik ile ilgili esaslar ise, Allah tarafından Peygamber olarak seçilip gönderilen bir kimsenin ismeti, hiçbir surette yalan söylemeyecek olması ve Rabbinden aldığı haberleri aynen kullarına tebliğ etmesidir. Böyle bir görevle gönderilmiş olan bir Peygamber'in doğruluğunun başlıca delilleri de, ona verilen mucizelerdir. Nitekim ayet-i kerimede *"Mucizelerimizle birlikte Musa'yı Firavun'a ve kavminin ileri gelenlerine gönderdik."* denildiği gibi, Musa da, kendisini Firavun'a âlemlerin Rabbi tarafından gönderilen bir Peygamber olarak tanıttıktan sonra ona, *"Size Rabbinizden apaçık bir delil getirdim; bu itibarla, İsrailoğullarını benimle birlikte gönder."* demiştir. Bilindiği gibi İsrailoğulları, "İsrail" lakabıyla tanınan Yakup Peygamber'in oğlu Yusuf soyundan gelen bir kavimdir. Yakup ise, İbrahim'in (as) torunu, İshak'ın da oğludur. Bir kıskançlık neticesi, kardeşleri tarafından kuyuya atılan ve bir kervan tarafından bulunup çıkarılarak Mısır'a götürülen Yusuf'un, orada yerleşmesinden ve babasıyla birlikte kardeşlerini de yanına getirtmesinden sonra Mısır'da çoğalan nesil, Yakup (İsrail)'a nisbetle İsrailoğulları adıyle şöhret kazanmıştır. Ancak Yusuf'un ölümünden sonra geçen uzun seneler içerisinde İsrailoğullarının zayıflaması, Mısır'ın başına geçen Firavunlar'ın halk üzerindeki zulüm ve baskıları ve daha önce de açıkladığımız gibi, nesli ortadan kaldırmak için kadınların bırakılıp erkek çocukların öldürülmesi, İsrail kavminin iyice zayıflamasına ve sinmesine sebep olmuştu. İşte şimdi, aynı soydan gelen Musa, şerefli bir Peygamber soyu olan kavmini Mısır'daki bu zillet ve esaret hayatından kurtarıp atalarının yurdu olan Arz-ı Mukaddes'e, yani Filistin'e götürmekle görevlendirilmiştir. Ta ki orada hayatlarına özgürce devam etsinler ve Peygamberler'ine layık bir kavim olarak kendilerini Allah'ın ibadetine versinler. Musa, işte bu maksatla Firavun'a gelmiş ve ona demiştir ki: "Ben, âlemlerin Rabbi tarafından gönderilmiş bir Peygamberim. Allah'a karşı asla yalan söylemem. Size Rabbinizden, O'nun Peygamber'i olduğumu ve sadece doğruyu söylediğimi kanıtlayan apaçık bir delil getirdim. Binaenaleyh İsrailoğullarını serbest bırak; benimle birlikte yurtlarına dönsünler.".

Musa, kendisini âlemlerin Rabbi tarafından gönderilmiş bir Peygamber olarak tanıttığı zaman, zaten Firavun onu daha önceden tanımıştı. Çünkü bebek iken Nil'in sularından onu çıkaran, saraya alarak gençlik dönemine kadar yanlarında bakıp büyüten ve yetiştiren Firavun ailesiydi. Her ne kadar bir Mısırlının ölümüne sebep olduktan sonra korku ile Medyen'e kaçmş ve orada sekiz seneden fazla kalmış idiyse de, bu süre, onu tanınmayacak bir şekilde değiştirmiş de değildi. Bu itibarla Musa, Firavun'un karşısına çıkıp da kendisinin âlemlerin Rabbi tarafından gönderilen bir Peygamber olduğunu söylediği zaman, Firavun buna sinirlenmiş ve: *"Çocukken seni yanımızda terbiye etmedik mi? Ömründen nice yıllar yanımızda kalmadın mı? Sen nankörlerden biri olarak, nihayet yapacağını yaptın (ve bir Mısırlıyı öldürüp kaçtın)"* demişti. Musa ise, Firavun'un bu sözlerine *"Ben onu o zaman cahillerden biri olarak yapmıştım. (Fakat o adamı asla öldürmek istememiştim). Sizden korktuğum için de kaçtım. (Rabbim beni bağışladı); bana hikmet verdi ve beni Peygamber yaptı."* (Şuarâ suresi, 18-21) diyerek karşılık vermişti. İşte şimdi, bir zamanlar Firavun ailesi-

nin nehrin sularından kurtarıp yanlarına aldığı ve büyütüp yetiştirdiği Musa, Firavun'un karşısına âlemlerin Rabbi tarafından görevlendirilmiş bir Peygamber olarak çıkıyor ve ona doğruluğunu kanıtlayan delilleri bulunduğunu söyleyerek İsrailoğullarını serbest bırakmasını istiyordu.

106 -107 - 108 Firavun ise, Musa'nın bu isteği karşısında ona şöyle demişti: Mademki Rabbinden doğruluğunu kanıtlayan apaçık bir delille geldin; o halde, eğer sen de gerçekten doğruyu söyleyen bir kimse isen, Rabbinden getirdiğini iddia ettiğin bu delilin ne olduğunu göster de görelim.

Musa, Firavun'un bu isteği üzerine, Medyen dönüşü, Tur'da Rabbi tarafından Peygamberliğinin delili olmak üzere kendisine verilen asa ve ışık saçan el mucizelerini Firavun'a göstermek için önce asasını yere atmıştır. İşte o zaman asa, Firavun'un gözleri önünde hareket eden, kıvrılan ve oradan oraya giden gerçek bir yılan oluvermiştir. Daha sonra da, elini sokmuş olduğu cebinden çıkarmıştır ki, o da görenleri şaşkınlık içinde bırakan ışık verici bir el haline gelmiştir.

109 Firavun'un kavminden ileri gelenler, (olanları görünce, Musa hakkında), "Bu, herhalde çok bilgili bir sihirbaz." demişlerdi.

110 "Sizi yurdunuzdan sürüp çıkarmak istiyor; ne emredersiniz"?

111 (Sonra da şöyle) demişlerdi: "Onu ve kardeşini tut; (muhtelif) şehirlere de toplayıcılar gönder.".

112 "Sana bütün mahir sihirbazları getirsinler.".

113 Sihirbazlar Firavun'a gelmişler ve "Eğer galip gelen biz olursak, herhalde bizim için bir mükafat vardır, değil mi?" demişler;

114 Firavun da: "Evet, aynı zamanda siz benim yakınlarımdan olacaksınız." demişti.

115 Sihirbazlar (Musa'ya şöyle) demişlerdi: Ey Musa! Önce sen mi (maharetini ortaya) atarsın, yoksa ilk atıcılar biz mi olacağız"?

116 Musa (onlara) "Atın" demiş; onlar da atınca, halkın gözlerini büyüleyip (içlerine) korku salmışlar ve büyük bir sihir ortaya koymuşlardı.

109 Ne var ki, gerek asanın hareket eden gerçek bir yılan haline dönüşmesinde gerekse Musa'nın, elini cebine sokup çıkardıktan sonra ışık saçan beyaz bir renge bürünmesinde hiçbir sihir alameti bulunmamasına ve gerçek manada tabiat üstü bir hadise olmasına, hatta orada bulunup da hadiseye şahit olanların bile gönüllerinin bunu böylece kabullenmesine rağmen, kavmin ileri gelenleri yine de olanların bir sihir olduğunu söylemekten geri kalmamışlar ve Musa'yı kasdederek *"Bu, herhalde çok bilgili bir sihirbaz."* demişlerdir. Nitekim Allah Teâlâ da, Musa'nın getirdiği bu delilleri inkâr etmelerinin sırf zulüm ve kibirden kaynaklanan bir davranış olduğunu açıklamıştır. Bu konuyla ilgili olarak, Neml suresinin 14. ayetinde şöyle buyurmuştur: *"Gönülleri, o delillerin hak olduğuna kanaat getirdiği halde, sırf zulüm ve kibir yüzünden onları inkâr etmişlerdi."*

110 Kavmin ileri gelenleri, Musa'nın bilgili bir sihirbaz olduğunu söylemekle yetinmemişler; fakat aynı zamanda, Firavun'u ona karşı kışkırtmak için Musa'nın kendisini yurdundan çıkarmak istediğini ileri sürerek ona karşı alınacak tedbirler hakkında emirlerini beklediklerini söylemişlerdir. Zira onlara göre bilgili ve maharetli bir sihirbaz, insanların gözlerini boyayarak ve iradelerini selbederek onları istediği yöne sevkedebilir ve hatta Firavun ve adamlarını yurdlarından bile sürdürebilirdi. Nitekim onun içerisine de böyle bir endişe düşmüş olacaktı ki, Tâ-hâ suresinin 57. ayetinde de açıklandığı gibi, Musa'ya *"Bizi sihrinle yurdumuzdan çıkarmak için mi geldin ey Musa?"* demişti. Firavun devrinde sihir, çok yaygındı ve birçok sihirbaz, göz boyama işinde şöhret kazanmışlardı. Bunun içidir ki Firavun'un yakınları, Musa'yı da bu sihirbazlardan biri zannediyorlardı.

111 -112 - 113 -114 Bu sebeple Firavun'a şöyle bir akıl vermişlerdi: Musa'yı ve kardeşi Harun'u

bırakma, yanında tut. Civar şehirlere de adamlarını gönder; oralarda ne kadar sihirbaz varsa hepsini toplayıp getirsinler. Firavun'a bunları söylerken, maksatları sihirbazlarla Musa arasında bir müsabaka tertip etmek ve bu müsabakada Musa'nın sihirbazlar önünde mağlup olduğunu görüp halka da göstermekti. Eğer Musa mağlup olur, kendileri veya sihirbazları da galip gelecek olurlarsa, kurtuluş da kendilerinin olurdu. Bunu düşünerek Firavun'a şöyle demişlerdi: *"Bu Musa ve Harun, sihirleriyle sizi yurdunuzdan çıkarmak ve sizin örnek dininizi ortadan kaldırmak isteyen iki sihirbazdır. Onun için tuzaklarınızı birleştirin sonra da saf haline gelin: Bugün galip gelen başarmıştır."*. (Tâ-hâ suresi, 63-64). Sihirbazlar Firavun'un yanında toplanınca, iş yüklenen her meslek erbabının yaptığını yapmışlar ve ona, Musa'ya karşı galip geldikleri takdirde, kendilerine ne gibi bir ücret verileceğini, yahut mükafatlarının ne olacağını sormuşlardır. Firavun da, kendilerine ücretlerinin verileceğini söylemiş ve hatta bunun dışında, kendilerini has kulları arasına alacağını da haber vermiştir ki sihirbazların bunu çok daha büyük bir mükafat olarak değerlendirmiş olacaklarına şüphe yoktur.

115 - 116 Müsabakanın yapılacağı gün ve yer tespit edildikten sonra, gerek Musa gerekse sihirbazlar belirlenen yerde toplanmışlardır. Firavun ve adamlarının da hazır bulunduğu toplantıda sihirbazlar, kazanacaklarından emin olarak Musa'ya "Önce sen mi marifetini ortaya koyacaksın yoksa biz mi koyalım?" diye sormuşlar, Musa ise, Rabbinin yardımıyla sihirbazlara galip geleceğinden emin bir halde "Ne atacaksanız önce siz atın." diye cevap vermiştir. Bunun üzerine sihirbazlar, iplerini ve bastonlarını yere atarak büyük bir sihir ortaya koymuşlar ve orada bulunan herkesi büyüleyip gözlerini boyamışlardır. İşte o zaman Musa da, sihir sebebiyle iplerin ve bastonların sanki yerde yürüdüklerini zannetmiş ve içini kaplayan bir korkuya da engel olamamıştır. Bununla beraber, sihirbazların ortaya koydukları şeylerin batıl ve sadece göz boyamaktan ibaret bir şey olduğunu da biliyordu. Nitekim Yunus suresinin 81-82. ayetlerinde de açıklandığı gibi, sihirbazlar iplerini ve bastonlarını atınca Musa onlara şöyle demişti: *"Yaptığınız şey sihirdir; fakat Allah, elbette onu boşa çıkaracaktır. Allah bozguncuların amelini asla düzeltmez. Suçlu olanlar hoşlanmasalar bile, Allah, sözleriyle hakkı gerçekleştirecektir."*. Filhakika sihirbazların yaptıkları şeylerin sadece bir gözboyama olduğu ve gerçekle hiçbir ilgisi bulunmadığı, çok kısa bir zaman içerisinde anlaşılmıştır.

وَاَوْحَيْنَآ اِلٰى مُوسٰٓى اَنْ اَلْقِ عَصَاكَ ۚ فَاِذَا هِىَ تَلْقَفُ مَا يَاْفِكُونَ ۚ ﴿١١٧﴾ فَوَقَعَ الْحَقُّ وَبَطَلَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ۚ
﴿١١٨﴾ فَغُلِبُوا هُنَالِكَ وَانْقَلَبُوا صَاغِرِينَ ۚ ﴿١١٩﴾ وَاُلْقِيَ السَّحَرَةُ سَاجِدِينَ ۚ ﴿١٢٠﴾ قَالُٓوا اٰمَنَّا بِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٢١﴾
رَبِّ مُوسٰى وَهٰرُونَ ﴿١٢٢﴾

117 Bunun üzerine biz de Musa'ya "Asaı at." diye vahyetmiştik. İşte o zaman âsâ, (bir yılan olmuş), onların uydurduklarını tutup yutmaktadır.

118 Böylece hak sabit, onların yapmış oldukları şeyler ise, batıl olmuştur.

119 Orada mağlup olup küçük düşmüşlerdi.

120 Sihirbazlar da secdeye kapanmışlardı.

121 Demişlerdi ki: "Âlemlerin Rabbine iman ettik.

122 "Musa ve Harun'un Rabbine..."

Allah Teâlâ, daha önceki ayetlerinde, Nûh, Hud, Salih, Lut ve Şuayb Peygamberler'in kıssalarını ve kavimleriyle olan cidal ve münakaşalarını anlattıktan, Peygamberler'ini yalanlayan ve Allah katından getirdikleri delil ve mucizeleri inkâr eden kafir kavimlerin akibetlerini, ibret almaları için daha sonra gelecek olan nesillerin gözleri önüne serdikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, Mısır'da Firavunların idaresi altında köle hayatı yaşayan Peygamber soyu İsrailoğullarını Mısır'dan çıkararak atalarının yurdu olan Arz-ı Mukaddes'e götürmek ve böylece onları hem kölelikten kurtarmak hem de kendisinden başka İlah olmayan Allah'a ibadet etmelerini sağlayarak Peygamber atalarına layık bir kavim haline getirmek için Mısır hükümdarı Firavun'a elçi olarak gönderilen Musa kıssasının bir bölümünü zikretmiştir. Kıssadan sadece bir bölümün zikredilmiş olması, Musa kıssasının, Kur'an-ı Kerim'de yer alan en uzun kıssalarından biri olması dolayısıyladır. Nitekim Musa, İsrailoğullarına gönderilmiş bir Peygamber olmasına rağmen, yukarıdaki ayetlerde, Mısır'da köle hayatı yaşadıklarına ve erkek çocuklarının öldürülüp kadınlarının bırakıldığına işaret eden ayetler dışında, İsrailoğullarına hiç temas edilmediği, buna karşılık Musa'nın Firavun'la ve sihirbazlarla olan konuşmalarına ve son olarak da yarışmalarına yer verildiği açıkça görülmüştür. Yukarıdaki ayetler, bu bölümün son kısmını teşkil eder. Allah Teâlâ buyurmuştur ki:

[117] Bunun üzerine biz de Musa'ya "Asanı at." diye vahyetmiştik. İşte o zaman asa, (bir yılan olmuş), onların uydurduklarını tutup yutmaktadır.

[118] Böylece hak sabit, onların yapmış oldukları şeyler ise, batıl olmuştur.

[119] Orada mağlup olup küçük düşmüşlerdi.

[120] Sihirbazlar da secdeye kapanmışlardı.

[121] Demişlerdi ki: "Âlemlerin Rabbine iman ettik.

[122] "Musa ve Harun'un Rabbine..."

117 Allah Teâlâ, hak ile batılın yarıştırıldığı bu müsabaka alanında, kulu ve Resulü Musa'ya vahyederek elinde bulunan asayı yere atmasını emretmiş, Musa da asayı yere atınca, asa gerçek bir yılan haline gelerek sihirbazların, halkın gözlerini boyayarak hareket ettikleri zannını uyandıran iplerini ve bastonlarını bir anda yalayıp yutmuştur. Tâ-hâ suresinin 66-69. ayetlerinde bu hadise şöyle anlatılmıştır: *"(Sihirbazların attıkları ipler ve bastonlar Musa'ya yürüyormuş gibi görününce) Musa, içinde bir korku hissetmişti. Biz de ona şöyle demiştik: Korkma! Üstün gelecek olan sensin. Sağ elindekini at da onların yaptıklarını yutsun. Onlar, sadece bir sihirbazın hilesini yaptılar. Sihirbaz ne maksatla gelirse gelsin, iflah olmaz."*.

118 Filhakika Musa, elindeki asayı yere atıp da sihirbazların hilelerini bozan ve attıkları ipleri ve bastonları yutup yok eden bir yılan haline gelince, hak ile batıl, gerçek manalarıyla ortaya çıkmış ve zıt birer kutup olarak birbirinden ayrılmıştır. Hakkın batıldan ayrılışı, hiç şüphesiz, güneş ışığının gece zulmetinden ayrılışı kadar açık ve kesin olmuş ve ikisi arasındaki fark, başta sihirbazlar olmak üzere, orada bulunan herkes tarafından kolayca anlaşılıp kabul edilmiştir.

119 Kısacası hak, batıla galebe çalmış, yahutta Musa, yukarıda zikrettiğimiz Tâ-hâ suresinin 68. ayetinde de görüldüğü gibi, Allah Teâlâ'nın vaadi gereğince, bu büyük topluluk içinde Firavun'a ve sihirbazlarına galip gelmiş, onlar ise içlerinde, mağlubiyetin ve küçük düşmenin en büyük acısını duymuşlardır.

120 Şu var ki bu mağlubiyet, işe başlarken Musa'ya üstün geleceklerini ve Firavun'dan büyük mükafat kazanacaklarını düşünen sihirbazların sağduyularını harekete geçirmiş ve yaptıklarının göz boyamaktan ibaret batıl bir iş olduğu-

nun bilinci içinde hakkı Musa'ya teslim etmişler ve hemen secdeye kapanmışlardır.

121 Secdeye kapanırken de *"Âlemlerin Rabbine iman ettik."* demişlerdir.

122 Sonra da ilave etmişlerdir: *"Musa ve Harun'un Rabbine."*. Bu, hiç şüphesiz, onların küfürden imana dönüşlerinin en açık bir tezahürü idi. Önce kendilerine hakkı gösterip batıldan dönmelerini sağladığı için Âlemlerin Rabbine şükür secdesi etmişler, sonra da O'na imanlarını ikrar edip Firavun'u Rab tanımaktan yüz çevirmişlerdir. Bu, hiç şüphesiz büyük bir hidayet örneği idi. Zira *"Allah, dilediğini saptırır; dilediğine de hidayet eder."*. (Nahl suresi, 93).

قَالَ فِرْعَوْنُ اٰمَنْتُمْ بِهٖ قَبْلَ اَنْ اٰذَنَ لَكُمْ ۚ اِنَّ هٰذَا لَمَكْرٌ مَّكَرْتُمُوْهُ فِى الْمَدِيْنَةِ لِتُخْرِجُوْا مِنْهَآ اَهْلَهَا ۚ
فَسَوْفَ تَعْلَمُوْنَ ﴿١٢٣﴾ لَاُقَطِّعَنَّ اَيْدِيَكُمْ وَاَرْجُلَكُمْ مِّنْ خِلَافٍ ثُمَّ لَاُصَلِّبَنَّكُمْ اَجْمَعِيْنَ ﴿١٢٤﴾ قَالُوْٓا اِنَّآ اِلٰى
رَبِّنَا مُنْقَلِبُوْنَ ۚ ﴿١٢٥﴾ وَمَا تَنْقِمُ مِنَّآ اِلَّآ اَنْ اٰمَنَّا بِاٰيٰتِ رَبِّنَا لَمَّا جَآءَتْنَا ۗ رَبَّنَآ اَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا وَّتَوَفَّنَا
مُسْلِمِيْنَ ﴿١٢٦﴾

123 Firavun ise, şöyle demişti: "Ben size izin vermeden, siz ona iman ettiniz ha! Bu, muhakkak bir tuzaktır ve bu tuzağı, şehirde, ora halkını çıkarmak için kurdunuz! Ama yakında (başınıza gelecekleri) öğreneceksiniz.".

124 "Ellerinizi ve ayaklarınızı çaprazlama keseceğim; sonra hepinizi birden asacağım.".

125 Onlar da demişlerdi ki: "Biz zaten Rabbimize dönecek kişileriz.".

126 "Rabbimizin ayetleri bize gelince, sadece onlara iman ettik diye bizden intikam alıyorsun. Rabbimiz! Bize bol sabır yağdır ve bizi Müslümanlar olarak öldür.".

Allah Teâlâ, daha önceki ayetlerinde, Firavun'un muhtelif şehirlerden toplatıp saraya getirttiği sihirbazlarla Musa arasında cereyan eden bir müsabakayı haber vermiştir. Belirlenen gün ve saatte, Firavun ve kavminin ileri gelenlerinin de huzuruyla yapılan toplantıda, önce sihirbazlar, ellerindeki ipleri ve bastonları yere atmışlar ve halkın gözlerini boyayarak büyük bir sihir ortaya koymuşlardır. Başta Musa olmak üzere orada bulunanların içlerine korku salan bu gösteri, daha sonra Rabbinin irşadıyla Musa'nın asasını yere bırakması ve asanın gerçek bir yılan olarak sihirbazların attıkları ipleri ve bastonları yalayıp yutmasıyla sona ermiştir. Bu son, aynı zamanda, hakkın zaferi, batılın da hak karşısında bir defa daha yıkılışı olmuştur. Musa karşısında üstün geleceklerine inanan sihirbazlar bu gerçeği anladıkları zaman, kendilerini hakka hidayet eden Rablerine şükretmek için secdeye kapanmışlar ve âlemlerin Rabbi olan Allah'a iman ettiklerini ve dolayısıyla Firavun'dan da yüz çevirdiklerini ilan etmişlerdir.

Allah Teâlâ, daha önceki ayetlerinde kıssanın bu bölümünü zikrettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde sihirbazların, âlemlerin Rabbine iman ile Firavun'dan yüz çevirmelerinin onun üzerinde bıraktığı tesiri ve onları bu yüzden nasıl cezalandırmayı planladığını, buna karşılık sihirbazların ona ne cevap verdiklerini açıklamıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

123 Firavun ise, şöyle demişti: "Ben size izin vermeden, siz ona iman ettiniz ha?! Bu, muhakkak bir tuzaktır ve bu tuzağı, şe-

hirde, ora halkını çıkarmak için kurdunuz! Ama yakında (başınıza gelecekleri) öğreneceksiniz.".

124 "Ellerinizi ve ayaklarınızı çaprazlama keseceğim; sonra hepinizi birden asacağım.".

125 Onlar da demişlerdi ki: "Biz zaten Rabbimize dönecek kişileriz.".

126 "Rabbimizin ayetleri bize gelince, sadece onlara iman ettik diye bizden intikam alıyorsun. Rabbimiz! Bize bol sabır yağdır ve bizi Müslümanlar olarak öldür.".

123 Allah Teâlâ bu ayetiyle, sihirbazların Musa'ya iman etmeleri dolayısıyla Firavun'un onları nasıl azarladığını ve nasıl tehdit ettiğini haber vermiştir ki, bu haber cümlesinde Firavun'un onlara bir inkâr istifhamıyla: "Ben izin vermediğim halde siz Musa'ya iman mı ettiniz? Bunu nasıl yaparsınız?" dediğine delalet eden bir mana da vardır. Bu azarlama ve tehditten sonra, onların, Musa ile işbirliği yaparak İsrailoğullarının şehirden çıkarılmaları için kendisine bir tuzak hazırladıklarına dair şiddetli bir ithama da yer verilmiştir ki, bu derece ağır bir ithamın arkasından gelecek olan tehditin de ne kadar şiddetli olacağını tahmin etmek güç değildir. Firavun'un sihirbazlara yönelttiği bu ithamdan anlaşıldığına göre, Musa ile aralarında bir anlaşma yapılmış ve bu anlaşma gereğince Musa sihirbazlara üstün gelecek ve bu üstünlüğün sağlayacağı hakka dayanarak İsrailoğullarının serbest bırakılmasını Firavun'dan isteyebilecekti. Medyen dönüşü, onunla aralarında geçen anlaşma da bunu gerektiriyordu. Nitekim Musa, Medyen'den dönerken Tur yakınında Rabbinin kendisine hitabını işittiği zaman, Firavun'a gitmekle görevlendirilmiş, o da Mısır'a gelişinde, Rabbinin bu emrine uyarak Firavun'a gitmiş ve ona: *"Ey Firavun! Ben âlemlerin Rabbi tarafından gönderilen bir Peygamberim. Allah'a karşı gerçek olandan başkasını söylememem gereklidir. Size Rabbinizden apaçık bir delil getirdim; bu itibarla İsrailoğullarını benimle birlikte gönder."* demiş, Firavun da onun bu sözüne karşılık: *"Eğer bir mucize getirdiysen ve sözüne sadık kimselerden isen, onu göster."* cevabını vermişti. Firavun'un Musa'ya *"Sözüne sadık kimselerden isen, onu (yani Rabbinden getirdiğini iddia ettiğin o delili) göster."* demesi, bir bakıma, eğer getirdiğin delil gerçek bir delil olursa, isteğini ondan sonra düşünürüz, manasına gelir. Musa delilini getirmiş ve onun gerçek bir delil olduğu açıkça anlaşılmıştır. Zira Firavun'un bile Musa'nın getirdiği bu delile itiraz edememiş olması ve sadece Musa'yı sihirbazlarla birlikte kendisine tuzak kurmakla itham etmesi de bunu gösterir. Ne var ki Firavun, Musa'nın isteğine boyun eğip İsrailoğullarını onunla birlikte serbest bırakacak bir insan değildi. Bu itibarla onun Rabbinden getirdiği delil ne kadar gerçek olursa olsun, o yine de mağlubiyeti kabul etmeyecek ve herhangi bir sebeple Musa'nın isteğini reddedecekti. Nitekim o da bunu yaptı ve sihirbazların Musa ile işbirliği yaptıklarını ileri sürüp, "Bana hazırladığınız bu tuzak dolayısıyla, başınıza gelecek azabın ne olduğunu çok yakında öğreneceksiniz." diyerek onları tehdit etti.

124 Firavun'un sihirbazlar için hazırladığı ceza son derece şiddetli idi. Nitekim onlara, bu cezanın ne olduğunu çok yakında öğreneceklerini söyledikten sonra, hazırladığı bu cezayı da haber vermiş ve şöyle demiştir: Yemin ederek söylüyorum ki, önce her birinizin el ve ayaklarını çaprazlama kesecek, sonra da bir hurma dalına asacağım. İşte o zaman kimin azabı daha şiddetli imiş göreceksiniz. Bu, aynı zamanda bundan sonra bize tuzak kurmayı akıllarından geçirenlere de bir ibret olacak ve bir daha böyle bir şey yapmaya kalkışmayacaklardır.

125 Sihirbazlar, Musa'ya Rabbi tarafından verilen ve onun Peygamberliğine açık ve kesin bir şekilde delalet eden mucizenin sihirle veya göz boyama ile hiçbir ilgisi bulunmadığını ve onun gerçekten Allah tarafından gönderilmiş bir elçi olduğunu anlamakta güçlük çekmemişler ve daha önceki ayet-i kerimede de açıklandığı gibi, hem

onu gönderen Allah'a hem de Allah'ın bir elçisi olarak ona hemen iman etmişlerdir. Bu imanın neticesi olarak da, Firavun tarafından kendilerine yöneltilen tehdidi umursamamışlar ve ona "Senin, el ve ayaklarımızı çaprazlama kesmen, sonra da bir ağaç dalına asarak öldürmen, bizi hiç korkutmuyor; biz, nasıl olsa ölecek ve Rabbimize döneceğiz. Kıyâmet gününe ve bugünün hesabına iman ettik. Dileriz ki, senin el ve ayaklarımızı kesmen, o gün Allah'ın günahlarımızdan dolayı bizim için hazırladığı büyük azaba karşı keffaret olur ve bizi o azaptan kurtarır. Zira Allah'ın azabı, senin bizim için takdir ettiğin azaptan çok daha şiddetlidir." demişler, sonra da şunları ilave etmişlerdir:

126 "Senin bize karşı bu yaptığın, yahut yapacağını söylediğin şeyler, aslında Musa'nın Peygamberliğine delalet etmek üzere Rabbimiz tarafından gönderilen mucizelere inanmamız dolayısıyla bize karşı içinde beliren düşmanlıktan ve intikam duygusundan kaynaklanmaktadır. Sen bizden intikam almak istiyorsun. Fakat ne yaparsan yap, *"Yine de seni, bize gelen apaçık delillere ve bizi yaratana üstün tutmayacağız. Ne hüküm verirsen ver, sen ancak bu dünya hayatında hüküm verebilirsin. Biz, hatalarımızı ve senin bize yaptırdığın sihiri bağışlaması için Rabbimize iman ettik. Allah, daha hayırlı ve ve daha devamlıdır. Kim Rabbine suçlu olarak gelirse, onun için cehennem vardır; orada ne ölür, ne de yaşar. Kim de O'na iyi amel işlemiş bir mümin olarak gelirse, işte böyleleri için en yüksek dereceler vardır."*. (Tâ-hâ suresi, 72-73). Rabbimiz! Bu zalim insanın yapacağı her çeşit kötülüğe karşı bize dayanma gücü ver ve bizi senin kendi yolundan ayırma. Her ne şekilde ölürsek ölelim, bizi mümin ve Müslüman olarak öldür.". Firavun, söylediğini herhalde gerçekleştirmiş ve sihirbazların el ve ayaklarını çaprazlama kestirmiş olacaktır. Nitekim İbn Kesir'in naklettiğine göre İbn Abbas, "Önceden onlar sihirbaz idiler; sonra şehit oldular." demiştir.

وَقَالَ الْمَلَأُ مِنْ قَوْمِ فِرْعَوْنَ اَتَذَرُ مُوسٰى وَقَوْمَهُ لِيُفْسِدُوا فِى الْاَرْضِ وَيَذَرَكَ وَاٰلِهَتَكَ ۚ قَالَ سَنُقَتِّلُ
اَبْنَآءَهُمْ وَنَسْتَحْيٖ نِسَآءَهُمْ ۚ وَاِنَّا فَوْقَهُمْ قَاهِرُونَ ﴿١٢٧﴾ قَالَ مُوسٰى لِقَوْمِهِ اسْتَعِينُوا بِاللّٰهِ وَاصْبِرُوا ۚ اِنَّ
الْاَرْضَ لِلّٰهِ ۖ يُورِثُهَا مَنْ يَشَآءُ مِنْ عِبَادِهٖ ۚ وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ ﴿١٢٨﴾ قَالُوٓا اُوذِينَا مِنْ قَبْلِ اَنْ تَأْتِيَنَا وَمِنْ بَعْدِ
مَا جِئْتَنَا ۚ قَالَ عَسٰى رَبُّكُمْ اَنْ يُهْلِكَ عَدُوَّكُمْ وَيَسْتَخْلِفَكُمْ فِى الْاَرْضِ فَيَنْظُرَ كَيْفَ تَعْمَلُونَ ﴿١٢٩﴾

127 Firavun'un kavminden ileri gelenler ise, (Firavun'a) şöyle demişlerdi: "Musa ve kavmini, yeryüzünde fesat çıkarmaları, aynı zamanda onun da seni ve İlahlarını bırakması için mi serbest bırakıyorsun"? (Firavun da onlara şöyle) demişti: "Oğullarını öldürüp kadınlarını hayatta bırakacağız. Biz, şüphesiz, onların üstünde, ezici kimseleriz.".

128 Musa da kavmine demişti ki: "Allah'tan yardım isteyin ve sabredin. Yeryüzü Allah'a aittir ve onu kullarından dilediğine bırakır. İyi akibet Allah'tan sakınanlarındır.".

129 (Kavmi ise, ona şöyle) demişlerdi: "(Ey Musa!) Sen bize gelmezden önce de, sen bize geldikten sonra da işkenceye maruz kaldık". Musa da şöyle demişti: "Ola ki Rabbiniz düşmanınızı helak eder ve sizi yeryüzüne hâkim kılar; sonra da nasıl amel edeceğinize bakar.".

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, hem İsrailoğullarını yurtlarına götürmek hem de Firavun ve adamlarını âlemlerin Rabbi olan ve O'ndan başka İlah bulunmayan Allah'ın ibadetine davet etmek için Mısır'a gelen Musa'nın, Rabbi tarafından gönderilmiş bir Allah elçisi olduğunu ispat etmek maksadıyla ortaya koyduğu deliller yüzünden Firavun ve adamları tarafından nasıl mahir bir sihirbaz olarak itham edildiğini, sonra da muhtelif şehirlerden toplanan sihirbazlarla nasıl bir imtihana tabi tutulduğunu; ancak marifetleri göz boyamaktan ibaret olan sihirbazların, İlahî mucize karşısında sihirlerinin bozulması ve hakkın batıla galip gelmesi üzerine, nasıl âlemlerin Rabbi olan Allah'a iman edip Firavun'dan yüz çevirdiklerini, bu mağlubiyeti hazmedemeyen Firavun'un ise, kendisinden yüz çeviren sihirbazlardan intikam almak için onlara karşı nasıl tehditler savurduğunu açıkladıktan sonra yukarıdaki ayetlerinde, Musa kıssasının başka bir bölümünü haber vermiş ve bu bölümde, Firavun ve ileri gelen adamlarının, Musa ve kavmine karşı nasıl yardımlaştıklarını ve onlar hakkında uygulamayı düşündükleri eza ve cefayı açıklamıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[127] Firavun'un kavminden ileri gelenler ise, (Firavun'a) şöyle demişlerdi: "Musa ve kavmini, yeryüzünde fesat çıkarmaları, aynı zamanda onun da seni ve İlahlarını bırakması için mi serbest bırakıyorsun"? (Firavun da onlara şöyle) demişti: "Oğullarını öldürüp kadınlarını hayatta bırakacağız. Biz, şüphesiz, onların üstünde, ezici kimseleriz.".

[128] Musa da kavmine demişti ki: "Allah'tan yardım isteyin ve sabredin. Yeryüzü Allah'a aittir ve onu kullarından dilediğine bırakır. İyi akibet Allah'tan sakınanlarındır.".

[129] (Kavmi ise, ona şöyle) demişlerdi: "(Ey Musa!) Sen bize gelmezden önce de, sen bize geldikten sonra da işkenceye maruz kaldık.". Musa da şöyle demişti: "Ola ki Rabbiniz düşmanınızı helak eder ve sizi yeryüzüne hâkim kılar; sonra da nasıl amel edeceğinize bakar.".

127 Musa'nın gösterdiği mucizeler karşısında sihirbazların aciz kalmaları ve bu aczin de, onların gerçeği anlayıp iman etmelerine vesile olması, Firavun ve adamları üzerinde korkuyla karışık bir şaşkınlık yaratmıştı. Korkmuşlardı; çünkü Musa, karşılarına, âlemlerin Rabbi olan Allah tarafından gönderilmiş bir Peygamber olduğunu ve bunu ispatlayan bir delille geldiğini söyleyerek çıkmış, sonra da İsrailoğullarının kendisiyle gitmeleri için serbest bırakılmalarını istemişti. Sihirbazların Musa'nın mucizeleri karşısında aciz kalarak ona ve onun Rabbine iman etmeleri, söylediklerinin doğruluğunu gösteren en büyük delildi ve bu delil de, İsrailoğullarının ve aynı zamanda Mısır halkının sihirbazlar gibi Musa'ya inanmalarına vesile olacak; bu ise, Firavun ve adamlarının halk üzerindeki hükümranlıklarının sona ermesine yol açacaktı. İşte onları korkutan da bu idi. Şaşkınlıkları ise, Musa'nın gelişine kadar kendilerine İlah edindikleri Firavun'un da aynı aczi göstermesi ve Musa'nın isteğine boyun eğmesi ihtimali idi. İşte bu korku ve endişe içerisinde Firavun'a şöyle demişlerdi: Şimdi sen, Musa ve kavmini, senin halkını ifsat etmeleri ve senin yolundan döndürerek kendi dinlerine sokmaları, yahut senin İlahlarını terkedip kendi İlahlarının ibadetine davet etmeleri için serbest mi bırakacaksın?

Mısır tarihinden bilinen bir gerçektir ki, Mısırlıların pek çok İlahı vardı ve bu İlahlardan biri de *Râ* olarak adlandırdıkları güneş idi. Onların inançlarına göre Firavun da güneşin oğlu ve dolayısıyla onların bir İlahı idi. Bu sebeple o, hem bir kul olarak putlara ibadet ediyor hem de kavminin bir İlahı olarak ibadet ediliyordu. Şimdi inandıkları ve güvendikleri bir İlah olarak Firavun'un Musa karşısında acizlik göster-

memesi ve ona layık olduğu dersi vermesi gerekirdi. İşte ayet-i kerimede de açıklandığı gibi, kavmin ileri gelenleri, Firavun'un herhangi bir yanılgıya düşerek Musa'nın isteğini kabul etmemesi için onu uyarıyorlar ve bir an önce meselenin kökünden halledilmesini istiyorlardı. Firavun ise, onların içine düştükleri bu endişeyi farketmiş ve onları teselli etmek için şöyle demişti: Yeryüzünü ifsat etmeleri ve halkımızı dinlerinden döndürmeleri için İsrailoğullarını elbette serbest bırakacak değiliz. Fakat gücümüzü ve ezici üstünlüğümüzü göstermek için, daha önce yaptığımız gibi, oğullarını kamilen öldürecek, kadınlarına ise dokunmayacağız. Biz, elbette onlardan çok daha üstün ve ezici kimseleriz. Dahası *"Bırakın beni, Musa'yı öldüreyim; o Rabbine yalvaradursun. Ben de onun, dininizi değiştirmesinden, yahut yeryüzünde fesat çıkarmasından korkuyorum."*. (Gafir suresi,26).

Bilindiği gibi Firavunlar'ın, Peygamber Yusuf'un (as), sonra da babası Yakup'un (as) (İsrail) Mısır'a yerleşmesinden sonra nesilleri giderek artan İsrailoğullarını ortadan kaldırmak için kız çocuklarını sağ bırakıp erkek çocuklarını da öldürmeleri, daha önceleri de başvurulan bir usuldü. Nitekim Musa'nın doğduğu sıralarda anasının Rabbinden aldığı bir ilham ile onu bir sepete koyarak nehre atması da onu böyle bir katliamdan kurtarmak içindi. İşte şimdi de Firavun, kavmin ileri gelenlerinin endişelerini gidermek ve onları teselli etmek için aynı usule başvurulacağını, yani erkek çocukların öldürülüp kadınların serbest bırakılacağını söylüyordu.

128 Firavun'un *"Oğullarını öldürüp kadınlarını hayatta bırakacağız."* demesi, İsrailoğullarını dehşete düşürmüş, içlerini dolduran büyük korku ile kıvranmaya başlamışlardı. Zira bunun ne büyük bir musibet olduğunu daha önceki yaşantılarından biliyorlardı. Musa da bu musibetin yabancısı değildi. Buna rağmen kavmini Firavun'un zulmünden kurtarmak ve kendi ülkelerine götürmek için Rabbi tarafından görevlendirilmiş bir Peygamber olması dolayısıyla onları teselli etme ve nasihatta bulunma işi de ona düşüyordu. Bu itibarla onlara şöyle demişti: Bu musibetin üzerinizden kalkması için yalnız Allah'a sığının ve yalnız O'ndan yardım isteyin; zira her türlü bela ve musibete karşı kullarının yegane yardımcısı Allah'tır. Sabredin; zira sabır, müminin yanından hiç eksik etmemesi gereken başlıca silahıdır. Şunu da unutmayın ki, yeryüzünün asıl sahibi Allah'tır ve onu dilediğine bırakır.

Musa, kavmini teselli ettikten ve onlara nasihatta bulunduktan sonra, akibetlerinin hayırlı olacağını müjdelemiş ve şöyle demiştir: Bilin ki, iyi ve güzel akibet, Allah'tan korkup sakınanlar, zafer de müminler içindir. O halde korkuyu ve endişeyi bırakın ve yalnız Allah'a dayanın.

129 İsrailoğullarının içine düştükleri korkunun şiddetinden olsa gerek, Musa'nın bu nasihatı onlara hiç tesir etmemişti. Bu sebeple ona şöyle demişlerdi: Ey Musa! Gerek sen gelmezden ve hatta doğmazdan önce olsun gerekse sen geldikten sonra olsun, bize hep eziyet edildi ve hiçbir zaman burada rahat yüzü görmedik. Senin gelişin neyi değiştirdi ki, bundan sonra rahat edelim de yüzlerimiz gülsün? İşte Firavun, eskiden olduğu gibi, erkeklerimizi yine öldüreceğini söylüyor. O zamanlar çocuklarımızı öldürmesine ne engel oldu ki şimdi de engel olsun da bizi onun zulmünden kurtarsın?

Musa ise, tam anlamıyla ümitlerini yitirmiş olan kavmine şu cevabı vermişti: Ey kavmim! Allah'tan ümidinizi kesmeyin. Çok yakında O'nun yardımı gelir de Firavun'u helak eder ve sizi içine düştüğünüz bu badireden kurtararak yeryüzünün hâkimi kılar. Sonra da sizin iyi ve kötü amellerinize bakar; nimetlerine şükredip etmediğinizi kontrol eder; sonra da sizi işlediğiniz bu amellerle mükafatlandırır veya cezalandırır.

وَلَقَدْ اَخَذْنَآ اٰلَ فِرْعَوْنَ بِالسِّنِيْنَ وَنَقْصٍ مِّنَ الثَّمَرَاتِ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُوْنَ ﴿١٣٠﴾ فَاِذَا جَآءَتْهُمُ الْحَسَنَةُ
قَالُوْا لَنَا هٰذِهٖ وَاِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ يَّطَّيَّرُوْا بِمُوْسٰى وَمَنْ مَّعَهٗ اَلَآ اِنَّمَا طٰٓئِرُهُمْ عِنْدَ اللّٰهِ وَلٰكِنَّ
اَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿١٣١﴾ وَقَالُوْا مَهْمَا تَاْتِنَا بِهٖ مِنْ اٰيَةٍ لِّتَسْحَرَنَا بِهَا فَمَا نَحْنُ لَكَ بِمُؤْمِنِيْنَ ﴿١٣٢﴾
فَاَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الطُّوْفَانَ وَالْجَرَادَ وَالْقُمَّلَ وَالضَّفَادِعَ وَالدَّمَ اٰيٰتٍ مُّفَصَّلٰتٍ فَاسْتَكْبَرُوْا وَكَانُوْا قَوْمًا
مُّجْرِمِيْنَ ﴿١٣٣﴾ وَلَمَّا وَقَعَ عَلَيْهِمُ الرِّجْزُ قَالُوْا يٰمُوْسَى ادْعُ لَنَا رَبَّكَ بِمَا عَهِدَ عِنْدَكَ لَئِنْ كَشَفْتَ عَنَّا
الرِّجْزَ لَنُؤْمِنَنَّ لَكَ وَلَنُرْسِلَنَّ مَعَكَ بَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ ﴿١٣٤﴾ فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُمُ الرِّجْزَ اِلٰٓى اَجَلٍ هُمْ بَالِغُوْهُ اِذَا
هُمْ يَنْكُثُوْنَ ﴿١٣٥﴾ فَانْتَقَمْنَا مِنْهُمْ فَاَغْرَقْنٰهُمْ فِي الْيَمِّ بِاَنَّهُمْ كَذَّبُوْا بِاٰيٰتِنَا وَكَانُوْا عَنْهَا غٰفِلِيْنَ ﴿١٣٦﴾

130 Ve filhakika biz, Firavun hanedanını, belki düşünürler diye senelerce ürün kıtlığı ile tutup sıkmıştık.

131 Buna rağmen, kendilerine bir iyilik geldiği zaman, "Bu bizden." diyorlar; kendilerine bir kötülük isabet edince de, Musa'nın ve onunla beraber olanların uğursuzluğuna yoruyorlardı. Oysa iyice bilinmelidir ki, onların uğursuzluğu Allah katındadır; fakat çokları bilmezler.

132 (Musa'ya) demişlerdi ki: "Bizi büyülemek için her ne mucizeyi bize getirirsen getir, biz, yine de sana iman edecek değiliz.".

133 Bunun üzerine biz de ayrı ayrı mucizeler olmak üzere, onlara, tufan, çekirge, kımıl, kurbağa ve kan göndermiştik. Ne var ki onlar, yine büyüklük taslamışlardı. Zaten günahkar bir kavim idiler.

134 Üzerlerine azap çökünce Musa'ya şöyle demişlerdi: "Ey Musa! Rabbine, sende olan risaletine hürmeten bizim için dua et; eğer azabı bizim üzerimizden kaldırırsan, sana mutlaka iman edeceğiz ve İsrailoğullarını mutlaka seninle göndereceğiz.".

135 Ne var ki biz onlardan, dolduracakları bir süreye kadar azabı kaldırınca, onlar yine verdikleri sözden dönmeye başlamışlardı.

136 Bunun üzerine biz de onlardan intikam almış, ayetlerimizi yalanlamış ve onları umursamamış olmaları dolayısıyla onları denizde boğmuştuk.

Allah Teâlâ, daha önceki ayetlerinde, sihirbazların Musa tarafından getirilen mucizeler karşısında çaresiz kalıp da batıl bir inanca saplanmış olduklarını anlamaları üzerine, Musa'ya ve âlemlerin Rabbi olan Allah'a iman etmelerinin Firavun'u ne derece kızdırdığını ve bu kızgınlık sebebiyle onların el ve ayaklarını çaprazlama kesmeye yemin ettiğini, buna rağmen onun bu tehdidinin onlar üzerinde hiçbir korku yaratmadığını, aksine nasıl olsa "Rabbimize döneceğiz." diyerek O'ndan sabır dilediklerini açıkladıktan, Firavun'un ileri gelen adamlarının ise müminlerde gördükleri bu metanet karşısında korku ve endişeye kapılarak, Musa ve kavmini yeryüzünde fesat çıkarmamaları ve Mısır halkını dinlerinden döndürüp kendi dinlerine davet etmemele-

ri için serbest bırakmaması hususunda Firavun'u uyarmaya çalıştıklarını, buna karşılık Firavun'un, Musa kavmini serbest bırakmak değil; fakat önceden olduğu gibi oğullarını öldürüp kadınlarını hayatta bırakacağını ve böylece nasıl ezici kimseler olduklarını âleme göstereceklerini söylediğini, Musa'nın ise, bu tehdit karşısında korkuya kapılan kavmini, Allah'ın müminlerin daima yardımcısı olduğunu, dolayısıyla sabretmelerini ve Allah'tan ümitlerini kesmemelerini, zalimleri de mutlaka cezalandıracağını söyleyerek onları nasıl teselli edip nasihatta bulunduğunu beyan ettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde hiçbir zaman iman etmeyeceklerini açıkça ilan ederek İsrailoğullarına yeniden zulmetmeye hazırlanan Firavun ve adamları üzerine gönderilen çeşitli azap şekillerini ve nihai olarak da denizde boğulup gitmelerini açıklamıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

130 Ve filhakika biz, Firavun hanedanını, belki düşünürler diye senelerce ürün kıtlığı ile tutup sıkmıştık.

131 Buna rağmen, kendilerine bir iyilik geldiği zaman, "Bu bizden." diyorlar; kendilerine bir kötülük isabet edince de, Musa'nın ve onunla beraber olanların uğursuzluğuna yoruyorlardı. Oysa iyice bilinmelidir ki, onların uğursuzluğu Allah katındadır; fakat çokları bilmezler.

132 (Musa'ya) demişlerdi ki: "Bizi büyülemek için her ne mucizeyi bize getirirsen getir, biz, yine de sana iman edecek değiliz.".

133 Bunun üzerine biz de ayrı ayrı mucizeler olmak üzere onlara, tufan, çekirge, kımıl, kurbağa ve kan göndermiştik. Ne var ki onlar, yine büyüklük taslamışlardı. Zaten günahkar bir kavim idiler.

130 Allah Teâlâ, Musa'nın, Firavun'un şiddetli tehditine maruz kalan kavmini *"Ola ki Rabbiniz düşmanınızı helak eder ve sizi yeryüzüne hâkim kılar."* diyerek nasıl teselli ettiğini ve Firavun ile ashabı üzerine inecek azabı zikrederek onları nasıl müjdelediğini haber verdikten sonra, bu ayetinde, akıllarını başlarına almaları için Firavun ve adamları üzerine indirilen azap çeşitlerinden birini zikretmiştir. Ayet-i kerimeden de anlaşıldığı gibi, bu azap, Firavun hanedanının bir anda helak olmalarına ve yeryüzünden silinip gitmelerine yolaçacak bir azap değildir. Bu sebeple ayet-i kerimede, akıllarını başlarına almaları ve düşünüp hak olan yolu bulmaları için uzun süre ürün kıtlığı ile cezalandırıldıkları zikredilmiştir. Ürün kıtlığı, Firavun hanedanı üzerine indirilen çeşitli musibetlerden sadece birisidir. Müfessirler, *"Bir gerçektir ki, Musa'ya apaçık dokuz mucize vermiştik. Şimdi, İsrailoğullarına sor, (Musa bu mucizelerle) onlara gelince, Firavun ona demişti ki: Ey Musa! Ben zannediyorum ki sen büyülenmişsin."* mealindeki İsra suresinin 101. ayetine istinaden, üzerlerine indirilen bu azabın dokuz çeşit olduğunu ve bunların da, aynı zamanda Musa'nın Peygamberliğine delalet eden mucizelerden ibaret bulunduğunu ileri sürmüşlerdir. Bu mucizeler: Asa, beyaz el, yıllar, ürün kıtlığı, tufan, çekirge, kımıl, kurbağa ve kandır. Bazı müfessirler ise, zikredilen bu mucizelerden bazısı yerine diğer mucizeleri zikretmişlerdir. Bunlar da: Taştan su fışkırması, denizin yarılması, Tur'un İsrailoğullarının üzerine dikilmesiyle ilgili mucizelerdir ki hepsi de Kur'an-ı Kerim'de ayrı ayrı zikredilmiştir. Ancak bu mucizelerin bir kısmı Firavun ve ashabı üzerine indirilmiş azap sayılsa bile, hepsinin de azap ayeti olmadığı muhakkaktır. Mesela asa ve beyaz el ile ilgili mucizeler, daha önce106-108. ayetlerde zikredilmişti. Bu ayetlerinde Allah Teâlâ *"Firavun şöyle demişti: Eğer bir mucize getirdiysen ve sözüne sadık kimselerden isen, onu göster. Bunun üzerine Musa asasını yere atmış, o da birden apaçık bir yılan haline gelivermişti. (Bu arada Musa) elini, (sokmuş olduğu cebinden) çıkarmıştı ki, o da bakanlar için (ışıklar saçan) bembeyaz bir şey oluvermişti."* buyurmuştur

ki, bunlar, Musa'ya verilen mucizelerdendir; fakat hiçbir surette azap ayetleri değildir. Bununla beraber Allah Teâlâ, Firavun ve ashabını, akıllarını başlarına almaları için senelerce ürün kıtlığıyla imtihan etmiştir ki, bunun da onlara indirilmiş bir azap olduğundan hiç kimse şüphe edemez. Bazı haberlerden öğrenildiğine göre, ayet-i kerimede söz konusu edilen bu kıtlık, bir hurma ağacında mevsim boyunca meyve olarak tek bir hurmadan başka bir şeyin yetişmemiş olmasıyla izah edilmiştir. Bu, hiç şüphesiz, hem Firavun ve ashabı hem de halk için açlığa yol açan bir haldir ve bundan daha büyük bir azap düşünülemez. Bunun başlıca sebebi de, Firavun ve adamlarının Musa'yı ve Rabbini tanımamaları ve onlara karşı gelmeleridir. Eğer akıllarını başlarına alıp Musa'ya iman etmiş, onun Rabbini de Rab tanımış olsalardı, Allah onları böyle bir azap ile imtihan etmez; fakat onlara daha güzel geçirecekleri bir dünya hayatı ihsan ederdi.

131 Ne var ki Firavun ve ashabının azgınlıkları arttığı ölçüde başlarına gelen musibetler de o derece artmış ve onlar bundan ders almasını bilmemişlerdir. Ellerine, kendilerini hoşnut edecek bir rızık, herhangi bir hayvan, bazı meyveler ve buna benzer nimetler geçtiği, yahut birtakım iyiliklerle kaşılaştıkları zaman, bunlar, bizim kendi emeğimiz, bilgimiz ve üstünlüğümüz sayesinde hak edip kazandığımız şeylerdir diyerek Övünüyorlar, bunun aksine bir kötülük gördükleri, yahut açlık veya kıtlığa maruz kaldıkları zaman da bunu, Musa ve kavminin aralarında bulunmalarından kaynaklanan bir uğursuzluğa yoruyorlar ve "İşte bütün bu uğursuzluklar, şunların yüzünden başımıza geliyor." diyorlardı. Böylece, Allah'ın verdiği nimetlere karşı şükretmeyi düşünmedikleri gibi, başlarına gelen musibetlerin de kendi çirkin amellerinden, kalplerinin fesatlığından veya kötülüklerinden kaynaklandığını anlamak istemiyorlardı. Oysa bunların hepsi de iyiliğe karşı iyilik, kötülüğe karşı da kötülük olmak üzere kendi amellerinin karşılığı olarak Allah'ın verdiği ceza ve mükafatlardı. Nitekim Allah Teâlâ, Nisa suresinin 78. ayetinde bu konuyla ilgili olarak şöyle buyurmuştur: *"Eğer onlara bir iyilik isabet ederse, bu Allah'tandır, derler. Eğer bir kötülük isabet ederse, bu da sendendir, derler. (Ey Muhammet! Onlara) de ki: Hepsi de Allah'tandır."*. Kısacası hayır ve şer olarak başlarına gelen her şey, Allah'ın kaza ve kaderiyledir. O, nimetlerine karşı şükredenleri nankörlük edenlerden ayırmak için onlara iyilik, nankörlük edenleri şükredenlerden ayırmak için de onlara kötülük verir ve böylece kötülüğe mübtela olanlara, kötülüklerinden vazgeçmeleri için akıllarını kullanıp düşünme imkanı sağlar. Bu, onlar için bir imtihandır; kim aklını kullanır ve yaptığı işin kötülüğünü anlayarak ondan döner ve bir daha işlememek üzere tevbe ederse, işte o, kendisi için kurtuluş yolunu açmış olur; aksi halde helak olup gidinceye kadar, aklına getiremeyeceği belalara uğrar ve azap görür. Bu, kulları hakkında Allah'ın değişmeyen sünnetidir. Bununla beraber insanların çoğu, O'nun mahlukatla ilgili bu hikmetini, takdirini ve sebeble müsebbep arasındaki bağı bilmezler, sonra da başlarına gelen her musibetin sebebini başkalarının uğursuzluğunda ararlar.

132 İşte böyle bir düşüncesizlik sebebiyledir ki, Firavun ve adamları Musa'ya: Bizi ikna etmek ve dinimizden döndürmek için, bize ne çeşit mucize getirirsen getir, yahut hangi delili gösterirsen göster, sana yine de iman etmeyiz ve peşinden gitmeyiz; dinimizi de asla terketmeyiz diyerek küfürlerinde inat ve ısrar etmişler, böylece Allah'ın azabına müstehak olmuşlardır.

133 Bundan sonra da Allah, üzerinde inat ve ısrar ettikleri küfürleri yüzünden onları çeşitli musibetlerle cezalandırmıştır. Bu cezalar, ayet-i kerimede sırasıyla tufan, çekirge, kımıl, kurbağa ve kan olarak zikredilmiştir ki, hepsi de üzerlerine indirilen bir azap türüdür.

1) Ayet-i kerimede de görüldüğü gibi, bunların ilki tufandır. Tufan, ortalığı kasıp kavuran bir fırtına ile birlikte gelen ve evleri, ağaçları kökünden

söküp atan şiddetli bir yağmurdur; ekin ve meyve olarak yerde ne varsa hepsini de bir anda yokeder. Tevrat, Huruc sifrinin dokuzuncu babında tufan hâdisesini şöyle nakletmiştir:

"Rab Musa'ya dedi: Sabahleyin erken kalk, ve Firavun'un önünde durup ona de: İbranilerin Allahı Rab şöyle diyor: Kavmımı salıver ki, bana ibadet etsinler. Çünkü bütün dünyada benim gibisi olmadığını bilesin diye bu defa senin yüreğine ve kullarına ve kavmine bütün belaları göndereceğim. Çünkü şimdi elimi uzatmış olsa idim, sen de yerden kesilmiş olurdun; fakat gerçekten bunun için, ismim bütün dünyada ilan olunsun diye sende kudretimi göstermek için, seni durdurdum. Kavmimi salıvermemek için onlara karşı hâlâ kendini yükseltiyor musun? İşte, ben yarın bu vakte doğru, kurulduğu günden şimdiye kadar Mısır'da onun gibisi olmamış, çok ağır dolu yağdıracağım.... Ve Rab Musa'ya dedi: Elini göğe doğru uzat, bütün Mısır diyarında insan üzerine ve hayvan üzerine ve Mısır diyarında olan kırın bütün otu üzerine dolu yağsın. Ve Musa değneğini göke doğru uzattı; ve Rab gök gürlemeleri ve dolu gönderdi ve ateş yere indi ve Rab Mısır diyarı üzerine dolu yağdırdı. Böylece çok ağır dolu vardı ve doluya ateş karışmıştı, bir millet olduğu vakitten beri bütün Mısır diyarında onun gibisi olmamıştı. Ve dolu bütün Mısır diyarında insandan hayvana kadar bütün kırda olan her şeyi vurdu; ve kırın bütün otunu vurdu ve kırda olan her ağacı kırdı. Ancak İsrailoğullarının bulunduğu Goşen diyarında dolu olmadı.".

Tevrat'ın kıssasına göre, Firavun kurtuluşu Musa'ya ve kardeşi Harun'a sığınmakta bulmuş ve onları çağırarak, hata işlediğini ve bu hatadan döndüğünü, bu sebeple bağışlaması ve doluyu durdurması için Rabbine yalvarmalarını istemiş, ayrıca kavmini kendisiyle birlikte bırakacağına dair de ona söz vermiştir. Musa ise şehirden çıkınca Rabbe yalvaracağını söylemiş ve dediği gibi de yapmıştır. Bundan sonradır ki, dolu ve yağmur durmuş gök gürlemeleri de kesilmiştir. Ancak Firavun, tufanın sona erdiğini görünce, verdiği sözden dönmüş ve yeniden suç işleyerek İsrailoğullarını salıvermemiştir.

2) Ayet-i kerime, tufandan sonra azap olarak çekirge gönderildiğini zikreder ki, Tevrat'ta da aynı sıranın yer aldığı görülür. Tufan hadisesinin anlatıldığı dokuzuncu babtan sonra, onuncu babta şöyle denilmiştir:

"Ve Rab Musa'ya dedi: Firavun'un yanına gir; çünkü ben onun yüreğini ve kullarının yüreğini katılaştırdım; ta ki, benim bu alametlerimi onların arasında göstereyim..... Ve Musa ile Harun Firavun'un yanına girip ona dediler: Ne vakte kadar önümde alçalmak istemeyeceksin? Kavmımı salıver, ta ki bana ibadet etsinler. Yoksa eğer salıvermek istemezsen, işte, senin hududuna ben yarın çekirgeler getireceğim; ve yeryüzünü örtecekler ve yeri görmek mümkün olmayacak ve doludan size arta kalmış olanı yiyecekler ve sizin için kırda bitmiş olan bütün ağaçları yiyecekler; ve senin evlerin ve bütün kullarının evleri ve bütün Mısırlıların evleri dolacaklar; senin babaların ve babalarının babaları, yeryüzünde oldukları günden bugüne kadar böylesini görmemişlerdir. Ve dönüp Firavun'un yanından çıktı....Ve Rab Musa'ya dedi: Çekirge için Mısır diyarı üzerine elini uzat, ta ki Mısır diyarı üzerine çıksınlar, ve memleketin bütün otunu, dolunun bıraktığı her şeyi yesinler. Ve Musa değneğini Mısır diyarı üzerine uzattı, ve bütün o gün ve bütün gece Rab memlekete şark yeli getirdi; ve sabah olunca şark yeli de çekirgeleri getirdi. Ve bütün Mısır diyarı üzerine çekirge çıktı ve Mısır'ın bütün hududuna kondu; gayet çok idiler; ondan evvel böyle çekirge, bunun gibisi olmamıştı, ondan sonra da böylesi olmayacaktır. Ve bütün yeryüzünü örttüler ve memleket karardı; ve yerin bütün otunu, ve ağaçların doludan kalmış olan bütün meyvalarını yediler; ve bütün Mısır diyarında kırın ağacında,ve otunda, hiçbir yeşillik kalmadı. Ve Firavun Musa'yı ve Harun'u çağırmakta acele edip dedi: Allahınız Rabbe karşı ve size karşı suç ettim. Şimdi rica ederim, ancak bu kerelik suçumu bağışla, yalnız bu ölümü üzerimden kaldırması için Allahınız Rabbe yalvarın. Ve Firavun'un yanından çı-

kıp Rabbe yalvardı. Ve Rab çok kuvvetli garb yelini döndürdü, o çekirgeleri kaldırıp KızılDeniz'e sürdü; Mısır'ın bütün hududunda bir çekirge kalmadı. Fakat Rab Firavun'un yüreğini katılaştırdı, ve İsrailoğullarını salıvermedi.".

3) Allah Teâlâ daha sonra, Firavun ve ashabına olgunlaşmış ekinleri yiyen ve kımıl denilen birtakım böcekleri musallat etmiştir ki, bu da diğerleri gibi onların akıllarını başlarına getirmesi için üzerinde durmaları gereken bir azap idi. Fakat onlar bundan da ders almasını bilmemişlerdir. Tevrat, bu hadiseyi de Huruc kitabının sekizinci bölümünde tatarcık ve at sineğinin istilası olarak iki kısımda zikretmiştir. At sineği ile ilgili olarak şöyle denilmiştir:

"Ve Rab Musa'ya dedi: Sabahleyin erken kalk, ve Firavun'un önünde dur; İşte, o suya çıkıyor ve ona de: Rab şöyle diyor: Kavmımı salıver ki bana ibadet etsinler. Yoksa kavmimi salıvermezsen, işte ben senin üzerine, ve kullarının üzerine ve kavmının üzerine ve senin evlerinin içine at sinekleri göndereceğim; ve Mısırlıların evleri ve üzerinde bulundukları toprak da at sinekleriyle dolu olacak. Ve o günde kavmımın içinde oturdukları Goşen diyarını, orada at sinekleri olmasın diye, ayıracağım; ta ki, dünyanın ortasında Rab ben olduğumu bilesin. Ve senin kavmin ile benim kavmim arasına fark koyacağım; yarın bu alamet olacaktır. Ve Rab böyle yaptı, ve Firavun'un evine, ve kullarının evlerine, pek çok at sineği geldi ve at sinekleri yüzünden bütün Mısır diyarında memleket harap oldu.".

4) Firavun ve ashabı üzerine azap olarak indirilen dördüncü mucize, ülkeyi kurbağaların istila etmesidir. Tevrat'ta Huruc kitabının sekizinci babında şöyle denilmiştir:

Ve Rab Musa'ya dedi: Firavun'un yanına gir, ve ona de: Rab şöyle diyor: Kavmimi salıver ki bana ibadet etsinler. Ve eğer sen salıvermek istemezsen, işte ben senin bütün sınırlarını kurbağalarla vuracağım ve ırmak kurbağalarla kaynayacak ve çıkacaklar ve senin evine ve senin yatak odana ve yatağının üzerine ve kullarının evlerine ve kavmına ve fırınlarına ve hamur teknelerine girecekler; ve senin üzerine ve kavminin üzerine ve bütün kullarının üzerine kurbağalar çıkacaklar. Ve Rab Musa'ya dedi: Harun'a de: Elini değneğinle ırmaklar üzerine ve havuzlar üzerine uzat ve Mısır diyarı üzerine kurbağalar çıkart. Ve Harun elini Mısır'ın suları üzerine uzattı ve kurbağalar çıkıp Mısır diyarını kapladılar..."

5) Ayet-i kerimede beşinci sırada zikredilen kan, mucize olarak Mısır sularının kana dönüşmesiyle oluşan bir azap türüdür. Tevrat'ta, Huruc kitabının yedinci babında bununla ilgili olarak şöyle denilmiştir:

"...Ve Rab Musa'ya dedi: Harun'a söyle: Değneğini al, ve elini Mısır'ın suları üzerine, ırmakları üzerine, kanalları üzerine, havuzları üzerine ve bütün su birikintileri üzerine uzat da kan olsunlar; ve bütün Mısır diyarında, gerek ağaç kaplarda gerek taş kaplarda kan olacak.".

"Ve Musa ile Harun Rabbin emrettiği gibi böyle yaptılar; ve Firavun'un gözü önünde, ve kullarının gözleri önünde değneğini kaldırdı ve ırmakta olan sulara vurdu; ve ırmakta olan bütün sular kana döndüler. Ve ırmakta olan balıklar öldüler ve ırmak koktu ve Mısırlılar ırmaktan su içmediler; ve bütün Mısır diyarında kan vardı. Ve Mısır sihirbazları büyüleriyle böyle yaptılar ve Rabbin söylediği gibi Firavun'un yüreği katılaştı ve onları dinlemedi. Ve Firavun dönüp evine girdi ve buna bile ehemmiyet vermedi. Ve bütün Mısırlılar içecek su için ırmağın etrafını kazdılar; çünkü ırmağın suyundan içemiyorlardı. Ve Rab ırmağı vurduktan sonra yedi gün doldu.".

Birbiri arkasına mucizevi olarak üzerlerine indirilen ve insanlarını büyük sıkıntılara uğratan bu azap türleri, önce Firavun'un suçunu itiraf edip Musa'dan o azabın kaldırılması için Rabbine yalvarmasını istemesine vesile olmuşsa da, azabın kaldırılmasından sonra küfrüne tekrar dönmüş ve büyüklük taslamaya devam etmiştir. Ayet-i kerimede de açıkca ifade edildiği gibi, Firavun ve adamları, zaten kendi nefislerine karşı

olduğu kadar, başkalarına karşı da zalim ve günahkar bir kavim idiler. Bu itibarla hiçbir uyarı veya hiçbir tehdit onlara tesir etmiyor, akıllarını başlarına almalarına vesile olmuyordu. Nitekim Allah Teâlâ müteakip ayetlerinde bu gerçeği de açıklamış ve buyurmuştur ki:

134 Üzerlerine azap çökünce Musa'ya şöyle demişlerdi: "Ey Musa! Rabbine, sende olan risaletine hürmeten bizim için dua et; eğer azabı bizim üzerimizden kaldırırsan, sana mutlaka iman edeceğiz ve İsrailoğullarını mutlaka seninle göndereceğiz.".

135 Ne var ki biz onlardan, dolduracakları bir süreye kadar azabı kaldırınca, onlar yine verdikleri sözden dönmeye başlamışlardı.

136 Bunun üzerine biz de onlardan intikam almış, ayetlerimizi yalanlamış ve onları umursamamış olmaları dolayısıyla onları denizde boğmuştuk.

134 Yukarıda da işaret ettiğimiz gibi, Firavun ve adamları üzerine bir evvelki ayet-i kerimede zikredilen azap çeşitleri birbiri arkasına inmeye başlayınca, korkuyla karışık büyük bir sıkıntı içine düşmüşler ve bundan kurtuluşu da Musa'ya sığınmakta bulmuşlardır. Her bir azabın arkasından ona, Allah'ın o azabı üzerlerinden kaldırması için iman sözü vermişler ve: Ey Musa! Yemin ederek söylüyoruz ki, eğer bu azabı üzerimizden kaldıracak olursan senin Peygamberliğini tasdik ederek Rabbinden getirdiğin her şeye iman edeceğiz; İsrailoğullarını da, Rablerine diledikleri şekilde ibadet etsinler diye seninle birlikte vaadedilen ülkelerine göndereceğiz, demişlerdir.

135 Fakat Musa, azabın kaldırılması için Rabbine yalvarıp da ancak Allah katında belli olan bir süre için azap kalkınca, verdikleri sözü de hemen unutmuşlardır. Azabın birbiri arkasına gelmesi, Musa'nın Rabbine yalvarmasından sonra kaldırılması ve bu hadisenin müteaddit defalar tekerrür etmesi, onları hiçbir zaman intibaha getirmemiş, cereyan eden hadiselerin sebep ve neticelerini araştırmak ve düşünmek lüzumunu hissetmeden, daha önceki küfür hayatlarına yeniden dönmüşlerdir.

136 Bunun, Firavun ve adamları gibi kafirler için ilanihaye devam edecek bir imtihan olması elbette mümkün değildi ve Allah elbette onların iman sözünde sadık olmadıklarını ve sonuna kadar da sadık olmayacaklarını biliyordu. O'nun, kulları hakkında sebkat etmiş bu ezelî bilgiye istinaden kafir bir kavmi, hiç uyarmadan veya hiçbir imtihana tabi tutmadan helak etmesi elbette mümkündü. Fakat bu, O'nun kullarıyla ilgili değişmeyen sünnetine uygun düşmezdi. Çünkü O'nun bu sünneti, her insanın ulaşmış olduğu iyi veya kötü akibetin kendi amellerinin bir neticesi olduğunu bilmesi esasına dayanıyordu. Başka bir ifade ile, azap gören her insan bu azabın kendi amellerinin bir neticesi olduğunu bilmeli ve o azabı görürken "Ben, işte bu amelleri işlemeseydim, bu azabı da görmezdim." demiş olmalıydı. Allah Teâlâ'nın, insanlığın başlangıcından itibaren birbiri arkasına sayısını bilmediğimiz Peygamberler göndermesinin ve bu Peygamberler vasıtasıyla takip etmeleri gereken doğru yolla, uzak kalmaları gereken eğri yolu onlara öğretmesinin de işte bu İlahî sünnetin bir gereği olduğunu unutmamak gerekir. Aksi halde, kendisine öğretilmemiş olan insanın, kıyamet günü Rabbinin huzurunda ileri sürebileceği bir delili bulunur ve "Ey Rabbim! Sen bana eğri ve doğru yolun hangisi olduğunu gösterip öğretmedin ki, şimdi bana eğri yoldan gittiğim için azap ediyorsun." demeye hakkı olurdu. Oysa kendisine Peygamber gönderilmiş olan insan, eğri ve doğru yolu öğrendikten sonra, yine de eğri yolu tercih eder ve bu yüzden azapa uğrarsa, artık onun Rabbine karşı söyleyebileceği hiçbir sözü kalmaz ve gördüğü azabın sebebini de herkesten çok daha iyi bilir, sonra da pişmanlık duyarak "Keşke eğri yoldan gitmeseydim de bu azabı görmeseydim." der.

İşte Firavun ve kavmi de, Musa'nın Rabbinden getirdiği sayısız Peygamberlik delillerine rağmen, ona iman etmemiş ve İsrailoğullarının onunla birlikte ülkelerine dönmelerine engel olmuşlardır. Bu küfürleri sebebiyle de Allah, önce onlara tufan azabı vererek onları pişmanlık duyacak derecede sıkıntıya sokmuş, nihayet iman sözü vermeleri üzerine de tufanı üzerlerinden kaldırmıştır. Fakat onlar, azabın kalkmasını kendi üstünlükleriyle yorumlamışlar ve küfürlerine yeniden dönmüşlerdir. Bu hal, tufanın ardından çekirge, kımıl, kurbağa ve kan azabıyla tekerrür etmiş; fakat onlar yine de akıllanmamışlardır. Artık bundan sonra İlahî intıkam sırası gelmiş ve onlar, Musa eliyle gerçekleşen İlahî mucizelerden ders almamaları ve onları umursamamaları sebebiyle denizde boğularak helak olmuşlar ve her kafir gibi bütün pislikleriyle yeryüzünden silinip gitmişlerdir.

وَأَوْرَثْنَا الْقَوْمَ الَّذِينَ كَانُوا يُسْتَضْعَفُونَ مَشَارِقَ الْأَرْضِ وَمَغَارِبَهَا الَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا ۖ وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ الْحُسْنَىٰ عَلَىٰ بَنِي إِسْرَائِيلَ بِمَا صَبَرُوا ۖ وَدَمَّرْنَا مَا كَانَ يَصْنَعُ فِرْعَوْنُ وَقَوْمُهُ وَمَا كَانُوا يَعْرِشُونَ ﴿١٣٧﴾

137 Küçük görülüp hakarete maruz kalan kavmi ise, bol bereket verdiğimiz yeryüzünün doğularına ve batılarına mirasçı kılmıştık. Rabbinin, sabretmeleri dolayısıyla İsrailoğullarına verdiği güzel söz de yerine gelmişti. Firavun ve kavminin yapmakta oldukları şeyleri ve yükseltmiş olduklarını ise, hep harap etmiştik.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, Firavun ve kavmini imana davet etmek ve Yusuf'tan (as) sonra Mısır'da kalan ve nesilleri giderek artan İsrailoğullarını kendi ülkeleri olan Filistin'e götürmek üzere görevlendirilen Musa (as) ile Firavun'un sihirbazları arasında geçen hadiseleri, sihirbazların Musa'nın gösterdiği mucizeler karşısında nasıl aciz kalıp onun Peygamberliğini ikrar ve ona iman ettiklerini, Firavun kavminin ileri gelenlerinin ikazı üzerine de Firavun'un, İsrailoğullarını Mısır'dan göndermeyi değil; fakat erkeklerini öldürüp kadınlarını hayatta bırakarak nesillerini nasıl ortadan kaldırmayı düşündüğünü, bunun üzerine akıllarını başlarına alıp düşünmeleri için Firavun hanedanının nasıl uzun seneler ürün kıtlığıyla cezalandırıldıklarını, buna rağmen onların yine de akıllanmayıp büyüklük tasladıklarını ve Musa'ya ne çeşit mucize getirirse getirsin yine de iman etmeyeceklerini söyliyerek küfürlerinde nasıl direndiklerini, bundan sonra da tufan, çekirge, kımıl, kurbağa ve kan gibi çeşitli musibetlere maruz bırakılarak akıllarını başlarına almaları için uyarıldıklarını, fakat bunların da fayda vermemesi üzerine nihayet denizde boğularak imha edildiklerini açıkladıktan sonra yukarıdaki ayetinde, Firavun ve hanedanının, küfürlerinin ve azgınlıklarının tabii bir neticesi olarak denizde boğularak helak olmalarından sonraki neticeye işaret etmiş ve bu neticenin, Firavun'un yokolmasıyla, eskiden beri küçük görülen ve hakarete uğrayan İsrailoğullarının sabretmelerinin bir mükafatı olmak üzere, doğusundan batısına kadar bol berekete kavuşan Mısır'ın ve Şam diyarının mirasçısı kılınmak ve böylece kendilerine vaadedilen ülkelerine de kavuşmak olduğunu beyan etmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[137] Küçük görülüp hakarete maruz kalan kavmi ise, bol bereket verdiğimiz yeryüzünün doğularına ve batılarına mirasçı kılmıştık. Rabbinin, sabretmeleri dolayısıyla İsrailoğullarına verdiği güzel söz de yerine gelmişti. Firavun ve kavminin yapmakta oldukları şeyleri ve yükseltmiş olduklarını ise, hep harab etmiştik.

137 Küfürleri ve büyüklük taslamaları sebebiyle helak olan kavimlerin geride bıraktıkları ülkelerine ve bu ülkeler üzerinde bulunan birbirinden farklı değerdeki çeşit çeşit servetlerine başkalarını ve özellikle de helak olan kavmin zulmüne ve hakaretine uğramış, fakat sabretmesini bilmiş kavimleri mirasçı kılmak Allah Teâlâ'nın sünnetlerinden biridir. Bu sebepledir ki, Allah Teâlâ, Kasas suresinin 4-6. ayetlerinde, Musa ile Firavun arasında cereyan eden hadiselerin asıl gayesine işaret etmiş ve bu gayenin, zalimlere hak ettikleri ceza verilirken, mazlumların zalimlere varis kılınmak olduğunu açıklamıştır. Bu ayetlerinde şöyle buyurmuştur: *"Firavun ülkeye hâkim olmuş ve halkını fırkalara ayırmıştı. Onlardan bir grubu oğullarını boğazlayarak, kadınlarını da hayatta bırakarak zayıflatıyordu. O, bozgunculardan biriydi. Yeryüzünde zayıf bırakılanlara lütufta bulunmak, onları imam yapmak, varis kılmak, onlara yeryüzünde bir mekân vermek, Firavun'a, Hâmân'a ve onlardan olan askerlerine, çekindikleri şeyi göstermek istedik."*. Duhân suresinde ise, Musa'nın kavmiyle beraber denizi geçtikten sonra, onları takip eden Firavun ve ordusunun aynı denizde boğulduklarına işaret ettikten sonra, 25-28. ayetlerinde, Firavun ve hanedanının geride bıraktıklarıyla ilgili olarak şöyle buyurmuştur: *"Ne kadar bahçeler, pınarlar, ekinler, güzel makamlar ve içinde eğlenip durdukları nimetler terketmişlerdir. İşte böyle yaptık ve bunları başka bir kavme miras bıraktık."*.

İşte, Firavun ve askerlerinin denizde boğularak helak olmalarından ve onların geride bıraktıkları mal, mülk ve ülkelerine, zulme uğrayan ve bu zulüm karşısında sabreden İsrailoğullarının varis kılınmasından sonra, Allah'ın inanan ve sabreden insanlara vermiş olduğu o güzel söz de yerine gelmiş oluyordu. Filhakika Firavun, İsrailoğulları hakkında *"Oğullarını öldürüp kadınlarını hayatta bırakacağız. Biz şüphesiz, onların üstünde, ezici kimseleriz."* diyerek zalim planını açıkladığı zaman, Musa kavmini teselli etmiş ve onlara: *"Allah'tan yardım isteyin ve sabredin. Yeryüzü Allah'a aittir ve onu kullarından dilediğine bırakır. İyi akibet Allah'tan sakınanlarındır."* demiş, onlar da Musa'ya *"Sen bize gelmezden önce de, sen bize geldikten sonra da işkenceye maruz kaldık."* diyerek Firavun'dan gördükleri zulmü dile getirmişlerdi. Musa ise, Rabbinin sabreden mazlumlar hakkındaki sünnetini kavmine bir daha hatırlatmış ve *"Ola ki Rabbiniz düşmanınızı helak eder ve sizi yeryüzüne hâkim kılar; sonra da nasıl amel edeceğinize bakar."* demişti. İşte bundan sonra da Firavun hanedanı üzerine uyarı niteliğinde musibetler inmeye başlamış, bir taraftan yaptıkları azametli binalar, köşkler ve saraylar yıkılıp giderken, bir taraftan da bunlardan ders almasını bilmeyen Firavun ve adamları, denizde boğulup gitmişlerdir.

وَجَاوَزْنَا بِبَنِيٓ إِسْرَٰٓءِيلَ ٱلْبَحْرَ فَأَتَوْا۟ عَلَىٰ قَوْمٍ يَعْكُفُونَ عَلَىٰٓ أَصْنَامٍ لَّهُمْ ۚ قَالُوا۟ يَٰمُوسَى ٱجْعَل لَّنَآ إِلَٰهًا
كَمَا لَهُمْ ءَالِهَةٌ ۚ قَالَ إِنَّكُمْ قَوْمٌ تَجْهَلُونَ ﴿١٣٨﴾ إِنَّ هَٰٓؤُلَآءِ مُتَبَّرٌ مَّا هُمْ فِيهِ وَبَٰطِلٌ مَّا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴿١٣٩﴾ قَالَ
أَغَيْرَ ٱللَّهِ أَبْغِيكُمْ إِلَٰهًا وَهُوَ فَضَّلَكُمْ عَلَى ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿١٤٠﴾ وَإِذْ أَنجَيْنَٰكُم مِّنْ ءَالِ فِرْعَوْنَ يَسُومُونَكُمْ سُوٓءَ
ٱلْعَذَابِ ۚ يُقَتِّلُونَ أَبْنَآءَكُمْ وَيَسْتَحْيُونَ نِسَآءَكُمْ ۚ وَفِى ذَٰلِكُم بَلَآءٌ مِّن رَّبِّكُمْ عَظِيمٌ ﴿١٤١﴾

[138] İsrailoğullarını denizden geçirmiştik. Bu sırada, kendilerine ait birtakım putlara tapan bir kavme rastlamışlar ve (Musa'ya): "Ey Musa! Şunların İlahları gibi bize de bir İlah yap." demişlerdi. (O da onlara:) "Siz, hakikaten cahillik eden bir kavimsiniz." demişti.

[139] "Bunların içinde bulundukları (din), şüphesiz helak olmuştur ve yaptıkları iş de batıldır.".

[140] (Sonra da şöyle) demişti: "Allah, sizi âlemlere üstün kılmış olduğu halde size, Allah'tan başka (ibadet edeceğiniz) bir İlah mı arayayım"?

[141] "(Ey İsrailoğulları!) Hani sizi, oğullarınızı öldürüp kadınlarınızı hayatta bırakarak size azabın en kötüsünü yapan Firavun hanedanından kurtarmıştık. Bunda, Rabbiniz tarafından sizin için büyük bir imtihan vardı.".

Allah Teâlâ daha önceki ayetinde, Musa ile Firavun arasında cereyan eden olayların bir devamı olarak, İsrailoğullarını denizi geçirerek kurtardığını, fakat onları imha etmek için peşlerinden gelen Firavun ve ordusunu ise, yine aynı denizde boğarak helak ettiğini zikrettikten sonra İsrailoğullarına ihsan ettiği hudutsuz nimetlerden küçük bir cüzüne işaret etmiş ve bu nimetin Firavun'un helak olmasıyla geride bıraktığı doğu ve batı hükümranlığı olduğunu ve bu hükümranlığa da İsrailoğullarını mirasçı kıldığını haber vermişti. Yukarıdaki ayetlerinde ise yine aynı kıssanın devamı olarak, İsrailoğullarının denizi geçip kurtarılmalarından ve böylece hürriyetlerine kavuşturulmalarından sonra gelişen olaylar üzerinde durmuş ve bu olayların başında, özellikle İlahî bir lütfa mazhar olarak Firavun gibi zalim bir hükümdarın zulmünden kurtarılan bir kavmin, nail oldukları bu büyük lütuf dolayısıyla bütün vakitlerini Allah'a şükrederek geçirmek yerine, nasıl nankörlük edip Musa'dan ibadet edecekleri bir put yapmasını istediklerini zikrederek bütün dikkatları kıssanın bu en ilginç yönüne çekmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[138] İsrailoğullarını denizden geçirmiştik. Bu sırada, kendilerine ait birtakım putlara tapan bir kavme rastlamışlar ve (Musa'ya): "Ey Musa! Şunların İlahları gibi bize de bir İlah yap." demişlerdi. (O da onlara:) "Siz, hakikaten cahillik eden bir kavimsiniz." demişti.

[139] "Bunların içinde bulundukları (din), şüphesiz helak olmuştur ve yaptıkları iş de batıldır.".

[140] (Sonra da şöyle) demişti: "Allah, sizi âlemlere üstün kılmış olduğu halde size, Allah'tan başka (ibadet edeceğiniz) bir İlah mı arayayım"?

[141] "(Ey İsrailoğulları!) Hani sizi, oğullarınızı öldürüp kadınlarınızı hayatta bırakarak size azabın en kötüsünü yapan Firavun hanedanından kurtarmıştık. Bunda, Rabbiniz tarafından sizin için büyük bir imtihan vardı.".

138 Daha önce de açıklandığı gibi, Allah Teâlâ, İsrailoğullarını, Musa'nın önderliğinde, Firavun ve adamlarının zulmünden kurtarmak suretiyle onlara İlahî nimetlerin en büyüğünü ihsan etmiş, yine bu zalimlerin helak edilmesiyle onları, doğunun ve batının zenginliklerine mirasçı kılmıştı. Asırlarca Mısır'da Firavunlar'ın idaresi altında köle olarak yaşayan, fakat bir Peygamber'in zuhuruyla hayatı birdenbire değişen ve dünyanın zenginliklerine sahip olan bir kavim için bundan daha büyük bir mutluluk elbette düşünülemez. Onların erkeklerini öldürüp kadınlarını hayatta bırakan Firavun gibi bir zalimle mücadele ederek kendilerini Mısır'dan çıkaran ve onun zulmünden kurtaran Musa'nın çeşitli deliller veya mucizelerle Rab-

bi tarafından kendilerine gönderilmiş kurtarıcı bir Peygamber olduğunu bilmemeleri elbette mümkün değildi. Her şey kendi gözleri önünde cereyan ediyordu. Musa, onları geceleyin yola çıkarmıştı. Maksadı, Firavun'un şerrinden onları korumak ve o harekete geçmeden önce Mısır'ı terketmek veya arkalarından yetişemeyeceği kadar uzunca bir yol katetmekti. Önlerine çıkan denizi, yüzerek veya gemilerle değil; fakat İlahî bir lütufla yine yürüyerek geçmişlerdi. Çünkü Musa, deniz kıyısına geldiği zaman, asasını suya vurmuş ve deniz suları iki yana çekilerek onların geçebilecekleri bir yol oluşturmuştu. Onları arkadan takip etmekte olan Firavun ve askerleri ise, aynı yolu takiben geldikleri deniz ortasında suların kavuşmasıyla su altında kalmışlar ve hepsi de boğulmuşlardı. Allah Teâlâ, Bu büyük mucizeyi, Şuarâ suresinin 63-67. ayetlerinde şöyle anlatmıştır: *"...İşte o sırada Musa'ya, asanı denize vur, diye vahyetmiştik ki, deniz ikiye ayrılmış, her parçası büyük bir dağ gibi olmuştu. Oraya arkadakileri de yaklaştırmıştık. Musa'yı ve onunla beraber olanların hepsini kurtarmıştık. Sonra arkadan gelenleri ise suda boğmuştuk."*.

İsrailoğulları denizi geçmişler, geçerken de, Allah Teâlâ'nın kendilerini takip eden Firavun ve askerlerini denizde nasıl boğup helak ettiğini bizzat görüp müşahede etmişlerdi. Bu hadisenin, onların kalplerinde bırakması gereken derin tesiri ve bu tesir sebebiyle içlerini doldurması gereken değişik duyguları tahmin etmek elbette güç değildir. Bununla beraber denizi geçer geçmez karşılaştıkları bir kavimde gördüklerini aynen Musa'dan istemeleri, kendilerini kovalayan Firavun ve askerlerinin denizde yok olmalarının kalplerinde hiçbir tesir icra etmediğini ve içlerinde hiçbir duygu oluşturmadığını apaçık göstermektedir. Filhakika İsrailoğulları denizi geçince, Kenanlılardan veya Lahm kabilesinden oldukları söylenen bir kavimle karşılaşmışlardı. Bu kavim, inek şeklinde yaptıkları putları kendilerine İlah edinmişler, onlara ibadet ediyorlardı. İsrailoğulları, onların bu putlarını görünce onlardan hoşlanmışlar ve Musa'ya: "Ey Musa! Onların ellerinde gördüğümüz şu İlahlar gibisini bizim için de yap da onlara ibadet edelim." demişlerdir. Bu, Firavun'u tevhide, yani tek bir Allah inancına davet etmek ve kavmini de serbestçe tek bir İlaha ibadet etmelerini sağlamak için Mısır'dan çıkarıp kendi ülkelerine götürmek üzere görevlendirilen bir Peygamber'e hiçbir zaman söylenmemesi veya ondan hiçbir zaman istenmemesi gereken bir şeydi; bir şirk ve küfür alametiydi ve bu kavmin de, her ne kadar Mısır'da müşrik bir hükümdarın idaresi altında ve yine onun müşrik kavmi arasında yaşamış olmalarının tabii bir neticesi olarak tevhid inancına henüz yabancı oldukları söylenebilirse de, başlarında bulunan bir Peygamber'in gerek tebliğlerinden gerekse Firavun'la giriştiği mücedelelerinden bu gerçeği artık öğrenmiş olmaları ve Allah'tan başka bir İlah aramamaları gerekirdi. Nitekim onlar, Musa'dan, İlah olarak inek suretinde bir put talebinde bulundukları zaman, Musa şaşkınlık içinde onları cehaletle tavsif etmiş ve "Siz, gerçekten Allah'ın bir eşi ve benzeri bulunmadığını ve O'ndan başka bir İlaha ibadet edilmeyeceğini anlamayan çok cahil bir kavimsiniz." demişti.

139 Putları, Allah'a yaklaşmak maksadıyla aracı olarak İlah edinmiş olsanız bile, yine Allah'a şirk koşmuş ve küfre düşmüş olursunuz. Çünkü Allah'tan başka birine ibadet etmek küfürdür ve bu temel prensip üzerinde bütün Peygamberler ittifak etmişlerdir. İbadetin başlıca gayesi tazimdir. Gerçek böyle olunca, bu âlemi, içindeki canlı ve cansız bütün varlıkları, kendi iradesi ve kendi kudretiyle tek başına yaratan ve dilediği zaman da onu yok edebilecek olan Allah'tan başka tazim olunmaya layık hiçbir varlık yoktur.

Tirmizî (*Sünen,* IV. 475) ve Ahmed İbn Hanbel (*Müsned,* V. 218)'in Ebû Vâkıd el-Leysî'den naklettikleri bir hadisten öğrendiğimize göre, Hazreti Peygamber, Huneyn Gazvesi için çıktığında, müşriklerin dallarına silahlarını astıkları ve ibadet ettikleri *Zatu'l-envât* denilen bir ağacın ya-

nından geçiyordu ki, bazıları ona: Ya Resulallah! Bize de onlarınki gibi bir *Zatu'l-envât* yap, dediler. Bunun üzerine Resulullah (sas.) onlara şöyle buyurdu: "Subhanallah! Sizin bu sözünüz, Musa kavminin Musa'ya *"Şunların İlahları gibi bize de bir İlah yap."* sözü gibidir. Nefsim yed-i kudretinde olan Allah'a yemin ederim ki siz, sizden öncekilerin sünnetine uyuyorsunuz.".

Çok acı bir gerçektir ki, bütün uyarılara rağmen halkın cahil kesimi, Allah'ın emrettiği ibadetlere gereken titizliği göstermedikleri halde, birtakım ağaçlara ipler bağlayıp düğümler atarak, yahut dallarına bezler asarak, sonra da birtakım dilek ve temennilerde bulunarak onları *Zatu'l-envât* edinmektedirler. İşte bu gibi ağaçların kesilip ortadan kaldırılması ve halkın onları tazim etmelerine engel olunması gerekir. Nitekim Ömer İbnu'l-Hattâb (ra) da, altında Hazreti Peygamber'e beyat olunan bir ağacın Müslümanlar tarafından ziyaret olunup altında namaz kılınması ve bunun bir alışkanlık haline getirilmesi üzerine, bir fitnenin zuhurundan endişe ederek ağacın kesilmesini emretmiştir. Şunu hiçbir zaman unutmamak gerekir ki, ister canlı olsun ister cansız olsun bir şeyi tazim, ona ibadet etmek manasına gelir. Yukarıda da işaret ettiğimiz gibi, Allah'tan başkasına ibadet ise, küfürdür. İşte bu sebepledir ki, Musa da denizi geçip Firavun'dan kurtulan ve rahata kavuşan kavminin, inek suretindeki putları görüp onlardan kendileri için de İlah yapma isteklerini şiddetle reddetmiş ve onları cehaletle tavsif ettikten sonra, hem putlara ibadet etme esasına dayanan müşrik dinlerinin batıl hem de müşriklerin helak olmaya mahkum olduklarını açık bir şekilde beyan etmiştir.

14 0 Sonra da cehaletlerini bu derece açığa vurmuş olan İsrailoğullarını kınayarak ve onlara Allah'ın ihsan ettiği sayısız nimetleri hatırlatarak şöyle demiştir: Göklerin ve yerin yaratıcısı olan ve sizi hudutsuz nimetlerle yüceltmiş bulunan Rabbiniz Allah'ı bırakıp da, O'ndan başka ibadet edeceğiniz bir İlah mı arayacağım?

141 Ey İsrailoğulları! Rabbinizin size ihsan ettiği ve kendisiyle makamınızı yüceltip yükselttiği o nimetleri henüz aylar bile geçmeden unutmanız mümkün müdür? Hani siz, daha yakın bir zamana kadar Firavun'un idaresinde, zillet ve esaret altında yaşıyordunuz. O Firavun ki, her çeşit zulmü size reva görüyor ve özellikle neslinizi tüketmek için erkek çocuklarınızı öldürüyor; kadınlarınızı ise, başka maksatlar için hayatta bırakıyordu. İşte siz, azap içinde geçen böyle bir yaşayışa katlanıp ayak uydurmaya çalışırken, Rabbiniz Allah, sizi bu hayattan kurtardı. Gözlerinizin önünde denizi yararak içinden sağ salim sizi geçirdi. Buna karşılık, denizde açılan yoldan ilerleyip duran Firavun ve askerlerini, size iyice yaklaşmış oldukları halde, deniz sularını birbirine kavuşturmak suretiyle suda boğdu ve böylece en büyük düşmanınızı, size bir daha musallat olmamak üzere yine sizin gözlerinizin önünde helak etti. Ve sizi, Firavun ve hanedanının helakıyla yeryüzünün doğularına ve batılarına mirasçı kıldı. İşte bütün bunlar, sizin için bir imtihan vesilesidir ve Rabbiniz, size ihsan ettiği bu hudutsuz nimetlerden sonra sizin ne yapacağınıza bakmaktadır. Bu nimetlere karşı O'na şükür mü edeceksiniz; yoksa ömrünüz boyunca şükretseniz bile Rabbinize karşı eda edemeyeceğiniz borcunuzu unutup nankörlükle ve küfürle mi ömrünüzü geçireceksiniz? Fakat şimdi görülüyor ki siz, Allah'ı bırakarak hiçbir şeye gücü ve kudreti olmayan, düşünüp konuşmaktan ve size bir çekirden tanesi bile vermekten aciz olan, elle yapılmış birtakım heykelcikleri İlah olarak istemekle yönünüzü ve meylinizi apaçık ortaya koydunuz. Fakat aklınızı başınıza almanız ve bundan sonraki hayatınızda böyle cahillikler yapmamanız gerekir. Aksi halde, büyük gücüne ve kudretine güvenerek dünyaları sonsuza kadar hükmü altında tutabileceğini zanneden Firavun'un akibeti sizden asla uzak değildir ve bu akibet, onun yolundan gittiğiniz takdirde sizin de başınıza gelir. Bundan hiç kuşkunuz olmasın.

وَوٰعَدْنَا مُوسٰى ثَلٰثِينَ لَيْلَةً وَاَتْمَمْنَاهَا بِعَشْرٍ فَتَمَّ مِيقَاتُ رَبِّهٖٓ اَرْبَعِينَ لَيْلَةً ۚ وَقَالَ مُوسٰى لِاَخِيهِ هٰرُونَ
اخْلُفْنِى فِى قَوْمِى وَاَصْلِحْ وَلَا تَتَّبِعْ سَبِيلَ الْمُفْسِدِينَ ﴿١٤٢﴾ وَلَمَّا جَآءَ مُوسٰى لِمِيقَاتِنَا وَكَلَّمَهٗ رَبُّهٗ قَالَ
رَبِّ اَرِنِٓى اَنْظُرْ اِلَيْكَ ۚ قَالَ لَنْ تَرٰىنِى وَلٰكِنِ انْظُرْ اِلَى الْجَبَلِ فَاِنِ اسْتَقَرَّ مَكَانَهٗ فَسَوْفَ تَرٰىنِى ۚ
فَلَمَّا تَجَلّٰى رَبُّهٗ لِلْجَبَلِ جَعَلَهٗ دَكًّا وَخَرَّ مُوسٰى صَعِقًا ۚ فَلَمَّآ اَفَاقَ قَالَ سُبْحَانَكَ تُبْتُ اِلَيْكَ وَاَنَا اَوَّلُ
الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٤٣﴾ قَالَ يَا مُوسٰٓى اِنِّى اصْطَفَيْتُكَ عَلَى النَّاسِ بِرِسَالَاتِى وَبِكَلَامِى ۖ فَخُذْ مَآ اٰتَيْتُكَ وَكُنْ مِنَ
الشَّاكِرِينَ ﴿١٤٤﴾ وَكَتَبْنَا لَهٗ فِى الْاَلْوَاحِ مِنْ كُلِّ شَىْءٍ مَوْعِظَةً وَتَفْصِيلًا لِكُلِّ شَىْءٍ ۚ فَخُذْهَا بِقُوَّةٍ وَاْمُرْ قَوْمَكَ
يَاْخُذُوا بِاَحْسَنِهَا ۚ سَاُرِيكُمْ دَارَ الْفَاسِقِينَ ﴿١٤٥﴾

142 Musa ile (bana ibadet etmesi için) otuz gece sözleşmiştik. Bunu on (gece) ile tamamlamış, böylece Rabbinin tayin ettiği vakit kırk geceyi bulmuştu. Musa, kardeşi Harun'a şöyle demişti: "(Benim yokluğumda) kavmim içinde benim yerime geç; ıslah et ve sakın bozguncuların yoluna tabi olma.".

143 Musa, tayin ettiğimiz vakitte gelip Rabbi onunla konuşunca, demişti ki: "Rabbim! Bana kendini göster; sana bakayım.". (Rabbi de ona şöyle) buyurmuştu: "Sen beni asla göremezsin. Fakat dağa bak, eğer yerinde kalırsa beni göreceksin.". Rabbi dağda tecelli edince, onu darmadağın etmiş, Musa da baygın bir vaziyette düşmüştü.. Kendine geldiği zaman da şöyle demişti: "Seni tenzih ederim. Sana Tevbe ettim. Ben, müminlerin ilkiyim.".

144 (Rabbi de ona) demişti ki: "Ey Musa! Risaletimle ve (vasıtasız) seninle konuşmamla, insanlardan üstün kılıp seni seçtim. Sana verdiğimi al ve (bana) şükredenlerden ol.".

145 Vaz-u nasihat olarak ve açık bir şekilde her şeyi Musa için levhalarda yazmış (ve ona şöyle demiş) tik: "Bunları kuvvet (ve ciddiyet) ile tut. Kavmine de bunları en güzel bir şekilde tutmalarını emret. Size (emre muhalefet edip) fasık olanların yerini göstereceğim.".

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, İsrailoğullarının denizi geçişine kadar Musa ile Firavun arasında cereyan eden hadiseleri anlatmıştır. Musa, Rabbinden Peygamberliğine delalet eden pek çok mucizeler ve apaçık delillerle gelmiş olmasına rağmen, Firavun ile kavminin ileri gelen adamları, ona iman etmemek ve kavmini ülkelerine dönmek üzere serbest bırakmamak hususunda direnmeleri sebebiyle, belki akıllarını başlarına alırlar diye, üzerlerine ürün kıtlığı, tufan, çekirge, kımıl, kurbağa ve kan gibi çeşitli musibetler indirilmiş; her musibetin ardından Firavun, o musibeti kaldırması için Musa'dan Rabbine yalvarmasını rica etmiş ve kaldırdığı takdirde iman edip İsrailoğullarını kendisiyle beraber serbest bırakacağına dair söz vermiş olmasına rağmen, musibetin kalkmasından sonra küfrüne yine geri dönerek büyüklenmeye devam etmiştir. Küfürleri dolayısıyla Firavun ve adamlarının başlarına gelen bütün bu musibetler, elbette onlar için bir imtihandı ve Allah, elbette onların bunun dışında bir yol takip etmeyeceklerini biliyordu. Fakat asıl bu çeşit davranışa sahip olan insanların, bu davranışlarının akibetini bilmeleri

ve bu davranışlarından vazgeçmedikleri takdirde en büyük azabı hak edeceklerini anlamaları gerekirdi. Belki o zaman hak ettikleri azaptan kurtulmanın çarelerini ararlar ve doğru yolu bulurlar, yahutta pişmanlık duysunlar veya duymasınlar, üzerlerine inen azaba katlanırlardı. Firavun, bu ikinci şıkkı tercih etmiş ve gece yola çıkan Musa ve kavminin arkasından onları takip ederken denizde boğularak helak olmuştur. İsrailoğullarını ise Allah'ın büyük lütfu ile, Musa'nın önderliğinde denizi rahatça geçerek Mısır'da Firavun'un üzerlerine uyguladığı zulüm ve esaret hayatından kurtulmuşlar ve serbestçe Rablarine şükredip ibadet etme imkanına kavuşmuşlardır. Fakat çok acı bir gerçektir ki, İsrailoğulları, Rablerinin bu lütfuna mazhar olmakla beraber, bunu gerektiği şekilde değerlendirememişler, denizi geçtikten sonra Rablerine şükretmeleri gerekirken, karşılaştıkları müşrik bir kavmin ibadet ettikleri putlarının cazibesine kapılarak Musa'dan kendileri için de böyle putlar yapmasını istemişlerdir. Musa ise, kavminin bu isteği karşısında şaşkınlığını gizleyememiş ve kavmini cehaletle tavsif ettikten sonra, müşrik dininin batıl bir din olduğunu ve müşriklerin de helak olmaya mahkûm olduklarını hatırlatarak, onlara "Allah sizi Firavun'un zulmünden kurtarmış ve âlemlere üstün kılmış olduğu halde, O'nu bırakıp başkasına ibadet edesiniz diye, sizin için başka İlahlar mı arayacağım?" demiştir.

İşte bunlar, Allah'u Teala'nın daha önceki ayetlerinde beyan ettiği Musa kıssasının Firavun'la ilgili olan bir bölümüdür. Yukarıdaki ayetleri ise, Musa'ya (as), şeriat ahkâmına ait vahiy gelişinin başlangıcıyle ilgilidir. Her ne kadar ilk vahiy, Musa'nın Medyen'den Mısır'a dönüşü sırasında, Sina dağı eteklerinde gelmişse de, Tevrat adlı kitabın verilişi, İsrailoğullarının denizi geçerek Firavun'un zulmünden ve dolayısıyla esaretten kurtarılıp hürriyetlerine kavuştukları döneme rastlar. Zira bilinen bir gerçektir ki, gerek ibadetler olsun gerekse dünyaya müteallik diğer şerî ahkâm olsun, hepsi de, ancak hür ve müstakil olan milletlere farz kılınan mükellefiyetlerdir ve bunları ancak hür ve müstakil olan insanlar ifa edebilirler. Köle olan bir insanın, Allah'ın farz kıldığı bir ibadeti yapmaya veya şerî bir hükmü ifa etmeye gücü ve kudreti yoktur. Nitekim İslam şeriatıyla ilgili ahkâmın büyük bir kısmı da, Hazreti Peygamber'in Mekke'den Medine'ye Hicret etmesinden ve orada ilk şehir devletini kurmasından sonra vazolunmuştur. Çünkü Mekke dönemi, Müslümanların, Mekkeli müşriklerin zulmünden sakındıkları ve ibadetlerini gizli yapmak zorunda kaldıkları bir dönemdir. Ve yine bilinen bir gerçektir ki, Hazreti Peygamber bir defasında Mescid-i Haram'da namaz kılmak istediği zaman, secdede iken müşrikler sırtına hayvan pislikleri koymuşlar, başını da kaldıramadığı için ancak kızı Fatıma gelerek onun sırtındakileri alıp atmıştır. Yine bir defasında, müşrik Ebû Cehil, secde sırasında Hazreti Peygamber'in sırtına oturmaya kalkışmıştır. Müslümanların henüz zayıf oldukları Mekke döneminde müşriklerden çektikleri buna benzer daha pek çok eza ve cefa vardır ve bunların hepsi de, dinî farizanın gerektiği şekilde ifa edilmesine engel olan hallerdir. Bu haller dolayısıyladır ki Allah Teâlâ dinini, ancak Müslümanların hürriyetlerini kazandıkları Medine döneminde ikmal etmiştir. Bunun gibi, Yahudi şeriatini ihtiva eden Tevrat'ın inişi de, İsrailoğullarının Musa'nın önderliğinde Mısır esaretinden kurtuldukları ve hürriyetlerine kavuştukları döneme rastlar. İşte bu dönemle ilgili olarak Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

> [142] Musa ile (bana ibadet etmesi için) otuz gece sözleşmiştik. Bunu on (gece) ile tamamlamış, böylece Rabbinin tayin ettiği vakit kırk geceyi bulmuştu. Musa, kardeşi Harun'a şöyle demişti: "(Benim yokluğumda) kavmim içinde benim yerime geç; ıslah et ve sakın bozguncuların yoluna tabi olma.".

143 Musa, tayin ettiğimiz vakitte gelip Rabbi onunla konuşunca, demişti ki: "Rabbim! Bana kendini göster; sana bakayım.". (Rabbi de ona şöyle) buyurmuştu: "Sen beni asla göremezsin. Fakat dağa bak, eğer yerinde kalırsa beni göreceksin.". Rabbi dağda tecelli edince, onu darmadağın etmiş, Musa da baygın bir vaziyette düşmüştü.. Kendine geldiği zaman da şöyle demişti: "Seni tenzih ederim. Sana tevbe ettim. Ben, müminlerin ilkiyim.".

144 (Rabbi de ona) demişti ki: "Ey Musa! Risaletimle ve (vasıtasız) seninle konuşmamla, insanlardan üstün kılıp seni seçtim. Sana verdiğimi al ve (bana) şükredenlerden ol.".

145 Vaz-u nasihat olarak ve açık bir şekilde her şeyi Musa için levhalarda yazmış (ve ona şöyle demiş) tik: "Bunları kuvvet (ve ciddiyet) ile tut. Kavmine de bunları en güzel bir şekilde tutmalarını emret. Size (emre muhalefet edip) fasık olanların yerini göstereceğim.".

142 Allah Teâlâ, Tur'da Musa ile buluşup konuşmak ve ona dinle ilgili emirlerini bildirmek için bir vakit tayin ettiğini ve buluşma süresi olarak otuz gün belirlediğini, sonradan bu süreye on gün daha eklemek suretiyle buluşma süresinin kırk güne çıkarıldığını haber vermiştir ki, Bakara suresinin 51. ayetinde de aynı süre, toplam olarak ziredilmiş ve *"Musa ile kırk gece için sözleşmiştik."* denilmiştir. Muhtelif rivayetlerden öğrenildiğine göre, otuz günlük süre Zülkade, on günlük süre de Zilhıcce ayındandır. Buna göre Musa'nın, sürenin başlangıcında dağa çıktığı, sonunda da oradan indiği anlaşılmaktadır. Ancak bu süreyi Musa'nın nasıl geçirdiği ve bu süre içerisinde ne yaptığı kesinlikle açıklanmamıştır. Şu var ki, farklı rivayetlerden öğrenildiğine göre Musa, bu süreyi oruç tutarak ve Rabbine ibadet ederek geçirmiş, bu arada da kendisine Tevrat'ın yazılı olduğu taş levhalar verilmiştir. Yine bu süre de Rabbi Musa ile konuşmuş ve Musa, Rabbini görmese bile vasıtasız O'nun kendisine yöneltiği hitabını işitmiştir.

Tevrat'ta, Huruc kitabının 24/12. babında konuyla ilgili olarak şöyle denilmiştir: *"Ve Rab Musa'ya dedi: Dağa, yanıma çık, ve orada bulun; ve taş levhalarını ve yazdığım şeriat ve emirleri öğretmek için onları sana vereceğim. Ve Musa ile hizmetkarı Yeşu kalktılar; ve Musa Allah'ın dağına çıktı. Ve ihtiyarlara dedi: Size geri dönünceye kadar bizi burada bekleyin, ve işte Harun'la Hur yanınızdadırlar; bir kimsenin davası olursa onların önüne gitsin. Ve Musa dağa çıktı ve bulut dağı örttü. Ve Rabbin izzeti Sina dağı üzerinde durdu ve bulut onu altı gün örttü; ve yedinci günde bulutun içinden Musa'yı çağırdı. Ve İsrailoğullarının gözünde Rabbin izzetinin görünüşü, dağın başında yiyip bitiren ateş gibi idi. Ve Musa bulutun içine girip dağa çıktı; ve Musa kırk gün kırk gece dağda kaldı."*.

Yine Huruc kitabının 34/27. babında aynı konuya işaret edilerek şöyle denilmiştir: *"Ve Rab Musa'ya dedi: Bu sözleri yaz; çünkü seninle ve İsrail'le bu sözlere göre ahdettim. Ve orada Rab ile kırk gün kırk gece kaldı; ekmek yemedi ve su içmedi. Ve ahdin sözlerini, on emri lavhalar üzerine yazdı."*.

Musa, Rabbi ile buluşmasına çıkmadan önce, kavminin başına, işlerine bakması, aralarında çıkan meseleler hakkında hüküm vermesi ve gerektiği hallerde nasihatta bulunması için büyük kardeşi Harun'u bırakmış ve ona *"Benim yokluğumda kavmim içinde benim yerime geç; ıslah et ve sakın bozguncuların yoluna tabi olma."* demişti. Asıl riyaset Musa'da olmakla beraber, Harun, bu gibi işlerde onun veziri, danışmanı ve yardımcısı idi. Tâ-hâ suresinin 29-32. ayetlerinde de açıklandığı gibi, bunu Rabbinden bizzat kendisi istemişti. Rabbine şöyle demişti: *"Ailemden bana bir vezir çıkar; kardeşim Harun'u; beni onunla kuvvetlendir; işimde onu bana ortak kıl."*. Buhârî (*Sahih*, IV. 208) Müslim (*Sahih*, IV. 1870), Tirmizi (*Sünen*, V. 641) ve Ahmed İbn Hanbel (*Müsned*, I. 170,

177 vd.) tarafından Sad İbn Ebî Vakkâs'tan nakledilen bir hadisten öğrendiğimize göre, Hazreti Peygamber, Tebük seferine çıkarken Ali İbn Ebî Tâlib'in Medine'de kalmasını ve aileye gözkulak olmasını istemiştir. Fakat cihaddan geri kalması Ali'ye ağır gelince, Hazreti Peygamber ona şöyle buyurmuştur: "Senin bana yakınlığın, Harun'un Musa'ya yakınlığı gibidir. Şu var ki benden sonra Peygamber gelmeyecektir.".

Daha sonraları Şia ve Şia'nın aşırı kollarından olan Rafıza, Hazreti Peygamber'in bu hadisini, kendisinden sonraki halifenin Ali olması gerektiğini gösteren delillerden biri saymışlarsa da, bu iddianın gerçekle hiçbir ilgisinin bulunmadığı açıktır. Zira hadiste zikredilen haleflik, Hazreti Peygamber hayatta iken, onun aile içerisinde yapmakta olduğu işleri, belirli bir süre için bulunduğu yerden ayrılırken bir başkasına devretmesinden ibarettir ve onun gittiği yerden dönmesiyle bu görev de sona erer. Yoksa Hazreti Peygamber'in, bütün işlerini Ali'ye nihai olarak devretmesi manasında değildir. Rafıza ise, daha ileri giderek Ali'den başkasını öne geçirerek onları hilafet makamına getiren bütün sahabileri tekfîr ettikleri gibi, hakkını aramakta geri kalan Ali'yi de kafir saymakta tereddüt göstermemişlerdir. Şunu da unutmamak gerekir ki, Hazreti Peygamber, Medine'den her çıkışında, işlerini yürütmesi için yalnız Ali'yi değil, fakat aralarında en üstünü veya en faziletlisi olmak üzere herhangi bir ayrım yapmaksızın ashabından diğer bazısını da yerine vekil bırakmıştır ve bu, onun vefatından sonra hilafet seçiminde o sahabiler için bir önceliğe vesile sayılmamıştır.

143 Rabbinin hem kendisiyle konuşması hem de ona şeriat ahkâmıyla ilgili kitabını vermesi için tayin ettiği vakitte gelip de vasıtasız perde arkasından kendisiyle konuşması üzerine, O'nun sesini duymaktan dolayı içinde beliren hudutsuz şevk ve heyecanın tesiri altında, O'nun mukaddes zatını da görerek bu şevk ve heyecanı bir kat daha artırmak arzusuna kapılan Musa, O'na: "Rabbim! Tecelli ettiğin zaman, senin mukaddes ve mübarek zatına bakıp O'nu görebilecek güç ve kudreti bana ihsan eyle; bana kendini göster de sana bakabileyim ve seni görebileyim." demiştir. Ne var ki Rabbi, Musa'nın bu isteğini geri çevirmiş ve: "Sen, beni asla göremezsin; zira bu dünyada herhangi bir beşerin dünya gözüyle beni görmesi hiçbir surette mümkün değildir. Bunu anlayabilmen için şu büyük ve azametli dağa bak. Orada tecelli edeceğim. Eğer bu dağ, hiç sarsılmadan yerinde kalırsa, o zaman sen de beni görebilirsin." demiştir. Ve filhakika Rabbi dağda tecelli edince, o büyük ve azametli dağ yerle bir olmuş, Musa da gördüğü şeyin dehşetinden baygın bir vaziyette yere düşmüştür. Kendisine geldiği zaman, Rabbinden hakkı olmayan bir şeyi istemenin verdiği büyük bir üzüntü içinde af ve mağfiret dilemiş ve: "Rabbim! Senden, kendini bana göstermeni istemekle ve seni görmeyi arzu etmekle cahillik işledim; seni tenzih ederim; beni bağışla Rabbim. Ben, mahlukatından hiçbir beşerin, kıyamet gününe kadar seni göremeyeceğine iman edenlerin ilkiyim." demiştir.

Müslümanlar, Allah Teâlâ'nın gözle görülmesi ve bir insanla karşılıklı konuşması meselesinde ihtilafa düşmüşler ve biribirlerini tekfire kadar götüren şiddetli münakaşalara dalmışlardır. Ancak şunu hemen belirtmek gerekir ki, bu münakaşa ve ihtilafların hiçbirine sahabe döneminde rastlanmamıştır; bunların hepsi de sahabeden sonraki tabakalara aittir. Çünkü sahabiler, Hazreti Peygamber devrini görmüş ve Hazreti Peygamber'le aynı devri yaşama faziletine erişmiş olmaları dolayısıyla, Allah Teâlâ'nın Kur'an ayetleriyle kastettiği muradı en iyi anlayan kimselerdi. Anlamadıkları bir husus olursa, onu, Kur'an-ı Kerim'in yegane mübelliğ (tebliğ eden) ve mübeyyin (beyan eden)i olan Hazreti Peygamber'e sorup öğrenebiliyorlar ve bunu öğrendikten sonra da, o konuda herhangi bir münakaşaya gerek duymuyorlardı. Fakat sahabe devrinden sonra, özellikle yabancı din mensup-

larının İslam'a girmeleri ve sahip oldukları İslam dışı inançlarla İslami inançları da birleştirerek yeni bir inanç sistemi oluşturmaya başlamaları üzerine, pek çok itikadi mezhep zuhur etmiş ve her mezhep, Kur'an ayetlerini kendi inanç sistemleri içerisinde farklı şekillerde tevil ve tefsir ederek onun münakaşa ve müdafaasını yapmıştır. İşte *ru'yet,* yani Allah Teâlâ'nın ahirette görülmesi meselesi de, münakaşa edilen bu konulardan biri olmuştur. Konuyu münakaşa eden ve Ehl-i Sünnet'in görüşlerine karşı çıkan mezheplerin başında Mutezile gelir. Mutezile'ye göre Allah ne dünyada ne de ahirette görülmez. Gözler O'nu görmekten acizdir. Mutezile'nin karşı çıktığı mezhep ise, Ehl-i Sünnet'tir. Ehl-i Sünnet'e göre ise müminler, Bedir gecesi ayı zahmetsizce gördükleri gibi, kıyamet günü Rablerini de göreceklerdir.

Gerek Mutezile'nin gerekse Ehl-i Sünnet'in, görüşlerini müdafaa ederken dayandıkları deliller vardır. Ancak şunu hemen belirtmek gerekir ki, Mutezile, diğer itikadi konularda da yaptığı gibi, istinat ettiği Kur'an delillerini tevil, kendi görüşlerine aykırı düşen hadis delillerini ise, inkâr prensibine dayayarak tezlerini müdafaa etmeye ve yine bu yolla muhaliflerinin tezlerini çürütmeye çalışmıştır. Belirtilmesi gereken dikkate değer diğer bir nokta da, Mutezile'nin, ru'yeti inkâr ederken istinat ettiği Kur'an delillerinin, Ehl-i Sünnet'in ru'yetin ispatında kullandığı aynı Kur'an delilleri olmasıdır.

Ru'yetin vuku bulacağına ve kıyamet günü müminlerin Rablerini göreceklerine delalet eden en açık ayet-i kerime, Kıyame suresinin 22-23. ayetleridir. Bu ayetlerinde Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"O gün parıldayan yüzler vardır; Rablerinea bakarlar."*. Bütün Ehl-i Sünnet imamları ayet-i kerimeye bu manayı verdikleri halde, Mutezile kelamcıları, ayet metninde geçen *va ilâ Rabbihâ nâzıra* ibaresini tevil ve tahrif ederek *ilâ* harf-i cerrine *(el-ilyu)* "nimet" manası, "bakan" manasına gelen *nâzıra* kelimesini de *intizâr*'dan alıp ona "bekleyen" manası verdikten sonra, ayet-i kerimeyi *"Rablerinin nimetini beklerler."* şeklinde manalandırmışlardır. Oysa bu, açık bir tevil ve tahriftir. Nitekim ölçü ve tartılarında hile yapanlarla kafirlerin kıyamet günü başlarına gelecek akibeti haber veren Mutaffifun suresinin 15. ayeti de, müminlerin ahirette Rablerini göreceklerine delalet ettiği gibi, Mutezile'nin bir evvelki ayette yaptığı tevil ve tahrifi de açıkça gösterir. Bu ayetinde Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Hayır; o gün onlar Rablerini görmekten mutlaka mahrum kalacaklardır."*. Ahirette Rabbi görmekten mahrum olmanın, bu ayetle yalnız kafirlere tahsis edilmesinden de anlaşılıyor ki, müminler bundan mahrum kalmayacaklar, evvelki ayette açıklandığı gibi, bu büyük nimetin ve diğer nimetlerin yüzlerine verdiği tazelik, parlaklık ve sevinç içinde Rablerini göreceklerdir.

Allah Teâlâ'nın kıyamet günü müminler tarafından görüleceğine delalet eden başka bir Kur'an ayeti de, Yunus suresinin *"İyi iş yapanlara, (mükafat olarak) daha iyisi ve bir de ziyade vardır. Onların yüzlerine ne bir toz bulaşır ne de zillet. İşte asıl cennet ehli bunlardır ve orada daimidirler."* mealindeki 26. ayetidir. Bu ayetin ru'yete delalet ettiği ilk bakışta anlaşılmamakla beraber, Müslim (*Sahih,* I. 163) tarından nakledilen bir hadis, ayet-i kerimede geçen *ziyâde* kelimesinin *Allah Teâlâ'yı görmek* manasına geldiğini, bizzat Hazreti Peygamber'in ağzından açıklamaktadır. Suheyb'in (ra) haber verdiğine göre Hazreti Peygamber buyurmuştur ki: "Cennet ehli cennete girdiği zaman, Allah Teâlâ onlara şöyle hitap eder: Başka bir şey istiyor musunuz? Size ziyade edeyim. Onlar da derler ki: Yüzümüzü ağartmadın mı, bizi cehennemden kurtarıp cennete sokmadın mı? Bunun üzerine perde kalkar ve Rablerini görürler - ki o zamana kadar onlara bundan daha tatlı bir şey verilmemiştir.". Sonra Hazreti Peygamber şu ayeti okumuştur: *"İyi iş yapanlara, daha iyisi ve bir de ziyade vardır."*.

Kıyamet günü ru'yetin vuku bulacağına delalet eden ayetlerden biri de, tefsir etmekte olduğumuz Â'râf suresinin 143. ayetidir: *"Musa, tayin ettiğimiz vakitte gelip Rabbi onunla konuşunca, demişti ki: Rabbim! Bana (kendini göster; sana bakayım. (Rabbi de ona şöyle) buyurmuştu: Sen beni asla göremezsin. Fakat dağa bak, eğer yerinde kalırsa beni göreceksin. Rabbi dağda tecelli edince, onu darmadağın etmiş, Musa da baygın bir vaziyette düşmüştü."*.

Ayet-i kerimede, Musa'nın (as) Rabbini görme arzusuna karşı *"Sen beni asla göremezsin."* denilmişse de, aslında bu olay, çeşitli yönlerden ru'yetin vuku bulacağına delalet etmektedir:

1) Eğer ru'yet imkansız bir şey olsaydı, Musa böyle bir talepte bulunmazdı. Çünkü Peygamberler için Allah üzerine caiz olmayan şeyleri istemek mümkün değildir.

2) Musa, Allah Teâlâ'yı görmeyi, veya O' ndan kendisini göstermesini istemiş, Allah Teâlâ da onun bu isteğini ret ve inkâr etmemiştir. Eğer ru'yet muhal olsaydı, Allah Teâlâ bunu şiddetle reddederdi. Kur'an-ı Kerim'de bunun çeşitli örneklerini görmek mümkündür: Hazreti İbrahim, Allah Teâlâ'dan ölüyü nasıl dirilttiğini göstermesini istemiş, bu istediği reddedilmemiştir. Hazreti İsa, semadan Mâide (sofra) indirmesini istemiş, isteği reddedilmemiştir. Fakat Hazreti Nûh, *"Rabbim! Oğlum, şüphesiz benim ailemdendi."* diyerek isyan eden oğlunun da sellerden kurtarılması için dua ve niyazda bulunmuş olmasına rağmen, Rabbi onun bu isteğini kabul etmemiş ve ona *"Ben sana cahillerden olmamanı nasihat ederim."* demiştir. Bunun üzerine Nûh, *"Rabbim! Ben, hakkında bilgim olmayan şeyi senden istemekten yine sana sığınırım. Ve eğer bağışlamaz ve bana merhamet etmezsen, hüsrana uğrayanlardan olurum."* diyerek tevbe ve istiğfar etmiştir.

3) Allah Teâlâ, Musa'nın kendisini görme isteğine karşı, daimilik ifade etmeyen manada "Beni asla göremezsin." demiş, fakat "Beni hiçbir zaman göremezsin.", yahut "Ben görünücü değilim.", yahut "Görünmem caiz değildir.", yahutta "Görünmem imkansızdır." gibi ifadeler kullanmamıştır. Nitekim elinde bir taş tutan kimseye, birisi, "Şu taşı ver de yiyeyim." dese, buna karşı verilmesi beklenen cevap, "Bu taş yenmez." cevabıdır. Hiç kimse mezkur isteğe karşı "Bu taşı yeme." demez. Bunun gibi "Seni göreyim." isteğinin karşılığı da "Ben görünmem." şeklinde olur, fakat "Beni asla göremeyeceksin; fakat dağa bak, yerinde durursa görürsün." denilmezdi. Böyle denildiğine ve görülmesi dağın istikrarına talik edildiğine göre, verilen cevabı "Bu halinle veya bu dünyevi yaratılışınla beni asla göremezsin. Nitekim şu dağa bak; o bile azametine rağmen beni görme fiiline tahammül edemez, takat getiremez." manasında anlamak gerekir. Bu bakımdan cevaba delalet eden her iki mana arasında da açık farklar vardır ve verilen cevap ise, Allah Teâlâ'nın görüleceğine delalet eder. Ne var ki Musa, Allah'ı görmek arzu ve hevesiyle, bu geçici dünyada sahip olduğu görme kudretinin noksan kalacağını ve gözlerinin bu iş için yeterli olmayacağını düşünememiştir. Nitekim o azametine rağmen dağ bile bu tecelliye mukavemet edememiş ve bir anda paramparça olmuştur. Oysa Allah Teâlâ'yı bu dünyada görmek mümkün olmasa bile, kıyamette bu mümkün olacaktır. Çünkü Allah Teâlâ mümin kullarını, kendisini görebilecek bir gözle yeniden yaratmaya elbette kadirdir.

Mutezile'nin bu ayetle birlikte Allah Teâlâ'nın görülemeyeceği hususundaki iddiasına mesnet ittihaz ettiği bir başka ayet de, En'âm suresinin *"Gözler O'nu idrak edemez; fakat O, bütün gözleri idrak eder."* mealindeki 103. ayetidir. Bu ayetin ru'yete delaleti, Mutezileye ru'yeti nefyetme imkanı veren *"Gözler O'nu idrak etmez."* sözü ile, Allah Teâlâ'nın iftiharı veya kendisini methetmesi manasının kastedilmiş olmasıdır. Çünkü Allah Teâlâ'nın görülmesi mümkün olmasaydı, *"Gözler O'nu idrak etmez."* sözü ile kendisini

medih hasıl olmazdı. Nasıl mevcut olmayan bir şeyin görülmesi mümkün değilse ve keza ilim, kudret, irade, koku, tat gibi şeyler görülmezse, görülmedikleri için bunlardan herhangi birisiyle iftihar etmek de mümkün değildir. Mesela ilim hakkında "Gözler onu görmez." denildiği zaman bu söz, ilmin gözle görülmediğini bildiren basit bir haber olmaktan öte geçmez ve ilim için bir medih veya övgü ifade etmez. Halbuki bahis konusu olan ayette, Allah Teâlâ'nın azametine uygun olan bir medih vardır ve "Gözler O'nu görmez." veya "İdrak etmez." denilirken, O'nun görülür olduğu ortaya konmuş, fakat aynı zamanda O'nu görecek olan gözlerin görmekten aciz olduklarına da işaret edilmiştir. Gözleri, kendisini görmekten veya idrak etmekten aciz bırakan kudret de yine kendisidir, yani Allah Teâlâ'dır. İşte medhe veya övgüye layık olan da budur. Buna göre, gözlerin O'nu görmekten aciz olması, O'nun görülmez olmasını gerektirmez; fakat O'nun görülür olduğu halde gözlerin O'nu görememesi, kudret ve azametine layık bir iftihar veya övünme vesilesi olur. İşte, ayet-i kerimeyle kastedilen mana budur ve ayetin devamı olan *"Fakat O, bütün gözleri idrak eder."* ibaresi de bu manayı teyit eder. O'nun görülür olduğu ve görülmesinin caiz bulunduğu gerçeklik kazanınca, gözlerin O'nu görmekten aciz kalmaları, büyük bir mana ifade etmez; çünkü gözleri, kendisini görmekten aciz bırakan O'dur; fakat dilediği anda kudreti ilahiyyesiyle onları acizlikten kurtaracak ve onlara kendisini görme kudreti verecek olan, yine kendisi olacaktır. Bu bakımdan diğer ayetlerin de delalet ettiği gibi, müminler Kıyâmet Günü O'nu göreceklerdir.

Ehl-i Sünnet nazarında bu ayetin ru'yete delaleti, *idrak* kelimesinin ifade ettiği mana yönünden de doğrudur. Çünkü *idrak,* mahdut olan bir şeyi ihata etmek demektir. Mahdut ise, hududu ve nihayeti olan bir şeydir ki, *idrak,* o hudutla vuku bulur. Nitekim gölge görülür, fakat yalnız güneş ile idrak olunur; güneşin gitmesiyle de sadece görülebilen bir şey olur; ancak onun görülmesiyle idrak hasıl olmaz; ta ki kendisi için bir hudut belirmiş olsun. Keza gündüz ışığı görülse bile, hududu kendi zatıyla bilinmez. Gecenin karanlığı da böyledir; hududu görünmez; fakat idrak ve ihatası, onun hududu ile mümkün olur. Bu bakımdan bir şey hududu olmaksızın görülse bile, idraki ancak hudut ile hasıl olur.

Bu açıklamadan da anlaşılıyor ki, ru'yet ile idrak aynı şey değildir. Allah Teâlâ mezkur ayetle idraki nefyetmiş olsa bile, onun nefyi, ru'yetin nefyini gerektirmez. Filhakika Allah Teâlâ bize bildirmiştir ki, kendisinin hududu ve yönleri yoktur; bu bakımdan gözler O'nu görse bile idrak edemezler.

Allah Teâlâ'nın kıyamet günü müminler tarafından görüleceğini beyan eden Hazreti Peygamber'in bir hadisine de burada işaret etmekte, Kur'an ayetlerini teyit etmesi bakımından şüphesiz büyük faydalar vardır. Buhârî (*Sahih,* VII. 205; VIII.179), Müslim (*Sahih,* I. 163; IV. 2279), Ebû Dâvûd (*Sünen,* II. 535) ve Tirmizî (*Sünen,* IV. 688) tarafından nakledilen ve Ebû Hureyre'den (ra) gelen uzun bir hadisin başta rafında şöyle denilmiştir: "Bazı kimseler Hazreti Peygamber'e: Ya Resulallah! Kıyâmet Günü Rabbimizi görür müyüz? diye sordular. Hazreti Peygamber: Bedir gecesi ayı görmek için itişip kakışır, birbirinize zarar verir misiniz? dedi. Hayır, ya Resulallah, diye cevap verdiler. Hazreti Peygamber: Önünde bulut yok iken güneşi görmek için birbirinize zarar verir misiniz? diye sordu. Onlar yine, hayır ya Resulallah, dediler. Bunun üzerine Hazreti Peygamber şöyle buyurdu: İşte (Bedir gecesi ayı, bulutsuz günde güneşi rahatça) gördüğünüz gibi, Rabbinizi rahatça göreceksiniz.".

Aynı hadisin, bazı rivayet farklarıyla Ebû Saîd el-Hudrî (ra) ve Cerîr İbn Abdillah (ra) tarafından da Hazreti Peygamber'den nakledilmesi, onun sıhhatini teyit eden hususlardandır. Keza

Hadisi *Sahih*'lerinde nakleden Buhârî ve Müslim ise, onun sıhhati için başka bir garanti oluştururlar.

144 Rabbi, Musa'nın ru'yet (görme) isteğini geri çevirmiş olmakla beraber onu, mahlukatı içerisinde nasıl yücelttiğini ve diğerlerine üstün kıldığını zikrederek, zatını görme isteğini geri çevirmesinin şahsına taalluk eden bir husus olmadığına, fakat bunun insanın yaratılışından kaynaklanan bir zayıflıktan ileri geldiğine işaretle hem onu teselli etmiş ve hem de isteklerinde haddi aşmaması için onu uyararak şöyle buyurmuştur: Ey Musa! Sana Peygamberlik verdim ve seninle konuşarak insanlar arasında üstün bir mevki kazandırdım. Bu itibarla sana her ne vermişsem onu al ve şükredenlerden ol; gücünün yetmeyeceği şeyleri de isteme.

Filhakika Musa, Rabbinin kendisiyle konuşması dolayısıyla insanlar arasında ve hatta Peygamberler arasında derecesi yükseltilen bir Peygamber'dir. Nitekim Allah Teâlâ, Bakara suresinin 253. ayetinde bu hususa işaret ederek şöyle buyurmuştur: *"İşte bu Peygamberler... Onlardan bazılarını bazılarına üstün kılmışızdır. Allah'ın konuştuğu ve bazılarının da derecelerini yükselttiği kimseler onlardandır. Meryem oğlu İsa'ya apaçık deliller vermiş ve onu Ruhu'l-Kudüs ile desteklemişizdir..."*. Bu ayet-i kerimeden de anlaşıldığı gibi, bütün Peygamberler, Allah Teâlâ'nın şeriatını kullarına tebliğ ve kendilerini dünya ve ahiret saadetine götürecek olan yola hidayet etmek için Allah tarafından seçilmiş birer elçi olmak yönünden aralarında hiçbir fark mevcut değilse de, ayet-i kerimede zikredilen üç Peygamber, her biri diğerinde bulunmayan birtakım özelliklerle teçhiz edilmiş ve bu özellikler yönünden birbirinden üstün kılınmışlardır. Mesela ayet-i kerimede ismi zikredilmeksizin sadece özelliğine işaret edilen Musa (as), Allah'ın kendisiyle konuştuğu Peygamberler'dendir.

Allah Teâlâ'nın Musa ile konuşması, şüphesiz vahiy şekillerinden biridir. Şûrâ suresinin 51. ayetinde bu şekiller açıklanmış ve şöyle denilmiştir: *"Allah'ın bir insanla karşılıklı konuşması asla olacak bir şey değildir. Ancak ya vahiy (ilham) yoluyla ya da perde arkasından konuşur; yahutta bir elçi gönderir ve izniyle dilediğini vahyeder."*. Allah Teâlâ ile Musa arasındaki bu konuşmanın, vahyin ikinci şekli olan perde arkasından konuşma olması mümkündür; yani Musa, Rabbinin perde arkasından kelamını duymuş, daha önce de açıklandığı gibi kendisini görmemiş, görme isteği de geri çevrilmiştir. Hazreti Peygamber, böyle bir vahye veya Rabbinin kendisiyle konuşmasına sadece Miraç gecesi mazhar olmuştur. Fakat Kur'an ayetlerinin de delalet ettiği gibi, Rabbinin kelamını duyma mazhariyyeti asıl Musa'ya aittir ve bu özelliğiyle diğer Peygamberler'den üstün kılınmıştır.

Ayet-i kerimede, Peygamberler arasında üstün kılındığına işaret olunan diğer iki Peygamber'den biri, Ruhu'l-Kudüs (Cebrail) ile teyit olunan ve ismi de açıklanan İsa (as), diğeri ise ismi açıklanmamakla birlikte derecesinin yükseltildiği bildirilen ve bütün müfessirler tarafından son Peygamber olduğu zikredilen Muhammed (sas.)'dir.

145 Allah Teâlâ, risaletiyle ve kelamıyla Musa'yı diğer insanlardan üstün kıldığını beyan ile kendisine şeriat olarak verdiği Tevrat'ı almasını ve buna şükretmesini istedikten sonra helal ve haram, yahut iyi ve kötü olan her şeyi vaaz ve nasihat olarak levhalarda teferruatıyla yazıp açıkladığını bildirmiş, sonra da, Zümer suresinin 55. ayetinde *"Rabbinizden size indirilen en güzel şeye uyun!"* denildiği gibi, bunlara sıkıca tutunmasını, keza kavminin de aynı şekilde tutunmalarını ve içindekilerle amel etmelerini emretmiştir. Bu emre itaat etmeyen fasıkları da en şiddetli bir şekilde tehdit etmiş ve ileride, bunların yerlerini ve emirlerine muhalefet etmeleri dolayısıyla başlarına gelecek akibeti göstereceğini haber vermiştir.

سَاَصْرِفُ عَنْ اٰيَاتِيَ الَّذِيْنَ يَتَكَبَّرُوْنَ فِي الْاَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَاِنْ يَّرَوْا كُلَّ اٰيَةٍ لَّا يُؤْمِنُوْا بِهَا ۚ وَاِنْ يَّرَوْا سَبِيْلَ
الرُّشْدِ لَا يَتَّخِذُوْهُ سَبِيْلًا ۚ وَاِنْ يَّرَوْا سَبِيْلَ الْغَيِّ يَتَّخِذُوْهُ سَبِيْلًا ۚ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ كَذَّبُوْا بِاٰيَاتِنَا وَكَانُوْا عَنْهَا غٰفِلِيْنَ
﴿١٤٦﴾ وَالَّذِيْنَ كَذَّبُوْا بِاٰيَاتِنَا وَلِقَآءِ الْاٰخِرَةِ حَبِطَتْ اَعْمَالُهُمْ ۭ هَلْ يُجْزَوْنَ اِلَّا مَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ﴿١٤٧﴾

146 Yeryüzünde, haksız yere büyüklük taslayanları ayetlerimden uzaklaştıracağım. Her ayeti görseler, ona yine inanmazlar; doğru yolu görseler, onu yol edinmezler; fakat eğri yolu görürlerse, onu yol edinirler. Bu, onların ayetlerimizi yalanlamalarından ve onlara karşı gafil olmalarındandır.

147 Ayetlerimizi ve ahirete kavuşmayı yalanlayanların amelleri heba olup gitmiştir. Onlar, hiç yapmış olduklarından başka bir şeyle mi cezalandırılırlar?

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, Firavun ve kavminin büyüklük taslamak, zulmetmek ve yeryüzünde fesat çıkarmak gibi işledikleri çeşitli kötülükler yüzünden başlarına ne gibi musibetler geldiğini ve neticede nasıl helak olarak bu dünyadan yokolup gittiklerini açıkladıktan, buna karşılık Firavun ve ashabının zulmüne sabreden İsrailoğullarını, Peygamberler'i Musa'nın önderliğinde denizi geçirerek nasıl kurtardığını, Tur'da Musa ile buluşmak üzere sözleşmesini, Musa'nın kırk gün süre ile dağda kalışını, Rabbinin vasıtasız olarak kendisine hitabını işittikten ve şeriat ahkâmını ihtiva eden taş levhaları yani Tevrat'ı aldıktan sonra Rabbini görme arzusu içerisinde "Rabbim! Bana kendini göster; sana bakayım" deyişini, ancak du dünyada O'nu görmenin imkansız olması sebebiyle bu isteğini nasıl geri çevirdiğini anlattıktan sonra, yukarıdaki ayetlerinde sözü tekrar büyüklük taslayanlara getirerek, apaçık delillerin gelmesinden sonra Firavun ve ashabı gibi, bu delilleri inkâr etmenin ve insanları hakka ve hayra davet edenleri yalanlayarak onlara karşı çıkmanın başlıca sebebinin yeryüzünde büyüklük taslamak olduğunu, zira bu hastalığın insanları hakka ve hayra ulaştıran salim düşünceden uzaklaştırdığını ve bu yüzden de onların, hayatlarını devamlı olarak, Allah'ın ayetlerini inkâr eden ve Peygamberler'ini yalanlayan kimseler olarak geçirdiklerini, bunlardan hiçbir hayırlı amelin sadır olmadığını, olsa bile bu amellerin heba olup gideceğini ve kendilerine hiçbir faydasının dokunmayacağını, dolayısıyla bu gibi kimselerin kıyamet günü ancak kendi çirkin amellerinin karşılığıyla cezalandırılacaklarını açıklamıştır.

Allah Teâlâ'nın bu ayetlerinde, Hazreti Peygamber'e karşı gelen, onunla birlikte diğer müminlere eziyet eden ve Kur'an ayetlerini yalanlayarak Allah'ın tevhidine inanmamakta direnen ve bu yüzden kendi elleriyle yaptıkları putlara ibadet etmekten vazgeçmeyen Kureyş eşrafına açık bir îmanın bulunduğu kolayca anlaşılmaktadır. Onları bu çeşit davranışlara sevkeden yegane amilin de tekebbür yani büyüklük taslamak olduğuna şüphe yoktur. Nitekim hem mal ve mülk yönünden zenginlikleriyle hem de çocuklarının çokluğuyla övünen Kureyş ileri gelenlerinin, içlerinden malı ve mülkü olmayan ve hiçbir erkek evladı bulunmayan Muhammed (sas.)'in Peygamber olarak gönderilmesini hiç hazmedemedikleri ve bu hususu daima ileri sürerek ona karşı çıktıkları bilinen gerçeklerdendir. İşte bu manada Allah Teâlâ buyurmuştur ki:

146 Yeryüzünde, haksız yere büyüklük taslayanları ayetlerimden uzaklaştıracağım. Her ayeti görseler, ona yine inanmazlar; doğru yolu görseler, onu yol edinmezler; fakat eğri yolu görürlerse, onu yol edinir-

ler. Bu, onların, ayetlerimizi yalanlamalarından ve onlara karşı gâfil olmalarındandır.

147 Ayetlerimizi ve ahirete kavuşmayı yalanlayanların amelleri heba olup gitmiştir. Onlar, hiç yapmış olduklarından başka bir şeyle mi cezalandırılırlar?

146 Yeryüzünde haksız yere büyüklük taslayarak Allah'a itaat etmekten yüz çeviren ve O'nun Peygamberler'ini yalanlayarak ayetlerini inkâr eden kimseleri Allah'ın ayetlerinden uzak tutmak, başka bir ifadeyle Allah'ın azametine, şeriatine ve hükümlerine delalet eden delil ve hüccetleri anlamalarına engel olmak, Allah Teâlâ'nın değişmeyen sünnetlerinden biridir. Nitekim Allah Teâlâ, sünnetinden olan bu gerçeği, Kur'an-ı Kerim'in başka surelerinde de zikretmiştir. Mesela Saf suresinin 5. ayetinde *"Onlar hak yoldan sapınca, Allah da onların kalplerini hidayetten çevirmişti. Allah, fasık olanlara hidayet etmez."* buyurduğu gibi, En'âm suresinin 110. ayetinde de, *"Onların kalplerini ve gözlerini ters çeviririz de, ilk defa inanmadıklarına yine inanmazlar ve biz de onları azgınlıkları içinde bocalamaya bırakırız."* demiştir.

Allah Teâlâ'nın bu hitabı, kendilerine Allah'ın ayetlerini, yahut delil ve hüccetlerini getiren Musa'ya ilk defa inanmadıkları gibi, daha sonra da Allah'ın inanmalarını engellediği Firavun ve ashabını şamil olduğu kadar, aynı yolu takip eden diğer kavimleri ve dolayısıyla Hazreti Peygamber'in mensubu bulunduğu Kureyş kavminden olan kafirleri de şamildir. Filhakika Allah Teâlâ, Neml suresinin 13-14. ayetlerinde, Firavun ve kavminden sözederken *"Nitekim kendilerine apaçık delillerimiz gelince, 'Bu, besbelli bir sihirdir.' demişlerdi. Gönülleri, o delillerin hak olduğuna kanaat getirdiği halde, sırf zulüm ve kibir yüzünden onları inkâr etmişlerdi."*. buyurmuştur ki, Kureyş kafirlerinin hali de, bu ayette kendilerinden bahsedilen Firavun ve kavminin halinden farklı değildir. Zira Kureyş de, kendi aralarında yetişmiş olan Muhammed (sas.)'in doğru ve sözüne güvenilen bir kimse olduğunu itiraf etmelerine ve buna delalet etmek üzere ona *Emin* lakabını vermelerine rağmen, kibirleri veya haksız yere büyüklük taslamaları, onun getirdiği ayetlerle veya çeşitli delil ve hüccetlerle ilgilenmelerine, onlara kulak verip anlamalarına engel olmuştur. Bu yüzden Allah da onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiş, gözlerine de perde çekerek hakka ve hayra yönelmelerine ve gerçeği görüp anlamalarını bir daha fırsat vermemiştir.

Allah Teâlâ, haksız yere büyüklenenler hakkındaki değişmeyen sünnetini zikrettikten sonra bunların her zaman ve her yerde kolayca tanınmalarını sağlayacak olan en belirgin sıfatlarını da açıklamıştır. Bu sıfatlar sırasıyla şöyledir:

1) Mütekebbirler yani büyüklük taslayanlar, nerede hakka delalet eden veya onun hak olduğunu ispatlayan bir ayet veya bir mucize görseler, onu hemen yalanlarlar ve ona asla inanmazlar. Binaenaleyh Allah'ın vahdaniyyetine, Allah'ın azametine, gücüne, kudretine ve her türlü noksanlıktan uzak diğer sıfatlarına delalet eden ayetlerden hiçbiri onlar için bir değer ifade etmez. Bu sebepledir ki Allah Teâlâ, bu gibilerle ilgili olarak,Yunus suresinin 96-97. ayetlerinde şöyle buyurmuştur: *"Üzerlerine Rabbinin (azap) sözü gerçekleşmiş olanlar, kendilerine bütün mucizeler gelmiş olsa bile, o acı azabı görmedikçe, yine de iman etmezler."*.

2) Mütekebbirler, kendilerini hidayete veya kurtuluşa götüren yoldan daima uzak kalırlar ve o yola asla sülûk etmezler. Bu, onların küfür ve dalalet üzerindeki inat ve ısrarlarındandır. Bazan içlerinde, cehalet sebebiyle doğru yoldan uzak kalanlar da vardır; ancak sapıklık üzerinde ısrar etmeleri yönünden aralarında hiçbir fark yoktur.

3) Mütekebbirler kendilerini küfre, dalalete ve fesada götüren yolu fark edip anladıkları zaman, heva ve heveslerinin onu kendileri için süslemiş ve son derece cazip bir hale getirmiş olması dolayısıyla, o yola herkesten önce sülûk etmek için

acele ederler. Böyle bir sülûk, hiç şüphesiz bir öncekine oranla daha kötü bir sülûktur.

İşte, mütekebbirlerin veya haksız yere büyüklük taslayanların sahip oldukları bu sıfatlar, onların, Allah'ın ayetlerini yalanlamaları ve bu ayetlere karşı ilgisiz kalmaları sebebiyle kazanılmış olan sıfatlardır. Burada şunu da özellikle belirtmek gerekir ki mütekebbirlerin bu sıfatlara sahip olmaları, onların bu sıfatlarla yaratılmış ve bu yola zorunlu olarak sülûk ettirilmiş olmalarından kaynaklanan bir husus değildir. Aksine onlar, Allah'ın ayetlerini inkâr etmiş ve Peygamberler'ini yalanlamış olmaları sebebiyle ve kendi ihtiyarları ile bu yola sülûk etmişler, Allah da onların bu istekleri doğrultusunda onlara bu yolu kolaylaştırmıştır. Bu sebepledir ki Allah Teâlâ, Leyl suresinin 4-10. ayetlerinde *"Kim malından verir ve sakınır, en güzeli de tasdik ederse, biz de ona en kolayı hazırlarız. Kim de cimrilik eder, kendini müstağni görür ve en güzeli yalanlarsa, biz de ona en güç olanı kolaylaştırırız."* buyurduğu gibi, Â'râf suresinin 179. ayetinde de şöyle buyurmuştur: *"Biz, cehennem için pek çok cin ve insan yarattık. Onların kalpleri vardır, fakat onlarla anlamazlar; onların gözleri vardır, fakat onlarla görmezler; onların kulakları da vardır, fakat onlarla işitmezler. Bunlar, tıpkı hayvan gibidirler; hatta daha sapık. İşte gaflet içinde olanlar bunlardır."*. O halde bunların ve bunlar gibi olanların akibetleri nasıl olacaktır? Bunlar için hayırlı bir akibetin hazırlandığını düşünmek mümkün müdür?

147 İşte, Allah Teâlâ, haksız yere büyüklük taslayarak ayetlerini inkâr eden, Peygamberler'ini yalanlayan ve doğru yolu terkederek fesat ve dalalet yolunu tercih eden bu gibi kimselerin kavuşacakları akibeti de açıklamış ve şöyle buyurmuştur: Peygamberler'imize indirdiğimiz ayetlerimizi yalanlayanlar, onlara inanmayanlar, ahireti, yeniden dirilmeyi, yeniden dirildikten sonra iyi amel sahiplerine verilecek olan sevap ve mükafatı, kötü amel sahiplerine verilecek olan günah ve cezayı tasdik etmeyenler ve dünyada ölünceye kadar bu hal üzere yaşayanlar... İşte bunların, dünyada işledikleri bütün bu ameller kendilerine hiçbir faydası olmaksızın heba olup gitmiş ve onlara sadece o amellerin kazandırdığı büyük günahlar kalmıştır. Şimdi onlar, kazandıkları bu günahlar yüzünden cezalandırılacaklardır. Yoksa sen onların hiç işlememiş oldukları iyi amellerle mi cezalandırılacaklarını sanıyorsun? Bilmez misin ki, Zelzele Suresinin 7-8. ayetlerinde şöyle denilmiştir: *"Her kim zerre miktarı hayır işlemişse onu görecektir. Kim de zerre miktarı kötülük işlemişse onu görecektir."*. Bu, İlahî adaletin tabii bir neticesidir ve başka türlü olması da mümkün değildir.

وَاتَّخَذَ قَوْمُ مُوسٰى مِنْ بَعْدِهٖ مِنْ حُلِيِّهِمْ عِجْلًا جَسَدًا لَهٗ خُوَارٌ ۭ اَلَمْ يَرَوْا اَنَّهٗ لَا يُكَلِّمُهُمْ وَلَا يَهْدِيْهِمْ سَبِيْلًا ۘ اِتَّخَذُوْهُ وَكَانُوْا ظٰلِمِيْنَ ﴿١٤٨﴾ وَلَمَّا سُقِطَ فِيْٓ اَيْدِيْهِمْ وَرَاَوْا اَنَّهُمْ قَدْ ضَلُّوْا ۙ قَالُوْا لَىِٕنْ لَّمْ يَرْحَمْنَا رَبُّنَا وَيَغْفِرْ لَنَا لَنَكُوْنَنَّ مِنَ الْخٰسِرِيْنَ ﴿١٤٩﴾

148 Musa'nın kavmi de, onun ardından, ziynet takımlarından, böğürmesi olan bir buzağı heykelini (kendilerine İlah) edinmişlerdi. Onun, kendileriyle hiç konuşmadığını ve kendilerine hiç yol göstermediğini görmemişler mi idi? Onu (İlah) edinmişlerdi ve zalim olmuşlardı.

149 Nitekim pişmanlıkları artınca ve gerçekten sapıtmış olduklarını anlayınca, "Eğer Rabbimiz bize merhamet etmeseydi ve bizi bağışlamasaydı, hüsrana uğrayanlardan olurduk." demişlerdi.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, Firavun ve ashabının haksız yere büyüklük taslamalarının tabii bir neticesi olarak, Peygamber'i Musa'yı yalanlamalarına ve Rabbinden getirdiği delil ve mucizeleri inkâr etmelerine işaretle, bu gibiler hakkında sabit olan bir sünnetini açıklayıp, bu sünnetin büyüklük taslayanları, Allah'ın tevhidine, azametine, şeriatine ve hükümlerine delalet eden ayetlerini anlamaktan ve onlarla amel etmekten uzak tutmak olduğunu zikrederek onların belirgin sıfatlarını beyan ettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, denizi geçirerek hem boğulmaktan hem de Firavun'un kötülüğünden kurtardığı, bu yüzden de Rablerine şükretmeleri gerekirken, buzağı suretinde yapılmış heykelleri İlah edinen bir kavmi görünce, Musa'dan da kendileri için aynı şekilde İlahlar yapmasını isteyen İsrailoğullarının, düşüncesizce böyle bir zulme veya küfre nasıl yöneldiklerine dikkatleri çekmiş, sonra da akıllarını kullanıp yaptıkları işin kötülüğünü düşününce, bundan nasıl tevbe ve istiğfar ettiklerini zikretmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

148 Musa'nın kavmi de, onun ardından, ziynet takımlarından, böğürmesi olan bir buzağı heykelini (kendilerine İlah) edinmişlerdi. Onun, kendileriyle hiç konuşmadığını ve kendilerine hiç yol göstermediğini görmemişler mi idi? Onu (İlah) edinmişlerdi ve zalim olmuşlardı.

149 Nitekim pişmanlıkları artınca ve gerçekten sapıtmış olduklarını anlayınca, "Eğer Rabbimiz bize merhamet etmeseydi ve bizi bağışlamasaydı, hüsrana uğrayanlardan olurduk" demişlerdi.

148 Daha önce de işaret edildiği gibi, Allah Teâlâ'nın büyük lütfu ile Mısır'daki kölelik hayatından kurtulan İsrailoğulları, denizi geçtikten ve selamete çıktıktan sonra, karşılaştıkları bir kabilenin ellerinde gördükleri buzağı suretinde yapılmış birtakım heykelleri İlah edindiklerini görmüşler ve Musa'ya *"Ey Musa! Şunların İlahları gibi bize de bir İlah yap."* demişler, Musa'nın *"Siz, hakikaten cahillik eden bir kavimsiniz. Bunların içinde bulundukları (din), şüphesiz helak olmuştur ve yaptıkları iş de batıldır."* demesi üzerine de bu isteklerinden vazgeçmişlerdi. Aslında onlar bu isteklerinden hiç vazgeçmemiş, onu bir süre için gönüllerinin bir köşesine gizleyivermişlerdi. Çünkü onlar, putperest Mısır'da doğup büyümüşler ve onların inanç ve itikadlarıyla yetişmişlerdi. Putu İlah edinmenin ve ona ibadet etmenin ne demek olduğunu herkesten çok daha iyi biliyorlar ve bundan kolay kolay vazgeçemeyeceklerine de inanıyorlardı. Nitekim Musa'nın Rabbiyle buluşmak üzere aralarından ayrılmasını fırsat bilmişler ve denizi geçerken Kıptilerden aldıkları ziynet eşyalarından yaptıkları bir buzağı heykelini kendilerine İlah edinerek ona ibadet etmeye başlamışlardır. Tâ-hâ suresinin 85. inci ayetinde de açıklandığı üzere, onları bu işe teşvik eden Sâmirî olmuştur. Bu ayette Allah Teâlâ dağa çıkmış olan Musa'ya kavminin Sâmirî tarafından saptırıldığını haber vermiş ve şöyle buyurmuştur: *"Biz, senden sonra kavmini denedik; Sâmirî onları saptırdı."*. Daha sonraki ayetlerde ise, bu hadiseye açıklık getirilmiş ve şöyle denilmiştir:

"Bunun üzerine Musa, kızgın ve üzgün bir şekilde kavmine dönmüş ve onlara şöyle demişti: Ey kavmim! Rabbiniz size güzel bir vaadde bulunmamış mı idi; aradan uzun bir zaman mı geçti; yoksa Rabbinizden, bir gazabın üzerinize inmesini mi istediniz de bana olan vaadinizden döndünüz? Onlar da demişlerdi ki: Sana olan vaadimizden kendi başımıza dönmedik. Fakat (şu Mısırlı) kavmin süs eşyasından yük yük bize taşıttırıldı. Bunun üzerine biz de onları ateşe attık; aynı şekilde Sâmirî de attı. (Sâmirî, ateşte eritilen altın madeninden) böğürmesi olan bir buzağı heykeli çıkarmış, (adamlarıyla birlikte) onlara şöyle demişlerdi: Bu, sizin ve Musa'nın İlahınızdır; fakat o unuttu.".

Sâmirî'nin kimliği hakkında açık ve kesin bir

bilgi yoktur. Bu sebeple müfessirler, onunla ilgili olarak değişik görüşler ileri sürmüşlerdir. Bazılarına göre o, Kirman halkından olup Mısır'a yerleşmişti ve sığıra tapanlardan idi. İbn Abbas'tan gelen bir rivayette onun, Kıptilerden olduğu ve Musa'nın (as) komşusu olup ona iman ettiği ileri sürülmüştür. Çoğunluk ise, onun, Sâmire kabilesinden ve İsrail'in ileri gelenlerinden olduğu görüşündedir. Sâmirî'nin kimliği ne olursa olsun, gerçek olan şudur ki, altın veya gümüş birtakım madenî süs eşyasını eriterek onlardan bir buzağı heykeli yapan ve İsrailoğullarına "İşte sizin ve Musa'nın İlahınız budur; fakat Musa onu unuttu." diyerek onların buzağı heykeline ibadet etmelerini sağlayan ve böylece onları saptıran Sâmirî'dir ve Kur'an-ı Kerim'de bunu apaçık belirtmiştir. Gerçek böyle olduğu halde, bugün Yahudilerin elinde bulunan Tevrat'ın Çıkış kitabının 32. babında, İsrailoğullarının isteği üzerine buzağı heykelini yapan ve onların bu heykele ibadet etmelerini sağlayan kişinin Harun olduğu zikredilmiştir ki, bu, apaçık bir tahriftir. Bu babta şöyle denilmiştir: *"Ve dağdan inmek için Musa'nın geciktiğini kavm görünce, kavm Harun'un yanına toplandı, ve ona dediler: Kalk, bizim için İlah yap, önümüzden gitsinler; çünkü Musa'ya, bizi Mısır'dan çıkaran bu adama, ne oldu bilmiyoruz. Ve Harun onlara dedi: Karılarınızın, oğullarınızın ve kızlarınızın kulaklarındaki altın küpeleri çıkarın ve onları bana getirin. Ve bütün kavm kendi kulaklarındaki altın küpeleri kırıp çıkardılar ve onları Harun'a getirdiler. Ve onu ellerinden aldı ve oymacı aletiyle ona biçim verdi ve onu dökme bir buzağı yaptı; ve dediler: Ey İsrail! Seni Mısır diyarından çıkaran İlahların bunlardır. Ve Harun onu gördü, ve onun önüne bir mezbah yaptı; ve Harun ilan edip dedi: Yarın Rabbe bayramdır. Ve ertesi gün erken kalktılar; ve yakılan takdimeleri arzettiler, ve selamet takdimelerini getirdiler; ve kavm yemek ve içmek için oturdular ve oynamak için kalktılar."*.

Oysa Harun, Tâ-hâ suresinin 88 ve 90-91. ayetlerinde de açıklandığı gibi, Sâmirî'nin ateşte eritilen altın madeninden böğürmesi olan bir buzağı heykeli çıkarıp İsrailoğullarına *"Bu, sizin ve Musa'nın İlahınızdır; fakat o unuttu."* diyerek onları heykelin ibadetine davet ettiğini görünce, kavmini uyarmış ve onlara şöyle demişti: *"Ey kavmim! Siz onunla fitneye düşürülmüşsünüz. Rabbiniz Rahmân'dır. Bu itibarla siz bana uyun ve emrime itaat edin. Onlar ise, şöyle demişlerdi: Musa bize dönünceye kadar ona ibadet etmeye devam edeceğiz."*. Bu ayetlerden de anlaşıldığı gibi, Harun'un Sâmirî tarafından yapılan buzağı heykeli ile onu İlah edinen kavmi karşısındaki tutumu bu kadar belirgin iken, heykelin Harun tarafından yapıldığını ve Harun'un kavmini ona ibadet etmeye teşvik ettiğini ileri süren Tevrat metnini kabul etmek elbette mümkün değildir. Bu da, bugün elde mevcut Tevrat'ın nasıl tahrif edilmiş ve aslı ortadan kalkmış bir kitap olduğunun en açık delillerinden birini teşkil eder.

Ayet-i kerimede, Sâmirî tarafından yapılan ve İsrailoğulları tarafından da İlah edinilen buzağı heykelinin, böğüren bir ceset olarak yapıldığı açıklanmıştır ki bu da müfessirler arasında değişik görüşlerin ileri sürülmesine yol açmıştır. Böğürmesi olan bu ceset, eti ve kanı bulunan gerçek manada bir buzağı veya sığır mıdır yoksa sığır böğürmesi gibi ses çıkaran bir heykel midir? Bazılarına göre Sâmirî, Cebrail'in (as) bir ata binmiş olarak İsrailoğullarıyla birlikte denizi geçtiğini ve karada bastığı yerlerde otların yeşerdiğini ve hayat emareleri belirdiğini görünce, ayak izinden bir avuç toprak almış ve onu, yaptığı buzağı heykelinin karın boşluğuna koymuştur. İşte o zaman heykel, böğürmesi olan canlı ve kanlı bir buzağı haline gelmiştir. Diğer bazılarına göre heykel, ustalıklı bir şekilde yapılmış ve yapılırken içine değişik yönlere doğru uzanan kamışlar yerleştirilmiştir. Böylece rüzgarın esintisiyle bu kamışların sığır böğürmesine benzeyen sesler çıkarması sağlanmıştır. Buna göre buzağı kanlı canlı, gerçek bir buzağı değil, fakat bir buzağı heykelidir ve böğürme sesleri de bu heykelden çıkmaktadır.

Diğer bazıları ise, yapılıp belli bir yere yerleştirilen heykelin altındaki boşluğa, gerektiği zamanlarda gizlice bir insanın girip oturduğunu ve böğürme seslerini onun çıkardığını, onu işitenlerin de buzağı heykelinin böğürdüğünü zannettiklerini ileri sürmüşlerdir. Her şeyin doğrusunu hiç şüphesiz, en iyi Allah bilir.

Allah Teâlâ, İsrailoğulları tarafından buzağı heykelinin nasıl İlah edinildiğini açıkladıktan sonra, böyle cansız bir heykelin kendileriyle hiç konuşmamasını ve kendilerine hak olan yolu göstermemesini, onun İlah olarak benimsenmeyeceğine yeterli bir delil sayarak neden bunu anlamadıklarını sormuş ve onları bu davranışları yüzünden şiddetle kınamıştır. Filhakika gözü, kulağı ve ağzı bulunsa bile görmeyen, duymayan ve konuşmayan, hareket etmekten ve herhangi bir şey yapmaktan aciz olan bir taş veya maden yığınına İlah demek ve ona ibadet edip, her şeyi ondan beklemek nasıl mümkün olur? Bir insan, bunu düşünemeyecek kadar akıldan yoksun olur mu? Yahut aklı bulunsa bile, onu kullanmaktan bu derece aciz kalır mı? Tâ-hâ suresinin 89. ayetinde de ifade edildiği gibi, *"Onlar, bu heykelin kendilerine söz söyleyip cevap vermediğini, ne zararının ve ne de faydasının dokunmayacağını görmüyorlar mı idi"*?

İsrailoğulları hiç şüphesiz, herhangi bir delile veya bürhana dayanarak buzağı heykelini İlah edinmemişlerdir. Fakat daha önce de işaret ettiğimiz gibi, Mısırlılar arasında yaşadıkları ve onların buzağıya ibadet ettiklerini gördükleri için, onları takliden böyle bir davranış içerisine girmişlerdir. Böylece ya akıldan yoksun olduklarını, yahutta akılları bulunsa bile onu kullanmaktan aciz kalıp düşünemediklerini açıkça göstermişler ve eritilmiş bir maden yığınından ibaret olan buzağı heykelini İlah edinmekle en büyük zulmü işlemişlerdir. Nitekim Lokmân suresinin 13. ayetinde de açıklandığı gibi, *"Lokman, oğluna nasihat ederek demişti ki: Ey oğulcuğum! Allah'a sakın şirk koşma; zira şirk, en büyük zulümdür."*.

149 Daha önce de işaret ettiğimiz gibi, Sâmirî'nin ortaya çıkması, ziynet eşyalarını eriterek onlardan bir buzağı heykeli yapması, sonra da İsrailoğullarının bu heykeli İlah edinerek ona ibadet etmeleri, hepsi de Musa'nın Rabbiyle buluşmak üzere dağa çıktığı bir sırada olmuş ve bunu da o, Rabbinin kendisine *"Biz, senden sonra kavmini denedik; Sâmirî onları saptırdı."* diyerek haber vermesinden sonra öğrenmişti. İşte bundan sonra Musa, gerek tefsir edeceğimiz bundan sonraki ayette gerekse Tâ-hâ suresinin 86. ayetinde de açıklandığı üzere, kızgın ve üzgün bir şekilde dağdan inmiş ve kavmine hitap ederek: *"Ey kavmim! Rabbiniz size güzel bir vaadde bulunmamış mı idi; aradan uzun bir zaman mı geçti; yoksa Rabbinizden, bir gazabın üzerinize inmesini mi istediniz de bana olan vaadinizden döndünüz"*? demiştir. Musa'nın kavmine yönelttiği bu hitap, onlara herhalde tesir etmiş olacaktır ki, bundan pişmanlık duymuşlar; pişmanlıkları artıp yaptıkları işin çirkinliğini anlayınca da, "Buzağı heykeline ibadet etmekle çok büyük suç işledik ve bu suçla da en büyük günaha girdik. Bu günahtan da bizi ancak, rahmeti her şeyi çepeçevre kuşatmış olan Rabbimiz kurtarır. Eğer O bize merhamet etmez ve bizi bağışlamazsa, hem dünyada hem de ahirette hüsrana uğrayanlardan oluruz." demişlerdir.

Bundan da anlaşılmaktadır ki, İsrailoğulları, üzerinde bulundukları hal ne derece iyi ve mükemmel olursa olsun, tek bir hal üzere istikrar bulacak bir kavim değildir. Tenakuzlar içinde yaşayan, kararsız, şaşkın, ne yapacağını bilmeyen, çok şikayet eden, eline geçmiş nimetlere karşı hamdetmesini ve şükretmesini bilmeyen nankör bir kavimdir. Musa'nın önderliğinde kendilerine vaadedilen ülkeye gelinceye kadar cereyan eden olaylar ve bu olaylarla ilgili Kur'an açıklamaları, bunun en güzel şahididir. Sırası geldikçe bunlar üzerinde durulacaktır.

وَلَمَّا رَجَعَ مُوسٰٓى اِلٰى قَوْمِهٖ غَضْبَانَ اَسِفًا ۙ قَالَ بِئْسَمَا خَلَفْتُمُوْنِىْ مِنْ بَعْدِىْ ۚ اَعَجِلْتُمْ اَمْرَ رَبِّكُمْ ۚ وَاَلْقَى
الْاَلْوَاحَ وَاَخَذَ بِرَاْسِ اَخِيْهِ يَجُرُّهٗٓ اِلَيْهِ ۭ قَالَ ابْنَ اُمَّ اِنَّ الْقَوْمَ اسْتَضْعَفُوْنِىْ وَكَادُوْا يَقْتُلُوْنَنِىْ ۡ فَلَا تُشْمِتْ
بِىَ الْاَعْدَاۗءَ وَلَا تَجْعَلْنِىْ مَعَ الْقَوْمِ الظّٰلِمِيْنَ ﴿١٥٠﴾ قَالَ رَبِّ اغْفِرْ لِىْ وَلِاَخِىْ وَاَدْخِلْنَا فِىْ رَحْمَتِكَ ۡ وَاَنْتَ
اَرْحَمُ الرّٰحِمِيْنَ ﴿١٥١﴾

150 Musa da kavmine kızgın ve üzgün bir halde dönünce, onlara şöyle demişti: "Benden sonra arkamdan ne kötü işler yapmışsınız. Rabbinizin emrinde acele mi gösterdiniz? (Azabının acele gelmesini mi istediniz?). (Sonra Musa), Levhaları atmış ve kardeşinin başını kendine doğru çekmeye başlamıştı. (Kardeşi ona şöyle) demişti: "Ey anamın oğlu! Bu kavim beni zayıf gördü; neredeyse öldüreceklerdi. Düşmanları benimle sevindirme ve beni zalimler güruhu ile bir tutma.".

151 Musa da demişti ki: "Rabbim! Beni ve kardeşimi bağışla ve bizi rahmetine idhal et. Sen, merhamet edenlerin en merhametlisisin.".

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, İsrailoğullarının, Musa'nın Rabbiyle buluşmak üzere Tur'a çıkmasından ve dolayısıyla onun yokluğundan faydalanarak Sâmirî'nin kendileri için eritilmiş süs eşyasından yaptığı böğürmesi olan bir buzağı heykelini nasıl İlah edinip ona ibadet etmeye başladıklarını zikrederek, onları konuşmaktan ve hidayet etmekten aciz bir maden parçasını akılsızca ve düşünmeden nasıl İlah edindiklerini sorarak şiddetle kınadıktan ve bu işi yapmakla en büyük zulmü işlediklerini onlara bir daha hatırlattıktan, bununla beraber daha sonraları, İsrailoğullarının yaptıkları işin çirkinliğini anlayarak büyük pişmanlık duyduklarını ve bu pişmanlıklarını "Eğer Rabbimiz bize merhamet etmeseydi ve bizi bağışlamasaydı, hüsrana uğrayanlardan olurduk." sözleriyle dile getirdiklerini açıkladıktan sonra, yukarıdaki ayetlerinde dağda iken, kavminin Sâmirî tarafından saptırıldığını haber alan Musa'nın, nasıl kızgın ve üzgün bir şekilde dağdan inip kavmine geldiğini, bir taraftan onları bu davranışları dolayısıyla azarlayıp kınarken, bir taraftan da onlara göz kulak olmamakla itham ettiği kardeşi Harun'u aynı şekilde azarladığını, sonra da, kardeşinin suçsuzluğunu anlayıp hem kendisi hem de kardeşi için Rabbinden af ve mağfiret dilediğini beyan etmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

150 Musa da kavmine kızgın ve üzgün bir halde dönünce, onlara şöyle demişti: "Benden sonra arkamdan ne kötü işler yapmışsınız. Rabbinizin emrinde acele mi gösterdiniz? (Azabının acele gelmesini mi istediniz?). (Sonra Musa), Levhaları atmış ve kardeşinin başını kendine doğru çekmeye başlamıştı. (Kardeşi ona şöyle) demişti: "Ey anamın oğlu! Bu kavim beni zayıf gördü; neredeyse öldüreceklerdi. Düşmanları benimle sevindirme ve beni zalimler güruhu ile bir tutma.".

151 Musa da demişti ki: "Rabbim! Beni ve kardeşimi bağışla ve bizi rahmetine idhal et. Sen, merhamet edenlerin en merhametlisisin.".

150 Daha önce de açıkladığımız gibi, Musa'nın Rabbi ile buluşmak üzere dağa çıktığı sıralarda kavmi, onun yokluğundan faydalanarak Sâmi-

rî'nin süs eşyasını eriterek yaptığı böğüren bir buzağı heykelini İlah edinmişler ve ona ibadet etmeye başlamışlardır. Musa, kavminin böyle çirkin bir yola girdiğini, Tâ-hâ suresinin 85. ayetinde de açıklandığı gibi, dağda iken Rabbinin kendisine haber vermesinden sonra öğrenmiştir. Allah Teâlâ ona demiştir ki: *"Biz, senden sonra kavmini denedik; Sâmirî onları saptırdı."*. Musa'nın, kavminin nasıl bir sapıklığa düşmüş olacağını tahmin etmesi güç değildi. Çünkü daha çok kısa bir süre önce, denizi geçip Mısır'daki kölelikten ve Firavun'un zulmünden kurtuldukları bir sırada, kendilerine ait birtakım putlara tapan bir kavme rastlamışlardı da, kavmi Musa'ya: "Ey Musa! Şunların İlahları gibi bize de bir İlah yap." demişlerdi. Musa ise, cahillik ettiklerini söyleyerek onları azarlamıştı. İşte şimdi, aradan çok uzun bir zaman geçmeden, Rabbi ona, kavminin Sâmirî tarafından saptırıldığını haber veriyordu. Musa, Rabbinden aldığı bu haber üzerine, kızgın ve üzgün bir halde ve alelacele dağdan inmiş ve kavmine gelerek yaptıkları işin kötülüğünü onlara hatırlatmış, sonra da bu yüzden başlarına gelecek azapta acele etmelerinin sebebini sormuştur. Tâ-hâ suresinin 86. ayetinde de açıklandığı gibi, onlara şöyle demiştir: Ey kavmim! Rabbiniz size dünya ve ahirette hayır ve güzel bir akibet vaadetmemiş mi idi? O'nun bu vaadinden sonra, çok uzun bir zaman geçti de siz artık bu vaadin gerçekleşmeyeceğine mi kanaat getirdiniz ve ondan ümit kestiniz? Yoksa siz, bu davranışınızla Allah'ın gazabına uğramayı ve bu gazabın üzerinize bir an önce azap olarak inmesini mi istediniz? Bunun için mi Allah'ın ibadetini terkederek buzağı heykelini mabud edindiniz ve ona yöneldiniz? Oysa ben size tevhid akîdesini izah ederek nefislerinizi şirkten ve putperestlikten temizlemiş, kalplerinizde bu akîdeyi filizlendirmiştim. Daha önce buzağı suretinde yapılmış putlarını görüp özendiğiniz sapık kavimden de uzak durmanız için sizi uyarmıştım.

Musa, kavminin bu davranışı yüzünden son derece kızgın ve kızgın olduğu kadar da üzgündü. Bu kızgınlığın sebep olduğu bir dalgınlıkla, elinde bulunan ve dağda iken Rabbinin vaz-u nasihat olarak ve her şeyi açık bir şekilde yazıp verdiği levhaları elinden atmış ve kardeşi Harun'un başını yakalayarak kendine doğru çekmeye başlamıştır. Zira 143. ayette de açıklandığı gibi, Musa, Rabbiyle buluşmak üzere dağa çıkmadan önce kardeşi Harun'u uyarmış ve ona *"Benim yokluğumda kavmim için benim yerime geç; ıslah et ve sakın bozguncuların yoluna tabi olma."* demişti. Oysa şimdi kavmini, hak yoldan sapmış ve bir buzağı heykelini İlah edinerek ona ibadet eder bulmuştu. Musa'nın düşüncesine göre Kavmin bu davranışında Harun'un bir ihmali bulunabilirdi ve onun başını tutup çekmesinde, bu ihmali dolayısıyla onu suçlama manası olabilirdi. Nitekim Tâ-hâ suresinin 92-94. ayetlerinde Musa'nın Harun'a yönelttiği sözlere de yer verilmiştir. Musa ona demiştir ki: *"Ey Harun! Onların saptıklarını gördüğün halde, sana mani olan nedir ki benim ardımdan gelmedin? Benim emrime karşı mı geldin"*? Bu sözlerin de açıkça delalet ettiği gibi Musa, kavminin sapıklığa düşmesinde kardeşi Harun'u ihmalkar görmüş ve onu bu yüzden suçlamıştır. Harun ise, kardeşine verdiği cevapta, kavminin bu davranışında kendi suçu olmadığını, fakat onların azgın bir kavim olduğunu ve kendisini de neredeyse öldüreceklerini söylemiştir. Harun Musa'ya şöyle demiştir: Ey anamın oğlu! Ey kardeşim! Sen dağa çıkmak üzere buradan ayrıldıktan sonra, senin emrine uyarak onlara kol kanat gerdim. Sâmirî bir buzağı heykeli yapıp da *"Bu, sizin ve Musa'nın İlahınızdır; fakat o unuttu."* dediği zaman onları uyardım ve sizin asıl Rabbiniz, Rahmân'dır. Onun için siz beni dinleyin ve benim emrime uyun, dedim. Fakat bu azgın kavim beni zayıf buldu; neredeyse beni öldüreceklerdi. Onların bu kötü davranışlarından dolayı sen beni suçlama ve bana bu muameleyi yaparak beni onlarla bir tutma ve düşmalarını da sevindirme.

Harun, kardeşi Musa'ya söylediği bu sözlerinde

haklıydı ve kavminin çirkin davranışında onun hiçbir suçu yoktu. Dediği gibi, kavim, Sâmirî tarafından yapılan putu İlah edindiği zaman, o onları uyarmış ve Tâ-hâ suresinin 90. ayetinde de açıklandığı gibi, onlara şöyle demişti: *"Ey kavmim! Siz onunla fitneye düşürülmüşsünüz. Rabbiniz Rahmân'dır. Bu itibarla siz bana uyun ve emrime itaat edin."*. Ne var ki onlar, Harun'un bu sözlerine kulak vermemiş ve Musa dönünceye kadar o heykele ibadet edeceklerini ileri sürmüşlerdir.

151 Nihayet Musa, kavminin sapıklığında kardeşi Harun'un hiçbir rolü ve günahı olmadığına kanaat getirince, Rabbinden af ve mağfiret dilemiş ve: Rabbim! Kardeşime karşı söylediğim söz ve işlediğim fiilden dolayı beni, eğer kardeşimin kavmin sapıklığa düşmesinde herhangi bir kusuru olmuşsa onu bağışla ve bizi, her şeyi kuşatmış olan rahmetine idhal et. Şüphe yoktur ki sen, çok merhametlisin ve merhamet edenlerin de en merhametlisisin.

إِنَّ الَّذِينَ اتَّخَذُوا الْعِجْلَ سَيَنَالُهُمْ غَضَبٌ مِنْ رَبِّهِمْ وَذِلَّةٌ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ۚ وَكَذٰلِكَ نَجْزِي الْمُفْتَرِينَ ﴿١٥٢﴾ وَالَّذِينَ عَمِلُوا السَّيِّئَاتِ ثُمَّ تَابُوا مِنْ بَعْدِهَا وَآمَنُوا إِنَّ رَبَّكَ مِنْ بَعْدِهَا لَغَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٥٣﴾

[152] Buzağıyı kendilerine (İlah) edinenlere, Rablerinden bir gazap, dünya hayatında da bir zillet mutlaka erişecektir. İftira edenleri biz, işte böyle cezalandırırız.

[153] Kötülükleri işleyenler ve bu kötülükten sonra da tevbe ve iman edenler ise, Rabbin, bu tevbe ve imandan sonra muhakkak bağışlayıcıdır, merhametlidir.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, Musa'nın dağda iken Rabbinden kavminin Sâmirî tarafından saptırıldığını öğrenince, elinde bulunan yazılı levhaları atarak kavmine nasıl kızgın ve üzgün bir halde döndüğünü ve onları bu çirkin davranışları dolayısıyla nasıl azarladığını, sonra da ihmalkar davrandığını düşünerek kardeşi Harun'u nasıl suçladığını, ancak onun bu işte herhangi bir kusuru bulunmadığı kanaatine varınca, nasıl hem kendisi hem de kardeşi için Rabbinden af ve mağfiret dilediğini açıkladıktan sonra, yukarıdaki ayetlerinde, sözü tabii olarak asıl suçlulara, yani buzağıyı İlah edinerek ona ibadet eden ve böylece en büyük zulmü işlemiş olan İsrailoğullarına getirmiş ve bu zalimlerin cezasının, zulümlerinde, yani şirk veya küfürlerinde devam ettikleri takdirde, tevbeleri kabul edilmemek suretiyle Allah'ın en büyük azabına uğramak ve bir de dünyada zelil ve hakir olarak yaşamak olduğunu; fakat bu çirkin fiili işledikten sonra akıllarını başlarına alıp ondan dönenlerin, sonra da tevbe ve iman edenlerin ise bağışlanacaklarını haber vermiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[152] Buzağıyı kendilerine (İlah) edinenlere, Rablerinden bir gazap, dünya hayatında da bir zillet mutlaka erişecektir. İftira edenleri biz, işte böyle cezalandırırız.

[153] Kötülükleri işleyenler ve bu kötülükten sonra da tevbe ve iman edenler ise, Rabbin, bu tevbe ve imandan sonra muhakkak bağışlayıcıdır, merhametlidir.

152 Musa'nın Rabbiyle buluşmak üzere Tur'a çıkmasından sonra, onun yokluğunu fırsat bilerek buzağıyı İlah edinen İsrailoğullarından, Sâmirî ve taraftarları gibi bu davranışlarında ısrar edip onu sürdürenlere, Rableri katından çok şiddetli bir azap isabet edecektir ki, bu azap, Bakara suresinin 54. ayetinde de zikredilen nefislerini öldürmedikçe tevbelerinin kabul edilmemesidir. Bu ayetinde Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Mu-*

sa kavmine: Ey kavmim! Siz, buzağıyı (mabud) edinmekle kendinize zulmettiniz. Bundan dolayı yaradanınıza tevbe edin ve nefislerinizi öldürün; bu, yaradanınız katında sizin için daha hayırlıdır, demiş, Allah da sizin tevbenizi kabul etmişti. Zaten tevbeleri en çok kabul edip bağışlayan yalnız O'dur.".

Dünyada uğrayacakları diğer bir azap da, yurtlarından sürülerek zillet ve hakaret altında yaşamaya mahkum edilmek ve diğer insanlar tarafından hor ve hakir görülerek itilip kakılmaktır ki bu, dünyada bir milletin başına gelebilecek olan en büyük azaptır. Nitekim yine İsrailoğullarının isyankar davranışlarının bahis konusu edildiği Bakara suresinin 61. ayetinde aynı azaba işaret edilerek şöyle denilmiştir: *"İşte bundan sonra üzerlerine zillet ve meskenet damgası vurulmuş, Allah'tan bir de gazaba uğramışlardı. Bu, Allah'ın ayetlerini inkâr etmelerinden ve haksız yere Peygamberler'ini öldürmelerinden; bu, isyan etmelerinden ve haddi aşmalarındandı.".* Tefsir ettiğimiz bu ayet-i kerimede ise, dünyada ceza olarak bu millete erişecek olan Allah'ın gazabı ile zilletin başka bir sebebi daha zikredilmiş ve bu sebebin de, Allah'a ve Allah'ın dinine iftira etmek olduğu açıklanmıştır. Allah'a ve Allah'ın dinine iftira etmek, hiç şüphesiz, gerek Allah hakkında gerekse Allah'ın dini hakkında aslı astarı olmayan şeyleri söylemektir ki, bunlar, *mubtedia* veya *bidat sahipleri* adıyla tanınmışlardır.

153 Allah Teâlâ, zalimlerin dünya ve ahirette gazap ve zillet olarak hakettikleri cezayı zikrettikten sonra, şirk ve küfür de dahil olmak üzere, ne çeşit kötülük olursa olsun, bundan tevbe edenler kafir ise küfründen dönüp iman etmesi, asi ise isyanından vazgeçip itaatkar olması ve kendisini Rabbinin yoluna hasrederek imanını güzel amellerle süslemesi halinde, Allah'ın bu gibiler hakkında muhakkak ki çok bağışlayıcı ve çok merhametli olduğunu açıklamıştır. Bu açıklamadan da anlaşılmaktadır ki, Allah Teâlâ'nın bir evvelki ayetinde gazap ve zilletle cezalandıracağını haber verdiği kimseler, işledikleri kötülüklerde ısrar edenler ve bu kötülüklerden hiç vazgeçmeyenlerdir. Kötülük işlemiş olsa bile, sonradan bu kötülükten vazgeçen ve tevbe ederek Rabbinin gösterdiği doğru yola giren kimseler ise, Allah bunların tevbelerini kabul eder ve onlardan ceza hükmünü kaldırır. Zira Allah, çok bağışlayıcıdır ve çok merhametlidir.

وَلَمَّا سَكَتَ عَنْ مُوسَى الْغَضَبُ أَخَذَ الْأَلْوَاحَ ۖ وَفِي نُسْخَتِهَا هُدًى وَرَحْمَةٌ لِّلَّذِينَ هُمْ لِرَبِّهِمْ يَرْهَبُونَ ﴿١٥٤﴾

[154] Musa, kızgınlığı zail olunca, levhaları tekrar almıştı. Bunların yazılarında, Rablerinden korkan kimseler için hidayet ve rahmet vardı.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, İsrailoğullarının, Sâmirî'nin ifsadıyla nasıl bir buzağı heykelini İlah edindiklerini, bunu dağda iken haber alan Musa'nın, nasıl kızgın ve üzgün bir halde dağdan inip kavmini ve kavminin bu sapıklığa düşmesinde ihmali bulunduğu düşüncesiyle kardeşi Harun'u azarladığını, ancak Harun'un herhangi bir suçu bulunmadığını anladıktan sonra, hem kendisi hem de kardeşi için nasıl Allah'tan af ve mağfiret dilediğini beyan ettikten ve buzağıyı mabud edinip sapıklığa düşen kavmin ise iki guruba ayrıldığını, bunlardan bir grubun, buzağıyı İlah edinmekte ısrar eden ve sapıklıklarından tevbe etmeyenler olduğunu, bunlara dünya ve ahirette Allah'tan mutlaka gazap ve zillet cezasının erişeceğini, diğer grubun ise işledikleri kötülüklerden tevbe edip Allah'tan af ve mağfiret dileyenler olup, bunların da mutlaka bağışlanacağını, zira Allah'ın çok merhametli ve çok bağışlayıcı olduğunu açıkladıktan sonra, yukarıda-

ki ayetinde kavminin sapıklığa düşmesini haber aldığı zaman, kızgın ve üzgün bir halde dağdan inen ve bu kızgınlık anında elindeki yazılı levhaları atan Musa'ya yeniden dönmüş ve onun, kızgınlığı geçtikten sonra attığı levhaları tekrar aldığını haber vererek bu levhaların kısaca mahiyetini zikretmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[154] Musa, kızgınlığı zail olunca, levhaları tekrar almıştı. Bunların yazılarında, Rablerinden korkan kimseler için hidayet ve rahmet vardı.

154 Musa'nın dağa çıkışını fırsat bilerek Sâmirî'nin süs eşyasından yaptığı buzağı heykelini kendilerine İlah edinen ve ona ibadet etmeye başlayan İsrailoğullarının sapıklık haberini işitir işitmez kızgın ve üzgün bir halde dağdan inen ve elindeki yazılı levhaları da yere atan Musa'nın hem kavmini hem de kardeşi Harun'u azarlamasından sonra, kavminden bazı kimselerin düştükleri sapıklıkta ısrar etseler bile, çoğunun, yaptıkları işin kötülüğünü anlayarak tevbe etmesi üzerine, Musa'nın da kızgınlığı sükun bulmuş ve nefsi biraz da olsa rahata kavuşmuştu. İşte bundan sonra, daha önce kızgınlık anında yere attığı yazılı levhaları tekrar yerden kaldırmış ve onları eline almıştı. Bunlar, dağda iken kendisine Rabbi tarafından verilmiş olan Tevrat yazılı levhalardı. Bazı rivayetlerden öğrenildiğine göre, Musa'nın kızgınlık anında elinden attığı bu levhalar yere düşünce kırılmış ve Musa'nın uzun süre dua ve niyazından sonra Rabbi tarafından öncekinden farklı olmayan başka bir nüshası verilmiştir. Bu sebepledir ki ayet-i kerimede levhalardan *nüsha* olarak sözedilmiştir ki, bu kelime yazılı bir metinden aynen çıkarılmış kopya manasına gelir. İşte levhaların bu nüshasında, Rablerinden korkan ve işledikleri kötülüklerden tevbe eden kimseler için hidayet ve rahmet vardır.

وَاخْتَارَ مُوسٰى قَوْمَهُ سَبْعِينَ رَجُلًا لِمِيقَاتِنَا ۚ فَلَمَّا اَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ قَالَ رَبِّ لَوْ شِئْتَ اَهْلَكْتَهُمْ مِنْ
قَبْلُ وَاِيَّايَ ۚ اَتُهْلِكُنَا بِمَا فَعَلَ السُّفَهَاۤءُ مِنَّا ۚ اِنْ هِيَ اِلَّا فِتْنَتُكَ ۚ تُضِلُّ بِهَا مَنْ تَشَاۤءُ وَتَهْدِي مَنْ تَشَاۤءُ ۚ
اَنْتَ وَلِيُّنَا فَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا وَاَنْتَ خَيْرُ الْغَافِرِينَ ﴿١٥٥﴾ وَاكْتُبْ لَنَا فِي هٰذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي
الْاٰخِرَةِ اِنَّا هُدْنَاۤ اِلَيْكَ ۚ قَالَ عَذَابِي اُصِيبُ بِهٖ مَنْ اَشَاۤءُ ۚ وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ ۚ فَسَاَكْتُبُهَا لِلَّذِينَ
يَتَّقُونَ وَيُؤْتُونَ الزَّكٰوةَ وَالَّذِينَ هُمْ بِاٰيَاتِنَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٥٦﴾ اَلَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ النَّبِيَّ الْاُمِّيَّ الَّذِي
يَجِدُونَهٗ مَكْتُوبًا عِنْدَهُمْ فِي التَّوْرٰىةِ وَالْاِنْجِيلِ ۡ يَاْمُرُهُمْ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهٰىهُمْ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُحِلُّ لَهُمُ
الطَّيِّبَاتِ وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبَاۤئِثَ وَيَضَعُ عَنْهُمْ اِصْرَهُمْ وَالْاَغْلَالَ الَّتِي كَانَتْ عَلَيْهِمْ ۚ فَالَّذِينَ اٰمَنُوا بِهٖ
وَعَزَّرُوهُ وَنَصَرُوهُ وَاتَّبَعُوا النُّورَ الَّذِي اُنْزِلَ مَعَهٗ ۙ اُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿١٥٧﴾

[155] (Daha önce) tayin ettiğimiz vakit için Musa, kavminden yetmiş adam seçmişti. (Bunlar, Allah'ı ayan beyan görmedikçe, inanmayacaklarını söylemişlerdi. İşte bunun üzerine) onları bir sarsıntı tutup (baygın düşünce) Musa demişti ki: "Rabbim! Eğer dileseydin, daha önce onları da beni de helak ederdin. İçimizden birtakım beyinsizlerin yaptıklarından dolayı bizi

helak mi edeceksin? Oysa bu hadise, senin imtihanlarından başka bir şey değildir; bununla sen, dilediğini saptırır, dilediğini de hidayete eriştirirsin. Sen bizim velimizsin. Bizi bağışla; bize merhamet eyle. Sen, bağışlayıcıların en hayırlısısın.".

156 "Bu dünyada bize iyilik yaz; ahirette de yaz. Biz sana tevbe ettik.". Rabbi de şöyle buyurmuştu: "Azabımı dilediğime veririm. Rahmetim ise, her şeyi kuşatmıştır. İyiliği, (benden) sakınanlara, zekatı verenlere ve bir de ayetlerimize iman edenlere yazacağım.".

157 İşte bunlar, yanlarındaki Tevrat ve İncil'de yazılı olarak buldukları ümmi Nebi'ye, Resul'e tabi olanlardır. O Resul (Peygamber), onlara iyiliği emreder, onları kötülükten nehyeder; onlara, iyi ve temiz olan şeyleri helal; kötü ve pis olan şeyleri de haram kılar. Üzerlerindeki ağırlıkları-nı ve zincirleri onlardan kaldırıp atar. Ona iman edenler, onu yücelterek himaye edenler, ona yardım edenler ve onun vasıtasıyla indirilen Nur'a tabi olanlar, işte kurtuluşa erenler bunlardır.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, Musa'nın Rabbiyle kırk gün sürecek olan bir buluşma için Tur'a çıktığı sıralarda, kavminin bir buzağı heykelini İlah edinerek ona ibadet etmesiyle başlayan hadiseler üzerinde durmuştu. Musa, kavminin Sâmirî adlı bir putperest tarafından yapılan buzağı heykelini kendilerine İlah edinerek ona ibadet etmeye başladıklarını haber alınca, kızgın ve üzgün bir halde hemen dağdan inmiş ve kavmine gelerek hem onları hem de onların sapıklığa düşmelerinde ihmali bulunduğuna inandığı kardeşi Harun'u azarlamış, bu arada kızgınlığın verdiği bir şaşkınlıkla da, dağda iken Rabbinin kendisine verdiği içinde rahmet ve hidayet bulunan levhaları elinden atmıştı. Ancak kardeşinin bu sapıklıkta herhangi bir suçu olmadığını anladığı ve kavminden birçok kimsenin de yaptıkları işin çirkinliğini farkedip bundan döndüklerini ve tevbe edip Allah'tan af ve mağfiret dilediklerini gördüğü zaman, kızgınlığı geçmiş, Allah'tan korkanlar için hidayet ve rahmet kaynağı olan levha nüshalarını da yerden almıştı.

Allah Teâlâ, yukarıdaki ayetlerinde ise Musa'nın Rabbiyle buluşmak ve O'ndan af ve mağfiret dilemek üzere kavminin ileri gelenlerinden yetmiş kişi seçip onlarla dağa çıkışını, fakat yanındakilerin yersiz bir istekte bulunmaları üzerine cereyan eden hadiseleri ve hadiseler karşısında Musa'nın Rabbine münacatını açıklamıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

155 (Daha önce) tayin ettiğimiz vakit için Musa, kavminden yetmiş adam seçmişti. (Bunlar, Allah'ı ayan beyan görmedikçe, inanmayacaklarını söylemişlerdi. İşte bunun üzerine) onları bir sarsıntı tutup (baygın düşünce) Musa demişti ki: "Rabbim! Eğer dileseydin, daha önce onları da beni de helak ederdin. İçimizden birtakım beyinsizlerin yaptıklarından dolayı bizi helak mi edeceksin? Oysa bu hadise, senin imtihanlarından başka bir şey değildir; bununla sen, dilediğini saptırır, dilediğini de hidayete eriştirirsin. Sen bizim velimizsin. Bizi bağışla; bize merhamet eyle. Sen, bağışlayıcıların en hayırlısısın.".

155 Allah Teâlâ, tayin ettiği vakitte Musa ile buluşmak üzere sözleştiği zaman, ona, kavminin ileri gelenlerinden seçtiği yetmiş kişiyi de beraberinde getirmesini vahyetmiş, Musa da Rabbinin bu emrine uyarak kavminin hayırlılarından yetmiş kişi seçerek onlarla beraber tayin olunan vakitte dağdaki buluşma yerine gelmişti. Ancak bu buluşma hangi buluşma idi? Daha önce 142-143. ayetlerde üzerinde durduğumuz bir buluşma vardı ve bu buluşmada Rabbi Musa ile ko-

nuşmuş, Musa da, bu konuşmanın verdiği büyük şevk ve heyecan ile sesini duyduğu Rabbinin bir de kendisini görme arzusuna kapılmış ve *"Rabbim! Bana kendini göster; sana bakayım."* demiş, Rabbi de ona: *"Sen beni asla göremezsin."* buyurmuştu. Bu hadise, Musa'nın Rabbiyle olan ilk buluşmasıydı ve daha önce buna benzer bir buluşmanın vuku bulduğuna dair Kur'an-ı Kerim'de hiçbir kayda rastlanmaz. Ancak bu ilk buluşmayla ilgili ayet-i kerimelerde, Musa'nın kavminden yetmiş kişiyi seçerek beraberinde götürdüğü zikredilmemiştir. Bu sebepledir ki müfessirler, bu yetmiş kişinin hangi buluşma vakti için seçilerek buluşma yerine götürüldükleri hususunda ihtilaf etmişlerdir. Bazılarına göre Musa, biraz önce işaret ettiğimiz ayet-i kerimelerde de açıklandığı gibi, Rabbiyle konuştuğu sırada yanında sözü edilen yetmiş kişi de vardı ve onunla birlikte onlar da Allah Teâlâ'yı görmek istemişlerdi. Fakat O'nun dağda tecelli etmesi üzerine dağ paramparça olmuş, işte o zaman da onları yakalayan bir sarsıntı ile, hepsi de ölü gibi yere serilmişlerdir. Bundan anlaşıldığına göre, halen üzerinde durduğumuz ayet-i kerimede sözü edilen ve yetmiş kişinin de hazır bulunduğu bildirilen buluşma, daha önce zikredilen ilk buluşmadır.

Diğer müfessirler ise, Musa'nın, kavmin ileri gelenlerinden seçtiği yetmiş kişi de beraberinde olduğu halde Rabbiyle buluşmak üzere Tur'a çıkışını birincisinden ayırırlar ve bunu, kavmin buzağıyı İlah edinmesinden sonra cereyan eden ayrı bir hadise olarak değerlendirirler. Kanaatimizce bu görüş akla daha yakındır.

Bilindiği gibi Allah Teâlâ, ilk buluşmada Musa ile konuşmuş ve Musa da bu konuşmanın verdiği şevk ve heyecanla Rabbini görme arzusuna kapılmıştı. Ancak bunun bu dünyada mümkün olmadığını anlayınca da Rabbinden af ve mağfiret dilemişti. Daha sonra da Rabbi ona, içerisinde kendisine uyulduğu takdirde İsrailoğullarını doğru yola hidayet edecek ve Allah'ın rahmetini kazandıracak olan vaaz ve nasihatı muhtevi Tevrat hükümlerinin yazılı olduğu levhaları vermişti. Ne var ki Musa dağdan henüz inmemişti ki, Rabbi ona, Sâmirî adında bir putperestin bir buzağı heykeli yapıp onlara "İşte sizin ve Musa'nın İlahınız budur." diyerek kavmini saptırdığını haber vermişti. İşte bu haber üzerine Musa, kızgın ve üzgün bir halde dağdan inmiş, bir taraftan Tur'a çıkarken kavme göz kulak olması için yerine vekil olarak bıraktığı kardeşi Harun'u, ihmalkar davrandığı gerekçesiyle elindeki levhaları atarak başından tutup azarlarken, bir taraftan da kavmini bu sapıklıkları dolayısıyla en şiddetli dil ile kötülemişti. Artık kavim için yapılacak bir şey yoktu. Ya tevbe edip Rablerinden af ve mağfiret dileyecekler, yahutta dünyada zelil ve makhur, ahirette de ebedi azaba mahkum olacaklardı. İşte bu sebepledir ki Musa, bazı rivayetlerden öğrenildiğine göre, hem kendileri için hem de geride kalanlar için tevbe etsinler ve Rablerinden af ve mağfiret dilesinler diye kavminden bu yetmiş kişiyi seçmiş ve onları Allah Teâlâ'nın tayin ettiği bir vakitte Tur'a çıkarmıştır. Ne var ki kavmin bu seçkinleri, Musa'ya "Ey Musa! Allah'ı ayan beyan görmedikçe sana asla inanmayacağız." demişler, fakat bunu demeleriyle birlikte yıldırım çarpmışa dönmüşler ve ölü bir hale gelmişlerdir. Nitekim Bakara suresinin 55-56. ayetlerinde Allah Teâlâ, İsrailoğullarına hitaben şöyle buyurmuştur: *"(Bir gün) siz, Musa'ya şöyle demiştiniz: Ey Musa! Allah'ı ayan beyan görmedikçe sana asla inanmayacağız. (Siz bunu söylemiştiniz ki), gözünüz göre göre yıldırım çarpmışa dönmüştünüz. (Bununla beraber) belki şükredersiniz diye bu ölü halinizden sizi tekrar diriltmiştik."*. Aynı konuya Nisa suresinin 153. ayetinde de işaret edilmiş ve denilmiştir ki: *"Kitap ehli, senin, kendilerine gökten kitap indirmeni istemektedirler. Halbuki onlar, Musa'dan daha büyüğünü istemişler ve: Allah'ı apaşikar bize göster, demişlerdi de, zulümleri yüzünden yıldırım çarpmışa dönmüşlerdi."*.

Bu açıklamalardan anlaşılıyor ki, Musa, İsrailoğullarının buzağıyı İlah edinmeleri üzerine

Allah'tan af ve mağfiret dilemeleri için aralarından yetmiş kişiyi seçmiş ve onları Tur'a çıkarmıştır. Ancak orada Allah'ı ayan beyan görme arzusuna kapılmışlar ve bunu Musa'ya da söylemişlerdir. İşte o zaman şiddetli bir sarsıntıya yakalanmış ve kendilerinden geçmişlerdir. Bunun nasıl bir sarsıntı olduğu, yahut onları nasıl ölü bir hale getirdiği kesin olarak bilinmemektedir. Şu var ki Musa, onların başına bu hal gelince, Rabbine münacatta bulunmuş ve şöyle demiştir: Rabbim! Eğer benim ve kavmim hakkındaki takdirin bizi helak etmek olsaydı, hiç kimse senin bu takdirine karşı çıkamaz ve hepimizi de dilediğin anda helak ederdin. İçimizden birtakım beyinsizler çıkarak buzağıyı İlah edinmişler ve ona ibadet etmişlerdir. Şimdi sen, o beyinsizlerin yaptığı bu çirkin işten dolayı hepimizi helak mi edeceksin? Rabbim! Onların bu davranışları yüzünden hepimizi helak etme. Onların seni görme isteğini edep dışı bir sözle ifade etmeleri üzerine senin onlar üzerine yıldırımlar indirmen, hiç şüphesiz onları imtihan etmenden veya denemenden başka bir şey değildir. Çünkü bununla sen, kullarının dalalet ve hidayet yönünden istidatlarını ortaya çıkarır, sonra da adaletinin bir gereği olarak, herkese istidadına göre hak ettiği ceza veya mükafatı verirsin. Kime ne ceza verirsen, bu onun bizzat kendi ihtiyarı, kesbi veya tabiatı itibariyledir. Bundan dolayı sen, kulların üzerindeki takdirinde asla zalim değilsin.

Musa bu sözleriyle, sadece gerçek olanı ortaya koymuş oluyordu. Nitekim Tâ-hâ suresinin 85. ayetinde de Allah Teâlâ, Musa'ya verdiği Sâmirî ile ilgili haberinde aynı hususa işaret ederek şöyle buyurmuştur: *"Biz, senden sonra kavmini denedik; Sâmirî onları saptırdı."*. Bilindiği gibi bu hadise, Musa'nın Rabbiyle ilk defa buluşmak üzere Tur'a çıktığı ve kavminin başına da kardeşi Harun'u vekil bıraktığı zaman vuku bulmuştu. Sâmirî, madenden yapılmış süs eşyalarını eriterek ondan bir buzağı heykeli imal etmiş, sonra bunu Musa'nın kavmine "İşte sizin ve Musa'nın İlahınız bu." diyerek onları buzağının ibadetine davet etmişti. İşte bu hadise, Musa'nın münacaatında da söylediği gibi, Allah Teâlâ'nın İsrailoğullarını denemesi veya onları imtihan etmesi idi. Buzağıyı mabud edinmeye istidadı olanlar, yahut putperestliğe özenenler, Sâmirî'nin bu davetine icabet etmekte tereddüt göstermemişler, Allah'tan başka İlah olmadığına inananlar ve yalnız Allah'a ibadet edenler ise, Sâmirî'nin davetine iltifat etmemişlerdir. İşte bu, Musa'nın da belirttiği gibi, Allah Teâlâ'nın kendisinden gelen bir imtihanla, iyi ile kötüyü, mümin ile kafiri, sapık ile doğru yolda gideni birbirinden ayırmasıdır. Bu, O'nun kulları hakkındaki değişmez sünnetlerinden biridir.

Musa, münacaatına devamla şöyle demiştir: Rabbim! Sen bizim velimizsin. Bizim için senden başka veli yoktur. Bütün işlerimiz senin elindedir. Bu itibarla günahlarımızı ve kusurlarımızı bağışla. Bize merhamet et. Senden başka bağışlayıcı yoktur. Sen, bağışlayıcıların en hayırlısısın.

156 "Bu dünyada bize iyilik yaz; ahirette de yaz. Biz sana tevbe ettik.". Rabbi de şöyle buyurmuştu: "Azabımı dilediğime veririm. Rahmetim ise, her şeyi kuşatmıştır. İyiliği, (benden) sakınanlara, zekatı verenlere ve bir de ayetlerimize iman edenlere yazacağım.".

156 Rabbim! Rahmetinle ve fazlınla bize bu dünyada sağlıklı, sıhhatli, bol rızıklı iyi ve güzel bir hayat ver. Senin rızanı kazanmak için işlediğimiz iyi amellerle ahirette de bize güzel bir hayat ihsan eyle ve iyi amellerin bize kazandırdığı bol sevabla bizi cennetine idhal eyle. Biz, içimizde bulunan bazı beyinsizlerin İlahlar istemek, yahut buzağıyı mabud edinmek ve ona ibadet etmek gibi işledikleri çirkin ameller sebebiyle senden af ve mağfiret dileyerek tevbe ettik; bizi bağışla Rabbim. Tıpkı Adem gibi; o da günahından tevbe etmişti de sen onu bağışlamıştın.

Musa'nın bu dua ve niyazına karşılık Allah Teâlâ da şöyle buyurmuştur: Şüphe yoktur ki, rahmetim gazabıma üstün gelmiştir. Bu itibarla ben, azabımı kafir ve asi kullarımdan dilediğime tahsis eder, veririm. Rahmetim ise, bu âlemde her şeyi çepeçevre kuşatmıştır.

Gerçek olan şudur ki azap, Allah Teâlâ'nın adalet sıfatının gereklerinden biridir. Eğer Allah Teâlâ, küfreden ve ölünceye kadar küfründen dönmeyen bir kimseye azapetmez ve onu bağışlar sonra da cennetine sokarsa, mümin ile kafir arasında hiçbir fark kalmamış olur ki, bu, Allah Teâlâ'nın adaletine ters düşer. Hiç şüphe yoktur ki, bu âlemleri yaratan O'dur; var olan her şeyin sahibi de O'ndan başkası değildir; dolayısıyla sahibi olduğu şeyler hakkında dilediği gibi tasarrufta bulunmak da yalnız O'na mahsustur. Dilerse mümini cehenneme sokar ve ona azap eder; dilerse kafiri cennete sokar ve bütün cennet nimetlerinden onu faydalandırır. Böyle yaptığı için de hiç kimse O'na niçin böyle yaptığını soramaz. Şu var ki O, böyle yapmaz; yani mümini cehenneme, kafiri de cennete sokmaz. Çünkü O, cenneti müminlere tahsis etmiş ve bunu onlara vaadetmiş, cehennemi de kafirlere ayırmıştır. O hiçbir zaman vaadinden dönmez ve her neyi vaadetmişse onu yapar. İlahî adalet bunu gerektirir.

Buna rağmen gerçek olan bir şey daha vardır ki, o da, rahmetinin gazabına nisbetle daha geniş ve daha şümullü olmasıdır. Eğer rahmet bu derece şümullü olmasaydı, kafir küfrünün, asi de isyanının hemen akabinde helak olur giderdi. Nitekim Fâtır suresinin 45. ayetinde bu manaya uygun olarak şöyle buyurulmuştur: *"Eğer Allah, insanları işledikleri yüzünden hemen cezalandırsaydı, yeryüzünde hiçbir canlı bırakmazdı; fakat onları belirli bir süreye kadar tehir eder. Süreleri gelince de mükellefleri, işledikleriyle cezalandırır. Şüphesiz Allah, kullarını hakkıyla görendir."*. İşte Allah Teâlâ'nın kullarını, işledikleri çirkin amelleri yüzünden hemen cezalandırmaması, O'nun rahmetinin her şeyi çepeçevre kuşatmış olmasındandır. Kehf suresinin 58. ayeti de bu manada gelmiştir: *"Buna rağmen çok bağışlayıcı, çok merhametli olan Rabbin, kazandıkları günah sebebiyle zalimleri cezalandıracak olsaydı, onlar için azabı çabuklaştırırdı. Fakat onlara vaadedilen bir zaman vardır ki, ondan başka sığınacak bir yer asla bulamazlar."*.

Allah Teâlâ, rahmetinin her şeyi çepeçevre kuşattığını beyan ettikten sonra, bu rahmeti hak edenleri açıklamış ve: Ben, rahmetimi, küfürden ve isyandan sakınanlara, zekat vererek nefislerini tezkiye edenlere ve ayetlerimize iman edenlere yazacağım, buyurmuştur. Bundan da anlaşılmaktadır ki, Allah Teâlâ'nın rahmetine müstehak olanların belli başlı üç özelliği, veya sıfatı vardır. Bunlar:

1) Allah'tan korkan ve şirk ve küfür gibi büyük günahlardan sakınanlardır.

2) Mallarının zekatını veren ve böylece hem mallarını temizleyen hem de nefislerini cimrilik illetinden koruyanlardır.

3) Allah'ın ayetlerine ve dolayısıyla bu ayetlerin taalluk ettiği her çeşit emir ve nehye, bu emir ve nehiylerle getirilen ve yapılması veya kaçınılması gereken her çeşit amele, yahut inanılması gereken her çeşit habere inanan ve gereklerini yerine getirenlerdir ki,

> 157 İşte bunlar, yanlarındaki Tevrat ve İncil'de yazılı olarak buldukları ümmi Nebi'ye, Resul'e tabi olanlardır. O Resul (Peygamber), onlara iyiliği emreder, onları kötülükten nehyeder; onlara, iyi ve temiz olan şeyleri helal, kötü ve pis olan şeyleri de haram kılar. Üzerlerindeki ağırlıklarını ve zincirleri onlardan kaldırıp atar. Ona iman edenler, onu yücelterek himaye edenler, ona yardım edenler ve onun vâsıtasıyla indirilen Nur'a tabi olanlar, işte kurtuluşa erenler bunlardır.

157 Bu ayeti kerime ile, bir evvelki ayet-i kerime arasındaki bağlantı şu gerçeği açıkça göster-

mektedir ki, Musa'nın Tur'da Rabbine yönelttiği ve yalnız isyan eden kavminin bağışlanmasını dilediği dua ve niyazına karşılık Rabbinin verdiği cevap, yalnızca sözü edilen Musa kavmini değil, fakat Musa'dan sonra gelecek olan kavimleri de şamildir ve bu kavimlerden hangi sıfatlara sahip olanların Allah'ın rahmetine müstehak olacaklarını beyan etmektedir. Buna göre, Allah Teâlâ'nın rahmetini yazacağı kimseler, son Peygamber Hazreti Muhammed (sas.)'in gelişine kadar Allah'tan sakınan, zekatını veren ve Allah'ın vahdaniyyetine delalet eden ayetlerine inanmış Yahudi ve Hıristiyanlar olsa bile, son Peygamber Muhammed (sas.)'in gelişinden sonra bu rahmet sadece bu son Peygamber'e tabi olanlara, yani Muhammed (sas.)'in ümmetine tahsis edilmiştir. Bu bakımdan her iki ayetin birbiri arkasına zikredilişinde İlahî bir incelik ve mana bütünlüğü vardır.

İşte bu mana bütünlüğü içinde Allah Teâlâ, kendisine münacatta bulunan ve "Hem bu dünyada hem de ahirette bize iyilik yaz." diyen Peygamber'i Musa'ya, rahmetinin gazabından daha geniş ve daha şümullü olduğuna işaret ettikten sonra, istediği bu iyiliği, Allah'tan sakınanlara, zekatlarını verenlere ve ayetlerine iman edenlere yazacağını bildirmiş, sonra da bunun ellerindeki Tevrat ve İncil'de geleceği yazılı olan ve tanınmasına yardım edecek en belirgin sıfatları zikredilen ümmi Resul'e tabi olanlara da teşmil edileceği açıklanmıştır ki, bunun manası, ümmi Resul'ün gelişinden sonra Tevrat ve İncil'de tavsif edilen bu Rasul'e tabi olmayanlar, bu rahmetten yoksun kalacaklar demektir. Bunu daha açık bir ifade ile belirtmek gerekirse, Hazreti Peygamber ve onun getirdiği Kur'an ile tamamlanmış ve kesinleşmiş olan İslam dini, inanç sistemleri içerisinde Hazreti Peygamber'e yer vermeyen ve ona tabi olmayı şart kılmayan hiçbir dini, Allah katında geçerli bir din saymamakta ve böyle bir dinin mensuplarını da, Allah'ın rahmetine müstehak bulmamaktadır. Aklın kabul etmesi gereken yegane gerçek de budur. Çünkü ilkinden sonuncusuna kadar bütün Peygamberler'in tebliğ ile davet ettikleri yegane din, tevhid esasına dayalı olan İslam dinidir. Bu itibarla her Peygamber, kendinden önce gelen Peygamber'in getirdiği birtakım esasları teyit etmekle beraber, dini daha sistemli ve daha mükemmel bir hale sokmuş ve bu gelişme, son Peygamber'in gelişine kadar devam etmiştir. Nihayet son Peygamber Hazreti Muhammed (sas.) Kur'an'a dayalı İslam'ı tebliğ ettiği ve gerekli açıklamalarla dine son şeklini verdiği zaman, Allah Teâlâ Mâide suresinin 3. ayetini indirmiş ve bu ayet içerisinde şu açıklamayı yapmıştır: *"Bugün size dininizi ikmal ettim ve üzerinizdeki nimetimi tamamladım. Ve din olarak, sizin için İslam'ı seçtim."* Bu ayet-i kerimenin de delalet ettiği gibi, Kur'an'a dayalı İslam, bütün insanların uymakla yükümlü oldukları bir dindir ve bu dinin dışında başka bir dine tabi olmak, veya başka din arayışına girmek, Allah'ın rızasına aykırı bir davranıştır ve küfürdür. Bu sebepledir ki Allah Teâlâ, Al-i İmran suresinin 85. ayetinde *"Her kim İslam'dan başka bir din ararsa, (bu din),kendisinden asla kabul edilmeyecektir. O kimse, ahirette de hüsrana uğrayanlardan olacaktır."* buyurmuştur.

İşte bu açıklamanın ışığında şu husus iyice anlaşılmış olmaktadır ki, son Peygamber Hazreti Muhammed (sas.)'in gelişinden önce Musa ve İsa kavmine mensup herhangi bir kimsenin İlahî rahmete müstehak olabilmesi için, Allah'tan sakınmak, zekat vererek nefsi terbiye etmek ve Allah'ın ayetlerine inanmak gibi başlıca üç sıfata sahip olması şart kılınmışken, son Peygamber'in gelişinden sonra, bu üç sıfata dördüncü bir sıfat daha eklenmiş ve bunun da, Yahudi ve Hıristiyanların ellerindeki Tevrat ve İncil'de yazılı olan ve sıfatları açıklanan Peygamber'e uymak olduğu bildirilmiştir. O halde hiçbir Yahudi veya Hıristiyan, bu Peygamber'e tabi olmadan İlahî rahmete nail olamaz. İlahî rahmetten uzak düşen bir insan ise, hüsrandadır ve asla cennete giremez.

Allah'ın rahmetine nail olmanın şartı, Tevrat ve İncil'de yazılı olan ümmi Peygamber'e tabi olmak olduğuna göre, Tevrat ve İncil'de yazılı olan bu Peygamber kimdir? Ayet-i kerimede, kendisine tabi olunduğu takdirde İlahî rahmete nail olunacağı bildirilen bu Peygamber'in sıfatları da açıklanmış ve böylece onun kolayca tanınması sağlanmıştır. Onun sıfatları şu şekilde sıralanmıştır:

1) O, ümmi bir Peygamber'dir. Yani okuması yazması yoktur. Bu itibarla onun, insanlara tebliğ ettiği Kur'an'dan olan vahiyleri, Rabbinden almayıp da bir kitaptan, veya muhtelif kitaplardan okuyarak aldığı ileri sürülemez. Çünkü o, herhangi bir yazıyı okuyamaz. Bu itibarla Kur'an-ı Kerim, ona verilmiş en büyük mucizedir.

2) O, Yahudi ve Hıristiyanların, yanlarındaki Tevrat ve İncil'de yazılı olarak buldukları bir Peygamber'dir. O halde, bu Peygamber geldiği ve insanları Kur'an'la tebellür etmeye başlayan İslam'a davet ettiği zaman, Yahudi ve Hıristiyanların, Tevrat ve İncil'de sıfatları yazılı olan bu Peygamber'i hemen tanıyıp şüphe etmeden ona tabi olmaları gerekirdi. Nitekim Allah Teâlâ, Bakara suresinin 146. ayetinde bu hususa işaret ederek şöyle buyurmuştur: *"Kendilerine kitap verdiğimiz kimseler, Peygamber'i, kendi oğullarını tanıdıkları gibi tanırlar ve onlardan bir grup da, hakkı bile bile gizlerler."*. Bu ayetin tefsirinde de zikrettiğimiz gibi, Ömer İbnu'l-Hattâb, Hicret'ten önce Yahudi ileri gelenlerinden sayılan, fakat Hicrette Hazreti Peygamber'i görünce Müslüman olan Abdullah İbn Selâm'a "Sen, Peygamber'i oğlunu tanıdığın gibi tanır mısın?" diye sorduğu zaman, İbn Selâm, "Evet, belki daha fazla; çünkü Hazreti Peygamber'i kendi sıfatlarıyla hemen tanıdım; ondan asla şüphe etmem; fakat oğlumun benden olup olmadığını kesin olarak bilemem." cevabını vermiştir ki, bu haberin doğruluğundan şüphe edilse bile, Yahudilerin Hazreti Peygamber'i bu haberde ifade edildiği şekilde tanıdıklarından şüphe etmek mümkün değildir.

Ahmed İbn Hanbel (*Müsned,* V. 411) tarafından nakledilen bir haberden öğrendiğimize göre, bir bedevi şunları anlatmıştır: Hazreti Peygamber'in hayatında, satmak için Medine'ye mal götürmüştüm. Onu satıp bitirdikten sonra da, "Şu adama (Peygamber'e) uğrayıp onu dinleyeceğim." dedim. Onu, Ebû Bekr ve Ömer'in arasında yürürken görünce, peşlerine takılıp onlarla beraber yürümeye başladım. Nihayet ölmekte olan oğlunun ruhunu sükuna kavuşturmak için baş ucunda Tevrat okuyan bir adama rastladılar. Resulullah (sas.) o adama: "Tevrat'ı indiren aşkına söyle: Şu kitabında benim sıfatımı ve çıkışımı buluyor musun"? diye sordu. Adam başı ile "hayır" işareti yaptı. Son nefesini vermek üzere olan oğlu ise, "Tevrat'ı indiren üzerine yemin olsun ki, biz, kitabımızda senin sıfatını ve çıkışını buluyoruz. Ben, şehadet ederim ki, Allah'tan başka İlah yoktur ve yine şehadet ederim ki sen, Allah'ın Resulüsün." dedi. Bunun üzerine Resulullah (sas.): "Şu Yahudiyi kardeşinizin yanından uzaklaştırın." dedi ve kefen işiyle namazını kıldırmayı üzerine aldı.

Buhârî (*Sahih,* III. 21) ve Ahmed İbn Hanbel (*Müsned,* II. 174) tarafından nakledilen bir haberde de Atâ İbn Yesâr şunları anlatmıştır: "Abdullah İbn Amr İbni'l-Âs (ra) ile karşılaştım ve ona: Resulullah (sas.)'in Tevrat'taki sıfatlarını bana anlatır mısın? dedim. Bana "Peki." dedi ve ilave etti: "Allah'a yemin ederim ki, o, Kur'an'daki bazı sıfatlarıyla Tevrat'ta da tavsif edilmiştir: Ey Peygamber! Muhakkak ki biz seni, şahit, müjdeleyici, korkutucu ve ümmilerin koruyucusu olarak gönderdik. Sen, benim kulum ve Resulümsün. Seni Mütevekkil olarak isimlendirdim. Sert ve kötü huylu değil, çarşılarda bağırıp çağıran değil; kötülüğe kötülükle karşılık vermez; fakat affeder ve bağışlar. Allah Teâlâ, "Allah'tan başka İlah yoktur." diyerek eğri yolları onunla düzeltmedikçe, kilitli kalpleri, sağır kulakları ve kör gözleri onunla açmadıkça onun ruhunu kabzetmeyecektir.". Atâ der ki: Sonra Ka'b'la karşılaştım ve bunu ona da sordum. Tek bir harfte bile ihtilafa düşmediler. Yalnız Ka'b, bazı kelimeleri kendi lehçesiyle söylüyordu.".

Tevrat ve İncil'deki işaretlere gelince, Tevrat'ın Tesniye kitabının 18 /15, 18-22. babında şöyle denilmiştir: *"Allahın Rab senin için aranızdan, kardeşlerinden benim gibi bir Peygamber çıkaracak; onu dinleyeceksin...Onlar için kardeşleri arasından senin gibi bir Peygamber çıkaracağım; ve sözlerimi onun ağzına koyacağım ve ona emredeceğim, her şeyi onlara söyleyecek. Ve vaki olacak ki, benim ismimle söyleyeceği sözlerimi dinlemeyecek olan adamdan ben arayacağım. Ancak bir Peygamber kendisine söylemeyi emretmediğim bir sözü küstahça benim ismimle söyler, yahut başka İlahların ismiyle söylerse, o Peygamber ölecektir. Ve Rabbin söylemediği sözü nasıl bilelim diye yüreğinden dersen, Peygamber Rabbin ismiyle söylediği zaman, o şey olmaz, ve çıkmazsa, Rabbin söylemediği şey odur; Peygamber küstahlıkla söylemiştir, ondan yılmayacaksın."*.

Yine Tesniye kitabının 33/2. babında şöyle denilmiştir: *"Rab Sina'dan geldi. Ve onlara Sair'den doğdu, Paran dağından parladı, ve mukaddeslerin onbinleri içinden geldi; onlar için sağında ateşli ferman vardı."*. Müfessirlerin açıklamalarına göre, Rabbin Sina'dan gelmesi, Tevrat'ı Musa'ya vermesi, Sair'den doğması, İncil'i İsa'ya vermesi; Paran dağından parlaması ise, Kur'an'ı indirmesi manasındadır. Zira Paran Mekke'deki dağın adıdır.

Yuhanna İncili'nin 15/26. babında da şöyle denilmiştir: *"Babadan size göndereceğim tesellici, Babadan çıkan hakikat ruhu, geldiği zaman, benim için o şehadet edecektir. Siz de şehadet edersiniz, çünkü başlangıçtan benimle berabersiniz."*. Bu ibarede geçen ve *Hakikat Ruhu* olarak tavsif edilen *tesellici* kelimesi, İncil'in bazı arapça tercümelerinde *Faraklit,* bazılarında ise, *Muazzi* olarak geçer ki *Faraklît,* İbrani dilinde *Ahmed* manasındadır. Bu isim, Allah Teâlâ'nın Kur'an-ı Kerim'de Saf suresinin 6. ayetinde de açıkladığı gibi, İsa'nın (as) İsrailoğullarına geleceğini haber verdiği Hazreti Peygamber'in adıdır. Bu ayetinde Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Meryem'in oğlu İsa da şöyle demişti: Ey İsrailoğulları! Ben, benden önce gönderilmiş olan Tevrat'taki şeyleri doğrulayıcı ve benden sonra gelecek olan Ahmed ismindeki Peygamber'i de müjdeleyici olarak Allah'ın size gönderdiği Peygamberiyim..."*. Aynı *Hakikat Ruhu*, Yuhanna İncili'nin 16/13. babında da zikredilmiş ve şöyle denilmiştir: *"Fakat o, Hakikat Ruhu, gelince, size her hakikate yol gösterecek; zira kendiliğinden söylemeyecektir; fakat her ne işitirse söyleyecek ve gelecek şeyleri size bildirecektir."*. İncil'in bu ibareleri de Necm suresinin *"O, hevadan konuşmaz; onun konuşması, kendisine vahyedilen vahiyden başka bir şey değildir."* mealindeki 3-4. ayetlerini hatırlatır.

Tevrat ve İnciller'de, Hazreti Peygamber'in sıfatlarına delalet eden buna benzer daha pek çok işaret bulmak mümkünkür. Bu kitaplar, geçen zaman içinde pek çok tahrifata uğramış olsalar bile, bazı hakikat kırıntılarına rastlanmasını da fazlaca garip karşılamamak gerekir.

Allah Teâlâ, rahmetine nail olacak kimselerin, Tevrat ve İncil'de yazılı olarak buldukları ümmi Nebi'ye yani Resulullah (sas.)'e tabi olanlar olduklarını bildirdikten sonra, bu Resul'ün sıfatlarını açıklamaya devam etmiş ve şöyle buyurmuştur:

3-4) O Resul, onlara iyiliği emreder, onları kötülükten nehyeder. İyilik (maruf), aklın ve şer'in, insanlar için iyi, güzel ve faydalı olduğuna hükmettiği her şeydir. O, hiçbir zaman, insanlara zararlı olan bir şeyi emretmemiş, iyi ve güzel olan hiçbir şeyden de onları menetmemiştir. Buna karşılık, insan fıtratına aykırı olan, yahut insan nefsine zararı dokunan (münker) her şeyi de menetmiş, yasaklamıştır. Mesela Allah Teâlâ, Nahl suresinin *"Biz, her ümmete, yalnız Allah'a ibadet etmeleri ve şeytandan da sakınmaları için bir Peygamber gönderdik."* mealindeki 36. ayetinde de buyurduğu gibi, uluhiyyetinde ve rububiyyetinde ortağı bulunmayan bir tek Allah'a ibadet etmeyi emretmiş, buna karşılık Allah'tan başkasına ibadet edilmesini menetmiştir.

5-6) O Resul, onlara iyi ve temiz olan şeyleri helal, kötü ve pis olan şeyleri de haram kılar. Bakara suresinin 57, 172, Â'râf suresinin 160 ve

Tâ-hâ suresinin 81. ayetlerinde de görüldüğü gibi, Allah Teâlâ, *"Rızık olarak verdiğimiz güzel şeylerden yiyin."* buyurarak iyi ve temiz olan her şeyi helal kılmış, cahiliye Araplarının iyi ve temiz olan şeyleri kendilerine haram kılmalarına da karşı çıkarak onların bu davranışlarını Allah'a yalan yere iftira etmekle tavsif etmiştir. Mâide suresinin 103. ayetinde şöyle buyurmuştur: *"Allah, ne bahîreyi, ne sâibeyi, ne vasîleyi ve ne de hâmı meşru kılmıştır. Fakat küfredenler, (bunları, Allah'ın emrettiğini ileri sürerek) Allah'a karşı yalan yere iftira etmektedirler; onların çoğunun ise, akılları ermez."*. Buna karşılık, her biri birer pislik olan ölü hayvan etini, domuz etini, akıtılmış kanı, sarhoş eden içkiyi, riba, rüşvet, gasp ve hıyanet gibi meşru olmayan yollarla kazanılan malları haram kılmıştır. Bundan dolayıdır ki, bazı âlimler şöyle demişlerdir: "Allah'ın helal kıldığı yiyeceklerden ye. Bunlar, hem beden için hem din için faydalıdır. Haram kıldığı şeylerden de uzak dur; çünkü bunlar da habistir; hem beden için hem de din için zararlıdır.".

7) O, onların üzerinden ağırlıklarını ve zincirleri kaldırıp atar. Başka bir ifadeyle o, onlara takatları dışında, yapamayacakları güç işler getirmez, daima kolay olanı ve müsamahayı emreder. Buhârî (*Sahih,* IV. 26) tarafından nakledilen bir haberden öğrendiğimize göre, Hazreti Peygamber, Muaz İbn Cebel ve Ebû Musa el-Eş'arî'yi Yemen'e görevli olarak gönderirken onlara şöyle emretmiştir: Kolaylaştırın, zorlaştırmayın; müjdeleyin, nefret ettirmeyin; birbirinizle uyumlu olun, ihtilafa düşmeyin.". Allah Teâlâ da, Bakara suresinin 286. ayetinde bu hususu açıkça belirttiği gibi, işlerinin kolaylaştırılması için nasıl dua etmeleri gerektiği hususunda kullarını da irşat ederek şöyle buyurmuştur: *"Allah, hiç kimseye gücü dışında bir şey yüklemez. Kişinin kazandığı iyilik lehine, kötülük ise aleyhinedir. Rabbimiz! Unutmuş, yahut hata yapmışsak, (bu yüzden) bizi sorumlu tutma. Rabbimiz! Bizden öncekilere yüklediğin gibi, bize de ağır yük yükleme. Rabbimiz! Gücümüzün yetmeyeceğini bize taşıtma. Bizi affet; bizi bağışla ve bize merhamet et. Sen bizim mevlamızsın. Kafir milletlere karşı bize yardım et."*.

Bütünüyle kolaylığa ve müsamahaya dayanan Allah'ın bu dinini, insanlara duyurmak ve onları bu dine davet etmek için gönderilen ve yukarıda bazı sıfatları zikredilen bu ümmi Nebi'ye ve onun Peygamberliğine iman eden, onu ve onun dinini düşmanlarına karşı koruyan, ona yardım eden ve onun vasıtasıyla indirilmiş olan Nur'a, yani Kur'an-ı Kerim'e tabi olarak gerçek manada Müslüman olan ve Müslüman sıfatını kazanan kimseler, işte dünyada ve ahirette gerçekten kurtuluşa erecek ve kıyamet günü Rablerinin hudutsuz mükafatına nail olacak olan bahtiyarlar bunlardır. Hazreti Peygamber'e inanmayan ve onun Rabbinden getirdiği Kur'an'a tabi olmayan, onları yalanlayan veya onlarla alay edenler ise, dünyada zelil olmaya, ahirette de cehennem ateşini boylamaya mahkumdurlar.

قُلْ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ إِنِّى رَسُولُ ٱللَّهِ إِلَيْكُمْ جَمِيعًا ٱلَّذِى لَهُۥ مُلْكُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۖ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ يُحْىِۦ
وَيُمِيتُ ۖ فَـَٔامِنُوا۟ بِٱللَّهِ وَرَسُولِهِ ٱلنَّبِىِّ ٱلْأُمِّىِّ ٱلَّذِى يُؤْمِنُ بِٱللَّهِ وَكَلِمَٰتِهِۦ وَٱتَّبِعُوهُ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿١٥٨﴾

158 (Ey Muhammed! Bütün insanlara) de ki: "Ey insanlar! Ben, sizin hepinize birden, göklerin ve yerin hükümranlığı kendisine ait olan Allah'ın Peygamberiyim. O'ndan başka İlah yoktur. Diriltir ve öldürür. Allah'a ve O'nun ümmi Peygamber'i olan elçisine iman edin; o Peygamber de Allah'a ve O'nun sözlerine iman etmektedir. Ona uyun ki hidayete eresiniz.".

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, İsrailoğullarının, Sâmirî'nin yaptığı buzağı heykelini İlah edinip ona ibadet etmeleri üzerine, Allah'tan af ve mağfiret dilemeleri için Musa tarafından seçilen yetmiş kişinin, dağdaki mikat mahallinde Allah'ı görmedikçe inanmayacaklarını ileri sürmelerinden sonra, nasıl bir sarsıntıya maruz kalıp baygın düştüklerini, bu hal üzerine Musa'nın, Rabbine münacaatını, O'ndan af ve mağfiret dileğini; Rabbinin ise, rahmetini sadece kendisinden sakınanlara, zekatı verenlere, ayetlerine iman edenlere teşmil edeceğini, bunların ise Tevrat ve İncil'de yazılı olan ümmi Peygamber'e tabi olanlar olduklarını beyan ile bu Peygamber'in kitap ehli tarafından da bilinmesi gereken sıfatlarını açıkladıktan, dünya ve ahiret hayatında asıl kurtuluşa erecek olanların da işte bu Peygamber'e ve onun vasıtasıyla indirilen Nur'a, yani Kur'an-ı Kerim'e iman edenler olduklarını bildirdikten sonra, yukarıdaki ayetinde, Peygamber'inin ağzından, İslam'ın hiçbir suretle inkâr edilemeyecek olan bir esasını zikretmiştir. Buna göre, daha önce sıfatlarını açıkladığı Peygamber, herhangi bir kavme değil; fakat yerlerin ve göklerin mutlak hâkimi olan Allah tarafından bütün insanlara gönderilmiş bir Peygamber'dir ve bu Peygamber, nasıl Allah'a ve O'nun sözlerinden ibaret olan Kur'an'a iman etmişse, Yahudi olsun Hıristiyan olsun diğer bütün insanların da Allah'a, Allah'ın bu son Peygamber'ine ve onun vasıtasıyla indirilen Kur'an'a iman etmeleri ve ona tabi olmaları gerekir. İşte bu mana içerisinde Allah Teâlâ buyurmuştur ki:

158 (Ey Muhammed! Bütün insanlara) de ki: "Ey insanlar! Ben, sizin hepinize birden, göklerin ve yerin hükümranlığı kendisine ait olan Allah'ın Peygamberiyim. O'ndan başka İlah yoktur. Diriltir ve öldürür. Allah'a ve O'nun ümmi Peygamber'i olan elçisine iman edin; o Peygamber de Allah'a ve O'nun sözlerine iman etmektedir. Ona uyun ki hidayete eresiniz.".

158 Biraz önce de işaret ettiğimiz gibi, Allah'ın müjdeci ve uyarıcı olarak gönderdiği son Peygamber Hazreti Muhammed (sas.), daha önce gönderilen Peygamberler'in aksine, yalnız içinden çıktığı Arap kavmine değil, bütün insanlara gönderilmiş bir Peygamberdir. Kur'an-ı Kerim'in muhtelif surelerinde bu hususu açıklayan muhtelif ayetler yer almıştır. Mesela Enbiya suresinin 107. ayetinde şöyle buyurulmuştur: *"(Ey Muhammed!) Biz seni âlemlere ancak bir rahmet olarak gönderdik."*. Sebe suresinin 28. ayeti de aynı manada gelmiş ve şöyle denilmiştir: *"(Ey Muhammed!) Biz seni, ancak bütün insanlara müjdeci ve uyarıcı olarak gönderdik. Fakat onların çoğu bilmiyor."*. En'âm suresinin 19. ayetinde ise, Kur'an-ı Kerim'in, ulaştığı herkesin kendisiyle uyarılması için Hazreti Peygamber'e indirilmiş bir Kitap olduğu açıklanmış ve şöyle denilmiştir: *"Bu Kur'an, sizi ve ulaştığı kimseleri, kendisiyle uyarmam için bana vahyolunmuştur."*.

Hazreti Peygamber de, sahih olarak rivayet edilen pek çok hadisinde, kendisinin bütün insanlara gönderilmiş bir Peygamber olduğunu açıklamıştır. Buhârî (*Sahih*, I. 113) ve Müslim (*Sahih*, I. 370) tarafından nakledilen bir hadisinde şöyle buyurmuştur: "Benden evvel hiçbir Peygamber'e verilmeyen beş şey bana verildi: Bir aylık mesafeden (düşmanların kalbine korku salmakla) yardım olundum. Yeryüzü benim için mescit ve temiz kılındı; bu itibarla ümmetimden her kim bulunduğu yerde namaz vaktine erişirse, orada kılsın. Savaş ganimetleri bana helal kılındı. Bir Peygamber, özellikle kendi kavmine gönderildiği halde, ben bütün insanlara gönderildim. Bana şefaat verildi.".

Müslim (*Sahih*, I. 134) tarafından nakledilen başka bir hadis ise, Hazreti Peygamber'in, bütün insanlar tarafından iman edilmesi ve tabi olunması gereken bir Peygamber olduğunu ortaya koyması bakımından dikkate şayandır. Hazreti Peygamber bu hadisinde şöyle buyurmuştur: "Nefsim yed-i kudretinde olan Allah'a yemin ederim ki, bu ümmetten Yahudi olsun Hıristiyan olsun, beni işitir de, benimle gönde-

rilene iman etmeden ölürse; o, muhakkak cehennem ehlinden olur.".

Kitap ehlinden olup da, Hazreti Peygamber'in gelmesinden sonra onun davetine uymayan, ona ve onun getirdiği Kur'an'a iman etmeyen bir insanın cehennem ehlinden sayılması, Hazreti Peygamber'in bütün insanlara gönderilmiş olmasının tabii bir neticesidir. Kur'an-ı Kerim'de bu manayı teyit eden pek çok ayet vardır. Mesela Bakara suresinin 41. ayetinde Allah Teâlâ İsrailoğullarına hitaben şöyle buyurmuştur: *"Elinizdeki (Tevrat)'ni doğrulamak üzere indirdiğim (Kur'an)'e iman edin ve onu inkâr edenlerin ilki olmayın; ayetlerimi de yok pahasına satmayın. Ve yalnız benden sakının."*. Yahudi ve Hıristiyanların da hidayete ermiş ve doğru yolu bulmuş insanlar olarak cennete girebilmeleri, ancak Hazreti Peygamber'e tabi olmalarına ve müminlerin iman ettikleri gibi iman etmelerine bağlıdır. Nitekim Allah Teâlâ, yine Bakara suresinin 137. ayetinde, bütün Peygamberler'e ve Rableri tarafından onlara indirilen kitaplara, aralarında hiçbir ayırım yapmadan iman eden Müslümanların imanını örnek göstererek *"Eğer (Yahudi ve Hıristiyanlar da) sizin iman ettiğiniz gibi iman ederlerse, şüphesiz hidayete ermiş olurlar. Yok, eğer yüz çevirirlerse onlar, muhakkak düşmanlık içindedirler."* buyurmuştur ki, bu da Hazreti Peygamber'in davetinin bütün insanları şamil olduğunu gösterir. Bunun en açık delillerinden biri de, Nisa suresinin 170. ayetidir. Bu ayetinde Allah Teâlâ bütün insanlara hitap ederek şöyle buyurmuştur: *"Ey insanlar! Resul size Rabbiniz katından Hakk (Kur'an)'ı getirmiştir. O halde, kendi iyiliğiniz için ona iman edin. Eğer inkâr ederseniz, (biliniz ki) göklerde ve yerde olan her şey Allah'ındır. Allah, her şeyi hakkıyla bilendir, hikmet sahibidir."*. Yine Nisa suresinin 47. ayetinde, tehditle birlikte Kur'an'a imanla ilgili hitap, kitap ehline yöneltilmiş ve şöyle denilmiştir: *"Ey kendilerine kitap verilmiş olanlar! Birtakım yüzleri belli belirsiz edip arkalarına döndürmeden, yahut Sebt halkına lanet ettiğimiz gibi onları lanetlemeden önce, nezdinizde bulunan (Tevrat)'ı tasdîk etmek için indirdiğimiz (Kur'an)'e iman edin. Allah'ın emri mutlaka yerine gelecektir."*.

Bazılarını zikrettiğimiz bu ayet ve hadisler, Hazreti Muhammed (sas.)'in bütün insanlara gönderilmiş bir Peygamber olduğunu ve davetinin Yahudi, Hıristiyan, hangi dine mensup olursa olsun bütün insanları şamil bulunduğunu gösteren açık ve kesin delillerdir. Gerçek böyle olunca, Hazreti Peygamber'in, bütün insanlara hitap ederek onları, göklerin ve yerin hükümranlığı kendisine ait bulunan, hayat vererek dirilten, verdiği hayatı geri alarak öldüren ve kendisinden başka İlah olmayan Allah'a iman etmeye ve kendisinin de O Allah'ın bir Peygamber'i olduğunu hatırlatarak kendisine tabi olmaya davet etmesinden daha tabii bir şey olamaz. İşte, açıklamaya çalıştığımız bu ayet-i kerimesinde Allah Teâlâ, Peygamber'ine davetle ilgili bu görevi verirken, bütün insanların bilmeleri gereken iman esaslarını da zikrederek bu esasları onlara tebliğ etmesini emretmiştir. Bu esasların başında, rububiyyetinde ve uluhiyyetinde tek olan ve hiçbir şeriki bulunmayan, yerlerin ve göklerin mutasarrıfı Allah'a iman gelir. Bunu da, bütün insanlara gönderilen ümmi Resul'e iman ile, o Resul'ün yolundan ibaret olan İslam'a ittiba takip eder ki, hidayete ermenin başlıca şartı da budur.

وَمِنْ قَوْمِ مُوسٰٓى اُمَّةٌ يَهْدُونَ بِالْحَقِّ وَبِهٖ يَعْدِلُونَ ﴿١٥٩﴾ وَقَطَّعْنٰهُمُ اثْنَتَىْ عَشْرَةَ اَسْبَاطًا اُمَمًا ۚ وَاَوْحَيْنٰٓا
اِلٰى مُوسٰٓى اِذِ اسْتَسْقٰيهُ قَوْمُهٗٓ اَنِ اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْحَجَرَ ۖ فَانْبَجَسَتْ مِنْهُ اثْنَتَا عَشْرَةَ عَيْنًا ۖ قَدْ عَلِمَ كُلُّ
اُنَاسٍ مَشْرَبَهُمْ ۚ وَظَلَّلْنَا عَلَيْهِمُ الْغَمَامَ وَاَنْزَلْنَا عَلَيْهِمُ الْمَنَّ وَالسَّلْوٰى ۚ كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنٰكُمْ ۚ وَمَا
ظَلَمُونَا وَلٰكِنْ كَانُٓوا اَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿١٦٠﴾

159 Musa kavminde de bir cemaat vardı ki, (insanları) hakka irşat ederler (ve insanlar arasında) hak ile hükmederlerdi.

160 Biz onları, on iki torundan (gelen on iki) kabileye ayırmıştık. Kavmi kendisinden su istediğinde, Musa'ya "Asanı taşa vur." diye vahyetmiştik. Bunun üzerine taştan on iki pınar fışkırmış, her kabile de su içeceği yeri öğrenmişti. Üzerlerine bulut gölge yapmış, onlara (gökten) kudret helvası ve bıldırcın indirmiştik. (Ayrıca demiştik ki:) "Size rızık olarak verdiğimiz şeylerin güzel ve temiz olanlarından yiyin.". Ne var ki onlar, bize zulmetmemişler, fakat kendi kendilerine zulmetmişlerdi.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, rahmetini kendisinden sakınanlara, zekatı verenlere ve bir de ayetlerine iman edenlere vereceğini; ancak bu sıfatlara sahip olanların ellerindeki Tevrat ve İncil'de yazılı olarak buldukları ümmi Nebi'ye, yani kendi tabilerine yalnız iyiliği emredip kötülükten nehyeden, iyi ve temiz olan şeyleri helal, kötü ve pis olan şeyleri de haram kılan Allah'ın son Peygamber'i Muhammed (sas.)'in de gelişinden sonra ona iman edip tabi olmaları gerektiğini, zira bu Peygamber'in, yerlerin ve göklerin yegane hâkimi ve mutasarrıfı olan, kendisinden başka İlah bulunmayan, hem dirilten hem de öldüren Allah tarafından bütün insanlara gönderildiğini apaçık beyan ettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, Muhammed (sas.)'e iman edip tabi olanlara atfen, Musa kavmi içerisinde de ona gerçek manada iman edip tabi olan bir cemaatin bulunduğuna işaretle, kavmin iki halini açıklamıştır. Bu iki halden biri, kavmin, on iki kabileden veya on iki fırkadan meydana gelmiş olması, diğeri de kavim su istediği zamanlarda, taştan, yine on iki kabile sayısınca pınar açılıp su fışkırması, çölde güneşin altında kaldıkları sürece bir bulutun onlara gölge yapması ve acıktıkları zaman gökten üzerlerine kudret helvası ile bıldırcın indirilmesidir ki bunlar, Allah Teâlâ'nın İsrailoğullarına ihsan ettiği sayısız nimetlerden sadece birkaçıdır. Ancak onlar, bu nimetlere gerektiği şekilde şükretmişler midir, yoksa nankörlük mü etmişlerdir? Bilinen bir gerçektir ki onlar, kendilerine ihsan edilen sayısız nimetlere hiçbir zaman gerektiği gibi şükretmemişler ve bu yüzden de kendi kendilerine zulmetmişlerdir. İşte bu manada Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

159 Musa kavminde de bir cemaat vardı ki, (insanları) hakka irşat ederler (ve insanlar arasında) hak ile hükmederlerdi.

160 Biz onları, on iki torundan (gelen on iki) kabileye ayırmıştık. Kavmi kendisinden su istediğinde, Musa'ya "Asanı taşa vur." diye vahyetmiştik. Bunun üzerine taştan on iki pınar fışkırmış, her kabile de su içeceği yeri öğrenmişti. Üzerlerine bulut gölge yapmış, onlara (gökten) kudret helvası ve bıldırcın indirmiştik. (Ayrıca demiştik ki:) "Size rızık olarak verdiğimiz şeylerin güzel ve temiz olanlarından yiyin.". Ne var ki onlar, bize zulmetmemişler, fakat kendi kendilerine zulmetmişlerdi.

159 Musa kavmi içerisinde öyle bir cemaat vardı ki, bunlar, halkı Allah katından gelmiş olan hakka irşat ediyorlar ve insanlar arasında hükmettikleri zaman adaletten ayrılmıyorlardı. Keza hiç kimsenin malını gasbetmiyorlar, rüşvet almıyor, haksız yere mal yemiyorlardı. Böyle bir cemaat, Musa devrinde bulunduğu gibi, Musa'dan sonraki asırlarda ve hatta Tevrat'ın tahrife uğrayıp aslının ortadan kalktığı son asırlarda bile vardı. Kur'an-ı Kerim, böyle bir cemaatin varlığına, muhtelif ayetlerinde işaret etmiştir. Mesela Âl-i İmran suresinin 113. ayetinde şöyle denilmiştir: *"Kitap ehlinin hepsi de bir değildir. Onlardan hakka yönelmiş öyle bir cemaat vardır ki, gece vakti sec-*

de edip Allah'ın ayetlerini okurlar.". Yine aynı surenin 199. ayetinde, yalnız kendi kitaplarına değil; fakat Hazreti Peygamber'e indirilen Kur'an'a da iman ettikleri zikredilmiş ve bunlara, Rableri katında bulunan mükafatlar müjdelenmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Kitap ehlinden öyle kimseler vardır ki, Allah'a, size indirilene ve ve kendilerine indirilene Allah'tan korkarak iman ederler; Allah'ın ayetlerini yok pahasına satmazlar. İşte böylelerinin Rableri katında mükafatları vardır. Allah, şüphesiz hesabı çabuk görendir.".* Aynı suresinin 75. ayetinde ise, kitap ehli içerisinde bulunan güvenilir kişilerden sözedilmiş ve bunların, zıddı olan diğer kimselerle mukayesesi yapılmıştır: *Kitap ehlinden öyle kimseler vardır ki, onlara tonlarca mal emanet etsen, onu sana aynen geri verirler. Yine onlardan öyle kimseler de vardır ki, onlara da bir dinar emanet etsen, başlarında dikilp durmadıkça, onu sana geri vermezler.".*

Kur'an-ı Kerim'de kitap ehliyle ilgili olarak yer alan bu ve benzeri ayetlerde, onların başlıca üç sınıfı kastedilmiştir.

1) Musa'yı idrak eden ve onun devrinde yaşayan İsrailoğullarıdır ki, halen tefsir etmekte olduğumuz ayet-i kerimede sözü edilenlerdir.

2) Musa'dan sonra gelen ve diğer Peygamberler'i idrak edip onlara iman eden, fakat Hazreti Peygamber devrine yetişmeyen kitap ehlidir.

3) Hazreti Peygamber devrini idrak eden ve onunla aynı devirde yaşayanlardır.

Kitap ehlinden ilk iki sınıf, kendilerine gönderilen Peygamberler'e ve onlar vasıtasıyla indirilen kitaplara iman etmiş, hakkı bilen ve hak yolda giden kimseler olmaları dolayısıyla, hiç şüphesiz, Allah'ın rızasını kazanmış ve rahmetine müstehak olmuşlardır. Bunlar, yukarıda açıkladığımız Allah Teâlâ'nın156. ayetindeki *"İyiliği, (benden) sakınanlara, zekatı verenlere ve bir de ayetlerimize iman edenlere yazacağım."* sözüyle müjdelediği müminlerdir.

Hazreti Peygamber devrini idrak ederek onunla birlikte yaşayan, onu görmeseler bile kendi kitaplarının geleceğini haber vermesi ve sıfatlarını açık açık zikretmesi dolayısıyla onu oğullarını tanıdıkları gibi tanıyan, ona ve kendisine indirilen Kur'an'a iman eden kitap ehlinin üçüncü sınıfına gelince, bunlar, hiç şüphesiz Kitap ehlinden iken sair insanlar gibi ihtida edip Müslüman olan ve İlahî rahmete müstehak olan kimselerdir. Bunlar, yukarıda açıkladığımız 157. ayette de zikredilen ve *"Yanlarındaki Tevrat ve İncil'de yazılı olarak buldukları ümmi Nebi'ye, Resul'e tabi olanlardır.".* Kur'an-ı Kerim'de zaman zaman bunlardan "kitap ehli" adı altında söz edilmesi, sonra da iman ve ibadetleri yönünden methedilmeleri, bunların Hazreti Peygamber'e ve Kur'an-ı Kerim'e iman ettikleri halde, Yahudi veya Hıristiyan dinine bağlı kalmaları dolayısıyla değil; fakat onların örnek birer Müslüman olmaları dolayısıyladır. Bazı çağdaş tefsir yazarlarının iddiaları hilafına, bunlar, Yahudiliği veya Hıristiyanlığı terketmiş ve kendilerini sadece İslam'a, Allah'ın tek olan dinine adamış olan Müslümanlardır. Zira onlar da inanmışlardır ki, Hazreti Peygamber'in gelişinden sonra Allah katında Yahudilik veya Hıristiyanlık diye bir din artık kalmamıştır. Hangi Yahudi veya Hıristiyan, Hazreti Peygamber'e ve ona indirilen Kur'an-ı Kerim'e iman ettikten ve bu imanın tabii bir sonucu olarak Hazreti Peygamber'e tabi olduktan sonra, yine de ben Yahudiyim yahut ben Hıristiyanım der. Yahut hangi akıl sahibi, bir Yahudi veya Hıristiyanın, hidayete erip Hazreti Peygamber'e ve Kur'an-ı Kerim'e gerçek manada iman ettikten sonra, onun yine de Yahudi veya Hıristiyan olarak kalabileceğini kabul eder, veya böyle bir iddiada bulunur? Bununla beraber, biraz önce de işaret ettiğimiz gibi, Kur'an-ı Kerim'de zaman zaman bu sınıftan olan müminler kitap ehli adı altında zikredilmişlerse, bunun özel bir gayesi veya hedefi vardır ve o da, hidayete eren kitap ehlini, Hazreti Peygamber devrine yetişmiş, onun davetini duymuş, Rabbinden aldığı vahiyden haberdar olmuş ve Peygamber olduğunu ileri süren bu şahsın, yanlarında bu-

lunan Tevrat veya İncil'de yazılı sıfatlara aynen sahip olduğunu anlamış olduğu halde, ona yine de iman etmemiş aksine kin ve düşmanlık beslemiş diğer kitap ehlinden olan inançsızlara örnek kılmak içindir. Eğer Kur'an-ı Kerim, daha önce Yahudi veya Hıristiyan olan bir insanın, Hazreti Peygamber'in gelişiyle Yahudiliği veya Hıristiyanlığı terkedip Hazreti Peygamber'e tabi olduğunu zikretmemiş, yahut onun kitap ehlinden bir mümin olduğunu bildirmemiş olsaydı, onu, kitap ehlinden olan ve o halde kalan inançsız kimselere nasıl örnek gösterebilirdi?

160 Allah Teâlâ, Musa kavmini *esbât* denilen on iki fırkaya veya on iki kabileye ayırmıştı. Her bir kabile, kendine has birtakım yaşayış biçimleriyle veya hayat anlayışlarıyla diğerlerinden ayrılsa bile, hepsi de Allah'ın çeşitli nimetlerinden yeterince faydalanıyorlardı. Güneşin kavurduğu Tih sahrasında sık sık suya ihtiyaç duyuyorlar ve Musa'dan devamlı su istiyorlardı. Bu ihtiyaç karşısında Rabbi Musa'ya asasını taşa vurmasını emretmişti ve bu vuruş neticesinde taş üzerinde on iki delik açılmış ve bu deliklerden su fışkırmaya başlamıştı. Bu, şüphesiz, Musa'ya Rabbi tarafından verilen büyük bir mucize idi ve bu mucize ile kavim, kızgın çölde hiçbir sıkıntıya maruz kalmadan su ihtiyacını karşılayabiliyordu. Taşta on iki kabile sayısınca pınar açılması bile, kavme sağlanan bu kolaylığın büyüklüğünü göstermeye yeterlidir. Çünkü her kabileye bir pınar tahsis edilmesi ve her birinin su alacağı yeri bilmesi sayesinde, su başında meydana gelebilecek izdiham veya itişip kakışma da önlenmiş oluyordu.

Allah Teâlâ tarafından Musa kavmine ihsan edilen nimet, sadece sudan ibaret olmamıştır. Su, hiç şüphesiz, çölde en çok aranan ve en çok ihtiyaç duyulan bir maddedir. Fakat gökyüzündeki güneşin yakıcı ışıklarını kızgın kumlardaki insan vücudu üzerinde topladığı ve onu hareket edemez bir hale getirdiği andaki çaresizliğini su ile telafi etmek de çok defa mümkün olamamaktadır. Bu gibi durumlarda bir bulut kümesinin güneşi örterek ışıklarının yeryüzüne inmesini önlemesi, yahut yeryüzünde güneşten kavrulmuş insanlara gölge yapması kadar tatlı bir şey tasavvur edilemez. İşte Allah Teâlâ'nın su ile birlikte İsrailoğullarına ihsan ettiği bir başka nimet de, güneşin bir bulut ile kapatılması ve üzerlerine gölge yapılmasıdır.

Su ve gölge, çölde kalmış insanlar için hiç şüphesiz başlıca cankurtaran sayılır. Fakat yine de bunların, bir insanın hayatını idame ettirebilmesi için yeterli oldukları söylenemez. Eğer o insan yiyecek ve karın doyuracak hiçbir şey bulamaz, açlık tehlikesiyle karşı karşıya kalırsa, ne su ne de gölge onu uzun süre yaşatamaz. İşte Allah Teâlâ, İsrailoğullarına çölde ihsan ettiği su ve gölge gibi iki büyük nimetle onları rahata kavuşturduktan sonra, aç kalmamaları için gökten kudret helvası ve bıldırcın indirmiş ve bunlardan hiç zahmetsiz istifade etmelerini sağlamıştır. Ayet-i kerimede, *menn* olarak zikredilen kudret helvası, sabah vakitleri, yüksek ısı değişikliği neticesi ağaç yaprakları ve taşlar üzerinde meydana gelen tatlımsı bir tabakadır ki, kolayca toplanır ve yenir. *Selvâ* olarak zikredilen bıldırcın ise protein ve kalori yönünden zengin bir kuş türüdür.

Allah Teâlâ, ayet-i kerimede zikredilen bu nimetleri İsrailoğullarına ihsan ettikten ve böylece onların, Mısır'dan kurtarılıp mukaddes arza doğru yolculuk ederken geçmek zorunda oldukları sahrayı değeri yüksek nimetlerle onlara kolaylaştırdıktan sonra, bir hususta onları uyarmış ve "İşte bunlar, size ihsan ettiğimiz güzel ve temiz yiyeceklerdir. Binaenaleyh onlarla yetinin ve size ihsan olunan bu nimetlere karşılık şükretmeyi de unutmayın." buyurmuştur. Ancak Yahudiler, Allah Teâlâ'nın çölde kendilerine ihsan ettiği, değeri hiçbir şeyle ölçülemeyecek kadar yüksek olan bu nimetlerle yetinmişler ve bu nimetlere karşı Allah'a şükretmişler midir? Bu soruya "evet" cevabını vermek mümkün değildir. Çünkü ayet-i kerimenin son kısmında yer alan *"Ne var ki onlar, bize zulmetmemişler, fakat kendikendilerine zulmet-*

mişlerdir." mealindeki ibare, her ne kadar onların nasıl menfi bir tavır içine girdikleri ve kendilerine ihsan edilen nimetlere karşılık nasıl çirkin bir davranış veya nankörlük sergiledikleri açıklanmamış ise de, onlar ayet-i kerimede zikredilmeyen bu davranış veya nankörlükle büyük zulüm işlemişler ve Allah Teâlâ da, işledikleri bu zulmün, ancak kendilerine dokunacağını, yahut sadece kendikendilerine zulmetmiş olacaklarını bildirmiştir.

وَإِذْ قِيلَ لَهُمُ اسْكُنُوا هَٰذِهِ الْقَرْيَةَ وَكُلُوا مِنْهَا حَيْثُ شِئْتُمْ وَقُولُوا حِطَّةٌ وَادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا نَغْفِرْ
لَكُمْ خَطِيئَاتِكُمْ ۚ سَنَزِيدُ الْمُحْسِنِينَ ﴿١٦١﴾ فَبَدَّلَ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ قَوْلًا غَيْرَ الَّذِي قِيلَ لَهُمْ فَأَرْسَلْنَا
عَلَيْهِمْ رِجْزًا مِنَ السَّمَاءِ بِمَا كَانُوا يَظْلِمُونَ ﴿١٦٢﴾

[161] Nitekim onlara "Şu şehirde oturun; dilediğiniz şekilde orada yiyin. Hıtta (bağışla) diyin ve kapıdan secde ederek girin. Biz de sizin kusurlarınızı bağışlayalım. İyilik edenlere (ecirlerini) daha da artıracağız." denilmişti.

[162] Fakat içlerinden o zulmedenler, sözü, kendilerine söylenenden başka bir şekle çevirmişlerdi de biz de onların üzerine, zulmetmiş olmaları dolayısıyla, gökten bir azap göndermiştik.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, İsrailoğulları içerisinde Allah'a, Allah'ın ayetlerine ve Peygamberler'ine inanmış, halkı hakka irşat eden ve aralarında adaletle hüküm veren bir cemaatin bulunduğuna işaret ettikten, Mısır çıkışı, çölü geçerken kendilerine ihsan edilen, onları hem susuzluktan hem güneşin yakıcı ışığından hem de açlıktan koruyacak çok değerli nimetleri zikrederek bu nimetlere karşılık şükretmelerini ve aşırılığa kaçmamalarını emrettiği halde, onların şükretmek yerine nankörlük ederek zulmettiklerini, ancak bu zulümlerinin de sadece kendi nefislerine dokunacağını açıkladıktan sonra, yukarıdaki ayetlerinde, onların bu nankörlüklerini teyit eden diğer isyankar davranışlarını, yahut zulümlerini zikretmiştir ki, bu da her zamanki davranışları gibi kendilerinden istenilenin aksini yaparak Allah'ın emrine karşı gelmekten başka bir şey değildir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[161] Nitekim onlara "Şu şehirde oturun; dilediğiniz şekilde orada yiyin. Hıtta (bağışla) diyin ve kapıdan secde ederek girin. Biz de sizin kusurlarınızı bağışlayalım. İyilik edenlere (ecirlerini) daha da artıracağız." denilmişti.

[162] Fakat içlerinden o zulmedenler, sözü, kendilerine söylenenden başka bir şekle çevirmişlerdi de, biz de onların üzerine zulmetmiş olmaları dolayısıyla, gökten bir azap göndermiştik.

161 Her iki ayet-i kerimede zikredilen kıssa, manada herhangi bir değişikliğe yol açmayan bazı kelime farklılıklarıyla Bakara suresinin 58 ve 59. ayetlerinde zikredilen kıssanın aynıdır. Bilindiği gibi Bakara suresi, Hicret'le birlikte Medine'de nazil olmaya başlayan bir suredir ve bu surenin nüzulü boyunca Müslümanlar, Medine ve civarında yaşayan Yahudilerle devamlı bir mücadele halinde olmuşlardır. Hazreti Peygamber, bütün insanlara gönderilmiş bir Peygamber olması dolayısıyla, Yahudilerin de diğer insanlar gibi İslam'a davet olunduklarına hiç şüphe yoktur. Kur'an-ı Kerim'de, zaman za-

man Yahudilere, zaman zaman da kitap ehline yöneltilmiş hitaplarda bunun pek çok örneğini görmek mümkündür. Gerçek böyle olduğu halde, Musa kavmi içerisinde birbirini hakka irşat eden ve aralarında hükmettikleri zaman adaletle hükmeden çok az sayıdaki kimse dışında Yahudilerin büyük çoğunluğu, Hazreti Peygamber'e karşı gelen, ona düşman olan ve hatta onu öldürmeyi bile düşünen kimselerdi. O halde Yahudilerin, kendilerine ihsan edilen sayısız nimetlere rağmen, Allah'a şükretmek yerine O'na nankörlükle mukabelede bulunmaları, ayetlerini ve Peygamberler'ini inkâr ederek küfür ve isyana yönelmeleri, onların başlıca vasıflarıydı ve Musa devrinden Hazreti Peygamber devrine kadar bu vasıflarını hiç terketmemişlerdi. İşte Allah Teâlâ bu iki ayetinde, onların bu vasıflarına uygun davranışlarından bazı örnekler daha vermiş ve şöyle buyurmuştur: "Onlara, şu şehirde oturun ve orada dilediğiniz şekilde yiyin, için. Kapısından da secde ederek girin ve *hıtta* (bağışla) diyin." denildiği zaman, Buhârî (*Sahih,* V. 148) ve Müslim (*Sahih,* IV. 2312) tarafından da nakledilen bir hadisten öğrendiğimize göre, onlar, kendilerine söylenenin aksini yapmışlar ve şehre secde ederek değil; fakat kıçları üzerinde sürünerek girmişler, *hıtta* demek yerine de alaylı bir tavırla *habbe* (buğday veya arpa tanesi) demişler ve böylece Allah'ın emrine karşı gelmişlerdir. Ebû Hureyre'den gelen ve Hemmâm İbn Munebbih'in *Sahife*'sinde 115. sırada da yer alan bu hadisinde Hazreti Peygamber şöyle buyurmuştur: "İsrailoğullarına, kapıdan secde ederek girin ve *hıtta* deyin, denildi; fakat onlar sözü değiştirerek kıçları üzerinde sürünüp girdiler ve (hıtta yerine) *habbe* dediler.".

Bakara suresinin yukarıda işaret ettiğimiz ayetlerinde de açıklandığı gibi, İsrailoğullarına girmeleri ve oturup diledikleri gibi yiyip içmeleri emredilen bu şehrin hangi şehir olduğu açıklanmamıştır. Bunun Beytu'l-Makdis veya bir başka şehir olması mümkündür. Eğer Mâide suresinin *"Ey kavmim! Allah'ın sizin için takdir edip yazdığı Mukaddes Arz'a girin; ardınıza dönmeyin. Aksi halde hüsrana uğrayanlara dönersiniz."* mealindeki 21. ayetiyle bu ayet arasında bir bağlantının var olduğu kabul edilirse, bu takdirde, oturmaları emredilen şehrin, Arz-ı Mukaddes'te bulunan şehirlerden biri olduğu anlaşılır. Fakat bunun da Musa'nın (as) vefatından sonraki bir devirde cereyan etmiş olması gerekir; zira Hazreti Musa, Tih sahrasında vefat etmiş, Arz-ı Mukaddes'e hiç ayak basmamıştır. En doğrusunu hiç şüphesiz Allah bilir.

Yahudiler, Allah'ın emirlerine uysalar ve Peygamberler'inin gösterdiği yolda gitselerdi, Allah, hiç şüphesiz onların kusurlarını bağışlar, işledikleri iyi amellerin karşılığı olan sevabı kat kat artırarak verirdi. Çünkü bu, O'nun kendilerine olan vaadi idi ve Allah, hiçbir zaman vaadinden dönmez. Fakat onlar, daima Allah'ın emirlerine karşı gelmişler, Kur'an-ı Kerim'de de sık sık tekrarlandığı gibi, Peygamberler'ini ya yalanlamışlar ya da öldürmüşlerdir.

162 Peki, onlar böyle davranmışlardır da bunun neticesi ne olmuştur? Onlar, kendilerine söylenen her sözü veya her emri ters çevirip Allah'a karşı gelince, Allah da onların üzerlerine gökten birbiri arkasına azap indirmiştir. Allah'ın taatından çıkıp kendi nefislerine ve şeytanlarına uymanın bir neticesi olarak, dünyada zelil ve makhur yaşamaya mahkum edilmişler, ahirette de kendileri için ebedi bir cehennem azabı hazırlanmıştır. Bu, kendi arzu ve istekleriyle Allah'a karşı gelenlerin ve isyan edenlerin hak ettikleri cezadan başka bir şey değildir. Allah, bu azabı hazırlamakla onlara zulmetmemiş; fakat asıl onlar kendi kendilerine zulmetmişlerdir.

وَسْـَٔلْهُمْ عَنِ الْقَرْيَةِ الَّتِي كَانَتْ حَاضِرَةَ الْبَحْرِ ۘ إِذْ يَعْدُونَ فِي السَّبْتِ إِذْ تَأْتِيهِمْ حِيتَانُهُمْ يَوْمَ سَبْتِهِمْ
شُرَّعًا وَيَوْمَ لَا يَسْبِتُونَ ۙ لَا تَأْتِيهِمْ ۚ كَذَٰلِكَ نَبْلُوهُمْ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ﴿١٦٣﴾ وَإِذْ قَالَتْ أُمَّةٌ مِنْهُمْ لِمَ تَعِظُونَ
قَوْمًا ۙ اللَّهُ مُهْلِكُهُمْ أَوْ مُعَذِّبُهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا ۖ قَالُوا مَعْذِرَةً إِلَىٰ رَبِّكُمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿١٦٤﴾ فَلَمَّا نَسُوا مَا
ذُكِّرُوا بِهِ أَنْجَيْنَا الَّذِينَ يَنْهَوْنَ عَنِ السُّوءِ وَأَخَذْنَا الَّذِينَ ظَلَمُوا بِعَذَابٍ بَئِيسٍ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ
﴿١٦٥﴾ فَلَمَّا عَتَوْا عَنْ مَا نُهُوا عَنْهُ قُلْنَا لَهُمْ كُونُوا قِرَدَةً خَاسِئِينَ ﴿١٦٦﴾

163 Onlara, deniz kenarında bulunan şehir (halkı)nın halini sor: Hani Cumartesi gününün hürmetini ihlal edip haddi aşmışlardı: Cumartesi yaptıkları ve (Cumartesinin hürmetine riayet ettikleri) gün, balıklar onlara akın akın gelirler, Cumartesi yapmadıkları gün ise, onlara hiç balık gelmezdi. İşte biz, yoldan çıkmış olmaları dolayısıyla onları böyle imtihan ediyorduk.

164 İçlerinden bir topluluk, "Allah'ın kendilerini helak edeceği, yahut şiddetli bir azap ile cezalandıracağı bir kavme niçin öğüt veriyorsunuz?" demişti de, onlar: Rabbimize mazeret olmak üzere. Belki sakınırlar." demişlerdi.

165 Kendilerine hatırlatılanları (ve verilen öğütleri) onlar unutunca, kötülükten menedenleri kurtarmış; zulmedenleri ise, işledikleri fısk yüzünden şiddetli bir azap ile yakalamıştık.

166 Menolundukları şeyden vazgeçmeyince, biz de onlara "Horlanan maymunlar olun." demiştik.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, Yahudilerin kendilerine ihsan edilen sayısız nimetlere karşılık Allah'a şükretmeleri gerekirken nasıl nankörlük yaptıklarını ve isyan ettiklerini hatırlattıktan ve bu davranışlarına örnek olarak kendilerine "Şu şehre kapısından secde ederek girin ve orada oturun. Kusurlarınızın bağışlanması için *hıtta* deyin. Unutmayın ki iyilik edenlerin ecirleri kat kat artırılarak verilir." denildiği halde, onların bu sözü tersine çevirip kapıdan secde ederek girmek yerine kıçları üzerinde sürünerek girdiklerini, *hıtta* demek yerine de *habbe* dediklerini, Allah'ın emrine karşı gelmeleri ve isyan etmeleri yüzünden de üzerlerine gökten bir azap indirildiğini açıkladıktan sonra, yukarıdaki ayetlerinde, Yahudilerin Allah'ın emrine aykırı düşen başka çeşit davranışlarını zikretmiş ve bu davranışa karşılık hak ettikleri dünyevi cezayı açıklamıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

163 Onlara, deniz kenarında bulunan şehir (halkı) nın halini sor: Hani Cumartesi gününün hurmetini ihlal edip haddi aşmışlardı: Cumartesi yaptıkları ve (Cumartesinin hürmetine riayet ettikleri) gün, balıklar onlara akın akın gelirler, Cumartesi yapmadıkları gün ise, onlara hiç balık gelmezdi. İşte biz, yoldan çıkmış olmaları dolayısıyla onları böyle imtihan ediyorduk.

163 Müslim (*Sahih,* II. 586) ve Nesâî (*Sünen*, III. 87) tarafından Ebû Hureyre ve Huzeyfe'den nakledilen bir hadisinde Resulullah (sas.) şöyle buyurmuştur: "Allah, bizden önce gelenleri Cuma gününden saptırdı. Böylece Cumartesi günü Yahudilerin, Pazar günü de Hıristiyanların özel günleri oldu. Sonra bizi getirdi ve Cuma gününün yolunu bize gösterdi. Böylece Cuma, Cumartesi ve Pazar günlerini ibadet günü kılmış ol-

du. İşte bunun gibi kıyamet gününde de onlar bize tabi olacaklardır. Biz, dünya ehlinin sonuncuları, kıyamet günü de bütün mahlukattan önce lehlerinde hüküm verilecek olanların ilkiyiz.".

Keza Buhârî (*Sahih,* I. 211) ve Müslim (*Sahih,* II. 585) tarafından nakledilen başka bir hadisinde de Hazreti Peygamber şöyle buyurmuştur: "Bizler *âhırûn* (sonuncular), kıyamet günü de *evvelûn* (ilkler)uz; bizler cennete girecek olanların ilkiyiz. Şu var ki onlara kitap bizden önce verildiği halde bize onlardan sonra verildi. Sonra onlar ihtilafa düştüler. Allah bizi, onların ihtilaf ettikleri hakka hidayet eyledi. İşte bu, onların ihtilafa düştükleri günleriydi. Allah bizi ona (yani Cuma gününe) hidayet etti. Binaenaleyh bugün bizim, yarın Yahudilerin, yarından sonra da Hıristiyanlarındır.".

Hazreti Peygamber'den sahih olarak nakledilen bu hadislerden de anlaşıldığı üzere, Allah Teâlâ nasıl Cuma gününü Müslümanlara, Pazar gününü de Hıristiyanlara ibadet günü yaparak o günü ibadetle geçirmelerini emretmişse, Cumartesi gününü de Yahudilere tahsis etmiş ve bu günde ticareti terkederek yalnız ibadetle meşgul olmalarını emretmiştir. Ne var ki onlar, daha önce de açıkladığımız gibi, tabiatları icabı Allah'ın emirlerine daima muhalefet ettikleri için, kendilerine ibadet günü olarak tahsis edilen Cumartesi gününün hürmetini ihlal etmişler ve bu günü de, ticaret işleriyle uğraştıkları sair günlerden biri yapmışlardır. Nitekim bir sahil kasabasında cereyan eden ve dikkatlerini çeken bir hadise, bu davranışlarının en canlı örneklerinden birini teşkil eder. Yahudiler, av yasağının dahil olduğu Cumartesi gününün hürmetine saygı gösterip onu ihlal etmedikleri gün denizde bulunan bütün balıklar, sahilde kendilerine doğru gelirler ve hiç can korkusuna kapılmadan su yüzüne çıkarak sahilde dolaşanları, yahut kendilerine yem atanları adeta selamlarlardı. Fakat onlar, Cumartesi gününün hürmetini ihlal edip balık avlamaya kalkıştıkları zaman, su yüzünde tek bir balık görülmez; hepsi de can korkusu ile, ya suyun derinliklerine inerler yahutta sâhilden uzaklaşıp giderlerdi. Bu, hiç şüphesiz, Allah Teâlâ'nın isyankar bir kavmi sınamasından veya imtihan etmesinden başka bir şey değildi.

Ayet-i kerimede Allah Teâlâ, sevgili Peygamber'ine hitap etmiş ve yaşadığı devir Yahudilerine, geçmiş devirlerde deniz kenarında yaşayan bir kasaba halkının halini sormasını emretmiştir. İşte, Cumartesi günü av yasağını ihlal ederek denizde balık avlayan ve böylece Allah'ın emrine karşı gelen bu kasaba halkı da Peygamber devrinde yaşayan Yahudilerin ataları idiler. Binaenaleyh bu hadise de göstermektedir ki, Yahudilerin İlahî emirlere karşı isyankar davranışlarında hiçbir değişiklik olmamış, asırlarca önce yaşayan ataları bu emirler karşısında nasıl davranmışlarsa, asırlar geçtikten sonra onların torunları da aynı davranışlarını sürdürmüşler ve kendilerini İslam'a davet eden son Peygamber'e karşı çıkarak onu ve onun tebliğ ettiği Kur'an ayetlerini inkâr etmekten çekinmemişlerdir.

Tevrat tarafından nakledilmemekle beraber Yahudiler tarafından çok iyi bilindiğine şüphe bulunmayan bu hadise, özet olarak Bakara suresinde de zikredilmiş ve 65. ayette Yahudilere hitapla şöyle denilmiştir: *"Cumartesi günü, içinizden haddi aşanların durumunu şüphesiz bilirsiniz. Hani onlara, horlanan maymunlar olun, demiştik."*. Keza Nisa suresinin 47. ayetinde, Cumartesi gününün hurmetini ihlal edenler *sebt halkı* adıyla zikredilmiş ve bunlara işaretle Yahudilere hitap edilerek *"Ey kendilerine kitap verilmiş olanlar! Birtakım yüzleri belli belirsiz edip arkalarına döndürmeden, yahut sebt halkına lanet ettiğimiz gibi onları lanetlemeden önce, nezdinizde bulunan (Tevrat)'ı tasdik etmek için indirdiğimiz (Kur'an)'e iman edin."* denilmiş, 154. ayette de *"...Onlara, kapıdan secde ederek girin, keza yine onlara, Cumartesi günü avlanarak haddi aşmayın, demiş, bu hususlarda kendilerinden bir de sağlam söz almıştık."* denilerek bu hadiseden kısaca söz edilmiştir. Hadisenin,

Medine'de nazil olan Bakara ve Nisa surelerinde çok daha kısa olarak zikredilmesine karşılık, Hazreti Peygamber'in hiçbir Yahudi ile karşılaşmadığı Mekke döneminde nazil olan Â'râf suresinde daha mufassal olarak ele alınmasında, aklını kullananlar için alınması gereken bir ders veya ibret bulunduğuna şüphe yoktur. O da, daha önce zikredildiği gibi, Hazreti Peygamber'in ümmi olmasına, yani okuma yazma bilmemesine ve dolayısıyla kitap okuyamayan bir kimse olmasına rağmen, Yahudi tarihine ait çok eski bir hadiseyi haber vermesidir. O halde Mekke döneminde, Müslümanların henüz Yahudilerle temas etmedikleri bir sırada, onun, Yahudi tarihine ait çok eski bir hadiseyi herhangi bir kitaptan okumadan veya bir Yahudiden dinlemeden haber vermesi, mucizeden başka bir şeyle nitelendirilemez ve bu da, o hadisenin ancak vahiy yoluyle Rabbi tarafından kendisine haber verildiğine delalet eder.

164 İçlerinden bir topluluk, "Allah'ın kendilerini helak edeceği, yahut şiddetli bir azap ile cezalandıracağı bir kavme niçin öğüt veriyorsunuz?" demişti de, onlar: Rabbimize mazeret olmak üzere. Belki sakınırlar." demişlerdi.

165 Kendilerine hatırlatılanları (ve verilen öğütleri) onlar unutunca, kötülükten menedenleri kurtarmış, zulmedenleri ise, işledikleri fısk yüzünden, şiddetli bir azap ile yakalamıştık.

166 Menolundukları şeyden vazgeçmeyince, biz de onlara "Horlanan maymunlar olun." demiştik.

164 Bir evvelki ayet-i kerimede, kendilerinden söz edilen ve Hazreti Peygamber'den, devrinin Yahudilerinden hallerinin sorulması istenen kasaba halkının, Cumartesi günü avlanma yasağını ihlal ederek Allah'ın emrine karşı gelmesi, onların birbirine muhalif üç gruba ayrılmalarına sebep olmuştu. Birinci grup, bu yasağı bizzat işleyen, yani Cumartesi günü balık avına çıkarak Allah'ın emrine karşı gelen gruptu. İkinci grup, birincileri yaptıkları işin kötülüğünü ve çirkinliğini ileri sürerek bundan menetmeye çalışan ve böylece onlardan ayrılan gruptu. Üçüncü grup ise, yasağın ihlalinde birincilere katılmamakla birlikte, onları yaptıklarını işten menetmeyen, fakat meneden ikinci gruba "Siz neden karışıyorsunuz?" diyerek onlara müdahele eden gruptu. Bu ayet-i kerimede, asileri, yani Cumartesi gününün hurmetini ihlal eden birinci grubu, yaptıkları işten menetmeye ve onlara engel olmaya çalışan ikinci grup ile, "Siz neden karışıyorsunuz?" diyen müdaheleci üçüncü gruptan sözedilmiştir. Filhakika ikinci grupta yer alanlar, asileri yaptıkları işten menetmeye çalışınca, üçüncü gruptakiler onlara "Siz, Cumartesi gününün hürmetini ihlal edip Allah'a karşı gelenlere neden öğütler verip onları yaptıkları bu işten menetmeye çalışıyorsunuz? Nasıl olsa Allah, onları bu davranışları dolayısıyla cezalandıracak, yahut şiddetli bir azap ile helak edecek." demişlerdi. Asilere karşı gelenler ise, üçüncü grubun bu sözlerine karşı kendilerini müdafaa etmişler ve Allah'ın marufu emr, münkerden nehy hükmüne uyduklarını söylemişlerdir. Filhakika *emr bil ma'rûf nehy anil munker,* yani marufu emredip münkerden nehyetmek, inanan her insanın üzerine vaciptir. Marufu, yani Allah'ın yapılmasını emrettiği her iyi ve güzel şeyin yapılmasını din kardeşine emretmemek, yahut münker olan, yani Allah'ın haram kıldığı her kötü ve çirkin işi görüp de ona ses çıkarmamak, yahut onun yapılmasına engel olmamak, Allah'ın maruf ve münkerle ilgili bu hükmüne aykırı davranmak manasına gelir. İşte, asileri yaptıkları işten menetmeye çalışan ikinci grubun gayesi de, Allah'ın bu hükmüne riayet etmekti ve kendilerine "Neden karışıyorsunuz?" diyerek müdahele eden üçüncü gruba verdikleri cevapla da bunu ifade etmiş oluyor ve sonra da şunu ilave ediyorlardı: Bizim onlara engel olmaya çalışmamızın belki hiçbir faydası olmayabilir; fakat biz bunu yapmakla üzerimize

düşen münkerden nehiy görevini yerine getirmiş oluyoruz. Onlar bu davranışlarından vazgeçmedikleri takdirde, bunun cezasını dünyada ve ahirette elbette göreceklerdir. Fakat bizim onlara engel olmaya çalışmamızın belki de bir faydası olur ve onlar da yaptıkları işten vazgeçip tevbe ederler; Allah da onların tevbelerini kabul eder ve bu davranışlarıyla onları mükafatlandırır.

165 Cumartesi gününün hürmetini ihlal ederek Allah'ın emrine karşı çıkanlara, onları yaptıkları işten vazgeçirmeye çalışanların öğütleri hiçbir fayda sağlamamış, aksine azgınlıklarını daha da artırarak isyankar davranışlarını sürdürmüşlerdir. İşte bundan sonradır ki, Allah Teâlâ, onlara öğüt vererek yaptıkları kötü işten vazgeçirmeye çalışanları kurtarmış, asileri ise, en şiddetli azap ile cezalandırmıştır. Ayet-i kerimede, üçüncü gruptakilerin yani asilere öğüt vererek onları kötülüklerinden vazgeçirmeye çalışanlara "Nasıl olsa Allah'ın helak edeceği, yahut şiddetli bir azap ile cezalandıracağı kimselere neden öğüt veriyorsunuz?" diyenlerin akibeti hakkında hiçbir bilgi verilmemiştir. Onların, asilerin davranışları karşısında sükut etmeleri ve onları işledikleri kötülüklerden vazgeçirmeye çalışmamaları, onlar gibi kötülük işlemeseler bile, kurtuluşlarına bir vesile olmuş mudur yoksa onlar da cezalandırılanlar arasında mıdırlar? Bu hususta söylenebilecek kesin bir bilgi yoktur. Bu sebeple müfessirlerden bazıları, onların, methedilmeye layık bir davranışları olmadığı için medhedilmediklerini, fakat zemmedilecek bir kötülük de işlemedikleri için zemmedilmediklerini ve dolayısıyla haklarında hiçbir şey söylenmediğini ileri sürerlerken; diğer bazıları, asilerin Allah tarafından cezalandırılacaklarını söylemiş ve buna inanmış olmaları dolayısıyla onların da kurtuluşa erenlerden olduklarını söylemişlerdir. Her şeyin doğrusunu, şüphesiz en iyi Allah bilir.

166 Asilerin akibetine gelince, bunlar kendilerine yöneltilen bütün vaaz ve nasihatlara, yahut öğütlere kulak asmayıp isyankar davranışlarını sürdürünce, Allah da onlar hakkındaki hükmünü "Horlanan maymunlar olmaları" yönünde vermiştir ki, böyle bir cezanın, en şiddetli dünyevi ceza olduğuna şüphe yoktur. Bunun ahiretteki cezası ise hiç şüphesiz çok daha şiddetli olacaktır.

Bakara suresinin aynı konudaki 65. ayetiyle ilgili açıklamalarımızda da belirttiğimiz gibi, bir insanın maymun haline dönüşmesi ya şekil ve suret yönünden olur ve o insan her yönüyle maymuna benzer; yahutta insan suretini muhafaza etmekle beraber, akıl ve ruh yönünden maymunlaşır ve bütün davranışlarında maymuna benzer. Müfessirler çoğunlukla, Cumartesi gününün hürmetini ihlal edenlerin şekil ve suret yönünden değiştiklerini ileri sürmüşlerse de, kanaatimizce bu görüş, Allah'ın sünnetine aykırıdır. Allah insanı insan, maymunu da maymun olarak yaratmıştır ve bunlar arasında herhangi bir *mesh* olayı, yani insanın maymun, yahut maymunun insan haline dönüşmesi hiçbir surette bahis konusu değildir. Cumartesi gününün hürmetini ihlal etmek ve dolayısıyla Allah'ın emrine karşı gelmek, büyük günahlardan biridir; fakat unutmamak gerekir ki bundan daha büyük günahlar da vardır ve Allah'ın bütün günahkarlar hakkındaki sünneti birdir. O da her günahkarın, bir insan olarak, dünyada ve ahirette günahının ağırlığına göre cezaya müstehak olmasıdır. Bu sebeplerdir ki bir grup yahudinin maymunlaşmış olması, yahut başka bir ifadeyle sureta insan olsalar bile, akıl ve ruh yönünden daima horlanan, alay edilen ve ciddiye alınmayan bir maymuna benzemeleri akla daha yakındır. Nitekim bir sonraki ayette, Allah'a karşı gelerek maymunlaşan ve ciddiyetlerini kaybeden Yahudilerin üzerine, kıyamet gününe kadar kendilerine azap edecek kimseler gönderileceği beyan edilmiştir ki, bu beyan dahî, onların şekil yönünden hiç değişikliğe uğramadıklarının en açık delilini teşkil eder. Allah Teâlâ, bu ayetinde ve devamında şöyle buyurmuştur:

وَاِذْ تَاَذَّنَ رَبُّكَ لَيَبْعَثَنَّ عَلَيْهِمْ اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ مَنْ يَسُومُهُمْ سُٓوءَ الْعَذَابِ ۗ اِنَّ رَبَّكَ لَسَرِيعُ الْعِقَابِ ۚ وَاِنَّهُ
لَغَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٦٧﴾ وَقَطَّعْنَاهُمْ فِي الْاَرْضِ اُمَمًا ۚ مِنْهُمُ الصّٰلِحُونَ وَمِنْهُمْ دُونَ ذٰلِكَ ۖ وَبَلَوْنَاهُمْ بِالْحَسَنَاتِ
وَالسَّيِّـَٔاتِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿١٦٨﴾ فَخَلَفَ مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ وَرِثُوا الْكِتٰبَ يَاْخُذُونَ عَرَضَ هٰذَا الْاَدْنٰى
وَيَقُولُونَ سَيُغْفَرُ لَنَا ۚ وَاِنْ يَاْتِهِمْ عَرَضٌ مِثْلُهُ يَاْخُذُوهُ ۗ اَلَمْ يُؤْخَذْ عَلَيْهِمْ مِيثَاقُ الْكِتٰبِ اَنْ لَا يَقُولُوا
عَلَى اللّٰهِ اِلَّا الْحَقَّ وَدَرَسُوا مَا فِيهِ ۗ وَالدَّارُ الْاٰخِرَةُ خَيْرٌ لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ ۗ اَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿١٦٩﴾ وَالَّذِينَ يُمَسِّكُونَ
بِالْكِتٰبِ وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَ ۗ اِنَّا لَا نُضِيعُ اَجْرَ الْمُصْلِحِينَ ﴿١٧٠﴾ وَاِذْ نَتَقْنَا الْجَبَلَ فَوْقَهُمْ كَاَنَّهُ ظُلَّةٌ
وَظَنُّٓوا اَنَّهُ وَاقِعٌ بِهِمْ ۚ خُذُوا مَٓا اٰتَيْنَاكُمْ بِقُوَّةٍ وَاذْكُرُوا مَا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿١٧١﴾

167 Rabbin, "Onların üzerine, kıyamet gününe kadar onlara azabın en kötüsünü yapacak kimseler göndereceğini de." ilan etmişti. Şüphesiz Rabbin süratle ceza verendir ve O, aynı zamanda çok bağışlayıcıdır; çok merhametlidir.

168 Yeryüzünde onları (dağınık) topluluklara ayırmıştık. Onlardan bir kısmı iyiler, bir kısmı da bunların aşağısında olanlardı. Belki (kötülüklerinden) dönerler diye de onları, kah iyiliklerle kah kötülüklerle imtihana tabi tutmuştuk.

169 Onların ardından, kitap (Tevrat)a varis olan birtakım kötü insanlar gelmişti ki, "Nasıl olsa bağışlanacağız." diyerek, bu dünyanın her çeşit malını alıyorlar, onun gibi başka bir mal daha gelse, onu da almaktan geri durmuyorlardı. Oysa Allah'a karşı gerçekten başka bir şey söylemeyecekleri hususunda kendilerinden kitap misakı alınmamış mı idi? Ahiret yurdu, sakınanlar için daha hayırlıdır. Hiç akıl etmiyor musunuz?

170 Kitaba sımsıkı sarılanlar ve namazı dosdoğru kılanlar, işte, (amellerini bu şekilde) düzeltenlerin ecirlerini, biz, asla zayi etmeyiz.

171 Dağı, İsrailoğullarının üstüne bir gölgelik gibi dikmiştik de, onun, üzerlerine düşüvereceğini sanmışlardı. (İşte o zaman onlara şunu demiştik:) Size verdiğimiz (Kitab)i kuvvetle tutun ve içindekileri düşünün ki (kötülüklerden) sakınasınız.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, sevgili Peygamber'ine hitap ederek, asırlarca önce eski bir sahil şehrinde yaşayan ve Rableri tarafından Cumartesi gününün kendilerine ibadet günü yapılıp o gün iş yapmanın haram kılınmasına rağmen, onların bu günün hürmetini nasıl ihlal edip haddi aştıklarına işaretle, balık avına çıkmayıp bugünün hürmetine saygı gösterdikleri zaman, balıkların sahile kadar inip su yüzüne çıktıklarını; fakat av yasağına riayet etmeyip avlanmaya çıktıkları zaman da balıkların gözden kaybolduklarını buna misal olarak zikrettikten, onlardan başka bir grubun asilere karşı gelerek onları bugünün hürmetini ihlal etmekten vazgeçirmek için öğütler verdiklerini, başka bir grubun ise öğüt verenlere, asilerin işine karışmamalarını, zira onların nasıl olsa Allah tarafından cezalandırılacaklarını söylediklerini haber verdikten ve

neticede asilerin horlanan maymunlar haline getirilmek suretiyle cezalandırıldıklarını açıklayarak bütün bunları devrinin Yahudilerinden sormasını emrettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde bu asi Yahudiler için takdir olunan bir başka cezayı zikretmiş ve bu cezanın, üzerlerine, kendilerine kıyamete kadar azabın en kötüsünü yapacak kavimler göndermek olacağını açıklamış, daha sonra da yeryüzüne dağılmış Yahudi topluluklarının hallerini, birbirinden farklı gruplarını, bir kısmının nasıl olsa bağışlanacaklarını ileri süren dünya malına karşı haris kimseler, bir kısmının da iyi insanlar olduklarını beyan etmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

167 Rabbin, "Onların üzerine, kıyamet gününe kadar onlara azabın en kötüsünü yapacak kimseler göndereceğini de." ilan etmişti. Şüphesiz Rabbin süratle ceza verendir ve O, aynı zamanda çok bağışlayıcıdır; çok merhametlidir.

168 Yeryüzünde onları (dağınık) topluluklara ayırmıştık. Onlardan bir kısmı iyiler, bir kısmı da bunların aşağısında olanlardı. Belki (kötülüklerinden) dönerler diye de onları, kah iyiliklerle kah kötülüklerle imtihana tabi tutmuştuk.

169 Onların ardından, kitab (Tevrat)a varis olan birtakım kötü insanlar gelmişti ki, "Nasıl olsa bağışlanacağı.z" diyerek, bu dünyanın her çeşit malını alıyorlar, onun gibi başka bir mal daha gelse, onu da almaktan geri durmuyorlardı. Oysa Allah'a karşı gerçekten başka bir şey söylemeyecekleri hususunda kendilerinden kitap misakı alınmamış mı idi? Ahiret yurdu, sakınanlar için daha hayırlıdır. Hiç akıl etmiyor musunuz?

167 Allah Teâlâ, daha önce Hazreti Peygamber'e yönelttiği hitabına devam ederek buyurmuştur ki: Ey Muhammed! Rabbin, Allah'ın emirlerine karşı gelmeleri ve Peygamberler'ine isyan etmeleri sebebiyle, Yahudiler üzerine kıyamete kadar en kötü ve en şiddetli azap ile cezalandıracak ve onları hor ve hakir kılacak kimseler göndereceğini haber vermiş ve bunu gerçekleştirmeyi üzerine vacip kılmıştır. Binaenaleyh hiç kimse veya hiçbir güç, O'nun ilim ve iradesiyle sabit olan bu İlahî takdiri değiştirmeye veya ona engel olmaya kadir olamaz. Çünkü küfründe inat ve ısrar edenler hakkındaki İlahî ceza hükmü kadimen sebkat etmiş olup bu hükmün izale veya iptali artık mümkün değildir. Bu ceza, belirlenen vakitlerde hak edenlerin üzerine en şiddetli bir şekilde ve hiç gecikmeden mutlaka inecektir. Zira Rabbin, cezası en süratli olan yegane Hâkim- i Mutlak'tır.

Ayet-i kerimenin bu manasını, İsra suresinin 4-8. ayetlerinde de görmek mümkündür. Bu ayetlerinde Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"(Musa'ya verilen kitapta), İsrailoğullarına: "Yeryüzünde iki defa fesat çıkaracak ve çok kibirlenip isyan edeceksiniz." diye bildirmiştik. Nitekim ilkinin vakti gelince, üzerinize savaşta çok şiddetli olan kullarımızı göndermiştik. Onlar da ülke dahilinde kontrolü ele almışlardı. Bu, yapılması gereken bir vaad idi. Sonra size yine galibiyet vermiştik. Mallar ve oğullarla size yardım etmiş, sayınızı artırmıştık. Eğer iyilik ederseniz kendinize iyilik etmiş olursunuz; kötülük ederseniz, o da kendinizedir. Sonuncu vaad geldiği zaman da, kötülük yaparak yüzlerinizi karartmaları, ilk girdikleri gibi mescide girmeleri ve ele geçirdikleri her şeyi mahvetmeleri için yine düşmanlarınızı üzerinize göndermiştik. (Eğer bundan sonra tevbe ederseniz) belki Rabbinizin size merhamet etmesi umulur. Yok eğer (küfrünüze yine) dönerseniz, biz de (size azap göndermeye) devam ederiz. Biz zaten cehennemi kafirler için zindan yaptık."*.

Allah Teâlâ'nın Yahudiler hakkındaki bu hükmü, akıllarını kullanıp ders almasını bilenlere ibret teşkil edecek bir şekilde ve süratle gerçekleşmiş ve Allah'a isyan etmekte direnen Yahudiler, asırlar boyu kendilerine zulmeden idarecilerin ve

milletlerin hâkimiyeti altında yaşamışlardır. Birleşik İbrani Krallığı, Kral Süleyman'ın ölümünden kısa bir süre sonra halkın ihtilafa düşmesi dolayısıyla ikiye bölünmüş, Kuzeyde İsrail Krallığı, Güneyde de Yahuda Krallığı ortaya çıkmıştır. Bu bölünme, tabii olarak zaten küçük olan ülkeyi daha çok zayıf düşürmüş ve çok geçmeden İsrail Krallığı, Asurlular tarafından yıkılarak halkı esir edilmiş ve başka ülkelere götürülmüştür. Onların nerelere götürüldükleri ve nerelerde nasıl yaşadıkları hakkında tatmin edici hiçbir bilgi yoktur. Kuzeydeki krallıktan 160 yıl daha fazla yaşayan Yahuda Krallığı ise, Babil istilasına uğramış ve hem şehirleri hem ibadethaneleri tahrip edilerek binlerce Yahudi esir edilmiş ve Babilon'a götürülmüştür. Böylece Yahudiler, Mısır esaretinden sonra Babil easretini de tatmışlar ve ancak Pers krallarının müsamahası ile tekrar ülkelerine dönebilmişlerdir. Ne var ki bu sefer de ülkeleri, önce eski Yunanlıların sonra da Romalıların istilasına maruz kalmıştır. Romalılar, Titüs komutasında Kudüs'ü işgal etmişler, mallarını ve mabedlerini yakıp yıkmışlar, halkın bir kısmını kesip bir kısmını da köle olarak satmışlardır. Kudüs bir müddet sonra yeniden imar edilmişse de, Roma imparatoru Hadrian, miladi 135 senesinde şehrin temelden yıkılmasını ve binbeşyüz yahudinin kesilerek öldürülmesini, geri kalanlardan işe yarayacak olanların köle olarak satılmasını, diğerlerinin ise ülkenin ücra köşelerine sürülmesini emretmiştir.

Eğer Yahudiler, Peygamberler'i ya yalanlamak ya da öldürmek adetini terkedip dinlerinin de gereği olan tevhid inancına sımsıkı sarılmış ve imanlarının gereğini de yapmış olsalardı, İslamiyet'in zuhuru, onlar için başlıbaşına bir kurtuluş çaresi olabilirdi. Fakat onlar, Mısır esaretinden kurtuldukları andan itibaren tabiatlarının gereği olan inkâr ve isyan yolunu seçtikleri için, İslamiyet'in zuhuru ile birlikte hemen onun aleyhinde düşmanca faaliyetlere başlamışlar, sözde tevhid inancına sahip olmalarına rağmen, Hazreti Peygamber'i öldürmeye teşebbüs etmekten ve İslamiyet'e karşı onun düşmanları olan müşriklerle işbirliği yapmaktan çekinmemişlerdir. Onların bu düşmanca davranışları, bir kısmının öldürülmesine, bir kısmının da önce Medine'den sonra da Arap Yarımadası'ndan kamilen sürülmelerine sebep olmuştur. İslami fetihlerin yayılmasından ve Filistin'in İslam topraklarına katılmasından sonra ise, Yahudiler cizye ve haraç vermeye mahkum edilmişlerdir. Bundan sonra da herhangi bir devlet kurma imkanı bulamayan Yahudiler, dünyanın dörtbir yerine dağılmışlar ve nerede yaşama imkanı bulabilmişlerse oraya yerleşmişlerdir. Fakat nerede olurlarsa olsunlar, yine de hor ve hakir görülmekten ve itilip kakılmaktan kurtulamamışlardır. Avrupa ülkelerinde ve özellikle Portekiz ve İspanya'da maruz kaldıkları işkenceler, Yahudi tarihini dolduran belli başlı olaylardandır. 1390 yılında Yahudilerin İspanya'dan çıkarılmalarına karar verilmesi üzerine, bazı Hıristiyan papazların yaptıkları tesirli vaazlar, İşbiliyye'de Katolik Hıristiyanların galeyana gelip Yahudi mahallelerine saldırmalarına ve dört bine yakın Yahudiyi öldürmelerine sebep olmuştur. Buna benzer olaylar, İspanya'nın diğer şehirlerinde de cereyan etmiş ve hayatta kalan Yahudiler İspanya'yı terketmeye zorlanmışlardır. Ancak bu kaçış, onlar için yine de tam bir kurtuluş olmamış, kıyılara gelen pek çok Yahudi, oralarda yaygın bir halde bulunan korsanların eline düşmüş, malları ellerinden alındıktan sonra kendileri de köle olarak satılmışlardır. Korsanların eline düşmekten kurtulanlar ise ya açlıktan ya da salgın hastalıktan ölmüşlerdir. Bu hengamede Portekiz kralının vaadine güvenerek oraya sığınan seksen bin civarındaki Yahudi de, İspanyol rahiplerin telkinleri ve halkın baskıları neticesinde Kral'ın fikir değiştirmesiyle Portekiz'den çıkarılmışlardır.

Yahudiler, sadece Portekiz ve İspanya'dan değil, diğer Avrupa ülkelerinden de çıkarılmışlardır. 1290 yılında Kral Edvard'ın emriyle İngiltere'den,

1306'da Kral Filip'in emriyle Fransa'dan, 1360'da ve 1582'de Macaristan'dan, 1370'te Belçika'dan, 1380'de ve 1744'te Çekoslovakya'dan, 1444'te Hollanda'dan, 1540'ta İtalya'dan, 1551'de Almanya'dan, 1510' da da Rusya'dan kovulmuşlardır. Daha sonraları kovuldukları bu ülkelerden bazılarına tedrici olarak yeniden dönmüşlerse de, oralarda karşılaştıkları işkenceler yüzünden hiçbir zaman rahat yüzü görmemişlerdir. Son olarak, Nazilerin İkinci Dünya Savaşı'nda, gerek Almanya'da gerekse komşu ülkelerde yaşayan Yahudilerin imha edilmeleriyle ilgili kararlarından sonra, pek çok Yahudi öldürülmüştür. 1945 yılında Almanya teslim olduğu zaman, öldürülen Yahudi sayısı 6 milyonu bulmuştu. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, bazı Avrupa devletlerinin de yardımıyla başlatılan gizli bir göç hareketiyle Yahudiler Filistin'de toplanmaya başlamışlar, bunun neticesi olarak da, 1948 Mayıs'ında bağımsız bir İsrail devletinin kurulması sağlanmıştır. Bugün Yahudiler, Filistin'de kurulan bir devletin sahibidirler. Ancak bu devletin ömrü ne kadar sürecektir? Bunu hiç şüphesiz Allah'tan başka hiç kimse bilemez. Fakat bilinen bir şey varsa, o da, Allah Teâlâ'nın, kıyamete kadar onlara azabın en kötüsünü yapacak olan bir kavmi musallat etmek hususundaki vaadidir ve Allah, hiçbir zaman vaadinden dönmez. Daha önce zikrettiğimiz İsra suresinin 8. ayetinde de açıklandığı gibi, onlar küfürlerinde inat ve ısrar ederlerse, Allah da onlara azap göndermeye devam eder. Şunu da unutmamak gerekir ki, küfür ve isyan Yahudilerin hiç değişmeyen tabiatlarından ise, küfredenlere dünya ve ahirette azabın en kötüsünü vermek de Allah'ın değişmeyen sünnetlerindendir.

168 Allah Teâlâ bir evvelki ayetinde, küfürlerinde inat ve ısrar eden Yahudiler hakkında takdir olunan cezanın ilk şeklini, kıyamete kadar üzerlerine, onlara azabın en kötüsünü yapacak olan kavimlerin musallat edilmesi olarak beyan ettikten sonra, bu ayetinde cezanın ikinci şeklini açıklamıştır ki bu da, onların yeryüzünün muhtelif yerlerinde birbirinden ayrı fırka veya cemaatlara bölünmüş olarak bulunmalarıdır.

Birbirinden ayrı ve dağınık bir şekilde bulunan bu Yahudiler arasında, şüphesiz salih ve iyi kişiler de vardır; ve bunlar Musa'dan sonra gelen Peygamberler'e de iman etmişler ve onların yolunda gitmişlerdir. Cumartesi gününün hürmetini ihlal edenlere karşı çıkanlar bunlardan olduğu gibi, Hazreti Peygamber'in gelişinden sonra, Tevrat ve İncil'de sıfatları açıklanan son Peygamber'in o olduğuna inanarak ona tabi olan Abdullah İbn Selâm ve benzerleri de bunlardandır. Bunlar, Hazreti Peygamber'in ashabı arasında yer alan, ilimleriyle de temayüz etmiş Müslümanlardır.

Diğer Yahudiler ise, aralarında Peygamberler'i yalanlayan, fırsat buldukları takdirde öldüren, yahut öldürmeye teşebbüs eden, Allah'ın haram kıldığı her çeşit kötülüğü mubah sayıp işleyen kimselerin de bulunduğu fasık ve kafir kimselerdir ki Allah, her iki gruba da diğerlerine yaptığı muameleyi yapmıştır: Bazan onlara iyilikler ihsan etmiş; bazan da kötülükler vermiş ve böylece onları, kötülükten dönüp tevbe etmeleri için imtihana tabi tutmuştur. Zira iyilik de kötülük de insanlar için birer imtihan vesilesidir. İyilik, ona kavuşan bir insanı ya daha çok şükretmeye sevkeder ya da azdırır. Kötülük ise, onu işleyen kimsenin aklını başına getirmesine ve Rabbinden korkarak doğru yolu bulmasına sebep olduğu gibi, azgınlığının daha da artmasına yol açar. Hasılı her ikisi de aklını kullanan ve düşünen insanlar için, daha çok doğru yolu bulmalarına yardımcı olan bir imtihandır. Bu sebepledir ki Allah Teâlâ ayet-i kerimede, onları kötülükten dönmelerini sağlamak için bazen iyiliklerle bazen de kötülüklerle imtihana tabi tuttuğunu zikretmiştir.

169 Allah Teâlâ, yeryüzünün muhtelif bölgelerine dağılmış iyilerle kötülerden oluşan Yahudi gruplarını zikrettikten sonra, bunların ardından ellerindeki kitaba yani Tevrat'a varis olan ve bu kitabın içindekileri açıklamak ve onlarla amel

etmek mevkiinde bulunan başka insanların geldiğini haber vermiştir. Şu var ki, Hazreti Peygamber devrinde yaşadığı anlaşılan bu insanların, ayet-i kerimede kötü sıfatlarla tavsif edildikleri açık bir şekilde görülmektedir. Bunlar, *"Nasıl olsa bağışlanacağız."* diyerek her türlü kötülüğü işleyen, helal olsun haram olsun, rüşvet, ihtikar ve sair yollarla ele geçirdikleri malları yemekte, helali haram, haramı da helal ile değiştirmekte ve Tevrat metinlerini ve kelimelerini tahrif edip onlara başka manalar vermekte hiçbir beis görmeyen kimselerdi. Bunlar bütün kötülükleri, Bakara suresinin 80, Mâide suresinin de 18. ayetlerinde açıklandığı gibi, *"Sayılı günler dışında, bize asla ateş dokunmayacaktır."* ve *"Biz, Allah'ın oğulları ve sevgilileriyiz."* iddiasına dayanarak işliyorlar ve bu yanlış kanaatin, kendilerine her türlü kötülüğü meşru kıldığına inanıyorlardı. Ayet-i kerimede de zikredilen *"Nasıl olsa bağışlanacağız."* sözleri de bu yanlış inançtan kaynaklanıyordu. Halbuki Allah onlardan, Allah'a karşı hak olan sözden başka bir şey söylememek ve kitaptan hiçbir şeyi gizlememek üzere ahd-ü misak almamış mı idi? Elbette almıştı. Âl-i İmran suresinin 187. ayetinde de açıklandığı gibi, *"Allah, kendilerine kitap verilenlerden, onu insanlara muhakkak açıklayacaksınız; onu asla gizlemeyeceksiniz, diye söz almıştı."*. O halde kendi kitaplarında da okudukları bir gerçeği nasıl yok farzediyorlar veya onu gizlemeye kalkışıyorlardı? Yoksa onlar Tevrat'ı hiç okumamış ve içindekileri öğrenmemişler mi idi? Tevrat'ta yer alan *"Kim büyük bir günah işlerse, tevbe etmedikçe günahı bağışlanmaz."* hükmünden nasıl olur da haberleri bulunmaz? Gerçek böyle olduğu halde, nasıl olsa bağışlanacaklarını ileri sürerek her türlü kötülüğü nasıl kendilerine mubah kılarlar? Bu, Allah'a karşı bir iftira değil midir? Şunu hiçbir zaman unutmamak gerekir ki, ahiret yurdu Allah'a karşı gelmekten ve günah işlemekten sakınanlar için çok daha hayırlıdır. Çünkü bu yurdun iyi ve temiz nimetleri ebedidir; dünya nimetleri gibi geçici ve aldatıcı değildir. Bunu düşünemeyecek kadar akıldan yoksun musunuz?

170 Kitab'a sımsıkı sarılanlar ve namazı dosdoğru kılanlar, işte, (amellerini bu şekilde) düzeltenlerin ecirlerini biz, asla zayi etmeyiz.

171 Dağı, İsrailoğullarının üstüne bir gölgelik gibi dikmiştik de, onun, üzerlerine düşüvereceğini sanmışlardı. (İşte o zaman onlara şunu demiştik:) Size verdiğimiz (Kitab) i kuvvetle tutun ve içindekileri düşünün ki (kötülüklerden) sakınasınız.

170 Allah Teâlâ, Yahudilerin farklı gruplarını ve taşıdıkları çirkin sıfatları açıklayıp onları bu halleriyle zemmettikten sonra, Allah'ın indirdiği Kitab'a sımsıkı sarılarak onun içinde yer alan emir ve nehiylere tabi olanların, namazı dosdoğru kılanların ve amellerini bu yolda düzeltenlerin Allah katında elde edecekleri ecir ve sevaba işaret etmiş ve bu vasıfta olanların ecirlerinden hiçbir şeyin zayi olmayacağını, hakettiklerini aynen alacaklarını haber vermiştir. Bu manayı, Kehf suresinin 30. ayetinde de aynen görmek mümkündür: *"İman edenler ve iyi amel işleyenler ise biz, amellerini iyi işleyenlerin mükafatını elbette zayi etmeyiz."*.

Bu vasfa sahip olanların Hazreti Peygamber'in ümmetine mensup Müslümanlar olduklarına hiç şüphe yoktur. Ayet-i kerimede Müslümanlar üzerine farz kılınmış başka ibadetler de bulunmasına rağmen, özellikle namazın zikredilmesi onun, imandan sonra ibadetlerin en büyüğü ve en önemlisi olması dolayısıyladır. Nitekim Hazreti Peygamber de Müslim (*Sahih*, I. 87-88) ve Tirmizî (*Sünen*, V.13) tarafından nakledilen bir hadisinde namazın önemini "Muhakkak ki insan ile şirk ve küfr arasında namazın terki bulunmaktadır." sözleriyle belirtmiştir. Bu hadisten anlaşılan mana odur ki, insanın şirke veya küfre düşmesine, yahut müşrik veya kafir olmasına namaz engel olur. Kişi namazı terkettiği zaman, kendisiyle şirk ve küfür arasın-

daki bu engel kalkar da artık onu küfre düşmekten hiçbir şey kurtaramaz.

171 Allah Teâlâ, Tevrat'a varis olan Yahudilerin, kendilerini Allah'ın oğulları saymaktan ve sayılı günler dışında kendilerine ateşin dokunmayacağına inanmaktan kaynaklanan kötü bir zanla "Nasıl olsa bağışlanacağız." diyerek her türlü kötülüğü kendilerine mubah saydıklarını ve böylece kendi dinlerinin hükümlerine bile muhalefet ettiklerini beyan ettikten sonra, Tevrat'ın Musa'ya verildiği sıralardaki hallerine tekrar dönmüş ve şöyle buyurmuştur:

Hani Tevrat'ı Musa'ya verdiğimiz sıralarda, İsrailoğullarından güvenilecek söz almış ve verdikleri sözde durmalarını sağlamak için de Tur'u üzerlerine kaldırıp dikmiştik. Zira onlar Tevrat'taki hükümlerin ağırlığını bahane ederek onu kabul etmek istememişler ve ondan kurtulma çareleri aramaya başlamışlardı. İşte o zaman dağ da kalkıp dikilmiş ve sanki üzerlerine yıkılıverecek bir görüntüye bürünmüştü. Bunun üzerine biz de onlara, "Size verdiğimiz bu kitaba sımsıkı tutunun ve içindekileri düşünün; onun emir ve nehiylerine uyun, onlarla amel edin ki, kötülüklerden sakınasınız." demiştik. Yahudiler, dağın üzerlerine yıkılıvereceği korkusu ile kitabın ahkâmına uyacaklarına dair söz vermiş olmalarına rağmen, çok geçmeden verdikleri bu sözü unutmuşlar ve yine tabiatlarının gereği olan kötülüklerine geri dönmüşlerdi.

Dağın Yahudiler üzerine kaldırılıp dikilmesi hadisesi, Bakara suresinin 63-64. ayetlerinde de aynı mana ile açıklanmıştır. Allah Teâlâ bu ayetlerinde şöyle buyurmuştur: *"Sizden güvenilecek söz almış, Tur'u da üzerinize kaldırıp: Size verdiğimiz (Kitab)e sıkıca tutunun ve içindekileri hatırlayın; belki böylece sakınmış olursunuz, demiştik. Fakat bundan sonra, yine sözünüzden dönmüştünüz. Eğer üzerinizde Allah'ın ihsanı ve merhameti olmasaydı, herhalde hüsrana uğrayanlardan olurdunuz."*. Ayet-i kerimenin bu son ibaresi, Allah Teâlâ'nın ihsan ve merhametinin Yahudiler üzerinde ne kadar büyük olduğunu gösterir. Zira bu ihsan ve merhamet sayesindedir ki, Mısır'da Firavunlar'la birlikte başlayan esaret hayatı, işledikleri kötülükler sebebiyle son asra kadar devam etmiş ve sayılması mümkün olmayan bu asırlar içinde gördükleri zulüm, işkence ve zillet, onları yine de bu dünyadan söküp atamamıştır. Eğer Allah'ın onlar üzerindeki bu ihsan ve merhameti olmasaydı, tarihe karışmış birçok millet gibi, onların sonu da hüsran olur ve dünya üzerinde helak olup giderlerdi.

وَاِذْ اَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنِيٓ اٰدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَاَشْهَدَهُمْ عَلٰٓى اَنْفُسِهِمْ ۚ اَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ ۖ قَالُوا بَلٰى ۛ شَهِدْنَا ۛ
اَنْ تَقُولُوا يَوْمَ الْقِيٰمَةِ اِنَّا كُنَّا عَنْ هٰذَا غٰفِلِينَ ﴿١٧٢﴾ اَوْ تَقُولُوٓا اِنَّمَآ اَشْرَكَ اٰبَآؤُنَا مِنْ قَبْلُ وَكُنَّا ذُرِّيَّةً
مِنْ بَعْدِهِمْ ۚ اَفَتُهْلِكُنَا بِمَا فَعَلَ الْمُبْطِلُونَ ﴿١٧٣﴾ وَكَذٰلِكَ نُفَصِّلُ الْاٰيَاتِ وَلَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿١٧٤﴾

172 Rabbin, Ademoğullarından, onların sırtlarından zürriyetlerini almış ve onları kendilerine şahit tutarak "Ben, sizin Rabbiniz değil miyim?" (demişti). Onlar da: "Evet; buna şahitiz." demişlerdi. Bu, kıyamet günü, "Bizim bundan haberimiz yoktu.", dememeniz içindi.

173 Yahutta "Atalarımız önceden (Allah'a) şirk koşmuşlardı. Biz de onlardan sonra gelen bir nesil olduk. Şimdi o batılı işleyenler yüzünden bizi helak mi edeceksin"?

174 İşte biz, doğru yola dönmeleri için, ayetleri böyle açıklıyoruz.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, Yahudilerin işledikleri kötülüklere karşılık yine de bağışlandıklarını ve kendilerine sayısız nimetler ihsan edildiğini, buna rağmen onların Allah'a isyan etmekten hiçbir zaman vazgeçmediklerini, aralarında iyi insanlar bulunsa bile, çoğunun Allah'ın emirlerine karşı geldiklerini, nitekim Cumartesi günü kendilerine ibadet günü yapılarak o gün ticaretle uğraşmaları haram kılınmış olmakla beraber, yine de bugünün hurmetini ihlal ettiklerini, menolundukları kötülüklerden vazgeçmemeleri üzerine de, ceza olmak üzere horlanan maymunlar haline getirildiklerini, kıyamete kadar da üzerlerine, kendilerine azabın en kötüsünü yapacak olan kavimler gönderilmesine hükmedildiğini, kendilerinden kitaba sıkıca tutunmaları ve onunla amel etmeleri hususunda kesin söz alınmış olmasına rağmen, onların yine de bu sözden döndüklerini açıkladıktan sonra, yukarıdaki ayetlerinde, yalnız Yahudilerden değil, fakat bütün Ademoğullarından iman ve itaatla ilgili söz alındığını beyan etmiş ve bu beyanla, bir taraftan bütün insanları verdikleri sözü unutmamaya ve gereğini yapmaya davet ederken, bir taraftan da Yahudileri bununla ilzam ederek kendilerinden alınan özel sözden sonra, genel olarak bütün insanlardan alınan bu sözün gereklerine onların da uymak zorunda olduklarını hatırlatmıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

172 Rabbin, Ademoğullarından, onların sırtlarından zürriyetlerini almış ve onları kendilerine şahit tutarak "Ben, sizin Rabbiniz değil miyim?" (demişti). Onlar da: "Evet; buna şahitiz." demişlerdi. Bu, kıyamet günü, "Bizim bundan haberimiz yoktu.", dememeniz içindi.

173 Yahutta "Atalarımız önceden (Allah'a) şirk koşmuşlardı. Biz de onlardan sonra gelen bir nesil olduk. Şimdi o batılı işleyenler yüzünden bizi helak mi edeceksin"?

174 İşte biz, doğru yola dönmeleri için, ayetleri böyle açıklıyoruz.

172 Allah Teâlâ, Hazreti Peygamber'e yönelttiği hitabında buyurmuştur ki: Ey Muhammed! Bütün insanlara şu gerçeği bir defa daha hatırlat ki: Rabbin, Ademoğullarının sırtından veya sulbünden soylarını birer birer çıkardığı zaman, onlardan, Allah'tan başka İlah olmadığına ve Allah'ın Rableri ve Melikleri olduğuna dair itiraflarını içeren kesin söz almış ve alınan bu sözün gereği olarak da, onları tevhid ve İslam fıtratı üzere yaratmıştır. Onlardan iman ve itirafı içeren bu sözü alırken, onlardan her birini kendi nefsine de şahit tutarak "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" demiş, onlar da "Evet; Rabbimizsin; biz buna şahitiz." demişlerdir.

Ademoğullarının zürriyetleri henüz baba sülbünde iken onlardan bu sözün alınması ve herbirinin kendi nefsine şahit tutulması, içlerinden bazılarının Allah'a şirk koşup da kıyamet günü, "Bizim tevhidden falan haberimiz yoktu; hiç kimse de bizi bu hususta uyarmadı." diyerek mazeret ileri sürmemeleri içindi. Bu sözün alınmasından ve Allah'ın vahdaniyyetine delalet eden şehadetle birlikte insanın hem akıl hem de fıtrat üzere yaratılmasından sonra, artık onun şirkine mazeret bulması mümkün değildir.

İnsanın tevhid fıtratı, yahut İslam fıtratı üzere yaratıldığı, Rum suresinin 30. ayetinde de açıklanmıştır. Bu ayetinde Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"(Ey Muhammed!) Dosdoğru olarak yüzünü dine, Allah'ın fıtratına çevir ki, insanları o fıtrat üzere yaratmıştır. Allah'ın yaratışında hiçbir değişme yoktur. İşte dosdoğru din budur; fakat insanların çoğu bilmez."*. Buhârî (*Sahih,* VI. 20) ve Müslim (*Sahih,* IV. 2047) tarafından nakledilen bir hadisinde de Hazreti Peygamber, ayet-i kerimenin bu manasını teyiden şöyle buyurmuştur: "Her doğan, ancak fıtrat üzere doğar; sonra da anası babası onu ya Yahudi yaparlar, ya Nasranî yaparlar, ya da Mecusi yaparlar. Nitekim bir hayvan yavrusu da derli toplu bir hayvan yavrusu olarak doğurulur. Hiç bu hayvan yavruları arasında, kulağı, burnu veya ayağı kesik olanlarını görü-

yor musunuz"? Bundan sonra hadisin ravisi Ebû Hureyre şöyle demiştir: "İsterseniz şu ayeti okuyunuz: *"Dosdoğru olarak yüzünü dine, Allah'ın fıtratına çevir ki, insanları o fıtrat üzere yaratmıştır. Allah'ın yaratışında hiçbir değişme yoktur.."*. Hazreti Peygamber, Müslim (*Sahih*, IV. 2197) tarafından rivayet edilen başka bir hadisinde de Rabbinden naklen şöyle buyurmuştur: "...Ben bütün kullarımı *Hanifler* (Müslümanlar) olarak yarattım; fakat onlara şeytanlar geldi de onları dinlerinden ayırdılar. Benim onlara helal kıldığımı onlar haram kıldılar. Hakkında hiçbir hüccet indirmediğim şeyleri bana şirk koşmalarını onlara yine şeytanlar emrettiler."..

Ademoğullarının sırtlarından zürrüyetlerinin çıkarılıp onlardan, Allah'tan başka İlah bulunmadığına ve O'nun bütün mevcudatın Rabbi ve Maliki olduğuna dair kesin söz alınıp bu hususta şahitlik ettirildiklerine dair Ayet-i kerimede yer alan beyan, müfessirler arasında farklı görüşlerin ortaya çıkmasına ve ayet-i kerimenin değişik şekillerde tefsir edilmesine yol açmıştır. Sahih olduğu kadar zayıf haberlere de dayanan bu farklı görüşleri başlıca iki grupta toplamak mümkündür. Birinci görüş, seleften olan müfessirlerin görüşüdür ki, buna göre Allah Teâlâ, Adem'i yaratmış ve onun sırtından zerrecikler halinde zürriyetini çıkarmış, onlara ruh, akıl ve idrak verdikten sonra, ayet-i kerimede işaret olunan soruyu, yani *"Ben sizin Rabbiniz değil miyim?"* sözünü ve onların verdikleri cevabı ilham edip Rableri olduğuna dair ikrarlarını almış ve bu ikrara kendilerini şahit tutmuştur. Bu mana, bazısı zayıf ve munkatı bir çok tarikle Hazreti Peygamber'den rivayet edildiği gibi, sahabeden bir cemaat tarafından da benimsenmiştir.

İkinci görüş, halefin görüşüdür. Bunlara göre ayet-i kerimenin ifadesi, temsil, tasvir, mecaz ve istiare kabilinden olup, gerçek manada kullara yöneltilmiş bir soru ve bu soruya verilmiş bir cevap yoktur. Allah Teâlâ, bütün mevcudatla ilgili olarak vahdaniyyetini ve rububiyyetini ispat eden delilleri ikame etmiş, sonra da bunları dalalet ile hidayeti birbirinden ayırma gücüne sahip akıl, idrak ve basiretle yarattığı kullarının gözleri önüne sermiştir. Bunu yapmakla, sanki onlara: "İşte bu delillere bakarak benim Rabbiniz olduğumu ve benden başka İlah bulunmadığını ikrar edin." demiş ve sanki onları buna şahitlik ettirmiştir.

Seleften ve haleften olan diğer bazı müfessirlerin birleştikleri bir nokta vardır ki, o da kulların, Allah'ın vahdaniyyetine ve rububiyyetine şahitlik etmelerinin, Hazreti Peygamber'in yukarıda zikrettiğimiz hadisinde de açıklandığı gibi, onların, tevhid fıtratı üzere yaratılmış olmaları manasında gelmesidir. Başka bir ifadeyle, ana karnından doğan her insan yavrusu, Allah'tan başka İlah olmadığını ve O'nun bütün mevcudatın Rabbi ve Maliki olduğunu itiraf etmeye istidatlı bir varlık olarak doğmuştur ki bu istidat, aynı zamanda, onun ittiraf ettiği şeye şahitlik ettiği manasına da gelir. Kendi sözüyle murat ettiği manayı, hiç şüphesiz, en iyi Allah bilir.

Allah Teâlâ'nın kullarından, onların Rabbi olduğuna dair söz alması, yahut onları tevhid veya İslam fıtratı üzere yaratması, kıyamet günü huzuruna şirk koşmuş olarak gelenlerin "Bizim hiçbir şeyden haberimiz yoktu; biz bu hususta uyarılmış olsaydık, asla şirk koşmazdık." diyerek dünyadaki sapıklıklarına mazeret aramaya kalkışmamaları içindir. Zira Allah, uluhiyyetinin ve rububiyyetinin delillerini akıl, idrak ve basiretten yoksun birtakım varlıklar önüne değil; aksine, bunlarla donatıp en şerefli bir varlık haline getirdiği insanın gözleri önüne sermiş, aynı zamanda onu bu akıl, idrak ve basiret sayesinde delilleri değerlendirmeye ve Allah'ın uluhiyyetini ve rububiyyetini ikrar ve itiraf etmeye müsait bir varlık olarak yaratmıştır. Bu, şu demektir ki, insan, kendisine herhangi bir uyarıcı gönderilmemiş olsa bile, gözleri önüne serilen delillerle yine gerçeği bulup anlayabilecek bir varlıktır. Bu itibarla herhangi bir kimsenin "Bizim bundan haberimiz yoktu." demesi kadar abes bir şey düşünülemez.

173 Keza mazeret olarak ileri sürülen "Bizim bundan haberimiz yoktu." sözü kadar abes olan bir başka söz de, "Atalarımız Allah'a şirk koşmuşlardı; biz de onlara uyduk ve onların yolundan gittik. Şimdi o batılı ilk önce işleyenler yüzünden bizi helak mi edeceksin?" sözüdür. Daha önce de açıkladığımız gibi, akıl, idrak ve basiret sahibi insan için, batıl yolda gidenler ataları da olsalar, aklını kullanmadan ve düşünüp taşınmadan onlara tabi olmak ve onların yolundan gitmek hiçbir zaman mazeret sayılmaz. Allah Teâlâ kullarını, başkalarını körükörüne taklit etmekten kesinlikle menetmiştir. Kur'an-ı Kerim'de de sık sık tekrar edildiği gibi, kullarına daima akıllarını kullanıp düşünmeyi emretmiş, düşüncesizce davranmaktan kaynaklanan çirkin fiillerin ve işlenen günahların sorumluluğunu, daima onların sahiplerine yüklemiştir. Eğer insan, işlediği fiilin çirkinliğini ve kendisine kazandıracağı ağır günahı bilip dururken, başkalarını takliden onu yine de işlerse, İslam fıtratı üzere, yani Allah'ın varlığını ve birliğini itiraf veya şahitlik etmeye müsait bir varlık olarak yaratılmış olmasının hiçbir değeri kalmaz. İşte bu sebepledir ki Allah Teâlâ, insanoğlunun, dünyada her türlü kötülüğü işleyip de kıyamet günü Allah'ın huzuruna çıkarılıp hesap vermesi istendiği zaman "Bizim bundan haberimiz yoktu.", yahut "Atalarımız önceden şirk koşmuşlardı da biz de onlara uyduk." diyerek çeşitli mazeretlere sığınmamaları için onları akıl, idrak ve basiretle bezeyerek İslam fıtratı üzerine yaratmış ve bu fıtratla insan Allah'ı Rab olarak kabule ve buna şahitlik etmeye müsait bir varlık olmuştur.

174 İşte Allah Teâlâ, genel olarak bütün insanları, özel olarak da öteden beri bahis konusu ettiği Yahudileri fıtratlarının gereğine göre amel etmelerini sağlayacak açıklamalarda bulunduktan sonra, bu açıklamanın hedefine bir defa daha işaret etmiş ve: Biz, insanları, akıllarını ve basiretlerini kullanarak, şirklerinden, cehaletlerinden ve babalarını ve atalarını taklit etmekten belki vazgeçerler diye ayetlerimizi işte böyle açıklarız, buyurmuştur.

وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَاَ الَّذِىٓ اٰتَيْنٰهُ اٰيٰتِنَا فَانْسَلَخَ مِنْهَا فَاَتْبَعَهُ الشَّيْطٰنُ فَكَانَ مِنَ الْغٰوِينَ ﴿١٧٥﴾ وَلَوْ
شِئْنَا لَرَفَعْنٰهُ بِهَا وَلٰكِنَّهٗٓ اَخْلَدَ اِلَى الْاَرْضِ وَاتَّبَعَ هَوٰيهُ ۚ فَمَثَلُهٗ كَمَثَلِ الْكَلْبِ ۚ اِنْ تَحْمِلْ عَلَيْهِ
يَلْهَثْ اَوْ تَتْرُكْهُ يَلْهَثْ ۚ ذٰلِكَ مَثَلُ الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِاٰيٰتِنَا ۚ فَاقْصُصِ الْقَصَصَ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ ﴿١٧٦﴾
سَآءَ مَثَلًا ۟ الْقَوْمُ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِاٰيٰتِنَا وَاَنْفُسَهُمْ كَانُوا يَظْلِمُونَ ﴿١٧٧﴾

175 (Ey Peygamber!) Onlara, ayetlerimizi verdiğimiz kimsenin haberini de oku. Bu kimse, kendisini onlardan sıyırıp çıkarmış, bunun üzerine şeytan da onu peşine takmış ve böylece azgınlardan olmuştu.

176 Eğer dileseydik, o ayetlerle onu yükseltirdik. Fakat o, dünyaya meyletmiş, heva ve hevesine kapılmıştı. Tıpkı köpek gibi: Üzerine varsan da dilini çıkarıp solur; onu bıraksan da dilini çıkarıp solur. İşte ayetlerimizi yalanlayan kimselerin durumu budur. Bu kıssayı anlat, belki düşünüp ibret alırlar.

177 Ayetlerimizi yalanlayanların ve kendilerine zulmetmiş olanların durumu misal olarak ne kötüdür.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, Ademoğullarının sırtlarından zürriyetlerini çıkarıp onları kendilerine şahit tutarak onların Rableri olduğunu, yahut başka bir ifadeyle bütün insanlardan, onların Rabbi olduğuna ve kendisinden başka İlah bulunmadığına dair kesin söz alıp kendilerini de buna şahit kıldığını, bunu da dünyada iken verdikleri sözü unutup O'na şirk koşanların, kıyamet günü huzuruna çıkarıldıkları zaman "Bizim bundan haberimiz yoktu.", yahut "Atalarımız şirk koşmuşlardı da biz de onlara tabi olduk. Şimdi o çirkin fiili ilk defa işleyenlerden dolayı bizi helak mi edeceksin?" deyip davranışlarına mazeret aramaya kalkışmamaları için yaptığını beyan ettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, akli ve kevni delillerle teyitinden sonra Allah'ın Peygamber'ine indirdiği ayetleri yalanlayanları, kendilerine çok benzeyen bir kimsenin misali ile açıklamıştır ki, elinde Allah'ın ayetleri bulunan o kimse âlim, o ayetlerin beyanına kadir, onlara dayanarak mücadele ve münakaşa yapabilecek bir güce sahip olmasına rağmen, ameli yok, yahut amelleri elindeki ayetlere muhalif.. Bilinen bir gerçektir ki, kendisiyle amel edilmeyen ilim daima yok olmaya mahkumdur. İşte bunun misali, deri değiştiren bir yılandır. Filhakika yılan, üzerinde taşıdığı deriden soyunup çıkar da, o deriyi toprak üzerinde bırakır gider. Allah Teâlâ bu konuyla ilgili olarak şöyle buyurmuştur:

[175] (Ey Peygamber!) Onlara, ayetlerimizi verdiğimiz kimsenin haberini de oku. Bu kimse, kendisini onlardan sıyırıp çıkarmış, bunun üzerine şeytan da onu peşine takmış ve böylece azgınlardan olmuştu.

[176] Eğer dileseydik, o ayetlerle onu yükseltirdik. Fakat o, dünyaya meyletmiş, heva ve hevesine kapılmıştı. Tıpkı köpek gibi: Üzerine varsan da dilini çıkarıp solur; onu bıraksan da dilini çıkarıp solur. İşte ayetlerimizi yalanlayan kimselerin durumu budur. Bu kıssayı anlat, belki düşünüp ibret alırlar.

[177] Ayetlerimizi yalanlayanların ve kendilerine zulmetmiş olanların durumu misal olarak ne kötüdür.

175 Allah Teâlâ bu ayetinde, sevgili Peygamber'ine hitap etmiş ve demiştir ki: Ey Peygamber! Gerek ayetlerimizi yalanlayan o Yahudilere gerekse diğer bütün kafirlere, kendisine ayetlerimizi verip öğrettiğimiz; fakat o ayetlerle amel etmek yerine onları yalanlayıp terkeden, sonra da şeytanlarla dost olup onların peşinden giden, yalnız onları dinleyen ve onların telkinleriyle sapıtıp kafirler zümresine iltihak eden kimsenin haberini anlat.

Şahısların kimliklerinden ziyade davranışlarının önemli olması dolayısıyla, Kur'an-ı Kerim, diğer kıssalarında olduğu gibi Yahudilere anlatılması istenen bu kişinin de kim olduğunu açıklamamıştır. Bununla beraber müfessirler bu kişiyle ilgili bazı isimler üzerinde durmuşlardır. Bunlardan birisi Bel'am İbn Bâurâ'dır. Bel'am, Musa (as) zamanında yaşamış, onun dinine tabi olmuş, ilmiyle meşhur, duası makbul bir kişi idi. Musa'nın, Bel'am'ın yaşadığı şehre girip kafir olan halkı ile savaşması üzerine, şehir halkı Bel'am'dan Musa ve kavmi aleyhine dua etmesini istemiş, fakat o, böyle bir duadan sakınmıştı. Fakat halkın ısrarlı baskıları neticesi Bel'am, Musa ve kavmine bedduada bulunmuş, bu duanın kabul edilmesi üzerine de İsrailoğulları Tih sahrasına düşmüşlerdi. Musa ise, Bel'am'ın duasının kabul edildiğini görünce, o da Rabbine yalvarmış ve "Rabbim! Bel'am'ın bedduasını kabul ettin; şimdi de benim onun hakkındaki bedduamı kabul buyur." demiş ve Bel'am'a bedduada bulunmuştur. Musa'nın da onun hakkındaki bedduası üzerine, Bel'am, ilim başta olmak üzere, sahip olduğu bütün özelliklerden ve üstünlüklerden tecrit edilmiş ve sonunda cahil ve Allah'ın ayetlerini inkâr eden bir kafir olarak ölmüştür.

Adı geçen buna benzer bir başka şahıs da, daha önce indirilen kitaplara ve şeriatlara vakıf, geniş ilim sahibi şair Umeyye İbn Ebi's-Salt'tır. Ne var ki bu şahıs da, Hazreti Peygamber'e tabi olmaması, ona karşı müşriklerin yanında yer alıp onlara yardım etmesi ve onların sevgisini kazanması dolayısıyla sahip olduğu ilmin hayrını ve faydasını görememiş ve neticede kafir olarak ölmüştür.

Konuyla ilgili olarak tefsirlerde adı zikredilen diğer bir şahıs, Râhip Ebû Âmir'dir. Cahiliye çağında rahiplik yapan bu şahıs, İslam'ın zuhuru üzerine Şam'a kaçmış ve orada, bir taraftan İslam aleyhinde faaliyetlerde bulunurken bir taraftan da münafıklara *Mescid-i Dırar*'ı yapmalarını telkin etmiştir. Daha sonra Kayser (Roma İmparatoru)'e gelerek ondan, Hazreti Peygamber'e ve Müslümanlara karşı yardım talebinde bulunmuş, fakat orada da yüz bulamamıştır. Daha sonra da yapayalnız kaldığı bir sırada ölüp gitmiştir.

Şahısları kim olursa olsun, yukarıda isimleri zikredilen ve kıssaları anlatılan kimselere benzeyen pek çok insan bu dünyadan gelip geçmiştir. Bunlar, önceleri Allah'ın kendilerine ihsan ettiği sayısız faziletlere sahip olmakla beraber, bunlardan istifade etmesini bilememişler, aksine, kendi ihtiyarlarıyla heva ve heveslerine uyarak şeytanı kendilerine dost edinmişlerdir. Şeytan da onları küfrün en derin karanlıklarına götürüp atmıştır.

176 Halbuki o, heva ve heveslerine uymak ve şeytanı kendisine dost edinmek yerine sahip olduğu ilmin ışığında kendisini hakka götürecek bir yol arasaydı, biz de ondan yardımımızı esirgemez, ilmi sayesinde sayılı âlimler arasında ona da üstün bir mevki kazandırırdık.

Ne var ki o, dünyaya meyletmiş, bütün manevi değerleri bir kenara itip kendisini onun süslü ve cazip nimetlerine kaptırmış, sonra da onlardan aldığı zevkle sarhoş olmuştur. Bu, hiç şüphesiz, Allah'ın kulları hakkında hiç değişmeyen bir sünnetidir. Zira Allah, kullarını işledikleri ameller hususunda hür ve serbest bırakır, hiçbir hususta onları zorlamaz. Sonra da işledikleri amellere denk cezalarla onları cezalandırır. Bu konuyla ilgili olarak, Kehf suresinin 7. ayetinde şöyle buyurmuştur: *"Biz, yeryüzünde bulunan şeyleri, insanlardan hangilerinin daha güzel iş işlediklerini denemek için yeryüzüne süs kıldık."*. İsra suresinin 18-19. ayetlerinde de şöyle buyurmuştur: *"Kim dünyayı isterse, biz de orada ona, dilediğimizi dilediğimiz kimse için acele edip veririz. Sonra da ona cehennemi hazırlarız. Yerilmiş ve kovulmuş olarak oraya girer. Her kim de mümin olarak ahireti ister ve çalışmasını oraya uygun bir şekilde yaparsa, işte böylelerinin çalışmaları, (Allah katında) mükafatlandırılmaya değer bulunur."*. Keza insanın bütün amellerini, heva ve heveslerinin, yahut çeşitli şehvetlerinin tesiri altında ve onların esiri olarak işlemesi de, kendisini uhrevi saadete götürecek olan yoldan sapmasına sebep olur. Nitekim Allah Teâlâ Dâvûd'a (as) yönelttiği hitabında onu hevasına tabi olmaktan menetmiş ve şöyle buyurmuştur: *"Ey Dâvûd! Biz seni yeryüzüne bir halife kıldık. İnsanlar arasında adaletle hükmet. Hevana tabi olma; aksi halde seni Allah'ın yolundan saptırır."*.

İşte, dünyanın süsüne ve cazibesine kapılarak her şeyin ondan ibaret olduğunu sanan, yahut nefsinin heva ve hevesine uyarak sadece onu tatmin etmeye çalışan ve böylece Allah'ın ayetlerini unutan, yahut onlardan söz edildiği zaman da onları yalanlamakta bir beis görmeyen o kimsenin gerek zillet ve gerekse hakaret yönünden hali, yahut sıfatı, üzerine varsan da varmasan da, hiç durmadan dilini çıkararak soluyan, yahut sık sık nefes alıp veren köpeğin hali veya sıfatı gibidir ki bu sıfat köpeklere has en kötü ve en çirkin hallerdendir. İşte, Allah'ın ayetleriyle ilgili bilgi veya marifetten tecerrüd etmiş bir insanın hali de bundan farklı değildir. O halde Ey Peygamber, işte bu kıssayı, Allah'ın ayetlerini yalanlayan Yahudilere anlat ki, belki akıllarını kullanıp düşünürler de bundan ibret alırlar ve doğru yolu bulmak için kalplerinde bir kıpırdanmaya fırsat verirler.

177 Aslında, üzerine varsan da varmasan da

dilini sarkıtmış soluyup duran bir köpeğin, Allah'ın ayetlerini yalanlayan ve böylece nefislerine zulmeden kimseler için zillet ve hakaret yönünden misal olması, ne kadar kötü ve çirkin bir şeydir. Aklı başında olan ve düşünmesini bilen hangi insan, insanlık vasıflarını yitirmedikçe, bütün gayesi karnını doyurup şehvetlerini tatmin etmekten başka bir şey olmayan köpeğe benzemek ve onunla aynı değere sahip olmak ister?

مَنْ يَهْدِ اللّٰهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِ ۚ وَمَنْ يُضْلِلْ فَأُولٰٓئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿١٧٨﴾ وَلَقَدْ ذَرَأْنَا لِجَهَنَّمَ كَثِيرًا مِنَ
الْجِنِّ وَالْإِنْسِ ۖ لَهُمْ قُلُوبٌ لَا يَفْقَهُونَ بِهَا ۖ وَلَهُمْ أَعْيُنٌ لَا يُبْصِرُونَ بِهَا ۖ وَلَهُمْ آذَانٌ لَا يَسْمَعُونَ بِهَا ۚ أُولٰٓئِكَ
كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ ۚ أُولٰٓئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ ﴿١٧٩﴾

178 Allah, kime hidayet ederse, doğru yolu bulan odur; kimi de saptırırsa, işte ziyana uğrayanlar da onlardır.

179 Biz, cehennem için pek çok cin ve insan yarattık. Onların kalpleri vardır, fakat onlarla anlamazlar; onların gözleri vardır, fakat onlarla görmezler; onların kulakları da vardır fakat onlarla işitmezler. Bunlar, tıpkı hayvan gibidirler; hatta daha sapık. İşte gaflet içinde olanlar bunlardır.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, kendisine Allah'ın ayetleri verilmiş olduğu halde, ya dünyanın süslü ve cazip gösterişine kanarak ya da nefsinin heva ve hevesine kapılarak bu ayetlerden sıyrılıp çıkan, bu yüzden de şeytanın pençesine düşen kimsenin üzerine varsan da varmasan da dilini sarkıtıp soluyan köpek gibi olduğunu, Allah'ın ayetlerini inkâr eden kimselerin de bu kıssada anlatılan kimseden farkı bulunmadığını beyan ettikten ve ayetleri yalanlayanlara ve böylece kendilerine zulmetmiş olanlara verilen bu misalin onlar için ne kötü bir benzetme teşkil ettiğini zikrederek, belki akıllarını kullanıp düşünürler ve Allah'ın ayetlerini yalanlamaktan vazgeçerler diye bu kıssayı o inkârcılara anlatmasını Peygamber'ine emrettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde hidayet ve dalaletin sebeplerini açıklamıştır ki, bu sebepler, insanın hayır ve şer olan iki yoldan birine sülûk etmesini sağlayan ve fıtri birer mevhibeden ibaret olan aklın ve havassın, veya duyu organlarının kullanılışıdır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

178 Allah, kime hidayet ederse, doğru yolu bulan odur; kimi de saptırırsa, işte ziyana uğrayanlar da onlardır.

179 Biz, cehennem için pek çok cin ve insan yarattık. Onların kalpleri vardır, fakat onlarla anlamazlar; onların gözleri vardır, fakat onlarla görmezler; onların kulakları da vardır, fakat onlarla işitmezler. Bunlar, tıpkı hayvan gibidirler; hatta daha sapık. İşte gaflet içinde olanlar bunlardır.

178 Fıtratının tabii bir gereği olarak, insanın, kendi şahsına has olmak üzere yaratılan aklını ve havassını kullanarak iman ve Kur'an'a tabi olma yolunda Allah'ın muvaffak kıldığı kimse, gerçek manada Allah'ın hidayet ettiği veya doğru yola yönelttiği kimsedir. İşte O'nun sayısız nimetlerine karşı şükretmesini bildiği ve üzerindeki hakkını da gerektiği şekilde eda ettiği için dünya ve ahiret saadetine kavuşacak olanlar da bunlardır.

Buna karşılık dünya nimetlerinin cazibesine aldanıp nefsinin heva ve hevesine kapılarak şeyta-

nın kulu ve kölesi olan, bu yüzden de Allah'ın ayetlerini anlamak ve kendisine ihsan ettiği sayısız nimetlere şükretmek hususunda aklını ve havassını kullanmaktan aciz kalan insan ise, Allah'ın gerçek manada sapıklığa düşürdüğü kimsedir ki işte böyleleri de, dünya ve ahiret hayatları ziyana uğramış kimselerdir.

Dikkat edilirse, ayet-i kerimede, Allah'ın hidayet ettiği kimse (muhtedi), müfred olarak zikredildiği halde sapıklığa düşüp dünya ve ahiret hayatları ziyana uğrayan kimseler (hasirun), cemi sigasıyla zikredilmiştir. Bunun sebebi, semeresi amel-i salihten ibaret iman olan İlahî hidayetin tek bir nevi olmasına karşılık, dalaletin pek çok nevilerinin bulunmasıdır. Nitekim Allah Teâlâ, En'âm suresinin 153. ayetinde, bazı tavsiyelerde bulunduktan ve bir müminin üzerine vacip olan salih amelleri emrettikten sonra,*"Bu, hiç şüphesiz, benim dosdoğru yolumdur; bu itibarla ona uyun; diğer yollara uymayın. Aksi halde sizi O'nun yolundan ayırır. İşte sakınasınız diye Allah bunları size tavsiye etmiştir."* buyurmuştur ki, bu ayet-i kerimede de uyulması gereken tek bir yolun zikredilmesine karşılık, bunun dışındaki yolların, insanı Allah'ın yolundan ayıran diğer sapık yollar olduğu anlaşılır.

179 Allah Teâlâ, bir evvelki ayetinde özellikle dalalet ehliyle ilgili mücmel olan ifadeyi bu ayetinde açıklamış ve şöyle buyurmuştur: Kasem olsun ki biz, nasıl cennet için veya cennette kalıp onun nimetlerinden faydalanması ve ahiret saadetini tadması için cinler ve insanlar yaratmış isek; cehennem için veya cehennemde barınması ve onun azabının nasıl olduğunu görüp anlaması için de pek çok cin ve insan yarattık. Kısacası, Şûrâ suresinin 7. ayetinde zikredildiği gibi, *"Bu insanların bir kısmı cennette, bir kısmı da ateştedir."*. Zira yarattığımız bu cin ve insanların bir kısmı, kendilerini cennete götürecek olan salih amelleri işlemeye müsteid oldukları halde, bir kısmı da cehennem ehlinin amellerini işlemeye yatkın olarak yaratılmışlardır. Bundan dolayı da, Hûd suresinin 105-108. ayetlerinde zikredildiği gibi, *"Onların kimi isyankardır, kimi de mutlu. İsyan edenler cehennemdedirler. Orada onların (ıztıraptan ileri gelen) ağlayışlı bir nefes alışverişleri vardır. Onlar, Rabbinin dilemesi dışında, gökler ve yer durduğu sürece orada daimidirler. Şüphesiz Rabbin istediğini yapacaktır. Mutlu olanlara gelince, onlar da cennette olup, Rabbinin dilemesi dışında, gökler ve yer durduğu sürece kesintisiz bir ihsan olarak orada daimidirler."*.

Cehennem ehlinin ebedi kalmak üzere cehenneme girmeyi hak edişlerinin çeşitli sebepleri vardır:

1) Bunlar, kendilerini gerçek imana ulaştıracak ve dolayısıyla dünya ve ahiret saadetinin zevkine erdirecek ve asıl hayrın Allah'ın emirlerinde; şerrin ise, O'nun nehyettiği şeylerde olduğunu anlayabilecek şekilde akıllarını sahih olarak kullanmamışlardır.

2) Rum suresinin 7. ayetinde de belirtildiği gibi, onların her şeye bakışları zahiridir: *"Onlar, dünya hayatının zahirini bilirler; ahiretten ise, gafildirler."*.

3) Kalpleri olmasına rağmen ondan faydalanmasını bilmezler; bu sebeple de sevap ve ikabın ne olduğunu anlayacak kadar akıl etmezler.

4) Gözleri olsa bile, bu gözlerle Allah'ın kevni ve Kur'ani ayetlerine, tetkik, araştırma veya mahiyetini anlama gözüyle bakmazlar. Bu itibarla onlar, bakıp da görmeyen körlerdir.

5) Kulakları da vardır; fakat Allah'ın ayetlerini ve Peygamber'inin sözlerini işittikleri zaman kulaklarını onlara vermezler. Tarih haberlerini ve bu tarih içinde isyan etmiş ve bu yüzden helak olmuş kavimlerin kıssalarını dinlemeye ve onlardan kendileri için öğüt ve ibretler almaya hiç yanaşmazlar. Allah Teâlâ, bu gibilerin hallerini, Secde suresinin 26-27. ayetlerinde ne kadar güzel tasvir etmiştir: *"Halen yurtlarında dolaştıkları, kendilerinden önceki nice nesilleri helak etmiş olmamız, onları doğru yola sevketmez mi? Bunda, şüphesiz, alınması gereken dersler vardır; hiç dinlemezler mi? Bizim, suyu, çorak araziye sürüp de, onunla, hayvanlarının ve kendileri-*

nin yedikleri bir ekini çıkardığımızı hiç görmemişler midir? Hiç görmüyorlar mı"?

İşte, akılları ve çeşitli duyguları işgörmez olarak tavsif edilen bu insanlar, sadece yiyen, içen, dünyanın ve hayatın çeşitli nimetlerinden faydalanıp zevk alan birer hayvan gibidirler. Hatt hayvanlardan daha sapık ve daha akılsızdırlar. Zira hayvanlar, hiç olmazsa sadece kendi menfaatlerini düşünürler ve sadece faydalandıkları şeylere karşı hırslıdırlar; kendilerine zararı dokunacak şeylerden ise şiddetle kaçınırlar. Onları yemek ve içmek hususunda açgözlülük etmezler. Bu insanlar ise, dünyanın geçici bütün lezzetlerine aşırı düşkünlük gösterirler ve onların üzerine, gözleri dönmüş ve akıllarını yitirmiş acayip birer varlık olarak atılırlar. Bunların altında kendilerini alev alev yakacak ateş olduğunu bilseler bile, bundan yine de vazgeçmezler. Bu itibarla onların zihinlerinde, işledikleri amellere karşılık elde edecekleri sevap veya ikap kavramları hiç teşekkül etmemiştir. Bu ise, onları, Allah'ın ayetleri karşısında tam bir gaflete veya umursamazlığa sevketmiştir.

وَلِلّٰهِ الْاَسْمَآءُ الْحُسْنٰى فَادْعُوْهُ بِهَا ۪ وَذَرُوا الَّذِيْنَ يُلْحِدُوْنَ فِيْٓ اَسْمَآئِهٖ ۭ سَيُجْزَوْنَ مَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ﴿١٨٠﴾

[180] Allah'ın güzel isimleri vardır; O'na bu isimlerle dua edin. O'nun isimleri hakkında eğriliğe sapanları terkedin. Onlar, yapmış olduklarının cezasını çekeceklerdir.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, Allah'ın Kur'ani ve kevni ayetlerini anlamak ve nefislerini iman ve faydalı ilim ile tezkiye edip yüceltmek hususunda akıllarını ve sair duyu organlarını kullanmayan ve bu yüzden de cehennem için yaratılan insanları tavsif ettikten ve onların herhangi bir hayvandan hiçbir farkları bulunmadığını, hatta hayvanlardan daha sapık olduklarını açıkladıktan ve asıl gaflet içinde bulunanların da bunlar olduğunu bildirdikten sonra, yukarıdaki ayetinde bu gafletten kurtulmanın yegane çaresi olarak kullarına, Allah'ı sahip olduğu güzel isimleriyle zikretmelerini emretmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[180] Allah'ın güzel isimleri vardır; O'na bu isimlerle dua edin. O'nun isimleri hakkında eğriliğe sapanları terkedin. Onlar, yapmış olduklarının cezasını çekeceklerdir.

180 Bazı müfessirlerin naklettiklerine göre, bir adam namazında hem Allah'a hem de Rahmân'a dua etmişti. Bunu işiten bazı müşrikler de: "Muhammed ve ashabı, bir taraftan tek bir İlaha ibadet ettiklerini ileri sürüyorlar, bir taraftan da iki İlaha dua ediyorlar; bu nasıl iştir?" demişlerdir de, bunun üzerine bu ayet nazil olmuştur. Oysa bilinen bir gerçektir ki, Müslümanların ibadet ettikleri tek İlahın, sayısı kesin olarak bilinmeyen pek çok güzel isimleri vardır. Onun bu güzel isimlerine, Kur'an-ı Kerim'in dört suresinde işaret edilmiştir:

1) Â'râf suresinin bu ayeti.

2) İsra suresinin 110. ayeti. Bu ayetinde Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"(Ey Muhammed!) De ki: İster Allah'a dua edin, ister Rahmân'a dua edin; hangisiyle dua ederseniz, en güzel isimler O'nundur."*.

3) Tâ-hâ suresinin 8. ayeti. Bu ayetinde şöyle buyurmuştur: *"Allah; işte O'ndan başka İlah yoktur. En güzel isimler de O'nundur."*.

4) Haşr suresinin 24. ayeti. Bu ayetinde de şöyle buyurmuştur: *"O, yaratan, var eden, şekil veren Allah'tır. En güzel isimler O'nundur."*.

Buhârî (*Sahih*, VII. 169), Müslim (*Sahih*, IV. 2062) ve diğer *Sünen* sahiplerinin naklettikleri bir hadisinde de Hazreti Peygamber: "Allah'ın

doksan dokuz (yüzden bir eksik) ismi vardır. Bunları hıfzeden cennete girer. Allah tektir ve teki sever." buyurmuştur. Tirmizî (*Sünen*, V. 530) ise, bu hadisle ilgili bir rivayetinde doksan dokuz ismi şöyle sıralamıştır:

"Huva'llahu'llezî lâ ilahe illâ hû, er-Rahmân, er-Rahim, el-Melik, el-Kuddûs, es-Selâm, el-Mu'min, el-Muheymin, el-Azîz, el-Cebbâr, el-Mutekebbir, el-Hâlik, el-Bâri', el-Musavvir, el-Ğaffâr, el-Kahhâr, el-Vahhâb, er-Razzâk, el-Fettâh, el-Alîm, el-Kaabıd, el-Bâsıt, el-Hâfız, er-Râfi', el-Mu'ızz, el-Muzill, es-Semi', el-Basîr, el-Hakem, el-Adl, el-Latîf, el-Habîr, el-Halîm, el-Azîm, el-Ğafûr, eş-Şekûr, el-Aliyy, el-Kebîr, el-Hafîz, el-Mukît, el-Hasîb, el-Celîl, el-Kerim, er-Rakîb, el-Mucîb, el-Vâsi', el-Hakîm, el-Vedûd, el-Mecîd, el-Bâ'ıs, eş-Şehîd, el-Hakk, el-Vekîl, el-Kaviyy, el-Metîn, el-Veliyy, el-Hamîd, el-Muhsıyy, el-Mubdi', el-Mu'îd, el-Muhyî, el-Mumît, el-Hayy, el-Kayyûm, el-Vâcid, el-Mâcid, el-Vâhıd, es-Samed, el-Kaadir, el-Muktedir, el-Mukaddem, el-Muahhar, el-Evvel, el-Âhır, ez-Zahir, el-Bâtın, el-Vâliy, el-Mute'âliy, el-Berr, et-Tevvâb, el-Muntekım, el-Afuvv, er-Ra'ûf, Mâliku'l-Mülki, Zu'l-Celâli ve'l-İkrâm, el-Muksıt, el-Câmi', el-Ğaniy, el-Muğniy, el-Mâni', ed-Dârr, en-Nâfi', en-Nur, el-Hâdî, el-Bedî', el-Bâkıy, el-Varis, er-Raşîd, es-Sabûr.

Tirmizî, bu hadisi Safvân İbn Salih tarikiyle naklettikten sonra, onun garip olduğunu ve Safvân'dan başka ravisinin bilinmediğini, Safvân'ın ise, hadis ehli arasında sika, yani güvenilir bir kimse olarak tanındığını söylemiştir. Şu var ki, hadisin yalnız Safvân rivayetiyle bilinmesi, onun müdrec olduğu, yani Esma-i Hüsna'nın, hadis metnine ravilerden biri tarafından derc edildiği veya sokulduğu ihtimalini kuvvetlendirmekte ve bu ihtimal dolayısıyla de Buhârî ve Müslim tarafından *Sahih*'lerine alınmadığı anlaşılmaktadır.

Hadis sahih kabul edilse bile, o, bu manasıyla Allah Teâlâ'nın isimlerini hasr için gelmediği gibi, Allah'ın bu isimlerden başka ismi olmadığına da delalet etmez. Keza Hazreti Peygamber de, Allah Teâlâ'nın doksan dokuz ismi olduğunu haber verirken, O'nun isimlerinin sadece bu doksan dokuz isimden ibaret olduğunu kasdetmemiş, muhtemelen Kur'an-ı Kerim'de bu kadar ismin bulunduğunu, bu isimleri hıfzedip tekrarlayanların da cennete gireceğini haber vermiştir. Gerçek olan şudur ki, Allah Teâlâ'nın sıfatlarına delalet eden bu isimler, herhangi bir sayı ile tahdit edilemeyecek kadar çoktur. Ahmed İbn Hanbel (*Müsned*, I. 391)'in Abdullah İbn Mesud'tan (ra) naklettiği bir hadis de, Allah'ın isimlerinin sadece bu zikredilenlerden ibaret olmadığını gösterir. Bu hadisinde Resulullah (sas.) şöyle buyurmuştur: "Herhangi bir müslime, bir üzüntü veya bir keder isabet eder de o: Allahım! Ben senin kulun, kulunun oğlu ve cariyenin oğluyum. Nasiyem senin elindedir. Benim hakkımdaki hükmün cari, kazan adildir. Senin olan ve senin kendini isimlendirdiğin, halkından birine bildirdiğin, yahut Kitab'ında indirdiğin, yahut kendi indinde, gayb ilminde kendine tahsis eylediğin her isimle senden dilerim ki, Kur'an'ı kalbimin baharı, hüznümün cilası, kederimin gidericisi kılasın derse, Allah Teâlâ onun üzüntüsünü ve kederini giderir, onun yerine ferahlık verir." Ona: Ya Resulallah! Bu kelimeleri öğrenelim mi? denilince, "Evet; bunları işiten herkesin öğrenmesi gerekir." buyurmuştur.

Allah Teâlâ kullarına, Allah'ın güzel isimleriyle dua etmelerini hatırlattıktan sonra, bu isimler hakkında tevil, tahrif, tekzip, ziyade ve noksanlık gibi onları asli manalarından uzaklaştırma yoluyla eğriliğe sapanları terketmelerini ve onlardan uzak durmalarını emretmiştir. Ayet-i kerimede eğriliğe sapmak manasında kullanılan *ilhâd*, esmâ-i hüsna'da çeşitli şekillerde vuku bulur:

1) Allah Teâlâ'nın, Kitab'ında kendisini veya Hazreti Peygamber'in, hadislerinde O'nu, isimlendirmedikleri isimlerden birisiyle isimlendirmek. İslam uleması, Allah Teâlâ'nın isim ve sıfatlarının tevkifi olduğu görüşü üzerinde ittifak etmişlerdir. Kitap'ta ve Hazreti Peygamber'in sahih hadislerinde Allah'a izafe edilen her sıfat veya ismin O'nun

esma-i hüsna'sından olduğuna hükmedilir. Bunun dışındaki isimleri O'na izafe etmek caiz değildir.

2) Allah Teâlâ'nın Kitab'ında kendisini veya Hazreti Peygamber'in sahih hadislerinde O'nu isimlendirdiği isimleri veya tavsif ettiği sıfatları, bazı fiillerine bakarak ve o fiillerin kendisine layık olmadığını ileri sürerek, yahut yanlış kanaat hasıl ettiği gerekçesine dayanarak terketmek. Bu, bunu yapan mülhidlerin, sanki Allah'ın isim ve sıfatlarını Allah Teâlâ'dan veya O'nun Peygamber'inden daha iyi bildikleri manasından başka bir şey ifade etmez.

3) Allah Teâlâ'ya ait isimleri, Allah'tan başka ibadet ettikleri Lat ve Uzza gibi putlar hakkında kullanarak tahrif etmek.

4) Allah Teâlâ'nın isim ve sıfatlarını, tevil yoluyla asıl vazolunduğu manasından saptırarak tahrif etmek. Nitekim bazıları, Allah'ın sem' (işitme), basar (görme), kelam (konuşma), vech (yüz), yed(el), ricl (ayak) gibi kendi zatına has olan ve mahlukatından hiçbirinde eşi ve benzeri bulunmayan sıfatlarını, teşbihe yönelerek insanların sıfatlarıyla tanımlamaya çalışırken, diğer bazıları da bunun aksine, teşbihten sakınacağız diye bu sıfatların ta'tiline yönelmişler ve onları inkâr etmişlerdir.

5) Allah'a has olan Allah, Rahmân, Rab gibi isimleri, Allah'tan başka şeylerde lafzen kullanarak onları Allah'ın isimlerinde O'na ortak kılmak.

6) Allah'a has olan rahmet, re'fet, şefaat, mağfiret, rıza ve gazap gibi bazı isim ve sıfatlarında, başkalarını O'na ortak kılarak mesela herhangi bir kimsenin merhametinin O'nun merhameti gibi olduğunu iddia etmek; yahut herhangi bir kimsenin şefaatine bel bağlayarak yalnız ona yalvarmak.

İşte, örnek olarak zikrettiğimiz bütün bu davranışlar ve benzerleri, Allah'ın güzel isimlerini tevil ve tahrif ederek iptal etmek demektir ki, bunu yapanlar yaptıklarının cezasını mutlaka çekeceklerdir. Zira Allah Teâlâ'nın isim ve sıfatları, yalnız kendisine has olan ve mahlukatından hiçbirinde eşi ve benzeri bulunmayan isim ve sıfatlardır. Böyle olduğu içindir ki Allah Teâlâ, kendisine yalnız bu isimlerle dua edilmesini emretmiş, sevgili Peygamberi de, bu isimleri hıfzedenlerin cennete gireceklerini müjdelemiştir.

وَمِمَّنْ خَلَقْنَآ أُمَّةٌ يَهْدُونَ بِالْحَقِّ وَبِهِ يَعْدِلُونَ ﴿١٨١﴾ وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا سَنَسْتَدْرِجُهُمْ مِنْ حَيْثُ لَا
يَعْلَمُونَ ﴿١٨٢﴾ وَأُمْلِي لَهُمْ إِنَّ كَيْدِي مَتِينٌ ﴿١٨٣﴾ أَوَلَمْ يَتَفَكَّرُوا مَا بِصَاحِبِهِمْ مِنْ جِنَّةٍ إِنْ هُوَ إِلَّا نَذِيرٌ
مُبِينٌ ﴿١٨٤﴾ أَوَلَمْ يَنْظُرُوا فِي مَلَكُوتِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا خَلَقَ اللَّهُ مِنْ شَيْءٍ وَأَنْ عَسَى أَنْ يَكُونَ
قَدِ اقْتَرَبَ أَجَلُهُمْ فَبِأَيِّ حَدِيثٍ بَعْدَهُ يُؤْمِنُونَ ﴿١٨٥﴾ مَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ فَلَا هَادِيَ لَهُ وَيَذَرُهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ
يَعْمَهُونَ ﴿١٨٦﴾

181 Yarattıklarımız içinde bir ümmet de vardır ki, (insanları) hakka irşat ederler ve hak ile hüküm verirler.

182 Ayetlerimizi yalanlayanlar ise, onları, anlayamayacakları bir şekilde, derece derece helake terkedeceğiz.

183 Onlara mühlet veriyorum; (böyleleri için) tuzağım elbette çok çetindir.

184 Arkadaşlarında delilikten hiçbir eser bulunmadığını, onun apaçık bir uyarıcı olduğunu hiç düşünmemişler midir?

185 Göklerin ve yerin melekutuna, Allah'ın yarattığı şeylere ve ecellerinin yaklaşmış olabileceğine hiç bakıp ibret almamışlar mıdır? O halde bundan sonra, daha hangi söze inanacaklardır?

186 Allah'ın saptırdığı kimseler için, artık hiçbir yol gösterici yoktur; Allah, onları azgınlıkları içinde bocalayıp durmaya bırakır.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, cin ve insanların çoğunu cehennem için yarattığını zira bunların, eğriyi ve doğruyu, güzeli ve çirkini birbirinden ayırt etmelerini, yahut hakkın ve batılın ne olduğunu anlayabilmelerini sağlayacak kalpleri, akılları, göz ve kulakları bulunduğu halde, bunları, kendilerine yarayacak işlerde kullanmadıklarını, sadece heva ve heveslerine uyarak dünyanın geçici zevklerine meylettiklerini, bu yüzden de onların tıpkı hayvanlar gibi yaşadıklarını ve hatta hayvanlardan daha sapık olduklarını beyan ile asıl gaflet içinde olanların da bunlar olduğunu açıkladıktan ve bu gibilere deva olmak üzere, Allah'ın güzel isimlerini önererek O'na bu isimlerle dua etmelerini tavsiye ettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, yarattığı ümmetleri bahis konusu ederek bunların iki gruptan oluştuğunu, birisinin hak ve adaletle hükmeden hidayete ermiş bir ümmet olduğunu, diğerinin ise Allah'ın ayetlerini yalanlayan sapıklar grubu olduğunu açıklamış, sonra da Allah'ın vahdaniyyetine ve Resulü (sas.)'in doğruluğuna delalet eden bütün oluşumları anlamak için, dikkatleri kainat üzerinde tefekkür etmenin vücubuna çekmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

181 Yarattıklarımız içinde bir ümmet de vardır ki, (insanları) hakka irşat ederler ve hak ile hüküm verirler.

182 Ayetlerimizi yalanlayanlar ise, onları, anlayamayacakları bir şekilde, derece derece helake terkedeceğiz.

183 Onlara mühlet veriyorum; (böyleleri için) tuzağım elbette çok çetindir.

184 Arkadaşlarında delilikten hiçbir eser bulunmadığını, onun apaçık bir uyarıcı olduğunu hiç düşünmemişler midir?

185 Göklerin ve yerin melekutuna, Allah'ın yarattığı şeylere ve ecellerinin yaklaşmış olabileceğine hiç bakıp ibret almamışlar mıdır? O halde bundan sonra, daha hangi söze inanacaklardır?

186 Allah'ın saptırdığı kimseler için, artık hiçbir yol gösterici yoktur; Allah, onları azgınlıkları içinde bocalayıp durmaya bırakır.

181 Ümmetler arasında söz ve amel yönünden hak üzere kaim öyle bir ümmet vardır ki, insanları yalnız ona davet edip yalnız ona yöneltirler ve yalnız onunla amel edip onunla hüküm verirler. Hiçbir güç veya hiçbir zor, onları haktan veya adaletten meylettiremez. İşte bu ümmet, birçok hadisin de delaletiyle, Muhammed (sas.)'in ümmetidir. Filhakika Buhârî (*Sahih*, VIII. 149), Müslim (*Sahih*, III. 1524) ve diğer *Sünen* sahipleri tarafından nakledilen bir hadisinde Hazreti Peygamber şöyle buyurmuştur: "Ümmetimden bir taife, Allah'ın kıyamet emri gelinceye kadar, insanlar üzerinde galip ve muzaffer olarak Allah'ın emirlerini yerine getirmeye devam edeceklerdir. Onlara yardım etmekten çekinenler, yahut muhalefet edenler, onlara hiçbir surette zarar veremeyeceklerdir.".

Taberî'nin ve İbn Kesir'in bu ayetle ilgili olarak Katâde'den naklettiklerine göre, Hazreti Pey-

gamber bu ayeti okuduğu zaman şöyle buyururdu: "Bu sizin içindir. Bunun bir benzeri de sizden önceki kavme verilmiştir: *"Musa kavminden de bir cemaat vardır ki, (insanları) hakka irşat ederler ve (insanlar arasında) hak ile hükmederler."*. (Â'râf suresi, 159).

Gerek ayet-i kerimeden ve gerekse Hazreti Peygamber'in hadislerinden anlaşılan mana odur ki, her Peygamber'in kavmi içerisinde, hak peşinde koşan, insanları hakka irşat eden, aralarında hak ve adaletle hüküm veren bir taife daima bulunacaktır ve kıyamete kadar da bu taifenin ardı hiç kesilmeyecektir. Bunlar da, hiç şüphesiz, Allah'ın Peygamberler'ine ve bu Peygamberler vasıtasıyle indirdiği kitaplara inanan, onlara tabi olup emir ve nehiylerini aynen yerine getiren müminlerdir.

182 Allah Teâlâ, yukarıda da işaret ettiğimiz gibi, hak peşinde koşan ve adaletle hükmedenlerle, Allah'ın ayetlerini yalanlayanlar olmak üzere iki gruba ayırdığı insanlardan birinci grubu, yani Muhammed (sas.)'in ümmetinden olan İslami davet grubunu açıkladıktan sonra, ikinci grubu zikretmiştir ki, bunlar, Hazreti Peygamber'in gelişinden sonra, ona inanmayan, onun İslami davetine icabet etmeyen ve Allah katından getirdiği Kur'an ayetlerini inkâr eden başta Mekkeli müşrikler olmak üzere diğer kavimlerdir. İşte Allah Teâlâ bunlar hakkında şöyle buyurmuştur:

Allah'ın ayetlerini yalanlayanlara gelince biz, onları derece derece helake götürecek öyle bir yol hazırladık ki, kendileri bunun ne olduğunu hiçbir surette anlamayacaklardır. Kendilerine hiç kimseye benzeri açılmamış rızık kapıları açılacak, önlerine o zamana kadar hiç görmedikleri bol nimetler serilecek ve hayat şartları onlar için o derece kolaylaştırılacaktır ki, kendilerini kaptırdıkları dünyanın o süslü ve cazip nimetleriyle sarhoş olup kendilerinden geçecekler ve azgınlıklarını artırdıkça artırarak günah çukuruna daha çok saplanacaklardır. İşte onları bu azgınlıkları felakete götürecektir. Fakat onlar bunu asla anlamayacaklardır. Allah Teâlâ, bunlar hakkında Mü'minûn suresinin 55-56. ayetlerinde şöyle buyurmuştur: *"Kendilerine bol bol mal ve oğul vermemizden, iyiliklerine koşuştuğumuzu mu zannediyorlar? Asla. Fakat onlar anlamıyorlar."*. En'âm suresinin 44-45. ayetlerinde de bu manaya yakın olarak şöyle buyurmuştur: *"(Peygamberlerimiz vasıtasıyle) kendilerine yapılan ihtarları unutunca, her şeyin kapılarını onlara açıvermiş, kendilerine verilenlerle sevince garkoldukları bir sırada da onları ansızın yakalayıvermiştik; onlar ise, bütün ümitlerini yitirmişlerdi. Böylece, âlemlerin Rabbi Allah'a hamdolsun ki, zulmedenlerin ardı da kesilivermişti."*.

Filhakika Allah Teâlâ'nın kafirler hakkındaki bu vaadi her seferinde gerçekleşmiş ve onlar, zenginlikleriyle ve çokluklarıyla övünüp dururlarken, hiç ummadıkları bir anda yedikleri İlahî bir sille ile yokolup gitmişlerdir. Bunun en ibret verici örneği, bir taraftan Hazreti Peygamber'e karşı sürdürdükleri düşmanlıklarını ifrat dereceye vardıran, bir taraftan da zayıf ve fakir müminlere her türlü işkenceyi reva gören, bu kötülükleri yaparken de güç ve kuvvetleriyle gururlanmaktan geri durmayan Kureyş kafirleridir. Bedir Savaşı'na katıldıkları zaman, gerek sayıca gerekse silah ve teçhizat bakımından Müslümanlardan çok daha üstün idiler. Buna rağmen Allah'ın Müslümanlara yardımı sayesinde, savaş alanında birçok ölü ve yaralı bırakarak kaçmak zorunda kalmışlar, bu hezimet ise, onların intikam duygularını körüklemiş ve onları, bir başka savaşa daha iyi hazırlanma gayretine düşürmüştü. Nitekim çok geçmeden Uhud Savaşı cereyan etmiş, bu savaş ise, Müslüman askerlerin bazı itaatsiz davranışları sebebiyle müşriklerin lehine sonuçlanmıştır. Ne var ki, Allah Teâlâ'nın kafirler hakkındaki sünnetinden habersiz olan Kureyş müşrikleri, bu zaferi kendileri için büyük bir sevinç ve gurur vesilesi yapmışlarsa da, aslında onun kendilerini derece derece helake yaklaştırdığını anlayamamışlardır. Nitekim çok

geçmeden Allah Teâlâ Müslümanlara Mekke'nin Fethi'ni müyesser kılınca, Arap Yarımadası'nda şirkin kökü kazınmış ve orada tek bir müşrik bile kalmamıştır. İşte bütün bunlar, bugünün inançsız fakat zengin ve gururlu insanları için de ibret alınacak birer ders olmalı ve bu dünyadaki zenginliklerine, refah ve saadet içinde yaşayışlarına bakarak her şeyin bundan ibaret olduğunu, inançsızlıklarının ise kendilerine hiçbir zararının dokunmadığını sanmamalıdırlar. Zira bu hayat geçicidir ve ayet-i kerimede de açıkça ifade edildiği gibi, inançsızlıkları dolayısıyla Allah tarafından hemen helak edilmeseler bile, derece derece helake terkedildiklerini anlamalılar ve kendilerini iyi ve güzel bir akibet için hazırlamalıdırlar.

183 Bilinen bir gerçektir ki, herhangi bir kafirin küfründen dolayı hemen helak edilmesi İlahî bir kanun değildir. Nitekim Allah Teâlâ, dinini yerleştirmek için Peygamber'ini gönderdiği zaman, kavminden ona karşı çıkan Mekkeli müşrikleri de hemen helak etmemiş fakat onlara, mallarıyla ve mülkleriyle şirk ve küfür içinde dünya nimetlerinden faydalanmaları için bir süre daha izin vermiştir. Her ne kadar biraz önce de işaret ettiğimiz Bedir Savaşı'nda, Müslümanların, 313 kişilik bir orduyla silah ve teçhizat yönünden kendilerine oranla çok daha kuvvetli olan 950 kişilik müşrik ordusuna karşı galip gelmeleri, Allah'ın müşriklere indirdiği büyük bir darbe olsa bile, müşrikler bu mağlubiyetle tarih sahnesinden silinmemişlerdir. Nitekim Bedir Savaşı'ndan kısa bir süre sonra, Kureyşli kadınların tahrikleri ve şairlerin intikam telkin eden şiirleriyle 3000 kişilik bir kuvvet, kadınların def sesleri ve Bedir ölülerini hatırlarda tazeleyen çığlık ve hıçkırıkları altında Medine'ye doğru yürüyüşe geçmiş, bunu haber alan Hazreti Peygamber ise, düşmanı Medine'de karşılamak isterken, ashabının şehir dışında savaşmayı tercih etmiş olmaları dolayısıyla, o da bu tercihe katılmış ve ordusuyle Uhud dağının eteklerine gelip yerleşmiştir. Müşrikler ise, Bedir'de uğradıkları hezimete bir daha uğramamak için daha düzenli bir şekilde gelmişler ve Hâlid İbnu'l-Velîd kumandasındaki bir grup askerle Müslümanların karşısında sağ tarafta, Ebû Cehil'in oğlu İkrime kumandasındaki diğer bir grup askerle de sol tarafta yer tutmuşlardır. Okçuların ve süvarilerin de hazır bulunduğu müşrik ordusu ile Müslümanlar arasındaki savaş, önce fertler arasında mübareze şeklinde başlamış, bazı ileri gelen müşrik kumandanların öldürülmesinden sonra da umumileşmiştir. Müşrikler, gerek silah ve teçhizat yönünden gerekse asker sayısı yönünden Müslümanlara kat kat üstün olmakla beraber, Bedir'de olduğu gibi yine mağlup duruma düşmüşler ve ölümden kurtulmanın başlıca çaresini savaş alanından kaçmakta bulmuşlardı. Ne var ki, düşmanın bozguna uğradığını gören bazı Müslüman askerlerin ganimet toplama sevdasına kapılmaları, çok önemli bazı mevkileri tutmakla görevli okçuların yerlerini terketmelerine sebep olmuş, bunu farkeden Hâlid İbnu'l-Velîd de, Müslüman askerlerin terkettikleri gedikten Müslümanların arkasına inerek onları gafil avlamıştır. Bu sırada bozguna uğramış olan düşman askerleri de kısa zamanda toparlanarak Müslümanların üzerine saldırmış ve onlardan pek çoğunu şehit etmişlerdir. Ashabı tarafından titizlikle korunan Hazreti Peygamber bile yüzünden yaralanmış, kılıç darbesiyle ikiye bölünen miğferi, iki dişinin kırılmasına ve yüzünde kan kaybına sebep olan yaralara yol açmıştır.

Görüldüğü gibi Uhud Savaşı da, Bedir Savaşı gibi müşriklerin helak olmalarına ve belki de tarih sahnesinden kâmilen silinmelerine yol açacak bir vesile idi. Fakat her şeyi kendi sünnetinin değişmez kurallarına uygun olarak tedvir eden Allah, hem onları derece derece helake terk etmek hem de Müslümanlara ibret dersleri vermek için onlara süreler tanımış, bu sürelerin sona ermesiyle de onları takdir ettiği akibe-

te ulaştırmıştır. Nitekim Uhud Savaşı'ndan zafer şarhoşluğu içinde Mekke'ye dönen müşrikler, çok kısa bir süre sonra, Mekke'nin Müslümanlar tarafından fethedilmesiyle kendileri için takdir olunan bu akibetten kurtulamamışlar ve Arap Yarımadası'ndan silinip gitmişlerdir. Allah Teâlâ, Hûd suresinin 101 ve 102. ayetlerinde, değişmeyen bu sünnetine işaretle şöyle buyurmuştur: *"Biz onlara (yokulup gitsinler diye) zulmetmemişizdir; fakat onlar, kendilerine zulmetmişlerdir. Rabbinin emri geldiği zaman, onların Allah'ı bırakıp da yalvardıkları kendi İlahları da onlara hiçbir şekilde fayda sağlamamış ve onların helakini artırmaktan başka bir işe yaramamıştır. İşte Rabbin, zalim kasabalar halkını yakaladığı zaman, O'nun yakalayışı böyledir ve O'nun bu yakalayışı da, çok acı ve çok şiddetlidir."*. Hazreti Peygamber de, Buhârî (*Sahih*, V. 214) ve Müslim (*Sahih*, IV. 1997-1998)'in Ebû Musa'l-Eş'arî'den naklettikleri bir hadisinde: "Aziz ve Celîl olan Allah, muhakkak ki zalime mühlet verir. Onu yakalayacağı zaman da, göz açtırmaksızın ansızın yakalar." buyurmuş, sonra da Hûd suresinin *"İşte Rabbin, zalim kasabalar halkını yakaladığı zaman, O'nun yakalayışı böyledir..."* ayetini okumuştur.

184 Allah Teâlâ ayetlerini yalanlayanları, er veya geç kendilerini helake götürecek olan bir akibet ile tehdit ettikten sonra, onların Hazreti Peygamber'in mecnundan başka bir şey olmadığı hususunda zihinlerini meşgul eden şüphelerine de cevap vermiş ve muhtelif surelerdeki benzer ayetlerinde olduğu gibi, bu iftiralarını yine kesinlikle reddetmiştir. Aslında müşrikler, kendi aralarında yaşayan Hazreti Peygamber'i çok yakından tanımış olmalarına ve onun delilikle veya şairlikle hiçbir ilgisi bulunmadığını çok iyi bilmelerine rağmen, insanların ona inanmalarını ve peşinden gitmelerini engellemek için bu çeşit iftiralarda bulunmaktan çekinmemişlerdir. Kur'an-ı Kerim, zaman zaman onların bu iftiralarına işaret etmiş ve cevaplar vermiştir. Mesela Duhân suresinin 13-14. ayetlerinde şöyle denilmiştir: *"Onlar nereden öğüt alacaklar? Halbuki kendilerine her şeyi açıklayan bir Peygamber gelmişti; sonra da ondan yüz çevirmişler ve "öğretilmiş bir deli" demişlerdi."*. Sebe suresinin 46. ayetinde de keza aynı iftira reddedilmiştir: *"(Ey Muhammed!) De ki: Size tek bir öğüt vereyim. O da, ikişer ikişer ve birer birer Allah için kalkmanız ve sonra da düşünmeniz. Neticede göreceksiniz ki, arkadaşınızda hiçbir delilik yoktur. O sadece, şiddetli bir azabın öncesinde sizin için bir uyarıcıdır."*. Mü'minûn suresinin 70. suresinde de şöyle buyurulmuştur: *"Yahutta onda delilik olduğunu mu söylüyorlar? Hayır; Peygamber onlara hakkı getirmiştir; fakat onların çoğu haktan hoşnut değillerdir."*. Hıcr suresinin 6. ayetinde şöyle denilmiştir: *"Demektedirler ki: Ey kendisine Kur'an indirilen kimse! Muhakkak sen bir delisin."*. Saffât suresinin 36. ayetinde de, Hazreti Peygamber'e, delilikten başka bir de şairliğin isnat ve iftira edildiği açıklanmış, bunu takip eden ayette ise bu iftira reddedilmiştir: *"Ve derlerdi ki: Biz, deli bir şair için İlahlarımızı mı terkedeceğiz? Hayır, (o ne deli ve ne de şâirdir; fakat) hakkı getirmiş ve (kendinden önce gönderilmiş) Peygamberler'i doğrulamıştır."*.

Yukarıda da işaret ettiğimiz gibi, Hazreti Peygamber çocukluğundan itibaren kendi aralarında büyüyüp yetişmiş ve biribirlerini yakından tanıyıp öğrenmişlerdi. Nitekim ayet-i kerimede, onların Hazreti Peygamber'i yakından tanıdıklarına delalet etmek üzere o, "arkadaşları" manasını verdiğimiz *sahibihim* kelimesiyle zikredilmiştir ki, bir kimseyi onun arkadaşından daha iyi bilip tanıyan başka bir kimse yoktur. Buna göre müşrikler, yakından tanıdıkları arkadaşlarında hiçbir delilik olmadığını ve şiirler düzüp söylemediğini elbette çok iyi biliyorlardı. Eğer onda delilikten veya şairlikten bir nebze de olsa bir şeyler bulunduğunu görüp anlasalardı, bunu daha önceleri aralarında konuşup söylerler, onu doğru ve güvenilir bir kimse olarak tanıdıkları için *Emin* lakabını taktıkları gibi, delili-

ği veya şairliği dolayısıyla da ona deli yahut şair derlerdi; bunun için de ona vahyin gelmesini veya onun çevresindeki insanları tevhid inancına davet etmesini beklemezlerdi. Fakat o kafirler, akıllarını kullanıp bu gerçeği biraz düşünmemişler, daha doğrusu düşünmek istememişlerdir; çünkü gayeleri, riyasetlerine ve zenginliklerine son vereceğine inandıkları İslam'ın yayılıp kuvvet kazanmasına engel olmaktı. Bu da ancak, görevi, sadece Rabbinin emir ve nehiylerini tebliğ etmekten ibaret bir uyarıcı olan Peygamber'i bertaraf etmekle mümkün olabilirdi. İşte bunun için ona deli diyorlar ve peşinden gidilmesini engellemeye çalışıyorlardı.

185 Bu kafirler, aralarında büyüyüp yetişmiş arkadaşlarında delilikten hiçbir eser bulunmadığını, onun sadece Allah'ın emir ve nehiylerini duyuran bir uyarıcı olduğunu düşünmedikleri gibi, şu göklere ve yere bakıp onları hiç yoktan var eden bir yaratıcının olduğunu da mı düşünememişlerdir? Bunlar, böyle bir yaratıcı olmadan, şu âlemde zerre miktarı da olsa küçücük bir şeyin meydana gelmeyeceğini anlayıp ibret alamayacak kadar akıldan yoksun mudurlar? Eğer bunlar, akıllarını kullanıp gökleri, yeri ve bu ikisi arasında bulunan canlı ve cansız, görünen ve görünmeyen her şeyi yoktan yaratan ve onları bir düzen içinde idare eden bir yaratıcının bulunduğunu, O'ndan başka bir yaratıcı ve O'ndan başka bir müdebbir bulunmayacağını anlayabilselerdi, O'nun tarafından kendilerine sadece bir uyarıcı ve yol gösterici olarak gönderilen Peygamber'i, yakından tanımış olmalarına rağmen, delilikle itham edip onu yalanlamaya kalkışırlar mı idi? Hiç olmazsa ecellerinin yaklaşmış olması bari onlar için uyarıcı olsaydı da, daralmış bu zaman içerisinde şu âlemden çevrelerinde görüp nazar edebilecekleri şeylerden ibret almasını bilseler ve doğru yolu bulmuş insanlar olarak bu dünyayı terketseler olmaz mı idi? Oysa şimdi, ecelleri kendilerine iyice yaklaşmış, bir gözün açılıp kapanacağı kadar az, yahut biraz daha fazla bir zaman kalmış ve bu zamanın geçmesiyle, sıkı sıkıya bağlandıkları dünyalarını kalplerini dolduran küfür ve isyan duyguları içinde terkedip gideceklerdir, sonra da hiç inanmadıkları ahiret gününün sonu hiç gelmeyecek olan acı azabıyla karşı karşıya geleceklerdir.

İşte bütün bunlar, akıllarını kullandıkları takdirde, inançsızları ahiret saadetine ulaştıracak olan yegane Hâkim-i Mutlak Allah Teâlâ'nın Peygamber'ine indirdiği Kur'an'ın sözleri içerisinde yer alan uyarılarındandır. O'nun sözlerinde hiçbir eğrilik yoktur. Eğer kafirler, Allah'ın Peygamber'i vasıtasıyla kendilerine ulaştırdığı bu sözlere inanmazlar ve onları getiren Peygamber'i de yalanlarlarsa, başak kimin hangi sözlerine inanacaklardır?

186 Gerçek olan şudur ki, Allah'ın sözlerini tebliğ etmekle görevlendirilmiş olan Peygamber'ini deli, onun getirdiği bu sözleri de deli sözü gibi benzetmelerle yalanlayandan daha sapık bir kimse olamaz. Hazreti Peygamber'e ve onun tebliğ ettiği Kur'an'a iman etme yeteneğini kaybetmiş ve bu sebepten de Allah'ın ezelî ilminde hakkında sapıklık hükmü sebkat etmiş olan bu gibi kimselerin doğru yolu bulmaları artık mümkün değildir. Çünkü onlar, kendilerine doğru yolu gösteren Allah'ın Peygamber'ini ve O'nun tebliğ ettiği Kur'an'ı yalanlamışlardır. Bunlar için artık başka bir yol gösterici de yoktur. Bu sebeple Allah onları sapıklıkları içinde bocalamaya bırakır; vakti geldiği zaman da, sapıklıklarının cezasını vermek üzere yakalarına yapışır.

يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ السَّاعَةِ اَيَّانَ مُرْسٰىهَا ۜ قُلْ اِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ رَبِّيْ ۚ لَا يُجَلِّيْهَا لِوَقْتِهَآ اِلَّا هُوَ ۜ ثَقُلَتْ فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۜ لَا تَأْتِيْكُمْ اِلَّا بَغْتَةً ۜ يَسْـَٔلُونَكَ كَاَنَّكَ حَفِيٌّ عَنْهَا ۜ قُلْ اِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ اللّٰهِ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٨٧﴾

187 Sana, "Kıyamet vaktinin gelişi ne zaman?" diye soruyorlar. (Ey Muhammed! Onlara) de ki: "Onun ilmi ancak Rabbimin yanındadır. Vaktini O'ndan başkası açıklayamaz. Göklere ve yere (onun vakti) çok ağır basmıştır. O, yavaş yavaş değil, fakat ansızın gelecektir.". Sanki senin ona bir yakınlığın varmış gibi sana soruyorlar. De ki: "Onun ilmi, ancak Allah'ın yanındadır; Fakat bunu, insanların çoğu anlamıyor.".

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, yarattığı insanlar içinde hakkı gözeten, hak ve adaletle hükmeden hidayete ermiş kimseler bulunduğu gibi, Allah'ın Peygamberler'ini yalanlayıp ayetlerini inkâr eden sapık kimselerin de olduğunu bildirerek insanları başlıca iki gruba ayırdıktan ve özellikle inkârcıların akibeti üzerinde durarak onları bu küfürleri dolayısıyla hemen helak etmediğini, fakat onlara kendilerinin hiçbir surette bilemeyecekleri bir süre verip onları derece derece helake terkedeceğini haber vererek onları en şiddetli azap ile tehdit ettikten, bunların, kendi aralarında büyüyüp yetişmiş, bu sebeple de kendilerine yakından tanıdıkları bir arkadaş olmuş Peygamber'e delilik isnat edip ona en büyük iftirayı yaptıklarını, halbuki onda delilikten hiçbir eser bulunmadığını ve onun sadece Allah'ın emir ve nehiylerini kendilerine tebliğ eden bir uyarıcı olduğunu açıkladıktan; fakat onların bu gerçeği anlamak için akıllarını kullanıp düşünmediklerini, keza göklerin ve yerin yalnız Allah tarafından yaratıldığını ve var olan her şeyin yalnız Allah'ın hükmü altında bulunduğunu, yahut ecellerinin kendilerine iyice yaklaşmış olduğunu düşünerek bundan da ibret almadıklarını ve böylece sapıklık içinde kaldıklarını, bundan sonra da onları bu sapıklıktan kurtaracak hiçbir uyarıcının veya yol göstericinin çıkmayacağını, bu sebeple de ecel onların yakasına yapışıncaya kadar azgınlıkları içinde bocalayıp duracaklarını beyan ettikten sonra yukarıdaki ayetinde, azgınlıkları içinde bocalayıp duran sapıkların, ecel kendilerini yakalayıp da ahirete göç ettikleri zaman, azabıyla tehdit edildikleri kıyamet gününün vaktini sorduklarında, onlara vereceği cevap hususunda Peygamber'ini irşat etmiş, bu hususta bilginin yalnızca Rabbi yanında olduğunu ve O'ndan başkasının da bunu bilemeyeceğini söylemesini emretmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

187 Sana, "Kıyamet vaktinin gelişi ne zaman?" diye soruyorlar. (Ey Muhammed! Onlara) de ki: "Onun ilmi ancak Rabbimin yanındadır. Vaktini O'ndan başkası açıklayamaz. Göklere ve yere (onun vakti) çok ağır basmıştır. O, yavaş yavaş değil, fakat ansızın gelecektir.". Sanki senin ona bir yakınlığın varmış gibi sana soruyorlar. De ki: "Onun ilmi ancak Allah'ın yanındadır; Fakat bunu, insanların çoğu anlamıyor.".

187 Allah'ın, hem insanları gelecek günün şiddetli azabına karşı uyarmak hem de onları doğru yola hidayet etmek için gönderdiği bir Peygamber'ine delilik isnat ederek ayetlerini yalanlayan kafirlerin, âlemlerin yaratılışına ve ecellerinin yaklaşmış olmasına dikkatleri çekilerek

küfürlerinin tabii bir neticesi olmak üzere kıyamet günü hakettikleri bir akibetle tehdit edilmelerinin, zihinlerinde kıyametin geleceği zamanla ilgili birtakım istifhamların belirmesine sebep olması çok tabiîdir. Bu husus gözönünde bulundurulursa, ayet-i kerimenin daha önceki ayetlerle bağlantısını anlamak kolaylaşmış olur. Filhakika sebeb-i nüzul ile ilgili olarak gelen bazı rivayetler bunu açıkça göstermektedir. Şu var ki, Hazreti Peygamber'e kıyametin ne zaman kopacağını soranların kimler olduğu hususundaki rivayetler farklıdır. Tefsirlerde yer alan ve İbn Abbas'tan gelen bir rivayete göre Haml İbn Ebî Kuşeyr ve Samuel İbn Zeyd adlı iki Yahudi, Hazreti Peygamber'e: "Söylediğin gibi, Peygamber isen, bize kıyametin ne zaman kopacağını söyle; çünkü biz onun ne zaman kopacağını biliyoruz." demişler, bunun üzerine Allah Teâlâ da Peygamber'ine *"Sana kıyamet vaktinin gelişi ne zaman? diye soruyorlar."* ayetini indirmiştir.". Ancak ayet-i kerimenin Mekke'de nazil olduğu gözönünde bulundurulursa, Hazreti Peygamber'e yöneltilen kıyamet vaktiyle ilgili soruların, Mekke'de Yahudilerden değil, daha çok onu yalanlamak ve vukuunu inkâr etmek maksadıyla müşriklerden geldiği anlaşılır. Nitekim Mekke'de nazil olan Sebe suresinin 29. ayetinde müşriklerle ilgili olarak şöyle buyurulmuştur: *"Ve diyorlar ki: Eğer sözüne güvenilir kimseler iseniz, vaadolunan bu gün ne zaman"*? Enbiya suresinin 38. ayeti de aynı manada gelmiş ve: *"Kafirler demektedirler ki: Bu vaadedilen azap, eğer sözünüzde sadık iseniz, ne zaman"*? buyurulmuştur.

Ancak burada şu hususu da belirtmek gerekir ki, kıyamet vaktiyle ilgili olarak zihinlerde beliren istifham ve bu istifhamın tabii bir neticesi olarak kıyamet vaktinin soruşturulması, sadece kafirlere has bir husus değildir. Bilinmeyene karşı daima merak edici bir yaratılışa sahip olan insanın, ister kafir olsun ister mümin olsun, kıyametin ne zaman kopacağını merak edip soruşturmaması mümkün değildir. Nitekim Ahzâb suresinin 63. ayetinde, Allah Teâlâ, mümin kafir ayrımı yapmadan bütün insanları kastederek şöyle buyurmuştur: *"(Ey Muhammed!) İnsanlar senden kıyamet vaktini sormaktadırlar. De ki: Onun bilgisi Allah katındadır; sen nereden bileceksin, belki de vakit yakındır."*.

Şu var ki, kafirin kıyamet vaktini soruşturması, ona olan inancının bir neticesi değildir. Fakat o, bu vaktin hiçbir zaman gelmeyeceği inancı içerisinde, onunla alay etmek ve ona olan inkârını ortaya koymak için "O ne zaman gelecekmiş?" dediği halde, müminin onu soruşturması, her şeye merak eden bir yaratılışa sahip olması sebebiyledir; o, kıyametin bir gün mutlaka geleceğine inanır ve bu inanç içerisinde onun geleceği günü merak ederek "O ne zaman gelecek?" der. Nitekim Allah Teâlâ, Şûrâ suresinin 18. ayetinde buna işaret ederek şöyle buyurmuştur: *"Ona iman etmeyenler, (alay ederek) onun çabuk gelmesini isterler. İman edenler ise, ondan korkarlar ve onun hak olduğunu bilirler. Bilesiniz ki, kıyamet hakkında münakaşaya kalkışanlar uzak bir sapıklık içindedirler."*.

Kıyamet vakti ile ilgili bilgi, hiç şüphesiz sadece Allah Teâlâ'ya has bir bilgidir ve Peygamber de olsa, Allah'tan başka hiç kimse bu bilgiye sahip değildir. Daha doğrusu Allah, hiç kimseye bu bilgiyi vermemiştir. Bu sebepledir ki Allah Teâlâ, Fussilet suresinin 47. ayetinde *"Kıyamet vakti hakkındaki bilgi Allah'a havale edilir. O'nun bilgisi olmadan, ne meyveler kabuklarından çıkar, ne dişi hâmile kalır ve ne de doğurur..."*; Lokmân suresinin 34. ayetinde de *"Kıyamet gününün vakti hakkındaki bilgi, şüphesiz Allah katındadır. Yağmuru O yağdırır..."* buyurmuştur. Tefsire konu olan yukarıdaki ayet-i kerimede ise, kıyametle ilgili bilginin, insanlara değil, Allah'a has bir iş olduğuna dikkatleri çekmek için, bunu soranlara, *"Onun ilmi ancak Rabbimin yanındadır."* demesini Peygamber'ine emretmiştir. Zira Hazreti Peygamber'in işi, kıyametin bir gün geleceğini haber vererek insanları uyarmak ve onun kor-

kusuyla onları doğru yola iletmektir. Fakat hiçbir zaman, onun geleceği zamanı tayin ve tespit etmek değildir. Nâziât suresinin 43-45. ayetlerinde bu manayı görmek mümkündür: *"(Ey Muhammed!) Sana kıyametin ne zaman gelip çatacağını soruyorlar. Onun vaktini sen nereden bildireceksin. Kıyâmetin vakti hakkındaki bilgi Rabbine aittir. Sen ancak kıyametten korkanlara bir uyarıcısın."*.

Buhârî (*Sahih,* VII. 112), Müslim (*Sahih*, IV. 2033) ve Tirmizî (*Sünen,* IV. 595) tarafından nakledilen bir hadisten öğrendiğimize göre, bir adam Hazreti Peygamber'e gelmiş ve: "Ya Resulallah! Kıyâmet ne zaman kopacak?" demiş, Resulullah (sas.) de ona: "Sen onun için ne hazırlık yaptın?" diye sormuştur. Adamın tevazu gösterip: "Ya Resulallah! ben, kıyamet için çok namaz, çok oruç ve çok sadaka hazırlamadım; fakat Allah'ı ve Resulünü seviyorum." demesi üzerine, Resulullah (sas.) şöyle buyurmuştur: "Öyleyse sen, sevdiklerinle berabersin.". Hadisi rivayet eden Enes (ra), daha sonra şunları ilave etmiştir: "İslam'a girdikten sonra, Peygamber'in "Sen sevdiklerinle berabersin." sözünden duyduğumuz sevincin üstünde başka bir sevinç duymamıştık.".

Kıyametin vakti hakkındaki bilginin, göklerde ve yerde melek olsun, cin veya insan olsun, bütün mahlukata gizli olması dolayısıyladır ki, bu, göklere ve yere çok ağır gelir. Zira bilinmeyen ve gizli kalan her ne olursa olsun, onun kadar insana ağır gelen bir şey tasavvur edilemez. Ne zaman geleceği bilinmeyen, fakat her an gelebilecek olan ve geleceği beklenen bir şeyin kalplerde meydana getirdiği korkuyu veya sıkıntıyı inkâr etmek mümkün olabilir mi? O, ağır ağır gelmeyecektir. Fakat aksine, onun gelişi ansızın olacak ve hiç kimse onun gelişi dolayısıyla herhangi bir hazırlık yapma fırsatı bulamayacaktır. İşte bu sebepledir ki Allah Teâlâ, onun geleceği zamanı bildirmemiş ve insanların dünya işleriyle meşgul oldukları, gaflete daldıkları ve ahireti unuttukları bir sırada ansızın gelmesini takdir etmiştir. Gerçek böyle olunca, kim ona hazırlıksız yakalanmak ister? Fakat ne acı bir gerçektir ki, ya inançsızlığı sebebiyle ya da aşırı derecedeki dünya sevgisiyle, pek çok kimse kıyamet gününe hazırlıksız yakalanma endişesini içlerinde hissetmeksizin gününü gün etmeye ve dünyadan zevk almaya çalışırlar.

Buhârî (*Sahih,* VII. 191; VIII. 101) ve farklı ibarelerle Müslim (*Sahih,* I. 137; IV. 2270)' in Ebû Hureyre'den (ra) naklettikleri bir hadisinde Hazreti Peygamber şöyle buyurmuştur: "Güneş batıdan doğmadıkça kıyamet kopmaz. Güneş batıdan doğup da insanlar onu gördükleri zaman toptan iman ederler. Fakat daha önce iman etmemiş, yahut imanından hayır kazanmamış olan kişiye onun bu imanı hiçbir fayda sağlamaz. Muhakkak ki kıyamet iki kişinin elbiselerini aralarında serdikleri, fakat henüz satamadıkları ve düremedikleri bir sırada kopacaktır. Kıyâmet, kişinin devesinin sütünü sağıp döndüğü sırada ondan henüz içemeden kopacaktır. Kıyâmet, kişinin havuzunu sıvadığı, fakat suyunu henüz kullanamadığı bir sırada kopacaktır. Kıyâmet, kişinin, lokmasını ağzına götürdüğü, fakat onu henüz yiyemediği bir sırada kopacaktır.".

Kıyametin ne zaman kopacağını Allah'tan başka hiç kimse bilmediğine göre, onu soruşturmanın elbette hiçbir faydası yoktur. Bu hususta bilgi Hazreti Peygamber'e de verilmediğine göre ona sormanın da hiçbir manası yoktur. Bununla beraber mümin olsun kafir olsun, insanların bunu ona sormalarının başlıca sebebi, onun kıyamet vaktini bildiğine inanmaları ve buna bir aşinalığının bulunduğunu sanmaları, yahutta bu hususta bilginin sadece Allah'a has olduğunu bilmemeleridir. İşte bu sebepledir ki Allah Teâlâ, Peygamber'ine hitap ederek, sanki sen kıyametin kopacağı zamanı biliyormuşsun gibi sana soruyorlar, dedikten sonra, onunla ilgili bilginin sadece Allah'ın yanında olduğunu; fakat insanların çoğunun bunu anlamadıklarını açıklamıştır. Ayet-i kerimenin bu ifadesi, insanların çoğunun bunu anlamasalar bile, içlerinde, sayıları az da

olsa anlayanların da bulunduğunu göstermektedir ki, bunlar da, Kur'an-ı Kerim'in muhtevasına ve Hazreti Peygamber'in konuyla ilgili açıklamalarına vakıf olan müminlerdir. Nitekim Buhârî (*Sahih*, I. 18; VI. 20), Müslim (*Sahih*, I. 39, 40) ve *Sünen* sahiplerinin Ebû Hureyre'den (ra) naklettikleri bir hadisten öğrendiğimize göre, Hazreti Peygamber ashabıyla birlikte otururken hiç kimsenin tanımadığı yabancı bir adam gelmiş ve ona "Ya Resulallah!" diye hitap ederek iman, İslam ve ihsanın ne olduğunu sorduktan ve bunların cevabını aldıktan sonra, "Kıyamet ne zamandır?" demiş, Hazreti Peygamber de onun bu sorusuna "Bu meselede sorulan, sorandan daha âlim değildir. Lakin onun alametlerini sana haber vereyim." diyerek kıyamet alametlerini saymış, sonra da şöyle buyurmuştur: "Kıyametin vakti, Allah'tan başka hiç kimsenin bilemeyeceği beş şeyin içindedir.". Bundan sonra Resulullah (sas.) Lokmân suresinin *"Kıyamet gününün vakti hakkındaki bilgi, şüphesiz Allah katındadır. Yağmuru O yağdırır; rahimlerde olanı O bilir. Hiç kimse yarın ne kazanacığını bilmez ve hiç kimse hangi yerde öleceğini de bilmez. Allah, hiç şüphesiz, her şeyi hakkıyla bilendir; her şeyden haberdardır."* mealindeki 34. ayetini okumuş, daha sonra da yanlarına gelip bu soruları soran yabancının, insanlara dinlerini öğretmek için gelen Cebrail (as) olduğunu açıklamıştır.

قُلْ لَّآ اَمْلِكُ لِنَفْسِى نَفْعًا وَّلَا ضَرًّا اِلَّا مَا شَآءَ اللّٰهُ ۚ وَلَوْ كُنْتُ اَعْلَمُ الْغَيْبَ لَاسْتَكْثَرْتُ مِنَ الْخَيْرِ ۚ وَمَا مَسَّنِىَ السُّوٓءُ ۚ اِنْ اَنَا۠ اِلَّا نَذِيرٌ وَّبَشِيرٌ لِّقَوْمٍ يُّؤْمِنُونَ ﴿١٨٨﴾

188 (Ey Muhammed!) De ki: "Ben kendime, Allah'ın dilediğinden başka, ne bir fayda ve ne de bir zarar vermeye sahibim. Eğer gaybı bilseydim, elbette daha çok hayır elde etmek isterdim ve bana hiçbir kötülük dokunmazdı. Oysa ben, inanan kimseler için, ancak bir uyarıcı ve bir müjdeciyim.".

Allah Teâlâ bir evvelki ayetinde, kıyamet vaktinin ne zaman geleceğini Peygamber'inden soran müşriklere verilecek cevap hususunda Peygamber'ini irşat ederek, onun vaktini Allah'tan başka hiç kimsenin bilemeyeceğini, bu hususta bilginin yalnız O'nun yanında bulunduğunu, bu itibarla da onun ağır ağır değil, fakat ansızın geleceğini bildirmesini emrettikten sonra, yukarıdaki ayetinde yine Peygamber'ine hitapla, her işin ve gaypla ilgili her ilmin yalnız Allah Teâlâ'nın elinde bulunduğunu, kendisinin ise sadece bir uyarıcı ve bir müjdeci olduğunu, kendi nefsine bile fayda veya zarar verecek bir güce sahip olmadığını, eğer gaybı bilmiş olsaydı, kendisi için sahip olduğundan daha çok hayır elde edeceğini insanlara beyan etmesini emretmiş ve şöyle buyurmuştur:

188 (Ey Muhammed!) De ki: "Ben kendime, Allah'ın dilediğinden başka, ne bir fayda ve ne de bir zarar vermeye sahibim. Eğer gaybı bilseydim, elbette daha çok hayır elde etmek isterdim ve bana hiçbir kötülük dokunmazdı. Oysa ben, inanan kimseler için, ancak bir uyarıcı ve bir müjdeciyim.".

188 Allah Teâlâ, bu ayet-i kerimesiyle Peygamber'ine, bütün işleri kendisine tefviz etmesini yani bırakmasını veya havale etmesini ve bir beşer olarak da gayba, yani geleceğe ait hiçbir şeye muttali olmadığını açıklamasını emretmiştir. Hazreti Peygamber'in gayba ait muttali olduğu bir şey varsa, o da hiç şüphesiz,Allah'ın kendisine bildirdiklerinden başka bir şey değildir. Filhakika Allah Teâlâ Cin suresinin 26-27. ayetlerinde *"Gaybın âlimi olan*

Allah, gaybını dilediği Peygamber'den başka hiç kimseye bildirmemiştir." buyurmak suretiyle dilediği Peygamber'ini dilediği kadarıyla gayba muttali kılacağını haber vermiştir ki, bu da, o Peygamber'in gelecekten haber verdiği mucize kabilinden bir şey olmuştur. İşte bu mana içerisinde Hazreti Peygamber, her şeyin Allah'ın meşiyyetine veya dilemesine bağlı olduğunu, her şeyin sadece O'nun meşiyyetiyle hasıl olduğunu açıklamış ve buyurmuştur ki: "Ben kendime, Allah'ın dilediğinden başka ne bir fayda sağlayabilirim; ne de bana gelebilecek herhangi bir zararı üzerimden defedebilirim.". Onun bu sözü, her ne olursa olsun, her işi veya her şeyi Allah'a tefviz etmekten veya O'na bırakmaktan başka bir manaya gelmez. Zira insanın kendi nefsi için, Allah'ın dilediğinin üstünde bir fayda veya menfaat sağlaması mümkün olmadığı gibi, üzerine gelecek herhangi bir zararı da, Allah'ın dilemesi olmaksızın üzerinden defetmesi ve kendisini ondan kurtarması mümkün değildir. Bu sebepledir ki her şey ve her iş, Allah'ın meşiyyetine veya dileğine uygun olarak cereyan eder; O'nun meşiyyeti olmaksızın hiçbir şey meydana gelmez.

Rabbinin irşadıyle Hazreti Peygamber tarafından insanlara yöneltilen bu söz, aynı zamanda onun Rabbine karşı kulluğunu açıklaması ve gaybı bilme iddiasından nefsini sıyırıp temizlemesi manasına da gelir. Zira onun Allah tarafından Peygamber olarak seçilmesi ve bu işle görevlendirilmesi, onun gaybı bilmesini ve özellikle gayptan olan ve kendisine de sık sık sorulan kıyamet vaktini haber vermesini gerektirmez. Onun görevi, kendisine gönderilen vahyi insanlara tebliğ etmek ve onları Rabbinin tayin ettiği hudut çerçevesi içinde açıklayarak insanları irşat edip bilgilendirmektir. Bunun ötesinde, o da sair insanlar gibidir ve onlardan hiçbir farkı yoktur. Bu sebepledir ki Allah Teâlâ, Kehf suresinin 110. ayetinde ona hitap etmiş ve *"Ben de sizin gibi bir insanım. Şu var ki, ilahınızın tek bir İlah olduğu bana vahyediliyor."* demesini emretmiştir.

Hazreti Peygamber, gaybı bilme iddiasından nefsini sıyırıp temizlerken, bir insanın gaybı bilmesi halinde, ne gibi büyük imtiyazlara sahip olabileceğini de göstererek en açık ve en kesin delile dayanmıştır. Filhakika gaybı bilen bir insanın, kendi menfaatine uygun olan yolları seçerek mal ve mülk yönünden kendisini dünyanın en zengin insanı yapması, buna karşılık kendisine zarar verecek yollardan da kaçarak mutluluğunu en üst dereceye çıkarması işten bile değildir. Bundan dolayıdır ki Hazreti Peygamber, ayet-i kerimede, *"Eğer gaybı bilseydim daha çok hayır elde etmek isterdim ve bana hiçbir kötülük dokunmazdı."* buyurmuş ve bunu, gaybı bilmediğinin en açık delili kılmıştır. Ancak o, diğer insanlardan farklı olarak, Rabbi tarafından dünyada iken kötülük işleyenleri kıyametin acı akibetiyle uyarmak, iyilik işleyenleri de, cennet nimetleriyle müjdelemek için Peygamber olarak görevlendirilmiş bir kimsedir. Bu sebepledir ki Allah Teâlâ, Meryem suresinin 97. ayetinde ona hitap ederek şöyle buyurmuştur: *"(Ey Muhammed!) Allah'tan sakınanları müjdelemen ve düşman bir kavmi de korkutman için Kur'an'ı senin dilinde indirerek kolaylaştırdık."*.

هُوَ الَّذِى خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَجَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا لِيَسْكُنَ اِلَيْهَا ۚ فَلَمَّا تَغَشّٰيهَا حَمَلَتْ حَمْلًا
خَفِيفًا فَمَرَّتْ بِهٖ ۚ فَلَمَّآ اَثْقَلَتْ دَعَوَا اللّٰهَ رَبَّهُمَا لَئِنْ اٰتَيْتَنَا صَالِحًا لَنَكُونَنَّ مِنَ الشّٰكِرِينَ ﴿١٨٩﴾ فَلَمَّآ
اٰتٰيهُمَا صَالِحًا جَعَلَا لَهٗ شُرَكَآءَ فِيمَآ اٰتٰيهُمَا ۚ فَتَعَالَى اللّٰهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿١٩٠﴾ اَيُشْرِكُونَ مَا لَا يَخْلُقُ شَيْـًٔا

وَهُمْ يُخْلَقُونَ ﴿١٩١﴾ وَلَا يَسْتَطِيعُونَ لَهُمْ نَصْرًا وَلَآ أَنفُسَهُمْ يَنصُرُونَ ﴿١٩٢﴾ وَإِن تَدْعُوهُمْ إِلَى الْهُدَىٰ لَا
يَتَّبِعُوكُمْ سَوَآءٌ عَلَيْكُمْ أَدَعَوْتُمُوهُمْ أَمْ أَنتُمْ صَامِتُونَ ﴿١٩٣﴾

189 Sizi bir cinsten yaratan, kendisiyle sükun bulması için yine aynı cinsten eşini vücûda getiren O (Allah) tır. İnsan eşine yaklaşıp onu bürüyünce, eşi (önce) hafif bir yük yüklenmiş ve onunla (günlük işine) devam etmiştir. Fakat yük ağırlaşınca, ikisi birden Rabları Allah'a şöyle dua etmişlerdir: "Eğer salih bir evlat verirsen, mutlaka sana şükredenlerden olacağız.".

190 Ne var ki Allah onlara salih bir evlat verince, Allah'ın kendilerine verdiği şeyde O'na ortaklar kılmaya başlamışlardır. Oysa Allah, onlara ortak koştuklarından çok yücedir.

191 Kendileri yaratılmış oldukları halde, hiçbir şey yaratamayan o putları (Allah'a) mı ortak koşuyorlar?

192 Oysa onlar, ne onlara yardım edebilirler ne de kendilerine yardım edebilirler.

193 Onları doğru yola davet etseniz size tabi olmazlar. Zaten onları davet etseniz de, sussanız da sizin için birdir.

Allah Teâlâ daha önceki ayetinde, gayb hususunda Peygamber'ini irşat ederek ona, gaybı bildiğini iddia edenlere karşı, onu bilmiş olsaydı kendisine daha çok hayır elde etmek ve her çeşit kötülükten de uzak kalmak isteyeceğini, oysa kendisinin Allah'ın dilediğinden başka ne bir fayda sağlamaya ne de kendisine zarar vermeye hiçbir gücü bulunmadığını, her şeyin yalnız Allah'ın meşiyyeti dâhilinde certeyan ettiğini, kendisinin ise sadece bir uyarıcı ve bir müjdeci olduğunu ikna edici en açık ve en kesin bir delil olarak zikretmesini emrettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde bu surenin baş taraflarında üzerinde durulan konuya, yani tevhidin ispatı ve şirkin iptali konusuna tekrar dönmüştür. Nitekim baş taraflarda Adem'in yaratılıp bütün meleklere ona secde etmeleri emredildiği, meleklerin ona secde etmelerine rağmen İblis'in kibirlenerek secde etmekten kaçındığı, daha sonra Ademoğullarının yaratılıp yeryüzüne yerleştirildikleri ve maişetlerinin sağlandığı, fakat onların yine de gerektiği şekilde Allah'a şükretmedikleri açıklanmış, sonra da Adem ile eşinin cennetteki kıssaları insanlara bir ibret olmak üzere anlatılmıştı. Yukarıdaki ayetlerde de insanların, Allah'ın varlığı ve birliği ile ilgili akîdelerini sağlamlaştırarak onları şirkten sakındırmak ve şeytanın vesveselerinden uzaklaştırmak için, aynı konuya tekrar dönülmüş, Adem'in ve eşinin Allah tarafından yaratıldıklarına işaret edildikten sonra, Ademoğullarının, Rablerinin kendilerine sağladığı hudutsuz nimetlere karşılık O'na karşı nasıl nankörlük edip küfre daldıkları açıklanmıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

189 Sizi bir cinsten yaratan, kendisiyle sükun bulması için yine aynı cinsten eşini vücuda getiren O (Allah)tır. İnsan eşine yaklaşıp onu bürüyünce, eşi (önce) hafif bir yük yüklenmiş ve onunla (günlük işine) devam etmiştir. Fakat yük ağırlaşınca, ikisi birden Rableri Allah'a şöyle dua etmişlerdir: "Eğer salih bir evlat verirsen, mutlaka sana şükredenlerden olacağız.".

190 Ne var ki Allah onlara salih bir evlat verince, Allah'ın kendilerine verdiği şeyde O'na ortaklar kılmaya başlamışlardır. Oysa Allah, onlara ortak koştuklarından çok yücedir.

189 Bütün insanları tek bir nefisten, yani Adem'den (as), sonra da eşini yine aynı nefisten yaratan ve böylece biri erkek diğeri dişi iki cinsi vücuda getirerek onları diğer insanların atalarını kılan Allah Teâlâ'dır. Nitekim Allah Teâlâ, bu hususa Hucurât suresinin 13. ayetinde de işaret ederek şöyle buyurmuştur: *"Ey insanlar! Biz sizi, bir erkek bir dişiden yarattık. Birbirinizle tanışıp anlaşmanız için sizi milletlere ve kabilelere ayırdık..."* Keza Nisa suresinin ilk ayetinde de aynı manayı görmek mümkündür: *"Ey insanlar! Sizi tek bir nefisten yaratan, yine ondan eşini meydana getirip her ikisinden birçok erkek ve kadın türeten Rabbinizden sakının..."*

Bazı müfessirlere göre tek bir nefisten maksat suret, şekil ve tabiat olarak belirli bir cinstir ve eşini de, kendisiyle sükûn bulması ve mutmain olması için aynı cinsten yaratmıştır. Böylece suret, şekil ve tabiatları aynı cinsten bir çift vücuda gelmiş olmaktadır. Nitekim Zâriyât suresinin 49. ayetinde de bu manaya delalet etmek üzere *"İbret alasınız diye her şeyi çift çift yarattık."* buyurmuştur ki, biri erkek diğeri dişi olan bu çiftler, kendilerinden vücuda gelecek olan benzer cinslerin de asılları olmuşlardır.

Kendisi ile sükun bulacağı, gönlünün ısınacağı ve rahata kavuşup huzur bulacağı bir eşin yaratılması, gerek erkeğin gerekse dişinin bir ömür boyu biribirlerine ihtiyaç duyup yardımlaşacak bir çiftin meydana getirilmesi manasındadır. Nitekim birbirlerine duydukları bu yakınlık sebebiyledir ki, ikisinin birleşmesi neticesinde kendi cinslerinden nesiller ortaya çıkmış ve giderek çoğalmıştır. Allah Teâlâ, Rum suresinin 21. ayetinde aynı konuya işaret ederek şöyle buyurmuştur: *"Size, kendi nefsinizden, kendisiyle huzura kavuşabileceğiniz eşler yaratıp aranıza sevgi ve merhamet koyması da O'nun delillerindendir. Bunda hiç şüphesiz, düşünen kimseler için ibretler vardır."*.

Nitekim bu sevgi ve yakınlık sebebiyle insan, eşine yaklaşıp onunla birleştiği zaman, başlangıçta sadece ceninin oluşmasını sağlayan ve ağırlığı hemen hemen hiç olmayan bir yük yüklenmiş olur ki bu, *nutfe* denilen birkaç damla sudan ibarettir. Aradan geçen dört aya yakın bir süre içinde bu nutfe, *alak* denilen rahim cidarına asılı bir hücre kümesine dönüşür. Daha sonraki dört ay içerisinde ise bu hücre kümesi, biraz daha katılaşarak *mudğa* denilen küçük bir et parçası haline gelir. Kadın ilk aylarda, karnında teşekkül eden bu cismin ağırlığını henüz hissetmeden günlük işlerini yürütmeye devam eder. Fakat iyice büyüyüp de ağırlığını hissettirmeye başlayınca, kadın, bir çocuk sahibi olmanın sevinci içinde hazırlıklarını onun için yoğunlaştırır ve doğacağı günü beklemeye başlar. Bu arada eşiyle birlikte Allah'a yönelerek kendilerine salih ve kusursuz bir evlat vermesi için dua edip yalvarmayı da ihmal etmezler. "Eğer bize salih ve her yönden kusursuz bir evlat verirsen, senin verdiğin bu büyük nimetten dolayı sana daha çok şükredenlerden olacağız." derler.

190 Ne var ki Allah onlara istedikleri gibi her türlü kusurdan salim, salih bir çocuk verince onlar, Allah'ın verdiği bu büyük nimette O'na ortaklar koşmuşlardır. Doğan çocukla ilgili olarak anababanın çeşitli vesilelerle Allah'a ortaklar koşmaları daima olagelmiş davranışlardandır. Çocuğun daha ana rahminde teşekkül etmeye başlamasıyla birlikte onlarda görülen bu davranışlar, kadının hamileliği sırasında son derece sağlıklı olmasını veya doğumun kolay ve rahat geçmesini, Allah'ın üzerlerindeki fazlını ve takdirini unutarak olan her şeyi başka sebeplere bağlamaları veya doğan çocuklarını kendilerine Allah'ı unutturacak şekilde her şeyin üstünde görmeleri şeklinde tezahür eder. Keza "Şunu yapmasaydık çocuğu kaybederdik; filan kimse veya filan doktor yetişmeseydi çocuk da anası da ölümden kurtulamazlardı; yahut "Şeyh efendinin nefesi sayesinde çocuğumuz gelişip büyüdü." gibi sözler söylemeleri de, doğan çocuk hakkında Allah'a ortak koşmanın bazı örnekleridir. Her ne kadar bu gibi şirkler insanı dinden çıkarmasa bile, kendisine ihsan

ettiği sayısız nimetlere karşı Allah'a şükretmesini unutturduğu gibi, O'nun zikrinden ve ibadetinden de uzaklaştırır. Oysa insan, insan olarak yaratılışının bile şükrünü eda etmek, sonra da ibadetler yolu ile kulluğunu Rabbine arzetmek zorundadır.

Şirkin veya Allah'a ortak koşmanın en büyüğü hiç şüphesiz, iyi veya kötü her şeyin Allah'tan başka ibadet edilen putlara veya evliyalara nisbet edilmesi ve olanların, onların sayesinde olduğunun ileri sürülerek buna böylece inanılmasıdır ki bu inanca sahip olanların akibetleri, ebedi cehennem ateşidir ve onlar için hiçbir kurtuluş yolu yoktur.

Şu var ki, Allah'ın kendilerine ihsan ettiği nimetlerde O'na ortak koşanlar, hangi gruptan olurlarsa olsunlar, Allah, onların ortak koştıkları şeylerden çok yücedir ve bu gibi davranışları, Allah'ın bu yüceliğine hiçbir noksanlık getirmez.

Burada, bazı müfessirlerin konuyla ilgili açıklamalarına da işaret etmekte fayda vardır. Bu müfessirler, ayet-i kerimede geçen bütün insanların kendisinden yaratıldığı tek nefsin Adem (as), eşinin ise Havva olduğu görüşünden hareket ederek ve Tirmizî (*Sünen,* V. 267) ile Ahmed İbn Hanbel (*Müsned,* V. 11) tarafından nakledilen bir hadise de dayanarak, ayet-i kerimede kastedilen kimselerin Adem ile Havva olduklarını ileri sürmüşlerdir. Bu hadiste şöyle denilmiştir: "Daha önce hiç çocuğu yaşamayan Havva hamile kaldığı zaman, İblis onu ziyaret etmiş ve doğacak çocuğa Abdu'l-Hâris adını koymasını ona tavsiye etmiştir. - Zira melekler arasında şeytanın adı Hâris idi -. Çocuk doğunca Havva ona bu adı vermiş ve çocuk da yaşamıştır. Ne var ki bu, şeytanın ona bir vahyi ve emri idi.". Tirmizî'nin garib olarak tavsif ettiği bu hadise göre, ayet-i kerimede söz konusu edilen ve çocukları hakkında şirke düşen kimselerin Adem ile Havva olmaları gerekir ki böyle bir davranışın, Allah'ın bir Peygamber'ine isnat edilebilmesi mümkün değildir. Bu sebeple birçok müfessir, hadisin zayıflığını da gözönünde bulundurarak bu görüşü benimsememişlerdir. Her ne kadar yukarıda da işaret ettiğimiz gibi bütün insanların atası tek bir nefis, yani Adem (as) olsa bile, kendilerinden olacak çocukların salih birer evlat olmaları için Allah'a dua eden, salih bir evlata sahip olunca da o evlat hakkında Allah'a ortaklar koşan kimselerin Adem ve eşi Havva olmaları gerekmez. Zira Adem'den (as) sonra onun neslinden gelen insanlar için de aynı durum söz konusudur ve onlar arasında Allah'tan başka kendi elleriyle yaptıkları putları İlah edinerek onlara yalvaran ve her şeyi onlardan isteyen müşrikler de vardır. Dolayısıyla kendilerine ihsan edilen çocukla ilgili olarak Allah'a ortaklar koşan kimselerin Adem ile Havva değil, onların soyundan gelen bu müşriklerin olması akla daha yakındır. Nitekim ayet-i kerimenin *"Allah, onların ortak koştuklarından çok yücedir."* mealindeki son ibaresinde *"onlar"* zamirinin tesniye değil, cemi sîgasında kullanılması buna delalet ettiği gibi, bunu takip eden ayetler de bunu gösterir. Bu ayetlerinde Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

191 Kendileri yaratılmış oldukları halde, hiçbir şey yaratamayan o putları (Allah'a) mı ortak koşuyorlar?

192 Oysa onlar, ne onlara yardım edebilirler ne de kendilerine yardım edebilirler.

193 Onları doğru yola davet etseniz, size tabi olmazlar. Zaten onları davet etseniz de, sussanız da sizin için birdir.

191 Kendileri yaratılmış oldukları halde başka bir şeyi yaratamayan veya yaratmaktan aciz olan varlıkların İlah olamayacaklarını açık ve kesin bir ifade ile ortaya koyan bu ayet-i kerime, şirkin iptali konusunda en kuvvetli delillerden biridir. Zira İlah olmaya salih olan bir varlığın en bariz özelliği, hiç olmayan bir şeyi yaratıp varlıklar âleminde ortaya çıkarmaktır. Allah'tan başka kim böyle bir güce sahiptir? Allah Teâlâ, Hacc suresi-

nin 73. ayetinde bunun en güzel misalini şöyle zikretmiştir: *"Ey insanlar! Size bir misal veriliyor; onu dinleyin: Allah'ı bırakıp da yalvarıp yakardıklarınız, biraraya gelseler bile, bir sineği dahi yaratamazlar. Sinek onlardan bir şey kapsa, onu ondan kurtaramazlar. İsteyen de aciz, istenen de."*. Kendisi taştan veya ağaçtan yontularak yapılmış bir putun herhangi bir şey yaratması elbette mümkün değildir. Nitekim Allah Teâlâ bu gerçeği, Nahl suresinin 20-21. ayetlerinde de en açık bir şekilde ortaya koymuştur: *"Allah'ı bırakıp da yalvarıp yakardıkları şeyler, hiçbir şey yaratamazlar. Aslında onların kendileri yaratılmışlardır. Onlar ölüdürler; diri değil. (Kendilerine ibadet edenlerin) ne zaman dirileceklerini de bilmezler."*.

192 Kendileri yaratılmış oldukları halde herhangi bir şey yaratmaktan aciz olan bu putların, başkalarına yardım etmeleri ve sıkıntılarını onlardan gidermeleri de mümkün değildir. Bunlar, kendilerine bile yardım etmekten acizdirler. İbn Kesir'in anlattığına göre, Hazreti Peygamber'in Medine'ye hicret ettiği sıralarda, iki genç Müslüman olan Mu'âz İbn Amr İbn Cemûh ve Mu'âz İbn Cebel (ra), geceleyin müşriklerin putlarını kırıp parçalarlar ve kavimleri düşünüp ibret alsınlar diye, onları yakacak olarak kullanmaları için dul kadınlara verirlerdi. Kavmin ileri gelenlerinden Amr İbn Cemûh'un da bir putu vardı; büyük itina ile onu temizler ve ona ibadet ederdi. Bir gece iki genç, o puta da gelirler ve onu tepetaklak dikerek baştan aşağı pisliğe bularlar. Amr İbn Cemûh, daha sonra puta yapılanları görür ve onu yıkayıp temizler, sonra da yanına bir kılıç bırakarak "Kendini koru." der. Ancak iki genç aynı işi yapmaya devam ederler ve sonunda da onu, ölü bir köpek yavrusu ile birlikte bir ipin ucuna bağlayarak oradaki bir kuyuya sallarlar. Amr İbn Cemûh, putun yanına gelip de ona yapılanları görünce, üzerinde bulunduğu dinin batıl olduğunu anlar ve putla ilgili olarak şunları söyler: "Allah'a yemin olsun ki, sen, tazim edilmeye layık bir İlah olsaydın, bir köpekle birlikte bir ip ucunda asılı olmazdın.". Amr İbn Cemûh, bundan sonra İslam'ı güzel bir Müslüman olmuştur.

Kendileri yaratılmış oldukları halde herhangi bir şey yaratamayan, kendilerine yardım edemedikleri gibi başkalarına da yardım etmekten aciz olan, hiç kimseye faydası dokunmadığı gibi zararı da dokunmayan birtakım putların İlah olarak yüceltilmeleri, sonra da onlara ibadet edilerek Allah'a ortak koşulmaları, aklını kullanabilen insanların yapabileceği işlerden değildir.

193 Aslında onların canlı değil; fakat ölü birer mahluk olmaları dolayısıyla onları doğru yola davet etmenin de hiçbir manası yoktur. Çünkü davet etseniz bile size cevap vermezler. Bu itibarla onların karşısında konuşmanız da susmanız da birdir. Sizi hiçbir surette anlamazlar. O halde sıfatları böyle olan bir cisim İlah edinilmeye ve ibadet olunmaya asla layık değildir.

إِنَّ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِن دُونِ اللَّهِ عِبَادٌ أَمْثَالُكُمْ فَادْعُوهُمْ فَلْيَسْتَجِيبُوا لَكُمْ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٩٤﴾
أَلَهُمْ أَرْجُلٌ يَمْشُونَ بِهَا أَمْ لَهُمْ أَيْدٍ يَبْطِشُونَ بِهَا أَمْ لَهُمْ أَعْيُنٌ يُبْصِرُونَ بِهَا أَمْ لَهُمْ آذَانٌ يَسْمَعُونَ بِهَا قُلِ
ادْعُوا شُرَكَاءَكُمْ ثُمَّ كِيدُونِ فَلَا تُنظِرُونِ ﴿١٩٥﴾ إِنَّ وَلِيِّيَ اللَّهُ الَّذِي نَزَّلَ الْكِتَابَ وَهُوَ يَتَوَلَّى الصَّالِحِينَ
﴿١٩٦﴾ وَالَّذِينَ تَدْعُونَ مِن دُونِهِ لَا يَسْتَطِيعُونَ نَصْرَكُمْ وَلَا أَنفُسَهُمْ يَنصُرُونَ ﴿١٩٧﴾ وَإِن تَدْعُوهُمْ إِلَى
الْهُدَىٰ لَا يَسْمَعُوا وَتَرَاهُمْ يَنظُرُونَ إِلَيْكَ وَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ ﴿١٩٨﴾

194 Allah'ı bırakıp da kendilerine seslenip dua ettiğiniz kimseler de sizin gibi kullardır. (Eğer iddianızda) doğru iseniz, onlara seslenip dua edin de, sizin duanıza icabet etsinler.

195 Onların yürüyecek ayakları mı vardır; yahut tutacak elleri, görecek gözleri, işitecek kulakları mı vardır? (Ey Muhammed! O müşriklere) de ki: "Allah'a koştığunuz ortaklarınızı çağırın; sonra da (yardımlaşarak) bana tuzak kurun ve bana hiç fırsat bırakmayın.".

196 "Benim velim, şüphesiz, Kitab'ı indiren Allah'tır. O, (aynı zamanda) salih kişilere de velilik eder.".

197 "Allah'ı bırakıp da dua ettikleriniz size yardım etmeye muktedir olamazlar; onlar kendilerine bile yardım edemezler.".

198 Onları hidayete davet ederseniz, işitmezler; sana baktıklarını görürsün; fakat görmezler.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, kendisiyle sükun bulması ve huzura kavuşması için dişisiyle birlikte bütün insanları tek bir nefisten yarattığına işaretle, neslin üremesiyle ilgili İlahî kanunun bir gereği olmak üzere, erkek ile dişinin birleşmesi halinde ana karnında teşekkül edecek çocuğu bahis konusu ederek, bu çocuğun insanoğlu tarafından Allah'a ortak koşmada nasıl bir vasıta kılındığını belirttikten ve bunu önce ana-babanın, Allah kendilerine hayırlı bir evlat verdiği takdirde, hep şükreden kullarından olacaklarına dair kesin söz verdiklerini, fakat istedikleri bu çocuğa sahip olunca da verdikleri sözü unutup o çocukla ilgili olarak çeşitli şekillerde Allah'a ortaklar koştuklarını örnek vererek açıkladıktan, oysa Allah'ın onların ortak koştukları şeylerden çok daha yüce olduğuna işaretle O'na ortak koştukları şeylerin hiçbir şey yaratmaya muktedir olamadıklarını, onlara yardım etmekten hatta onların kendilerine bile yardımı dokunmaktan aciz olduklarını açıkladıktan sonra; yukarıdaki ayetlerinde, daha önceki konunun bir devamı olarak, müşriklerin Allah'a ortak koştukları putlarını tarif ve tavsif etmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

194 Allah'ı bırakıp da kendilerine seslenip dua ettiğiniz kimseler de sizin gibi kullardır. (Eğer iddianızda) doğru iseniz, onlara seslenip dua edin de, sizin duanıza icabet etsinler.

194 Ey müşrikler! Sizin Allah'ı bırakıp da ibadet ettiğiniz, yahut kendinize, çoluk çocuğunuza sağlık, mal ve mülk vermesi ve her çeşit tehlikeden sizi koruması için yalvarıp yakardığınız putlarınız da sizin gibi Allah'ın mahluklarıdır ve bu yönden sizinle onlar arasında hiçbir fark yoktur. Siz nasıl ayakta kalabilme, gezip dolaşma ve birtakım işleri yapabilme yönünden Allah'ın iradesine ve kudretine bağlı iseniz, onlar da aynı şekilde Allah'ın iradesine ve kudretine bağlıdırlar. Hatta insan, Allah'ın kendisine ihsan ettiği birçok yetenek yönünden ibadet ettiği o putlardan daha üstündür. Nasıl üstün olmasın ki insan, sahip olduğu akıl sayesinde düşünebildiği, görüp konuşabildiği ve birçok işleri kendi başına yapabildiği halde, insanoğlunun Allah'ı bırakıp da kendisine İlah edindiği hiçbir put, insanların sahip oldukları bu özelliklere sahip değildir. Gerçek böyle olduğu halde, kendisinden daha üstün olan bir varlığın, kendi özelliklerine ve üstünlüklerinden hiçbirine sahip olmayan bir varlığı takdis etmesi ve ona ibadetle yalvarıp yakarması aklen nasıl mümkün olur? Gerçek manada ibadet olunmaya, her şey için yalvarılıp yakarılmaya asıl layık olan varlık, bütün kainatın önünde boyun eğdiği, âlemlerin Halık'ı ve Rabbi, kendisinden başka İlah olmayan Allah Teâlâ'dır. O halde Allah'ın akıl ile tezyin edip ilim ve marifet sahibi yaptığı insanın, kendi Halık'ını ve Rabbini bırakarak hiçbir şeye gücü yetmeyen, hiç kimseye faydası

ve zararı dokunmayan bir taş parçasını İlah edinerek ona ibadet etmesi mümkün müdür? Eğer siz, bu taş parçalarını İlah edinip onlara yaptığınız ibadetlerinizde samimi iseniz, haydi onlara dua edip birşeyler isteyin de, onlar da sizin bu isteklerinizi yerine getirsinler ve istediklerinizi size versinler; bakalım bunu yapabilecekler mi?

195 Onların yürüyecek ayakları mı vardır; yahut tutacak elleri, görecek gözleri, işitecek kulakları mı vardır? (Ey Muhammed! O müşriklere) de ki: "Allah'a koştığunuz ortaklarınızı çağırın; sonra da (yardımlaşarak) bana tuzak kurun ve bana hiç fırsat bırakmayın.".

196 "Benim velim, şüphesiz, Kitab'ı indiren Allah'tır. O, (aynı zamanda) salih kişilere de velilik eder.".

197 "Allah'ı bırakıp da dua ettikleriniz size yardım etmeye muktedir olamazlar; onlar kendilerine bile yardım edemezler.".

198 Onları hidayete davet ederseniz, işitmezler; sana baktıklarını görürsün; fakat görmezler.

195 Hayır; onlar isteklerinizin hiçbirini yerini getirmeye veya istediklerinizi size vermeye asla muktedir değillerdir. Onlar, sizin gibi olmaktan da çok uzaktırlar; çünkü onların diledikleri yere kendilerini götürebilecek ne ayakları ne de diledikleri şeyi tutabilecek elleri vardır. Sizin gibi görecek göze, veya işitecek kulağa da sahip değillerdir. O halde siz, kendinizi onlara nasıl gösterecek ve dualarınızı nasıl işittireceksiniz? Kısacası onlar, birer taş parçası veya çamur yığınından başka bir şey değillerdir ve ibadet olunmaya veya kendilerinden bir şey istenmeye asla layık değillerdir. Nitekim Meryem suresinin 42. ayetinde de açıklandığı gibi, İbrahim (as) da putları kendisine İlah edinen babasına aynı şeyleri söylemişti: *"Ey babacığım! İşitmeyen, görmeyen ve sana hiçbir faydası olmayan şeylere niçin ibadet ediyorsun"?*

Bununla beraber, ey Muhammed! Akıllarını kullanmakta acizlik gösteren ve kendilerine söylenen haklı sözleri anlamaya yanaşmayan o putperest müşrikleri, gerçeği yine de kendi gözleriyle görüp anlamalarını sağlamak için bir deneye veya bir imtihana tabi tut ve onlara de ki: Ey putperestler! Allah'ı bırakıp da kendinize İlah edindiğiniz putlarınızı çağırın ve birbirinizle yardımlaşarak bana karşı dilediğiniz tuzağı hazırlayın. Hiç vakit geçirmeyin. Gücünüz her neye yetiyorsa onu yapmaktan geri kalmayın. Bakalım bana herhangi bir zarar verebilecek misiniz?

196 Zira benim size karşı yegane dostum ve yardımcım, Kitab'ı bana indirmiş olan Allah Teâlâ'dır. Ben, sizin Allah'a ortak koştuklarınızdan uzağım. Ben yalnız Allah'a dayanır ve güvenirim ve yalnız O'ndan yardım isterim. O bana yeter. O, aynı zamanda kendisine inanan salih kişilerin de dostudur. Nitekim Bakara suresinin 257. ayetinde de bu gerçeğe işaret edilmiş ve şöyle buyurulmuştur: *"Allah, inananların dostudur; onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır. Küfredenler ise, onların dostları da tağutlarıdır ve onları aydınlıktan karanlıklara çıkarırlar. Bunlar, cehennem ashabı olup orada daimidirler."*.

Hazreti Peygamber'in müşriklere yöneltilmek üzere Rabbi tarafından kendisine talîm edilen bu hitap, tevhide davet etmek üzere Ad kavmine gönderilen Hud'un (as) kavmine yönelttiği hitap gibidir. Nitekim Hûd suresinin 50-56. ayetlerinde de açıklandığı gibi, Hûd (as), kavmine gelip de onları, putları bırakıp kendisinden başka İlah olmayan Allah'a ibadete ve O'ndan mağfiret dileyip tevbe etmeye davet ettiği zaman, ona şöyle demişlerdi: *"Ey Hud! Bize bir mucize getirmedin. Biz, ne sözünden dolayı İlahlarımızı terkedecek ve ne de sana inanacak kimseleriz. Bazı İlahlarımızın seni çarpmış olduklarını söylemekten başka bir şey demeyiz.". Hûd da demişti ki: "Ben Allah'ı şahit tutarım ve siz de şahit olun ki, ben sizin Allah'a ortak koştuklarınızdan uzağım. Hem O'nu bırakıp da ortak koştuklarınızdan.. Öyleyse hep birden tuzak kurun,*

sonra da hiç bekletmeyin. Ben, benim ve sizin Rabbiniz olan Allah'a tevekkül ettim. Hiçbir canlı yoktur ki, onun perçeminden tutacak olan O olmasın. Rabbim, hiç şüphesiz dosdoğru yol üzerindedir.".

197 Hazreti Peygamber, müşriklere yönelttiği hitabında, kendi dostunun, kendisine Kitab'ı indiren Allah Teâlâ olduğunu, dolayısıyla yalnız O'na güvenip dayandığını, O'nun aynı zamanda, kendisine inanan salih kişilerin de dostu olduğunu söyledikten sonra, müşriklerin Allah'ı bırakıp da ibadet ettikleri putların tarif ve tavsifine tekrar dönmüş ve onlara şöyle demiştir: Sizin, Allah'ı bırakıp da kendilerine ibadet ettiğiniz ve bana karşı tuzak hazırlamak üzere yardımlarına başvuracağınız İlahlarınız, size yardım etmeye asla muktedir değillerdir. Aslında onlar, bir köpek ölüsü ile birlikte ipe bağlanarak kuyuya sarkıtılan Amr İbn Cemûh'un putu gibi, kendilerine bile yardım etmekten acizdirler. Dolayısıyla onların, herhangi bir insanı hidayet ve irşat etmeleri de mümkün değildir.

198 Daha önce de zikredildiği gibi, onların işitecek kulakları ve görecek gözleri bulunmadığı için, size herhangi bir yol göstermeleri için onları çağırsanız bile sizi duymazlar; başları üzerine oyulmuş göze benzeyen deliklerle size baktıklarını zannetseniz bile sizi görmezler. Hasılı, göz ve kulaktan mahrum olan ve böyle olduğu için de görmekten ve işitmekten aciz bulunan bir İlahın size yardım etmesi ve sizin işlerinizi görmesi mümkün müdür? Elbette mümkün değildir. O halde niçin hâlâ onları İlah olarak tanımakta ve faydası da zararı da dokunmayacak olan bu taş parçalarına ibadet etmekte inat ve ısrar ediyorsunuz?

خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ ﴿١٩٩﴾ وَإِمَّا يَنْزَغَنَّكَ مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْغٌ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ ۚ
إِنَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٠٠﴾ إِنَّ الَّذِينَ اتَّقَوْا إِذَا مَسَّهُمْ طَائِفٌ مِنَ الشَّيْطَانِ تَذَكَّرُوا فَإِذَا هُمْ مُبْصِرُونَ
﴿٢٠١﴾ وَإِخْوَانُهُمْ يَمُدُّونَهُمْ فِي الْغَيِّ ثُمَّ لَا يُقْصِرُونَ ﴿٢٠٢﴾

199 Affı tut; iyiliği emret; cahillerden uzak dur.

200 Eğer şeytandan gelen kötü bir düşünce seni tahrik ederse, hemen Allah'a sığın; zira O, hakkıyla işiten, hakkıyla bilendir.

201 Allah'tan korkanlara şeytandan bir vesvese iliştiği zaman, (Allah'ı ve O'nun emir ve yasaklarını) düşündüklerinde, (gerçeği hemen) görüp anlarlar.

202 Şeytanların kardeşleri ise, (Allah'ı düşünmedikleri için, şeytanlar) onları sapıklığa sürerler, sonra da onlardan ellerini çekmezler.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, Peygamber'inin ve salih kullarının velisi ve yardımcısı olduğunu, müşriklerin Allah'ı bırakıp da İlah edindikleri ve yalvarıp yakardıkları putlarının ise hiç kimseye en ufak bir yardımlarının bile dokunmayacağını, aslında onların kendilerine bile yardım etmeye muktedir olmadıklarını, zaten kendilerinden yardım istenilse bile, kulakları olmadığı için yardım isteğini duymadıklarını, gözleri olmadığı için de görmediklerini bu itibarla Peygamber'ine zarar vermek için biraraya gelip biribirlerine yardım etseler bile, ona asla zarar veremeyeceklerini açıkladıktan ve böylece onların İlah edinilmeye hiçbir surette layık olmadıklarını bir defa daha teyiden beyan ettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, insanlarla olan ilişkilerde

İslam dininin en güzel ve en doğru yollarından biri sayılan ve daha önce en açık bir şekilde ortaya konmuş olan tevhid akîdesinden sonraki sırada yer alan teşriin temel kaidelerinden sayılan bir davranışı emretmiş, sonra da şeytanın ve cahil insanların şerrinden korunma yollarını göstermiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

199 Affı tut; iyiliği emret; cahillerden uzak dur.

200 Eğer şeytandan gelen kötü bir düşünce seni tahrik ederse, hemen Allah'a sığın; zira O, hakkıyla işiten, hakkıyla bilendir.

201 Allah'tan korkanlara şeytandan bir vesvese iliştiği zaman, (Allah'ı ve O'nun emir ve yasaklarını) düşündüklerinde, (gerçeği hemen) görüp anlarlar.

202 Şeytanların kardeşleri ise, (Allah'ı düşünmedikleri için, şeytanlar) onları sapıklığa sürerler, sonra da onlardan ellerini çekmezler.

199 Allah Teâlâ'nın Peygamber'ine yönelttiği bu hitabında, şerî ahkâma taalluk eden üç emir yer almıştır. Bu emirler sırasıyle şöyledir:

1) *Affı tut:* İnsanlarla ilgili hususlarda, güçlük, katılık ve sertlikten uzak dur; onlar için kolay olan yolu seç; üzerlerine güç ve ağır gelecek şeyleri onlardan isteme. Ayet-i kerimedeki emrin bu manası, Hazreti Peygamber'in Buhârî (*Sahih,* I. 25; VII.101) ve Müslim (*Sahih,* III. 1358; 1587) tarafından nakledilen "Kolaylaştırın, güçleştirmeyin; müjdeleyin, nefret ettirmeyin." hadisiyle aynı manaya sahiptir ki, Hazreti Peygamber, herhangi bir kabileye bir elçi veya bir görevli gönderdiği zaman, ona daima bu manada tavsiyelerde bulunmuştur. Sıla-i rahim, yani birbirleriyle ilişkileri kesilmiş akrabalar arasındaki kopukluğun kaldırılıp yakınlığın yeniden tesisi, küçük günahların veya suçların bağışlanması, müminlere karşı daha yumuşak olunması ve bunun gibi diğer davranışlar da, ayet-i kerimedeki *affı tut* emrinin manası içindedir. Netice olarak, aftan murat, söz ve fiillerde, insanların üzerinden darlığın ve güçlüğün kaldırılarak kolay olanın getirilmesi ve onlara müsamaha gösterilmesidir.

2) *İyiliği (Örfü) emret:* İyilik, örf veya maruf kelimelerinin karşılığıdır ki, şeriatın yapılmasını emrettiği, insanların hayr olarak bildiği ve akl-ı selimin güzel karşıladığı bütün iyi ve güzel olan fiillerdir. Allah'a itaata ve yakınlaşmaya delalet eden ve insanlara iyilik etmek manasına gelen her fiil maruf kelimesinin manası içinde yer alır. Bu gibi davranışlarda kolaya kaçmak veya müsamaha göstermek hiçbir surette caiz değildir. Bu itibarla maruf kelimesinin, Kur'an-ı Kerim'de, sadece Medenî surelerde, şerî amellerle ilgili ahkâm ayetlerinde ve İslam ümmetinin tavsifinde zikredildiği görülür. Mesela Âl-i İmran suresinin 104. ayetinde, İslam toplumunun iyi ve güzele yönelmesi, buna karşılık kötülüklerden de uzak durması için, Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Sizden hayra çağıran, iyiliği (marufu) emredip kötülükten nehyeden bir topluluk oluşsun. İşte asıl kurtuluşa erenler bunlardır."*. Dinde *emr bi'l-ma'rûf nehy ani'l-munker* ifadesiyle bilinen bu kaideye uymak ve onu uygulamak, her Müslümana farz sayılmıştır. Keza Bakara suresinin karı-koca arasındaki haklarla ilgili 228. ayetinde: *"...Kocalarının onlar (eşleri) üzerinde hakları olduğu gibi, onların da kocaları üzerinde belli (maruf) hakları vardır."*. Yine Bakara suresinin boşanmış kadınların haklarıyle ilgili 231. ayetinde: *"Kadınları boşadığınız, onlar da iddetlerinin (bekleme sürelerinin) sonuna vardıkları zaman, onları ya güzellikle (maruf üzere) tutun; ya da güzellikle (maruf üzere) bırakın."* buyurulmuştur ki, ayet-i kerimede maruf olarak vasfedilen bu davranışlara uymak da, İlahî birer emir olması dolayısıyla şarttır.

3) *Cahillerden uzak dur:* Allah Teâlâ bu emirle, akılsız ve cahil kişilerin akılsızca davranışlarına, onların davranışlarıyle mukabele edilmemesini ve onlar gibi davranılmamasını murat etmiştir. Bu, bir bakıma, onların bu türlü davranışlarına sabretmek ve bunlar üzerinde durma-

mak manasındadır. Nitekim müminlerin sıfatlarıyla ilgili olarak Âl-i İmran suresinin 134. ayeti de buna delalet eder. Bu ayetinde Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"(İşte o takva sahipleri), bollukta ve darlıkta, Allah yolunda sarfeden, kinlerini içlerinde tutan ve insanların kusurlarını bağışlayan kimselerdir. Allah, iyilik edenleri sever."*. Buhârî (*Sahih*, V. 198)'nin İbn Abbas'tan (ra) naklettiğine göre, Uyeyne İbn Hısn, Medine'ye gelmiş ve kardeşi oğlu Hurr İbn Kays'ın yanına inmişti. Hurr, Hazreti Ömer'in yakınlarından biri idi ve genç olsun ihtiyar olsun kurra, Ömer'in meclis arkadaşları idiler. Bir gün Uyeyne, kardeşi oğluna şöyle demişti: "Ey kardeşimin oğlu! Senin bu Emir yanında bir derecen var. Yanına girmem için bana izin iste.". O da "Senin için izin isteyeceğim." demişti. İbn Abbas'ın anlattığına göre, Hurr, Uyeyne için izin talebinde bulunmuş, Omer de ona izin vermişti. Uyeyne, onun yanına girince şöyle demişti: "Ey İbnu'l-Hattâb! Allah'a yemin ederim ki, sen bize bol bol vermiyor ve aramızda adaletle hükmetmiyorsun.". Onun bu hitabı karşısında öfkelenen Ömer, üzerine yürümek için harekete geçmişti ki, Hurr, öne çıkmış ve ona şöyle demiştir: "Ey Müminlerin Emiri! Allah Teâlâ, Peygamber'ine (sas.) şöyle buyurmuştur: *"Affı tut; iyiliği emret; cahillerden uzak dur."*. Bu, cahillerdendir.". İbn Abbas devamla: "Allah'a yemin ederim ki, Hurr, ona bu ayeti okuyunca, Ömer niyetinden vazgemiştir. Zira o, Allah'ın Kitabı karşısında eli kolu bağlı kalanlardandı.".

İşte ayet-i kerimede yer alan bu üç İlahî emir, insanların biribirleriyle olan ilişkilerinde sahip olmaları gereken fezail ve mekarim-i ahlak ile ilgili asıllarıdır. Cafer Sadık (ra) bu ayetle ilgili olarak "Allah Teâlâ, Peygamber'ine (sas.) mekarim-i ahlakı emretmiştir. Kur'an-ı Kerim'de, mekarim-i ahlak için bu ayetten daha şümullü başka bir ayet yoktur." demiş, Buhârî (*Sahih*, V. 198) de Abdullah İbnu'z-Zübeyr'den, "Allah Teâlâ bu ayeti sadece insanların ahlakıyla ilgili olarak indirdi." sözünü nakletmiştir.

Netice olarak diyebiliriz ki, insanlar başlıca iki kısımdan ibarettir. Bir kısmı iyi olanlar ve herkese iyilik edenlerdir. Bunların karşısında insana düşen, onların iyiliklerinden nasibini almak; fakat daha fazlası için onları sıkıştırmamak ve güçlerini zorlamamaktır. İnsanların ikinci kısmı ise, kötü olanlar ve herkese kötülük edenlerdir. İnsanın bunlara karşı yapması gereken görev de, onlara marufu emretmek ve onları kötülüklerinden vazgeçirmeye çalışmaktır. Eğer onlar, kötülüklerinde ısrar eder ve bundan vazgeçmezlerse, bu takdirde onlardan uzaklaşmak ve onları kendi cahillikleriyle başbaşa bırakmak gerekir. Belki bu uzaklaşma, onlara bir ders olur ve kötülüklerinden vazgeçmelerini sağlar. Nitekim Allah Teâlâ, Mü'minûn suresinin 96-98. ayetlerinde şöyle buyurmuştur: *"Sen, yine de kötülüğü en güzel ile sav. Biz, onların vasfettiklerini çok daha iyi biliriz. De ki: "Rabbim! Şeytanların vesvese-lerinden sana sığınırım. Onların, yanımda olmalarından sana sığınırım Rabbim!"*. Keza Fussilet suresinin 34-36. ayetlerinde de aynı manayı görmek mümkündür: *"İyilikle kötülük bir değildir; kötülüğü en güzel olanla sav; işte o zaman, seninle arasında düşmanlık bulunan kimse, sanki yakın bir dost gibi olur. Bu güzel haslete ancak sabredenler kavuşturulur; buna ancak büyük nasibi olanlar kavuşturulur. Eğer şeytandan gelen bir vesvese seni dürtüklerse, Allah'a sığın; zira her şeyi hakkıyla işiten ve hakkıyla bilen O'dur."*.

200 İnsan için, cahil ve akılsız kimselerden uzak durmak ve dolayısıyla onların akılsızca davranışlarından ve kötülüklerinden sakınmak ne derece önemli ise, şeytandan uzak durmak ve onun şerrinden ve kötülüklerinden Allah'a sığınmak da aynı derecede önemli olan hususlardandır. Nitekim bir akılsızın cahilce davranışlarına sabredemeyen bir insan, eğer onun üzerine saldırır ve kötülüklerini aynı davranışlarla önlemeye çalışırsa, bu durumda kendisiyle o cahilin arasında hiçbir fark kalmamış ve onun derecesine inmiş olur. İşte kötü davranışlar karşısında in-

sanı sabırsız olmaya ve onu, kötülüğe karşı aynı davranışlarla mukabele etmeye sevkeden şey hiç şüphesiz, şeytanın onun kalbine soktuğu vesveseler ve kışkırtmalardır. Çünkü şeytan, daima iyi insanlara musallat olan ve onları vesveseleriyle iyiliklerinden uzaklaştırarak başlarına dert açmaya çalışan habis bir varlıktır. Bu sebepledir ki Allah Teâlâ, Kur'an-ı Kerim'de kullarını şeytana karşı sık sık uyarmış ve onun şerrinden Allah'a sığınmayı emretmiştir. Zira şeytan, insanın kalbine musallat olarak daima Allah'ın emrettiği davranışların aksini yapmayı telkin eder ve bu telkinleriyle onun büyük olsun küçük olsun daima günah işlemesini sağlamaya çalışır. Müslim (*Sahih,* IV. 2167)'in Abdullah İbn Mes'ûd'dan (ra) naklettiği bir hadisten öğrendiğimize göre, Hazreti Peygamber şöyle buyurmuştur: "İçinizden hiç kimse yoktur ki, ona cinden olan bir karîni (yani bir şeytan) musallat edilmemiş olsun.". Ashabı: "Sana da mı, ya Resulallah?" diye sorduklarında, Resulullah (sas.): "Bana da. Ancak Allah, ona karşı bana yardım etti de o Müslüman oldu. Bu sebeple bana hayırdan başka bir şey emretmiyor." buyurmuştur.

İşte, şeytanın açıklamaya çalıştığımız bu kötülükleri dolayısıyla, Allah Teâlâ, mekarim-i ahlakı ve bu münasebetle cahillerden uzak durmayı Peygamber'ine ve dolayısıyla bütün Müslümanlara emrettikten sonra, kullarını, şeytandan gelecek kötü bir düşünce veya tahrike karşı uyarmış ve bu gibi durumlarda hemen Allah'a sığınmayı emretmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: Ey Peygamber ve ey Müslümanlar! Eğer şeytan, vesvesesi ile size musallat olur ve çevrenizdekilere karşı kötülük işlemek, yahut bir cahilin kötü davranışlarına kızarak ona aynı davranışlarla mukabelede bulunmak için sizi kızgınlığa sevketmek, yahutta Allah'ın emirlerine karşı gelerek daha büyük günahlara girmek hususunda sizi tahrik ve teşvik edecek olursa, hemen Allah'a sığının ve şeytana karşı O'ndan yardım isteyin. Bunun için de, kalbinizle ve dilinizle O'nu zikredin; çokça zikredin ki, kalbinizden şeytanın vesvesesini çıkarıp atsın. Bu gibi durumlarda özellikle Kur'an kıraati ve kıraatin başlangıcında istiaze, yani Allah'a sığınma, şeytandan kurtulmanın en emin yoludur. Nitekim Allah Teâlâ, Nahl suresinin 98-100. ayetlerinde şöyle buyurmuştur: *"Kur'an okuduğun zaman, taşlanmış olan şeytandan Allah'a sığın. Şu bir gerçektir ki, şeytanın, iman edenler ve Rabbine güvenip dayananlar üzerinde hiçbir nüfuzu yoktur. Onun nüfuzu, sadece kendisini dost tutanlar ve onun yüzünden müşrik olanlar üzerindedir."*. Şunu da unutmamak gerekir ki, Allah, şeytanın vesveselerinden korunmak için kendisine sığınanları hakkıyla bilir ve onların bu maksatla yaptıkları dua ve niyazları hakkıyla işitir.

201 Allah Teâlâ, şeytanın vesveselerinden kurtulmanın yegane çaresi olarak Allah'a sığınmayı emrettikten sonra, bunun yolunu da açıklamış ve buyurmuştur ki: Allah'tan gerçek manada korkarak O'nun emirlerine uyanlar ve nehiylerinden sakınanlar, kendilerine şeytandan bir vesvese dokunduğu zaman, Allah'ın neleri emredip nelerden nehyettiğini, emirlerine uyup nehiylerinden sakındıkları takdirde kazanacakları sevabı; buna karşılık, emir ve nehiylerine uymadıkları takdirde maruz kalacakları büyük cezayı hatırlayıp düşünürler de, işte o zaman gerçeği görüp anlarlar ve doğru yola girerek şeytanın vesveselerini üzerlerinden defedip kurtulurlar. Şunu da unutmamak gerekir ki, şeytanın vesveselerinden kurtulmanın başlıca iki yolu vardır. Birincisi, Allah'tan korkarak O'nun emir ve nehiylerini, sevabını ve ikabını, vaad ve vaidini düşünerek şeytandan Allah'a sığınanların ve kalplerinde şeytanın vesveselerine açık kapı bırakmayanların yoludur. Kısaca ifade etmek gerekirse bu yol, vesveseden korunma yoludur. İkinci yol ise, şeytanın vesveselerine maruz kalan nefsinin arzularına uyarak günah işledikten sonra, bunun farkına vararak işlediği günahın izleri silininceye kadar Allah'a rücu edip tevbe ve istiğfarda bulunanla-

rın yoludur ki, buna da tedavi yolu demek mümkündür. Hiç şüphesiz birinci yol, yani korunma yolu tedavi yolundan daha hayırlı ve daha emniyetlidir. Bilinen bir gerçektir ki, insanda hem hayra hem de şerre karşı bir eğilim vardır ve bunun derecesi de nefsine karşı giriştiği mücadele ölçüsündedir. Eğer bu mücadelesinde nefsin arzularına galip gelirse, şeytanın vesveselerinden de onu korumuş ve Allah'a daha çok yaklaşmış olur. Tirmizî (*Sünen,* V. 219)'nin İbn Mes'ûd'dan (ra) naklettiği bir hadisinde Hazreti Peygamber şöyle buyurmuştur: "Ademoğlunda hem şeytanın hem de meleğin birtakım arzuları vardır. Şeytanın arzusu onu, kötülükle korkutup hakkı yalanlatmaktır. Meleğin arzusu ise ona hayrı müjdeleyip hakkı tasdik ettirmektir. Kim kendi nefsinde bunu bulursa, bunun Allah'tan olduğunu bilsin O'na hamdetsin. Diğerini bulan kimse ise, şeytandan Allah'a sığınsın.". Bundan sonra Hazreti Peygamber şu ayeti okumuştur: *"Şeytan sizi fakirlikle korkutur ve size cimriliği emreder. Allah ise, size günahtan bağışlama ve bolluk vaadediyor. Allah, ihsanı geniş olan ve her şeyi hakkıyla bilendir."*.

202 İçlerinde Allah korkusu taşımayan ve dolayısıyla O'nun emir ve yasaklarını düşünmeyen kimseler ise bunlar, hiç şüphesiz şeytanın dostları ve kardeşleridirler ve kendilerini bütün benlikleriyle ona teslim etmişlerdir. Şeytan onları her çeşit sapıklığa sevketmekte ve onlara dilediği kötülüğü işletmekte hiç güçlük çekmez. Bu itibarla devamlı olarak onlarla beraberdir ve elini onların üzerinden hiç çekmez. Bu gibi insanlar, şeytanın kendi üzerlerindeki hâkimiyetini bilmiş olsalar bile, ya inançsızlıkları ya da takvadan uzak olmaları sebebiyle, ne Allah'ı zikrederler ne de şeytanın vesveselerinden Allah'a sığınırlar.

وَإِذَا لَمْ تَأْتِهِمْ بِآيَةٍ قَالُوا لَوْلَا اجْتَبَيْتَهَا ۚ قُلْ إِنَّمَا أَتَّبِعُ مَا يُوحَىٰ إِلَيَّ مِنْ رَبِّي ۚ هَٰذَا بَصَائِرُ مِنْ رَبِّكُمْ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٢٠٣﴾

[203] Onlara herhangi bir ayet getirmediğin zaman: "Bir ayeti uydurup düzemez miydin?" demektedirler. (Ey Muhammed! Onlara) de ki: "Ben ancak Rabbimden bana vahyolunana uyarım. Bu (ayetler), iman eden kimseler için birtakım huccetlerdir; hidayet ve rahmettir.".

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, şeytanın insanlar üzerindeki arzularını ve bu arzuların gerçekleşip gerçekleşmemesinin ancak onların nefisleriyle mücedele etmelerine bağlı olduğunu, bu mücadelenin de sadece Allah'ı zikredip şeytanın vesveselerinden O'na sığınmakla mümkün olabileceğini, nitekim Allah'tan korkanlara ve şeytanın kötülüklerinden Allah'a sığınanlara onun hiçbir zarar veremediği halde, Allah'ı, Allah'ın emir ve yasaklarını hiç düşünmeyen, buna karşılık şeytanın kardeşleri olan ve kendilerini onun tasarrufuna terkeden kimselerin ise onun kötülüğü ve sapıklığı telkin eden vesveselerinden hiç kurtulamadıklarını açıkladıktan sonra; yukarıdaki ayetinde, şeytanın çirkin telkinlerine dikkate değer bir örnek vermiş ve bu telkinlere maruz kalan müşriklerin Hazreti Peygamber hakkında nasıl bir iftiraya cüret ettiklerini göstermiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[203] Onlara herhangi bir ayet getirmediğin zaman: "Bir ayeti uydurup düzemez miydin?" demektedirler. (Ey Muhammed! Onlara) de ki: "Ben ancak Rabbimden bana vahyolunana uyarım. Bu (ayetler), iman eden kimseler için birtakım hüccetlerdir; hidayet ve rahmettir.".

203 Hazreti Peygamber, Mekkeli müşriklerin getirmesini istedikleri herhangi bir mucizeyi getirmediği, yahut Kur'an'dan söylemesini istedikleri bir ayeti söylemediği zaman, ona, "Bunları kendi nefsinden yapamaz mıydın?" derlerdi. Aslında onun hiçbir şeyi Rabbinin meşiyyeti ve iradesi olmaksızın yapamayacağını bilmeleri gerekirdi. Çünkü Hazreti Peygamber onlara, her ne mucize getirmişse bunu ancak Rabbinin iradesiyle getirdiğini, yahut Kur'an'dan okuduğu her ayeti ancak Rabbinin kendisine vahyettiğini, aksi halde kendinden hiçbir şeyi yapmaya veya söylemeye kadir olmadığını bildiriyordu. Buna karşılık müşrikler, sırf küfür ve inatlıkları sebebiyle, onun yapıp söylediği her şeyi kendi nefsinden uydurup çıkardığını ileri sürüyorlar, birçoğu da bunun böyle olduğuna inanıyorlardı. Nitekim Allah Teâlâ da Kur'an-ı Kerim'in muhtelif surelerinde onların bu haline işaret etmiş ve ileri sürdükleri bazı istek ve iddialardan örnekler vermiştir. Mesela İsra suresinin 90-93. ayetlerinde şöyle buyurmuştur: *"(Müşrikler) demişlerdir ki: Yerden bize bir pınar fışkırtmadıkça, sana asla iman etmeyeceğiz. Yahut senin hurma ağaçlarından ve üzümden bir bahçen olup da aralarından ırmaklar fışkırtmadıkça, yahut iddia ettiğin gibi, göğü üstümüze parça parça düşürmedikçe veya Allah'ı ve melekleri karşımıza getirmedikçe, yahut altından bir evin olmadıkça veya göğe yükselmedikçe - fakat oradan, okuyacağımız bir kitabı bize indirmedikçe-, sana asla inanmayacağız."*. Onların bu isteklerine karşı Allah Teâlâ, yukarıdaki ayet-i kerimede olduğu gibi, iddialarının reddi mahiyetinde, onlara verilecek cevap hususunda Peygamber'ini irşat etmiş ve şöyle buyurmuştur: *"(Ey Muhammed! Onlara) de ki: Rabbimi tenzih ederim. Ben, elçi olan bir insandan başka neyim ki"*? Sebe suresinin 43. ayetinde de, müşriklerin Kur'an hakkındaki görüş ve düşüncelerini şöyle açıklamıştır: *"Kendilerine açık açık ayetlerimiz okunduğu zaman, demişlerdir ki: "Bu adam, atalarınızın ibadet ettikleri şeylerden sizi çevirmek istediği yenden başka biri değil". Ve yine demişlerdir ki: "Bu Kur'an, uydurulmuş bir yalandan başka bir şey değil.". Hakkı inkâr edenler de, kendilerine o hak gelince, şöyle demişlerdir: "Bu, apaçık sihirden başka bir şey değil."*. Yunus suresinin 15. ayetinde ise, Hazreti Peygamber'in, Kur'an-ı Kerim üzerinde tam bir tasarruf sahibi olduğu hususundaki inançlarını açıklamış ve onlara verilecek cevap hususunda da Peygamber'ini irşat ederek şöyle buyurmuştur: *"Kendilerine ayetlerimiz açık açık okununca, bize kavuşmayı ummayanlar, (Peygamberimize): "Bundan başka bir Kur'an getir, yahut bunu değiştir." demektedirler. (Ey Muhammed! Sen de onlara) de ki: "Onu kendiliğimden değiştirmem olacak iş değildir. Ben ancak bana vahyolunana uyarım. Ben Rabbima isyan ettiğim takdirde, o büyük günün azabından korkarım."*.

Bu örneklerden de anlaşıldığı gibi, müşriklerin nazarında Hazreti Peygamber, atalarının bağlı bulundukları ve kendilerinin de onlara tabi olarak peşlerinden gittikleri dinlerinden kendilerini uzaklaştırmak için zaman zaman kendi nefsinden birtakım sözler veya ayetler uydurup söyleyen kimseden başka biri değildir. Eğer bir süre için bu sözlerin arkası kesilir ve Hazreti Peygamber onlara Kur'an'dan herhangi bir şey okumayacak olursa, onların tabii olarak ona söyleyecekleri söz, "Bu suskunluğun sebebi ne? Daha önce de yaptığın gibi, kendi nefsinden bir ayet uydurup söyleyemez misin?" gibi bir söz olacaktır. Nitekim ayet-i kerimede de ifade edildiği gibi, Hazreti Peygamber onlara bir ayet veya bir mucize getirmediği zaman, "Bir ayeti uydurup düzemez miydin?" demişlerdir. Onların bu sözüne karşılık, yukarıda örneklerini gördüğümüz diğer ayetlerde de olduğu gibi, Rabbi, müşriklere verilecek cevap hususunda Peygamber'ini yine irşat etmiş ve şöyle buyurmuştur:

Ey Muhammed! O inançsızlara de ki: Ben, sadece Rabbimden bana gelen vahye tabi olan bir kimseyim. Hiçbir ayeti kendi nefsimden uydurup söylemem. Size ayet olarak her ne getirmiş isem,

o, Rabbimin bana vahyettiği vahiyden başka bir şey değildir. Bu itibarla, eğer size hiçbir şey söylememiş isem, bu, Rabbimden bana bir vahyin gelmemiş olması dolayısıyladır. Şunu da aklınızdan çıkartmayın ki, size Rabbimden vahiy olarak tebliğ ettiğim her ayet, iman eden kimseler için, Allah'tan başka İlah olmadığını, benim de Rabbimin bir elçisi olduğumu ve yalnızca doğruyu söylediğimi gösteren hüccetler veya apaçık delillerdir. Bunların hepsi de Allah katından gelmiştir; hakkı ancak bunlarla görüp anlamak ve doğruyu ancak bunlarla idrak etmek mümkün olur. Kör gözler, ancak bunlarla görür; sağır kulaklar da yine bunlarla işitir. En'âm suresinin 104. ayetinde de ifade edildiği gibi, *"Size Rabbinizden basiretler (apaçık deliller) gelmiştir. Her kim bunlarla (hakkı) görürse, kendi lehine, kim de kör olur görmezse, kendi aleyhinedir; yoksa ben sizin bekçiniz değilim."*.

Keza bu Kur'an, ona inanan müminler için dosdoğru yola hidayet eden bir rehber, dünya ve ahirette de bir rahmettir. *"İşte bu, indirdiğimiz mübarek bir Kitap'tır; ona uyun ki rahmet olunasınız."*. (En'âm suresi, 155). Bu itibarla kim ona iman ve ayetleriyle amel ederse, dünya ve ahiret saadetine erişecek olan da sadece odur.

وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنْصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿٢٠٤﴾ وَاذْكُرْ رَبَّكَ فِي نَفْسِكَ تَضَرُّعًا
وَخِيفَةً وَدُونَ الْجَهْرِ مِنَ الْقَوْلِ بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ وَلَا تَكُنْ مِنَ الْغَافِلِينَ ﴿٢٠٥﴾ إِنَّ الَّذِينَ عِنْدَ رَبِّكَ لَا
يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِهِ وَيُسَبِّحُونَهُ وَلَهُ يَسْجُدُونَ ﴿٢٠٦﴾

[204] Kur'an okunduğu zaman, onu dinleyin ve susun ki rahmet olunasınız.

[205] Rabbini, içinden, yalvararak, korkarak ve fakat yüksek sesle olmaksızın sabah akşam zikret; gafillerden olma.

[206] Rabbinin yanında olanlar, büyüklük taslayıp O'na ibadet etmekten asla kaçınmazlar. O'nu tesbîh ve O'na daima secde ederler.

Allah Teâlâ daha önceki ayetinde, Kur'an ayetlerinin Hazreti Peygamber tarafından uydurulup düzülmüş birtakım sözler olduğu hususundaki müşrik inancının reddi için Peygamber'ini irşat ederek, Kur'an-ı Kerim'in, ona inanan müminler için vahdaniyyetin, nübüvvetin ve kıyamet gününün hak ve gerçek olduğunu gösteren apaçık bir delil, dosdoğru yola iletmek için indirilmiş bir rehber ve hem dünya hem de ahiret saadetine kavuşturacak bir rahmet olduğunu açıkladıktan ve böylece onun sahip olduğu yüksek dereceyi ve büyük değeri belirttikten sonra tabii olarak, böyle bir Kitap için gerekli olan yüceltme yollarını ve ona gösterilmesi gereken saygı usullerini açıklamıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[204] Kur'an okunduğu zaman, onu dinleyin ve susun ki rahmet olunasınız.

[205] Rabbini, içinden, yalvararak, korkarak ve fakat yüksek sesle olmaksızın sabah akşam zikret; gafillerden olma.

[206] Rabbinin yanında olanlar, büyüklük taslayıp O'na ibadet etmekten asla kaçınmazlar. O'nu tesbih ve O'na daima secde ederler.

204 Mademki Kur'an-ı Kerim, Allah'ın varlığını, birliğini, Muhammed (sas.)'in O'nun Resulü olduğunu gösteren apaçık bir delil, bir rehber ve bir rahmettir, o halde ey Müslümanlar Kur'an okunduğu zaman zihninizi hiçbir şeyle meşgul etmeden yalnız onu dinleyin; yanınızdakilerle konuşup sohbet etmeyi, yahut başka işlerle meşgul olmayı bırakın ve yalnız ona kulak verin; yalnız ona kulak verin ki, Allah'ın rahmetine nail olasınız. Zira Kur'an-ı Kerim'e layık olduğu bu saygıyı gösterenler ve ona bu değeri verenler, ancak ona olan imanlarıyla kalpleri nurlanan Allah'ın muhlis kullarıdır.

Ayet-i kerime, bu manasıyla, ister namaz içinde olsun ister namaz dışında olsun, Kur'an okunurken susmanın ve onu dinlemenin vacip olduğuna delalet eder. Müslim (*Sahih,* I. 304), Ebû Dâvûd (*Sünen,* I. 142), Nesâî (*Sünen,* II. 142) ve İbn Mâce (*Sünen,* I. 279) tarafından nakledilen bir hadisinde de Hazreti Peygamber: "İmam, ancak kendisine uyulması için imam yapılmış bir kimsedir. Bu itibarla o tekbir aldığı zaman siz de alın; o okuduğu zaman siz susun." buyurarak bu manayı teyit etmiştir. Ancak ayet-i Kerimeye verilen bu mana, imamlar arasında bazı münakaşalara ve özellikle cemaatla kılınan namazlarda, imamla birlikte cemaatın da Kur'an okuyup okuyamayacağı hususunda ihtilaflara yol açmıştır. Bazı imamlar, namaz sırasında imamın Kur'an kıraatini yeterli görüp cemaatin okumasına gerek bulunmadığını ileri sürerken, diğer bazıları imamla birlikte cemaatin de okuması gerektiğini söylemişlerdir. Bazılarına göre, ayet-i kerime, Hazreti Peygamber cemaatle kılınan namazlarda cehren Kur'an okurken, ashabının da yüksek sesle okumaları ve Hazreti Peygamber'in kıraatini karıştırmaları sebebiyle indirilmiştir. Diğer bazıları ise, Cuma günleri imam hutbe okurken cemaatin susmasını sağlamak maksadıyla indirildiğini ileri sürmüşlerdir. Bir rivayette ise, Hazreti Peygamber namaz kılarken müşrikler ona yaklaşırlar ve gürültü ederek onun kıraatını karıştırmaya çalışırlardı. Nitekim Fussilet suresinin 26. ayetinde buna işaret edilerek şöyle buyurulmuştur: *"O inkâr edenler demişlerdir ki: "Bu Kur'an'ı dinlemeyin; okunurken gürültü çıkarın; belki bastırırsınız."*. İşte ayet-i kerime de, Kur'an kıraatını bozmaya çalışan bu gibi davranışlara karşı ona saygı gösterilmesini sağlamak için indirilmiştir.

Bu görüşler, ayet-i kerimenin namazla ilgili olarak nazil olması halinde düşünülebilecek hususlardır. Namaz dışında ise susup sadece okunan Kur'an'ı dinlemenin, bütün işlerin durmasına yol açabileceği gözönünde bulundurulursa, bunun vücubunu ileri sürmek elbette mümkün değildir. Zira Kur'an kıraatinin gayesi bu değildir. Ancak şunu da unutmamak gerekir ki, ibadet maksadıyla yapılan toplantılarda okunan Kur'an'a kulak vermeyip konuşmak ve başka işlerle meşgul olmak, hiçbir surette tecviz edilecek işlerden değildir; zira böyle bir davranış, Kur'an-ı Kerim'e karşı yapılmış en büyük saygısızlıklardandır. Bu husus gözönünde bulundurulursa, ayet-i kerimenin, başlıca hidayet ve rahmet kaynağı olan Kur'an-ı Kerim'e layık olduğu en büyük saygıyı sağlamak maksadıyla indirilmiş olduğu anlaşılır. Şunu da unutmamak gerekir ki, okunan Kur'an'ı saygı ile dinlemenin onu aynı şekilde okumak kadar büyük sevabı vardır. Ahmed İbn Hanbel (*Müsned,* II. 341)'in Ebû Hureyre'den (ra) naklettiği bir hadisinde Hazreti Peygamber şöyle buyurmuştur: "Kim Allah'ın Kitabı'ndan bir ayeti dinlerse, onun için kat kat sevap yazılır. Kim de ondan bir ayeti okursa, o, kıyamet günü kendisi için bir nur olur.".

205 Allah Teâlâ, müminler tarafından Kur'an-ı Kerim'e gösterilmesi gereken saygı yollarını beyan ettikten sonra, onlara, sabah akşam huşu ile fakat içlerinden ve bağırmadan Allah'ı çok çok zikretmelerini emretmiştir. Namaz dışında Allah'ın zikri, O'nun esma ve sıfatlarını okuyarak, sayısız nimetlerine şükrederek ve büyük küçük günahlardan af ve mağfiret dileyerek yapılır. Zikrin faydalı olması ve insana sevap kazandır-

ması, onun, sadece dil ile değil, kalb ile de yapılmasına ve tekrarlanan esma ve sıfatların manaları üzerinde durulup düşünülmesine bağlıdır. Zihin başka şeylerle meşgul iken esma ve sıfatların dil ile tekrarlanmasında hiçbir fayda ve sevap yoktur.

Ayet-i kerimede de işaret edildiği gibi, zikr için en uygun zaman, sabah ve akşam vakitleridir. Bu vakitler, günün başlangıç ve bitimini gösteren ve insanın, oturup huzur ve sükun içinde Rabbini düşünebileceği vakitlerdir. Bu iki vaktin dışında ise, çalışıp rızık teminine ayrılan saatler vardır. Allah Teâlâ, bu iki vakti, Kaf suresinin 39. ayetinde de zikretmiş ve şöyle buyurmuştur: *"(Ey Muhammed!) Onların söylediklerine sabret. Rabbini, güneşin doğuşundan önce ve batışından önce hamdile tesbih et."*.

Zikrin en büyük faydası, hiç şüphesiz, insanın kendisini onunla Allah'a yaklaştırması ve Ra'd suresinin 28. ayetinde de açıklandığı gibi, kalbini rahat ve huzura kavuşturmasıdır. Bu ayetinde Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Biliniz ki, kalpler, Allah'ın zikriyle mutmain olur (rahat ve huzura kavuşur)."*.

Zikri, korku ve alçak gönülle, fazl ve sevap ümit ederek yapmak, sesi de fazla yükseltmemek gerekir. Allah Teâlâ, İsra suresinin 110. ayetinde şöyle buyurmuştur: *"(Ey Muhammed!) De ki: "İster Allah'a dua edin, ister Rahmân'a dua edin; hangisine dua ederseniz edin, en güzel isimler O'nundur. Namazda kıraatini çok yükseltme; gizli de okuma. Bunun arasında orta bir yol bul."*. Allah, kimin kalbinde ne olduğunu ve duasında kendisinden ne istediğini bildiği gibi ne söylediğini de bilir. Çünkü O, insana şah damarından daha yakındır. Nitekim Bakara suresinin 186. ayetinde şöyle buyurmuştur: *"(Ey Muhammed!) Kullarım sana benden sorarlarsa, ben, şüphesiz, onlara yakınım. Bana dua edenin, dua ettiği zaman, duasını kabul ederim; o halde, onlar da benim davetimi kabul etsinler ve bana inansınlar. Ola ki doğru yolu bulurlar."*. Buhârî (*Sahih*, IV. 16), Müslim (*Sahih*, IV. 2076) ve Ebû Dâvûd (*Sünen*, I. 350)'un Ebû Musa'l-Eş'arî'den (ra) naklettiklerine göre, Hazreti Peygamber'le birlikte, sefer dönüşü Medine'ye yaklaşırken insanlar seslerini yükselterek tekbir getirmeye başlamışlardı ki, Hazreti Peygamber onlara hitap ederek: "Ey insanlar! Nefislerinize acıyın (ve sesinizi o kadar yükseltmeyin). Çünkü siz, ne sağıra ne de gaibe sesleniyorsunuz. Muhakkak ki siz, en iyi işiten ve size çok yakın olan Semî', Karîb Allah'a dua ediyorsunuz. O, her zaman sizinle beraberdir." buyurmuştur.

206 Allah Teâlâ, müminlere Allah'ı çok zikretmelerini emrettikten ve bu hususdaki emrini onlardan gafil davranmamalarını isteyerek teyit ettikten sonra, daima kendi yanında bulunan ve kendisine çok yakın olan melekleri hatırlatıp onları insanlara örnek göstermiş ve şöyle buyurmuştur: Onlar, hiçbir zaman büyüklük taslayıp Allah'a ibadet etmekten kaçınmazlar. O'nun şanına, büyüklüğüne ve yüceliğine uygun olmayan sıfatlardan O'nu daima tenzih ederler. Yalnız O'na secde eder ve hiçbir şeyi O'na ortak koşmazlar. İşte melekler, Allah'a olan bu yakınlıkları ve çok ibadetleri sebebiyle insanların örnek almaları gereken yegane varlıklardır. Nitekim Hazreti Peygamber de Müslim (*Sahih*, I. 322), Ebû Dâvûd (*Sünen*, I. 153), Nesâî (*Sünen*, II. 92) ve İbn Mâce (*Sünen*, I. 313) tarafından nakledilen bir hadisinde, ashabını halka halka durmuş namaz kılarken görünce şöyle buyurmuştur: "Meleklerin Rableri katında saf saf durdukları niçin siz de saf saf durmuyorsunuz"? Ashabı: Ya Resulallah! Melekler Rableri katında nasıl saf tutarlar? diye sorunca, Resulullah (sas.): "İlk safları tam olarak doldururlar ve safta da biribirlerine yapışırcasına sık dururlar." buyurmuştur.

O halde ey insanlar! Siz de melekler gibi Rabbiniz katında saf tutarak çok ibadet eden ve alınlarını hiç secdeden kaldırmayan melekler gibi olmak istemez misiniz?

Ayet-i kerime, Kur'an-ı Kerim'in muhtelif surelerinde yer alan secde ayetlerinin ilkidir. Ayette,

meleklerin secdelerinin müminlere örnek gösterilmesi dolayısıyla, onu okuyan ve dinleyen her insana secde etmek vacip olmuştur.

Bu ayet-i kerime ile Â'râf suresinin tefsiri tamamlanmış olmaktadır. Baş tarafta da açıkladığımız gibi, bu sure de, diğer Mekkî sureler gibi, özellikle itikadi konuların ele alındığı surelerden biridir:

İtikadi konuların başında hiç şüphesiz, Allah'ın birliği manasına gelen *tevhid* yer alır. Bu inanca göre Allah'tan başka İlah yoktur. Bütün âlemleri yaratan O'dur; O'nun hiçbir şeriki, veya ortağı yoktur. Teşride helal ve haram kılma hakkı yalnız O'na mahsustur. Bu itibarla bütün mahlukat yalnız O'na boyun eğer ve yalnız O'na ibadet eder. İşte surenin başlıca gayesi, bu konuları içine alan tevhidin ispatı olmuştur. Keza Allah'ın varlığının delilleri, Peygamberler'e indirilen kitaplar ve bu kitapların vahiy yolu ile indirilişi, özellikle Hazreti Peygamber'e indirilmiş olan Kur'an-ı Kerim, Adem'in bütün insanların babası oluşu, o cennette yaratıldığı zaman meleklere, ibadet maksadıyla değil; fakat selamlamak maksadıyla ona secde etmelerinin emredilmesi, bütün melekler ona secde ettikleri halde, yalnız İblis'in, büyüklenerek secde etmekten kaçınması ve böylece Rabbinin emrine karşı gelenlerden olması, diğer Peygamberler'e ait kıssalar, kıyametin kopması, öldükten sonra yeniden dirilme, hesap ve ceza, Â'râf suresinde üzerinde durulan başlıca konulardan olmuştur.

ENFÂL SURESİ

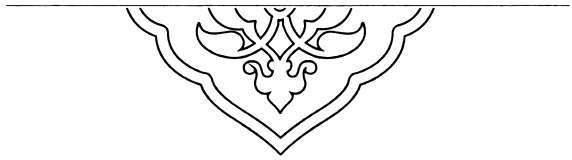

1. Surenin Adı, Nazil Olduğu Yer ve Zaman

Kur'an-ı Kerim'in sekizinci suresi olup 75 ayetten müteşekkildir. Savaşlarda alınan ganimetler manasına gelen *Enfâl*'in sureye isim olması, sure içerisinde savaş ganimetleriyle ilgili hükümlere geniş çapta yer verilmesi dolayısıyladır. Nitekim surenin daha ilk ayetinde, Hazreti Peygamber'e sorulan bir konu olarak bu kelimeye yer verilmiş ve *"(Ey Muhammed!) Sana "Enfâl" hakkında sormaktadırlar. De ki: "Enfâl, Allah'a ve Resulüne aittir. Allah'tan sakının ve aranızı düzeltin. Eğer mümin kişiler iseniz, Allah'a ve Resulüne itaat edin."* buyurulmuştur. Daha sonraki ayetlerden de anlaşıldığına göre, bazı kimseler tarafından savaşlarda alınan bazı ganimetlerin taksiminde gösterilen hoşnutsuzluklar, bu surenin, daha doğrusu bu surede yer alan savaş ganimetleriyle ilgili ayetlerin nüzulüne sebep olmuştur. Sureye *Enfâl* adının verilmesi ve sure içerisinde savaştan ve savaşta alınan ganimetlerden söz edilmesi ise, onun, ikinci hicri senede, Medine'de ve Bedir Savaşı'nın cereyan ettiği sıralarda nazil olması dolayısıyladır. Bu da, surenin konusu ile nazil olduğu zaman arasında sıkı bir bağlantının bulunduğuna açık bir şekilde delalet eder. Zira Bedir mevkiinde Müslümanlarla müşrikler arasında bir savaş cereyan etmiş ve bu savaşta, Müslümanlar sayıca çok az olmalarına rağmen, kendilerinden silah ve teçhizat bakımından da kat kat üstün olan müşriklere karşı galip gelmişlerdi. Müşrikler ise, birçok ölü ve esir bırakarak savaş alanından kaçmışlardı. Savaş alanından mağlup olarak kaçan askerin birtakım eşyasını da geride bırakmış olması çok tabiidir. İşte Hazreti Peygamber'e kalan bu eşya, hiç şüphesiz, onun tarafından Müslüman askerler arasında taksim edilmiş, ne var ki bu taksim de, kendisinin daha iyi savaştığı halde ganimetten fazla hisse alamadığını düşünen bazı kimseleri hoşnut etmemiş, bu hoşnutsuzluk ise, onların ileri geri konuşmalarına sebep olmuştur. İşte Enfâl suresinin inişi bu hadiselerin cereyan ettiği sıralara rastladığı içindir ki, ona bu ad verilmiş ve sure içerisinde de Enfâl ile, yani savaş ganimetleriyle ilgili açıklamalar ve yeni hükümler yer almıştır.

Surenin Bedir Savaşı'nın cereyan ettiği sıralarda nazil olması, içerisinde savaşla ve savaş ganimetleriyle ilgili hükümlerin bulunması ve bunlara ilaveten sureye "ganimetler" manasında *Enfâl* adının verilmesi, onun, Medine'de bir defada nazil olabileceği görüşünü kuvvetlendirmektedir. El-Hasanu'l-Basrî, İkrime, Câbir İbn Zeyd, Atâ', Abdullah İbnu'z-Zubeyr ve Zeyd İbn

Sâbit'ten gelen rivayetlere göre surenin tamamı Medenîdir. İbn Abbas da onun Bedir'de nazil olduğunu söylemiştir. Bazı rivayetlerde ise, *"Ey Peygamber! Allah, sana da sana tabi olan müminlere de yeter."* mealindeki 64. ayet dışında surenin Medenî olduğu, 64. ayetin ise Mekke'de indirildiği söylenmiştir. Diğer bir istisna da, 30-35. ayetler hakkında ileri sürülmüştür. Bu ayetler, Hazreti Peygamber'in Hicret öncesi ve hatta Hicret gecesi, yol arkadaşı Ebû Bekr (ra) ile birlikte Mekke'den ayrılacağı sıralarda Mekkeli kafirlerin durumlarını açıklıyor ve Hazreti Peygamber'i öldürmek için onların nasıl bir tuzak hazırladıklarını haber veriyordu. Bu altı ayetin Mekkî olduğu hususundaki görüşün de, onların, Mekkeli müşriklerin davranışlarıyla ilgili olmasından ve ayetlerin manalarından istinbat edilmiş olduğu kanaatini kuvvetlendirmektedir. Ancak şunu da unutmamak gerekir ki, konunun Mekkeli müşriklerle ilgili olması, ayetlerin de mutlaka Mekke'de indirilmiş olmalarını gerektirmez.

Enfâl suresinin kendinden önceki Â'râf suresiyle bağlantısına gelince, bilindiği gibi, Â'râf suresinde muhtelif Peygamberler'in kavimleriyle olan ilişkileri açıklandığı halde bu surede, yalnız Hazreti Peygamber'in kendi kavmiyle olan ilişkilerine yer verilmiştir.

2. Surenin Gayesi

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, Enfâl suresinde, savaşla ilgili çeşitli ahkâma yer verilmiştir. Bu ahkâmın en önemlilerini şöyle sıralamak mümkündür:

1) Savaş ganimetlerinin taksim işi Hazreti Peygamber'e aittir; Müslümanlar, diğer hususlarda olduğu gibi bu hususta da Allah'a ve Resulüne itaat etmekle mükelleftirler.

2) Bedir Savaşı'nda, müşriklerin gerek asker sayısı gerekse silah ve teçhizat yönünden müminlere oranla çok daha kuvvetli olmalarına rağmen, müminlerin galip gelmeleri, yalnızca hakkın ispatı, batılın da iptali için müminlere yapılacak İlahî yardımla ilgili İlahî iradenin gerçekleşmesiyle mümkün olmuştur. Nitekim bu konuyla ilgili olarak Allah Teâlâ, 8. ayette şöyle buyurmuştur: *"Mücrimler kötü görseler bile, Allah, hakkı gerçekleştirmek ve batılı da ortadan kaldırmak için bunu istiyordu."*.

3) Müminlerin kafirler karşısında galip gelmeleri için, melekler de bilfiil savaşa katılmışlar ve onlara yardım etmişlerdir. Surenin 9-10. ayetlerinde bu husus şöyle açıklanmıştır: *"Rabbinizden yardım istemiştiniz de, O, "Birbiri arkasına göndereceğim bin melek ile sizin elbette yardımcınızım." diyerek sizin duanızı kabul etmişti. Allah, bunu, ancak bir müjde kılmak ve onunla kalplerinizi rahatlatmak için yapmıştır; zira yardım, yalnız Allah katındandır."*

4) Bu zaferin ve zaferle ilgili beyanın tabii bir neticesi olarak şu hüküm de kesinleşmiş oluyordu: 10. ayette de ifade edildiği gibi, gerçek manadaki yardım, sadece Allah katındandır.

5) Bu sure ile müminlere galibiyetin sırları denilebilecek savaş kuralları öğretilmiştir. Surenin altı yerinde müminlere *"Ey iman edenler!"* hitabı altında riayet etmeleri gereken bu kurallar zikredilmiş ve onlara uymadıkları takdirde başlarına gelecek kötülükler açıklanmıştır. Bunlar sırasıyla şöyledir:

a) *"Ey iman edenler! Küfredenlerle toplu halde karşılaştığınız zaman, onlara arkanızı dönmeyin."*. (Ây. 15).

b) *"Ey iman edenler! Allah'a ve Resulüne itaat edin."*. (Ây. 20).

c) *"Ey iman edenler! Sizi, size hayat verecek şeye davet ettiklerinde, Allah'a ve Resulüne icabet edin."*. (Ây. 24).

d) *"Ey iman edenler! Allah'a ve Resulüne hainlik etmeyin."*. (Ây. 27).

e) *"Ey iman edenler! Eğer Allah'tan korkarsanız, O size, (hak ile batılı) ayırt edici bir anlayış verir; sizin günahlarınızı örter ve sizi bağışlar."*. (Ây. 29).

f) *"Ey iman edenler! Bir toplulukla karşılaştığınız zaman, sebat edin ve kurtuluşa eresiniz diye de Allah'ı çok zikredin."*.

6) Hazreti Peygamber, Mekke'den Medine'ye müşriklerin tuzaklarından korktuğu için değil, fakat İslam'ın zaferi için hicret etmiştir.

7) Allah, Hazreti Peygamber'in içinde bulunduğu bir toplumu, o içinde iken helak etmez.

8) Her hususta ve özellikle savaşta, gerekli olan esbabı hazırladıktan sonra Allah'a tevekkül etmek gerekir.

9) Bazı Müslümanlara dokunsa bile, sözleşmelere ve antlaşmalara sadık kalmak gerekir.

10) Sözleşmelere ve antlaşmalara sadık kalmayanlar Allah'tan korkmayanlardır. Böylelerini cezalandırmak gerekir.

11) İslam'da savaşın başlıca gayesi, dinin hürriyetini korumak ve onda zuhur edecek fitneye engel olmaktır.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الْأَنْفَالِ ۖ قُلِ الْأَنْفَالُ لِلّٰهِ وَالرَّسُولِ ۖ فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَأَصْلِحُوا ذَاتَ بَيْنِكُمْ ۖ وَأَطِيعُوا اللّٰهَ وَرَسُولَهُ
إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١﴾ إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللّٰهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ آيَاتُهُ
زَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿٢﴾ الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ ﴿٣﴾ أُولَٰئِكَ
هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًّا ۚ لَهُمْ دَرَجَاتٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَمَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴿٤﴾

Rahmân ve Rahîm Olan Allah'ın Adıyla

1 (Ey Muhammed!) Sana "Enfâl" hakkında sormaktadırlar. De ki "Enfâl (harp ganimetleri), Allah'a ve Resulüne aittir. Allah'tan sakının ve aranızı düzeltin. Eğer mümin kişiler iseniz, Allah'a ve Resulüne itaat edin.".

2 Müminler o kimselerdir ki, (yanlarında) Allah anıldığı zaman, yürekleri ürperir; kendilerine O'nun ayetleri okunduğu zaman da imanları artar ve yalnız Allah'a dayanıp güvenirler.

3 Keza namazı dosdoğru kılarlar; kendilerine rızık olarak verdiklerimizden infak ederler.

4 İşte gerçekten mümin olanlar bunlardır. Onlara Rableri katında dereceler vardır; bağışlanma ve hudutsuz rızık onlara mahsustur.

Yukarıda da açıkladığımız gibi, Enfâl suresi, Hicret'in ikinci senesinde, Bedir Savaşı'nın cereyan ettiği sıralarda nazil olmuştur. Buhârî (*Sahih,* V. 198)'nin Sa'îd İbn Cubeyr'den naklettiği bir haberden öğrendiğimize göre, Sa'îd, surenin nüzulünü İbn Abbas'a (ra) sorduğu zaman, o, Bedir'de nazil olduğunu söylemiştir. *Enfâl*, savaşlarda alınan ganimetler manasına geldiği içindir ki ilk ayette Hazreti Peygamber'e sorulduğu açıklanan enfâl ile ilgili sorular ve bu sorulara verilen cevap, o ayetin nüzulüne sebep olduğu kadar, bu surenin de nüzul sebebi olarak görülür. Nitekim Ahmed İbn Hanbel (*Müsned,* V. 322)'in naklettiği bir habere göre, Ebû Umâme, Ubâde İbnu's-Sâmit'e *Enfâl*'den sorduğu zaman: "Ganimetler hususunda aramızda ihtilaf çıkıp da ahlakımız bozulunca, bizim hakkımızda, Bedir ashabı hakkında nazil oldu. Bunun üzerine Allah da

onu bizimn elimizden aldı ve Resulullah (sas.)'e devretti. Resulullah (sas.) da onları Müslümanlar arasında eşit olarak taksim etti." cevabını vermiştir. Bu konuda nakledilen başka haberler de vardır; bu haberlerden bazılarına ayet-i kerimenin tefsiri sırasında işaret edilecek. Burada şu husus iyice anlaşılmış olmaktadır ki, Bedir Savaşı'nda hezimete uğrayan müşriklerin savaş alanında bırakıp kaçtıkları kılıçlar, zırhlar ve bunun gibi birtakım zati eşya, ganimet olarak Müslümanların eline geçince, aralarında bu eşyanın taksimi hususunda bazı anlaşmazlıklar çıkmış, bu anlaşmazlıkların Hazreti Peygamber'e intikal etmesi ve ona ganimetlerle ilgi çeşitli soruların sorulması üzerine de, Allah Teâlâ bu surenin ilk ayetini indirmiş, bunu diğer ayetler takip etmiştir. Allah Teâlâ, bu ilk ayetinde şöyle buyurmuştur:

[1] (Ey Muhammed!) Sana "Enfâl" hakkında sormaktadırlar. De ki "Enfâl (harp ganimetleri), Allah'a ve Resulüne aittir. Allah'tan sakının ve aranızı düzeltin. Eğer mümin kişiler iseniz, Allah'a ve Resulüne itaat edin.".

1 Biraz önce de işaret ettiğimiz gibi, ayet-i kerimenin nüzul sebebiyle ilgili olarak çeşitli haberler nakledilmiştir. Ahmed İbn Hanbel (*Müsned,* V. 322, 323)'in Ubâde İbnu's-Sâmit'ten naklettiğine göre, Müslümanlar, Bedir ganimetleri ve taksimi hakkında ihtilafa düşmüşler ve bunların nasıl taksim edildiğini, bu hususta asıl söz sahibinin kim olduğunu, onların Muhacirler'e mi yoksa Ensar'a mı, yahutta hepsine mi ait olduklarını, Resulullah'a sormaya başlamışlardı ki, bu ayet nazil olmuştur.

Yine Ahmed İbn Hanbel (*Müsned,* V. 323)'in naklettiğine göre, Ubâde İbnu's-Sâmit şunları anlatmıştır: Resulullah (sas.) ile birlikte çıkmıştık. Onunla birlikte Bedir'de bulundum. Müslümanlarla müşrikler karşıkarşıya geldiler. Allah, düşmanları hezimete uğrattı. Bir grup, kaçanları yakalayıp öldürmek için onların peşine düştü. Bir grup ordugaha gelip orada olanları toparladı. Bir grup da, düşmanın Hazreti Peygamber'e ansızın saldırıp ona bir zarar vermemesi için onun çevresinde toplandı. Gece olup da askerler birarayа gelince, ganimetleri toplayanlar: Bunları biz topladık. Hiç kimsenin bunlar üzerine herhangi bir hakkı yoktur, dediler. Düşmanı takip edenler de: Siz onlara bizden daha layık değilsiniz. Onları düşmandan biz koruduk ve düşmanı biz hezimete uğrattık, dediler. Resulullah (sas.)'in etrafını çevirip onu düşmandan koruyanlar ise: Siz, onlara bizden daha layık değilsiniz. Biz, Resulullah (sas.)'in etrafını çevirdik ve düşmanın ona ansızın saldırıp bir zarar vermesini önledik. Bu iş, bizim ganimet toplamamıza engel oldu. İşte bundan sonra *"(Ey Muhammed! Sana Enfâl hakkında sormaktadırlar. De ki: Enfâl, Allah'a ve Resulüne aittir. Allah'tan sakının ve aranızı düzeltin. Eğer mümin kişiler iseniz, Allah'a ve Resulüne itaat edin."* ayeti nazil oldu. Bunun üzerine Resulullah (sas.) de ganimetleri Müslümanlar arasında bölüştürdü.

Ebû Dâvûd (*Sünen,* II. 70)'un İbn Abbas'tan (ra) naklettiği bir hadisinde Hazreti Peygamber Bedir günü: "Kim şunu ve şunu yaparsa, ganimetten şu ve şu onundur." buyurmuştu. Bunun üzerine gençler savaş için hemen harekete geçtiler, yaşlılar ise sancak altında kaldılar. Allah onlara zafer verince, gençler kendilerine vaadedilen ganimetleri almak için geldiler. Yaşlılar ise, gençlere: Ganimetleri kendinize ayırıp bizi ondan mahrum etmeyin; biz de size destek olduk ve sizi koruduk. Eğer siz hezimete uğrasaydınız, bize geri dönüp gelecektiniz, dediler. Böylece aralarında bir çekişme başladı. Bunun üzerine Allah Teâlâ da, *"(Ey Muhammed!) Sana Enfâl hakkında sormaktadırlar..."* ayetini indirdi.

Ahmed İbn Hanbel (*Müsned,* I. 178), Ebû Dâvûd (*Sünen,* II. 70) ve Tirmizî (*Sünen,* V. 268) tarafından nakledilen bir habere göre, Mus'ab İbn Sa'd, babası Sa'd İbn Mâlik'ten şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Ya Resulallah! Bugün Allah

müşriklerden intikamını almakla kinimi giderdi. Şu kılıcı bana ver." dedim. Resulullah (sas.): "Bu kılıç, ne senin ne de benim; onu yerine koy." buyurdu. Kılıcı yerine koydum, sonra döndüm ve: "Belki bu kılıcı, bugün benim başıma gelenlerin başına gelmediği bir kimseye verecek." dedim. O sırada arkamdan birisi beni çağırdı; "Allah benim hakkımda bir şey mi indirdi?" dedim. Resulullah (sas.): "Bu kılıcı benden istemiştin; o benim değildi. *"Sana Enfâl hakkında sormaktadırlar..."* ayeti nazil oldu; kılıç benim oldu. Şimdi o senin." buyurdu.

Aynı hadisin Müslim'in *Sahih* (III. 1367-1368)'inde gelen başka bir rivayetinde Sa'd şunları anlatmıştır: Benim hakkımda dört ayet indi. (Bedir Gazvesi'nde) bir kılıca nail olmuştum. Onu Resulullah (sas.)'e getirdim ve: "Ya Resulallah! Bu kılıcı ganimet payımdan fazla olarak bana ver." dedim. Resulullah (sas.): "Onu aldığın yere koy." buyurdu. Ben kalktım. Bana: "Onu aldığın yere koy." buyurdu. Ben kalkıp birkaç defa daha "Payımdan fazla olarak bana ver." dedim. Fakat Resulullah (sas.) her seferinde "O kılıcı aldığın yere koy." buyurdu. İşte bunun üzerine *"Sana Enfâl hakkında sormaktadırlar..."* ayeti nazil oldu.

Birbirinden farklı olarak nakledilen bu haberler arasında herhangi bir zıtlık yoktur. Bu haberlerin de delalet ettiği gibi, Bedir Savaşı'nda ele geçirilen ganimetlerin taksiminde çıkan bazı anlaşmazlıklar, bu surenin ilk ayetinin nazil olmasına sebep olmuş, bu ayetin nüzulünden sonra da o anlaşmazlıklardan hiçbir eser kalmamıştır. Zira ayet-i kerimenin ilk ibaresinden de anlaşıldığı gibi, Allah Teâlâ, Peygamber'ine hitap ederek şöyle buyurmuştur: Ey Muhammed! Bedir Savaşı'nda ele geçirilen ganimetlerin kime ait olduğunu sana soruyorlar. Bu ganimetler, gençlerin midir, yoksa ihtiyarların mı? Muhacirler'in midir, yoksa Ensar'ın mı? Yahutta hepsine mi aittir? Onlara de ki: Bu ganimetler Allah'a aittir ve dolayısıyla onlar hakkındaki hükmü de Allah verecektir. Bu ganimetler, aynı zamanda Allah'ın Resulüne aittir ve dolayısıyla Allah'ın verdiği hükme göre onu aranızda o taksim edecektir. Nitekim Allah Teâlâ, ganimetlerin ait olduğu yerleri ve taksim şekillerini, yine bu surenin 41. ayetiyle açıklamıştır. Bu ayetinde şöyle buyurmuştur: *"Şunu da bilin ki, eğer Allah'a ve (hak ile batılın) ayrıldığı gün, iki topluluğun karşılaştığı (Bedir) günü kulumuza indirdiğimiz (ayetlere)e iman etmişseniz, (savaşta) ganimet olarak aldığınız bir şeyin beşte biri, mutlaka Allah'a, Resulüne, hısımlara, yetimlere, yoksullara ve yolculara aittir. Allah her şeye kadirdir".* Bu ayet-i kerimeden anlaşıldığına göre Allah Teâlâ, ganimetin *humus* da denilen beşte birini Allah ve Resulünün hissesi olarak yoksullara tahsis etmiş, geri kalan dört hisseyi ise savaşa katılanlara dağıtılmak üzere Hazreti Peygamber'e veya devlet başkanına bırakmıştır. Bazen ganimetin savaşanlar arasında farklı şekillerde taksimi, onların savaşta gösterdikleri aşırı derecedeki gayretleriyle orantılıdır. Bu gayret dolayısıyladır ki, bazı savaşçılar diğer bazılarından daha fazla ganimet alırlar. İmamlar arasında bazı farklı görüşler olsa bile, ganimetin taksiminde, genel olarak dört yol takip edilmiştir:

1) Öldürülen kimselerin üzerlerinden alınan silah, teçhizat ve sair eşya, beşte bire dahil olmayıp savaşta daha çok gayret gösteren askerlere fazladan olarak verilir.

2) Ganimetten beşte bir ayrıldıktan sonra, geride kalan maldan devlet başkanının takdiriyle bazı savaşçılara fazladan verilir. Mesela dışarıya çıkartılan bir seriyyenin getirdiği ganimetten beşte bir ayrılır; sonra kalanın dörtte biri veya üçte biri seriyye arasında taksim edilir.

3) Ganimetten beşte bir ayrıldıktan sonra, yine devlet başkanının takdiriyle geri kalan maldan değil, fakat beşte birin içinden bazı savaşçılara fazladan verilir.

4) Beşte bir ayrılmadan, ganimetin tamamından, yine başkanın takdiriyle bazı savaşçılara fazladan verilir. Bunu alanlar daha ziyade rehberler, çobanlar veya hayvan sürücüleridir.

Yukarıda da işaret ettiğimiz gibi, bu taksim şekillerinde imamlar veya fakihler arasında tam bir görüş birliği bulunmasa bile, gerek ganimetin ve gerekse onun savaşanlar arasında taksiminin, hem onları savaşa teşvik etmek hem de savaştan zaferle noktalanan sonuçlar almak yönünden faydalarını inkâr etmek mümkün değildir. Bu sebepledir ki Allah Teâlâ, İslam'ın zaferi için savaşanlara düşmandan aldıkları ganimetleri helal kılmış, onların taksiminde ihtilafa düşüp dargınlıklara yol açmamaları için de, kendilerine ganimet ahkâmını açıklayan bu sureyi indirmiştir. Hazreti Peygamber de, Buhârî (*Sahih,* I. 86) ve Müslim (*Sahih,* I. 370-371) tarafından nakledilen bir hadisinde, kendisinin Peygamberler arasında ganimetin helal kılındığı yegane Peygamber olduğunu açıklamıştır. Bu hadisinde şöyle buyurmuştur: "Benden evvel hiç kimseye verilmeyen beş şey bana verildi: Her Peygamber özellikle kendi kavmine gönderilmişken, ben, kırmızı siyah bütün insanlara gönderildim. Ganimetler bana helal kılındı; halbuki benden önce hiçbir Peygamber'e helal edilmemişti. Yeryüzü bana tayyibe, temizlik sebebi ve mescit kılındı. Bu sebeple nerede bir kimse namaz vaktine girerse, hemen oracıkta namazını kılıverir. Önümdeki bir aylık yoldan düşmanların kalbine korku salmakla yardım olundum. Bir de bana şefaat verildi.".

Allah Teâlâ, yukarıda da açıkladığımız gibi, ayet-i kerimede Peygamber'ine hitap ederek, ganimetlerin kime ait olduğu hususunda soru soran kimselere verilecek cevapla ilgili olarak onu irşat ettikten ve onların Allah'a ve Peygamber'ine ait olduğunu, dolayısıyla Allah'ın onlar hakkında koyacağı hükmün, Peygamber'i tarafından tatbik edileceğini açıkladıktan sonra, onlara Allah'tan korkmalarını, O'nun kendilerine helal kıldığı ganimetler hususunda ihtilafa düşmemelerini ve aralarında herhangi bir dargınlığa sebebiyet vermemelerini, şayet bu yüzden bir dargınlık çıkmışsa, bunu düzeltip kırgınlığı ortadan kaldırmalarını emretmiştir. Onlara şöyle buyurmuştur: Şunu hiçbir zaman unutmayın ki, ganimetler Allah'a ve Resulüne ait olduğuna ve onlar hakkında hüküm koyma ve bu hükmü tatbik etme yetkisinin de yalnız onların elinde bulunduğuna göre, sizin ileri geri konuşmanızın ve sizlere verilenlerden dolayı aranızda münakaşa edip kavga çıkarmanızın size sağlayacağı hiçbir fayda yoktur. Size düşen, sadece onlara itaat etmektir. Eğer imanınız kemal derecesine varmış ve olgun birer Müslüman olmuşsanız, bu meselede dikkat edeceğiniz başlıca üç temel prensip vardır: Birincisi, Allah'tan korkmak; ikincisi, ihtilafa düştüğünüz din kardeşlerinizle aranızı düzeltmek; üçüncüsü de, hem ganimetler hem de diğer hususlarda Allah'a ve Resulüne itaat etmek. Bunlara riayet ettiğiniz takdirde, imanınız kemal derecesine varmış demektir. Zira unutmamanız gereken diğer bir husus da, itaatin ancak iman ile gerçekleşmiş olmasıdır.

[2] Müminler o kimselerdir ki, (yanlarında) Allah anıldığı zaman, yürekleri ürperir; kendilerine O'nun ayetleri okunduğu zaman da imanları artar ve yalnız Allah'a dayanıp güvenirler.

[3] Keza namazı dosdoğru kılarlar; kendilerine rızık olarak verdiklerimizden infak ederler.

[4] İşte gerçekten mümin olanlar bunlardır. Onlara Rableri katında dereceler vardır; bağışlanma ve hudutsuz rızık onlara mahsustur.

2 Allah Teâlâ, itaatta imanın şart olduğunu, iman olmaksızın itaatin hiçbir surette gerçekleşmeyeceğini bildirdikten sonra, iman sahibi müminlerin sıfatlarını açıklamış ve buyurmuştur ki:

Gerçek manasıyla mümin olanlar, kendilerinde beş vasfı birleştirmiş olan kimselerdir. Bunlar:

1) Yanlarında Allah'ın adı anıldığı zaman, O'nun azametini, yüceliğini ve hükümranlığını düşünüp vaad ve vaidini hatırlayarak kalpleri korkudan titreyen kimselerdir. Hacc suresinin 35. ayetinde de aynı manayı görmek mümkün-

dür: *"(Ey Muhammed!) Allah anıldığı zaman, kalpleri titreyen, başlarına gelene karşı sabreden, namazını kılan, kendilerine verdiğimiz rızıktan infak eden o huzu ve huşu sahibi müminleri müjdele."*.

2) Kur'an okunduğu zaman, onu dinleyip de imanları ziyadeleşen kimselerdir. Kur'an-ı Kerim'in Allah kelamı oluşu dolayısıyla, onun, gerek mana gerekse üslup bakımından insan sözleriyle mukayase edilemeyecek derecede sahip olduğu üstünlük, onu dinleyen müminlerin kalplerindeki itminanı kuvvetlendirdiği gibi, imanlarındaki kesinliği artırır ve onunla amel etme arzusunu kamçılar. Bilinen bir gerçektir ki, bir davanın ispatında ileri sürülen deliller ne kadar çok ve ne kadar sıhhatli olursa, onunla ilgili olarak kalplerde hasıl olan kanaat da o derece kuvvetli ve kesin olur ve bununla kalp huzura kavuşur. İbrahim (as), imanından şüphe edilmeyecek bir Peygamber olmasına rağmen, Rabbinden, ölüleri nasıl dirilttiğini kendisine göstermesini istemişti de Rabbi ona: *"Yoksa inanmıyor musun?" buyurunca, "Hayır inanıyorum; fakat kalbimin huzur bulması için (istiyorum)." demişti."*. (Bakara suresi, 260). İbrahim (as), elbette Rabbinin ölüleri dirilttiğine ve kıyamet günü de dirilteceğine inanıyordu. Sahip olduğu bu iman, asla zayıf bir iman değildi. Bununla beraber Rabbinin ölüleri nasıl dirilttiğini kendi gözleriyle görmesinin kalbinde hasıl edeceği huzur ve itminan, sahip olduğu mücerret imana çok daha farklı bir derece kazandıracak ve bunun kendisi için sağlayacağı tatla çok daha farklı bir duyguya sahip olacaktı. Nitekim şu da bilinen gerçeklerdendir ki, tafsilî iman ile icmalî iman arasında çok büyük fark vardır ve birincisi, diğerine oranla çok daha üstün ve makbuldur. Zira icmalî iman, kişinin hakkında hiçbir bilgiye sahip olmadığı Allah'a ve diğer bazı iman esaslarına inanmasından ibaret olduğu halde, tafsilî iman, Allah'ı bütün sıfatlarıyla tanıyarak O'nun azametini ve hükümranlığını idrak etmiş olarak O'na inanmasıdır. İşte böyle bir inanca sahip olan kimsenin kalbinde taşıdığı Allah korkusu ile, bilgisiz iman etmiş kişinin kalbindeki Allah korkusunu mukayese etmek mümkün müdür? İnsanın Rabbi hakkında bilgi sahibi olmasının ve O'nu daha iyi tanıyarak O'na iman etmesinin en emin yolu ise, O'nun hakkında en sağlam ve en güvenilir bilgileri veren Kur'an' a vakıf olmasıdır. Ona vakıf olan bir kimsenin de, o okunurken yüreğinin titrememesi ve imanının daha da ziyadeleşmemesi asla mümkün değildir. Kısaca ifade etmek gerekirse, inanan bir insanın dini hakkındaki ilmi veya bilgisi ne derece artarsa, imanı da o derece ziyadeleşir. Tevbe suresinin 124. ayetinde bu manayı bulmak mümkündür: *"Bir sure indirildiği zaman, o münafıklar arasında, "Bu sure hanginizin imanını artırdı?" diyenler vardır. İşte o iman edenler var ya onların imanını artırmıştır. Ve bunu, birbirlerine müjdelerler."*.

3) Allah'a güvenip dayananlar ve bütün işlerini O'na tefviz veya havale edenlerdir. Bilinen bir gerçektir ki, her şey ve her iş, ancak Allah'ın meşiyyetiyle yani dilemesiyle ve takdiriyle olur. O dilemedikçe herhangi bir şeyin olması mümkün değildir. O, insan için iyi veya kötü, hayırlı veya şer her neyi murat ederse o olur ve bunu değiştirmeye hiç kimsenin gücü yetmez. Gerçek böyle olunca, insanın Allah'tan, daima kendisi için hayırlı olanı istemekten ve O her neyi verirse ona sabretmekten başka çaresi yoktur. Ancak şunu da unutmamak gerekir ki, O'ndan istenecek her ne olursa olsun, böyle bir istek için insanın önce esbaba tevessül etmesi ve O'na karşı istemeye yüzü olması, başka bir ifadeyle, bunu hak etmiş olması gerekir. Esbaba tevessül ettikten ve isteme hakkına da sahip olduktan sonra, ona düşen iş, Allah'ın vereceği şey için O'na güvenip dayanmak ve O her neyi verirse ona da şükretmektir. Tabiatıyla bu da ancak sağlam bir iman ile mümkün olur. Bunun içindir ki Allah Teâlâ, Kur'an-ı Kerim'in muhtelif ayetlerinde müminlerin yalnız Allah'a güvenip dayanmalarını emretmiştir.

3 4) Erkân ve şartlarına riayet ederek namazlarını dosdoğru kılanlardır. Bunlar, namaz kılarken

Rablerinin huzurunda olduklarını hiçbir surette unutmazlar. Huşu ve huzu içerisinde kıldıkları bu namazın semeresini de kendi üzerlerinde aynen görürler. Zira Allah Teâlâ'nın Ankebût suresinin 45. ayetinde de buyurduğu gibi *"Namaz, hayasızlıklardan ve kötülüklerden korur."*.

5) Allah'ın kendilerine verdikleri rızıklardan ihtiyaç sahiplerine verirler. Bu verdikleri mal, ya üzerlerine farz olan zekattır; yahutta zekatın dışında sırf Allah'ın rızasını kazanmak maksadıyla verilen sadakadır.

4 İşte, işledikleri bu amellerle gerçek manada mümin olanlar bunlardır. Zira onların işledikleri bu ameller, bunların dışında kalıp da akla gelebilecek diğer bütün hayırları şamildir. Başka bir ifadeyle insan, yukarıda sırasıyla zikredilen beş ameli kusursuz işlemekle, kendisine gerçek manada mümin vasfını kazandıracak olan bütün hayırlı amelleri işlemiş olur. Dolayısıyla bu müminlerin, Rableri katında ayrı bir üstünlük dereceleri vardır. Ayak sürçmesi de denilebilecek küçük günahların bağışlanması ve hudutsuz rızık, işte bu gibiler içindir ve o da, Rabları katında onların sahip oldukları bu dereceleri sayesindedir.

Bundan da anlaşılmaktadır ki, Peygamberler'in birbirinden farklı dereceleri bulunduğu gibi, insanlar da cennette birbirinden farklı derecelere sahiptirler. Allah Teâlâ, Bakara suresinin 253. ayetinde, Peygamberler'in farklı dereceleri hakkında şöyle buyurmuştur: *"İşte bu Peygamberler...Onlardan bazılarını bazılarına üstün kılmışızdır. Allah'ın konuştuğu ve bazılarının da derecelerini yükselttiği kimseler onlardandır."*. Tevbe suresinin 20. ayetinde ise, mücahid Muhacirler'in diğerlerinden üstün olduklarını bildirmiştir. Bunlar hakkında da şöyle buyurmuştur: *"İman edenler, hicret edenler ve Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla cihad edenler, Allah katında en büyük dereceye sahiptirler. İşte asıl kurtuluşa erenler bunlardır."*. Hazreti Peygamber de Buhârî (*Sahih,* IV. 88), Müslim (*Sahih,* IV. 2177) ve Tirmizî (*Sünen,* IV. 690) tarafından nakledilen bir hadisinde: "Cennet ehli, kendilerinden daha yüksekte bulunan birtakım köşk sahiplerini, doğu ve batı ufkundaki parlak yıldızı gördüğünüz gibi, mesafe uzaklığı dolayısıyla güçlükle seçebilirler." buyurunca, ashabı: "Ya Resulallah! O yüksek köşklerin sahipleri Peygamberler değil mi? Onlardan başkası da oraya erişebilir mi?" diye sormuşlardı da, Resulullah (sas.) onlara şöyle buyurmuştu: "Evet; onlar Peygamber menzilleridir. Fakat Allah başkalarına da orayı nasip edebilir. Nefsim yed-i kudretinde olan Allah'a yemin ederim ki, o başkaları, Allah'a iman etmiş ve Peygamberler'ini de tasdik eylemiş kimselerdir.". İnsanların dünyada da birbirinden farklı dereceleri vardır. Allah Teâlâ, En'âm suresinin 165. ayetinde şöyle buyurmuştur: *"Sizi yeryüzünün halifeleri yapan, size verdiği şeylerle sizi imtihan etmek için bazınızın derecesini bazınızın üstüne yükselten O'dur. Şüphesiz Rabbin, cezası çok çabuk olandır ve O, çok bağışlayıcıdır, çok merhametlidir."*.

كَمَآ اَخْرَجَكَ رَبُّكَ مِنْۢ بَيْتِكَ بِالْحَقِّ وَاِنَّ فَرِيقًا مِّنَ الْمُؤْمِنِينَ لَكَارِهُونَ ۝٥ يُجَادِلُونَكَ فِى الْحَقِّ
بَعْدَ مَا تَبَيَّنَ كَاَنَّمَا يُسَاقُونَ اِلَى الْمَوْتِ وَهُمْ يَنظُرُونَ ۝٦ وَاِذْ يَعِدُكُمُ اللّٰهُ اِحْدَى الطَّآئِفَتَيْنِ اَنَّهَا
لَكُمْ وَتَوَدُّونَ اَنَّ غَيْرَ ذَاتِ الشَّوْكَةِ تَكُونُ لَكُمْ وَيُرِيدُ اللّٰهُ اَنْ يُحِقَّ الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهِ وَيَقْطَعَ دَابِرَ
الْكَافِرِينَ ۝٧ لِيُحِقَّ الْحَقَّ وَيُبْطِلَ الْبَاطِلَ وَلَوْ كَرِهَ الْمُجْرِمُونَ ۝٨

[5] (Ganimetlerin taksiminde bazılarının hoşnutsuzluk göstermeleri), Rabbinin, (düşmanla karşılaşmak üzere) hak ile seni evinden çıkarması gibidir; nitekim müminlerden bir grup da, (savaşa katılmayı) hiç hoş görmüyordu.

[6] Hak apaçık ortaya çıktıktan sonra bile, sanki göre göre ölüme sürükleniyorlarmış gibi, o hususta seninle mücadeleye girmişlerdi.

[7] Allah, iki gruptan birinin size ait olduğunu vaadetmişti; siz ise, kuvveti olmayanın size ait olmasını arzu ediyordunuz; oysa Allah, sözleriyle de hakkı gerçekleştirmek ve kafirlerin ardını kesmek istiyordu.

[8] Mücrimler kötü görseler bile, Allah, hakkı gerçekleştirmek ve batılı ortadan kaldırmak için bunu istiyordu.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, Bedir Savaşı'nda Mekkeli müşriklerin, kendilerinden çok daha az sayıda Müslüman kuvvetler karşısında hezimete uğrayıp birçok ölü ve esir bırakarak savaş alanından kaçmaları üzerine, geride kalan savaş ganimetlerinin kime ait olduğu ve kimler arasında taksim edileceği hususunda Müslümanlar arasında ortaya çıkan münakaşalar ve anlaşmazlıklarla Hazreti Peygamber'e yöneltilen sorulara kesin bir açıklık getirmek maksadıyla Enfâl suresinin ilk ayetlerini indirmeye başlamış ve bu ayetlerinde ganimetlerin Allah'a ve Resulüne ait olduğunu bildirmiş, sonra da Müslümanlara, Allah'a ve Resulüne itaat ederek aralarındaki dargınlıkları gidermelerini ve her hususta Allah'tan korkmalarını emrettikten sonra, müminlerin sahip olmaları gereken beş sıfatı zikretmiş, gerçek manada mümin olan kimselerin de bu sıfatlara sahip olan kimseler olduklarını, binaenaleyh bunların ahirette Rableri katında üstün dereceleri bulunduğunu, bağışlanmanın ve hudutsuz rızkın bunlara ait olduğunu açıklamıştı. Yukarıdaki ayetlerinde ise bazı Müslümanların, ganimetlerin taksiminde gösterdikleri hoşnutsuzluğu, Allah Teâlâ'nın Peygamber'ini hak yolunda müşriklerle savaşması için evinden çıkardığı zaman, bazılarının buna gösterdikleri hoşnutsuzlukla mukayesesini yapmış, her iki halde de bunların, sanki ölüme gidiyorlarmış gibi Peygamberler'iyle katı bir mücadeleye giriştiklerini açıklamıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[5] (Ganimetlerin taksiminde bazılarının hoşnutsuzluk göstermeleri), Rabbinin, (düşmanla karşılaşmak üzere) hak ile seni evinden çıkarması gibidir; nitekim müminlerden bir grup da, (savaşa katılmayı) hiç hoş görmüyordu.

[6] Hak apaçık ortaya çıktıktan sonra bile, sanki göre göre ölüme sürükleniyorlarmış gibi, o hususta seninle mücadeleye girmişlerdi.

[7] Allah, iki gruptan birinin size ait olduğunu vaadetmişti; siz ise, kuvveti olmayanın size ait olmasını arzu ediyordunuz; oysa Allah, sözleriyle de hakkı gerçekleştirmek ve kafirlerin ardını kesmek istiyordu.

[8] Mücrimler kötü görseler bile, Allah, hakkı gerçekleştirmek ve batılı ortadan kaldırmak için bunu istiyordu.

5-6 Hazreti Peygamber'in Mekke'de, önce yakın akrabalarını sonra da Mekkeli müşrikleri İslam'a davet ederek yeni dini yaymaya başlaması, önceleri Mekkeliler arasında önemsenmemiş, ona inanan ve peşinden gidenlerle de fazlaca ilgilenmemişlerdi. Sayıları çok olmayan bazı Mekkelilerin İslam'a ilgi duymalarını bir çeşit fantazi veya geçici bir heves olarak kabul ediyorlar ve daha fazla Mekkelinin atalarından kendilerine miras kalan müşrik dinini terkedip Peygamber'in peşine takılacaklarına inanmıyorlardı. Ancak zaman geçip de Müslü-

manların üçer beşer artarak çoğaldıklarını görünce, yanıldıklarını ve meselenin sandıkları gibi hiç de önemsenmeyecek geçici bir heves-ten ibaret olmadığını anlamakta güçlük çekmemişlerdi. Müslümanların gün geçtikçe çoğalmalarından ve İslam'ın giderek yayılmasından en çok endişelenenler de müşriklerin ileri gelenleri idi. Eğer bu artış devam eder ve Müslümanlar Mekke'ye hâkim olacak dereceye ulaşırlarsa sadece Mekke değil; fakat Mekke ile birlikte riyaset ve riyasetin getirdiği birtakım imtiyazlar da elden çıkıp giderdi. Bunu engellemenin başlıca yolu ise, Peygamber'i engelleyerek Mekkelilerin ona yönelmelerini durdurmaktı. Bunu sağlamak için çeşitli yollara başvurdular. Önce ona iman eden Müslümanları tehdit ettiler; tehditler fayda sağlamayınca, onlara eziyet etmeye sonra da bunu artırarak işkenceye başladılar. Ancak yaptıklarının hiçbiri onları inançlarından döndürmüyor, kuvvetli bir iman ile bağlandıkları Peygamberler'inden ayırmıyordu. Nihayet müşrik liderler, meselenin Peygamber'i ortadan kaldırmaktan başka bir yolla halledilemeyeceği kanaatine varınca, hazırlıklarını bu yöne çevirdiler ve bir gece Hazreti Peygamber yatağında iken evine saldırıp onu öldürmeyi kararlaştırdılar. Fakat onların bilmedikleri, bilseler bile inanmayacakları bir şey vardı; o da, yeni dinin asıl sahibi olan Allah Teâlâ'nın, kafirler istemeseler bile, Peygamber'i eliyle dinini tamamlayacak ve onu diğer bütün dinlere üstün kılacak olması idi. İşte bu sebepledir ki, müşrikler Hazreti Peygamber'i öldürmek için evine geldikleri zaman o, güvenilir bir yol arkadaşıyla birlikte Mekke'den çıkmış ve Medine'nin yolunu tutmuş bulunuyordu. Zira Rabbi ona, müminlerle birlikte Mekke'den Medine'ye Hicret izni vermişti.

Hazreti Peygamber ve ona iman etmiş olan ashabı, mallarını, mülklerini ve sahip oldukları her şeylerini Mekke'de müşriklere terkederek Medine'ye Hicret ettiler. Bundan böyle İslam'ın tebliğ merkezi Medine olacak ve Hazreti Peygamber, bu işle ilgili görevlerini bu merkezden idare edecekti.

Hicretin henüz ikinci senesi idi ki, Hazreti Peygamber, Ebû Sufyân kumandasındaki kırk kişilik bir muhafız birliğinin gözetiminde, Mekkeli müşriklere ait yüklü bir ticaret kervanının, Şam'dan Mekke'ye gitmekte olduğunu haber alınca, Müslümanların bu kervanı vurmalarını ve mallarını ganimet olarak ele geçirmelerini emretmiş, 310 kişi civarında silahlı bir kuvvet hazırlayarak sahile doğru Bedir yolu üzerinde harekete geçmişti. Ne var ki, Hicaz'a yaklaştığı sıralarda, haber toplamak için etrafa saldığı gözcüler vasıtasıyla Hazreti Peygamber'in hareketinden haberdar olan Ebû Sufyân, Mekke'ye haber göndermiş ve Kureyş'e durumu bildirerek onları mallarına sahip çıkmaları için uyarmıştır. Bunun üzerine Kureyş'in başında bulunan Ebû Cehil, halkı toplamış ve kervanın tehlikede olduğunu haber vererek harekete geçmelerini istemiştir. Neticede bin kişiden oluşan bir ordu hazırlanmış ve Bedir istikametinde yola çıkmıştır. Ebû Süfyân kumandasındaki kervanın sahil yolunu takip ederek Medine'ye yönelmesi, buna karşılık Ebû Cehil kuvvetlerinin doğrudan Bedir mevkiine gelmesi, Hazreti Peygamber'in 310 kişilik kuvvetini iki hedef arasında bırakmıştı. Ya sahil yoluna yönelerek hiç savaş yapmadan Ebû Süfyân'ın kervanını ele geçirmek, ya da Bedir'e gidip Ebû Cehil'in 1000 kişilik tam teçhizatlı kuvvetleriyle savaşmak.. Müslümanların önemli bir kısmı, savaşa katılmayı hoş karşılamıyor; fakat kervana saldırmayı ve mallarını ele geçirmeyi istiyordu. Çünkü bunda savaş da yoktu, ölüm tehlikesi de yoktu; aksine, zengin bir ticaret kervanının mallarına el koyarak zengin olmak vardı. Oysa Allah Teâlâ, onların, Bedir'de Mekkeli müşriklerle savaşarak zafer kazanmalarını ve böylece hem İslam'ın adını yüceltmelerini hem de kafirlerin kökünü kurutmalarını istiyordu.

7 - 8 Bu, Allah Teâlâ'nın isteğiydi ve bu istek karşısında hiçbir gücün O'na aykırı davranması mümkün değildi. O her neyi isterse, onun mutlaka gerçekleşmesi gerekirdi. Allah Teâlâ'nın bu hususdaki hükmü, düşmanla karşılaşmak üzere yola çıkmış olan Peygamber'ine de elbette meçhul değildi. Binaenaleyh yapılması gereken iş, yahut takip edilmesi gereken yol, apaçık belli idi ve Hazreti Peygamber'in de onu yapması veya o yolu takip etmesi gerekirdi. Bununla beraber o, yine de ashabına danışmayı uygun buldu. Onlara Kureyş'in de Bedir'e geldiğini haber vererek onlarla savaşmak hususundaki görüşlerini sordu, Ebû Bekr (ra), Hazreti Peygamber'in görüşü doğrultusunda görüş ileri sürdü ve güzel konuştu. Ömer (ra), keza güzel konuştu. Mikdâd İbn Amr kalktı ve şunları söyledi: Ey Allah'ın elçisi! Allah, her neyi emretmişse onu yap; biz seninle beraberiz. Allah'a yemin ederim ki biz, İsrailoğullarının Musa'ya *"Ey Musa! Rabbinle birlikte sen git ve ikiniz dövüşün. Biz burada kalacağız."* (Mâide suresi, 24) dedikleri gibi demeyeceğiz; fakat *"Rabbinle birlikte sen git ve savaşın; muhakkak biz de sizinle birlikte savaşacağız."* diyeceğiz. Seni hak ile gönderen Allah'a yemin olsun ki, bizi, Habeşistan'daki Berku'l-Gamâd'a yürütsen bile, seni oraya ulaştırmak için önünde savaşarak yürürüz.". Hazreti Peygamber, Medineli Ensar'ın da görüşünü almak istiyordu ve bu maksatla "Ey insanlar! Bana yol gösterin." diye hitap etmişti. Zira oradaki ashabının çoğunluğunu Ensar teşkil ediyordu ve Hazreti Peygamber de bu hitabıyla onları kasdetmişti. Hazreti Peygamber'i Medine'ye davet eden ve "Çocuklarımızı ve kadınlarımızı nasıl koruyorsak, seni de öyle koruruz." diyenler onlardı. Bu sözleriyle onlar, Hazreti Peygamber'i sadece Medine içinde korumayı kasdetmiş olabilirler mi idi? Onunla birlikte Medine dışına çıkmamaları da mümkün mü idi? İşte Hazreti Peygamber, böyle bir endişe ile onların görüşlerini de almayı uygun bulmuş ve onlardan da görüş istemişti. İşte o zaman Sa'd İbn Mu'âz kalkmış ve şöyle demişti: Ey Allah'ın elçisi! Bu sözlerinle sen, sanki bizi kasdediyorsun. Allah'a yemin ederim ki, biz sana iman ettik, seni doğruladık ve senin Allah katından getirdiğin hakka şehadet ettik. Sana itaat edeceğimize dair ahdimiz de var ve bu ahidden dönecek değiliz. Bu itibarla sen, dilediğin tarafa doğru yürü. Seni hak ile gönderen Allah'a yemin ederim ki, şu denize dalsan, biz de senin peşinden gelip dalarız. Arkamızda tek bir kişi bile kalmaz. Biz, savaşta sabırlı, düşmanla karşılaşmada da sadık kimseleriz. Umulur ki Allah, bizden gözünü aydın edecek şeyi sana gösterir. Bizi Allah'ın bereketiyle yürüt. Sa'd İbn Mu'âz'ın bu sözleri de Hazreti Peygamber'i son derece mutlu etmişti. Bundan sonra artık savaştan hoşnut olmayan bazı Müslümanlar dışında, Bedir'de Ebû Cehil'in ordusuyle savaşmalarına hiçbir engel kalmamıştı. Savaşa katılmayı hoş karşılamayan Müslümanlar ise, sanki ölüme sürükleniyorlarmış gibi Hazreti Peygamber'le şiddetli bir münakaşaya ve mücadeleye girişmişlerdi. Fakat onların bu muhalefeti, elbette Hazreti Peygamber'i yolundan çevirecek değildi. Nitekim bunlar, Ebû Süfyân'ın peşinden gidip kervana el koymayı beklerken, kendilerini Bedir'de Ebû Cehil'in kuvvetleri karşısında bulmuşlar ve ister istemez, onlar da savaşa katılmışlardı.

إِذْ تَسْتَغِيثُونَ رَبَّكُمْ فَاسْتَجَابَ لَكُمْ أَنِّي مُمِدُّكُمْ بِأَلْفٍ مِنَ الْمَلَائِكَةِ مُرْدِفِينَ ﴿٩﴾ وَمَا جَعَلَهُ
اللَّهُ إِلَّا بُشْرَىٰ وَلِتَطْمَئِنَّ بِهِ قُلُوبُكُمْ وَمَا النَّصْرُ إِلَّا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿١٠﴾ إِذْ يُغَشِّيكُمُ
النُّعَاسَ أَمَنَةً مِنْهُ وَيُنَزِّلُ عَلَيْكُمْ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً لِيُطَهِّرَكُمْ بِهِ وَيُذْهِبَ عَنْكُمْ رِجْزَ الشَّيْطَانِ وَلِيَرْبِطَ

عَلَىٰ قُلُوبِكُمْ وَيُثَبِّتَ بِهِ الْأَقْدَامَ ﴿١١﴾ إِذْ يُوحِي رَبُّكَ إِلَى الْمَلَائِكَةِ أَنِّي مَعَكُمْ فَثَبِّتُوا الَّذِينَ آمَنُوا ۚ سَأُلْقِي
فِي قُلُوبِ الَّذِينَ كَفَرُوا الرُّعْبَ فَاضْرِبُوا فَوْقَ الْأَعْنَاقِ وَاضْرِبُوا مِنْهُمْ كُلَّ بَنَانٍ ﴿١٢﴾ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ شَاقُّوا
اللَّهَ وَرَسُولَهُ ۚ وَمَن يُشَاقِقِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَإِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿١٣﴾ ذَٰلِكُمْ فَذُوقُوهُ وَأَنَّ لِلْكَافِرِينَ
عَذَابَ النَّارِ ﴿١٤﴾

9 Rabbinizden yardım istemiştiniz de, O, "Birbiri arkasına göndereceğim bin melek ile sizin elbette yardımcınızım." diyerek sizin duanızı kabul etmişti.

10 Allah, bunu, ancak bir müjde kılmak ve onunla kalplerinizi rahatlatmak için yapmıştır; zira yardım, yalnız Allah katındandır. Allah, Aziz'dir; hikmet sahibidir.

11 (Korkuya karşı) kendisinden bir emniyet olmak üzere size hafif bir uyku vermiş, kendisiyle sizi temizlemek, şeytanın pisliğini sizden gidermek, kalplerinizi birbirine bağlamak ve ayaklarınızı sağlamlaştırmak için, üzerinize gökten bir de su indirmiştir.

12 Rabbin meleklere de şöyle vahyetmişti: "Şüphesiz ben sizinle beraberim; müminlerin kalplerini pekiştirin; küfredenlerin kalplerine korku salacağım. Bu itibarla vurun boyunların üstüne; vurun onların bütün parmaklarına.".

13 Bu, Allah'a ve Resulüne muhalefet etmeleri dolayısıyladır. Her kim Allah'a ve Resulüne muhalefet ederse, şüphesiz, (böylelerine karşı) Allah'ın azabı çok şiddetlidir.

14 (Ve onlara denir ki:) İşte azap, tadın onu. Kafirler için bir de cehennem azabı vardır.

Allah Teâlâ, Müslümanların Bedir Savaşı'nda hezimete uğrattıkları Mekkeli müşriklerden ele geçirdikleri ganimetlerin taksimiyle ilgi olarak ortaya çıkan anlaşmazlıklar sebebiyle Hazreti Peygamber'e yönelttikleri birtakım soruları cevaplandırmak ve ganimetle ilgili ahkâmı tespit etmek için Enfâl suresinin ilk ayetlerini indirmeye başlamış ve bu ayetlerinde, ganimet taksiminden hoşnut olmayan bazı müminlerle, Hazreti Peygamber'in Bedir'de Mekkeli müşriklerle savaşmak üzere evinden çıktığı sırada, savaşa katılmaktan hoşlanmayan; fakat müşriklere ait Şam'dan gelen bir ticaret kervanını vurmayı tercih eden diğer bazı müminler arasındaki benzerliğe işaret ettikten sonra, bunların sanki ölüme sürükleniyorlarmış gibi Hazreti Peygamber'le nasıl mücadeleye giriştiklerini, oysa Allah'ın kafirlerin kökünü kurutarak hakkı gerçekleştirmek ve batılı da ortadan kaldırmak için müminlerin savaşa katılmalarını istediğini açıklamıştı. Yukarıdaki ayetlerinde ise, Bedir mevkiinde, gerek asker yönünden gerekse silah ve teçhizat yönünden kendilerinden çok daha kuvvetli olan müşriklere karşı müminlerin Rablerinden nasıl yardım istediklerini ve O'nun da dualarını kabul ederek onlara nasıl yardım ettiğini açıklamıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

9 Rabbinizden yardım istemiştiniz de, O, "Birbiri arkasına göndereceğim bin melek ile sizin elbette yardımcınızım." diyerek sizin duanızı kabul etmişti.

[10] Allah, bunu, ancak bir müjde kılmak ve onunla kalplerinizi rahatlatmak için yapmıştır; zira yardım, yalnız Allah katındandır. Allah, Aziz'dir; hikmet sahibidir.

[11] (Korkuya karşı) kendisinden bir emniyet olmak üzere size hafif bir uyku vermiş, kendisiyle sizi temizlemek, şeytanın pisliğini sizden gidermek, kalplerinizi birbirine bağlamak ve ayaklarınızı sağlamlaştırmak için, üzerinize gökten bir de su indirmiştir.

9 Bedir, Mekke ile Medine arasında bulunan bir kuyunun adı idi ve bu adı da kuyu sahibinden almıştı. Önce sahibine izafetle kuyu, sonra da bu kuyunun bulunduğu bölge Bedir adıyla şöhret kazanmış, bu bölgede Müslümanlarla Mekkeli müşrikler arasında cereyan eden İslam tarihinin ilk büyük savaşına da Bedir Savaşı denilmiştir. Hicretin ikinci senesinde bir Ramazan ayının 17 sinde cereyan eden bu savaşa, müşrikler, 900-1000 kişilik bir kuvvetle katılmışlardı. Bu kuvvetin 100'ü atlı idi; silah ve teçhizat yönünden de herhangi bir eksiklikleri yoktu. Müslümanlar ise, 310 kişi idiler. Bir veya iki atları vardı; silah ise, yok denecek kadar azı. Hazreti Peygamber, aralarında bazı hoşnutsuzların bulunmasına rağmen, 310 kişilik bir kuvvetle, Ebû Cehil kumandasında Mekke'den gelen 950 kişi civarındaki müşriklerle savaşmak üzere Bedir mevkiine yöneldiği zaman, nasıl bir güçlükle karşı karşıya bulunduğunu elbette biliyordu. Bununla beraber o, Rabbinden hiçbir zaman ümidini kesmemişti. O'nun, kafire karşı daima müminlerin yanında olduğunu biliyor ve buna inanıyordu. Allah Teâlâ'nın Peygamberler'ine vaadi ile ilgili Saffât suresinin 171-173. ayetlerindeki beyanı da bunun en açık delili idi. Bu ayetlerinde O, şöyle buyuruyordu: *"Gerçek olan şudur ki, Peygamber olarak gönderilen kullarımız hakkında önceden söz vermişizdir: Onlara mutlaka yardım edilecektir. Ve galip gelecek olanlar mutlaka bizim ordumuzdur."*.

Bunun dışında, Allah Teâlâ'nın, yukarıdaki 7. ayetinde de açıkladığı gibi, her ne kadar bazıları kuvvetli olmayanın kendilerine ait olmasını arzu etmiş olsalar bile, iki gruptan birinin, onlara ait olduğuna dair bir de zafer vaadi vardı ve bu grup, Ebû Cehil kumandasında Mekke'den gelen müşrik Kureyş'ten başkası değildi. O halde, Allah'a güvenip dayanarak ve korkuya kapılmadan bu grubun üzerine yürümek, fakat bu arada Allah'ın yardımını istemeyi ve bunun için O'na dua ve niyazda bulunmayı da ihmal etmemek gerekirdi. Zira kafirlerin gerek sayıca ve gerekse silah ve techizat yönünden müminlere üstünlüğü, birer insan olmaları hasebiyle onlar üzerinde yine de bir endişe kaynağı oluyordu. Bunun için Hazreti Peygamber, Rabbine dua etmeyi ve O'nun yardımını dilemeyi yine de ihmal etmemişti. İşte ayet-i kerimede de buna işaret edilmiş ve *"Rabbinizden yardım istemiştiniz."* buyurulmuştur. Müslim (*Sahih,* III. 1383), Tirmizî (*Sünen,* V. 269) ve Ahmed İbn Hanbel (*Müsned,* I. 30, 32)'in naklettiklerine göre, Ömer İbnu'l-Hattâb (ra) şunları anlatmıştır: Bedir günü olduğu zaman, Resulullah (sas.) müşriklere baktı, onlar bin kadar vardı; bir de ashabına baktı, üçyüz on dokuz kişiden ibaret.. Bunun üzerine kıbleye döndü, sonra iki elini uzattı ve Rabbine seslenerek şu dua ile yardım istemeye başladı: "Ey Allahım! Bana ettiğin vaadini yerine getir. Ey Allahım! Vaadettiğini bana ihsan eyle. Ey Allahım! İslam ahalisinden olan şu topluluk eğer helak olursa, yeryüzünde sana ibadet eden kimse kalmayacak.". Resulullah (sas.), iki elini uzatmış ve kıbleye dönmüş olduğu halde mütemadiyen bu duayı tekrar ediyor, Rabbinden yardım istiyordu. Nihayet omuzlarından ridası düştü. Yanına Ebû Bekr gelip ridasını aldı ve Peygamber'in omuzları üzerine koydu, sonra da arkasından onu tuttu ve: Ey Allah'ın Rasulü! Rabbine olan bu münâcaatın yetişir; çünkü O, sana olan vaadini yerine getirecektir, dedi. Bunun üzerine Aziz ve Celil olan Allah şu ayetleri indirdi: *"Rabbinizden yardım iste-*

miştiniz de, O, "Birbiri arkasına göndereceğim bin melek ile sizin elbette yardımcınızım." diyerek sizin duanızı kabul etmişti.". İşte Allah burada zikredilen meleklerle yardım etmiştir.".

Allah Teâlâ, ayet-i kerimede de açıkladığı gibi Bedir günü, kafirlere karşı müminlere melekleriyle yardım etmiş ve onları kendilerinden kat kat üstün olan kafirler karşısında muzaffer kılmıştır. Meleklerin müminlere yardımı, Kur'an-ı Kerim'in başka ayetlerinde de zikredilmiştir. Mesela Âl-i İmran suresinin 123-128. ayetlerinde şöyle buyurmuştur: *"Nitekim Bedir'de siz, (düşmana nazaran) daha zayıf olduğunuz halde, Allah size yardım etmişti. O halde Allah'tan sakının ki, şükredesiniz. Müminlere, "Rabbinizin, indirilen üç bin melekle size yardım elini uzatması, size kâfi gelmeyecek mi?" demiştin. Evet. Eğer sabreder ve sakınırsanız, bu (düşman) da size aniden gelirse, Rabbiniz yine, işaretlenmiş beş bin melekle yardım elini size uzatır. Allah, sırf sizin için ve kalplerinizin mutmain olması için (Resulullah'ın sözünü) müjde kılmıştır. Zaten yardım, ancak Aziz ve Hakîm olan Allah katındandır. (Bu yardım da) küfredenlerden bir kısmını helak etmek, bir kısmını da, ümidlerini yitirmiş olarak dönüp gitsinler diye, perişan eylemek için; bir kısmının tevbelerini kabul etmek, bir kısmını da zalim olduklarından, onlara azap etmek içindir ki bunda senin yapabileceğin hiçbir şey yoktur.".*

Müslim (*Sahih,* III. 1384)'in bir rivayetinde İbn Abbas (ra) da şunları anlatmıştır: Bedir günü, Müslümanlardan biri, önündeki müşriklerden birinin arkasından şiddetle koştuğu bir sırada, birdenbire üst tarafında bir kamçı darbesi ile süvarisine ait "*Haydi ey Hayzûm*!" sesi işitmişti ki, önüne dönüp baktığı zaman, kovaladığı müşriğin düşüp sırtüstü yerde yattığını, yanına gelip baktığında da burnunun vurulup yüzünün kamçı darbelerinden yarılmış, vuruk yerlerin de morarmış olduğunu gördü. Bu gördüklerini Resulullah (sas.)'e gelip anlattığı zaman, Allah'ın elçisi: "Doğru söylüyorsun; bunlar üçüncü semanın yardımlarındandır." buyurdu. O gün Müslümanlar, yetmiş müşrik öldürdüler, yetmiş tanesini de esir aldılar.

İbn Abbas'tan (ra) gelen bu haber, meleklerin savaşa bilfiil katıldıklarını gösterir. Zira bu haberde *Hayzûm,* bir at adıdır ve süvarisinin de bir melek olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Hazreti Peygamber'e bu hadise anlatıldığı zaman, onun üçüncü semanın yardımlarından olduğunu söylemiştir. Şu var ki, yukarıda zikrettiğimiz Âl-i İmran suresinin ayetleriyle ilgili tefsirde de açıkladığımız gibi (bkz. cilt II. 205), her ne kadar Allah Teâlâ bu ayetlerinde müminlere melekleriyle yardım edeceğini vaadetmişse de, meleklerin savaşa bilfiil katıldıklarına dair Kur'an-ı Kerim'de herhangi bir ayet yer almamıştır. Dolayısıyla meleklerin müminlere nasıl yardım ettikleri kesin olarak belli değildir. Bununla beraber, biraz ileride üzerinde duracağımız 12. ayette, Allah Teâlâ'nın meleklere şöyle vahyettiği zikredilmiştir: *"Şüphesiz ben sizinle beraberim; müminlerin kalplerini pekiştirin; küfredenlerin kalplerine korku salacağım. Bu itibarla vurun boyunların üstüne; vurun onların bütün parmaklarına.".* Bu ayet-i kerime, ruhani yaratıklar olan meleklerin, Bedir Savaşı'nda kalplerle ilgili bir işte görevlendirildiklerini göstermektedir ki, bu iş, düşman karşısında müminlerin kalplerini pekiştirmek, buna mukabil müşriklerin kalplerine de korku salmaktır. Bu korkunun düşmanların kalplerine nasıl salındığı, yine bu surenin 44. ayetinde açıklanmıştır. Allah Teâlâ, bu ayetinde şöyle buyurmuştur: *"Allah, işlenmesi gereken bir işi gerçekleştirmek için (savaş alanında) karşılaştığınızda, onları size az gösteriyor, sizi de onların gözlerinde azaltıyordu. Zaten bütün işler Allah'a döndürülür.".* Bu ayet-i kerime, savaş henüz başlamadan önce düşmanın az gösterilip müminlerin cesaretlerinin artırıldığına ve yüreklerindeki korkunun giderildiğine, keza müminlerin de düşmana az gösterilmek suretiyle onların düşman gözünde küçümsendiklerine ve önemsenmediklerine delalet eder ki, önemsenmeyen düşman karşısında ciddi tedbirlerin

alınmadığı, bu yüzden de umulmayan neticelerle karşılaşıldığı bilinen hususlardandır. Nitekim Bedir'de müşriklerin lideri Ebû Cehil Müslümanları görünce, "Muhammed ve ashabı bir deve yiyeceği." diyerek onları küçümsemiş, sonra da küçümsediği bu kuvvet karşısında hezimete uğramış, kendisi de canından olmuştu.

Âl-i İmran suresinin 13. ayetinde ise, Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"(Bedir Savaşı'nda) karşı karşıya gelen şu iki grupta, sizin için bir ibret vardır: Bir grup, Allah yolunda dövüşür; diğeri ise, kafirdir. (Ve bunlar) kendi gözleriyle Müslümanları kendilerinin iki katı olarak görüyorlardı. Allah, yardımıyla dilediğini destekler. İşte bunda, basiret sahipleri için muhakak bir ibret vardır."*. Bu ayet-i kerime de, savaş başladıktan sonra cereyan eden bir hadiseyi aksettirmektedir. Savaştan önce "bir deve yiyeceği" diyerek az gördükleri ve önemsemedikleri müminleri, savaş başladıktan sonra kendilerinin iki katı olarak görüyorlar ve bu da onların kalplerine büyük korku salıyordu. Böyle bir korkunun ise, savaşta daima paniğe yol açan ve hezimetle neticelenen hallerden olduğuna şüphe yoktur. İşte bütün bunlar, Allah Teâlâ'nın, Bedir Gazvesi'nde müminleri zafere ulaştıran yardımlarının nasıl tezahür ettiğini gösteren bazı örneklerdir. Hiç kimse bu yardımların, Allah'ın emriyle melekleri tarafından gerçekleştirilmiş olabileceğini inkâr edemez. Meleklerin, müminlerin kalplerine sabır ve cesaret ilham ederek onların azimlerini kuvvetlendirmeleri, buna mukabil kafirlerin kalplerine korku salıp savaş güçlerini kırmaları, Allah'ın müminlere yardımından başka bir şey değildir. Şüphesiz en doğrusunu Allah bilir.

10 Yukarıda da açıkladığımız gibi, Hazreti Peygamber, Bedir'de müşriklerle Müslüman kuvvetler arasındaki farkı görüp de müşriklerin hem sayı bakımından, hem de silah ve teçhizat bakımından Müslümanlardan kat kat üstün olduklarını görünce, kıbleye dönerek iki elini uzatmış ve Rabbine münacaatta bulunarak "Ey Allahım! Bana vaadettiğini yerine getir ve kafirlere karşı bize yardım et. İslam ahalisinden olan şu topluluk eğer helak olursa, yeryüzünde sana ibadet eden tek bir kimse kalmayacak." demiş, Rabbi de onun bu duasını kabul ederek *"Birbiri arkasına göndereceğim bin melek ile sizin elbette yardımcınızım."* buyurmuştur. Allah Teâlâ'nın, Hazreti Peygamber'in bu münacaatı üzerine, bin melek göndererek müminlere yardım edeceğini Peygamber'ine haber vermesi, onlar için bir müjde ve aynı zamanda kalplerini rahata kavuşturup cesaretlerini artıracak O'nun özel bir ihsanı idi. Zira gerçek manada yardım meleklerin değil, Allah Teâlâ'nın yardımıdır. Eğer Allah dileseydi, hiç şüphesiz, melek göndereceğini haber vermeden veya melek göndermeden de kafirleri helak eder ve müminleri selamete çıkarırdı. Nitekim Nûh kavmini melek göndererek değil, fakat tufan ile; Hûd kavmi Ad'ı, yedi gece sekiz gün devam eden çok şiddetli bir kasırga ile; Salih'in kavmi Semud'u korkunç bir ses dalgasıyla; Lut kavmini üzerlerine yağdırılan taşlarla; Şuayb kavmini de, Semud kavmi gibi ses ve gürültü dalgalarıyla helak etmiştir. Oysa melek göndererek müminlere yardım edeceğini önceden haber vermesinde, gerek bu ayet-i kerimede gerekse diğer ayetlerde de açıklanan pek çok fayda ve hikmetler vardır. Nitekim Muhammed suresinin 4-6. ayetlerinde, kafirleri helak etme görevini müminlere yüklemiş ve bunun çeşitli hikmetlerini zikretmiştir. Allah Teâlâ bu ayetinde şöyle buyurmuştur: *"İnkâr edenlerle savaşta karşılaştığınız zaman boyunlarını vurup öldürün; onları çokça öldürüp iyice sindirdiğiniz zaman da onları esir edin. Savaştan sonra da ya karşılıksız onları salıverin, yahutta savaş, ağırlıklarını bırakıp hiç kalmayıncaya kadar fidye alarak bırakın. Eğer Allah dileseydi, onlardan kendisi intikam alırdı. Fakat savaş, bazınızı bazınızla imtihan etmek içindir. Allah yolunda öldürülenlerin amellerini Allah asla zayi etmeyecektir. Onlara hidayet edecek ve hallerini düzeltecektir. Onları, kendilerine tarif ettiği cennete koyacaktır"*. Âl-i İmran suresinin 140-141. ayetlerinde de aynı manayı görmek mümkündür: *"Eğer siz, (savaşta) bir yara almışsanız, (karşınızdaki) ka-*

vim de o yaranın aynını almıştı. Allah'ın iman edenleri ortaya çıkarması, içinizden şehitler edinmesi ve iman edenleri temizleyip kafirleri de yok etmesi için, bu günleri insanlar arasında nöbetleşe döndürür duruyuz. Allah, zalimleri sevmez.". Tevbe suresinin 14. ayetinde de şöyle buyurmuştur: *"(Kafirlerle savaşın ki:) Allah, sizin ellerinizle onlara azap etsin; onları zelil etsin; onlara karşı size yardımda bulunsun ve müminlerin gönüllerini ferahlandırsın.".* Gerçek böyle olunca, Bedir Gazvesi'nde, müşriklerin hem sayıca hem de silah ve teçhizat yönünden Müslümanlardan kat kat üstün olmalarına rağmen, azılı liderleri Ebû Cehil'in Müslümanlar eliyle öldürülmesinden, kafirlerin müminlerin önünde mağlup ve perişan olarak ve birçok ölü ve yaralı bırakarak Mekke'ye geri dönmelerinden daha büyük zillet; müminler için ise, daha büyük bayram olur mu?

11 Allah Teâlâ, Peygamber'inin kıbleye dönüp ellerini uzatarak dua etmesi ve Rabbinden yardım istemesi üzerine, hem onlara bir müjde kılmak hem de kalplerini rahatlatmak için birbiri arkasına göndereceği bin melekle yardım edeceğini bildirdikten sonra, bu ayetinde, yardımla ilgili olarak onlara ihsan ettiği iki büyük nimeti daha zikretmiştir ki bunlardan biri, savaş alanında onlara hafif bir uyku vermesi, diğeri de üzerlerine gökten yağmur indirmesidir. Hafif uyku, veya başka bir ifadeyle uyuklama, düşmanın gerek sayıca gerekse silah yönünden kendilerinden üstün olan kuvvetleri karşısında, kalplerinde beliren korkuya karşı emniyet görevi yapan ve bu üstünlüğü görmelerine engel olan bir örtü gibi idi. Nitekim böyle bir uyku halinde, insanın kalbinde korkudan eser kalmadığı, fakat uykudan sonra kendisini daha genç ve daha dinç bulduğu bilinen hususlardandır. Ahmed İbn Hanbel (*Müsned,* I. 125)'in naklettiği bir haberden öğrendiğimize göre, Ali İbn Ebî Tâlib (ra) şöyle demiştir: Bedir günü içimizde Mıkdâd'tan başka atlı bir kimse yoktu. Biz de, Resulullah (sas.) dışında hepimiz uyuyorduk. Resulullah (sas.) ise, bir ağacın altında namaz kılıyor ve ağlıyordu. Bu durum, sabaha kadar böyle devam etti.". Bu gece, bitiminde müminlerin, müşriklerle savaşa girişecekleri günün gecesi idi ve bu uyku sebebiyle de müminler, geceyi korku içinde değil; fakat aksine, korkularını içlerinden atmış ve güçlerini toplamış bir halde geçirmişlerdi. Böyle bir uykunun müminlere Uhud Savaşı'nda da verildiğini, Âl-i İmran suresinin 154. ayetinden öğreniyoruz. Bu ayetinde Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Sonra, bu kederin ardından size öyle bir güven (duygusu), bir uyku (hali) indirdi ki, içinizden bir grubu kamilen örtmüştü.".*

Allah Teâlâ'nın Bedir günü yardımla ilgili olarak müminlere ihsan ettiği büyük nimetlerin üçüncüsü, onları maddi ve manevi pisliklerden temizlemek, şeytanın vesveselerinden kurtarmak, susuzluklarını gidermek ve oynak kum üzerine daha sağlam ayak basabilmek için gökten yağmur indirmesidir. Müfessirler, genellikle yağmur indirilmesinin sebebini, İbn Abbas'ın (ra) Taberî tarafından nakledilen bir haberiyle açıklarlar. Bu haberde zikredildiğine göre, Hazreti Peygamber Bedir yönünde ilerlerken bir yerde konaklamıştı. Burası ile Bedir suyu arasında yürümeyi güçleştiren oynak bir kum vardı ve burada Müslümanlara şiddetli bir zaaf hâkim olmuştu. Şeytan da onlara musallat olmuş, kalplerine vesvese sokmuştu. Onlara şöyle diyordu: Siz, kendinizin Allah'ın dostları olduğunu ve aranızda da O'nun Resulünün bulunduğunu iddia ediyorsunuz. Halbuki müşrikler sizin önünüze geçip suya el koydular. Şimdi siz, cünüp olduğunuz halde ve pislik içinde namaz kılıyorsunuz. Bunun üzerine Allah, üzerlerine şiddetli bir yağmur indirmiştir. Müslümanlar o sudan hem içmişler hem de onunla temizlenmişlerdir. Allah, aynı zamanda içlerinden şeytanın vesvesesini kaldırdığı gibi, kum üzerinde daha rahat yürümelerini sağlamıştır.

[12] Rabbin meleklere de şöyle vahyetmişti: "Şüphesiz ben sizinle beraberim; müminlerin kalplerini pekiştirin; küfredenlerin kalplerine korku salacağım. Bu itibarla vurun

boyunların üstüne; vurun onların bütün parmaklarına.".

[13] Bu, Allah'a ve Resulüne muhalefet etmeleri dolayısıyladır. Her kim Allah'a ve Resulüne muhalefet ederse, şüphesiz, (böylelerine karşı) Allah'ın azabı çok şiddetlidir.

[14] (Ve onlara denir ki:) İşte azap, tadın onu. Kafirler için bir de cehennem azabı vardır.

12 Allah Teâlâ'nın Bedir'de müminlere ihsan ettiği gizli olması gereken, fakat onların şükretmelerini sağlamak için açıklanan başka bir nimeti de,müminlere yardım etmeleri, savaşta sebatlarını artırmaları ve kalplerini pekiştirerek azimlerini kuvvetlendirmeleri için meleklere ilham etmesi ve bu hususta kendisinin de daima onların yanında ve daima onlarla beraber olduğunu bildirmesidir. Bu arada kafirlerin Kalplerine korku salacağını açıklaması da, Allah Teâlâ'nın meleklerle birlikte oluşunun bir neticesidir. Buna göre melekler, müminlerin kalplerini pekiştirip savaş azimlerini kuvvetlendirirken ve sebatlarını artırırken, Allah da, emirlerine karşı gelen, Peygamberler'ini yalanlayan ve kitaplarını inkâr eden kafirlerin kalplerine korku salacak ve onlara zillet ve alçaklık verecektir. O halde müminlerin, düşman karşısında kalpleri pekiştirilmiş, sebatları artırılmış ve azimleri kuvvetlendirilmiş olarak yapacakları iş, bütün güçleriyle ve cesaretleriyle kafirlerin üzerine saldırarak onların boyunlarına boyunlarına vurup başlarını uçurmaları, el ve ayaklarını vücutlarından ayırmalarıdır. Onun içindir ki Allah Teâlâ müminleri, meleklerin yardım haberiyle müjdeledikten sonra, onlara düşen bu işi hatırlatmış ve kafirlerin başlarına ve parmaklarını taşıyan el ve ayaklarına vurmalarını emretmiştir.

13 Daha sonra Allah Teâlâ, kafirlere karşı müminleri meleklerle teyidinin ve onlara yardımının sebebini açıklamış ve bunun, kafirlerin, Allah'ın ve Resulünün emirlerine muhalefet etmelerinden ve onlara karşı gelmelerinden olduğunu bildirmiştir. Filhakika kim Allah'ın ve Resulünün emirlerine karşı gelirse, Allah böyle kimseler için çok şiddetli bir azap hazırlamıştır. Bu azaptan hiçbir surette kaçış ve kurtuluş olmadığı gibi, sığınacak bir yer, yahut şefaatte bulunacak herhangi bir yardımcı da yoktur.

14 Bu itibarla onlara, Allah'ın ve Peygamber'inin emirlerine karşı geldiğiniz için hak ettiğiniz azabı tadın denir. Bu azap, dünyada iken Bedir'de gördüğünüz gibi hezimet, zillet veya esaret, yahutta boynunuza, el ve ayaklarınıza vurulmak suretiyle elim bir şekilde öldürülmektir. Ahirette ise, size, küfrünüz dolayısıyla ebedi cehennem azabı vardır.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا زَحْفًا فَلَا تُوَلُّوهُمُ الْأَدْبَارَ ﴿١٥﴾ وَمَنْ يُوَلِّهِمْ يَوْمَئِذٍ دُبُرَهُ
إِلَّا مُتَحَرِّفًا لِقِتَالٍ أَوْ مُتَحَيِّزًا إِلَىٰ فِئَةٍ فَقَدْ بَاءَ بِغَضَبٍ مِنَ اللَّهِ وَمَأْوَاهُ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿١٦﴾
فَلَمْ تَقْتُلُوهُمْ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ قَتَلَهُمْ وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ رَمَىٰ وَلِيُبْلِيَ الْمُؤْمِنِينَ مِنْهُ
بَلَاءً حَسَنًا إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١٧﴾ ذَٰلِكُمْ وَأَنَّ اللَّهَ مُوهِنُ كَيْدِ الْكَافِرِينَ ﴿١٨﴾ إِنْ تَسْتَفْتِحُوا فَقَدْ
جَاءَكُمُ الْفَتْحُ وَإِنْ تَنْتَهُوا فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ وَإِنْ تَعُودُوا نَعُدْ وَلَنْ تُغْنِيَ عَنْكُمْ فِئَتُكُمْ شَيْئًا وَلَوْ
كَثُرَتْ وَأَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٩﴾

[15] Ey iman edenler! Küfredenlerle toplu halde karşılaştığınız zaman, onlara arkanızı dönmeyin.

[16] Savaş için yer değiştiren, yahut başka bir birliğe katılan dışında, kim arkasını onlara dönerse, Allah'ın gazabına uğrar; onun yeri cehennemdir. Ne kötü akibet!

[17] (Ey müminler! Az sayınızla pek çok düşman öldürdüğünüz zaman, aslında) onları siz öldürmediniz; fakat onları Allah öldürmüştür. Keza (yüzlerine bir avuç toprak) attığında da sen atmadın; fakat müminleri güzel bir imtihanla denemek için Allah attı. Allah, şüphesiz, hakkıyla işiten, hakkıyla bilendir.

[18] İşte böye..Allah, muhakkak ki kafirlerin tuzaklarını zayıflatır.

[19] Ey kafirler! Eğer fetih isterseniz, işte size fetih gelmiştir. Eğer (küfrünüze ve düşmanlığınıza) son verirseniz, bu, sizin için daha hayırlıdır. Fakat (buna) tekrar dönerseniz, biz de (yardıma) tekrar döneriz. Cemaatiniz sayıca çok olsa bile, kötü akibetinizden hiçbir şeyi asla defedemeyecektir. Allah, mutlaka müminlerle beraberdir.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, Bedir Savaşı'nda, Hazreti Peygamber'in, Ebû Cehil kumandasında Mekke'den gelen ve sayıları 900-1000 civarında olan tam teçhizatlı müşrik kuvvetlerinin kendilerinden çok daha kuvvetli olduklarını görmesi ve Rabbine dua ve niyazda bulunarak müminlere yardım etmesini istemesi üzerine, Rabbinin da ona, birbiri arkasına göndereceği bin melekle onlara yardım edeceğini haber verdiğini; bunu da, onlara müjde kılmak ve kalplerini rahatlatmak için yaptığını, zira yardımın sadece Allah katından olduğunu ve ancak O'nun dilemesiyle gerçekleştiğini bildirdikten, korkuyu kalplerinden kaldırmak ve hem temizlenmelerini hem de şeytanın vesveselerinden kurtulmalarını sağlamak için de onlara hafif bir uyku ve yağmur vererek diğer yardım şekillerini açıkladıktan sonra, yukarıdaki ayetlerinde, genel olarak bir savaşta zafere ulaşmak için riayet edilmesi ve yapılması gereken hususları zikretmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[15] Ey iman edenler! Küfredenlerle toplu halde karşılaştığınız zaman, onlara arkanızı dönmeyin.

[16] Savaş için yer değiştiren, yahut başka bir birliğe katılan dışında, kim arkasını onlara dönerse, Allah'ın gazabına uğrar; onun yeri cehennemdir. Ne kötü akibet!

15 Allah Teâlâ, Allah'a ve Resulüne iman eden ve onların emir ve nehiylerine uymayı bu imanın bir gereği sayan müminlere hitap ederek şöyle buyurmuştur: Ey iman edenler! Toplu halde düşmanla savaşmak üzere onunla karşı karşıya geldiğiniz ve ona iyice yaklaştığınız, onların da silahlarıyla size yönelip savaşa hazırlandıkları bir sırada, sayıları sizden ne kadar çok olursa olsun, sakın onlara arkanızı dönüp kaçmayın. Aksine onların karşısında metanetle ve sabırla durun ve onlarla vuruşun. Şunu unutmayın ki Allah daima müminlerin yanındadır ve onların yardımcısıdır. Düşmana arkasını dönüp savaş alanından uzaklaşan kimse, onlardan korktuğunu ve ölümden kurtulmak için kaçtığını ilan etmiş olur ki bu, düşmanın sizin üzerinize daha büyük bir cesaretle saldırmasına sebep olur. Bu ise, hem savaşa devam eden arkadaşlarınızı tehlikeye sokar hem de ordunun hezimete uğramasına yol açar.

Bu ayet-i kerimeden de anlaşılmaktadır ki, büyük güçlüğüne ve tehlikesine rağmen savaş alanında ve düşman karşısında sabredip sebat göstererek düşmanla vuruşmaya devam etmek, savaşa katılan her Müslümana vaciptir. Düşman karşısında korkuya kapılıp savaştan kaçmak haram-

dır ve kebairden, yani büyük günahlardan sayılır. Ayet-i kerimenin, Bedir Savaşı'nda nazil olduğu kabul edilse bile, zahiri manası umuma delalet eder ve hükmü, her zaman ve her mümin için geçerlidir. Şu var ki, bunu takip eden ayet-i kerimede de belirtildiği gibi, bir savaş taktiği olmak üzere daha sonra tekrar saldırmak üzere geri çekilmede, yahut başka cephede savaşan başka bir gruba katılmak için yer değiştirmede ve düşman karşısındaki yerini terketmede herhangi bir mahzur yoktur.

16 Bu iki hal dışında, kim ölüm korkusu ile ve panik içerisinde arkasını düşmana dönüp savaş alanından kaçarsa, dünya ve ahirette Allah'ın gazabına uğrar. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, savaş alanında düşmandan korkarak kaçmak, kebairden yani büyük günahlardandır. Nitekim Hazreti Peygamber de, Buhârî (*Sahih,* III. 195; VIII. 33-34), Müslim (*Sahih,* I. 92), Ebû Dâvûd (*Sünen,* II. 104) ve Nesâî (*Sünen,* VI. 257) tarafından nakledilen bir hadisinde: "Helak edici yedi şeyden sakının." buyurmuştu. Ya Resulallah! Onlar nedir? denildiğinde, Resulullah (sas.): "Allah'a şirk koşmak, sihir yapmak, bir hak karşılığı olmak dışında Allah'ın haram kıldığı bir nefsi öldürmek, yetim malı yemek, düşmana hücum sırasında savaştan kaçmak, zinadan masun, hatırından bile geçirmeyen kadınlara zina isnat etmek" buyurdu. İşte böyle kimselerin akibetleri, içinde ebediyyen kalacakları cehennem ateşidir. Bu ise, ne kadar kötü bir akibettir.

[17] (Ey müminler! Az sayınızla pek çok düşman öldürdüğünüz zaman, aslında) onları siz öldürmediniz; fakat onları Allah öldürmüştür. Keza (yüzlerine bir avuç toprak) attığında da sen atmadın; fakat müminleri güzel bir imtihanla denemek için Allah attı. Allah, şüphesiz, hakkıyla işiten, hakkıyla bilendir.

[18] İşte böyle.. Allah, muhakkak ki kafirlerin tuzaklarını zayıflatır.

[19] Ey kafirler! Eğer fetih isterseniz, işte size fetih gelmiştir. Eğer (küfrünüze ve düşmanlığınıza) son verirseniz, bu, sizin için daha hayırlıdır. Fakat (buna) tekrar dönerseniz, biz de (yardıma) tekrar döneriz. Cemaatiniz sayıca çok olsa bile, kötü akibetinizden hiçbir şeyi asla defedemeyecektir. Allah, mutlaka müminlerle beraberdir.

17 Allah Teâlâ, müminleri, savaş alanında düşmana arkalarını dönüp kaçmaktan şiddetle nehyettikten sonra, düşmanın gerek sayıca gerekse silah ve teçhizat yönünden kendilerine nisbetle çok daha üstün olmalarına rağmen, savaşta en çok sabretmeleri ve sebat göstermeleri gereken kimselerin yine kendileri olmak gerektiğini hatırlatmış, sonra da bunun sebebini açıklayarak şöyle buyurmuştur: Ey iman edenler! Düşman karşısında çok az olan sayınıza rağmen pek çok düşman öldürmeniz; ancak Allah'ın size olan yardımı sayesinde mümkün olmuştur. Nitekim daha önce Rabbiniz size bin melekle yardım edeceğini haber vererek yanınızda ve sizinle beraber olduğunu bildirmiş ve bunu size hem bir müjde hem de kalbinizde bir rahatlama vesilesi kılmıştı. İşte siz, Allah'ın bu yardımı sayesinde düşmana galip geldiniz ve pek çok düşman askeri öldürdünüz. Binaenaleyh onları öldüren sizler değilsiniz; onları asıl öldüren Allah'tır. Gerçek böyle olduğu halde düşmanlarınızın önünden niçin kaçacaksınız? Aksine o kafirlerle savaşın. Onlarla savaşın ki, *"Allah, sizin ellerinizle onlara azap etsin; onları zelil etsin; onlara karşı size yardımda bulunsun ve müminlerin gönüllerini ferahlandırsın."*. (Tevbe suresi, 14).

Bu ayet-i kerime, her şeyin ancak Allah'ın iradesi istikametinde gelişip oluştuğunun açık ve kesin bir delilini teşkil eder. Müslümanların Bedir'de kendilerinden kat kat üstün düşman karşısında zafer kazanmaları da, bu iradenin tecellisinden başka bir şey değildir. Eğer Allah böyle bir zafer murat etmemiş olsaydı, düşmana nisbetle çok daha kuvvetli olsalar bile aynı zaferi el-

de edemezlerdi. Nitekim Mekke'nin Fethi'nden sonra sekizinci hicri senede cereyan eden Huneyn Savaşı'nda Müslümanlar kuvvetleriyle böbürlenmişler, fakat müşrik Hevazin kuvvetlerinin birlik içinde hareket etmeleri ve okçuları ok yağdırırken diğerlerinin kılıçlarını çekip tek bir kişinin hamlesi gibi toptan hücum etmeleri neticesinde Müslümanlar savaş alanını terkedip gitmişlerdi. Hazreti Peygamber ise düşman karşısında, bir rivayete göre seksen, bir rivayete göre de yüz kişiyle yalnız kalmıştı. Ancak bir taraftan onun Rabbine dua ve niyazda bulunarak kafirlere karşı yardımını istemesi, bir taraftan da kendisiyle birlikte kalan ashabının dağılan Müslümanları yeniden toplamaya çalışmaları neticesinde biraraya gelen Müslümanlar, kafirlerin üzerine saldırmışlar ve onların kimini öldürüp kimini de esir almışlar ve Allah'ın yardımıyla savaşı zaferle bitirmişlerdir. Allah Teâlâ, Tevbe suresinin 25. ayetinde bu savaşla ilgili olarak şöyle buyurmuştur: *"Allah size bir çok yerlerde ve (özellikle) çokluğunuzun sizi böbürlendirdiği ve fakat size hiçbir fayda sağlamadığı, geniş olmasına rağmen yeryüzünün size dar geldiği, sonra da arkanızı dönüp kaçtığınız Huneyn gününde yardım etmişti."*.

İkinci hicri senede cereyan eden Bedir Savaşı'nın zaferle neticelenmesinden sonra da Müslümanlarda buna benzer bir böbürlenme görülmüştü. Gerçi bu böbürlenme, düşmana nazaran sayıca daha çok olmaktan, yahut daha çok silah ve teçhizata sahip bulunmaktan kaynaklanan bir böbürlenme değildi. Zira yukarıda da açıkladığımız gibi, aksine Müslümanlar Bedir'e geldikleri zaman, 900-1000 kişilik Kureyş ordusuna karşılık 310 kişi civarında idiler; silahları ise, hemen hemen hiç yoktu. Buna rağmen Hazreti Peygamber'in Rabbine dua ve niyazda bulunarak O'ndan yardım istemesi ve Rabbinin de Müslümanlara yardım etmesi neticesi pek çok düşman öldürerek ve pek çoğunu da esir ederek bu zaferi kazanmışlardı. İşte bu zaferden sonra, Bedir'e katılan Müslümanlardan bazısı "Şu kadar adam öldürdüm.", "Şu kadar esir aldım." diyerek böbürlenmeye başlamış, Allah Teâlâ da, onların bu böbürlenmelerini kırmak için *"Onları siz öldürmediniz; fakat onları Allah öldürdü."* ayetini indirmiştir.

Bedir'de Müslümanlarla Kureyş karşı karşıya geldiği zaman, Hazreti Peygamber'in bir Müslümanlara, bir de Kureyş'e bakarak ve iki elini de uzatmış ve kıbleye dönmüş olduğu halde "Ey Allahım! Bana ettiğin vaadini yerine getir. Ey Allahım! Vaadettiğini bana ihsan eyle. Ey Allahım! İslam ahalisinden olan şu topluluk eğer helak olursa, yeryüzünde sana ibadet eden hiç kimse kalmayacak." diye Rabbine dua ve niyazda bulunduğunu yukarıda zikretmiştik. İbn Abbas'tan (ra) gelen ve Taberî tarafından da nakledilen bir haberden öğrendiğimize göre, Resulullah (sas.) bu duayı yaptığı zaman, Cibril (as) gelerek ona yerden bir avuç toprak almasını ve bunu düşmanlarının yüzüne atmasını emretmiş, Resulullah (sas.) de buna uyarak bir avuç toprak alarak onların yüzlerine doğru fırlatmıştı. İşte o zaman, gözlerine, burun deliklerine ve ağızlarına bu bir avuç topraktan isabet etmeyen tek bir müşrik kalmamıştı. Bunun üzerine hepsi de bozguna uğramış ve kaçmaya başlamışlardır. İşte Allah Teâlâ, Bedir'de kazanılan bu zaferden sonra "Ben öldürdüm; ben esir aldım." diyerek böbürlenen Müslümanlara *"Onları siz öldürmediniz; fakat onları Allah öldürdü."* buyurarak asıl müessir failin kendisi olduğunu açıkladıktan sonra, hitabını Peygamber'ine yöneltmiş ve *"(Müşriklerin yüzlerine bir avuç toprak) attığında da sen atmadın; fakat müminleri güzel bir imtihanla denemek için Allah attı."* buyurmuştur. Filhakika Hazreti Peygamber bu toprağı attığı zaman, onun her bir tanesinin müşriklerden her birine isabet etmesi ve onu görmez hale getirmesi elbette mümkün değildi. Belki toprağın bir kısmı bazı kimselere isabet eder ve onlar üzerinde müessir olur, fakat diğerlerinin bundan haberi bile olmazdı. Fakat onu Allah Teâlâ'nın atması halinde, toprağın bütün zerrelerinin müş-

rikler üzerinde müessir olacağından hiç kimse şüphe edemez. İşte ayet-i kerimede de açıklandığı gibi gerçek olan budur ve Allah Teâlâ böyle bir yardım ile Müslümanları zafere ulaştırmıştır. Toprağın atılış şekline gelince, burada şuna da işaret etmekte fayda vardır ki, fiil olarak bir avuç toprağı yerden alan ve onu müşriklere doğru fırlatan, hiç şüphesiz Hazreti Peygamber'dir. Fakat o toprağın düşman üzerindeki eseri, Allah'tandır. O halde burada ayet-i kerimenin delalet ettiği mana ile ilgili olarak şunu açıkça ifade etmek gerekir ki, Allah Teâlâ, müşrikleri öldürdüklerini ileri süren Müslümanlara hitap ettikten sonra, hitabını Peygamber'ine yöneltmiş ve buyurmuştur ki: Ey Muhammed! Bu toprağın atılışından müşrikler üzerinde hasıl olan ve onları mağlubiyete götüren eser, senden değil, Allah'tandır. İşte bu manaya göre savaşta, Allah Teâlâ'nın fiili ile Hazreti Peygamber'in ve müminlerin fiilleri arasındaki fark, neticenin alınmasında gerçek müessirin Allah Teâlâ oluşudur. İnsanların fiilleri ise, Allah'ın onlara kudretleri ölçüsünde yüklediği birtakım zahiri sebeplere tutunup onları yapmalarından ibarettir. Nitekim insan, kendi ihtiyarıyla bir iş yapmaya kalkışır ve ona teşebbüs eder; fakat beklediği neticeye ulaşıp ulaşmaması, ancak Allah Teâlâ'nın takdirine bağlıdır. Bu bakımdan insan, herhangi bir fiilin neticesini istediği gibi almada hür ve müstakil değildir. Aldığı netice, sadece Allah'ın takdir ettiği ve olmasını istediği neticedir ve bunda da kulun rolü, sadece kendisini o neticeye ulaştıracağına inandığı fiili seçmek ve onu yapmaktan ibarettir.

Allah Teâlâ bir avuç Müslümanın, kendisinden çok daha kuvvetli müşrik ordusu karşısında kazandığı zaferin, Müslümanların gücü ve kudretiyle değil, fakat bizzat kendi takdiri ve kendi iradesiyle gerçekleştiğini açıkça beyan ettikten sonra, bunu da müşrikleri zelil etmek; müminleri de Allah'ın kendilerine ihsan ettiği güzel bir nimet ile denemek ve aynı zamanda düşmanlarına bunu göstermek için yaptığını açıklamıştır. Filhakika 310 kişilik silahsız bir grubun, 900-1000 kişilik silahlı bir kuvvet karşısında kazandığı bu büyük zaferin, Allah tarafından müminlere ihsan edilmiş büyük bir nimet olduğu, hiçbir surette inkâr edilemez. Bu zaferin arkasında, öldürülmüş, esir edilmiş birçok müşrik ve ele geçirilmiş birçok da ganimet bulunduğunu unutmamak gerekir. O halde müminlere düşen ve ihmal edilmemesi gereken en önemli iş, kendilerine bu nimetleri ihsan eden Rablerine şükretmektir. İşte müminlerin böyle güzel bir zaferle denenmelerindeki hikmet de buradadır. Kim bu büyük nimetten dolayı Rabbine hakkıyla şükredecek, kim şükrü terkedip nankörlük edecek? Allah, hiç şüphesiz kendisinden kat kat kuvvetli düşman karşısında kimin ne söylediğini ve nasıl dua ettiğini hakkıyla işittiği gibi, böyle bir zaferin kazanılması için kimin ne yaptığını da hakkıyla bilir ve herkesi kendi ameline göre mükafatlandırır.

18 Allah Teâlâ, müşriklerin üstün kuvveti karşısında müminlerin kazandıkları zaferin mahiyetini açıkladıktan sonra, müminlere başka bir müjde daha vermiş ve Bedir'de onlara ihsan edilen bu yardımın, sadece Bedir'le ilgili bir yardım olmadığını, fakat bundan sonra da müminlerin katılacakları savaşlarda kafirlerin tuzaklarını boşa çıkarmak suretiyle devam edeceğini haber vermiştir. Nitekim bu müjdeli haber, İslam'ın tealisi bahis konusu olduğu her dönemde gerçekleşmiş ve Müslümanlar Allah'ın yardımıyla her savaştan başarıyla çıkmışlardır. Ve bu, kıyamete kadar da böyle devam edecektir. Yeter ki Müslümanlar, Müslümanlıklarını unutmasınlar ve yalnız Allah için ve Allah yolunda savaştıklarını bilsinler.

19 Allah Teâlâ, müminlere ihsan ettiği zaferin mahiyetini açıkladıktan ve bundan sonra da daima onlarla beraber olup kafirlerin tuzaklarını bozacağı müjdesini verdikten sonra, yine müminler için başka bir müjde teşkil edecek hitabını kafirlere yönelterek, küfürlerinde devam ettikleri sürece müminlerle beraber olacağını ve onlara yardım edeceğini bildirmiştir.

Ahmed İbn Hanbel (*Müsned,* V. 431)'in naklettiği bir haberden öğrendiğimize göre, Bedir günü müşriklerle müminler karşı karşıya geldikleri zaman, müşriklerin başında bulunan Ebû Cehil "ey Allahım! O (Muhammed), akrabalığı en çok kesenimiz ve bize bilmediğimiz şeyleri getirendir. Sabahleyin onu helak et." diye dua etmişti ki, bu, onun fetih isteğinden başka bir şey değildi. İşte onun bu duası üzerine Allah Teâlâ da *"Eğer fetih isterseniz, işte size fetih gelmiştir."* ayetini indirmiştir. Taberî tarafından nakledilen başka bir habere göre, müşrikler, Bedir'e çıktıkları gün Kâbe örtüsüne yapışarak Allah'tan yardım istemişler ve "Ey Allahım! İki ordudan hangisi daha üstün ise, hangi grup daha kerim ve hangi kabile daha şerefli ise, ona yardım et, diye dua etmişlerdi. Allah Teâlâ da bu ayeti indirmiş ve bununla "Sizin istediğinize yardım ettim, zira sizin en hayırlınız Muhammed'dir." demek istemiştir. Ayet-i kerimenin *"Eğer fetih isterseniz, işte size fetih gelmiştir."* ibaresinde müşriklere karşı ortaya konan belirgin bir tehekkümün veya istihzanın bulunduğunu anlamamak mümkün değildir. Zira müşriklerin savaşa çıkmadan önce Allah'tan yardım istediklerine şüphe yoktur. Onların bu isteğine karşı Allah Teâlâ, küfürleri sebebiyle onlarla istihza etmiş ve işte istediğiniz yardım gelmiştir, demiştir. Ancak onlara gelen şey, aslında gerçek manasıyla yardım değil; fakat aksine helak ve zillettir. Gerçek manadaki yardım ise buna daha layık olan Muhammed (sas.) ve ashabına gelmiştir. Nitekim ayet-i kerimede, kafirlere yöneltilen hitabın devamında, küfürlerinden ve düşmanlıklarından vazgeçmeleri istenmiş ve bunun kendileri için daha hayırlı olduğu belirtilmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: Eğer siz küfrünüzden, Allah'ı ve Resulünü tekzipinizden ve Peygamber'e karşı sürdürdüğünüz kin ve düşmanlıktan vazgeçerseniz, bu, sizin için, Bedir'de denemesini yaptığınız ölmekten, öldürülmekten veya esir edilmekten daha hayırlıdır. Yok eğer küfrünüze, kin ve düşmanlığınıza tekrar döner ve müminlerle savaşmaya devam ederseniz, biz de sizden çok daha hayırlı olanların muzaffer olması ve sizin de hezimetiniz için yardımımıza devam ederiz. Şunu da unutmayın ki bizim bu yardımımız karşısında, sizin sayıca çok olmanızın ve en güçlü silahlara sahip bulunmanızın hiçbir kıymeti yoktur. Bu gücünüz ve kuvvetiniz, başınıza gelecek hezimeti sizden asla defedemeyecek ve siz, her seferinde, Bedir'de uğradığınız aynı kötü akibete uğramaktan kurtulamayacaksınız. Çünkü Allah, hiç şüphe edilmesin ki, daima müminlerle beraberdir. Bu husus, Kur'an-ı Kerim'in muhtelif ayetleriyle teyit edilmiştir. Saffât suresinin 171-173. ayetlerinde şöyle buyurulmuştur: *"Gerçek olan şudur ki, Peygamber olarak gönderilen kullarımız hakkında önceden söz vermişizdir: Onlara mutlaka yardım edilecektir. Ve galip gelecek olanlar mutlaka bizim ordumuzdur."*. Mâide suresinin 56. ayeti de keza aynı manadadır: *"Her kim, Allah'ı, Resulünü ve iman edenleri dost edinirse, işte daima galip gelecek olanlar, Allah tarafını tutanlardır."*.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ أَطِيعُوا۟ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ وَلَا تَوَلَّوْا۟ عَنْهُ وَأَنتُمْ تَسْمَعُونَ ﴿٢٠﴾ وَلَا تَكُونُوا۟ كَٱلَّذِينَ قَالُوا۟
سَمِعْنَا وَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ ﴿٢١﴾ إِنَّ شَرَّ ٱلدَّوَآبِّ عِندَ ٱللَّهِ ٱلصُّمُّ ٱلْبُكْمُ ٱلَّذِينَ لَا يَعْقِلُونَ ﴿٢٢﴾ وَلَوْ عَلِمَ ٱللَّهُ
فِيهِمْ خَيْرًا لَّأَسْمَعَهُمْ وَلَوْ أَسْمَعَهُمْ لَتَوَلَّوا۟ وَّهُم مُّعْرِضُونَ ﴿٢٣﴾

[20] Ey iman edenler! Allah'a ve Resulüne itaat edin. (Allah'ın kelamını) dinleyip dururken, itaatten asla yüz çevirmeyin.

[21] Dinlemedikleri halde "Dinledik." diyenler gibi olmayın.

[22] Zira Allah katında hayvanların en şerlisi, akıl etmeyen sağırlar ve dilsizlerdir.

[23] Allah, onlarda bir hayır olduğunu bilseydi, onlara elbette duyururdu. Eğer onlara duyursaydı, (onlarda hayır olmadığı için) onlar, yine yüz çevirip dönerlerdi.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, Bedir Savaşı'na katılan ve sayıca çok az olmalarına rağmen kendilerinden çok daha kuvvetli olan Mekkeli müşriklere karşı Allah'ın yardımıyla büyük bir zafer kazanan Müslümanlara savaşla ilgili bazı takdikler öğrettikten ve özellikle düşmanla karşı karşıya geldikten sonra arkalarını dönüp savaş alanından kaçmamalarını emredip böyle bir kaçışın Allah'ın gazabına yol açacağını bildirdikten, savaş ister zaferle neticelensin ister hezimetle bitsin, her neticenin yalnız Allah'ın takdir ve iradesine uygun olarak cereyan ettiğini açıkladıktan, bu arada kafirlere de hitap ederek onlara küfür ve düşmanlıklarına son vermelerini, aksi halde sayıları ne kadar çok olursa olsun başlarına gelecek kötü akibetten kendilerini asla kurtaramayacaklarını onlara bir defa daha hatırlattıktan sonra, yukarıdaki ayetlerinde hitabını tekrar müminlere yönelterek Allah'a ve Resulüne itaat etmelerini ve onlara itaat hususunda çok daha dikkatli ve titiz davranmalarını emretmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[20] Ey iman edenler! Allah'a ve Resulüne itaat edin. (Allah'ın kelamını) dinleyip dururken, itaatten asla yüz çevirmeyin.

[21] Dinlemedikleri halde "Dinledik." diyenler gibi olmayın.

[22] Zira Allah katında hayvanların en şerlisi, akıl etmeyen sağırlar ve dilsizlerdir.

[23] Allah, onlarda bir hayır olduğunu bilseydi, onlara elbette duyururdu. Eğer onlara duyursaydı, (onlarda hayır olmadığı için) onlar, yine yüz çevirip dönerlerdi.

20 Allah Teâlâ, bu ayet-i kerime ile müminlere hitap ederek onlara, Allah'a ve Resulüne itaat etmelerini emretmiş, onlara itaat etmekten yüz çevirerek kafirlere benzemekten de kesinlikle nehyetmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

Ey müminler! Ey iman ve tasdik ile muttasıf olanlar! Allah'a ve Resulüne itaat edin. Sizi her neyi yapmaya davet ederlerse, onların davetine icabet edin ve yapmanızı istedikleri şeyi mutlaka yapın. Ve her neyi yapmaktan da sizi menetmişlerse, onlara uyun ve menettikleri şeyi terkedin. Hiç şüphe yoktur ki siz, imanınızın bir gereği olarak Allah'ın Peygamber'i vasıtasıyla gönderdiği Kitab'ını okuyor ve Peygamber'iyle birlikte size neleri emredip nelerden nehyettiklerini de işitiyor ve biliyorsunuz. O halde onlara itaat edin ve size her neyi emretmişlerse onu yapın ve her neden menetmişlerse ondan da sakının. Zira müminleri diğerlerinden ayıran en belirgin vasıfları, Bakara suresinin 285. ayetinde de açıklandığı gibi, *"İşittik (Dinledik) ve itaat ettik; Rabbimiz, bağışlamanı dileriz. Dönüş sanadır."* demeleridir. Binaenaleyh mümin olan bir kimse, imanının tabii bir sonucu olarak, Allah'ın ve Resulünün emir ve nehiylerine kulak verir ve onları dinler; sonra da onları dinlediğini ve itaat ettiğini söyleyerek söylediğini aynen tatbik eder.

21 Fakat bazı kimseler de vardır ki, Allah kelamının veya Peygamber sözünün onlar için hiçbir değeri yoktur. Onlara kulak asmazlar; dolayısıyla menfaatleri veya çıkarları neyi gerektiriyorsa bütün davranışlarını ona uydururlar. Bu davranışların, Allah'ın ve Resulünün emir ve nehiylerine uyup uymaması, onlar için hiçbir değer ifade etmez. Zaten çok defa bu emir ve nehiylerden de habersizdirler. Bununla beraber herhangi bir Müslüman, bu emir ve nehiyleri onlara hatırlatacak olursa, onlara uyduklarını ileri sürerler; fakat aslında yalan

söylerler. İşte bunlar, sözleri ve fiilleri birbirine uymayan münafıklardır. Allah Teâlâ, Bakara suresinin 14. ayetinde bunları şöyle tavsif etmiştir: *"Onlar, iman edenlerle karşılaştıkları zaman "İman ettik." derler; şeytanlarıyla başbaşa kalınca da, "Biz sizinle beraberiz; onlarla sadece alay ediyoruz." derler."*.

Nifak, insanın içinde gizlediği şeyin aksini açığa vurması ve ona göre hareket etmesidir. Böyle davrananlara da münafık adı verilir. Kur'an-ı Kerim'in pek çok yerinde münafıklardan söz edildiği gibi, onlara tahsis edilmiş bir de sure vardır (Münafikun suresi). Allah Teâlâ, bu surenin ilk ayetinde şöyle buyurmuştur: *"Münafıklar sana gelince, "Şahitlik ederiz ki sen, Allah'ın Resulüsün." derler. Allah, şüphesiz senin, kendi Resulü olduğunu bilmektedir. Ve şuna da şahitlik etmektedir ki, münafıklar muhakkak yalancıdırlar."*. Bu ayet-i kerimeden anlaşılmaktadır ki münafıklar, her ne kadar Muhammed (sas.)'in Allah'ın elçisi olduğunu söylemekte iseler de, onlar bu söylediklerine inanmamaktadırlar. Tıpkı yukarıdaki ayet-i kerimede de açıklanan *"Dinlemedikleri halde "Dinledik."* dedikleri gibi. Bu sebeple onlar yalancıdırlar. Hazreti Peygamber de, Buhârî (*Sahih*, I. 14) ve Müslim (*Sahih*, I. 78) tarafından nakledilen bir hadisinde, münafıkların en belirgin sıfatlarını şöyle açıklamıştır: "Münafığın alameti üçtür: Konuştuğu zaman yalan söyler; vaadettiği zaman vaadinden döner; kendisine emanet olunduğunda emanete hıyanet eder.". İşte Allah Teâlâ, yukarıda zikrettiğimiz müminlere yönelttiği hitabında, Allah'ın ve Resulünün emir ve nehiylerden oluşan sözlerini dinleyip dururken onlara itaat etmekten asla yüz çevirmemelerini emrettikten sonra, onlara münafıkların biraz önce açıkladığımız hallerini hatırlatmış ve "Sakın onlar gibi yapmayın." manasında *"(Allah'ın ve Resulünün sözlerini dinlemedikleri (ve onlara kulak asmadıkları) halde "Dinledik." diyenler gibi olmayın."* buyurmuştur.

22 İşte bunlar, akılları olmayan, yahut olsa bile onları kullanmaktan aciz olan sağır ve dilsiz birtakım hayvanlardır ki, Allah katında mahlukatın en şerlileridir. Çünkü bunlar, sağır olmaları dolayısıyla hakka kulak vermezler ve onu duymazlar; bu yüzden de ona tabi olup peşinden gitmezler. Dilsiz olmaları dolayısıyla da hakkı söylemezler. Akılsızlıkları ise, hak ile batıl, hayr ile şer, hidayet ile dalalet ve iman ile küfür arasında ayırım yapmalarına imkan vermez. Halbuki bunlar, kendilerini taklitten ve cahiliyye taassubundan kurtarıp akıllarını kullanabilselerdi, hak olan ve kendileri için tam manasıyla hayır ve fayda bulunan İslam'a yönelirler, onun dışında herhangi bir yola sapmazlardı. Ne var ki onlar, hiçbir şeyi akıl edemeyen hayvanlardan farksızdırlar.

23 Zaten onlarda hayra bir temayül, iman için bir istidat ve İslam nuru ile bulabilecekleri bir hidayet bulunsaydı, Allah, onlara kelamını duyurur ve Resulünün yoluna onları hidayet ederdi. Fakat onlarda, bunlardan hiçbirinin bulunmadığını bildiği içindir ki Allah, onları kendilerinin de hoşnut oldukları kendi otlaklarında başıboş bırakmıştır. Eğer onlar bu haldeyken kelamını onlara yine de duyurmuş olsaydı, onlar yine ondan yüz çevirir, kasten ve inat olsun diye, yine kendi otlaklarına dönerlerdi.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ٱسْتَجِيبُوا۟ لِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ لِمَا يُحْيِيكُمْ ۖ وَٱعْلَمُوٓا۟ أَنَّ ٱللَّهَ يَحُولُ بَيْنَ ٱلْمَرْءِ
وَقَلْبِهِۦ وَأَنَّهُۥٓ إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٢٤﴾ وَٱتَّقُوا۟ فِتْنَةً لَّا تُصِيبَنَّ ٱلَّذِينَ ظَلَمُوا۟ مِنكُمْ خَآصَّةً ۖ وَٱعْلَمُوٓا۟ أَنَّ ٱللَّهَ
شَدِيدُ ٱلْعِقَابِ ﴿٢٥﴾ وَٱذْكُرُوٓا۟ إِذْ أَنتُمْ قَلِيلٌ مُّسْتَضْعَفُونَ فِى ٱلْأَرْضِ تَخَافُونَ أَن يَتَخَطَّفَكُمُ
ٱلنَّاسُ فَـَٔاوَىٰكُمْ وَأَيَّدَكُم بِنَصْرِهِۦ وَرَزَقَكُم مِّنَ ٱلطَّيِّبَٰتِ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٢٦﴾

[24] Ey iman edenler! Sizi, size hayat verecek şeye davet ettiklerinde, Allah'a ve Resulüne icabet edin. Bilin ki Allah, kişi ile kalbi arasına girer ve siz, mutlaka ona varıp toplanacaksınız.

[25] (Çıktığı zaman), yalnız içinizden zulmedenlere isabet etmeyecek olan bir fitneden de sakının. Ve bilin ki, Allah'ın azabı çok şiddetlidir.

[26] Yeryüzünde sayıca az ve zayıf olup halkın sizi sürüp çıkarmasından korkuyordunuz ki, şükredesiniz diye, Allah'ın sizi barındırışını, yardımıyla sizi destekleyişini ve temiz şeylerden size rızık verişini hatırlayın.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, müminlere, Allah'a ve Resulüne itaat etmelerini, hangi hususta olursa olsun bütün emir ve nehiylerine uymalarını emrettikten, onları bu emir ve nehiylere kulak asmadıkları ve dinlemedikleri halde dinledik diyen münafıklara benzemekten kesinlikle menederek, bunların, akıl etmeyen sağır ve dilsiz birtakım hayvanlar olduklarını ve hiçbir zaman Allah'ın ve Resulünün hak olarak beyan ettikleri yola sülûk etmeyeceklerini açıkladıktan sonra, yukarıdaki ayetlerinde, yine müminlere hitap etmiş ve itaatın tabii bir neticesi olmak üzere, insana hem dünyada hem de ahirette hayat verecek ve ona ebedi bir mutluluk kazandıracak olan hakka davet olunduklarında, Allah ve Resulünün bu davetine icabet etmelerini, buna karşılık insanın dünya ve ahiretini karartacak ve Allah'ın azabına yol açacak fitneden sakınmalarını ve Allah'ın kendilerini korumak için ihsan ettiği sayısız nimetlerine de şükretmelerini emretmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[24] Ey iman edenler! Sizi, size hayat verecek şeye davet ettiklerinde, Allah'a ve Resulüne icabet edin. Bilin ki Allah, kişi ile kalbi arasına girer ve siz, mutlaka ona varıp toplanacaksınız.

[25] (Çıktığı zaman), yalnız içinizden zulmedenlere isabet etmeyecek olan bir fitneden de sakının. Ve bilin ki, Allah'ın azabı çok şiddetlidir.

[26] Yeryüzünde sayıca az ve zayıf olup halkın sizi sürüp çıkarmasından korkuyordunuz ki, şükredesiniz diye, Allah'ın sizi barındırışını, yardımıyla sizi destekleyişini ve temiz şeylerden size rızık verişini hatırlayın.

24 Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde olduğu gibi, bu ayetlerinde de emir ve nehiylerini, yine "Ey iman edenler!" hitabını tekrar ederek Müslümanlara yöneltmiş ve bununla onların dikkatlerini imanın tabii bir neticesi olan itaata bir defa daha çekmek istemiştir. Filhakika müteaddit defalar da zikrettiğimiz gibi, Allah'a ve Resulüne itaat etmek ve onların emir ve nehiylerine uymak, imanın zorunlu bir neticesi olunca, Müslümanlara iman vasfının isnadıyla yapılan hitapta bu gerçeği hatırlatma gayesinin bulunduğunu anlamamak mümkün değildir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: Ey müminler! İmanınızın gereği olarak, Allah ve Resulü, sizi ebediyyen devam edecek dünya ve ahiret saadeti üzerine kurulu güzel bir hayatı yaşatacak olan şeye davet ettikleri zaman, onların bu davetlerine icabet edin; zira bu, sizin hayrınıza ve iyiliğinizedir.

Ayet-i kerimede, Allah ve Resulü size güzel bir hayat yaşatacak, yahut size hayat verecek olan şeye davet ettikleri zaman, onların bu davetine icabet edin, buyurulmuştur. Allah ve Resulünün insanı davet ettikleri hayat verecek olan bu şey nedir? Bu hususta müfessirler çok değişik görüşler ileri sürmüşlerdir. Bazılarına göre, insana hayat verecek olan bu şey, iman ve İslam'dır. Buna göre, ayet-i kerimenin manası, Allah ve Resulü size hayat verecek olan iman ve İslam'a davet ettikleri zaman, onların bu davetine icabet edin, demek olur. Bu görüşe göre iman, kalbe hayat verir; küfür ise, kalbin ölümüdür. Diğer bazılarına gö-

re, insana hayat veren şey, Kur'an-ı Kerim ve dolayısıyla Kur'an-ı Kerim'in içinde yer alan bütün emir ve nehiylerdir. İnsan bu emir ve nehiylere uyduğu zaman ancak hayat bulur; dünya ve ahiret mutluluğu kazanır. Kur'an'a aykırı davranışları ise onu, hem dünyada hem de ahirette hüsrana uğratır. Özellikle ahiret hayatı, onun, ebediyyen cehennemde azap ile geçireceği bir hayat olur. Bazıları ise, insana hayat veren bu şeyin cihad olduğunu ileri sürerken pek çok müfessir de, onun hak ve doğru olan her şey olduğunu söylemişlerdir ki, daha şümullü olması ve akla gelebilecek her şeyi içine alması dolayısıyla bu görüşün akla daha uygun olduğuna şüphe yoktur. Buna göre, Allah ve Resulünün, aralarında hiçbir ayırım yapmadan insanı davet ettikleri her şey ona hayat kazandıracak olan iyilikler ve güzelliklerdir. Ayeti kerimedeki "İcabet edin." emrinin zahiri vücuba delalet ettiğine göre Allah ve Resulü, insanı kendisine hayat verecek olan hakka ve doğruya davet ettikleri zaman, insanın onların bu davetine icabet etmeleri vaciptir. Binaenaleyh kendisini ayet-i kerimedeki "Ey iman edenler!" hitabının şümulü içinde gören her insan, Allah'ın ve Resulünün kendisine hayat verecek olan davetlerine icabet etmek zorundadır. Çünkü onların davetlerine icabet, onlara itaat manasındadır; onlara itaat ise, imanın bir gereğidir. Binaenaleyh kendisinin mümin olduğunu söyleyen herkes, kendisinde onlara itaat etme zorunluluğunu görmekle mükelleftir. Aksi davranışta bulunan kimselerin ise, iman ettik deyip de iman etmeyen kimselerden farkı kalmaz. Bunlara da mümin değil, sadece münafık denir. Buhârî (*Sahih,* V. 199) tarafından nakledilen bir hadisten öğrendiğimize göre, Hazreti Peygamber, bu ayet-i kerimeyi, namaz kılan bir kimseyi çağırdığı zaman ona icabet etmesi gerektiğini gösteren bir delil saymıştır. Bu hadiste Ebû Sa'îd el-Muallâ (ra) şunları anlatır: Namaz kılıyordum. Resulullah (sas.) yanıma geldi ve beni çağırdı. Namazı tamamlayıncaya kadar ona gitmedim. Sonra yanına vardım. Bana "Yanıma gelmene engel olan ne idi? Allah *"Ey iman edenler! Allah ve Resulü sizi davet ettiklerinde onlara icabet edin."* buyurmadı mı?" dedi ve sonra "Çıkmadan önce sana Kur'an'daki en büyük sureyi bildireceğim." buyurdu. Resulullah çıkmak üzere gitti; ona söylediğini hatırlattım. O surenin es-Seb'u'l-Mesânî, yani Fatiha suresi olduğunu bildirdi.

Şunu da unutmamak gerekir ki Allah, kişi ile kalbi arasına girer de; mümin ise onun küfretmesine; kafir ise, onun da iman etmesine engel olur. Nitekim Müslim (*Sahih,* IV. 2045), Tirmizi (*Sünen,* IV. 448) ve Ahmed İbn Hanbel (*Müsned,* III. 112) tarafından nakledilen bir hadisinde Hazreti Peygamber şöyle buyurmuştur: "Ademoğullarının kalpleri, Allah Teâlâ'nın parmaklarından ikisinin arasında bir tek kalp gibidir; onları dilediği gibi tasarruf eder.". Hazreti Peygamber, sonra da şu duayı okumuştur: "Ey kalpleri tasarrufunda bulunduran Allahım! Kalplerimizi taatına yönelt.". Bu, hiç şüphesiz, Allah Teâlâ'nın, kişiyi iman veya küfre icbar etmesi, yani onu imana veya küfre zorlaması manasında değildir. Fakat Allah'ın, kulunun iman edip etmeyeceğini ezelden bilmesi ve iman edecek olanın kalbini iman üzerinde, küfredecek olanın kalbini de küfür üzerinde sabit tutması, sonra da kıyamet günü, her birini inanç ve amellerine göre cezalandırması manasındadır. Çünkü insanların kıyamet günü varıp toplanacakları ve hesaba çekilecekleri yer, elbette O'nun huzurudur. Bundan kaçış ve kurtuluş yoktur. O halde her insanın, Allah'ın ve Resulünün davet ettikleri hakka, imana ve İslam'a yönelmeleri ve aksi davranışlarla kıyamet günü başlarına gelecek kötü akibetten sakınmaları gerekir.

25 Sakınmaları gereken diğer kötü bir şey de, çıktığı zaman zararı sadece zalimlere değil; fakat onlarla birlikte günahsız kimselere de dokunacak olan fitnedir. Dahili karışıklık da denilebilecek olan fitne, bir toplum içinde ortaya çıkan ve toplumun büyük bir kesimini meşgul eden siyasî ve-

ya itikadi ihtilaflardır ki çok defa siyasî ve itikada bölünmelere yol açtığı gibi, kanlı mücadelelere veya savaşlara da sebep olmuştur. İslam tarihinde zuhur eden ilk büyük fitne, üçüncü halife Osman İbn Affân'ın (ra) öldürülmesiyle başlayan ve tarih boyunca büyüyerek Müslümanların çeşitli fırka ve mezheplere ayrılmalarına sebep olan hadiselerdir. Bazı tahrikçilerin Medine'de Halife'nin evini kuşatıp içeri girmeleri ve Halife'yi evinde şehit etmeleri üzerine, Ali İbn Ebî Tâlib (ra) halife seçilmiş ve ona beyat edilmişti. Ancak Hazreti Ali'nin katillerin cezalandırılmasında yumuşak davrandığı ve onları bulup cezalandırmadığı ileri sürülmek suretiyle aleyhinde başlatılan kampanya, onun hilafet merkezini Medine'den Kûfe'ye nakletmesine yol açmıştır. Ne var ki onun devletin merkezini Kûfe'ye nakletmesi, hadiseleri durultmamış, belki de bunların daha da büyümesine sebep olmuştur. Zira başlarında Hazreti Aişe'nin de bulunduğu bir grubun meseleleri görüşüp müzakere etmek için Kûfe'ye gitmesi, Hazreti Ali ordusunda bulunan bazı tahrikçilerin tahrik ve teşvikleriyle bazı tanınmış sahabilerin öldürülmeleriyle neticelenen tarihin meşhur Cemel Vakası'na sebep olmuş, bunu, Hazreti Ali ile Muaviye arasında zuhur eden Sıffin hadisesi takip etmiştir. Sıffin'de kanlı bir savaş çıkmamasına rağmen, meselenin halli için iki taraftça teşkil edilen hakem heyeti, hilafeti Ali'den alarak Muaviye'ye devretmiş, bu ise imamet ve hilafetin Ali ve evladına ait olduğu inancıyla onların haklarını koruyacak olan Şia fırkasıyla, hilafeti Muaviye'ye teslim etmesi dolayısıyla Ali'yi ve gasbetmesi dolayısıyla da Muaviye'yi ve diğer Müslümanları tekfir eden Havaric fırkasının zuhuruna sebep olmuştur. Havaricin, sert ve katı tutumu dolayısıyla pek çok Müslümanı tekfîr etmesi ve murtekibu'l-kebîreyi, yani büyük günah sahiplerini kafir ilan etmesi, Müslümanlar arasında yeni bir münakaşaya yol açmış, bu münakaşalar neticesinde de Mürcie ve Mutezile gibi itikadi mezhepler zuhur etmiştir. Bunların yanında münakaşa edilen kader ve cebr meseleleri ise, Kaderiyye ve Cebriyye denilen mezheplerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bidat ehli de denilen bütün bu fırka ve mezheplerin kavgaları hiçbir zaman sona ermemiş, eseri günümüze kadar devam eden bölünmelere yol açmıştır. İşte Allah Teâlâ, bu ayet-i kerimesiyle müminlere, çıktığı takdirde zararları ve kötülükleri toplumun bütün fertlerine dokunacak olan böyle bir fitneden sakınmalarını emretmiş ve bu emrin tabii bir neticesi olarak da, Allah'a ve Resulüne itaat etmeyen ve onların emirlerine kulak asmayan kimseleri sakındırmak için onları en şiddetli azap ile tehdit etmiştir.

26 Bu tehdidin arkasında ise, Allah'a ve Resulüne itaat eden, onların emir ve nehiylerini dinleyen mümin kullarına ihsan ettiği sayısız nimetlerin hatırlatılması yer almıştır. Nitekim daha Mekke döneminde Müslümanlar sayıca çok az iken ve müşriklerin onları yurtlarından sürüp çıkarmalarından korkup dururlarken, Allah onlara yardım etmiş ve düşmanları karşısında kuvvetlendirmiştir. Allah Teâlâ, Ankebût suresinin 67. ayetinde onların bu durumuna işaret ederek şöyle buyurmuştur: *"Çevrelerindeki insanlar tutulup öldürülürken, Mekke'yi haram ve güvenli bir yer kıldığımızı hiç görmüyorlar mı? Batıla inanıp Allah'ın nimetine nankörlük mü ediyorlar"*? Kasas suresinin 57. ayetinde de aynı manayı görmek mümkündür: *"Eğer seninle beraber hidayete uyarsak ülkemizden sürülürüz." demektedirler. Halbuki biz onları, kendi katımızdan her şeyin ürünlerinin içinde toplandığı hürmetli ve güvenli bir yere yerleştirmedik mi? Fakat onların çoğu bilmemektedirler."*.

Müminler, Mekke'de müşriklerin her çeşit tehdit ve tedhişinden korkup dururken, Allah'ın onları sükun içinde barınacakları bir beldeye, Medine'ye yerleştirmesini, Medineli müminler eliyle onlara yardımını, Bedir'de, Uhud'da ve diğer savaş alanlarında müşrik Araplarla, Rumlarla ve Fürslerle yaptıkları savaşlarda onlara ihsan ettiği zaferleri, sayısız ganimetleri ve diğer rızıkla-

rı unutmak mümkün müdür? Bütün bunlar, onların sırf Allah'a daha çok şükretmeleri ve taatında kusur işlememeleri içindi. Özet olarak zikretmek gerekirse, Allah Teâlâ, önceleri zayıf, fakir, zelil ve hakir olan ve her an öldürülmekten korkan bir kavmi, Allah'a daha çok şükretmeleri için, iman, İslam ve Kur'an sayesinde kavimlerin en zengini ve en şerifi kılmış, katıldığı birçok savaşlarda ona zaferler, ganimetler ve tertemiz rızıklar ihsan etmiştir.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا تَخُونُوا۟ ٱللَّهَ وَٱلرَّسُولَ وَتَخُونُوٓا۟ أَمَٰنَٰتِكُمْ وَأَنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٢٧﴾ وَٱعْلَمُوٓا۟ أَنَّمَآ
أَمْوَٰلُكُمْ وَأَوْلَٰدُكُمْ فِتْنَةٌ وَأَنَّ ٱللَّهَ عِندَهُۥٓ أَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿٢٨﴾

[27] Ey iman edenler! Allah'a ve Resulüne hainlik etmeyin. Aksi halde bilip dururken, kendi emanetlerinize hainlik etmiş olursunuz.

[28] Biliniz ki, sizin mallarınız da, çocuklarınız da bir fitnedir. Muhakkaktır ki, en büyük mükafat Allah katındadır.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, Müslümanlara, Allah'ın ve Resulünün kendilerine dünya ve ahiret hayatının ebedi mutluluğunu kazandıracak olan hakka ve doğruya davet ettikleri zaman, onların bu davetine icabet etmelerini, buna karşılık iyi olsun kötü olsun, zararı herkese dokunacak olan fitneden sakınmalarını emrettikten, zayıf ve fakir oldukları halde, halkın kendilerini yurtlarından sürüp çıkarmalarından korkup dururken; iman ve İslam sayesinde Allah'ın onlara yardımını, korkusuzca yaşayabilecekleri bir beldede barındırışını ve düşmanları karşısında kuvvetli ve başarılı kılıp temiz rızıklarla zengin bir kavim yapışını hatırlattıktan ve bütün bunları da, Allah'a daha çok şükretmeleri için yaptığını açıkladıktan sonra; yukarıdaki ayetlerinde yine müminlere hitap ederek, onları dinin çeşitli hükümlerine aykırı davranmak suretiyle Allah'a ve Resulüne hainlik etmekten kesinlikle menetmiş, dünyada sahip oldukları malların ve çocuklarının bir imtihan vesilesi olduğunu hatırlatarak bunları, dinden uzaklaşmalarına yol açacak bir fitneye dönüştürmemelerini emretmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[27] Ey iman edenler! Allah'a ve Resulüne hainlik etmeyin. Aksi halde bilip dururken, kendi emanetlerinize hainlik etmiş olursunuz.

[28] Biliniz ki, sizin mallarınız da, çocuklarınız da bir fitnedir. Muhakkaktır ki, en büyük mükafat Allah katındadır.

27 Allah'ın ihsan ettiği sayısız nimetlerden dolayı O'na şükretmenin bir yolu da hiç şüphesiz, O'nun tarafından tayin ve tespit edilen hudut içerisinde kalmakla mümkün olur. Hiç kimse Allah'ın getirdiği emir ve nehiylere aykırı davranarak, yahut Allah'a ve Resulüne itaat etmesi gerekirken onlara karşı gelerek şükür görevini ifa etmiş olamaz. Zira Allah'ın ve Resulünün emir ve nehiylerine karşı gelmek, Allah'a ve Resulüne hıyanet etmek manasına gelir ki, Allah'ın dinine karşı hain olan bir kimsenin şükretmesi de asla mümkün değildir.

Ayet-i kerimede, daha önceki ayetlerde olduğu gibi, "Ey iman edenler!" buyurularak müminlere hitap edilmiş ve bu hitapla onlara, Allah'a ve Resulüne itaat etmekle zorunlu oldukları bir defa daha hatırlatılmıştır. Zira Allah'ı, Resulünü ve Resulüne indirdiği Kitab'ı tasdik eden ve bu tasdikle iman vasfını kazanmış olan bir insanın, ar-

tık Allah'a ve Resulüne itaat etmekten ve onların emir ve nehiylerine kusursuz uymaktan başka yapacağı hiçbir şey yoktur. Çünkü bu, taşıdığı iman vasfının bir gereğidir. Kim Allah'ın emrettiği ve üzerine farz kıldığı bir ameli terkederse, yahut bunun aksine kim yapılmasını menettiği ve üzerine haram kıldığı bir ameli işlerse, Allah'a karşı hainlik etmiş olur. Çünkü bu amellerin hepsi de insana Rabbinin bir emanetidir ve bu emanetleri korumamak ve onlara gereken itinayı göstermemek, onlara hıyanet etmekten başka bir manaya gelmez. İşte bu sebepledir ki Allah Teâlâ, Allah'a ve Resulüne hainlik eden kimsenin, kendi emanetlerine hıyanet etmiş olacağını bildirmiştir. Nitekim bir kimse, herhangi bir yakınının veya bir dostunun kendisine itimat ederek emanet ettiği kıymetli bir malı heder eder, yahut ona sahip çıkar vermez, yahutta kendisine emanet edilen ve hiç kimseye söylenmemesi gereken bir sırrı ifşa eder, herkese duyurursa bu emanetlere hıyanet etmiş olur. Keza Hazreti Peygamber'in dinin beyanı olarak emir ve nehiyler şeklinde tezahür eden sünnetine muhalefet etmek de, Allah'ın Resulüne hainlik etmek manasındadır. Çünkü mümin, Allah'a itaat etmekle mükellef olduğu kadar, O'nun Resulüne de itaat etmekle mükelleftir. Zira iman vasfına sahip olan hiç kimse, "Ben sadece Allah'a itaat ederim, amma O'nun Peygamber'ine itaat etmem; zira o da benim gibi bir insan.." diyerek onu küçümseyemez ve onun itaatından kendini sorumsuz tutamaz. Kur'an- Kerim'de *Allah'a ve Resule itaat edin* emri sık sık tekrar edilmiş, fakat hiçbir zaman Allah'a Resulünden daha çok, yahut Resulüne Allah'tan daha az itaat edileceğine dair açık veya kapalı hiçbir ifadeye yer verilmemiştir. Bu itibarla iman vasfına sahip olan her insan, Allah'a itaat ettiği kadar, Resulüne de itaat etmekle mükelleftir. Eğer bu itaatında itina göstermez ve kusur işlerse, aynı şekilde emanete hainlik etmiş olur. Hıyanetin kötülüğü ise, herkes tarafından bilinen hususlardandır. Bundan dolayıdır ki emanet müminin, hıyanet ise münafığın sıfatlarındandır. Nitekim Hazreti Peygamber de, Buhârî (*Sahih*, I. 14) tarafından nakledilen bir hadisinde emanete hıyaneti münafığın dört vasfından biri olarak zikretmiştir. Bu hadisinde şöyle buyurmuştur: "Dört şey vardır ki, kimde bulunursa halis münafık olur. Kimde bunlardan bir parça bulunursa, onu bırakıncaya kadar kendisinde münafıklıktan bir parça kalmış demektir: Kendisine emanet olunduğunda hıyanetlik eder; konuştuğu zaman yalan söyler; ahdettiği zaman ahdinden döner; husumet ettiği zaman da haktan ayrılır.". Müslim (*Sahih*, I. 78-79)'in bir rivayetinde de şöyle denilmiştir: "Münafığın alameti üçtür: Oruç tutsa, namaz kılsa ve Müslüman olduğunu iddia etse bile konuştuğu zaman yalan söyler; vaadettiği zaman vaadinden döner; emanet olunduğunda emanete hıyanet eder.".

Müfessirler, ayet-i kerimenin nüzul sebebi olarak çeşitli hadiselere işaret etmişlerdir. Bir rivayete göre ayet-i kerime, Ebû Lubâbe hakkında nazil olmuştur. Hazreti Peygamber'in Beni Kurayza'yı muhasara edip Sa'd'ın hükmüne razı olmaları için onlara Ebû Lubâbe'yi göndermişti. Ebû Lubâbe'nin ailesi ve malları Beni Kurayza içinde bulunduğu için aralarında bir yakınlık vardı. Bu sebeple Beni Kurayza, Sa'd'ın hükmü hakkında Ebû Lubâbe ile istişarede bulunmuş, o da bu hükmün ölüm manasına geleceğini ifade etmek için eliyle boynuna işaret etmiş ve bir bakıma bu hükme rıza göstermemeleri gerektiğini anlatmak istemişti. Ancak bu yaptığının hainlik olduğunu anlayan ve bundan pişmanlık duyan Ebû Lubâbe, kendisini cezalandırmak için Medine'ye gelerek Mescid'in direklerinden birine kendini bağlamış ve bağışlanıncaya kadar çözülmesine rıza göstermemiştir.

28 Şunu da unutmamak gerekir ki, insanları çok defa hıyanete sevkeden sebeplerin başında, fıtratlarında bulunan mal ve evlat sevgisi yer alır. Nitekim Allah Teâlâ, insanın sahip olduğu bu fıtrata Âl-i İmran suresinin 14. ayetinde işaret et-

miş ve şöyle buyurmuştur: *"İnsanlar için kadınlara, oğullara, yığın yığın biriktirilmiş altın ve gümüşe, salma atlara, sağmal hayvanlara ve ekinlere karşı aşırı derecedeki düşkünlük, süslü ve cazip bir hale getirilmiştir. Bunlar, dünya hayatının birtakım menfaatlaridir; oysa (ahirette) asıl varılacak yerin güzelliği, Allah katındadır."*. İnsanda bulunan ve dünya sevgisi de denilebilecek olan bu şehvet duygusu dolayısıyladır ki insanın, mala ve evlata karşı içinde taşıdığı büyük sevgiyi tabii görmek icap eder. Ancak şunu da unutmamak gerekir ki, bu dünya bir imtihan evidir ve dünyada yaşamaktan nasibi olan her insanın bu imtihanı görüp geçirmesi mukadderdir. Bundan kurtuluş bulunmadığı gibi, imtihanda başarılı olmak da, onun şartlarına uygun davranışlarda bulunabilmeye bağlıdır. Allah, bu dünyada birtakım şeyleri insana sevdirmiş olmakla beraber, bu sevginin de itidalli bir şekilde ve meşru yollarda kullanılmasını istemiş, bu itidalin muhafaza edilebilmesi için de birtakım mekarihe, yani nefse güç ve ağır gelen şeylere sabredilmesini emretmiştir. Mesela para veya mala karşı duyulan sevgi, insanı meşru yollardan bunları kazanmaya sevkeden bir vasıtadır. İnsan, bu dünyada yaşadığı sürece mala da paraya da muhtaçtır ve hayatını ancak onlarla idame ettirebilir. İşte insanda yaratılışından var olan bu sevgi sayesinde o, çalışarak ve alın teri dökerek muhtaç olduğu malı veya parayı kazanır. Kazandığı bu maldan da, hem evlat ve ıyalini geçindirir, hem de Rabbinin kendisine emrettiği zekatı öder ve fakirlere yardımda bulunur.Fakat bunlarla ilgili şehvetinin esiri olur ve onlardan çalışıp kazandığının üstünde çok daha fazlasını elde etme yollarına girecek olursa, bu şehvet veya hırs onu hırsızlığın çeşitli yollarına sevkeder ki, işte o zaman elde edeceği mal, kendisi için helal ve hayırlı bir rızık olmaktan çıkar, onun için bir fitne veya felaket olur. Mala karşı haris olan bir kimsenin zekat vermesi veya fakirlere yardımda bulunması da elbette mümkün değildir. Evlat sevgisi de bir bakıma mal sevgisi gibidir. Nitekim evlat sahibi olan bir insan, yalnız kendisi için değil; fakat evlatına bakıp onları büyütmek ve iyi birer insan olarak yetiştirmek için çalışır ve helalinden mal mülk sahibi olmak ister. Ancak insanda evlat sevgisi aşırı dereceye ulaşır ve her şeyin yalnız evlat için olması istenirse, bu da insanı bazen haram yoldan mal mülk edinmeye sevkettiği gibi, dinin emrettiği zekat ve sadakayı vermesine de engel olur. Bu takdirde evlat da insan için birer fitne olmaktan öte bir değer ifade etmez. O halde gerçek mümin, helalinden kazanan ve evlatını da helal rızık ile besleyip büyüten ve hayırlı birer insan olarak yetişmelerini sağlayan insandır. İşte Allah katında en büyük ecir ve en büyük mükafat da böyle müminler içindir. Bunun içindir ki Allah Teâlâ, Kehf suresinin 46. ayetinde *"Mal ve oğullar, dünya hayatının süsüdür; baki kalacak olan iyi ameller ise, Rabbin katında sevap yönünden de, ümit yönünden de daha hayırlıdır."* buyurmuştur.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ إِن تَتَّقُوا۟ ٱللَّهَ يَجْعَل لَّكُمْ فُرْقَانًا وَيُكَفِّرْ عَنكُمْ سَيِّـَٔاتِكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ۗ وَٱللَّهُ ذُو ٱلْفَضْلِ ٱلْعَظِيمِ ﴿٢٩﴾

[29] Ey iman edenler! Eğer Allah'tan korkarsanız, O, size (hak ile batılı) ayırt edici bir anlayış verir; sizin günahlarınızı örter ve sizi bağışlar. Allah, son derece büyük lütuf sahibidir.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, müminlere hitapla, imanlarının bir gereği olmak üzere Allah'a ve Resulüne itaat etmelerini emrederek bu itaata zarar verecek ve hatta onu tamamıyla ortadan kaldırarak insana münafık vasfını kazandıracak olan hıyaneti kesinlikle menettikten ve onları mal ve evlat fitnesinden sakındırdıktan sonra, yukarıdaki ayetinde mal ve evlat fitnesiyle birlikte diğer kötülüklerin de terkedilmesini gerektiren takvaya yönelmelerini sağlamak maksadıyla, yine müminlere hitap etmiş ve buyurmuştur ki:

[29] Ey iman edenler! Eğer Allah'tan korkarsanız, O, size (hak ile batılı) ayırt edici bir anlayış verir; sizin günahlarınızı örter ve sizi bağışlar. Allah, son derece büyük lütuf sahibidir.

29 Ey Allah'ı, Resulünü ve Resulüne indirdiği Kur'an'ı tasdik eden ve onlara inanan müminler! Eğer içinizde devamlı olarak Allah korkusunu taşır, O'nun emirlerine uyar ve mahlukatı hakkında hiç değişmeyen ve değişmeyecek olan kanunlarının gerektirdiği istikamette yürürseniz, O, içinizde öyle ilmî bir meleke hasıl eder ki, bu meleke sayesinde, hak ile batılı, hayır ile şerri birbirinden ayırarak; batıl ve şer olanı terkeder, yalnız hakka ve hayra yönelirsiniz. İşte bu ilmî meleke, Allah Teâlâ'nın, Kur'an-ı Kerim'in başka ayetlerinde hikmet ve nur olarak tavsif ettiği üstünlüklerdir. Bu ayetlerden birisi, Bakara suresinin 269. ayetidir. Allah Teâlâ bu ayetinde şöyle buyurmuştur: *"O, hikmeti dilediği kimseye verir; kime de hikmet vermişse, pek çok hayır verilmiş demektir. Akıl sahiplerinden başkası (bunu) düşünmez."*. Hadîd suresinin 28. ayetinde de şöyle buyurmuştur: *"Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve Peygamber'ine iman edin ki, size rahmetinden iki kat versin; sizin için ışığında yürüyeceğiniz bir nur yaratsın ve günahlarınızı bağışlasın. Allah, çok bağışlayıcıdır; çok merhametlidir."*. Bu ayetlerden de anlaşılmaktadır ki, Allah'tan korkan ve O'nun emir ve nehiylerine sıkı sıkıya tabi olan mümine, Allah, bir furkân yani ayırt edici bir kabiliyet ihsan eder de o, bu kabiliyet sayesinde hak ile batılı, İslam ile küfür ve dalaleti birbirinden ayırır ve Allah Teâlâ'nın, Âl-i İmran suresinin 79. ayetinde de emrettiği gibi Rabbe halis kul olur.

Allah Teâlâ, müminlere yönelttiği hitabına devam ederek buyurmuştur ki: Eğer Allah'tan korkar ve O'nun emir ve nehiylerine sıkı sıkıya tabi olursanız, size, hak ile batılı, hayır ile ile şerri ve İslam ile küfrü birbirinden ayıracak bir yetenek ihsan ettiği gibi, sizin geçmiş günahlarınızı bağışlar ve onları diğer insanlardan gizler; ayrıca size pek çok sevap yazar. Allah, şüphesiz, kullarına karşı büyük lütuf sahibidir.

وَإِذْ يَمْكُرُ بِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِيُثْبِتُوكَ أَوْ يَقْتُلُوكَ أَوْ يُخْرِجُوكَ ۚ وَيَمْكُرُونَ وَيَمْكُرُ اللَّهُ ۖ وَاللَّهُ خَيْرُ
الْمَاكِرِينَ ﴿٣٠﴾ وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا قَالُوا قَدْ سَمِعْنَا لَوْ نَشَاءُ لَقُلْنَا مِثْلَ هَٰذَا ۙ إِنْ هَٰذَا إِلَّا أَسَاطِيرُ
الْأَوَّلِينَ ﴿٣١﴾

[30] O küfredenler, seni bağlamak, yahut öldürmek, yahutta seni (yurdundan) çıkarmak için sana tuzak kurmuşlardı. Onlar tuzak kurarken, Allah da tuzak kurmuş (ve senin, İslam'ın zaferi için hicret etmeni istemiş)ti. Allah, tuzak kuranların en hayırlısıdır.

[31] Ayetlerimiz onlara okunduğu zaman, "Dinledik; istesek, biz de bunun gibisini elbette söyleriz; bu, evvelkilerin masallarından başka bir şey değil." demişlerdi.

Allah Teâlâ daha önceki bir ayetinde (26) müminlere, Mekke dönemini ve o dönemde müşriklerin tehdit ve işkenceleri altında nasıl yaşadıklarını ve günlerini nasıl yurtlarından sürülüp çıkarılma korkusu ile geçirdiklerini; fakat onlar bu halde iken Allah'ın, daha çok şükretmeleri için onları nasıl barındırdığını, yardımlarıyla onlara nasıl destek verdiğini ve bol rızıklarla zenginleştirdiğini hatırlattıktan sonra, yukarıdaki ayetlerinde, yine aynı müşriklerin, Mekke'de iken sevgili Peygamber'ine yönelttikleri çeşitli düşmanlıkları zikretmiş; onu bağlamak, yahut öldürmek, yahutta yurdundan çıkarmak için başvurdukları çeşitli hilelere ve kudukları tuzaklara işaret ederek onların bu hile ve tuzaklarını nasıl boşa çıkardığını açıklamıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[30] O küfredenler seni bağlamak, yahut öldürmek, yahutta seni (yurdundan) çıkarmak için sana tuzak kurmuşlardı. Onlar tuzak kurarken, Allah da tuzak kurmuş (ve senin, İslam'ın zaferi için hicret etmeni istemiş)ti. Allah, tuzak kuranların en hayırlısıdır.

[31] Ayetlerimiz onlara okunduğu zaman, "Dinledik; istesek, biz de bunun gibisini elbette söyleriz; bu, evvelkilerin masallarından başka bir şey değil." demişlerdi.

30 Daha önce de açıklandığı gibi, İslam'ın Mekke dönemi, Müslümanların müşrik Kureyş tarafından devamlı rahatsız edildikleri ve işkenceye maruz bırakıldıkları bir dönem olarak bilinir. Aslında sayıları henüz çok az olan bu mazlumları bir anda yok etmek Kureyş için hiç de güç olmayan bir işti. Fakat o bir avuç insanın İslam'a ve Hazreti Peygamber'e bağlılıkları, azim ve sebatları, o derece kuvvetli ve o derece belirgin idi ki, Kureyş'in bunları bir darbede imha etmesi halinde bu, Kureyş için bir iftihar vesilesi olmayacak, aksine, şehitlerin cesaret ve metanet yönünden diğer kabileler arasında kazanacakları şöhret, belki de Kureyş'i vuracak çok daha şiddetli bir darbe olacaktı. Bu sebeple Kureyş ileri gelenleri, Müslümanları topyekûn imha etmek yerine, onları tehdit ve işkence ile İslam'dan uzaklaştırmayı düşünüyor ve onların henüz bir tehlike teşkil etmediklerini de bildikleri için, fazla aceleci davranmıyorlardı. İşkence ettikleri Müslümanları da, genellikle köleler veya Mekke'ye daha önce gelip yerleşmiş yabancılar arasından seçiyorlardı. İşkence usulleri ise, ya çıplak vücutla güneşin yakıcı ışığı altında kızgın kum üzerine yatırıp üzerine de ağır bir taş koymak; böylece onun sağa veya sola dönmesini engelliyorlardı, yahut kızgın demirle vücutlarını dağlamak, yahut başını suya sokarak boğmaktı.

Müslümanların sayısı henüz altı yedi kişiden ibaretken Müslüman olan Umm Enmâr'ın kölesi Habbâb İbnu'l-Eret, bir defasında, yanmakta olan kömür üzerine sırtüstü yatırılmış ve üzerine de bir adam çıkıp oturmuştu. Yanan vücudunun acısından kıvranan Habbâb, kömürler sönünceye kadar bu halde kalmıştı. Mesleği demircilikti ve yaptığı işler dolayısıyla Kureyşli müşriklerden alacağı vardı. O, bu alacağını istediği zaman, ona "Peygamber'i inkâr et; alacağını sonra alırsın." derler, fakat o, "Onu asla inkâr etmem; kıyamette de onunla beraberim." cevabını verirdi.

Umeyye İbn Halef'in kölesi Bilal, bir zenci idi. Umeyye onu kızgın kumlar üzerine yatırır, göğsü üzerine de ağır taşlar kor, "Müslümanlığı reddet; eğer reddetmezsen seni ölünceye kadar bu halde bırakacağım." derdi. Fakat Bilal, onun bu sözlerine "Allah-u ahad, Allah-u ahad" (Allah birdir, Allah birdir) diyerek cevap verirdi. Umeyye'nin, kızgın kumlar üzerine yatırdığı Bilal'in göğsü üzerine koyduğu taşlar, onun imanını sarsamayınca, boynuna geçirdiği bir iple şehrin bir ucundan diğer ucuna kadar onu sürüklemesi de hiçbir tesir icra etmemiş ve Bilal "Allah-u Ahad" demekten asla vazgeçmemiştir.

Kureyş'in işkencelerine maruz kalanlardan bir başkası da, aslen Yemenli olan Ammâr İbn Yâsir

idi. Ammâr'ın babası Yâsir, Yemen'den Mekke'ye gelip yerleşmiş, Ebû Huzeyfe'nin cariyesi Sümeyye ile evlendikten sonra da Ammâr dünyaya gelmişti. İlk Müslümanlardan olan Ammâr da kızgın kumlara yatırılır ve bayılıncaya kadar dövülürdü. Babası Yâsir ile Annesi Sümeyye de aynı muameleye maruz kalmışlar, Yâsir, yapılan işkencelere dayanamayıp ölmüş, Sümeyye ise, Ebû Cehil'in bir mızrak darbesiyle öldürülmüştü.

Birkaçını misal olarak zikrettiğimiz Müslümanların müşrik Kureyş'ten gördükleri bu çeşit zulüm ve işkenceler, onları hiçbir surette korkutmamış, İslam'ın yolundan döndürmemiştir. Ne var ki Kureyş'in Müslümanlara yaptıkları bu vahşice davranışlar, Hazreti Peygamber için büyük bir üzüntü kaynağı oluyor, fakat bunları engellemek için hiçbir şey yapamıyordu. Nihayet nübüvvetin beşinci yılına gelindiğinde, zulüm ve işkencenin sona ermeyeceği, aksine daha da şiddetleneceği anlaşılınca, Hazreti Peygamber, arkadaşlarına Habeşistan'a Hicret etmeleri tavsiyesinde bulunmuştu. Böylece hem onlar zulümden kurtulmuş olarak biraz rahat nefes alıp ibadetlerini serbestçe yapabilecekler, hem de Hazreti Peygamber'in kendilerine tebliğ ettiği yeni dini başka bir ülkede tanıtma fırsatını bulmuş olacaklardı. O sıralarda Habeşistan, ticaret dolayısıyla Araplara yabancı olmayan bir ülke, Habeş hükümdarı Necaşi de, tarafsızlığı ve adaletiyle şöhret kazanmış bir kimse idi. Hazreti Peygamber'in Hicret tavsiyesi üzerine on ikisi erkek, dördü kadın olmak üzere onaltı kişiden oluşan bir kafile Habeşistan'a göçmüş, Necaşi tarafından da müsafirperlikle karşılanmaları dolayısıyla sakin ve rahat bir hayat sürmeye başlamışlardır.

İlk Hicret teşebbüsünün başarıyla neticelenmesi ve Habeşistan'a gidenlerin orada rahata kavuşmaları, Mekke'de kalan diğer Müslümanların da oraya Hicret etmeleri düşüncesine yol açmış ve bir yıl kadar sonra, yetmiş yedisi erkek, on üçü kadın olmak üzere doksan Müslüman daha Hicret etmiştir. Ancak Müslümanların kafileler halinde Mekke'den ayrılıp Habeşistan'a gitmeleri ve orada rahat ve huzur bulmaları, Mekkeli müşrikler için büyük bir endişe ve huzursuzlık kaynağı olmuş ve onları geri getirmek için Necaşi'ye bir heyet göndermişlerdir. Ne var ki Necaşi, himayesine aldığı Müslümanları müşriklere teslim etmemiş ve onları Mekke'ye eli boş çevirmiştir.

Günler süratle geçiyor ve Müslümanların sayısı müşriklerin bütün tedbirlerine rağmen her geçen gün biraz daha artıyor ve İslam, sağda solda durmadan filizleniyordu. Bu ise Mekkeli müşrikleri daha çok telaşa ve düşmanlıklarını daha çok artırmaya sevkediyordu. Önceleri Müslümanların zayıf, fakir ve köle olanlarına yönelttikleri eza verici davranışları, şimdi, daha nüfuzlu kabilelere mensup olan ve daha yüksek mevkilerde bulunan Müslümanlara yöneltmişler, bundan da bir netice alamayınca, tebliğ ve irşatlarına son verebilmek için Hazreti Peygamber'i hedef seçmişlerdi. Mekke'nin azılı kafirlerinden olan Ebû Cehil, Ebû Leheb, Esved İbn Abdi Yağûs, Velîd İbn Muğîre, Umeyye İbn Halef, en-Nadr İbnu'l-Hâris, Hakem İbn Ebi'l-Abbas gibi kimseler, Hazreti Peygamber'in en amansız düşmanları idiler. Bunlar, Hazreti Peygamber'in geçeceği yollara dikenler seriyorlar, namaz kılarken onunla istihza ediyorlar, secdede iken üzerine hayvan pislikleri atıyorlardı. Bütün bu davranışlar karşısında onun yine de metametini ve ruhani nüfuzunu muhafaza ettiğini görenler, onu sihirbazlıkla veya mecnunlukla itham etmekten geri kalmıyorlar, bir taraftan Kur'an'ı alaya alırken, bir taraftan da onun şair sözü olduğunu ileri sürüyorlardı. Şüphesiz bütün bunları yaparken tek bir gayeleri vardı. O da, İslam'ın yayılmasını önlemek ve o yayılmadan unutulmasını sağlamak.. Bu gayeye ulaşmanın tek yolu da, onu tebliğ eden Hazreti Peygamber'i durdurmak veya bu mümkün olmazsa onu ortadan kaldırmak..

Kureyş, Hazreti Peygamber'in tebliğ ve irşat görevini durduramayınca, meseleye kesin bir çözüm bulmak zamanının geldiğini artık iyice anla-

mış bulunuyordu. Zira Müslümanların büyük bir çoğunluğu Mekke'den ayrılmış ve özellikle kendilerine kucak açan ve hatta mallarını ve mülklerini kendileriyle paylaşmaya hazır olduklarını bildiren Medine Müslümanlarının davetine uyarak oraya hicret etmişlerdi. Bu ise, İslam'ın önlenemeyecek bir yayılışının ilk işaretiydi. Ancak Hazreti Peygamber henüz Mekke'de idi ve bu işi, onu da elden kaçırmadan halletmek gerekiyordu. Bu maksatla Utbe, Ebû Sufyân, Cubeyr İbn Mut'ım, en-Nadr İbnu'l-Hâris, Ebu'l-Buhterî İbn HiŞam, Zem'a İbn Esved İbn Muttalib, Hakîm İbn Hızâm, Ebû Cehil ve Umeyye İbn Ebî Halef gibi her kabilenin eşrafından oluşan bir grup Dâru'n-Nedve'de toplanmış ve Hazreti Peygamber'in akibetini müzakere etmeye başlamıştır. Orada bulunanlardan Ebu'l-Buhterî İbn Hişam: "Bana göre onu bir eve kapatıp bağlamalısınız. Yiyeceğini ve suyunu atacağınız deliği olan kapısını da iyice kapamalısınız. Sonra da zamanın ona ne yapacağını gözetlemelisiniz." demiş, ancak orada bulunan Necidli bir ihtiyar: "Bu, kötü bir görüş; zira silahlı arkadaşları gelip sizinle vuruşurlar ve onu kurtararak alır götürürler." diyerek bu görüşe itiraz etmiştir. Bunun üzerine Hişam İbn Amr ileri atılmış ve: "Bana göre onu bir deveye bindirip Mekke'den ve aranızdan çıkarır atarsınız. O gidince yaptıkları size zarar vermez, siz de rahata kavuşursunuz." demiştir. Fakat Necidli ihtiyar, bu görüşe de " Kötü bir görüş; o da başka bir kavme gider ve onları sizin aleyhinize kışkırtarak savaş çıkarır." diyerek itiraz etmiştir. Bundan sonra Ebû Cehil ortaya çıkmış ve şu görüşü ileri sürmüştür: "Bana göre, her kabileden bir genç seçmelisiniz. Ellerine birer kılıç vermelisiniz. Bu gençlerin hepsi de aynı anda ona kılıçlarıyla saldırıp öldürürler; böylece kanı bütün kabileler arasında dağılmış olur. Haşimoğulları da bütün Kureyş kabileleriyle dövüşmeyi göze alamazlar ve onun diyetine, yani kan bedelini almaya razı olurlar.". Ebû Cehil'in bu görüşü, hem Necidli ihtiyar hem de Nedve'de hazır bulunan diğer müşrikler tarafından en iyi görüş olarak kabul edilmiş ve Hazreti Peygamber'in bu görüş doğrultusunda öldürülmesine karar verilmiştir.

Ancak müşrikler istemeseler ve Allah'ın nurunu ağızlarıyla söndürmeye çalışsalar bile, bu dinin sahibi olan Allah, onu elbette tamamlayacak ve hiç kimse O'na engel olamayacaktır. İşte bu sebepledir ki onların, Allah'ın sevgili Peygamber'i hakkında kurdukları tuzağı bozmak ve boşa çıkarmak için verdikleri kararı Peygamber'ine haber vermiş o da, kafirlerin evine baskın yapacakları gece, yatağına Hazreti Ali'yi yatırmış, kendisi de Hazreti Ebû Bekr'le birlikte Medine'nin yolunu tutmuştur. İşte bu hadise, Hazreti Peygamber'in, Peygamberlik görevini ifa edebilmek ve Allah'ın dinini tamamlamak için Mekke'den Medine'ye Hicret hadisesidir ki, İslam tarihinde çok büyük önemi vardır.

Yukarıdaki ayet-i kerimede Allah Teâlâ, kısaca özetlemeye çalıştığımız bu hadiselere işaret etmiş ve müşriklerin Dâru'n-nedve'de yaptıkları toplantıda aldıkları kararı hatırlatarak *"O küfredenler, seni bağlamak, yahut öldürmek, yahutta seni (yurdundan) çıkarmak için sana tuzak kurmuşlardı."* buyurmuştur. Ancak yukarıda da açıkladığımız gibi Allah Teâlâ, müşriklerin Hazreti Peygamber hakkında aldıkları kararı Cibril (as) vasıtasıyla Peygamber'ine duyurmuş ve onun Medine'ye Hicret etmesine izin vererek kafirlerin tuzaklarını boşa çıkarmıştır. Allah hiç şüphesiz, tuzak kuranların en hayırlısı, en güçlüsüdür.

31 Allah Teâlâ, müşriklerin Hazreti Peygamber'in şahsıyla ilgili tuzaklarına işaret ettikten ve bu tuzağı nasıl boşa çıkardığını zikrettikten sonra, onların Allah'ın Kitabı'yla ilgili iddialarına da değinmiş ve bu iddiaların nasıl bir yalan ve iftiradan ibaret olduğunu aklı başında olanların gözleri önüne sermiştir. Filhakika ayet-i kerimede de açıklandığı gibi Mekkeli kafirler, herhangi bir Müslümanın muhtemelen ibret almaları ve salim kafa ile düşünmeleri için sesli olarak okudu-

ğu Kur'an ayetlerini işittikleri zaman, dudak bükerek okunan ayetleri küçümserler ve "İşittik; istesek biz de bunların benzerini söyleriz." derlerdi. Aslında müşriklerin söyledikleri bu söz, yalandan başka bir şey değildi. Zira Kur'an nazil olmaya ve müşrikler onun ayetlerini işitmeye başladıkları andan itibaren pek çok kimse o ayetlerin bir benzerini söylemeye çalışmışsa da, bunda muvaffak olamamıştır. Kur'an'ı küçümseyen ve onunla alay etmek cüretinde bulunan kimseler, aslında onu anlamayan, anlamaya yanaşmayan ve hatta onun ne olduğunu bile bilmeyen zavallılardı. Böylelerine Kur'an'dan söz ederek onun Allah kelamı olduğunu ve Hazreti Peygamber'e vahiy yolu ile gönderildiğini anlatmak mümkün değildi. İnançsızlıkları, bütün idrak yollarını kapamıştı. Kur'an'ı küçümsemeleri ve ona dil uzatarak hakkında kötü ve çirkin sözler sarfetmeleri, ona inanan müminleri, onun yolundan saptırmak gayesine dayanıyordu. Nitekim Allah Teâlâ, Lokmân suresinin 6. ayetinde, onların habis emellerini ve bunları gerçekleştirmek için takip ettikleri yolları açıklamış ve şöyle buyurmuştur: *"İnsanlar içinde, bilgisizce insanları Allah'ın yolundan saptırmak ve onu alaya almak için boş sözleri satın alanlar bulunmaktadır. İşte bunlar için alçaltıcı bir azap vardır."*.

İşte, Hazreti Peygamber'e Kur'an ayetleri nazil olmaya başladığı zaman, Mekkeli müşriklerin Kur'an karşısındaki davranışları böyleydi ve aralarından zaman zaman hidayete erip Müslüman olanlar dışında, hepsi de onu küçümsüyor, hakkında ağızlarına geleni söylüyorlardı. Onların nazarında Hazreti Peygamber bir şair veya bir kahin idi. Enbiya suresinin 5-6. ayetlerinde onların bu iddialarına işaret edilmiş ve şöyle buyurulmuştur: *"Onlar: Rüya saçmalıkları; onu o uydurdu; hayır, o şairdir; evvelki (Peygamber)lerin getirdikleri gibi bize bir mucize getirsin bakalım, demektedirler. Kendilerinden önce helak ettiğimiz kasaba halkları da iman etmemişlerdi; bunlar mı iman edecekler"*? Ahmed İbn Hanbel (*Müsned*, I. 17)'in naklettiği bir habere göre, Ömer İbnu'l-Hattâb, henüz Müslüman olmadan önceki bir hatırasını şöyle naklet-miştir: "Müslüman olmadan önce Peygamber'le konuşmak için onu aradım. Mescide gitmiş olduğunu öğrendim. Ben de gittim ve arkasına oturdum. Bu sırada Hâkka suresini okumaya başladı. Kur'an'ın telifi beni hayran bırakmıştı. İşte o zaman kendi kendime, bu adam Kureyş'in dediği gibi bir şair, dedim. Fakat ben böyle demiştim ki, o, surenin *"O, bir şair sözü değildir. Ne kadar da az inanıyorsunuz."* ayetini okudu. Ben, o bir kahin, dediğim sırada, o, *"O, bir kahin sözü de değildir. Ne kadar az düşünüyorsunuz. Kur'an, âlemlerin Rabbinin indirdiği bir Kitap'tır."* ayetini okudu. Sureyi bitirdiği zaman, İslam nurunun kalbime düştüğünü hissettim.".

Hazreti Peygamber'e şair ve kahin deyip Kur'an-ı Kerim'in de şair ve kahin sözü olduğunu ileri süren inançsızların, diledikleri takdirde kendilerinin de onun benzeri sözler söyleyebileceklerini iddia etmeleri garip karşılanmamalıdır. Nitekim müfessirlerin zikrettiklerine göre en-Nadr İbnu'l-Hâris, tacir olarak ülkeler dolaşan bir kimse idi. Dolaştığı yerlerde halk arasında şöhret kazanmış masalları ve efsaneleri, Yahudi ve Hıristiyanlardan Tevrat ve İncil kıssalarını dinleyerek öğrenir, kendisi de bunları zaman zaman anlatırdı. İran'a gittiğinde, Rüstem ve İsfendiyar'ın haberlerini de öğrenmişti. Mekke'ye döndüğünde, Hazreti Muhammed'in Allah tarafından gönderilmiş bir Peygamber olduğunu ve Mekkelilere Kur'an okuduğunu duymuştu. Hazreti Peygamber'in Kur'an okuyup kalkmasından sonra, en-Nadr İbnu'l-Hâris, onun kalktığı yere oturur ve seyahatında öğrendiği çeşitli kıssaları naklettikten sonra, kendisini dinleyenlere: Allah için söyleyin benim kıssalarım mı daha güzel yoksa Muhammed'in kıssaları mı? diye sorardı. Müşrikler, yalana dayanan bu çeşit iddialarını teyit etmek ve iddialarında haklı olduklarını göstermek için, daha açık bir yalan ortaya atarlar ve Kur'an'ın geçmiş kavimlerin masallarından ve

uydurma hikayelerinden ibaret olduğunu, dolayısıyla bunları kendilerinin de nakledebileceklerini ileri sürerlerdi. Böylece onun, Allah Teâlâ tarafından Peygamber'ine vahiy yoluyla bildirilmiş olduğunu da inkâr etmiş olurlardı.

Üzerinde durduğumuz ayet-i kerimede müşriklerin apaçık yalanlarına delalet eden bu beyanın bir benzerini, Furkân suresinin 5. ayetinde de görmek mümkündür. Allah Teâlâ bu ayetinde şöyle buyurmuştur: *"Müşrikler yine demişlerdir ki: Kur'an, başkasına yazdırıp (ezberlemesi için) sabah akşam kendisine okunan evvelkilerin masallarıdır."*. Ancak onların bu yalanları, bu ayet-i kerimenin hemen akabinde Allah Teâlâ tarafından açık bir şekilde ortaya konmuş ve Hazreti Peygamber'e hitaben şöyle buyurulmuştur: *"(Ey Muhammed! Onlara) de ki: Onu, göklerdeki ve yerdeki bütün esrarı bilen Allah indirmiştir. O, aynı zamanda, çok bağışlayıcı, çok merhametlidir."*.

وَإِذْ قَالُوا اللَّهُمَّ إِنْ كَانَ هَٰذَا هُوَ الْحَقَّ مِنْ عِنْدِكَ فَأَمْطِرْ عَلَيْنَا حِجَارَةً مِنَ السَّمَاءِ أَوِ ائْتِنَا بِعَذَابٍ
أَلِيمٍ ﴿٣٢﴾ وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَنْتَ فِيهِمْ ۚ وَمَا كَانَ اللَّهُ مُعَذِّبَهُمْ وَهُمْ يَسْتَغْفِرُونَ ﴿٣٣﴾ وَمَا لَهُمْ أَلَّا
يُعَذِّبَهُمُ اللَّهُ وَهُمْ يَصُدُّونَ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَمَا كَانُوا أَوْلِيَاءَهُ ۚ إِنْ أَوْلِيَاؤُهُ إِلَّا الْمُتَّقُونَ وَلَٰكِنَّ
أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٤﴾ وَمَا كَانَ صَلَاتُهُمْ عِنْدَ الْبَيْتِ إِلَّا مُكَاءً وَتَصْدِيَةً ۚ فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا
كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿٣٥﴾

[32] Ve yine demişlerdi ki: "Allahım! Bu, senin katından gelen hak ise, üzerimize gökten taş yağdır; yahut bize elim bir azap ver.".

[33] Oysa Allah, içlerinde sen de varken onlara azap edecek değildi. (Keza içlerinde) bağışlanmayı dileyenler olduğu halde, Allah, onların azap vericisi de olmazdı.

[34] Yoksa onlar, (Müslümanların) Mescid-i Haram'a girmelerine engel olup dururken, üstelik onun bakıcıları da olmadıkları halde -zira onun bakıcıları, ancak takva sahibi olanlardır; fakat çokları bunu bilmezler- Allah'ın onlara azap etmemesi için ne (özellikleri) vardır?

[35] Dahası, onların Beyt yanındaki dualarını, ıslık çalmaktan ve el çırpmaktan başka bir şey değildi. Öyleyse, küfretmiş olmanız dolayısıyla (hak ettiğiniz) azabı tadın.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, İslam'ın süratle yayılmasında ve Müslümanların giderek çoğalmalarında gelecekleri için büyük tehlike görerek korku ve endişeye kapılan müşrik Kureyş'in, bunu önlemek ve geleceklerini garanti altına almak için Hazreti Peygamber'i bağlayıp hiç çıkmamak üzere bir eve hapsetmek, ülke dışına sürmek, yahut öldürmek için nasıl bir tuzak kurmaya çalıştıklarını; ancak bu tuzağın Allah tarafından boşa çıkarıldığını açıkladıktan ve kafirlerin İslam'ın temel kaynağı olan Kur'an'ı nasıl küçümsediklerini, isteseler onun benzerini kendilerinin de getirebilecekleri, zira onun geçmiş milletlerin ağızlarında dolaşan birtakım masallardan ibaret olduğu iddiasında bulunduklarını beyan ettikten sonra yukarıdaki ayetlerinde, yine müşriklerin Kur'an'la ilgili iddialarının ispatı maksadıyla "Eğer iddia ettiğimiz gibi bu Kur'an

evvelkilerin masallarından ibaret değil ve fakat Allah katından gelmiş bir hak ise, üzerimize gökten taş yağdır; yahut bize elim bir azap ver." diyerek Allah'ın dini hakkında nasıl yeni bir tuzak kurmaya çalıştıklarını, fakat kurdukları bu tuzağın da, onların bu isteklerine verilen mantıklı cevaplarla nasıl boşa çıkarıldığını aklını kullanabilen insaf sahibi insanların gözleri önüne sermiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[32] Ve yine demişlerdi ki: "Allah'ım! Bu, senin katından gelen hak ise, üzerimize gökten taş yağdır; yahut bize elim bir azap ver.".

[33] Oysa Allah, içlerinde sen de varken onlara azap edecek değildi. (Keza içlerinde) bağışlanmayı dileyenler olduğu halde, Allah onların azap vericisi de olmazdı.

[34] Yoksa onlar, (Müslümanların) Mescid-i Haram'a girmelerine engel olup dururken, üstelik onun bakıcıları da olmadıkları halde -zira onun bakıcıları, ancak takva sahibi olanlardır; fakat çokları bunu bilmezler- Allah'ın onlara azap etmemesi için ne (özellikleri) vardır?

[35] Dahası, onların Beyt yanındaki dualarıı, ıslık çalmaktan ve el çırpmaktan başka bir şey değildi. Öyleyse, küfretmiş olmanız dolayısıyla (hak ettiğiniz) azabı tadın.

32 Bir şeye inanan insanların, inandıkları şeyin doğruluğuna ve kesinliğine başkalarını da inandırmak için yemine başvurdukları gibi, inandıklarının doğru olmaması halinde kendilerine daima bir kötülüğün isabet etmesi dileğinde bulundukları da bilinen hususlardandır. Mesela bir insanın "Eğer şu, dediğim gibi değilse gözüm çıksın." gibi sözlerle, yahut buna benzer ifadelerle iddiasının doğruluğunu ispata çalışması, halk arasında yaygın olan usullerdendir. Ancak insanın kendisi hakkında çok kötü olan böyle bir dilekte bulunabilmesi için, iddiasının tam anlamıyla doğru olduğunu ve iddiası dışında başka bir ihtimalin bulunmadığını kesinlikle bilmesi gerekir. Aksi halde, yanlış bir iddia uğruna gözünün çıkmasına rıza göstermiş olur ki, aklı başında hiç kimsenin kendisi için böyle bir neticeyi hoş karşılayabileceğini kabul etmek mümkün değildir. Nitekim yukarıdaki ayet-i kerimede, müşriklerin Kur'an-ı Kerim'le ilgili iddialarını bu yolla ispata çalıştıkları açıkça görülmektedir ki bu, küfürlerinde onların ne derece katı ve inatçı olduklarının açık bir delilini teşkil eder. Bu sebepledir ki, Kur'an-ı Kerim'in, evvelkilerin masallarından başka bir şey olmadığını ileri sürdükten sonra bunun, inandıkları ve iddia ettiklerinden farklı bir şey olmadığını ispat için "Allah'ım! Muhammed'in okuduğu bu ayetler, eğer gerçekten senin katından gelen bir hak ise, başımıza gökten taş yağdır; yahut bize elim bir azap ver." demişlerdir. Burada şunu da belirtmek gerekir ki kafirler, başlarına taş yağdırılmasını, yahutta elim bir azap ile cezalandırılmalarını isterken, üzerlerine hiçbir zaman taş yağmayacağı veya elim bir azap da görmeyecekleri inancı içinde bulunuyorlardı ve böyle bir dilekte bulunmaları da, küfürlerinin şiddeti dolayısıyla, Kur'an ayetlerinde kendilerine yöneltilen azap ile ilgili tehditleri, geçmiş milletlerin masallarında yer alan felaketlerden olması dolayısıyla onları alaya almalarından kaynaklanıyordu. Kafirlerin, kendileri için Allah'tan azap istediklerini ve hatta bu azabın bir an önce gelmesi için de acele ettiklerini gösteren ayetleri, Kur'an-ı Kerim'in başka surelerinde de görmek mümkündür: *"Senden, azabın çabuk gelmesini istiyorlar. Eğer belirli bir süre olmasaydı, azap onlara hemen gelirdi. Fakat onlar farkına varmadan birden bire onlara yine gelecektir.". "Senden, azabın çabuk gelmesini istiyorlar. Oysa cehennem, kafirleri çepeçevre mutlaka kuşatacaktır.".* (Ankebût suresi, 53-54). *"(Alay ederek) demektedirler ki: Rabbimiz! Hesap gününden önce nasibimizi bize çabucak ver.".* (Sad suresi, 16). Peygamber Şuayb (as) da kavmini uyardığı ve onlara *"Sizi ve daha evvelki nesilleri yaratan Allah'tan korkun."* de-

diği zaman,"*Onlar da şöyle demişlerdi: Sen ancak büyülenmiş kimselerden birisin. Sen, bizim gibi sadece bir insansın ve seni yalancılardan sanıyoruz. Eğer doğruyu söyleyen kimselerden isen, üzerimize gökten bir parça düşür.*". (Şuarâ suresi, 184-187).

Müfessirlerin naklettiklerine göre, *"Allah'ım! Bu, senin katından gelen hak ise, üzerimize gökten taş yağdır; yahut bize elim bir azap ver."* ayeti, daha önceki ayet-i kerimeyi açıklarken adından söz ettiğimiz tacir en-Nadr İbnu'l-Hâris hakkında nazil olmuştur. Yine yukarıda açıkladığımız gibi, en-Nadr İbnu'l-Hâris, ticaret maksadıyla çeşitli ülkelere, bu arada İran'a gitmiş ve orada eski İran hükümdarlarına ait kıssaları dinlemiş, Yahudi ve Hıristiyanlardan Tevrat ve İncil kıssalarını öğrenmiş, sonra da Mekke'ye dönüşünde bu kıssaları anlatmaya başlamıştı. İşte bu şahıs, Hazreti Peygamber'in Mekke müşriklerini uyarmak ve onları iman ve İslam'a davet etmek maksadıyla Kur'an ayetlerini okuduğu bir sırada, Kur'an-ı Kerim'de de açıklandığı gibi, *"Bu, evvelkilerin masallarından başka bir şey değil."* demiş, Hazreti Peygamber de ona: "Sana yazıklar olsun. O, âlemlerin Rabbi Allah'ın kelamıdır." cevabını verince, en-Nadr İbnu'l-Hâris, *"Allah'ım! Bu, senin katından gelen hak ise, üzerimize gökten taş yağdır; yahut bize elim bir azap ver."* demiştir. Bu hadise, Furkân suresinin 5-6. ayetlerinde de zikredilmiştir: *"Müşrikler yine demişlerdir ki: Kur'an, başkasına yazdırıp (ezberlemesi için) sabah akşam kendisine okunan evvelkilerin masallarıdır. (Ey Muhammed! Onlara) de ki: Onu, göklerdeki ve yerdeki bütün esrarı bilen Allah indirmiştir. O, aynı zamanda, çok bağışlayıcı, çok merhametlidir."*.

Buhârî (*Sahih*, V. 199)'nin Enes İbn Mâlik (r.a.)'ten naklettiği bir haberde ise, bu ayet-i Kerimenin, müşriklerin ileri gelenlerinden Ebû Cehil hakkında nazil olduğu açıklanmıştır.

33 Buhârî'nin bu haberine göre Ebû Cehil, *"Allah'ım! Bu, senin katından gelen hak ise, üzerimize gökten taş yağdır; yahut bize elim bir azap ver."* demiş, bunun üzerine Allah Teâlâ da Peygamber'ine hitap ederek, *" Allah, içlerinde sen de varken onlara azap edecek değildi. (Keza içlerinde) bağışlanmayı dileyenler olduğu halde, onların azap vericisi de olmazdı."* ayetini indirmiştir. Bu ayet-i kerime bize, Allah Teâlâ'nın değişmeyen bir sünnetini öğretmektedir. Bu sünnete göre O, üzerine azap indirilmesi vacip olan bir kavmi hemen helak edici değildir; fakat ona ancak kendisinin bildiği bir süre verir ve üzerine indireceği azabı bu sürenin sonuna kadar tehir eder. Ayet-i kerimede de açıkça görüldüğü gibi, Mekkeli kafirlerin üzerine indirilmesi vacip olan azabın tehiri iki sebebe dayandırılmış ve bu sebepler açık bir şekilde ifade edilmiştir. Bu iki sebepten birincisi, azabı hak etmiş olan kavmin arasında Hazreti Peygamber'in de bulunmasıdır. Allah Teâlâ, aralarında Hazreti Peygamber'in de bulunduğu bir kavmin üzerine azap indirerek onu helak etmez; bu, elbette olacak bir iş değildir. Zira Allah, o Peygamber'i âlemlere rahmet olarak göndermiş, fakat azap etmek ve intikam almak için göndermemiştir. Keza Allah Teâlâ, kendilerine Peygamber gönderdiği geçmiş kavimlere de, aralarında Peygamberler'i varken helak edici bir azap indirmemiştir. Eğer aralarında Peygamberler'i varken üzerlerine helak etmek için azap indirdiği bir kavim varsa, önce Peygamberler'ini aralarından çıkarmış, sonra o kavmi kamilen yok etmiştir. Nitekim Nûh kavmi bu şekilde helak edilmiştir. Onlar da müşrik Mekke halkı gibi Nu'ah (as) inanmamış ve bütün uyarılarını istihza ile karşılamışlardı. Keza onlar da bu inançsızlıklarının tabii bir neticesi olarak kendilerini başlarına gelecek felaketle tehdit eden Nûh'a, tıpkı Mekkeliler gibi "Eğer güvenilir bir kimse isen bahsettiğin bu felaketi getir de görelim." demişlerdi. Hûd suresinin 32-33. ayetlerinde onların bu azap istekleri şöyle anlatılmıştır: *"(Kavmin ileri gelenleri) demişlerdi ki: Ey Nûh! Bizimle iyi münakaşa ettin; (bütün delillerini zikredip) münakaşayı da uzattın. O halde şimdi, eğer güvenilir kimselerden isen, sözünü ettiğin (o dünyevi azabı) bize getir. Nûh da şöyle demişti: Onu si-*

ze, eğer dilerse, yalnız Allah getirir ve siz O'nu bundan asla aciz bırakamazsınız.". Böyle diyen bir kavim için helak olmak artık mukadderdi. Nitekim Allah Teâlâ, daha sonraki ayetlerinde bu akibeti şöyle açıklamıştır: *"Nuh'a şöyle vahyedilmişti: Kavminden, artık şimdiye kadar iman edenlerden başkası iman etmeyecektir. Bu itibarla onların yapmış oldukları şeylerden dolayı üzülme. Bizim nezaretimiz altında ve vahyimizle gemiyi yap. (Küfür işleyip) zulmedenler hakkında bana hiçbir müracaatta bulunma. Onlar suda boğulacaklardır. Nûh gemiyi yapıyor, kavminin ileri gelenleri ise, oradan her geçişte onunla alay ediyorlardı. (Bu yüzden onlara şöyle) demişti: Eğer bizimle alay ederseniz, sizin alay ettiğiniz gibi, biz de sizinle alay edeceğiz. Çok yakında kendisini zelil edecek (dünyevi) azabın ve daha sonra da (uhrevi) azabın kimin başına geleceğini görüp anlayacaksınız. Nihayet emrimiz gelip de fırın kaynayınca, Nûh'a şöyle demiştik: Her hayvandan ikişer çifti, daha önce (iman etmeyecekleri için boğulacakları hususunda) hükmümüzün geçtiği kimseler dışında, aileni ve müminleri gemiye yükle. Zaten onunla birlikte çok az kimse iman etmişti.".* Ve Allah Teâlâ'nın bu vaadi çok geçmeden gerçekleşmiş ve zalim kavim suda boğularak helak olurken, Nûh (as) ile birlikte gemiye binen müminler de selamete erip kurtulmuşlardı.

Ayet-i kerimede, aralarında Hazreti Peygamber'in bulunması Mekkeli kafirlerin hak ettikleri ve üzerlerine indirilmesini istedikleri azabın tehir edilmesinde ilk sebep olarak görülürken, yine aralarında bağışlanmayı dileyenlerin olması da ikinci sebep olarak zikredilmiş ve *"(Keza içlerinde) bağışlanmayı dileyenler olduğu halde, Allah, onların azap vericisi de olmazdı."* denilmiştir. Buna göre, Mekke halkı içerisinde Allah'a istiğfar eden, yani O'ndan af ve mağfiret dileyen bazı kimseler de vardır ki bunların yüzleri suyu hürmetine Allah, Mekke halkını kamilen helak edecek olan bir azabı üzerlerine indirmeyi şimdilik tehir etmiştir. Ancak Allah'tan af ve mağfiret dileyen bu kimseler kimlerdir? Bu hususta müfessirlerin farklı iki görüşleri vardır. Birinci görüşe göre, Allah'tan af ve mağfiret dileyenler, Hazreti Peygamber'e inanan ve onun yolunda giden Müslümanlarıdır. Binaenaleyh Mekke halkı içerisinde böyle Müslümanlar varken, Allah Teâlâ, Mekkelileri toptan helak edecek bir azabı onların üzerine elbette indirmezdi. Diğer bazı müfessirler ise Allah'tan af ve mağfiret dileyenlerin, Beyt'i tavaf ederken istiğfarda bulunan Mekkeli kafirler olduklarını söylemişlerdir. Bunlara göre, istiğfar edenler kafir de olsalar onların istiğfarları, üzerlerinden bazı zararların defedilmesine vesile olur. En azından bunlar iman etmemiş olsalar bile, bunların dünyaya gelecek çocukları mümin ve Müslüman olarak İslam'a hizmet edeceklerdir. Bu iki farklı görüşten birincisi, yani istiğfar edenlerin müminler ve Müslümanlar olduğu görüşü, akla daha yakındır. Ancak doğrusunu şüphesiz en iyi Allah bilir.

Tirmizî (*Sünen*, V. 270)'nin naklettiği bir hadisinde Hazreti Peygamber şöyle buyurmuştur: "Allah Teâlâ, ümmetim için bana iki eman indirdi: *"Allah, içlerinde sen de varken onlara azap edecek değildi. (Keza içlerinde) bağışlanmayı dileyenler olduğu halde, Allah, onların azap vericisi de olmazdı.".* Ben aralarından göçüp gittiğim zaman, onlara kıyamet gününe kadar sürecek istiğfarı bırakmış olacağım.". Gerek ayet-i kerimeden gerekse Hazreti Peygamber'in bu hadisinden şu husus iyice anlaşılmış olmaktadır ki, Hazreti Peygamber'in Rahmet-i Rahmân'a kavuşmasından sonra, bir toplum içinde Allah'a istiğfar edenlerin bulunması halinde, Allah o topluma, onu kamilen helak edecek bir azap indirmeyecektir. Bu O'nun ayet-i kerimedeki vaadi ve sünneti, aynı zamanda sevgili Peygamber'inin de müminlere müjdesidir. Allah, aralarında istiğfar edenlerin de bulunduğu mümin toplumları semavi ve arazî felaketlerden muhafaza buyursun. Amin.

34 Allah Teâlâ, müşriklerin Kur'an-ı Kerim hakkında, *"İstesek, biz de bunun gibisini elbette söyleriz; bu, evvelkilerin masallarından başka bir şey*

değil." dediklerini, onun Allah kelamı olduğunun söylenmesi üzerine de, *"Allah'ım! Bu, senin katından gelen hak ise, üzerimize gökten taş yağdır; yahut bize elim bir azap ver."* dileğinde bulunduklarını zikrettikten ve onların bu dileklerinin gerçekleşmesini geciktiren sebepleri de, aralarında Hazreti Peygamber'in ve istiğfar edenlerin bulunması olarak açıkladıktan sonra, onların küfürlerindeki inat ve ısrarlarından dolayı üzerlerine indirilmesi artık vacip olan helak edici azabın tehir edilmesinden yanlış bir zanna kapılmamaları ihtarında bulunmuştur. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: Allah, neden onların üzerine hak ettikleri bu azabı indirmesin? Hem de, Hazreti Peygamber'in ve Müslümanların, yeryüzünde ilk olarak inşa edilmiş olan Beytullah'a, yani Mescid-i Haram'a girmelerine ve orada Allah'a ibadet etmelerine engel olup dururlarken... Kızgın kumlar üzerinde çırılçıplak yatırıp üzerlerinde ağır taşlar koyarak müminlere hiç kimsenin aklına gelmeyen en ağın işkenceleri yaparlarken... Üstelik onlar, yanında durdukları Mescid'in bakıcıları da değillerdir; zira oranın bakıcısı olabilmek için iman ve takva sahibi olmak gerekir. Bunların ise, kendilerinin de çok iyi bildikleri gibi, küfürden başka ne özellikleri vardır? Allah, onları, gökten veya ayaklarının altından getireceği bir azap ile helak etmeye elbette kadirdir. Buna kim engel olabilir?

35 Eğer onlar, Mescid yanında dua ediyorlarsa, bu dua da, onların ıslık çalmalarından ve el çırpmalarından başka bir şey değildir. Kısacası onları, Allah katında sevimli gösterecek ve hak ettikleri azaptan kurtaracak hiçbir olumlu davranışları yoktur. O halde ey kafirler! Bedir Savaşı'na kadar tehir edilmiş olan hak ettiğiniz bu azabı, şimdi bu savaşta, bir kısmınız öldürülerek, bir kısmınız da esir edilip hezimete uğrayarak tadın. Geride kalanlarınız ise, Mekke'nin Müslümanlar tarafından fethedilmesine ve en azılı olanlarınızın da kılıçtan geçirilmesine kadar sabretsinler. İşte o zaman, istediğiniz azap üzerinize gelecek ve kökünüz tamamıyla kurutulmuş olacaktır.

Bilindiği gibi Bedir Savaşı, müşriklerin hezimetiyle sonuçlanmıştır. Çok geçmeden de Mekke Hazreti Peygamber tarafından fethedilmiş, müşriklerin bir kısmı öldürülmüş, bir kısmı da eman dileyerek Müslüman olmuştur. Bu, aynı zamanda, Arap Yarımadası'nda şirkin de sonu olmuştur.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ لِيَصُدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ ۚ فَسَيُنْفِقُونَهَا ثُمَّ تَكُونُ عَلَيْهِمْ حَسْرَةً ثُمَّ
يُغْلَبُونَ ۗ وَالَّذِينَ كَفَرُوا إِلَىٰ جَهَنَّمَ يُحْشَرُونَ ﴿٣٦﴾ لِيَمِيزَ اللَّهُ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ وَيَجْعَلَ الْخَبِيثَ
بَعْضَهُ عَلَىٰ بَعْضٍ فَيَرْكُمَهُ جَمِيعًا فَيَجْعَلَهُ فِي جَهَنَّمَ ۚ أُولَٰئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٣٧﴾

[36] O küfredenler, mallarını, (insanları) Allah'ın yolundan çevirmek için sarfetmektedirler. Daha da sarfedeceklerdir. Fakat sonra bu, kendilerine pişmanlık olacak, sonra da mağlup olacaklardır. Nihayet bu küfredenler, cehenneme sürüleceklerdir.

[37] (Onların cehenneme sürülmeleri), Allah'ın, murdarı temizden ayırması ve murdarı birbiri üzerine yığarak hepsini birden cehennemde toplaması içindir. İşte asıl ziyana uğrayanlar bunlardır.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, müşriklerin Kur'an'ın geçmiş milletlerin masallarından ibaret olduğuna inandıklarını, onun Allah kelamı olduğu söylendiği zaman da eğer Kur'an, Allah katından gelmiş bir hak ise üzerlerine taşlar yağdırılmasını, yahut elim bir azap verilmesini isteyerek küfürlerini açıkça ortaya koyduklarını zikrederek, aslında istedikleri bu azabı onların hak etmiş olduklarını; fakat içlerinde Peygamber ve Allah'a istiğfar edenler bulunduğu sürece, Mekke halkı üzerine onları kamilen imha edecek bir azap indirmeyeceğini, yoksa müşriklere azap etmemek için küfürden başka hiçbir özelliklerinin bulunmadığını, hatta Beyt yanındaki dualarının bile ıslık çalmaktan ve el çırpmaktan başka bir şey olmadığını açıkladıktan sonra yukarıdaki ayetlerinde, inanç ve itikat yönünden azabı hak etmiş olan müşriklerin, sahip oldukları mal ve mülk yönünden de hiçbir hayırlı amele sahip olmadıklarını, zira bütün mallarını insanları Allah'ın yolundan çevirmek için sarfettiklerini, bu yüzden de cehennem azabını hak ettiklerini açıklamıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[36] O küfredenler, mallarını, (insanları) Allah'ın yolundan çevirmek için sarfetmektedirler. Daha da sarfedeceklerdir. Fakat sonra bu, kendilerine pişmanlık olacak, sonra da mağlup olacaklardır. Nihayet bu küfredenler, cehenneme sürüleceklerdir.

[37] (Onların cehenneme sürülmeleri), Allah'ın, murdarı temizden ayırması ve murdarı birbiri üzerine yığarak hepsini birden cehennemde toplaması içindir. İşte asıl ziyana uğrayanlar bunlardır.

36 Ayet-i kerime, taşıdığı mana itibarıyla umumi ise de müfessirler onu, İbn İshak tarafından nakledilen bir habere istinaden, Bedir'de hezimete uğrayan müşriklere tahsis etmişler ve onlar hakkında nazil olduğunu söylemişlerdir. İbn İshak'ın bu haberine göre, Bedir Savaşı sona erip savaştan sağ kurtulan müşrikler Mekke'ye döndüklerinde, ticaret kervanıyla kıyı yolunu takiben Şam'dan gelen Ebû Süfyân da Mekke'ye dönmüş bulunuyordu. Abdullah İbn Ebî Rabî'a, İkrime İbn Ebî Cehil ve Safvân İbn Umeyye, Bedir Savaşı'nda babalarını, kardeşlerini ve oğullarını kaybetmiş olan müşrikleri de yanlarına alarak Ebû Süfyân'a ve ticaret kervanında malı olanlara gelerek: Ey Kureyş! Muhammed sizden intikamını almış ve sizin ileri gelenlerinizi öldürmüştür. Biz de bu hezimetin ve ölülerimizin intikamını Muhammed'ten almalıyız. Bunun için kervandaki bu mallarınızla bize yardımcı olun, demişler; mal sahipleri de onların bu isteklerini kabul etmişler ve mallarını Müslümanlarla yapacakları savaş hazırlıklarında sarfedilmek üzere bağışlamışlardır. İşte bundan sonradır ki Allah Teâlâ, kafirlerin, mallarını, insanları Allah'ın yolundan uzaklaştırmak için sarfettiklerini ve bundan sonra da sarfetmeye devam edeceklerini haber veren bu ayetini indirmiştir. Filhakika Bedir hezimetinden çok kısa bir süre sonra da, bu hezimetin intikamını almak maksadıyla hazırlığa girişen Kureyş, kuvvetli bir ordu ile harekete geçmiş ve İslam tarihinin meşhur Uhud Savaşı'nı çıkarmıştır. Ancak bu savaşta da Bedir'de olduğu gibi hezimete uğramış olmakla beraber, bazı Müslüman askerlerin ganimet tutkusuyla terketmemeleri gereken nöbet yerlerini terketmeleri, savaşın seyrini değiştirmiş ve bir ibret teşkil etmek üzere Müslümanların mağlubiyetiyle neticelenmiştir. Ancak savaş nasıl neticelenirse neticelensin, bu, hiçbir zaman küfrün, iman ve İslam karşısında galip gelmesi ve zafer kazanması manasında değildir. Zira bu dinin asıl sahibi Allah'tır. Kafirler Allah'ın dinini mal ve can sarfederek söndürmek isteseler bile, Allah onu tamamlayacak ve diğer bütün dinlere üstün kılacaktır. Bunu istemeyenler ise, dünyada daima mağlubiyet acısıyla kıvranıp rezil ve rüsvay olacaklar ve her seferinde, canlarını ve mallarını bir hiç uğrunda sarfetmenin pişmanlığını duyacaklardır. Ahirette de cehenneme sürülecek ve ebediyyen orada kalacaklardır.

Müslümanların Allah yolunda mal sarfetmeleri ise, elbette kafirlerin küfür için mal sarfetmeleri gibi değildir. Zira bir Müslüman, malını Allah yolunda sarfettiği zaman, bunun neticesi ya dünya için zafer, ya ahiret için sevap, ya da her ikisi birden hem zafer hem sevap olacaktır ki, bu da dareyn saadeti demektir.

37 Şunu da unutmamak gerekir ki, ayet-i kerimenin de delalet ettiği gibi, Allah Teâlâ zaferi müminlere, hezimeti, mal kaybını ve pişmanlığı kafirlere yazmış, bunu da, iyi ile kötüyü, mümin ile kafiri birbirinden ayırmak, sonra da kötülerin ve kafirlerin hepsini birden cehennemde toplamak için yapmıştır. Zira birbirine aykırı iki şeyin Allah Teâlâ'nin bir hükmü altında birleşmesi mümkün olmadığı gibi, iki zıddın aynı hükümle cezalandırılması da mümkün değildir. Nitekim Allah Teâlâ, Mâide suresinin 100. ayetinde Peygamber'ine hitap ederek, bu gerçeği şöyle açıklamasını emretmiştir: *"(Ey Muhammed!) de ki: İyi ve temiz olan şeyle, kötü ve pis olan şey, kötü ve pis olanın çokluğu hoşunuza gitse bile, bir değildir. Bu itibarla, ey akıl sahipleri, Allah'tan korkun ki kurtuluşa eresiniz."*.

Bilindiği gibi Uhud Savaşı, Bedir'de hezimete uğrayan müşriklerin, Hazreti Peygamber'den ve Müslümanlardan intikam almak için başlattıkları bir savaş idi. Bu savaşta Müslümanlar, müşrikler karşısında Bedir'de olduğu kadar zayıf değillerdi. Bu sebeple savaşa başladıkları zaman hemen üstünlüğü ele geçirmişler ve çok geçmeden de düşmanı bozguna uğratmışlardı. Ne var ki bu bozgun, Hazreti Peygamber'in Uhud dağının çok önemli bir yerine yerleştirdiği okçuların, kendilerine bulundukları yeri terketmemeleri hususunda kati emir vermiş olmasına rağmen, ganimet sevdasına kapılarak yerlerini terketmelerine, bunu fırsat bilen düşman kumandanı Hâlid İbnu'l-Velîd'in de, süvarileriyle Müslümanları arkadan kuşatmasına ve bu arada dağılan düşman askerlerinin toparlanarak Müslümanlara saldırmalarına sebep olmuş, bu ise kazanılan zaferden sonra acı bir mağlubiyet getirmiştir. O halde bu mağlubiyetin asıl sorumluları veya günahkarları, hiç şüphesiz ganimet sevdasına kapılan ve Hazreti Peygamber'in emrini dinlemeyen okçulardır. Bu sebepledir ki Allah Teâlâ, Âl-i İmran suresinin 166. ayetinde *"İki ordunun karşılaştığı gün, başınıza gelen felaket, Allah'ın izniyledir ve mümin olanları ortaya çıkarması içindir. Ve bir de münafık olanları..."* buyurmuştur. İşte Allah Teâlâ'nın, iyi ile kötüyü, mümin ile kafiri birbirinden ayırması, herkesi hak ettiği ve layık olduğu yere yerleştirmesi, sonra da dünyada sahip olduğu inancın ve bu inançla işlediği amelin karşılığını ahirette vermesi içindir. Bu ayırımda mümin, dünyadaki iyi amellerinin karşılığı olarak sayısız nimetleriyle mükafatlandırılmak üzere cennete yerleştirilirken; kafir, küfründeki inat ve ısrarı ve amellerinin kötülüğü yüzünden cezalandırılmak üzere cehenneme sürülecektir. Asıl ziyana uğrayanlar da şüphesiz bunlardır.

قُلْ لِلَّذِينَ كَفَرُوٓا۟ إِن يَنتَهُوا۟ يُغْفَرْ لَهُم مَّا قَدْ سَلَفَ ۖ وَإِن يَعُودُوا۟ فَقَدْ مَضَتْ سُنَّتُ ٱلْأَوَّلِينَ ﴿٣٨﴾ وَقَٰتِلُوهُمْ
حَتَّىٰ لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ ٱلدِّينُ كُلُّهُۥ لِلَّهِ ۚ فَإِنِ ٱنتَهَوْا۟ فَإِنَّ ٱللَّهَ بِمَا يَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٣٩﴾ وَإِن تَوَلَّوْا۟ فَٱعْلَمُوٓا۟
أَنَّ ٱللَّهَ مَوْلَىٰكُمْ ۚ نِعْمَ ٱلْمَوْلَىٰ وَنِعْمَ ٱلنَّصِيرُ ﴿٤٠﴾

[38] (Ey Muhammed!) O küfredenlere, "Eğer (küfürlerine ve düşmanlıklarına) son verirlerse, geçmiş günahlarının bağışlanacağını, yok eğer devam ederlerse, geçmiş kavimlerin (akibetleri hakkında cereyan eden Allah'ın kanununun (ibret almaları için önlerinde) geçtiğini" söyle.

[39] Fitne kalmayıncaya ve din, tamamen Allah'a ait oluncaya kadar onlarla savaş. Eğer vazgeçerlerse, şüphesiz ki Allah, yaptıklarını görmektedir.

[40] Eğer (sizi dinlemekten) yüz çevirirlerse, iyice bilin ki, Allah sizin mevlanızdır. Ne güzel mevla ve ne güzel yardımcı.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, küfürlerinde inat ve ısrar ederek Kur'an-ı Kerim'in Allah katından gelen bir hak olduğunu inkâr edip, onun, geçmiş milletlerin masallarından ibaret olduğunu ileri süren, onun Allah kelamı olduğu söylendiği zaman da eğer böyle ise gökten üzerlerine taş yağmasını, yahut elim bir azap ile cezalandırılmalarını isteyerek inançsızlıklarını teyit eden, bedenî ibadetleri Beyt yanında sadece ıslık çalmak ve el çırpmaktan; mali ibadetleri ise insanları Allah'ın yolundan saptırmak için mal sarfetmekten ibaret olan müşriklerin, küfürlerinde inat ve ısrara devam etmeleri, Peygamber'e ve Müslümanlara karşı başlattıkları savaşlarını sürdürdükleri takdirde, akibetlerinin dünyada mağlubiyet, rezillik ve rüsvaylık; ahirette ise, cehennem azabı olduğunu açıkladıktan sonra, yukarıdaki ayetlerinde, doğru yola irşat etmek ve İslam'a girmelerini sağlamak için onlara rahmet kapısını açmış, küfürlerine ve düşmanlıklarına son verdikleri takdirde, bağışlanacaklarını müjdelemiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[38] (Ey Muhammed! O küfredenlere, "Eğer (küfürlerine ve düşmanlıklarına) son verirlerse, geçmiş günahlarının bağışlanacağını, yok eğer devam ederlerse, geçmiş kavimlerin (akibetleri hakkında cereyan eden Allah'ın) kanununun (ibret almaları için önlerinde) geçtiğini" söyle.

[39] Fitne kalmayıncaya ve din, tamamen Allah'a ait oluncaya kadar onlarla savaş. Eğer vazgeçerlerse, şüphesiz ki Allah, yaptıklarını görmektedir.

[40] Eğer (sizi dinlemekten) yüz çevirirlerse, iyice bilin ki, Allah sizin mevlanızdır. Ne güzel mevla ve ne güzel yardımcı.

38 Allah Teâlâ, Peygamber'ine hitap ederek, Müslümanlara karşı düşmanlıklarını sürdüren ve onlarla savaşan Kureyş kafirlerini bir daha uyarmasını emretmiş ve buyurmuştur ki: Küfür üzerindeki inat ve ısrarlarına, sana ve Müslümanlara karşı sürdürdükleri düşmanlıklarına ve insanları Allah'ın yolundan saptırma gayretlerine son vererek İslam'a girer, Allah'a ve Resulüne itaat ederlerse, Allah, daha önceki küfürlerinden kaynaklanan bütün günahlarını ve hatalarını bağışlar; Allah'ın Resulü ve müminler de bağışlarlar; ahirete intikal etmiş kan ve mal alacaklarını onlardan talep etmezler.

Allah Teâlâ'nın, küfürden sonra imana ve İslam'a yönelen insanlar hakkındaki bu müjdesini, Hazreti Peygamber'den sahih olarak rivayet edilen hadislerinde de görmek mümkündür. Buhârî (*Sahih,* VIII. 49) ve Müslim (*Sahih,* I. 111) tarafından nakledilen bir hadisinde Abdullah İbn Mes'ûd (ra) şöyle demiştir: "Ya Resulallah! Cahiliyyede işlediğimiz ameller yüzünden muahaze olunacak mıyız?, diye sorduk. Resulullah (sas.): "İslam'da her işini güzel yapan, cahiliyyede yaptıkları yüzünden cezalandırılmaz. İslam'da kötülük eden kimse ise, evvel ve ahir bütün amellerinden cezalandırılır." buyurdu". Ahmed İbn Hanbel (*Müsned,* IV. 199,304) tarafından nakledilen başka bir hadisinde de, "İslam, kendinden öncekini siler, yok eder; tevbe de kendinden öncekini siler, yok eder." buyurmuştur. Müslim (*Sahih,* I. 112) tarafından nakledilen uzun bir hadiste Amr İbnu'l-Âs (ra) şunları anlatmıştır: "... Bir vakitler Resulullah (sas.)'a benim kadar kin-

dar ve düşman bir kimse yoktu. O zamanlar onu öldürmüş olmam kadar hiçbir şey beni sevindiremezdi. İşte ben bu işi yapıp da bu hal üzere ölmüş olsaydım, muhakkak ateş ehlinden olurdum. Allah, İslam'ı kalbime koyduğu zaman, Resulullah (sas.)'e geldim ve uzat elini sana beyat edeyim, dedim. Hemen sağ elini uzattı. Ben ise elimi tuttum. Bana: Ey Amr, neyin var? diye buyurdu. Ben de, şart koşmak istiyorum, dedim. Neyi şart koşuyorsun? buyurdu. Bağışlanmamı, dedim. Bunun üzerine Resulullah (sas.): Bilmiyor musun ki İslam, kendinden önceki günahları yok eder; Hicret, kendinden önceki günahları yok eder; Hac da, kendinden önceki günahları yok eder, buyurdu. Bundan sonra bana, Resulullah (sas.)'den daha sevgili ve gözümde ondan daha yüce hiç kimse kalmamıştı..."

Ayet-i kerimenin ve Hazreti Peygamber'den nakledilen sahih hadislerin de delalet ettiği gibi iman ve İslam, küfür halinde işlenen kötü amellerin bütün günahlarını ve bütün pisliklerini siler, yok eder ve insanı anasından doğduğu ilk günkü gibi temiz bir varlık haline getirir. Fakat küfürlerine tekrar dönerler, yahut evvelki hallerini Peygamber'e ve Müslümanlara karşı içlerinde besledikleri kin ve düşmanlığı sürdürmeye ve onlarla savaşmaya devam ederlerse, Allah da, kendisine şirk koşan, Peygamberler'inin bir kısmını yalanlayıp bir kısmını da öldüren geçmiş kavimler hakkındaki hükmünü icra eder: Onları başka kavimler eliyle cezalandırdığı gibi, üstlerinden veya ayaklarının altından vereceği azap ile helak eder. Bu, Allah Teâlâ'nın hiç değişmeyen bir sünnetidir. Nitekim Kureyş, Bedir günü, kendisinden sayıca az olan Müslümanlar karşısında hezimete uğramış, bir kısmı esir edilirken, içlerinde eşrafın da bulunduğu birçokları da öldürülmüştür. Bu, hiç şüphesiz Allah Teâlâ'nın Peygamber'ine ve onunla birlikte Kureyş'e karşı savaşan müminlere yardım etmesiyle ulaşılan bir neticedir. Nitekim Allah Teâlâ da Gafir suresinin 51. ayetinde bu gerçeğe işaret etmiş ve şöyle buyurmuştur: *"Şüphesiz biz, Peygamberler'imize ve iman edenlere, hem dünya hayatında hem de şahitlerin şahitlik etmek üzere dikilecekleri kıyamet gününde yardım ederiz."*.

39 Allah Teâlâ, müşriklerin küfürlerine ve düşmanlıklarına son verip Hazreti Peygamber'le ve Müslümanlarla savaşmaktan vazgeçmeleri halinde, geçmiş günahlarının bağışlanacağını, fakat küfürlerine tekrar döndükleri takdirde, haklarındaki hükmün geçmiş kavimlerden Peygamberler'ini yalanlayan ve onlarla savaşanların hükmü olduğunu açıkladıktan sonra, bu hükmün, küfürlerinde inat ve ısrar eden müşrikler hakkında da uygulanmasını emretmiş ve buyurmuştur ki: Ey Muhammed! Ey Müslümanlar! Yeryüzünde şirk kalmayıncaya ve Allah'tan başka hiçbir şeye ibadet edilmeyinceye, mümin dinini terketmesi için tehdit edilmekten ve öldürülmekten vazgeçilinceye ve Arap Yarımadası'nda İslam'dan başka din kalmayıncaya kadar müşriklerle savaşın. Eğer bu savaş neticesinde, onlar da küfürlerinden vazgeçerlerse, onları kendi hallerine bırakın. Her ne kadar siz onların iman ve küfür olarak kalplerinde neyi gizlediklerini bilemeseniz bile, Allah onların ne olduklarını ve ne yaptıklarını elbette çok iyi bilmektedir. Bu itibarla onları zorlayarak ve tehdit ederek İslam'a sokmaya çalışmayın. Bakara suresinin 256. ayetinde de belirtildiği gibi *"Dinde zorlama yoktur: Hak yol, batıl yoldan ayrılmıştır."*. Siz onları ölümle tehdit ederek İslam'a girmeleri için zorladığınız takdirde, yapacakları şey ölüm korkusuyla İslam'a girdiklerini itiraf etmek; fakat küfürlerini de kalplerinde gizlemek olacaktır. Bu sebepledir ki dinde zorlamanın hiçbir faydası yoktur. Bu itibarla ey Muhammed, onları, *"Rabbinin yoluna, hikmetle ve güzel öğütle davet et. Onlarla en güzel bir şekilde münakaşa et. Şüphesiz kendi yolundan sapanları en iyi bilen Rabbindir; doğru yolda olanları da en iyi O bilir."*. (Nahl suresi, 125). *"Eğer tevbe ederler, namazı dosdoğru kılarlar ve zekatı da verirlerse, artık yollarını serbest bırakın."*. (Tevbe suresi,

5). Buhârî (*Sahih*, v. 88) ve Müslim (*Sahih*, I. 96) tarafından nakledilen bir hadisten öğrendiğimize göre, Usâme İbn Zeyd (ra), bir baskın sırasında, *lâ ilahe illallah* diyen bir kimseyi öldürmüş, içine düşen bir şüphe dolayısıyla da bunu Hazreti Peygamber'e anlatmıştı. Hazreti Peygamber, *lâ ilahe illa'llah* dediği halde onu niçin öldürdün? diye sorunca da, Usâme, silah korkusuyla bunu söylemiştir, cevabını vermişti. Bunun üzerine Hazreti Peygamber: "Onu kalben söyleyip söylemediğini anlamak için kalbini mi yardın? buyurmuş ve bu sözünü müteaddit defalar tekrarlamıştır. Öyle ki Usâme, üzüntüsünden, o gün Müslüman olma temennisinde bulunmuştur.

40 Bütün bunlara rağmen, davetinize kulak asmazlar, sizi dinlemekten yüz çevirirler ve küfürlerinden de vazgeçmezlerse, artık onları umursamayın ve onlardan korkmayın. Çünkü Allah sizin dostunuzdur ve size yardım edecek olan da O'dur. Binaenaleyh O'nun yardımına güvenin. O yardım ettikten sonra, hiç kimse ve hiçbir güç, O'na karşı galip gelemez. O ne güzel bir yardımcıdır.

وَاعْلَمُوٓا اَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَاَنَّ لِلّٰهِ خُمُسَهُ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبٰى وَالْيَتٰمٰى وَالْمَسٰكِينِ وَابْنِ
السَّبِيلِ اِنْ كُنْتُمْ اٰمَنْتُمْ بِاللّٰهِ وَمَٓا اَنْزَلْنَا عَلٰى عَبْدِنَا يَوْمَ الْفُرْقَانِ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعٰنِ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ
قَدِيرٌ ﴿٤١﴾

[41] Şunu da bilin ki, eğer Allah'a ve (hak ile batılın) ayrıldığı gün, iki topluluğun karşılaştığı (Bedir) günü kulumuza indirdiğimiz (ayetlere) iman etmişseniz, (savaşta) ganimet olarak aldığınız bir şeyin beşte biri, mutlaka Allah'a, Resulüne, hısımlara, yetimlere, yoksullara ve yolculara aittir. Allah her şeye kadirdir.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, Müslümanlara, yeryüzünde fitne kalmayıncaya, din yalnız Allah'ın dini oluncaya, hiçbir Müslüman, dininden ve imanından döndürülmek için tehdit ve işkenceye maruz bırakılmayıncaya kadar savaşmalarını emrettikten ve bu savaşların, sırf Allah için ve imanın zaferi için yapılması halinde, Allah'ın kendilerine mutlaka yardım edeceğini haber verdikten sonra, konunun tabii olarak zaferle neticelenen savaşların getireceği ganimetlere intikal etmesi dolayısıyla, yukarıdaki ayetinde savaşlardan sonra ele geçirilen ganimetler hakkındaki hükmünü bildirmiş ve bu ganimetlerin nasıl taksim edilmesi gerektiğini açıklamıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[41] Şunu da bilin ki, eğer Allah'a ve (hak ile batılın) ayrıldığı gün, iki topluluğun karşılaştığı (Bedir) günü kulumuza indirdiğimiz (ayetlere) iman etmişseniz, (savaşta) ganimet olarak aldığınız bir şeyin beşte biri, mutlaka Allah'a, Resulüne, hısımlara, yetimlere, yoksullara ve yolculara aittir. Allah her şeye kadirdir.

41 Bilindiği gibi Allah Teâlâ, bu surenin ilk ayetinde, Hazreti Peygamber'e yöneltilen ve ganimet manasına gelen *Enfâl* ile ilgili soruları cevaplamış ve Enfâl hakkındaki hükmün Allah'a, taksiminin de Resulüne ait olduğuna delalet edecek manada *"Enfâl, Allah'a ve Resulüne aittir."* buyurmuş, fakat bu hükmün ne olduğunu açıklamamıştı. Allah Teâlâ, yalnız Müslümanlara helal kıldığı ganimetlerle ilgili hükmünü bu ayetinde açıklamış ve bu hükme uygun taksimini de Peygamber'ine bırakmıştır. Buna göre, bir savaş neticesinde ele ge-

çirilen ganimetler beş kısma ayrılacaktır. Bu beş kışmın *humus* denilen beşte biri, ayet-i kerimede zikredilenlere, yani Allah'a, Resulüne, hısımlara, yetimlere, yoksullara ve yolculara aittir. Geride kalan beşte dördü ise, ayet-i kerimede kimlere ait olduğu açıkça zikredilmemekle beraber, *"Ganimet olarak aldığınız"* ibaresinin de delalet ettiği gibi, o ganimetleri savaşarak ele geçiren orduya aittir.

Ayet-i kerimede, beşte bir içinde yer alan ve Allah'a ait olduğu belirtilen hisse hakkında değişik görüşler ileri sürülmüştür. Bazılarına göre Allah'ın hissesi, Kâbe'ye tahsis edilir ve onun onarımında kullanılır. Diğer bazıları ise, Kâbe olsun, diğer mescitler olsun, hepsinin de onarımından Müslümanların sorumlu olduklarını, dolayısıyla, ganimetteki Allah'a ait olan hissenin mescitlere tahsisine gerek olmadığını ileri sürmüşlerdir. Her ne kadar ayet-i kerimede, beşte bir hissenin Allah'a, Rasulüne, hısımlara, yetimlere, yoksullara ve yolculara ait olmak üzere altı isim zikredilmişse de, bunların başında yer alan Allah ismi, teberrüken zikredilmiştir; zira bütün mülkün sahibi zaten Allah Teâlâ'dır ve O'ndan başka mülk sahibi yoktur. Buna göre ganimetin beşte bir hissesi, Allah isminden sonra zikredilen beş sınıfa aittir ki, bunlar, Resulü (sas.), hısımları, yetimler, yoksullar ve yolculardır.

1) Hazreti Peygamber'in hissesi, beşte birin içinden kendisine düşen hissedir ve onu dilediği gibi kullanır.

2) Hazreti Peygamber'in hısımları ise, Buhârî (*Sahih,* IV. 57; V. 79)'nin Cübeyr İbn Mut'ım'den naklettiği bir hadise istinaden Haşimoğulları ile Muttaliboğullarıdır ve dolayısıyla humus, bunlar arasında taksim edilir. Bu hadiste Cübeyr şunları anlatmıştır: Ben ve Osman İbn Affân, Resulullah (sas.)'e yürüyerek gittik ve: Ya Resulallah! Hayber ganimetinin beşte birinden Muttaliboğullarına verdin de bizi terkettin. Biz ve onlar aynı derecede değil miyiz? dedik. Bunun üzerine Resulullah (sas.) şöyle buyurdu: "Muttaliboğulları ile Haşimoğulları aynı şeydir.". Bu hadisin Nesâî (*Sünen,* VII. 131)'de gelen bir rivayetinde Hazreti Peygamber'in "Muttaliboğulları ve Haşimoğulları, cahiliyette ve İslam'da benden hiç ayrılmadılar." buyurduğu da nakledilmiştir.

Hadisten de anlaşıldığı gibi, Hazreti Peygamber, Muttaliboğullarına ve Haşimoğullarına humustan verdiği halde, hadisin ravisi olan Cübeyr İbn Mut'im'ın mensubu olduğu Nevfeloğullarına ve Osman İbn Affân'ın mensup olduğu Abdu Şemsoğullarına humustan hiçbir şey vermemiştir. Oysa Buhârî (*Sahih,* IV. 57)'nin mezkur hadisi naklettikten sonra İbn İshak'a dayanarak verdiği habere göre, Abdu Şems ile Haşim ve Muttalib, anabir kardeştiler; Nevfel ise, onların bababir kardeşleri idi. Kısacası hepsi de kardeş oldukları halde, hadiste de açıklandığı gibi, Muttaliboğulları ve Haşimoğulları, cahiliyette ve İslam'da daima Hazreti Peygamber'in yanında yer almışlar ve onu koruyup desteklemişler, Abdu Şemsoğulları ve Nevfeloğulları ise, diğerlerinden ayrılarak Hazreti Peygamber'e karşı savaşmışlar, savaşmaları için Kureyş'i de teşvik etmişlerdir. Bu durum gözönünde bulundurulursa humusun taksiminde Hazreti Peygamber'in Muttalib ve Haşimoğullarını diğerlerinden niçin ayırdığı kolayca anlaşılır.

Hazreti Peygamber'in vefatından sonraki tatbikatla ilgili olarak imamlar farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. İmam Şâfiî, ayet-i kerimenin zahirine uygun olarak ganimetleri yine beşe taksim etmiştir. Ona göre, Hazreti Peygamber'in hissesi, cihad için silah vs. alımı gibi Müslümanların ihtiyaçlarına sarfedilir. Hısımların hissesi ise, ikiye bir oranında fakirleriyle zenginleri arasında taksim edilir. Diğer üç hisse de, ayet-i kerimede açıklandığı gibi, yetimlere, yoksullara ve yolculara verilir.

İmam Ebû Hanife'ye göre, Hazreti Peygamber'in vefatı dolayısıyla, gerek onun ve gerekse hısımlarının hissesi sakıt olur. Humus, üçe taksim edilir ve yetimlere, yoksullara ve yolculara verilir.

İmam Mâlik ise, Hazreti Peygamber'in vefatından sonraki tatbikatla ilgili hükmün, zama-

nın imamına terkedilmesi gerektiği görüşünü ileri sürmüştür. Ona göre imam neye hükmederse, ona uyulur.

3) Ganimette hissesi olan başka bir sınıf, yetimlerdir ki, bunlar babalarını kaybetmiş Müslüman çocuklarıdır.

4) Yoksullar, ihiyaç içinde bulunan ve dilenmekten de utanan Müslümanlardır ve bunların da ganimette hisseleri vardır.

5) Beşinci sınıf ise yolda parasız kalmış, yakınlarıyla da irtibatlarını kaybetmiş olan kimselerdir ki, kendilerine yardım edilmediği takdirde, hayatlarının tehlikeye düşmesi ihtimali vardır. Bu gibilere ganimetten hisse verilmek suretiyle gidecekleri yere ulaşmaları sağlanır.

Allah Teâlâ, ganimetler hakkındaki hükmü açıkladıktan sonra bu hükmün ciddi olarak tatbik edilmesini sağlamak ve özellikle humusun taksimi sırasında, hilekarlığa veya hıyanete teşebbüsle Allah'ın hududunu tecavüz etmekten sakındırmak için imanı şart olarak hatırlatmış ve "Eğer Allah'a, ahiret gününe ve hak ile batılı birbirinden ayırdığımız, müminlerle kafirlerin karşı karşıya geldikleri, kafirlere karşı müminlere yardım ettiğimiz Bedir günü Resulüme indirdiğim ayetlere gerçekten iman etmişseniz, ganimetler hususundaki bu hükme uyun." buyurmuştur. Buna göre ayet-i kerimenin genel manasının Bedir günü olan şeyler hakkında topluca bilgi vermek değil; fakat müminleri, Allah'ın hududunu tecavüz etmekten sakındırmaktır. Zira bu hududu tecavüz etmekten sakınmanın başlıca şartı imandır. İnsan, ancak imanı sayesinde Allah'ın emir ve nehiylerine tabi olur. Eğer Müslümanım dediği halde, Allah'ın emir ve nehiylerine uymuyor, farzını gönül rahatlığı içinde terkedip haramını da yine gönül rahatlığı içinde işleyebiliyorsa, onda, farza ve harama uymasını sağlayacak iman gücünün bulunmadığı kolayca anlaşılır. Buhârî (*Sahih,* I. 19) ve Müslim (*Sahih,* I. 47)'in İbn Abbas'tan (ra) naklettikleri uzunca bir hadisten öğrendiğimize göre, Rabia kabilesine mensup bir heyet Resulullah (sas.)'e gelmiş ve ondan bazı öğütler almak istediklerini söylemişlerdi. Bunun üzerine Resulullah (sas.) onlara bir olan Allah'a imanı emrettikten sonra "Allah'a iman etmenin ne demek olduğunu bilir misiniz?" diye sormuş, onların da "Allah ve Resulü daha iyi bilir." demeleri üzerine: "Allah'tan başka İlah olmadığına ve Muhammed'in O'nun Resulü olduğuna şehadet etmek, namazı kusursuz kılmak, zekatı eda etmek, Ramazan orucunu tutmak ve ganimetin beşte birini vermek." buyurmuş, sonra da onları dubbâ'dan, hantem'den ve muzeffet'ten (yani içlerinde şıra veya şarap kurulan testilerden) menetmiştir.

إِذْ أَنْتُمْ بِالْعُدْوَةِ الدُّنْيَا وَهُمْ بِالْعُدْوَةِ الْقُصْوَى وَالرَّكْبُ أَسْفَلَ مِنْكُمْ وَلَوْ تَوَاعَدْتُمْ لَاخْتَلَفْتُمْ فِي
الْمِيعَادِ وَلَٰكِنْ لِيَقْضِيَ اللَّهُ أَمْرًا كَانَ مَفْعُولًا لِيَهْلِكَ مَنْ هَلَكَ عَنْ بَيِّنَةٍ وَيَحْيَىٰ مَنْ حَيَّ عَنْ بَيِّنَةٍ وَإِنَّ
اللَّهَ لَسَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٤٢﴾ إِذْ يُرِيكَهُمُ اللَّهُ فِي مَنَامِكَ قَلِيلًا وَلَوْ أَرَاكَهُمْ كَثِيرًا لَفَشِلْتُمْ وَلَتَنَازَعْتُمْ فِي
الْأَمْرِ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ سَلَّمَ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٤٣﴾ وَإِذْ يُرِيكُمُوهُمْ إِذِ الْتَقَيْتُمْ فِي أَعْيُنِكُمْ قَلِيلًا
وَيُقَلِّلُكُمْ فِي أَعْيُنِهِمْ لِيَقْضِيَ اللَّهُ أَمْرًا كَانَ مَفْعُولًا وَإِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ ﴿٤٤﴾

[42] (Bedir günü) siz, vadinin yakın bir kenarında idiniz; onlar da uzak bir yanında idiler; kervan ise, sizden daha aşağıda bulunuyordu. Sözleşmiş olsanız bile, buluşma vaktinde yine de

ayrılığa düşerdiniz. Fakat Allah, yapılmış olması gereken bir işi gerçekleştirmesi ve böylece helak olacak kişinin apaçık bir delille helak olması, yaşayacak olan kişinin de keza apaçık bir delille yaşaması için (sizi, savaş alanında böylece yerleştirmişti). Allah, şüphesiz, her şeyi hakkıyla işiten, hakkıyla bilendir.

[43] Allah, onları uykunda sana (sayıca) az göstermişti. Eğer onları sana çok gösterseydi, muvaffak olamazdınız ve savaş işinde birbirinizle çekişirdiniz. Fakat Allah, (sizi bundan) kurtarmıştı. O, şüphesiz, göğüste olanları hakkıyla bilir.

[44] Allah, işlenmesi gereken bir işi gerçekleştirmesi için (savaş alanında) karşılaştığınızda, onları gözlerinizde size az gösteriyor, sizi de onların gözlerinde azaltıyordu. Zaten bütün işler Allah'a döndürülür.

Bedir günü, İslam tarihinde, Hazreti Peygamber tarafından Medine'de kurulan ilk şehir devletinin 310 kişilik ordusuyla Mekkeli müşriklere karşı çıktığı ve Hazreti Peygamber'in de ordusunun başında kumandan olarak ilk defa hazır bulunduğu bir savaştır. Yukarıda da açıkladığımız gibi Müslümanlar, bu savaşa, müşriklerden çok daha az sayıda bir askerle katılmış olmalarına rağmen, Allah Teâlâ'nın çeşitli şekillerde onlara yardımı sayesinde müşrikleri hezimete uğratmışlar, başlarında bazı azılı kafirler de dahil olmak üzere onların bir kısmını öldürmüşler, bir kısmını esir etmişlerdir; kurtulabilenler ise, Mekke'ye perişan bir halde geri dönmüşlerdir. Bu savaşta, Müslümanların hezimete uğrayan Mekkeli müşriklerden ele geçirdikleri ganimetlerle ilgili olarak Hazreti Peygamber'e yönelttikleri sorular dolayısıyla, bu soruları cevaplandıran Enfâl suresinin ilk ayetleri nazil olmaya başlamış, bunu, Allah Teâlâ'nın melekleriyle Müslümanlara nasıl yardım ettiğini açıklayan ve savaşın kazanılmasında titizlikle uyulması gerekli kuralları gösteren ayetler takip etmiştir.

Yukarıdaki ayet-i kerimeler de, yine Bedir Savaşı ile ilgilidir. Allah Teâlâ, daha önceki ayetinde, ganimetlerin taksimiyle ilgili hükmünü açıkladıktan sonra, bu ayetlerinde, Bedir günü iki ordunun Bedir'de nasıl mevzilendiğini açıklamış ve Müslümanların zaferiyle neticelenen bu mevzilenmeyi, onlara şükretmelerini gerektiren büyük bir nimet ihsanı olarak hatırlattıktan sonra, onları zafere ulaştıran diğer İlahî tezahürleri zikretmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[42] (Bedir günü) siz, vadinin yakın bir kenarında idiniz; onlar da uzak bir yanında idiler; kervan ise, sizden daha aşağıda bulunuyordu. Sözleşmiş olsanız bile, buluşma vaktinde yine de ayrılığa düşerdiniz. Fakat Allah, yapılmış olması gereken bir işi gerçekleştirmesi ve böylece helak olacak kişinin apaçık bir delille helak olması, yaşayacak olan kişinin de keza apaçık bir delille yaşaması için (sizi, savaş alanında böylece yerleştirmişti). Allah, şüphesiz, her şeyi hakkıyla işiten, hakkıyla bilendir.

[43] Allah, onları uykunda sana (sayıca) az göstermişti. Eğer onları sana çok gösterseydi, muvaffak olamazdınız ve savaş işinde birbirinizle çekişirdiniz. Fakat Allah, (sizi bundan) kurtarmıştı. O, şüphesiz göğüste olanları hakkıyla bilir.

[44] Allah, işlenmesi gereken bir işi gerçekleştirmesi için (savaş alanında) karşılaştığınızda, onları gözlerinizde size az gösteriyor, sizi de onların gözlerinde azaltıyordu. Zaten bütün işler Allah'a döndürülür.

42 Ey müminler! Bedir günü, yüreklere korku salan o savaşın cereyan ettiği gün, sizden üç kat daha çok askere ve kuvvete sahip bulunan

ve düşmanlarınız olan Mekkeli müşriklerle karşı karşıya geldiğiniz o dehşet verici anı hatırlayın ve Rabbinizin size ihsan ettiği zaferden dolayı O'na şükredin. Hani siz o gün, Medine'den çıkmış ve Bedir'de vadinin Medine'ye yakın olan tarafında mevzilenmiştiniz. Bulunduğunuz arazi, ayakta durmayı güçleştiren kaygan kumların kapladığı bir yerdi. Müşrikler ise, Medine'den uzak, vadinin Mekke tarafında ve suya yakın bir yerde mevzilenmişlerdi. Başlarında Ebû Süfyân'ın bulunduğu kırk kişilik bir koruma görevlisinin nezaretinde Şam'dan Mekke'ye dönen ticaret kervanı da, sizden daha aşağıda deniz kıyısını takiben yoluna devam ediyordu. Eğer siz ve müşrikler, bir yerde savaşmak üzere belirli bir saat tespit edip o saatte karşılaşmak için sözleşmiş olsaydınız, hem düşman karşısında sayınızın azlığından ve kuvvetinizin zayıflığından hem de savaş için hazırlıksız olmanızdan ve savaş korkusundan tayin edilen vakitte ihtilafa düşer, onların Peygamber'le savaşmayı ve onu ortadan kaldırmayı çok istemelerine rağmen, siz, belki de onlarla hiç karşılaşmazdınız. Fakat yapılacak bir iş vardı ve bunun mutlaka yapılması gerekiyordu. O da, İslam'ın tamamlanarak yüceltilmesi ve İslam ehlinin zaferi; şirkin ise, ortadan kaldırılması ve müşriklerin zelil ve hakir olarak helak edilmeleri için, sizin onlarla herhangi bir sözleşmeye girişmeden ve onların size nisbetle gücü ve kuvveti hakkında herhangi bir bilgiye sahip olmadan, sadece Allah'ın ilmi dâhilinde ve O'nun takdir ettiği bir anda onların karşısına çıkmanızdı.

Filhakika savaş, Müslümanların iradesi dışında ve sadece Allah'ın takdir ve tayin ettiği şekilde cereyan etmişti. Zira daha önce de açıkladığımız gibi, Hazreti Peygamber, başlarında Ebû Süfyân'ın bulunduğu kırk kişilik bir muhafız birliğinin nezaretinde Şam'dan gelen Mekkeli müşriklere ait bir ticaret kervanını vurmak için hazırlık yapmış ve 310 kişilik bir kuvvet hazırlayarak yola çıkmıştı. O bu hazırlığı yaparken, casusları sayesinde durumdan haberdar olan Ebû Süfyân ise, hemen Mekke'yi haberdar etmiş ve Ebû Cehil kumandasında 900-1000 kişilik bir kuvvetin hazırlanmasını ve Bedir istikametinde yola çıkmasını sağlamıştı. Hazreti Peygamber ve ashabı bunu haber alınca, iki yol ayırımıyla karşı karşıya gelmiş oluyorlardı. Ya başlangıçta niyet ettikleri yola devam ederek deniz kıyısını takip eden Ebû Sufyân'ın kervanını vurmak, ya da Bedir'e doğru gelmekte olan müşrik ordusuna karşı çıkmak ve onlarla savaşmak. Beş ve altıncı ayetlerde de açıklandığı gibi, müminlerden bir grup savaşa katılmayı hiç hoş karşılamıyor, hak apaçık ortaya çıktıktan sonra bile sanki istemeye istemeye ölüme sürükleniyorlarmış gibi, savaşa katılmamak için Hazreti Peygamber'le mücadele ediyorlardı. Allah Teâlâ ise, onların kafirlerle savaşmalarını ve onları Helak ederek küfrü ortadan kaldırmalarını istiyordu. Hakkın gerçekleşmesi ve batılın ortadan kalkması için bu şarttı. İşte Bedir Savaşı, müminlerin iradeleri dışında, fakat Allah'ın iradesi ve onları sevk ve idaresiyle böyle başlamış, yardım istedikleri zaman da, onlara *"Birbiri arkasına göndereceğim bin melekle sizin elbette yardımcınızım."* buyurmuştu. Nitekim Allah Teâlâ bu vaadini gerçekleştirmiş ve mümin kullarına yardım ederek, onları, kendilerinden üç kat daha üstün kuvvete sahip olan düşmanları karşısında muzaffer kılmıştır. Bu bakımdan Bedir Savaşı, İslam tarihinde helak olanların küfürlerinin helak olmalarına; muzaffer olanların da, imanlarının muzaffer olmalarına delil kılındığı ilk büyük savaş olmuştur. Bu delil, aynı zamanda kıyamete kadar hayat hakkına sahip olan iman karşısında, küfrün yine kıyamete kadar mahkum edilişinin en açık ve en kesin delili olmuştur. İşte bu delil ile şu da açık bir şekilde anlaşılmıştır ki, Allah Teâlâ, imanı veya küfrü yönünden değerlendirilmesine yarayacak sözleri kimin söylediğini çok iyi işittiği gibi, kimin de dini adına neler yapıp yapmadığını çok iyi bilir ve her kulunu bu davranışına göre yargılar.

43 Allah Teâlâ, biraz önce de işaret ettiğimiz gi-

bi, Bedir Savaşı'nda, müminlere bin melekle yardım edeceğini vaadetmiş ve bu vaadini yerine getirerek onların savaşı zaferle bitirmelerini sağlamıştır. Ancak O'nun yardımı, sadece melekleri savaş alanına göndermekle tamamlanmış değildi. Nitekim bu ayetinde O'nun, sevgili Peygamber'ine hitap ederek başka bir yardım şeklini açıkladığını görüyoruz. Allah Teâlâ bu ayetinde şöyle buyurmuştur: Ey Muhammed! Uykudaki rüyalarında sana, savaş alanında karşı karşıya geldiğin düşmanlarını sayıca çok az gösteriyorduk. Böylece onların Mekke'den kaç kişi ile geldiklerini kesin olarak bilmediğin için, rüyanda gördüklerinin tesiri altında sayılarının fazla olmadığına ve onlara karşı daha rahat bir galibiyet alabileceğinize inanıyor ve ashabına da bunu haber vererek üzerlerine daha emin bir şekilde gitmeleri için onları cesaretlendirebiliyordun. Eğer onları sayıca sizden çok daha fazla göstermiş olsaydık, ashabın böyle bir kuvvet karşısında cesaretini yitirir ve galibiyet ümidini kaybetmiş olarak önce savaşıp savaşmamak hususunda aralarında ihtilafa düşer, sonra da korku içinde savaş alanından kaçmak zorunda kalırlardı. Fakat Allah, onları size az göstermek suretiyle sizi böyle bir duruma düşmekten kurtarmış, aksine size, sizden sayıca çok daha üstün bir düşman karşısında zafer vermiştir. O, hiç şüphesiz göğüslerde olan bütün sırları bildiği gibi, hangi hal ve şartlarda ne gibi değişikliklere maruz kalacağını da bilir ve onları takdir ettiği istikamette ümit veya ümitsizliklerle doldurur.

44 Ey Muhammed! Ey müminler! Allah, iki ordunun savaş alanında mukadder olan karşılaşmasının gerçekleşmesi ve bu karşılaşma neticesinde İslam'ın ve Müslümanların zaferi; küfrün ve kafirlerin de zelil ve hakir olarak hezimeti için, düşmanla karşılaştığınız zaman onları sizin gözünüzde çok az göstererek sizi cesaretlendirip maneviyatınızı yükseltirken, sizi de onların gözünde çok az göstererek gururlarını artırıp ihtiyatı elden bırakmalarını ve üzerinize savaş için gerekli tedbirleri almadan gelmelerini sağlamıştır.

Burada şunu da hatırlatmak gerekir ki, iki tarafın kendi gözlerindeki birbirleriyle ilgili bu görüntüleri, savaşın henüz fiilen başlamadığı âna aittir. Başka bir ifadeyle her iki taraf da, karşı karşıya geldiği, fakat henüz savaşa başlamadığı sırada birbirini çok az sayıda görmüş ve bu görüş her ikisi üzerinde farklı tesirler husule getirmiştir: Müslümanların düşmanlarını az sayıda görmeleri, onların cesaretlerini, müşriklerin Müslümanları az sayıda görmeleri ise, onların da gururlarını ve tedbirsizliklerini artırmıştır. Filhakika müşrik lider Ebû Cehil, savaşmak üzere karşılarında dikilen Müslümanları bir elin sayılabilen parmakları kadar az görünce, "Bir deve yiyeceği; onları silahla öldürmeyin; yakalayıp bir iple bağlayın." demekten kendini alamamıştır. Ne var ki bu gurur ve tedbirsizlik, hezimetlerinin de başlıca sebebi olmuştur.

Savaş başlamadan iki tarafın birbirine yansıyan bu görüntüleri, savaş başladıktan sonra birdenbire değişmiş, Âl-i İmran suresinin 13. ayetinde de açıklandığı üzere, Allah Teâlâ müşriklere, Müslümanları kendilerinin iki katı olarak göstermiş ve bu üstün kuvvet görünümü ile onların içlerine büyük bir korku ve ümitsizlik salmıştır. Bu korku ve ümitsizlik ise, onların paniğe kapılmalarına sebep olmuş ve 1000 kişi oldukları halde, 300 mümin karşısında, birçok ölü, yaralı ve esir bırakıp kaçmışlardır. Allah Teâlâ, Âl-i İmran suresinin bu ayetinde şöyle buyurmuştur: *"(Bedir Savaşı'nda) karşı karşıya gelen şu iki grupta, sizin için bir ibret vardır: Bir grup, Allah yolunda dövüşür; diğeri ise kafirdir. (Ve bunlar) kendi gözleriyle Müslümanları, kendilerinin iki katı olarak görüyorlardı. Allah, yardımıyla dilediğini destekler. İşte bunda basiret sahipleri için muhakkak bir ibret vardır."*. Allah Teâlâ bütün bunları, hak ile batılı birbirinden ayırmak, imanı küfre galip kılmak ve müminlerin üstün, kafirlerin de zelil ve makhur olduklarını göstermek için yapmıştır. Hiç şüphesiz, bütün işler Allah'a döndürülür; olan her şey, ancak O'nun iradesiyle ve takdiriyle olur. O'nun emri olmadan bu âlemde herhangi bir şeyin olması mümkün değildir.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا لَقِيتُمْ فِئَةً فَاثْبُتُوا وَاذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٤٥﴾ وَأَطِيعُوا اللَّهَ
وَرَسُولَهُ وَلَا تَنَازَعُوا فَتَفْشَلُوا وَتَذْهَبَ رِيحُكُمْ وَاصْبِرُوا إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ ﴿٤٦﴾ وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ
خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بَطَرًا وَرِئَاءَ النَّاسِ وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَاللَّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطٌ ﴿٤٧﴾

[45] Ey iman edenler! Bir toplulukla karşılaştığınız zaman, sebat edin ve kurtuluşa eresiniz diye de Allah'ı çok zikredin.

[46] Allah'a ve Resulüne itaat edin ve birbirinizle çekişmeyin. Aksi halde başarısızlığa uğrarsınız ve kuvvetiniz yokolup gider. Sabredin; şüphesiz ki Allah, sabredenlerle beraberdir.

[47] Çalım satarak ve insanlara gösteriş yaparak ülkelerinden çıkan ve Allah'ın yolundan alıkoyan kimseler gibi olmayın. Allah, onların bütün yaptıklarını çepeçevre kuşatmıştır.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, hakkı batıldan, imanı küfürden ayırarak küfrü ve kafirleri zelil ve hakir etmek; İslam'ı ve Müslümanları da üstün kılıp yüceltmek için Bedir günü, kendileriyle savaşacağı hasımlarını kendi gözlerinde nasıl değişik şekillerde göstererek müminlerin kalplerine ümit ve cesaret, kafirlerin kalplerine de korku ve telaş salarak müminlere yardım ettiğini ve onları zafere ulaştırdığını açıkladıktan sonra yukarıdaki ayetlerinde, mümin kullarına, herhangi bir düşmanla savaşa kalkıştıkları zaman, mutlaka riayet etmeleri gereken iki önemli savaş kuralı öğretmektedir. Bunlardan birincisi, savaş için düşmanla karşı karşıya geldiklerinde sebat göstermek ve bu arada Allah'ı çok zikretmek; ikincisi de, Allah'a ve Resulüne itaat etmek. Allah Teâlâ, bunları emrettikten sonra, kuvvetlerinin yokolup gitmemesi ve neticede başarısızlığa uğramamaları için de onları, aralarında ihtilafa düşmekten menetmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[45] Ey iman edenler! Bir toplulukla karşılaştığınız zaman, sebat edin ve kurtuluşa eresiniz diye de Allah'ı çok zikredin.

[46] Allah'a ve Resulüne itaat edin ve birbirinizle çekişmeyin. Aksi halde başarısızlığa uğrarsınız ve kuvvetiniz yokolup gider. Sabredin; şüphesiz ki Allah, sabredenlerle beraberdir.

[47] Çalım satarak ve insanlara gösteriş yaparak ülkelerinden çıkan ve Allah'ın yolundan alıkoyan kimseler gibi olmayın. Allah, onların bütün yaptıklarını çepeçevre kuşatmıştır.

45 Biraz önce de işaret ettiğimiz gibi, Allah Teâlâ bu ayetleriyle mümin kullarına, düşmanla karşılaşmaları halinde sahip olmaları gereken karşılaşma adabını ve şecaat yollarını öğretmektedir. Bunlar, bir savaşta mutlaka riayet edilmesi gereken ve ihmali halinde bir ordunun mağlubiyetine yol açan çok önemli askerî kurallardır. Allah Teâlâ, ayet-i kerimenin başında *"Ey iman edenler! Bir toplulukla karşılaştığınız zaman sebat edin."* buyurarak uyulması gereken ilk kaideyi zikretmiştir ki, bu kaide, savaşın şiddeti ne olursa olsun, korkuya kapılmadan kaçmayı ve kaçış yollarını akla getirmeden sonuna kadar direnmek ve ona sabretmektir. Nitekim daha önce açıkladığımız 15. ayetinde de aynı konuya işaret ederek *"Ey iman edenler! Küfredenlerle toplu halde karşılaş-*

tığınız zaman, onlara arkanızı dönmeyin." buyurarak müminlerin savaş alanından kaçmalarını menetmişti. Bu bakımdan sebat, savaşın aslı ve zaferin başlıca sebebi savaştan firar ise, Allah'ın ikabını gerektiren en büyük cürüm sayılmıştır. Buhârî (*Sahih*, IV. 9) ve Müslim (*Sahih*, III. 1362) tarafından nakledilen bir hadisten öğrendiğimize göre, Hazreti Peygamber'in ashabından Abdullah İbn Ebî Evfâ şunları anlatmıştır: Resulullah (sas.), düşmanla karşılaştığı gazalarından bazısında (hemen savaşa girmeyip) güneş meyledinceye kadar bekler (düşmanı gözetler)di. Sonra kalkıp askere şöyle hitap ederdi: "Ey insanlar! Düşmanla karşılaşmayı temenni etmeyin; Allah'tan afiyet dileyin. Fakat düşmanla karşılaştığınız zaman da (savaşın şiddetine karşı) sabredin. Şunu da iyice bilin ki cennet, muhakkak kılıçların gölgeleri altındadır.". Daha sonra Resulullah (sas.) tekrar kalkar ve şöyle dua ederdi: "Ey Allahım! Ey Kitab'ı indiren, bulutları hareket ettiren, düşman fırkalarını hezimete uğratan Allahım! Onları hezimete uğrat ve bize yardım eyle.".

Savaşta ihmal edilmemesi gereken diğer bir kaide, gerek dil ile gerekse kalp ile Allah'ı çok zikretmek, dua ederek O'nun yardımını dilemek ve zafer ihsan etmesi için niyazda bulunmaktır. Zira hiçbir zaman unutmamak gerekir ki, Allah'ın yardımı olmadan hiçbir savaş zaferle neticelenmez. Nitekim Bedir Savaşı, bunun en açık delilini teşkil eder. Eğer savaş, sadece asker ve silah çokluğu ile kazanılmış olsaydı, müşrikler bu savaşta hezimete uğramazlar, Müslümanlar da onların karşısında öyle bir zafer elde edemezlerdi. Fakat sadece Allah'ın yardımı sayesindedir ki müminler, gerek sayı ve gerekse silah ve teçhizat yönünden kendilerinden üç kat daha kuvvetli olan müşrikler karşısında zafer kazanmışlardır. İşte bu hususu gözönünde bulundurarak savaşta Allah'ın zikrini ihmal etmemek gerekir. Zira savaş anında Allah'ın zikrinde, askerin imanına, ubudiyyetine, tevekkülüne ve her neticeyi O'nun takdir ve iradesine bırakmaya delalet eden bir mana vardır. O'nun zikriyle kalpler mutmain olur; zafer ve kurtuluş ümidi ile dolar; dua ise, onu, içini dolduran korkudan arındırır; Allah yolunda ölümü tatlandırır.

46 Savaşın üçüncü kaidesi, kulun kendisine emrolunan ve nehyolunan her şeyde Allah'a ve Resulüne itaattir. Zira Allah, her neyi emretmişse, mümin onu yapmakla mükelleftir; çünkü imanın şartı budur. Keza Allah her neden nehyetmişse, mümin ondan sakınmak zorundadır ve bu da imanın şartıdır. Allah'ın emir ve nehiylerine uymayan ve onlara kulak asmayan bir insanın, mümin olduğunu iddia etmesi kadar gülünç bir şey tasavvur olunamaz. Bundan dolayıdır ki, Allah'a ve Resulüne itaat, gerek savaşta gerekse hayatın diğer safhalarında, hem zaferin hem de diğer dilek ve temennilerin, yahut çeşitli beklentilerin gerçekleşmesini sağlayan belli başlı sebeplerden sayılır.

Savaşın dördüncü kaidesi, ihtilaflardan uzak durmak ve aynı zamanda, gaye ve hedef birliğine sahip olmaktır. Zira ordu içinde zuhur edecek herhangi bir ihtilaf, yahut ne için savaşıldığını bilmemek, savaşanların cesaret ve maneviyatını yok eden, savaşın gereksizliği inancını yerleştiren ve sonunda da savaşın mağlubiyetle neticelenmesine yol açan başlıca unsurlardandır.

Savaşın beşinci kaidesi, onun sıkıntılarına, güçlüklerine ve tehlikelerine sabretmektir; zira sabır, kuvvetin en önemli silahlarından biri sayılır. Bu sebepledir ki Allah, sabredenlerle beraberdir; daima onların yanında ve yardımındadır.

Netice olarak, her iki ayet-i kerimede zikredilen bu kaideler, bir savaşın kazanılmasında rol oynayan en önemli şartlardır. Ancak şunu da unutmamak gerekir ki, savaş sırasında bu şartların insan üzerinde gerekli tesiri husule getirebilmesi, insanın, bütün fiillerinde ihlas sahibi olmasına ve savaşını, yalnız Allah yolunda yapmasına bağlıdır. Aksi halde, ihlastan yoksun hiçbir amelin Allah katında değeri yoktur ve ihlassız amel ile istenilen neticeye ulaşmak da mümkün değildir.

47 Allah Teâlâ ilk iki ayetinde, bir savaş sırasında müminlerin uymaları gereken kaideleri,

o savaşın kazanılmasının başlıca şartları olarak zikrettikten sonra bu ayetinde, müşriklerin Bedir Savaşı için Mekke'den çıkışlarını söz konusu ederek ve müminlere de bunu misal göstererek, onları savaşa çıkarken bu derece çirkin bir davranışta bulunmaktan menetmiştir.

Müfessirlerin haber verdiklerine göre müşrikler, Şam'dan Mekke'ye dönmekte olan Ebû Sufyân kumandasındaki ticaret kervanını Müslümanların taarruzundan korumak için yola çıkarken yanlarına şarkıcı cariyeler ve defler de almışlar ve Müslümanların karşısında kazanacakları zaferden emin olarak böbürlenmeye ve def çalıp şarkılar söylemeye başlamışlardı. Biliyor ve inanıyorlardı ki, gerek sayıca ve gerekse sahip oldukları silah ve teçhizat yönünden Müslümanlardan çok daha kuvvetli ve çok daha üstün idiler. Nitekim Ebû Sufyân, Ebû Cehil'e haber gönderip ticaret kervanı için herhangi bir tehlike kalmadığını, binaenaleyh Kureyş ordusunun Mekke'ye geri dönmesi gerektiğini bildirdiği zaman, Ebû Cehil ona "Hayır, Bedir suyuna varıp develerimizi kesmeden, içkilerimizi içip cariyelerimizin şarkılarını dinlemeden ve bu günü, Araplar arasında ebediyyen konuşulacak bir gün olarak kutlamadan Bedir'den dönmeyeceğiz." şeklinde cevap vermişti.

Müşriklerin Bedir'e bu hava içerisinde gelişlerinin en önemli sebeplerinden biri, hiç şüphesiz sahip oldukları güç ve kuvveti teşhir ederek Müslümanlar üzerinde korkulu bir baskı yaratmak, onları Allah'ın dininden döndürmek ve kalpleri Müslüman olmaya yatkın Arapları sindirerek onların Müslüman olmalarını önlemekti. İşte Allah Teâlâ, onların böbürlenerek ve gösteriş olsun diye yola çıkmaları ve Bedir'e kadar gidip insanları Allah'ın yolundan ayırmaya kalkışmaları üzerine, bu ayet-i kerimeyi indirmiş ve Müslümanları onlara benzemekten ve onlar gibi olmaktan kesinlikle menetmiştir. Zira bu gibi davranışlar, kalpleri küfürle, kinle ve hasetle dolu olan kimselere hastır. Müslümanların bu kafirleri örnek alarak onlar gibi davranmaları asla mümkün değildir. Allah, onları ilmiyle çepeçevre kuşatmış olması dolayısıyla yaptıkları bütün işlerden elbette haberdardır ve onları mutlaka en acı bir azap ile cezalandıracaktır.

وَإِذْ زَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ وَقَالَ لَا غَالِبَ لَكُمُ الْيَوْمَ مِنَ النَّاسِ وَإِنِّي جَارٌ لَّكُمْ ۖ فَلَمَّا تَرَاءَتِ
الْفِئَتَانِ نَكَصَ عَلَىٰ عَقِبَيْهِ وَقَالَ إِنِّي بَرِيءٌ مِّنكُمْ إِنِّي أَرَىٰ مَا لَا تَرَوْنَ إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ ۚ وَاللَّهُ شَدِيدُ
الْعِقَابِ ﴿٤٨﴾ إِذْ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٌ غَرَّ هَٰؤُلَاءِ دِينُهُمْ ۗ وَمَن يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَإِنَّ
اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٤٩﴾

[48] Şeytan onlara amellerini süslemiş ve "Bugün, insanlardan size galip gelecek yok! Ben sizinle beraberim." demişti. Fakat iki topluluk birbirini görünce de, topukları üzerinde dönmüş ve "Ben, sizden uzağım. Ben, sizin görmediklerinizi görüyorum. Ben Allah'tan korkarım. Allah'ın azabı çok şiddetlidir." demişti.

[49] Münafıklar ve kalplerinde maraz olanlar da şöyle demişlerdi: "Şu Müslümanları dinleri aldattı.". Oysa kim Allah'a dayanıp güvenirse, muhakkak ki Allah Aziz'dir; hikmet sahibidir.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, bir savaşın kazanılması için uyulması gereken kuralları zikrettikten ve bu kuralların savaşın şiddeti karşısında sebat etmek, Allah'ı çok zikretmek, Allah'a ve Resulüne itaat etmek ve sabretmek olduğunu hatırlatarak müminlerin bunlara uymalarını, fakat müşriklerin savaşa çıkarken yaptıkları gibi böbürlenmemelerini ve insanları Allah'ın yolundan uzaklaştıracak davranışlardan da sakınmalarını emrettikten sonra yukarıdaki ayetlerinde, yine Bedir Savaşı'nı anlatarak, şeytanın ve münafıkların bu savaşta müşriklerle olan irtibatlarını, savaşın kızıştığı bir sırada da müşrikleri savaşa teşvik eden şeytanın topukları üzerinde nasıl dönerek dostlarını terkedip gittiğini açıklamıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[48] Şeytan onlara amellerini süslemiş ve "Bugün, insanlardan size galip gelecek yok! Ben sizinle beraberim." demişti. Fakat iki topluluk birbirini görünce de, topukları üzerinde dönmüş ve "Ben, sizden uzağım. Ben, sizin görmediklerinizi görüyorum. Ben Allah'tan korkarım. Allah'ın azabı çok şiddetlidir." demişti.

[49] Münafıklar ve kalplerinde maraz olanlar da şöyle demişlerdi: "Şu Müslümanları dinleri aldattı.". Oysa kim Allah'a dayanıp güvenirse, muhakkak ki Allah Aziz'dir; hikmet sahibidir.

48 Yukarıda da açıkladığımız gibi, müşrikler, Ebû Sufyân kumandasında Şam'dan Mekke'ye dönmekte olan ticaret kervanını Müslümanların taarruzundan korumak maksadıyla 1000 kişilik bir ordu halinde Bedir'e doğru yola çıktıkları zaman, üstün bir kuvvete sahip olmanın verdiği gururla def çalıp oynuyorlar, Müslümanlar karşısında kazanacakları zaferle İslam nurunu söndürecekleri ve Peygamber'in hayatına son verecekleri inancı içerisinde taşkınlıklarını daha da artırıyorlardı. Bu yolda onların en büyük destekçileri ise şeytanları idi. Şeytan, vesveseleriyle onları tahrik ediyor ve Müslümanlar karşısında hiçbir zaman mağlup olmayacaklarını, kendisinin de her zaman onlarla beraber olacağını ve ordusuyla yanlarında yer alıp onlara daima yardım edeceğini telkin ediyordu. Müfessirlerin naklettiklerine göre, şeytan onlara Bekr İbn Kinaneoğullarından Süraka İbn Mâlik İbn Cu'şum suretinde görünmüştü. Kureyş ise, Bekr İbn Kinaneoğullarından bir adamı öldürmüş olmaları dolayısıyla onlardan çok korkuyorlar ve arkalarından gelip ülkelerini basmalarından endişe ediyorlardı. Fakat şeytan'ın Süraka suretinde gelerek onları desteklemesi bu korku ve endişeyi de ortadan kaldırmıştı. Bedir günü de bayrağı ve ordusuyla müşriklerin yanında yürümüş ve her fırsatta onları kuruntuya düşürmüştür. Nitekim Allah Teâlâ, Nisa suresinin 120. ayetinde şeytanın bu özelliğiyle ilgili olarak şöyle buyurmuştur: *"Şeytan onlara vaadeder ve onları boş umutlarla oyalar. Oysa şeytan, aldatmacadan başka bir şey vaadetmez."*.

İbn Abbas'tan gelen bir rivayette de şöyle denilmiştir: Allah, Bedir günü Peygamber'i Muhammed (sas.)'e ve müminlere bin melekle yardım ettiği zaman, bu meleklerin beşyüzü sağ kanatta bulunuyordu ve başlarında Cibril (as) vardı. Beş yüzü ise, sol kanatta idi ve başlarında da Mikail bulunuyordu. Bu sırada İblis de, Süraka İbn Mâlik İbn Cu'şum suretinde bayrağı ve ordusu ile gelmiş ve müşriklere *"Bugün, insanlardan size galip gelecek yok; ben sizinle beraberim."* demişti. İki taraf saf tutup karşı karşıya geldiği zaman, Resulullah (sas.) elini kaldırmış ve Rabbine dua ederek "Rabbim! Eğer bu topluluğu helak edecek olursan, yeryüzünde sana ibadet edecek hiç kimse kalmaz." demişti. Cibril (as) ise, ona gelerek şu telkinde bulunmuştu: "Yerden bir avuç toprak al.". Resulullah (sas.) yerden bir avuç toprak almış ve onu müşriklerin üzerlerine doğru atmıştır. İşte o za-

man gözüne, burnuna ve ağzına toprak isabet etmeyen tek bir müşrik kalmamış; bu da onların bozguna uğrayıp kaçmalarına yol açmıştır. Bu sırada Cibril (as), bir müşriğin elinden tutmuş olan İblis'e gelmiş; İblis ise, onu görünce adamın elini bırakıp arkasını dönmüş ve oradan uzaklaşmıştır. Bunun üzerine eli bırakılan adam İblis'in arkasından "Ya Süraka! Sen, bizim yanımızda olduğunu ileri sürmüyor muydun?" diye bağırmış, İblis ise, ona şu karşılığı vermiştir: *"Ben sizden uzağım. Ben sizin görmediğinizi görüyorum. Ben Allah'tan korkarım. O'nun azabı çok şiddetlidir."*.

Şeytanın Süraka suretine bürünüp gelmesi, Hazreti Peygamber'e büyük bir mucize göstermek maksadından kaynaklanıyordu. Nitekim müşrikler Mekke'ye geri dönüp geldikleri zaman, kendilerini Süraka'nın bozguna uğrattığını ileri sürmüşlerdir. Bu iddia Süraka'ya ulaşınca, yemin ederek "Bozguna uğradığınız haberi bana ulaşıncaya kadar sizin savaşa gittiğinizi bile bilmiyordum." demiştir. Bunun üzerine Kureyş, savaştaki Süraka'nın, aslında Süraka olmayıp, onun suretine bürünmüş şeytan olduğunu anlamışlardır.

Bunlar, Bedir Savaşı'nda şeytanın durumuyla ilgili olan haberlerdir. Münafıklara, yani iman ve itikad yönünden kalplerinde zafiyet bulunan insanlara gelince:

49 Bunlar da, Bedir Savaşı'nda Müslümanların, müşrikler karşısında çok az ve çok zayıf kaldıklarını görünce, onların dinleri yönünden gururlandıklarını ve bu zayıf halleriyle Kureyş'e karşı galip gelebileceklerini sandıklarını ileri sürmüşler, sonra da onları dinlerinin aldattığını iddia etmişlerdir.

Daha önce de açıkladığımız gibi, eğer mesele münafıkların düşündükleri gibi, sadece maddi yönden ele alınacak olsaydı elbette Müslümanların müşriklere oranla gerek asker yönünden ve gerekse silah ve teçhizat yönünden daha üstün ve daha kuvvetli oldukları ileri sürülemezdi. Nitekim kaynakların ittifakla açıkladıklarına göre, Müslümanlar, 310 kişiyle Bedir'e iştirak etmişlerdi. Bu 310 kişinin elinde, gerekli anlarda kullanabilecekleri bir veya iki atları vardı. Silahları ise yok denecek kadar azdı. Buna karşılık müşrikler 900-1000 kişi ile gelmişlerdi ve bunların 100'ü atlı idi. Dışarıdan bu iki kuvvete bakarak, aralarında çıkacak bir savaşta Müslümanların, kendilerinden üç kat daha üstün olan müşrikler karşısında galip gelebileceklerini ileri sürmek elbette mümkün değildi. Fakat münafıkların aldandıkları ve iki taraf arasında böyle bir karşılaştırma yaparken hiç hesaba katmadıkları bir gerçek vardı; o da, az sayıda olup zayıf görünenlerin mümin ve Müslüman, çok daha kuvvetli görünenlerin ise, müşrik ve kafir olmaları idi. Allah Teâlâ nazarında geçerli olan üstünlük de işte bu idi; yani mümin ve Müslüman olmak. Asıl geçerli olan üstünlüğün iman ve İslam olması dolayısıyladır ki, Allah Teâlâ, Bakara suresinin 249. ayetinde *"Nice az bir topluluk vardır ki, Allah'ın izniyle çok bir topluluğa gâlib gelmişlerdir. Allah, sabredenlerle beraberdir."* buyurmuştur. Yine bundan dolayıdır ki, üzerinde durduğumuz ayet-i kerimeyi, *"Kim Allah'a dayanıp güvenirse, muhakkak ki Allah, Aziz'dir; hikmet sahibidir."* sözleriyle bitirmiştir. O halde, kim Allah'a güvenerek işlerini O'na bırakır ve O'na sığınırsa, O, muhakkak ona yeter; işlerinde onun yardımcısı olur. Çünkü her işte kuvvetli olan ve her işten galip çıkan yalnız Allah'tır. Her işin ilmi yalnız O'nun yanındadır ve yaptığı her işte bir hikmet vardır. O, dilediğine ve özellikle, sünnetinin gereği olmak üzere, batıla karşı hakka yardım eder.

وَلَوْ تَرٰٓى اِذْ يَتَوَفَّى الَّذِيْنَ كَفَرُوا ۙ الْمَلٰٓئِكَةُ يَضْرِبُوْنَ وُجُوْهَهُمْ وَاَدْبَارَهُمْ ۚ وَذُوْقُوْا عَذَابَ الْحَرِيْقِ ﴿٥٠﴾
ذٰلِكَ بِمَا قَدَّمَتْ اَيْدِيْكُمْ وَاَنَّ اللّٰهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِّلْعَبِيْدِ ﴿٥١﴾ كَدَاْبِ اٰلِ فِرْعَوْنَ ۙ وَالَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ ۭ كَفَرُوْا
بِاٰيٰتِ اللّٰهِ فَاَخَذَهُمُ اللّٰهُ بِذُنُوْبِهِمْ ۭ اِنَّ اللّٰهَ قَوِيٌّ شَدِيْدُ الْعِقَابِ ﴿٥٢﴾ ذٰلِكَ بِاَنَّ اللّٰهَ لَمْ يَكُ مُغَيِّرًا نِّعْمَةً
اَنْعَمَهَا عَلٰي قَوْمٍ حَتّٰى يُغَيِّرُوْا مَا بِاَنْفُسِهِمْ ۙ وَاَنَّ اللّٰهَ سَمِيْعٌ عَلِيْمٌ ﴿٥٣﴾ كَدَاْبِ اٰلِ فِرْعَوْنَ ۙ وَالَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ ۭ
كَذَّبُوْا بِاٰيٰتِ رَبِّهِمْ فَاَهْلَكْنٰهُمْ بِذُنُوْبِهِمْ وَاَغْرَقْنَآ اٰلَ فِرْعَوْنَ ۚ وَكُلٌّ كَانُوْا ظٰلِمِيْنَ ﴿٥٤﴾

[50] O küfredenleri ölürken bir görseydin: Melekler yüzlerine ve arkalarına vuruyorlar ve "Tadın o yangının azabını" diyorlardı.

[51] "Bu, ellerinizin yapıp çıkarmış olması dolayısıyladır. Yoksa Allah, elbette kullarına zulmedici değildir.".

[52] Tıpkı Firavun hanedanı ile onlardan öncekilerin hali gibi. Onlar da Allah'ın ayetlerini inkâr etmişlerdi de, Allah da onları kendi günahlarıyla yakalamıştı. Şüphesiz Allah, çok kuvvetli ve azabı da çok şiddetlidir.

[53] Bu, bir kavmin, kendilerindeki iyi hali değiştirmedikçe, Allah'ın da o kavme ihsan ettiği bir nimeti değiştirici olmaması sebebiyledir. Şüphesiz Allah, her şeyi hakkıyla işitendir; hakkıyla bilendir.

[54] Tıpkı Firavun hanedanı ile, onlardan öncekilerin hali gibi.. Onlar da Rablerinin ayetlerini yalanlamışlardı da, kendi günahlarıyla onları helak etmiştik; Firavun hanedanını da (denizde) boğmuştuk. Hepsi de zalim idiler.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, müminlerle savaşmak için Mekke'den çıkan müşriklerin kalplerine, şeytanın Bedir'de nasıl vesvese sokarak amellerini süslü gösterdiğini, münafıklarla kalplerinde maraz bulunanların da, Müslümanların müşrikler karşısındaki zayıf durumlarına bakarak nasıl onları dinlerinin aldattığı iddiasında bulunduklarını açıkladıktan sonra yukarıdaki ayetlerinde, savaşın başlamasından sonra kafirler üzerine azap ile gelen ölümü beyan etmiş ve onların halleriyle, yine küfürlerinden dolayı Firavun ve hanedanına verilen azap arasındaki benzerliğe dikkatleri çekmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[50] O küfredenleri ölürken bir görseydin: Melekler yüzlerine ve arkalarına vuruyorlar ve "Tadın o yangının azabını." diyorlardı.

[51] "Bu, ellerinizin yapıp çıkarmış olması dolayısıyladır. Yoksa Allah, elbette kullarına zulmedici değildir.".

50 Ey Muhammed! Bedir günü meleklerin birbiri arkasına gelip de, kafirlerin ruhlarını almak için yüzlerine ve sırtlarına vuruşlarını, sonra da onlara "İşte kıyamet günü cehennem ateşinde yanarken göreceğiniz azap; şimdiden onun acısını tadın bakalım!" diye bağırışlarını, onların da feci bir azap içerisinde kıvranıp can verişlerini bir görmeliydin.

İbn Kesir'in ifadesine göre, her ne kadar ayet-i kerimenin nüzulü Bedir Savaşı'yla ilgili olsa bile mana, her devirde yaşayan bütün kafirleri şamildir. Nitekim Allah Teâlâ, ayet-i kerimede bunu Bedir ehline tahsis etmemiş, fakat Peygamber'ine hitapla *"O küfredenleri ölürken sen bir görseydin."* buyurarak daha umumi bir ifade kullanmıştır. Bu manayı Kur'an-ı Kerim'in başka surelerinde de görmek mümkündür. Mesela Muhammed Suresinin 27. ayetinde *"Melekler, yüzlerine ve sırtlarına vurarak canlarını almaya geldikleri zaman halleri nasıl olacak?"* buyurduğu gibi, En'âm suresinin 93. ayetinde de *"...O zalimler ölüm sekerâtı içinde, melekler ellerini uzatmış ve "Haydi kendinizi kurtarın; bugün, Allah'a karşı doğru olmayanı söylemiş ve O'nun ayetlerinden büyüklenerek uzaklaşmış olmanız dolayısıyla zillet azabıyla cezalandırılacaksınız derken, onların halini bir görsen.."* buyurmuştur ki, bu ayet-i kerimede de, ellerini uzatmış oldukları açıklanan meleklerin bu haldeyken onların yüzlerine ve sırtlarına vurmakta olduklarını düşünmek hatalı sayılmaz. Ancak şunu da unutmamak gerekir ki, ayet-i kerimenin nüzulü Bedir Savaşı'yla ilgili olduğu kadar, Allah Teâlâ'nın bu savaşta müminlere bin melekle yardım edeceğini vaadetmiş olmasıyla da ilgilidir ve bu vaadin gereği olarak meleklerin savaş alanına gelmeleri ve kafirlere bu azabı tattırmaları da uzak bir ihtimal değildir.

51 Meleklerin, kafirlerin yüzlerine ve sırtlarına vurmaları ve onlara bu şiddetli ve elim azabı tattırmaları, onların bizzat kendi elleriyle kötü ameller işlemeleri ve imanı bırakarak küfrü tercih etmeleri yüzündendir. Nitekim kendilerine hakkı getiren, doğru yolu gösteren, Allah'a ve Peygamber'ine itaati emreden bir Peygamber gönderilmiş olduğu halde, onlar bu Peygamber'i yalanlamışlar ve kendilerine tebliğ ettiği Allah'ın Kitabı'nı, eskilerin masalları olarak tavsif etmekten çekinmemişlerdir. Kısacası onlar, kötü amelleriyle ve küfür üzerindeki inat ve ısrarlarıyla bu azabı hak etmişlerdir. Yoksa Allah, hiç hak etmemiş oldukları halde onlara bu azabı vermiş değildir. Allah, haksız yere hiç kimseye azap etmez; çünkü O, adaletli bir hakimdir ve her ne yaparsa, sadece adaletinin gereğini yapar; zulüm O'na asla yaraşmaz. Müslim (*Sahih,* IV. 1994) ve Ahmed İbn Hanbel (*Müsned,* V. 160)'in Ebû Zer'den (ra), onun Resulullah (sas.)'den, onun da Rabbinden rivayet ettiği uzun bir hadis-i kutside, Allah-u Tebareke ve Teala şöyle buyurmuştur: "Ey kullarım! Haberiniz olsun ki ben, zulmü kendi nefsime haram kıldım. Onu, size de aranızda haram kıldım. Binaenaleyh birbirinize zulmetmeyin. Ey kullarım! Benim hidayet ettiklerim müstesna, hepiniz doğru yoldan sapan kimselersiniz. Binaenaleyh benden hidayet isteyin ki size hidayet edeyim. Ey kullarım! Sadece sizin amellerinizdir ki, ben onları sizin için sayar, size karşı hıfzeder, saklar, sonra da onları tastamam veririm. Onun için, her kim hayır bulursa, hemen Allah'a hamdetsin. Ondan başkasını bulan da kendisine levmetsin.".

[52] Tıpkı Firavun hanedanı ile, onlardan öncekilerin hali gibi.. Onlar da Allah'ın ayetlerini inkâr etmişlerdi de, Allah da onları kendi günahlarıyla yakalamıştı. Şüphesiz Allah, çok kuvvetli ve azabı da çok şiddetlidir.

[53] Bu, bir kavmin, kendilerindeki iyi hali değiştirmedikçe, Allah'ın da o kavme ihsan ettiği bir nimeti değiştirici olmaması sebebiyledir. Şüphesiz Allah, her şeyi hakkıyla işitendir; hakkıyla bilendir.

[54] Tıpkı Firavun hanedanı ile, onlardan öncekilerin hali gibi. Onlar da Rablerinin ayetlerini yalanlamışlardı da, kendi günahlarıyla onları helak etmiştik; Firavun hanedanını da (denizde) boğmuştuk. Hepsi de zalim idiler.

52 Allah Teâlâ, kendilerine dost edindikleri şeytanın kalplerine soktuğu vesvese ile Allah'a, Peygamber'ine ve müminlere karşı savaş ilan eden, onlarla savaşmak için çalım satarak ve

gösteriş yaparak ülkelerinden çıkan ve insanları Allah'ın yolundan saptırmak için Bedir'e gelen kafirlerin, kendi amellerinin bir neticesi olarak, meleklerin azap verici darbeleri altında nasıl öldüklerini açıkladıktan sonra, onların bu hallerini geçmiş devirlerde yaşayan Firavun ve hanedanının halleriyle mukayese etmiş, ikisi arasındaki benzerliğe işaret ederek, Firavun ve hanedanının başlarına gelenleri Kureyş müşriklerine misal göstermek suretiyle onları bir defa daha uyarmıştır.

Filhakika gerek Firavun ve hanedanı gerekse daha önce gelip geçmiş kavimler, kendilerine gönderilen Peygamberler'i yalanlamışlar ve Allah'ın ayetlerini inkâr etmişlerdi de, Allah da onları bu davranışları sebebiyle perçemlerinden yakalamış, Firavun ve hanedanını denizde boğarak helak etmiş, diğer kavimleri de üstlerinden veya ayaklarının altından verdiği çeşitli felaketlerle en acı bir şekilde cezalandırmıştı. İşte şimdi de Kureyş müşrikleri, tıpkı Firavun hanedanı ile daha öncekilerin yaptıkları gibi, Peygamber'i yalanlıyorlar ve Allah'ın ayetlerini inkâr ediyorlar. Hepsinin de amelleri bir ve aynıdır ve hepsi de bu amellerinin karşılığını mutlaka görecektir. Allah, hiç şüphesiz, suçluları cezalandırmaktan aciz değildir. Daima kuvvetli ve daima galip olan da O'dur ve O'nun azabı çok şiddetlidir. Buhârî (*Sahih,* V. 214), Müslim (*Sahih,* IV. 1997) ve Tirmizî (*Sünen,* V. 288)'nin Ebû Musa eş-Eş'arî'den (ra) naklettikleri bir hadisinde Resulullah (sas.): "Aziz ve Celil olan Allah, zalime mühlet verir, verir de, onu yakalayacağı zaman, hiç göz açtırmadan ansızın yakalar.". buyurmuş, sonra da *"Rabbin, zalim kasabalar halkını yakaladığı zaman, O'nun yakalayışı işte böyledir ve O'nun bu yakalayışı da, çok acı ve çok şiddetlidir."* (Hud suresi, 102) ayetini okumuştur.

53 Allah Teâlâ, varlığını ve birliğini inkâr ederek en büyük zulmü işleyen kavimleri en şiddetli azap ile cezalandıracağını açıkladıktan sonra, herhangi bir kimseye ihsan ettiği nimetini, o kimsenin herhangi bir günah irtikap etmedikçe, o nimeti değiştirmeyeceğini bildirerek kullarıyla ilgili hükümlerindeki adaletini haber vermiş ve bu hususta şöyle buyurmuştur: Kötü amelleri ve Allah'ın ihsan ettiği nimetleri inkâr etmeleri sebebiyle Kureyş üzerine gelen bu azap, Allah'ın, bir kavmin halini değiştirip de kendisine ihsan olunan nimetleri inkâr etmedikçe, o kavim üzerindeki nimetini değiştirmemesini gerektiren sünneti ve hikmeti dolayısıyladır. Eğer bir kavim, halini değiştirir ve Allah'ın nimetlerini inkâr ederse, Allah da o kavim hakkındaki hükmünü değiştirir ve ona, tokluk yerine açlık, güven yerine korku verir. İşte Mekkeli müşriklerin başlarına gelenler de bundandır. Ra'd suresinin 11. ayetinde de bu manada şöyle buyurulmuştur: *"Bir kavim, kendi halini değiştirip bozmadıkça, Allah da şüphesiz onun halini değiştirmez. Fakat Allah, bir kavme kötülük murat ettiği zaman, artık onu geri çevirecek bir şey yoktur. Onların, Allah'tan başka velileri de yoktur."*.

Bu ayet-i kerime, şu gerçeği açıkça ortaya koymaktadır ki, bir insanın herhangi bir nimete hak kazanması, itikadının doğruluğuna, amellerinin güzelliğine ve ahlakının üstünlüğüne bağlıdır. Nimet bolluğuna rağmen ona sahip olunamaması ise küfür, fesat ve kötü ahlak sebebiyledir. Şu var ki, Kalem suresinin *"Biz onları, kendilerinin bilmediği bir yönden derece derece azaba yaklaştıracağız."* mealindeki 44. ayetinin de delalet ettiği gibi, Allah bu azabı onlara hemen değil; fakat onların da anlayamıyacakları bir yönden derece derece verir. Şunu da unutmamak gerekir ki, insan, hayatını daima Allah'ın murakabesi altında sürdürür. Kafir, hangi sözleriyle Allah'ı, Peygamber'ini ve Kitab'ını inkâr etmişse, Allah onun sözlerini işittiği gibi, küfrüne uygun amellerini de görür ve onu bu haliyle yakalar. Hiç kimse kendisini Allah'ın murakabesinden kurtaramaz.

54 Allah Teâlâ daha önceki sözünü, bu ayetinde teyit maksadıyla tekrar etmiş ve Mekkeli müşriklerin durumlarıyla, Firavun hanedanı ve daha

öncekilerin durumları arasında mukayese yaparak hepsini birbirine benzetmiştir. Zira Firavun hanedanıyla daha önceki kavimler, Allah'ın ayetlerini inkâr etmişlerdi de, Allah da onları bu günahlarıyla yakalayıp helak etmişti. Firavun hanedanını denizde boğmuş, daha önceki kavimlere de, altlarından ve üstlerinden şiddetli kasırga, kulakları parçalayan ses dalgası ve buna benzer helak edici çeşitli felaketler vermişti. Mekkeli müşrikler de, Allah'ın ayetlerini inkâr ediyorlardı ve bu bakımdan, helak olmuş geçmiş kavimlerden ayrı hiçbir yönleri yoktu. Netice itibariyle hepsi de küfürleri sebebiyle zalim birer kavim idiler. Şu var ki Allah, Firavun hanedanını zulmünün karşılığı olmak üzere denizde boğarak hepsini birden helak ettiği halde, Mekkeli müşriklere, müminlerle giriştikleri savaşlarda verdiği ölüm, nimet kıtlığı, zillet ve esaret gibi tedricen gelen felaketlerle azap etmiştir. Bunların hepsi de, hiç şüphesiz, kendi elleriyle kazandıkları cezalar olup Allah'ın onlara zulmü değildir. Zira Allah, hiç kimseye zulmetmez. O, asla zalim değildir.

إِنَّ شَرَّ الدَّوَآبِّ عِندَ اللَّهِ الَّذِينَ كَفَرُوا فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٥٥﴾ الَّذِينَ عَاهَدتَّ مِنْهُمْ ثُمَّ يَنقُضُونَ عَهْدَهُمْ
فِي كُلِّ مَرَّةٍ وَهُمْ لَا يَتَّقُونَ ﴿٥٦﴾ فَإِمَّا تَثْقَفَنَّهُمْ فِي الْحَرْبِ فَشَرِّدْ بِهِم مَّنْ خَلْفَهُمْ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُونَ ﴿٥٧﴾
وَإِمَّا تَخَافَنَّ مِن قَوْمٍ خِيَانَةً فَانبِذْ إِلَيْهِمْ عَلَىٰ سَوَاءٍ ۚ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْخَائِنِينَ ﴿٥٨﴾ وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ
كَفَرُوا سَبَقُوا ۚ إِنَّهُمْ لَا يُعْجِزُونَ ﴿٥٩﴾

55 Allah katında hayvanların en şerlisi, küfredenlerdir. Onlar asla iman etmezler.

56 İçlerinden antlaşma yaptığın, sonra da her seferinde antlaşmalarını bozanlar, (Allah'tan) hiç korkmayanlardır.

57 Böylelerini, ya savaşta yakalarsın; bu takdirde onları, arkalarındakilerden ayır ki düşünüp ibret alırlar;

58 Yahutta bir kavmin (antlaşmaya) hainlik etmesinden korkarsan, bu takdirde de, (andlaşmalarını) onlara geri çevirip onlar gibi yap. Allah, hainleri asla sevmez.

59 Küfredenler geçip kurtulduklarını sanmasınlar. Onlar (bizi) kesinlikle aciz bırakamazlar.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, Bedir Savaşı'nda müşriklerin müminlerle yaptıkları savaşta melekler tarafından nasıl feci bir şekilde vurulup öldürüldüklerine işaret ettikten, onlara yapılan bu azabın da sadece kendi amellerinin bir neticesi olduğunu beyanla, durumlarını, Firavun hanedanının ve daha önce gelip geçmiş kavimlerin durumlarıyla karşılaştırdıktan ve netice itibariyle hepsinin de küfürleri sebebiyle zalim olduklarını ve hepsinin de amellerinin karşılığı olmak üzere dünyada hak ettikleri azap ile cezalandırıldıklarını açıkladıktan sonra, yukarıdaki ayetlerinde, Hazreti Peygamber'le savaşan başka bir kavmin durumundan söz etmiştir ki, bunlar, Beni Kurayza Yahudileridir. Müfessirlerin birbirine yakın rivayetlere dayanarak zikrettiklerine göre bu ayetler, altı Yahudi hakkında, yahut başlarında Ka'b İbnu'l-Eşref'in bulunduğu Medine-

li Yahudiler hakkında nazil olmuştur. Bir rivayette belirtildiğine göre, Mekkeli müşriklerin lideri Ebû Cehil ne ise, Yahudi lider Ka'b İbnu'l-Eşref de odur. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[55] Allah katında hayvanların en serlisi, küfredenlerdir. Onlar asla iman etmezler.

[56] İçlerinden antlaşma yaptığın, sonra da her seferinde antlaşmalarını bozanlar, (Allah'tan) hiç korkmayanlardır.

55-56 Allah'ın hükmune ve adaletine karşı yeryüzunün en şerir veya en kötü hayvanları, hiç şüphesiz, kafirler ve ahidlerini bozanlardır. Bunların yeryuzünün en şerir mahlukatından olmaları, başlıca iki sıfata sahip olmaları dolayısıyladır.

Bu sıfatlardan birincisi, küfürdeki inat ve ısrarlarıdır. Filhakika Allah Teâlâ'nın En'âm suresinin 20. ayetinde, haklarında *"Kendilerine kitap verdiğimiz kimseler, Peygamber'i, oğullarını tanıdıkları gibi tanırlar."* buyurmuş olduğu Yahudiler, gerek hasetlikleri ve gerekse apaçık delillere rağmen akıllarını kullanmayıp taklide boyun eğmeleri yüzünden, Hazreti Peygamber'e ve ona indirilen Kur'an'a iman etmemişler, aksine onun en buyük düşmanları arasında yer almışlardır. Bu sebepledir ki, Hazreti Peygamber'le ve müminlerle savaşan müşrikleri daima desteklemişler ve fırsat buldukça Müslümanların aleyhine onlara yardım etmişlerdir.

Bunların sahip oldukları ikinci sıfat ise, ahitlerine sadık kalmamaları, iman ile teyit etmiş olmalarına rağmen, onu bozmalarıdır. Müfessirlerin İbn Abbas'tan (ra) naklettiklerine göre Beni Kurayza Yahudileri, Hazreti Peygamber'le antlaşma yapmış oldukları halde, Bedir günü müşriklere silah vererek bu antlaşmayı bozmuşlar ve Hazreti Peygamber'e karşı onlarla yardımlaşmışlardır. Fakat müşriklerin mağlup olmaları üzerine de, yanıldıklarını ileri sürerek kendilerini aklamaya çalışmışlardır. Ne var ki, ayet-i kerimede sıfatları açık bir şekilde ortaya konan bu insanlar, Hendek günü yine aynı işi yapmışlar ve müşriklerin yanında yer alarak ahitlerini bozmuşlardır.

Onların üçüncü bir sıfatları da, küfür üzerinde inat ve ısrar ederken, yahut herhangi bir günahı işlerken Allah'tan sakınmamaları ve korkmamalarıdır. Nitekim Yahudiler, kitap ehlinden olmalarına ve Allah tarafından gönderilen Peygamber'in ve ona indirilen kitabın ne olduğunu bilmelerine rağmen,Hazreti Peygamber'e ve Kur'an'a iman etmemek ve iman ile teyit ettikleri ahitlerini bozmak suretiyle, Allah'tan hiç korkmayan kimseler olduklarını bir defa daha ispat etmişlerdir.

Allah Teâlâ'nın bunları yeryuzünde dolaşan dört ayaklı hayvanlar olarak tavsif etmesi de, insan suretine sahip olsalar bile, taşıdıkları sıfatlar sebebiyle kendilerini hayvan derekesine düşürmüş olmaları dolayısıyladır. Kısacası bunlar, Allah Teâlâ'nın Furkân suresinin *"Sen onlardan çoğunun söz dinleyip akıl ettiklerini mi sanıyorsun? Oysa onlar, hayvanlar gibidirler; hatta yol itibariyle onlardan daha sapıktırlar."* mealindeki 44., yahutta Â'râf suresinin *"Bunlar, tıpkı hayvan gibidirler; hatta daha sapık. İşte gaflet içinde olanlar bunlardır."* mealindeki 179. ayetinde zikrettiği mahluklardandır.

[57] Böylelerini, ya savaşta yakalarsın; bu takdirde onları, arkalarındakilerden ayır ki, düşünüp ibret alırlar;

[58] Yahutta bir kavmin (antlaşmaya) hainlik etmesinden korkarsan, bu takdirde de, (antlaşmalarını) onlara geri çevirip onlar gibi yap. Allah, hainleri asla sevmez.

[59] Küfredenler geçip kurtulduklarını sanmasınlar. Onlar (bizi) kesinlikle aciz bırakamazlar.

57 Allah Teâlâ, genellikle sık sık ahitlerini bozan kafirlerin ve özellikle de Yahudilerin sahip oldukları sıfatları açıkladıktan sonra, bu ayetlerinde, ahdine sadık kalmayan ve onu sık sık bo-

zan kimselere tatbik edilmesi gereken muameleyi zikretmiştir ki, bu muamele, onlarla savaşmak ve onlara galip gelindiği ve ele geçirildikleri takdirde, onları en şiddetli bir şekilde cezalandırmaktır. Ahitlerine sadık kalmadıkları için onlara öyle bir ceza verilmelidir ki, bu ceza geride kalan diğer kavim veya kabilelere ibret teşkil etmeli ve akıllarını başlarına alıp onların yaptıklarını yapmamalı, ahdettikleri zaman ahitlerini bozmamalıdırlar. Zira bir topluluğu, yaptığı kötü bir davranıştan dolayı ağır bir şekilde cezalandırmak, aynı davranışta bulunmak isteyen bir başka topluluğa ibret teşkil eder; aynı şekilde cezalandırılmaktan korkarak yapacağını yapmaktan vazgeçer.

Ayet-i kerimede, ahdine sadık kalmayanlarla savaşarak ve fakat geride kalan kavim veya kabilelerle savaşmadan onlara ibret teşkil edecek ve ahde sadakatsızlık etmelerini önleyecek ağır bir ceza ile cezalandırılmalarının tavsiye edilmesinde, savaşın her zaman rağbet olunacak bir şey olmadığına delalet eden bir mana vardır. Filhakika savaş, Allah ve Rasulü katında her zaman istenilen bir şey olmamıştır. Bununla beraber, gerek topluma ve ülkeye gerekse dine ve devlete zarar veren eşkıyanın ortadan kaldırılması için zaman zaman savaşmanın da bir zaruret olduğunu hiçbir zaman unutmamak gerekir. Nitekim Bakara suresinin 190. ayetinde her iki manayı da görmek mümkündür. Bu ayetinde Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"(Ey müminler!) Sizinle savaşanlarla Allah yolunda siz de savaşın; fakat aşırı gitmeyin; zira Allah, aşırı gidenleri asla sevmez."*. Aynı surenin 193. ayetinde, savaş emrini verirken, ne için savaşılması gerektiğini de açıklamış; fakat sebebin ortadan kalkmasından sonra da, savaştan vazgeçilmesini emretmiştir: *"Fitne bitinceye ve din, sırf Allah için oluncaya kadar onlarla savaşın. Eğer bundan vazgeçerlerse (siz de onlardan elinizi çekin); zira zalimlerden başkasına düşmanlık gerekmez."*. Keza Tevbe suresinin 12 ve 13. ayetlerinde de Allah Teâlâ, savaşı emrederken ona sebep olan halleri de açıklamış ve şöyle buyurmuştur: *"Ve eğer antlaşmalarından sonra yeminlerini bozarlar ve dininize saldırırlarsa, siz de küfrün bu liderleriyle savaşın; zira onların yeminleri yok demektir. (Onlarla savaşın); belki böylece (küfürden ve düşmanlıktan) vazgeçerler. (Ey müminler!) Yeminlerini bozan ve Peygamber'i (yurdundan) çıkarmaya kalkışan bir kavimle, size karşı ilk defa onlar başlamış oldukları halde savaşmaz mısınız? Yoksa onlardan korkuyor musunuz? Oysa gerçekten mümin kişiler iseniz, asıl korkmanız gereken Allah'tır."*. Hazreti Peygamber de, Buhârî (*Sahih,* IV. 9) ve Müslim (*Sahih,* III. 1362) tarından nakledilen bir hadisinde şöyle buyurmuştur: "Ey insanlar! Düşmanla karşılaşmayı temenni etmeyin; Allah'tan afiyet isteyin. Fakat düşmanla karşılaşınca da (savaşın bütün şiddetine) sabredin. Şunu da iyice bilin ki cennet, muhakkak kılıçların gölgeleri altındadır.". Resulullah (sas.) daha sonra ayağa kalkmış ve şöyle dua etmiştir: "Ey Kitab'ı indiren, bulutları akıtıp yürüten, düşman fırkalarını hezimete uğratan Allahım! O düşmaları hezimete uğrat ve onlara karşı bize yardım et.".

58 Allah Teâlâ, Peygamber'ine, kafirlerden antlaşmalarını bozan düşmanlara karşı, hem onları zararsız hale getirmek ve hem de geride kalan diğer kavim veya kabilelerin ibret almalarını sağlamak için, savaşmalarını ve onları ağır bir şekilde cezalandırmalarını emrettikten sonra, henüz antlaşmalarını bozmamış olan, fakat kuvvetli bir ihtimal olarak bozmalarından endişe edilen, yahut bozacakları kanaatına varılan kavimler hakkında da takip edilmesi gereken yolu açıklamış ve bunlar hakkında da şöyle buyurmuştur: Ey Muhammed! Ahitlerine hainlik edeceğinden korktuğun kimselere karşı, sen de aynen onların yaptığını yap ve onlar gibi sen de ahdini bozduğunu onlara haber ver. Haber ver ki böylece onlar, seninle kendi aralarında herhangi bir ahdin veya antlaşmanın kalmadığını, aranızdaki durumun eşitlendiğini ve bir savaş halinin bulunduğunu bilsinler. Antlaşmalara sadık kalmamak, onlara hainlik

etmekten başka bir şey değildir. Allah da hainleri asla sevmez.

Bir ahdin veya antlaşmanın bozulacağı, bazen kuvvetli bir ihtimal olarak ortaya çıkar ki bu takdirde diğer tarafın da antlaşmayı bozduğunu ve savaş durumuna girdiğini karşı tarafa bildirmesi gerekir. Nitekim yukarıda da işaret ettiğimiz gibi, Hazreti Peygamber'le Yahudi kabilesi Beni Kurayza arasında bir antlaşma vardı. Ancak Beni Kurayza, bu antlaşmaya rağmen, Hazreti Peygamber'le savaşan Mekkeli müşriklere yardım etmiş ve Hazreti Peygamber'le Müslümanlar aleyhinde bir davranış içerisine girmişti. Bu da tabii olarak, Hazreti Peygamber'in içine, Beni Kurayza'nın hem kendisine ve hem de ashabına büyük bir kötülük yapacakları endişesini düşürmüştü. Bu durumda artık Hazreti Peygamber'in Beni Kurayza ile aralarında bir antlaşma bulunduğuna inanarak onlara dostça davranması elbette beklenemezdi. Onların bu davranışlarıyla aralarındaki antlaşmaya riayet etmeyecekleri kuvvetli bir ihtimal olarak ortaya çıkmıştı ve Hazreti Peygamber'in de bu antlaşmaya uymayacağını ve savaş halinde bulunduklarını onlara bildirmekten başka çaresi yoktu.

Ebû Dâvûd (*Sünen,* II. 75) ve Tirmizî (*Sünen,* IV. 143)'nin Süleym İbn Âmir adında Himyerli bir adamdan naklettiklerine göre, Muaviye ile Rumlar arasında bir antlaşma ve bu antlaşmanın da bir süresi vardı. Muaviye, bu sürenin bitiminde onlarla savaşmak istiyor ve bu maksatla Rum arazisinde yürüyordu. Yolda, at sırtında yaşlı bir adamla karşılaştılar. Bu adam, "Allah-u ekber, Allah-u ekber; vefa var, zulüm yok." diyordu. Ona dikkatle baktıkları zaman, onun, ashabtan Amr İbn Abse (ra) olduğunu farkettiler. Muaviye ona söylediklerinin ne olduğunu sorunca, o, şu cevabı verdi: Resulullah (sas.)'den işittim; o şöyle buyuruyordu: "Bir kimse, herhangi bir kavimle antlaşmalı ise, o bağı çözmesin. Süre bitinceye, yahut eşit bir halde dönünceye kadar da bağlamasın.". Muaviye bunu işitince Rum arazisinde yürümekten vazgeçmiş ve geri dönmüştür.

59 Allah Teâlâ, Peygamber'ine, bir kavimle yaptığı antlaşmaya o kavmin hainlik edip onu bozmaya kalkışmasından korktuğu takdirde, onlar gibi yapmasını ve onun da antlaşmayı bozmasını emrettikten sonra, hainleri layık oldukları ceza ile tehdit etmiş, gerek Bedir günü gerekse diğer günlerde hainlik edip de hainliklerinin cezasını görmemiş olan kafirlerin, bu cezadan yakalarını hiçbir surette kurtaramayacaklarını ve kendilerini cezalandırmaktan Allah'ı asla aciz bırakamayacaklarını hatırlatarak buyurmuştur ki: O kafirler, hıyanetlerinin karşılığını görmeden vakti geçirip kurtulduklarını sanmasınlar. Aksine onların yakası her an bizim kabzamızda ve kudretimiz altındadır. Dilediğimiz an onları en şiddetli azap ile helak etmeye kadiriz ve bizi bunu yapmaktan asla aciz bırakamazlar.

Allah Teâlâ'nın, Kur'an-ı Kerim'in muhtelif surelerinde bu manada gelmiş pek çok ayeti vardır. Bunlardan bazılarında şöyle buyurmuştur: *"Yoksa kötülükleri işleyenler, bizden kaçabileceklerini mi zannediyorlar? Ne kötü hüküm veriyorlar."*. (Ankebût suresi, 4). *"(Ey Muhammed!) Küfredenlerin yeryüzünde Allah'ı aciz bırakacak kimseler olduklarını sanma; onların varacakları yer ateştir. Ne kötü bir gidiştir o.."*. (Nûr suresi, 57). *"Yeryüzünde dört ay daha dolaşın ve bilin ki siz, Allah'ı asla aciz bırakacak kimseler değilsiniz. Fakat Allah, kafirleri mutlaka rezil edecektir."*. (tevbe suresi, 2).

وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ وَآخَرِينَ مِنْ دُونِهِمْ ۖ
لَا تَعْلَمُونَهُمُ ۖ اللَّهُ يَعْلَمُهُمْ ۚ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تُظْلَمُونَ ﴿٦٠﴾ وَإِنْ
جَنَحُوا لِلسَّلْمِ فَاجْنَحْ لَهَا وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ ۚ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٦١﴾

وَاِنْ يُرِيدُوٓا اَنْ يَخْدَعُوكَ فَاِنَّ حَسْبَكَ اللّٰهُ هُوَ الَّذِٓى اَيَّدَكَ بِنَصْرِهٖ وَبِالْمُؤْمِنِينَ ﴿٦٢﴾ وَاَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ
لَوْ اَنْفَقْتَ مَا فِى الْاَرْضِ جَمِيعًا مَّآ اَلَّفْتَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ اَلَّفَ بَيْنَهُمْ اِنَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٦٣﴾
يٰٓاَيُّهَا النَّبِىُّ حَسْبُكَ اللّٰهُ وَمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٦٤﴾ يٰٓاَيُّهَا النَّبِىُّ حَرِّضِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى الْقِتَالِ
اِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ عِشْرُونَ صَابِرُونَ يَغْلِبُوا مِائَتَيْنِ وَاِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِائَةٌ يَغْلِبُٓوا اَلْفًا مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا
بِاَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَفْقَهُونَ ﴿٦٥﴾ اَلْـٰٔنَ خَفَّفَ اللّٰهُ عَنْكُمْ وَعَلِمَ اَنَّ فِيكُمْ ضَعْفًا فَاِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِائَةٌ صَابِرَةٌ
يَغْلِبُوا مِائَتَيْنِ وَاِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ اَلْفٌ يَغْلِبُٓوا اَلْفَيْنِ بِاِذْنِ اللّٰهِ وَاللّٰهُ مَعَ الصَّابِرِينَ ﴿٦٦﴾

60 Onlara karşı gücünüzün yettiği kadar kuvvet ve bağlanıp beslenen atlar hazırlayın. Bununla, hem Allah düşmanını, hem kendi düşmanınızı, hem de bunlar dışında sizin bilmediğiniz; fakat Allah'ın bildiği diğer düşmanları korkutursunuz. Allah yolunda ne sarfederseniz, size hiç haksızlık edilmeden karşılığı size aynen ödenir.

61 Eğer onlar barışa yanaşırlarsa, ona sen de yanaş ve Allah'a dayan; O, hakkıyla işitendir; hakkıyla bilendir.

62 Eğer sana hile yapmak isterlerse, Allah elbette sana yeter; zira yardımıyla ve bütün müminlerle seni destekleyen,

63 Ve kalplerini birleştiren O'dur. Sen, yeryüzünde bulunan şeylerin hepsini birden verseydin, kalplerini yine de birleştiremezdin; fakat Allah onları birleştirmiştir. Şüphesiz O, Aziz'dir; hikmet sahibidir.

64 Ey Peygamber! Allah, sana da, sana tabi olan müminlere de yeter.

65 Ey Peygamber! Müminleri savaşa teşvik et. Eğer sizden sabırlı yirmi kişi olursa, bunlar, iki yüz kişiye galip gelirler. Eğer sizden yüz kişi olursa, bunlar, küfredenlerden bin kişiye, anlamayan kimseler olmaları sebebiyle galip gelirler.

66 Şimdi Allah, sizde zaaf olduğunu bilmiş ve (yükünüzü) hafifletmiştir. Buna göre, eğer sizden sabırlı yüz kişi olursa, iki yüz kişiye galip gelirler; eğer sizden bin kişi olursa, Allah'ın izniyle iki bin kişiye galip gelirler. Allah, sabredenlerle beraberdir.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, küfredenlerin, hayvanların en şerlisi olduklarına işaretle, bunlar içerisinde antlaşmalar yapıp da sonradan bu antlaşmalara hainlik edip onları bozanların bulunduğunu bildirdikten, Medine ve civarında yaşayan Yahudi kabilelerinin de, canlarının, mallarının ve dinlerinin güvenliği için Hazreti Peygamber'le antlaşmalar yaptıklarını, fakat sonradan Hazreti Peygamber'le savaşan Mekkeli müşriklere yardım etmek suretiyle bu antlaşmaları bozduklarını, bu durumda antlaşmalarını bozan bu gibi hainlere karşı takip edilecek yolun, ya onları bir savaşta mağlup edip en ağır bir şekilde cezalandırmak, yahutta bunların, antlaşmalarını bozacaklarından korkulduğu takdirde onlar gibi davranıp antlaşmayı bozmak

ve savaş haline girildiğini haber vermek olduğunu açıkladıktan sonra, yukarıdaki ayetlerinde, savaş haline giren bir toplumun yapması gereken işleri, bunların başında da düşmana karşı koyup zafer kazanabilmek için kuvvet hazırlamak olduğunu beyan etmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

> [60] Onlara karşı gücünüzün yettiği kadar kuvvet ve bağlanıp beslenen atlar hazırlayın. Bununla, hem Allah düşmanını, hem kendi düşmanınızı, hem de bunlar dışında sizin bilmediğiniz; fakat Allah'ın bildiği diğer düşmanları korkutursunuz. Allah yolunda ne sarfederseniz, size hiç haksızlık edilmeden karşılığı size aynen ödenir.

60 Allah Teâlâ müminlere, düşmana karşı koymak ve canlarını, mallarını ve dinlerini onların tasallutundan korumak için, her asra uygun düşecek savaş aleti silahlar ve bu silahları düşman karşısında kullanıp onunla savaşabilecek ordular hazırlamalarını emretmiş ve buyurmuştur ki:

Ey müminler! Düşmanlarınızla savaşabilmeniz için, hudutlarda ve düşman taarruzuna maruz kalabilecek yerlerde, gücünüz nisbetinde, her zaman ve mekana uygun düşecek maddi ve manevi kuvvet ve bağlanıp beslenen atlar hazırlayın. Hazırladığınız bu kuvvetle, hem Allah'a ve Müslümanlara karşı düşmanlıklarını açıkça ortaya koymuş Mekkeli müşrikleri ve diğer benzerlerini hem de münafıklar, Yahudiler ve daha sonraları ortaya çıkacak olan Rum, Fürs ve bunların gelecekteki sülaleleri gibi kimliklerini ancak Allah'ın bildiği gizli düşmanlarınızı korkutur ve size zarar vermelerini önlersiniz.

At, geçmişte kara savaşlarının hiçbir surette vazgeçilemeyen unsurlarından biri idi. Savaşa katılan askerin, hareket kabiliyeti yüksek en önemli ve en süratli biniti olduğu gibi, uzun yollarda ve dağlık bölgelerde erzak ve sair eşya naklinde kullanılabilen en emin vasıta idi. Bugün ise atın yapabileceği işleri, daha süratli ve daha güvenli olarak yapan çok çeşitli vasıtalar ve savaşta kullanılan çok modern silahlar mevcuttur. Binaenaleyh müminlerin, Allah Teâlâ'nın ayet-i kerimedeki kuvvet ve bağlanıp beslenen atlar hazırlamakla ilgili bu emrini, bugün mevcut olan en yeni ve en modern silah ve vasıtalar manasında anlamaları ve düşman karşısında bu silah ve vasıtalarla hazır olmaları gerekir. Çünkü kuvvet hazırlamaktan maksat, hem Allah'ın düşmanlarını hem de Müslümanların kendi can düşmanlarını korkutmaktır. Bu da ancak, düşmanın hazırladığı kuvvetten daha üstün bir kuvvete sahip olmakla mümkündür. Eğer düşman tanklarla, füzelerle ve uçaklarla saldırıya geçmişse, Müslümanların ata binmiş süvarilerle böyle bir düşman karşısında durup savaşabilmesi mümkün değildir. Bu sebepledir ki, Müslümanların da en azından düşmaların sahip olduğu silahlara sahip olmaları, gaye onlara karşı zafer kazanmak olunca da onlardan daha üstün bir kuvveti hazırlamaları gerekir.

Gerek Allah düşmanlarına gerekse bilinen ve bilinmeyen diğer düşmanlara karşı savaşmak için kuvvet hazırlamayı kolaylaştıran en emin yollardan biri, hiç şüphesiz Allah yolunda cihad için mal veya para infak etmektir. Kim az veya çok, malından veya parasından bu yolda sarfederse hiçbir şey kaybetmiş olmaz; aksine Allah ona sarfettiğinin kat kat fazlasını verir. Nitekim bu konuyla ilgili olarak Bakara suresinin 261. ayetinde şöyle buyurmuştur: *"Mallarını Allah yolunda sarfedenlerin durumu, yedi başak bitiren ve her bir başakta yüz (hububat) tanesi bulunan bir tohum tanesinin durumu gibidir. Allah, dilediğine kat kat verir ve Allah, ihsanı bol, her şeyi hakkıyla bilendir."*. Bu ayet-i kerimeden anlaşılan mana odur ki, Allah yolunda cihad için toprağa bir hububat tanesi atan kimsenin kazancı, bir süre sonra her birinde yüzer tane bulunan yedi başak olacaktır ki bu da, yedi yüz hububat tanesi demektir. Nitekim Hazreti Peygamber de bir hadisinde "Allah yolunda sarfedilen bir dirhemin sevabı, yedi yüz katına

kadar artırılır." buyurmuş ve Bakara suresinin bu ayetiyle murat edilen manayı açıklamıştır.

[61] Eğer onlar barışa yanaşırlarsa, ona sen de yanaş ve Allah'a dayan; O, hakkıyla işitendir; hakkıyla bilendir.

[62] Eğer sana hile yapmak isterlerse, Allah elbette sana yeter; zira yardımıyla ve bütün müminlerle seni destekleyen,

[63] Ve kalplerini birleştiren O'dur. Sen, yeryüzünde bulunan şeylerin hepsini birden verseydin, kalplerini yine de birleştiremezdin; fakat Allah, onları birleştirmiştir. Şüphesiz O, Aziz'dir; hikmet sahibidir.

61 Allah Teâlâ müminlere, mallarından ve paralarından az veya çok, Allah yolunda savaş için infak ederek kuvvet hazırlamalarını emrettikten sonra, savaş esnasında veya savaş başlamadan önce, sulh talebinde bulunan düşmana karşı takip edilecek yolu da açıklamış ve şöyle buyurmuştur: Eğer düşman, savaştan vazgeçerek sulha meyleder ve anlaşma talebinde bulunursa, bu takdirde sen de sulha rıza göster; zira İslam'ın, sulh ve selamet dini olması itibariyle sen ona onlardan daha yakın ve daha layıksın. Sulha rıza gösterirken Allah'a tevekkül et; O'na güven ve dayan. Zira Allah, onların ne söylediklerini işittiği gibi, ne yaptıklarını ve ne yapmayı planladıklarını da bilir.

Daha önce de işaret ettiğimiz gibi İslam, hiçbir zaman bir savaş dini olmamış, Hazreti Peygamber'e ve Müslümanlara da her fırsatta sulhu telkin ve tavsiye etmiştir. Fakat sulh için zulme ve küfre boyun eğmeye de hiçbir surette rıza göstermemiştir. Eğer mal sarfederek kuvvet hazırlamayı ve düşmana en üstün silahlarla karşı çıkmayı emretmişse, bunu, Allah düşmanlarının dini ve Müslümanları ortadan kaldırmalarına fırsat vermemek ve onların, yeryüzünü fitne ve fesat ile doldurmalarını önlemek için emretmiştir.

62 Eğer düşman, sulh talebiyle zaman kazanmak, yahut hazırlık yapmak gibi başka fırsatlar elde etmek için birtakım hileli yollara başvururak seni oyalamaya kalkışırlarsa, onların hile ve desiselerinden korkma; Allah sana yeter ve seni onların hile ve desiselerinden korur. Nitekim sana yardımlarıyla ve müminleri sana iman üzerinde birleştirip senin etrafında biraraya getirmekle sana güç ve kuvvet veren de Allah'tan başkası değildir.

63 Allah'ın müminlerle seni teyiti, yahut sana güç ve kuvvet vermesi, cahiliyye dönemlerinde biribirleriyle savaşıp dururlarken ve biribirlerinin mallarını yağmalarken, onların kalplerini birleştirerek senin etrafında ve sadece sana yardım için toplayıp tek bir ümmet haline getirmesiyle olmuştur. Bunun en güzel açıklamasını, Al-i İmran suresinin 103. ayetinde de görmek mümkündür. Bu ayette Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Allah'ın size olan nimetini de hatırlayın: Hani (bir zamanlar birbirinize) düşman idiniz. Allah, kalplerinizi birleştirmişti de, O'nun bu nimetiyle kardeş oluvermiştiniz. Keza bir ateş çukurunun tam kenarındaydınız da, sizi oradan kurtarmıştı."*. Halbuki ey Muhammed sen yeryüzünde mal olarak bulunan her şeyi onlara verip dağıtsaydın, onların kalplerini yine de birleştiremez ve onları tek bir ümmet haline getiremezdin. Tıpkı Kasas suresinin 56. ayetinde açıklandığı gibi: *"(Ey Muhammed!) Sen, sevdiğin kimseye hidayet edemezsin; Fakat Allah dilediğine hidayet eder. O, hidayete layık olanları daha iyi bilir."*. Bundan dolayıdır ki Allah, hidayete layık olanları imana ve sırat-ı müstakime, yani dosdoğru yola hidayet ederek kalplerini birleştirmiş ve onları senin etrafında yekvücut bir ümmet kılmıştır.

Allah Teâlâ'nın müminler üzerindeki bu nimeti, sadece cahiliye zulümatından onları arındırıp kalplerini birleştirmekten ibaret kalmamış, fakat İslam'dan sonraki ihtilafların giderilmesinde de onlara yardımcı olmuştur. Bunun bir örneğini, Huneyn'de ganimetlerin taksimi sırasında Muhacirlerle Ensar arasında çıkan ihtilaf-

ta görmek mümkündür. Buhârî (*Sahih*, V. 104) ve Müslim (*Sahih*, II. 738)'in naklettikleri bir haberden öğrendiğimize göre, Resulullah (sas.), Huneyn'i feth ettiği zaman, ganimetlerini taksim etmiş, bu arada *müellefe-i kulûb* (Kalpleri İslam'a alıştırılanlar)'a da bazı atiyyeler vermişti. Ancak bu taksimden hoşnut olmayan ve kendilerine de ganimetlerden bir şeyler verilmesini bekleyen Ensardan bazı kimselerin şikayetleri Resulullah (sas.)'e ulaşınca, Ensar'a yönelik bir hutbe irad etmiş ve şöyle buyurmuştu: "Ey Ensar topluluğu! Ben sizleri yollarını şaşırmış sapıklar halinde bulmuş iken, benim delaletimle Allah sizleri doğru yola hidayet etmedi mi? Ben sizleri fakir bulmuş iken, benimle Allah sizleri zengin kılmadı mı? Sizler, darmadağın birbirinize düşman iken, benim sayemde Allah sizleri birleştirmedi mi"? Resulullah (sas.), bu sualleri sordukça onlar: Allah'ın ve Resulünün nimet ve minneti en büyüktür, diye karşılık veriyorlardı.

Bu hadiste de açıkça ifade edildiği gibi, Müslümanların kalplerini birleştiren ve onları dosdoğru yola hidayet eden Allah Teâlâ'dır; çünkü bütün işlerinde yegane galip olan O'dur. Hiçbir hilekarın hilesi O'nu işlerinde aciz bırakamaz. Aynı zamanda O, hikmet sahibidir; her şeyi hakkıyla bilir.

[64] Ey Peygamber! Allah sana da, sana tabi olan müminlere de yeter.

[65] Ey Peygamber! Müminleri savaşa teşvik et. Eğer sizden sabırlı yirmi kişi olursa, bunlar, iki yüz kişiye galip gelirler. Eğer sizden yüz kişi olursa bunlar, küfredenlerden bin kişiye, anlamayan kimseler olmaları sebebiyle galip gelirler.

[66] Şimdi Allah, sizde zaaf olduğunu bilmiş ve (yükünüzü) hafifletmiştir. Buna göre, eğer sizden sabırlı yüz kişi olursa, iki yüz kişiye galip gelirler; eğer sizden bin kişi olursa, Allah'ın izniyle, iki bin kişiye galip gelirler. Allah, sabredenlerle beraberdir.

64 Allah Teâlâ müminlere, din ve Allah düşmanlarına karşı daima hazırlıklı olmalarını ve onlardan gelecek herhangi bir saldırı karşısında, onları zararsız hale getirebilmek için, her zaman ve mekana uygun silahlara sahip bir kuvvet hazırlamalarını, savaş esnasında veya savaşa başlamadan önce ne maksatla olursa olsun, savaştan vazgeçerek barış istemeleri halinde onların da bu barışa rıza göstermelerini, eğer düşmanın barış isteğinde bir hile varsa bundan da korkmamalarını, Allah'ın onların hilelerini boşa çıkaracağını, zira müminlerle Peygamber'ini destekleyenin kalplerini birleştirerek onları tek bir ümmet haline getirenin yine Allah olduğunu, binaenaleyh yalnız O'na dayanıp güvenmelerini emrettikten ve böylece yardım ve zafer vaadini tekrar ettikten sonra, Peygamber'ine hitap etmiş ve buyurmuştur ki: Ey Muhammed! Allah, bütün işlerinde, sana ve sana tabi olan müminlere kâfidir. Düşmanın sayısı ne kadar çok ve kuvveti ne derece üstün olursa olsun, onlara karşı Allah daima senin ve müminlerin yanındadır ve daima sizin yardımcınızdır. Ancak şunu da unutmamanız gerekir ki, Allah, sana ve sana tabi olan müminlere yardım hususunda kâfi gelse bile bu, sizin düşmanla savaşmak için zorunlu olan esbaba tevessül etmenize veya zafere ulaşmak için gereken kuvveti hazırlamanıza hiçbir surette engel olmamalıdır. Allah size ancak, savaşta malınızı ve canınızı feda etmeniz şartıyla yardım eder.

65 Bu itibarla ey Peygamber, müminleri savaşa teşvik et. Eğer sizden yirmi kişi olur ve savaşın şiddetine sabrederek zafer kazanmak için gayret gösterirlerse, bunlar imanları, sabırları ve anlayışları sayesinde aynı hasletlere sahip olmayan iki yüz kafire galip gelirler. Bunun gibi sizin yüz kişiniz, kafirlerin binine bedeldir; yani sizden imanlı, sabırlı ve anlayışlı yüz kişi, cahil bin kafire galib gelir. Bu da on kafire bir mümin yeter demektir. Onların savaşlarda hezimete uğramalarının belli başlı sebepleri de, bunların savaşın hikmetini bilmemeleri, yurtlarından sadace gösteriş için çıkmaları ve savaşı böbürlenme vesilesi yapmala-

rıdır. Oysa siz Allah adını yüceltmek, insanların akîdelerini düzeltmek, putperestlikten temizlemek, size Allah'ın rızasını kazandıracak ahlak ile bezenmek ve Allah'ın emir ve nehiylerine kusursuz uyarak ubudiyyetinizi izhar etmek için savaşıyorsunuz. Kısacası sizin savaşınız, Nisa suresinin 76. ayetinde açıklandığı gibidir: *"İman edenler Allah yolunda, küfredenler de batıl inançları uğrunda savaşırlar. O halde siz (ey müminler), şeytanın dostlarıyla savaşın. Şüphe yoktur ki, şeytanın hilesi zayıftır."*. Sonra, onlar, öldükten sonra yeniden dirilmeye ve hesap gününe inanmadıkları halde, siz buna inanıyor ve bu inancınız dolayısıyla savaşta iki güzel neticeden birine ulaşmak istiyorsunuz: Ya zafer, ya da Allah yolunda şehadet.

Buhârî (*Sahih,* V. 201)'nin İbn Abbas'tan (ra) naklettiğine göre, *"Eğer sizden sabırlı yirmi kişi olursa, bunlar iki yüz kişiye galip gelirler."* ayeti nazil olunca, bir kişinin on kişiden kaçmamasını üzerlerine farz kılan bu hüküm Müslümanlara ağır gelmişti de bunun üzerine Allah, bu yükü hafifleten ayeti indirmiş ve bu ayetinde şöyle buyurmuştur:

66 *"Allah, sizde zaaf olduğunu bilmiş ve (yükünüzü) hafifletmiştir. Buna göre, eğer sizden sabırlı yüz kişi olursa, iki yüz kişiye galip gelirler..."*. İbn Abbas sözüne devamla demiştir ki: Allah onların bu yükünü hafifletince, sabrı da hafiflettiği yük kadar azaltmıştır.

Bir evvelki ayet-i kerimede, bir Müslümanın on kafir karşısında sabırla savaşması ve ona galip gelmesi emredilmiştir. Zira yirmi kişinin iki yüz kişiye, yahut yüz kişinin bin kişiye galip gelmesi, bir kişinin on kişiye galip gelmesi manasındadır. Eğer İslam'ın başlangıcında, Müslümanların kafirler karşısında sayıca çok az oldukları gözönünde bulundurulursa, on kafiri saf dışı etmek için sadece bir Müslümanın görevlendirilmiş olmasını kolayca anlamak mümkündür. Bu, aynı zamanda onlardan derecesi çok yüksek bir görev istendiğinin de açık bir ifadesini teşkil eder. Böyle bir görevin ifası için Allah Teâlâ'nın onlara gerekli olan sabrı verdiğine de şüphe yoktur. Ancak aradan geçen zaman içerisinde Müslümanların sayıca çoğalmaları, bir kişi üzerine düşen bu yükün sayıları artan Müslümanlar arasında dağıtılması ve böylece yüklerinin hafifletilmesi neticesini doğurmuştur. Binaenaleyh onun, on kafirle değil; fakat sadece iki kafirle savaşması emredilmiş ve *"Sizden sabırlı yüz kişi olursa, iki yüz kişiye galip gelirler; eğer sizden bin kişi olursa, Allah'ın izniyle, iki bin kişiye galip gelirler."* buyurulmuştur. Şüphe yoktur ki, bir Müslümanın on kafirle savaşması yerine sadece iki kafirle savaşması çok daha kolay olduğu gibi, bu savaşta muhtaç olduğu sabır da birincisine oranla o kadar azdır. Bundan dolayıdır ki, yukarıda naklettiğimiz haberinde İbn Abbas (ra), sabrın da hafifletilen yük oranı kadar azaltıldığını söylemiştir. Fakat gerçek olan şudur ki, bir Müslüman, ister birinci emirde olduğu gibi on kafirle savaşsın ister yükün hafifletilmesinden sonra iki kafirle savaşsın, her iki halde de Rabbi ona, kendisinden sayıca çok olan kafirle savaşmak görevini vermiş ve sonra da onu *"Allah, sabredenlerle beraberdir."* buyurarak en büyük müjde ile tebcil etmiştir. Allah, kafirlere karşı sabırla, sebatla ve imanla savaşan bir müminin yanında ve onun yardımında olduktan sonra, o müminin zafer kazanmaması mümkün müdür? Bunun içindir ki Allah Teâlâ, Kur'an-ı Kerim'de bir müminin nasıl savaşması gerektiğini sık sık açıklamıştır: *"Ey iman edenler! (Düşman) bir toplulukla karşılaştığınız zaman, sebat edin ve kurtuluşa eresiniz diye de Allah'ı çok zikredin."*. (Enfâl suresi, 45). *"Şüphesiz ki Allah, tuğlaları birbirine kenetlenmiş binalar gibi saf olarak Allah yolunda savaşanları sever."*. (Saf suresi, 4). *"Ey iman edenler! Sabredin; tahammül gösterin; müteyakkız olun ve Allah'tan sakının ki kurtuluşa eresiniz."*. (Al-i İmran suresi, 200). *"Allah'a ve Resulüne itaat edin ve birbirinizle çekişmeyin. Aksi halde başarısızlığa uğrarsınız ve kuvvetiniz yokolup gider. Sabredin; şüphesiz ki Allah, sabredenlerle beraberdir."*. (Enfâl suresi, 46).

مَا كَانَ لِنَبِيٍّ اَنْ يَكُونَ لَهٗٓ اَسْرٰى حَتّٰى يُثْخِنَ فِى الْاَرْضِ ۭ تُرِيْدُوْنَ عَرَضَ الدُّنْيَا ۡ وَاللّٰهُ يُرِيْدُ الْاٰخِرَةَ ۭ وَاللّٰهُ
عَزِيْزٌ حَكِيْمٌ ﴿٦٧﴾ لَوْلَا كِتٰبٌ مِّنَ اللّٰهِ سَبَقَ لَمَسَّكُمْ فِيْمَآ اَخَذْتُمْ عَذَابٌ عَظِيْمٌ ﴿٦٨﴾ فَكُلُوْا مِمَّا غَنِمْتُمْ
حَلٰلًا طَيِّبًا ۠ وَّاتَّقُوا اللّٰهَ ۭ اِنَّ اللّٰهَ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿٦٩﴾ يٰٓاَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِّمَنْ فِيْٓ اَيْدِيْكُمْ مِّنَ الْاَسْرٰٓى ۙ اِنْ يَّعْلَمِ
اللّٰهُ فِيْ قُلُوْبِكُمْ خَيْرًا يُّؤْتِكُمْ خَيْرًا مِّمَّآ اُخِذَ مِنْكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ۭ وَاللّٰهُ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿٧٠﴾ وَاِنْ يُّرِيْدُوْا
خِيَانَتَكَ فَقَدْ خَانُوا اللّٰهَ مِنْ قَبْلُ فَاَمْكَنَ مِنْهُمْ ۭ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ حَكِيْمٌ ﴿٧١﴾

[67] Hiçbir Peygamber'in, yeryüzünde ağırlığını koymadıkça esirler alması doğru olmaz. Siz, dünya malı istiyorsunuz; Allah ise, ahireti istiyor. Allah, Aziz'dir; hikmet sahibidir.

[68] Eğer Allah'tan bir yazı (konuyla ilgili bir takdir-i İlahî) bulunmamış olsaydı, aldığınız fidye yüzünden, size büyük bir azap dokunurdu.

[69] (Savaşta) ganimet olarak aldığınız şeylerden helal ve temiz bir şekilde yeyin; Allah'tan sakının. Allah, şüphesiz, çok bağışlayıcıdır, çok merhametlidir.

[70] Ey Peygamber! Elinizdeki esirlere de ki: "Eğer Allah, kalplerinizde bir hayır olduğunu bilirse, size, sizden alınan (fidye) den daha hayırlısını verir ve sizin günahlarınızı bağışlar; Allah, çok bağışlayıcıdır, çok merhametlidir.".

[71] Yok eğer sana hainlik etmek istiyorlarsa, zaten daha önce de Allah'a hainlik etmişlerdi de, onlara (galip gelecek) imkanı, Allah sana vermişti. Allah, her şeyi hakkıyla bilendir, hikmet sahibidir.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, müminlere hitap ederek, Allah ve din düşmanlarından gelebilecek herhangi bir tehlikeye karşı hazırlıklı olmak ve gerektiğinde onlarla savaşabilmek için, Allah yolunda mallarını sarfederek her zaman ve mekana uygun silahlarla mücehhez kuvvet hazırlamalarını, bununla beraber onlardan gelebilecek barış teklifine de rıza gösterip savaştan vazgeçmelerini, eğer hileye başvururlarsa onların hilesinden de korkmamalarını ve daima Allah'a güvenip dayanmalarını, daha sonra da Peygamber'ine hitapla müminleri savaşa teşvik etmesini emrettikten; zira sabırla, imanla ve anlayışla savaştıkları takdirde onlardan yirmi kişinin iki yüz kafire, yahut yüz kişinin iki bin kafire galip gelecekleri, yükleri biraz hafifletildiği zaman da, onlardan sabırlı yüz kişinin iki yüz kafire, veya bin kişinin iki bin kafire galip geleceklerini açıkladıktan sonra yukarıdaki ayetlerinde, yine Bedir'le ilgili olarak, savaş kurallarını ve özellikle İslam devletinin henüz kurulduğu ilk günlerde savaşta esir alınmasıyla ilgili hükümleri açıklamaya devam etmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[67] Hiçbir Peygamber'in, yeryüzünde ağırlığını koymadıkça esirler alması doğru olmaz. Siz, dünya malı istiyorsunuz; Allah ise, ahireti istiyor. Allah, Aziz'dir; hikmet sahibidir.

[68] Eğer Allah'tan bir yazı (konuyla ilgili bir takdir-i İlahî) bulunmamış olsaydı, aldığınız fidye yüzünden, size büyük bir azap dokunurdu.

[69] (Savaşta) ganimet olarak aldığınız şeylerden helal ve temiz bir şekilde yiyin; Allah'tan

sakının. Allah, şüphesiz, çok bağışlayıcıdır, çok merhametlidir.

67 Müslim (*Sahih,* III. 1383)'in İbn Abbas'tan (ra) naklettiği bir haberden öğrendiğimize göre - i bu haberin bir kısmını İbn Abbas, Ömer İbnu'l-Hattâb'tan naklen zikretmiştir ve Bedir günü Hazreti Peygamber'in müşriklerle Müslümanlar arasındaki sayı farkını görerek Rabbine yönelttiği dua ve niyazıyla ilgilidir. Bizim de daha önce işaret ettiğimiz haberin bu kısmında Ömer (ra) şunları anlatmıştır: Bedir günü, Resulullah (sas.), bir müşriklere bakmış ve onların bin, bir de ashabına bakmış, onların da üç yüz on dokuz kişi olduklarını görünce kıbleye dönmüş ve iki elini uzatarak Rabbine şöyle seslenmişti: "Allahım! Bana ettiğin vaadini yerine getir. Allahım! Vaadettiğini bana ihsan eyle. Allahım! İslam ehlinden olan bu topluluğu eğer helak edecek olursan, yeryüzünde sana ibadet edecek tek bir kimse kalmaz.". Resulullah (sas.), iki elini uzatmış ve kıbleye dönmüş olduğu halde bu duayı tekrar edip duruyordu ki, omzundan ridası düşmüştü. Bu sırada Ebû Bekr gelmiş ve ridasını yerden alıp omuzuna koyduktan sonra şöyle demişti: Ya Resulallah! Rabbine olan bu münacatın yetişir. Zira O, sana olan vaadini yerine getirecektir. Bunun üzerine Aziz ve Celil olan Allah, *"Rabbinizden yardım istemiştiniz de, O, birbiri arkasına göndereceğim bin melek ile sizin elbette yardımcınızım, diyerek sizin duanızı kabul etmişti."* (Enfâl suresi, 9) mealindeki ayetini indirmiştir. Filhakika Allah Teâlâ, Peygamber'ine vaadettiği bu yardımı yapmış ve Müslümanlar, Bedir günü, yetmiş müşrik öldürmüşler ve yetmiş de esir almışlardır.

İbn Abbas (ra), haberine devamla şunları anlatmıştır: Müslümanlar esirleri topladıkları zaman, Resulullah (sas.) Ebû Bekr ile Ömer'e hitaben "Bu esirler hakkında ne düşünüyorsunuz?" demiş, Ebû Bekr: Ya Resulallah! Bunlar, amca oğulları ve aşiret oğullarıdır. Ben bunlardan fidye almanı uygun görürüm. Çünkü bu paralar, kafirlere karşı bize bir kuvvet olur; hem de belki Allah, bu kafirleri İslam'a hidayet eder, cevabını vermiştir. Bunun üzerine Resulullah (sas.) Ömer'e dönmüş ve "Senin görüşün nedir, ey Hattâb'ın oğlu?" buyurmuş, Ömer de: Hayır vallahi ya Resulallah! Ben, Ebû Bekr'in düşündüğü gibi düşünmüyorum. Senin bize salahiyet vermeni ve onların boyunlarını vurmamızı düşünüyorum. Çünkü bunlar küfrün imamları ve önde gelenleridir. Ali'ye salahiyet ver; o Akil'in boynunu vursun. Bana salahiyet ver, fulanın boynunu vurayım, cevabını vermiştir. (Bundan sonra hadise Ömer İbnu'l-Hattâb'ın ağzından nakledilmiştir): Resulullah (sas.), Ebû Bekr'in görüşünü benimsemiş, benim görüşümü ise benisememiştir. Ertesi gün geldiğim zaman, Resulullah (sas.)'i ve Ebû Bekr'i oturmuş, ağlıyor buldum. Ona: Ya Resulallah! Sen ve arkadaşın neden ağlıyorsunuz? Bana haber ver; eğer kendimde ağlama hissi bulursam, ben de ağlarım; bulamazsam, sizin ağlamanızdan dolayı ben de ağlama durumu alırım, dedim. Bunun üzerine Resulullah (sas.), (o sırada kendisine çok yakın olan bir ağacı da kastederek) şöyle buyurdu: "Şu sebepten ağlıyorum ki, arkadaşların bana bu esirlerden fidye almam görüşünü arzettiler. Yemin olsun ki, bu adamların azabı, bana şu ağaçtan daha yakın olarak arz olundu; ve Aziz ve Celil olan Allah bana şu ayetleri indirdi: *"Hiçbir Peygamber'in, yeryüzünde ağırlığını koymadıkça esirler alması doğru olmaz. Siz, dünya malı istiyorsunuz; Allah ise, ahireti istiyor. Allah, Aziz'dir; hikmet sahibidir. Eğer Allah'tan bir yazı (yani konuyla ilgili bir takdir-i İlahî) bulunmamış olsaydı, aldığınız fidye yüzünden, size büyük bir azap dokunurdu. (Savaşta) ganimet olarak aldığınız şeylerden helal ve temiz bir şekilde yiyin; Allah'tan sakının. Allah, şüphesiz, çok bağışlayıcıdır, çok merhametlidir.".*

Buna benzer bir rivayet Ahmed İbn Hanbel'in *Müsned* (III. 243)'inde Enes İbn Mâlik'ten (ra) nakledilmiştir. Bu rivayette anlatıldığına göre, Resulullah (sas.), Bedir günü, kendisine getirilen esirler hakkında ashabıyla istişarede bulunmuş ve onlara: Şüphesiz Allah, bunlara karşı size

güç ve kuvvet verdi, buyurmuştu. Bunun üzerine Ömer İbnu'l-Hattâb ayağa kalkmış ve: Ya Resulallah! Onların boyunlarını vur, demişti. Ancak Resulullah (sas.) ondan yüzünü çevirince, Ebû Bekr kalkmış ve: Onların bağışlanmasını ve onlardan fidye alınmasını uygun görüyorum, demişti. İşte bundan sonra Allah Teâlâ, *"Eğer Allah'tan bir yazı bulunmamış olsaydı, aldığınız fidye yüzünden, size büyük bir azap dokunurdu."* ayetini indirmiştir.

Aynı haber, Ebû Dâvûd (*Sünen,* II. 56) ve Tirmizî (*Sünen,* V. 271) tarafından da değişik şekillerde nakledilmiştir. Ebû Dâvûd'un İbn Abbas tarikiyle Ömer İbnu'l-Hattâb'tan naklettiği haber şöyledir: "Bedir günü olduğu zaman, Resulullah (sas.) esirlerden fidye almıştı da, Allah Teâlâ *"Hiçbir Peygamber'in, yeryüzünde ağırlığını koymadıkça esirler alması doğru olmaz..."* ayetlerini indirmişti.".

Bu rivayetlerden de anlaşıldığı gibi, Resulullah (sas.), Bedir günü esir edilen müşrikler hakkında Ebû Bekr'in (ra) görüşünü benimsemiş ve fidye alarak onları serbest bırakmıştır. Ancak Hazreti Peygamber'in fidye karşılığı esirleri serbest bırakması üzerine nazil olan ayetler, esirler hakkında tatbik edilmesi gereken hükmün, Ebû Bekr'in değil; fakat Ömer İbnu'l-Hattâb'ın görüşü doğrultusunda olduğunu ortaya koymuştur; yani esirlerden fidye alınarak onların salıverilmeleri yerine öldürülmeleri gerekirdi. Henüz yeni kurulmuş İslam devletinin ve Müslümanların kuvvetini ve yüceliğini göstermek, Allah'ın yegane dini olan İslam'ın yayılmasını önlemeye, Hazreti Peygamber'i ve Müslümanları ortadan kaldırmaya çalışan müşriklerin ve diğer din mensuplarının kalplerine korku salarak onların sık sık bu gibi davranışlara girmelerine engel olmak için bu şarttı. Bu sebepledir ki Allah Teâlâ, esirlerin fidye karşılığı serbest bırakılmaları üzerine indirdiği bu ayetinde, her ne kadar Peygamber'ini itap etmemiş veya onu azarlamamış ise de yapılan işin doğru olmadığını bildirmiş ve hiçbir Peygamber'in, ağırlığını ortaya koyup da, küfrü insanlar arasında zelil ve hakir kılmadıkça ve taraftarlarını ondan uzaklaştırmadıkça, buna karşılık İslam'ı kuvvetlendirip Müslümanları yeryüzünün hâkimi yapmadıkça, onun esirler almasının doğru olmadığını açıklamıştır. Bu manada, alınan esirlerin fidye karşılığı serbest bırakılmaları, geçici dünya malına meyletmekten başka bir şey değildir. Oysa Allah, onları mal mülk yönünden yeryüzünün zenginleri yapmak değil, fakat onlara cennet kapılarını açacak ahiret sevapını kazandırmak istemektedir. Allah, hiç şüphesiz, kendi yolunda giden dostlarının, düşmanları karşısında galip gelmelerini sağlamaktan ve onlara hem yardım ederek hem de güç ve kuvvet vererek bir kısmını fidye karşılığı esir etmeye, bir kısmını da savaşarak öldürmeye muktedir kılmaktan asla aciz değildir. Ancak biraz önce de açıklandığı gibi, İslam'ın ve Müslümanların kuvvetlenip küfrü ve kafirleri İslam karşısında sindirecekleri vakte kadar onlardan esir alınması tehir edilmiştir.

Burada şunu da belirtmek gerekir ki, Müslümanların katıldığı herhangi bir savaşta kafirlerden esir alınması, sonra da bu esirlerin fidye karşılığı serbest bırakılmaları, bu ayet-i Kerime ile haram kılınmış bir davranış değildir. Baştarafta da işaret ettiğimiz gibi, hâdise, Müslümanların kafirler karşısında sayıca çok az ve çok zayıf göründükleri Bedir savaşıyle ilgilidir. Bu savaşta Müslümanlar, her ne kadar Allah'ın yardımıyle müşrikler karşısında gâlib gelmişlerse de, bu gâlibiyet, kafirleri tam olarak sindirememiş, kısa bir süre sonra onların intikam hazırlığına girişmelerini önleyememiştir. Fidye karşılığı serbest bırakılan esirlerin, kinleri ve düşmanlıkları bir kat daha artmış olarak sonradan yine kendi saflarına katıldıkları düşünülürse, onların savaşta öldürülmek yerine esir edilmelerinin, sonra da serbest bırakılmalarının ne kadar hatalı bir iş olduğu ve Müslümanların başına ne büyük gâileler açtığı kolayca anlaşılır. İşte bunun içindir ki Allah Teâlâ, İslam'ın ve Müslümanların kuvvet ka-

zanıp düşmanlarının Kalplerine korku salıncaya kadar savaşlarda esir alınmasına rıza göstermemiş, *"Hiçbir Peygamber'in, yeryüzünde ağırlığını koymadıkça esirler alması doğru olmaz."* buyurmuştur. Fakat Müslümanların, düşmanlarının Kalplerine korku salacak bir kuvvete sahip olmalarından sonra, onları savaşta öldürmelerinde veya esir olarak ele geçirmelerinde hiçbir sakınca yoktur. Nitekim Muhammed suresinin 4 üncü ayetinde buna açık bir ifadeyle ruhsat verildiğini görmek mümkündür. Bu ayetinde Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"İnkâr edenlerle savaşta karşılaştığınız zaman, boyunlarını vurup öldürün; onları çokça öldürüp iyice sindirdiğiniz zaman da onları esir edin. Savaştan sonra da, ya karşılıksız onları salıverin, yahutta savaş, ağrlıklarını bırakıp hiç kalmayıncaya kadar fidye alarak bırakın".*

68 Bedir savaşında Müslümanların, henüz zayıf bir durumda iken, esir aldıkları müşrikleri fidye karşılığı serbest bırakmalarının, Allah Teâlâ'nın hoşnut olmadığı bir davranış olarak ortaya çıkması, zihinlerde, ister istemez böyle bir davranış sebebiyle Müslümanlar üzerine terettüb edecek bir cezanın bulunup bulunmadığı sorusunu akla getirmektedir. Nitekim Allah Teâlâ, Müslümanların, ağırlıklarını ortaya koymadan ve düşmanlarını sindirmeden onlardan esir almalarının doğru bir iş olmadığını açıkladıktan sonra, bu ayetinde, yaptıkları işten dolayı üzerlerine terettüb eden cezayı açıklamış, ancak *"eğer Allah'tan bir yazı bulunmamış olsaydı, aldığınız fidye yüzünden, size büyük bir azap dokunurdu."* buyurarak, ezelî ilminde yazılı olan bir sebebe istinaten bu cezadan onları muaf tutmuştur. Ayet-i Kerimede, Allah'ın ezelî ilminde yazılı olan, veya Lavh-ı Mahfûz'da bulunan bu sebebin ne olduğu, yahut hangi sebebe istinaten onlara dokunacağı bildirilen o büyük azabın dokunmadığı açıklanmamıştır. Bu hususta müfessirlerin birbirinden farklı görüşleri vardır.

Bazılarına göre, ayet-i kerimedeki bu ibarenin manası şudur: Eğer ganimetlerin ve savaşlarda esir almanın Müslümanlara helal kılındığına dair ana kitapta bir hüküm yer almamış olsaydı, Müslümanlara aldıkları fidye yüzünden büyük bir azap dokunurdu. Bu görüşte olanlar, ganimetlerin Hazreti Peygamber'e helal kılındığına dair Buhârî (*Sahih*, I. 86, 113) ve Müslim (*Sahih*, I. 370) tarafından nakledilen şu hadisi de delil olarak ileri sürmüşlerdir. Câbir İbn Abdillah'ın (ra) rivayet ettiği bu hadisinde Hazreti Peygamber şöyle buyurmuştur: "Bana verilen beş şey vardır ki, benden önce hiçbir Peygamber'e verilmemiştir: Her Peygamber özellikle kendi kavmine gönderildiği halde ben, kırmızı ve siyah bütün insanlara gönderildim. Ganimetler, benden önce hiçbir Peygamber'e helal kılınmadığı halde bana helal kılındı. Yeryüzü, benim için tayyibe, temizlik sebebi ve mescit kılındı; bu itibarla kime namaz vakti gelip çatarsa bulunduğu yer neresi olursa olsun, orada namazını kılıversin. Önümdeki bir aylık mesafeden düşmanlarımın kalbine korku salmakla yardım olundum. Bir de bana şefaat verildi.".

Bazılarına göre fidye almak, Allah Teâlâ tarafından daha önceden haram kılınmış bir davranış değildi. Hakkında haram hükmü bulunmayan şeylerin mubah sayılması genel bir kaidedir. Binaenaleyh Allah Teâlâ, bu kaideye istinaden Müslümanları işledikleri bu davranıştan dolayı cezalandırmamıştır.

Başka bir görüşe göre, Allah Teâlâ'nın, Hazreti Peygamber'in safında Bedir Savaşı'na katılanlara azap etmeyeceğine dair bir hükmü sebkat etmiştir. Bu hüküm dolayısıyla fidye yüzünden onlara azap etmemiştir.

Bir görüşe göre de, Hazreti Peygamber, esirlere tatbik edilecek muamele hakkında ashabına danışmış, onlardan aldığı değişik görüşler neticesinde bir içtihada varmış ve esirlerden fidye almıştır. Buna göre fidye, bir içtihat eseridir ve müçtehidin de ictihadında isabet etme ihtimali bulunduğu kadar hataya düşme ihtimali de vardır. Ancak Allah müçtehid kuluna, içtihadında-

ki hatasından dolayı azap etmez. Nitekim Hazreti Peygamber de, Buhârî (*Sahih,* VIII. 157) ve Müslim (*Sahih,* III. 1342) tarafından nakledilen bir hadisinde, içtihadda bulunan ve içtihadında isabet eden bir müçtehid için iki ecir, içtihadında hataya düşen müçtehid için ise, bir ecir bulunduğunu haber vermiştir.

69 Müfessirler tarafından ileri sürülen bu görüşlerin hepsi de akla yakın gelse bile, doğrusunu ancak Allah bilir. Bilinen ve gerçek olan şudur ki, Allah Teâlâ, rıza göstermediği ancak kullarının O'nun rıza gösermediğini bilmeden işledikleri bir davranıştan, ezelî ilminde var olan ve ancak kendisinin bildiği bir sebebe istinaden onları bağışlamıştır. Onları sadece bağışlamakla kalmamış, fakat fidye ve ganimet olarak ele geçirdikleri malları da onlara helal kılmış, onlarda kan veya domuz eti gibi, mahiyetleri itibariyle haram olmalarını gerektirecek hiçbir özelliğin bulunmadığını bildirerek, herhangi bir şüpheye yer vermeden onlardan yemelerine izin vermiştir. Sonra da, emirlerine muhalefet etmemek hususunda onları uyarmış ve şöyle buyurmuştur: Allah'ın emirlerine muhalefet etmekten ve muhalefet ettiğiniz herhangi bir hususta bu muhalefeti devam ettirerek günah işlemekten sakının. Allah, fidye almak suretiyle işlediğiniz günahı bağışlamıştır. O, şüphesiz, çok bağışlayıcıdır; çok merhametlidir. Kullarının tevbelerini kabul ederek günahlarını bağışlaması da, O'nun kullarına karşı çok merhametli oluşundandır.

[70] Ey Peygamber! Elinizdeki esirlere de ki: "Eğer Allah, kalplerinizde bir hayır olduğunu bilirse, size, sizden alınan (fidye) den daha hayırlısını verir ve sizin günahlarınızı bağışlar; Allah, çok bağışlayıcıdır, çok merhametlidir.".

[71] Yok eğer sana hainlik etmek istiyorlarsa, zaten daha önce de Allah'a hainlik etmişlerdi de, onlara (galip gelecek) imkanı, Allah sana vermişti. Allah, her şeyi hakkıyla bilendir, hikmet sahibidir.

70 Bedir günü, sayılarının azlığına bakarak bir deve lokması benzetmesiyle tavsif ettikleri Müslümanlara karşı kazanacaklarını umdukları büyük zaferin sarhoşluğu ile savaş alanına gelen Mekkeli müşriklerin, umduklarının tam aksine büyük bir hezimetle karşılaşmalarının, bir kısmının öldürülüp bir kısmının da esir edildikten sonra, hem ganimet hem de fidye olarak ellerinden alınan mallarının, onları nasıl perişan bir hale getirmiş olacağını tahmin etmek elbette güç değildir. Özellikle esirlerin, canlarını kurtarıp serbest kalmak pahasına da olsa verdikleri fidyenin onlara daha ağır geldiğine hiç şüphe yoktur. Nitekim bu sebepledir ki, Allah Teâlâ, hem onlara bir kurtuluş yolu göstererek kalplerinin teselli bulması hem de mallarını fidye olarak elden çıkarmış olmanın içlerine düşürdüğü sıkıntının giderilmesi için, Peygamber'ine hitap etmiş ve onlara söylenecek sözleri bildirerek şöyle buyurmuştur:

Ey Peygamber! Dünya ve ahiret hayatından hangisinin daha hayırlı olduğunu açıklayarak İslam'a yönelmelerini sağlamak, küfürlerinde inat ve ısrar ettikleri takdirde uğrayacakları kötü akibetten de sakındırmak için, müşriklerden esir olarak elinizde bulunup da fidye aldığınız kimselere de ki: Eğer Allah, kalbinizde, gerek Allah'a ve Rasulüne iman yönünden gerekse onların emir ve nehiylerine itaatla küfürden ve bütün günahlardan tevbe ve istiğfar etmeniz yönünden iyi bir niyetle azim ve ihlas bulunduğunu bilirse, size, elinizden alınan fidyeden çok daha hayırlı ve çok daha kıymetli şeyler verir. Daha önce içinde bulunduğunuz şirk sebebiyle yüklendiğiniz büyük günahları bağışlar. Zira Allah, günahlarından tevbe eden kimselere karşı çok bağışlayıcı ve müminler için çok merhametlidir.

İbn Abbas'tan rivayet olunduğuna göre, bu ayet-i kerimede zikredilen esirler, Abbas ve ashabıdır. Bunlar, Bedir Savaşına müşrikler safında katılmış olmakla beraber, esir edildikten son-

ra Hazreti Peygamber'e "Biz, senin getirdiğin dine inanıyor ve senin de Allah'ın Rasulü olduğuna şehadet ediyoruz." demişler, bundan sonra da Allah Teâlâ, "Eğer bu söylediklerinde samimi iseler, Allah, kendilerinden alınan fidyeden daha hayırlısını onlara geri verir ve günahlarını da bağışlar." mealindeki bu ayeti indirmiştir. Yine rivayet olunduğuna göre, Abbas şöyle demiştir: "Bu ayette Allah, sizden alınandan daha hayırlısını size verir ve sizin günahlarınızı bağışlar, buyurmuştur. Benden alınandan yüz kat daha hayırlısını bana vermiştir. Şimdi ben bağışlanmamı umarım.".

71 Ey Peygamber! Eğer bu esirler, Müslüman olduklarını ve senin Allah'ın Resulü olduğuna şehadet ettiklerini ileri sürerek sana hainlik etmeyi düşünüyorlarsa, onların hainliklerinden sakın korkma. Onlar, Bedir'den önce de küfrederek Allah'a hainlik etmişler ve Â'râf suresinin 172. ayetinde de açıklandığı gibi, Allah onların sırtlarından zürriyetlerini alıp da onları kendilerine şahit tutarak *"Ben sizin Rabbiniz değil miyim?"* dediği zaman, onlar *"Evet; buna şahidiz."* diye cevap vermişlerdi de, sonra bu sözlerinden dönerek kendilerine Allah'tan başkalarını Rab ve İlah edinmişlerdi. Bu hainliklerine rağmen, işte Allah sana bir imkan vererek onlara galip gelmeni ve esir olarak hükmün altına girmelerini sağlamıştır. Eğer şimdi, yakalarını kurtarmak için, biz de Müslümanız ve senin Allah'ın Resulü olduğuna şahitlik ediyoruz, diyerek sana da hainlik etmeyi düşünüyorlarsa, Allah onları yine hezimete uğratacak imkanı sana elbette verecektir. Allah onların kafalarında planladıkları her oyunu hiç şüphesiz hakkıyla bilir ve planlarını boşa çıkaracak tedbiri almakta asla kusur işlemez.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ آوَوْا وَنَصَرُوا أُولَٰئِكَ
بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ ۚ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يُهَاجِرُوا مَا لَكُمْ مِنْ وَلَايَتِهِمْ مِنْ شَيْءٍ حَتَّىٰ يُهَاجِرُوا ۚ وَإِنِ
اسْتَنْصَرُوكُمْ فِي الدِّينِ فَعَلَيْكُمُ النَّصْرُ إِلَّا عَلَىٰ قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ ۗ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٧٢﴾
وَالَّذِينَ كَفَرُوا بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ ۚ إِلَّا تَفْعَلُوهُ تَكُنْ فِتْنَةٌ فِي الْأَرْضِ وَفَسَادٌ كَبِيرٌ ﴿٧٣﴾ وَالَّذِينَ آمَنُوا
وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ آوَوْا وَنَصَرُوا أُولَٰئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًّا ۚ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ
كَرِيمٌ ﴿٧٤﴾ وَالَّذِينَ آمَنُوا مِنْ بَعْدُ وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا مَعَكُمْ فَأُولَٰئِكَ مِنْكُمْ ۚ وَأُولُو الْأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَىٰ
بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللَّهِ ۗ إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٧٥﴾

[72] İman edenler, Hicret edenler, mallarıyla ve canlarıyla Allah yolunda cihad edenler ve (muhacirleri barındırıp onlara) yardım edenler, işte bunlar biribirlerinin velileridirler. İman ettikleri halde Hicret etmeyenler ise, Hicret etmedikçe, sizin onlara hiçbir veliliğiniz yoktur. Bununla beraber, eğer onlar, din hususunda sizden yardım isterlerse, sizinle aranızda bir antlaşma bulunan kavme karşı olmamak üzere yardım etmeniz, üzerinize borçtur. Allah, ne yaptığınızı hakkıyla görendir.

[73] Küfredenler de birbirlerinin velileridirler; (bu itibarla siz, birbirinize gerekli yardımı) yapmazsanız, yeryüzünde fitne ve büyük kargaşa olur.

[74] İman edenler, Hicret edenler, Allah yolunda cihad edenler ve (muhacirleri) barındırıp yardım edenler, işte hakkıyla mümin olanlar bunlardır. Bağışlanma ve hudutsuz rızık onlar içindir.

[75] Sonradan iman edenler, Hicret edenler ve sizinle birlikte cihad edenler, işte bunlar da sizdendir. Allah'ın Kitabı'na göre, hısımlar, biribirlerine daha yakındırlar. Şüphesiz Allah, her şeyi hakkıyla bilendir.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, kafirlerle savaş ve barış kurallarını ve kafirlerden ele geçirilen esirlerle ilgili ahkâmı açıklarken, hiçbir Peygamber'in, tebliğ ettiği dini küfür karşısında sağlamlaştırmadan ve taraftarlarını kafirlere karşı hâkim kılmadan esir almasının doğru olmadığına işaretle, Hazreti Peygamber'in Bedir Savaşı'nda, ashabına danışarak İslam'ın henüz iyice yerleşmediği ve Müslümanların sayıca çok az oldukları bir sırada, Mekkeli müşrikleri hezimete uğratmış olsalar bile, onlardan esirler almalarını ve sonra da bu esirleri fidye karşılığı serbest bırakmalarını azabı gerektiren rızasına muhalif bir davranış olarak tavsif ettikten, ancak Allah'ın sebkat etmiş bir takdiri dolayısıyla onları bağışladığını ve aldıkları fidye ve ganimetleri onlara helal kıldığını açıkladıktan sonra, yukarıdaki ayetlerinde kafirler karşısında müminlerin sınıflarını ve aralarındaki kardeşlik bağlarını beyan ederek Enfâl suresini bitirmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[72] İman edenler, Hicret edenler, mallarıyla ve canlarıyla Allah yolunda cihad edenler ve (muhacirleri barındırıp onlara) yardım edenler, işte bunlar, birbirlerinin velileridirler. İman ettikleri halde Hicret etmeyenler ise, Hicret etmedikçe, sizin onlara hiçbir veliliğiniz yoktur. Bununla beraber, eğer onlar, din hususunda sizden yardım isterlerse, sizinle aranızda bir antlaşma bulunan kavme karşı olmamak üzere yardım etmeniz, üzerinize borçtur. Allah, ne yaptığınızı hakkıyla görendir.

72 Biraz önce de belirttiğimiz gibi, Allah Teâlâ bu ayetinde, müminlerin birbirinden farklı bazı özelliklerine işaret ederek bunların kafirler karşısında başlıca dört sınıftan oluştuklarını açıklamıştır.

Birinci sınıf: Bunlar, ayet-i kerimenin hemen başında zikredilen Allah'a ve Resulüne iman etmiş ve *Muhacirun* adıyle şöhret kazanmış müminlerdir ki, Allah ve Resulüne yardım etmek ve Allah'ın dinini ayakta tutmak için evlerini, barklarını ve ailelerini Mekke'de terkederek Hazreti Peygamber'le birlikte Medine'ye Hicret etmişler, canlarını ve mallarını Allah yolunda hiç tereddüt etmeden cömertçe harcamışlardır. Bu açıklamadan anlaşıldığına göre, yine iman etmiş olmakla beraber, ilk dönemde Hazreti Peygamberle birlikte Hicret etmeyip Hicretini daha sonraki bir döneme tehir edenler birinci sınıf içerisinde yer almamışlardır. Bu bakımdan birinci sınıf, Allah katında en fazîletli ve en üstün sınıfı teşkil eder. Ayet-i kerimede de açıkça görüldüğü gibi, Allah Teâlâ bunları önce iman ile vasfetmiştir ki bu, onların Allah'a, meleklerine, kitaplarına, Peygamberler'ine ve ahiret gününe, hiçbir şüpheye yer vermeden iman ve tasdîk, Hazreti Peygamber'in kendilerine teklif ettiği bütün mükellefiyetleri de, itirazsız kabul ettiklerinin en açık ifadesidir.

Bu sınıfın ayet-i kerimede yer alan diğer bir sıfatı, Müslüman oldukları için canlarını değil; fakat kendilerine Müslüman vasfını kazandıran dinlerini müşriklerin ifsat etmelerinden korumak ve onun gereklerini huzur içinde yerine getirip Allah'ın rızasını kazanmak için doğup büyüdükleri vatanlarını, yani Mekke'yi, içinde yaşadıkları evlerini, mallarını, hısım ve akrabalarını ve hatta eşlerini ve çocuklarını terkederek Medine'ye Hicret etmeleridir. Bu sınıfın üçüncü

sıfatları da, mallarıyla ve canlarıyla Allah yolunda cihad etmeleridir.

Mal ile cihad etmekten maksat, Allah adını yüceltmek, dinini düşmanlarının ifsadından koruyarak diğer bütün dinlere üstün kılmak, Allah, Peygamber ve din düşmanlarına karşı cihad için gerekli olan kuvveti, silah ve teçhizatı hazırlamak, ihiyaç içinde bulunan Müslümanlara yardım etmek ve bunlara taalluk eden her ihtiyacı karşılamak maksadıyla sahibi oldukları mallarını, hiçbir karşılık beklemeden sırf Allah'ın rızasını kazanmak için çömertçe sarfetmektir. Nitekim Müslümanların Hazreti Peygamberle birlikte Mekke'den Medine'ye ilk Hicretleri sırasında, Mekke'de bıraktıkları evleri ve malları da Allah yolunda mal sarfı manasında değerlendirilmiştir.

Can ile cihad ise, din düşmanlarıyla veya kafirlerle girişilen bütün savaşlarda, her türlü güçlük, sıkıntı ve tehlike karşısında sabır ve sebat göstererek Allah yolunda düşmanla vuruşup dövüşmektir. Ayet-i kerimede mal ile cihadın, can ile cihaddan önce zikredilmesi, ikinci cihadın birinci cihada mütevakkıf olması, yani mal sarfı olmadan ve düşmanla savaşabilecek güç ve kuvveti hazırlamadan can ile cihad etmenin mümkün olmaması dolayısıyladır.

İkinci sınıf: Bunlar, ayet-i kerimede, Mekke'den kendilerine Hicret eden Muhacirleri yanlarında barındırıp onlara yardım ettikleri açıklanan müminlerdir ki, yardım ediciler manasında *Ansar* adıyle şöhret kazanmış Medinelilerdir. Daha önce de işaret ettiğimiz gibi, Mekkeli Müslümanlar, Medine'ye Hicret ettikleri zaman, bütün mal ve mülklerini, hatta ailelerini Mekke'de terkedip gittikleri için, Medine'ye eli boş gelmişler ve orada yardıma muhtaç bir duruma düşmüşlerdi. İşte onlar bu durumda iken, Medineli Müslümanların sıcak eli onlara açılmış, iki odası olan, odasının birini; iki kap yemeği olan da bir kabını onlara vermiştir. Buhârî (*Sahih,* IV. 222)'nin naklettiği bir haberden öğrendiğimize göre, Muhacirler'den Abdurrahman İbn Avf ile Ensar'dan Sa'd İbnu'r-Rabî, Hazreti Peygamber'in aralarında kardeşlik tesis ettiği iki sahabi idi. Bir gün Sa'd, Abdurrahman'a şöyle demişti: "Ben, Ensar içinde malı en çok olan kimseyim. Malımı ikiye taksim edip birini sana vereyim. İki de karım var: Bak, hangisi hoşuna giderse onu bana göster; boşayıp iddet süresi tamamlandıktan sonra seninle evlendireyim.". Abdurrahman, Sa'd'ın bu teklifine teşekkür edip: "Allah, malını ve aileni sana mübarek etsin. Sen bana çarşının yolunu göster. Ben, çalışıp kazanırım." demiş ve ticaretin yolunu tutmuştur.

Hazreti Peygamber de muhtelif hadislerinde Ensar'ın fazîletlerini zikrederek onları övmüştür. Müslim (*Sahih,* IV. 1948)'in Enes İbn Mâlik'ten (ra) naklettiğine göre, bir gün Hazreti Peygamber, Ensar'dan kadın ve çocuk bir grubun neşe içinde bir düğünden döndüklerini görünce, ayağa kalkarak: "Allah şahit olsun ki, siz bana insanların en sevimlilerindensiniz. Allah şahit olsun ki, siz bana insanların en sevimlilerindensiniz." buyurmuş ve bu sözleriyle Ensar'ı kastetmiştir. Ancak burada şuna da işaret etmek gerekir ki, Ensar'ın, Muhacirler'den sonra ikinci sınıf olarak zikredilmesi, Muhacirler'in Ensar'dan daha faziletli olduklarını gösterir.

Allah Teâlâ ayet-i kerimede, Muhacirler'i takiben Ensar'ı da zikrettikten sonra, her iki sınıfı da birbirinin yakını, yardımcısı ve birbirinin işlerini her birinin kendi işlerini yaptığı gibi yapan kimseler olarak tavsif etmiş ve her iki grubu birbirinin velisi olarak tanıtmıştır. Bundan dolayıdır ki Hazreti Peygamber de, Hicret'in ilk günlerinde, Muhacirler'le Ensar arasında kardeşlik tesis etmiş ve her iki kişiyi birbirinin kardeşi yapmıştır. Buhârî (*Sahih,* III. 57; V. 178)'nin İbn Abbas'tan (ra) naklettiği bir haberden de öğrendiğimize göre, Hazreti Peygamber'in Medine'de Muhacirler'le Ensar arasında tesis ettiği bu kardeşlik yolu ile, kardeşler, birbirinin mirasçısı da olmuşlardır. Ancak Ensar ile Muhacirler arasındaki bu irsiyet, Medine'ye Hicret etme şartına

bağlı kalmış, Medine'ye Hicret etmemiş bir Müslüman, Medine'deki bir Müslümana varis olamamıştır. Yine İbn Abbas'ın (ra) haberinde belirtildiğine göre, Nisa suresinin *"Ana babanın ve yakın akrabanın bıraktıkları mala (varis olsunlar diye kadın ve erkek) her biri için varisler kıldık."* mealinde nazil olan 33. ayeti, kardeşlik tesisiyle vazolunan veraset hükmünü neshetmiştir. Şu var ki, Muhacirun ile Ensar arasındaki yakınlığa delalet eden ayet-i kerimenin bu ibaresi, müfessirler arasında farklı manalarda anlaşılmış, bazıları bu yakınlığı, birbirine mirasçı kılan bir yakınlık olarak değerlendirirken; diğer bazıları, bunun mirasla ilgisi bulunmadığını ileri sürmüşlerdir.

İslam'ın yayılmasında ve yücelmesinde *Muhacirun* ve *Ensar*'ın hizmetlerini unutmak elbette mümkün değildir. Sahip oldukları faziletler, hiçbir Müslümanın faziletiyle kıyaslanamayacak kadar yüksektir. Hazreti Peygamber'in davetine herkesten önce koşturup iman eden, sahip oldukları bu imanı her çeşit baskı, tehdit, zulüm ve işkencelere, hatta bu işkenceler altında ölmeye bile aldırmadan muhafaza ederek en büyük fedakarlık örneği gösteren, Allah ve Rasulü için evlerini barklarını, çoluklarını çocuklarını Mekke'de terkederek Medine'ye Hicret eden Muhacirler'le, bunlara kucak açan, mallarını mülklerini onlarla paylaşan, iki kap yemeği varsa bir kabını onlara veren Ensar, bütün bu fedakarlıklarıyla Allah'ı ve Resulünü hoşnut etmişler, gerek Kur'an-ı Kerim'de gerekse hadislerde, onların övgü dolu sözlerine mazhar olmuşlardır. Allah Teâlâ, Tevbe suresinin 20. ayetinde onlar hakkında şöyle buyurmuştur: *"İman edenler, Hicret edenler ve Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla cihad edenler, Allah katında en büyük dereceye sahiptirler. İşte asıl kurtuluşa erenler bunlardır."*. Aynı surenin 100. ayetinde de şöyle buyurulmuştur: *"Muhacirler'den ve Ensar'dan (İslam yolunda) yarışanların öncüleriyle, onlara güzellikte tabi olanlardan Allah hoşnut olmuş, onlar da Allah'tan hoşnut olmuşlardır. Allah onlara, içinde daimi kalacakları, (ağaçları) altından ırmaklar akan cennetler vaadetmiştir. İşte bu, en büyük kurtuluştur."*. Haşr suresinin 8-9. ayetlerinde ise, Muhacirun ve Ensar, ayrı ayrı zikredilerek övülmüşlerdir: *"Bu ganimetler, yurtlarından ve mallarından atılmış, Allah'tan bir lütuf ve hoşnutluk arayan, Allah'a ve Resulünün dinine yardım eden Muhacir fakirlere aittir. İşte asıl doğru olanlar da bunlardır. - Muhacirler gelmezden önce, Medine'yi yurt edinenler ve imanı kalplerine sindirmiş olanlar, kendilerine Hicret edenleri severler; onlara verilen şeylerden dolayı içlerinde bir hasedlik hissetmezler; kendileri ihtiyaç içinde olsalar bile, onları kendilerinden önce tutarlar. Kim nefsinin mal hırsından korunursa, işte asıl kurtuluşa ereneler bunlardır."*.

Üçüncü sınıf: Bunlar, Hicret etmemiş müminlerdir ki, Allah Teâlâ, ayet-i kerimede bunları *"İman ettikleri halde hicret etmeyen kimseler"* olarak tavsif etmiş ve hicret etmedikçe de Ensar'ın bunlarla hiçbir veliliklerinin bulunmadığını bildirmiştir. Bundan anlaşıldığına göre, Müslümanların Medine'ye Hicret ettikleri sırada, Hazreti Peygamber'e inanmış, onun risaletini tasdîk etmiş ve Müslüman olmuş bazı kimseler de vardır ki bunlar, çeşitli sebeplerle bulundukları yerleri terketmemişler ve müşrikler arasında ve onların sultası altında yaşamaya devam etmişlerdir. İşte bunların velayette hiçbir hakları yoktur. Ganimette ve humusta hak sahibi de değillerdir. Ancak ayet-i kerimede, bunlarla ilgili olarak zikredilen *"Hicret etmedikçe"* ibaresi, velilik hususundaki bu mahrumiyetlerinin sınırlı olduğuna delalet eder ve daha sonra Hicret etmeleri halinde bu mahrumiyetin sona ereceğini ve diğer Muhacirler'in sahip oldukları haklara kavuşacaklarını gösterir. Müslim (*Sahih*, III. 1357) ve Ahmed İbn Hanbel (*Müsned*, V. 358)'in farklı isnatlarla naklettikleri bir haberden öğrendiğimize göre, Resulullah (sas.), bir orduya bir kumandan tayin ettiği zaman, ona Allah'tan korkmasını, onunla birlikte olan Müslümanlara da hayır tavsiye eder ve şöyle buyururdu: "Allah yolun-

da ve Allah'ın ismiyle savaşın. Allah'a küfredenlerle savaşın. Savaşın, fakat ganimette hainlik etmeyin... Müşrik düşmanlarınla karşılaştığın zaman, onları üç şeye davet et. Bu üç şeyden hangisine icabet ederlerse, onlardan elini çek: Onları İslam'a davet et. Eğer icabet ederlerse, kabul et ve onlardan elini çek. Sonra onları, kendi ülkelerinden Muhacirler'in ülkesine göçmeye davet et ve onlara haber ver ki: Eğer bunu yaparlarsa, Muhacirler'in lehine olan şeyler onlara da olacak; Muhacirler'in üzerine olan mükellefiyetler, onların üzerine de olacaktır. Eğer kendi yurtlarını değiştirmekten çekinirlerse, onlara haber ver ki bu takdirde onlar, Müslüman bedeviler gibi olacaklardır. Müslümanlar üzerinde cari olan Allah'ın hükmü, onlar üzerinde de cereyan edecektir. Müslümanlarla beraber cihad etmeleri hali müstesna, onlara ganimetten ve fey'den hiçbir şey ayrılmayacaktır. Eğer onlar, Müslüman olma teklifini kabul etmezlerse, bu takdirde onlardan cizye vergisi iste. Eğer onlar cizye vermeyi kabul ederlerse, bunu onlardan kabul et ve onlarla savaşı bırak. Eğer onlar, Müslüman olmaz ve cizye vermeyi de kabul etmezlerse, Allah'tan yardım iste ve onlarla savaşa devam et..."

Ensar ile Medine'ye Hicret etmemiş müminler arasındaki velîlik kopuk olmakla beraber, kafirlere karşı yardım talebinde bulunmaları halinde, onlara Medineli müminlerin yardım etmeleri boyunlarına borçtur. Şu şartla ki, bu yardım, Müslümanlarla antlaşmalı olan kafir bir kavme karşı olmamalıdır; İslam, ahde vefayı Müslümanların üzerine vacip kılmış, ona hainlik etmeyi hiçbir surette hoş karşılamamıştır. Şunu da unutmamak gerekir ki, Allah, kimin antlaşmalarına sadık kaldığını, kimin de ona hainlik ettiğini çok iyi bilir ve herkesi kendi ameline göre cezalandırır.

Netice itibariyle, Muhacir müminlerle hicret etmemiş müminler arasında, kafirlerle müminler arasında olduğu gibi tam bir kopukluk yoktur. Bu itibarla onları daru'ş-şirkte kendi hallerine terketmek ve kafirlere karşı yardım istemeleri halinde onların bu isteklerine kulak asmamak asla doğru değildir. Şunu da unutmayın ki:

> [73] Küfredenler de birbirlerinin velileridirler; (bu itibarla siz, birbirinize gerekli yardımı) yapmazsanız, yeryüzünde fitne ve büyük kargaşa olur.

73 Müslümanlar karşısında kafirlerin de tek bir millet olduğunu ve her fırsatta Müslümanları ortadan kaldırmak için biribirlerine yardım ettiklerini Müslümanların hiçbir zaman unutmamaları gerekir. Bunlar, ayrı ayrı ırklara mensup olsalar bile, küfür üzerinde ittifak etmiş ve İslam düşmanlığında birleşmiş olmaları dolayısıyla, Müslümanlar karşısındaki davranışları bir ve hedefleri aynıdır. Nitekim daha İslam'ın başında Yahudiler, Ehl-i Kitap'tan olmalarına, Allah'ın, Peygamber'in ve Kitab'ın manasını çok iyi bilmelerine rağmen, Allah'ın kendi Peygamberler'ini teyiden gönderdiği İslam Peygamber'ine cephe almışlar ve o Peygamber'le andlaşma da yapmış olmalarına rağmen, ona karşı, onun düşmanları olan müşriklere yardım ederek, hem antlaşmalarına hainlik etmişler hem de iman edip tabi olmaları gereken bir Peygamber'i ve dolayısıyla onu gönderen Allah'ı inkâr etmişlerdir. Bunun milletler tarihinde daha pek çok örneğini görmek mümkündür. Gerek Yahudiler ve gerekse Hıristiyanlar, kendi aralarında zaman zaman savaşmış olsalar bile, İslam ve Müslüman düşmanlığında hiçbir zaman ihtilafa düşmemişler ve müşterek düşmanları karşısında daima biribirlerinin yardımcısı olmuşlardır. O halde ey Müslümanlar, bu gerçeği hiçbir zaman gözardı etmeyin ve birbirinizle yardımlaşın. Eğer siz, birbirinize gerekli yardımı yapmaz, küfrün ve kafirlerin karşısında yekvücut olmazsanız, imanın zayıflamasına, buna karşılık küfrün güçlenmesine yardım etmiş ve yeryüzünü büyük bir fitnenin ve kargaşanın kucağına atmış olursunuz. O halde Müslüman olarak şahsiyetinizi koruyun ve zerre kadar da olsa

ondan fedakarlık etmeyin. Ve bilin ki, Allah, her hususta müminlerin yanındadır ve onların yardımcısıdır.

[74] İman edenler, Hicret edenler, Allah yolunda cihad edenler ve (muhacirleri) barındırıp yardım edenler, işte hakkıyla mümin olanlar bunlardır. Bağışlanma ve hudutsuz rızık onlar içindir.

[75] Sonradan iman edenler, Hicret edenler ve sizinle birlikte cihad edenler, işte bunlar da sizdendir. Allah'ın Kitabı'na göre, hısımlar, birbirlerine daha yakındırlar. Şüphesiz Allah, her şeyi hakkıyla bilendir.

74 Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, Allah'a ve Peygamber'ine iman ederek İslam'ın yücelmesi ve yayılması için evlerini ve yurtlarını terkedip başka bir ülkeye Hicret eden ve Allah yolunda savaşan Muhacirler'le, onlara kucak açıp yanlarında barındıran Ensar'ı ve iman etmiş olmakla beraber herhangi bir sebeple hicret etmeyen Müslümanları zikrettikten ve böylece müminlerin üç sınıfını belirttikten sonra, bu ayetinde, Muhacirun ve Ensar sınıfının diğer sınıflara üstünlüğünü ve bu üstünlük sebebiyle ahirette ulaşacakları dereceyi ve elde edecekleri mükafatı açıklamıştır. Allah Teâlâ ayet-i kerimenin başında, Muhacirun ve Ensar ile, iman ettikleri halde hicret etmeyen müminleri, *"İman edenler, hicret edenler ve Allah yolunda cihad edenler"* olarak zikrettikten sonra, hicret etmeyen müminler dışında Muhacirun ve Ensar'ın, hakkıyla ve en mükemmel bir şekilde iman ettiklerini, bundan dolayı da dünyada işledikleri bütün günahlarının bağışlandığını ve ahirette de hudutsuz rızkın ve en büyük mükafatın onlara ait olduğunu haber vermiştir.

İman ettikleri halde hicret etmeyip müşrikler yurdunda kalan müminlerin, derece yönünden Muhacirun ve Ensar'ın altında olmaları, müşriklerin İslam'a ve Müslümanlara saldırıya geçtikleri Bedir gününde ve onu takip eden günlerde, Hazreti Peygamber'in kendisiyle birlikte müşriklere karşı savaşacak müminlere şiddetle ihtiyacı bulunmasına rağmen iman eden, fakat müşrikler yanında kalmayı tercih ederek Hazreti Peygamber'in safında savaşa katılmamaları sebebiyledir. Eğer bunların imanları da Muhacirler'in imanları derecesinde olsaydı, hiç şüphesiz onlar da diğerleri gibi Mekke'den Medine'ye Hicret ederler ve daha Hicret'in ikinci yılında, İslam'a ve Müslümanlara karşı imha hareketine kalkışan Mekkeli müşriklere karşı Hazreti Peygamber'in yanında yer alırlardı; kısacası hiçbir engel, imanın gerektirdiği hicret fikrinden onları vazgeçiremezdi. Fakat görüldüğü gibi, onlar iman etmişlerse de, birtakım engeller, onların Medine'ye Hicret etmelerine imkan vermemiş, imanları da bu engelleri aşmalarında yeterli olamamıştır. İşte bu sebepledir ki iman eden, iman ettikten sonra Allah ve Resulü için Hicret eden Muhacirler'le, Allah yolunda cihad eden ve Muhacirler'i ülkelerinde karşılayarak onları bağırlarına basan, mallarını ve mülklerini onlarla paylaşan Medineli Müslümanlar, kısacası Muhacirun ve Ensar, işte hakkıyla iman etmiş olanlar bunlardır. Kıyâmet günü günahları bağışlanacak ve hudutsuz rızka ve cennet mükafatına nail olacak olanlar da bunlardır. İşte bu üç sınıf, Allah Teâlâ'nın, Tevbe suresinin 100. ayetinde *es-sâbikûne'l-evvelûn* (ilk öne geçenler) olarak tavsif ettiği müminlerdir.

75 *Dördüncü sınıf*'a gelince bunlar da, imanları ve hicretleri ilk Hicret'ten sonraya kalan müminlerdir ki, dereceleri Muhacirun ve Ensar'ın dereceleriyle aynı olup, Allah Teâlâ buna, ayet-i kerimede, *"İşte bunlar da sizdendir."* ifadesiyle işaret etmiştir. Ancak ilk Hicret'ten sonraki zaman ile hangi zamanın kastedildiği ayet-i kerimede açıklanmamıştır. Bu sebeple müfessirler bu konuda değişik görüşler ileri sürmüşlerdir. Bazılarına göre bu müminler, Hudeybiye Antlaşması'ndan sonra iman ve hicret edenlerdir. Bazılarına göre Bedir Savaşı'ndan sonra, bazılarına göre de bu ayetin nüzulünden sonra iman ve hicret eden-

lerdir. Ancak ilk Hicret'ten sonraki zamanı tahdit veya tahsis etmeye gerek yoktur. Zira önceki ayetlerde kastedilen Hicret, Hazreti Peygamber'in ve müminlerin Mekke'den Medine'ye beraberce yaptıkları ilk Hicret'tir ve Allah Teâlâ'nın Kur'an-ı Kerim'in muhtelif surelerinde medh-ü senasına mazhar olan Muhacirler de, bu Hicret'e katılan müminlerdir. Bu ayet-i kerimede belirtilmeyen daha sonraki Hicret ise, umumi bir ifade ile zikredilmiş ve bununla, ilk Hicret'e katılamayıp da sonradan muhtelif zamanlarda iman ederek bulundukları müşrik beldelerinden Medine'ye gelen ve oradaki Müslümanlara katılan müminlerin hicretleri kasdedilmiştir. Bunlar, sonradan iman edip hicret etmiş olsalar bile, içlerinde taşıdıkları duygu ve hicret ederken sahip oldukları gaye yönünden ilk hicret edenlerden farklı olmadıkları içindir ki, Allah Teâlâ, onları da *"İşte bunlar da sizdendir."* buyurmak suretiyle ilk Muhacirler zümresinden saymıştır. Tevbe suresinin 100 üncü ayetinde de açıklandığı gibi, bunlar, Muhacirûn ve Ansâr'dan *es-sâbikûne'l-evvelûn*'a güzellikle tabi olan müminlerdir ve Allah onlardan hoşnûd olduğu gibi, onlar da Allah'tan hoşnûd olmuşlardır. Bu açıklamadan şu husus açıkça anlaşılmış olmaktadır ki, yukarıda zikredilen müminlerle ilgili dört sınıftan birincisiyle dördüncüsü arasında ortak bir nokta vardır ve bu ortak nokta, her iki sınıfın da iman ve Hicret etmiş olmasıdır. Bu ise, İslam'ın başlangıcında Hicretin ne kadar büyük bir önemi hâiz olduğunun açık ve kesin bir delilini teşkil eder.

Allah Teâlâ, 72 nci ayette, iman edenlerin, Hicret edenlerin ve Allah yolunda cihad edenlerin, biribirlerinin velîleri ve yakınları olduklarına işaret ederek müminler arasındaki iman ve Hicret yakınlığını ortaya koyduktan sonra, bu ayetinde, gerek baba yönünden ve gerekse ana yönünden kan bağı bulunan müminler arasındaki yakınlığı zikretmiş ve Allah'ın Kitabı'na göre, bazı müminler arasında kan bağı sebebiyle ortaya çıkan yakınlığın, yani akrabalığın, iman ve Hicret yakınlığından çok daha önemli olduğunu açıklamıştır. Daha önceki ayette zikredilen velayeti, iman ve Hicret yakınlığı sebebiyle miras hakkına sahip olmak manasında anlayan müfessirler de, bu ayette kan bağının iman ve Hicret bağından daha önemli olduğunun açıklanmasıyle veraset hükmünün neshedilmiş olduğunu ileri sürmüşlerdir. Ancak burada şunu da belirtmek gerekir ki, Allah Teâlâ, bu ayetinde, verasetle ilgili bir hüküm getirmekten ziyade, daha önceki ayetlerinde iman ve Hicret yakınlığı üzerinde durduktan ve bu yakınlığın önemini açıkladıktan sonra, bu ayetinde müminleri uyarmış ve onlara kan bağıyla ortaya çıkan yakınlığı da unutmamalarını ve bu yakınlığın iman ve Hicret yakınlığından daha önemli olduğunu hatırlatmıştır. Buna göre bir mümin, din kardeşini ne kadar düşünmek ve ona yardım elini uzatmak zorunda ise, kan bağıyla akrabası olduğu bir mümini de aynı derecede, hatta daha fazla düşünmek ve ona yardım etmek zorundadır. Allah'ın Kitabı'nda, yahut müminlerle ilgili yazgısında bu böyledir. Bunu hiç kimsenin değiştirmeye hakkı veya salahiyeti yoktur. Allah hiç şüphesiz, her şeyi en doğru şekliyle bilir ve o bildiğini de kullarına uygulanacak bir hüküm olarak yazar.

Allah Teâlâ, bu ayetiyle Enfâl suresini tamamlamıştır. Hamd ve şükür yalnız O'na mahsustur ve biz yalnız O'na hamd ve şükrederiz.

TEVBE SURESİ

1. Surenin Adı, Nazil Olduğu Yer ve Zaman

Tevbe suresi, Kur'an-ı Kerim'in dokuzuncu suresi olup 129 ayetten müteşekkildir. Surenin *"Onlar, kullarının tevbesini kabul edenin ve sadakaları alanın Allah olduğunu bilmiyorlar mı? Evet, tevbeleri kabul eden, (kulları için) çok merhametli olan Allah'tır."* mealindeki 104. ayetinin tevbe ile ilgili olması dolayısıyla sureye bu ad verildiği gibi, ilk ayetinde, Allah'tan ve Resulünden müşriklere yöneltilen bir ihtardan söz edilmesi dolayısıyla, ihtar manasında kullanılan *berâ'e* kelimesine istinaten Berâ'e adıyle de şöhret kazanmıştır. Surenin en çok zikredilen bu iki isminden başka, çoğu sıfat olarak kullanılan daha pek çok ismi vardır. Nifaktan uzaklaştırması dolayısıya *Mukaşkışe,* münafıkların iç yüzlerini açıklaması dolayısıyla *Muba'sira,* gizlilikleri meydana çıkarması dolayısıyla *Musîra,* onları eşelemesi dolayısıyla *Hâfira,* onları rezil ve rüsvay etmesi dolayısıyla *Muhziye*, onları cezalandırması dolayısıyla *Munekkile,* ürkütmesi dolayısıyla *Muşerride* ve bunun gibi *Mudemdime, Fâdıha* ve *Azap* gibi isimler zikredilmiştir. Ancak biraz önce de işaret ettiğimiz gibi en meşhur iki ismi, *Tevbe* ve *Berâ'e*'dir.

Tevbe suresi, Medine'de, Hicret'in 9. yılında Tebük seferi sırasında nazil olmuştur; bu itibarla nüzulü Mâide suresinin nüzulünden sonraki devreye rastlar ve en son nazil olan sure sayılır. Buhârî (*Sahih,* V. 202)'nin naklettiği bir haberden öğrenildiğine göre, ashabtan el-Berâ' (ra), son nazil olan ayetin, Nisa suresinin *"Senden fetva istiyorlar. De ki: Allah, kelâle hakkında size fetva veriyor."* mealindeki 176. ayeti, son nazil olan surenin ise, Berâ'e suresi olduğunu söylemiştir. Ancak onun bu görüşüne itiraz eden bazı müfessirler, bu görüşün el-Berâ'ın kendi görüşü olduğunu, bu hususta merfu olarak herhangi bir haberin gelmediğini, zira en son nazil olan ayet ve surelerle ilgili başka görüşlerin de bulunduğunu ileri sürmüşlerdir. Keza surenin tamamının Medenî olup olmadığı hususunda da farklı görüşler vardır. Büyük çoğunluğa göre, surenin tamamı Medine'de nazil olduğu halde, bazıları Hazreti Peygamber'in amcası Ebû Tâlib için istiğfarda bulunması üzerine, cehennem ehlinden oldukları iyice belli olan müşrikler için Allah'tan af ve mağfiret dilemenin ne Peygamber'e ne de müminlere yaraşmayacağını beyan eden 113. ayetin Mekke'de nazil olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bu müfessirlere göre Ebû Tâlib Mekke'de vefat et-

miştir. Hazreti Peygamber'in onunla ilgili istiğfarının da Mekke'de olduğu düşünülürse, ayetin de orada nazil olması gerekir. Ancak diğer bazı müfessirler de bazen bir ayetin, onun nüzulüne sebep olan hadiseden çok daha sonraki zamanlarda nazil olabileceğini ileri sürerek bu görüşe itiraz etmişlerdir. Bunun gibi, surenin 128 ve 129. ayetlerinin de Mekke'de nazil olduğunu söyleyenler varsa da, yukarıda da işaret ettiğimiz gibi, ittifaka yakın bir çoğunluk, surenin tamamının Medine'de nazil olduğu görüşündedir.

2. Tevbe Suresinin Özellikleri

Tevbe suresi, Kur'an-ı Kerim'de, başında *besmele* bulunmayan yegane sure olma özelliğine sahiptir. Sure başına besmele yazılmamasının çeşitli sebepleri vardır:

1) Ne sahabe ve ne de onları takip edenler, surenin başına besmele yazmamışlardır. Çünkü bu sure, diğer sureler gibi başında besmele ile nazil olmamıştır. Başında besmele bulunmamasının başlıca hikmeti de, diğer surelerin besmele ile nazil olduklarını teyit ve tespit etmesidir. Sure başına besmele yazılmamasının sebebi olarak ileri sürülen bu görüş, genellikle tercih edilen bir görüş olarak belirtilmiştir.

2) Birbirine benzer konularıyla, Tevbe suresinin Enfâl suresini tamamlayan bir sure olarak görülmesi sebebiyle ikisi arasına besmele konulmamıştır. Nitekim iki sure arasındaki bu benzerlik, sahabe arasında da ihtilafa yol açmış, bazıları ikisinin aynı sure olduğunu ileri sürerken, diğer bazıları da onların ayrı ayrı sureler olduklarını söylemişlerdir. Ancak bu ihtilafın, Kur'an'ın taraflardan birinin görüşüne göre tahrif edilmiş olduğu inancına yol açmaması için, her iki tarafın da görüşlerine uygun düşecek şekilde iki sure birbirine yaklaştırılarak biri diğerinin devamı gibi yazılmış, fakat aralarında da bir boşluk bırakılmıştır. İki surenin birbirine yaklaştırılması ve aralarına besmelenin yazalmamış olmasıyla ikisi bir sure gibi olmuş, aralarında bırakılan boşlıkla da ikisinin ayrı ayrı sureler olduğu ifade edilmiştir.

3) Tirmizî (*Sünen,* V. 272) ve Ebû Dâvûd (*Sünen,* I. 181)'un naklettikleri bir haberden öğrendiğimize göre, İbn Abbas şunları anlatmıştır: Bir gün Osman İbn Affân'a: "Ayetlerinin sayısı yüzün altında olan Enfâl ile, yüzün üstünde olan Berâ'e surelerini birlikte yazıp da aralarına besmele satırı yazmamaya, sonra da bu iki sureyi yedi uzun sure içine koymaya sizi sevkeden şey nedir? diye sordum. Osman şu cevabı verdi: Zaman ilerledikçe Resulullah (sas.)'e muhtelif sayıda ayetleri bulunan sureler iniyordu. Ona bir şey nazil olduğu zaman, vahiy katiplerini çağırır ve onlara: "Bu ayetleri, içerisinde şu ve şu konuların zikredildiği şu sureye koyunuz." buyururdu. Enfâl suresi, Medine'de ilk nazil olan surelerden idi. Berâ'e ise, Kur'an'ın sonlarında nazil olmuştu. Her iki surenin kıssaları da birbirine çok benzediği için, ben de ikisinin aynı sure olduğunu sanıyordum. Resulullah (sas.), vefat etmeden önce de bize onların aynı sure olduklarını açıklamamıştı. Bu sebepten, iki sureyi yanyana getirdim ve aralarına da besmele satırı yazmadım; sonra da yedi uzun sure içine koydum.".

4) İbn Abbas şöyle demiştir: Ali'ye (ra), Berâ'e suresinin başına niçin besmele yazılmadığını sorduğum zaman, şu cevabı vermiştir: Besmele, bir eman, bir güvencedir; berâ'e ise kılıca dayalı bir ültimatom ve bir ihtardır.

3. Tevbe Suresinin Enfâl Suresi ile Bağlantısı

Tevbe suresi ile kendinden önceki Enfâl suresi arasında büyük bir mana birliği vardır ve bu birlik sebebiyle Tevbe suresi, devletlerin, gerek iç ve dış ilişkileriyle ilgili usuller yönünden, gerek savaş ve barış kaideleri yönünden gerekse müminlerle kafirlerin ve münafıkların birbirinden farklı halleri yönünden tam anlamıyle Enfâl suresine benzer ve onu tamamlayıcı bir manaya sahiptir. Uzunluk ve kısalık yönünden surelerin terti-

bine göre Kur'an içerisinde vazolundukları yer, her iki surenin de aynı sure olduğunu ileri sürenlerin görüşlerini teyit ettiği gibi, ikisi arasında görülen bu tamamlayıcı mana birliği de aynı görüşü teyit eder. Bununla beraber, yine de Tevbe suresinin Enfâl suresinden bir cüz olduğunu iddia etmek doğru değildir.

İki sure arasındaki mana birliğine birkaç misal ile işaret etmek gerekirse, denilebilir ki:

1) Enfâl suresinde antlaşmalardan söz edilmiş ve özellikle bu surede andlaşmalara hainlik etmelerinden korkulan düşman kavimlere karşı tatbik edilecek muamele, Tevbe suresinde daha geniş bir şekilde açıklanmıştır.

2) Gerek Enfâl suresinde ve gerekse Tevbe suresinde, hem müşriklerle hem de kitap ehli ile yapılacak savaşlar üzerinde durulmuştur.

3) Enfâl suresinde, müşriklerin Mescid-i Haram'ın bakıcıları ve koruyucuları olmadıkları halde, - zira onun asıl bakıcıları ve koruyucuları müttaki müminlerdir - müminlerin oraya girmelerine engel olmaya çalıştıkları zikredilmiş, Tevbe suresinde ise onların, kendi küfürlerine kendileri şahitlik edip dururken Allah'ın mescitlerini tamir etmelerinin asla mümkün olmayacağı, onları asıl tamir edecek olanların ise Allah'a ve ahiret gününe iman edenler oldukları açıklanmıştır.

4) Enfâl suresinin başlarında müminlerin gerçek sıfatları zikredilmiş, sonra da kafirlerin bazı sıfatlarından söz edilmiştir. Surenin sonlarında ise her iki grupla ilgili velayet hükmü açıklanmıştır. Aynı konulara Tevbe suresinin muhtelif bölümlerinde de yer verilmiştir.

5) Enfâl suresinde, Allah yolunda mal sarfı teşvik edilmiş, Tevbe suresinde ise bu teşvik, daha açık ve daha geniş bir şekilde yer almıştır.

6) Enfâl suresinde, münafıklar ve kalplerinde maraz olanlar, sadece bir ayet-i kerimede zikredildiği halde, Tevbe suresinde, sureye adeta "münafıklar suresi" adının verilmesini uygun kılacak bir genişlikte yer verilmiştir.

4. Tevbe Suresinin Gayesi

Daha önce de işaret ettiğimiz gibi, Enfâl suresi, Hicret'in başlarında nazil olduğu halde, Tevbe suresi, son nazil olan surelerdendir. Bu itibarla onun nüzul senesi 9. hicrî sene olarak zikredilir ki, bu sene, Hazreti Peygamber'in son Tebük Gazvesi'nin cereyan ettiği senedir. Bu senenin Recep ayında, sıcaklığın ortalığı kasıp kavurduğu, meyvelerin olgunlaştığı ve suyun iyice azaldığı bir mevsimde Hazreti Peygamber, 30 bin kişilik bir kuvvetle Suriye'ye doğru sefere çıkmıştı. Ordunun elinde yeteri kadar deve bulunmadığı için, askerler nöbetleşe develere binmiş olsalar bile, yolculuk genellikle yaya yapılmış ve bu da onları kavurucu sıcaklar altında bitkin ve perişan bir hale getirmiştir. Bununla beraber, İslam'ın zaferi için hepsi de bu sıkıntıya sabırla göğüs germiş ve davranışlarında hiçbir usanç veya şikayet alametine yer vermemişlerdir.

İslam'ın Arabistan çöllerinde yayılması ve Müslümanların giderek kuvvet kazanması, müşrik Arapları olduğu kadar Yahudi ve Hıristiyan din mensuplarını da endişelendiriyor ve bu ilerleyişi önlemenin çarelerini aramaya sevkediyordu. Bizans'ın İran'a karşı kazandığı zafer, onlar için, Müslümanlara karşı da kazanacakları bir zaferin müjdecisi olmuş ve bu maksatla Hıristiyan Araplara, savaş hazırlığı yapmaları için talimatlar vermeye başlamışlardı. Medine'de Hıristiyanların bu davranışları duyulunca, Müslümanlar arasında büyük bir hiddet ve teessüre yol açmış, onların bu tahrik ve teşviklerini kaynağında önlemek için de, Suriye tarafına bir sefer hazırlığına girişmekten başka bir çare de bulunamamıştı. Sefer hazırlığına başlandığında, her zaman olduğu gibi çeşitli sebepler ileri sürerek bu sefere de katılmak istemeyenler vardı. Bunlar ağır davranıyorlar, aile durumlarını bahane ederek birtakım mazeretler ileri sürüyorlardı. Seferin Suriye tarafına ve Bizans'a karşı yapılacağını öğrenince de: İran'a galip gelmiş bir düşmana nasıl karşı çıkılır? Muhammed, Bizans'ın ne olduğunu hiç bilmiyor

mu? diyerek halkı da bu sefere karşı çıkmaya teşvik ediyorlardı. Tabii bunlar, önce müşrikler arasında yaşayan; fakat İslam'ın ve Müslümanların kuvvetlendiğini görünce, menfaatlerinin onların safında yer almakta olduğunu anlayarak küfürlerini içlerinde gizleyip sureta Müslüman olan münafıklardan başkası değildi. Tevbe suresinin 81. ayetinde de açıklandığı gibi, bunlar, *"Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla cihad etmeyi hoş görmeyerek, sıcakta savaşa çıkmayın, derler. (Ey muhammed! Onlara) de ki: Cehennem ateşi daha sıcaktır. Keşke bunu anlamış olsalardı."*.

Münafıkların bütün engellemelerine ve halkı seferden caydırmak istemelerine rağmen, Hazreti Peygamber, 30 bin kişilik bir kuvvetle şanlı ve heyecanlı bir hava içerisinde Suriye tarafına harekete geçmiştir. Kadınlar evlerin damlarına çıkmış, orduyu teşyi ve teşvik ediyorlardı. Ne var ki çölde, sıcağın ve susuzluğun yol açtığı sıkıntıyı, iman aşkının verdiği heyecanla unutan ordu, Medine ile Şam arasındaki yarıyolda bulunan Tebük mevkiine geldiği zaman, savaşacak hiçbir Bizanslı bulamadı. Zira Bizans ordusu, Müslümanların 30 bin kişilik kuvvetli bir orduyla geldiklerini öğrenince, içlere çekilip kalelerine kapanmıştı. Hazreti Peygamber ve ordusu Tebük'te onbeş yirmi gün kadar kalmış ve bu süre içerisinde Bizans ordusunu sindirmiş olmanın civar beylikler üzerinde bıraktığı büyük tesirle çeşitli antlaşmalar yapmıştır. Bu beylikler Hazreti Peygamber'e cizye ödemeyi kabul etmişler, Hazreti Peygamber de onlara ahitnameler vermiştir. Bu ahitnamelerde onlara serbestçe ticaret yapma hakkı tanınmış, kervanlarına hiçbir surette dokunulmayacağı hususunda güvence verilmiştir. Nihayet Tebük'te daha fazla kalmaya gerek bulunmadığına karar verilerek Medine'ye geri dönülmüştür.

Tebük seferinin, savaşla neticelenen bir sefer olmaması dolayısıyla, kazanılmış bir zaferden de söz etmeye gerek bulunmadığı düşünülebilir. Ancak Bizans ordusunun Müslümanların karşısına çıkmaktan korkarak geri çekilmesi, Bizans'ın tesiri altında kalan, fakat Bizans ile Medine İslam Devleti arasında tercih yapamayan küçük devletlerin İslam Devleti'ni tanımalarını ve ona bağlanıp cizye ödemeyi kabul etmelerini sağladığı gibi, Müslümanların Arabistan Yarımadası'nda nüfûz ve hâkimiyetlerinin artmasına da yol açmıştır. Nitekim Tebük seferinden sonra birçok Arap kabilesi, Hazreti Peygamber'le antlaşma yapabilmek için Medine'ye elçiler göndermeye başlamıştır. Medine'ye gelen bu elçilerin çokluğu sebebiyledir ki, Hicret'in dokuzuncu senesi, *senetu'l-vufûd* (elçiler senesi) adıyle şöhret kazanmıştır. Kısacası Tebük seferi, Müslümanlar için büyük bir moral zaferi olmuş, bu zafer sayesinde gerek müşrikler, gerek Yahudi ve Hıristiyanlar ve gerekse münafıklar, Arap Yarımadası'nda kendileri için bir gelecek ümidini tam anlamıyla yitirmişlerdir. İşte Tevbe suresi, böyle bir ortam içerisinde, her gruptan insanlara belirli bir yön vermek için nazil olmuştur.

Sureye müşriklere yöneltilen bir ihtarla girilmiş ve onlara yeryüzünde dört ay daha diledikleri gibi yaşama hakkı tanınmıştır. Bu süre içerisinde akıllarını başlarına alıp Müslüman olmaları, yahut Müslümanlara boyun eğmeleri, aksi halde kendilerine karşı savaş açılacağı bildirilmiş, Mescid-i Haram'a girmekten de kesinlikle menedilmişlerdir. Keza kitap ehline de, ya cizye ödemeleri ya da Müslüman olmaları şartıyla hayat hakkı tanınmış, bu iki şarta uymadıkları takdirde kendilerine karşı savaş ilan edilmesi emredilmiştir. Sure, 41. ayetin sonuna kadar Allah yolunda malla ve canla cihad etmenin zaruretini, faziletini, gerek müşriklere gerekse kitap ehline karşı yapılacak cihadın uyulması gereken ahkâmını konu alarak Müslümanları cihada teşvik etmiş, daha sonraki ayetlerinde ise Tebük seferi dolayısıyla sefere katılmaktan kaçınan münafıklar üzerinde durulmuş ve onları müminlerden ayıran çeşitli sıfatları açıklanmıştır.

بَرَآءَةٌ مِنَ اللّٰهِ وَرَسُولِهٖٓ اِلَى الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١﴾ فَسِيحُوا فِي الْاَرْضِ اَرْبَعَةَ اَشْهُرٍ
وَاعْلَمُوٓا اَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِي اللّٰهِ ۙ وَاَنَّ اللّٰهَ مُخْزِي الْكَافِرِينَ ﴿٢﴾ وَاَذَانٌ مِنَ اللّٰهِ وَرَسُولِهٖٓ اِلَى
النَّاسِ يَوْمَ الْحَجِّ الْاَكْبَرِ اَنَّ اللّٰهَ بَرِيٓءٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ۙ وَرَسُولُهٗ ۚ فَاِنْ تُبْتُمْ فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ ۖ وَاِنْ
تَوَلَّيْتُمْ فَاعْلَمُوٓا اَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِي اللّٰهِ ۗ وَبَشِّرِ الَّذِينَ كَفَرُوا بِعَذَابٍ اَلِيمٍ ۙ ﴿٣﴾ اِلَّا الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ
الْمُشْرِكِينَ ثُمَّ لَمْ يَنْقُصُوكُمْ شَيْـًٔا وَلَمْ يُظَاهِرُوا عَلَيْكُمْ اَحَدًا فَاَتِمُّٓوا اِلَيْهِمْ عَهْدَهُمْ اِلٰى مُدَّتِهِمْ ۗ اِنَّ اللّٰهَ
يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ ﴿٤﴾

[1] Allah ve Resulünden, antlaşma yaptığınız müşriklere bir ihtardır.

[2] Yeryüzünde dört ay daha dolaşın ve bilin ki siz, Allah'ı asla aciz bırakacak kimseler değilsiniz. Fakat Allah, kafirleri mutlaka rezil edecektir.

[3] Allah ve Resulünden, Hacc-ı ekber günü, insanlara bir ilandır ki, Allah da Resulü de müşriklerden uzaktır. Eğer tevbe ederseniz, bu sizin için daha hayırlıdır; yok eğer yüz çevirirseniz, bilin ki siz, Allah'ı asla aciz bırakacak kimseler değilsiniz. (Ey Muhammed!) Küfredenlere elim azabı müjdele.

[4] Ancak müşriklerden antlaşma yapıp da (antlaşma şartlarından) size karşı hiçbir şeyi eksik bırakmamış ve aleyhinize hiç kimseye de yardımda bulunmamış olanların antlaşmalarını müddetlerinin sonuna kadar tamamlayın. Allah, şüphesiz, sakınanları sever.

Bilindiği gibi Allah Teâlâ, Muhammed (sas.)'i, İslam dinini bütün insanlara tebliğ ve onları İslam'a davet etmekle görevli bir Peygamber olarak göndermiş ve davetinde ona, sadece ikna edici delillere dayalı bir yol takip etmesini emrederken, İslam'a girmelerini sağlayacak kuvvete dayalı zorlama ve tehditlerden de onu kesinlikle menetmiştir. Ne var ki, Hazreti Peygamber'in önce Mekke'de kendi kavmi içerisinde başlattığı tebliğ ve davet işinde, ona, atalarının şirke dayalı dininden hiçbir taviz vermek istemeyen Mekkeliler karşı çıkmış, Hazreti Peygamber'e inanan ve onun davetine aklı yatarak icabet edip Müslüman olanları da, ölüm ve işkence tehditleriyle yeni girdikleri dinlerinden döndürmeye çalışmışlardır. Günler geçip de Mekke, genç Müslümanlar için artık yaşanamayacak bir şehir haline gelince pek çok Müslüman, birbiri arkasına Habeşistan'a ve hayatlarından emin olarak yaşayabilecekleri diğer beldelere Hicret etmeye başlamışlardır. Ancak müşriklerin Müslümanlara uyguladıkları işkenceler ve birçok Müslümanın evini barkını terkedip başka ülkelere göç etmeleri, İslam'a girenlerin sayısını azaltmamış, aksine gün geçtikçe İslam daha çok kuvvetlenmiş ve Müslümanlar daha çok artmıştır. Bu ise, müşriklerin kaygı ve endişelerini daha çok artırmış ve bu gidişi önlemek için daha başka çareler aramaya sevketmiştir. Neticede dikkatleri bu yeni dinin kurucusu Muhammed (sas.) üzerinde toplanmış ve onun halledilmesiyle bütün meselenin halledileceği inancı içerisinde, Hazreti Peygamber'in ya toplumdan tecrit edilmesi için hapsedilmesine, ya ülkeden çıkarılıp başka bir ülkeye sürgün

edilmesine, yahutta öldürülmesine karar vermek üzere Daru'n-Nedve'de toplanmışlardır. Yapılan toplantıda, Müslümanların biraraya gelip onu kurtarabilecekleri düşüncesiyle hapsedilmesinden, sürgün edildiği ülkede davetine devam edip aynı şekilde kuvvetleneceği düşüncesiyle sürgün edilmesinden vazgeçmişler ve yegane kurtuluş çaresi olarak, onun öldürülmesine ve vakit geçirilmeden bu işin hemen gerçekleştirilmesine karar vermişlerdir. Şu var ki müşrikler, Hazreti Peygamber hakkında bu kararı alırken, Rabbi de onu durumdan haberdar ederek Medine'ye Hicret etmesine izin vermiş, o da kendisini takip eden diğer Müslümanlarla birlikte Medine'ye Hicret etmiştir.

Müslümanlar Medine'ye geldikleri zaman orada, Allah'ı, Resulünü ve kendilerine Hicret edenleri seven, onları kendi nefislerine tercih eden yardımcılar bulmuşlardır. Medine'de sıcak bir ortam içerisinde Hazreti Peygamber, siyasî bir teşkilatın temellerini atmaya başlamış ve idare edenlerle idare edilenlerin görev ve yetkilerini açıklayan belki de dünyanın ilk Anayasası denilebilecek yazılı bir metin hazırlayarak ilk Şehir Devleti'ni kurmuştur. Bu Anayasa, şu ibarelerle başlıyordu:

"Bu, Allah'ın Resulü, Peygamber Muhammed'in, Kureyşli müslim ve müminlerle Yesribli Müslümanlar, onlara tabi olanlar, onlara iltihak eden ve onlarla birlikte harbe girenler arasında geçerli bir yazısıdır... Bunlar, (dünyanın diğer insanlarından ayrı olarak) belirli bir ümmet teşkil ederler.".

Hazreti Peygamber'in Medine'de gerçekleştirdiği en önemli işlerden biri de, Yahudi ve Hıristiyanlarla aralarında barış ve yardımlaşma esaslarına dayalı antlaşmalar yapmak olmuşsa da Yahudiler, kendisine karşı müşriklere arka çıkarak hainlik etmişler ve bu antlaşmayı bozmuşlardır. Keza Hudeybiye'de aynı esaslar dahilinde ve on sene geçerli olmak üzere müşriklerle de bir antlaşma yapmıştır. Bu antlaşmanın şartlarından birine göre, herhangi bir Arap kabilesi, dilediği takdirde antlaşmaya bağlı kalmak şartıyle iki taraftan biriyle birleşebilecekti. Bu şarta uyarak Huza'a kabilesi Hazreti Peygamber'e, Beni Bekr de Mekkelilere katılmıştı. Ancak bu iki kabile arasında eskiye dayalı bir düşmanlık vardı. İslam, bir süre bu kabileleri meşgul etmiş ve düşmanlıklarını bu süre içerisinde onlara unutturmuş ise de, Huza'alılara ait bir su başında Bekroğullarından bir grubun onlara tuzak kurması ve kavga çıkarıp bazılarını öldürmesi, aralarındaki düşmanlığı yeniden alevlendirmiş ve büyük bir çatışmaya yol açmıştır. Fakat bu iki kabile arasındaki çatışmanın en önemli neticesi, Mekkeli müşriklerin, kendi taraflarında yer alan Bekroğullarına silah yardımında bulunmak ve onların safında çatışmaya katılmak suretiyle, Hazreti Peygamber'le aralarındaki antlaşmaya hainlik etmeleri ve onu bozmaları olmuştur. Bu ise, Müslümanlarla müşrikler arasındaki savaş halinin avdet etmesine yol açmış, bu da Mekke'nin Müslümanlar tarafından fethedilmesiyle neticelenmiştir. İşte bundan sonradır ki şirkin taraftarları arasındaki yüceliği yıkılmış, ona bağlı kalanlar ise, zillet çukuruna sürüklenmişlerdir. Bununla beraber İslam'la ve Müslümanlarla savaşmaktan yine de vazgeçmemişler ve şu gerçeği açıkça ortaya koymuşlardır ki, Müslümanların müşriklerle antlaşmalar yaparak beraberce yaşamaları artık mümkün değildir. İster kuvvetli olsunlar ister zayıf halde bulunsunlar, şirklerine devam ettikleri sürece yaptıkları hiçbir antlaşmada onlara asla güvenilemez. Bu ise, bundan böyle onlara Arap Yarımadası'nda hayat hakkı tanınmamasını gerektiren bir haldir. İşte bu manada Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[1] Allah ve Resulünden, antlaşma yaptığınız müşriklere bir ihtardır.

[2] Yeryüzünde dört ay daha dolaşın ve bilin ki siz, Allah'ı asla aciz bırakacak kimseler değilsiniz. Fakat Allah, kafirleri mutlaka rezil edecektir.

[3] Allah ve Resulünden, Hacc-ı ekber günü, insanlara bir ilandır ki, Allah da Resulü de müşriklerden uzaktır. Eğer tevbe ederseniz, bu sizin için daha hayırlıdır; yok eğer yüz çevirirseniz, bilin ki siz, Allah'ı asla aciz bırakacak kimseler değilsiniz. (Ey Muhammed!) Küfredenlere elim azabı müjdele.

[4] Ancak müşriklerden antlaşma yapıp da (antlaşma şartlarından) size karşı hiçbir şeyi eksik bırakmamış ve aleyhinize hiç kimseye de yardımda bulunmamış olanların antlaşmalarını müddetlerinin sonuna kadar tamamlayın. Allah şüphesiz, sakınanları sever.

1 Hicret'in altıncı yılında, Hazreti Peygamber Umre yapmak için Muhacirun ve Ensar'dan oluşan 1400 kişilik bir kafile ile Medine'den çıkıp Mekke'ye doğru yol aldığı ve Hudeybiye mevkiine geldiği bir sırada, bunu haber alan Kureyş, büyük bir endişeye kapılmış, kendilerine savaşmak için değil; fakat sadece Kâbe'yi ziyaret etmek için geldiklerinin bildirilmesine rağmen, Hazreti Peygamber'e elçiler göndererek Müslümanları Mekke'ye sokmayacaklarını, aksi halde çok kan dökületeceğini haber vermişlerdi. Bunun üzerine Hazreti Peygamber Mekkelilerle bir antlaşma yapmış ve bu antlaşma gereğince, Hudeybiye'den Medine'ye geri dönmek ve ziyaret işini de gelecek seneye bırakmak zorunda kalmıştı. Hudeybiye'de yapılan bu antlaşma şartlarından biri de, Arap kabilelerinin, istedikleri tarafla birleşmekte serbest bırakılmaları idi. Yukarıda da işaret ettiğimiz gibi, antlaşmanın bu şartına uyan Huza'a kabilesi Müslümanlarla, Beni Bekr de Kureyşle ittifak yapmışlar ve onların yanında yer almışlardı. Ancak bu iki kabile arasında eskiden beri var olan düşmanlık, bir gece, Huza'alılara ait bir su başında, Beni Bekr'den bazı kimselerin Huza'alılara saldırması ve bazılarını da öldürmesi ile yeniden alevlenmiş, Kureyş'in de Beni Bekr'e yardım etmesiyle iş daha da büyümüştü; zira bu yardım aynı zamanda, Hazreti Peygamber'le yaptıkları antlaşmaya aykırı hareket etmek ve onu bozmak manasına da geliyordu. Müşrik Kureyş'in bu davranışı bardağı taşıran son damla olmuştu. Artık bu işe kesin bir çözüm getirmek ve bunun için de Mekke'yi müşriklerden temizlemek gerekiyordu. Hazreti Peygamber'in Huza'alılara yardım vaadetmesi de bu düşünceye hız kazandırmıştı. Nihayet Hicret'in sekizinci senesi Ramazan ayında, 10 bin kişilik İslam ordusu, Medine'den Mekke'ye doğru harekete geçmiş ve fazla bir mukavemetle karşılaşmadan şehri ele geçirmiştir.

Mekke'nin Müslümanlar tarafından fethi, hiç şüphesiz, şirke ve müşriklere vurulan en büyük darbe olmuş ve bu darbe ile, Kâbe'yi dolduran putlar kırılmış, İslam'ın ve Müslümanların önündeki en büyük engel ortadan kaldırılmıştır. Hazreti Peygamber'in fetih sırasında karşı koymadıkça hiç kimsenin öldürülmemesi için kesin talimat vermesi de, pek çok azılı müşriğin iman etmesine vesile olmuştur. Kısacası, Tevbe suresinin ilk ayetleri inmeye başladığı zaman şirkin beli kırılmış, sağda solda bazı müşrik gruplar, yahut kabileler bulunsa bile bunların biraraya gelip bir kuvvet oluşturma ihtimali de tamamıyla ortadan kalkmıştı. Şimdi sıra, Arap Yarımadası'nı ve dolayısıyla yeryüzünü bu kalıntılardan da temizlemeye ve Allah'ın dinini bütün dinlere üstün kılacak tedbirleri almaya gelmişti. Bu da ancak, müşriklere iki yoldan birini tercih etmelerini sağlayacak bir imkan hazırlamakla mümkün olacaktı. Ya şirki terkedip iman edecekler ve diğer müminlerle birlikte dünya ve ahiret nimetlerinden faydalanacaklar; ya da küfürlerinde veya şirklerinde inat ve ısrar ettikleri takdirde, boyunlarına uzanacak kılıç darbeleriyle öldürülecekler ve ahirette de ebediyyen cehennem azabıyla cezalandırılacaklardı. İşte Tevbe suresinin bu ilk ayetleri, onlara bu gerçeği duyurmak için bir ihtar olarak nazil olmuş

ve bu ayetlerle Müslümanların artık bundan böyle müşriklerle hiçbir ilgilerinin kalmadığı açık ve kesin bir ifadeyle onlara bildirilmiştir. Dolayısıyla bu açık ve kesin ifade, Allah ve Resulünden, Müslümanların daha önce antlaşmalar yaptıkları müşriklere bir ihtar veya bir ültimatomdur. Bu ihtar ile şu husus da açıkça belirtilmiş olmaktadır ki, artık bundan böyle Müslümanların, müşriklerle süreli veya süresiz, hiçbir surette antlaşma yapmaları mümkün değildir.

Bu ihtar bir bakıma, Hazreti Peygamber'in müşriklerle yapmış olduğu antlaşmayı bozması manasına gelirse de, Enfâl suresinin *"Bir kavmin (antlaşmaya) hainlik etmesinden korkarsan, bu takdirde, (antlaşmalarını) onlara geri çevirip onlar gibi yap. Allah, hainleri asla sevmez."* mealindeki 58 ayeti gözönünde bulundurulursa, antlaşmalara hiçbir zaman riayet etmemiş kimselere karşı takip edilecek yolun, onlar gibi yapmak olduğu kolayca anlaşılır. Şunu da unutmamak gerekir ki, gerek bu ayet-i kerime ve gerekse berâ'etin ve dolayısıyla antlaşmalara son vermek hususundaki emrin Allah Teâlâ'dan gelmiş olması da, Hazreti Peygamber'in müşriklerle yaptığı antlaşmaları keyfî bir düşünce sonucu bozmadığının açık ve kesin delilini teşkil eder.

2 Allah ve Resulünden müşriklere yöneltilen bu ihtar ile onlara denilmiştir ki: Ey Allah ve Peygamber düşmanları! Müslümanların sizinle ahitlerini bozup ilgilerini kestikten sonra, yeryüzünde dört ay daha dilediğiniz gibi yaşayın. Bu süre içerisinde size karşı savaş ilan edilmeyecek ve size hiçbir şekilde dokunulmayacaktır. Hayatınızdan emin olarak dilediğiniz gibi gezip dolaşın. Herhangi bir zarar görmeden geçireceğiniz bu dört ay sizin için bundan sonra hiçbir zaman bulamayacağınız en büyük fırsat olacaktır. Bu fırsatı değerlendirin ve durumunuzu son bir defa daha gözden geçirin. Çünkü bundan sonra, yalan da olsa, Müslümanlar karşısında sığınabileceğiniz bir antlaşma asla olmayacaktır. Sığınabileceğiniz bir andlaşmanın olmaması demek, başından beri düşmanlık ettiğiniz İslam'la ve Müslümanlarla savaş halinde bulunmanız ve boynunuzun üzerinde kafirlere hiç eman vermeyen İslam'ın keskin kılıcına rıza göstermeniz demektir. Bu durumda dayanabileceğiniz hiçbir güvencenizin bulunmadığını, İslam'ın ve Müslümanların gücü ve kuvveti karşısında boynunuzu onların keskin kılıç darbelerinden kurtaramayacağınızı bir defa daha düşünerek anlamaya çalışın. İşte bu dört aylık süre, bütün bunları düşünüp anlamanız için size verilmiş büyük bir fırsattır; belki aklınızı kullanıp doğru yolu bulursunuz diye Allah'ın bir lütfudur; fakat asla O'nun size karşı aciz kalışından değildir. O, kafirleri dünyada rezil ve rüsvay ederek mümin kullarının eliyle kılıç darbeleri altında öldürmeye ve ahirette de cehennem ateşiyle azap etmeye elbette kadirdir ve siz O'nu, bunları yapmaktan asla aciz bırakamazsınız. Nitekim *"Onlardan öncekiler de yalanlamışlardı da, anlayamadıkları yerden bir azap kendilerine gelivermişti. Allah onlara dünya hayatında rezilliği taddırmıştı. Halbuki ahiret azabı, eğer bilmiş olsalar, çok daha büyüktür."*. (Zümer suresi, 25-26).

3 Allah Teâlâ, ilk ayetinde Hazreti Peygamber'le yaptıkları antlaşmalara hainlik eden ve onları bozan müşriklerden berâ'etini veya onlardan uzaklığını ilan ettikten sonra, bu bera'et veya uzaklığın bütün insanlara da ilan edilmesini emretmiş ve şöyle buyurmuştur: Bu, özellikle Hacc-ı Ekber günü, yani bütün Hac farizasının ifa edilip tamamlandığı kurban kesim günü, Hac farizasını ifa etmek için toplanan bütün insanlara Allah ve Resulünden bir bildiridir ki, Allah ve Resulünün bundan böyle antlaşmalı veya antlaşmasız müşriklerle hiçbir ilişkileri kalmamıştır. Eğer şirkten ve küfürden vazgeçip tevbe ederseniz bu, sizin için çok daha hayırlıdır. Hem dünyada hem de ahirette bunun mükafatını görür, dünya ve ahiret saadetine ulaşırsınız. Yok eğer iman ve İslam'dan yüz çevirir, küfrünüzde inat ve ısrar ederseniz şunu iyice bilin ki, hem dünyada hem de ahirette Allah'ın sizin için takdir ettiği o elim azabın üze-

rinize inmesine asla engel olamaz ve ondan asla kurtulamazsınız. Ey Muhammed! Senin Peygamberliğini inkâr eden Allah'a, meleklerine ve ahiret gününe iman etmeyen o müşriklere haber ver ki kıyamet günü en büyük azap o kafirler içindir.

Ayet-i kerimede zikri geçen Hacc-ı Ekber'den, yani Büyük Hac'tan maksat, bütün amelleriyle Hac farizasının ifa edildiği Hac'tır. Nitekim Umre, bu amellerin bir kısmını içine almaması dolayısıyla Hacc-ı Asğar, yani Küçük Hac olarak isimlendirilmiştir. Bazılarına göre de, bütün insanların toplandığı Arefe gününe Hacc-ı Ekber günü denilmiştir. Bazıları ise, Hacc-ı Ekber günü, Nahr, yani kurban kesim günü olup Hac farizasının sona erdiği gündür. Bu gün, Hac menasikinin en faziletli günüdür. Bütün insanlar, Hac menasiklerini tamamlamak için bugün Mina'da toplanırlar. Nitekim Alî İbn Ebî Tâlib (ra) da, Hazreti Peygamber'in emri üzerine berâ'eti insanların toplu halde bulundukları Mina'da bu gün ilan etmiştir.

Ayet-i kerimede, ilam veya bildirme manasına gelen *ezan* fiilinin özellikle Hacc-ı Ekber gününe tahsis edilerek zikredilmesininin, Allah ve Resulünden müşriklere yöneltilen bu ihtar veya ültimatomun, Hac farizasını ifa etmek için Mekke'de toplanan bütün insanlara duyurulması maksadına matuf olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Fakat bu bildiriyi asıl duyması gereken insanların da müşrikler olduğuna şüphe yoktur; çünkü asıl muhatap onlardır. Müşriklerin dokuzuncu hicri seneye kadar Hac mevsiminde Mekke'de toplandıkları ve Beyt'i çırılçıplak tavaf ettikleri gözönünde bulundurulursa, berâ'eti ilan etmek için neden Hacc-ı Ekber gününün seçildiğini anlamak daha da kolaylaşmış olacaktır. Çünkü müşriklerin kendilerine duyurulacak bir haber için topluca biraraya geldikleri Hac gününden daha uygun başka bir gün yoktu.

Hazreti Peygamber, dokuzuncu hicri senede, Tebük seferi dönüşü haccetmek istemiş, fakat müşriklerin de orada toplanacaklarını ve çıplak olarak Beyt'i tavaf edeceklerini düşünerek bundan vazgeçmişti. Bunun üzerine Ebû Bekr'i (ra) Hac Emiri olarak tayin etmiş ve Mekke'ye onu göndermişti. Bu sıralarda da Berâ'e suresinin ilk ayetleri nazil olmuştu ve bu ayetlerin Mekke'de toplanan bütün insanlara tebliğ edilmesi gerekiyordu. Nitekim Hazreti Peygamber, Ebû Bekr'in (ra) arkasından Alî İbn Ebî Tâlib'i (ra) de bu işle görevlendirmiş ve onu da Mekke'ye göndermiştir. İbn İshak'ın naklettiği bir haberde şöyle denilmiştir: "Berâ'e suresi nazil olduğu zaman, Resulullah (sas.)'de, insanları haccettirmesi için Ebû Bekr es-Sıddık'ı (ra) göndermiş bulunuyordu. Ona: Ya Resulallah! Bu sureyi Ebû Bekr'e göndersen, denilmişti. Resulullah (sas.): Onu ancak benim yerime Ehl-i Beyt'imden biri yapabilir, buyurmuş, sonra da Ali İbn Ebî Tâlib'i (ra) çağırarak ona şöyle demişti: *Bu kıssayı, Berâ'e'nin içinden çıkar ve kurban kesim günü, bütün insanlar Mina'da toplandıkları zaman onlara ilan et ki: Cennete hiçbir kafir giremez; bu seneden sonra artık hiçbir müşrik haccedemez; Beyt'i hiçbir çıplak tavaf edemez. Kimin Resulullah (sas.) katında bir antlaşması varsa, bu antlaşmanın geçerliliği süresi sonuna kadardır.* Resulullah (sas.)'in bu talimatını alan Ali İbn Ebî Tâlib (ra), onun Adbâ adlı devesiyle yola çıkmış ve daha önce hareket etmiş olan Ebû Bekr'e (ra) yetişmiştir. Ebû Bekr onu yolda görünce: Emîi olarak mı, yoksa memur olarak mı gidiyorsun? demiş, o da: Memur olarak, diye cevap vermiş, sonra da beraberce yollarına devam etmişlerdir. Ebû Bekr Hac Emiri olarak insanlara haccettirmiştir. O sene Araplar, cahiliyye devrindeki adetlerine göre haccetmişlerdir. Nahr günü olunca, Ali İbn Ebî Tâlib (ra), Resulullah (sas.)'in emrini yerine getirmiş ve insanlara hitap ederek şöyle demiştir: Ey insanlar! Cennete hiçbir kafir giremez; bu seneden sonra hiçbir müşrik haccedemez; Beyt'i hiçbir çıplak tavaf edemez; kimin Resulullah (sas.) katında bir antlaşması varsa, bu antlaşma ancak süresi içinde geçerlidir.". Bu se-

neden sonra hiçbir müşrik haccetmemiş ve hiçbir çıplak Beyt'i tavaf etmemiştir.

Buhârî (*Sahih,* V. 203) ve Müslim (*Sahih,* II.982) tarafından nakledilen bir haberde de, Ebû Hureyre (ra) şunları anlatmıştır: "Ebû Bekr es-Sıddık, Resulullah (sas.)'in kendisini Hac Emiri tayin ettiği Veda Haccı'ndan bir sene evvelki Hac'da, Kurban Bayramı'nın birinci günü insanlara: Bu yıldan sonra hiçbir müşrik Hac ve hiçbir çıplak da Beyt'i tavaf etmesin diye ilan eden münadilerle birlikte beni de gönderdi.". Buhârî'nin rivayetine göre, ravilerden Humeyd de şöyle demiştir: "Sonra Resulullah (sas.) arkalarından Ali İbn Ebî Tâlib'i göndermiş ve ona Berâ'e suresini ilan etmesini emretmiştir.". Ebû Hureyre ise şöyle demiştir: "Ali, bizimle birlikte Nahr günü Berâ'e'yi ilan etti. Ayrıca bu seneden sonra hiçbir müşriğin Hac ve hiçbir çıplağın tavaf etmeyeceğini ilan etti.".

4 Allah Teâlâ daha önceki bir ayetinde, antlaşmalarına sadık kalmayan ve her fırsatta onlara hainlik edip bozan müşriklere dört aylık bir düşünme süresi tanıyıp bu süre içerisinde ya iman etmelerini ya da kılıca rıza göstermelerini ihtar ettikten sonra, bu ayetinde antlaşmalarına sadık kalan ve Müslümanlar aleyhine başkalarıyla herhangi bir işbirliğine girmemiş olan müşrikleri, kendilerine dört aylık süre tanınan müşriklerden ayırmış, onların antlaşma şartlarından hiçbirini eksik bırakmayıp hepsine uymaları ve Müslümanlarla savaş halinde bulunan düşmanlarına herhangi bir surette yardım etmemeleri halinde, antlaşma süresi dört aydan fazla olsa bile, bu sürenin bitimine kadar onlara dokunulmamasını emretmiştir. Bu emir, şu gerçeği açık bir şekilde ortaya koymaktadır ki ahde vefa veya antlaşmaya sadakat, İslam'ın üzerinde önemle durduğu ve ihmal edilmesine hiçbir surette rıza göstermediği farzlarından biridir. Binaenaleyh bir antlaşmanın bozulması, ancak o antlaşma süresinin bitimiyle mümkündür. Süresi bitmeyen bir antlaşmayı bozmak ise, antlaşmalı tarafa hainlik etmek ve dolayısıyla ona savaş açmak demektir. Ahde vefa veya antlaşmaya sadakat, ittika alametlerindendir. Binaenaleyh antlaşmaları bozmaktan sakınan insan, toplumlar arasında adil bir düzenin yerleşmesine taraftar olan insan demektir ki Allah, böyle insanları sever.

فَإِذَا انْسَلَخَ الْأَشْهُرُ الْحُرُمُ فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ وَخُذُوهُمْ وَاحْصُرُوهُمْ وَاقْعُدُوا لَهُمْ
كُلَّ مَرْصَدٍ ۚ فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ فَخَلُّوا سَبِيلَهُمْ ۚ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٥﴾ وَإِنْ أَحَدٌ
مِنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ فَأَجِرْهُ حَتَّىٰ يَسْمَعَ كَلَامَ اللَّهِ ثُمَّ أَبْلِغْهُ مَأْمَنَهُ ۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٦﴾

[5] Haram aylar çıkınca, müşrikleri bulduğunuz yerde öldürün; onları tutun, hapsedin; bütün gözetleme yerlerinde onları gözetlemek için oturun. Fakat tevbe ederler, namazı dosdoğru kılarlar ve zekatı da verirlerse, artık yollarını serbest bırakın. Allah, şüphesiz, çok bağışlayıcıdır; çok merhametlidir.

[6] Ve eğer müşriklerden biri, sana sığınmak isterse, ona güven ver ki, Allah'ın kelamını işitsin; sonra da güven içinde bulunacağı yerine kadar onu ulaştır. Bu onların, iyi bilmeyen kimseler olmalarındandır.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, Allah ve Resulünün müşriklerden berâ'etini beyan ettikten ve bu berâ'etin Hacc-ı Ekber günü bütün müşriklere ilan edilmesini emrederek onlara düşünmeleri ve akıllarını başlarına alıp iman etmeleri için dört aylık bir süre verdikten sonra, bu ayetlerinde dört aylık sürenin tamam olmasından sonra, iman etmeyen müşriklere uygulanacak muameleyi açıklamış ve buyurmuştur ki:

[5] Haram aylar çıkınca, müşrikleri bulduğunuz yerde öldürün; onları tutun, hapsedin; bütün gözetleme yerlerinde onları gözetlemek için oturun. Fakat tevbe ederler, namazı dosdoğru kılarlar ve zekatı da verirlerse, artık yollarını serbest bırakın. Allah şüphesiz, çok bağışlayıcıdır; çok merhametlidir.

[6] Ve eğer müşriklerden biri sana sığınmak isterse, ona güven ver ki, Allah'ın kelamını işitsin; sonra da güven içinde bulunacağı yerine kadar onu ulaştır. Bu, onların, iyi bilmeyen kimseler olmalarındandır.

5 Bu, düşünüp akıllarını başlarına almaları ve iman etmeleri için kendilerine dört ay süre tanınan ve fakat iman etmeye yanaşmayıp küfürlerinde inat ve israr eden müşrikler için tayin edilen kesin akibettir: Haram ayların bitiminde, bulundukları yerde tutulup öldürülmek; gerekirse esir edilip hapsedilmek ve devamlı olarak gözaltında tutulmak.. Ayet-i kerime, sahip olduğu bu mana itibariyle kılıç ayeti olarak isimlendirilmiştir ve Müslümanların kafir düşmanları karşısında kuvvet kazanıp onlarla savaşabilecek gücü kazanıncaya kadar tehir edilmiş bir emri muhtevidir. Nitekim Müslümanlar, Mekke'den Medine'ye Hicret etmeden önce, Medine'de sahip oldukları güce henüz ulaşmamış olmaları dolayısıyla onlara, müşriklerin kendilerine yaptıkları her çeşit işkenceye, eza ve cefaya katlanıp sabretmeleri emrediliyor; fakat hiçbir zaman onlardan müşriklere karşı direnmeleri ve gerekirse onlarla savaşmaları istenmiyordu. Çünkü azılı düşmana karşı direnmek, yahut onunla silahlı bir mücadeleye girişmek, henüz hiçbir güce ve kuvvete sahip olmayan Müslümanların birkaç saat içerisinde öldürülüp imha edilmelerine ve İslam'ın daha doğmadan yok olmasına sebep olurdu. Oysa Medine devrinde ve özellikle müşriklerin bir çeşit kalesi sayılan Mekke'nin Müslümanlar tarafından fethinden sonra durum tamamıyla değişmiş ve Müslümanlar, artık önlerinde durulamayacak bir kuvvet haline gelmişlerdi. Fakat İslam henüz tamamlanmamış ve Arap Yarımadası'nda yeterince yayılmamıştı. Üç beş müşriğin bu gelişmeye engel olmalarına da izin verilemez ve onların aleyhteki her çeşit davranışı sabırla karşılanamazdı. Artık sabır devri bitmiş, İslam'ın yayılması ve yücelmesi için savaş devri başlamıştı. İşte bu ayet-i kerime, müminlere böyle bir devrin başlangıcını haber veriyordu. Aslında onlara dört aylık bir düşünme süresi de tanınmış ve bu süre içerisinde herhangi bir müşriğin öldürülmesi haram kılınmıştı. Bu haram ayların bitiminde ya İslam'ı tercih edip iman edecekler ya da kılıca boyun eğeceklerdi. Dokuzuncu hicri senenin Hac mevsiminde, Kurban Bayramı'nın birinci günü Mina'da toplandıkları zaman, Hazreti Peygamber tarafından özel olarak görevlendirilen Ali İbn Ebî Tâlib (ra), Berâ'e suresinin ilk ayetlerini de okuyarak bunu kendilerine duyurmuştu. Allah'ın emri hiç şüphesiz duyurulduğu şekilde uygulanacaktı.

Ayet-i kerimede, *"Haram aylar çıkınca, müşrikleri bulduğunuz yerde öldürün."* buyurulmuştur. Haram, hürmeti ve kudsiyeti olan şey demektir ki, Hazreti İbrahim tarafından inşa edilen Mescit bununla tavsif olunarak Mescid-i Haram (el-Mescidu'l-Haram) denilmiştir. Mescid'in bu kudsiyeti dolayısıyla, içinde sövüşmek, dövüşmek ve adam öldürmek haram sayılmıştır. Nitekim Allah Teâlâ, Bakara suresinin 217. ayetinde bu hususta şöyle buyurmuştur: *"(Ey Muhammed!) Sana, içinde savaş yapılan haram ayı soruyorlar. (On-*

lara) de ki: Bu ay içinde savaş yapmak büyük suçtur; fakat Allah yolundan alıkoymak ve O'nu inkâr etmek, Mescid-i Haram'ı (ziyaretten) menetmek ve halkını oradan çıkarmak, Allah katından, savaştan daha büyük suçtur..."

Tevbe suresinin 36. ayetinde ise, haram ayların sayısı açıklanmış ve bununla ilgili olarak şöyle buyurulmuştur: *"Allah'ın gökleri ve yeri yarattığı günkü yazısına göre, ayların sayısı, Allah katında on ikidir. Bunlardan dördü, haram (ay)lardır. Doğru nizam budur..."*

İçerisinde savaşın haram sayıldığı bu aylar, Zilkade, Zilhicce, Muharrem ve Recep aylarıdır. Bu ayların ilk üçü, İslamiyet'ten önce Araplar arasında Hac ayları olarak da tanınmıştı. Bu ayların haram aylardan sayılması ve içlerinde savaş yapılmaması sebebiyle, Irak ve Suriye gibi uzak ülkelerde yaşayan Arap kabileler, her türlü tehlikeden emin olarak Mekke'ye gelip Haclarını ifa ettikten sonra, yine emniyet içinde ülkelerine dönebiliyorlardı. Bu sebeple haram ayların Araplar arasında çok büyük önemi vardı. Ancak gerek Bakara suresinden (217) ve gerekse Tevbe suresinden (36) zikrettiğimiz bu ayetlerde bahis konusu edilen haram aylar, halen üzerinde durduğumuz ayet-i kerimede sözü edilen haram aylardan farklıdır. Biraz önce de açıkladığımız gibi, Zilkade, Zilhicce, Muharrem ve Recep olarak bilinen ve diğer surelerde de zikredilen haram aylar (el-Eşhuru'l-Hurum), cahiliye devrinden beri Araplar arasında tanınan ve hürmetine titizlikle riayet edilen aylardır. Üzerinde durduğumuz ayet-i kerimede sözü edilen haram aylar ise, diledikleri gibi gezip dolaşmaları ve bu arada düşünmeleri için müşriklere tanınan dört aylık süredir ki bu süre içerisinde onlara dokunulması veya herhangi bir şekilde öldürülmesi haram kılındığı için bu aylara da haram aylar denilmiştir. Daha önce de açıkladığımız gibi, dokuzuncu hicri senede, Ebû Bekr'in (ra) Hac Emiri olarak gelddiği Mekke'de, Ali İbn Ebî Tâlib'in (ra), Kurban Bayramı'nın birinci, veya Zilhicce'nin 10. günü berâ'eti ilan ederek müşriklere tanınan bu dört aylık süreyi onlara haber verdiği gözönünde bulundurulursa, ayet-i kerimede zikredilen haram ayların, bayramın birinci veya Zilhicce'nin de 10. günü başlayıp Rebiulahir'ın 10. günü sona erdiği anlaşılır. Allah Teâlâ, bu dört ayın bitiminde müşriklere uygulanacak muameleyi emretmiş ve buyurmuştur ki:

1) Mevki itibariyle ister helal ister haram olsun, müşrikleri nerede bulursanız orada öldürün. Bundan böyle onlarla savaş halinde bulunduğunuza göre, onların size saldırmalarına fırsat vermeden siz onlara saldırın ve savaşın gereklerini yerine getirin.

2) Eğer durum, onların esir olarak tutulmalarını gerektiriyorsa, onları esir alın ve hapsedin. Zira bir düşman savaşta ya öldürülmek için esir alınır; ya fidye için ya da önemli bir işin gerçekleştirilmesinde rehin olarak kullanılmak için esir alınır. Bilindiği gibi Allah Teâlâ, Enfâl suresinin 67. ayetinde *"Hiçbir Peygamber'in, yeryüzünde ağırlığını koymadıkça esirler alması doğru olmaz."* buyurmuş ve Hicret'in ilk yıllarında cereyan eden Bedir Savaşı'nda müşriklerden esir alınmasını Peygamber'ine hoş görmemişti. Fakat Mekke'nin Fethi'nden sonra durum değişmiş ve Müslümanlar, bütün ağırlıklarıyla kendilerinden söz ettiren bir kuvvet olduklarını her tarafta göstermişlerdi. İşte bu durumda iken Allah Teâlâ onlara, savaş halinde bulundukları düşmanlarından esir almalarına ve bu esirlere diledikleri gibi muamele yapmalarına izin vermiştir.

3) Eğer müşrikler, herhangi bir kaleye veya kapalı bir yere sığınmışlarsa, orayı muhasara altına alın ve ileri süreceğiniz şartları kabul edip kendileri teslim oluncaya kadar dışarı çıkmalarına fırsat vermeyin. 4) Eğer durum gerektiriyorsa, onları devamlı olarak gözaltında bulundurun ve her yerde onları canlarından bezdirinceye, çaresiz kalıp sizin şartlarınızı kabul edinceye ve teslim oluncaya kadar takip edin.

Müşriklere uygulayacağınız bu muamele kar-

şısında, eğer akıllarını başlarına alıp sizi, onlara bu muameleyi yapmaya mecbur bırakan küfürlerinden veya şirklerinden tevbe ederek ve şehadet getirerek İslam'a girerler ve namaz kılmak, zekat vermek gibi İslam'ın erkânına uyarlarsa, artık onların yakalarını bırakıp kendi hallerine salıverin. Şunu hiçbir zaman unutmayın ki, Allah, kendisinden af dileyenlere karşı çok bağışlayıcı ve tevbe edenler için de çok merhametlidir.

Ayet-i kerimede, şehadetten sonra Allah'ın kulları üzerindeki hakkı olan namazı dosdoğru kılmalarının hatırlatılması, onun, İslam'ın en şerefli rükunlerinden biri olması dolayısıyladır. Keza namazdan sonra zikredilen zekat da, sosyal dayanışmanın sağlanmasında ve fakirlik probleminin hallinde oynadığı büyük rol itibariyle büyük önemi olan ibadetlerden biri sayılmıştır. Bundan dolayıdır ki, Kur'an-ı Kerim'in pek çok ayetinde namazla zekatın beraberce zikredildiği görülür.

Ayet-i kerime, Müslüman olmadıkça müşrik Araplarla savaşmanın ve onları bulundukları yerde öldürmenin Müslümanlar üzerine vacip olduğuna delalet eder. Ayrıca şuna da delalet eder ki, namazı dosdoğru kılan ve zekatı veren kişi Müslümandır; malı ve canı güvence altındadır. Bu sebepledir ki Hazreti Peygamber, Buhârî (*Sahih,* I. 11) ve Müslim (*Sahih,* I. 53) tarafından da nakledilen ve tevatür derecesine ulaşan bir hadisinde şöyle buyurmuştur: "Allah'tan başka İlah olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın Resulü olduğuna şehadet etmedikçe, namaz kılmadıkça ve zekat vermedikçe insanlarla savaşmam bana emredildi. Bunları yaptıkları zaman kanlarını ve mallarını benden korumuş olurlar. Ancak İslam'ın hakkı mukabili olmak müstesna. Yaptıkları işlerin hesabı ise Allah'a aittir.". Yine Buhârî (*Sahih,* VIII. 38) ve Müslim (*Sahih,* III. 1302) tarafından nakledilen başka bir hadisinde de şöyle buyurmuştur: "Allah'tan başka İlah olmadığına ve benim Allah'ın Resulü olduğuma şehadet eden bir Müslümanın kanı helal olmaz. Ancak şu halden biri ile helal olur: Zina eden dul, öldürdüğü insana karşılık öldürülme, İslam'ı terkedip İslam cemaatinden ayrılma.".

Ayet-i kerime, bazı imamlar tarafından, namaz kılmayan yahut zekat vermeyen kimselerin de öldürüleceği hususundaki hükmün en önemli delillerinden biri olarak kabul edilmiştir. Mesela İmam Şâfiî, bu ayete dayanarak namazı terkeden bir kişinin öldürülmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Zira Allah Teâlâ, ayet-i kerimede, bir müşriğin mümin ve müslim sayılabilmesi için üç şart zikretmiştir ki bu şartlar, şirkten tevbe etmek, namaz kılmak ve zekat vermektir. Bu üç şartı topluca kendisinde biraraya getirmeyen bir insan, iman ve İslam vasıflarını kazanmamış demektir. Buna karşılık Hanefi imamları ise, kişi namaz kılmasa ve zekat vermese bile namazın farziyyetini kabul ve itiraf ettiği takdirde, onun mümin ve Müslüman olduğuna hükmedileceğini söylemişlerdir.

Ebû Bekr'in (ra) hilafeti zamanında da, bazı Müslüman kabilelerin zekat vermekten imtina etmeleri üzerine, Ebû Bekr (ra) bu kabilelere karşı savaş ilan etmekte tereddüt göstermemişti. Tarih kitaplarında da açıklandığı üzere, zekat meselesi, Usame ordusunun Şarki Ürdün'e doğru hareket ettiği bir zamanda, Esed, Gatafan ve Tayy kabilelerine mensup bir heyetin Medine'ye gelerek kendilerinin zekat vermekten muaf tutulmalarını istemeleri üzerine ortaya çıkmıştır. Ebû Bekr (ra), tabiatıyla onların bu isteklerini reddetmiş, bazı sahabilerin araya girip, onları İslam'a alıştırıncaya ve kalplerindeki iman kuvvetleninceye kadar kendi hallerine bırakılmaları yolundaki müracaatları da hiçbir fayda sağlamamıştı. Ebû Bekr'e (ra) göre en doğru hareket, zekat vermeyenlerle savaşmak ve onları kılıçla yola getirmekti. Ömer İbnu'l-Hattâb'ın (ra), "Bana, düşmanla şehadet kelimesini söyletinceye kadar dövüşmem emredildi. Bunu söyledikleri zaman, canlarını ve mallarını korumuş olurlar." mealindeki Hazreti Peygamber'in bir hadisini nakledere "Şehadeti söyledikleri halde zekat yüzün-

den onlarla yine dövüşecek misin?" demesine de, "Allah'a yemin ederim ki, O'nun elçisine verdikleri ikâl'i (yani zekat olarak alınan hububatın konulduğu torba bağını) dahi vermekten imtina etseler, onlarla yine dövüşürüm." cevabını vermiştir. Ebû Bekr (ra), bu hususdaki kararını tatbik etmek üzere harekete geçtiği zaman, bütün sahabiler de onu takip etmişler ve çok geçmeden onun kararındaki isabeti görmüşlerdir.

Şu var ki, ister namaz veya zekat olsun ister İslam'ın diğer farzlarından biri olsun, bunlardan herhangi birini ret ve inkâr eden kimsenin küfre nisbet edileceğinde hiç kimsenin tereddütü yoktur.

6 Allah Teâlâ bir evvelki ayetinde müşriklere, düşünüp taşınmaları ve tevbe edip İslam'a girmeleri için dört aylık bir süre verdikten ve bu süre içinde iman etmemeleri halinde öldürülmelerini emrettikten sonra, bu ayetinde, ölümle ilgili bu emrin müşriklerden herhangi birinin veya birkaçının, iman ve İslam'ın delillerini ve esaslarını öğrenmek, yahut Kur'an ayetlerini dinlemek için eman dilemelerine engel teşkil etmeyeceğini açıklamış, aksine böyle bir istekle gelen müşriklere güvence verilmesini, yahut güven içinde bulunacakları yere kadar götürülmelerini emretmiştir. Zira mümkündür ki, bazı müşrik kabilelere İslami davet tam olarak ulaşamamış, yahut bunlar, Kur'an'dan yeterince ayet dinleyememiş, yahutta kendilerini ikna edecek ve kalplerine iman nurunu düşürecek delillere yeterince sahip olamamışlar ve cehaletleri sebebiyle, kendilerine atalarından intikal eden birtakım sapıklıkları din olarak benimsemek zorunda kalmışlardır. Bunlar zaten akıllarını yeterince kullanamayan cahil kimselerdi. O halde böyleleri, kendilerine tanınan dört aylık sürenin bitiminde, Kur'an dinlemek, yahut iman ve İslam'ın aslını ve esasını öğrenmek için başvurduklarında, onlara istedikleri kolaylığı tanıyın ve haram aylar çıkmıştır diye onları öldürmeye kalkışmayın. Zira İslam'ın gayesi, hiçbir zaman insanlara savaş açıp onları öldürmek olmamıştır. Fakat onun asıl gayesi, onları cehaletten kurtarıp hakkı ve hakikatı onlara öğretmektir. Bu itibarla, eğer bir müşrik, Kur'an dinlemek, yahut İslam'ı öğrenmek maksadıyla gelip eman dilemişse, ona bu kolaylığı göstermek, İslami gayeye hizmet etmenin en güzel örneklerinden birini teşkil eder. Sa'îd İbn Cübeyr'den nakledildiğine göre, müşriklerden biri Ali'ye (ra) gelmiş ve: Bizden biri, dört aylık bu sürenin bitiminde, Allah'ın kelamını dinlemek, yahut başka bir ihtiyacını gidermek için Muhammed'e gelmek isterse, öldürülür mü? diye sormuş, Ali (ra) de ona: Hayır; zira Allah Teâlâ ayetinde *"Eğer müşriklerden biri sana sığınmak isterse.."* buyurdu, cevabını vermiştir.

كَيْفَ يَكُونُ لِلْمُشْرِكِينَ عَهْدٌ عِندَ اللَّهِ وَعِندَ رَسُولِهِ إِلَّا الَّذِينَ عَاهَدتُّمْ عِندَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ ۖ فَمَا
اسْتَقَامُوا لَكُمْ فَاسْتَقِيمُوا لَهُمْ ۚ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ ﴿٧﴾ كَيْفَ وَإِن يَظْهَرُوا عَلَيْكُمْ لَا يَرْقُبُوا
فِيكُمْ إِلًّا وَلَا ذِمَّةً ۚ يُرْضُونَكُم بِأَفْوَاهِهِمْ وَتَأْبَىٰ قُلُوبُهُمْ وَأَكْثَرُهُمْ فَاسِقُونَ ﴿٨﴾ اشْتَرَوْا بِآيَاتِ اللَّهِ
ثَمَنًا قَلِيلًا فَصَدُّوا عَن سَبِيلِهِ ۚ إِنَّهُمْ سَاءَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٩﴾ لَا يَرْقُبُونَ فِي مُؤْمِنٍ إِلًّا وَلَا ذِمَّةً ۚ وَأُولَٰئِكَ
هُمُ الْمُعْتَدُونَ ﴿١٠﴾

[7] Mescid-i Haram'da antlaşma yaptıklarınız dışında, müşrikler için Allah ve Resulü yanında nasıl bir andlaşma olabilir? Bu itibarla, onlar size, (antlaşmalarına sadık kalarak) dürüst dav-

randıkları sürece, siz de onlara dürüst davranın. Allah, şüphesiz (antlaşmalarını bozmaktan) sakınanları sever.

[8] (Allah ve Resulü yanında, onlar için bir antlaşma) nasıl olsun ki, eğer size galip gelirlerse, hakkınızda ne yakınlık gözetirler ne de antlaşma.. Kalpleri istemediği ve çoğu fasık olduğu halde, ağızlarıyla sizi güya hoşnut ederler.

[9] Allah'ın ayetlerini yok pahasına değişmişler ve yolundan (hem kendilerini, hem de halkı) alıkoymuşlardır. Şüphesiz, onların yapmış oldukları bu şey çok kötüdür.

[10] Bu sebepledir ki, bir mümin hakkında ne vecibe gözetirler ne de ahit gözetirler. İşte asıl mütecavizler bunlardır.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, Allah ve Resulünün müşriklerden bera'etini ilan ederek onlara, düşünüp taşınmaları ve sonra da ya şirkten tevbe edip İslam'a girmeleri ya da küfürlerinde inat ve ısrar ettikleri takdirde kılıçla öldürülmeyi, yahut esaret, muhasara veya gözaltında yaşamayı tercih etmeleri için dört aylık bir süre tanıdığını zikrettikten; bununla beraber, kendilerine tanınan dört ayın bitiminde yine de Allah kelamını dinlemek veya İslam'ın asıl ve esasını öğrenmek için eman dilemeleri halinde, kendilerine istedikleri bu emanın verilmesini ve her çeşit kolaylığın onlara gösterilmesini emrettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, müşriklerden bera'etin, onlara dört aylık süre tanınmasının ve sonra da öldürülmelerinin belli başlı sebeplerini açıklamıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[7] Mescid-i Haram'da antlaşma yaptıklarınız dışında, müşrikler için Allah ve Resulü yanında nasıl bir antlaşma olabilir? Bu itibarla, onlar size, (antlaşmalarına sadık kalarak) dürüst davrandıkları sürece, siz de onlara dürüst davranın. Allah, şüphesiz (andlaşmalarını bozmaktan) sakınanları sever.

[8] (Allah ve Resulü yanında, onlar için bir antlaşma) nasıl olsun ki, eğer size galip gelirlerse, hakkınızda ne yakınlık gözetirler, ne de antlaşma.. Kalpleri istemediği ve çoğu fasık olduğu halde, ağızlarıyla sizi güya hoşnut ederler.

[9] Allah'ın ayetlerini yok pahasına değişmişler ve yolundan (hem kendilerini, hem de halkı) alıkoymuşlardır. Şüphesiz, onların yapmış oldukları bu şey çok kötüdür.

[10] Bu sebepledir ki, bir mümin hakkında ne vecibe gözetirler ne de ahit gözetirler. İşte asıl mütecavizler bunlardır.

7 Daha önce de açıkladığımız gibi, İslam'ın üzerinde önemle durduğu ve Allah Teâlâ'nın, Bakara suresinin *"Birr (iyilik veya hayır), yüzlerinizi doğu ve batı tarafına çevirmeniz değildir. Fakat iyilik, o kimselerin iyiliğidir ki Allah'a, ahiret gününe, meleklere, Kitab'a ve Peygamberler'e iman etmişlerdir. Mal sevgisine rağmen, onu yakınlarına, yetimlere, düşkünlere, yolda kalmışlara ve kölelerin kurtuluşuna vermişlerdir. Namazı dosdoğru kılmış, zekatı vermiş, ahitleştikleri zaman, ahitlerini yerine getirmişlerdir..."* mealindeki 177. ayetinde de beyan buyurduğu gibi, ne çeşit olursa olsun ahde vefa, yahut antlaşmaya sadakat, birrin asıllarından, imanın gereklerinden ve amelî kaidelerden biridir. Bu sebepledir ki Allah Teâlâ, Kur'an-ı Kerim'in muhtelif surelerinde ahde vefayı veya antlaşmaya sadakatı emretmiş, ahitlerine hainlik edenlerin ve onları bozanların mutlaka sorguya çekileceklerini haber vermiştir. Mesela İsra suresinin 34. ayetinde şöyle buyurmuştur: *"Ergenlik çağına erişinceye kadar, güzel bir surette olmadıkça yetimin malına yaklaşmayın. Ahdi de yerine getirin. Zira (ahdini bozan, bozduğu) ahit yüzünden sorguya çekilecektir."*. Keza Nahl suresinin 91. ayetinde, *"Ahitleştiğiniz zaman, Allah'ın ahdini yerine geti-*

rin." buyurmuş, Enfâl suresinin 56-58. ayetlerinde ise, ahitlerine hainlik edenleri, Allah'tan korkmayan kimseler olarak tavsif etmiş ve bunlara karşı takip edilecek yolları açıklamıştır: *"İçlerinde antlaşma yaptığın, sonra da her seferinde antlaşmalarını bozanlar, (Allah'tan) hiç korkmayanlardır. Böylelerini ya savaşta yakalarsın...Yahutta bir kavmin (antlaşmaya) hainlik etmesinden korkarsan, bu takdirde de (antlaşmalarını) onlara geri çevirip onlar gibi yap. Allah, hainleri asla sevmez."*.

Hazreti Peygamber'den nakledilen pek çok sahih hadisle de, ayet-i kerimelerle ortaya konan bu mananın teyit edildiğini görmek mümkündür. Buhârî (*Sahih*, I. 14) ve Müslim (*Sahih*, I. 78) tarafından nakledilen meşhur bir hadisinde, ahde hıyaneti münafıklık alametlerinden biri sayan Hazreti Peygamber bu hadisinde şöyle buyurmuştur: "Dört şey vardır ki, kimde bulunursa, halis münafık olur. Kimde bunlardan bir parça olursa onu terkedinceye kadar, kendisinde münafıklıktan bir parça kalmış demektir. (Bu dört şey:) Kendisine emniyet olunduğunda hıyanetlik eder; bir şey söylediği zaman yalan söyler; ahdettiği zaman ahdinde durmaz; husumet ettiği zaman da haktan ayrılır.".

Zikrettiğimiz bu ayet-i kerimelerle Hazreti Peygamber'den nakledilen bir hadis-i şerifin de delalet ettiği gibi, İslam ahitlere sadık kalmaya, onu iman esaslarından biri sayacak derecede büyük önem vermiş ve onların bozulmasını hıyanet olarak tavsif etmiş iken, halen üzerinde durduğumuz bu ayet-i kerimede, "Müşriklerle yaptığınız antlaşmanın Allah ve Resulü katında ne önemi vardır? Onların Allah ve Resulü yanında geçerli nasıl bir ahd-u emanları bulunabilir?" manasına gelen ve daha önce müşriklerle yapılmış antlaşmaları geçersiz sayan bir ifadenin yer almasını, İslam'ın antlaşmalara verdiği önemle tezat teşkil ettiğini ileri sürmemek gerekir. Her şeyden önce şuna dikkat etmek gerekir ki, bu ayet-i kerimede antlaşmaları geçersiz sayılan müşrikler, Hazreti Peygamber'le yaptıkları ahitlere sadık kalmayan ve onları dilediklerı anda bozmaktan çekinmeyen müşriklerdir. Nitekim ayet-i kerimede, Mescid-i Haram'da veya Mescid-i Haram yakınında kendileriyle antlaşma yapılan bazı müşriklere de işaret edilmiş ve bunların antlaşmaları diğerlerinin antlaşmalarından istisna kılınarak, onlar antlaşmalarına sadık kaldıkları ve dürüst davrandıkları takdirde, siz de onlara karşı dürüst davranın buyurulmuştur.

Filhakika, daha önce de üzerinde durduğumuz gibi Hazreti Peygamber, Hicret'in altıncı yılında Umre'ye niyet etmiş, Muhacirun ve Ensar'dan oluşan 1400 kişilik bir kafile ile Medine'den çıkarak Mekke'ye doğru hareket etmişti. Ancak Hudeybiye'ye geldiği sırada Mekkeli müşriklerin muhalefetiyle karşılaşmış ve her ne olursa olsun, o sene Müslümanları Mekke'ye sokmayacaklarını ileri sürmeleri üzerine de onlarla on sene geçerli olmak üzere, tarihin meşhur Hudeybiye Antlaşması'nı yaparak oradan geri dönmek zorunda kalmıştı. Ne var ki antlaşmanın bir maddesinden yararlanarak Mekkeliler safında yer alan Beni Bekr'in, Müslümanlar safında yer alan Huza'alılara saldırması, Mekkelilerin de Beni Bekr'e yardım etmesi, bu antlaşmanın bozulmasına sebep olmuş, Hazreti Peygamber de, hem antlaşmayı bozan Mekkelileri cezalandırmak hem de Harem'de saldırıya uğrayan Huza'alılara yardım etmek için on bin kişilik bir orduyla Mekke'ye hareket etmiş ve hiçbir mukavemetle karşılaşmadan orasını fethetmiştir. İşte sekizinci hicri senede Mekke'nin Fethi ve dokuzuncu hicri senede de Tevbe suresinin nüzulü ile, Allah Teâlâ, Allah ve Resulünün, İslam'ın ve Müslümanların amansız düşmanları olan ve her fırsatta antlaşmalarına hainlik edip onları bozarak İslam ve Müslümanlar aleyhine faaliyette bulunan müşriklerden bera'etlerini ilan etmiş ve onlara tanıdığı dört aylık bir mühletten sonra öldürülmelerini emretmiştir. O halde öldürülmeleri emredilen bu müşriklerin, bundan böyle Allah ve Resulü yanında geçerli sayılabilecek ne antlaşmaları olabilir ki? Feth suresinin 25. ayetinde de açıklandığı gibi bunlar, *"İnkâr edenler, sizi Mescid-i Haram'dan alı-*

koyanlar ve kurbanları tutarak yerine varmasına engel olanlar, işte bu müşriklerdir.". Binaenaleyh bunlar için Allah ve Resulü yanında geçerli sayılabilecek hiçbir antlaşma yoktur. Bunlar hakkında takip edilecek yol, dört aylık mühletin sona ermesinden sonra, daha önceki ayet-i kerimenin hükmü gereğince, bulundukları yerde öldürülmektir.

Bununla beraber Mescid-i Haram yakınında, yani Hudeybiye'de, antlaşma yaptığınız kabileler arasında bulunan ve antlaşmalarına sadık kalarak onu bozmaktan sakınan bazı kabilelere karşı siz de sadakat gösterin ve antlaşmanın sonuna kadar, onlar bozmadıkları sürece siz de bozmayın. Allah, antlaşmalarına sadakat gösteren, onları bozmayan ve bozmaktan da sakınan kullarını sever.

Mescid-i Haram yakınında, yani Hudeybiye'de, Hazreti Peygamber'le antlaşma yapan ve bu antlaşmaya sadık kalarak onu bozmayan müşrikler, daha önce *"Ancak müşriklerden antlaşma yapıp da (antlaşma şartlarından) size karşı hiçbir şeyi eksik bırakmamış ve aleyhinize hiç kimseye de yardımda bulunmamış olanların antlaşmalarını, müddetlerinin sonuna kadar tamamlayın. Allah şüphesiz, sakınanları sever."* mealindeki 4. ayette bahis konusu edilen müşriklerdir. Yukarıda da üzerinde durduğumuz gibi, antlaşmaların önemini vurgulamak ve müddetlerinin sonuna kadar antlaşma şartlarına riayet etmenin gerekli olduğunu açıklamak için burada aynı konuya tekrar yer verilmiştir. Binaenaleyh bunlar, antlaşmalar karşısında dürüst davrandıkları sürece, Müslümanların da aynı şekilde dürüst davranmaları gerekir.

8 Allah Teâlâ, antlaşmalarına sadık kalanlar dışında, onları sık sık bozarak İslam'a ve Müslümanlara kötülük yapmaya çalışan müşriklerin, Allah ve Resulü yanında geçerli hiçbir antlaşmalarının olamayacağını açıkladıktan sonra, bunlardan bera'etin ve dört aylık mühletin bitiminden sonra bulundukları yerde öldürülmelerini gerektiren sebepleri zikretmiş ve buyurmuştur ki: Sadakatlarını denediğiniz ve güvenilir olduklarını anladığınız kimseler dışında, Allah ve Peygamber düşmanlığını açıkça ilan etmiş olan müşriklerin, Allah yanında meşru ve Peygamber'i yanında vefa gösterilmeye değer ne antlaşmaları olabilir? Bunlar, gerek ahlak yönünden ve gerekse İslam'a ve Müslümanlara karşı takındıkları tavır yönünden açıkça ortaya koymuşlardır ki, güç ve kuvvetçe size karşı bir üstünlük sağlasalar, size karşı ellerinden gelen kötülüğü yapabilmek için, antlaşmalarını bozmak hususunda ne Allah ne de Peygamber tanırlar. Buna rağmen eğer bugün onlar, istemeye istemeye söyledikleri birtakım sözlerle sizi hoşnut ediyorlarsa, bu, onların İslam'a ve Müslümanlara karşı kalplerinde besledikleri sevgiden veya yakınlıktan değil; fakat sizin karşınızda kendilerini çok zayıf hissetmelerinden ve bu zayıflıkla size hiçbir kötülük yapamayacak olmalarındandır. İçleri size karşı kin ve düşmanlıkla dolu olan bu kimselerin, sizi hoşnut edecek söz söylemeleri nasıl mümkün olur? Bunlar, çoğu fasık olan kimselerdir ve Fetih suresinin 11. ayetinde de belirtildiği gibi, *"Dilleriyle kalplerinde olmayan şeyi söylemektedirler."*.

9 Dahası bunlar, kendi heva ve heveslerine uyarak, hakka, hayra ve tevhide delalet eden Allah'ın ayetlerini, hiçbir değeri olmayan dünya malına satmışlar ve Allah'ın yolundan saptıkları gibi, başkalarını da saptırmış, O'nun yoluna, hak olan dinine tabi olmalarına engel olmuşlardır. Onlar, bu davranışlarıyla iman ve İslam'a yönelmek yerine, kendileri için küfrü, dalaleti ve Allah'ın dininden uzaklaşmayı seçmekle ne kadar kötü ve çirkin bir iş yapmışlardır.

10 İşte onlar, hem bu küfürleri hem de kendilerini ve başkalarını hak yoldan saptırmaları sebebiyle, müminler hakkında ne vecibe gözetirler ne de antlaşma.. Çünkü bunlar, küfürde ve zulümde haddi aşan kimselerdir. Küfürlerinden dönüp imana sarılmadıkça, en yüksek ahlaki vasıflara sahip olmadıkça ve imanın gerektirdiği salih amelleri işlemedikçe, onların bu hastalıktan kurtulmaları mümkün değildir.

فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلٰوةَ وَآتَوُا الزَّكٰوةَ فَإِخْوَانُكُمْ فِي الدِّينِ ۗ وَنُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿١١﴾
وَإِنْ نَكَثُوا أَيْمَانَهُمْ مِنْ بَعْدِ عَهْدِهِمْ وَطَعَنُوا فِي دِينِكُمْ فَقَاتِلُوا أَئِمَّةَ الْكُفْرِ ۙ إِنَّهُمْ لَا أَيْمَانَ لَهُمْ
لَعَلَّهُمْ يَنْتَهُونَ ﴿١٢﴾

[11] Bununla beraber, eğer bu hallerinden tevbe ederler, namazı dosdoğru kılarlar ve zekatı da verirlerse, bu takdirde sizin din kardeşinizdirler. Biz, bilen kimselere ayetleri işte böyle uzun uzun açıklarız.

[12] Ve eğer antlaşmalarından sonra yeminlerini bozarlar ve dininize saldırırlarsa, siz de küfrün bu liderleriyle savaşın; zira onların yeminleri yok demektir. (Onlarla savaşın); belki böylece (küfürden ve düşmanlıktan) vazgeçerler.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, müşriklerin ahit ve vecibe tanımayan, kalpleri İslam'a ve Müslümanlara karşı kin ve düşmanlıkla dolu olan ve bu yüzden de onlara zulmetmekten ve zarar vermekten çekinmeyen fasık insanlar olduklarını, bu itibarla onların Allah ve Resulü yanında geçerli olabilecek hiçbir antlaşmaları bulunmadığını zikrederek, haklarında, onlara tanınan dört aylık sürenin sonunda öldürülmelerini, buna karşılık ahitlerine sadakat gösteren ve dürüst davranan müşriklere karşı da Müslümanların dürüst davranmalarını ve ahitlerini bozmamalarını emrettikten sonra, haklarında ölüm hükmü verilmiş olanlardan tevbe edip İslam'a dahil olanlarla, ahitlerini tekrar bozup İslam'ı, Kur'an'ı ve Peygamber (sas.)'i ayıplayıp onlara galiz küfürler savuranlar hakkındaki hükmünü açıklamış ve buyurmuştur ki:

[11] Bununla beraber, eğer bu hallerinden tevbe ederler, namazı dosdoğru kılarlar ve zekatı da verirlerse, bu takdirde, sizin din kardeşinizdirler. Biz, bilen kimselere ayetleri işte böyle uzun uzun açıklarız.

[12] Ve eğer antlaşmalarından sonra yeminlerini bozarlar ve dininize saldırırlarsa, siz de küfrün bu liderleriyle savaşın; zira onların yeminleri yok demektir. (Onlarla savaşın); belki böylece (küfürden ve düşmanlıktan) vazgeçerler.

11 Müşrikler, İslam'a ve Müslümanlara karşı sürdürdükleri kin ve düşmanlıkları sebebiyle öldürülmeyi hak etmiş olmalarına rağmen, eğer küfürlerinden ve Allah'ın yoluna girmiş olan kimseleri O'nun yolundan saptırmaya çalışmaktan vazgeçip tevbe ederler ve İslam'a dahil olarak namazlarını dosdoğru kılarlar, zekatlarını da verirlerse, işte o zaman yakalarını öldürülmekten kurtardıkları gibi, sizin din kardeşleriniz olmaya da hak kazanırlar. Bu durumda, sizin lehinize olan her şey, onların da lehine olduğu gibi; sizin aleyhinize olan şeyler de onların aleyhlerine olur, bu ise, aranızda o zamana kadar sürüp gelen düşmanlığın da ortadan kalkmasını sağlar.

Ayet-i kerime, bu manasıyla din kardeşliğinin yalnızca Allah'ın Müslümanlar üzerine farz kıldığı namazı kılmak ve zekatı vermekle gerçekleştiğine, bir Müslümanın bu farzları yerine getirmemesi halinde ise bu kardeşliğin tahakkuk etmeyeceğine delalet eder. Ancak ayet-i kerimenin, mana itibarıyla umum ifade ettiği ve hem zengin hem de fakir Müslümanları şamil olduğu gözönünde bulundurulursa, sahip olduğu

bir yıllık malı nisap miktarına ulaşmamış olan bir Müslümanın zekat veremeyecek olması dolayısıyla, bu şarta bağlı olmadığını da kabul etmek gerekir. Namazlarını dosdoğru kılan ve sahibi olduğu malının zekatını veren Müslümanlar arasında gerçekleşen bu kardeşlik, İslam'ın onlara kazandırdığı en büyük meziyetlerden biri ve belki de ilki idi. Zira İslamiyetten önce Arap Yarımadası'nda Semitik ırka mensup yüzlerce kabile oturuyor ve deniz kıyısında bulunanlar müstesna; diğerleri, genellikle göçebe hayatı yaşıyorlardı. Suyun azlığı, sürdürdükleri iptidai hayatın en önemli sebeplerinden biri idi. Ne zirai imkanlara ne de sair tabii zenginlik kaynaklarına sahip olmadıkları, ticari hayatın ise dar bir çerçeve içinde, sadece eşya mübadelesine dayalı kaldığı gözönünde bulundurulursa, karınlarını doyurabilmek için, ganimet peşinde koşmaktan yahut biribirlerinin mallarına göz dikip yağmacılık yapmaktan başka bir faaliyetlerinin bulunmadığı kolayca anlaşılır. Bu gibi durumlarda ise, fertler arasında düşmanlıktan başka oluşacak herhangi bir yakınlıktan veya kardeşlikten söz etmenin ne kadar abes olduğu da apaçık meydandadır.

Allah Teâlâ, din kardeşliğinin gerçekleşmesi için, insanlarda biraraya gelmesi gereken üç şartı, iman etmek, namaz kılmak ve zekat vermek olarak zikrettikten sonra, aklını kullanıp düşünebilen ve gerçekleri anlayabilen kimselere delil olmak üzere ayetlerini mufassal bir şekilde açıkladığını bildirmiş ve buyurmuştur ki: İşte biz, imanla küfür, hak ile batıl, fazilet ile rezilet arasındaki farkı ve varlığımızla birliğimizin delillerini, aklını kullanabilen kimseler için işte böyle uzun uzun açıklarız. Bunları açıklarız da, akıllarını kullanmasını bilen o kimseler, kendilerine açıklanan bu deliller üzerinde durup düşünürler ve küfrü terkedip imana yönelirler; batıl inançlarından vazgeçip hakkı benimserler ve tuttukları bu yol ile, kendilerini reziletlerden temizleyip üstün meziyet ve fazilet sahibi olurlar. Akıllarını kullanmayan, yahut kullanmak lüzumunu hissetmeyen kimseler ise, iman nuru yerine küfrün zifiri karanlığında kalmayı, hakka değil batıla yönelmeyi ve dünyanın çeşitli reziletleriyle günlerini gün etmeyi kazanç sayan cahillerdir. Allah'ın ayetleri ne kadar mufassal olursa olsun, bunlar için hiçbir şey ifade etmez.

12 Eğer antlaşma yaptığınız bu müşrikler, sonradan, sizinle olan antlaşmalarına sadık kalmalarını gerektiren yeminlerinden dönüp antlaşmayı bozarlar, dininize saldırıp Kur'an'a ve Peygamber (sas.)'e dil uzatarak kötü söz söylerler ve onlara birtakım asılsız kusurlar isnat ederek diğer insanları da onlardan uzaklaştırmaya kalkışırlarsa, işte o zaman siz de küfrün bu liderleriyle savaşın ve bulduğunuz yerde onları öldürün. Zira onlar için ne yeminin ne antlaşmanın ve ne de vecibenin hiçbir önemi yoktur. Onlarla savaşıp yakaladığınız yerde onları öldürmeniz, içinde bulundukları küfürden ve bir türlü terkedemedikleri batıldan kurtulmaları, İslam'a ve Müslümanlara yaptıkları kötülüklere son vermeleri için başvurulması gereken yegane çaredir; çünkü onların, kılıçtan başka ders alacakları hiçbir şey yoktur. Ancak burada şu hususu özellikle belirtmek gerekir ki, ayet-i kerimede müminlere yöneltilen öldürme emri, birtakım dünyevi menfaatler veya ganimetler elde etmek, yahut bir kavme üstünlük kurup onu esaret altında tutmak, yahutta ondan intikam almak gibi gayelere değil, sadece kafirlerin İslam'a ve Müslümanlara yönelttikleri kin ve düşmanlığı önlemek ve İslami daveti gerçekleştirmek maksadına matuftur. Daha önce çeşitli vesilelerle de açıklamış olduğumuz gibi, savaş veya kıtal, İslam'ın ve Müslümanların selameti için zorunlu olarak başvurulacak en son çaredir.

اَلَا تُقَاتِلُونَ قَوْمًا نَكَثُوٓا اَيْمَانَهُمْ وَهَمُّوا بِاِخْرَاجِ الرَّسُولِ وَهُمْ بَدَؤُكُمْ اَوَّلَ مَرَّةٍ ۚ اَتَخْشَوْنَهُمْ ۚ فَاللّٰهُ اَحَقُّ اَنْ تَخْشَوْهُ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١٣﴾ قَاتِلُوهُمْ يُعَذِّبْهُمُ اللّٰهُ بِاَيْدِيكُمْ وَيُخْزِهِمْ وَيَنْصُرْكُمْ عَلَيْهِمْ وَيَشْفِ صُدُورَ قَوْمٍ مُؤْمِنِينَ ﴿١٤﴾ وَيُذْهِبْ غَيْظَ قُلُوبِهِمْ ۗ وَيَتُوبُ اللّٰهُ عَلٰى مَنْ يَشَٓاءُ ۗ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿١٥﴾

[13] (Ey müminler!) Yeminlerini bozan ve Peygamber'i (yurdundan) çıkarmaya kalkışan bir kavimle, size karşı ilk defa onlar başlamış oldukları halde, savaşmaz mısınız? Yoksa onlardan korkuyor musunuz? Oysa, gerçekten mümin kişiler iseniz, asıl korkmanız gereken Allah'tır.

[14] (Onlarla savaşın ki:) Allah sizin ellerinizle onlara azap etsin; onları zelil etsin; onlara karşı size yardımda bulunsun ve müminlerin gönüllerini ferahlandırsın.

[15] (Onlarla savaşın ki:) Kalplerinin öfkesini gidersin. Allah, dilediğinin tevbesini kabul eder. Allah, her şeyi hakkıyla bilendir; hikmet sahibidir.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, müşriklerin, gerek Müslümanlarla yaptıkları antlaşmaları bozmaları gerek Müslümanlara karşı içlerinde besledikleri kin ve düşmanlığı her fırsatta açığa vurmaları ve gerekse Allah'ın ayetlerini hiçbir kıymeti olamayan dünya malına karşılık satmaları ve insanları Allah'ın yolundan alıkoymaları sebebiyle, bulundukları yerde öldürülmelerini emrettikten; bununla beraber, onların bu hallerinden tevbe edip İslam'a girmeleri, namazlarını kılıp zekatlarını da vermeleri halinde, Müslümanlarla din kardeşi olacaklarını fakat Müslümanlarla anlaştıktan sonra yine de yeminlerinden dönüp antlaşmalarını bozmaları halinde, Allah ve Resulü yanında artık hiçbir geçerli yeminleri bulunmayan bu küfür liderlerine karşı savaş ilan edilip öldürülmelerini tekrar emrettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde Müslümanların hiç çekinmeden ve endişeye kapılmadan üzerlerine gitmelerini ve onlarla savaşmalarını sağlayacak sebepleri zikretmiş ve onları bu savaşa teşvik edip cesaretlendirmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[13] (Ey müminler!) Yeminlerini bozan ve Peygamber'i (yurdundan) çıkarmaya kalkışan bir kavimle, size karşı ilk defa onlar başlamış oldukları halde, savaşmaz mısınız? Yoksa onlardan korkuyor musunuz? Oysa, gerçekten mümin kişiler iseniz, asıl korkmanız gereken Allah'tır.

[14] (Onlarla savaşın ki:) Allah sizin ellerinizle onlara azap etsin; onları zelil etsin; onlara karşı size yardımda bulunsun ve müminlerin gönüllerini ferahlandırsın.

[15] (Onlarla savaşın ki:) Kalplerinin öfkesini gidersin. Allah, dilediğinin tevbesini kabul eder. Allah, her şeyi hakkıyla bilendir; hikmet sahibidir.

13 Allah Teâlâ ayet-i kerimede müminlere hitap ederek, bir tanesi bile yeterli sayılabilecek üç önemli sebebe istinaden, iman etmeyen ve küfürlerinde inat ve ısrar eden müşriklerin mutlaka öldürülmeleri gerektiğini bir defa daha hatırlatarak onları müşriklerle savaşmaya ve onları öldürmeye teşvik etmiştir. Ayet-i kerimenin delalet ettiği mananın, bazı kimselerin bu teşvikte ne derece rolleri bulunduğu hususunda akla bazı sorular getirmesi çok tabiidir. Zira Mekke fethedilmiş ve Müslümanlar bütün güçleriy-

le hâkimiyetlerini ilan etmişlerdir. Bundan böyle onların, Müslümanların karşısına dikilerek onlara kafa tutmaları ve İslam'ın tebliğine engel olabilecek herhangi bir davranış içine girmeleri artık mümkün değildir. Durum böyle olunca, ardakalan ve herhangi bir tehlike teşkil etmeyen müşriklerin öldürülmeleri için teşvik ve tahrik edici böyle bir emrin gelmesine sebep nedir? Bu soruya cevap olarak, artık onların öldürülmelerine gerek kalmadığını düşünen ve bu düşünce ile onlara karşı savaşın devam ettirilmesini içlerine sindiremeyen bazı Müslümanların bu emrin gelmesine sebep oldukları ileri sürülebilir. Aslında savaş veya kıtal, nefse hoş gelen bir şey de değildir. Nitekim Allah Teâlâ da Bakara suresinin 216. ayetinde buna işaret etmiş ve *"(Ey müminler!) Sizin için hoş olmasa bile, savaş size farz kılındı."* buyurmuştur. Ancak daha önce de açıklandığı gibi, kendilerine iman etmeleri ve İslam'a girmeleri için dört aylık süre tanınan ve bu sürenin bitiminde, yine de küfürlerinden dönmeyen müşriklerin öldürülmeleriyle ilgili İlahî emri içlerine sindiremeyen ve onu hoş karşılamayan herhangi bir Müslümanın bulunabileceğini düşünmek elbette mümkün değildir. Bununla beraber, Müslümanlar arasında yaşayan ve her fırsatta biz de sizdeniz, diyen bir münafıklar zümresinin bulunduğunu da unutmamak gerekir. Bunların, Müslümanlar arasında dolaşarak hiçbir tehlike teşkil etmeyen müşrikleri öldürmenin hoş olmayacağı görüşünü yaymaya çalıştıklarını ve bazı Müslümanları da bu konuda müteredditt bıraktıklarını düşünmek mümkündür. İşte Müslümanlar arasında böyle bir inancın yayılmasına karşılık, Allah Teâlâ bu ayetini indirmiş ve müşriklerin niçin öldürülmeyi hak ettiklerini ve öldürülmeleri gerektiğini, daha önceki açıklamaları teyiden bu ayetinde bir defa daha beyan etmiştir.

Her şeyden önce, müşriklerin öldürülmelerini zorunlu kılan üç önemli sebep vardır ve bu sebeplerden yalnız birisi bile onların öldürülmeleri için yeterlidir.

1) Hazreti Peygamber ve ashabıyla yaptıkları antlaşmaları teyit maksadıyla ettikleri yeminden dönmeleri ve antlaşmalarını bozmaları. Nitekim Hicret'in altıncı senesinde Hudeybiye'de on sene süreli bir antlaşma yapmışlar, fakat kendilerine tabi olan Beni Bekr'in, Mekke yakınındaki Hecir denilen bir su başında, Hazreti Peygamber'e tabi olan Huza'alılara saldırmalarını önlemek bir yana, onlara arka çıkıp yardım etmişler ve böylece Hazreti Peygamber'le olan antlaşmalarını bozmuşlardır. Antlaşmanın bozulması, iki tarafın yeniden savaş haline girmesi demektir ki, müşriklerin bu antlaşmayı bozmaları üzerine, Hazreti Peygamber de, hicretin sekizinci senesi Ramazan ayının yirmisinde on bin kişilik bir kuvvetle harekete geçmiş ve Mekke'yi fethetmiştir. Dolayısıyla müşriklerin antlaşmalarını bozmaları ve savaş halinin devamını istemeleri, onların öldürülmeleri için yeterli sebeplerden biri sayılır.

2) Hazreti Peygamber'i yurdundan yani Mekke'den çıkarmaları. Daha önce de açıkladığımız gibi, Hazreti Peygamber'in Mekke'de İslam'ı tebliğ etmeye başlaması ve sayıları az da olsa bazı kimselerin ona inanarak Müslüman olmaları, Kureyş eşrafının hoşuna gitmemiş ve Müslümanları yeni dinlerinden döndürmek için çeşitli işkencelere başvurmuşlardır. Ancak bu işkencelerin Müslümanlar üzerinde hiçbir tesir icra etmediğini, aksine sayılarının her gün daha da arttığını görünce, meseleyi başka yönden halletmek için Dâru'n-Nedve'de biraraya gelmişler ve Hazreti Peygamber'in ya hapsedilmesini ya yurdundan çıkarılmasını ya da öldürülmesini müzakere ederek ilk ikisini mahzurlu görmüşler ve öldürülmesine karar vermişlerdir. Bu kararı tatbik edecekleri gece, Rabbi tarafından durumdan haberdar edilen Hazreti Peygamber, bir yol arkadaşıyla birlikte evinden gizlice çıkmış ve Medine'nin yolunu tutmuştur. İşte, Enfâl suresinin *"O küfredenler, seni bağlamak, yahut öldürmek, yahutta seni (yurdundan) çıkarmak için sana tuzak kurmuşlardı. Onlar tuzak kurarken Allah da (onlara) tuzak kur-*

muştu. Allah tuzak kuranların en hayırlısıdır." mealindeki 30. ayetinde de bahis konusu edilen bu hadise, İslam tarihinde *Hicret* adıyla şöhret kazanmıştır. Dolayısıyla Hicret hadisesi, bir bakıma Hazreti Peygamber'in yurdundan çıkarılması veya çıkmak zorunda bırakılması demektir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'in başka ayetlerinde de bu hadisenin çıkarma (ihrac) fiili ile ifade edildiğini görmek mümkündür. Mesela Mümtehine suresinin 1. ayetinde "*Peygamber'i ve sizi, Rabbiniz olan Allah'a iman ettiniz diye yurdunuzdan çıkarıyorlardı.*" buyurulmuş, İsra suresinin 76. ayetinde de "*Mekke halkı, çok yakında seni memleketinden çıkarmak için rahatsız etmektedirler. Bu takdirde (Eğer seni çıkarırlarsa), onlar da senin ardından çok az kalacaklardır.*" denilmiştir. Hazreti Peygamber'i ve Müslümanları Allah'a iman ettikleri için yurtlarından çıkaran müşrikler için, öldürülmekten daha uygun başka bir ceza düşünülemez.

3) Savaşı ve dolayısıyla öldürme fiilini ilk defa müşriklerin başlatmış olması. Filhakika Hazreti Peygamber ve Müslümanlar Mekke'den çıkarıldıktan sonra, Medine'ye gelmişler ve oraya yerleşmişlerdir. Bu hadiseden iki sene sonra, yani Hicret'in ikinci yılında, müşrikler, Şam'dan gelen kendilerine ait bir ticaret kervanının Müslümanlar tarafından vurulacağı haberini alınca, üç bin kişilik bir kuvvet hazırlayarak harekete geçmişler, kervanın sağ salim Mekke'ye vardığını öğrenmelerine rağmen, "Biz, Muhammed'i ve onunla beraber olanları ortadan kaldırmadıkça geri dönmeyeceğiz." diyerek Bedir mevkiine kadar ilerlemişlerdir. Hazreti Peygamber de, müşriklerin Bedir'de mevzilendiklerini haber alınca 310 kişilik kuvvetiyle oraya gelmiş ve kendilerinden üç kat daha fazla olan düşman kuvvetleriyle savaşmak zorunda kalmıştır. Bedir'i takip eden Uhud ve Hendek Savaşları da bundan farklı olmamış ve Müslümanlara ilk saldıranlar daima müşrikler olmuştur.

Allah Teâlâ, bu üç sebebi zikrettikten sonra, müminlerin müşriklerle savaşmalarını ve onları öldürülmelerini zorunlu kılan dört gerekçe daha zikretmiştir ki, bu gerekçelerin en bariz özellikleri, savaşa ve öldürmeye teşvik ve tahrik edici olmalarıdır.

1) Savaşa teşvik eden bu gerekçelerin birincisi, yukarıda açıklanan üç savaş sebebini zikrettikten sonra, müminlere şu soruyu yöneltmesidir: Bu sebepler size apaçık zahir olduktan sonra, şimdi siz onlarla savaşmayacak ve onları öldürmeyecek misiniz? Bu sorunun ardında, müminleri müşriklerle savaşmaya ve onları öldürmeye mutlak bir teşvik vardır ve manası, bu sebepler size apaçık zahir olduktan sonra, müşriklerle savaşmanız artık üzerinize vacip olmuştur. Onlarla savaşın ve yakaladığınızı öldürün, demektir.

2) İkinci gerekçe, yine müminlere yöneltilen bir sorudur ve bu soruda onları savaşa ve öldürmeye tahrik eden bir mana vardır. Allah Teâlâ onlara şöyle hitap etmiştir: Yoksa siz, müşriklerle savaşmaktan ve onları öldürmekten korkuyor musunuz? Bu sorudan anlaşılan odur ki eğer müminler, müşriklerle savaşmaz ve onları öldürmezlerse, bu, onların korkak olmalarındandır. O halde müminler, korkak olmadıklarını savaşarak ispat etmek zorundadırlar.

3) Üçüncü gerekçe, müminlerin müşriklerle savaşmaktan korkmuş olmaları halinde, onlara asıl korkulacak olanın Allah olduğunun hatırlatılmasıdır ki bu ifadede, siz Allah'tan korkmayıp da müşriklerden mi korkuyorsunuz? manasına gelen ağır bir tahrik vardır.

4) Dördüncü gerekçe ise müşriklerle savaşın ve onları öldürmenin, iman şartına bağlanması ve eğer mümin iseniz onlarla savaşır ve yakaladığınız yerde onları öldürürsünüz, buyurulmasıdır. Bu ibarenin muhalif manası ise, eğer onlarla savaşmazsanız, siz gerçek müminler değilsiniz, demektir. Bu sözde de, savaş için açık bir tahrik ve teşvik bulunduğuna şüphe yoktur.

14 Allah Teâlâ, müşriklerle savaşı ve onların bu savaşta öldürülmelerini zorunlu kılan sebepleri zikrettikten sonra, bu sebeplere istinaden *"Onlarla savaşın."* buyurarak savaş emrini tekrarlamış ve müminlerin savaşmaları halinde, bu savaştan hasıl olacak faydaları açıklamıştır ki, bu faydaların açıklanmasında bile savaş için bir teşvik vardır.

1) Savaşın birinci faydası, Allah'ın müminler eliyle müşriklere azap etmesidir. Çünkü onlar, bütün uyarılara ve düşünüp taşınmaları için kendilerine verilen mühlete rağmen küfürlerinde ve Allah'tan başkalarını İlah edinmekte inat ve ısrar etmişlerdir. Ayrıca, yeminlerinden dönüp antlaşmaları bozmaları, kendilerini İslam'a davet eden Hazreti Peygamber'i ve onunla birlikte olan müminleri, tek bir Allah'a inandıkları için içlerinde besledikleri kin ve düşmanlıkla yurtlarından çıkarmaları ve onlara karşı savaş açmaları dolayısıyla, hem dünyada hem de ahirette en büyük azabı hak etmişlerdir. Onlarla savaştığınız takdirde Allah, onlara hak ettikleri bu azabı sizin ellerinizle vermiş olacaktır. Çünkü savaşta ölüm vardır, esaret vardır; mal ve mülkün ganimet olarak elden çıkması vardır. Bunların her biri, ona maruz kalan bir kafir için dünyada karşılaşabileceği en büyük azaplardan sayılır. Ahiretteki azap ise, dünyadakinden çok daha büyük ve çok daha farklıdır. Bu azabın kafirlere müminler eliyle verilecek olması, Allah Teâlâ'nın gücüne hiçbir noksanlık getirmez. Zira Allah, hiçbir vasıta olmaksızın da kafirleri bir anda helak etmeye kadirdir. Fakat bu azabın kulları eliyle verilmesinde, hem müminler için Rablerinin emirlerine ittiba yönünden, hem de kafirlerin, hor ve hakir gördükleri müminler karşısında rezil ve rüsvay oluşları yönünden alınacak pek çok ibret ve görülecek pek çok hikmet vardır.

2) Savaşın ikinci faydası, Allah'ın müminler eliyle kafirleri rezil ve rüsvay etmesidir. O kafirler ki, biraz önce de işaret ettiğimiz gibi, müminleri Allah'a, meleklerine, kitaplarına, Peygamberler'ine ve ahiret gününe iman etmiş olmaları dolayısıyla hor ve hakir görüyorlar, sayıca kendilerinden az oldukları zamanlarda, onları bu inançlarından döndürmek için akla hayale gelmeyen işkencelere başvuruyorlar, yurtlarından çıkarıyorlar, öldürmek için de savaş planları yapıp saldırıyorlardı. Kısacası onlara zulmediyorlardı. Şimdi ise, hem küfürlerinin hem de müminlere yaptıkları zulmün cezasını, daha önce hor ve hakir gördükleri müminler eliyle onlara Allah veriyordu; yani müminlerin ellerinde kahroluyorlardı.

3) Savaşın üçüncü faydası, Allah'ın kafirlere karşı müminlere yardım etmesidir. Filhakika müminler, ganimet elde etmek için, yahut düşmanları üzerine hükümran olup bununla övünmek için, yahutta şan ve şöhret kazanmak için değil, fakat İslam'ı düşmanlarının tasallutundan korumak, onu diğer bütün dinlere üstün kılmak ve Allah adını yüceltmek için savaştıkları zaman, Allah onlara daima yardım etmiştir. Nitekim savaşmak için 900-1000 kişilik bir kuvvetle Bedir'e gelen müşriklere, 310 kişiyle karşı çıkan Hazreti Peygamber, Rabbinin yardımıyla galip gelmiş ve müşrikler, pek çok ölü, pek çok da esir bırakarak Mekke'ye kaçmak zorunda kalmışlardır.

4) Savaşın dördüncü faydası, Allah'ın, müminlere verdiği zaferle onların gönüllerini ferahlandırmasıdır. Müminlerin kafirler karşısında kazandıkları zaferle gönülleri ferahlayanların başında, hiç şüphesiz, daru'ş-şirkte yaşayan Huza'alılarla diğer bazı yabancı kabileler geliyordu. Nitekim Huza'alılar, Yemen taraflarından Mekke'ye gelmişler ve orada yerleşip Müslüman olmuşlardı. Ancak İslam'ı seçmiş olmalarından dolayı müşriklerden pek çok eziyet görmüşler, Beni Bekr'in de saldırısına uğrayarak adamlarından pek çoğunu kaybetmişlerdi. İbn Abbas'tan (ra) rivayet olunduğuna göre, saldırı olayından sonra Hazreti Peygamber'e bir elçi göndererek şikayette bulunmuşlar, Hazreti Peygamber de "Onlara, çok yakında kurtuluşa ereceklerini müjdeleyin." habe-

rini göndermiştir. Bilindiği gibi Mekkeli müşriklerin, Huza'alılara saldıran Beni Bekr'e yardım etmeleri ve Hazreti Peygamber'le aralarındaki antlaşmayı da bozmuş olmaları dolayısıyla, Mekke üzerine yürünmüş ve herhangi bir mukavemetle karşılaşılmadan şehir fethedilmiştir. İşte bu gibi durumlarda, Huza'a gibi, müşriklerden zulüm görmüş pek çok kabilenin, bu zaferden nasıl büyük bir sevinç duyduğunu ve gönüllerinin nasıl ferahladığını tahmin etmek elbette güç değildir.

15 Savaşın beşinci faydası, kalplerdeki öfkenin giderilmesidir. Aralarında yaşadıkları sürece müşriklerin çeşitli işkencelerine maruz kalan Huz'âa ve benzeri kabilelere mensup insanların, bu işkenceden dolayı kalplerini dolduran öfke, hiç şüphesiz, Hazreti Peygamber'in onlara gönderdiği müjdeli haberle bir anda yokolmuş ve gönüller onunla ferahlamıştır.

İşte, bu iki ayette zikredilen faydalar, müminlerin kafir bir kavimle yapacakları savaşın en belirgin kazançlarıdır. O halde ey müminler! Yukarıdan beri ayrı ayrı zikredilen ve her biri sizin için eşsiz birer nimet olan böyle bir kazanca nail olmak için o kafirlerle savaşın ve yeryüzünü iman ve İslam'ın nuru ile aydınlatın. Mümkündür ki, bu savaşın güçlükleri ve korkuları, o kafirlerden bazılarının kalplerine iman ışığının düşmesine vesile olur da, küfürleri üzerinde inat ve ısrar etmekten vazgeçerek tevbe ederler. Nitekim Mekke'nin Fethi'nde bunun pek çok örnekleri görülmüştür. Hatta bunun da ötesinde, kafirlerle savaştığınız zaman bu savaştan sizin için hasıl olacak büyük kazançlar bile, sizin imanınızı takviye eder de bir taraftan Allah'a şükrederken, bir taraftan da bir insan olmanız itibariyle sizden sadır olan günahlarınızdan tevbe etmek lüzumunu hisseder ve tevbekar olursunuz. Allah hiç şüphesiz, kullarından dilediğinin tevbesini kabul eder. O, kimin ne yaptığını ve ne yapacağını hakkıyla bildiği gibi, savaş da dahil bütün emirlerini bir hikmete mebni olarak verir.

أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تُتْرَكُوا وَلَمَّا يَعْلَمِ اللَّهُ الَّذِينَ جَاهَدُوا مِنْكُمْ وَلَمْ يَتَّخِذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلَا رَسُولِهِ وَلَا الْمُؤْمِنِينَ وَلِيجَةً وَاللَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٦﴾

[16] Yoksa siz, Allah, içinizden cihad edenleri, Allah'tan, Resulünden ve müminlerden başkasını sırdaş edinmeyenleri ortaya çıkarmadan bırakılıvereceğinizi mi zannediyorsunuz. Allah, yaptıklarınızın hepsinden haberdardır.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, müminlerin, zuhurundan itibaren içlerinde biriktirdikleri kin ve düşmanlıkla İslam'ı ve Müslümanları hedef alarak ortadan kaldırmaya çalışan müşriklerle savaşmalarını ve onları buldukları yerde öldürmelerini zorunlu kılan sebepleri ve bu savaştan hasıl olacak faydaları ayrı ayrı zikrederek onları savaşa teşvik ve tahrik ettikten sonra, yukarıdaki ayetinde, gerek halis niyetle Allah yolunda savaşan gerekse Allah'tan, Resulünden ve müminlerden başkasını sırdaş edinmeyen gerçek müminleri diğerlerinden mutlaka ayıracağını beyan etmiş ve bunu da, daha öncekiler gibi, müminlerin müşriklerle savaşmalarını sağlayacak bir teşvik unsuru kılmıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[16] Yoksa siz, Allah, içinizden cihad edenleri, Allah'tan, Resulünden ve müminlerden başkasını sırdaş edinmeyenleri ortaya çıkarmadan bırakılıvereceğinizi mi zannediyorsunuz. Allah, yaptıklarınızın hepsinden haberdardır.

16 Allah Teâlâ, ayet-i kerime ile, içlerinde münafıkların, imanı kalplerine iyice yerleştirmemiş olanların ve dolayısıyla savaşa katılmak istemeyenlerin de bulunduğu bütün Müslüman topluluğa hitap etmiş ve buyurmuştur ki:

Siz, antlaşmaları bozmak, Peygamber'i ve onunla beraber olan müminleri yurtlarından çıkarmak, onlara karşı ilk savaşı başlatmak ve bu savaş halini devam ettirmek gibi, hepsi de ayrı ayrı birer savaş sebebi sayılabilecek davranışlar içinde bulunan müşriklerle savaşmak istemiyor musunuz? Siz, herhangi bir vesile ile imtihana tabi tutulup iyi olanınız kötü olanınızdan, doğru olanınız eğri olanınızdan, sadık olanınız kazib olanınızdan ayırt edilmeden, savaş yönünden de Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla savaşan ihlas sahibi müminlerle, çeşitli bahaneler ileri sürerek savaştan kaçan yalancılar, iyice zahir olup birbirinden ayrılmadan; keza Allah'tan, Resulünden ve müminlerden başkasını dost ve sırdaş edinmeyen gerçek müminler ile onların hallerini ve sırlarını, düşmanları olan müşriklere nakleden münafıklar iyice ortaya çıkmadan kendi halinize bırakılıvereceğinizi mi zannediyorsunuz? Şüphesiz Allah, sizin ne yaptığınızı ve ne yapmak istediğinizi hakkıyla bilir ve hem sizi kendinize hem de birbirinize tanıtmak için çeşitli vesilelerle sizi dener ve imtihan eder.

Allah Teâlâ, bu manada, Ankebût suresinin 2. ayetinde de şöyle buyurmuştur: *"İnsanlar, iman ettik demekle, hiç denenmeden hemen bırakılıvereceklerini mi zannediyorlar? Halbuki biz, kendilerinden öncekileri de denemiştik. Deneneceklerdir ki Allah, doğru söyleyenleri de bilecek, yalan söyleyenleri de bilecek."*. Aynı manayı, Âl-i İmran suresinin 142. ayetinde de görmek mümkündür: *"Yoksa siz, Allah, cihada katılanları belli etmeden ve sabredenleri ortaya çıkarmadan cennete gireceğinizi mi sanıyorsunuz"?*

Gerek üzerinde durduğumuz ayet-i kerimede gerekse diğer surelerden zikrettiğimiz benzer manadaki ayetlerde, cihad edenlerle etmeyenlerin bilinmesi fiili Allah'a izafe edilmiş ve *"Allah, cihad edenleri bilmeden... bırakılıvereceğinizi mi zannediyorsunuz?"* denilmiştir. Bu gibi ibarelerde bilme fiilinin Allah'a izafe edilmesinden maksat, önceden onu Allah'ın bilmediğini ve ancak denemeden ve imtihandan sonra öğrendiğini beyan etmek değildir. Her ne kadar Mutezile imamları, bu ayetlerin zahirine göre mana vererek Allah'ın bir şeyi, ancak o şeyin olmasından sonra bildiğini ileri sürmüşlerse de, Ehl-i Sünnet imamlarına göre olacak her şey, O'nun ezelî ilminde mevcuttur ve O, her şeyi olmadan önce bilir. Buna göre, ayet-i kerimedeki ibarenin manası, O'nun yanında malum ve mevcut olan şeyin izhar edilmesi, ve hayat sahnesine çıkarılmasıdır ki, bu manada şöyle demek gerekir: *"Allah, cihad edenleri* (ve etmeyenleri siz de görüp bilesiniz diye) *ortaya çıkarmadan... bırakılıvereceğinizi mi zannediyorsunuz"?* Bundan da anlaşılmaktadır ki, mükellef olan bir insanın kurtuluşu, Allah'ın, onun Allah yolunda cihadını ortaya çıkarıp diğerlerinden ayırması ve onun da cihadında samimi olması, münafık olmaması ile mümkündür.

مَا كَانَ لِلْمُشْرِكِينَ اَنْ يَعْمُرُوا مَسَاجِدَ اللّٰهِ شَاهِدِينَ عَلٰٓى اَنْفُسِهِمْ بِالْكُفْرِ ۚ اُولٰٓئِكَ حَبِطَتْ اَعْمَالُهُمْ
وَفِى النَّارِ هُمْ خَالِدُونَ ﴿١٧﴾ اِنَّمَا يَعْمُرُ مَسَاجِدَ اللّٰهِ مَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَاَقَامَ الصَّلٰوةَ وَاٰتَى
الزَّكٰوةَ وَلَمْ يَخْشَ اِلَّا اللّٰهَ فَعَسٰٓى اُولٰٓئِكَ اَنْ يَكُونُوا مِنَ الْمُهْتَدِينَ ﴿١٨﴾

[17] Müşriklerin, kendi küfürlerine bizzat kendileri şahitlik edip dururken, Allah'ın mescitlerini tamir etmeleri olacak iş değildir. Bunlar, iyi amelleri boşa gitmiş kimselerdir; cehennemde de onlar daimidirler.

[18] Oysa Allah'ın mescitlerini, yalnız Allah'a ve ahiret gününe iman eden, namazı dosdoğru kılan, zekatı veren ve sadece Allah'tan korkan kimseler tamir ederler. İşte onların doğru yolda olmaları muhtemeldir.

Allah Teâlâ surenin başlarında, Allah ve Resulünün müşriklerden bera'etini zikrederek, onlara düşünüp taşınmaları ve tevbe etmeleri için yeryüzünde dört ay daha dolaşma izni vermiş, sonra da bu bera'etin Hacc-ı ekber günü toplanan bütün müşriklere ilan edilip duyurulmasına işaret ettikten sonra, tevbe edip İslam'a girmelerinin kendileri için daha hayırlı olacağını, tevbe etmedikleri takdirde haram ayların çıkışını müteakip bulundukları yerde öldürüleceklerini, yahut tutulup hapsedileceklerini, yahutta devamlı olarak gözaltında bulundurulacaklarını haber vermişti. Daha sonraki ayetlerinde de, Allah ve Resulünün müşriklerden bera'etini ve dolayısıyla onların bulundukları yerde öldürülmelerini gerektiren pek çok kötülüklerini açıklamıştı. Bu ayetleri tefsir ederken de belirttiğimiz gibi, Resulullah (sas.), dokuzuncu hicri senenin Hac mevsiminde, Ebû Bekr es-Sıddık'ı (ra) Hac Emiri olarak Mekke'ye gönderdiği sıralarda, Berâ'e suresi nazil olmaya başlamış, Berâ'e ayetlerinin Hacc-ı ekber günü Mina'da ilan edilmesi için de, Ali İbn Ebî Tâlib'i (ra) görevlendirmiş ve Ebû Bekr'in (ra) ardından onu da yola çıkarmıştı. O sene Araplar, cahiliyye devrindeki adetlerine göre haccetmişler, Nahr günü olunca da Ali İbn Ebî Tâlib (ra), Resulullah (sas.)'in emrini yerine getirmiş ve Mina'da toplanan insanlara hitap ederek şöyle demişti: "Ey insanlar! Cennete hiçbir kafir giremez; bu seneden sonra hiçbir müşrik haccedemez; Beyt'i hiçbir çıplak tavaf edemez; kimin Resulullah (sas.) katında bir antlaşması varsa, bu antlaşma ancak süresi içinde geçerlidir.".

Bu açıklamadan da anlaşılacağı üzere, Berâ'et'in ilanı ile müşriklere dört aylık bir sürenin tanınmasından sonra ayaklarının Mescid-i Haram'dan kesilerek hiçbirinin oraya girmesine izin verilmemesinin, müşrik ileri gelenleri arasında bazı şikayetlere sebep olduğuna ve kendilerinin de bu Mescid'in imarıyla ilgilendiklerini, Kâbe kapıcılığı yaptıklarını, hacılara su dağıttıklarını ve dolayısıyla her zaman onun hizmetinde bulunduklarını ileri sürerek övündüklerine hiç şüphe yoktur. Nitekim müfessirlerin İbn Abbas'tan naklen zikrettiklerine göre, Bedir Savaşı'nda esir edilen Abbas: "Siz, Müslüman olmak, hicret etmek ve cihada çıkmak yönünden bizim önümüze geçmiş olsanız bile, biz de Mescid-i Haram'ı imar ediyor, hacılara su dağıtyor ve esirleri kurtarıyorduk." demiştir. Başka bir rivayette de şöyle denilmiştir: Muhacirun ve Ensar Bedir esirlerine gelerek onları şirklerinden dolayı ayıplamışlar, Ali İbn Ebî Tâlib (ra) da Abbas'a sert bir şekilde çıkışarak Hazreti Peygamber'le savaşmalarını ve bütün akrabalık bağlarını koparmalarını kötülemiş ve çok ağır sözler söylemişti. Abbas'ın,"Siz, hep bizim kötü hallerimizi söylüyor, iyi hallerimizi ise, gizliyorsunuz?" demesi üzerine, Ali (ra): "Sizin iyi taraflarınız var mı ki?" diye sormuş, Abbas da şu cevabı vermiştir: "Evet. Biz, ecir yönünden sizden daha üstünüz. Biz, Mescid-i Haram'ı imar ediyorduk; Kâbe'nin kapıcılığını yapıyorduk; hacılara su veriyorduk; esirleri kurtarıyorduk.". İşte bundan sonradır ki Allah Teâlâ bu ayetleri indirmiş ve iman olmadan, hiçbir iyi amelin, sahibini kötü akibetten kurtaramayacağını açıklamıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[17] Müşriklerin, kendi küfürlerine bizzat kendileri şahitlik edip dururken, Allah'ın mescitlerini tamir etmeleri olacak iş değildir. Bunlar, iyi amelleri boşa gitmiş kimselerdir; cehennemde de onlar daimidirler.

[18] Oysa Allah'ın mescitlerini, yalnız Allah'a ve ahiret gününe iman eden, namazı dosdoğru kılan, zekatı veren ve sadece Allah'tan kor-

kan kimseler tamir ederler. İşte onların doğru yolda olmaları muhtemeldir.

17 Kendi elleriyle çamurdan veya ağaçtan yaptıkları putları İlah edinen ve onlara ibadet eden, Hac esnasında çırılçıplak soyunan ve Kâbe'yi her tavaf edişlerinde *Lebbeyk Allah'ım, senin hiçbir şerikin yok; kendisi ve sahibi olduğu her şey sana ait olan yalnız bir şerikin var* diyerek putlarına secde eden müşriklerin bu davranışlarıyla bizzat kendi küfürlerine kendileri şahitlik edip duruken, aralarında Mescid-i Haram'ın da bulunduğu mescitleri, içlerinde yalnız Allah'a ibadet edilmesi için imar etmeleri, onların hizmetinde bulunmaları, yahut Mescid-i Haram'ı Hac veya Umre maksadıyla gelenlere hazır edip sakilik yapmaları olacak işlerden değildir. Bu müşriklerin, hem Allah'ı inkâr hem de Allah'ın evlerini imar ederek davranışlarında iki zıt fiili birleştirmeleri nasıl mümkün olur? Bu asla doğru olmaz.

Bunlar, Allah'a şirk koşmakla, iyi olabilecek bütün amellerini iptal edip boşa çıkarmışlar ve zerre kadar da olsa hiçbir sevap kazanmamışlardır; çünkü küfür, dünyada işlenen bütün iyi amellerin ahiret sevabını iptal ve imha eder. Bundan dolayıdır ki, onların ahirette gidecekleri yer, cehennem olacak ve orada ebediyyen kalacaklardır. Kur'an-ı Kerim'de buna delalet eden pek çok ayet vardır. Mesela En'âm suresinin 88. ayetinde, bazı Peygamberler'in soyundan gelen kimselerin nasıl yüceltilip doğru yola iletildiklerine işaret edildikten sonra, *"Eğer bunlar Allah'a şirk koşmuş olsalardı, yapmış oldukları iyi işler, kendilerinden boşa gitmiş olurdu."* buyurulmuştur. Keza Zümer suresinin *"Gerçektir ki, sana da senden öncekilere de vahyolunmuştur: Eğer Allah'a şirk koşarsan, muhakkak bütün amelin boşa gider ve hüsrana uğrayanlardan olursun."* mealindeki 65. ayeti, Furkân suresinin *"(Kafirlerin iyi de olsa) işledikleri her ameli alırız da, hepsini toz duman ederiz."* mealindeki 23. ayeti aynı manada gelen ayetlerdendir.

18 Allah Teâlâ, içlerinde yalnız Allah'a ibadet etmek ve yalnız O'na sığınıp O'ndan yardım istemek için inşa ve imar edilen mescitleri müşriklerin imar edemeyeceklerini, onların buna ehil olmadıklarını beyan ettikten sonra, kimlerin bu işi yapabileceklerini açıklamış ve buyurmuştur ki:

Mescitleri imar etmeye, ancak Allah'ın varlığına, birliğine ve bütün kullarının huzurunda toplanıp hesap verecekleri ahiret gününe gerçek manada iman eden, üzerlerine farz kılınan namazlarını erkân ve şartlarına riayet ederek dosdoğru kılan, malının zekatını veren, söylediği sözler ve işlediği ameller sebebiyle yalnız Allah'tan korkan gerçek müminler müstehaktır.

İbrahim (as), Mekke'de, oğlu İsmail (as) ile birlikte *"Rabbimiz! Bizi sana teslim olan iki kul ve zürriyyetimizden de sana teslim olan bir ümmet eyle."* (Bakara suresi, 128) duasıyla yeryüzünün ilk mescidi olan Kâbe'yi inşa ederken, hiç şüphesiz bu mescidin içinde yalnız Allah'a kulluk edilmesini istemişlerdi. Oysa müşrikler, orasını kendilerine İlah edindikleri putlarla doldurmuşlar ve onlara kulluk etmişlerdir. Mescitlerin, yalnız Allah'a yalvarıp yakarmak ve yalnız Allah'a kulluk etmek için inşa edilmiş yerler olması dolayısıyladır ki, Allah Teâlâ, Cin suresinin 18. ayetinde: *"Şüphe yoktur ki mescitler, Allah'a mahsustur. Bu itibarla oralarda, Allah ile beraber başkasına da kulluk etmeyin."* buyurmuş ve bu emirle mescitleri, yalnız müminlere emanet etmiştir. O halde bir müşriğin, inanmadığı Allah'a ait bir evi imar etmesi nasıl mümkün olur? Nitekim Allah Teâlâ, Kur'an-ı Kerim'in Allah katından gelen bir hak olduğuna inanmayan ve bu inançsızlıklarını "Eğer bu bir hak ise bize azap ver." diyerek hiçbir zaman azap görmeyeceklerini de ileri süren bu kafirler hakkında, Enfâl suresinin 34. üncü ayetinde şöyle buyurmuştur: *"Yoksa onlar, (müminlerin) Mescid-i Haram'a girmelerine engel olup dururken, üstelik onun bakıcıları da olmadıkları halde - zira onun bakıcıları, ancak takva sahibi olanlardır; fakat çokları bunu bilmezler - Allah'ın onlara azap etmemesi için ne (özellikleri) var"?*

Burada şuna da işaret etmek gerekir ki, bir

mescidin imarı, dökülmüş ve eskimiş olan yerlerinin onarımı ve temiz tutulması ile olur; bu, maddi bir bakımdan ibarettir ve bunun içerisine yeni bir mescidin inşası da girer. Nitekim Hazreti Peygamber, Buhârî (*Sahih,* I. 116) ve Müslim (*Sahih,* I. 378) tarafından nakledilen bir hadisinde şöyle buyurmuştur: "Her kim, Allah Teâlâ'nın rızasını kazanmak için bir mescit bina ederse, Allah Teâlâ da ona cennette bir ev bina eder.". Yahutta bir mescidin imarı, o mescide namaz kılmak, Allah'a ibadet etmek, dua ve niyazda bulunmak için devamlı gidip gelmekle olur ki, bu da manevi imardır. Hazreti Peygamber, Tirmizî (*Sünen,* V. 277) tarafından nakledilen bir hadisinde de, bu konuyla ilgili olarak şöyle buyurmuştur: "Bir kimsenin mescide gitmeyi alışkanlık haline getirdiğini gördüğünüz zaman, onun mümin olduğuna şahitlik ediniz. Allah Teâlâ buyurmuştur ki: *Allah'ın mescitlerini, yalnız Allah'a ve ahiret gününe iman edenler imar ederler.*".

Bu ayet-i kerimelerden şu husus açıkça anlaşılmış olmaktadır ki, söz ve davranışlarıyla küfürleri sabit olan müşriklerin, dünyada işledikleri hiçbir iyi amelin sevabına ahirette nail olmaları mümkün değildir. Bunlar, cehennem ehlidirler ve orada ebediyyen kalacaklardır. Dolayısıyla bunlar, yalnız Allah'a ibadet etmek için inşa edilen mescitlerin bakım ve onarımına da ehil değillerdir. Bu işe ehil olanlar ise, Allah'a ve ahiret gününe iman eden, namazlarını dosdoğru kılan, zekatlarını veren ve Allah'tan başka hiç kimseden korkmayan gerçek müminlerdir. Bu müminlerin ancak iman ve İhlas ile ve sırf Allah'ın rızasını kazanmak için mescitlerin bakım ve onarımını üstlenmeleri halinde, bu amelleri Allah katında makbul olur. Aksi halde içerisine riya karışmış veya gösteriş için yapılmış hiçbir iş sahibine sevap kazandırmaz. İleride, yine bu surenin 28. ayetinde Allah Teâlâ, müşriklerin pis olduklarını açıklamış ve şöyle buyurmuştur: *"Ey iman edenler! Müşrikler pistir; bu itibarla, bu yıllarından sonra onlar Mescid-i Haram'a yaklaşmasınlar."*. Pis olmaları dolayısıyla Mescid-i Haram'a girmekten menolunan müşriklerin, bu Mescid'in bakım ve onarımını üstlenmeleri ve sonra da bu amelleri dolayısıyla Allah'tan ecir ve sevap beklemeleri nasıl olur?

أَجَعَلْتُمْ سِقَايَةَ الْحَاجِّ وَعِمَارَةَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ كَمَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَجَاهَدَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ۚ لَا يَسْتَوُونَ عِنْدَ اللَّهِ ۗ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿١٩﴾ الَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ أَعْظَمُ دَرَجَةً عِنْدَ اللَّهِ ۚ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفَائِزُونَ ﴿٢٠﴾ يُبَشِّرُهُمْ رَبُّهُمْ بِرَحْمَةٍ مِنْهُ وَرِضْوَانٍ وَجَنَّاتٍ لَهُمْ فِيهَا نَعِيمٌ مُقِيمٌ ﴿٢١﴾ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ۚ إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿٢٢﴾

[19] (Bununla beraber) siz, Hac sakalığını ve Mescid-i Haram onarımını, Allah'a ve ahiret gününe iman eden ve Allah yolunda cihada çıkan kimselerin işleriyle bir mi tutuyorsunuz? Allah katında onlar bir olmazlar. Allah, zalim olan kimselere hidayet etmez.

[20] İman edenler, hicret edenler ve Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla cihad edenler, Allah katında en büyük dereceye sahiptirler. İşte asıl kurtuluşa erenler bunlardır

[21] Rableri onlara, kendi katından bir rahmet, bir hoşnutluk ve içinde hiç tükenmeyecek nimetler bulunan cennetler müjdelemektedir.

[22] Orada daimi ve ebedidirler. Şüphesiz en büyük mükafat Allah katındadır.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, müşriklerin söz ve fiilleriyle kendi küfürlerine kendileri şahitlik edip dururlarken, yeryüzünde yalnız Allah'a kullak etmek için inşa edilen mescitlerin bakım ve onarımlarının müşrikler tarafından ifa edilmesini nefyettikten, bu mescitlerin bakım ve onarımına ehil olanların ise, Allah'a, Peygamber'ine ve ahiret gününe iman eden, namazlarını dosdoğru kılan, zekatlarını veren ve yalnız Allah'tan korkan gerçek müminler olduklarını beyan ettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, önceki ayetlerle ilgili ve onların manalarını tamamlayıcı olarak, Mescid-i Haram'ı onarmanın, Allah'a ve ahiret gününe iman etmiş oldukları halde Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla cihada çıkanların yaptıkları işlerden daha önemli olmadığını; bu itibarla, Allah katında en büyük derecelere sahip olanların da iman edenlerle hicret edenler, mallarıyla ve canlarıyla Allah yolunda cihada çıkanlar olduklarını, içinde hiç tükenmeyecek nimetler bulunan cennetlerde ebediyyen kalacak olanların da bunlar olacaklarını açıklamıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[19] (Bununla beraber) siz, hac sakalığını ve Mescid-i Haram onarımını, Allah'a ve ahiret gününe iman eden ve Allah yolunda cihada çıkan kimselerin işleriyle bir mi tutuyorsunuz? Allah katında onlar bir olmazlar. Allah, zalim olan kimselere hidayet etmez.

[20] İman edenler, hicret edenler ve Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla cihad edenler, Allah katında en büyük dereceye sahiptirler. İşte asıl kurtuluşa erenler bunlardır.

[21] Rableri onlara, kendi katından bir rahmet, bir hoşnutluk ve içinde hiç tükenmeyecek nimetler bulunan cennetler müjdelemektedir.

[22] Orada daimi ve ebedidirler. Şüphesiz en büyük mükafat Allah katındadır.

19 Daha önce, İbn Abbas'tan naklen zikrettiğimiz bir haberde, Bedir Savaşı'nda esir edilen Abbas'ın, "Siz Müslüman olmak, hicret etmek ve cihada çıkmak yönünden bizim önümüze geçmiş olsanız bile, biz de Mescid-i Haram'ı imar ediyor, hacılara su dağıtıyor ve esirleri kurtarıyorduk.", başka bir rivayette de, Muhacirun ve Ensar'ın Bedir esirlerine gelerek onları şirklerinden dolayı ayıpladıklarını, Ali İbn Ebî Tâlib'in de (ra) Abbas'a sert bir şekilde çıkışarak Hazreti Peygamber'le savaşmalarını ve bütün akrabalık bağlarını koparmalarını kötüleyip çok ağır sözler söylemesi üzerine, Abbas'ın "Siz, hep bizim kötü hallerimizi söylüyor, iyi hallerimizi ise, gizliyorsunuz." demesi ve Ali'nin de (ra) "Sizin iyi taraflarınız var mı ki?" diye sorması üzerine, onun "Evet; biz ecir yönünden sizden daha üstünüz. Biz, Mescid-i Haram'ı imar ediyorduk; Kâbe'nin kapıcılığını yapıyorduk; hacılara su veriyorduk; esirleri kurtarıyorduk." diyerek yaptıkları işlerle nasıl övündüklerini görmüştük. Müşriklerin bu çeşit övünmeleri sebebiyledir ki, Allah Teâlâ: *"Müşriklerin, kendi küfürlerine bizzat kendileri şahitlik edip dururken, Allah'ın mescitlerini tamir etmeleri olacak iş değildir. Bunlar, iyi amelleri boşa gitmiş kimselerdir."* mealindeki 17. ayetini indirerek bunun boş bir övünme olduğunu onlara açıkça göstermiştir. Eğer bu sibak gözönünde bulundurulacak olursa, halen üzerinde durduğumuz *"Siz, Hac sakalığını ve Mescidi Haram onarımını, Allah'a ve ahiret gününe iman eden ve Allah yolunda cihada çıkan kimselerin işleriyle bir mi tutuyorsunuz?"* mealindeki ayet-i kerimedeki hitabın müşriklere yönelik olduğu anlaşılır.

Bununla beraber Müslim (*Sahih*, III. 1499) ve Ahmed İbn Hanbel (*Müsned*, IV. 269)'in naklettikleri bir haberden öğrendiğimize göre, en-Nu'mân İbn Beşîr (ra) şunları anlatmıştır: Ben, Resulullah (sas.)'ın minberi yanındaydım. Bir adam: Ben, İslam'dan sonra hacıları sulasam da hiçbir amel işlemesem, hiç merak etmem, dedi. Diğer biri: Ben, İslam'dan sonra Mescid-i Haram'ı

imar etsem de sonra hiçbir amel yapmasam, merak etmem, dedi. Diğer biri de: Allah yolunda cihad, bu sizin söylediklerinizden daha faziletlidir, dedi. Bu, bir Cuma günü idi. Onların bu konuşmaları üzerine Ömer (ra) onları azarladı ve: Susun! Resulullah (sas.)'in minberi yanında sesinizi yükseltmeyin. Cuma namazını kıldıktan sonra, Peygamber (sas.)'in yanına girer ve sizin ihtilaf ettiğiniz bu konuyu ona sorarım, dedi. (Daha sonra da Hazreti Peygamber'in huzuruna girdi). İşte o sırada Aziz ve Celil olan Allah şu ayeti indirdi: *"Siz, Hac sakalığını ve Mescid-i Haram onarımını, Allah'a ve ahiret gününe iman eden ve Allah yolunda cihada çıkan kimselerin işleriyle bir mi tutuyorsunuz? Allah katında onlar bir olmazlar. Allah, zalim olan kimselere hidayet etmez."*.

Müslim ve Ahmed İbn Hanbel tarafından nakledilen en-Nu'mân İbn Beşîr'in bu haberinden anlaşılan ise, ayet-i kerimedeki hitabın müminlere yönelik olmasıdır. Bununla beraber şu husus iyice anlaşılmaktadır ki, her iki haberin de delalet ettiği manaya uygun olarak, gerek müşriklerden ve gerekse müminlerden bazı kimseler, Mescid-i Haram'a ve Hac için oraya gelen insanlara hizmet etmeyi en faziletli amellerden saymışlar, Allah Teâlâ da, onların bu iddiaları hilafına, iki farklı amel arasında mukayese yaparak, siz Mescid-i Haram onarımını, Allah'a ve ahiret gününe iman eden ve Allah yolunda cihada çıkan kimselerin amelleriyle bir mi tutuyorsunuz? Bu ameller, Allah katında asla bir olmazlar; Allah'a ve ahiret gününe iman edip Allah yolunda cihada çıkmak, şüphesiz sadece Mescid-i Haram onarımıyla meşgul olmaktan çok daha faziletlidir, buyurarak onların görüşlerini reddetmiş sonra da, özellikle müşrikleri kastederek, şirkleri ve küfürleri dolayısıyla onları, iman ehlinin amellerine hidayet etmeyeceğini bildirmiştir. Zira şirk, Lokman'ın oğluna yönelttiği nasihatlarında da açıkça ifade edildiği gibi, zulmün en büyüğüdür. Allah Teâlâ, onun adıyla anılan surenin 13. ayetinde, onun bu nasihatını zikretmiş ve şöyle buyurmuştur: *"Lokman, oğluna nasihat ederek demişti ki: Ey oğulcuğum! Allah'a sakın şirk koşma; zira şirk, en büyük zulümdür."*. Gerçek böyle olunca, Allah Teâlâ'nın, zalim olan kimselere hidayet etmesi düşünülebilir mi?

20 Allah Teâlâ, Mescid-i Haram onarımıyla, Allaha ve ahiret gününe iman eden ve Allah yolunda cihada çıkan kimselerin amellerinin bir olmadığını beyan ettikten sonra, Allah'a ve ahiret gününe iman edip cihada çıkanlarla, amelleri sadece Mescid-i Haram onarımı ve sakilik gibi hayırlı işlerden de olsa, Allah'a şirk koşarak en büyük zulmü işlemiş olan müşrikler arasındaki derece farkını açıklamış ve şöyle buyurmuştur: Allah'a ve ahiret gününe iman edip İslam'ın gereklerini yerine getirebilmek için mallarını ve mülklerini Mekke'de terkederek Medine'ye hicret edenler, sonra da mallarıyla ve canlarıyla Allah yolunda cihada çıkanlar, şüphesiz Allah katında en büyük dereceye sahiptirler. Dolayısıyla asıl kurtuluşa erenler de işte bunlardır.

21-22 Ancak bu kurtuluş nasıl bir kurtuluştur? En büyük dereceye sahip olan bu mümin Muhacir ve mücahidlerin Allah katında sahip oldukları bu büyük nimet, nasıl bir nimettir ki onun sayesinde müminler, bu kurtuluşa erebilmektedirler? Buna karşılık, iman, hicret ve cihad etmemiş olan diğer bazı kimseler, yine de Mescid-i Haram'ı onarmak ve hacılara su vermek gibi hayırlı işlerin sahibi olsalar bile, müminlerin kavuştukları aynı nimete kavuşamamaktadırlar. İşte, Allah Teâlâ, kendi katında en büyük dereceye sahip olan bu müminlerin erişmiş oldukları kurtuluşun mahiyetiyle ilgili olarak insan nefsinde hasıl olan öğrenme arzusunu gidermek maksadıyla bu kurtuluşu açıklamış ve şöyle buyurmuştur:

İman edenlere, sonra da hicret edip Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla cihada çıkanlara, Rableri, gerek Kitab'ında gerekse Peygamber'i diliyle kendi katından bir rahmet, bir hoşnutluk ve içinde hiç tükenmeyecek nimetler bulunan cennetler müjdelemektedir.

Onlar cennette, işte bu nimetler içerisinde ebedidirler. Bu, şüphesiz, onların dünyadaki iman ve amellerinin karşılığı olmak üzere, Allah'ın onlar için hazırladığı en büyük mükafattır. Çünkü onlar, dünyada iken önce Allah'ın varlığına ve birliğine iman etmişler, sonra da O'nun Peygamber'ine ve Kitab'ına iman ederek onlar vasıtasıyla gönderdiği emir ve nehiylerine hiç tereddüt etmeden uymuşlardır. Fakat müşriklerin, dinî görevlerini yapmalarına ve Allah'ın Mescid'ine girmelerine engel olmaları üzerine, evlerini ve barklarını terkederek Medine'ye Hicret etmişler, daha sonra da mallarını ve canlarını ortaya koyarak Allah yolunda cihada çıkmışlardır. Onlar, işte bu iman ve amelleriyle Allah katında hiç kimsenin ulaşamadığı en büyük meretebelere ulaşmışlar, bu mertebelerin karşılığı olarak da Allah'ın kendilerine vaadettiği en büyük cennet nimetlerine kavuşmuşlardır. Çünkü yine bu surenin 72. ayetinde açıklandığı üzere, *"Allah, mümin erkek ve mümin kadınlara, içinde daimi kalacakları, (ağaçları) altından ırmaklar akan cennetler, Adn cennetlerinde güzel meskenler vaadetmiştir. Allah'ın hoşnutluğu ise, çok daha büyüktür. İşte en büyük kurtuluş da budur."*. Allah Teâlâ, Âl-i İmran suresinin 15-17. ayetlerinde de şöyle buyurmuştur: *"(Ey Muhammed!) De ki: (Dünyadaki nimetlerin) daha hayırlısını size haber vereyim mi? - Rabbimiz, şüphesiz biz iman ettik; öyleyse bizim günahlarımızı bağışla ve bizi cehennem azabından koru - diyen, sabreden, sadık olan, ibadetlerinde ve itaatlarinde devamlı olan, mallarını Allah yolunda sarfeden ve seher vakitlerinde Allah'tan af ve mağfiret dileyen müttakiler için, Rableri katında, (ağaçları) altından ırmaklar akan, (içinde) tertemiz eşler ve Allah'ın rızası bulunan, ebedi kalacakları cennetler vardır. Allah, böyle kullarını hakkıyla görendir."*.

Buhârî (*Sahih*, VII. 200; VIII. 205), Müslim (*Sahih*, IV. 2176), Tirmizî (*Sünen*, IV. 689) ve Ahmed İbn Hanbel (*Müsned*, III. 88, 95)'in Ebû Sa'îd el-Hudrî'den (ra) naklettikleri bir hadisinde Hazreti Peygamber de şöyle buyurmuştur: "Allah, cennet ehline: Ey cennet ehli! diye buyurur. Onlar: Buyur Rabbimiz; emrini ifaya hazırız ve kullukta daimiz: Hayr senin iki elindedir, derler. Allah: Şu halinizden razı mısınız? diye sorar. Onlar: Rabbimiz! Nasıl razı olmayalım ki, Sen mahlukatından hiç kimseye vermediğini bize verdin, derler. Allah: Size, bundan daha üstününü vermeyeyim mi? buyurur. Onlar: Rabbimiz! Bundan daha üstün ne var ki? derler. Allah: Size Rıdvan'ımı (razı ve hoşnut olmaklığımı) vereceğim ve bundan böyle size ebediyyen darılmayacağım, buyurur.".

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا آبَاءَكُمْ وَإِخْوَانَكُمْ أَوْلِيَاءَ إِنِ اسْتَحَبُّوا الْكُفْرَ عَلَى الْإِيمَانِ ۚ وَمَنْ
يَتَوَلَّهُمْ مِنْكُمْ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٢٣﴾ قُلْ إِنْ كَانَ آبَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ وَإِخْوَانُكُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ
وَعَشِيرَتُكُمْ وَأَمْوَالٌ اقْتَرَفْتُمُوهَا وَتِجَارَةٌ تَخْشَوْنَ كَسَادَهَا وَمَسَاكِنُ تَرْضَوْنَهَا أَحَبَّ إِلَيْكُمْ مِنَ اللَّهِ
وَرَسُولِهِ وَجِهَادٍ فِي سَبِيلِهِ فَتَرَبَّصُوا حَتَّىٰ يَأْتِيَ اللَّهُ بِأَمْرِهِ ۗ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ ﴿٢٤﴾

[23] Ey iman edenler! Eğer küfrü imana tercih ediyorlarsa, babalarınızı ve kardeşlerinizi dost edinmeyin. İçinizden kimler onları dost edinirse, işte zalimler onlardır.

[24] (Ey Muhammed!) De ki: "Babalarınız, oğullarınız, kardeşleriniz, eşleriniz, kabileniz, elde ettiğiniz mallar, kesat gitmesinden korktuğunuz ticaret ve hoşlandığınız evler, eğer size Allah'tan, Resulünden ve Allah yolundaki cihaddan daha sevimli geliyorsa, Allah'ın emri gelinceye kadar bekleyin. Allah, fasık kimselere hidayet etmez.

Daha önce de açıklandığı üzere, Allah Teâlâ'nın kendisinin ve Resulünün müşriklerden beraatini ilan ederek onlara düşünüp taşınmaları ve akıllarını başlarına alıp iman etmeleri için dört aylık bir süre vermesi ve bu süre içerisinde kafirlerin iman etmemeleri halinde, bulundukları yerde öldürülmelerini, yahutta esir edilip göz altında tutulmalarını emretmesinden sonra, özellikle Mekke fethi sırasında can derdine düşerek iman eden, fakat bu imanı içlerine iyice sindirememekle beraber iman ettikleri için Hazreti Peygamber tarafından salıverilen zayıf yaratılışlı bazı Mekkelilere, küfürlerinde direnen ve atalarından gördükleri örf ve adetlerini terketmek istemeyen ana, baba ve kardeş gibi yakın akraba ile ilişkilerini kesmek ve onlardan uzak durmak, zor ve ağır gelmiş, berâ'etin ilanına rağmen onlarla temaslarını sürdürmeye devam etmişlerdi. Kendileri Müslüman da olsalar, onların, müşrik olan yakın akraba ile ilişkilerini sürdürmeleri şüphesiz, İslam'ın üstün gördüğü bazı amellerden uzak kalmalarına ve dolayısıyla müşrik örf ve adetlerini sürdürmelerine de sebep oluyordu. Nitekim Allah Teâlâ, daha önce üzerinde durduğumuz bir ayet-i kerimesinde, Hac sakalığını ve Mescid-i Haram onarımını Allah'a ve ahiret gününe iman edip cihada çıkmaktan üstün gören bazı kimseleri uyarmış ve *"Siz bu işleri bir mi tutuyorsunuz? Allah katında onlar bir olmazlar."* dedikten sonra, *"İman edenler, hicret edenler, ve Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla cihad edenler, Allah katında en büyük dereceye sahiptirler. İşte asıl kurtuluşa erenler bunlardır."* buyurmuştur.

Bazı Müslümanlara, müşriklerle ilişkilerini keserek onlara karşı cihada çıkmalarını güçleştiren en büyük engellerin başında hiç şüphesiz, müşrikler arasında ana, baba, kardeş ve oğul gibi yakın akrabanın bulunması geliyordu. Bir Müslümanın eğer kalbindeki iman henüz yeterince kuvvetlenmemiş ise, aralarında ilişkisini devam ettirdiği bu derece yakın akrabanın da bulunduğu müşriklere karşı savaşa çıkması ve bu savaşta onları öldürmeyi göze alması kolay yapılabilecek işlerden değildi. Fakat mesele, sadece ana, baba ve kardeş meselesi değildi. Asıl mesele, imanın korunması ve bu iman ile İslam'ın zaferini sağlamak ve onu diğer bütün dinlere üstün kılmaktı. Bir Müslümanın başlıca gayesi de bu olmalıydı. Bu ise, ancak akraba bile olsalar müşriklerle olan ilişkilerin kesilerek Allah'a ve Resulüne itaatın her şeye üstün kılınması halinde gerçekleşebilecek bir gaye idi. İşte Allah Teâlâ, bu gayenin gerçekleşmesi ve Müslümanlar arasındaki din bağının kan bağından daha üstün ve daha kuvvetli bir hale getirilmesi için bu ayetleri indirmiş ve buyurmuştur ki:

> [23] Ey iman edenler! Eğer küfrü imana tercih ediyorlarsa, babalarınızı ve kardeşlerinizi dost edinmeyin. İçinizden kimler onları dost edinirse, işte zalimler onlardır.
>
> [24] (Ey Muhammed!) De ki: "Babalarınız, oğullarınız, kardeşleriniz, eşleriniz, kabileniz, elde ettiğiniz mallar, kesad gitmesinden korktuğunuz ticaret ve hoşlandığınız evler, eğer size Allah'tan, Resulünden ve Allah yolundaki cihaddan daha sevimli geliyorsa, Allah'ın emri gelinceye kadar bekleyin. Allah, fasık kimselere hidayet etmez.

23 Ey iman edenler! Ey Allah'ın varlığını ve birliğini tasdik eden müminler! Allah'a şirk koşmaktan vazgeçmeyen ve küfürlerinde inat ve ısrar eden ana ve babalarınızı, yahut kardeş ve oğullarınızı, müşriklere karşı giriştiğiniz savaşlarda onlara yardım edecek, yahut müşrikleri şirklerinde teyit edecek, yahutta Müslümanların sırlarını onlara aktaracak şekilde dost edinmeyin; çünkü bunlar, küfrü imana tercih eden ve dolayısıyla müminlere her türlü kötülüğü yapabilecek olan Allah ve Peygamber düşmanı kimselerdir. İçinizden kim onları dost edinirse, gerek kendilerine gerekse diğer Müslümanlara zulmetmiş olurlar. Çünkü onlar, Allah ve Resulünün müşriklerden

berâ'etine rağmen, Allah'a ve Resulüne muhalefet etmişlerdir.

Allah'a ve Resulüne gerçek manada iman etmiş olan bir kimsenin, Allah'ın ilgisini kestiği bir kimseye, yakın akrabası bile olsa yakınlık göstermesi ve onunla olan ilişkisini devam ettirmesi mümkün değildir. Çünkü kalbindeki iman, ona, Allah'ın gösterdiğinden başka bir yola yönelmesine izin vermez. Nitekim Allah Teâlâ, Mücâdele suresinin 22. ayetinde, müminlerin, Allah'a ve Resulüne muhalefet eden yakın akrabaları karşısındaki mevkilerini açıklamış ve şöyle buyurmuştur: *"Allah'a ve ahiret gününe iman eden bir kavmin, babaları, yahut oğulları, yahut kardeşleri, yahutta akrabaları bile olsalar, Allah'a ve Resulüne karşı gelen kimselere sevgi beslediklerini göremezsin. İşte bunlar, Allah'ın, kalplerine imanı yazdığı ve kendinden bir ruh ile kuvvetlendirdiği kimselerdir. Onları, içinde ebediyyen kalacakları, (ağaçları) altından ırmaklar akan cennetlere sokacaktır. İşte bunlar da Allah taraftarı olanlardır. Allah onlardan razı olmuştur; onlar da Allah'tan... Haberiniz olsun ki, asıl kurtuluşa erenler de şüphesiz, Allah taraftarlarıdır."*. Görüldüğü gibi ayet-i kerimede, Allah'a ve Resulüne muhalefet etmeleri veya karşı gelmeleri halinde, ana, baba, kardeş ve oğul gibi ne kadar yakın akrabadan olurlarsa olsunlar, Allah'a ve ahiret gününe iman etmiş gerçek müminlerin, bunlara karşı kalplerinde herhangi bir sevgiye veya yakınlığa yer vermeyecekleri açık bir şekilde beyan edilmiş, Mümtehıne suresinin ilk ayetinde ise müminler, yakın akraba da olsalar, onlarla yakınlık tesis etmekten kesinlikle nehyolunduktan sonra bunun sebepleri açıklanmıştır. Allah Teâlâ, bu ayetinde de şöyle buyurmuştur: *"Ey iman edenler! Benim de düşmanım olan, sizin de düşmanınız olan kimseleri dost edinmeyin; zira aranızdaki dostluğa istinaden onlara, (Peygamber'e ait haberleri) sızdırırsınız. Halbuki onlar, size gelen hakkı inkâr etmişlerdir. Peygamber'i ve sizi, Rabbiniz olan Allah'a iman ettiniz diye yurdunuzdan çıkarıyorlardı. Eğer benim yolumda cihad etmek ve benim hoşnutluğumu kazanmak için çıkmışsanız, onları dost edinmeyin. Zira dostluk sebebiyle onlara gizlice haber bildirmiş olursunuz. Ben, gizlediğinizi de açığa vurduğunuzu da bilirim. İçinizden her kim bunu yaparsa, hak yoldan sapmış olur."*.

Buhârî (*Sahih,* V. 89; VI. 60), Müslim (*Sahih,* IV. 1941), Ebû Dâvûd (*Sünen,* II. 44) ve Tirmizî (*Sünen,* V. 409) tarafından nakledilen bir haberde, Mümtehıne suresinin bu ayetinin nasıl ve niçin nazil olduğunu, yahut başka bir ifadeyle ayetin nüzul sebebini açıkça görmek mümkündür. Ali İbn Ebî Tâlib (ra), konuyla ilgili olarak şunları anlatmıştır: "Resulullah (sas.), Beni, Zübeyr ve Mikdâd ile birlikte, Mekke İle Medine arasında, Medine'ye oniki mil mesafede yer alan Hâh bostanına gönderdi ve bize buyurdu ki: Orada mahfe içinde yolculuk eden ve mektup taşıyan bir kadın var. Çabuk gidin ve o mektubu alıp getirin. Biz hemen yola çıktık ve atlarımızı koşturarak o bahçeye vardık. Orada gerçekten mahfe içinde bir kadın vardı. Ona: O mektubu hemen çıkar, dedik. Kadın: Benim yanımda hiçbir mektup yoktur, diyerek inkâr etti. Biz: Çaresiz, ya mektubu çıkarırsın ya da soyunursun, dedik. Bunun üzerine kadın, örülmüş saçları arasından bir mektup çıkardı. Biz de mektubu alıp Resulullah (sas.)'e getirdik. Mektupta "Hâtıb İbn Ebî Belte'a'dan Mekke'nin müşrik insanlarına!" deniyor ve onlara Hazreti Peygamber'in bazı emirlerini haber veriyordu. Bunun üzerine Resulullah (sas.), Hâtıb'ı çağırarak: Bu nedir, ey Hâtıb? diye sordu. Hâtıb: "Ya Resulallah! Bana karşı acele hüküm verme. Ben, Kureyş içinde alakası olan bir kişiyim. Senin maiyyetinde bulunan Muhacirler'in Mekkelilerle akrabalıkları vardır. Mekke'deki ailelerini ve mallarını o sebeple himaye ederler. Benim ise, nesep yönünden Mekkelilerle münasebetim olmadığı için, yakınlarımı himaye etmelerine bir vesile olmak üzere onlara bir cemile yapmak istedim. Yoksa ben bunu, küfür, dinimden dönmek, yahut İslam'dan sonra küfre rıza göstermek için yapmış değilim.". Onun bu sözlerine karşı-

lık Resulullah (sas.): "Doğru söylüyor." buyurdu. Ömer ise: "Ya Resulallah! Beni bırak da, şu münafığın boynunu vurayım." dedi. Resulullah (sas.) ise, şöyle buyurdu: "Hâtıb, Bedir Gazası'nda hazır bulundu. Sen nereden bileceksin? Allah'ın Bedir ehli hakkında elbette bir bildiği var ki siz dilediğinizi yapın, ben sizi mağfiret ettim, buyurdu.". İşte bu hadiseden sonradır ki, Allah Teâlâ, Mümtehıne suresinin *"Ey iman edenler! Benim de düşmanım olan, sizin de düşmanınız olan kimseleri dost edinmeyin; zira aranızdaki dostluğa istinaten onlara, (Peygamber'e ait haberleri) sızdırırsınız..."* mealindeki ilk ayetini indirmiştir.. Burada şunu da belirtmek gerekir ki yakın akraba da olsalar, Allah Teâlâ'nın kendileriyle dostluk kurulmasını menettiği müşrikler, içlerinde İslam'a ve Müslümanlara karşı kin ve düşmanlık besleyen ve her fırsatta onlara zarar vermek isteyen kimselerdir. İslam'a ve Müslümanlara zararı dokunmayan ve onlarla savaşmayan kimselere ise, iyilik etmekten ve onlara karşı adaletli davranmaktan hiçbir zaman menetmemiştir. Buhârî (*Sahih*, IV. 70; VII. 71), Müslim (*Sahih*, II. 696), Ebû Dâvûd (*Sünen*, I. 388) ve Ahmed İbn Hanbel (*Müsned*, VI. 344, 347, 355) tarafından nakledilen bir hadiste, Ebû Bekr'in kızı Esma (r.ah.) şunları anlatmıştır: "Kureyş zamanında anam müşrik bir kadın olarak ziyaretime geldi. Ben, onu evime alıp almamak hususunda Resulullah (sas.)'in fikrini sordum ve: Ya Resulallah! Annem beni görmek için yanıma geldi. Ona yakınlık göstereyim mi? dedim. Resulullah (sas.): Evet; ona yakınlık göster, buyurdu.". Aynı hadiseyle ilgili olarak bir başka rivayette şöyle denilmiştir: "Abdullah Uzzâ'nın kızı Kuteyle, Ebû Bekr'den (ra) olan kızı Esma'yı görmek için Medine'ye gelmişti. Ebû Bekr (ra), Kuteyle'yi cahiliyye devrinde boşamıştı. Kadın kızına hediyeler de getirmişti. Ancak müşrik olduğu için, Esma, ne annesinin hediyelerini almak ne de onu evine sokmak istemedi. Nihayet Hazreti Âişe'ye birini göndererek bu konuyu Hazreti Peygamber'e sormasını istedi. Aişe (r.ah.), bunu Hazreti Peygamber'e sordu; o da, hediyelerini kabul edip annesini eve almasını emretti. İşte bundan sonradır ki Mümtehıne suresinin *"Allah, din hususunda sizinle savaşmayan ve sizi yurdunuzdan çıkarmayan kimselere iyilik etmekten ve onlara karşı adaletli davranmaktan sizi menetmiyor. Şüphesiz Allah, adil davrananları sever. Allah sizi ancak din hususunda sizinle savaşan, yurdunuzdan çıkaran ve çıkarılmanıza yardım eden kimselerle dost olmaktan menediyor. Kim onlarla dost olursa, işte asıl zalim olanlar onlardır."* mealindeki 8 ve 9. ayetleri nazil olmuştur.

Allah Teâlâ'nın, gerek tefsir etmekte olduğumuz *"Ey iman edenler! Eğer küfrü imana tercih ediyorlarsa, babalarınızı ve kardeşlerinizi dost edinmeyin. İçinizden kimler onları dost edinirse, işte zalimler onlardır."* mealindeki ayet-i kerime gerek biraz önce zikrettiğimiz Mümtehıne suresinin 9. ayeti ve gerekse Mâide suresinin *"Ey iman edenler! Yahudileri ve Hıristiyanları kendinize dost edinmeyin. Onlar biribirlerinin dostudurlar. İçinizden her kim onları dost edinirse, o onlardandır. Allah, şüphesiz, zalim kimseleri doğru yola iletmez."* mealindeki 51. ayeti arasında tam bir mana benzerliği vardır ve her üç ayet-i kerimede de, kafirleri dost edinenler, tesis ettikleri bu dostlukla küfürlerinde onlara yardım etmiş olmaları dolayısıyla zulüm ile tavsif olunmuşlardır.

24 Allah Teâlâ, bir evvelki ayetinde müminlere hitap ederek onları, küfrü imana tercih etmeleri halinde babalarını ve kardeşlerini dost edinmekten menettikten ve onları dost edindikleri takdirde zalim olacaklarını açıkladıktan sonra, hitabını Peygamber'ine yöneltmiş ve onları buna sevkeden sebebin beyanına geçerek ailesini, yakınlarını, kabilesini ve ticaret metaı yaptıkları birtakım dünya nimetlerini, Allah'tan, Resulünden ve Allah yolunda cihada çıkmaktan daha çok seven Müslümanları tehdit etmesini emretmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

Ey Muhammed! Küfrü imana tercih ederek Allah'a şirk koşmakta inat ve ısrar eden yakın ak-

rabalarıyla ilişkilerini kesmeyen ve onları dost edinen o Müslümanlara de ki: Siz, babalarınıza, oğullarınıza, kardeşlerinize, eşlerinize ve ticaret metaı yaptığınız birtakım dünya nimetlerine karşı duyduğunuz ve tutku haline getirdiğiniz aşırı derecedeki sevgiyi, size ahiret hayatının ebedi mutluluğunu kazandıracak olan Allah, Peygamber ve Allah yolunda cihad sevgisinden üstün hale getirecek olursanız, yahut başka bir ifade ile, yakın akraba ve dünyanın çeşit çeşit nimetleri, bizim için Allah ve Peygamber sevgisinden, yahut cihada çıkıp ölüm korkusu çekmekten daha üstün ve daha önemlidir, derseniz, bu takdirde sizin için Allah'tan gelecek ikab emrini beklemekten başka yapacak bir şey yoktur. Zira bu emir, er veya geç, mutlaka gelecek ve siz, geçici dünya nimetlerini, Allah ve Peygamber sevgisine tercih etmenizin karşılığını mutlaka göreceksiniz. Çünkü siz, bu halinizle, Allah'ın dini ile ilgili olarak vazettiği hududu tecavüz etmiş ve Allah'ın taatından çıkıp masiyetine yönelen birer fasık olduğunuzu açıkça ortaya koymuş olursunuz ki, Allah, fasık olan kimselere hiçbir surette hidayet etmez.

Görüldüğü gibi Allah Teâlâ, ayet-i kerimede, dünyanın en önemli sekiz nimetini zikretmiştir ki, insan yaratılışında bunlara karşı olan bağlılık ve düşkünlük, son derece çekici bir hale getirilmiştir. Âl-i İmran suresinin 14. ayetinde bu hususta şöyle buyurulmuştur: *"İnsanlar için, kadınlara, oğullara, yığın yığın biriktirilmiş altın ve gümüşe, salma atlara, sağmal hayvanlara ve ekinlere karşı aşırı derecedeki düşkünlük, süslü ve cazip bir hale getirilmiştir. Bunlar, dünya hayatının birtakım menfaatleridir; oysa (ahirette) asıl varılacak yerin güzelliği, Allah katındadır."*.

Ayet-i kerimede zikredilen sekiz maddelik nimet sırasıyla, baba, oğul, kardeş, eş, kabile, mal, ticaret ve meskenden ibaret olup, hepsi de dünyanın en cazip nimetlerinden sayılır ve insan, ancak bunlardan faydalanarak hayatını sürdürebilir. Evlatların baba sevgisi, yahut babaların evlat sevgisi, hiç kimse tarafından inkâr edilemeyecek duygulardandır. Nitekim Allah Teâlâ, Bakara Suresinin 200. ayetinde *"Hac ibadetinizi bitirince, Allah'ı, babalarınızı andığınız gibi, hatta daha kuvvetli bir anuşla anın."* buyurarak oğullardaki baba sevgisine işaret ettiği gibi, Kehf suresinin 46. ayetinde de mal ve oğulları zikrederek bunların, dünya hayatının birer süsü olduğunu açıklamıştır: *"Mal ve oğullar, dünya hayatının süsüdür; baki kalacak olan iyi ameller ise, Rabbin katında sevap yönünden de ümit yönünden de daha hayırlıdır."*.

Ayet-i kerimede baba ve oğuldan sonra zikredilen kardeşler, bir ailenin birbirini her yönden takviye eden vazgeçilmez unsurlarıdır. Nitekim Allah Teâlâ, Kasas suresinin 35. ayetinde, Musa'ya (as) şöyle buyurmuştur: *"Seni kardeşinle kuvvetlendireceğiz ve size öyle bir üstünlük vereceğiz ki, size asla ulaşamayacaklar."*.

Eş sevgisi, keza insan fıtratında var olan duygulardan olup, zevc ve zevceden oluşan bir ailenin varlığı ve devamlılığı da ancak bu sevgi ile mümkündür. Allah Teâlâ, bu konuyla ilgili olarak, Rum suresinin 21. ayetinde şöyle buyurmuştur: *"Size kendi nefsinizden, kendisiyle huzura kavuşabileceğiniz eşler yaratıp aranıza sevgi ve merhamet koyması da, O'nun delillerindendir. Bunda hiç şüphesiz, düşünen kimseler için ibretler vardır."*.

Ayet-i kerimede zikredilen ve insanların birbirleriyle yardımlaşmalarında ve hayatlarını her çeşit tehlikeden uzak bir şekilde devam ettirmelerinde en emin unsurlardan biri sayılan kabile, aşiret veya milletle ilgili olarak insan kalbinde bulunan sevgi ile, insanın el emeği ve alın teri ile kazandığı mal sevgisi ve bu kazancın en önemli vasıtası sayılan ticaret sevgisi ve nihayet insanların içerisinde güvenle yaşayabilecekleri mesken sevgisi de onun fıtratında bulunan ve derecesi hiçbir zaman eksilmeyen duygulardandır.

İşte, insanın fıtratında bulunan ve varlığı hiçbir surette inkâr edilemeyecek olan bu duygulara rağmen, Allah Teâlâ, Allah'a, Resulüne ve Allah yolunda cihada duyulması gereken sevginin, diğerle-

rine duyulacak sevgiden daha üstün olmasını kullarından istemiş ve Resulüne de, dünyanın geçici nimetlerine karşı daha fazla sevgi gösterenleri kötü bir akibetle tehdit etmesini emretmiştir.

Buna göre önce Allah sevgisi, sonra da Peygamber sevgisi, her şeyden önce insan üzerine vacip olan ve imanı tamamlayan unsurlardandır. Bu sevgi olmadan imanın tamam olması mümkün değildir ve ayet-i kerimede de işaret olunduğu gibi, kalbinde bu sevgiyi hissetmeyen kimseler fasık olarak akibetlerini beklemek zorundadırlar. Buhârî (*Sahih,* I. 9) ve Müslim (*Sahih,* I. 66) tarafından nakledilen bir hadisinde Hazreti Peygamber şöyle buyurmuştur: "Üç haslet vardır ki, bunlar kimde bulunursa imanın tadını almış olur: Allah ve Resulü, kendisine başkalarından daha sevgili olmak; sevdiğini yalnız Allah için sevmek; ve Allah, kendisini küfürden kurtardıktan sonra ateşe atılmaktan hoşlanmadığı gibi, tekrar küfre dönmekten hoşlanmamak.". Keza Peygamber sevgisi de böyledir ve mümin, Peygamber'ini başkalarından daha çok sevmedikçe gerçek manada iman etmiş olmaz. Buhârî (*Sahih,* I. 9) ve Müslim (*Sahih,* I. 67) tarafından nakledilen başka bir hadisinde de, Hazreti Peygamber şöyle buyurmuştur: "Ben, içinizden birine çocuğundan, babasından ve diğer bütün insanlardan daha sevgili olmadıkça, o gerçek manada iman etmiş olmaz.". Buhârî (*Sahih,* VII. 218)'nin naklettiği başka bir haberde Abdullah İbn Hişam şunları anlatmıştır: "Bir gün Resulullah (sas.)'in yanında bulunuyorduk; o da Ömer İbnu'l-Hattâb'ın elini tutmuştu. Ömer ona: Ya Resulallah! Allah'a yemin olsun ki, sen bana, nefsim dışında, her şeyden çok daha sevimlisin, dedi. Bunun üzerine Resulullah (sas.): Hayır; nefsim yed-i kudretinde olan Allah'a yemin ederim ki, ben sana, senin kendi nefsinden daha sevgili olmadıkça (imanın kemale ermez), buyurunca, Ömer: Allah'a yemin ederim ki, şimdi sen bana kendi nefsimden daha sevgilisin, dedi de Resulullah (sas.): İşte şimdi oldu; imanın kemale erdi, buyurdu.". Burada şunu da belirtmek gerekir ki, bir müminin kalbinde yerleşmiş olması gereken Allah ve Peygamber sevgisi, birbirinden ayrı ve farklı olmaması gereken duygulardır. Bu sevgi dolayısıyladır ki bir mümin, aralarında hiçbir ayrım yapmadan hem Allah'ı hem de Peygamber'ini sever ve her ikisine de itaat eder. Bu sebepledir ki Allah Teâlâ, Âl-i İmran suresinin 31. ayetinde *"Eğer Allah'ı seviyorsanız, bana tabi olunuz ki, Allah da sizi sevsin."* buyurmuştur.

لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللّٰهُ فِي مَوَاطِنَ كَثِيرَةٍ ۙ وَيَوْمَ حُنَيْنٍ ۙ إِذْ أَعْجَبَتْكُمْ كَثْرَتُكُمْ فَلَمْ تُغْنِ عَنْكُمْ شَيْئًا وَضَاقَتْ
عَلَيْكُمُ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ ثُمَّ وَلَّيْتُمْ مُدْبِرِينَ ﴿٢٥﴾ ثُمَّ أَنْزَلَ اللّٰهُ سَكِينَتَهُ عَلَىٰ رَسُولِهِ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ
وَأَنْزَلَ جُنُودًا لَمْ تَرَوْهَا وَعَذَّبَ الَّذِينَ كَفَرُوا ۚ وَذَٰلِكَ جَزَاءُ الْكَافِرِينَ ﴿٢٦﴾
ثُمَّ يَتُوبُ اللّٰهُ مِنْ بَعْدِ ذَٰلِكَ عَلَىٰ مَنْ يَشَاءُ ۚ وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٢٧﴾

[25] Allah, size birçok yerlerde ve (özellikle) çokluğunuzun sizi böbürlendirdiği ve fakat size hiçbir fayda sağlamadığı, geniş olmasına rağmen yeryüzünün size dar geldiği, sonra da arkanızı dönüp kaçtığınız Huneyn gününde yardım etmişti.

[26] Sonra Allah, Resulüne ve müminlere sekinetini indirmiş, görmediğiniz askerler göndermiş, küfredenleri de azapa uğratmıştı. Zaten kafirlerin cezası da bu idi.

[27] Sonra da Allah, bunun ardından, dilediği kimsenin tevbesini kabul etmiştir. Allah, çok bağışlayıcıdır, çok merhametlidir.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, müminlere, küfrü imana tercih etmeleri halinde babalarını ve kardeşlerini dost edinmemelerini emrettikten, dost edinenlerin ise en büyük zulmü işlemiş olacaklarını bildirerek uyardıktan, bunun da, baba, oğul, kardeş, eş, kabile, mal, ticaret ve mesken gibi, geçici olmakla beraber insana çok cazip ve süslü gelen dünya nimetlerinin, Allah'a, Resulüne ve Allah yolunda cihada duyulan sevgiden daha üstün ve daha sevimli gelmesinden kaynaklandığına işaretle, dünyanın bu geçici nimetlerine karşı duyulan aşırı derecedeki bu sevgiyi Allah ve Peygamber sevgisinden üstün tutanları, başlarına gelecek akibeti beklemekle tehdit ettikten sonra; yukarıdaki ayetlerinde, dini için dünyanın sayısız nimetlerini terkedenlerin, ahiretlerini kazandıkları gibi dünyada da kazançlı çıkacaklarını açıklamış ve buna delalet etmek üzere müminlere, Huneyn Gazvesi'ndeki ibret verici hallerini hatırlatmıştır. Zira bu gazvede Müslümanlar, düşman karşısındaki çokluklarına bakarak böbürlenmişler, fakat bu böbürlenme, onlara zafer yerine hezimet getirmişti.

Huneyn Savaşı, Mekke'nin Fethi'nden sonra, sekizinci hicri senenin Şevval ayında Müslümanlarla Hevazin kabilesi arasında cereyan etmişti. Hevazin, Kureyş'ten sonra Arapların en üstün gücünü temsil eden bir kabile idi ve her iki kabile arasında eskiden beri devam edegelen büyük bir rekabet vardı. Bu sebeple Mekke'nin Müslümanlar tarafından fethedilmesini içlerine sindiremiyorlar, Kureyş'in Müslümanlara boyun eğip teslim olmaları yüzünden onları suçluyorlar, kendilerinin ise buna asla boyun eğmeyeceklerini ileri sürüyorlardı. İşte bu düşünce içinde, kabilenin liderlerinden Mâlik İbn Avf en-Nasrî, Kureyş'in yapamadığını kendisi yapmak ve Müslümanları ortadan kaldırmak maksadıyla harekete geçti ve kabilesini savaşa davet etti. Kabile bu davete icabet ettiği gibi, Sakîf'in tamamı, Cuşemoğulları, Sa'd İbn Bekroğulları, Hilâloğulları, Amr İbn Âmir ve Avf İbn Âmiroğulları da onlara katılmıştı. Mâlik İbn Avf, ordunun savaştaki direncini artırmak ve savaşı yarıda bırakıp geri dönmelerini önlemek için, savaşa katılanların çoluk çocuklarını ve mallarını da kendileriyle beraber yola çıkarmıştı.

Hazreti Peygamber ise, Hevazin'in savaş için harekete geçtiğini haber alınca, on iki bin kişilik bir kuvvet hazırlamış ve Mekke'den yola çıkmıştı. Bu kuvvetin iki bini, Mekke'nin fethinden sonra yeni Müslüman olmuş, bir kısmı da henüz Müslüman olmamış müşriklerden müteşekkildi. On bin kişilik kuvveti ise, Hazreti Peygamber'le birlikte Medine'den gelen Müslümanlar oluşturuyordu. O zamana kadar Müslümanlar, bu derece üstün bir kuvvetle savaşa hiç katılmamışlardı. Bu yüzden bazı Müslümanlar, sahip oldukları bu kuvvete bakarak "Biz, bu sayıyla hiç mağlup olmayız." demişler ve aşırı bir gurura kapılmışlardı.

Hicretin sekizinci yılı Şevval ayının onunda, sabaha karşı Müslümanlar, Mekke ile Taif arasında yer alan Huneyn vadisine inmeye başlamışlardı. Hevazin ise, Müslümanlardan önce gelerek vadinin gizli yollarını ve dar geçitlerini tutup gizlenmişler, pusu kurmuşlardı. Müslümanlar ise, onların yerleşim noktalarından habersiz vadiye girip dar geçitlerde ilerlemeye başlayınca, önce düşman askerlerinin aniden ok yağmuruyla karşılaşmışlar, daha sonra da gizlendikleri yerlerden kılıçlarıyla ortaya çıkıp üzerlerine gelen düşmanın saldırısına uğramışlardı. Bu ani baskın, Müslümanları bir anda şaşkına çevirmiş ve kendilerini toparlama fırsatı bulamadan geri çekilmek zorunda kalmışlardı. Eğer Müslümanlardaki bu şaşkınlık ve dağınıklık devam eder ve kendilerini kısa bir zamanda toparlayamazlarsa, savaş, telafisi mümkün olmayan bir hezimetle neticelenebirdi. Durum, bir taraftan ganimet sevdasına kapılan, bir taraftan da Hazreti Peygamber'in ölüm haberiyle sarsılan Müslüman askerlerin bozguna uğrayıp dağıldıkları Uhud Savaşı'ndaki o kötü anı hatırlatıyordu. Ancak bu durumu düzelte-

cek bir şeyler yapmak gerekiyordu. Müslümanlar, Uhud'da olduğu gibi, Huneyn'de de gurura kapılmaktan ileri gelen tedbirsizliğin başlarına getirdiği bu bozgundan gereken dersi almışlardı. Bundan sonra toparlanmaları, düşmana karşı sabır ve sebat içerisinde savaşa devam etmeleri, ancak Allah'ın yardımı ile gerçekleşebilecekti. Bu sırada Hazreti Peygamber de atının üzerinde, dağılan askerlere seslenerek geri dönmelerini emrediyor ve: "Ey Allah'ın kulları! Bana geliniz; ben Allah'ın Resulüyüm. Ben Peygamber'im; yalan değil; ben, İbn Abdi'l-Muttalib'im, diyor, bir taraftan da amcası Abbas'a: "Ey Ashabu'ş-Şecere!" diye gür sesiyle bağırmasını emrederek, ashabına Rıdvan beyatini ve dolayısıyla ağaç altında Resulullah (sas.)'e, onun yanından ayrılmayacakları ve etrafından dağılmayacakları hususunda verdikleri sözü hatırlatıyordu. Nihayet onlardan bir grup, *lebbeyk* diyerek Resulullah (sas.)'in yanına dönmüş, Resulullah (sas.) de onlara yeniden hücum etmelerini emredip Rabbine dua ve niyazda bulunarak yardımını dilemiş, sonra da yerden bir avuç toprak alarak düşmanların üzerine atmıştır. Atılan bu topraktan yüzüne gözüne isabet etmemiş hiçbir düşman askeri kalmamıştı ki, onun hareket kabiliyetini yok etmemiş olsun. Hazreti Peygamber'in Müslümanları savaşa teşvik eden sözlerinden ve Rabbine yönelttiği dua ve niyazından sonra, dağılan Müslümanlar geri dönmeye ve Hazreti Peygamber'in etrafında yeniden toparlanıp Hevazin'e karşı hücum etmeye başlamışlar, Allah'ın meleklerle yardımının gerçekleşmesinden sonra da zafer yine onların olmuştu. İşte bu, Allah'ın inayeti ve yardımı olmadan ne insan ve ne de mal çokluğunun hiçbir işe yaramayacağının apaçık bir delili idi. Binaenaleyh insanın, Allah, Peygamber ve Allah yolunda cihad sevgisini bir tarafa iterek sadece kendisine süslü ve cazip gelen dünya nimetlerine gönül vermesinin ona kazandıracağı hiçbir şey yoktur. Oysa insan, kalbini Allah ve Peygamber sevgisiyle doldurur ve onlar uğrunda dünyasını terkederse, Allah onu terketmez, hem dünyasını hem de ahiretini arzu ettiği şekilde mamur eder ve sayısız nimetleriyle onu zenginleştirir. İşte bu manada Allah Teâlâ buyurmuştur ki:

[25] Allah, size birçok yerlerde ve (özellikle) çokluğunuzun sizi böbürlendirdiği ve fakat size hiçbir fayda sağlamadığı, geniş olmasına rağmen yeryüzünün size dar geldiği, sonra da arkanızı dönüp kaçtığınız Huneyn gününde yardım etmişti.

[26] Sonra Allah, Resulüne ve müminlere sekinetini indirmiş, görmediğiniz askerler göndermiş, küfredenleri de azaba uğratmıştı. Zaten kafirlerin cezası da bu idi.

[27] Sonra da Allah, bunun ardından, dilediği kimsenin tevbesini kabul etmiştir. Allah çok bağışlayıcıdır, çok merhametlidir.

25 Müminlerin, düşmanla karşılaştıkları birçok savaşta, Allah'a güvenip dayanmaları ve yardımı yalnız O'ndan beklemiş olmaları dolayısıyla, Allah yardımını onlardan hiç esirgememiş, bazı savaşlarda düşmana nazaran çok daha zayıf olmalarına rağmen, onlara yine şanlı zaferler ihsan etmiştir. Al-i İmran suresinin 123. ayetinde onların bu zayıf haline de işaret ederek şöyle buyurmuştur: *"Bedir'de siz, (düşman karşısında) daha zayıf olduğunuz halde, Allah size yardım etmişti. O halde Allah'tan sakının ki, şükredesiniz."*. Bunun gibi, Hazreti Peygamber'in yirmi bir gazvesi vardı ve bunlardan Bedir, Uhud, Ahzâb, Mustalık, Hayber, Mekke, Huneyn ve Taif gazvelerine o bizzat katılmıştı. Çeşitli ülkelere gönderdiği seriyyelerle birlikte bu gazvelerin toplamı seksene ulaşıyordu ve bunların bir kısmında düşmanla silahlı çatışmaya girişilmemiş olmakla beraber, savaşın cereyan ettiği bütün karşılaşmalar, bazen tam bir zaferle neticelenmiş bazen de Uhud ve Huneyn savaşlarında olduğu gibi, Müslümanların birtakım hata ve günahları sebebiyle onları terbiye eden ve ders almalarını sağlayan bozgun olaylarına rast-

lanmışsa da, ardından onlara yine zaferler ihsan edilmiştir. Nitekim Huneyn savaşında Müslümanlar, yine kendi hata veya günahlarından kaynaklanan bir bozgun olayı ile karşılaşmışlar ve içlerinde, hiç şüphesiz bu bozgunun büyük acısını ve sıkıntısını hissetmişlerdir. Ayet-i kerimede de işaret edildiği gibi, Huneyn günü dört bin kişiden oluşan düşmanın karşısına on iki bin kişilik üstün bir kuvvetle çıkmaları, onların aşırı derecede bir gurura kapılmalarına sebep olmuş ve içlerinden bazıları, zaferin de mağlubiyetin de Allah'tan olduğunu unutarak "Bu kadar az düşman karşısında biz asla mağlup olmayız." diyerek böbürlenmişlerdi. Oysa bir savaşta asker ve silah çokluğu, zaferin gerçekleşmesini sağlayan pek çok maddi sebepten belki sadece biri idi; fakat zafer veya mağlubiyet, sadece Allah'ın takdirine bağlı olan bir netice idi ve Allah nasıl takdir etmişse, netice de o takdire uygun olarak tecelli ederdi. Nitekim Bedir Savaşı'nda da müşriklerin Müslümanları bir deve lokması kadar az ve zayıf görerek gururlanmaları onları zafere ulaştırmamış; fakat Allah, bu zaferi, onların deve lokması kadar az ve zayıf görerek küçümsedikleri müminlere ihsan etmişti. İşte Allah Teâlâ bu ayet-i kerimesiyle çokluklarıyla övünmelerine rağmen, bu çokluğun kendilerine hiçbir fayda sağlamayacağını ve ancak kendisinin onlara yardım etmesi halinde zafere kavuşabileceklerini Müslümanların zihinlerine yerleştirmeyi murat etmiş ve onların Huneyn günü, küçümsedikleri düşman karşısında nasıl arkalarını dönüp kaçtıklarını hatırlattıktan sonra, ancak ihsan ettiği yardım sayesinde zafere kavuştuklarını açıklamıştır.

26 Bu zafer Allah Teâlâ'nın, Peygamber'inin ve müminlerin kalplerine sekinetini indirmesinden, yahut başka bir ifadeyle, düşman okçularının ani saldırıları neticesinde içlerinde hasıl olan ve Peygamber'in etrafından dağılmalarına yol açan korku ve endişeyi gidererek onlara güvenle birlikte sükun ve sebat vermesinden sonra gerçekleşmiştir. Nitekim Müslüman askerlerde güven hissinin kuvvetlenip Hazreti Peygamber'in etrafında toplanmalarından sonra, düşman karşısındaki direnme güçleri de artmış ve Allah'ın görünmeyen askerler veya melekler göndererek yardımını teyit etmesi üzerine düşmanları ağır bir hezimete uğratmışlardır. Bir kısmının öldürülmesi, bir kısmının da esir edilmesi şeklinde tezahür eden bu hezimet, hiç şüphesiz kafirler için büyük bir azap ve dünyevi bir ceza idi. Zaten küfrü imana tercih eden, apaçık ve kesin delillere rağmen küfürlerinden yine de dönmeyen kafirlerin dünyadaki cezaları da bundan farklı olamazdı. Nitekim bu surenin 14. ayetinde Allah Teâlâ, müminlere: *"(O kafirlerle savaşın ki:) Allah, sizin ellerinizle onlara azap etsin; onları zelil etsin; onlara karşı size yardımda bulunsun ve müminlerin gönüllerini ferahlandırsın."* buyurmuş ve kafirlerin müminler eliyle cezalandırılmalarını da azap olarak tavsif etmiştir ki, bu ayet-i kerime bile, bir savaştan sonra müminlere mükafat olarak ihsan edilen zaferin, yahut kafirlere ceza olarak verilen hezimetin, yalnız Allah'ın takdiriyle gerçekleştiğinin apaçık delilini teşkil eder.

27 Huneyn Savaşı'nın müşriklerin hezimetiyle neticelenmesinden ve böylece kafirlerin müminler eliyle cezalandırılmasından sonra, hayatta kalanlar için takip edebilecekleri iki yol kalmıştı. Ya küfürlerinden tevbe edip İslam'a girmek ya da savaş sırasında ölümden kurtulmuş olsalar bile, daha sonra öldürülmeyi göze alıp küfürlerinde inat ve ısrar etmek. Şurası bir gerçektir ki, Allah, kulları için çok bağışlayıcı ve çok merhametlidir. Bu itibarla kim halis niyetle şirkinden veya küfründen tevbe eder ve hak yola girerse, Allah onun tevbesini kabul eder. Fakat kim de küfrünü içinde gizleyerek sadece canını kurtarmak için tevbe edip Müslüman kisvesine bürünürse, bu davranışıyla insanları kandırmış olsa bile, Allah'ı asla kandıramaz ve bu davranışının cezasını mutlaka görür. Bu sebepledir ki ayet-i kerimede Allah Teâlâ'nın, dilediği kimselerin tevbelerini kabul ettiği zikredilmiş; fakat her tevbe eden için aynı şey söylenmemiştir.

Çünkü Allah, kimin halis niyetle ve kimin de nifak olsun diye tevbe ettiğini çok iyi bilir ve onlara, tevbelerinin değerine göre muamele eder. Nitekim Huneyn Savaşı'ndan sonra ölümden kurtulan Hevazin erkekleri de tevbe edip Hazreti Peygamber'e gelmişler ve Müslüman olarak ona beyat etmişlerdir. Buhârî (*Sahih*, IV. 62; V. 99)'nin naklettiği bir haberden öğrendiğimize göre, Hevazin'den bir heyet, Müslüman olarak Resulullah (sas.)'e gelmiş ve ondan mallarının ve esirlerin kendilerine iade edilmesini istemişlerdi. Resulullah (sas.), onların bu isteğine karşı: "Bana sözün en sevimlisi, en doğru olanıdır. Şimdi siz, ikisinden birini tercih edin: Ya esirlerinizi, ya da malınızı. Ben, sizin gelmenizi bekledim ve bunun için ganimetlerin taksimini tehir ettim." buyurmuştu. Filhakika Resulullah (sas.) Taif'ten Cirane'ye dönüşünde, Hevazin heyetinin gelişini on günden fazla beklemişti. Hevazin heyeti, Hazreti Peygamber'in kendilerine yalnız ikisinden birini iade edeceğini anlayınca: Biz, esirlerimizi tercih ediyoruz, dediler. Bunun üzerine Resulullah (sas.) kalktı, önce Allah Teâlâ'ya layık olduğu kemal sıfatlarıyla senada bulunduktan sonra Müslümanlara hitaben şöyle buyurdu: "Emmâ ba'du! Hevazinli kardeşleriniz tevbe etmiş olarak bize geldiler; ben de onlara esirlerini iade etmeyi uygun gördüm. Sizden her kim kardeşlerinin gönlünü hoş etmeyi dilerse, o da bunu yapsın. Her kim de kendi hissesine bağlı kalmak ister ve karşılıksız vermeyi düşünmezse, o da istediği gibi yapsın; ona biz, Allah'ın bize ihsan edeceği ilk ganimet malından veririz.". Müslümanların hep bir ağızdan bunu uygun gördüklerini söylemeleri üzerine, Resulullah (sas.): "Biz, içinizden buna rıza gösterenle göstermeyeni ayırt edemeyiz. Şimdi siz dağılın ve durumunuzu kabilelerinizin işbilir temsilcilerine anlatın; onlarla müzakere edin." buyurdu. Bundan sonra halk yerlerine çekilmiş ve meseleyi kabilelerinin ileri gelenleriyle görüştükten sonra, esirlerin iade edilmesinden memnun olduklarını Resulullah (sas.)'e bildirmişlerdir.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ إِنَّمَا ٱلْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ فَلَا يَقْرَبُوا۟ ٱلْمَسْجِدَ ٱلْحَرَامَ بَعْدَ عَامِهِمْ هَٰذَا ۚ وَإِنْ خِفْتُمْ عَيْلَةً فَسَوْفَ يُغْنِيكُمُ ٱللَّهُ مِن فَضْلِهِۦٓ إِن شَآءَ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٢٨﴾

[28] Ey iman edenler! Müşrikler pistir; bu itibarla, bu yıllarından sonra Mescid-i Haram'a yaklaşmasınlar. Eğer fakirlikten korkarsanız, elbette Allah dilerse, fazl-u keremiyle sizi zenginleştirecektir. Şüphe yoktur ki Allah, her şeyi hakkıyla bilendir; hikmet sahibidir.

Bilindiği gibi, Hazreti Peygamber, Hicret'in dokuzuncu yılında haccetmeyi düşünürken, sonradan müşriklerle birarada bulunmamak için bu düşüncesinden vazgeçmiş, Müslümanların başında Hac emiri olarak görev yapması için de Ebû Bekr'i (ra) Mekke'ye göndermişti. Ancak Ebû Bekr (ra), Medine'den henüz ayrılmıştı ki, Allah ve Resulünün müşriklerden beraetini açıklayan Berae suresinin ilk ayetleri nazil olmuş, bu ayetlerin Hac için Mekke'de toplanan insanlara ve özellikle müşriklere okunup ilan edilmesi gerektiğinden, Hazreti Peygamber de Ebû Bekr'in (ra) ardından Alî İbn Ebî Tâlib'i (ra) çağırmış ve ona şöyle buyurmuştu: *Bu kıssayı, Berae'nin içinden çıkar ve kurban kesim günü, bütün insanlar Mina'da toplandıkları zaman onlara ilan et ki: Cennete hiçbir kafir giremez; bu seneden sonra artık hiçbir müşrik haccedemez; Beyt'i hiçbir çıplak tavaf edemez. Kimin Resulullah (sas.) katında bir antlaşması varsa, bu antlaşmanın geçerliliği süresi sonuna kadardır.* Hazreti Peygamber'in bu talimatını alan Alî İbn Ebî Tâlib (ra) hemen yola çıkmış ve da-

ha önce hareket etmiş olan Ebû Bekr'e (ra)'e yetişerek Mekke'ye doğru yollarına beraberce devam etmişlerdi. Ebû Bekr (ra), Hac emiri olarak insanlara haccettirmiş, Alî İbn Ebî Tâlib de (ra) Resulullah (sas.)'ın emrini yerine getirmiş ve Nahr günü onlara hitap ederek şöyle demişti: "Ey insanlar! Cennete hiçbir kafir giremez; bu seneden sonra hiçbir müşrik haccedemez; Beyt'i hiçbir çıplak tavaf edemez; kimin Resulullah (sas.) katında bir antlaşması varsa, bu antlaşma ancak süresi içinde geçerlidir.".

Allah Teâlâ'nın, Allah ve Resulünün müşriklerden beraetini ilan ederek haccı onlara menetmesi ve böylece Hac yollarını da kapatmış olması, bazı Müslümanları endişeye sevketmiş ve "Şimdi yiyeceklerimizi ve ihtiyaç duyduğumuz diğer birtakım maddeleri bize kim getirecek?" demeye başlamışlardı. Zira daha önceleri, Kâbe'yi ziyaret için Mekke'ye gelen müşrikler, yanlarında gıda ve diğer ihtiyaç maddeleri de getirerek onları Mekke pazarlarında satarlar, Mekkeliler de böylece günlük ihtiyaçlarını karşılamış olurlardı. Kâbe ziyaretinin müşriklere yasaklanması, tabii olarak, onların ve dolayısıyla beraberlerinde getirdikleri ihtiyaç maddelerinin de Mekke'ye geliş yollarını kapamış, bu da Müslümanları ihtiyaç maddelerini karşılayamama endişesine düşürmüştü. İşte Müslümanların böyle bir endişeye kapılmaları üzerine, Allah Teâlâ onların bu endişelerini gidermek ve içlerini rahatlatmak için bu ayet-i kerimeyi indirmiş ve buyurmuştur ki:

[28] Ey iman edenler! Müşrikler pistir; bu itibarla, bu yıllarından sonra Mescid-i Haram'a yaklaşmasınlar. Eğer fakirlikten korkarsanız, elbette Allah dilerse, fazl-u keremiyle sizi zenginleştirecektir. Şüphe yoktur ki Allah, her şeyi hakkıyla bilendir; hikmet sahibidir.

28 Ey müminler! Hiç şüphe yoktur ki müşrikler, her yönden pis olan insanlardır. Kendilerine hiçbir faydası ve hiçbir zararı dokunmayan putları İlah edinmiş olmaları dolayısıyla akîde veya inanç yönünden fasittirler ve pis olan putlara ibadet ederler. Akıllarını hiç kullanmadan ve apaçık ve kesin delillere hiç itibar etmeden birtakım hurafe ve evhamı kendilerine din edinmişlerdir. Pislikten başka bir şey olmayan ölü hayvan etini ve pıhtılaşmış kanı yemekten, içkiyi, kumarı ve zinayı mubah saymaktan çekinmezler. İşte bu ve buna benzer davranışlarıyla pisliklerini bütün açıklığıyla ortaya koymuş olan bu insanların, bundan böyle Mescid-i Haram'a ve Arz-ı Haram'a girmelerine ve özellikle Beyt'i çırılçıplak tavaf etmelerine fırsat vermeyin.

Müfessirler arasında, ayet-i kerimede geçen müşrik kelimesinin delalet ettiği mana üzerinde görüş ayrılığı vardır. Bazıları, bu kelime ile sadece puta tapanların kastedildiğini söylerken, diğer bazıları da, bütün kafirlerin kastedildiğini ileri sürmüşler ve bu görüşe istinaden, Yahudi ve Hıristiyanların da Müslümanların mescitlerine girmelerinin engelleneceğini söylemişlerdir.

Ayet-i kerimedeki Mescid-i Haram ile kastedilen mana, bazılarına göre harem olan bütün bölgeler ve bütün mescitlerdir. İmam Şâfi'î, kafirlerin sadece Mescid-i Haram'dan, İmam Mâlik, bütün mescitlerden men olunmaları gerektiğini ileri sürerken, İmam Ebû Hanîfe, kafirlerin ne Mescid-i Haram'dan ne de diğer mescit ve camilerden men edilemeyeceklerini söylemiştir; çünkü ona göre, ayet-i kerimedeki menden murat, Mescid-i Haram'a girmeleri değil; fakat Hac ve Umre yapmalarıdır. Nitekim ayet-i kerimede *"Bu yıllarından sonra"* buyrulmuş ve *"Bu hac yıllarından sonra haccetmesinler"* manası kastedilmiştir.

Necasetten murat ise, imamların büyük çoğunluğuna göre, maddi necaset değil, müşriklerin veya kafirlerin Allah'a şirk koşmaları ve küfürleri dolayısıyla itikada taalluk eden manevi necasettir. Buna göre bir müşriğin veya kafirin zatı, yahut bedeni, su ile yıkanıp temizlenmesi dolayısıyla pis değildir; fakat onu asıl pisleten şey, onun inanç ve itikadıdır. Nitekim Allah Teâlâ,

Ehl-i Kitab'ın küfrünü muhtelif ayetlerinde açık açık zikrettiği halde, onların yiyeceklerini Müslümanlara haram kılmamıştır.

Allah Teâlâ, müşriklerin inanç ve itikat yönünden pis insanlar olduklarını, bu itibarla Mescid-i Haram'a yaklaşmaktan menolunmalarını emrettikten sonra, Hac yollarının kapanmasıyla ticaret metaının azalıp yoksulluğa düşmekten ve ihtiyaç maddelerini temin edememekten endişeye kapılan Müslümanların sıkıntılarını gidermek ve onlara gönül rahatlığı vermek için, eğer siz, müşriklerin getirdikleri ticaret mallarını ve sair ihtiyaç maddelerini, bu seneden sonra haccetmeleri yasaklandığı için temin edememekten ve dolayısıyla yoksulluğa düşmekten korkuyorsanız, bu korkunuz tamamıyla yersizdir; çünkü Allah, sizi bir başka yönden zenginleştirmeye ve ihtiyaç duyduğunuz maddeleri size bol bol vermeye kadirdir. O, sizin şu andaki halinizi bildiği gibi, gelecekteki halinizi, zengin veya yoksul olacağınızı da hakkıyla bilir. O, aynı zamanda hikmet sahibidir: Her neyi emreder, yahut her neden nehyederse, O'nun emrinde ve nehyinde mutlaka kullarının menfaatine olan bir hikmet vardır.

قَاتِلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلَا يُحَرِّمُونَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَلَا يَدِينُونَ دِينَ الْحَقِّ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حَتَّىٰ يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ ﴿٢٩﴾

[29] Kendilerine kitap verilenlerden Allah'a ve ahiret gününe iman etmeyenlerle, Allah'ın ve Resulünün haram kıldığını haram saymayanlarla ve hak dini din edinmeyenlerle, boyun eğip kendi elleriyle cizye vermedikçe savaşın.

Allah Teâlâ, daha önceki ayetlerinde ve özellikle bu surenin başından itibaren müşrikleri bahis konusu ederek hem kendisinin hem de Resulünün onlardan beraetini açıklamış, sonra da onları tevbe edip İslam'a girmeye davet etmiş, bu davete icabet etmeleri için de, düşünüp taşınsınlar diye kendilerine dört aylık bir süre tanımıştır. Bu süre içerisinde akıllarını başlarına alıp tevbe etmedikleri ve İslam'a girmedikleri takdirde Müslümanlara, onlarla savaşmalarını ve buldukları her yerde onları öldürmelerini, yahut esaret altında tutulmalarını, yahut hapsedilmelerini, yahutta gözaltında bulundurulmalarını emretmiştir. Bu arada, müşrikler arasında ana, baba, oğul, kardeş gibi küfrü imana tercih etmeleri dolayısıyla Hicret etmeyen ve İslam'a girmeyen yakın akrabaları bulunan müminleri de bu yakınlarıyla temas etmekten ve onlarla dostluk kurmaktan menetmiştir. Daha sonra müşriklerin inanç ve itikatları dolayısıyla pis birer insan olduklarını açıklayarak onların, Hicret'in dokuzuncu yılı Hac mevsiminden sonra Mescid-i Haram'a yaklaştırılmamalarını emretmiş ve böylece müşriklerin Arap Yarımadası'nda köklerinin kurutulmasıyla ilgili bütün tedbirleri, Müslümanların gözleri önüne sermiştir.

Bu kısa hatırlatmanın da delalet ettiği gibi, buraya kadar müşriklerle savaşı telkin eden ayet-i kerimelerin konusu, yukarıda zikrettiğimiz ayet-i kerime ile değişmiş ve müminlerin dikkatları Ehl-i Kitab'a yani iman etmeyen, daha doğrusu İslam'a girmeyen ve Müslümanlarla savaşan Yahudi ve Hıristiyanlara çekilmiş, cizye verinceye kadar onlarla savaşılması emredilmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[29] Kendilerine kitap verilenlerden Allah'a ve ahiret gününe iman etmeyenlerle, Allah'ın

ve Resulünün haram kıldığını haram saymayanlarla ve hak dini din edinmeyenlerle, boyun eğip kendi elleriyle cizye vermedikçe savaşın.

29 Biraz önce de işaret ettiğimiz gibi, Allah Teâlâ, Müslümanlara, şirklerini ve küfürlerini terkedip İslam'a girmedikçe müşriklerle savaşmayı emrettikten sonra bu ayetinde, sözü kitap ehline, yani Yahudi ve Hıristiyanlara getirerek, gerçek manada iman etmeyen ve hak din olan İslam'a girmeyen bu kimselerle de, cizye verinceye kadar savaşmalarını emretmiştir. Ayet-i kerimede kitap ehlinin özelliğini teşkil eden başlıca dört sıfat zikredilmiştir ki, bu sıfatlar, onların mümin olarak tavsif edilmelerini mümkün kılmadığı gibi, küfürlerinin belli başlı delilleri olması itibarıyla da onlarla savaşılmasını gerektirir. Onların küfürlerine delalet eden bu sıfatlar sırasıyla şunlardır:

1) Kitap ehli, Allah' a gerçek manada iman etmemişlerdir. Kur'an-ı Kerim, pek çok suresinde ve birçok ayetlerinde, Yahudi ve Hıristiyanların, ahbar ve ruhbanlarını Rab edinerek Allah'a şirk koşmak suretiyle dinin aslını teşkil eden tevhid esasını yıktıklarına şehadet etmiştir. Nitekim dinlerinin birçok kaideleri, asılları kaybolmuş olan Tevrat ve İncil'den alınmamış, fakat bu kaideleri, Yahudi ve Hıristiyan din adamları olan hahamlar ve rahipler vazetmişler ve böylece Allah'a rububiyyetinde ortak olarak diledikleri şeyleri helal, diledikleri şeyleri de haram kılmışlar ve cemaatleri de onlara tabi olmuşlardır. Allah'a sadece rububiyyetinde değil, fakat uluhiyyetinde de ortaklar koşmuşlar ve Yahudiler Üzeyr'in Allah'ın oğlu olduğunu söyledikleri gibi, Hıristiyanlar da İsa, Allah'ın oğludur demişlerdir.

2) Kitap ehli, ahirete de gerçek manada iman etmemişlerdir. Onlara göre ahiret hayatı, sadece ruhani bir hayattan ibarettir ve insanlar orada melekler gibi yaşarlar. Öldükten sonra yeniden dirilme ile hesap ve ceza hakkında kendilerine Tevrat ve İncil'den gelen sarih nasslar mevcut değildir. Oysa bizim inancımızda insan, kıyamet günü dünyada olduğu gibi ruh ve ceset olarak yeniden dirilir ve dünyada işlediği iyi ve kötü amellerinin karşılığını görmek üzere hesaba çekilir.

3) Kitap ehli, Allah'ın ve Resulü Muhammed (sas.)'in haram kıldıklarını haram saymamışlardır. Tevrat ve İncil'i tahrif etmişler, Gerek Musa (as) ve gerekse İsa'nın (a.s.) haram kıldıklarını haram saymamışlar, İslam'ın gelişinden sonra da, Kur'an-ı Kerim'in neshettiği kendi dinlerine aykırı düşen hükümler vazedip onlara tabi olmuşlardır. Mesela Yahudiler, kendi aralarında, birbirlerinin mallarını riba gibi batıl yollarla yemeyi mubah saymışlar, Hıristiyanlar da, Tevrat'ın üzerlerine haram kıldığı iç yağını ve sarhoş ediçi içkiyi helal saymışlardır.

4) Ehl-i Kitap, Allah katında geçerli yegane hak din olan İslam'a inanmamışlardır. Fakat haham ve rahiplerinin, kendi heva ve heveslerine göre düzenleyip ortaya attıkları birtakım batıl inançları din olarak benimsemişler ve onların peşinden gitmişlerdir. Tevrat ve İncil'i tahrif etmiş olmaları dolayısıyla, bu kitapların, Musa (a.s.) ve İsa'ya (a.s.) indirilen kitaplar olduklarını ileri sürmek mümkün olmadığı gibi, dinlerinin İslam'a uygun asılları olduklarını söylemek de mümkün değildir. Allah Teâlâ, Kur'an-ı Kerim'in pek çok ayetinde, kitap ehlinin sapıklıklarını açıklamış ve onları hak olan dine, yani İslam'a davet etmiş, fakat onlar yine de yüz çevirmişlerdir. Mesela Mâide suresinin 13 ve 14. ayetlerinde şöyle buyurmuştur: *"Verdikleri sözü bozmuş olmaları dolayısıyla İsrailoğullarını lanetledik ve kalplerini kaskatı yaptık. (Ellerindeki Tevrat'ta) kelimeleri yerlerinden değiştirip tahrifat yapmışlar ve (kitaptan) kendilerine hatırlatılan şeylerin çoğunu unutmuşlardı. Nitekim içlerinden çok azı dışında, onların hainliklerine hâlâ muttali olabilirsin. Maamafih yine de sen onları bağışla ve üzerinde durma. Şüphe yoktur ki Allah, iyilik edenleri sever. Keza "Biz Hıristiyanız." diyenlerden de söz almıştık. Onlar da ken-*

dilerine hatırlatılan şeylerin çoğunu unutmuşlardı. Biz de onların arasına, kıyamete kadar sürecek kin ve düşmanlığı soktuk. Allah (kıyamet günü), ne yapmış olduklarını onlara elbette haber verecektir.". Allah Teâlâ, misal olarak zikrettiğimiz bu iki ayette, Yahudi ve Hıristiyanların durumunu açıkladıktan sonra, bunu takip eden ayetlerinde, onları hak dine, yani hiçbir tahrife uğramadan son Peygamber'i Hazreti Muhammed (sas.) vasıtasıyla gönderilen Kur'an ile sabitleşmiş İslam dinine davet etmiş ve şöyle buyurmuştur: *"Ey kitap ehli! Kitap'tan gizlemiş olduğunuz şeylerin çoğunu size açıklayan, çoğundan da vazgeçen Peygamberimiz size gelmiştir. Ayrıca size, Allah'tan bir nur ve apaçık bir Kitap da gelmiştir. Allah, o Kitap'la rızasına uygun hareket edenleri selamet yollarına iletir; onları kendi izniyle karanlıklardan aydınlığa çıkarır ve onları dosdoğru yola sevkeder.".*

Hazreti Peygamber'in Medine'ye hicretiyle birlikte nazil olmaya başlayan Bakara suresinin daha ilk ayetlerinde Yahudiler, Kur'an'a iman etmeye, namaz ve zekat gibi İslam'ın şartlarını yerine getirmeye davet olunmuşlardır. Mesela mezkur surenin 40. ve müteakip ayetlerinde şöyle buyurulmuştur: *"Ey İsrailoğulları! Size ihsan ettiğim nimetimi hatırlayın; benim ahdimi yerine getirin ki, ben de sizin ahdinizi yerine getireyim. Ve yalnız benden korkun. Elinizdeki (Tevrat'ı) doğrulamak üzere indirdiğim (Kur'an)'a iman edin ve onu inkâr edenlerin ilki olmayın; ayetlerimi de yok pahasına satmayın. Ve yalnız benden sakının. Hakkı batılla karıştırıp onu bile bile gizlemeyin. Namazı dosdoğru kılın; zekatı verin ve rüku edenlerle birlikte rüku edin.".*

Kitap ehli, Kur'an-ı Kerim'in başka ayetleriyle de Kur'an'a iman etmeye ve dolayısıyla hak din olan İslam'a girmeye davet olunmuşlardır. Mesela Nisa suresinin 47. ayetinde şöyle buyurulmuştur: *"Ey kendilerine kitap verilmiş olanlar! Birtakım yüzleri belli belirsiz edip arkalarına döndürmeden, yahut Sebt halkına lanet ettiğimiz gibi, onları da lanetlemeden önce, nezdinizde bulunan (Tevrat)'ı tasdik etmek için indirdiğimiz (Kur'an)'a iman edin. Allah'ın emri mutlaka yerine gelecektir".*. Â'râf suresinin 158. ayetinde ise, aralarında kitap ehlinin, yani Yahudi ve Hıristiyanların da bulunduğu bütün insanlar, Hazreti Peygamber'e iman etmeye davet olunmuşlardır: *"(Ey Muhammed! Bütün insanlara) de ki: Ey insanlar! Ben, sizin hepinize birden, göklerin ve yerin hükümranlığı kendisine ait olan Allah'ın Peygamberi'yim. O'ndan başka İlah yoktur. Diriltir ve öldürür. Allah'a ve O'nun ümmi Peygamber'i olan elçisine iman edin; o Peygamber de Allah'a ve O'nun sözlerine iman etmektedir. Ona uyun ki hidayete eresiniz.".* Hadîd suresinin 28-29. ayetleri de aynı manadadır ve kitap ehlinin, son Peygamber Muhammed (sas.)'e iman etmedikçe, Allah'ın lütfundan hiçbir şeye sahip olamayacakları açıkça ifade edilmiştir: *"Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve Peygamber'ine iman edin ki, size rahmetinden iki kat versin; sizin için ışığında yürüyeceğiniz bir nur yaratsın ve günahlarınızı bağışlasın. Allah çok bağışlayıcıdır; çok merhametlidir. (Allah'ın bunları size vermesi), kitap ehlinin, (Muhammed'e iman etmedikçe), Allah'ın lütfundan hiçbir şeye sahip olamayacaklarını, bütün lütfun Allah'ın elinde olup, onu dilediğine vereceğini bilmeleri içindir. Allah, büyük lütuf sahibidir.".*

Â'râf suresinin biraz önce zikrettiğimiz 158. ayetinde bütün insanlara, Enbiya suresinin 107. ayetinde ise, âlemlere rahmet olmak üzere gönderildiği bildirilen son Peygamber Muhammed (sas.)'e iman etmek şart olunca, ona iman etmekten yüz çevirenlerin kafir olarak tavsif olunmaları çok tabiidir. Nitekim Allah Teâlâ da, bu gerçeği Fetih suresinin 13. ayetinde *"Kim, Allah'a ve Resulüne iman etmezse, gerçek şu ki, biz kafirler için alevli bir ateş hazırladık."* buyurarak açık bir şekilde ifade etmiş, bu ateşten sakınmanın başlıca yolunun da, Allah'a ve Resulüne itaat etmek olduğunu Al-i İmran suresinin 131-132. ayetlerinde *"Kafirler için hazırlanan ateşten sakının. Allah'a ve Peygamber'e itaat edin ki rahmet olunasınız."* buyurarak göstermiştir.

Yukarıdan beri zikrettiğimiz ayet-i kerimeler,

şu gerçeği açıkça ortaya koymuş olmaktadır ki, Allah katında makbul olan yegane din, bütün Peygamberler'in birbiri arkasına gelerek tamamlamakla görevlendirildikleri İslam dinidir ve son Peygamber Hazreti Muhammed (sas.)'in gelişiyle de tamamlama işi sona ermiştir. Nitekim Allah Teâlâ bu gerçeği, Mâide suresinin 3. ayetinde açıklamış ve *"Bugün size dininizi ikmal ettim ve üzerinizdeki nimetimi tamamladım. Ve din olarak, sizin için İslam'ı seçtim."* buyurmuştur. O halde, Âl-i İmran suresinin 86. ayetinde de beyan edildiği üzere, *"Her kim, İslam'dan başka bir din ararsa, (bu din) kendisinden asla kabul edilmeyecektir. O kimse, ahirette de hüsrana uğrayanlardan olacaktır."*.

İşte, deliller bu kadar açık ve kesin olduğu halde, Ehl-i Kitap, yani gerek Yahudiler gerekse Hıristiyanlar, Hazreti Peygamber'in yukarıda bazılarını zikrettiğimiz davetlerine icabet etmemişlerdir. Ne Peygamber olarak ona ve ne de onun, Rabbinin nezdinden getirdiği Kur'an'a hiçbir surette iman etmemişler ve dolayısıyla Allah katında geçerli yegane din olan İslam'ı, hak din olarak benimsememişlerdir. Bazı tefsir yazarlarının, Hazreti Peygamber'e ve onun Rabbinden getirdiği Kur'an-ı Kerim'e iman etmeyen ve dolayısıyla İslam'ı hak din saymayan Yahudi ve Hıristiyanları Müslüman saymaları ve onların müdafii olmaları, akl-ı selimin kabul edebileceği işlerden değildir. Oysa hem Yahudiler ve hem de Hıristiyanlar, biraz önce zikrettiğimiz Al-i İmran suresinin *"Kim, Allah'a ve Resulüne iman etmezse, gerçek şu ki, biz, kafirler için alevli bir ateş hazırladık."* mealindeki 13. ayetinin hükmüne uygun olarak kafirler zümresi içinde yer almışlardır ve alevli ateş, onların küfürleri dolayısıyla kıyamet günü hak ettikleri cezalarıdır. Dünyada ise, onlara uygulanacak muamele, halen tefsirini yapmakta olduğumuz ayet-i kerimede de açıklandığı üzere, hor ve hakir bir halde boyun eğerek cizye verinceye kadar kendileriyle savaşmaktır. Eğer Müslümanların himayesine sığınarak cizye ödemeyi kabul ederlerse, bu takdirde kendilerini savaş tehlikesinden ve öldürülmekten kurtarmış olurlar. Bu bakımdan, daha önce de açıklandığı gibi, Müslümanlara karşı düşmanca tavırlar takındıkları ve İslam'ı ifsat etmeye çalıştıkları sürece müşriklerle savaşmak, nasıl Müslümanlar üzerine vacip ise, aynı tavırlar içinde yaşayan kitap ehline karşı savaşmak da aynı şekilde vaciptir. Nitekim hicretin sekizinci senesinde cereyan eden Mute Savaşı'nda, yüz bin kişilik ordusuyla üç bin kişilik Müslüman ordusu karşısında zafer kazanamadığı için savaştan vazgeçen Bizans'ın, bu neticeyi hazmedememeleri yüzünden, Arap sınırlarını geçerek İslam'ın merkezine saldıracağı söylentileri karşısında gafil avlanmamak için, Hazreti Peygamber, hicri dokuzuncu senenin Recep ayında, otuz bin kişilik İslam ordusuyla Rum diyarına sefere çıkmıştır. Sıcağın ortalığı kasıp kavurduğu ve bir damla suyun bulunmadığı bir mevsimde yapılan bu sefer, pek çok münafığın gözünü korkutmuş ve çeşitli bahanelerle sefere çıkmak istememişlerdir. Allah Teâlâ, Tevbe suresinin 81. ayetinde onların bu hallerini açıklamış ve şöyle buyurmuştur: *"Allah'ın Resulünün hilafına evlerinde (savaşa çıkmaktan) geri kalanlar, (bu yüzden sevinmekte ve Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla cihad etmeyi hoş görmeyerek, "Sıcakta savaşa çıkmayın." demektedirler. (Ey Muhammed! Onlara) de ki: "Cehennem ateşi daha sıcaktır.". Keşke bunu anlamış olsalardı."*.

Hazreti Peygamber, Bizans'a karşı ve Bizans ordusundan önce harekete geçtiği bu seferde, Tebük denilen yere ulaşınca, sınır boyunda yaşayan ve Müslüman olmayan Arap emirliklerinden bazıları gelerek Hazreti Peygamber'le antlaşma yapmışlar ve ona *cizye* ödemeyi kabul etmişlerdir. Bu antlaşmalarda, sınırlara riayet, sulara tecavüz etmeme ve biribirlerine saldırmama gibi şartlar yer alıyordu. Ne var ki Bizans ordusu, İslam ordusunun yanlarına kadar gelmiş olmasına rağmen savaşa yine çıkmamış, Hazreti Peygamber de, maksadın hasıl olduğu kanaatına vararak, Bizans top-

raklarına girmeden Tebük'te on küsür gece kaldıktan sonra Medine'ye geri dönmüştür.

Bu açıklamalardan da anlaşıldığı üzere, üzerinde durduğumuz ayet-i kerime, İslam hudutları içinde yaşayıp da Müslümanlığı kabul etmeyen, fakat belirli birtakım şartlarla Müslümanların himayesini kabul ederek bu himayeye giren kitap ehline, *cizye* denilen bir vergi yükü getirmiştir ki, İslam topraklarında yaşayan bütün Yahudi ve Hıristiyanlar bu vergiyi ödemekle yükümlüdürler. Bundan dolayı onlara *ehl-i zimmet* (zimmet ehli) veya Müslümanlarla yaptıkları antlaşmalar mucibince yaşadıkları için *ehl-i muahid* de denilmiş ve daima Müslümanların eşit ve adaletli muamelesi altında yaşamışlardır.

Ayet-i kerime, cizyenin kitap ehlinden alınacağını tasrih etmiş, fakat Mecusilerle diğer putperestler hakkında herhangi bir hüküm getirmemiştir. Bununla beraber İslâm âlimleri, Mecusilerden de cizye alındığını bildirmişler, buna muhalif herhangi bir hükmün bulunmadığını ileri sürmüşlerdir. Nitekim İmam Mâlik (*Muvattâ*, I. 278)'in naklettiği bir hadisten öğrendiğimize göre, Ömer İbnu'l-Hattâb (ra) Mecusileri zikretmiş ve "Bunlar hakkında ne yapacağımı bilemiyorum." deyince, Abdurrahman İbn Avf (ra), "Kesin olarak şahitlik ederim ki, Resulullah (sas.)'in "Onlara Ehl-i Kitab'ın muamelesini yapınız." buyurduğunu işittim." demiştir. Bu haber, Mecusilerin Ehl-i Kitap'tan sayılmadıklarına delalet ettiği gibi, özellikle cizye konusunda Ehl-i Kitab'ın muamelesini gördüklerine de delalet eder.

Putperestlere gelince, İmam Şâfi'î ve fakihlerin çoğunluğu, ayet-i kerimede tasrih edilmiş olması dolayısıyla ister Arap olsun ister Arap'tan gayri kimseler olsun, cizyenin yalnız Ehl-i Kitap'tan alınacağını söylemişler, delil olarak da, aynı surenin 5. ayetini ileri sürmüşlerdir. Zira bu ayette *"Haram aylar çıkınca, müşrikleri bulduğunuz yerde öldürün."* denilmiş, fakat Ehl-i Kitap hakkında söylendiği gibi cizye ile tahdit edilip "Cizye vermedikçe öldürün." denilmemiştir. Buna mukabil İmam el-Evzâ'î ve Mâlikî mezhebinden olanlar, cizyenin, Arap ve Acem ister kitabi, ister veseni, ister Mecusi olsun, her kafirden alınacağını söylemişlerdir.

وَقَالَتِ الْيَهُودُ عُزَيْرٌ ابْنُ اللّٰهِ وَقَالَتِ النَّصَارَى الْمَسِيحُ ابْنُ اللّٰهِ ۖ ذٰلِكَ قَوْلُهُمْ بِأَفْوَاهِهِمْ ۖ يُضَاهِئُونَ قَوْلَ
الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَبْلُ ۚ قَاتَلَهُمُ اللّٰهُ ۚ أَنّٰى يُؤْفَكُونَ ﴿٣٠﴾ اتَّخَذُوا أَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِنْ دُونِ
اللّٰهِ وَالْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ ۚ وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا إِلٰهًا وَاحِدًا ۖ لَا إِلٰهَ إِلَّا هُوَ ۚ سُبْحَانَهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٣١﴾
يُرِيدُونَ أَنْ يُطْفِئُوا نُورَ اللّٰهِ بِأَفْوَاهِهِمْ وَيَأْبَى اللّٰهُ إِلَّا أَنْ يُتِمَّ نُورَهُ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ ﴿٣٢﴾ هُوَ الَّذِي
أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدٰى وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ ۙ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ ﴿٣٣﴾

[30] Yahudiler, "Üzeyr, Allah'ın oğludur." demişler; Hıristiyanlar da, "Mesih, Allah'ın oğludur." demişlerdir. Bu, onların kendi ağızlarıyla geveledikleri sözleridir ki, kendilerinden önceki kafirlerin sözlerine benzetiyorlar. Allah, onları katletsin; nasıl da uyduruyorlar.

[31] Onlar, Allah'ı bırakıp hahamlarını, rahiplerini ve Meryem'in oğlu Mesih'i kendilerine Rab edinmişler. Halbuki onlar da tek bir İlaha ibadet etmekten başka bir şeyle emrolunmamışlardı. Zira O'ndan başka İlah yoktur. O, onların şirk koştıklarından münezzehtir.

[32] Onlar, Allah'ın nurunu kendi ağızlarıyla söndürmek istiyorlar. Oysa Allah, kafirler hoşlanmasalar bile, kendi nurunu tamamlamaktan başkasına rıza göstermeyecektir.

[33] Zira yine müşrikler hoşlanmasalar bile, hak dini bütün dinlere üstün kılmak için, Resulünü hidayetle ve hak dinle gönderen O'dur.

Allah Teâlâ önceki ayetinde, Yahudi ve Hıristiyanların, tevhid ve tenzihi yönünden Allah'a ve insanların, dünyada olduğu gibi ahirette de ruh ve ceset olarak dirilip yaşayacakları ve dünyadaki amellerinin karşılığını görecekleri bir ahiret gününe gerçek manada inanmadıklarını, Allah'ın ve Rasulünün haram kıldıklarını haram saymadıklarını ve Allah katında yegane hak din olan İslam'ı din olarak benimsemeyip sadece hahamlarının ve rahiplerinin kendi heva ve heveslerine uygun olarak vazettikleri birtakım efsanelere tabi olduklarını özet olarak zikredip son Peygamber Hazreti Muhammed (sas.) tarafından tebliğ edilen İslam'ı benimseyip ona girinceye veya cizyeye razı olup onu ödeyinceye kadar onlarla savaşılmasını emrettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, önceki ayette mücmel olarak zikredilen ve küfürlerine mesnet teşkil eden sapık inançlarını daha geniş bir şekilde ele almış ve bu inançla ulaşmak istedikleri hedefi bütün açıklığıyla gözler önüne sermiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[30] Yahudiler, "Üzeyr, Allah'ın oğludur." demişler; Hıristiyanlar da, "Mesih, Allah'ın oğludur." demişlerdir. Bu, onların kendi ağızlarıyla geveledikleri sözleridir ki, kendilerinden önceki kafirlerin sözlerine benzetiyorlar. Allah, onları katletsin; nasıl da uyduruyorlar.

[31] Onlar, Allah'ı bırakıp hahamlarını, rahiplerini ve Meryem'in oğlu Mesih'i kendilerine Rab edinmişler. Halbuki onlar da tek bir İlaha ibadet etmekten başka bir şeyle emrolunmamışlardı. Zira O'ndan başka İlah yoktur. O, onların şirk koştuklarından münezzehtir.

[32] Onlar, Allah'ın nurunu kendi ağızlarıyla söndürmek istiyorlar. Oysa Allah, kafirler hoşlanmasalar bile, kendi nurunu tamamlamaktan başkasına rıza göstermeyecektir.

[33] Zira yine müşrikler hoşlanmasalar bile, hak dini bütün dinlere üstün kılmak için, Resulünü hidayetle ve hak dinle gönderen O'dur.

30 Yahudilerin, Allah'a gerçek manada inanmamış olmalarının en açık delillerinden biri, Üzeyr'in Allah'ın oğlu olduğuna inanmaları ve bu inançla onu tazim etmeleridir. Üzeyr, kitap ehlinin Azra olarak, fakat Arap Yahudilerinin ona duyulan sevgiyi artırmak maksadıyla tasğir sigasında Üzeyr olarak tanıttıkları bir Yahudi kâhinidir. Milattan önce 457 senelerinde Babil'de yaşamış, kaybolan ve Yahudiler tarafından unutulan Tevrat metinlerini toplayıp yeniden yazmış ve yaptığı bu işle Yahudilerin büyük sevgisini ve saygısını kazanmıştır.

Bilindiği gibi, Musa (as) tarafından yazılan ve ahit sandığına konan Tevrat, Nabuhadnassar kumandasındaki Babil hücumlarıyla tahrip edilmiş, daha sonraları hafıza yardımıyla bu kitap yeniden yazılıp tertip edilmişse de, Romalıların hücumlarıyla aynı akibete bir daha maruz kalmıştı. Tevrat'ın Tesniye (31: 24-27) kitabında, ahit sandığıyla ilgili şu bilgi verilmiştir: *"Ve vaki oldu ki, Musa bu şeriatin sözleri tamam oluncaya kadar onları bir kitaba yazmayı bitirdiği zaman, Musa Allahın ahit sandığını taşıyan Levililere emredip dedi: Bu şeriat kitabını alın, ve onu Allahınız RABBİN ahit sandığının yanına, sana karşı orada şahit olsun diye koyun. Çünkü ben senin isyanını, ve sert enseni bilirim. İşte, ben bugün sizinle beraber daha sağken RABBE karşı asi oldunuz; ölümümden sonra ne kadar ziyade asi olacaksınız"!*

Aslında Musa (as) tarafından yazılan ve ahit sandığına konan Tevrat, Süleyman (as) zamanın-

dan önce kaybolmuştu. Zira bu sandıkta on emri ihtiva eden iki taş levhadan başka bir şey yoktu. Nitekim Tevrat'ın I. Krallar (8: 1-10) kitabında buna işaret edilmiş ve şöyle denilmiştir: *"O zaman Süleyman İsrail'in ihtiyarlarını ve sıptların bütün başlarını, İsrailoğullarının atalar evleri emirlerini, RABBİN ahit sandığını Davud şehri olan Sion'dan yukarı getirmek için Yeruşalime, Kral Süleyman'ın yanına topladı. Ve kâhinler RABBİN ahit sandığını içeriye yerine, evin iç odasına, kudsülakdasa, kerubilerin kanatları altına getirdiler. İsrailoğulları Mısır diyarından çıktıkları zaman RABBİN onlarla ahdettiği Horeb dağında sandığın içine koymuş olduğu iki taş levhadan başka içinde bir şey yoktu."*. İşte Babil esaretinden sonra Tevrat'ı Keldani harfleriyle ve Yahudiler tarafından çoğu unutulmuş olan İbranice ile karışık Keldani diliyle yazan bu Azra olmuştur. Onun, Tevrat'ı Allah'tan aldığı vahiy veya ilhamla yazdığı söylenmiş, yaptığı bu iş dolayısıyla da, Yahudilerin büyük çoğunluğunca Allah'ın oğlu olarak tavsif edilmiştir.

Hıristiyanlar da Yahudiler gibi, İsa'nın (as) Allah'ın oğlu olduğuna inanmışlar ve bütün akîdelerini bu inanç üzerine tesis etmişlerdir. Önceleri Allah nezdinde çok sevimli bir varlığa delalet etmek üzere mecazi manada kullanılan oğul kelimesi, daha sonraları Hint felsefesinin tesiri altında hakiki bir mana kazanmış ve Allah'ın oğlu İsa Mesih, Hıristiyan akaidinde gerçek manada Allah olmuştur. Nitekim Allah Teâlâ, Mâide suresinin 17. ayetinde Hıristiyanların İsa (as) hakkındaki bu inançlarına da işaret etmiş ve onların bu inançla küfre girmiş olduklarını açıkça beyan etmiştir: *"Şurası muhakkaktır ki, "Meryem oğlu Mesih, Allah'ın ta kendisidir." diyenler küfre girmişlerdir..."* Aynı surenin 116. ayetinde ise, Hıristiyanların bu inancını kesinlikle reddetmiş ve şöyle buyurmuştur: *"Allah, (Meryem oğlu İsa'ya) demişti ki: Ey Meryem oğlu İsa! Beni ve anamı Allah'tan başka iki İlah edinin diye insanlara sen mi söyledin? İsa ise, şöyle demişti: Seni tenzih ederim. Hakkım olmayan bir şeyi söylemek bana yakışmaz. Zaten bunu söylemiş olsam, sen onu muhakkak bilirdin. Sen, benim içimde olanı bilirsin; fakat ben, senin içindekini bilmem. Şüphe yoktur ki sen, gaybları hakkıyla bilirsin."*.

Bu ayet-i kerimenin tefsirinde de açıkladığımız gibi, İsa'nın, Allah'ın ta kendisi olduğu hususundaki sapık inancın kaynağı, ne İsa ne de İlahî vahiy olmadığına göre, onun kaynağını, İsa'nın sözlerinde değil, fakat onun sözlerini yorum adı altında tevil ve tahrif eden kilise adamlarında aramak gerekir. Zira Hıristiyanlıkta mukaddes kitap, hiçbir zaman dinî akaidin tek başına kaynağı olmamış; fakat gerek havarilerin görüş ve düşünceleri ve gerekse havarilere halef olan Papa ile piskoposların kararları, Hıristiyan inancına kaynaklık etmiştir. Zira bunlar, Hıristiyanlara göre hatadan masun olan, yani dinî gelenekleri tevil veya tefsirlerinde, iman esaslarını değiştirip yerine başka esaslar getirmede hataya düşmeyen, yanılmayan kişilerdir. Papa ile birlikte piskoposların veya bunlardan oluşan konsillerin, birtakım imani hakikatları açıklamadaki yanılmazlıkları, Matta İncili'nde (28: 16-20) yer alan şu sözlere dayandırılmıştır: *"Fakat on bir şakirt Galile'ye, İsa'nın onlara tayin ettiği dağa gittiler. Ve İsa'yı gördükleri zaman, ona secde kıldılar; fakat bazıları şüphe ettiler. İsa yanlarına geldi ve onlara söyleyip dedi: Gökte ve yeryüzünde bütün hakimiyet bana verildi. İmdi, siz gidip bütün milletleri şakirt edin, onları Baba ve Oğul ve Ruhulkudüs ismiyle vaftiz eyleyin; size emrettiğim her şeyi tutmalarını onlara öğretin; ve işte, ben bütün günler, dünyanın sonuna kadar, sizinle beraberim."*. İsa'nın dünyanın sonuna kadar havarilerle beraber olduğunun açıklanması, havarilerin yanılmazlıkları için birinci derecede delil sayılmış, sonra da havarilerin vekili olan Papa ile piskoposlar ve dolayısıyla zaman zaman toplanan konsiller de aynı yanılmazlık esasının şümulü içine alınmışlardır. Nitekim 28 Temmuz 1870'te toplanan birinci, 1964'te toplanan ikinci Vatikan konsillerinde Papa'nın masumiyeti, yahut yanılmazlığı, Allah tarafından vahyedilmiş

bir dogma olarak kabul ve ilan edilmiştir. Tabii bu yanılmazlığa dayanılarak papa veya konsiller tarafından din ve iman adına alınıp ilan edilen her kararın vahiy mahsulü olduğunu kabul edip ona uymak da Hıristiyanlara düşen bir iş olmuştur. Mesela İnciller'de isimlerine rastlanan Baba-Oğul-Ruhulkudüs, Allah'tan çıkmış üç İlahî şahsiyet olarak açıklanmış ve böylece teslis inancına yeni bir sistem getirilmiştir. Kilise tarafından çıkarılan bir fermana göre, teslisi inkâr edenler, devletin hukuki himayesinden mahrum kalacaklardır. Daha da garibi, Hıristiyan reformistlerden olmasına rağmen Calvin, 1554 yılında, teslisi inkâr eden Servet'i Ceneva'da ateşe attırıp yaktırmıştır.

Hıristiyan inancında teslis, dinin temelidir ve biraz önce de açıkladığımız gibi teslise inanmamak dinden çıkmayı gerektirir. Bu inanca göre Allah, üç asıldan veya cevherden oluşan tek bir varlıktır. Bu üç asıl, Baba, Oğul ve Ruhulkudüs olup tek bir ilahın zatında birleşmiştir. Birinci asıl Baba'dır ve O, zuhuratla kaim değildir. Zuhurat, ikinci asıl Oğul'a aittir. Baba'nın işi, zuhurat için Oğul'u âleme göndermek ve O'nun zuhurunu sağlamaktır. Keza üçüncü asıl olan Ruhulkudüs de zuhuratla kaim olmayıp ihtisası, irşat ve şefaat gibi neticesi müminler üzerinde zahir olacak bir şekilde amel etmektir. Hıristiyan ilahiyatçılara göre bu nazariyenin doğruluğunu, Mesih, Yuhanna İncili (1: 18)'nde yer alan şu sözleriyle teyit etmiştir: *"Hiçbir zaman Allah'ı kimse görmemiştir; Baba'nın kucağında olan biricik Oğul, kendisi O'nu bildirdi."*. Bu, Mesih'in Yuhanna İncili (14: 9-11)'ndeki şu sözleriyle daha ziyade açıklanmıştır: *"Beni görmüş olan Baba'yı görmüş olur; sen nasıl Baba'yı bize göster diyorsun? İman etmiyor musun ki, ben Baba'dayım, Baba da bendedir? Ben size söylediğim sözleri kendiliğimden söylemem; fakat bende duran Baba kendi işlerini yapar. Bana iman edin; ben Baba'dayım; Baba da bendedir."*. Buna göre, ikinci asıl İsa Mesih'e has olmak üzere iki büyük görev vardır. Birincisi, tecessüt etmeden yani insani bir cesede bürünmeden önce Rab ve İlah olmak sıfatıyla Peygamberler'in, Allah ricalinin ve Allah milletlerinin işlerini idare etmek için zuhuratı, ikincisi ise, tecessüt edip insan sıfatına büründükten sonra, beşer cinsinin bütün hatalarını yüklenip salib üzerinde kendisini feda etmesi. Şu sebepledir ki, ne Baba ve ne de Ruhulkudüs görünmezler ve hiçbir zaman da görünmemişlerdir. Fakat ahd-i kadimde Rab ilahın zuhuratı, yani görünüşü, Mesih'in görünüşünden başka bir şey değildir.

Hıristiyan ilahiyatçılara ait bu görüşler, Hıristiyanların İsa'yı (as) nasıl Allah'ın oğlu ve sonra da Allah olarak kabul ettiklerini ve buna inandıklarını gösteren delillerden bir kısmıdır. Oysa bütün bunlar, Allah'a ve O'nun sadece bir beşer olan Peygamber'i Mesih İsa'ya hayasızca yapılmış iftiralardan başka bir şey değildir. Hem de bu iftiralar, ellerinde Allah'ın gerçek vahyine dayalı ne bir Tevrat ne de bir İncil bulunmadığı halde yapılmıştır. Delilleri ise, sadece, yine kendi elleriyle tahrif edip değiştirdikleri, sonra da Tevrat ve İncil adını verdikleri kendi kitaplarıdır. Bu sebepledir ki Allah Teâlâ onları, bu fiillerinden ötürü, en büyük küfrü işlemekle suçlamıştır. İşledikleri bu büyük suçun cezasını çekeceklerinden hiç kimsenin şüphesi olmasın. Nitekim Allah Teâlâ, tefsir etmekte olduğumuz ayet-i kerimede, Yahudilerin Üzeyr, Hıristiyanların da Mesih hakkındaki oğul iddialarını zikrettikten sonra, bunun kendi ağızlarıyla uydurup ortaya attıkları sözlerden olduğunu ve bu sözleriyle kendilerinden önceki kafirleri taklit ettiklerini açıklamış ve bu iftiraları dolayısıyla onları lanetleyerek *"Allah, onları katletsin."* buyurmuştur. Sonra da, Allah'ın tevhid ve tenzihi konusunda akıllara durgunluk veren böyle bir şenaeti ve böyle bir iftirayı hayrete delalet eden bir ifadeyle açıklamak için, bunu nasıl yapabildiklerini sormuştur. Çünkü açıkça bilinen bir gerçektir ki, Allah'a oğul isnat etmek, yahut O'nun oğlu vardır, kızı vardır demek, O'na uluhiyyetinde şirk koşmaktan başka bir manaya gelmez. Oysa

gerek Üzeyr ve gerekse Mesih Allah'ın yarattığı iki kuldan başka bir şey değildir. Bir mahlukun halık olması mümkün müdür? Bunu illetten salim hangi akıl kabul eder? Onlar da diğer insanlar gibi doğup büyümüşler, yiyip içmişler ve sonra da bu dünyadan göçüp gitmişlerdir. Bundan dolayıdır ki, Allah Teâlâ, Mâide suresinde bu gerçeğe işaret ederek şöyle buyurmuştur: *"Meryem'in oğlu Mesih (İsa), sadece bir Peygamber'dir. Ondan önce de Peygamberler gelip gitmişti. Anası da dosdoğru bir kadındı. İkisi de yemek yerlerdi. Bak, biz onlara ayetleri nasıl açıklıyoruz; sonra da onların (haktan) nasıl yüz çevirdiklerini anla."*. Zuhruf suresinin 59. ayeti de aynı manada gelmiştir: *"Oysa Meryem'in oğlu, kendisine nimet verdiğimiz ve İsrailoğullarına örnek kıldığımız bir kuldan başkası değildir."*.

31 Yahudiler Üzeyr'in, Hıristiyanlar da Mesih'in Allah'ın oğlu olduğunu çirkin bir yalan ve iftira olarak ileri sürmek suretiyle Allah'a uluhiyyetinde şirk koştukları gibi, Allah'ı bırakıp hahamlarının ve rahiplerinin haramı helal, helali de haram kılışlarında onlara tabi olmuşlar ve böylece onları Rab edinerek Allah'a rububiyyetinde de şirk koşmuşlardır. Müfessirlerin naklettiklerine göre, Tayy kabilesinin ileri gelenlerinden Adiy İbn Hâtim (ra), cömertliğiyle tanınan Hâtim et-Tâî'nin oğlu olup, cahiliye devrinde Hıristiyan olmuş, Hazreti Peygamber'in İslami daveti kendisine ulaşınca da, Şam'a kaçmış bir kişi idi. Kızkardeşinin ve kabilesinden bazı kişilerin esir edilmesinden sonra, Hazreti Peygamber'in onlara iyi muamelede bulunması ve kendilerine birtakım hediyyeler vermesi üzerine, Adiy İbn Hâtim et-Tâî de kızkardeşinin teşvikiyle Şam'dan Medine'ye dönmüş ve boynunda altından yapılmış bir haçla Hazreti Peygamber'in huzuruna çıkmıştı. Tirmizî (*Sünen,* I. 278) tarafından nakledilen bir haberden öğrendiğimize göre, Hazreti Peygamber, Adiy'nin boynundaki haçı görünce: "Ey Adiy! Boynundaki şu putu at." buyurmuş, sonra da *"Onlar, Allah'ı bırakıp hahamlarını, rahiplerini ve Meryem'in oğlu Mesih'i kendilerine Rab edinmişler."* mealindeki ayet-i kerimeyi okumaya başlamıştır. Bunun üzerine Adiy, "İyi ama onlar, yani Yahudiler ve Hıristiyanlar, hahamlarına, rahiplerine ve Meryem'in oğlu Mesih'e ibadet etmiyorlar ki." demiş, Hazreti Peygamber de ona şu cevabı vermiştir: "Evet, onlar onlara ibadet etmediler; fakat onlar, onlara bir şeyi helal kıldıkları zaman, onlar da onu helal saydılar; yahut bir şeyi haram kıldıkları zaman, onlar da onu haram saydılar ve her hususta onlara uydular. İşte bu, onların onlara ibadetinden başka bir şey değildir. Ey Adi! Ne dersin, *Allah-u Ekber* denilmesi sana zarar verir mi? Allah'tan daha büyük ne vardır? Sana ne zararı var; *La İlahe İllallah* denilmesi sana zarar verir mi? Allah'tan başka bir İlah mı vardır"? Hazreti Peygamber daha sonra Adiy İbn Hâtim'i İslam'a davet etmiş, o da Müslüman olmuştur.

Allah Teâlâ, Yahudi ve Hıristiyanların Allah'ı bırakarak hahamlarını, rahiplerini ve Meryem oğlu Mesih'i nasıl Rab edindiklerini zikrettikten sonra, aslında onların da Musa ve İsa diliyle tek bir İlaha ibadet etmekle emrolunduklarını, dinle ilgili bütün şeriat ahkâmını onlar için vazedenin Allah olduğunu, dolayısıyla O'ndan başka Rab, O'ndan başka İlah bulunmadığını açıklamış ve O'nun, kitap ehlinden olan Yahudi ve Hıristiyanların O'na ortak koştukları mahlukatın sahip oldukları bütün noksan sıfatlardan münezzeh olduğunu beyan etmiştir.

32 Onlar, aslında hahamlarını, rahiplerini ve Meryem oğlu İsa'yı, kendisinden başka Rab ve kendisinden başka İlah olmayan Allah'a ortak kılmakla, Allah'ın, son Peygamber'i Muhammed (sas.) vasıtasıyla tamamlamayı murat ettiği nuru İslam'ı söndürmek ve dünyayı dalaletin zifiri karanlığına sokarak insanları Allah'ın bu hidayet kaynağı olan İslam nurundan faydalanmalarını önlemek istiyorlar. Fakat o kafirlerin bütün muhalefetlerine rağmen Allah, son Peygamber'i vasıtasıyla bu nurunu tamamlayacak ve ondan faydalanmak isteyenlerin başları üzerinde ışığı hiç kaybolmayan bir güneş gibi kıyamete kadar parıldayacaktır.

Filhakika, Hazreti Peygamber'in Mekke'de zuhurundan ve İslam'ı tebliğ etmeye başladığı ilk günden itibaren önce Mekkeli müşrikler ve diğerleriyle ona karşı başlatılan muhalefet, daha sonraları Yahudilerin ve Hıristiyanların da katılmasıyla şiddetlenmiş, önce İslam'ın zuhurunu önlemek için Hazreti Peygamber'i öldürmeye kalkışanlar, bunda muvaffak olamayınca, ordularıyla Müslümanlar üzerine saldırmışlar ve hayatı boyunca pek çok savaşa sebep olmuşlardır. İslam nurunun tamamlanmasından ve Hazreti Peygamber'in vefatından sonra da bu nuru söndürmeye yönelik saldırıların arkası hiçbir zaman kesilmemiş, gerek Haçlı Seferleri adı altında gerekse başka adlar altında, hedefi, İslam'ı ve Müslümanları ortadan kaldırmak olan savaşlar, asırlar boyu devam etmiştir ve hâlâ devam etmektedir.

33 Fakat kafirler, İslam nurunu söndürmek için ne yaparlarsa yapsınlar ve nasıl saldırırlarsa saldırsınlar, bu nuru söndürmeye asla muvaffak olamayacaklardır. Çünkü onu hak din olarak bütün dinlere üstün kılmak için sevgili Peygamber'iyle gönderen Allah Teâlâ'dır ve O, hiçbir kafirin veya hiçbir müşriğin zararlı davranışına fırsat vermeden kendi dinini koruyacaktır. Bu, O'nun kendi vaadi, kendi sözüdür. Nitekim Hıcr suresinin 9. ayetinde, bu dinin aslını ve kaynağını teşkil eden Kur'an-ı Kerim hakkında *"Kur'an'ı biz, evet biz indirdik; onu muhafaza edecek olan da elbette biziz."* buyurmak suretiyle dininin korunmasını da bizzat tekeffül etmiştir. Bu tekeffül dolayısıyladır ki İslam, doğudan batıya ve güneyden kuzeye bütün yeryüzünü kaplamıştır. Müslim (*Sahih,* IV. 2215), Ebû Dâvûd (*Sünen,* II. 413), Tirmizî (*Sünen,* IV. 472), İbn Mâce (*Sünen,* II. 464) ve Ahmed İbn Hanbel (*Müsned,* V. 278) tarafından nakledilen bir hadisinde Hazreti Peygamber de buna şahitlik etmiş ve şöyle buyurmuştur: "Allah, yeryüzünü benim için dürüp devşirdi de, doğularını ve batılarını görebildim. Ümmetimin mülkü, yeryüzünden bana dürülüp devşirilen yerlere kadar ulaşacaktır. Bana kırmızı ve beyaz iki hazine verildi ve ben Rabbimden, umumi bir kıtlık senesiyle ümmetimi helak etmemesini ve cemaatlerini helak edecek kendi nefislerinden başka herhangi bir düşmanı üzerlerine musallat kılmamasını istedim. Rabbim bana buyurdu ki: Ey Muhammed! Ben bir hüküm verdiğim zaman, artık o reddedilmez. Ümmetin hakkında, umumi bir kıtlık senesiyle helak edilmemesine ve kendilerinden başka bir düşmanı, yeryüzünün neresinde olurlarsa olsunlar, birarayа gelseler bile ümmetini helak etmesi için üzerlerine musallat kılmamaya hükmettim. Fakat senin ümmetin, birbirini helak etmeye, yahut birbirini esir almaya devam edecektir.".

Resulünü hidayetle ve hak din ile gönderen Allah Teâlâ'nın, dinini bütün dinlere üstün kılacağı hususundaki vaadi mutlaka gerçekleşecek ve insanlar, yeryüzünün doğusunda ve batısında fevc fevc ve dalga dalga bu dine girdiği zaman, Resulünün de müjdelediği şekilde hak din bütün dünyayı kaplayacaktır. Kafirler hoşlanmasalar ve münafıklar bütün güçleriyle dövünseler bile bu, mutlaka gerçekleşecektir.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ إِنَّ كَثِيرًا مِّنَ ٱلْأَحْبَارِ وَٱلرُّهْبَانِ لَيَأْكُلُونَ أَمْوَٰلَ ٱلنَّاسِ بِٱلْبَٰطِلِ وَيَصُدُّونَ
عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ ۗ وَٱلَّذِينَ يَكْنِزُونَ ٱلذَّهَبَ وَٱلْفِضَّةَ وَلَا يُنفِقُونَهَا فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ ۙ فَبَشِّرْهُم بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ۙ
﴿٣٤﴾ يَوْمَ يُحْمَىٰ عَلَيْهَا فِى نَارِ جَهَنَّمَ فَتُكْوَىٰ بِهَا جِبَاهُهُمْ وَجُنُوبُهُمْ وَظُهُورُهُمْ ۖ هَٰذَا مَا كَنَزْتُمْ لِأَنفُسِكُمْ
فَذُوقُوا۟ مَا كُنتُمْ تَكْنِزُونَ ﴿٣٥﴾

34-35 Ey iman edenler! Hahamların ve rahiplerin çoğu, halkın mallarını haksız yere yemekte ve (onları) Allah'ın yolundan alıkoymaktadırlar. (Ey Muhammed!) Altın ve gümüşü biriktirip de onu Allah yolunda sarfetmeyenleri, cehennem ateşinde kızdırılıp, onunla alınlarının, yanlarının ve sırtlarının dağlanacağı, "İşte bu, kendiniz için biriktirdiğiniz şeylerdir; o halde, bu biriktirmiş olduğunuz şeyleri tadın." denileceği günkü acı azap ile müjdele.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, Yahudi ve Hıristiyanların da tek bir Allah'a ibadet etmekle emrolunmalarına rağmen, O'nu bırakıp hahamlarını ve rahiplerini nasıl Rab edinmekle Allah'a şirk koştuklarını, oysa O'ndan başka Rab ve O'ndan başka İlah bulunmadığını ve Allah'ın onların şirk koştukları şeylerden münezzeh ve çok yüce olduğunu beyan ettikten, Yahudi ve Hıristiyanların bunu yapmakla, Allah'ın nurunu söndürmek istediklerini, fakat onlar ne yaparlarsa yapsınlar istedikleri şeyi elde edemeyeceklerini, hiç hoşlanmasalar bile, Allah'ın bu nurunu tamamlayacağını, çünkü onu hidayet ve hak din olarak Resulü ile âlemlere yine kendisinin gönderdiğini ve onu diğer bütün dinlere üstün kılacağını açıkladıktan sonra, yukarıdaki ayetlerinde Yahudi ve Hıristiyanların kendilerine Rab edindikleri haham ve rahiplerin nasıl dünya malına karşı haris insanlar olduklarını göstermek için, halkın malını haksız yere yemekten çekinmediklerini ve onları Allah'ın yolundan alıkoyduklarını zikretmiş, sonra da dünya hırsıyla altın ve gümüş biriktirip de bunları Allah yolunda sarfetmeyenleri, ahirette karşılaşacakları acı azap ile tehdit etmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

34-35 Ey iman edenler! Hahamların ve rahiplerin çoğu, halkın mallarını haksız yere yemekte ve (onları) Allah'ın yolundan alıkoymaktadırlar. (Ey Muhammed!) Altın ve gümüşü biriktirip de onu Allah yolunda sarfetmeyenleri, cehennem ateşinde kızdırılıp, onunla alınlarının, yanlarının ve sırtlarının dağlanacağı, "İşte bu, kendiniz için biriktirdiğiniz şeylerdir; o halde, bu biriktirmiş olduğunuz şeyleri tadın." denileceği günkü acı azap ile müjdele.

34 Yahudi ve Hıristiyan din adamları olan hahamların ve rahiplerin büyük çoğunluğu, bir taraftan dünya malına bir taraftan da mevki ve şöhrete karşı o derece haris ve o derece düşkün insanlardır ki mal hırsı, onları, halkın malını batıl yollardan ele geçirip yemeye sevkederken; mevki ve şöhret hırsı da onları, Allah'ın hak yolundan uzaklaştırıp batıl yola yönelmelerine sebep olmuştur. Zira bilinen bir gerçektir ki, insan dünya malına karşı ne kadar haris veya düşkün olursa, bu hırs veya düşkünlük insanı, gasp, hırsızlık, rüşvet ve bunun gibi meşru olmayan çok çeşitli yollardan onu ele geçirmeye sevkeder. Halbuki dünya malında gözü olmayan, yahut az malla yetinen insanın, bu gibi yollara başvurarak başkalarının malını çalması, gasbetmesi, yahut onlardan rüşvet alması mümkün değildir.

Kur'an-ı Kerim, muhtelif surelerinde, başkalarının mallarını batıl yollarla yemekten sözetmiş ve insanları bu yollardan mal edinmeye karşı şiddetle uyarmıştır. Mesela Bakara suresinin 188. ayetinde şöyle buyurmuştur: *"Aranızda, birbirinizin mallarını bile bile, (batıl yolla veya) haksızlıkla yemeyin ve insanların mallarından bir kısmını günahı gerektirecek şekilde yemek için, hâkimlere onu peşkeş çekmeyin."*. Keza Nisa suresinin 29. ayetinde de, başkalarına ait malların batıl yollardan yenilmesi menedilmiş ve şöyle buyurulmuştur: *"Ey iman edenler! Karşılıklı gönül rızasına dayanan ticaret malı müstesna, mallarınızı aranızda batıl yollarla yemeyin ve birbirinizi (haksız yere) öldürmeyin. Şüphe yoktur ki Allah, size karşı çok merhametlidir."*.

Batıl yolla mal yemenin çeşitli şekilleri vardır:

1) Söz veya hüküm sahibi olan kimselerin, bir hakkın iptali, yahut bir batılın ihkakı için rüşvet almaları bu yollardan biridir. Hüküm sahipleri veya idareciler, rüşvet alarak ceplerini haram olan mal veya para ile doldururken, hak sahiplerinin almaları gereken haklarını da, onlardan gasp edip rüşvet veren haksız kimselere devrederler. Böylece hem rüşvet veren hem de rüşvet alan batıl yolla hakları olmayan bir kazanç sağlamış olurlar. Bundan dolayıdır ki, Hazreti Peygamber, Tirmizî (*Sünen,* III. 614), Ebû Dâvûd (*Sünen,* II. 270) ve İbn Mâce (*Sünen,* II. 49) tarafından nakledilen bir hadisinde, rüşvet alana da verene de lanet etmiştir.

2) Abid ve zahid geçinen, fakat ya cehaletleri ya da dünya malına karşı aşırı derecedeki düşkünlükleri sebebiyle, kendilerini halka, Allah katında duaları müstecab kimseler olarak tanıtan bazı açıkgözlerin, ihtiyaç sahiplerinin ihtiyaçlarını gidermek, yahut dertlerine deva olmak için mal veya para karşılığı dua etmeleri, yahut şefaatte bulunmaları da haksız yolla para kazanmanın bir başka şeklidir. Allah'a dua etmenin ve herhangi bir ihtiyacın karşılanması için O'nun yardımını dilemenin elbette kötü bir yanı yoktur. Kul, her şeyi Allah'tan ister ve isteğinin olması için O'na dua ve niyazda bulunur. Allah da dilerse onun isteğini yerine getirir. Bu sebepledir ki Allah Teâlâ, Mu'min suresinin 14. ayetinde *"Kafirler hoş görmeseler bile, dini Allah'a has kılarak yalnız O'na dua edin."* buyurduğu gibi, yine aynı surenin 60. ayetinde *"Bana dua edin ki, size karşılığını vereyim."* buyurmuştur. Allah'a dua ve niyazda bulunmak, kulluk görevinin bir gereğidir ve insan ancak Allah'a dua ve niyazda bulunduğu zaman O'na kulluk etmiş olur. Fakat O'na yapılacak bu dua ve niyaz, para veya mal kazanmak gibi çıkar sağlamak için yapılacak olursa, insanları sömürmek maksadıyla yapılan böyle bir dua ve niyazda hiçbir hayır yoktur.

3) Bazı salih kişilerin, yahut mukaddes tanınan din adamlarının adlarına inşa edilen kabirlerine veya mabetlere yapılan bağış veya hediyelerin, onları korumak ve bakımını yapmakla görevli kimseler tarafından alınması ve onlara sahip çıkılması da batıl yolla kazanç sağlamanın başka bir şeklidir. Nitekim Hıristiyanlar arasında yaygın olan, kıddisler adına inşa edilmiş kilise ve ruhban evlerine yapılan bağış ve hediyelerle onlara yaklaşarak şefaatlerine nail olma inancı sayesinde kilise adamları, hadsiz hesapsız araziye ve gelir getiren mülke sahip olmuşlardır.

4) Yine Hıristiyanlar arasında cari olan başka bir kazanç yolu da, kiliselerde rahipler huzurunda günahların itirafından sonra, ücret karşılığı bu günahların bağışlanmasıdır. Büyük günah işlemiş kadın veya erkek, kiliseye giderek bu işle ilgili rahiple başbaşa kalır ve işlediği günahı veya günahları bir sır olarak ona anlatır. Sonra da bu günahların bağışlanması için mali durumuna göre kiliseye bir ücret öder. Rahip de ona günahlarından bağışlandığını bildirir. Zira kilise inancına göre, onların günahları bağışlaması Allah'ın bağışlaması gibidir. Oysa Al-i İmran suresinin 135. ayetinde de ifade edildiği gibi, günahları, Allah'tan başka hiç kimse bağışlayamaz.

5) Hükümdarların veya ülkenin ileri gelen zenginlerinin şehvet duygularını tatmin etmek, yahut düşmanlarından intikam almalarına yardımcı olmak, yahutta halka zulmetmelerini sağlamak için, onların arzularına tabi olarak haramı helal, veya helali haram kılan fetvalar vermek ve buna karşılık onlardan ücret almak da, batıl yolla kazanç sağlamaktır. En'âm suresinin 91. ayetinde, Allah Teâlâ'nın Yahudi din adamlarına yönelttiği hitap, bu manada gelmiş uyarılardan biridir: *"(Ey Muhammed! Onlara) de ki: Öyleyse Musa'nın insanlar için nur ve hidayet olarak getirdiği, sizin de yapraklar haline getirip (bir kısmını) açıkladığınız, çoğunu da gizlediğiniz, siz ve babalarınız hiçbir şey bilmezken öğretildiğiniz o kitabı kim indirdi"*?

6) Muhaliflerinin veya düşmanlarının mallarını herhangi bir surette ele geçirdikten sonra, onu kendisine helal sayrak ona sahip çıkmak, istendiği zaman da, böyle bir şey olmadığını ileri sürerek onu inkâr etmek de, keza batıl yolla kazanç sağlamaktan başka bir şey değildir. Allah Teâlâ, Al-i İmran suresinin 75. ayetinde, kitap ehlinden böyle kimselere işaret ederek şöyle buyurmuştur: *"Kitap ehlinden öyle kimseler vardır ki, onlara tonlarca mal emanet etsen, onu sana aynen geri verirler. Yine onlardan öyle kimseler de vardır ki, onlara da bir dinar emanet etsen, başlarında dikilip durmadıkça, onu sana geri vermezler. Bu, onların, "Ümmi (Arap)'ların (malını yemek) hususunda üzerimize düşen bir sorumluluk yoktur." demelerindendir. Böylece onlar, bile bile Allah'a karşı yalan söylerler."*.

7) Özellikle Yahudiler arasında yaygın olan riba yemek de bu cümledendir. Her ne kadar Yahudi din adamlarının fetvalarında ve şeri kitaplarında ribayı haram sayan hükümler bulunsa bile, tahrif ettikleri kitaplarına istinaden Yahudi olmayan yabancılardan alınan ribanın helal olduğuna dair fetva verdikleri de bir gerçektir. Nitekim Tevrat'ın Tesniye (23: 19) kitabında şöyle denilmiştir: *"Para faizi olsun, zahire faizi olsun, yahut ödünç verilen her şeyin faizi olsun, faizle kardeşine ödünç vermeyeceksin. Yabancıya faizle ödünç verebilirsin; fakat kardeşine faizle ödünç vermeyeceksin, ta ki, mülk olarak almak üzere gitmekte olduğun diyarda elini atacağın her şeyde Allah'ın Rab seni mübarek kılsın."*.

Hıristiyan din adamları da, riba ve borçlarla ilgili çeşitli hükümler vazetmişler ve bunlarla ribanın bazı çeşitlerini helal bazılarını da haram kılmışlardır.

Allah Teâlâ, ayet-i kerimesinde, hahamların ve rahiplerin çoğunun, halkın mallarını batıl yollarla ve haksız yere yediklerine işaret ettikten sonra, bunların, halkı Allah'ın yolundan da alıkoyduklarını zikretmiştir ki bu da, kitaplarında geleceği bildirilen son İslam Peygamber'i Muhammed (sas.) ile ilgili haberleri tahrif ederek halktan gizlemeleri ve ona tabi olup İslam'a girmelerine engel olmaları manasındadır. Filhakika gerek Yahudiler gerekse Hıristiyanlar, Allah katından daha önce kendilerine gönderilen kitapları teyit edecek bir kitabın geleceğini ve bir de Peygamber gönderileceğini biliyorlardı. Bakara suresinin 89. ayetinde de işaret edildiği gibi, müşriklere karşı kendilerine yardım edecek bir kitabın gelmesini bekleyip durmaları da, bu bilginin tabii bir neticesi idi. Bekledikleri gibi bu Peygamber gelmiş ve kendi kitaplarını teyit eden bir de Kitap getirmişti. Ne var ki kitap ehli, sadece bilip durdukları Allah'ın ayetlerini inkâr etmekle yetinmiyor, yalnız Allah'a ibadet etmek, sadece iyi ve hayırlı olan amelleri işlemek ve İsmailoğullarından geleceği müjdelenen Peygamber'e uymak gibi Allah katından indirilen kitapların yazdığı ve Peygamberler'inin haber verdikleri birtakım gerçekleri de, hahamlarının ve rahiplerinin batıl olarak ileri sürdükleri görüş ve tevillerle karıştırıyorlardı. Böylece Allah'ın, kitapları ve Peygamberler'i vasıtasıyla bildirdiği hak, Yahudi ve Hıristiyan din adamlarının görüş ve tevilleri altında gizli kalıyor, hiç kimsenin bu haktan haberi olmuyordu. Bu ise hahamların ve rahiplerin, halkın mallarını haksız yere yemeleri yanında, onları Allah'ın yolundan alıkoymaları manasına geliyordu.

Allah Teâlâ, Yahudi ve Hıristiyan din adamlarından çoğunun, halkın malını batıl yollarla ve haksız yere yediklerini, aynı zamanda onlardan kendi kitaplarının da haber verdiği birtakım gerçekleri gizleyerek onları Allah'ın hak yolundan saptırdıklarını zikrettikten sonra, üzerlerinden hiç eksik etmedikleri sıfatlarından birini daha açıklamıştır ki bu da, kendileri için yığın yığın biriktirip gizledikleri malları üzerindeki Allah'ın hakkını eda etmelerine engel olan aşırı derecedeki cimrilikleridir. Bu hususta Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

Ey Muhammed! Altın veya gümüş, her ne olursa olsun, mal toplayıp da onu evlerinde gizleyip

dışarı çıkarmayan ve o mal üzerinde Allah'ın hakkı olan zekat veya sadakayı vermekten çekinen, yahut onu Allah yolunda sarfetmeyen o cimrilere haber ver ki, onlar için kıyamet günü son derece büyük bir azap vardır.

35 Allah Teâlâ, mal biriktirip de o maldan Allah yolunda sarfetmeyenler için hazırlanan büyük azabı haber verdikten sonra, bu azabın çeşidini açıklamış ve buyurmuştur ki: Altın ve gümüş toplayıp da o topladıklarından Allah'ın hakkını vermeyenlerin alınları, yanları ve sırtları, kıyamet günü cehennem ateşinde kızdırılan o altın ve gümüşle dağlanacak ve onlara "İşte bunlar, dünyada iken biriktirip de, bir kısmını Allah yolunda sarfetmediğiniz, yahut Allah'ın onun üzerindeki hakkı olan zekatını vermediğiniz maldır. Şimdi bu malın tadına bakın!" denilecektir.

Ayet-i kerimede, zekatı verilmeyen malın cehennem ateşinde kızdırılıp onunla dağlanacak olan vücudun üç bölgesine işaret edilmiştir. Bunlar alın, böğür ve sırtlardır ve özellikle bu bölgelerin zikrinde, ancak Allah Teâlâ'nın bildiği birtakım hikmetlerin bulunduğuna hiç şüphe yoktur. Dağlanacak olan uzuvların başında alın veya yüzler gelir. Alın veya yüz, karşı karşıya gelen iki insanın karşılıklı olarak baktıkları ve gördükleri ilk uzuv olup sahibinin içinde bulunduğu ruh halini aksettirir. Servet sahibi olan ve servetiyle övünen kimselerin yiyecek bir dilim ekmeğe muhtaç olan kimselere bakış tarzları çok farklıdır ve bunu yüz ifadelerinden anlamak mümkündür. Muhtaç kişi, karşılaştığı servet sahibinden karnını doyuracak bir dilim ekmek beklerken, diğeri ona, hiçbir şey vermeyeceğine delalet eden boş bir ifadeyle bakar; sonra da sahip olduğu hudutsuz nimetlerin içerisinde, onlardan sadece kendisi faydalanmak üzere yan gelip yatar. Bu açıklamadan da anlaşılmaktadır ki, servet sahibi kimselerin muhtaç insanlar karşısında övünmelerini aksettiren uzuvları, yüzleri ile, üzerine yattıkları yanları ve sırtlarıdır ve dolayısıyla ateşte kor gibi kızdırılması çok daha akla yakın olan ve servete delalet eden altın ve gümüş ile ilk dağlanacak olan yerleridir.

Ayet-i kerimede, *"Altın ve gümüşü biriktirip de onu Allah yolunda sarfetmeyenleri acı azap ile müjdele."* mealindeki ibarenin, halkın mallarını batıl yollarla ve haksız yere yiyen ve onları Allah'ın hak yolundan alıkoyan haham ve rahiplerle ilgili açıklamanın hemen ardından gelmesi ve aynı ayet içerisinde yer alması, müfessirler arasında bazı farklı görüşlerin ileri sürülmesine yol açmış ve bununla Yahudi ve Hıristiyan din adamlarının kasdedildiği ileri sürülmüştür. Nitekim Buhârî (*Sahih*, II. 111; V. 203)'nin bir haberine göre, Zeyd İbn Vehb şunları anlatmıştır: "Rebeze (Mekke ile Medine arasında bir yer)'de Ebû Zerr'e uğramıştım. Ona: Ya Ebâ Zerr! Bu beldeye seni getiren şey nedir? diye sordum. Bana şu cevabı verdi: Şam'da idim. *"Altın ve gümüşü biriktirip de onu Allah yolunda sarfetmeyenleri acı azap ile müjdele."* ayetini okudum. Muaviye: Bu ayet, Ehl-i Kitap hakkında nazil oldu, dedi. Ben, bizim hakkımızda ve onlar hakkında nazil olduğunu söyledim. Bu, aramızda büyük bir anlaşmazlığa sebep oldu ve beni Halife Osman'a şikayet etti. Halife de beni Medine'ye çağırdı. Oraya vardığım zaman, halkın benden köşe bucak kaçtığını farkettim. Bunu Halife'ye zikrettiğim zaman: Buradan biraz uzaklaş, dedi. Ben de: Allah'a yemin ederim ki, görüşümden asla dönmeyeceğim, dedim. Bu hadise, Ebû Zerr'in Rebeze'ye sürülmesine sebep olmuştur.

Ebû Zerr (ra), Kinane'ye mensup bir Gıfarî idi. Müslüman olmadan önce, halkla teması bulunmayan, onlardan daima uzak duran bir hayat sürerdi. Bir gün Mekke'ye gelmiş, orada Hazreti Peygamber'i görmüş, onun konuşmasını dinlemiş ve hemen Müslüman olmuştu. Bu bakımdan ilk Müslümanlardan addediliyordu. Hazreti Peygamber'le birlikte Medine'ye Hicret etmiş, Ebû Bekr ve Ömer devirlerini orada geçirmiş, Osman'ın hilafete geçtiği ilk günlerde ondan izin alarak Şam'a gitmişti. Hac mevsimlerin-

de Medine'ye gelir, yine Osman'ın izniyle Hazreti Peygamber'in kabrine yakın olarak bir müddet orada kalırdı. İşte bu seferlerden birinde, Osman İbn Affan'ın, kerdeşi el-Hâris İbnu'l-Hakem'e üçyüz bin, Zeyd İbn Sâbit'e yüz bin dirhem ve Mervân İbnu'l-Hakem'e de pek çok mal verdiğini görünce, bunları gözünde büyütmüş ve *"Altın ve gümüşü biriktirip de onu Allah yolunda sarfetmeyenleri acı azap ile müjdele."* ayetini okuyarak itiraz etmişti. Onun nazarında, bir kimsenin ihtiyacından fazla para veya mal muhafaza etmesi, İlahî emre aykırı düşüyordu; çünkü bu fazlalık, ayet-i kerimede zikredilen *kenz*'den başka bir şey değildi. Şeriate uygun olarak yapılması gereken iş, "fazla"nın fakirlere dağıtılması idi. Nitekim Abdurrahman İbn Avf vefat ettiği zaman, geride bıraktığı külliyatlı miktardaki para ve malı da Ebû Zerr, ayette belirtilen ve cehennem ateşi ile cezayı müstelzim olan *kenz*'den addetmiş ve Halife Osman ile şiddetli bir münakaşaya girişmişti. Bu münakaşa sırasında yanlarına gelen ve Halife tarafını tutan Ka'bu'l-Ahbâr'ı da döverek susturmak istemişti.

Ebû Zerr'in fazla mal hususundaki bu görüşü, şüphesiz kendisine raci idi ve diğer sahabiler, ayette zikredilen *kenz*'i, zekatı verilmemiş mal manasında alıyorlardı. Bir kimse, ne kadar çok mala sahip olursa olsun, zekatını verdikten sonra, onu dilediği şekilde kullanabilirdi. Hazreti Peygamber devrinde de birçok zengin vardı ve o, bu zenginlerden hiçbirine karşı para ve mal biriktirmekten dolayı itirazda bulunmamıştı.

Ebû Zerr, bu konudaki görüşünü halk arasında yaymakta ve Halife'yi yanlış bildiği davranışından dolayı tenkit etmekte ısrarlı davranıyor, Halife ise, ses çıkarmıyordu. Fakat aynı konuda Ebû Zerr ile, o sıralarda Şam valisi olan Muaviye arasında da yeni bir münakaşanın çıkması ve bunun Müslümanlar arasında bir fitneye sebep olma korkusu, Muaviye'yi, Ebû Zerr hakkında Osman'a şikayette bulunmaya mecbur bırakmış ve Osman da onu Medine'ye davet etmişti. Kaynaklar, bundan sonraki hadiselerde farklı görüşler ileri sürerler. Bazılarına göre, Ebû Zerr, halk arasında herhangi bir fitne çıkarmasından korkulduğu için Osman tarafından er-Rebeze'ye sürülmüştür; diğer bazıları da, onun, oraya kendi arzusu ile yerleştiğini kaydederler. Fakat gerçek ne olursa olsun, zikredilen haberler, Ebû Zerr ile Osman İbn Affan arasında belirli bir hoşnutsuzluğun bulunduğuna ve Ebû Zerr'in, dinî ve idari görüşlerinden dolayı Halife'ye karşı kalbinde bir kırgınlık olduğu halde Medine'den ayrıldığına delalet ederler.

Yukarıda da işaret ettiğimiz gibi, mal biriktirip de bunu Allah yolunda sarfetmemenin, kıyamet günü büyük bir azabı gerektireceği hususundaki ayet hükmünün Ehl-i Kitap'la ilgili olduğu ve bu ayetin de onlar hakkında indirildiği hakkında bazı görüşler ileri sürülmüş olsa bile, sahih olan görüş, bu hükmün umumiliğidir ve Ehl-i Kitab'ı ilgilendirdiği kadar, Müslümanları da ilgilendirir. Yine sahih olan görüşe göre, ayet-i kerimede bahis konusu edilen *kenz*, yani biriktirilmiş mal, zekatı verilmemiş olan maldır. Hangi mal olursa olsun, eğer onun zekatı verilmişse, o mal *kenz* sayılmaz. Hazreti Peygamber'den bu manayı teyit eden muhtelif hadisler nakledilmiştir. Buhârî (*Sahih*, II. 110) tarafından nakledilen bir hadisinde şöyle buyurmuştur: "Kim ki, Allah kendisine mal verir de, o malın zekatını eda etmezse, o mal, kıyamet günü, iki gözü üzerinde iki nokta bulunan başı parlak bir yılana dönüşmüş olarak gelir ve sahibinin boynuna gerdanlık yapılır. Sonra yılan, onun çenesini iki tarafından ısırarak, ben senin malınım; ben senin kenzinim, der.". Bundan sonra Hazreti Peygamber, Al-i İmran suresinin *"Allah'ın fadl-u kereminden kendilerine verdiği nimetleri (Allah yolunda sarfetmeyip) cimrilik edenler, bu (nimet bolluğu) nun, kendileri için hayır olduğunu sanmasınlar..."* mealindeki 180. ayetini okumuştur. Yine Buhârî (*Sahih*, II. 111), Hazreti Peygamber'in "Beş okiyye (yani iki yüz dirhem) den az miktar

(daki gümüş)te zekat yoktur. Beş vesak miktarın altında (ki hurma, üzüm ve hububatta) zekat yoktur." Hadisine istinaden *"Zekatı ödenen mal kenz değildir."* bab başlığı altında Hâlid İbn Eslem'den Abdullah İbn Ömer (ra)'in şu haberini nakletmiştir: Hâlid demiştir ki: "Abdullah İbn Ömer (ra) ile birlikte Medine dışına çıkmıştık. Bir Arabi gelip İbn Ömer'e (ra): *"Altın ve gümüşü biriktirip de onu Allah yolunda sarfetmeyenleri acı azap ile müjdele."* mealindeki ayet-i kerime hakkında bana haber ver, dedi. İbn Omer de ona şu cevabı verdi: "Altın ve gümüş gibi mal biriktirip de zekatını ödemeyen kimseye helak ve azap mukarrerdir. Bu, zekat ayeti nazil olmazdan ve zekat farz kılınmazdan önce idi. Zekat ayeti nazil olunca, Allah onu, malın tathirine vesile kılmıştır.". Müslim (*Sahih*, II. 680) tarafından nakledilen uzun bir hadisin baş tarafında da, Hazreti Peygamber'in şöyle buyurduğu görülmektedir: "Altın ve gümüş sahibi olup da zekat hakkını eda etmeyen hiç kimse yoktur ki, kıyamet günü o mal, levhalar haline getirilip cehennem ateşinde kızdırıldıktan sonra, onunla mal sahibinin böğrü, alnı ve sırtı dağlanmamış olsun. Bu azap, kulların biribirlerine olan hakları, miktarı elli bin sene olan bir gün içinde ödeninceye kadar sürer.".

Yukarıda zikrettiğimiz haberler ve diğer benzerleri, İslam'da mal biriktirmenin, zekatı verilmek şartıyla haram sayılmadığını açık bir şekilde gösterirler. Önemli olan, toplanan malın zekatı verildikten sonra da onun yine hayırlı işlerde kullanılmasıdır. Gerçek böyle olunca, mal sahibinin, malının zekatını verdikten sonra onu evlatlarına miras olarak bırakmasında da herhangi bir sakınca yoktur. Allah, bütün Müslümanlara hayırlı kazançlar ihsan etsin ve onları, kazançlarının zekat haklarını eda eden ve onu hayırlı işlerde kullanan kullarından eylesin. Amin.

إِنَّ عِدَّةَ الشُّهُورِ عِندَ اللَّهِ اثْنَا عَشَرَ شَهْرًا فِي كِتَابِ اللَّهِ يَوْمَ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ مِنْهَا أَرْبَعَةٌ حُرُمٌ
ذَٰلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ فَلَا تَظْلِمُوا فِيهِنَّ أَنفُسَكُمْ وَقَاتِلُوا الْمُشْرِكِينَ كَافَّةً كَمَا يُقَاتِلُونَكُمْ
كَافَّةً وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ ﴿٣٦﴾ إِنَّمَا النَّسِيءُ زِيَادَةٌ فِي الْكُفْرِ يُضَلُّ بِهِ الَّذِينَ كَفَرُوا يُحِلُّونَهُ
عَامًا وَيُحَرِّمُونَهُ عَامًا لِّيُوَاطِئُوا عِدَّةَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ فَيُحِلُّوا مَا حَرَّمَ اللَّهُ زُيِّنَ لَهُمْ سُوءُ أَعْمَالِهِمْ وَاللَّهُ لَا
يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ ﴿٣٧﴾

[36] Allah'ın gökleri ve yeri yarattığı günkü yazısına göre, ayların sayısı Allah katında on ikidir. Bunlardan dördü, haram (ay)lardır. Doğru nizam budur. O halde bu haram aylar içinde kendinize zulmetmeyin. Müşriklerin, sizinle topluca savaştıkları gibi, siz de onlarla topluca savaşın. Ve bilin ki Allah, sakınanlarla beraberdir.

[37] Allah'ın haram kıldığı ayların sayısına uydurmak ve böylece O'nun haram kıldığını helal saymak için bir yıl helal, bir yıl da haram kılarak ancak küfredenlerin şaşırtıldığı (haram ayların) geciktirilmesi, küfürde ileri gitmektir. Bu fiillerin kötülüğü (şeytan tarafından) kendilerine cazip gösterilmiştir. Allah, kafir kavme hidayet etmez.

Allah Teâlâ, Tevbe suresinin başından yirmi dokuzuncu ayete kadar müşriklerle ilgili çeşitli hükümleri açıklamış, nihai hüküm olmak üzere de, onlara dört aylık bir süre tanıyarak, bu süre içerisinde düşünüp taşınmalarını ve şirki terkederek İslam'a girmelerini, aksi halde dört aylık bu sürenin tamamlanmasından sonra bulundukları yerde tutulup öldürülmelerini emretmişti. Müşriklerle ilgili bu hükmün açıklanmasından sonra, söz, Ehl-i Kitap'tan olmalarına rağmen, müşrikler kadar İslam'a ve Müslümanlara düşman olan ve zaman zaman da Müslümanlara karşı müşriklerle işbirliği yapan Yahudi ve Hıristiyanlara intikal etmiş ve onlar hakkında da kesin hükmünü açıklayarak, Müslümanlara, Ehl-i Kitap'tan olup da Allah'a ve Ahiret gününe iman etmeyenlerle, Allah'ın ve Resulü Muhammed (sas.)'in haram kıldığını haram saymayanlarla ve onun tarafından tebliğ edilen ve Allah'ın hak dini olan İslam'ı din edinmeyenlerle cizye verinceye ve Müslümanların üzerlerindeki hâkimiyetlerini kabul edinceye kadar savaşmalarını emretmişti. İslam'ın Ehl-i Kitap hakkındaki bu nihai hükmünü de açıkladıktan sonra, onların, Allah'ın bazı kullarını nasıl Allah'a nisbet ederek onların Allah'ın oğlu olduklarını ileri sürmek suretiyle küfür işlediklerini, böyle yapmakla da nasıl Allah'ın nurunu söndürmek istediklerini zikretmiş, sonra da birçok Yahudi ve Hıristiyan din adamının dünya malına karşı ne kadar haris olduklarını ve halkı birçok gerçeği gizleyerek nasıl Allah'ın yolundan alıkoyduklarını beyan etmiş, son olarak da dünya hırsı ile mal biriktirip, bu maldan Allah'ın hakkını ödemeyenleri de en şiddetli azap ile tehdit etmişti.

Allah Teâlâ yukarıdaki iki ayetinde ise, sözü tekrar müşriklere getirmiş ve onların da Yahudi ve Hıristiyanlar gibi Allah tarafından vazedilen ahkâmı nasıl kendi heva ve hevesleri istikametinde değiştirmeye çalıştıklarını açıklayarak, her iki grupla da savaşmayı gerektiren sebepler arasındaki benzerliğe dikkatları çekmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[36] Allah'ın gökleri ve yeri yarattığı günkü yazısına göre, ayların sayısı Allah katında on ikidir. Bunlardan dördü, haram (ay) lardır. Doğru nizam budur. O halde bu haram aylar içinde kendinize zulmetmeyin. Müşriklerin, sizinle topluca savaştıkları gibi, siz de onlarla topluca savaşın. Ve bilin ki Allah sakınanlarla beraberdir.

[37] Allah'ın haram kıldığı ayların sayısına uydurmak ve böylece O'nun haram kıldığını helal saymak için bir yıl helal, bir yıl da haram kılarak ancak küfredenlerin şaşırtıldığı (haram ayların) geciktirilmesi, küfürde ileri gitmektir. Bu fiillerin kötülüğü (şeytan tarafından) kendilerine cazip gösterilmiştir. Allah, kafir kavme hidayet etmez.

36 Allah Teâlâ ayet-i kerimenin başında, bir yıl içinde bulunan ayların sayısını haber vermiş ve buyurmuştur ki: Allah'ın bizzat kendi ilminde, hiç değişmeyen yazısında veya hükmünde sabit olduğu üzere, gökleri ve yeri yarattığı günkü şekline uygun olarak ayın dönüş nizamına göre tayin ve tespit ettiği ayların bir yıl içindeki sayısı, bugün de kamerî aylar adıyla bilindiği üzere, on ikidir. Yunus suresinin *"Güneşi ışık (kaynağı), ayı nur yapan, senelerin sayısını ve hesabı bilmeniz için, aya konak yerleri takdir eden O'dur. Allah, bütün bunları hak ile yaratmıştır. Ayetleri, bilen kimselere (işte böyle) uzun uzun beyan eder."* mealindeki 5. ayetinde de açıklandığı üzere, bir senenin on iki ay olarak takdir edilmesi, aya bazı konaklama yerleri tespit edilerek insanların bu konaklama yerlerinden belirli günlerini ve aylarını hesap edip bilmelerini sağlamak içindir. Nitekim Hac mevsiminde, Beyt'in tavaf edileceği günleri, yahut Ramazan ayı boyunca oruç tutulacak günleri bilmek, ancak bu sayede mümkün olmuştur. İşte bu on iki ayın dördü haram aylardır ki, bu aylar içerisinde savaşmak, dövüşmek ve yağma yapmak yasaklanmıştır. Bu yasağa riayet etmek ise ancak haram ayların bilinmesi ile mümkündür. Bu aylar, birbirini takip eden

Zülkade, Zilhicce ve Muharrem aylarıyla bunlardan tek olarak ayrılan Recep ayıdır. Hazreti Peygamber, son defa yaptığı Veda Haccı'nda bu hususu açıklayarak şöyle buyurmuştur:

"Ey insanlar! Nesi', (haram ayların yerini değiştirmek), küfürde ziyadeliktir. Küfredenler onunla dalalete düşürülürler. Onlar, Allah'ın haram kıldığı ayların yerini değiştirmek için bir yıl haram (kabul ettikleri ayı) bir yıl helal sayarlar.".

"Zaman, Allah'ın yeri ve gökleri yarattığı günkü gibi devam edip gitmektedir. Allah'ın indinde ve Allah'ın Kitabı'nda ayların sayısı, gökleri ve yeri yarattığı ilk günden beri, on iki aydır. Bunların dördü haram aylardır ki, üçü peşpeşe, biri ise tektir. Bu aylar: Zülkade, Zilhicce, Muharrem ve Recep aylarıdır. Recep ayı, Cumadi'l-Ulâ ile Şaban ayları arasındadır. Tebliğ ettim mi? Allah'ım şahit ol"!. (Bkz. Buhârî, *Sahih*, V. 126, 204). Müslim (*Sahih*, III. 1305)'in rivayetinde, Hazreti Peygamber'in hutbesinden naklen şu sözlerine de yer verilmiştir: *"Sonra Resulullah (sas.): "Bu hangi aydır?" diye sordu. Biz: Allah ve Resulü daha iyi bilir, dedik. Resulullah (sas.) sükut etti. Biz onun, bu aya, eski adından başka bir ad vereceğini zannettik. Sonra: "Zilhicce ayı değil midir?" buyurdu. Biz: Evet; Zilhicce'dir, dedik. Resulullah (sas.): "Bu içinde bulunduğumuz belde, hangi beldedir?" buyurdu. Biz: Allah ve Resulü daha iyi bilir, dedik. Resulullah (sas.) sustu. Öyle ki, biz onun, Mekke'ye eski adından başka bir ad vereceğini zannettik. Sonra Resulullah (sas.): "Mekke beldesi değil midir?" buyurdu. Biz: Evet, Mekke'dir, dedik. Resulullah (sas.): "Bugün hangi gündür?" buyurdu. Biz: Allah ve Resulü daha iyi bilir, dedik. O yine sustu. Öyle ki, biz onun bugüne eski adından başka bir ad vereceğini zannettik. Resulullah (sas.): "Kurban kesim günü değil midir?" buyurdu. Biz: Evet, kurban kesim günüdür, dedik. Bundan sonra Resulullah (sas.) şöyle buyurdu: "O halde, iyice biliniz ki bu beldenizde, bu ayınızda, bu gününüz haram olduğu gibi, kanlarınız, mallarınız ve namuslarınız da haramdır. (Her türlü taarruzdan masundur). Hiç şüphe yoktur ki, Rabbinize kavuşacak ve bütün işlerinizden sorulacaksınız.".*

Allah Teâlâ, on iki ay içinde yer alan bu haram aylara ayrı bir değer vermiş ve onların hürmetini ilan etmiştir. Başka bir ifade ile, bu aylarda savaşı haram kılmış ve Bakara suresinin 217. ayetinde de görüldüğü gibi, sevgili Peygamber'ine hitap ederek *"(Ey Muhammed!) Sana, içinde savaş yapılan haram ayı soruyorlar. (Onlara) de ki: Bu ay içinde savaş yapmak büyük suçtur."* buyurmuştur. Yine aynı surenin 197. ayetinde haram ay içinde ifa edilen Hacca işaretle *"Hac (ayları) belli aylardır. Kim o aylarda Haccı (kendine) farz kılarsa, artık Hac esnasında, kadına yaklaşmak, günah işlemek ve kavga etmek yoktur."* buyurmuş, Mâide suresinin 2. ayetinde ise, haram aylara saygı gösterilmesini emretmiştir.

Hazreti Peygamber'in yukarıda zikrettiğimiz hutbesinde yer alan sözlerinden de anlaşılacağı üzere, Allah Teâlâ, bazı ayları olduğu kadar, bazı günleri, geceleri ve yerleri de tazim etmiş ve bunların da diğer gün, gece ve yerlerden ayırt edilerek onlara da saygı gösterilmesini emretmiştir. Mesela Mekke ve civarı, haram belde olarak diğer beldelerden üstün kılındığı gibi, Ramazan ve Hac ayları, Cuma günleri, Zilhicce'nin onuncu günü ve Ramazan ayı içerisindeki Kadir gecesi de diğer ay, gün ve gecelerden üstün kılınmıştır.

İşte, yerlerin ve göklerin yaratılışından bu yana Allah katında geçerli ve sahih olan nizam budur. İbrahim ve İsmail zamanından beri Beyt'in ziyaretinde ve aylara, günlere ve yerlere mütealik diğer hükümlerde uyulan ve uyulması gereken nizam da bundan başkası değildir. O halde, ey insanlar, Allah'ın koyduğu bu nizama uyun ve O'nun haram kıldığı ayları helal sayarak nefislerinize zulmetmeyin. Hangi çeşit haram olursa olsun, onu değiştirmek ve helal saymak, şüphesiz büyük suçtur; fakat Allah Teâlâ'nın özellikle zikrettiği ve hürmetini tazim ettiği şeyleri değiştirerek helal saymak çok daha büyük suçtur. Bu itibarla haram ayların hürmetine saygılı davranın ve bu aylarda birbirinizle savaşmayın; dövüşmeyin.

Ancak şunu da unutmayın ki, karşınızdaki düşmanınız bu ayların hürmetine saygılı davrandığı sürece siz de saygılı davranmak zorundasınız. Fakat düşman size saldırır ve sizinle savaşırsa, siz haram aydır diyerek savaşmaktan kaçınmayın. Bakara suresinin 194. ayetinde de ifade edildiği gibi, *"Haram ay, haram aya bedeldir ve haramlar karşılıklıdır: Kim size tecavüz ederse, siz de onun tecavüz ettiği gibi ona tecavüz edin. Allah'tan sakının ve bilin ki Allah, sakınanlarla beraberdir."*. Binaenaleyh müşrikler size nasıl topluca saldırırlarsa, siz de onlara topluca saldırın ve savaşmaktan çekinmeyin. Aşırı gitmekten de sakının. Allah, şüphesiz, sakınanlarla beraberdir. Bu, tıpkı Mescid-i Haram'da savaşmak gibidir. Mekke ve civarı da haram bölgedir ve bu bölgede de savaşmak haramdır. Fakat düşmanın saldırması halinde ona karşı savaşmaktan başka da çare yoktur. Nitekim Bakara suresinin 190 -191. ayetlerinde bu hususa işaret edilmiş ve şöyle buyurulmuştur: *"(Ey müminler!) Sizinle savaşanlarla Allah yolunda siz de savaşın; fakat aşırı gitmeyin; zira Allah, aşırı gidenleri asla sevmez. Onları bulduğunuz yerde öldürün; sizi çıkardıkları yerden siz de onları çıkarın. Fitne öldürmekten beterdir. Onlar Mescid-i Haram'da sizinle savaşmadıkça, siz de onlarla savaşmayın; eğer sizinle savaşırlarsa, onları öldürün. İşte kafirlerin cezası budur."*.

37 Allah Teâlâ, yaratılıştan bu yana, aya konak yerleri takdir etmek suretiyle bir seneyi nasıl on iki aydan oluşan bir zaman birimi kıldığını ve bu ayların dördünün haram aylar olduğunu zikrederek bu ayların hürmetine saygı gösterilmesini ve onun ihlal edilmemesini emrettikten sonra, bu ayetinde müşriklerin bu ayların yerlerini değiştirmek suretiyle onların hürmetini nasıl ihlal ettiklerini, bunun ise küfrün ileri bir noktası olduğunu açıklamıştır. Filhakika Araplar, İbrahim (as) ve oğlu İsmail (as) soyundan gelmiş olmaları dolayısıyla, onlardan kendilerine intikal eden birtakım örf ve âdetleri de benimsemişler ve asırlar boyu bu örf ve âdetlere uymuşlardır. Bunlardan biri de, haram ayları tanımaları ve Hac için Beyt'i ziyaret etmeye niyetlendiklerinde, Mekke'ye emniyet içinde gelip gitmeleri ve ziyaret işini gönül rahatlığıyla yapabilmeleri için haram aylarda savaştan ve dövüşten uzak kalmaları idi. Ancak aradan uzun zamanın geçmesi ve özellikle geçimlerini savaşla ve yağmacılıkla sağlayan badiye Arabının ardarda üç ay boyunca savaştan ve yağmadan uzak kalması, onlara haram ayların değerini unutturmuş ve kendi gönüllerince onları değiştirmelerine ve böylece ataları İbrahim ve İsmail'in (as) hak yolundan uzaklaşmalarına sebep olmuştur. Haram aylarla ilgili olarak yaptıkları iş, ayet-i kerimede de zikredilen *nesî'*, yani haram ayın tehiri veya ertelenmesi idi. Bunu da, özellikle Muharrem ayının hürmetini kaldırıp, ondan sonra gelen Safer ayını haram ay sayarak yapıyorlar ve böylece haram ayı, bir ay sonraya ertelemiş oluyorlardı. Her ne kadar haram ayların şerî sayısında herhangi bir değişiklik yapılmamış olsa bile, haram olması gereken bir ayı yani Muharrem ayını helal; buna karşılık helal olan Safer ayını da haram kılmış oluyorlar, sonra da bunun, ataları İbrahim'in (as) dini olduğunu ileri sürerek *nesî*'ye şerî bir değer kazandırmaya çalışıyorlardı. İşte Allah Teâlâ, ayet-i kerimesinde, onların bu iddialarını kesinlikle reddetmiş ve *nesî*'in şirklerini ve küfürlerini artıran bir davranış olduğunu bildirmiştir. Zira teşri hakkı, yalnız Allah'a mahsustur. Kim kendi heva ve hevesi istikametinde Allah'ın haram kıldığı bir şeyi helal veya helal kıldığı bir şeyi haram sayar ve buna göre amel ederse, rububiyyetinde O'na şirk koşmuş olur ki, bu da şirkte ve küfürde ileri gitmektir. Bununla hem kendisi sapmış hem de kendisine tabi olan kimseleri saptırmış olur. Hiç şüphesiz, şeytan böylelerinin amellerini kendilerine süslü ve cazip göstermiş, onlar da şeytana tabi olarak Allah'ın vazettiği hükümleri değiştirmişler ve O'na karşı en büyük zulmü işlemişlerdir. Allah, kendisine şirk koşan ve küfürde ileri giden kimseleri elbette doğru yola iletmez. Allah'ın hidayetine nail olanlar ise, ancak iman edenler ve salih amel işleyenlerdir.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ مَا لَكُمْ إِذَا قِيلَ لَكُمُ ٱنفِرُوا۟ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ ٱثَّاقَلْتُمْ إِلَى ٱلْأَرْضِ ۚ أَرَضِيتُم بِٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا مِنَ ٱلْءَاخِرَةِ ۚ فَمَا مَتَٰعُ ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا فِى ٱلْءَاخِرَةِ إِلَّا قَلِيلٌ ﴿٣٨﴾ إِلَّا تَنفِرُوا۟ يُعَذِّبْكُمْ عَذَابًا أَلِيمًا وَيَسْتَبْدِلْ قَوْمًا غَيْرَكُمْ وَلَا تَضُرُّوهُ شَيْـًٔا ۗ وَٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿٣٩﴾ إِلَّا تَنصُرُوهُ فَقَدْ نَصَرَهُ ٱللَّهُ إِذْ أَخْرَجَهُ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ ثَانِىَ ٱثْنَيْنِ إِذْ هُمَا فِى ٱلْغَارِ إِذْ يَقُولُ لِصَٰحِبِهِۦ لَا تَحْزَنْ إِنَّ ٱللَّهَ مَعَنَا ۖ فَأَنزَلَ ٱللَّهُ سَكِينَتَهُۥ عَلَيْهِ وَأَيَّدَهُۥ بِجُنُودٍ لَّمْ تَرَوْهَا وَجَعَلَ كَلِمَةَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ ٱلسُّفْلَىٰ ۚ وَكَلِمَةُ ٱللَّهِ هِىَ ٱلْعُلْيَا ۗ وَٱللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٤٠﴾

[38] Ey iman edenler! Size ne oldu ki, "Allah yolunda savaşa çıkın." denildiği zaman, yere çakılı kaldınız? Ahiret hayatı yerine dünya hayatını mı yeterli gördünüz? Oysa dünya hayatının faydası, Ahirete göre çok azdır.

[39] Eğer savaşa çıkmazsanız, Allah size çok acı bir şekilde azap eder; yerinize başka millet getirir ve siz O'na hiçbir şeyle zarar veremezsiniz. Allah, her şeye kadirdir.

[40] Eğer Muhammed'e yardım etmezseniz, Allah, elbette ona yardım edecektir. Nitekim kafirler, iki kişiden biri olarak onu (Mekke'den) çıkardığında, her ikisi de mağarada iken arkadaşına: "Üzülme, Allah bizimle beraberdir." demişti. İşte Allah o zaman, ona sekinetini indirmiş (ona soğukkanlılık vermiş) ve görmediğiniz askerlerle onu desteklemiş ve küfredenlerin sözünü de alçaltmıştı. Zira yüce olan, ancak Allah'ın sözüdür. Allah, Aziz'dir, hikmet sahibidir.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, Yahudi ve Hıristiyanların hallerinden bahisle hahamlarını, rahiplerini, Üzeyr'i ve Mesih'i Allah'ın oğulları sayarak onları nasıl kendilerine Rab edindiklerini, buna karşılık hahamların ve rahiplerin, nasıl halkın mallarını haksız yere yediklerini ve halkı Allah'ın yolundan saptırdıklarını açıklayarak Müslümanlara, Allah'a ve Ahiret gününe iman etmeyen, Allah'ın ve Resulünün haram kıldığını haram saymayan ve Allah'ın hak dinini din edinmeyen bu kafirlerle, boyun eğip fidye verinceye kadar savaşmalarını emrettikten, sonra da sözü müşriklere getirerek bunların da, Allah'ın haram kıldığı ayların yerlerini değiştirerek kendi keyiflerine göre haram olan ayı helal, helal olan ayı da haram kılmak suretiyle küfürde aşırı gittiklerini ve onlarla da onların savaştıkları gibi savaşmalarını emrettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde Hazreti Peygamber'in Şam tarafında Bizans ordusuna ve onlara tabi olan Hıristiyan Araplara karşı başlattığı Tebük seferine katılmak istemeyen bazı Müslümanları bu çirkin davranışlarından dolayı azarlamış ve bunda israr ettikleri takdirde, başlarına gelecek büyük musibetle tehdit etmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[38] Ey iman edenler! Size ne oldu ki, "Allah yolunda savaşa çıkın." denildiği zaman, yere çakılıp kaldınız? Ahiret hayatı yerine dünya hayatını mı yeterli gördünüz? Oysa dünya hayatının faydası, Ahiret'e göre çok azdır.

[39] Eğer savaşa çıkmazsanız, Allah size çok acı bir şekilde azap eder; yerinize başka millet getirir ve siz O'na hiçbir şeyle zarar veremezsiniz. Allah, her şeye kadirdir.

[40] Eğer Muhammed'e yardım etmezseniz, Allah elbette ona yardım edecektir. Nitekim kafirler, iki kişiden biri olarak onu (Mekke'den) çıkardığında, her ikisi de mağarada iken arkadaşına: "Üzülme, Allah bizimle beraberdir." demişti. İşte Allah o zaman, ona sekinetini indirmiş (ona soğukkanlılık vermiş) ve görmediğiniz askerlerle onu desteklemiş ve küfredenlerin sözünü de alçaltmıştı. Zira yüce olan, ancak Allah'ın sözüdür. Allah, Aziz'dir, hikmet sahibidir.

38 Bu surenin girişinde de açıkladığımız gibi, İslam'ın Arap Yarımadası'nda süratle yayılması ve Müslümanların gerek sayı gerekse kuvvet yönünden giderek artması, müşrik Arapları olduğu kadar Yahudi ve Hıristiyanları da endişelendiriyor ve bu ilerleyişi önlemek için çareler aramaya sevkediyordu. Bizans ordusunun İran'a karşı kazandığı zafer onlar için, Müslümanlara karşı da kazanacakları bir zaferin müjdecisi olmuş ve bu maksatla Hıristiyan Araplara, savaş hazırlığı yapmaları için talimatlar vermeye başlamışlardı. Medine'de Hıristiyanların bu davranışları duyulunca, Müslümanlar arasında büyük bir hiddet ve teessüre yol açmış, onların bu tahrik ve teşviklerini önlemek için de, Suriye tarafına bir sefer hazırlığına girişmekten başka bir çare de bulunamamıştı. Sefer hazırlığına başlandığında, her zaman olduğu gibi, çeşitli sebepler ileri sürerek bu sefere de katılmak istemeyenler vardı. Bunlar ağır davranıyorlar, aile durumlarını bahane ederek birtakım mazeretler ileri sürüyorlardı. Seferin Suriye tarafına ve Bizans'a karşı yapılacağını öğrenince de: İran'a galip gelmiş bir düşmana nasıl karşı çıkılır? Muhammed, Bizans'ın ne olduğunu hiç bilmiyor mu? diyerek halkı da bu sefere karşı çıkmaya teşvik ediyorlardı. Tabii bunlar, önce müşrikler safında yer alan; fakat İslam'ın ve Müslümanların kuvvetlendiğini görünce, menfeatlerinin Müslümanlar tarafında olduğunu anlayarak küfürlerini içlerinde gizleyip sureta Müslüman olan münafıklardan başkası değildi. Bu surenin 81. ayetinde de açıklandığı gibi, bunlar, *"Allah yolunda, mallarıyla ve canlarıyla cihad etmeyi hoş görmeyerek, sıcakta savaşa çıkmayın, derler. (Ey Muhammed! Onlara) de ki: Cehennem ateşi daha sıcaktır. Keşke bunu anlamış olsalardı."*.

Münafıkların bütün engellemelerine ve halkı seferden caydırmak istemelerine rağmen, Hazreti Peygamber, 30 bin kişilik bir kuvvetle, şanlı ve heyecanlı bir hava içerisinde Suriye tarafına harekete geçmiştir. Kadınlar evlerin damlarına çıkmış, orduyu teşyi ve teşvik ediyorlardı. Ne var ki çölde, sıcağın ve susuzluğun yol açtığı sıkıntıyı, iman aşkının verdiği heyecanla unutan ordu, Medine ile Şam arasındaki yarıyolda bulunan Tebük mevkiine geldiği zaman, savaşacak hiçbir Bizanslı bulamadı. Zira Bizans ordusu, Müslümanların 30 bin kişilik kuvvetli bir orduyla geldiklerini öğrenince, içerlere çekilip kalelerine kapanmıştı. Hazreti Peygamber ve ordusu, Tebük'te onbeş yirmi gün kadar kalmış ve bu süre içerisinde, Bizans ordusunu sindirmiş olmanın civar beylikler üzerinde bıraktığı büyük tesirle çeşitli antlaşmalar yapmıştır. Bu beylikler Hazreti Peygamber'e cizye ödemeyi kabul etmişler, Hazreti Peygamber de onlara ahitnameler vermiştir. Bu ahitnamelerde onlara serbestçe ticaret yapma hakkı tanınmış, kervanlarına hiçbir surette dokunulmayacağı hususunda güvence verilmiştir. Nihayet Tebük'te daha fazla kalmaya gerek bulunmadığına karar verilerek Medine'ye geri dönülmüştür.

İşte bu ayet-i kerime ile Allah Teâlâ, daha çok çeşitli bahanelerle Tebük seferine katılmak istemeyen aralarında münafıkların da bulunduğu Müslümanları kastederek, fakat bir uyarı ve terbiyevi özelliği dolayısıyla bütün müminlere hitap ederek önce onları, Hazreti Peygamber'in cihad davetine katılmakta ağır davranmalarına ve adeta yerlerinde çakılıp kalmalarına sevkeden sebepleri soruşturarak azarlamış, sonra da bu davranışlarını sürdürdükleri takdirde onları en şiddetli azap ile tehdit etmiştir. Bu manada buyurmuştur ki:

Ey müminler! Ey Allah'a ve Resulüne iman edenler! Sahip olduğunuz bu imanı sarsacak derecede sizi, evinizdeki rahatınızı bozarak Peygamber'in Allah yolunda cihad davetine icabet etmekten alıkoyan şey nedir? Sizin bu davranışınız, sahip olduğunuz imanla asla uyuşmamaktadır. Zira imanın bir manası, Peygamber'e itaat ederek Allah yolunda canınızı ve malınızı feda etmektir. Nitekim Hucurât suresinin 15. ayetinde bu hususa işaret edilerek denilmiştir ki: *"Asıl müminler, Allah'a ve Resulüne inanıp hiç şüphe etmeyenler ve Allah yolunda mallarıyla canlarıyla cihad edenlerdir. İşte imanlarında sadık olanlar bunlardır."*. İmanla ilgili gerçek bu olduğu halde siz, sizi ve dininizi ortadan kaldırmak için silahlanan ve üzerinize gelmekte olan Rumlara karşı sizi cihada davet ederek nefsinizi ve dininizi korumanızı isteyen Peygamber'inize kulak asmıyor ve yerinizden kıpırdamak istemiyorsunuz. Yoksa siz, Ahiret hayatının ebedi nimet ve mutluluklarına karşılık, dünyanın değersiz geçici zevklerini mi tercih ediyorsunuz? Ahiret hayatının sonu hiç gelmeyecek olan eşsiz nimetleriyle dünyanın bir anlık nimetleri arasında mukayese bile yapamazsınız. Eğer böyle bir mukayeseye kalkışacak olursanız, dünya nimetlerinin, Ahiret nimetleri karşısında hiçbir değeri olmadığını kolayca anlarsınız. Müslim (*Sahih*, IV. 2193) tarafından nakledilen bir hadisinde de Hazreti Peygamber bu konuyla ilgili olarak şöyle buyurmuştur: "Allah'a yemin ederim ki, Ahirete nisbetle dünya, herhangi birinizin şu parmağını denize daldırışı gibidir. (Deniz suyunda ıslanan) o parmak ne kadar ıslaklıkla döner, bir düşünsün. (Hadisin ravisi bunu naklederken şehadet parmağıyla da işaret etmiştir).". Hadis-i şeriften da anlaşıldığı gibi, dünya nimetlerinin Ahiret nimetleri karşısındaki değeri, deniz suları karşısında, o sulara sokulan bir parmağın o sulardan aldığı ıslaklığın değeri kadardır. O halde hangi akıl sahibi, parmağa yapışan ve bir süre sonra kuruyup gidecek olan bu ıslaklığı, denizlerin hiç bitip tükenmek bilmeyen suyuna tercih eder?

Aralarında cihada çıkmak istemeyen münafıklar bulunsa bile, diğer bazı müminlerin de, Allah yolunda cihada çıkmak hususunda ağır davranmalarına, yahut isteksiz olmalarına yol açan başka sebepler de yok değildi. Mekke'nin fethini müteakip müşrik Hevazin ve Sakif kabilelerinin Hazreti Peygamber'e karşı direnmeleri üzerine bu kabilelerle yapılan Huneyn Savaşı, bu savaşın ardından bozguna uğrayan kabilelerin Taif'e sığınıp şehrin kapılarını kapatmaları üzerine gerçekleştirilen Taif kuşatması, kuşatmanın kaldırılmasından sonra Suriye tarafında bulunan Bizans ordusunun Müslümanlara saldırmak için hazırlandıkları yolunda yayılan haberler üzerine Hazreti Peygamber'in Tebük seferi için hazırlık yapılmasını emretmesi, birbiri arkasına cereyan eden hzdiselerdi ve bu hadiselerin, bazı Müslümanlar üzerinde yorgunluk ve bıkkınlık yaratmış olması mümkündü. Sıcaklar iyice bastırmış ve kuraklık son haddine ulaşmıştı. Medine'de meyvelerin olgunlaştığı bir sırada, Medine ile Şam arasında uzun süren susuz bir çöl geçilecek ve bu çölün bitiminde Îran'a karşı zafer kazanmış kalabalık bir Bizans ordusu ile karşılaşılacaktı. Bütün bunlar, imanı henüz kemal mertebesine ermemiş olan Müslümanların gözlerini korkutuyor ve cihada çıkmamak için çeşitli bahaneler ileri sürmelerine yol açıyordu. Allah Teâlâ, onları bu davranışları yüzünden azarladıktan sonra, bunu takip eden ayetlerinde bu direnişlerini sürdürdükleri takdirde onları en şiddetli azap ile tehdit etmiş ve şöyle buyurmuştur:

39 Ey müminler! Sahip olduğunuz imanın tabii bir gereği olarak, Peygamber'in sizi davet ettiği cihada çıkmanız gerekirken, çeşitli bahaneler ileri sürerek çıkmaz ve ondan kaçarsanız, Allah, bu dünyada düşmanınızı başınıza musallat eder de onun eliyle sizi mağlup duruma düşürür ve en şiddetli azabı tattırarak sizi helak eder; sonra da sizin yerinize, Peygamber'ine sizden daha itaatlı

başka bir kavim getirerek o kavim eliyle sizin yapamadığınızı yapar ve dinini diğer bütün dinlere üstün kılar. Zira Allah, hem Peygamber'ine zafer vaadetmiş hem de dinini bütün dinlere üstün kılacağını açık ve kesin bir şekilde haber vermiştir. O, vaadinden hiçbir surette dönmez. Bu itibarla O'nun vaadi haktır ve her neyi haber vermişse o mutlaka gerçekleşir. Bu, Onun kendi nefsini ve dinini korumayan ve korumaktan kaçınan milletler hakkındaki değişmeyen sünnetidir. Nitekim daha önceleri de düşmanları eliyle en şiddetli azabı tatmış ve helak olmuş sayısını ancak Allah'ın bildiği birçok kavim gelip geçmiştir ve bu kavimler, Peygamberler'inin cihad davetine icabet etmedikleri için aynı akibete maruz kalarak yeryüzünden silinip gitmişlerdir. Onlar nasıl Allah'ın kendileri hakkındaki hükmünü değiştirmeye ve üzerlerine gelen bu acı akibetten kendilerini kurtarmaya muvaffak olamamışlarsa, siz de bu akibetten kendinizi asla kurtaramazsınız. Şunu da unutmayın ki siz, cihad davetine karşı ağır davranmakla, yahut cihada çıkmamakla Allah'a asla zarar veremezsiniz. Fakat O, siz olmadan da gerek Peygamber'ine yardım ederek onu zafere ulaştırmaya ve gerekse sizi dilediği azap ile helak ederek yerinize başka bir kavmi getirmeye kadirdir; hiçbir şeyle O'nu yapmak istediği şeyde aciz bırakamaz ve hiçbir surette O'na engel olamazsınız. O her şeye kadirdir.

40 Eğer siz, Allah'ın Resulü ile cihada çıkmaz ve ona dininin zaferi için yardım etmezseniz, Allah ona elbette yardım edecektir. Nitekim Hicret sırasında da ona yardım etmiş ve onu öldürmek için peşine düşen müşriklerin kötülüğünden korumuştu. Hicret'te Mekke'den en yakın arkadaşı Ebû Bekr ile birlikte çıktıkları zaman, kendilerini takip eden müşriklerden kurtulmak ve onların geri dönmelerini sağlamak için yol üzerinde bulunan bir mağaraya sığınmışlar ve orada üç gün kapalı kalmışlardı. Onlar mağarada iken, mağara kapısına kadar gelen ve içeri girmelerine ramak kalan müşrikler, Allah'ın Peygamberi'ne olan ihsanı ile mağaraya girmekten vazgeçmişler ve oradan uzaklaşmışlardı. Müşriklerin mağara girişine kadar geldiklerini gören Ebû Bekr, onların içeri girmeleri halinde Hazreti Peygamber'i görüp ona kötülük yapmalarından korkmuş ve bu yüzden büyük bir endişeye kapılmıştı. Fakat Hazreti Peygamber onu teselli etmiş ve "Korkma; Allah bizimledir." demişti. Buhârî (*Sahih*, V. 204) ve Müslim (*Sahih*, IV. 1854)'in Enes İbn Mâlik'ten de naklettikleri gibi, Ebû Bekr es-Sıddık, mağaranın girişinde müşriklerin ayaklarını görünce, "Ya Rasulallah! Bunlardan biri eğilip de ayaklarına baksa, bizi hiç şüphesiz ayaklarının altında görecektir." deyince Resulullah (sas.): "Ya Ebâ Bekr! Üçüncüleri Allah olan iki kişiyi sen ne zannediyorsun?" demişti. İşte o zaman Allah ona sekinetini ihsan ederek huzur ve güven vermiş, Bedir, Ahzâb ve Uhud günlerinde olduğu gibi, meleklerini göndermiş, görünmeyen o gizli güçlerle onu desteklemişti. Bundan sonra da müşriklerin şirk üzerindeki ittifakları bozulup hezimete uğramışlar, İslam'a ve Müslümanlara zarar verebilecek bir güç olmaktan çıkmışlardır. Zira yeryüzünde hâkim olması gereken yegane güç Allah'ın kelimesidir; başka bir ifade ile *kelime-i tevhid*'dir. Buhârî (*Sahih*, I. 40; VIII. 189) ve Müslim (*Sahih*, III. 1513)'in Ebû Musa el-Eş'arî'den naklettiklerine göre bir adam, Hazreti Peygamber'e "Ya Resulallah! kahramanlık için, hamiyyet için, yahut riya için yapılan savaşın hangisi Allah yolundadır?" diye sorduğunda, Hazreti Peygamber: "Kim Allah'ın kelimesi yüksek olsun diye savaşırsa, onun savaşı Allah yolundadır." buyurmuştur. Zira yegane Aziz ve Hakim olan Allah'tır; her işin galibi ve her şeyi bir hikmete göre yapan yalnız O'dur.

Allah Teâlâ'nın, sekinetini indirmesi veya kalbine huzur ve güven vermesi ile ilgili olarak ayet-i kerimede yer alan beyanının muhatabı hakkında müfessirler iki farklı görüş ileri sürmüşlerdir. Birincisi, kaynağı İbn Abbas olan görüştür ki, bu görüşe göre kalbine sekinet indirilen kimse Hazreti Peygamber değil, onun yol arkadaşı Ebû Bekr

es-Sıddık'tır. Zira ayet-i kerimenin de delalet ettiği gibi, müşriklerin mağara girişine kadar gelmelerinden büyük bir endişeye ve korkuya kapılan ve dolayısıyla teselli edilmeye muhtaç ola kimse de o idi. Nitekim Hazreti Peygamber, onun bu endişesini ve korkusunu görmüş ve "Korkma; Allah bizimledir." diyerek onu teselli etmeye çalışmış; daha sonra da Allah Teâlâ ona huzur ve güven vermiş ve korkusunu gidermiştir. Bu konuda ileri sürülen ikinci görüş ise, müfessirlerin çoğunluğunca kabul edilen ve meşhur olan görüştür ki bu da, sekinetin Hazreti Peygamber'e indirilmiş olmasıdır. Zira Hazreti Peygamber'in, yol arkadaşı Ebû Bekr'i teskin ve teselli etmeye çalışması, ona yeniden sekinet indirilmesine, kalbine huzur ve güven verilmesine engel değildir. Nitekim Rabbi onun kalbine sekinetini indirdiği gibi, müşriklerin mağaraya girmelerine engel olacak gizli güçler veya melekler de göndererek onu teyit etmiş ve böylece tevhid kelimesinin yücelmesini, buna karşılık şirk kelimesinin de hezimete uğramasını sağlamıştır. Çünkü Aziz ve Hakim olan yalnız Allah Teâlâ'dır ve O, her şeye kadirdir.

اِنْفِرُوا خِفَافًا وَثِقَالًا وَجَاهِدُوا بِاَمْوَالِكُمْ وَاَنْفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ ذٰلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٤١﴾

[41] (Ey müminler! Genç ihtiyar) hafif ağır, hep birden savaşa çıkın; mallarınızla ve canlarınızla Allah yolunda cihad edin. Eğer bilirseniz, bu sizin için daha hayırlıdır.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, Hazreti Peygamber'in, İran ordusunu mağlup ederek Müslümanlara karşı sefer hazırlığı yapmaya başladıkları söylenen Bizans ordusuna engel olmak ve onlar harekete geçmeden önce onlara baskın yapmak üzere genel seferberlik ilan ettiğini; ancak içlerinde çoğu münafık olan bazı Müslümanların çeşitli sebepler veya bahaneler ileri sürerek bu sefere isteksiz baktıklarını, hazırlık yapmakta ağır davranıp savaşa katılmak istemediklerini açıkladıktan sonra, bunları, Hazreti Peygamber'in cihad davetine icabet etmemeleri halinde, üzerlerine gönderilecek azılı bir kavim eliyle azapa uğratılıp helak edilebileceklerini ve Allah'ın dinini bütün dinlere üstün kılmak için yine de Peygamber'ine yardım edeceğini, bunları yapmaya da kadir olduğunu hatırlatarak onları en şiddetli bir dil ile tehdit ettikten sonra, yukarıdaki ayetinde, Müslümanlara her ne halde olurlarsa olsunlar, Peygamber'in davetine icabet etmelerini ve Tebük seferine katılmalarını emretmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[41] (Ey müminler! Genç ihtiyar) hafif ağır, hep birden savaşa çıkın; mallarınızla ve canlarınızla Allah yolunda cihad edin. Eğer bilirseniz, bu sizin için daha hayırlıdır.

41 Ey Allah'a ve Peygamber'ine iman etmiş olan Müslümanlar! Genç veya ihtiyar, zayıf veya şişman, az veya çok, silahlı veya silahsız, durumunuz her ne olursa olsun, mallarınızı ve canlarınızı ortaya koyarak topluca cihada çıkın. Zira cihad için sefer ilan edildiği zaman, bütün Müslümanların bu sefere katılmaları üzerlerine vaciptir. Sefere katılmamak için ileri sürülecek her sebep, Allah yolunda cihaddan kaçmak için ileri sürülen birer bahanedir ve sizi haklı gösterecek hiçbir yanı yoktur. Bu itibarla, cihada çıkmamanız halinde başınıza gelecek kötü akibete düşmemek için Peygamber'inizin davetine icabet edin ve şunu da unutmayın ki mallarınızı cihad için Allah yolunda sarfetmeniz ve canlarınızı aynı maksatla ortaya koymanız, sizin için hem dünyada hem de Ahiret'te elde edeceğiniz en hayırlı kazançtır.

Allah Teâlâ, ayet-i kerimenin de delalet ettiği gibi, hitabın genellikle cihaddan kaçma yolları arayan münafıklara ve kalplerine imanın henüz tam olarak yerleşmemiş olduğu Müslümanlara yönelik olması dolayısıyla, bir müminin cihada çıkmasına engel olabilecek gerçek manada hiçbir özür zikretmemiş, her ne olursa olsun bütün Müslümanların topyekun cihada çıkmalarını emretmiştir. Oysa Müslümanlar arasında, ne fizikî yönden ne de mali yönden cihada çıkmaları, yahut cihada çıkanlara mali destek sağlamaları mümkün olmayan kimseler vardı ve cihadın bunlar üzerine de vacip olduğunu ileri sürmek mümkün değildi. Mesela düz yolda bile yürümekten aciz olan bir âmâ, yahut bir kötürüm, hastalıktan kımıldayamayacak duruma düşmüş bir insan veya bir yaşlı, cihada çıkmayı ve Allah'ın rızasını kazanmayı ne kadar arzu ederse etsin bu gibi insanlar, durumları cihada çıkmaya imkan vermediği takdirde elbette özür sahibidirler ve cihadın bunlara da vacip olduğunu ileri sürmek elbette mümkün değildir. Bununla beraber, kalpleri iman ile aydınlanmış olan müminler, ayet-i kerimenin zahirine göre amel etmekte hiçbir tereddüt göstermemişlerdir. Müfessirlerin naklettiklerine göre, âmâ İbn Ummi Mektûm, bu ayet nazil olunca, Hazreti Peygamber'e "Ya Resulallah, benim de cihada çıkmam gerekir mi?" diye sorduğu zaman, Hazreti Peygamber, "sen ya hafîfsin, ya da ağır." demiş, bunun üzerine iki gözü de görmeyen İbn Ummi Mektûm, silahını kuşanmış ve Hazreti Peygamber'in önünde beklemeye başlamıştır. Ne var ki Allah Teâlâ, Nûr suresinin *"Ne köre, ne topala ve ne de hastaya (cihada çıkmamalarında) bir vebal yoktur..."* mealindeki 61. ayetini indirmiş ve böylece onu ve onun gibi olanları cihada çıkmaktan alıkoymuştur.

İbn Ummi Mektûm'un benzer davranışını başka Müslümanlarda da görmek mümkündür. Bedir Savaşı'ndan başlayarak Hazreti Peygamber'in bütün savaşlarına katılan ve İstanbul muhasarasında şehit düşen Ebû Eyyûb el-Ensârî de: "Allah, *Ey müminler! hafif veya ağır, topluca savaşa çıkın...* buyurdu; ben de kendimi ya hafif ya ağır hissediyorum " diyerek hiçbir savaştan geri kalmamıştır. Benzer bir hadise, Ebû Râşid el-Hubrânî tarafından anlatılmıştır. El-Harrânî demiştir ki: "Resulullah (sas.)'in süvarisi Mikdâd İbnu'l-Esved'i Hımıs'ta sarraf sandıklarından birinin üzerinde otururken buldum. İriliği dolayısıyla vücudu sandıktan taşmıştı. Savaşa katılmak istiyordu. Ona, Allah seni mazur görür, dedim. O ise, bana şu cevabı verdi: Bize *"Hafif veya ağır, topluca savaşa çıkın."* diyen Tevbe suresi geldi.".

Yukarıda da işaret ettiğimiz gibi, ayeti- kerimenin zahiri, hiçbir ayırım yapmadan *"Mallarınızla ve canlarınızla Allah yolunda cihad edin."* emriyle cihadı bütün Müslümanlara farz kılmış ve onları, Allah'ın rızasını kazanmak için mallarını ve canlarını O'nun yolunda feda etmeye teşvik etmiştir. Zira bu, hem dünyada hem de Ahiret'te müminler için çok daha hayırlıdır. Nitekim Hazreti Peygamber de, Buhârî (*Sahih,* VIII. 188, 190) ve Müslim (*Sahih,* III. 1496) tarafından Ebû Hureyre tarikiyle nakledilen bir hadisinde "Allah, kendi yolunda cihad eden kimseyi, evinden sadece Allah yolunda cihad etmek ve Allah'ın kelimesini tasdîk etmek için çıkmış olması dolayısıyla cennete sokmayı, yahut kazandığı sevap veya ganimetle içinden çıktığı evine döndürmeyi tekeffül etmiştir." buyurmuştur. Müslümanlar da, Allah Teâlâ'nın cihadla ilgili bu emrini genel manasıyla anlamışlar, genç olsun yaşlı olsun, hasta olsun sağlam olsun, fakir olsun zengin olsun, hepsi de Allah yolunda savaşmak için her an hazır vaziyette Hazreti Peygamber'den gelecek işareti beklemiştir. Ancak yine yukarıda belirttiğimiz gibi, ayet-i kerimenin asıl muhatabı çeşitli bahanelerle savaşa katılmaktan kaçan münafıklar ve imanı zayıf Müslümanlar olduğu için, herhangi bir ayırım yapmadan onları önce şiddetli bir azap ile tehdit ederek uyarmış, sonra da onlara topluca savaşa ketılmalarını emretmiştir. Nitekim bu emrin müminler tarafından genel manada anla-

şılması ve hiç savaşa çıkamayacak derecede zayıf, hasta veya kötürüm olan müminlerin de savaş için harekete geçmeleri üzerine, Allah Teâlâ bu emri tahsis etmiş ve yine bu surenin 91. ayetinde *"Zayıflara, hastalara ve infak edecek bir şey bulamayanlara, Allah ve Resulü için nasihat etmeleri şartıyla (savaşa çıkmamalarında) bir mahzur yoktur..."* buyurmuştur. Her ne kadar bu ayet-i kerime ile, topluca cihada çıkmakla ilgili olarak gelen emrin neshedildiği bazı müfessirlerce ileri sürülmüşse de cihadın, herhangi bir düşman saldırısı karşısında İslam'ı ve İslam ülkesini korumak için takatları nisbetinde bütün Müslümanlara farz-ı ayn olarak daima baki kaldığı bir gerçektir ve nesh keyfiyeti bahis konusu değildir.

لَوْ كَانَ عَرَضاً قَرِيباً وَسَفَراً قَاصِداً لَاتَّبَعُوكَ وَلٰكِنْ بَعُدَتْ عَلَيْهِمُ الشُّقَّةُ ۚ وَسَيَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ لَوِ
اسْتَطَعْنَا لَخَرَجْنَا مَعَكُمْ ۚ يُهْلِكُونَ اَنْفُسَهُمْ ۚ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ اِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿٤٢﴾ عَفَا اللّٰهُ عَنْكَ ۖ لِمَ اَذِنْتَ
لَهُمْ حَتّٰى يَتَبَيَّنَ لَكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَتَعْلَمَ الْكَاذِبِينَ ﴿٤٣﴾ لَا يَسْتَاْذِنُكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ
الْاٰخِرِ اَنْ يُجَاهِدُوا بِاَمْوَالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْ ۗ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ بِالْمُتَّقِينَ ﴿٤٤﴾ اِنَّمَا يَسْتَاْذِنُكَ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ
وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَارْتَابَتْ قُلُوبُهُمْ فَهُمْ فِي رَيْبِهِمْ يَتَرَدَّدُونَ ﴿٤٥﴾

42 Eğer (davet olundukları şey) yakın bir menfaat ve vasat bir sefer olsaydı, sana uyarlardı. Fakat meşakkatli yol onlara uzak geldi. Bununla beraber, yine de Allah'a yemin edecekler ve "Eğer gücümüz yetseydi, sizinle birlikte (savaşa) çıkardık." diyeceklerdir. Böylece onlar, kendilerini helake sürüklemişlerdir. Halbuki Allah bilmektedir ki onlar, (yeminlerine rağmen) yalancıdırlar.

43 Allah seni affetsin; doğru söyleyenler sence belli olmadan ve yalancıları bilmeden onlara niçin izin verdin.

44 Zira Allah'a ve Ahiret gününe iman edenler, mallarıyle ve canlarıyle cihad etmek hususunda senden izin istemezler. Allah, sakınanları hakkıyla bilendir.

45 Senden ancak Allah'a ve Ahiret gününe inanmayanlar ve kalpleri şüpheye düşüp şüpheleri içinde bocalayıp duranlar izin isterler.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, Tebük Gazvesi'ne katılmak istemeyen ve bu maksatla ağırdan alan ve çeşitli bahaneler ileri sürerek mazeret beyan etmeye çalışan münafıkları, şiddetli bir azap ile korkutup yerlerine kendilerini helak edecek başka bir kavim getirmekle tehdit, müminleri de Allah yolunda cihada teşvik ettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde bütün tehditlere rağmen, bazı kimselerin aynı bahanelere dayanarak ve özellikle de sefere katılmamak için Hazreti Peygamber'den izin talebinde bulunarak yine de cihaddan geri kaldıklarını açıklamış, onlara izin vermesi dolayısıyla de sevgili Peygamber'ini azarlamıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

42 Eğer (davet olundukları şey) yakın bir menfaat ve vasat bir sefer olsaydı, sana uyarlardı. Fakat meşakkatli yol onlara uzak geldi. Bununla beraber, yine de Allah'a yemin edecekler ve "Eğer gücümüz yetseydi, sizinle birlikte (savaşa) çıkardık." diyeceklerdir. Böylece onlar, kendilerini helake sürük-

lemişlerdir. Halbuki Allah bilmektedir ki onlar, (yeminlerine rağmen) yalancıdırlar.

42 Allah Teâlâ bu ayetinde, "Eğer bu sefer, tehlikesi olmayan ve ucunda bol maddi kazancı bulunan bir sefer olsaydı, senin davetine icabet ederler ve bu sefere katılmaktan asla geri kalmazlardı." buyurarak çeşitli bahanelerle Tebük Gazvesi'ne katılmayan münafıkların belirgin sıfatlarından birini açıklamıştır. Ayrıca ayet-i kerimeden şu husus da açık bir şekilde anlaşılmıştır ki gerçek müminler, Hazreti Peygamber'in arkasında Tebük seferine çıktıkları zaman, Müslüman olduklarını söyleyen, fakat Müslümanlıkları sadece lafta kalan ve aslında münafık olan bir grup bu sefere katılmamış ve Medine'de oturmuştur. Sefere katılmamalarının başlıca sebebi ise, yine ayet-i kerimede açıklandığı üzere Medine ile Şam arasındaki uzun ve meşakkatli çöl yolunun yakıcı güneş altında katedilecek olması ve bu yolun sonunda ise, kuvvetli İran ordusunu mağlup etmiş daha kuvvetli bir ordunun yani Bizans ordusunun kendilerini beklemesi idi. Bu orduya karşı savaşıp galip gelmek, sonra da ele geçirilmiş bol ganimetle geri dönmek onlara göre boş bir hayalden ibaret idi. İşte münafıklar bu düşünce ile sefere katılmak istemiyorlar ve tabiatıyla bu düşüncelerini açıklamak yerine başka bahaneler ileri sürüyorlar ve mesela "Hastayım, gücüm yok; ayaklarım tutmuyor; gözlerim iyi görmüyor; özürlüyüm; eğer böyle bir mazeretim olmasaydı Hazreti Peygamber'in safında savaşa katılmaktan hiç geri kalırmıydım." gibi birtakım mazeretlere sığınıyorlar; sonra da kendilerine inandırmak için yemin ediyorlardı. Fakat bütün hayatları yalana dayanan münafıkların bu yeminleri de yalandı ve Allah Teâlâ bunu elbette biliyordu.

[43] Allah seni affetsin; doğru söyleyenler sence belli olmadan ve yalancıları bilmeden onlara niçin izin verdin.

[44] Zira Allah'a ve Ahiret gününe iman edenler, mallarıyla ve canlarıyla cihad etmek hususunda senden izin istemezler. Allah, sakınanları hakkıyla bilendir.

[45] Senden ancak Allah'a ve Ahiret gününe inanmayanlar ve kalpleri şüpheye düşüp şüpheleri içinde bocalayıp duranlar izin isterler.

43 Münafıkların bir kısmı da, doğrudan doğruya Hazreti Peygamber'e başvuruyor ve sefere katılmamak için yemin ile teyit ettikleri benzer mazeretlerden birine yapışarak izin talebinde bulunuyorlardı. Ayet-i kerimede Allah Teâlâ'nın Peygamber'ine hitapen *"Allah seni affetsin; onlara niçin izin verdin?"* buyurması da, bunların, Hazreti Peygamber'den izin alarak sefere katılmadıklarını gösterir. Ne var ki Hazreti Peygamber'in onlara izin vermesi, Rabbinin kendisini itabına sebep olmuş ve Allah Teâlâ, *"Allah seni affetsin; doğru söyleyenler sence belli olmadan ve yalancıları bilmeden onlara niçin izin verdin?"* buyurarak sevgili Peygamber'ini azarlamıştır.

Hazreti Peygamber'in Rabbi tarafından itaba uğraması veya azarlanması, onun ictihadında hata yapması dolayısıyladır. Bu da göstermektedir ki, Hazreti Peygamber de bazen içtihadlarında hata yapabilmektedir. Nitekim onun devrinde teşri'in *İlahî vahiy* ve *nebevi içtihad* olmak üzere başlıca iki kaynağı vardı. Hazreti Peygamber'in birinci kaynağa göre vazolunan ahkâma nisbetle vazifesi, kendisine inzal olunanları tam olarak insanlara tebliğ etmekti. Nitekim Allah Teâlâ, bununla ilgili olarak Mâide suresinin 67. ayetinde *"Ey Peygamber! Rabbinden sana indirileni tablîğ et. Eğer bunu yapmazsan, Rabbinin Peygamberliğini tebliğ etmemiş olursun..."*, Nahl suresinin 44. ayetinde de *"...Sana, insanlara, kendilerine indirileni açıklayasın diye zikr (Kur'an)'i indirdik. Belki onlar da düşünürler.."* buyurmuştur.

Hazreti Peygamber'in ikinci kaynağa nisbetle olan vazifesi ise, bazen İlahî ilhamın ifadesi bazen

de maslahatın ve teşri ruhunun gerektirdiği hüküm için içtihadda bulunmaktır. Allah Teâlâ'nın Hazreti Peygamber'e ilham ettiği içtihadî ahkâm, aslında İlahî ahkâmdan başka bir şey değildir ve Hazreti Peygamber'in, Kur'an ahkâmı gibi, bunları da söz ve fiilleriyle tabir etmekten başka bir tasarrufu yoktur. Allah Teâlâ'nın ilham etmediği, fakat Hazreti Peygamber'in tetkik ve takdiri neticesi sadır olan diğer içtihadi ahkâm ise, bütün söz ve manalarıyla ahkâm-ı nebevidir. Ancak bu ahkâmdan doğru olanlar, Allah Teâlâ tarafından tasvip edilmiş, hatalı olanlar ise yine O'nun tarafından tashih olunmuştur. İşte, özür beyan ederek Tebük Gazvesi'ne iştirak etmek istemeyenlere Hazreti Peygamber'in izin vermesiyle ilgili olan hükmü, onun hatalı olan bu içtihadlarındandır ve Allah Teâlâ *"Allah seni affetsin; doğru söyleyenler sence belli olmadan ve yalancıları bilmeden (seferden geri kalmak isteyenlere) niçin izin verdin?"* buyurarak onun bu hatasını açık bir şekilde ortaya koymuştur.

Bunun başka bir örneği, Bedir esirleriyle ilgili bir fidye meselesidir. Bedir Gazvesi'nde Müslümanların eline 70 esir düşmüştü. Bu sıralarda esirlerle ilgili herhangi bir hüküm de vazedilmiş değildi. Hazreti Peygamber, bu esirlere ne yapmak lazım geldiği hakkında bazı ashabıyla istişare etmiş, sonra içtihadda bulunmuştu. İstişare ettiği sahabilerden Ebû Bekr es-Sıddık, esirlerden fidye alınmasını tavsiye etmiş ve görüşlerini şöyle açıklamıştı: "Bunlar senin kavmin ve ehlinden olan kimseler.. Onları muhafaza et; belki Allah onların tövbelerini kabul eder. Onlardan ashabını kuvvetlendirecek fidye al.". Ömer İbnu'l-Hattâb ise, onlardan fidye kabul edilmemesini, hepsinin de öldürülmesini ileri sürmüştü. O da görüşlerini Hazreti Peygamber'e şöyle açıklamıştı: "Seni yalanladılar ve memleketinden çıkardılar. Onları bırak boyunlarını vurayım. Bunlar küfür önderleridir. Allah seni onların fidyesinden müstağni kılmıştır.". Hazreti Peygamber, Bedir esirleri hakkında ashabının görüşlerini aldıktan sonra içtihadda bulunmuş ve onun bu içtihadı, esirlerden fidye alınması hükmü ile neticelenmişti. Ne var ki Allah Teâlâ, hatalı olan bu içtihadından dolayı onu uyarmış ve doğru olan hükmü, Enfâl suresinin 67. ayetiyle şöyle açıklamıştır: *"Hiçbir Peygamber'in, yeryüzünde ağırlığını koymadıkça esirler alması doğru olmaz. Siz, dünya malı istiyorsunuz; Allah ise Ahiret'i istiyor. Allah, Aziz'dir, hikmet sahibidir."*.

Nebevi içtihadlardan doğru olanların Allah Teâlâ tarafından tasvip olunması, hatalı olanların ise yine O'nun tarafından tashihi, şu gerçeği açıkça ortaya koymaktadır ki Hazreti Peygamber devrinde teşri tamamen İlahî idi. Çünkü bu teşriin kaynağı, ya Allah Teâlâ'nın Kur'an-ı Kerim'deki vahyi ya da ilham-ı İlahîye veya Hazreti Peygamber'in tetkik ve takdire dayanan içtihadı idi. Ancak bu sonuncusunda Allah Teâlâ'nın murakabesi bahis konusu idi: Eğer içtihad doğru olarak sadır olmuşsa, Allah onu tasvip, hatalı olmuşsa, Hazreti Peygamber'i doğru olana irşat ediyordu. Bu bakımdan ilham-ı İlahîden sadır olmayan içtihad-ı nebevi hükmü ile ilham-ı İlahîden sadır olan içtihad-ı nebevi hükmü arasında ayrım yapmaya gerek yoktur. Ancak, Allah Teâlâ'nın, Peygamber'ini doğru olan hükme irşat etmesinden anlaşılır ki, ilk hüküm ilham-ı İlahîden değildir.

44 Allah Teâlâ, Tebük seferine katılmak istemeyen münafıkların, birtakım mazeretler ileri sürerek bu mazeretlerini yeminle teyit edip izin istemelerini yalanla tavsif ettikten ve onlara izin vermesinden dolayı Peygamber'ini de azarladıktan sonra, seferden geri kalmak için izin talebi konusunda, gerçek müminlerle münafıkları birbirinden ayıracak en bariz özelliği açıklamış ve şöyle buyurmuştur:

Allah'a ve Ahiret gününe gerçek manada inanan ve onların emirlerini kusursuz yerine getirmeye gayret sarfeden müminler, Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla cihad ederek Allah ve Resulünün rızasını kazanmış olarak ya kendilerine

vaadedilen cennete girmek, yahutta bol sevap ve bol ganimetle içinden çıktıkları evlerine geri dönmek için davet olundukları cihaddan asla kaçmazlar ve kaçmak için de birtakım mazeretlere sığınarak Peygamber'den izin talebinde bulunmazlar. Çünkü Hucurât suresinin 15. ayetinde de açıklandığı gibi, *"Asıl müminler, Allah'a ve Resulüne inanıp hiç şüphe etmeyenler ve Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla cihad edenlerdir. İşte imanlarında sadık olanlar bunlardır."*. Müslim (*Sahih,* III. 1503)'in Ebû Hureyre tarikiyle rivayet ettiği bir hadisinde de Hazreti Peygamber şöyle buyurmuştur: "İnsanların yaşayış hallerinin en hayırlısı, o kimsenin yaşayışıdır ki uçarcasına koşturacağı atının sırtında, onun dizgininden tutmuş olarak Allah yolunda cihada hazır bekler. Bir düşman sesi, yahut bir düşmanla karşılaşma çağrısı işitir işitmez, öldürmeyi yahut ölmeyi umut ettiği yerlere atının üzerinde uçar gider..." Allah, şüphesiz, kendisinden sakınan ve rızasını kazanmak için yalnız iyi ameller işleyen müminleri hakkıyla bilir ve onları layık oldukları en yüksek derecelerle mükafatlandırır.

45 Cihada katılmamak için birtakım bahaneler veya mazeretler uydurarak Hazreti Peygamber'den izin talebinde bulunanlar, müminler olmadıklarına göre bunlar, Allah'a ve Ahiret gününe inanmayan, kalplerinde, dünyada işledikleri iyi amellere karşılık kendilerine cennet kapılarını açacak bol sevap kazanma umudu taşımayan münafıklardan başkası değildir. Bunlar, kalpleri şüphe içerisinde imanla küfür arasında bocalıp duran; fakat küfürleri imanlarına galip gelip onun emrettiği istikamette amel eden kimselerdir. Onları, dünyanın geçici nimetlerinden başka hiçbir şey ilgilendirmez; bu nimetlere sahip olabilmek için her çeşit ameli ve her çeşit yalanı kendilerine mubah sayarlar. Bundan dolayıdır ki, Allah Teâlâ daha önceki bir ayetinde onları tavsifederken *"Eğer (davet olundukları şey) yakın bir menfaat ve vasat bir sefer olsaydı sana uyarlardı."* buyurarak onların niçin Hazreti Peygamber'in seferle ilgili davetine katılmadıklarını açık bir şekilde ortaya koymuştur. Ucunda gönüllerinin çektiği bol ganimet bulunmayan, aksine çölde, yakıcı bir güneş altında günlerce sürecek bir yürüyüşten sonra bir Bizanslının kılıç darbesi altında ölüm olan bir sefere çıkmak, bir münafık için akıl kârı mıdır?

وَلَوْ اَرَادُوا الْخُرُوجَ لَاَعَدُّوا لَهُ عُدَّةً وَلٰكِنْ كَرِهَ اللّٰهُ انْبِعَاثَهُمْ فَثَبَّطَهُمْ وَقِيلَ اقْعُدُوا مَعَ الْقَاعِدِينَ
﴿٤٦﴾ لَوْ خَرَجُوا فِيكُمْ مَا زَادُوكُمْ اِلَّا خَبَالًا وَلَاَوْضَعُوا خِلَالَكُمْ يَبْغُونَكُمُ الْفِتْنَةَ ۚ وَفِيكُمْ سَمَّاعُونَ
لَهُمْ ۗ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ ﴿٤٧﴾ لَقَدِ ابْتَغَوُا الْفِتْنَةَ مِنْ قَبْلُ وَقَلَّبُوا لَكَ الْاُمُورَ حَتّٰى جَاءَ الْحَقُّ وَظَهَرَ
اَمْرُ اللّٰهِ وَهُمْ كَارِهُونَ ﴿٤٨﴾

[46] Eğer onlar (savaşa) çıkmak isteselerdi, onun için hazırlık yaparlardı. Fakat Allah, onların davranışlarını kötü görmüş, onları (savaşa çıkmaktan) menetmiştir. Onlara "(Evde) oturanlarla beraber oturun." denilmiştir.

[47] Eğer sizinle birlikte (savaşa) çıksalardı, sizi bozmaktan başka bir işe yaramazlar, içinizde fitne çıkarmak için hemen aranıza sokulurlardı; zira içinizde onlara kulak veren kimseler vardı. Allah, zalimleri hakkıyla bilendir.

[48] Nitekim onlar, daha önce de fitne çıkarmak istemişler ve sana işleri ters çevirmişlerdi. Nihayet hak gelmiş ve onlar, hoşlanmadıkları halde, Allah'ın dini galebe çalmıştır.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, münafıkların hiçbir mazeretleri bulunmadığı halde, Tebük Savaşı'na katılmamak için nasıl çeşitli mazeretler uydurarak Hazreti Peygamber'den izin aldıklarını ve bu mazeretlerini de nasıl yeminle teyit ettiklerini, fakat aslında bunların yeminlerinin bile yalan olduğunu, zira Allah'a ve Ahiret gününe gerçek manada inanmış olan müminlerin Allah yolunda cihada çıkmaktan hiçbir zaman geri kalmayacaklarını, asıl cihaddan kaçanların ise sadece münafıklar olduklarını zikrettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde münafıkların sefere katılmamalarını, İlahî takdirin tabii bir neticesi olarak değerlendirmiş ve özellikle onların seferden alıkonulduklarına işaret ederek bunun sebeplerini açıklamış, en önemli sebep olarak da onların nifak ehlinden olmalarını ve sefere katılmaları halinde, Müslümanlar arasına fitne ve fesat sokmak için ellerinde gelen gayreti göstermekten geri kalmayacaklarını zikretmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[46] Eğer onlar (savaşa) çıkmak isteselerdi, onun için hazırlık yaparlardı. Fakat Allah, onların davranışlarını kötü görmüş, onları (savaşa çıkmaktan) menetmiştir. Onlara "(Evde) oturanlarla beraber oturun." denilmiştir.

[47] Eğer sizinle birlikte (savaşa) çıksalardı, sizi bozmaktan başka bir işe yaramazlar, içinizde fitne çıkarmak için hemen aranıza sokulurlardı; zira içinizde onlara kulak veren kimseler vardı. Allah, zalimleri hakkıyla bilendir.

[48] Nitekim onlar, daha önce de fitne çıkarmak istemişler ve sana işleri ters çevirmişlerdi. Nihayet hak gelmiş ve onlar, hoşlanmadıkları halde, Allah'ın dini galebe çalmıştır.

46 Eğer münafıklar, çeşitli bahanelerle savaştan kaçmak yerine müminler gibi, mallarıyla ve canlarıyla Allah yolunda savaşa katılmayı düşünselerdi, davranışları onlara uygun olur ve hazırlıklarını da savaşa çıkacak bir askerin hazırlığı içinde yaparlardı. Fakat aksine onlar, topluca sefere çıkma emrinin verilmesi üzerine hazırlıklarını, sefere çıkmaktan kurtulmanın yollarını ve planlarını yapmaya hasretmişler; bir kısmı İran ordusunu hezimete uğratmış kuvvetli bir Bizans ordusuna karşı çıkmanın delilik olduğunu, binaenaleyh sonu aynı şekilde hüsranla bitecek olan bir sefere çıkmaya gerek bulunmadığını ileri sürerek sefer emrine muhalefet ederken, bir kısmı katedilecek yolun uzunluğunu, meşakkatini ve hastalığını bahane etmiş, diğer bir kısmı da çeşitli mazeretlere sığınarak Hazreti Peygamber'den sefere çıkmamak için izin isteme yollarını aramaya koyulmuştur. İşte Allah Teâlâ, münafıkların böyle bir davranış içinde bulunacaklarını bildiği içindir ki, O da onların sefere çıkma yollarını tamamiyla kapatmış ve onlara "Karılarınızla birlikte siz de evinizde oturun." demiştir. Çünkü gönüllü olarak sefere çıkmayan bir askerin, gönüllü askerlere ne denli kötülük edebileceğini tahmin etmek güç değildir. Her şeyden önce onun, askerler arasına nifak sokmasından ve soktuğu bu nifakla galip gelecek bir orduyu bozguna uğratmasından korkulur.

47 İşte Allah Teâlâ bu ayetlerinde, Hazreti Peygamber'in Tebük seferine çıkarken, hem sefere katılmayan münafıkların İslam ordusu içerisinde yer almamalarında bulunan büyük hayrı belirtmek hem de onların seferden geri kalmalarının müminler üzerinde bırakacağı menfi tesiri ortadan kaldırıp onları teselli etmek için bu gerçeği açıklamış ve şöyle buyurmuştur: Ey müminler! Münafıkların sizinle birlikte sefere çıkmalarına izin verilmemiş ve onlara, evde, karılarının yanında oturmaları emredilmiştir. Eğer onlar, sizinle birlikte sefere çıkmış olsalardı, içinizdeki şer ve fesadı artırırlar ve birliğinizi bozmaktan geri kalmazlardı. Zira içinizde, imanı henüz kalplerine iyice yerleştirmemiş olan ve imanla küfür arasında bocalayan zayıf kimseler vardı ve münafıklar bunları kandırmakta ve size karşı kullanmakta hiç güçlük çekmezlerdi. Çünkü imanı za-

yıf olanlar, sizden ziyade münafıklara kulak verirler ve onları dinlerler. Allah, şüphesiz, zalimleri ve onların neler yapabilecekleri elbette çok iyi bilir ve özellikle dinini yüceltmek ve diğer bütün dinlere üstün kılmak için kendi yolunda mallarıyla ve canlarıyla cihad eden müminlere, onların kötülük etmelerine fırsat vermez.

48 Nitekim o münafıklar, daha önce de Müslümanlar arasında fitne çıkarmaya yeltenmişler ve İslam ordusunun bozguna uğraması için birtakım oyunlara başvurmuşlardı. Bedir'de ağır bir hezimete uğrayan ve liderlerini de savaş alanında ölü olarak bırakıp Mekke'ye dönen müşrikler, bu hezimetin intikamını almak ve hem İslam'ı hem de Müslümanları ortadan kaldırmak için Hicret'in üçüncü senesi Şevval ayı içerisinde 3000 kişilik bir ordu ile Mekke'den ayrılarak Medine yakınındaki Uhud dağının karşı taraflarına yerleşmişlerdi. Bunu haber alan Hazreti Peygamber de, ashabıyla yaptığı bazı istişarelerden sonra, Şevval ayının yedisine rastlayan bir cumartesi sabahı, 1000 kişilik bir ordu ile Medine'den ayrılarak Uhud dağı eteklerinde mevzilenmeye başlamıştı. Ne var ki münafıkların ilk büyük kötülüğü, işte o zaman da ortaya çıkmış ve münafık lider Abdullah İbn Ubeyy İbn Selül, müşriklere karşı savaşmaktan vazgeçerek kumandası altında bulunan 300 kişilik münafıklar ordusunu İslam ordusundan ayırıp geri çekmiştir. Böylece 1000 kişi ile Medine'den çıkan Müslümanlar, savaş alanında 3000 kişilik müşrik ordusu karşısında 700 kişiye düşmüşlerdi. Bu ise bazı Müslümanların, kendilerinden daha kuvvetli olan müşrikler karşısında mağlubiyet korkusuna kapılmalarına sebep olmuştu. Nitekim Allah Teâlâ, Âl-i İmran suresinin 122. ayetinde bu hususa işaret ederek şöyle buyurmuştur: *"İçinizden iki grup, Allah yardımcıları olduğu halde, bozguna uğramak korkusuna kapılmıştı. Halbuki müminler Allah'a güvenmelidirler."*. Ayet-i kerimede sözü edilen bu iki grup, Buhârî (*Sahih*, V. 31) tarafından nakledilen Câbir İbn Abdillah'ın (ra) bir sözünden anlaşıldığına göre, Hazreç'ten Beni Seleme ile Evs kabilesinden Beni Hârise idi. Bunlar, Abdullah İbn Ubeyy İbn Selül kumandasındaki 300 kişilik münafıklar grubunun ayrılmasıyla sayılarının azalmasından büyük bir endişeye veya korkuya kapılmışlardı. Bununla beraber Allah'ın yardımı, yine de müminlerin üzerinden eksik olmamış ve savaşın başlangıcında, zayıf kuvvetlerine rağmen müşrikleri hezimete uğratmışlardı. Ne var ki bu galibiyet, düşmanın ani baskınını önlemek ve Müslümanların arkadan kuşatılmalarına fırsat vermemek maksadıyla yerleştirilen okçuların ganimet sevdasıyla yerlerini terketmelerine sebep olmuş, bu da bozguna uğrayan müşriklerin yeniden toparlanmalarına ve düzenledikleri baskınlarla Müslümanları bozguna uğratmalarına yol açmıştır. İşte Müslümanlar, önce galip gelmiş iken sonradan uğradıkları bu hezimet sırasında münafıklar, Müslümanlar arasında Hazreti Peygamber'in öldürüldüğü haberini yaymağa ve "Eğer o Peygamber olsaydı öldürülmezdi. Vakit varken Mekkeli kardeşlerinizin yanına ve eski dininize dönün." demeye, bazı zayıf Müslümanlar ise, "Keşke İbn Selûl, Ebû Süfyân'dan bizim için aman dileseydi" diyerek münafıkların lideri Abdullah İbn Ubeyy İbn Selül'den medet ummaya başlamışlardır.

Fakat şunu unutmamak gerekir ki, Müslümanların Uhud Savaşı'nda uğradıkları hezimetin en önemli sebebi, Âl-i İmran suresinin 166-168. ayetlerinde de açıklandığı gibi, gerçek müminlerle münafık olanları birbirinden ayırıp ortaya çıkarmak ve bunu herkese göstermekti. Allah Teâlâ bu ayetlerinde şöyle buyurmuştur:

"İki ordunun karşılaştığı gün başınıza gelen felaket, Allah'ın izniyle olmuştur. Bu, mümin olanları ortaya çıkarması içindir.".

"Ve bir de münafık olanları ortaya çıkarması içindir. Nitekim onlara, "Gelin, Allah yolunda savaşın, yahut düşmana karşı durun." denilince, "Savaş olacağını bilsek, elbette size uyardık." demişlerdir. O gün onlar, imandan daha çok küfre yakındılar. Kalplerin-

de olmayanı ağızlarıyla söylüyorlardı. Allah gizlediklerini en iyi bilendir.".

"(Ey Muhammed!) Evlerinde kardeşlerine "Bize itaat etselerdi, öldürülmezlerdi." diyenlere de ki: "Madem ki öyle, eğer doğruyu söyleyen kimseler iseniz, ölümü kendinizden uzaklaştırın bakalım.".

Görüldüğü gibi, Müslümanlar Uhud Savaşı'na çıktıkları zaman, münafıklar, tıpkı Tebük seferinde olduğu gibi Müslümanlara katılmamışlar, evlerinde oturup ölümden kurtulacaklarını sanmışlardır. Onlara "Niçin siz de bu savaşa çıkmıyorsunuz? Haydi siz de Allah yolunda savaşın; düşmana karşı durun." denildiği zaman da, asıl korkularını içlerinde gizlemişler ve "Savaş olacağını bilsek, elbette size tabi olur ve sizinle birlikte savaşa biz de katılırdık." demişlerdir. Müslümanların hezimete uğradıklarını ve bazılarının da bu savaşta öldürüldüklerini görünce, kendilerinin savaşa katılmamakla ne kadar doğru hareket ettiklerini göstermek için de, "İşte bizi dinlemediler ve savaşa katılıp öldürüldüler; oysa bize uysalar ve bizim gibi evlerinde otursalardı, elbette bu başlarına gelmezdi." demeye başlamışlarıdır.

İşte İslam'a ve Müslümanlara karşı devamlı bir mücadele içinde bulunan münafıklar, Müslümanların zayıf günlerinde müşriklerle birlikte hareket etmekten ve Müslümanlar arasına fitne ve fesat sokmaktan hiç çekinmemişler; fakat ne zaman hak zahir olup İslam bütün ihtişamıyla diğer bütün dinlere galebe çalınca, bunu hoş görmeseler bile düşmanlıklarını kalplerinin derinliklerine gizleyip ona boyun eğmişler, fırsat buldukça da bu düşmanlığın gereğini yapmaktan geri kalmamışlardır. Ne var ki onların bu düşmanlığı İslam'a hiçbir zarar vermemiş, her zaman ve her yerde Allah'ın emri galip gelmiştir.

وَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ ائْذَنْ لِي وَلَا تَفْتِنِّي ۚ أَلَا فِي الْفِتْنَةِ سَقَطُوا ۗ وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِيطَةٌ بِالْكَافِرِينَ ﴿٤٩﴾
إِنْ تُصِبْكَ حَسَنَةٌ تَسُؤْهُمْ وَإِنْ تُصِبْكَ مُصِيبَةٌ يَقُولُوا قَدْ أَخَذْنَا أَمْرَنَا مِنْ قَبْلُ وَيَتَوَلَّوْا وَهُمْ فَرِحُونَ
﴿٥٠﴾ قُلْ لَنْ يُصِيبَنَا إِلَّا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَنَا ۚ هُوَ مَوْلَانَا ۚ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿٥١﴾ قُلْ هَلْ تَرَبَّصُونَ
بِنَا إِلَّا إِحْدَى الْحُسْنَيَيْنِ ۖ وَنَحْنُ نَتَرَبَّصُ بِكُمْ أَنْ يُصِيبَكُمُ اللَّهُ بِعَذَابٍ مِنْ عِنْدِهِ أَوْ بِأَيْدِينَا ۖ فَتَرَبَّصُوا
إِنَّا مَعَكُمْ مُتَرَبِّصُونَ ﴿٥٢﴾

[49] Onlardan bir kısmı da "(Savaşa katılmamak için) bana izin ver ve beni fitneye düşürme." diyen kimselerdir. Oysa bilesin ki, onlar, zaten fitnenin içindedirler; ve cehennem de kafirleri mutlaka çepeçevre kuşatacaktır.

[50] Sana bir iyilik isabet etse, onlara kötü gelir; fakat sana bir musibet gelirse, "Biz önceden tedbirimizi almıştık." derler ve sevinerek dönüp giderler.

[51] (Ey Muhammed! Onlara) de ki: "Bize, Allah'ın yazdığından başka bir şey isabet etmez. O, bizim mevlamızdır. Bu itibarla müminler, yalnız Allah'a güvenip dayansınlar.".

[52] Yine de ki: "Bizim için (ya şehitlik, ya da zafer olmak üzere) iki iyilikten birini beklemiyor musunuz? Biz ise, Allah'ın kendi tarafından, yahutta bizim elimizle size bir azap ulaştırmasını bekliyoruz. O halde bekleyiniz. Biz de sizinle birlikte bekleyenlerdeniz.".

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, Tebük seferine katılmamak için çeşitli mazeretler uyduran münafıkların hallerini beyanla, onların seferden alıkonulmalarının asıl sebebinin İlahî takdir olduğunu, zira nifak ehlinden olmaları dolayısıyla sefere katılmış olmaları halinde Müslümanlar arasına fitne ve fesat karıştırmaktan ve orduyu bozguna uğratmaktan geri kalmayacaklarını, bu sebeple onlara evlerinde oturmalarının emredildiğini, bunun Müslümanlar için daha hayırlı olduğunu, nitekim geçmişte de Müslümanlarla beraber sefere katılan münafıkların ordunun bozguna uğramasına sebep olduklarını açıkladıktan sonra; yukarıdaki ayetlerinde, nifak ehlinin sıfatlarını ve bu sıfatlara uygun davranışlarını açıklamaya devam etmiş, en bariz özelliklerinin de, Hazreti Peygamber'e ve Müslümanlara bir kötülüğün isabet etmesi halinde sevinmek, iyilik isabet edince de üzülmek olduğunu zikretmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[49] Onlardan bir kısmı da "(Savaşa katılmamak için) bana izin ver ve beni fitneye düşürme." diyen kimselerdir. Oysa bilesin ki, onlar, zaten fitnenin içindedirler; ve cehennem de kafirleri mutlaka çepeçevre kuşatacaktır.

49 Allah Teâlâ, ayet-i kerimesinde, savaşa katılmak istemeyen münafıkların bir başka çeşidini zikretmiş ve şöyle buyurmuştur: Ey Muhammed! Münafıklar arasında öyleleri de vardır ki, sana "bana izin ver de evimde oturup seninle birlikte savaşa katılmayayım. Zira benim kadınlara karşı olan düşkünlüğüm herkes tarafından bilinmektedir. Eğer beni de yanında sefere çıkartacak olursan, Rûm kadınlarıyle beni fitneye düşürür ve helakime sebep olursun.". Bu münafıklar, bu çeşit sözleriyle güya fazilet sahibi olduklarını ve fitneye düşmekten şiddetle kaçındıklarını ima etmektedirler. Fakat aslında bunların hem sözleri hem de izhar etmek istedikleri faziletleri yalandan başka bir şey değildir. Onların asıl maksatları, Peygamber'in safında ve Allah yolunda cihada katılmaktan kaçmaktır ve zannetmektedirler ki, böyle yapmakla ölümden kurtulacaklardır. Oysa onlar, asıl bu davranışlarıyla fitneye düşmüşler ve boğazlarına kadar içine dalmışlardır. Bu, aynı zamanda onların cehennem ateşiyle çepeçevre kuşatılışlarının da bir işaretidir. İçine daldıkları bu fitnenin cezasını elbette görecekler ve cehennem azabı ile cezalandırılacaklardır.

Müfessirler, Hazreti Peygamber'in, Selemeoğullarından münafık lider Cedd İbn Kays'la yaptığı bir konuşmayı, ayet-i kerimenin nüzul sebebi olarak zikrederler. Hazreti Peygamber, Asfaroğullarına karşı cihada hazırlandığı sıralarda Selemeoğullarından Cedd İbn Kays'a: Ey Cedd! Bu sene Asfaroğullarına karşı benimle birlikte cihada var mısın? diye sormuş, Cedd İbn Kays ise, ona şu cevabı vermişti: Ey Allah'ın Resulü! Bana izin ver de beni fitneye düşürme. Allah'a yemin ederim ki kavmim, kadınlara benden daha düşkün bir kimse olmadığını çok iyi bilir. Asfaroğullarının kadınlarını görünce sabredememekten korkarım.". Hazreti Peygamber, Cedd'in bu sözleri karşısında "Sana izin verildi." diyerek ondan yüz çevirmiş ve yanından uzaklaşmıştır. Cedd İbn Kays, bu sözleriyle cihada katılmaktan kendisini kurtarmıştır; ama kıyamet günü cehennem ateşiyle çepeçevre kuşatılmaktan asla kurtulamayacaktır. Nitekim müfessirlerin naklettiklerine göre, Onun Hazreti Peygamber'le yaptığı bu konuşmadan sonra Allah Teâlâ, mezkur ayetini indirmiş ve onun yalanını açıklayarak diğer kafirlerle beraber cehennemdeki yerini beyan etmiştir.

[50] Sana bir iyilik isabet etse, onlara kötü gelir; fakat sana bir musibet gelirse, "Biz önceden tedbîrimizi almıştık." derler ve sevinerek dönüp giderler.

[51] (Ey Muhammed! Onlara) de ki: "Bize, Allah'ın yazdığından başka bir şey isabet etmez. O, bizim mevlamızdır. Bu itibarla müminler, yalnız Allah'a güvenip dayansınlar.".

[52] Yine de ki: "Bizim için (ya şehitlik ya da zafer olmak üzere) iki iyilikten birini beklemiyor musunuz? Biz ise, Allah'ın kendi tarafından, yahutta bizim elimizle size bir azap ulaştırmasını bekliyoruz. O halde bekleyiniz. Biz de sizinle birlikte bekleyenlerdeniz.".

50 Allah Teâlâ, Allah yolunda cihada çıkmamak için onu bir çeşit fitne sebebi sayan ve fitneye düşmemek için de Hazreti Peygamber'den izin talebinde bulunan münafıkların yalanlarını ortaya koyup hak ettikleri kötü akibetle onları tehdit ettikten sonra, onların Müslümanlar hakkında besledikleri kötü niyetleri ve düşmanlıklarını açıklamış ve buyurmuştur ki:

Allah, ne zaman seni ve Müslümanları sevindirecek bir zafer veya bir fetih verse, yahutta herhangi bir sıkıntıya karşı yardım edip sizi o sıkıntıdan kurtarsa, münafıkların kalpleri daralır, içlerini fenalık basar ve size gelen bu iyiliği, kendilerine isabet etmiş bir kötülük gibi sayarlar. Fakat ne zaman ki size bir kötülük isabet etse ve bu kötülük dolayısıyla sıkıntıya düşseniz veya size onun zararı dokunsa, o kötülüğe karşı önceden tedbirini almış kişilerin mutluluğu ve sevinci içinde evlerine geri dönüp giderler.

51 Ey Muhammed! O münafıklara de ki: İster bize isabet ederek sizi üzüntü içinde bırakan iyilik olsun ister başımıza gelip de sizi seviç içinde bırakan kötülük olsun, hepsi de Allah'ın bizim hakkımızdaki yazgısından veya takdirinden başka bir şey değildir. Kısacası, başımıza her ne gelirse, o, Allah'tandır ve Allah'ın dilediğinden başka bir şeyin gelmesi mümkün değildir. Eğer mümin, Allah'ın yardımını umuyor ve onu bekliyorsa, yapması gereken şey, O'nun yardımını sağlayacak sebeplere sarılmak, bu yardımı üzerinden uzaklaştıracak aykırı davranışlardan da sakınmaktır. Bunu yaptıktan sonra da işi artık Allah'ın takdirine bırakır; kısacası O'na tevekkül eder. Onun içindir ki biz müminler, yalnız Allah'a tevekkül ederiz. O bize yeter; O ne güzel Vekil'dir. Zaten müminlere düşen de, Allah'tan başkasına tevekkül etmemektir.

52 Ey Muhammed! Yine o münafıklara de ki: Sizin, bizim hakkımızda iki güzel musibetten başka bekleyebileceğiniz ne var ki? Bu iki güzel musibetten birisi, Allah'ın bize yardım etmesi ve bize zafer vermesi, diğeri ise, bizi şehitlik mertebesine eriştirmesidir. Her iki musibet de bizim için en güzel musibettir ve bunların dışında bizim herhangi bir beklentimiz yoktur. Sizin, bizim hakkımızdaki beklentiniz de bundan başkası olamaz. Oysa bizim, sizin hakkınızdaki beklentimiz çok daha farklıdır ve bu da ya Allah tarafından hem bu dünyada hem de Ahiret'te başınıza gelecek azaptır; ya da sizi öldürerek veya esir ederek bizim elimizle size gelecek azaptır ki her iki musibet de, sizin bu dünyadaki nifakınızın ve küfrünüzün cezasıdır. O halde beklentiniz her ne ise, onu bekleyiniz; işte biz de sizinle birlikte onu bekleyenlerdeniz. Sonunda beklediklerimizin gelişini hep beraber göreceğiz. Hiç şüpheniz olmasın ki beklediklerimiz geldiği zaman, siz bizde, bizi hoşnut edip de sizi hoşnut etmeyen iyilikleri; biz de sizde, sizin için hoş olmayan kötülükleri göreceğiz.

قُلْ اَنْفِقُوا طَوْعًا اَوْ كَرْهًا لَنْ يُتَقَبَّلَ مِنْكُمْ ۖ اِنَّكُمْ كُنْتُمْ قَوْمًا فَاسِقِينَ ﴿٥٣﴾ وَمَا مَنَعَهُمْ اَنْ تُقْبَلَ مِنْهُمْ
نَفَقَاتُهُمْ اِلَّا اَنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللّٰهِ وَبِرَسُولِهٖ وَلَا يَأْتُونَ الصَّلٰوةَ اِلَّا وَهُمْ كُسَالٰى وَلَا يُنْفِقُونَ اِلَّا وَهُمْ

كَارِهُونَ ﴿٥٤﴾ فَلَا تُعْجِبْكَ أَمْوَالُهُمْ وَلَا أَوْلَادُهُمْ ۚ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ بِهَا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَتَزْهَقَ أَنْفُسُهُمْ وَهُمْ كَافِرُونَ ﴿٥٥﴾

[53] Keza de ki: "(Malınızdan) ister gönüllü ister gönülsüz infak edin; yine de sizden (hayır olarak) kabul edilmeyecektir; zira siz, fasık bir topluluksunuz."

[54] Verdiklerinin, kendilerinden (hayır olarak) kabul edilmesine engel olan şey, Allah'ı ve Resulünü inkâr etmelerinden, namaza ancak üşenerek gelmelerinden ve gönülsüz sadaka vermelerinden başka bir şey değildi.

[55] Bu sebepledir ki, onların ne malları ve ne de evlatları, seni imrendirmesin. Allah, bunlar sebebiyle onlara dünya hayatında azap etmeyi ve kafir olarak canlarının çıkmasını murat ediyor.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, münafıklardan bir kısmının da, cihaddan kaçmak için kadınlara olan düşkünlüklerini bahane ederek Hazreti Peygamber'den cihada katılmamak için izin talebinde bulunduklarını, zira cihada çıktıkları takdirde, kadınlara karşı olan aşırı düşkünlüklerinin kendilerini fitneye düşüreceğini ileri sürdüklerini, bunun ise, onlara has büyük bir yalan olduğunu, bu yalanlarının cezası olmak üzere de akibetlerinin cehennem azabı olduğunu beyan ettikten, münafıkların diğer belirgin bir özelliklerinin de Hazreti Peygamber'e ve Müslümanlara bir zafer, fetih veya genel manada sevinmelerine vesile olacak bir iyilik isabet etmesi halinde; buna aşırı derecede üzülmek, bir kötülük isabet etmesi halinde de, "Biz önceden tedbirimizi almıştık." diyerek sevinç içinde dönüp gitmek olduğunu açıkladıktan sonra, yukarıdaki ayetlerinde, ister gönüllü ister gönülsüz mal infak etmek gibi münafıklardan iyilik olarak sadır olacak herhangi bir davranışın veya buna benzer diğer iyi amellerin, ne dünyada ne de Ahiret'te, onlara hiçbir fayda sağlamayacağını, çünkü onların bu çeşit amelleri ya riya olarak ya da münafıklıklarını örtmek için işlediklerini beyan etmiş; bunun başlıca sebebinin de, onların Allah'a ve Resulüne gerçek manada iman etmemeleri olduğunu açıklamıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[53] Keza de ki: "(Malınızdan) ister gönüllü ister gönülsüz infak edin; yine de sizden (hayır olarak) kabul edilmeyecektir; zira siz, fasık bir topluluksunuz."

[54] Verdiklerinin, kendilerinden (hayır olarak) kabul edilmesine engel olan şey, Allah'ı ve Resulünü inkâr etmelerinden, namaza ancak üşenerek gelmelerinden ve gönülsüz sadaka vermelerinden başka bir şey değildi.

[55] Bu sebepledir ki, onların ne malları ne de evlatları, seni imrendirmesin. Allah, bunlar sebebiyle onlara dünya hayatında azap etmeyi ve kafir olarak canlarının çıkmasını murat ediyor.

53 Ey Muhammed! O münafıklara de ki: İster cihadda ister cihad dışında, malınızdan gönüllü veya gönülsüz, sadaka olarak ne kadar mal verirseniz verin, sizin bu infakınız Peygamber'e ve Peygamber'in Allah katından din olarak getirdiklerine, Ahiret'e ve Ahiret'in hesap ve cezasına gerçek manada iman etmediğiniz ve şüphe içinde kaldığınız sürece, sizden hayır olarak asla kabul edilmeyecektir. Çünkü siz nifak ehlisiniz ve fasık bir topluluksunuz.

Taberî'nin İbn Abbas'a istinaden naklettiği bir haberden öğrendiğimize göre, daha önce adı geçen ve Hazreti Peygamber'e "Ey Allah'ın Resulü!

Bana izin ver de beni fitneye düşürme. Allah'a yemin ederim ki, kavmim, kadınlara benden daha düşkün bir kimse olmadığını çok iyi bilir. Asfaroğullarının kadınlarını görünce sabredememekten korkarım.". diyerek cihada katılmamak için Hazreti Peygamber'den izin talebinde bulunan Cedd İbn Kays'ın, bu sözün akabinde "Cihada katılmak yerine malımla yardımda bulunayım." demesi üzerine, Allah Teâlâ bu ayetini indirmiş ve onların gönüllü veya gönülsüz sadaka olarak verdikleri malın hiçbir surette hayır olarak kabul edilmeyeceğini ve bu sadakalarının onlara asla sevap kazandırmayacağını bildirmiştir. Çünkü onlar fasık bir kavimdir.

54 Allah Teâlâ, bir evvelki ayetinde genel manada fasık olarak tavsif ettiği bu kavmin fıskını, bu ayetinde başlıca üç sıfat ile açıklamıştır ki, bunlar sırasıyla, Allah'ı ve Resulünü inkâr etmek manâsında küfürleri, doğru dürüst namaz kılmamaları, yahut kılsalar bile üşenerek kılmaları ve sadaka verdikleri zaman da onu kerhen yani istemeye istemeye vermeleridir. Âmâl-i saliha da denilen ve insana sevap kazandıran iyi ameller, hiç şüphesiz, ancak iman ile hasıl olan amellerdir; iman olmadıkça insandan imana bağlı amellerin sadır olması mümkün olmadığı gibi, onun işlediği herhangi bir amelden dolayı sevap umut etmesi de mümkün değildir. Bu husus gözönünde bulundurulursa, Allah'a ve Resulüne gerçek manada iman etmemiş olan ve Resulünün Allah katından getirdiği dinî esaslar karşısında kendilerini sorumlu görmeyen münafıkların, namaz kılarak Allah'a ubudiyetlerini izhar etmeleri, veya O'nun rızasını kazanmak için sadaka vermeleri elbette beklenemez. Buna rağmen eğer onlar namaz kılarlarsa, Allah'ın emri olduğu veya sevabını umdukları için değil; fakat onu, gerçek müminler arasında yaşamış olmanın üzerlerine yüklediği bir zorunluluk olarak gördükleri için ancak üşenerek kılarlar.

Keza onlar, Allah yolunda yapılan cihada mallarıyla katkıda bulunmak için de sadaka vermezler. İstemeye istemeye verseler bile taat gayesiyle değil, fakat namaz kılışlarında olduğu gibi, içinde yaşadıkları topluma uymak ve yüzlerindeki nifak alametlerini gizlemek için verirler. İşte münafıklardan şekli ve gayesi bu derece belirgin olarak sadır olan amellerin Allah katında hayır olarak kabul edilmemesinin sebepleri bunlardır.

55 O halde ey Peygamber, ve ey Müslümanlar! Münafıkların sahip oldukları mal ve evlat bolluğu, sizi imrendirmesin. Her ne kadar bunlar, Allah'ın insanlara dünyada ihsan ettiği en güzel ve en büyük nimetlerden ise de münafıklar için hem dünyada ve hem de Ahiret'te en büyük bela ve en şiddetli azap sebebidir. Bu, tıpkı kendilerine uzun ömürle birlikte bol nimet ihsan edilen kafirlerin durumu gibidir. Oysa Âl-i İmran suresinin 178. ayetinde de açıklandığı gibi, kafirlere mühlet verilmesi, günahlarını daha çok artırmaları ve daha şiddetli azap görmeleri içindir. Bunun gibi, bir münafığın istemeye istemeye sadaka vermesi, yahut herhangi bir savaşta evlatlarından birini veya ikisini kaybetmesi de, onun için dünyada görebileceği azabın en büyüğü ve en şiddetlisidir. Hazreti Peygamber, Buhârî (*Sahih,* II. 121) ve Müslim (*Sahih,* II. 709) tarafından nakledilen bir hadisinde, biri cimri, diğeri sadaka veren cömert iki kişi arasında yaptığı bir mukayesede şöyle buyurmuştur: "Bunlar, göğüslerinden köprücük kemiklerine kadar demirden cübbe (zırh) giyinmiş iki adam gibidir. Sadaka veren cömert, sadaka verdiği anda üzerinde bulunan demir zırh yürüyüşündeki ayak izlerini silecek kadar genişleyip uzar. Cimri olan kimse ise, hiçbir şey vermek istemez. Vermek istediğinde de, o demir zırhın her bir halkası bulunduğu yeri şiddetle sıkar. Cimri bunu genişletmeye çalışır, ama o genişlemez.". İşte, malını Allah yolunda sarfetmek istemeyen münafığın malı yüzünden bu dünyada çekeceği azap da, inançsız cimrinin çekeceği azaptan farklı olmayacak, kafir olarak Ahiret'te görecekleri azap ise, ebediyyen devam edecektir.

وَيَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ اِنَّهُمْ لَمِنْكُمْ وَمَا هُمْ مِنْكُمْ وَلٰكِنَّهُمْ قَوْمٌ يَفْرَقُونَ ﴿٥٦﴾ لَوْ يَجِدُونَ مَلْجَئًا اَوْ مَغَارَاتٍ
اَوْ مُدَّخَلًا لَوَلَّوْا اِلَيْهِ وَهُمْ يَجْمَحُونَ ﴿٥٧﴾ وَمِنْهُمْ مَنْ يَلْمِزُكَ فِي الصَّدَقَاتِ فَاِنْ اُعْطُوا مِنْهَا رَضُوا وَاِنْ لَمْ
يُعْطَوْا مِنْهَا اِذَا هُمْ يَسْخَطُونَ ﴿٥٨﴾ وَلَوْ اَنَّهُمْ رَضُوا مَا اٰتٰيهُمُ اللّٰهُ وَرَسُولُهُ وَقَالُوا حَسْبُنَا اللّٰهُ سَيُؤْتِينَا
اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهِ وَرَسُولُهُ اِنَّا اِلَى اللّٰهِ رَاغِبُونَ ﴿٥٩﴾

[56] Onlar, sizden olduklarına dair Allah'a yemin ediyorlar; oysa sizden değillerdir ve fakat korkak bir topluluktur.

[57] Bu sebeple, sığınacak bir yer, yahut mağara, yahutta yeryüzünde bir delik bulsalar, koşarak oraya yönelirler.

[58] Onlardan bir kısmı da, sadakalar konusunda sana saldıran kimselerdir. Eğer kendilerine sadakadan verilirse, hoşnut olurlar; ondan verilmezse, hemen kinleniverirler.

[59] Eğer onlar, Allah'ın ve Resulünün kendilerine verdiklerinden hoşnut olsalar ve "Allah bize yeter; Allah bize fazl-u kereminden verecek; Peygamberi de.. Biz ancak Allah'a rağbet ederiz." deselerdi, (bu, kendileri için daha hayırlı olurdu).

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, münafıkların, Hazreti Peygamber'le birlikte Müslümanların çıktıkları seferlerden kaçmak için nasıl çeşitli yalanlara başvurduklarını, Hazreti Peygamber'e ve Müslümanlara karşı içlerinde besledikleri kin ve düşmanlıkları, Allah'a ve Resulüne gerçek manada iman etmemiş olmaları dolayısıyla, gönülsüz de olsa işledikleri bazı iyi amellerin kendilerinden hayır olarak kabul edilmeyeceğini, bu itibarla hem dünyada hem de Ahiret'te azap göreceklerini beyan ettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, onların yalana dayanan diğer sıfatlarına işaret etmiş, iman etmedikleri ve Müslümanlara karşı içlerinde hiçbir yakınlık duymadıkları halde, sadece korkudan kaynaklanan bir duygu ile kendilerinin de Müslüman olduklarını nasıl yemin ederek ileri sürdüklerini, zira onların çok korkak bir kavim olduğunu, buna rağmen yine de Hazreti Peygamber'e ve Müslümanlara kötülük etmekten geri kalmadıklarını, nitekim Hazreti Peygamber'in zenginlerden alıp fakirlere dağıttığı sadakaları sadece kendi yakınlarına verdiğini ileri sürerek ona ta'n etmekten çekinmediklerini açıklamıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[56] Onlar, sizden olduklarına dair Allah'a yemin ediyorlar; oysa sizden değillerdir ve fakat korkak bir topluluktur.

[57] Bu sebeple sığınacak bir yer, yahut mağara, yahutta yeryüzünde bir delik bulsalar, koşarak oraya yönelirler.

56 Allah Teâlâ ayet-i kerimesinde, münafıklardan gelen başka bir yalanı haber vermiş ve buyurmuştur ki: Münafıklar, Müslüman olmadıkları ve Müslümanlardan sayılmadıkları halde, kalplerinde barındırdıkları küfrü gizleyerek sizden olduklarını ileri sürüyorlar ve sizi buna inandırmak için de Allah'a yemin ediyorlar; oysa onlar, sizden değillerdir ve onların size karşı olan diğer bütün söz ve davranışları gibi bu da yalandır. Onların, kendilerinin de sizden olduklarını ileri sürmeleri, sonra da sizi buna inandırmak için Allah'a yemin etmeleri, münafıklıklarının başlarına getireceği kötü akibeti az çok bilmeleri ve bu yüzden sizden korkmalarıdır. Çünkü onlar, çok korkak kimselerdir.

57 O derece korkaktırlar ki sizin aranızda ve

sizinle birlikte yaşamak zorunda kalmış olmaları ve her an kendilerini diken üzerinde oturur hissetmeleri dolayısıyla, sizinle karşılaşmayı hiç arzu etmezler; sizde en ufak bir kıpırdanma gördükleri zaman da kaçıp sığınacak bir delik veya bir mağara aramaya koyulurlar.

[58] Onlardan bir kısmı da, sadakalar konusunda sana saldıran kimselerdir. Eğer kendilerine sadakadan verilirse hoşnut olurlar; ondan verilmezse hemen kinlenniverirler.

[59] Eğer onlar, Allah'ın ve Resulünün kendilerine verdiklerinden hoşnut olsalar ve "Allah bize yeter; Allah bize fazl-u kereminden verecek; Peygamberi de.. Biz ancak Allah'a rağbet ederiz." deselerdi, (bu, kendileri için daha hayırlı olurdu).

58 Münafıklardan bir kısmı da, içlerinde taşıdıkları korku sebebiyle kendilerinin de Müslüman olduklarını ileri sürmelerine ve bunu yeminle de teyit etmelerine rağmen, en belirgin sıfatları olan nifakın gereğini yapmaktan yine de vazgeçmemişler ve sadaka dağıtımında adil davranmadığı iddiasıyla Hazreti Peygamber'e dil uzatmaktan geri kalmamışlardır. Buhârî (*Sahih*, VII. 111) ve Müslim (*Sahih*, II. 744)'in naklettikleri bir hadisten öğrendiğimize göre, Ebû Sa'îd el-Hudrî şunları anlatmıştır: "Resulullah (sas.)'in ganimet taksimi yaptığı bir gün, biz de yanında bulunuyorduk. Yanına Zu'l-Huveyrisa geldi. Bu şahıs Temimoğullarından biri idi. Hazreti Peygamber'in yanına gelince, "Ya Resulallah! Adil ol." dedi. Bunun üzerine Resulullah (sas.): "Sana yazıklar olsun; eğer ben adil davranmazsam, başka kim adil davranacak"? buyurdu. Orada bulunan Ömer İbnu'l-Hattâb: "Ya Resulallah! Bana izin ver, şu adamın boynunu vurayım." deyince, Resulullah (sas.) şöyle buyurdu: "Hayır. Onun birtakım avanesi vardır ki, sizden biriniz, onların namazı yanında kendi namazını, onların oruçları yanında kendi orucunu hakir görecek. Onlar Kur'an da okuyacaklar. Fakat Kur'an'ın feyzi, onların köprücük kemiklerinden öteye geçmeyecektir. Onlar, bir okun avı delip çıkması gibi İslam'dan çıkacaklardır. (Okun hiçbir noktasında ne bir kan izi ne de avdan bir eser görülmediği gibi, bunlarda da girip çıktıkları İslam'dan hiçbir eser kalmayacaktır.)".

Münafıkların sadaka taksiminden hoşnut olmamaları ve "Adil davranmıyorsun." diyerek Hazreti Peygamber'e dil uzatmaları, din adına duydukları bir endişeden ileri gelmiyordu. Asıl hoşnutsuzlukları, hisselerine düşen malı azımsamalarından ve kendilerine daha fazlasının verilmemesinden kaynaklanıyordu. Çünkü onlara daha fazlası verilse, bundan son derece hoşnut olurlar, verilmediği zaman da kızarlar ve içlerini Hazreti Peygamber'e ve Müslümanlara karşı büyük bir kin ve düşmanlık kaplar.

59 Halbuki onlar, az olsun çok olsun, Allah ve Resulünün kendilerine verdiklerinden hoşnut olsalar ve buna şükrederek "Allah bize yeter; O, dilediği zaman bize daha fazlasını verir; Resulü de verir. Biz yalnız Allah'a rağbet eder ve yalnız O'na kulluk etmek isteriz." deselerdi, bu, elbette kendileri için çok daha hayırlı olurdu.

إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسَاكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْغَارِمِينَ وَفِي
سَبِيلِ اللَّهِ وَابْنِ السَّبِيلِ ۖ فَرِيضَةً مِنَ اللَّهِ ۗ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٦٠﴾

[60] Sadakalar, Allah'tan bir farz olmak üzere, sadece fakirlere, düşkünlere, sadaka toplayan memurlara, kalpleri İslam'a ısındırılacak olanlara, kölelerin kurtarılmasına, borçlulara, Allah yoluna ve yolda kalmışlara aittir. Allah, her şeyi hakkıyla bilendir; hikmet sahibidir.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, fasık bir kavim olan ve taşıdıkları sıfatların ve çirkin davranışlarının sebep olduğu korkaklıkla Müslümanlar arasında yaşayan münafıkların, kendilerinin de Müslüman olduklarını söyleyip durmalarına rağmen, çeşitli yalanlarla kendilerini Müslümanlardan tecrit etmeye çalıştıklarını, Mesela bunlardan bir kısmının, Hazreti Peygamber'in sadaka taksiminde Müslümanları ve kendi yakınlarını gözetip onlara daha çok pay verdiğini ileri sürerek onu adil davranmamakla suçlamaktan çekinmediklerini açıkladıktan sonra, yukarıdaki ayetinde, sadaka alma hakkına sahip olanların tespit ve tayini işinin hiç kimseye değil; fakat sadece kendisine ait olduğunu göstermek için, sadaka almaya hak kazanmış kimseleri beyan etmiş ve bunları sekiz grupta toplamıştır. Filhakika Buhârî (*Sahih*, I. 25-26) ve Müslim (*Sahih*, II. 719) tarafından nakledilen bir hadisinde de Hazreti Peygamber "Allah, her kime büyük bir hayır murat ederse, onu dinde fakih kılar; Ben, sadece bir taksim ediciyim; asıl veren ise, Allah'tır." buyurmuştur. Ebû Dâvûd da, *Sünen* (I. 378)' inde Ziyâd İbnu'l-Hâris es-Suddâ'î'nin şu haberini nakletmiştir: Bir gün Resulullah (sas.)'e gelip beyat ettim. Yanına bir adam geldi ve sadakadan bana da ver, dedi. Resulullah (sas.) ona şöyle buyurdu: "Allah Teâlâ, ne bir Peygamber'in ne de başka herhangi bir kimsenin sadakalar hakkında hüküm vermesine rıza göstermemiş, bu hususta hükmü yalnız kendisi vererek sadaka alacak olanları sekiz sınıfa ayırmıştır. Eğer sen de bu sınıflardan isen, sana hakkını veririm.". Bundan da anlaşılmaktadır ki, Hazreti Peygamber, toplanan sadakayı, gönlünün istediği kimselere değil, fakat Allah Teâlâ'nın tayin ve tespit ettiği kimselere taksim etmiştir. Dolayısıyla münafıkların, Hazreti Peygamber'i sadaka dağıtımında adil olmaya davet etmelerinin, mal hırsıyla yanıp tutuşan nefislerini tatmin etme arzusundan başka hiçbir şeye dayanmadığı açıkça anlaşılmaktadır.

Ayet-i kerimede söz konusu olan ve sekiz sınıfa verilmesi emredilen *sadakat*, parası, yahut besi hayvanları, yahut toprak mahsulleri, yahutta ticari malları belirli miktara ulaşmış olan ve zengin sayılan kimselerin vermekle mükellef oldukları *zekat*'tır. Buna göre Kur'an-ı Kerim'in muhtelif surelerinde Müslümanlara vermeleri emredilen sadakanın iki kısma ayrıldığı anlaşılır. Birincisi, sadece sadaka adıyla zikredilen ve verildiği takdirde verene sevap kazandıran sadaka olup verilmesi menduptur. Dolayısıyla bu sadakanın ayet-i kerimede beyan edilen sekiz sınıf insana verilmesi de şart değildir; başka bir ifade ile, bu sadaka, mezkur sekiz sınıfın dışında kalan herhangi bir kimseye de verilebilir. Sadakanın diğer çeşidi ise, ayet-i kerimede Allah'ın farz kıldığı açıkça ifade edilen ve sekiz sınıf insana verilmekle tahdit olunan sadakadır ki, bu da biraz önce işaret ettiğimiz zengin vasfına sahip her Müslümanın ödemekle mükellef olduğu zekattır. İşte Allah Teâlâ, bu ayetinde zenginlere farz kıldığı zekatın kimlere verilmesi gerektiğini beyan etmiş ve şöyle buyurmuştur:

[60] Sadakalar, Allah'tan bir farz olmak üzere sadece fakirlere, düşkünlere, sadaka toplayan memurlara, kalpleri İslam'a ısındırılacak olanlara, kölelerin kurtarılmasına, borçlulara, Allah yoluna ve yolda kalmışlara aittir. Allah, her şeyi hakkıyla bilendir; hikmet sahibidir.

60 Allah'ın, zengin sayılan Müslümanlara farz kıldığı ve dolayısıyla bu Müslümanların vermekle mükellef oldukları sadaka veya diğer adıyla zekatın verileceği kimseler ve yerler, sekiz sınıftır; bunlar sırasıyla fakirler, düşkünler, sadaka toplayan memurlar, kalpleri İslam'a ısındırılacak olanlar, kurtarılacak olan köleler, borçlular, Allah yolunda olanlar ve yolda kalmış olanlardır. Ayet-i kerimede zekatın sarf yerleri teker teker zikredilmiş olmakla beraber, verilecek miktarın sekiz sınıf arasında eşit olarak mı taksim edileceği, yoksa zekatın tamamının, sadece bir veya iki sını-

fa mı verileceği hususunda herhangi bir açıklama yapılmamıştır. Bu da, bazı mezhep imamları arasında farklı iki görüşün ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Birinci görüş, İmam eş-Şâfiî'nin görüşüdür. Ona göre zekatı, ayet-i kerimede zikredilen sekiz sınıfın her birine ayrı ayrı vermek vaciptir. Çünkü ayet-i kerime, bütün zekatı *fukarâ* kelimesinin başında bulunan ve temlike delalet eden *lâm* harfiyle sekiz sınıfa izafe etmiş ve her bir sınıf arasına yerleştirilen *vâv* harfiyle de aralarında ortaklık kılmıştır. Buna göre zekatın tamamının bu sekiz sınıf arasında bölüştürülmesi gerekir.

İmam Ebû Hanîfe ve İmam Mâlik'in görüşleri ise, İmam eş-Şâfiî'nin görüşünden farklıdır. Onlara göre zekatın, bu sekiz sınıftan herhangi birine verilmesi yeterlidir; çünkü ayet-i kerime, mükellefleri sekiz sınıftan birine vermek hususunda muhayyer bırakmıştır. Nitekim Bakara suresinin *"Sadakaları gizler ve fakirlere verirseniz, sizin için daha hayırlıdır..."* mealindeki 271. ayetinde ve Buhârî (*Sahih,* II. 136) tarafından nakledilen bir hadisinde Hazreti Peygamber'in Mu'âz İbn Cebel'i Yemen'e görevli olarak gönderirken ona söylediği *"...Yemen halkına şunu da haber ver ki, Allah, zenginlerinden alınıp fakirlerine verilmek üzere sadakayı üzerlerine farz kıldı..."* sözünde vacip olan sadakanın sadece bir sınıfa, yani fakirlere tahsis edilmesi de bunun delilini teşkil eder.

Ayet-i kerimede zikredilen sekiz sınıfın beyanına gelince:

1) Fukarâ: *Fakir*'in çoğulu olup karınlarını doyuracak bir lokma bulamayan ve ancak zenginlerin ihtimamına muhtaç olan kimselerdir. Allah Teâlâ, Bakara suresinin 273. ayetinde kendilerine sadaka verilecek fukarâ'nın tarifini şöyle yapmıştır: *"(Sadaka,) Allah yolunda (kendilerini) hapsetmiş, kazanç için yeryüzünde dolaşamayan, iffetleri dolayısıyla (isteyemedikleri için) cahilin kendilerini zengin sandığı, senin de simalarından tanıdığın, yüzsüzlük edip insanlardan istemeyen fakir içindir. Sadaka olarak verdiğiniz her şeyi, Allah, hakkıyla bilendir."*.

2) Mesâkîn: Miskin'in çoğulu olup fakir gibi yiyecek bir şeyi olmayan kimsedir. Hazreti Peygamber, Buhârî (*Sahih,* II. 131; V. 164) ve Müslim (*Sahih,* II. 719) tarafından nakledilen bir hadisinde, miskini tarif etmiş ve şöyle buyurmuştur: *"Miskin, insanlar arasında dolaşıp bir iki lokma veya bir iki hurma ile geri dönen şu gezici (dilenci) değildir.". Hazreti Peygamber'e: "O halde miskin kimdir, ya Resulallah?" diye sordular. Resulullah (sas.) buyurdu ki: "Miskin o kimsedir ki, kendisini geçindirecek zenginliği bulamaz; halk arasında kendisine verilmesi için fakirliği bilinmez ve (iffeti) dolayısıyla halktan da bir şey istemez."*. Biraz önce zikrettiğimiz Bakara suresinin 273. üncü ayetinde tarif edilen fakir ile, Hazreti Peygamber'in bu hadisinde tarif edilen miskin arasında belirli bir farkın bulunmadığı anlaşılmaktadır. Bununla beraber, her ikisinin de ayet-i kerimede zekat alacak kimseler arasında ayrı ayrı zikredilmesi, ikisinin de durumları aynı olan kimseler olmadıklarını gösterir. Ancak aralarını birbirinden ayıran bu fark belirgin değildir. Bu sebepledir ki miskin ile fakirin durumları, mezhep imamları arasında farklı görüşlerin ileri sürülmesine yol açmış, bazıları, fakirlerin miskinlere nisbetle daha muhtaç olduklarını ileri sürerken, diğer bazıları, bunun aksini söylemişlerdir. Şâfiî ve Hanbelî imamlara göre fakir, miskine nisbetle daha kötü halde olup ne malı ne de kazancı vardır. Miskin ise, az da olsa bir şeyleri bulunan kimsedir. Nitekim Allah Teâlâ da, Kehf suresinin 79. ayetinde *"O gemi, denizde çalışan miskînlerindi..."* buyurarak miskinleri, çalışan ve gemi sahibi olan kimseler olarak tavsif etmiştir. Keza Tirmizî (*Sünen,* IV. 577) ve İbn Mâce (*Sünen,* II. 530) tarafından nakledilen bir hadisinde, Hazreti Peygamber de fakir olarak yaşayıp fakir olarak ölmek yerine miskin olarak yaşayıp ölmeyi tercih etmiş ve Rabbine yönelttiği bir niyazında: *"Allah'ım! Beni miskin olarak yaşat; miskin olarak öldür ve beni miskinler zümresi içinde haşret."* demiştir. Eğer miskin, fakirden daha kötü durumdaki bir kimse olsaydı,

Hazreti Peygamber miskin olarak yaşayıp ölmeyi tercih etmezdi.

Hanefî ve Mâlikî imamlarına göre ise miskin, fakire göre hali daha kötü olan kimsedir. Nitekim Allah Teâlâ, Beled suresinin 16. ayetinde miskini, zayıflığı ve acizliği dolayısıyla kazancı bulunmayan ve dolayısıyla doyurulmaya muhtaç olan bir kimse olarak tavsif etmiş, bazı lugatçılar da, hiçbir şeyi olmayanı miskin, kendisine yetecek bazı şeyleri bulunan kimseyi de fakir olarak tarif etmişlerdir. Diğer bazı imamlar da, her iki sınıfın eşit derecede olduğunu ileri sürmüşlerse de ayet-i kerimede açıkça görülen husus fakirlerin, miskinler de dahil olmak üzere diğer bütün sınıfların başında zikredilmiş olmasıdır ki bu da onların, diğerlerinden daha muhtaç olduklarını gösterir.

3) Sadaka toplayan memurlar: Bunlar, bir bakıma vergi toplamakla görevlendirilen devlet memurları gibidirler; ücretleri de kendilerine topladıkları sadakadan bir hisse olarak verilir; ancak memurun topladığı sadakadan kendi keyfine göre hakkını alması, yahut sadaka verenlerden hediye kabul etmesi caiz değildir. Buhârî (*Sahih,* III. 136; VIII. 114, 121) ve Müslim (*Sahih,* III. 1463)' in naklettiklerine göre, Ebû Humeyd es-Sâ'ıdî şunları anlatmıştır: Resulullah (sas.) Esed kabilesinden İbnu'l-Lutbiyye denilen bir adamı zekat memuru olarak görevlendirmişti. Adam, görev dönüşü Medine'ye geldiğinde: "Şu sizin; bu da benim; bana hediye edildi." dedi. Bunun üzerine Resulullah (sas.) hemen minbere çıktı; Allah'a hamd-u sena ettikten sonra şöyle buyurdu: *"Kendisini zekat toplamaya gönderdiğim şu memurun hali nedir? Geliyor, şu sizin malınız, bu da bana hediye olarak verildi, diyor. Bu adam, kendisine böyle hediyelerin verilip verilmeyeceğini görüp anlayacak kadar babasının evinde, yahut anasının evinde hiç oturmadı mı? Muhammed'in nefsi elinde olan Allah'a yemin ederim ki, devlet malını haksız olarak alan kimse kıyamet günü, çaldığı malı, ancak boynuna yüklenmiş olarak gelir. Çaldığı hayvan deve ise, boynunda inleyerek; sığır ise, avaz avaz bağırarak; koyun ise, feryat ederek gelir.". Bundan sonra Resulullah (sas.), koltuk altlarının beyazlığı görünecek şekilde ellerini kaldırdı ve iki defa "Ey Allah'ım! Tebliğ ettim mi?"* dedi.

Hâşim ve Abdu'l-Muttaliboğullarına, yahut başka bir tabirle Hazreti Peygamber'e ve akrabalarına sadaka almaları haram sayıldığı için, bunlardan birinin zekat toplamakla görevlendirilmesi ve ücret olarak topladığı maldan hisse alması caiz görülmemiştir. Müslim (*Sahih,* II. 752) tarafından nakledilen bir haberden öğrendiğimize göre, Abdu'l-Muttalib İbn Rabî'a İbnu'l-Hâris ile Fadl İbn Abbas, Hazreti Peygamber'e gelerek olgunluk çağına eriştiklerini söyleyip kendilerinin de sadaka amili olarak görevlendirilmelerini istemişler; fakat Hazreti Peygamber, onların bu isteklerini "Sadaka, Muhammed'e ve Muhammed ailesine helal değildir. O, ancak insanların kirleridir." buyurarak reddetmiştir.

4) Kalpleri İslam'a ısındırılacak olanlar (müellefe-i kulub): Bunlar, henüz Müslüman olmamışsa Müslüman olması, yahut Müslüman olmuş; fakat iman henüz kalplerine iyice yerleşmemişse, imanlarının kuvvetlenmesi için kendilerine sadaka verilmesi emrolunan kimselerdir. Bunlardan bazıları müşrik veya kafirdir; hatta onların liderlerindendir ve Müslüman olmaları halinde, kendilerine tabi olan kavimlerinin de Müslüman olma ihtimali vardır. Bu gibi durumlarda, onlara da sadakadan bir pay verilmek suretiyle İslam'a ve Müslümanlara kalben yaklaşmaları sağlanır. Bazen onlara, Müslümanları kötülüklerinden korumak için bazen de başka bir düşmana karşı onların yardımını sağlamak, yahut diğer düşmanla birleşmelerini önlemek için sadaka verilir. Hazreti Peygamber, İslam'ın yayılmasını ve yücelmesini sağlamak için pek çok kimseye pek çok mal vermiştir. Müslim (*Sahih,* IV. 1806)'in naklettiği bir haberden öğrendiğimize göre, Enes İbn Mâlik şunları anlatmıştır: "Resulullah (sas.), İslam üzerine kendisinden her ne istenmişse onu

muhakkak vermiştir. Bir gün kendisine bir adam gelmişti de, (onun istemesi üzerine) Resulullah (sas.) ona iki dağ arasını dolduracak kadar çok koyun vermişti. O adam daha sonra kendi kavmine dönmüş ve: Ey kavmim! Müslüman olunuz. Çünkü Muhammed, fakirlikten korkmaksızın büyük ihsanda bulunuyor, demiştir.".

Kalplerinin İslam'a ısındırılması için kendilerine sadaka verilenleri bir kaç grupta toplamak mümkündür:

a) Bunlardan bir kısmı, henüz Müslüman olmamış kimselerdir ki, Müslüman oldukları takdirde arkalarından kabilelerinin de Müslüman olmaları ümit olunur. Safvân İbn Umeyye bunlardandı. Mekke'nin fethinde Hazreti Peygamber kendisine eman vermiş ve durumunu gözden geçirip İslam'ı düşünmesi için dört ay da süre tanımıştı. Mekke fethinden sonra Huneyn Savaşı cereyan etmiş ve Safvân bu savaşta müşrik saflarında yer almıştı. Bununla beraber Hazreti Peygamber, Müslim (*Sahih,* IV. 1806) ve Tirmizî (*Sünen,* III. 44)' nin de naklettikleri haberlerden öğrendiğimize göre, Safvân'a kalbini İslam'a ısındırmak ve kabilesiyle birlikte İslam'a girmesini sağlamak için yüzlerce deve vermiştir. Bu konuyla ilgili olarak İbn Şihâb ez-Zuhrî şöyle demiştir: "Resulullah (sas.) fetih gazvesine, yani Mekke'nin fethi gazvesine çıktı. Sonra da, beraberinde bulunan Müslümanlarla birlikte Huneyn'e çıkıp düşmanla savaştı. Allah, kendi dinine ve Müslümanlara yardım edip muzaffer kıldı. İşte o zaman Resulullah (sas.) Safvân İbn Umeyye'ye yüz deve verdi; sonra yüz, sonra yüz deve daha verdi. Bana Sa'îd İbnu'l-Museyyib'in haber verdiğine göre Safvân bundan sonra şöyle demiştir: Allah'a yemin ederim ki, Resulullah bana ihsan ettiklerini ihsan etmiştir. Ve şu da muhakkak ki, o bana göre insanların en çok buğz edilecek olanı idi. Fakat bana ihsan etmekte devam etti. Nihayet o bana göre insanların en sevimlisi oldu.".

b) Çeşitli sebeplerin tesiri altında İslam'a girmiş olmakla beraber, kalben ona ısınamamış olanlardır ki, kendilerine sadaka verilmek suretiyle hem İslam'a ısınmaları hem de iman yönünden kuvvetlenmeleri sağlanmış olur.

c) Kabilesi içinde reis durumunda olan Müslümanlar olup, bunlara sadakadan hisse verilerek hem kendilerinin İslam'da sebat etmeleri hem de onların teşvikleriyle başkalarının da Müslüman olmaları sağlanır.

d) Müslüman olmayan, buna rağmen İslam'a ve Müslümanlara karşı içlerinde şiddetli kin ve düşmanlık besleyen kimseler olup, bunlara verilen sadakalarla, bir taraftan İslam'ı ve Müslümanları bunların şerrinden veya kötülüklerinden korumaya çalışılırken bir taraftan da kalplerini İslam'a ısındırma gayesi güdülür.

Kalpleri İslam'a ısındırılmak maksadıyla kendilerine sadaka verilen kimselerle ilgili olarak zikrettiğimiz bu bir kaç örneğin sayısını daha da artırmak mümkündür. Gaye, İslam ve Müslümanlar hakkında birbirinden farklı düşünce ve inançlara sahip olan insanları tek bir görüş ve tek bir inanç etrafında toplamak olunca, kendilerine bu maksatla sadaka verilen kimselerin teşkil ettikleri sınıfların çokluğunu anlamak da kolaylaşır. Ancak bu sınıflar ne kadar çok olursa olsun, onlara verilen dünyalıkla, İslam'a iyi niyetle yönelmeleri umulmuştur. Nitekim Müslim (*Sahih,* II. 733)'in naklettiği bir haberinde Enes İbn Mâlik, özetle şunları anlatmıştır: Allah Teâlâ, Huneyn Savaşı'nda Resulüne Hevazin kabilesinin mallarını ganimet olarak ihsan edince, Hazreti Peygamber Kureyş'ten bazı kimselere yüzer deve vermişti. Ancak bu malların Kureyş'e verilip de Ensar'a verilmemesi, Ensar'dan bazı kimselerin hoşnutsuzluğuna sebep olmuş ve "Kılıçlarımızdan hâlâ Kureyş kanı damlarken bizi bırakıyor da onlara veriyor." demeğe başlamışlardı. Onların bu şikayeti Hazreti Peygamber'in kulağına erişince, Ensar'ı tolamış ve onlara şöyle hitap etmiştir: "Ben, Kureyş'ten henüz küfre yakın bulunan bazı kimselere dünyalık veriyorum ve bununla onların gönüllerini İslam'a alıştırıyorum.

Bu insanlar aldıkları mallarla evlerine giderken, siz de Allah'ın Resulü ile evlerinize dönmekten hoşnut olmuyor musunuz? Allah'a yemin ederim ki, sizin Peygamber'le Medine'ye dönüp gitmeniz, onların ganimet mallarıyla evlerine gitmelerinden çok daha hayırlıdır.". Bundan sonradır ki Ensar hatalarını anlamışlar ve "Ya Resulallah! Biz seninle birlikte Medine'ye dönmeyi tercih ederiz; biz buna çoktan razı olduk." demişlerdir.

Hazreti Peygamber, müellefe-i kuluba zekat vermiş olmakla beraber, vefatından sonraki dönemlerde ve özellikle ilk dört halîfe devrinde tatbikatın farklı oluşu, müellefe-i kulub devrinin artık kapandığı ve onlara zekat verilmemesi gerektiği şeklinde bir görüşün de ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Müellefe-i kulubtan olan Uyeyne İbn Hısn ve Akra' İbn Hâbis, Ebû Bekr'in hilafetinde, çorak bir arazi parçasının kendilerine bağışlanması için Halife'ye başvurmuşlar, Ebû Bekr de şura üyelerine danışarak o yeri onlara vermişti. Ancak şura üyesi olan ve o sırada mecliste bulunmayan Ömer İbnu'l-Hattâb'ın da görüşünü almak için bir yazı yazmış ve o iki kişiyle birlikte ona göndermişti. Fakat Ömer yazıyı görür görmez sinirlenmiş ve onu yırtıp atmış, onlara da şöyle demiştir: Resulullah (sas.), Müslümanların sayıca az olduğu dönemlerde, sayılarını artırmak ve İslam'ı kuvvetlendirmek için sizin gibilere böyle atiyyeler vermiştir. Şimdi ise, Allah İslam'ı Aziz kılmış ve Müslümanları bu gibi harcamalardan müstağni kılmıştır. Gidin, yapacağınızı yapın. Sizinle bizim aramızda ancak kılıç vardır. Ömer'in yanından ayrılan Uyeyne ve Akra', Ebû Bekr'e gelmişler ve "Halîfe sen misin, yoksa Ömer mi?" demişler, Ebû Bekr de "O isterse olur istemezse olmaz." cevabını vermiştir.

Bu hadise göstermektedir ki, Ebû Bekr'in hilafetinde önceleri müellefe-i kuluba zekattan bir şeyler verilmiş olsa bile, Ömer İbnu'l-Hattâb'ın müdahalesinden sonra onlara da zekat verme dönemi kapanmıştır. Bununla beraber müellefe-i kuluba zekat verilip verilmeyeceği meselesi, imamlar arasında ihtilaflı bir konu olarak kalmış ve her devirde münakaşa edilmiştir. İmam Mâlik ve Ebû Hanîfe, müellefe-i kuluba verilen zekatın, Hazreti Peygamber devrinde, Müslümanların sayıca az ve İslam'ın henüz kuvvetlenmediği bir döneme ait olduğu hususundaki Ömer İbnu'l-Hattâb'ın görüşünü benimsemişler, Ebû Bekr'in hilafetinde İslam'ın kuvvet kazanmasıyla müellefe-i kulub devrinin de kapandığını, sahabenin de bu görüş üzerinde icma ettiğini ileri sürerek bunlara zekat verilemeyeceğini söylemişlerdir. İmam Şâfiî ise, her ne kadar bugün müellefe-i kulubtan hiç kimse kalmamış olsa bile, zuhuru halinde ancak Müslüman olanlarına verilebileceğini ileri sürmüş, kafirlere verilmesini caiz görmemiştir.

Diğer bazı imamlar ise, müellefe-i kulub hakkındaki Kur'an hükmünün baki olduğunu, onu neshedecek herhangi bir ayetin bulunmadığını, dolayısıyla her devirde kalpleri İslam'a ısındırılacak bir kimse veya kimseler bulunduğu takdirde, onlara zekattan hisse vermenin Allah emri olduğunu söylemişlerdir ki, kanaatımizce doğru olan görüş de budur. Hıristiyan dünyası, kurdukları misyoner teşkilatı ile milyonlar veya milyarlar sarfederek Müslümanları Hıristiyan yapmaya çalışırken, açık ve kesin bir Kur'an hükmü de varken, Müslümanların buna ihtiyacı yok demek kadar aşırı bir safdillik olamaz.

5) Köleler: Kölelik müessesesi ile ilgili olarak Kur'an-ı Kerim'in getirdiği çok önemli hükümlerden biri de, kölelerin kölelikten kurtarılması için onlara zekat verilmesi ve ellerine geçen bu para veya mal ile hürriyetlerini satın almalarının sağlanmasıdır. Şüphesiz bugün kölelik yoktur ve dolayısıyla kölelikten kurtulabilmesi için kendisine zekat verilmesi gereken tek bir köle de mevcut değildir. Fakat geçmiş devirlerde ve özellikle insanın yaratılış gayesiyle onun şeref ve haysiyetine taban tabana zıt düşen köle alışverişinin yaygın bir şekilde devam edip gittiği İslam öncesi günlerde, hiçbir ülkede bu müessesenin kaldırılması için hiçbir düşünce veya faaliyete rast-

lanmazken, Arap Yarmadası'nda doğan İslam güneşinin temel kaynağı olan Kur'an-ı Kerim'in bu hareketi başlatması, onun insana ve insanlık şeref ve haysıyetine verdiği değeri gösteren en açık delillerden birini teşkil eder. Allah Teâlâ, maldan kölelere verilecek bir hisse ile onların kölelikten kurtarılması için Müslümanları bu ayetiyle teşvik ederken, bir başka ayetinde, Nûr suresinin 33. ayetinde de *"Elleriniz altında bulunup da mükâtebe (yaparak hürriyetlerini satın almak) isteyenlerle, eğer kendilerinde bir hayır olduğunu bilirseniz, mükâtebe yapın. Allah'ın size verdiği maldan da onlara verin."* buyurarak ellerinin altında köle bulunduran Müslümanlara, kölelerini hürriyete kavuşturma yollarını göstermiştir.

Ayet-i kerimede köle manasında zikredilen ve *rakabe*'nin çoğulu olan *rikab* kelimesi, bazı imamlar tarafından mükâteb kölelere hamledilmiş ve zekatın bu kölelerin kölelikten kurtarılması için verilmesi gerektiği ileri sürülmüştür. *Mükâteb,* belirli bir ücret ödemek şartıyla hürriyetini satın almak üzere anlaşma yapmış köle demektir. Şarta bağlı böyle bir anlaşmaya da *mükâtebe* denilmiştir. Anlaşmanın şarta bağlı olması ise, efendinin kölesine "Eğer şu kadar parayı getirirsen hür olursun." demesinden kaynaklanır. Buna göre kölenin, hürriyetine kavuşabilmesi için, anlaşmada söz konusu olan parayı ya çalışarak kazanması gerekir ya da zengin Müslümanların yardımlarıyla denkleştirir ve efendisine vererek hürriyetini satın alır. Hazreti Peygamber de, Tirmizî (*Sünen,* VI. 184) ve Nesâ'î (*Sünen*, VI. 61) tarafından Ebû Hureyre tarikiyle nakledilen bir hadisinde *"Üç sınıf insan vardır ki, bunlara yardım etmek Allah'ın üzerine bir haktır: Allah yolunda savaşan mücahit; borcunu ödemek isteyen mükâteb köle; iffetli kalmak için evlenen kimse."*

Ancak, mükâteb köleler dışında, efendisi ile anlaşması bulunmayan, dolayısıyla hürriyeti de sadece efendisinin azat etmesine bağlı kalan mutlak köleler de vardır ki, efendileri azat etmedikçe, bunların hürriyetlerini kazanmaları mümkün değildir. İşte bu çeşit köleleri de gözönünde bulunduran diğer bazı imamlar, ayet-i kerimede köle manâsında kullanılan *rikab* kelimesini bu çeşit kölelere de teşmil etmişler ve ister mükâteb olsun ister olmasın, her çeşit kölenin hürriyete kavuşturlması için zekat verilmesi gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Kanaatımızce doğru olan görüş de budur. Nitekim Ahmed İbn Hanbel (*Müsned,* IV. 299)' in naklettiği bir haberinde Berâ' İbn Âzib şunları anlatmıştır: Bir gün Resulullah (sas.)'e bir adam geldi ve: "Ya Resulallah! Bana, beni cennete yaklaştıracak ve cehennemden uzaklaştıracak bir amel göster." dedi. Resulullah (sas.) de: "Bir neseme (köle) azat et ve bir rakabe (köle) bağı çöz." buyurdu. Adam: "Ya Rasulallah! her ikisi de aynı şey değil mi?" diye sorunca, Resulullah (sas.): "Hayır; neseme azat etmek, köleyi tek başına serbest bırakmandır; rakabe bağı çözmek ise, bu iş için ücretine yardımcı olmandır." buyurdu.

Zikrettiğimiz bu hadisin de delalet ettiği gibi, gerek zekatı veren Müslümanlar yönünden gerekse zekattan faydalanan diğer şahıslar yönünden, zekattan hisse ayırarak ya bir mükâtebin hürriyetine kavuşmasını sağlamak, yahutta zekat parasıyla bir köleyi satın alarak azat etmek, bu ayet-i kerime ile kastedilen manaya aykırı değildir. Keza ayet-i kerimede, mükâteb dışındaki kölelerin de kasdedilmesine engel teşkil edecek herhangi bir karine yoktur ve bu mana, insanlık şeref ve haysiyetini birinci planda tutan Kur'an-ı Kerim'in özüne de uygundur.

Burada, ayet-i kerimenin edebî bir özelliğine de işaret etmekte fayda vardır: Kendilerine zekat verilecek sekiz sınıf sayılırken, ilk sınıf olan *fukarâ*'nın başında, temlike delalet etmek üzere Arap dilinde *için* manasına gelen *lâm* harfi izhar edilerek *li'l-fukarâ'* denilmiş, bunu takip eden diğer üç sınıf arasında kullanılan *vâv* harfiyle de, bu sınıflar aynı harfe atıf yapılmak suretiyle verilecek olan zekatın mezkur dört sınıfa temlîk edilmiş olacağı gösterilmiştir. Başka bir ifadeyle, ilk dört sınıftan birine veya birkaçına verilecek olan

sadaka veya zekatın, kullanılan bu harflerle, onların şahıslarına verilmiş olacağı ifade edilmiştir. Ancak beşinci sınıfı teşkil eden köleler zikredilirken, bu uslup değiştirilmiş ve temlik harfi yerine, Arap dilinde *de, da* manâsına gelen *fi* edatı kullanılarak *fi'r-rikab* denilmiş, son üç sınıf da keza bu edata atfedilmiştir. Buna göre son dört sınıf için verilecek olan zekat, onlara temlik edilmemekte, fakat onlar adına başkalarına ödenmektedir. Eğer mükâteb köle, kölelikten kurtarılacaksa, yahut efendisinden satın alınıp azat edilecekse, zekat kölenin şahsına değil; fakat efendisine verilecektir. Bunu takip eden sınıflar için de durum aynıdır. Borçlunun borcundan kurtarılması için verilecek zekat, onun alacaklısına verilecek, Allah yolunda verilecek zekat, cihad için gerekli olan silahların satın alınmasında, yahut yolda kalmışlara verilecek olan zekat da, onun ülkesine ulaştırılmasında kullanılacaktır. Görüldüğü gibi, son dört sınıfta zekat, her ne kadar zahiren bu sınıflara ödenmekte ise de bunlarda temlik söz konusu olmamaktadır; yani verilen mal, onların mülkünde kalmamakta; fakat onlar adına başka yerlere sarfedilmektedir.

6) Borçlular: Zekatın verileceği altıncı sınıf, borçlu olan ve herhangi bir geliri veya kazancı bulunmadığı için geçim darlığı çeken ve bu yüzden borçlanan, fakat borcunu ödeyecek parası olmayan, yahut olsa bile, borcunu ödedikten sonra karnını doyuracak hiçbir şeyi kalmayan Müslümanlarla, bir borç veya diyeti üstlenen, yahut bir borca kefîl olan; fakat onları ödeyemeden herhangi bir afet yüzünden malını veya parasını yitirip borcunu ödeyemeyecek duruma düşen Müslümanlardır. Ancak burada şunu da belirtmek gerekir ki borcun içki, kumar ve benzeri haram fiillerin işlenmesi neticesinde meydana gelmemiş olması gerekir. Haram olan fiilleri işleyerek borçlanan kimseye borcunu ödemesi için zekat verilmez. Müslim (*Sahih,* II. 722), Ebû Dâvûd (*Sünen,* II. 381), Nesâ'î (*Sünen,* V. 88) ve Ahmed İbn Hanbel (*Musned,* III. 477; V. 60) tarafından nakledilen bir hadiste Kabîsa İbn Muhârik el-Hilâlî şunları anlatmıştır: Bir kefalet yüzünden ağır bir borç altına girmiştim. Bu borcu ödeyebilmek için Resulullah (sas.)'e gelip ondan istedim. "Biraz otur; bir sadaka getiren olur; ondan sana vermelerini emrederiz." dedi; sonra da şöyle buyurdu: "Ey Kabîsa! İstemek, yalnız şu üç sınıf insana helaldir: 1) Bir cemaat veya ferde kefil olarak borçlanan kimseye, onu ödeyinceye kadar istemek helal olur. Onu ödedikten sonra istemeyi terkeder. 2) Malı bir afete uğrayıp helak olan kimseye, hayatını düzeltip geçimini temin edinceye kadar istemek ona helal olur. 3) Bir adam da vardır ki, ona bir darlık isabet eder de komşularından aklı başında üç kişi: Filan kimseye bir darlık geldi ve istemek ona helal oldu, der. İşte, hayatını düzeltip geçimini temin edinceye kadar istemek ona da helal olur. Ey Kabîsa! Bu üç sınıf dışındaki kimselerin istemesi (veya dilenmesi) haramdır. O dilenci, dilendiği şeyi de haram olarak yer.".

7) Allah yolunda olanlar: Zekatın verileceği yedinci sınıf, Allah yolunda olanlardır. Her ne kadar Allah yolu denildiği zaman, başta ibadetler olmak üzere insanı Allah'a yaklaştıran ve O'nun rızasını kazandıran bütün iyi ameller anlaşılırsa da, imamlar arasında kabul edilen ve meşhur olan görüşe göre, Allah yolundan murat cihaddır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de de cihad, çok defa, *fî sebilillah* (Allah yolunda) ibaresiyle birlikte kullanılmıştır. Bununla beraber bazı Hanefî imamları Allah yolunu ilim talebi ile tefsir ederken, Ahmed İbn Hanbel, İbn Abbas tarafından rivayet edilen bir hadise istinaden bu yolun Hac olduğunu söylemiştir. Ebû Dâvûd (*Sünen,* I. 459)'un naklettiği bu hadisten öğrendiğimize göre devesine binerek Hazreti Peygamber'le birlikte Hacca gitmek isteyen bir kadına eşi, devenin Allah yolunda zekat için ayrıldığını söyleyerek izin vermemişti. Mesela Hazreti Peygamber'e aksettirildiği zaman da Resulullah (sas.): "Keşke o deve üzerinde Hacca gitseydin; çünkü Hac da Allah yolundadır." bu-

yurmuştur. Bununla beraber Hanbelî fakihler, fakir olan bir kimseye Haccedecek kadar zekattan verilmesi ile ilgili olarak Ahmed İbn Hanbel'den gelen bu görüşün zayıf olduğunu, Hac için zekat verilmeyeceğini, zira fakir olan bir kimseye ancak fakir olması dolayısıyla zekat verilse bile, ona da Haccın zaten farz olmadığını ileri sürmüşlerdir. Binaenaleyh Hanbelîlere göre Allah yolunda zekat verilmesi gereken kimseler, ister zengin olsunlar ister fakir, divandan maaş almayan gazilerdir. Şâfiîlerin ve Mâlikîlerin görüşleri de Hanbelîlerin görüşleri gibidir: Zekat, zengin olsun fakir olsun, divandan geliri olmayan gazilere verilir. İmam Ebû Hanîfe'ye göre ise, zekat, ancak fakir olan gaziye verilir. Bununla beraber, ayet-i kerimede geçen ve *Allah yolunda* manasına gelen, fakat herhangi bir amele kesinlikle delalet etmeyen bu ibareyi, ne sadece cihadla ne de başka herhangi bir amel ile sınırlandırmak yerine, bugün İslam'ın ve Müslümanların güçlenip kuvvetlenmesine ve her yönden çok daha yüksek seviyelere ulaşmasına yarayacak amellere hamlederek zekatı o ameller istikametinde yönlendirmek, kanaatımızce çok daha uygun olur.

8) Yolcu (misafir) olanlar: Kendilerine zekat verilmesi emredilen sekizinci sınıf, günah için olmamak şartıyla, herhangi bir ihtiyaçtan dolayı memleketinden ayrılmış, zengin olsa bile kendisini evine döndürecek maddi imkânı bulamayıp garip olarak yabancı bir ülkede kalmış kimselerdir. Böyle kimselere, zengin de olsalar, memleketlerine dönmelerini kolaylaştırmak için zekat verilir. Nitekim Hazreti Peygamber de Ebû Dâvûd (*Sünen,* I. 380) tarafından nakledilen bir hadisinde, "Allah yolunda savaşan, yahut yolcu olan, yahutta fakir bir komşusuna sadaka verilip de bundan kendilerine hediye edilen zenginlerden başka hiçbir zengine sadaka verilmez." buyurarak yolcuyu da, zengin oldukları halde kendilerine zekat verilecek kimseler arasında zikretmiştir.

Zengin olmalarına rağmen yeryüzünde dolaşırken maddi imkânlarını yitirip parasız kalmış olanların da zekat verilecek sekiz sınıftan biri olarak zikredilmesini, İslam'ın, bir hikmete binaen yolculuğu teşvik edişinin en açık delillerinden biri saymak gerekir. Filhakika Mülk suresinin *"Yeri size tabi kılan O'dur. Bu itibarla onun sırtlarında yürüyün ve Allah'ın rızkından yiyin. Sonunda dönüş O'nadır."* mealindeki 15., Müzzemmil suresinin *"...Allah, içinizde hastalar, yeryüzünde dolaşıp Allah'ın lütfundan rızık arayanlar ve Allah yolunda savaşanlar bulunacağını elbette bilmektedir..."* mealindeki 20., Ankebût suresinin *"De ki: Yeryüzünde dolaşın ve Allah'ın yaratmaya nasıl başladığını araştırın..."* mealindeki 20., Âl-i İmran suresinin *"Sizden önce, (ibret alınması gereken pek çok) hadise olup bitmiştir. Bu itibarla, yeryüzünde şöyle bir dolaşın (ve inceleyin); sonra da, (dini ve dinin esaslarını) yalanlayanların akibetlerinin ne olduğunu (kendi gözlerinizle) görün."* mealindeki 137., Hac suresinin *"Bu yalanlayanlar, yeryüzünde hiç dolaşmıyorlar mı ki, orada onların akıl edecek kalpleri, işitecek kulakları olsun..."* mealindeki 46. ayeti ve buna benzer diğer ayetler, bunun en açık delilini teşkil eder. Allah Teâlâ bu ayetlerinde, insanoğlunu yeryüzünün çeşitli yerlerinde gezip dolaşmaya teşvik etmiş, kendisini Allah'ın varlığı ve birliği inancına ulaştıracak en önemli delilleri gezip dolaştığı bu yerlerde bulacağını haber vererek, onu, aklını ve fikrini kullanmaya ve bu delilleri üzerinde durup düşünmeye davet etmiştir.

Gerek ticaret ve gerekse gezip dolaşmak ve yeryüzünün görülmeye değer yerlerini görüp ibret almak maksadıyla yapılacak olan bu çeşit seyahatlarda insanın, bazen parasını tüketmesi, yahut herhangi bir sebeple onu yitirmesi ve kendisini memleketine döndürecek maddi imkândan yoksun kalması, olağan hallerdendir. İşte Allah Teâlâ bu ayetiyle, bu durumda kalan Müslümanlara zekattan bir hisse verilerek kendilerine yardım edilmesini emretmiş ve bunu imanın ve İslam'ın şartlarından biri kılmıştır. Nitekim ayet-i kerimede, zekat almaya hak kazanmış sekiz sınıfı zikrettikten sonra, bunun, Allah'ın Müslümanlar üze-

rine takdir ve tayini ile belirlenmiş bir farz olduğunu beyan etmiştir. Binaenaleyh hiç kimsenin buna karşı ileri sürülebilecek bir görüşü veya bir delili bulunmamak gerekir. Çünkü kullarının faydasına olan şeyleri en iyi bilen O'dur. O, aynı zamanda hikmet sahibir. Vazettiği her hükmü, kullarının ondaki menfaatini bilerek vazeder. Nitekim yine bu surenin *"(Ey Muhammed!) Müslümanların mallarından (belirli miktarda) bir sadaka al ki, bununla onları temizleyesin ve (nefislerini) yüceltesin..."* mealindeki 103. ayetinde açıkladığı üzere, zekat, kendilerinden alınan insanları mal hırsından arındırıp onları temizleyen ve nefislerini yüceltip Allah'a yaklaştıran bir özelliğe sahiptir. İşte onun Müslümanlara farz kılınışının başlıca hikmeti de budur.

وَمِنْهُمُ الَّذِينَ يُؤْذُونَ النَّبِيَّ وَيَقُولُونَ هُوَ اُذُنٌ قُلْ اُذُنُ خَيْرٍ لَكُمْ يُؤْمِنُ بِاللهِ وَيُؤْمِنُ لِلْمُؤْمِنِينَ وَرَحْمَةٌ لِلَّذِينَ اٰمَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ يُؤْذُونَ رَسُولَ اللهِ لَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ ﴿٦١﴾

[61] Onlardan bir kısmı da, Peygamber'e eziyet eden ve "O, (her söyleneni dinleyen) bir kulaktır." diyenlerdir. (Ey Muhammed! Onlara) de ki: "Sizin için bir hayır kulağı; Allah'a inanır; müminlere inanır. İçinizden iman edenler için de bir rahmettir. Allah'ın Rasulüne eziyet edenler için acı bir azap vardır.".

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, Hazreti Peygamber'le birlikte savaşa katılmak istemeyen münafıklardan söz etmiş ve onların, savaşa katılmamak için nasıl çeşitli bahaneler uydurduklarını açıklamıştı. Nitekim onlardan bir kısmı fitne içinde yaşadıkları halde, Hazreti Peygamber'den savaşa katılmamak için izin talebinde bulunuyor ve "Bana izin ver de beni fitneye düşürme." diyordu. Bunlar, Hazreti Peygamber'e ve Müslümanlara bir iyilik isabet etse, mesela bir savaştan zaferle dönseler haset damarları kabarır ve kızgınlıktan adeta çatlayacak hale gelirlerdi. Fakat onlara bir kötülük isabet edecek olsa, sevinç içerisinde "Biz önceden tedbirimizi almıştık." diyerek gururlanırlardı. Bunlardan bir kısmı da, Hazreti Peygamber'in sadaka dağıtımından hoşnut olmazlar, sadakanın daha çok kendilerine verilmesini isterlerdi. Kendilerine verilirse bundan hoşnut olurlar, verilmeyince de içlerindeki bütün kinleri ortaya döküverirlerdi. İşte Allah Teâlâ, bir evvelki ayetinde Peygamber'inin sadaka dağıtımından hoşnut olmayan ve bu sebeple de onu adil olmamakla suçlayan münafıklara karşı, sadaka dağıtımının Hazreti Peygamber'in veya başka herhangi bir kimsenin tekelinde olmadığını göstermek için, kimlere sadaka verilmesi gerektiğini açıklamış ve sadaka alma hakkına sahip sekiz sınıf zikretmiştir. Binaenaleyh bu ayet-i kerimenin tefsirine girerken işaret ettiğimiz hadisinde Hazreti Peygamber'in de belirttiği gibi, kim bu sekiz sınıftan birine dahil ise, ona hakkı olan sadaka verilir; fakat hali vakti yerinde ve zengin olan bir kimse, sırf mal hırsından kaynaklanan bir arzu ile sadaka istemeye kalkarsa, ona hiçbir şey verilmez.

Allah Teâlâ önceki ayetlerinde, münafıkların kısaca işaret ettiğimiz bu kesimini tanıttıktan sonra, yukarıdaki ayetinde, Hazreti Peygamber'e değişik bir şekilde eziyet eden münafıkların başka bir kesimini tanıtmış ve buyurmuştur ki:

[61] Onlardan bir kısmı da, Peygamber'e eziyet eden ve "O, (her söyleneni dinleyen) bir kulaktır." diyenlerdir. (Ey Muhammed! Onlara) de ki: "Sizin için bir hayır kulağı; Allah'a inanır; müminlere inanır. İçinizden iman edenler için de bir rahmettir. Allah'ın Resulüne eziyet edenler için acı bir azap vardır.".

61 Müfessirlerin İbn Abbas'tan naklettiklerine göre, Nebtel İbnu'l-Hâris, Resulullah (sas.)'e gelerek yanına oturur ve onun konuşmasını dinlerdi. Sonra da ondan işittiği sözleri münafıklara naklederdi. İşte, "Muhammed bir kulaktır; ona her kim bir şey söylerse, onu tasdik eder." diyen de bu adamdır.

Başka bir rivayette İbn Abbas şunları anlatmıştır: Münafıklardan bir grup, Hazreti Peygamber'i ona yaraşmayan birtakım sözlerle zikretmişlerdi. İçlerinden bazıları: "Bunu yapmayın; zira konuştuklarımızın kulağına gitmesinden endişe ediyoruz." dediler. Bunun üzerine Culâs İbn Suveyd İbni's-Sâmit: "Aksine biz, dilediğimizi söyleriz; sonra kendisine gider, bunları söylemediğimize yemin ederiz; o da bizim sözümüze inanır. Çünkü Muhammed, dinleyen bir kulaktır." deyince bu ayet nazil oldu.

Münafıklar, bu sözleriyle Hazreti Peygamber'i, söylenen her sözü kabul eden, saf, düşüncesiz, işin derinliklerine inmeyen, bu sebeple de her şeye çabuk kanan bir kimse olarak görüyor ve böyle göstermeye çalışıyorlardı. Daha önce de onlardan bir grup, onun adaletini söz konusu etmiş ve sadaka dağıtımında adil davranmadığını ileri sürmüştü. Ne var ki Allah Teâlâ, münafıkların kendi aralarında konuştukları veya içlerinde gizledikleri pek çok sırlarını Peygamber'ine haber verip açığa çıkardığı gibi, bunu da açıklamış ve sevgili Peygamber'inin Peygamberlik delillerinden biri olarak akıl sahiplerinin gözleri önüne sermiştir.

Allah Teâlâ bu ayetiyle, münafıklardan bir kısmının da, Hazreti Peygamber'in dinlemekten öte geçmeyen, işittiği her şeye kanıp onu tasdik eden kötü bir kulak olduğu hususundaki görüşleriyle ona eziyet eden kimseler olduklarını belirttikten sonra, onların bu görüşlerini reddetmiş ve şöyle buyurmuştur: Evet o bir kulaktır; fakat sizin iddia ettiğiniz gibi bir kulak değil, hayırlı bir kulaktır; işittiği her şeyi değil, yalnız hakka ve şeriate uygun olanı, kendisinde hayır bulunanı ve halkın menfaatine uygun düşeni kabul eder. Yoksa o, batıla, yalana, gıybete, nemimeye yönelik bir kulak değildir. Bunlardan hiç dinlemeden işittiği bazı şeyler olsa bile, onları asla kabul etmez. Kısacası aklen ve şer'an tasdiki caiz olmayan şeyleri tasdik etmez. Fakat o, Allah Teâlâ'ya inanır ve O'nu tasdik eder. Ayrıca O'nun kendisine vahyettiği sizinle veya başkalarıyla ilgili bütün haberleri de tasdik eder. Çünkü bunlar, doğruluğundan hiçbir surette şüphe edilmeyecek kesîn haberlerdir. Keza o, canlarını ve mallarını ortaya koyarak kendisiyle birlikte savaşan Muhacirun ve Ensar'a da inanır ve onların haberlerini tasdik eder. Ancak onun bu tasdiki, onları mücerret işitmiş olmaktan kaynaklanan bir tasdik değil; fakat doğruluklarını gerektiren kalplerinde kökleşmiş iman alametlerini üzerlerinde açıkça görmüş olmaktan kaynaklanan bir tasdiktir.

Ey Münafıklar! O, sizden işitip de ancak hak olduğuna inandığı şeyleri tasdik eden bir kimse olduğu gibi, kalplerinde küfrü gizleyip de İslam'ı izhar edenler için değil, fakat sizden gerçek manada iman eden kimseler için de bir rahmettir. Çünkü kendilerini dünya ve Ahiret saadetine ulaştıracak olan yola hidayet olunmalarının sebebi sadece odur.

Bundan dolayıdır ki Allah'ın hidayet kaynağı olan Resulüne gerek sözle ve gerekse fiille eziyet edenler için elim bir azap vardır. Çünkü ne şekilde olursa olsun ona eziyet, küfür alametidir; küfrün cezası da, cehennem azabından başka bir şey değildir. Kalplerine gerçek manada iman yerleşmiş olan kimseler ise, Allah'ın Resulüne hiçbir surette eziyet etmedikleri gibi onu incitmekten bile sakınırlar.

يَحْلِفُونَ بِاللَّهِ لَكُمْ لِيُرْضُوكُمْ وَاللَّهُ وَرَسُولُهُ أَحَقُّ أَنْ يُرْضُوهُ إِنْ كَانُوا مُؤْمِنِينَ ﴿٦٢﴾ أَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّهُ مَنْ
يُحَادِدِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَأَنَّ لَهُ نَارَ جَهَنَّمَ خَالِدًا فِيهَا ذَٰلِكَ الْخِزْيُ الْعَظِيمُ ﴿٦٣﴾ يَحْذَرُ الْمُنَافِقُونَ أَنْ تُنَزَّلَ
عَلَيْهِمْ سُورَةٌ تُنَبِّئُهُمْ بِمَا فِي قُلُوبِهِمْ قُلِ اسْتَهْزِئُوا إِنَّ اللَّهَ مُخْرِجٌ مَا تَحْذَرُونَ ﴿٦٤﴾ وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ لَيَقُولُنَّ
إِنَّمَا كُنَّا نَخُوضُ وَنَلْعَبُ قُلْ أَبِاللَّهِ وَآيَاتِهِ وَرَسُولِهِ كُنْتُمْ تَسْتَهْزِئُونَ ﴿٦٥﴾ لَا تَعْتَذِرُوا قَدْ كَفَرْتُمْ بَعْدَ
إِيمَانِكُمْ إِنْ نَعْفُ عَنْ طَائِفَةٍ مِنْكُمْ نُعَذِّبْ طَائِفَةً بِأَنَّهُمْ كَانُوا مُجْرِمِينَ ﴿٦٦﴾

62 Size, sizi hoşnut etmek için Allah'a yemin ederler. Oysa kendileri mümin olsalardı, bilirlerdi ki, Allah ve Resulü hoşnut edilmeye daha layıktır.

63 Şunu hâlâ anlamadılar mı ki, kim Allah'a ve Resulüne yüz çevirirse, onun için, içinde daimi kalacağı bir cehennem ateşi vardır. Bu ise, en büyük zillettir.

64 Münafıklar, kalplerinde olan (nifak)ı kendilerine haber verecek bir surenin müminlere indirilmesinden korkuyorlar. (Ey Muhammed! Onlara) de ki: "Siz yine de alay edin; Allah, korktuğunuz şeyi elbette çıkaracaktır.".

65 Onlara, (o tarz konuşmalarının sebebini) sorsan, "Dalmışız; oyalanıyorduk." diyeceklerdir. (Ey Muhammed! Onlara) de ki: "Siz, Allah'la, ayetleriyle ve Peygamberi'yle alay mı ediyorsunuz"?

66 Boşuna özür dilemeyin; zira siz, imanınızdan sonra küfrettiniz. İçinizden bir zümreyi affetsek bile, suçlu olmaları dolayısıyla bir zümreye de azap ederiz.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde başladığı münafıklarla ilgili haberlere bu ayetlerinde de devam etmiş ve onların davranışlarındaki çirkinlikleri, içlerindeki kötülükleri, yalana dayanan yeminlerini, Allah ve Resulüne karşı besledikleri kin ve düşmanlığı, Kur'an ayetlerini alay konusu etmelerini ve bütün bunlardan sonra içlerinde besleyip büyüttükleri bu çirkin davranışlarını açıklayan bir surenin inivermesinden duydukları büyük korkuyu açıklamıştır. Kısaca ifade etmek gerekirse bu ayetlerinde, Tebük Gazvesi'nden kaçan münafıkların hal ve sıfatlarını beyan etmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

62 Size, sizi hoşnut etmek için Allah'a yemin ederler. Oysa kendileri mümin olsalardı, bilirlerdi ki, Allah ve Resulü hoşnut edilmeye daha layıktır.

63 Şunu hâlâ anlamadılar mı ki, kim Allah'a ve Resulüne yüz çevirirse, onun için, içinde daimi kalacağı bir cehennem ateşi vardır. Bu ise, en büyük zillettir.

64 Münafıklar, kalplerinde olan (nifak)ı kendilerine haber verecek bir surenin müminlere indirilmesinden korkuyorlar. (Ey Muhammed! Onlara) de ki: "Siz yine de alay edin; Allah, korktuğunuz şeyi elbette çıkaracaktır.".

62 Müfessirlerin Katâde'den naklen açıkladıklarına göre, münafıklardan bir adam, haklarında Kur'an ayeti indirilen Tebük Gazvesi kaçaklarından sözederken "Allah'a yemin ederim ki, bunlar, bizim en seçkin ve en şerefli insanlarımız-

dır." demiş, sonra da onlarla ilgili Kur'an ayetlerini kastederek: "Eğer Muhammed'in onlar hakkında söyledikleri doğru ise, Allah'a yemin ederim ki, onlar eşekten daha kötüdürler." diye ilave etmişti. Münafığın bu sözlerini işiten bir Müslüman da: "Allah'a yemin ederim ki, Muhammed'in onlar hakkında söyledikleri doğrudur ve sen de eşekten daha kötüsün." demiş, sonra da Hazreti Peygamber'e koşarak gitmiş ve olanları haber vermiştir. Bunun üzerine Hazreti Peygamber adamı yanına çağırtmış ve ona: "Seni bunları söylemeye sevkeden şey nedir?" diye sormuştur. Bu soru karşısında kendi kendini lanetleyen münafık, bunları söylemediğine dair Allah'a da yemin etmeye başlamıştır. Daha önce münafığın sözlerini Hazreti Peygamber'e haber veren Müslüman ise, münafığın bu yalan yeminini işitince "Allahım! Doğru söyleyeni doğrula, yalancıyı da yalanla." demiş, bundan sonra da Allah Teâlâ bu ayeti indirmiştir.

Zikrettiğimiz bu haber açıkça göstermektedir ki, münafıklar, Müslümanlar arasında ve Müslüman kisvesi altında yaşamış olsalar bile, kalplerinde Allah'a ve Peygamber'ine karşı hiçbir inanç kırıntısı beslemedikleri gibi, Allah'ın Peygamber'ine indirdiği Kur'an ayetlerine de inanmamakta ve onları diledikleri gibi yalanlayabilmektedirler. Nitekim bu haberde de görüldüğü gibi, onlardan biri, Allah Teâlâ'nın, çeşitli bahaneler uydurarak Tebük Gazvesi'ne katılmak istemeyen münafıklar hakkındaki haberlerini kabul etmemiş ve bu kaçakların seçkin ve şerefli insanlar olduklarını ileri sürmüş, bununla da onların, savaştan kaçacak kimseler olmadıklarını kanıtlamaya çalışmıştır. Ne var ki bu söylediklerinin Hazreti Peygamber tarafından öğrenildiğini görünce de, söylediği sözleri söylemediğine dair Allah'a yemin ederek çirkin davranışını inkâr etmeye kalkışmıştır. Aslında onun Allah'a yemin ederek söylediği sözleri inkâr etmesi, Müslümanlara hoş görünme kaygısından kaynaklanıyordu. Çünkü bu söylediklerinin, Müslümanların tepkisine yol açacağını ve bu yüzden de kendisine şiddetle karşı koyup bir şeyler yapabileceklerini çok iyi biliyordu. Bu sebeple Allah'a yemin ederek bu söylediklerini inkâr etmişti. Bu ise, onun kalbinde Allah'a ve Resulüne karşı hiçbir inanç beslemediğini ve onları hiç umursamadığını, fakat bütün korkusunun Müslümanlardan ileri geldiğini gösteriyordu. Halbuki o münafık, Allah'a gerçekten iman etmiş olsaydı, Müslümanları hoşnut etmek için yalan söylemez ve yalan yere Allah'a yemin etmez, fakat önce Allah'ı ve Resulünü hoşnut etmenin yollarını arar ve her şeyden önce de, kendisini dünya ve Ahiret saadetine ulaştıracak olan Allah Resulünün (sas.) yoluna tabi olurdu. Bu yolda giderken bile vukuu muhtemel her ayak sürçmesinden Allah'a sığınır, Müslümanlardan korkmak yerine Allah'tan ve Allah'ın gazabından korkardı.

63 Münafıklar, bir taraftan Allah'ın ayetlerini alaya alıp bir taraftan da O'nun Peygamber'ini, sadaka dağıtımında adil davranmayan, saf, düşüncesiz, kendisine her söyleneni kabul eden ve sadece dinleyen kötü bir kulak olarak tavsif edip ona eziyet etmekle, hem Allah'a hem de O'nun Peygamber'ine muhalefet etmiş ve onlara karşı savaş açmış oluyorlardı. Fakat onlar, kalplerini dolduran küfrün yönlendirdiği bu davranışlarıyla haddi aştıklarını, Allah'ı ve Resulünü karşılarına alıp onlarla mücadeleye giriştiklerini hâlâ anlamamışlar mıdır? Oysa kim küfre önderlik eder, Allah'a ve Resulüne karşı savaş açarsa, böyleleri için dünyada rezillik, Ahiret'te de içinde daimi kalacakları en şiddetli cehennem azabı vardır.

64 Fakat hayır; onlar kendi durumlarını çok iyi biliyorlardı. Küfür ve nifak içerisinde sürdürdükleri hayatlarının farkında idiler. Allah'a ve Resulüne inanmıyorlar, vahiyden de şüphe ediyorlardı. Bu inançsızlık ise, onları son derece büyük bir sıkıntıya sürüklüyor, bütün günlerini korku ve endişe içinde geçirmelerine sebep oluyordu. En büyük korkuları da Müslümanlardan kaynaklanıyordu. 62. ayette de açıklandığı

gibi, Allah'ı ve Peygamber'ini hoşnut etmek yerine, Müslümanları hoşnut etmek için yalan yere yemin eden bu münafıklar, Allah'tan değil de yine Müslümanlardan korkuyorlardı. Bu korkularının başlıca sebebi ise, küfür ve nifaklarının açığa çıkması ve Müslümanlar tarafından öğrenilmesi idi. Çünkü bunlar, Kur'an-ı Kerim'in birçok yerinde de açıklandığı gibi, kendilerinin de mümin olduklarını ileri sürüyorlar ve hatta iman yarışında gerçek müminlerden geri kalmadıklarını iddia ediyorlardı. Mesela sadece Bakara suresinin baştaraflarında yer alan ve onların sıfatlarını açıklayan ayetlerden birkaçının meali şöyledir: *"İnsanlardan öyle kimseler vardır ki, Allah'a ve Ahiret gününe iman ettik, derler; halbuki onlar mümin değillerdir."*. (Ayet 8). *"Onlara, siz de insanların inandıkları gibi inanın, denildiği zaman, biz, beyinsizlerin inandıkları gibi mi inanıyoruz, derler"*... (Ayet 12). *"Onlar, iman edenlerle karşılaştıkları zaman, iman ettik, derler; şeytanlarıyla başbaşa kalınca da, biz, sizinle beraberiz; onlarla sadece alay ediyoruz, derler."*. (Ayet 14). Görüldüğü gibi münafıklar, Müslümanlar karşısında daima kendilerinin mümin olduklarını iddia etmişler ve Müslümanlar arasında hep bu sıfatla hayatlarını sürdürmeye çalışmışlardır. Aksi halde, kafir ve münafık olarak kendilerine hayat hakkı tanınmayacağını biliyorlar ve biraz önce zikrettiğimiz ayet mealinde de görüldüğü gibi, herhangi bir müminle karşılaştıkları zaman kendilerinin de mümin olduklarını söylemekten çekinmiyorlardı. Onun içindir ki içlerinde sır gibi sakladıkları küfür ve nifaklarının açığa çıkmasını istemiyorlar, kendileri inanmasalar bile Hazreti Peygamber'e, bu sırlarını açığa çıkaran bir surenin indirilmesinden çok korkuyorlardı. Çünkü ne zaman haklarında bir ayet indirilmiş olsa, inanmamalarına rağmen, onun, içlerinde gizledikleri küfür ve nifakı ne kadar doğru bir şekilde aksettirdiğini açıkça görüyorlardı. Bununla beraber, Bakara suresinin *"...Biz onlarla sadece alay ediyoruz..."* mealindeki 14. ayetinde de açıklandığı gibi, küfürlerinin gerektirdiği davranışları sürdürmekten de geri kalmıyorlar, hem Kur'an-ı Kerim'le hem Hazreti Peygamber'le ve hem de müminlerle alay etmekten vazgeçmiyorlardı. İşte bu sebepledir ki Allah Teâlâ, Peygamber'ine hitap ederek münafıklara söylenecek sözü açıklamış ve onları korktukları şeyle tehdit etmiştir: Ey münafıklar! Ey kalplerinde bozukluk olanlar! Muhammed suresinin 29. ayetinde de belirtildiği üzere, siz, İslam'a ve Müslümanlara karşı içinizde kümelendirdiğiniz kin ve düşmanlığınızı Allah'ın açığa çıkarmayacağını mı zannediyorsunuz? Eğer böyle zannediyorsanız, alayınıza devam edin bakalım; Allah, nasıl olsa Peygamber'ine indireceği sure ve ayetlerle, içinizde gizlediğiniz bütün pisliklerinizi açığa çıkaracak ve işte o zaman siz, korkunuzun gerçek derecesini o zaman göreceksiniz.

[65] Onlara, (o tarz konuşmalarının sebebini) sorsan, "Dalmışız; oyalanıyorduk." diyeceklerdir. (Ey Muhammed! Onlara) de ki: "Siz, Allah'la, ayetleriyle ve Peygamber'iyle alay mı ediyorsunuz"?

[66] Boşuna özür dilemeyin; zira siz, imanınızdan sonra küfrettiniz. İçinizden bir zümreyi affetsek bile, suçlu olmaları dolayısıyla bir zümreye de azap ederiz.

65 Ey Muhammed! Onlara Kur'an ile, Allah'ın Peygamber'i ile ve müminlerle alay etmelerinin ve bunlar karşısında her zaman alaycı konuşmalar ve davranışlar içinde bulunmalarının sebebini sorsan, sanki bunu isteyerek yapmamışlar gibi, davranışlarının ciddi olmadığını, sadece bunu bir oyun veya şaka olsun diye yaptıklarını ileri sürerek özür dilemeye kalkışırlar. Onlara de ki: Siz Allah ile, O'nun ayetleriyle ve Peygamber'iyle alay mı ediyorsunuz? Bunlardan başka alay edecek bir şey bulamadınız mı? Şunu iyice bilin ki,

Allah'la, Kur'an'la ve Peygamber'le alay etmek, mahza küfürdür.

66 Bu itibarla işlediğiniz bu büyük cürümden ve diğer cürümlerinizden kurtulmak için boşuna özür dilemeyin; özrünüzün size hiçbir faydası yoktur ve Allah indinde asla makbul değildir; çünkü siz, daha önce iman izhar edip mümin olduğunuzu söylediğiniz gibi, şimdi de küfrünüzü izhar edip kafir olduğunuzu açıkça ortaya koydunuz. Üzerinizde taşıdığınız bütün küfür ve nifak alametleriyle durumunuz artık tebeyyün etmiş ve hakkınızdaki hüküm kesinleşmiştir. İçinizden bazıları, davranışlarını düzeltip hulus-i kalple tövbe ettikleri için affımıza mazhar olsalar bile, küfür ve nifaklarında ısrar edenleriniz, irtikap ettikleri büyük suçlardan dolayı dünya ve Ahiret azabını mutlaka göreceklerdir.

اَلْمُنَافِقُونَ وَالْمُنَافِقَاتُ بَعْضُهُمْ مِنْ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمُنْكَرِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمَعْرُوفِ وَيَقْبِضُونَ اَيْدِيَهُمْ
نَسُوا اللّٰهَ فَنَسِيَهُمْ اِنَّ الْمُنَافِقِينَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٦٧﴾ وَعَدَ اللّٰهُ الْمُنَافِقِينَ وَالْمُنَافِقَاتِ وَالْكُفَّارَ نَارَ
جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا هِيَ حَسْبُهُمْ وَلَعَنَهُمُ اللّٰهُ وَلَهُمْ عَذَابٌ مُقِيمٌ ﴿٦٨﴾ كَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ كَانُوا اَشَدَّ مِنْكُمْ
قُوَّةً وَاَكْثَرَ اَمْوَالًا وَاَوْلَادًا فَاسْتَمْتَعُوا بِخَلَاقِهِمْ فَاسْتَمْتَعْتُمْ بِخَلَاقِكُمْ كَمَا اسْتَمْتَعَ الَّذِينَ مِنْ
قَبْلِكُمْ بِخَلَاقِهِمْ وَخُضْتُمْ كَالَّذِي خَاضُوا اُولٰئِكَ حَبِطَتْ اَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ وَاُولٰئِكَ هُمُ
الْخَاسِرُونَ ﴿٦٩﴾ اَلَمْ يَأْتِهِمْ نَبَاُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ قَوْمِ نُوحٍ وَعَادٍ وَثَمُودَ وَقَوْمِ اِبْرٰهِيمَ وَاَصْحَابِ مَدْيَنَ
وَالْمُؤْتَفِكَاتِ اَتَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيَظْلِمَهُمْ وَلٰكِنْ كَانُوا اَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٧٠﴾

67 Erkek olsun kadın olsun, bütün münafıklar biribirlerine benzerler. Kötülüğü emredip iyilikten nehyederler. (Cimrilikleri dolayısıyla) ellerini de sıkı sıkı yumarlar. Allah'ı unutmuşlardır; Allah da onları unutmuştur. Münafıklar, işte asıl fasık olanlar onlardır.

68 Allah, erkek ve kadın münafıklara ve bütün kafirlere, içinde daimi kalacakları cehennem ateşini vaadetmiştir. Bu, onlara yeter. Allah, onlara lanet etmiştir. Onlar için, hiç değişmeyecek bir azap vardır.

69 (Ey münafıklar!) Siz, sizden daha kuvvetli olan, daha çok mal ve evlatları bulunan ve bu sebeple nasiplerince bunlardan faydalanan sizden öncekiler gibisiniz. Onların, kendi nasiplerince dünya lezzetlerinden faydalandıkları gibi, siz de kendi nasibinizce bunlardan faydalandınız. Onların batıla daldıkları gibi, siz de daldınız. İşte bunlar, dünya ve Ahiret'te amelleri boşa gidenlerdir. İşte asıl hüsrana uğrayanlar da bunlardır.

70 Kendilerinden öncekilerin, Nûh, Ad ve Semud kavminin, İbrahim kavminin, Medyen ve altüst olmuş şehirler halkının haberi onlara gelmedi mi? Peygamberler'i onlara apaçık mucizeler getirmişlerdi. Aslında Allah onlara zulmetmemiş, fakat asıl onlar kendi kendilerine zulmetmişlerdi.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde başlattığı münafıkların kötü ve çirkin davranışlarıyla ilgili haberlerine, bu ayetlerinde de devam etmiş, münafıklarla müminler arasındaki farka işaret ettikten sonra, kadın olsun erkek olsun bütün münafıkların birbirinin aynı olduğunu zikrederek, zamanın münafıklarıyla daha önce gelip geçmiş Peygamberler devrinde yaşayan münafıklar arasındaki benzerlikleri beyan etmiştir. Kafirlerle de aralarında hiçbir fark bulunmayan münafıklar için, içinde devamlı kalacakları cehennem azabı bulunduğunu da haber vererek onları tehdit ettikten sonra, bu akibetin, onların sadece kendi kazançları olduğunu açıklamıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[67] Erkek olsun kadın olsun, bütün münafıklar biribirlerine benzerler. Kötülüğü emredip iyilikten nehyederler. (Cimrilikleri dolayısıyla) ellerini de sıkı sıkı yumarlar. Allah'ı unutmuşlardır; Allah da onları unutmuştur. Münafıklar, işte asıl fasık olanlar onlardır.

67 Küfür ve nifak içerisinde yaşayan erkek kadın bütün münafıklar birbirlerinin aynıdırlar. Şeriatın emrettiği iyi ve güzel bütün amelleri, yani marufu emreden, buna karşılık şeriatın nehyettiği veya yasakladığı bütün kötü ve çirkin amellerden yani münkerden aynı şekilde nehyeden veya onu yasaklayan müminlerin hilafına, münafıklar marufu nehyedip münkeri emrederler. Daha açık bir ifade ile, kötülüğü emredip, iyiliği yasaklarlar. Nitekim Allah Teâlâ, Allah yolunda cihadı, fakirlere sadaka veya zekat vermeyi emretmiştir. Dolayısıyla cihad ve mal bezli maruf olan amellerdendir. Ne var ki münafıklar, daha önceki ayetlerde de açıklandığı üzere, çeşitli bahaneler veya mazeretler uydurarak cihada katılmamanın yollarını aramışlar, sadaka vermek yerine, Hazreti Peygamber'den daha çok sadaka alamadıkları için onu adil davranmamakla suçlamışlar, hatta Münâfikûn suresinin 7. ayetinde de açıklandığı üzere *"Allah'ın Resulünün yanında bulunanlara hiçbir şey vermeyin ki dağılıp gitsinler..."* diyerek sadaka verilmesine engel olmaya çalışmışlardır.

Buhârî (*Sahih*, I. 14) ve Müslim (*Sahih*, I. 78) tarafından nakledilen bir hadisinde Hazreti Peygamber, münafığı, müminden ayıran üç alamet zikretmiş ve şöyle buyurmuştur: *"Münafığın alameti üçtür: Bir şey söylediği zaman yalan söyler; vaadettiği zaman vaadinden döner; kendisine emanet olunduğunda emanete hıyanetlik eder."*. Oysa müminin sıfatları, münafığın sahip olduğu bu sıfatların taban tabana zıddıdır: Mümin, bir şey söylediği zaman, yalnız doğruyu söyler; her ne vaadetmişse, o vaadini mutlaka yerine getirir; kendisine emanet olunan değerli veya değersiz her ne olursa, sahibine iade edinceye kadar onu gözü gibi korur. Eğer kendisine bir sır tevdi edilmişse, ölünceye kadar onu kalbinde muhafaza eder.

Münafıklar, Allah'ın zikrini unutmuşlar, O'nun emir ve nehiylerinden şeriatın getirdiği bütün mükellefiyetleri terketmişlerdir. Onlar bu davranış içine girince Allah da onları unutmuş, dünyada lütfundan ve merhametinden, fazlından ve tevfikinden, Ahiret'te de sevabından onları mahrum kılmıştır. Câsiye suresinin 34. ayetinde de açıklandığı üzere, *"Onlara, bugününüze kavuşmayı unuttuğunuz gibi, biz de sizi bugün unuttuk. Varacağınız yer ateştir; sizin için herhangi bir yardımcı da yoktur, denir."*.

Netice itibariyle münafıklar, fasık insanlardır; hak yoldan ve doğruluktan çıkmışlar, dalaletin zifiri karanlıklarına dalıp küfürle haşir neşir olmuşlardır. Bu da onları, bütün hayırlı amellerden uzaklaştırmıştır.

[68] Allah, erkek ve kadın münafıklara ve bütün kafirlere, içinde daimi kalacakları cehennem ateşini vaadetmiştir. Bu, onlara yeter. Allah, onlara lanet etmiştir. Onlar için, hiç değişmeyecek bir azap vardır.

68 Erkek kadın bütün münafıklar, diğer kafirler gibi, küfürle haşir neşir olup bütün hayırlı amelleri terkedince, Allah da onlara bu davranışlarının karşılığı olmak üzere, içinde ebediyyen kalacakları cehennem ateşini vaadetmiştir. Orada kafirlerle birlikte dünyada işledikleri suçların cezasını kendilerine yeter derecede bir azap ile çekeceklerdir. Çünkü Allah onlara lanet etmiş ve hem dünyada hem de Ahiret'te onları rahmetinden uzak kılmıştır. Onlar için, Ahiret'te daimi olarak içinde kalacakları bir cehennem azabı takdir ettiği gibi, dünyada da bitip tükenmek bilmeyen bir azap hazırlamıştır. Bu azap ise, onların Müslümanlar arasında, zillet altında ve içlerinde gizlemeye çalıştıkları münafıklık alametlerinin Hazreti Peygamber ve Müslümanlar tarafından bilinmesi korkusu içinde yaşamaya mahkum edilmiş olmalarından kaynaklanır.

Ayet-i kerimede, gerek münafıklar gerekse kafirler, birbiri arkasına ebedi cehennem azabı ile tehdit olunmuşlardır. Buna göre, münafıklarla kafirler arasında inanç yönünden hiçbir farkın bulunmadığı anlaşılır. Bununla beraber, bilinen bir gerçektir ki iki Taife arasında davranış yönünden büyük bir fark vardır. Münafıklar, daha önceki ayet-i kerimelerde de işaret olunduğu gibi, Allah'a ve Peygamber'ine inanmadıkları ve Allah'ın ayetleriyle alay ettikleri halde, onlara inandıklarını söyleyerek kendilerinin de Müslüman olduklarını iddia ederler ve Müslümanlarla birarada yaşarlar. Kafirler ise, kalplerindeki inançsızlığı bütün açıklığıyla ortaya koyan kimselerdir. İki Taife arasındaki bu farklı özellik gözönünde bulundurulursa, münafıkların kafirlerden daha şer ve nifakın küfürden daha tehlikeli olduğu anlaşılır. Bunun içindir ki ayet-i kerimede münafıklar, kafirlerden önce zikredilmiştir.

[69] (Ey münafıklar!) Siz, sizden daha kuvvetli olan, daha çok mal ve evlatları bulunan ve bu sebeple nasiplerince bunlardan faydalanan sizden öncekiler gibisiniz. Onların, kendi nasiplerince dünya lezzetlerinden faydalandıkları gibi, siz de kendi nasibinizce bunlardan faydalandınız. Onların batıla daldıkları gibi, siz de daldınız. İşte bunlar, dünya ve Ahiret'te amelleri boşa gidenlerdir. İşte asıl hüsrana uğrayanlar da bunlardır.

69 Allah Teâlâ, kafir ve münafıklar için takdir olunan dünya ve Ahiret azabını açıkladıktan sonra, münafıklara hitap ederek, bu azap ile, daha önce gelip geçmiş Peygamberler devrinde yaşayan kafir ve münafıklar için hazırlanan azap arasındaki benzerliğe dikkatlerini çekmiş ve bunu, bütün kafir ve münafıkların tek bir millet olduklarının açık ve kesin bir delili olarak gözler önüne sermiştir. Şu var ki eskileri, bunlara oranla mal ve evlat bakımından daha çok ve daha kuvvetli idiler. Nasiplerince bu nimetlerden faydalanıp bunlarla gururlandıkları ve bu nimetlerin sarhoşluğu içinde Ahiretlerini unutup küfre daldıkları gibi, bu münafıklar da, aynı şekilde sahip oldukları nimetlerden nasiplerince faydalanmışlar ve onların sarhoşluğu ile kendilerinden geçip Ahiretlerini unutmuşlar, küfre dalmışlardır. Netice itibariyle aralarında uzun asırlar farkı bulunsa bile, takip ettikleri yol ve içine daldıkları küfür yönünden birbirlerinin aynıdırlar. Bu bakımdan hepsinin de dünya ve Ahiret için işledikleri bütün ameller boşuna olup ecir yönünden kendilerine hiçbir faydası yoktur. Çünkü onlar, zaman zaman iyi amel işlemiş olsalar bile, onların bu amelleri Allah için değil; fakat riya için, yani başkalarına iyi görünmek için işledikleri amellerdir. Zira ahiret için sevap kazanmanın başlıca şartı, imandır. Münafıklar ise, gerçek manada iman etmemişler; fakat küfrü içlerinde gizleyip iman izhar etmişlerdir. Bu bakımdan onların sevap olarak kazandıkları hiçbir şey yoktur; dünya ve Ahiret'te hüsrana uğrayanlar da onlar olacaktır. Nitekim Allah Teâlâ Kehf suresinin 103-106. ayetlerinde bu konu ile ilgili olarak şöyle buyurmuştur: *"(Ey Muhammed!) De ki: Dünya hayatında yaptıklarının güzel olduğunu sanıp da gay-*

retleri boşa gittiği için (Ahiret'te) amel yönünden en çok ziyana uğrayanları size haber vereyim mi? İşte onlar, Rablerinin ayetlerini ve O'na kavuşmayı inkâr edenlerdir. Bu yüzden onların amelleri boşa gitmiştir. Kıyâmet günü onlar için bir tartı da yapmayacağız. İşte bu, küfretmiş olmaları, ayetlerimi ve Peygamberler'imi eğlence edinmeleri dolayısıyla, onların cehennem cezalarıdır.".

[70] Kendilerinden öncekilerin, Nûh, Ad ve Semud kavminin, İbrahim kavminin, Medyen ve altüst olmuş şehirler halkının haberi onlara gelmedi mi? Peygamberler'i onlara apaçık mucizeler getirmişlerdi. Aslında Allah onlara zulmetmemiş, fakat asıl onlar kendi kendilerine zulmetmişlerdi.

70 Allah Teâlâ, Allah'a inanmayan ve Peygamberler'ini yalanlayan kafir ve münafıkların dünya ve Ahiret'te kendilerine yarayacak hiçbir hayırlı amelleri bulunmadığı için hüsrana uğrayan kimseler olduklarını ve dolayısıyla cezalarının da ebedi cehennem azabı olduğunu açıkladıktan sonra, bu ayetinde, Peygamberler'ini yalanlayan bu münafıklara bazı nasihatlarda bulunmuş ve ibret almaları için, daha önce gelip geçmiş kavimlerden Peygamberler'ini yalanlayanların akibetlerini hatırlatarak şöyle buyurmuştur:

O münafıklara, kendilerinden önce yaşayıp da Peygamberler'ini yalanlayan kavimlerin haberleri hiç ulaşmadı mı? Oysa o Peygamberler onlara, akıllarını kullanıp ibret almaları ve iman etmeleri için apaçık deliller ve mucizeler getirmişlerdi. Fakat o kavimler, iman etmek yerine, Peygamberler'ine karşı gelerek mucizelerini sihirle, onları da sihirbazlıkla tavsif etmişler ve böylece içine düştükleri küfürle en büyük zalimlerden olmuşlardı. Bu kavimlerden biri Nûh kavmi idi. Allah, kendisine şirk koşmaları dolayısıyla bu kavme azabını indirmeden önce, onları uyarması, onların da belki akıllarını başlarına toplayıp iman etmeleri için Nûh'u bir uyarıcı olarak onlara göndermişti. Nûh, kavmine demişti ki: *"Ey kavmim! Ben size gönderilmiş apaçık bir uyarıcıyım. Allah'a ibadet etmeniz, O'ndan korkmanız ve O'na itaat etmeniz gerekir. Ta ki O da sizin günahlarınızı bağışlasın ve sizi belli bir süreye kadar ertelesin. Zira bilmiş olasınız ki, Allah'ın belirlediği süre dolduğu zaman, hiç geri bırakılmaz.".* (Nûh suresi, 2-4). Ne var ki Nûh'un gece gündüz kavmini kendisinden başka İlah olmayan Allah'a imana ve yalnız O'na ibadete davet etmesi hiçbir fayda sağlamamış, aksine biribirlerine telkin ve tavsiyelerde bulunarak *"Sakın İlahlarınızı terketmeyin. Vedd'i, Suvâ'ı, Yağûs'u, Ya'ûk'u ve Nesr'i bırakmayın."* (Nûh suresi, 23) demişlerdir. Neticede Allah'ın bu kafir kavme tanıdığı süre tamam olunca, Allah, gökyüzünün bütün sularını Nûh kavminin üzerine boşaltmış, yerin sularını da fışkırtarak Nûh kavmini, ona inananlar dışında, kamilen suda boğmuştur.

Ad kavmi de, Allah'ın Peygamberler'ini yalanladıkları ve ayetlerini inkâr ettikleri için daha bu dünyada iken azaba uğramışlar ve bu azap ile helak olmuşlardır. Allah, bu kavme de kendi içlerinden kardeşleri Hud'u uyarıcı olarak göndermişti. Hud, onlara şöyle demişti: *"Ey kavmim! Sizin için kendisinden başka İlah olmayan Allah'a ibadet edin. O'ndan başkasına ibadet etmekle O'na iftira etmiş olursunuz. Ey kavmim! Buna karşılık sizden bir ücret talep etmiyorum. Benim ücretim, ancak beni salim bir fıtrat üzerine yaratan (Allah a aittir. Siz hiç aklınızı kullanmaz mısınız"?* (Hud suresi, 50-51). Hud'un bu tavsiyesine ve uyarısına karşı kavmi de ona: *"Ey Hud! Bize bir mucize getirmedin. Biz, ne sözünden dolayı İlahlarımızı terkedecek ve ne de sana inanacak kimseler değiliz. Bazı İlahlarımızın seni çarpmış olduklarını söylemekten başka bir şey demeyiz..."* (Hud suresi, 53-54) demişlerdi. Nihayet Allah'ın Ad kavmine tanıdığı süre tamam olunca, gökyüzünü kaplayan siyah bir bulutla birlikte kasıp kavuran ve her şeyi kökünden söküp uzak yerlere fırlatan bir kasırganın çıkışı ile kavim yokolup gitmiş ve Allah'tan bir rahmet olmak üzere yalnız Hûd ve ona inananlar kurtarılmıştı.

Semud kavmine de, Allah, kardeşleri Salih'i göndermişti. Salih onlara şöyle demişti: *"Ey kavmim! Sizin için kendisinden başka İlah bulunmayan Allah'a ibadet edin. Sizi yerden meydana getiren ve orada imar ile görevlendiren O'dur. Bu itibarla O'ndan mağfiret dileyin; sonra da O'na tövbe edin. Rabbim, şüphesiz (kullarına) çok yakındır ve dualarını kabul edendir."*. *Onlar ise şöyle demişlerdi: Ey Salih! Bundan önce sen, içimizde ümit beslenen bir kimseydin. Sen şimdi bizi, babalarımızın ibadet ettikleri şeye ibadet etmekten men mi ediyorsun? Şurası muhakkaktır ki, biz, senin bizi davet ettiğin şeyden şüphe içindeyiz, kuşkuluyuz."*. (Hud suresi, 61-62). Semud kavmi, Peygamberler'i Salih'in bütün uyarılarına karşı koymuş ve onun Rabbinden bir mucize olmak üzere getirdiği ve kırda kendi başına dolaşmasını ve hiçbir surette dokunulmamasını istediği bir deveyi de kesmişlerdi. İşte bundan sonradır ki, kendilerine tanınan üç günlük bir süre de tamamlanınca, üzerlerine gönderilen şiddetli sayha ile yani bir ses dalgası veya yıldırım ile bulundukları yerde çökekalmışlar ve orası, sanki Semud'un hiç ikamet etmediği bir yer haline gelivermişti.

Babil halkına gönderilen İbrahim ile Medyen halkına gönderilen Şuayb ve altüst olmuş şehirler halkına gönderilen Lut da kavimlerini kendinden başka İlah olmayan Allah'a ibadet etmeye davet etmişler; fakat kavimleri, diğer kavimler gibi onlara karşı çıkarak küfürlerinde inat etmişler, onlar da diğerleri gibi bu inatlarının karşılığı olarak hak ettikleri azabı görmüşlerdir. Bu azap, hiç şüphesiz, Allah'ın onlar için reva gördüğü bir zulüm değildir; çünkü Allah, hiç kimseye zulmetmez. Fakat insanlar, ancak Allah'a ve O'nun Peygamberler'ine inanmamak suretiyle kendi kendilerine zulmederler.

وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُقِيمُونَ
الصَّلَوٰةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَوٰةَ وَيُطِيعُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ ۚ أُولَٰئِكَ سَيَرْحَمُهُمُ اللَّهُ ۗ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٧١﴾ وَعَدَ
اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَمَسَاكِنَ طَيِّبَةً فِي جَنَّاتِ
عَدْنٍ ۚ وَرِضْوَانٌ مِنَ اللَّهِ أَكْبَرُ ۚ ذَٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿٧٢﴾

[71] Mümin erkekler ve mümin kadınlar da birbirlerinin dostları olup iyilik emreder, kötülükten alıkorlar. Namazı dosdoğru kılar, zekatı verirler. Allah'a ve Resulüne itaat ederler. İşte, Allah, bunlara rahmet edecektir. Allah, Aziz'dir; Hakîm'dir.

[72] Allah, mümin erkek ve mümin kadınlara içinde daimi kalacakları, (ağaçları) altından ırmaklar akan cennetler, Adn cennetlerinde güzel meskenler vaadetmiştir. Allah'ın hoşnutluğu ise, çok daha büyüktür. İşte, en büyük kurtuluş da budur.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, Müslümanlar arasında yaşayan ve küfürlerini içlerinde gizleyerek onlara "Biz de sizin gibi Müslümanız." diyen, fakat kendi şeytanlarıyla veya yandaşlarıyla başbaşa kalınca, onlara "Aslında biz sizdeniz; fakat Müslümanlarla alay ediyoruz." diyerek küfürlerini açığa vuran münafıkların bu kötü ve çirkin sıfatlarını zikrettikten ve onların bu sıfatlarıyla hak ettikleri azabı açıkladıktan sonra, tabii olarak bu çeşit sıfatlar karşısında müminlerin sıfatlarını merak edip soruşturan bir insana cevap teşkil etmek üzere müminleri münafıklardan ayıran en belirgin özelliği zikretmiş, sonra da, bu sıfatlara sahip olan müminlere vaadedi-

len mükafatları açıklamıştır. Aslında birbirine zıt veya karşı olan görüşleri, inanç veya davranışları birbiri arkasına zikrederek aralarında mukayese yapılmasını ve mevcut olan farkın belirlenerek ibret alınmasını sağlamak, Kur'an-ı Kerim'in en belirgin üsluplarından biridir. Nitekim münafıklarla ilgili olarak 67. ayette *"Erkek olsun kadın olsun, bütün münafıklar biribirlerine benzerler. Kötülüğü emredip iyilikten nehyederler. (Cimrilikleri dolayısıyla) ellerini de sıkı sıkı yumarlar. Allah'ı unutmuşlardır; Allah da onları unutmuştur..."* buyurulmuş, bu ayet-i kerimelerde ise, müminlerin sıfatları açıklanmış ve *"Mümin erkekler ve mümin kadınlar da birbirlerinin dostları olup iyilik emreder, kötülükten alıkorlar. Namazı dosdoğru kılar, zekatı verirler. Allah'a ve Resulüne itaat ederler..."* buyurularak aralarındaki zıtlık açıkça gösterilmiştir. Böylece bir münafığın, birbirine zıt olan bu sıfatları Kur'an ayetlerinde okuyup öğrenmesi halinde, kendisinin gerçek manada bir mümin olmadığını, imanı izhar etmesinin ise sadece nifaktan ve aldatmacadan ibaret bir davranış olduğunu kolayca anlaması sağlanmıştır. İşte, vaaz ve ibret olmak üzere Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[71] Mümin erkekler ve mümin kadınlar da birbirlerinin dostları olup iyilik emreder, kötülükten alıkorlar. Namazı dosdoğru kılar, zekatı verirler. Allah'a ve Resulüne itaat ederler. İşte, Allah, bunlara Rahmet edecektir. Allah, Aziz'dir; Hakîm'dir.

[72] Allah, mümin erkek ve mümin kadınlara içinde daimi kalacakları, (ağaçları) altından ırmaklar akan cennetler, Adn cennetlerinde güzel meskenler vaadetmiştir. Allah'ın hoşnutluğu ise çok daha büyüktür. İşte, en büyük kurtuluş da budur.

71 İster erkek olsun ister kadın olsun, bütün müminler, birbirlerinin dertleriyle dertlenen, neşeleriyle sevinen, biribirlerine dost ve yardımcı olan insanlardır. Nitekim Hazreti Peygamber de birçok hadisinde müminlerin bu sıfatlarını zikrederek onları medhetmiştir. Buhârî (*Sahih*, VII. 80) ve Müslim (*Sahih*, IV. 1999) tarafından nakledilen bir hadisinde, müminleri, tuğlaları birbirine kenetlenmiş bir binaya benzeterek *"Müminin mümine bağlılığı, tuğlaları birbirini perçinleyen bina gibidir."* demiş, yine Buhârî (*Sahih*, IV. 77) ve Müslim (*Sahih*, VII. 80)'de yer alan başka bir hadisinde de *"Bütün müminlerin, birbirlerini sevmek, biribirlerine şefkat ve merhamet etmek ve biribirlerine lütuf eylemek hususundaki misali, vücut misalidir. O vücuttan bir uzuv hastalanınca, vücudun diğer azaları birbirlerini, hasta azanın elemine, uykusuzlukla ve hararetle katılmaya çağırırlar.". (Yani bütün uzuvlar, hasta uzvun elemini paylaşırlar.)* buyurmuştur.

Allah Teâlâ'nın mümin erkeklerle mümin kadınlar arasında varlığını açıkça beyan ettiği bu dostluk ve yakınlık, yalnız iyiliği emredip kötülükten nehyetmekle sınırlı kalmamış, fakat kardeşlik duygusu içinde hayatın bütün safhalarında hem mali hem bedenî ve hem de edebî yardımlaşma olarak kendisini göstermiştir. Nitekim gerek Hazreti Peygamber'in zevceleri ve gerekse ashabının eşleri, ordu ile birlikte savaşlara katılmaktan geri kalmamışlar, bir taraftan askerlere su ve yiyecek hazırlarken, bir taraftan da yaralanan askerlerin yaralarını sarmışlar, güzel söz ve şiirler söyleyerek onları savaşa teşvik etmişlerdir. Sahabenin meşhur şairlerinden Hansâ', dört oğul sahibi bir kadındı ve oğullarının hepsini de Kadisiye Savaşı'na çıkarmış, onları uğurlarken de, savaştan kaçmamalarını telkin ve kahramanca dövüşmeye teşvik eden şiirler söylemişti. Dört oğuldan her birinin şehadet haberi geldikçe, geride kalanları cesaretlendirmek ve savaşa teşvik etmek için o da şiirlerine devam etmişti. Nihayet dördüncü oğulun da şehitlik mertebesine eriştiği haberini alınca *"Oğullarımın şehadetlerini bana ikram eden Allah'a hamdolsun."* diyerek Rabbine hamdetmiştir.

İşte, biribirlerine bu derece yakın ve birbirleri-

nin dostu olan bu müminler, biribirlerine iyiliği emreder, kötülükten de nehyederler. Çünkü onlar bilirler ve inanırlar ki, *emr-i bi'l-maruf ve nehy-i ani'l-munker,* İslam dininin temel kaidelerinden biridir ve Müslümanlar üzerine farzdır. Bir müminin mümin kardeşine marufu, yani iyiliği emretmesi; münkerden, yani kötülükten de onu nehyetmesi hiç şüphesiz, din kardeşlerinin birbirlerini her zaman ve her yerde iyi ve güzel davranışlar içerisinde görmek istemelerinin bir gereğidir; bu, aynı zamanda imanın da bir gereğidir. Nitekim Hazreti Peygamber, Müslim (*Sahih,* I. 69) tarafından nakledilen bir hadisinde *"Sizden her kim bir münker (kötülük) görürse, onu eliyle değiştirsin. Eğer buna gücü yetmezse, diliyle, buna da gücü yetmezse, kalbiyle değiştirsin. Bu da imanın en zayıfıdır."* buyurmuş ve İslam'ın haram kılıp da Müslümanların gözleri önünde cereyan edip giden kötü fiillerin engellenmemesini, imanın zayıflığı ile yorumlamıştır.

Biribirlerine iyiliği emredip kötülükten de nehyeden müminlerin, bunun yanında başka özellikleri ve başka sıfatları da vardır. Bunlardan biri, namazlarını hiç üşenmeden dosdoğru kılmak, bir diğeri ise cimriliğe kaçmadan mallarının zekatını vermektir. Onlar ayrıca, Allah'a ve Resulüne, bütün emir ve nehiylerinde itaat ederler. Onlara her ne emredilmişse, onu işlemekte; her ne de nehyedilmişse, ondan da sakınmakta asla tereddüt göstermezler. Çünkü onların bu davranışları, Allah'a ve Resulüne gerçek manada iman etmiş olmalarının tabii bir neticesidir.

Görüldüğü gibi, Allah Teâlâ bu ayetinde, müminlerin sahip oldukları beş sıfat zikretmiştir ki, bunlar sırasıyla marufu emredip münkerden nehyetmek, namazı dosdoğru kılıp zekatı vermek, Allah'a ve Resulüne itaat etmektir. Oysa münafıkların sıfatları, ayet-i kerimede zikredilen bu beş sıfatın taban tabana zıttıdır. Şöyle ki:

Müminler, biribirlerine marufu emrettikleri halde, münafıklar 67. ayette de açıklandığı gibi, erkek olsun kadın olsun, hepsi de biribirlerine kötülüğü emrederler.

Müminler, birbirlerini kötülükten menettikleri halde, münafıklar biribirlerine kötülüğü emrederler.

Müminler namazlarını dosdoğru, huşu içinde ve yalnız Allah'ın rızasını kazanmak için kıldıkları halde, münafıklar, 54. ayette de açıklandığı gibi, zaman zaman namaza kalksalar bile, üşenerek kalkarlar ve kıldıkları namazı da, Allah'ın rızasını kazanmak için değil,; riya için kılarlar.

Müminler, üzerlerine farz olan zekatı, Allah'ın emretmiş olması dolayısıyla gönül hoşnutluğu içinde verdikleri halde, münafıklar ya 67. ayette açıklandığı gibi, ellerini sıkı sıkı yumarak hiç vermezler; yahutta 54. ayette açıklandığı gibi verseler bile gönülsüz ve sadece riya için verirler.

Müminler kendilerine emrolunanları ifa ederek; nehyolunanlardan da sakınarak itaatın en üstün mertebesinde kalmaya gayret gösterdikleri halde, münafıklar, fasık kimseler olarak Allah'a ve Resulüne itaat etmemek için nifak dahil her türlü çareye başvurmuşlardır. Nitekim müminler, Allah'ın cihad emrine uyarak savaşa katıldıkları halde, münafıklar savaştan kaçmak için çeşitli bahaneler uydurmaktan hiçbir zaman vazgeçmemişlerdir.

İşte müminler, münafıklar karşısında sahip oldukları bu üstün sıfatlar dolayısıyladır ki Allah'ın rahmetine müstehak olmuşlardır. Binaenaleyh Allah, onların hak ettikleri, kendisinin de Ahiret sevabı olarak vaadettiği bu rahmeti onlara ihsan edecektir. Münafıklar ise dünyada yaşadıkları sürece Allah'ı unuttukları için, Allah da onları unutacak ve onları içinde ebediyyen kalacakları cehennem ateşine sürecektir. Binaenaleyh onların kendilerine vaadedilen bu cehennem azabından kurtulmaları artık mümkün değildir. Çünkü Allah, Aziz'dir; kime neyi vaadetmişse, O'nu bu vaadinden caydıracak veya döndürecek hiçbir güç yoktur. O, aynı zamanda Hakîm'dir; hiç kimseye hak ettiğinin dışında bir muameleyi reva görmez.

72 Allah'ın, kadın olsun erkek olsun, bütün müminlere vaadettiği rahmet, ağaçları altın-

dan ırmaklar akan cennetlerdir. İçlerinde, güzel manzaraları olan meskenleri, sayısız nimetleri ve insan aklına sığmayan hudutsuz güzellikleri bulunan bu cennetlerde onlar ebedi olarak kalacaklardır. Hazreti Peygamber, Buhârî (*Sahih,* IV. 86) tarafından nakledilen bir hadis-i kutside cennetin bu özelliklerini şöyle açıklamıştır: *"Allah Teâlâ: Ben, salih kullarım için hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği ve hiçbir insan kalbinden geçmeyen şeyler hazırladım, buyuruyor. Dilerseniz, (Allah'ın Kitabı'ndan) şu ayeti okuyun: Yaptıklarına mükafat olmak üzere hoşlarına gidecek nimetlerden kendileri için gizli tutulan şeyleri hiç kimse bilemez."*. (Secde suresi, 17). Buhârî (*Sahih,* I. 296) ve Müslim (*Sahih,* I. 163) tarafından nakledilen bir hadisinde de şöyle buyurmuştur: *"İki cennet vardır ki, bunların kapıları ve içlerindeki eşya gümüştendir. Diğer iki cennet daha vardır ki, bunların kapıları ve eşyaları da altındandır. Adn Cenneti'ndeki cennet ehli ile bunların Rablerine nazarları arasında Allah'ın vechinde Kibriya ridasından başka bir şey bulunmayacaktır."*. Keza Buhârî (*Sahih,* III. 202) tarafından nakledilen bir hadisinde de cennetin bazı derecelerini açıklamış ve şöyle buyurmuştur: *"Kim Allah'a ve Resulüne iman eder, namazı dosdoğru kılar, Ramazan orucunu tutarsa, ister Allah yolunda hicret etmiş olsun, ister doğduğu yerde oturmuş olsun, onu cennete koyması Allah üzerine bir haktır."*. *Ya Resulallah! Bunu insanlara haber vermeyelim mi? dediler. Resulullah (sas.) şöyle buyurdu: "Cennette yüz derece vardır. Allah, bu dereceleri, kendi yolunda cihad edenler için hazırladı. Her iki derece arasındaki mesafe, yerle gök arasındaki mesafe gibidir. Allah'tan cennet istediğiniz zaman Firdevs'i isteyiniz; çünkü orası, cennetin ortası ve en yukarısıdır. Onun üstünde de Rahmân'ın Arş'ı vardır ve cennetin ırmakları da oradan fışkırır."*.

Allah Teâlâ'nın mümin kullarına vaadettiği güzel meskenler, Adn cennetlerindedir. Adn cenneti, Meryem suresinin 61. ayetinde de açıklandığı gibi, Allah'ın, tövbe edenlere, iman edenlere ve iyi amel sahiplerine gaybden vaadettiği cennetlerdir ki, Firdevs cennetleri gibi, müminlerin ikametine tahsis edilen mutena yerlerdir. Ancak müminlere ihsan edilen cennetin bu hudutsuz maddi nimetlerinden çok daha değerli manevi bir mükafat daha vardır ki o da, Allah'ın rızasını kazanmış olmaktır. Nitekim Buhârî (*Sahih,* VIII. 205) ve Müslim (*Sahih,* IV. 2176)'in Ebû Sa'îd el-Hudrî tarikiyle naklettikleri bir hadis bunun en açık delilini teşkil eder. Bu hadisinde Hazreti Peygamber şöyle buyurmuştur: *"Allah, cennet ahalîsine: Ey cennet ahalîsi! diye hitap eder. Onlar: Ey Rabbimız! Emret; emrini îfaya her zaman hazırız ve kullukta daimiz. Hayır senin iki elindedir, derler. Allah: Şu halinizden hoşnut oldunuz mu? der. Onlar: Halimizden nasıl hoşnut olmayalım ki; Rabbimiz! Bize, mahlukatından hiçbirine vermediğin nimetleri verdin, derler. Allah: Ben size, bunlardan daha üstün olanını vermeyeyim mi? der. Onlar: Rabbimiz! Bunlardan daha üstün ne olabilir ki? derler. Bunun üzerine Allah onlara şöyle buyurur: Üzerinize Rıdvan'ımı (hoşnutluğumu) indiriyorum. Bundan sonra size ebediyyen darılmayacağım."*.

Allah Teâlâ, erkek ve kadın bütün müminlere içinde ebediyyen kalacakları ağaçları altından ırmaklar akan cennetler ve Adn cennetlerinde güzel meskenler olmak üzere maddi ve bunların da üstünde İlahî rıdvan olmak üzere manevi mükafatlar vaadettiğini açıkladıktan sonra, bu vaadin veya rıdvanın, yahutta her ikisinin müminler için en büyük kurtuluş olduğunu beyan etmiştir ki, bu, manevi mutluluğun, madde ile hasıl olan mutluluktan çok daha üstün olduğunu gösteren bir delil sayılır.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ جَٰهِدِ ٱلْكُفَّارَ وَٱلْمُنَٰفِقِينَ وَٱغْلُظْ عَلَيْهِمْ ۚ وَمَأْوَىٰهُمْ جَهَنَّمُ ۖ وَبِئْسَ ٱلْمَصِيرُ ﴿٧٣﴾
يَحْلِفُونَ بِٱللَّهِ مَا قَالُوا۟ ۚ وَلَقَدْ قَالُوا۟ كَلِمَةَ ٱلْكُفْرِ وَكَفَرُوا۟ بَعْدَ إِسْلَٰمِهِمْ وَهَمُّوا۟ بِمَا لَمْ يَنَالُوا۟ ۚ وَمَا نَقَمُوٓا۟
إِلَّآ أَنْ أَغْنَىٰهُمُ ٱللَّهُ وَرَسُولُهُۥ مِن فَضْلِهِۦ ۚ فَإِن يَتُوبُوا۟ يَكُ خَيْرًا لَّهُمْ ۖ وَإِن يَتَوَلَّوْا۟ يُعَذِّبْهُمُ ٱللَّهُ عَذَابًا أَلِيمًا
فِى ٱلدُّنْيَا وَٱلْءَاخِرَةِ ۚ وَمَا لَهُمْ فِى ٱلْأَرْضِ مِن وَلِىٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿٧٤﴾

[73] Ey Muhammed! Kafirlerle ve münafıklarla savaş; onlara karşı sert davran. Onların varacakları yer cehennemdir ve ne kötü bir gidiştir.

[74] (O sözü) söylemediklerine dair Allah'a yemin ediyorlar. Halbuki o küfür kelimesini söylemişler ve İslam olduktan sonra tekrar küfre düşmüşlerdir; bir de başaramayacakları bir işe kalkışmışlardır. Halbuki onlar, sırf Allah ve Resulü, Allah'ın fazl-u keremiyle onları zengin ettiği için öç almaya yeltenmişlerdir. Eğer bunlar tövbe ederlerse, kendileri için daha hayırlı olur. Yok, eğer yüz çevirirlerse, Allah onlara dünya ve Ahiret'te çok acı bir şekilde azap eder. Zira onların, yeryüzünde ne bir dostları ne de bir yardımcıları vardır.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, müminleri en üstün ve en şerefli sıfatlarla tavsif ettikten ve onlara cennetin en mutena yerlerini ve en yüksek derecelerini vaadettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, tekrar kafirlere ve münafıklara dönerek onları küfrü izhar etmeleri, fasit sözlerle ortalığı karıştırmaları ve sonra da yalan üzere yemin etmeleri yüzünden cihadla tehdit etmiştir. Bununla beraber onlar için yine de tövbe kapısını açık bırakmış ve tövbe ettikleri takdirde, bunun kendileri için çok daha hayırlı olacağını, fakat yine de küfürlerinde ısrar edip tövbeye yanaşmazlarsa, kendilerini, dünya ve Ahiret azabından hiçbir surette kurtaramayacaklarını haber vermiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[73] Ey Muhammed! Kafirlerle ve münafıklarla savaş; onlara karşı sert davran. Onların varacakları yer cehennemdir ve ne kötü bir gidiştir.

[74] (O sözü) söylemediklerine dâir Allah'a yemin ediyorlar. Halbuki o küfür kelimesini söylemişler ve İslam olduktan sonra tekrar küfre düşmüşlerdir; bir de başaramayacakları bir işe kalkışmışlardır. Halbuki onlar, sırf Allah ve Resulü, Allah'ın fazl-u keremiyle onları zengin ettiği için öç almaya yeltenmişlerdir. Eğer bunlar tövbe ederlerse, kendileri için daha hayırlı olur. Yok, eğer yüz çeviririlerse, Allah onlara dünya ve Ahiret'te çok acı bir şekilde azap eder. Zira onların, yeryüzünde ne bir dostları ne de bir yardımcıları vardır.

73 Daha önce de işaret ettiğimiz gibi kafirler ve münafıklar, küfür üzerindeki ittifakları, inat ve ısrarları sebebiyle, inanç yönünden aralarında hiçbir fark bulunmayan iki topluluktur. Bununla beraber, şu da bilinen bir gerçektir ki kafirler küfürlerini her zaman ve her yerde izhar ettikleri, Allah, Peygamber ve Kitap tanımadıklarını açıkça söyledikleri halde, münafıklar, Müslümanlara karşı küfürlerini daima içlerinde gizlemişler ve onlarla karşılaştıkları zaman, hiç inanmadıkları halde kendilerinin de Müslüman olduklarını söylemekten çekinmemişlerdir. Bu davranışları onlara, Müslümanlar arasında yaşama şansı kazandırdığı gibi, kendilerine Müslüman muamelesi yapılmasını ve haklarında İslam

şeriat ahkâmının tatbik edilmesini sağlamış, devlet idaresi içinde onlar da Müslümanların sahip oldukları aynı haklara sahip olmuşlardır. Ancak daha önce üzerinde durduğumuz ayet-i kerimelerin de delaletiyle şu husus açıkça anlaşılmıştır ki münafıklar, Müslümanlar arasında küfürlerini içlerinde gizleyip Müslüman gibi görünmeleri sebebiyle küfürleri daha şiddetli ve kafirlerden daha tehlikeli sayılmışlardır. Bu sebepledir ki Allah Teâlâ, 68. ayetinde "Allah, erkek ve kadın münafıklara ve bütün kafirlere, içinde daimi kalacakları cehennem ateşini vaadetmiştir..." buyurarak küfürleri dolayısıyla ebediyyen Ahiret azabına müstehak olacaklar arasında önce münafıkları, sonra da kafirleri zikretmiştir. Cihad hükmü ise, ancak küfrünü açıkça ilan eden, yahut Müslümanlara karşı silahlı mücadeleye girişen, yahutta İslam'ın temel kaidelerini uygulamaktan imtina eden topluluklara karşı geçerli olması dolayısıyla da, bu ayet-i kerimede Hazreti Peygamber'e yöneltilen cihad emrinde önce kafirler zikredilmiş, daha sonra da münafıklara yer verilmiştir. Buna ilaveten şu hususu da belirtmek gerekir ki, ayet-i kerimede, küfürlerini açıkça ilan etmiş olmaları dolayısıyla kafirlere karşı yapılması emredilen cihadın silahlı bir savaş olduğu anlaşılırsa da, Müslümanlar arasında yaşayan ve kendilerinin de Müslüman olduklarını ileri süren münafıklara karşı yürütülmesi emredilen cihadın, silahlı bir savaştan ziyade, onları hakka yöneltecek sözlü bir mücadele olması mümkündür. Nitekim müfessirlerin naklettiklerine göre İbn Abbas (ra), kafirlerle cihadın seyf (kılıç) ile, münafıklarla cihadın ise, lisan (dil) ile yapılacağını açıklamış, ayrıca onlara yumuşak davranmayı da kaldırdığını belirtmiştir. Nitekim Müslim (*Sahih*, I. 69)'in Ebû Sa'îd el-Hudrî tarîkıyle naklettiği bir hadisinde de Hazreti Peygamber *"Sizden her kim bir münker (kötülük) görürse, onu eliyle değiştirsin. Eğer buna gücü yetmezse, diliyle, buna da gücü yetmezse, kalbiyle değiştirsin. Bu da imanın en zayıfıdır."* buyurmuş ve münafıklara karşı yürütülecek cihadı, bir manada münkerin izalesi manasında tefsir etmiştir. İşte İslam'ın bu siyaseti sayesindedir ki birçok münafık, gerçeği görüp anlamakta geçikmemiş ve nifak davasından vazgeçerek doğru yola girmiştir. Zaten bunun dışında yapabileceği başka bir şey de yoktur. Ya dünyada Müslümanlar arasında itilip kakılarak, rezil ve rüsvay olarak yaşayacak; ölüp gittikten sonra da diğer kafirlerle beraber içinde ebediyyen azap göreceği cehennem ateşine varıp dayanacak; yahutta daha dünyada iken aklını başına alıp hak yola girecektir.

74 Allah Teâlâ Peygamber'ine, kafirlere ve münafıklara karşı cihad emri verdikten sonra, küfürlerini açığa vurmalarını, Hazreti Peygamber'e ihanet etmelerini, onu öldürmeye çalışmalarını, Allah'ın ayetleriyle, Peygamber'iyle ve müminlerle alay etmelerini, bu emrin başlıca sebepleri olarak açıklamıştır. Ayet-i kerimenin ilk ibaresinden anlaşıldığına göre münafıklar, küfürlerini açığa vuran bir söz veya bazı sözler söylemişler, bu sözlerinin Hazreti Peygamber'e ulaşmasından sonra da, söyledikleri sözü inkâr etmişler, hatta daha da ileri giderek o sözü söylemediklerine dair Allah'a yemin etmişlerdir. Ne var ki Allah Teâlâ, Peygamber'ine indirdiği bu ayetiyle, onların her zaman olduğu gibi, yine yalan söylediklerini ve yeminlerinin de yalan üzerine olduğunu bir defa daha açığa çıkarmıştır. Onlar, söylemediklerini iddia ettikleri ö küfür sözünü söylemişler ve Müslüman olduklarını ileri sürüp dururken, söyledikleri bu sözle küfür içinde olduklarını kendi ağızlarıyla itiraf etmişlerdir. Kur'an-ı Kerim, onların küfürlerine delalet bu sözün açıklanmasını mahzurlu görmüş, muhtemelen Müslümanların devamlı okuyup durdukları Kur'an içinde onun da tekrarlanmasını önlemek için o sözün ne olduğunu açıklamamıştır. Ancak onun açıklanmaması, elbette münafıklar tarafından söylenmediğine delalet etmez; nitekim ayet-i kerimede o küfür kelimesini söyledikleri ve o sözle yine küfre düştükleri açıkça ifade edilmiştir.

Münafıkların küfürlerini açığa çıkaracak ne gi-

bi bir söz söyledikleri Kur'an-ı Kerim'de açıklanmamış olmakla beraber, tefsirlerde ayetin nüzul sebebi olarak zikredilen bazı haberler kesin olmasa bile, bu hususta fikir verebilecek bir manaya sahiptir. Daha önce de işaret ettiğimiz bir habere göre, münafıklardan bir adam, haklarında Kur'an ayetleri indirilen Tebük Gazvesi kaçaklarından sözederken, "Allah'a yemin ederim ki, bunlar, bizim en seçkin ve en şerefli insanlarımızdır." demiş, sonra da onlarla ilgili Kur'an ayetlerini kastederek "Eğer Muhammed'in onlar hakkında söyledikleri doğru ise, Allah'a yemin ederim ki, onlar eşekten daha kötüdürler." diye ilave etmişti. Münafığın bu sözlerini işiten bir Müslüman da: "Allah'a yemin ederim ki, Muhammed'in onlar hakkında söyledikleri doğrudur ve sen de eşekten daha kötüsün." demiş, sonra da Hazreti Peygamber'e koşarak gitmiş ve olanları haber vermiştir. Bunun üzerine Hazreti Peygamber adamı yanına çağırtmış ve ona: "Seni bunları söylemeye sevkeden şey nedir?" diye sormuştur. Bu soru karşısında kendi kendini lanetleyen münafık, bunları söylemediğine dair Allah'a yemin etmeye başlamıştır. Daha önce münafığın sözlerini Hazreti Peygamber'e haber veren Müslüman ise, münafığın bu yalan yeminini işitince "Allah'ım! Doğru söyleyeni doğrula, yalancıyı da yalanla." demiş, bundan sonra da Allah Teâlâ bu ayeti indirmiştir. Ayet-i kerimenin nüzul sebebi olarak zikredilen bu haber, *"Size, sizi hoşnut etmek için Allah'a yemin ederler. Oysa kendileri mümin olsalardı, bilirlerdi ki, Allah ve Resulü hoşnut edilmeye daha layıktır."* mealinde gelen 62. ayetin de nüzul sebebi olarak gösterilmiş, haberde kendinden bahsedilen münafığın da Culâs İbn Suveyd İbni's-Sâmit olduğu açıklanmıştır.

Başka bir habere göre ayet-i kerime, münafıkların ileri gelenlerinden Abdullah İbn Ubeyy hakkında nazil olmuştur. Müfessirlerin naklettiklerine göre Cuheyne'den ve Ensar'dan iki adam kavgaya tutuşmuştu. Cuhenî'nin Ansârî'ye galip gelmesi üzerine Abdullah, Ensar'a seslenmiş ve "Kardeşinize yardım etmiyor musunuz? Vallahi bizimle Muhammed'in misali, köpeğini besle seni yesin diyen adamın misali... Eğer Medine'ye dönersek, aziz ve şerefli olanlar zelil olanları oradan sürüp çıkaracak." demişti. Bir Müslümanın, onun bu sözlerini Hazreti Peygamber'e ulaştırması üzerine de, Hazreti Peygamber Abdullah'ı huzuruna getirtmiş ve ona bu sözün sebebini sormuş; fakat o, Allah'a yemin ederek söylediklerini inkâr etmiş, bundan sonra da bu ayet nazil olmuştur.

Münafıkların küfürlerini açığa çıkaran sözler söylemeleri, sonra da Allah'a yemin ederek bu sözlerini inkâr etmeleri, elbette tesadüfen cereyan etmiş bir iki hadiseden ibaret değildir. Onların Müslümanlar arasında yaşadıkları ve bütün hayatlarının yalana dayandığı gözönünde bulundurulursa, yukarıda zikrettiğimiz hadiselerin daha pek çok benzerini görmek mümkündür ve bunların hepini de ayet-i kerimenin nüzul sebebi olarak kabul etmekte hiçbir mahzur yoktur.

Münafıkların küfürlerini ortaya koyan başka bir davranışları da, başarmaları mümkün olmayan bir işe kalkışmaları ve Hazreti Peygamber'i öldürmek istemeleridir. Hadise, Hazreti Peygamber'in Tebük Gazvesi'nden dönüşü sırasında cereyan etmiştir. Hazreti Peygamber devesine binmiş, Ammâr İbn Yâsir devenin yularından tutup çekerken, Huzeyfe de devenin arkasından onu sürüyordu. Birara yüzleri örtülü oniki kişilik bir grup ortaya çıkmış ve deve ile birlikte Hazreti Peygamber'i bir uçurumdan yuvarlamak için üzerlerine gelmişti. Ancak Huzeyfe'nin "Savulun ey Allah düşmanları!" diye bağırması üzerine korkuya kapılmışlar, sonra da kaçıp gitmişlerdir. Hazreti Peygamber, yanındakilere, bunların kendisini öldirmek isteyen münafıklar olduğunu açıklamıştır ki bu da onların, Müslüman olduklarını ileri sürmelerine rağmen küfür içinde yaşadıklarının açık bir delilini teşkil eder. Oysa bu münafıkların Hazreti Peygamber'e düşman kesilmeleri ve onu öldürecek kadar bu düşmanlıkla-

rını ileri götürmeleri için kendilerini haklı gösterebilecek hiçbir sebepleri yoktu. Aksine bunlar, Hazreti Peygamber Medine'ye gelmezden önce açlık içerisinde kıvranıyorlar, karınlarını doyuracak bir lokma bile bulamıyorlardı. Hazreti Peygamber'in gelişiyle bol bol ganimet almaya başlamışlar, karınları doyduktan sonra mal mülk bile edinmeye başlamışlardı. Allah ve Resulünün fazl-u keremiyle zengin olan bu nankörlerin, onlara sadece bir şükür borçları olduğu halde, bunu eda etmek yerine onlara düşman kesilmişler ve onlardan öç almaya kalkışmışlardır. Bununla beraber Allah, yine de Gafur ve Rahim'dir. Tövbe eden kullarının kusurlarını ve büyük de olsa günahlarını bağışlar ve onların derecelerini yükseltir. Dolayısıyla bu münafıkların da tövbe etmeleri ve dillerinden düşürmedikleri Müslümanlıklarını gerçek manasıyla kalplerine de yerleştirmeleri kendileri için elbette daha hayırlı olur. Yok eğer münafıklıklarında ısrar eder ve Müslüman görünüp küfrün müdafiliğini yapmaya devam ederlerse, işte o zaman Allah, onları dünyada zelil ve hakir kılar, Ahirette de cehennem ateşiyle sonsuza kadar azap eder. Çünkü orada onları bu azaptan kurtaracak ne bir dost ne de bir yardımcı asla bulamazlar.

وَمِنْهُمْ مَنْ عَاهَدَ اللّٰهَ لَئِنْ اٰتٰينَا مِنْ فَضْلِهٖ لَنَصَّدَّقَنَّ وَلَنَكُونَنَّ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٧٥﴾ فَلَمَّا اٰتٰيهُمْ مِنْ فَضْلِهٖ
بَخِلُوا بِهٖ وَتَوَلَّوْا وَهُمْ مُعْرِضُونَ ﴿٧٦﴾ فَاَعْقَبَهُمْ نِفَاقًا فِي قُلُوبِهِمْ اِلٰى يَوْمِ يَلْقَوْنَهُ بِمَا اَخْلَفُوا اللّٰهَ مَا
وَعَدُوهُ وَبِمَا كَانُوا يَكْذِبُونَ ﴿٧٧﴾ اَلَمْ يَعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ سِرَّهُمْ وَنَجْوٰيهُمْ وَاَنَّ اللّٰهَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ ﴿٧٨﴾

[75] O münafıklardan bir kısmı da, "Allah, bize fazl-u keremiyle verirse, biz de elbet tasadduk ederiz ve iyilerden oluruz." diye Allah'a söz veren kimselerdir.

[76] Fakat Allah onlara fazl-u keremiyle verince, o verdiğinde cimrilik edip yüz çevirmişlerdir; zaten onlar dönektirler.

[77] Münafıkların Allah'a verdikleri sözden dönmeleri ve yalan söylemiş olmaları dolayısıyla, Allah da onları, kendisiyle karşılaşacakları güne kadar kalplerine nifak sokarak cezalandırmıştır.

[78] O münafıklar bilmiyorlar mıydı ki, Allah onların sırlarını da, gizli konuşmalarını da bilir ve O, gaypleri çok iyi bilendir.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, küfürlerini kalplerinde gizleyerek Müslümanlar arasında yaşayan ve Müslüman olduklarını söyleyen, fakat küfürlerinin gereği olarak İslam'a ve Müslümanlara karşı düşmanlıklarını da her fırsatta açığa vuran ve hatta daha da ileri giderek Hazreti Peygamber'i bile öldürmeye teşebbüs eden münafıklara karşı daha sert davranmasını ve onlarla mücadele etmesini Peygamber'ine emrettikten sonra, bu ayetlerinde de onların hallerini anlatmaya, sırlarını açıklamaya ve sınıfları hakkında bilgi vermeye devam etmiştir. Filhakika daha önceki ayetlerde de açıklandığı gibi, münafıklar, davranışları itibariyle çeşitli gruplara ayrılmışlardır: *"Onlardan bir kısmı (savaşa katılmamak için) bana izin ver ve beni fitneye düşürme, diyen kimselerdir.* (Ayet 49). *"Onlardan bir kısmı, sadakalar konusunda sana saldıran kimselerdir."*. (Ayet 58). *"Onlardan bir kısmı Peygamber'e eziyet eden ve "O, (her söyleneni dinleyen) bir kulaktır." Diyenlerdir."*. (Ayet 61). *"O münafıklardan bir kısmı da, "Allah, bize fazl-u keremiyle verirse, biz de elbette tasadduk ederiz ve iyilerden oluruz." diye Allah'a söz veren kimselerdir."*. (Ayet 75). İşte Allah Teâlâ, bu so-

nuncuları bahis konusu ederek şöyle buyurmuştur:

75 O münafıklardan bir kısmı da, "Allah, bize fazl-u keremiyle verirse, biz de elbet tasadduk ederiz ve iyilerden oluruz." diye Allah'a söz veren kimselerdir.

76 Fakat Allah onlara fazl-u keremiyle verince, o verdiğinde cimrilik edip yüz çevirmişlerdir; zaten onlar dönektirler.

77 Münafıkların Allah'a verdikleri sözden dönmeleri ve yalan söylemiş olmaları dolayısıyla, Allah da onları, kendisiyle karşılaşacakları güne kadar kalplerine nifak sokarak cezalandırmıştır.

78 O münafıklar bilmiyorlar mıydı ki, Allah onların sırlarını da, gizli konuşmalarını da bilir ve O, gaypleri çok iyi bilendir.

75 Daha önce işaret ettiğimiz ayet-i kerimelerden de anlaşıldığı gibi, münafıklar arasında savaşa katılmamak için Hazreti Peygamber'e başvurarak "Bize izin ver ve bizi fitneye düşürme." diyen, yahut sadakalar konusunda Hazreti Peygamber'i adil davranmamakla suçlayıp ona saldıran, yahutta çeşitli sebeplerle Hazreti Peygamber'e eziyet eden kimseler bulunduğu gibi, "Eğer Allah fazl-u keremiyle bizi zengin eder, mal mülk sahibi yaparsa, biz de Allah'ın rızasını kazanmak için mallarını Allah yolunda sarfeden ve cihada katılan salih kullarından oluruz." diyenler vardır. Ne var ki münafıkların en belirgin özelliklerinden biri olan yalan, bu ayet-i kerimelerle de ortaya konmuş ve Allah'a, mal mülk sahibi olmaları halinde mallarından tasaddukta bulunacaklarına dair açık açık söz veren bu yalancıların, cimrilik edip verdikleri sözden nasıl döndükleri bir defa daha açıklanmıştır.

Müfessirler, zengin oldukları takdirde mallarından tasadduk edeceklerine dair Allah'a söz veren, fakat zengin olduktan sonra verdikleri sözden dönen münafıklar hakkında bu ayetlerin nüzulüne sebep olan meşhur bir hadise naklederler. Muhaddisler nazarında isnat yönünden zayıf sayılmakla beraber münafıkların bilinen hallerine tıpatıp uygun düşen bu hadise özet olarak şöyle cereyan etmiştir:

Bir gün, Sa'lebe İbn Hâtıb Hazreti Peygamber'e gelerek: "Ya Resulallah! Allah'a dua et de, bana mal mülk versin." demiş, bunun üzerine Hazreti Peygamber: "Ey Sa'lebe! Şükrünü eda edebileceğin az mal, takat getiremeyeceğin çok maldan daha hayırlıdır." buyurmuştur. Ancak Sa'lebe bu isteğinde ısrar etmiş ve: "Seni hak olarak gönderen Allah'a yemin ederim ki, eğer Allah bana mal verirse, her hak sahibine hakkını vereceğim." demiştir. Bunun üzerine Hazreti Peygamber de onun için Rabbine dua etmiştir. Kısa bir süre sonra Sa'lebe bir koyun sahibi olmuş, çok geçmeden de koyunları üreyip Medine'ye sığmaz hale gelmiştir. Koyun sürülerini başka bir vadiye götüren Sa'lebe, onlarla meşgul olurken, öğle ve ikindi namazları dışında başka namaz kılamaz olmuş, sürüler çoğaldıktan sonra da ancak Cuma namazlarını kılabilmiş, bir süre sonra onu da terketmiştir. Kervan sahiplerinden Sa'lebe'nin durumunu haber alan Hazreti Peygamber, buna üzülmekten ve "Yazıklar olsun sana Sa'lebe" demekten kendini alamamıştır. İşte bundan sonra da, bu surenin *"(Ey Muhammed!) Müslümanların mallarından (belirli miktarda) bir sadaka al ki, bununla onları temizleyesin ve (nefislerini) yükseltesin..."* mealindeki 103. ayeti nazil olmuştur. Bunun üzerine Hazreti Peygamber Sa'lebe'ye zekatını alıp getirmeleri için iki zekat amili göndermiş, fakat o, cimrilik edip Allah'a verdiği sözü unutmuş ve zekatını vermiyerek iki görevliyi eli boş geri çevirmiştir. İşte bu hadiseden sonradır ki Allah Teâlâ da, *"O münafıklardan bir kısmı da, "Allah, bize fazl-u keremiyle verirse, biz de elbet tasadduk ederiz ve iyilerden oluruz." diye Allah'a söz veren kimselerdir."* ayetini indirmiştir. Hakkında bu ayetin indirildiğini haber alan Sa'lebe, Hazreti Peygamber'e gelerek zekatını vermek istemişse

de, Hazreti Peygamber, "Allah, beni bunu kabul etmekten men etti." buyurarak onu geri çevirmiş ve vefatına kadar da ondan zekat kabul etmemiştir. Daha sonraları Ebû Bekr'e, Ömer İbnu'l-Hattâb'a ve Osmân İbn Affân'a giderek zekat vermek isteyen, fakat zekatı onlar tarafından da kabul edilmeyen Sa'lebe, Osman'ın hilafetinde ölmüştür.

Gerek bu hadisenin gerekse buna benzer diğer hadiselerin, münafıklar için normal sayılması gereken davranışları aksettirdiğine hiç şüphe yoktur. Zira bir münafığın en belirgin özelliği, bir şey söylediği zaman, o söylediğinin yalan olması ve vaadettiği zaman da vaadinden dönmesidir. Nitekim Buhârî (*Sahih,* I. 14) ve Müslim (*Sahih,* I. 78) tarafından nakledilen bir hadisinde Hazreti Peygamber de *"Münafığın alameti üçtür: Söylediği zaman yalan söyler; vaadettiği zaman vaadinden döner; kendisine emanet olunduğunda da emanete hıyanetlik eder."* buyurmuştur. Yukarıda nakledilen olayda da Sa'lebe, mal mülk sahibi olmak için Hazreti Peygamber'den kendisi için dua etmesini istemiş, zengin olduğu takdirde malında hakkı olanların haklarını vermek üzere de vaatte bulunmuştur. Ne var ki bu davranışıyla hem zekat vermekten imtina edip vaadinden dönerek hem de yalan söyleyerek, içinde taşıdığı nifakın iki önemli özelliğini de izhar etmiştir.

76 Nitekim Allah Teâlâ da, *"Allah, bize fazl-u keremiyle verirse, biz de elbet tasadduk ederiz ve iyilerden oluruz."* diyerek vaatte bulunan münafıkların davranışlarını açık bir şekilde ortaya koymuş ve *"Allah onlara fazl-u keremiyle verince, o verdiğinde cimrilik edip yüz çevirmişlerdir; zaten onlar döneklerdir."* buyurarak onların hem sözlerindeki yalanı ve hem de verdikleri sözden nasıl döndüklerini açıkça göstermiştir. Filhakika bu yalan ve döneklik, zaten onların hiç değişmeyen sıfatlarındandır. Nitekim Hazreti Peygamber'in Medine'ye hicret etmesinden sonra Müslüman olarak ortaya çıkan bu insanlar, her fırsatta Müslüman olduklarını söylemekle beraber, davet olundukları her İslami amelden yüz çevirmişlerdir: Namaz kılmışlarsa, ona üşenerek ve riya olmak üzere kalkmışlar, Allah yolunda cihada çıkmamak için çeşitli bahaneler uydurup bunu yalan yeminleriyle teyit etmeye çalışmışlar, önceleri açlıktan kıvranıp dururken, Allah'ın onları mal mülk sahibi yapmasından sonra da, mallarının zekatını vermekten imtina etmişlerdir.

77 İşte, münafıkların verdikleri sözden dönmek ve yalan söylemek gibi nifakın en önemli bu iki sıfatını üzerlerinden hiç atmaya yanaşmamaları ve bütün amellerini bunların gölgesi altında işlemeleri dolayısıyladır ki, Allah Teâlâ da, sünnetinin ve kulları hakkındaki takdirinin tabii bir neticesi olarak, bu iki sıfatın gereği olan nifakı, bir ceza olmak üzere, onların kalplerinde sabitleştirmiştir. Bu sebepledir ki, münafıkların bu hastalıktan kıyamete kadar kurtulmaları artık mümkün değildir. Nitekim Allah Teâlâ, ayet-i kerimesinde *"...onları, kendisiyle karşılaşacakları güne kadar kalplerine nifak sokarak cezalandırmıştır."* buyurmuştur ki, bu, münafıkların münafık olarak öleceklerinin de açık ve kesin bir delilini teşkil eder. Bu, tıpkı mümin kulların, kalplerindeki imanın gereği olan salih amelleri işlemek suretiyle imanlarını artırmaları ve kuvvetlendirmeleri gibidir ki, imanın kuvvetlenmesiyle iyi amellere olan bağlılıkları da artar; bu bağlılığın artması ise, kalplerindeki imanı aynı oranda artırır ve kul ölünceye kadar imanını artırmış ve kuvvetlendirmiş olarak yaşar.

78 Şu var ki, "Allah bize fazl u keremiyle mal mülk verir ve bizi zengin kılarsa, biz de o malın hakkını hak sahiplerine verir ve üzerimize düşen diğer iyilikleri de yaparız." diye söz verip de sonradan verdikleri bu sözden döndükleri ve açık açık yalan söyledikleri zaman, onların niyetlerini, içlerinde gizledikleri sırlarını ve kendi aralarındaki fısıldaşmalarını Allah'ın çok iyi bildiğini bu münafıkların bilmemeleri mümkün müdür? Onlar, kalplerindeki nifakın sebep olduğu verilen sözden dönmek ve yalan söylemek gibi

çirkin davranışları müminlerden gizleseler bile, gaypleri çok iyi bilen Allah Teâlâ'dan gizlemeleri asla mümkün değildir. Allah, onların gizledikleri de, açığa vurduklarını da çok iyi bilir ve kıyamet günü gizlediklerinin de açığa vurduklarının da hesabını onlardan sorar.

اَلَّذِيْنَ يَلْمِزُوْنَ الْمُطَّوِّعِيْنَ مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ فِي الصَّدَقَاتِ وَالَّذِيْنَ لَا يَجِدُوْنَ اِلَّا جُهْدَهُمْ فَيَسْخَرُوْنَ مِنْهُمْ ۙ سَخِرَ اللّٰهُ مِنْهُمْ ۖ وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ﴿٧٩﴾ اِسْتَغْفِرْ لَهُمْ اَوْ لَا تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ ۚ اِنْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ سَبْعِيْنَ مَرَّةً فَلَنْ يَّغْفِرَ اللّٰهُ لَهُمْ ۚ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ كَفَرُوْا بِاللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ ۗ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفٰسِقِيْنَ ﴿٨٠﴾

[79] Allah, müminlerden gönlünden kopup fazla sadaka verenleri ayıplayanlarla takatları dışında bir şey bulamayanları alaya alanları, (kendi davranışlarıyla cezalandırır ve onları) maskara eder. Onlar için acı bir azap vardır.

[80] Onlar için ister af dile, ister dileme; onlar için yetmiş defa da af dilesen, Allah onları asla affetmeyecektir. Bu, onların, Allah'ı ve Resulünü inkâr etmeleri sebebiyledir. Zira Allah, fasık olan kimselere asla hidayet etmez.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, verilen sözden dönmek ve her fırsatta yalan söylemek gibi münafıkların en belirgin özelliklerini onların davranışlarından verdiği örneklerle açıkladıktan ve bu davranışlarının kalplerinde yerleşmesine sebep olduğu nifakın, bir ceza olmak üzere kıyamete kadar süreceğini haber verdikten sonra, bu ayetlerinde, onların, sadakalarını fazlasıyla veren müminleri, yahut takatları dışında daha fazla bir şey veremeyenleri alaya almak gibi çok daha kötü sayılabilecek başka bir davranışlarını zikretmiş ve bu davranışlarından dolayı onlar için takdir olunan acı azabı açıklamıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[79] Allah, müminlerden gönlünden kopup fazla sadaka verenleri ayıplayanlarla takatları dışında bir şey bulamayanları alaya alanları, (kendi davranışlarıyla cezalandırır ve onları) maskara eder. Onlar için acı bir azap vardır.

[80] Onlar için ister af dile, ister dileme; onlar için yetmiş defa da af dilesen, Allah onları asla affetmeyecektir. Bu, onların, Allah'ı ve Resulünü inkâr etmeleri sebebiyledir. Zira Allah, fasık olan kimselere asla hidayet etmez.

79 Buhârî (*Sahih,* II. 114) ve Müslim (*Sahih,* II. 706)'in naklettiklerine göre İbn Mes'ûd (ra) şunları anlatmıştır: " (*"Onların mallarından sadaka al..."* (Tövbe suresi, 103) ayeti nazil olduğu zaman, sadaka vermekle emrolunmuştuk. (Biz de bu emre uymak ve kazancımızdan sadaka vermek için ücret karşılığı) sırtımızda yük taşırdık. Ebû Akîl, yarım sa' (520 dirhem), bir başkası da bundan biraz daha fazla sadaka getirmişti. Bunun üzerine bazı münafıklar: "Allah, şu adamın sadakasından müstağnîdir. Şunun da böyle sadaka vermesi riyadan başka bir şey değildir." diye söylendiler. İşte bundan sonradır ki *"Allah, müminlerden gönlünden kopup fazla sadaka verenleri ayıplayanlarla takatları dışında bir şey bulamayanları alaya alanları, (kendi davranışlarıyla cezalandırır ve onları) maskara eder. Onlar için acı bir azap vardır."* ayetini indirdi.

Müfessirler, buna benzer bir haberi de İbn Abbas'tan nakletmişlerdir. Bu haberden öğrendiğimize göre, bir gün Allah'ın Resulü halka bir hut-

be irad etmiş ve bu hutbesinde sadakalarını toplamalarını emretmişti. Bunun üzerine bir adam, bir sa' hurma getirmiş ve Hazreti Peygamber'e: "Ey Allah'ın Resulü! Geceleyin sırtımla su taşıyarak iki sa' hurma kazandım. Birini evimde bıraktım; birini de buraya getirdim." demiş, Hazreti Peygamber de hurmayı diğer zekatların yanına koymasını emretmiştir. Ne var ki bazıları, "Allah ve Resulü, senin getirdiğin hurmadan müstağnidirler. Onlar senin hurmanı ne yapsınlar?" diyerek adamla alay etmişlerdir. Daha sonra Abdurrahman İbn Avf "Benim sekiz bin dirhemim vardı. Bunun dört binini çocuklarım için bıraktım; dört binini de Rabbim için getirdim." demiş, Hazreti Peygamber de ona "Allah, verdiğin ve geride bıraktığın şeyleri senin için mübarek kılsın." diya dua etmiştir. Bunun gibi, Hazreti Ömer ve Hazreti Osman da yüklü miktarda sadaka getirmişler; fakat münafıklar, bunlar hakkında da ileri geri konuşarak onların bu sadakaları sadece riya, yani gösteriş için getirdiklerini ileri sürmüşlerdir. İşte bundan sonra da Allah Teâlâ, münafıkları bu davranışlarından dolayı kötüleyen ve onları en şiddetli dünya ve Ahiret azabıyla tehdit eden bu ayetleri indirmiştir.

Gerek İbn Mes'ûd'tan ve gerekse İbn Abbas'tan naklen zikrettiğimiz bu haberlerde, birisi bir hayli zengin sayılan ve zekatını fazlasıyla veren, diğeri de zekat verebilmek için ücret mukabili sırtında yük taşıyan ve kazandığının da ancak yarısını verebilen iki sınıf insandan söz edilmiştir. Ayet-i kerimede, zekatlarını veren müminlerin her iki sınıfına da işaret edilmiş ve önce birincileri, yani üzerlerine vacip olan zekatı verdikten sonra, nafile (tatavvu) olarak fazlasını da veren ve daha fazla sevap kazanmak isteyen zenginleri, sonra da, zekat verecek bir şeyleri olmadığı halde güç sarfederek çalışıp kazanan ve kazandıklarından zekat veren fakirleri zikretmiştir. Kalplerinde besledikleri nifakın tabii bir gereği olarak her fırsatta yalan söyleyen, mal mülk sahibi oldukları takdirde mallarının zekatını vermeyi vaadeden, fakat zengin olunca da bu vaadlerinden dönen münafıklar, zengin olup da fazlasıyla zekat veren, yahut zekat verebilmek için çalışıp kazanan ve kazandıklarının bir miktarını zekat olarak veren müminleri kendilerine örnek alıp onlar gibi davranmak yerine, bir taraftan onları riyakarlıkla suçlamışlar, bir taraftan da alaya almışlardır. Fakat onlar, bu yaptıklarının cezasını dünya ve Ahiret'te mutlaka göreceklerdir. Onlar müminlerle nasıl alay etmişlerse, Allah da onları bu dünyada alay konusu edecek ve bütün insanlar karşısında rezil ve rüsvay olacaklardır. Ahirette ise, onlar için sonu hiç gelmeyecek acı bir azabı vardır.

80 Onlar, bu inanç ve davranışlarıyla kafirdirler ve kafirlerin hak ettikleri cezaya müstehaktırlar. Bu itibarla onlar, istiğfarı hak etmemişlerdir. Zaten onlar hakkında dua etmenin, veya istiğfarda bulunmanın hiçbir faydası yoktur. Münâfikûn suresinin 6. ayetinde de ifade edildiği gibi, *"Onlar için mağfiret dilesen de dilemesen de, Allah onlara asla mağfiret etmeyecektir. Allah, fasık olan kimselere hidayet etmez."*. Bu itibarla ey Muhammed, bu münafıklar için hiçbir zaman af dileme; zaten onlar için Allah'tan yetmiş defa da af dilesen, onlar yine de Allah'ın affına nail olamıyacaklardır. Bu, onların, Allah'ı ve Resulünü inkâr etmeleri ve Allah'ın ayetlerini yalanlamaları sebebiyledir. Oysa Allah, fasık olan kimselere asla hidayet etmez.

Filhakika Hazreti Peygamber, ümmetine olan yakınlığı ve sevgisi dolayısıyla Rabbinden onlar için daima hidayet diler ve günahlarının bağışlanmasını isterdi. Kendisini devamlı rahatsız eden ve bu davranışlarını da zaman zaman işkence derecesine vardıran müşrik kavmi için de "Allahım! Bu davranışlarından dolayı kavmimi bağışla; zira onlar bilmiyorlar." diyerek istiğfarda bulunmaktan geri kalmazdı. Fakat Allah Teâlâ, yine bu surenin 113. ayetinde *"Kendilerinin cehennem ehlinden oldukları iyice belli olduktan sonra, yakın akraba da olsalar, müşrikler için (Allah'tan) af ve mağfiret dilemek ne Peygamber için ne de müminler için yapılacak iş değildir."* buyurarak müşrikler için mağfiret dilenmesini menetmiştir.

فَرِحَ الْمُخَلَّفُونَ بِمَقْعَدِهِمْ خِلَافَ رَسُولِ اللَّهِ وَكَرِهُوا أَنْ يُجَاهِدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَقَالُوا لَا تَنْفِرُوا فِي الْحَرِّ قُلْ نَارُ جَهَنَّمَ أَشَدُّ حَرًّا لَوْ كَانُوا يَفْقَهُونَ ﴿٨١﴾ فَلْيَضْحَكُوا قَلِيلًا وَلْيَبْكُوا كَثِيرًا جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٨٢﴾

81 Allah'ın Resulünün hilafına evlerinde (savaşa çıkmaktan) geri kalanlar, (bu yüzden) sevinmekte ve Allah yolunda mallarıyle ve canlarıyle cihad etmeyi hoş görmeyerek, "Sıcakta savaşa çıkmayın." demektedirler. (Ey Muhammed! Onlara) de ki: "Cehennem ateşi daha sıcaktır.". Keşke bunu anlamış olsalardı.

82 İrtikap ettiklerine ceza olmak üzere az gülüp çok ağlasınlar.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, gönüllü olarak zekatlarını fazlasıyla veren zengin müminleri riyakarlıkla suçlayan, zekat verebilmek için ücret mukabili sırtlarında yük taşıyan ve kazandıklarının yarısını da zekat olarak veren fakir müminleri de "Allah'ın ve Resulünün sizin sadakanıza ihtiyaçları yoktur." diyerek alaya alan münafıkları, dünyada kendi davranışlarının benzeri bir ceza ile maskara edeceğini, Ahiret'te de en şiddetli azap ile cezalandıracağını açıklayıp, Allah'ı ve Resulünü inkâr eden, Allah'ın vahdaniyetini ve Peygamber'in bisetini itiraf etmekten kaçınan bu kafirler hakkında Allah'tan af ve mağfiret dilemekten Peygamber'ini menettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, çeşitli bahaneler ileri sürerek Hazreti Peygamber'le birlikte Tebük Gazvesi'ne katılmaktan kaçınan münafıkların bu davranışlarına tekrar dönmüş ve cihadı kerih görerek ondan kaçan ve evde kalmaktan dolayı büyük sevinç duyan bu kafirlerin davranışlarını, çirkinliklerinin ve kötülüklerinin başka bir çeşidi olarak tanıtmış, sonra da onları, en şiddetli cehennem ateşiyle tehdit etmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

81 Allah'ın Resulünün hilafına evlerinde (savaşa çıkmaktan) geri kalanlar, (bu yüzden) sevinmekte ve Allah yolunda mallarıyle ve canlarıyle cihad etmeyi hoş görmeyerek, "Sıcakta savaşa çıkmayın." demektedirler. (Ey Muhammed! Onlara) de ki: "Cehennem ateşi daha sıcaktır.". Keşke bunu anlamış olsalardı.

82 İrtikap ettiklerine ceza olmak üzere az gülüp çok ağlasınlar.

81 Münafıkların Allah Teâlâ tarafından zemmedilmelerine sebep olan çirkin davranışlarından biri de, müminlerin Hazreti Peygamber'le birlikte Tebük seferi için hazırlanıp yola koyuldukları bir sırada, onların mallarıyla ve canlarıyla cihada çıkmayı hoş görmeyerek "Bu sıcakta sefere çıkılmaz." deyip evlerinde kalmaları ve bundan da büyük sevinç duymalarıdır. Bu ise, şüphesiz, Allah yolunda cihada çıkmakta hayır görmemelerinden ve cihada yürekten inanmamalarından kaynaklanıyordu; zira Allah'a ve Resulüne gerçek manada iman etmemiş kimselerin mallarını ve canlarını ortaya koyarak Allah ve Resulü için savaşmaları elbette beklenemezdi. Özellikle sıcakların iyice bastırdığı ve susuzluktan her tarafın kavrulduğu bir sırada, evlerin serin gölgesinde oturmak ve olgun meyveler yiyerek gün geçirmek varken, kızgın çöllerde sonu hiç gelmeyecek ve belki de ölümle bitecek bir yolculuğa çıkmak hiç de akıl kârı değildi. İşte münafıklar bu düşünce ile Tebük seferine katılmadıkları gibi, katılmak isteyenleri de kandırmaya çalışıyorlar ve onlara "Bu sıcakta savaşa çıkmayın." diyorlardı.

Şu var ki onlar, Allah'a ve Resulüne muhalefet ederek cihada çıkmamakla çöl sıcağından kendilerini kurtardıklarını zannedip sevinç duyarken, bir gerçeği de unutmuş görünüyorlardı. Zira Allah'a ve Resulüne muhalefet ederek Allah yolunda cihada çıkmaktan kendilerini kurtarmış olsalar bile, Allah'ın kafirler için hazırladığı cehennem ateşinden asla kurtulamayacaklardı. Cehennem ateşinin sıcaklığını çöl sıcaklığıyla bir tutmak mümkün müdür? Nitekim Müslim (*Sahih,* IV. 2184) tarafından nakledilen bir hadisinde Hazreti Peygamber, dünya ateşiyle cehennem ateşi arasındaki farkı şöyle açıklamıştır: *"Siz Ademoğullarının yakmakta olduğunuz şu dünya ateşi, cehennem ateşinin yetmiş cüzünden bir parçadır.". Sahabiler: "Ya Rasulallah! Vallahi dünya ateşi bile kafirlere azap etmeye kafi gelir." dediklerinde, Resulullah (sas.): "Cehennem ateşi, dünya ateşi üzerine altmış dokuz derece daha fazla kılındı. Bunların her birinin harareti, bütün dünya ateşinin harareti gibidir." buyurdu.* Keşke münafıklar bu gerçeği bilip anlasalardı da, dünya ateşinden kurtulmak için kendilerini cehennem ateşine atmasalardı.

82 Gerçek böyle olunca, çöl sıcağını bahane ederek Allah'a ve Resulüne muhalefetle savaştan kaçan münafıkların, aslında dünyada işledikleri bu büyük cürmün cezası olmak üzere, kendi elleriyle kendileri için hazırladıkları cehennem ateşinden dolayı az gülüp çok ağlamaları gerekirdi. Çünkü bu akibetten kaçış ve kurtuluş yoktur.

فَإِنْ رَجَعَكَ اللَّهُ إِلَىٰ طَائِفَةٍ مِنْهُمْ فَاسْتَأْذَنُوكَ لِلْخُرُوجِ فَقُلْ لَنْ تَخْرُجُوا مَعِيَ أَبَدًا وَلَنْ تُقَاتِلُوا مَعِيَ عَدُوًّا ۖ
إِنَّكُمْ رَضِيتُمْ بِالْقُعُودِ أَوَّلَ مَرَّةٍ فَاقْعُدُوا مَعَ الْخَالِفِينَ ﴿٨٣﴾ وَلَا تُصَلِّ عَلَىٰ أَحَدٍ مِنْهُمْ مَاتَ أَبَدًا وَلَا تَقُمْ
عَلَىٰ قَبْرِهِ ۖ إِنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَمَاتُوا وَهُمْ فَاسِقُونَ ﴿٨٤﴾ وَلَا تُعْجِبْكَ أَمْوَالُهُمْ وَأَوْلَادُهُمْ ۚ إِنَّمَا
يُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يُعَذِّبَهُمْ بِهَا فِي الدُّنْيَا وَتَزْهَقَ أَنْفُسُهُمْ وَهُمْ كَافِرُونَ ﴿٨٥﴾

[83] Allah, seni onlardan bir gruba geri döndürüp karşılaştırır ve onlar da (savaşa) çıkmak için senden izin isterlerse, (onlara) de ki: "Benimle birlikte hiçbir zaman (bir savaşa) çıkamayacak ve benimle birlikte bir düşmanla asla savaşamayacaksınız. Zira siz, baştan oturup kalmaya rıza göstermiştiniz. O halde geride kalan (kadın, çocuk ve ihtiyar) larla birlikte oturun.

[84] (Ey Peygamber!) Münafıklardan ölen bir kimsenin namazını sakın kılma ve kabri başında da durma. Zira onlar, Allah'ı ve Resulünü inkâr etmişler ve fasık olarak ölmüşlerdir.

[85] Onların malları ve çocukları seni imrendirmesin; zira Allah, onlara, bunlar sebebiyle dünyada azap etmeyi ve onlar kafir iken canlarının çıkmasını istiyor.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, münafıkların Allah yolunda canlarını ve mallarını ortaya koyarak Hazreti Peygamber'le birlikte Tebük seferine katılmamaları sebebiyle duydukları büyük sevince işaret ettikten ve onların "Bu sıcakta sefere çıkmayın." diyerek başkalarını da cihada çıkmaktan alıkoyduklarını açıkladıktan sonra, yukarıdaki ayetlerinde, Hazreti Peygamber'in Tebük seferinden Medine'ye dönüşünden sonra, yeni bir sefer hazırlığının başlamasıyla, münafıklardan bir grubun kendisiyle birlikte sefere katılmak istemesi halinde, onla-

ra karşı nasıl bir yol takip edileceği hususunda Peygamber'ine bazı talimatlar vermiştir. Bu talimatlardan anlaşıldığına göre Allah Teâlâ, münafıkların Tebük'ten sonra Hazreti Peygamber'le birlikte sefere çıkmalarını kesinlikle menetmiştir. Çünkü Tebük seferine katılmayan ve evlerinde sefere katılmamanın sevincini yaşayan münafıkların, Tebük'ten sonraki herhangi bir sefere katılmaları, fesada yol açar ve belki de Müslümanların savaşı kaybetmelerine sebep olur. Zaten Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla cihada çıkmanın hayrına inanmayan insanlardan, cihad sırasında herhangi bir fayda beklemek de büyük safdillik olur.

Allah Teâlâ'nın Peygamber'ine yönelttiği başka bir talimat, münafıklardan herhangi birinin ölümü halinde, kesinlikle namazının kılınmaması ve kabri başında durulmaması ile ilgilidir. Zira bir ölü üzerine kılınan namaz, onun için dua etmektir; Allah'tan mağfiret ve şefaat dilemektir. Oysa münafıklar, Allah ve Resulünü inkâr etmiş kafirlerdir ve kafirler, hiçbir surette duaya, istiğfara ve şefaate layık değillerdir.

Diğer bir talimat da, münafıkların sahip oldukları mal ve evlata hiçbir surette imrenilmemesi ve ellerinde bulunan şeylerin hoş görülmemesidir. Zira bunların hiçbiri münafığın hayrına değildir. Aksine bunlar, küfürleri dolayısıyla dünyada onlara azap vesilesi olduğu kadar, Ahiret'ten ve Ahiret düşüncesinden de alıkoyma sebepleridir. İşte bu manada Allah Teâlâ buyurmuştur ki:

[83] Allah, seni onlardan bir gruba geri döndürüp karşılaştırır ve onlar da (savaşa) çıkmak için senden izin isterlerse, (onlara) de ki: "Benimle birlikte hiçbir zaman (bir savaşa) çıkamayacak ve benimle birlikte bir düşmanla asla savaşamayacaksınız. Zira siz, baştan oturup kalmaya rıza göstermiştiniz. O halde geride kalan (kadın, çocuk ve ihtiyar) larla birlikte oturun.

83 Ey Muhammed! Allah seni Tebük seferinden ülkene döndürüp de orada bir grup münafıkla karşılaştırdığı zaman, onlar seninle birlikte herhengi bir sefere katılıp savaşmak için senden izin talebinde bulunacak olurlarsa, daha önce "Bu sıcakta savaşa çıkılmaz." diyerek savaştan kaçmalarının ve başkalarını da savaşa çıkmamaları için kandırmaya çalışmalarının bir cezası olmak üzere, onlara de ki: Bundan böyle benimle birlikte hiçbir zaman savaşa çıkamayacak ve benimle birlikte hiçbir düşmanla savaşamayacaksınız. Çünkü müminlere, benimle birlikte Tebük seferine katılmaları emredildiği zaman, siz "Ey Allah'ın Resulü, hava çok sıcak; bu sıcakta biz sefere çıkamayız." demiş ve daha o zamanlar bana muhalefetle evinizde oturmayı tercih etmiştiniz. Şimdi siz, yine kadınlarınızla, çoluk ve çocuğunuzla güle oynaya evinizde oturun ve Allah'ın hakkınızda vereceği hükmü bekleyin. Zira siz, fasık bir kavim olduğunuzu Tebük seferinde de ortaya koymuş ve belki size daha fazla ihtiyaç olduğu bir zamanda sefere katılmayarak evinizde oturmakla sizden hayır gelmayeceğini daha o zamanlar göstermiştiniz.

Bu ayet-i kerime ile şu husus açıkça anlaşılmış olmaktadır ki, artık bundan böyle münafıkların Hazreti Peygamber'in yanında ve onunla işbirliği içinde bulunmaları kesinlikle menedilmiştir. Bu, hiç şüphesiz, içlerinde küfürlerini gizlerken iman izhar eden ve Müslüman olduklarını söyleyen münafıklar için dünyevi azabın en büyüğüdür. Onlar bunu hak etmişlerdir ve Ahiret'te de bunun cezasını cehennem azabıyla çekeceklerdir. Bundan kaçış ve kurtuluş yoktur. O halde:

[84] (Ey Peygamber!) Münafıklardan ölen bir kimsenin namazını sakın kılma ve kabri başında da durma. Zira onlar, Allah'ı ve Resulünü inkâr etmişler ve fasık olarak ölmüşlerdir.

84 İşte, ey Muhammed, Müslümanlar arasında

yaşadıkları ve Müslüman olduklarını söyledikleri halde, İslam'ın gereklerini yerine getirmeyen, Müslümanlarla birlikte savaşa davet olunduklarında çeşitli bahaneler uydurarak ve yalan söyleyerek savaştan kaçan ve buna benzer davranışlarıyla Allah ve Peygamber tanımadıklarını ortaya koyan ve dahası, Allah'ı ve Resulünü inkâr ederek küfür üzere ölen bu münafıkların namazlarını sakın kılma; kabirleri başında durarak onlar için mağfiret ve şefaat dileme; zira onlar, buna asla layık değillerdir.

Buhârî (*Sahih,* V. 206, 207) ve Müslim (*Sahih,* IV. 1865)'in naklettikleri bir habere göre İbn Ömer (ra) şunları anlatmıştır: Münafıkların reislerinden Abdullah İbn Ubeyy İbn Selûl vefat ettiği zaman, (iyi bir Müslüman olan) oğlu Abdullah İbn Abdullah Hazreti Peygamber'e gelerek babasını kefenlemek için ondan gömleğini istemiş, Hazreti Peygamber de gömleğini Abdullah'a vermişti. Daha sonra da Abdullah, Hazreti Peygamber'den babası üzerine Cenaze namazı kılmasını rica etmişti. Hazreti Peygamber, onun üzerine Cenaze namazını kılmaya kalktığında, Ömer de kalkmış ve Hazreti Peygamber'in elbisesinden tutarak: Ya Resulallah! Allah seni münafıklar üzerine cenaze namazı kılmaktan nehyettiği halde, sen yine de ona Cenaze namazı kılacak mısın? demiştir. Bunun üzerine Resulullah (sas.): "Allah, bu hususta beni muhayyer bıraktı ve *"Onlar için ister af dile, ister dileme. Onlar için yetmiş defa da af dilesen, Allah onları asla affetmeyecektir."* (Tevbe suresi, 80) buyurdu. Ben, yetmişin de üzerinde af dileyeceğim." buyurmuş, Ömer de: Şüphe yoktur ki Abdullah İbn Ubeyy bir münafıktır, demiş ise de Resulullah (sas.) onun üzerine Cenaze namazı kılmıştır. İşte bundan sonra da Aziz ve Celil olan Allah *"(Ey Peygamber!) Münafıklardan ölen bir kimsenin namazını sakın kılma ve kabri başında da durma. Zira onlar, Allah'ı ve Resulünü inkâr etmişler ve fasık olarak ölmüşlerdir."* ayetini indirmiştir.

İbn Ömer'den rivayet edilen bu hadisin benzeri, sahih isnatlarla ve bazı farklı ibarelerle Ömer İbnu'l-Hattâb'tan, Enes İbn Mâlik'ten, Câbir'den ve diğer bazı sahabilerden de gelmiş ve hepsinde de, Hazreti Peygamber'in, gömleğini Abdullah'a verdiği ve Abdullah İbn Ubeyy'in namazını kıldığı zikredilmiştir. Ancak bazı müfessirler, bu rivayetlerde mezkur hadiseden sonra nazil olduğu açıklanan ayet-i kerimenin, aslında daha önce nazil olduğunu, nitekim Hazreti Peygamber'in Cenaze namazı kılmaya kalktığı bir sırada, Hazreti Ömer'in de buna itiraz ederek "Allah seni münafıklar üzerine Cenaze namazı kılmaktan nehyettiği halde, sen yine de kılacak mısın?" dediğini bunun delili olarak ileri sürmüşler ve bu konuda gelen rivayetlerin zayıflığına hükmetmişlerdir. Değişik sahabilerden farklı isnatlarla gelen, sahih hadis koleksiyonlarında yer alan ve hadis imamlarının da sıhhatinden şüphe etmedikleri bir haberi kesin olmayan bazı mütalaalarla reddetmek, kanaatimizca tasvip edilecek bir davranış değildir. Hazreti Ömer'in "Allah seni münafıklar üzerine Cenaze namazı kılmaktan nehyettiği halde, sen yine de kılacak mısın?" sözünün ise, bu ayetle değil, fakat *"Onlar için ister af dile, ister dileme: Onlar için yetmiş defa da af dilesen, Allah onları asla affetmeyecektir."* mealindeki 80. ayetle ilgili olması ihtimali çok daha kuvvetlidir. Muhtemelen Hazreti Ömer, bu ayet-i kerimeyi, münafıklar üzerine cenaze namazının kılınmasını nehyeden bir ayet manasında tefsir etmiş ve buna dayanaran o sözü söylemiştir. Nitekim Hazreti Peygamber de, onun kasdettiği ayetin nehiy manâsında değil, muhayyerlik manasında geldiğini açıklamak için "Allah bu hususta beni muhayyer bıraktı ve *"Onlar için ister af dile, ister dileme..."* buyurdu. Ben, yetmişin de üzerinde af dileyeceğim." cevabını vermiştir. Bu cevap daha, münafıklar üzerine Cenaze namazı kılınmasını açık ve kesin bir şekilde nehyeden *"(Ey Peygamber!) Münafıklardan ölen bir kimsenin namazını sakın kılma..."*

mealindeki ayetin o sıralarda henüz nazil olmadığını gösterir. Eğer bu ayet-i kerime o zaman mevcut olsaydı, Hazreti Peygamber, onu bırakarak diğer ayete istinaden "Allah beni muhayyer bıraktı..." demezdi. Ancak şu var ki, Hazreti Peygamber'in, münafığın Cenaze namazını kıldırmasını tasvip etmeyen, bir manada da Hazreti Ömer'in davranışını doğrulamış olan Allah Teâlâ, bundan böyle münafıklar üzerine namaz kılınmasını ve kabirleri başında durulup onlar için Allah'tan mağfiret dilenilmesini menetmiş, onların Allah'ı ve Resulünü inkâr etmelerini ve fasık olarak ölmelerini de, bunun başlıca sebebi olarak açıklamıştır.

[85] Onların malları ve çocukları seni imrendirmesin; zira Allah, onlara, bunlar sebebiyle dünyada azap etmeyi ve onlar kafir iken canlarının çıkmasını istiyor.

85 Allah Teâlâ, Peygamber'ini ölen münafıklar üzerine Cenaze namazı kılmaktan ve kabirleri başında durup onlar için Allah'tan mağfiret dilemekten menettikten sonra, onlara Ahiretlerini unutturan ve dünyaya daha çok bağlanmalarına sebep olan mal ve çocuk çokluğu konusunda onu bir daha uyarmış ve bunlara fazlasıyla sahip olan münafıklara imrenmemesini emretmiştir. Çünkü mal ve evlat çokluğu, daima dünya hayatının süsü ve meşgalesi olmuş ve buna gönüllerini kaptıranlar, çok defa Ahiretlerini unutarak hüsrana uğramışlardır. İşte o zaman bu mal ve evlat çokluğu, her ne kadar bir dünya nimeti sayılsa bile, aynı zamanda hem dünya hem de Ahiret için bir azap vesilesi olmuştur. Nitekim dünyada nefislerini özellikle mal hırsına kaptıranların, nasıl bir illete maruz kaldıkları ve onu elde etmek için ne çeşit meşru olmayan yollara başvurdukları herkes tarafından bilinen hususlardandır. İşte bu illetin ilk ve en tehlikeli yolu da, başkalarının elindekilere imrenmeden geçer. Bu bir bakıma kıskançlık manasındadır ki, insanın "Bunlar onda var da, bende neden yok?" sorusunu kendi kendine sormasıyla başlar ve bu soru kuvvet kazandıkça o insan, aynı şeylerin ve hatta daha çoğunun kendisinde de olmasını sağlayacak çarelelere başvurur. Bu istek hırs haline gelince de dünyevi bir azap başlamış olur. İşte bu sebepledir ki Allah Teâlâ, birer dünya nimeti sayılan ve insan fıtratında bulunan mal ve çocuk sevgisini dünyevi bir hırs haline getirenler için bir nevi azap sebebi saymış ve Müslümanları böyle bir hırsa kendilerini kaptırmamalarını emretmiştir. Nitekim Allah Teâlâ, Âl-i İmran suresinin 14. ayetinde insanın fıtratında olan bu mal sevgisine işaret etmiş ve şöyle buyurmuştur: *"İnsanlar için, kadınlara, oğullara, yığın yığın biriktirilmiş altın ve gümüşe, salma atlara, sağmal hayvanlara ve ekinlere karşı aşırı derecedeki düşkünlük, süslü ve cazip gösterilmiştir. Bunlar, dünya hayatının birtakım menfaatlarıdır; oysa (Ahiret'te) asıl varılacak yerin güzelliği, Allah katındadır."*. İşte insanın dünya malına karşı fıtratında bulunan bu düşkünlük sebebiyle ona meyletmesi bir bakıma tabii görülebilir. Ancak şunu unutmamak gerekir ki, bu dünya bir imtihan evidir ve dünyada yaşayan her insanın bu imtihanı geçirmesi mukadderdir. İmtihanda başarılı olmanın şartı ise, insan fıtratında bulunan dünya sevgisinin hırs haline getirilmemesi ve Ahiret'in unutulmamasıdır. Aksi halde bu imtihan başarısız sonuçlanmış ve insan hem dünyasını hem de Ahiret'ini kendisine zindan etmiş olur. İşte konunun bu önemi dolayısıyladır ki, Allah Teâlâ, Peygamber'ine yönelttiği *"Onların malları ve çocukları seni imrendirmesin..."* emriyle Müslümanları bir defa daha uyarmış ve onları, azap sebebi sayılacak bu mal ve evlat hırsından sakındırmıştır. Bu emrin teyiden bir defa daha tekrarlanmış olması, aynı manadaki emrin, yine bu surenin 55. ayetinde aynen yer almış olması dolayısıyladır.

وَإِذَآ أُنزِلَتْ سُورَةٌ أَنْ ءَامِنُوا بِاللَّهِ وَجَٰهِدُوا مَعَ رَسُولِهِ ٱسْتَـْٔذَنَكَ أُو۟لُوا۟ ٱلطَّوْلِ مِنْهُمْ وَقَالُوا۟ ذَرْنَا نَكُن مَّعَ ٱلْقَٰعِدِينَ ﴿٨٦﴾ رَضُوا۟ بِأَن يَكُونُوا۟ مَعَ ٱلْخَوَالِفِ وَطُبِعَ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَفْقَهُونَ ﴿٨٧﴾ لَٰكِنِ ٱلرَّسُولُ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ مَعَهُۥ جَٰهَدُوا۟ بِأَمْوَٰلِهِمْ وَأَنفُسِهِمْ ۚ وَأُو۟لَٰٓئِكَ لَهُمُ ٱلْخَيْرَٰتُ ۖ وَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْمُفْلِحُونَ ﴿٨٨﴾ أَعَدَّ ٱللَّهُ لَهُمْ جَنَّٰتٍ تَجْرِى مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَٰرُ خَٰلِدِينَ فِيهَا ۚ ذَٰلِكَ ٱلْفَوْزُ ٱلْعَظِيمُ ﴿٨٩﴾

[86] "Allah'a iman edin ve Resulü ile birlikte savaşın." diye bir sure indirildiği zaman, içlerinden servetçe ileri gelenler senden izin istemekte ve "Bizi bırak da geride kalanlarla olalım." demektedirler.

[87] Böylece onlar, (savaşta) işe yaramayan kadınlarla bir olmayı hoş görmektedirler. Zaten onların kalpleri mühürlenmiştir; bu sebeple hiçbir şey anlamazlar.

[88] Fakat Peygamber ve beraberindeki müminler, mallarıyla ve canlarıyla savaşmışlardır. İşte (imanlarının semeresi olan bütün) hayırlar onlarındır ve asıl kurtuluşa erenler de onlardır.

[89] Allah, onlar için, içinde ebedi kalacakları, (ağaçları) altından ırmaklar akan cennetler hazırlamıştır. İşte en büyük kurtuluş budur.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, havanın sıcaklığını bahane ederek Hazreti Peygamber'le birlikte Tebük seferine katılmayan, başkalarını da katılmaktan alıkoyan münafıkların, Hazreti Peygamber'in sefer dönüşü kendisine müracaat ederek bir başka sefere onunla birlikte çıkmak için izin istemeleri halinde, onların daha önce seferden kaçarak asıl niyetlerini açıklamış olmaları dolayısıyla bu isteklerini kesinlikle reddetmesini ve artık bundan böyle onların, Hazreti Peygamber'le birlikte hiçbir sefere katılıp savaşamayacaklarını açıkladıktan, daha önemlisi Allah'ı ve Resulünü inkâr etmiş ve kafir olarak ölmüş olmaları dolayısıyla, onlardan ölen herhangi birinin cenaze namazını kılmamasını ve kabri başında durup onun için mağfiret dilememesini, mallarının ve çocuklarının çokluğu dolayısıyla onlara imrenmemesini Peygamber'ine emrettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde münafıkların davranışlarıyla ilgili başka bir hususu açıklamaya devam etmiştir. Onları imana ve cihada davet eden herhangi bir surenin indirilmesi halinde, bu mal ve mülk sahibi zengin münafıkların, yine önceden olduğu gibi, Hazreti Peygamber'e gelerek "Bırak da biz, çoluk ve çocuğumuzla evimizde kalalım." diye izin isteyip tıpkı kadınlar gibi evde kalmayı arzu ettiklerini, oysa Peygamber'in ve onunla birlikte olan gerçek müminlerin mallarıyla ve canlarıyla Allah yolunda savaştıklarını, bu itibarla içinde ebediyyen kalıp nimetlerinden faydalanacakları cennetleri hak edenlerin ve böylece asıl kurtuluşa erenlerin de işte bu müminler olduklarını açıklamıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[86] "Allah'a iman edin ve Resulü ile birlikte savaşın." diye bir sure indirildiği zaman, içlerinden servetçe ileri gelenler senden izin istemekte ve "Bizi bırak da geride kalanlarla olalım." demektedirler.

[87] Böylece onlar, (savaşta) işe yaramayan kadınlarla bir olmayı hoş görmektedirler. Zaten onların kalpleri mühürlenmiştir; bu sebeple hiçbir şey anlamazlar.

86 Ne zaman Allah'a iman etmelerini ve Allah yolunda Resulü ile birlikte mallarıyla ve canlarıy-

la cihada çıkmalarını emreden Kur'an'dan bir sure, yahut bir kaç ayet indirilse, gerek sağlık yönünden cihada çıkmalarını engelleyen hiçbir eksiklikleri bulunmadığı gerekse mal mülk ve servet yönünden Müslümanların da en zenginlerinden oldukları halde, bu münafıklar yine de Peygamber'e başvurarak sefere çıkmamak için ondan izin talebinde bulunurlar ve "Bırak da biz, evde, kadınlarla, çocuklarla, zayıf ve hasta olanlarla birlikte kalalım; zira bunların hepsi de bakıma muhtaç kimselerdir." derler. Aslında onların endişeleri, geride kalanların bakıma muhtaç olmaları değil, fakat savaş sebebiyle içlerini dolduran ölüm korkusu ve bu ölüm sebebiyle sıkı sıkıya bağlandıkları dünyayı ve ele geçirdikleri dünya nimetlerini terkedip gitme endişesidir. Nitekim Ahzâb suresinin 19. ayetinde, çıkması muhtemel bir savaş sebebiyle içlerini dolduran korkunun bu münafıkları ne hale getirdiği açıklanmış ve şöyle denilmiştir: *"... (Savaş sebebiyle) içlerine korku düştüğü zaman, üzerine ölüm baygınlığı gelmiş kimse gibi, gözleri dönmüş olarak sana baktıklarını görürsün. Korku zail olduğu zaman da, ganimet malına karşı hırslı olarak sivri dilleriyle size eziyet ederler. Bunlar iman etmemişlerdir. Bu yüzden Allah, onların amellerini boşa çıkarmıştır. Bu, Allah için çok kolaydır."*. Aynı manayı, Muhammed suresinin 20-21. ayetlerinde de görmek mümkündür. Bu ayetlerinde Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"İman edenler (cihadı emreden) bir sure indirilemez miydi? demektedirler. İçinde savaşın zikredildiği muhkem bir sure indirildiği zaman, kalplerinde bozukluk olan kimselerin, sana, ölüm korkusundan üzerine baygınlık gelmiş kimsenin bakışıyla baktıklarını görürsün. Oysa onlara düşen, itaat ve güzel sözdür. İş ciddileşip karar verilince de ona uymak... Eğer Allah'a bağlı kalsalardı, bu, kendileri için daha hayırlı olurdu."*.

87 Allah Teâlâ, Allah'a iman etmelerini ve Resulü ile birlikte savaşa çıkmalarını emreden bir surenin indirilmesi halinde, imanı hiçbir zaman kalplerine sindirememiş olan münafıkların, gerek sağlık gerekse mal yönünden savaşa katılmalarını engelleyecek hiçbir kötü durumları bulunmadığı halde, yine de Hazreti Peygamber'e başvurup "Bizi bırak da geride kalanlarla birlikte kalalım." diyerek izin talebinde bulunduklarını açıkladıktan sonra, onları, bu davranışlarıyla savaşta hiçbir işe yaramayan kadınlara benzeterek onların da buna rıza gösterdiklerini zikretmiştir ki, erkek oldukları halde erkeklikleri kaldırılarak kadınlar arasında zikredilen kimseler için bunun ne büyük bir zillet ve hakaret olduğunu tahmin etmek elbette güç değildir. Ne var ki münafıklar, bunu bile anlamaktan uzaktırlar. Çünkü onların, kalplerinde imana hiç yer vermemeleri ve Allah'ın Resulü ile birlikte cihada çıkmaktan geri kalmaları sebebiyle Allah da onların kalplerini mühürlemiştir. Bu yüzden onların, kendileri için hangi amelde hayır, hangi amelde de şer bulunduğunu bilmeleri ve kendilerini hidayete sevkedecek hayırlı amelleri işlemeleri; buna karşılık kendilerine zararı dokunacak kötü amellerden de sakınmaları artık mümkün olmadığı gibi, Allah'ın emir ve nehiylerindeki hikmeti anlamaları da onlar için imkânsızdır.

[88] Fakat Peygamber ve beraberindeki müminler, mallarıyla ve canlarıyla savaşmışlardır. İşte (imanlarının semeresi olan bütün) hayırlar onlarındır ve asıl kurtuluşa erenler de onlardır.

[89] Allah, onlar için, içinde ebedi kalacakları, (ağaçları) altından ırmaklar akan cennetler hazırlamıştır. İşte en büyük kurtuluş budur.

88 Oysa Peygamber'in ve onunla birlikte olan müminlerin durumları, imanı kalplerine sindirememiş ve bu yüzden de Allah yolunda savaştan kaçmayı âdet edinmiş münafıkların durumlarıyla bir midir? Gerek Peygamber gerekse onunla birlikte olan müminler, münafıkların aksine, mallarıyla ve canlarıyla savaşa çıkmaktan asla geri kalmamışlar, kendilerine emredilen ve üzerle-

rine düşen her hayırlı ameli tereddüt göstermeden yaptıkları gibi, kötü olan ve nehyedilen her amelden de kaçınmışlardır. Onların bu davranışları hiç şüphesiz, kalplerinde yerleşmiş olan gerçek imanın bir semeresidir. İşte bu imanları sayesindedir ki dünyada, kafirlerle giriştikleri savaşların zaferle neticelenmesi; buna karşılık kafirlerin hezimeti gibi dünyevi, Firdevs cennetlerinden diledikleri gibi faydalanmak ve en yüksek dereceleri kazanmak gibi uhrevi hayırlara nail olmuşlardır. İşte dünyadaki ve Ahiret'teki bu kazançlarıyla asıl kurtuluşa erenler, yahut başka bir ifade ile dünya ve Ahiret saadetine nail olanlar, işte bu müminlerdir.

89 Allah, onlar için, içinde ebediyyen kalacakları, ağaçları altından ırmaklar akan cennetler hazırlamıştır. Onlar için en büyük kurtuluş da budur.

وَجَآءَ الْمُعَذِّرُونَ مِنَ الْأَعْرَابِ لِيُؤْذَنَ لَهُمْ وَقَعَدَ الَّذِينَ كَذَبُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ ۚ سَيُصِيبُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٩٠﴾

[90] Bedevilerden özür beyan edenler de, kendilerine izin verilmesi için gelmekte, Allah'a ve Resulüne yalan söyleyenler ise, (savaşa çıkmayıp) oturmaktadırlar. İçlerinden (yalan söyleyip) küfredenlere acı bir azap erişecektir.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, genellikle Medine'de ve Müslümanlar arasında yaşayan münafıkların hallerini anlatmış, onların Hazreti Peygamber'le ve diğer Müslümanlarla olan ilişkilerini ve onlara karşı olan davranışlarını açıklamıştı. Dolayısıyla herhangi bir cihad daveti vaki olduğu zaman, "Bizi bırak da geride kalanlarla birlikte olalım." diyenler, yahut çeşitli bahaneler uydurarak bu cihada katılmamanın yollarını arayanlar da bu şehirde yaşayan münafıklardı. Allah Teâlâ, şehir münafıklarının bu davranışlarını açıkladıktan sonra, bu ayetinde, çöllerde yaşayan ve Hazreti Peygamber'in İslami davetine müspet cevaplar vererek Müslüman olan, fakat İslam'ı yeterince içlerine sindirememiş olan Arapları söz konusu etmiş ve onların cihad daveti karşısındaki tutumlarını anlatmıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[90] Bedevilerden özür beyan edenler de, kendilerine izin verilmesi için gelmekte, Allah'a ve Resulüne yalan söyleyenler ise, (savaşa çıkmayıp) oturmaktadırlar. İçlerinden (yalan söyleyip) küfredenlere acı bir azap erişecektir.

90 Peygamber'e gelerek cihada katılmamak için özür beyan eden ve izin talebinde bulunan bedeviler bulunduğu gibi, hiçbir özürleri bulunmadığı halde özürlü olduklarını ileri sürerek Allah'a ve Resulüne karşı açık açık yalan söyleyen ve sonra da savaşa katılmayıp evlerinde oturan bedeviler vardır. Müfessirler, Hazreti Peygamber'e gelerek özür beyan edenlerden hangilerinin yalan söyleyen münafıklar oldukları hakkında bazı kabile isimleri zikrederlerse de, bu hususta belirli bir görüş üzerinde ittifak yoktur. Ancak ayet-i kerimeden açıkça anlaşılan husus şudur ki, çöl Arapları arasında gerçekten mazereti bulunanlar ve dolayısıyla cihada çıkamayacak durumda olanlar bulunduğu gibi, hiçbir özürleri bulunmadığı halde sırf cihada çıkmamak için özürlü olduklarını ileri sürerek yalan söyleyen ve cihada çıkmayan Araplar da vardı. İşte Allah Teâlâ, ayet-i kerimesinde cihada katılmamak için Allah'a ve Resulüne yalan söyleyen ve böylece küfreden münafıkları en şiddetli azap ile tehdit etmiş ve bunlara acı bir azabın mutlaka erişeceğini haber vermiştir.

لَيْسَ عَلَى الضُّعَفَاءِ وَلَا عَلَى الْمَرْضَىٰ وَلَا عَلَى الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ مَا يُنْفِقُونَ حَرَجٌ إِذَا نَصَحُوا لِلَّهِ وَرَسُولِهِ ۚ مَا عَلَى الْمُحْسِنِينَ مِنْ سَبِيلٍ ۚ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٩١﴾ وَلَا عَلَى الَّذِينَ إِذَا مَا أَتَوْكَ لِتَحْمِلَهُمْ قُلْتَ لَا أَجِدُ مَا أَحْمِلُكُمْ عَلَيْهِ تَوَلَّوْا وَأَعْيُنُهُمْ تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ حَزَنًا أَلَّا يَجِدُوا مَا يُنْفِقُونَ ﴿٩٢﴾ إِنَّمَا السَّبِيلُ عَلَى الَّذِينَ يَسْتَأْذِنُونَكَ وَهُمْ أَغْنِيَاءُ ۚ رَضُوا بِأَنْ يَكُونُوا مَعَ الْخَوَالِفِ وَطَبَعَ اللَّهُ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٩٣﴾

91 (Ancak) zayıflara, hastalara ve infak edecek bir şey bulamayanlara, Allah ve Resulü için nasihat etmeleri şartıyla (savaşa çıkmamalarında) bir mahzur yoktur. Zira iyilik edenleri muaheze etmek için hiçbir yol mevcut değildir. Allah çok bağışlayandır; çok merhametlidir.

92 Keza kendilerine hayvan vermen için sana geldiklerinde, "Sizi üzerine bindirecek hayvan bulamıyorum." deyince, (seninle birlikte savaşa katılmak için hayvan satın almaya) sarfedecek bir şey de bulamadıklarından üzüntü içinde gözyaşı dökerek dönüp gidenlere de (savaşa katılmamalarında) bir mahzur yoktur.

93 (Muaheze etmek için) asıl yol, zengin oldukları halde (savaşa çıkmamak için) sizden izin isteyenleredir. Çünkü bunlar, (savaşta işe yaramayan) kadınlarla beraber olmaya rıza göstermişler ve Allah da onların kalplerini mühürlemiştir; bu sebeple hiçbir şey anlamazlar.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, Hazreti Peygamber'le birlikte savaşa katılmalarını engelleyecek herhangi bir özürleri bulunmadığı halde, sırf savaştan kaçmak için yalan söyleyen ve özürlü olduklarını ileri sürerek kadınlar gibi evde oturan şehir ve çöl Araplarını zikrettikten ve onlar için hazırlanan cehennem azabını haber verdikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde cihadın farziyyetinin üzerlerinden sakıt olduğu gerçek özür sahiplerini zikretmiş ve bunları zayıflar, hastalar ve fakirler olmak üzere üç kısımda açıklamıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

91 (Ancak) zayıflara, hastalara ve infak edecek bir şey bulamayanlara, Allah ve Resulü için nasihat etmeleri şartıyla (savaşa çıkmamalarında) bir mahzur yoktur. Zira iyilik edenleri muaheze etmek için hiçbir yol mevcut değildir. Allah çok bağışlayandır; çok merhametlidir.

91 Ayet-i kerimenin de delalet ettiği gibi zayıflara, hastalara ve fakirlere cihad farz değildir. Zayıflardan murat, vücutça sağlıklı olsalar bile, düşmanla savaşmaktan aciz olan ve güçlüğe dayanamayan kimselerdir ki genellikle yaşlı olanlar, çocuklar, kadınlar ve çok zayıf yaratılışlı olanlardır. Hastalardan murat, körler, kötürümler ve hareket etmelerini engelleyen herhangi bir hastalıkla malul olanlardır. Fakirler ise yiyeceği, içeceği ve üzerine binecek hayvanı olmayan, kısacası savaşta kendisine gerekli olan malzemeleri bulunmayan kimselerdir. Eğer bu kimseler, kendileri için gerekli malzemeyi başkalarının yardımı ile temin edecek olurlarsa, şüphesiz savaşa katılmaları katılmamalarından hayırlı olur. Burada şu hususu da belirtmek gerekir ki, ayet-i kerimede zayıflık, hastalık ve fakirlik savaşa katılmamak için kabul edilebilir birer özür sayılsa bile, bu özürler sebebiyle savaşa katılmanın haram kılınmış olduğunu ileri sürmek mümkün değildir. Başka bir ifadeyle zayıf olan, yahut hasta veya fakir olan bir kim-

senin savaşa katılmasının haram olduğu söylenemez. Bu, zayıf, hasta veya fakir olan kimsenin, savaşa katılması halinde onun savaşan askerlere yük olmasını veya onları asıl yapacakları görevden alıkoymasını önlemek için başvurulabilecek bir tedbirden ibarettir. Eğer bu özürlü kimseler, savaşan askerlere yük olmadan onların eşyalarını korumak veya bazı işlerinde onlara yardımcı olmak gibi yapabilecekleri geri hizmetler bulunursa, bu hizmetler için ordu ile birlikte sefere çıkmalarında herhangi bir mahzur yoktur.

Ancak Allah Teâlâ, ayet-i kerimesinde, bu gibi özür sahiplerinin savaşa katılmamalarını yine de belli bir şarta bağlı kılmış ve onların, savaşa katılmayıp evlerinde kalmaları halinde geride kalan Müslümanlara Allah ve Resulü için nasihatte bulunmalarını, özellikle mücahit aileleri ile diğer Müslümanların işlerinde onlara yardımcı olmalarını ve bu işleri de tam bir iman ve ihlas ile yapmalarını emretmiştir. Kısacası bu özürlüler, ordunun cephede savaştığı bir sırada geride kalıp halkın mesalihine olan işleri yaptıkları takdirde, onların savaşa katılmamalarında hiçbir mahzur yoktur. İyilik edenlerin muaheze edilmeleri, yahut kınanıp kötülenmeleri mümkün müdür? Allah hiç şüphesiz, çok bağışlayıcı ve çok merhametlidir. Bu yüce sıfatları dolayısıyla O, özürleri sebebiyle üzerlerine düşen görevleri gerektiği şekilde yapamayan ve yapamadıkları için de büyük eksiklik ve üzüntü duyan kullarının bu kusurlarını bağışlar ve onları da diğer salih kulları arasında zikreder.

Müfessirler, İbn Ebî Hâtim'in Zeyd İbn Sabit tarikiyle naklettiği bir haberi, bu ayet-i kerimenin nüzul sebebi olarak göstermişlerdir. Bu haberinde Zeyd İbn Sabit şunları anlatır: "Resulullah (sas.)'e gelen vahiyleri yazardım. Bir gün Berâ'e suresini yazıyordum. Kalemi kulağımın arkasına koymuştum ki, savaşla emrolunduk. Resulullah (sas.) kendisine indirilen ayete bakarken bir âmâ geldi ve bu ayetten haberi olunca: Ya Rasulallah! Ben âmâyım; şimdi benim durumum ne olacak? dedi. İşte bunun üzerine Allah Teâlâ, *"Zayıflara, hastalara ve infak edecek bir şey bulamayanlara, Allah ve Resulü için nasihat etmeleri şartıyla (savaşa çıkmamalarında) bir mahzur yoktur..."* ayetini indirdi. Bundan da anlaşılır ki, bir âmâ, özür sahibidir ve onun savaşa katılması şart değildir.

[92] Keza kendilerine hayvan vermen için sana geldiklerinde, "Sizi üzerine bindirecek hayvan bulamıyorum." deyince, (seninle birlikte savaşa katılmak için hayvan satın almaya) sarfedecek bir şey de bulamadıklarından üzüntü içinde gözyaşı dökerek dönüp gidenlere de (savaşa katılmamalarında) bir mahzur yoktur.

92 Ayet-i kerime, mana itibariyle her ne kadar bir evvelki ayet içinde, fakirlikleri dolayısıyla infak edecek bir şey bulamayan kimselerle ilgili ise de Allah Teâlâ, özellikle böyle bir hadiseyi, delalet ettiği mananın yüceliği dolayısıyla, üçüncü grupta yer alan ve fakirlikleri sebebiyle savaşa katılamayan kimselere örnek olarak zikretmiş ve böyle kimselerin de savaşa katılmamalarında hiçbir mahzur bulunmadığını açıklamıştır. Filhakika cihad emri çıktığı zaman, içinde taşıdığı imanın bir gereği olarak, canlarıyla ve mallarıyla Allah yolunda savaşa katılacak olanlarla birlikte olmayı şiddetle arzu eden bir müminin, üzerine binecek bir hayvan bulamayıp da savaştan geri kalması üzerine gözyaşı dökmesindeki o yüce duyguyu anlamamak mümkün değildir. İşte böyle bir kimsenin savaşa katılmaması dolayısıyla muaheze edilmesi, yahut ayıplanıp suçlanması mümkün müdür? Allah Teâlâ, diğer müminlerle birlikte savaşa katılma arzusu taşıyan, fakat birtakım maddi imkânsızlıklar sebebiyle savaşa katılamayan ve katılamadığı için de üzülüp gözyaşı döken bu gibi kimselerin de savaştan geri kalmalarında herhangi bir mahzur görmemiş ve bu ayetiyle onları teselli etmiştir.

İbn Abbas'tan rivayet olunduğuna göre, Hazre-

ti Peygamber, Müslümanlara, savaş için kendisiyle birlikte sefere çıkmalarını emretmişti. İçlerinde Abdullah İbn Muğaffel el-Muzenî'nin de bulunduğu bir topluluk Hazreti Peygamber'e gelerek: Ya Rasulallah! bize binek bul, demişler, Hazreti Peygamber ise: Allah'a yemin ederim ki binek bulamıyorum, diye cevap vermişti. Bunun üzerine topluluk, büyük bir üzüntü içinde ve ağlayarak Hazreti Peygamber'in yanından ayrılmıştır. Hem binek bulamadıkları için savaştan geri kalmaları hem de fakirlikleri sebebiyle orduya maddi yardımda bulunamamaları onları son derece üzmüş ve gözyaşı dökmelerine sebep olmuştur. İşte bundan sonra da Allah Teâlâ, onların savaşa katılmamalarında hiçbir mahzur olmadığını açıklayan bu ayetini indirmiştir.

[93] (Muaheze etmek için) asıl yol, zengin oldukları halde (savaşa çıkmamak için) sizden izin isteyenleredir. Çünkü bunlar, (savaşta işe yaramayan) kadınlarla beraber olmaya rıza göstermişler ve Allah da onların kalplerini mühürlemiştir; bu sebeple hiçbir şey anlamazlar.

93 Kalpleri iman ile dolu olup da zayıflık, hastalık veya fakirlik gibi herhangi bir özür sebebiyle savaşa katılmaktan geri kalan ve bu yüzden de üzülüp gözyaşı döken müminleri, savaşa katılmamalarından dolayı muaheze etmek veya onları ayıplayıp kötülemek için hiçbir sebep yoktur. Kısacası, daha önceki ayet-i kerimede de belirtildiği gibi iyilik edenleri muaheze etmek için hiçbir yol mevcut değildir. Asıl muaheze edilecek veya ayıplanıp kötülenecek olan kimseler, sağlıklı ve zengin odukları yahut savaşa katılmalarına engel olacak hiçbir özürleri bulunmadığı halde savaşa katılmamak için, daha doğrusu savaştan kaçmak için yalan söyleyerek çeşitli bahaneler uyduranlardır. Savaşa katılmalarına engel olacak hiçbir özürleri bulunmayan, buna rağmen birtakım özürler icat ederek yalan yeminleriyle bunları teyit etmeye çalışan bu münafıkların, özürleri sebebiyle savaşa katılamayan ve bu yüzden de üzülerek gözyaşı döken gerçek müminlerle bir olmaları ve aynı kefeye konmaları mümkün müdür? Bunlar, savaştan kaçıp evde kadınlarla bir olmaya rıza göstermiş kimselerdir ve kadınlardan hiçbir farkları yoktur. İşte bu sebepledir ki, Allah da onların kalplerini mühürlemiş ve onları, rıza gösterdikleri bu hal üzere kalmaya mahkum etmiştir. Artık onların iyi ile kötüyü, güzel ile çirkini ayırt etmeleri mümkün olmadığı gibi, Allah'ın emir ve nehiylerini anlamaları ve bunlara göre amel etmeleri de mümkün değildir.

يَعْتَذِرُونَ إِلَيْكُمْ إِذَا رَجَعْتُمْ إِلَيْهِمْ ۚ قُلْ لَا تَعْتَذِرُوا لَنْ نُؤْمِنَ لَكُمْ قَدْ نَبَّأَنَا اللَّهُ مِنْ أَخْبَارِكُمْ ۚ وَسَيَرَى
اللَّهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ ثُمَّ تُرَدُّونَ إِلَىٰ عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٩٤﴾ سَيَحْلِفُونَ
بِاللَّهِ لَكُمْ إِذَا انْقَلَبْتُمْ إِلَيْهِمْ لِتُعْرِضُوا عَنْهُمْ ۖ فَأَعْرِضُوا عَنْهُمْ ۖ إِنَّهُمْ رِجْسٌ وَمَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ جَزَاءً
بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٩٥﴾ يَحْلِفُونَ لَكُمْ لِتَرْضَوْا عَنْهُمْ ۖ فَإِنْ تَرْضَوْا عَنْهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يَرْضَىٰ عَنِ الْقَوْمِ
الْفَاسِقِينَ ﴿٩٦﴾

[94] Savaştan döndüğünüz zaman size özür beyan etmektedirler. (Ey Muhammed! Onlara) de ki: "Özür beyan etmeyin, zira size asla inanmıyoruz. Allah, sizinle ilgili haberleri bize bildirdi.

Allah ve sonra da Resulü amelinizi görecektir. Sonunda (kıyamet günü), gaybı da hazır olanı da bilen Allah'a döndürüleceksiniz. O da işlemiş olduklarınızı size haber verecektir.".

[95] (Savaştan) onların yanına döndüğünüz zaman, (özürlerini kabul edip) kendilerinden vazgeçmeniz için Allah'a yemin edeceklerdir. Onlardan vazgeçin; zira onlar pistir. İrtikap etmiş oldukları şeyden dolayı ceza olarak varacakları yer cehennemdir.

[96] Kendilerinden hoşnut olmanız için size yemin etmektedirler. Halbuki siz onlardan hoşnut olsanız bile, Allah fasık kimselerden asla hoşlanmaz.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, savaşa katılamayacak gerçek özür sahiplerini zayıflar, hastalar ve fakirler olmak üzere üç grupta zikrederek bunların Allah ve Resulü için nasihatte bulunmak, mücahitlerin geride kalan ailelerine ve diğer Müslümanlara yardım edip onların işlerini görmek gibi birtakım iyilikleri de üstlenmeleri şartıyla Hazreti Peygamber'le birlikte sefere çıkmamalarında hiçbir mahzur bulunmadığını, zira bunların sefere çıkamamaktan dolayı büyük üzüntü duyup gözyaşı döken kimseler olduklarını ve dolayısıyla bunların sefere çıkmamaları sebebiyle muaheze edilmelerine hiçbir yol bulunmadığını, asıl muaheze edilecek yahut ayıplanıp kötülenecek olanların ise hiçbir özürleri bulunmadığı halde sefere katılmamak için izin isteyenler olduklarını açıkladıktan sonra; yukarıdaki ayetlerinde, Hazreti Peygamber'in sefer dönüşü, Medine'de, savaştan kaçan bu münafıkların Hazreti Peygamber'e ve Müslümanlara karşı takınacakları tavrı haber vermiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[94] Savaştan döndüğünüz zaman size özür beyan etmektedirler. (Ey Muhammed! Onlara) de ki: "Özür beyan etmeyin, zira size asla inanmıyoruz. Allah, sizinle ilgili haberleri bize bildirdi. Allah ve sonra da Resulü amelinizi görecektir. Sonunda (kıyamet günü), gaybı da hazır olanı da bilen Allah'a döndürüleceksiniz. O da işlemiş olduklarınızı size haber verecektir.".

94 Ey müminler! Daha önce Peygamber'le birlikte Tebük seferine çıktığınızda, size katılmayan ve çeşitli bahaneler veya mazeretler ileri sürerek sizinle birlikte sefere çıkmayıp kadınlar gibi evlerinde oturan münafıklar, seferden dönüşünüzde, size gelerek hiçbir mazeretleri bulunmadığı halde sefere çıkmamaları sebebiyle sizden özür dileyeceklerdir. Ey Muhammed! O münafıklara de ki: Boşuna özür dilemeyin. Zira size hiçbir surette inanmıyor ve özürlerinizi kabul etmiyoruz; çünkü sizin sefere çıkmamak için ileri sürdüğünüz mazeretlerin hepsi de yalandır. Allah, sizinle ilgili haberleri daha önce Peygamber'ine vahiyle bildirmiş, içinizin nasıl fesat ve kötülükle dolu olduğunu, davranışlarınızın da nasıl sadece yalana ve riyaya dayandığını açık açık göstermişti. Allah, bundan sonraki davranışlarınızı da şüphesiz görecek, nifak ve küfür üzerindeki ısrarınıza göre sizi cezalandıracak, yahut tövbe edip doğru yolu bulmuş olmanız halinde tövbenizi kabul edip günahlarınızı bağışlayacaktır. Keza O'nun Resulü de, onun yanında yaşadığınız sürece, sizi görecek ve davranışlarınıza göre layık olduğunuz muameleyi size yapacaktır. Sonunda, işlediğiniz veya işlemeyi düşündüğünüz bütün amellerinizi hiç kusursuz bilen Allah'a döndürüleceksiniz. O da, işlemiş olduğunuz bütün amellerinizi size birbir haber verecek ve bu amellerinizle sizi cezalandıracaktır.

[95] (Savaştan) onların yanına döndüğünüz zaman, (özürlerini kabul edip) kendilerinden vazgeçmeniz için Allah'a yemin edeceklerdir. Onlardan vazgeçin; zira onlar pistir. İrtikap etmiş oldukları şeyden dolayı ceza olarak varacakları yer cehennemdir.

[96] Kendilerinden hoşnut olmanız için size yemin etmektedirler. Halbuki siz onlardan hoşnut olsanız bile, Allah fasık kimselerden asla hoşlanmaz.

95 Münafıklar, savaş dönüşü sizden sadece özür dilemekle yetinmeyecekler; fakat özürlerini kabul ettikten sonra, sizinle birlikte sefere çıkmamaları ve savaşa katılmamaları yüzünden onları muaheze etmemeniz veya ayıplayıp kötülememeniz için Allah'a yemin edecekler ve kendilerinden vazgeçmenizi isteyeceklerdir. Siz de ey Muhammed ve ey müminler, o münafıklardan vazgeçin ve onları kendi pislikleriyle başbaşa bırakın. Çünkü onlarla ilgilenmemenizde ve onları kendi hallerine bırakmanızda onlar için bir zillet ve hakaret vardır ve onlar bunu fazlasıyla hak etmişlerdir; zira onlar birer pisliktir ve işledikleri kötü ve çirkin ameller yüzünden varıp dayanacakları yer de cehennem ateşidir. Oradan hiçbir surette kaçış ve kurtuluş yoktur.

96 Münafıkların, kendilerini muaheze etmemeniz ve onlardan vazgeçmeniz için Allah'a yemin etmeleri, Allah'a olan inanç ve imanlarından değil; fakat kalplerini dolduran küfür ve nifaklarından kaynaklanan bir davranıştır. Onlar, bu davranışlarıyla sadece sizin hoşnutluğunuzu kazanmak istiyorlar. Onları yakından tanımış olmanız dolayısıyla şüphesiz, onların yalanlarına kanıp onlardan hoşlanacak değilsiniz. Bununla beraber onlardan hoşnut olsanız bile, bu hoşnutluğunuzun onlara hiçbir faydası yoktur. Çünkü onlar fasık kimselerdir ve Allah fasık olanlardan asla hoşlanmaz.

اَلْاَعْرَابُ اَشَدُّ كُفْرًا وَنِفَاقًا وَاَجْدَرُ اَلَّا يَعْلَمُوا حُدُودَ مَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ عَلٰى رَسُولِهٖ ۗ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٩٧﴾
وَمِنَ الْاَعْرَابِ مَنْ يَتَّخِذُ مَا يُنْفِقُ مَغْرَمًا وَيَتَرَبَّصُ بِكُمُ الدَّوَآئِرَ ۚ عَلَيْهِمْ دَآئِرَةُ السَّوْءِ ۗ وَاللّٰهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ
﴿٩٨﴾ وَمِنَ الْاَعْرَابِ مَنْ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَيَتَّخِذُ مَا يُنْفِقُ قُرُبَاتٍ عِنْدَ اللّٰهِ وَصَلَوَاتِ الرَّسُولِ ۗ
اَلَآ اِنَّهَا قُرْبَةٌ لَهُمْ ۚ سَيُدْخِلُهُمُ اللّٰهُ فِي رَحْمَتِهٖ ۗ اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٩٩﴾

[97] Bedeviler, küfür ve nifak yönünden daha beter ve Allah'ın, Resulüne indirdiği (ahkâm) ın hududunu bilmemek, onlara daha layıktır. Allah, her şeyi hakkıyla bilendir; hikmet sahibidir.

[98] Bedevilerden bir kısmı, (Allah yolunda) sarfettiğini angarya sayan ve başınıza birtakım musibetlerin gelmesini bekleyen kimselerdir. O kötü musibetler kendi üzerlerine olsun. Allah, hakkıyla işiten, hakkıyla bilendir.

[99] Bedevilerden bir kısmı ise, Allah'a ve Ahiret gününe iman eden, (Allah yolunda) sarfettiğini, Allah katında yakınlıklara ve Peygamber'in dualarına vesile sayan kimselerdir. Şurası muhakkaktır ki, o sarfettikleri, kendileri için yakınlık (vesilesi)tır. Allah, onları rahmetine garkedecektir. Allah, çok bağışlayıcıdır; çok merhametlidir.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, çeşitli mazeretler ileri sürerek Hazreti Peygamber'le birlikte Tebük seferine katılmayan ve evde oturmayı tercih eden münafıkların, Hazreti Peygamber'in sefer dönüşü ona gelerek özür dileyeceklerini ve sefere katılmamaları dolayısıyla kendilerini muaheze etmemelerini isteyeceklerini haber vererek Peygamber'ini uyarmış ve onlara, boşuna özür dilememelerini, zira bütün davranışlarının yalan ve riyaya dayanması dolayısıyla kendilerine

asla inanmayacaklarını söylemesini, çünkü onların sadece müminlerin kendilerinden hoşnut olmalarını sağlamak için özür dileyip yemin ettiklerini, müminler onlardan hoşnut olsalar bile Allah'ın o fasıklardan asla hoşnut olmayacağını açıkladıktan sonra, yukarıdaki ayetlerinde daha önce de kendilerinden söz ederek sefere katılmamak için yalan yeminlerle özür beyan eden çöl Araplarına tekrar dönmüş ve onlardan münafık olanlarla gerçekten mümin olanların durumları hakkında bilgiler vermiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[97] Bedeviler, küfür ve nifak yönünden daha beter ve Allah'ın, Resulüne indirdiği (ahkâm) ın hududunu bilmemek, onlara daha layıktır. Allah, her şeyi hakkıyla bilendir; hikmet sahibidir.

97 Şurası bir gerçektir ki badiye Arapları, şehirlerde yaşayan Araplara oranla, küfür ve nifak yönünden çok daha katı ve çok daha şiddetli oldukları gibi, Allah'ın Resulüne indirdiği dinî ahkâm konusunda da onlardan daha bilgisiz ve daha cahildiler. Bu da onların, çölün sıcak ve sert ikliminde yaşamalarından ve tabiatları itibariyle daha katı ve daha sert olmalarından kaynaklanıyordu. Medine'de ve civar şehirlerde yaşayan Arapların ise, Kur'an ahkâmını Hazreti Peygamber'den öğrenme imkânları bulunduğu gibi, onun tebliğ için görevlenderdiği sahabilerinden da alabiliyorlar ve bu ahkâmın tatbikatı ile ilgili amelleri de bizzat müşahede ederek öğreniyorlardı. Oysa bu imkân, çöl Arapları için mevcut değildi. Bu sebepledir ki Allah Teâlâ, çöl Arapları arasından hiçbir zaman bir Peygamber göndermemiş, bütün Peygamberler'ini şehir halklarından seçmiştir. Nitekim Yûsuf suresinin 109. ayetinde bunu açık bir şekilde beyan etmiş ve şöyle buyurmuştur: *"Senden önce de, şehir halkından kendilerine vahyettiğimiz kimselerden başkasını göndermemiştik..."*

Bedevilerin genellikle iklim şartlarından kaynaklanan bu kabalıklarını, Hazreti Peygamber de zikretmiş ve Ebû Dâvûd (*Sünen,* II. 100), Tirmizî (*Sünen,* IV. 523), Nesâ'î (*Sünen,* VII. 195) ve Ahmed İbn Hanbel (*Müsned,* I. 357) tarafından İbn Abbas'tan nakledilen bir hadisinde "Kim çölde otururwhile kabalaşır; kim av peşine düşerse unutur; kim de Sultan'a başvurursa aldanır." buyurmuştur. Aynı hadisin Ebû Hureyre'den gelen ve Ebû Dâvûd (*Sünen,* II. 100) tarafından nakledilen bir rivayetinde şu ibare ziyade edilmiştir: "Kul, Sultan'a yakınlığını artırdıkça, Allah'a olan uzaklığını da artırmış olur.". Bunun başlıca sebebi de, sultanların, sözlerini açık açık söylememeleri, nasihatten ziyade emir vermeleri ve onlara da daha çok mürai olanların yaklaşmalarıdır.

Allah, şüphesiz kullarının yaşayışlarını, iman ve küfür yönünden hallerini çok daha iyi bilir ve onları bu hallerine uygun olan akibetle cezalandırır.

[98] Bedevilerden bir kısmı, (Allah yolunda) sarfettiğini angarya sayan ve başınıza birtakım musibetlerin gelmesini bekleyen kimselerdir. O kötü musibetler kendi üzerlerine olsun. Allah, hakkıyla işiten, hakkıyla bilendir.

98 Çöl Arapları Allah'ın, Peygamber'ine indirdiği ahkâm hususunda genellikle cahil oldukları gibi, Allah yolunda mal infakını da kendileri için büyük bir kayıp sayarlar ve gerek cihad için ve gerekse fakirlere yardım için ellerinden mal çıkarmak istemezler. Bununla beraber istemeyerek de olsa eğer bir şeyler verirlerse bunu da, ya riya olarak ya da kendi başlarını veya kavimlerini bir musibetten korumak için yaparlar. Öldükten sonra dirilmeye ve hesaba inanmadıkları için, verdikleri şeyin kendilerine sevap kazandıracağını da kabul etmezler. Müminler hakkında hiçbir zaman iyi niyet beslememişler ve daima başlarına birtakım felaketlerin veya musibetlerin gelmesi-

ni beklemişlerdir. Oysa bu felaketlere veya musibetlere asıl layık olanlar onlardır ve layık oldukları bu kötülükler onların başlarına gelsin. Allah, onların söylediklerini de, yaptıklarını da hakkıyla bilir ve layık oldukları cezayı en şiddetli bir şekilde onlara verir.

[99] Bedevilerden bir kısmı ise, Allah'a ve Ahiret gününe iman eden, (Allah yolunda) sarfettiğini, Allah katında yakınlıklara ve Peygamber'in dualarına vesile sayan kimselerdir. Şurası muhakkaktır ki, o sarfettikleri, kendileri için yakınlık (vesilesi)tır. Allah, onları rahmetine garkedecektir. Allah, çok bağışlayıcıdır; çok merhametlidir.

99 Bununla beraber bedeviler arasında öyleleri de vardır ki bunlar, cehaletlerine rağmen Allah'a ve Ahiret gününe gerçekten iman etmiş olan kimselerdir. Bu itibarla Allah yolunda bir mal infak ederlerse bunun, Allah katında kendilerine sevap kazandıran ve Peygamber'inin hayır duasını almalarını sağlayan bir vesile olmasını düşünerek yaparlar. Hiç şüphesiz, onların Allah yolunda sarfettikleri her şey, onları Allah'a yaklaştırmak ve kendilerine Ahiret sevabı kazandırmak için bir vesiledir. Bu itibarla Allah, onların bu umutlarını boşa çıkarmayacak ve onları rahmetine, ağaçları altından ırmaklar akan cennetlere sokacaktır. Çünkü O, gerçek manada iman etmiş olan ve bu imanın gereği olarak amellerini ihlas içinde işleyen kullarının ayak sürçmesi denilebilecek kusurları hakkında çok bağışlayıcıdır ve çok merhametlidir.

وَالسّٰبِقُونَ الْاَوَّلُونَ مِنَ الْمُهٰجِرِينَ وَالْاَنْصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِاِحْسَانٍ ۙ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ
وَاَعَدَّ لَهُمْ جَنّٰتٍ تَجْرِي تَحْتَهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِينَ فِيهَآ اَبَدًا ۭ ذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿١٠٠﴾ وَمِمَّنْ حَوْلَكُمْ مِنَ
الْاَعْرَابِ مُنٰفِقُونَ ۛ وَمِنْ اَهْلِ الْمَدِينَةِ ۛ مَرَدُوا عَلَى النِّفَاقِ لَا تَعْلَمُهُمْ ۭ نَحْنُ نَعْلَمُهُمْ ۭ سَنُعَذِّبُهُمْ مَّرَّتَيْنِ ثُمَّ
يُرَدُّونَ اِلٰى عَذَابٍ عَظِيمٍ ﴿١٠١﴾ وَاٰخَرُونَ اعْتَرَفُوا بِذُنُوبِهِمْ خَلَطُوا عَمَلًا صَالِحًا وَّاٰخَرَ سَيِّئًا ۭ عَسَى اللّٰهُ اَنْ
يَّتُوبَ عَلَيْهِمْ ۭ اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٠٢﴾

[100] Muhacirlerden ve Ensar'dan (İslam yolunda) yarışanların öncüleriyle, onlara güzellikte tabi olanlardan Allah hoşnut olmuş, onlar da Allah'tan hoşnut olmuşlardır. Allah onlara, içinde daimi kalacakları, (ağaçları) altından ırmaklar akan cennetler vaadetmiştir. İşte bu, en büyük kurtuluştur.

[101] Çevrenizdeki bedevilerden ve Medine halkından bir kısmı da, münafıklardır ve nifakı âdet haline getirmişlerdir; siz onları bilemezsiniz; fakat biz biliriz. Onlara iki defa azap edeceğiz; sonra da çok büyük bir azaba uğratılacaklardır.

[102] Diğer bir kısım kimseler de vardır ki, (bunlar, savaşa katılmamak hususundaki) günahlarını itiraf etmişler, iyi olan işi, diğer kötü olanıyla karıştırmışlardır. Allah'ın, onların tövbelerini kabul etmesi muhtemeldir. Allah, çok bağışlayıcıdır; çok merhametlidir.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, çöllerde yaşayan bedevilerin küfür ve nifak yönünden şehirlerde yaşayanlara oranla daha katı ve daha sert, Kur'an ahkâmı karşısında daha cahil olduklarını, bu sebeple de Allah yolunda mal sarfını angarya saydıklarını, bununla beraber Allah'a ve Ahiret gününe gerçek manada iman etmiş bazı bedevilerin ise, Allah yolunda sarfettiklerini Allah'a yakınlık ve Peygamber'in duasına vesile sayan kimseler olduklarını açıkladıktan sonra, yukarıdaki ayetlerinde, önce derecelerine hiçbir kavmin ulaşamadığı Muhacirun ve Ensar topluluklarının öncüleriyle güzellikte onlara tabi olanların faziletlerini zikretmiş, daha sonra da, Medine ve civarında yaşayan ve nifakı âdet haline getiren münafıklarla bunların ceza yönünden akibetlerini ve tövbelerinin kabulü muhtemel olan bir başka münafık grubunu bahis konusu etmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[100] Muhacirler'den ve Ensar'dan (İslam yolunda) yarışanların öncüleriyle, onlara güzellikte tabi olanlardan Allah hoşnut olmuş, onlar da Allah'tan hoşnut olmuşlardır. Allah onlara, içinde daimi kalacakları, (ağaçları) altından ırmaklar akan cennetler vaadetmiştir. İşte bu, en büyük kurtuluştur.

100 Allah Teâlâ, İslam toplumu içinde iman ve İslam'a bağlılıkları ve faziletleriyle en yüksek dereceye ulaşarak rızasını kazanmış üç grup zikretmiştir ki, bunlar sırasıyla şu tabakalardır:

1) Muhacirun'dan ilk tabakaya mensup olan Müslümanlar: Bunlar, Mekkeli müşriklerin Müslümanlara karşı zulümlerini artırmaları, son çare olarak da Hazreti Peygamber'in hayatına son vererek onu ortadan kaldırmaya ve böylece İslami tebliği sona erdirmeye karar vermeleri üzerine, Mekke'yi terkederek Medine'ye hicret eden ilk Müslümanlardır ki, bunlar, hicret yolculuğunda Hazreti Peygamber'e tabi olan, başlarında Ebû Bekr es-Sıddık'ın bulunduğu ilk sahabiler topluluğudur. Bu topluluğun en faziletlileri ise, ilk dört Halife ile Aşere-i Mübeşşere'nin diğer üyeleridir.

2) Ensar'dan ilk tabakaya mensup olan Müslümanlar: Bunlar, bisetin onbirinci yılında Hac maksadıyla Mekke'ye gelen ve Mina civarında Akabe denilen mevkide Hazreti Peygamber'le karşılaşarak ona beyat eden yedi kişilik Medineli bir gruptur ki, Medine'ye döndükleri zaman, İslam'ı orada yayacaklarına ve ertesi sene daha kalabalık bir grup halinde tekrar geleceklerine dair Hazreti Peygamber'e söz vermişlerdir. Filhakika ertesi yıl, Medineli Ensar'dan yetmişi erkek, ikisi kadın olmak üzere 72 Müslüman Akabe'de Hazreti Peygamber'e beyat etmişler ve her hususta ona yardım etmeye söz vermişlerdir.

3) Muhacirun ve Ensar'dan bu ilk tabakalara tabi olan Müslümanlar: Bunlar, kıyamete kadar iman ve İslam yönünden Muhacirun ve Ensar'a tabi olan ve hayatlarını Müslüman olarak idame ettiren diğer Müslümanlardır ki, aralarında, iman ve amellerinde ittiba yönünden kusursuz olanlar bulunduğu gibi, bunlarda kusur işleyen ve bu sebeple günahkar olan kimseler de vardır. Zira iman ve İslam'da ittiba, en iyi ve en güzel bir şekilde olması gereken bir ittibadır. Bu da ancak, ittibanın amellerde, niyetlerde, zahir ve batında olmasıyla gerçekleşir ve bu vasıfta olan Müslümanlar, Allah Teâlâ'nın, Âl-i İmran suresinin *"Siz, insanların (iyiliği) için çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz. İyiliği emreder, kötülükten nehyedersiniz; Allah'a da iman edersiniz..."* mealindeki 110. ayetinde tavsif ettiği Müslümanlara uygun düşerler; aksi halde, mesela sadece zahiren vuku bulan bir ittiba, ayet-i kerimede *ihsan* ile tarif ve tavsif edilen ittibadan çok uzak kalır.

İşte Allah Teâlâ, zikredilen bu üç grubun iman ve İslam'a bağlılıkları dolayısıyla onlardan hoşnut olmuş, onların itaatlarını kabul etmiş ve ayak sürçmesi kabilinden olan günahlarını da bağış-

lamıştır. Çünkü İslam bunlarla güç kazanıp yücelmiş, gerek müşrik gerekse Ehl-i Kitap'tan olan düşmanlarına karşı bunlar yardımıyla zaferler kazanmıştır. Allah, bu mümin ve Müslüman kullarından hoşnut olduğu gibi, kendilerine dinî ve dünyevi nimetler ihsan etmesi, onları şirkten ve küfürden kurtarması, dalaletten hidayete, zilletten izzete, fakirlikten zenginliğe çıkarması dolayısıyla, kulları da Rableri olan Allah'tan hoşnut olmuşlardır. İşte bu hoşnutluğun tabii bir neticesi olarak da, Allah Teâlâ bu kullarına içinde ebediyyen kalacakları, ağaçları altından ırmaklar akan cennetler hazırlamıştır. Bu ise, o kulların en büyük kurtuluşudur.

[101] Çevrenizdeki bedevilerden ve Medine halkından bir kısmı da, münafıklardır ve nifakı âdet haline getirmişlerdir; siz onları bilemezsiniz; fakat biz biliriz. Onlara iki defa azap edeceğiz; sonra da çok büyük bir azaba uğratılacaklardır.

101 Ancak, Medine ve civarında yaşayan ve Müslüman olduklarını söyleyen birtakım kimseler de vardır ki, bunlar münafıklardır ve kalplerine münafıklığı iyice yerleştirmiş olmaları dolayısıyla artık ondan kurtulmaları mümkün değildir. Filhakika Cuheyne, Muzeyne, Eşca', Eslem ve Ğıfar gibi kabileler Medine civarında oturuyorlardı ve şüphesiz ayet-i kerimede sözü edilen münafıklar da bunlardandı. Bununla beraber, bu kabileler içerisinde gerçek manada iman etmiş kimseler de elbette vardı; zira Hazreti Peygamber, zaman zaman bu kabileleri de methetmiş ve onlardan duasını esirgememiştir. Mesela Buhârî (*Sahih,* IV. 155, 157) ve Müslim (*Sahih,* IV. 1954) tarafından nakledilen bir hadisinde şöyle buyurmuştur: "Kureyş, Ensar (Evs ve Hazrec), Muzeyne, Cuheyne, Eslem, Ğıfar ve Eşca' kabileleri benim halis yardımcılarımdır. Onların da, Allah'tan ve Allah'ın Resulünden başka yardımcıları yoktur.".

Keza Medine'de yaşayan ve Ensar'dan olan Evs ve Hazrec kabileleri de İslam'a yaptıkları hizmetlerle tanınmış olmalarına rağmen, içlerinde imanı gerçek manada kalplerine sindiremiş olan, bununla beraber Müslüman kimliği altında yaşamakta maddi ve manevi faydalar mülahaza ederek küfürlerini içlerinde gizleyen kimseler de yok değildi. İşte bunların hepsi de münafıklığı âdet haline getirmişler ve zaman zaman ortaya koydukları söz ve fiilleriyle kendilerini çevrelerinde yaşayan müminlere yakından tanıtmışlardı. Bununla beraber bu münafıkların hepsini de bilip tanımak mümkün değildi. İşte bu konuda Allah Teâlâ Peygamber'ine hitapla şöyle buyurmuştur: *"Siz onları bilemezsiniz; fakat biz biliriz..."*

Kur'an-ı Kerim, muhtelif surelerinde münafıklarla ilgili olarak yer alan ayetlerinde, onların çeşitli sıfatlarını açıklamış ve böylece gerek sözlerinden gerekse davranışlarından onların kolayca tanınıp bilinmelerini sağlamış olmakla beraber, bu ayet-i kerimede de işaret olunduğu üzere, onların hepsini de tanıtmadığı gibi, söz ve fiillerinden onları tanıma imkânı da vermemiştir. Nitekim Allah Teâlâ Muhammed suresinin 30. ayetinde bu hususa da işaret ederek şöyle buyurmuştur: *"Eğer dileseydik (ey Muhammed!), onları sana muhakkak gösterirdik. Sen de onları simalarından tanırdın. Bununla beraber sen onları, konuşmalarının uslubunden yine de bilirsin. Allah, bütün amellerinizi bilir."*. Münafıklardan bazılarının bilinmemesi, yahut söz veya davranışlarından tanınmaması, onların, diğer münafıklara nisbetle nifaklarını daha iyi gizleyebilmeleri ve bu sahada daha çok maharet kesbetmeleri dolayısıyladır. Bunların kendilerine has birtakım sıfatları bulunsa bile, bu sıfatları Allah Teâlâ açıklamamış ve tanınmalarını mümkün kılmamıştır. Bazı sıfatlarının açıklanmasındaki hikmet ise, ne derece gizlemiş olurlarsa olsunlar kalplerinde gizledikleri nifakla ilgili sırlarının Allah tarafından mutlaka bilindiğini onlara göstermek ve böylece içlerinden

tövbe edecek olanlara tövbe etme fırsatını verirken, nifaklarında inat edecek olanları da açığa çıkarmaktır. Muhammed suresinin 29. ayetinde de buyurulduğu gibi *"Yoksa kalplerinde bozukluk bulunan (o münafıklar), kinlerini Allah'ın asla açığa çıkaramayacağını mı zannediyorlar?"* Eğer böyle bir zanna kendilerini kaptırmışlarsa, ne kadar çok yanıldıklarını en kısa zamanda anlayacaklardır.

Allah Teâlâ, Medine ve civarında yaşayan münafıklarla ilgili bu açıklamayı yaptıktan ve onları söz ve davranışları yönünden bilinenlerle, nifakı maharet haline getirip gizleyen ve kendilerini ele vermeyenler olmak üzere iki sınıfta tanıttıktan sonra, onların hak ettikleri cezayı haber vermiş ve şöyle buyurmuştur: *"Onlara iki defa azap edeceğiz; sonra da çok büyük bir azaba uğratılacaklardır."*.

Müfessirlerin genel olarak açıkladıklarına göre, münafıklar için takdir olunan bu ilk iki azap, dünyevi; üçüncü büyük azap ise, uhrevi olan azaptır. Dünyada uğrayacakları azabın ilki, başlarına gelebilecek her türlü musibet ile, münafıklıklarının açığa çıkıp müminler tarafından öğrenilmesi korkusu altında sürdürdükleri işkenceli hayattır. Dünyada görecekleri ikinci azap da, ölüm anında meleklerin yüzlerine ve arkalarına vurarak "Tadın o yangının azabını." dedikleri ve kıyamet günü o yangının azabını görmek üzere cehenneme atıldıkları sırada duydukları o büyük elemdir. Üçüncü büyük azap ise, hiçbir kaçış ve kurtuluş ümidi olmaksızın içinde ebediyyen kalacakları cehennem azabıdır. Bu, ne kötü bir akibettir!?..

[102] Diğer bir kısım kimseler de vardır ki, (bunlar, savaşa katılmamak hususundaki) günahlarını itiraf etmişler, iyi olan işi, diğer kötü olanıyla karıştırmışlardır. Allah'ın, onların tövbelerini kabul etmesi muhtemeldir. Allah, çok bağışlayıcıdır; çok merhametlidir.

102 Medine ve civarında, Müslümanlardan bir grup daha vardır ki bunlar, münafıklardan olmadıkları gibi Muhacirun ve Ensar'ın ilklerinden de değildiler. Fakat iyi amelle kötü ameli, yahut kötü amelle iyi ameli birbirine karıştırmışlar, bu sebeple de Allah'ın salih kullarından sayılmadıkları gibi, fasıklarlardan da olmamışlardır. Şu var ki, bunlar iman edip salih amel işlemişler, bu arada hiçbir özürleri bulunmadığı halde Tebük seferine katılmamak gibi bazı kötü davranışlar içinde bulunmuşlar ve günah işlemişler, sonra da bu günahlarını itiraf etmekten çekinmemişlerdir. Keza sefere katılmamak için münafıklar gibi çeşitli bahaneler uydurup izin istememişler, yalana dayalı özür beyanında da bulunmamışlardır. İşte bu gibilerin yapacakları bir nefis muhasebesi neticesinde, Allah Teâlâ'nın bu gibiler için daima açık bulundurduğu tövbe kapısından faydalanıp tövbe etmeleri halinde, tövbelerinin kabulü ile günahlarının bağışlanması kuvvetle muhtemeldir. Çünkü Allah, iyiler için günahları çok bağışlayan ve çok merhametli olandır. Bizzat kendisi, Tâ-hâ suresinin 82. ayetinde bu yüce sıfatını şöyle açıklamıştır: *"Şüphesiz ben, tövbe edenler, iman edip iyi iş işleyenler ve doğru yola girenler için çok bağışlayıcıyım."*. Â'râf suresinin 56. ayetinde yer alan *"... Şüphesiz Allah'ın rahmeti iyilik edenlere çok yakındır."* ibaresi de bunun en açık delillerindendir.

İman eden, iyi işler işleyen, buna rağmen zaman zaman da iyi ile kötüyü karıştırıp günah kazanan Müslümanların, kendilerini toparlayıp tövbe ettikleri takdirde, günahlarının Allah Teâlâ tarafından bağışlanacağına delalet eden bu ayet-i kerime, günahkar Müslümanların Kur'an-ı Kerim'de en çok dayandıkları ve teselli buldukları delillerden biri sayılmıştır.

خُذْ مِنْ اَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا وَصَلِّ عَلَيْهِمْ اِنَّ صَلٰوتَكَ سَكَنٌ لَهُمْ وَاللّٰهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١٠٣﴾ اَلَمْ يَعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ هُوَ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَأْخُذُ الصَّدَقَاتِ وَاَنَّ اللّٰهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿١٠٤﴾ وَقُلِ اعْمَلُوا فَسَيَرَى اللّٰهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ وَالْمُؤْمِنُونَ وَسَتُرَدُّونَ اِلٰى عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٠٥﴾

103 (Ey Muhammed!) Müslümanların mallarından (belirli miktarda) bir sadaka al ki, bununla onları temizleyesin ve (nefislerini) yükseltesin; onlara dua da et; zira senin duân, onlar için bir rahatlıktır. Allah, her şeyi hakkıyla işitendir; her şeyi hakkıyla bilendir.

104 Onlar, kullarının tövbesini kabul edenin ve sadakaları alanın Allah olduğunu bilmiyorlar mı? Evet, tövbeleri kabul eden, (kulları için) çok merhametli olan Allah'tır.

105 (Ey Muhammed! Onlara) de ki: "Dilediğinizi yapın. Allah, Resulü ve müminler, amelinizi görecektir. Sonra gaybı da hazır olanı da bilen Allah'a döndürüleceksiniz; O da size yapmış olduğunuzu haber verecektir.".

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, Müslümanları derece yönünden üç gruba ayırarak birinci derecede olanların Muhacirun'un öncüleri, ikinci derecede olanların Ensar'ın öncüleri, üçüncü derecede olanların da bunlara en iyi ve en güzel bir şekilde tabi olan Müslümanlar olduklarını açıkladıktan ve bu arada Medine ve çevresinde yaşayan ve nifakı âdet haline getiren münafıklarla, iyi ile kötüyü karıştırıp günah işleyen, fakat işledikleri bu günahın farkına vararak ondan tövbe eden diğer bir grup Müslümanı da tanıttıktan sonra; yukarıdaki ayetlerinde, Peygamber'ine, Müslümanların mallarından onları temizleyen ve nefislerini yücelten belirli miktarda bir sadaka almasını emretmiştir. Ancak Müslümanlardan alınması emredilen bu sadaka, bazı müfessirlerin ileri sürdükleri gibi, bir evvelki ayet-i kerimede zikredilen ve Tebük seferine katılmamak suretiyle günah işleyen, sonra da bu günahlarından tövbe eden Müslümanların, işledikleri günahlara karşılık ödemeleri gereken bir keffaret midir; yoksa fukahanın büyük çoğunluğunun da kabul ettiği gibi, hali vakti yerinde olan ve malı nisap miktarını bulan bütün Müslümanlara farz kılınan zekat mıdır? Eğer bunun keffaret olarak verilmesi gereken bir sadaka olduğu kabul edilirse, bu takdirde, mezkur ayetle bir evvelki ayet arasındaki bağlantıyı anlamak kolaylaşmış olursa da, bu durumda sadaka ayetinin, sadece günahkar Müslümanlara has olduğu; fakat hali vakti yerinde olan Müslümanlardan alınması gereken zekatla ilgisinin bulunmadığı anlaşılır. Ancak biraz önce de işaret ettiğimiz gibi, fakihlerin büyük çoğunluğunun görüşlerine uygun olarak ayet-i kerimeden asıl kastedilen mananın zekat olduğu kabul edilirse - ki doğru olan görüş de budur - bu takdirde, sadaka ayetiyle bir evvelki ayet arasındaki bağlantıyı şöyle açıklamak gerekir: Tebük seferine katılmayan ve işledikleri bu günahtan büyük pişmanlık duyarak tövbe eden Müslümanları, bu günahı işlemeye sevkeden asıl amil, onların dünyaya ve mala karşı olan sevgileridir. Onlar bu sevgiyi hırs haline getirmiş olmaları dolayısıyla mallarını Allah yolunda sarfetmek istememişler ve bu yüzden sefere katılmamışlardır. Ancak sonradan, bu davranışlarının yanlış olduğunu anlayarak pişmanlık duymuşlar ve işledikleri bu günahtan tövbe etmişlerdir. İşte o zaman bu Müslümanlara şöyle denilmesi vacip olmuştur: Siz, Tebük seferine katılmamaktan büyük

pişmanlık duyduğunuzu ve bu sebeple tövbe ettiğinizi ileri sürüyorsunuz. Ancak bu iddianızın doğruluğunu sadece sözle değil, davranışlarınızla da ispat etmelisiniz. Eğer pişmanlığınızda ve tövbenizde sadık ve samimi iseniz, bu ayetle diğer bütün Müslümanlara da farz kılınan bu sadakayı siz de verirsiniz; aksi halde pişmanlığınızın ve tövbenizin yalan olduğuna hükmedilir.

Bazıları ve özellikle Esed, Gatafan ve Tayy kabileleri, ayet-i kerimede *"(Ey Muhammed!) Müslümanların mallarından (belirli miktarda) sadaka al... Onlara dua da et; zira senin duan, onlar için bir rahatlıktır..."* buyurulduğunu ve dolayısıyla muhatabın Hazreti Peygamber olduğunu ileri sürerek sadakanın sadece Hazreti Peygamber tarafından alınacağını, onun vefatından sonra ise bu sadakanın alınmaması gerektiğini söylemişler ve Ebû Bekr'in hilafetinde zekat vermekten imtina etmişlerdir. Nitekim bu hadise, belki de Halifeler devrinde ortaya çıkan ihtilafların ilki ve en büyüğü sayılmıştır. Bu kabilelerin zekat vermekten imtina etmeleri, Ebû Bekr'in şiddetli tepkisine sebep olmuş ve bu kabileleri, silah kullanarak doğru yola getirmekle tehdit etmiştir. Bazı sahabilerin araya girip onları İslam'a alıştırıncaya ve kalplerindeki iman kuvvetleninceye kadar kendi hallerine bırakılmaları yolundaki müracaatları da hiçbir fayda sağlamamıştır. Ebû Bekr'e göre en doğru hareket, zekat vermeyenlerle dövüşmek ve kılıçla onları yola getirmekti. Omer İbnu'l-Hattâb'ın, "Bana, düşmanla şehadet kelimesini söyletinceye kadar dövüşmek emredildi. Bunu söyledikleri zaman, canlarını ve mallarını korumuş olurlar." mealinde Hazreti Peygamber'in bir hadisini naklederek "Bunu söyledikleri halde zekat yüzünden onlarla yine dövüşecek misin?" demesine de "Allah'a yemin ederim ki, O'nun elçisine verdikleri *ikâl*'i (yani zekat olarak alınan hububat torbasını bağlamak için kullanılan ipi) dahi vermekten imtina etseler, onlarla yine dövüşürüm." cevabını vermiştir. Ebû Bekr, bu hususta kararını tatbik etmek üzere harekete geçtiği zaman, bütün sahabiler de onu takip etmişler ve çok geçmeden de kararındaki büyük isabeti görmüşlerdir.

103 (Ey Muhammed!) Müslümanların mallarından (belirli miktarda) bir sadaka al ki, bununla onları temizleyesin ve (nefislerini) yükseltesin; onlara dua da et; zira senin duân, onlar için bir rahatlıktır. Allah, her şeyi hakkıyla işitendir; her şeyi hakkıyla bilendir.

103 Allah Teâlâ bu ayet-i kerimesiyle Peygamber'ine hitap etmiş ve şöyle buyurmuştur: Ey Muhammed! Müslümanların mallarından zekat al ki, aldığın bu zekat onları mal hırsından ve dünya tutkusundan arındırıp nefislerini yüceltsin; zira mal hırsı, insanın, dünyaya daha çok bağlanmasına ve Ahiret'ini unutmasına sebep olur. Ahiret'ini unutan insan ise, hiçbir zaman iflah olmaz. Böyle insanlar, dünyada ne kadar mal biriktirmiş olurlarsa olsunlar, kısacık ömürlerinde o malın tadını alamadan onu terkedip giderler ve hiç akıllarına getirmedikler Ahiret hayatında da karınlarını cehennem ateşiyle doldururlar.

Aslında mal hırsı ve dünya sevgisi, insanın fıtratında bulunan bir duygudur. Nitekim Allah Teâlâ, Âl-i İmran suresinin 14. ayetinde *"İnsanlar için, kadınlara, oğullara, yığın yığın biriktirilmiş altın ve gümüşe, salma atlara, sağmal hayvanlara ve ekinlere karşı aşırı derecedeki düşkünlük, süslü ve cazip bir hale getirilmiştir. Bunlar, dünya hayatının birtakım menfaatlarıdır; oysa (Ahiret'te) asıl varılacak yerin güzelliği, Allah katındadır."* buyurarak insan nefsinin yaratılışında bulunan bu hırsı ve şehvet duygusunu açık bir şekilde ortaya koymuştur. Bu sebepledir ki insan, bir hikmete mebni olan bu yaratılışının seyrine ayak uyduracak ve şehvetinin peşinde koşmak isteyecektir.

Ancak unutmamak gerekir ki, bu dünya bir imtihan evi yahut bir imtihan salonudur. Bu dünyada yaşamaktan nasibi olan her insanın bu salona girip çıkması ve bu imtihanı görüp geçirme-

si mukadderdir. Bundan kurtuluş bulunmadığı gibi, imtihanda başarılı veya başarısız olmak da imtihan sahibinin suallerine verilecek cevaba veya emirlerine uygun davranışlara bağlıdır.

Cenab-ı Hak, insana birtakım şehvetleri sevdirmiş olmakla beraber, bu şehvetlerin itidalli bir şekilde ve meşru yollarda kullanılmasını emretmiş, aynı zamanda bu itidalin muhafaza edilebilmesi için birtakım mekarihe, yani nefse güç ve ağır gelen şeylere sabredilmesi gerektiğini de ortaya koymuştur. İnsanın, yukarıda işaret ettiğimiz bu imtihandan başarılı çıkması için bu şartlara uymaktan başka çaresi yoktur. Mesela cinsiyet şehvetinin bir semeresi olan kadın sevgisi, Allah'ın erkekler için takdir ettiği nefsî bir duygu olmakla beraber, bu duygunun ancak meşru olan kendi eşine yöneltilmesi de, imtihan evi olan bu dünyada uyulması emredilen başarı şartlarındandır. Binaenaleyh insan, cinsiyet şehvetini itidalli bir şekilde eşine yönelttiği sürece bu imtihanın şartına uymuş, fakat bu şehvetin esiri olarak zina yollarıyla onu tatmin etmeye yöneldiği zaman imtihanı kaybetmiş olur.

Bu, çeşitli şehvetlerden yalnız birisi için verilebilecek bir örnektir. Diğer şehvetler de böyledir: Para veya mala karşı duyulan sevgi, insanı meşru yollardan bunları kazanmaya sevkeden bir vasıtadır. Fakat insan, bunlarla ilgili şehvetinin esiri olursa, bu şehvet, ona, hırsızlık yollarıyla para ve mal toplatmaktan başka bir işe yaramaz. Bu ise, insan için büyük hüsrandır.

İşte, insanın, karın ve cinsiyet olmak üzere iki kısımda açıklanabilecek şehvetlerini dizginlemesi ve onları meşru ve itidalli yollara yöneltmesi, birtakım mekarih (mekruhlar) ile mümkündür. Mekruh, şehvetin zıttı olan bir manaya sahiptir ve bununla nefse hoş gelmeyen şeyler kastedilir. Mesela Ramazan ayı, mekruhlarla dolu olan bir aydır. Sabahın alaca karanlığından akşam vaktine kadar aç ve susuz kalmak, cinsî temaslardan kesilmek ve nefsin alışkanlık haline getirdiği birtakım yaşayış biçimlerinden uzak durmak, buna karşılık günün birçok saatlerini ibadete tahsis etmek, nefis için mekruh olan veya ona hoş gelmeyen davranışlardandır. Keza mala karşı duyulan hırs veya şehvet de böyledir. İnsan, para veya mal toplamaktan ne kadar çok hoşlanırsa, bu maldan başkalarına vermek de nefse o kadar güç gelen bir iştir. Dolayısıyla oruç tutmak gibi zekat vermek de, bu mekarihtendir. Ancak insan, bu mekarihe sabrettiği müddetçe, kazanacağı iyi huylar sayesinde nefsini zabt-u rabt altına alır ve kendisini şehvetlerinin esiri olmaktan kurtarır. İşte bu sebepledir ki Hazreti Peygamber, Müslim (*Sahih,* IV. 2174) tarafından nakledilen bir hadisinde "Cennet, mekarih (nefse hoş gelmeyen şeyler) le örtülmüştür; cehennem de, nefsin hoşlandığı şehvetlerle ihata edilmiş, kuşatılmıştır." buyurmuştur. Bu, şu demektir ki: Gerek mekarih ve gerekse şehevat, insanın bu dünyada geçirmesi mukadder olan imtihanla ilgili vesilelerdir. İnsana çeşitli şehvet sevgisi verilmiş, sonra da birtakım mekarihle bu şehvetlerin dizginlenmesi emredilmiştir. Artık insan için bu emre ya itaat etmek vardır ya da etmemek.. Bu iki şıkkın dışında, başka bir hal çaresi mevcut değildir. Bu da insanın, ya kurtuluşu ya da hüsrana uğraması demektir. İşte, ayet-i kerimeyle insanların mallarından alınması emredilen zekat, insanın fıtratında bulunan mal sevgisini dizginlemeye ve bu sevginin hırs haline gelmesini önlemeye matuf İlahî bir tedbirdir. Zira insan, para veya mal hırsıyla dilediği zenginliğe ulaşabilirse de, asıl zenginliğin, mal çokluğu değil, nefis zenginliği olduğunu da bilmek zorundadır. Nitekim Hazreti Peygamber de Müslim (*Sahih,* II. 726) tarafından nakledilen bir hadisinde "asıl zenginliğin, mal çokluğu değil, nefis zenginliği olduğunu" söylemiştir. Aslında fakirlik ve yoksulluk, insanın, sadece dünya nimetlerinden faydalanmasına engel olan el darlığı değildir; yahut sadece eli dar olduğu için bu nimetlerden faydalanamayan insana fakir demek imkânı yoktur. Nitekim toplum içinde öyle mal zengini insanlar vardır ki, ceplerini

ve keselerini dolduran banknotlar arasında, şeref ve haysiyet, hak ve adalet duygusunun kırıntısına bile rastlanmaz. Halbuki insanı gerçek refaha ulaştıran ve mutlu kılan, onun cebini dolduran banknotlardan ziyade şeref ve haysiyeti, hak ve adalete olan sevgisi ve bağlılığıdır. Bunlar, öyle ruhi nimetlerdir ki, ne para ile satın alınabilir ne de herhangi bir mal ile değiştirilebilir; fakat samimiyetle isteyen herkes, bunlara karşılıksız sahip olabilir. İşte asıl zenginlik bunlarla başlar ve bunlarla devam eder; bunlarla insan ruh zengini olur.

Maddi zenginliği refah ve saadetin gereği sayanlar, bu zenginliğe herhangi bir hudut çizemezler; çünkü insan nefsine hâkim olan hırs ve tamahın da hududu yoktur. O insan ki, ne kadar mal toplarsa toplasın, ne kadar para biriktirirse biriktirsin, nefsini başkalarının elindeki mala göz dikmekten alıkoyamaz; alev alev yanan hırsını söndürmek imkânını bulamaz. O halde hangi şeydir, insan nefsine rahatlık veren ve onu mutmain kılan zenginlik?

Eğer buna madde yönünden cevap vermek gerekirse, bu zenginlik, elindekine kani, nasibine razı ve Allah'ın rıza göstermediği yoldan geldiği zaman, buna da mani olan nefis zenginliğidir. Bu zenginliğin yolu ise, ruh zenginliğinden geçer.

İslam, gerçekten inanan insanları bu zenginliğe kavuşturan bir dindir. Madde zenginliğine engel olmaz; fakat nefsin bu zenginliğe karşı beslediği hırs ve tamahı kırar; onu rahata ve itmînana kavuşturur. Müslümanlar arasında yerleştirdiği kardeşlik sevgisiyle, Müslümanın parası, malı, canı ve ırzına tamamen diğer bir Müslümana zulmetmesini önlediği gibi; yalan, gıybet, bühtan ve nemime cinsinden olup da, nefsin, çok defa menfaat hırsını tatmin etmek gayesiyle başvurduğu zulmün çeşitli şekillerine de engel olur. Aynı menfaat gayesiyle Müslümanın, kardeşi olan diğer bir Müslümanı tehlikeye atmasına rıza göstermez. Bunun aksine, darda kalmış ve ihtiyaç içinde kıvranan bir Müslümanın yardımına koşmayı, onu sıkıntıdan kurtarmayı, aralarında tesis ettiği kardeşliğin gereği ve şartı sayar. Yine bu kardeşlik gereği olarak, başkaları tarafından duyulması ve görülmesi halinde, Müslümana utanç verecek ve onu üzüntüye ve sıkıntıya sokacak bir kusur ve ayıbının başkalarına ifşa edilmesini hoş karşılamaz.

İşte Allah Teâlâ, Müslümanların kalplerini mal ve dünya hırsından arındırmak ve her birinin kalbine kardeşlik duyguları yerleştirerek onları yüceltmek için mallarından zekat alınmasını Peygamber'ine emretmiştir. Ayrıca şunu da emretmiştir ki, "Kendilerinden zekat aldığın Müslümanlara dua et ve onlar için Rabbinden mağfiret dile. Zira senin dua etmen ve mağfiret dilemen, onlar için bir rahmet ve bir rahatlıktır. Allah, senin dualarını en iyi işiten ve bu duaları kimlerin hak ettiğini en iyi bilendir.". Filhakika Hazreti Peygamber de Rabbinin bu emrine uymuş ve zekatlarını veren müminler için dua etmiştir. Buhârî (*Sahih*, VII. 152) ve Müslim (*Sahih*, II. 756)'in naklettikleri bir haberden öğrendiğimize göre, Abdullah İbn Ebî Evfâ şöyle demiştir: "Bir cemaat, Resulullah (sas.)'e sadakalarıyla geldiği zaman, onlar için, Allah'ım! Bunlara rahmet ve mağfiret eyle, diye dua ederdi. Babam Ebû Evfâ da sadakasını getirdiğinde, Allah'ım! Ebû Evfâ ailesine rahmet ve mağfiret eyle, diye dua etmişti.".

104 Onlar, kullarının tövbesini kabul edenin ve sadakaları alanın Allah olduğunu bilmiyorlar mı? Evet, tövbeleri kabul eden, (kulları için) çok merhametli olan Allah'tır.

104 Allah Teâlâ daha önceki bir ayetinde, Tebük seferine katılmayan bazı Müslümanları söz konusu ederek, bunların iyi ile kötüyü karıştırıp günah işlediklerini; fakat bunun farkına varıp yaptıkları işten pişmanlık duyduklarını ve tövbe ettiklerini zikretmiş, sonra da tövbelerinin kabul edilebileceğini, zira Allah'ın çok bağışlayıcı ve

çok merhametli olduğunu açıklamıştı. Bu ayet-i kerimesinde ise, hem günahkar Müslümanları tövbeye hem de üzerlerine vacip olan zekatı vermeye teşvik etmek maksadıyla, tövbeleri kabul edenin ve sadakaları alanın Allah olduğunu onlar bilmiyorlar mı idi? sorusunu sormuştur. Bu sorunun tabii olan cevabı "Elbette biliyorlardı." olarak gelecektir ki, daha önce sözü edilen günahkar Müslümanların yalnız Allah'a tövbe etmeleri de bunun en açık delilini teşkil ettiği gibi, Allah Teâlâ da bunu teyit maksadıyla tövbeleri kabul edip sadakaları alanın Allah olduğunu açıkça ifade etmiş, sonra da tövbeleri kabul edenin ve kulları hakkında çok merhametli olanın yalnız Allah olduğunu açıklamıştır. Filhakika kullarından tövbe edenlerin tövbelerini kabul eden, onlar hakkında çok merhametli olan ve iyi amellerini sevapla mükafatlandıran yalnız Allah Teâlâ'dır. Nitekim Tâ-hâ suresinin 82. ayetinde *"Şüphesiz ben, tövbe edenler, iman edip iyi iş işleyenler ve doğru yola girenler için çok bağışlayıcıyım."* buyurmuş, Âl-i İmran suresinin 135. ayetinde takva aahiplerinden söz ederken de *"(Onlar) çirkin bir kötülük işlediklerinde, yahut kendilerine zulmettiklerinde, Allah'ı zikredip günahlarının bağışlanmasını dilerler. Zaten Allah'tan başka günahları kim bağışlar? Keza onlar, yaptıkları kötü işlerde bile bile direnmezler."* demiştir.

Kullarının tövbelerini kabul eden Allah Teâlâ olduğu gibi, sadakaları alan da yine O'ndan başkası değildir. Sadakaların Allah Teâlâ tarafından alınması, hiç şüphesiz sadaka niyetiyle verilmiş olan bir şeyin Allah katında makbul olduğunun bir ifadesidir. Nitekim Hazreti Peygamber de Buhârî (*Sahih*, II. 113) ve Müslim (*Sahih*, II. 702) tarafından nakledilen bir hadisinde aynı manaya delalet etmek üzere şöyle buyurmuştur: "Her kim helal kazancından bir sadaka verirse - ki Allah helal maldan başkasını kabul etmez - Rahmân onu sağ eliyle alır. Bu sadaka bir tek hurma da olsa, birinizin sütten henüz kesilmiş tayını veya deve yavrusunu bakıp büyütmesi gibi, o bir tek hurma Rahmân'ın avcunda dağdan daha büyük oluncaya kadar büyür.".

105 (Ey Muhammed! Onlara) de ki: "Dilediğinizi yapın. Allah, Resulü ve müminler, amelinizi görecektir. Sonra gaybı da hazır olanı da bilen Allah'a döndürüleceksiniz; O da size yapmış olduğunuzu haber verecektir.".

105 Allah Teâlâ, günahlarından tövbe edenlerin tövbelerini ve sadaka verenlerin sadakalarını kabul edenin ancak Allah olduğunu ve dolayısıyla her Müslümanı, gerek tövbe gerekse sadaka yönünden üzerine düşeni yapmaya teşvik ettikten sonra, Peygamber'ine hitap etmiş ve hem tövbe edenlere hem de diğerlerine şöyle demesini emretmiştir: Ey Müslümanlar! İster hayır ister şer, yahut ister iyi ister kötü, her ne yaparsanız yapınız Allah, yaptığınız her şeyi mutlaka görecek, Resulüne ve müminlere de gösterecektir. Sonunda, işlediğiniz iyi veya kötü amellerle, sizin sırrınızı da açığınızı da, gaybınızı da hazırınızı da, batınınızı da zahirinizi de bilen Allah'a döndürüleceksiniz. O da size bütün işlediklerinizi gösterecek ve işlediğiniz bu amellere göre cezalandıracaktır. O halde hem dünya hem de Ahiret saadetinizin temelini teşkil eden amellerinizi kontrol ediniz ve Allah'ın huzuruna çıktığınız zaman, işlediğiniz amellerin çirkinliği sebebiyle mahcup olanlardan ve pişmanlık duyanlardan değil; fakat güzel amellerinizle Allah'ın huzurunda hoşnut olan kullarından olunuz. Kur'an-ı Kerim'in muhtelif surelerinde, bu manaya delalet eden ayetlerinde Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"O gün hesap için siz de Rabbinize arzolunursunuz. Hiçbir gizliniz O'na gizli kalmaz."*. (Hâkka suresi, 18). *"Şüphesiz Allah, kalplerde gizlenenlerin ortaya çıkarılacağı gün insanı yeniden yaratmaya kadirdir."*. (Târık suresi, 8-9). *"O nankör insan, kabirlerin içindekiler çıkarıldığı ve kalplerin içindeki-*

ler açıklandığı zaman, hâlâ (Rablerininn nimetlerini) bilmeyecek mi"? (Âdiyât suresi, 9-10).

Hazreti Peygamber de, Ahmed İbn Hanbel (*Müsned,* III. 28) tarafından nakledilen bir hadisinde, insanın işlemiş olduğu amellerinin diğer insanlara, dünyada iken bile gösterileceğini haber vermiştir. Bu hadisinde Hazreti Peygamber şöyle buyurmuştur: "İçinizden biri, kapısı penceresi olmayan bir mağarada herhangi bir amel işlemiş olsa, Allah onu diğer insanlara olduğu gibi gösterir.". İşte bütün bunlar bilinip dururken, insanın yine de umursamazlığını sürdürmesi nasıl mümkün olur?

وَاٰخَرُونَ مُرْجَوْنَ لِاَمْرِ اللّٰهِ اِمَّا يُعَذِّبُهُمْ وَاِمَّا يَتُوبُ عَلَيْهِمْ ۗ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿١٠٦﴾

[106] Diğer bir kısım kimseler ise, Allah'ın emrine bırakılmışlardır. Allah, onlara ya azap eder; ya da tövbelerini kabul eder. Allah, her şeyi hakkıyla bilendir; hikmet sahibidir.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, Müslümanları Muhacirun ve Ensar'ın öncüleri ile güzellikte onlara tabi olanlar, Medine ve civarında yaşayan münafıklar ve bir de iyi ile kötüyü karıştırıp günah işleyenler, sonra da bu günahlarından tövbe edenler olmak üzere çeşitli tabakalar olarak tanıttıktan ve onları dünyevi hırslardan arındırmak ve nefislerini yüceltmek için mallarından zekat alınmasını Peygamber'ine emrettikten sonra, bu ayetinde Müslümanların başka bir grubunu tanıtmıştır. Bunlar hakkında Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[106] Diğer bir kısım kimseler ise, Allah'ın emrine bırakılmışlardır. Allah, onlara ya azap eder; ya da tövbelerini kabul eder. Allah, her şeyi hakkıyla bilendir; hikmet sahibidir.

106 Müfessirlerin İbn Abbas'tan naklettiklerine göre bunlar, yine bu surenin 118. ayetinde kendilerinden söz edilen üç kişilik bir grup olup, Tebük seferine katılmadıkları gibi, sefer dönüşü Hazreti Peygamber'den özür de dilememişlerdi. Münafık olmadıkları için sefere katılmamaları, nifak sebebiyle değil, fakat tembellikten rahata düşkünlükten ve gölgede oturup olgun meyve yemeyi sevmekten ileri gelmişti. Buna göre sefere katılmayanların üç grupta toplandıkları anlaşılır ki birincisi, nifakı kalplerine iyice yerleştirip âdet haline getiren münafıklar olup sefere katılmayanların büyük çoğunluğunu bunlar teşkil eder; ikincisi, sefere katılmayan, fakat sefer dönüşü günahlarını itiraf ile tövbe eden ve tövbeleri Allah tarafından kabul edilen müminlerdir; üçüncü grup ise, sefere katılmayan, katılmadıkları için Hazreti Peygamber'den özür dilemeyen, tövbe etmekte de geç kalan müminlerdir ki, sonradan tövbe etmiş olmalarına rağmen tövbelerinin kabulü de aynı şekilde gecikmiştir. İsimleri Murâre İbnu'r-Rabî', Ka'b İbn Mâlik ve Hilâl İbn Umeyye olarak zikredilen bu üç kişi hakkında, yine bu surenin 118. ayeti inin-ceye kadar Müslümanlar, onlarla ilgili ne gibi bir hüküm verildiğini, tövbelerinin kabul edilip edilmediğini öğrenememişler, Hazreti Peygamber de, müminleri bunlarla biraraya gelip konuşmaktan ve kadınlarını onların kadınlarına gidip gelmekten menetmişti. Nihayet Allah Teâlâ, *"(Peygamber'le savaşa çıkmaktan) geri bırakılan üç kişinin tövbesini de kabul etmiştir; çünkü bunlar, (savaştan geri kalınca), bütün genişliğine rağmen yeryüzü onlara dar gelmiş, vicdanları kendilerini sıktıkça sıkmış ve Allah (ın gazabın)tan, yine Allah'ın kendisinden başka sığınacak yer olmadığını anlamışlardı. Sonra da Allah, tövbe etsinler*

diye onların tövbesini kabul etmişti. Şüphesiz tövbeleri en çok kabul eden, çok merhametli olan yalnız Allah'tır." mealindeki 118. ayetini indirmiş ve bu ayetinde, o üç kişinin de Allah'tan başka sığınılacak bir melce bulunmadığını anlayıp tövbe etmeleri üzerine, tövbelerinin kabul edildiğini açıklamıştır.

Ancak, üzerinde durduğumuz ayet-i kerime, biraz önce zikrolunan 118. ayet-i kerimeden önce nazil olduğu içindir ki, Allah Teâlâ bu ayetinde, üç kişi ile ilgili hükmünü açıklamamış, fakat onları tövbeye teşvik etmek maksadıyla durumlarını askıya almış ve tövbelerinin sahih olmasını sağlamak için de "ya azap ya da tövbe" diyerek kalplerine hem korku hem de ümit sokmuştur. Allah şüphesiz, günahkar kullarından hangilerinin ıslah olunmaya layık, hangilerinin de ıslah kabul etmez olduklarını hakkıyla bilir ve her biri hakkında durumunu ıslah etmesini sağlayacak hükümler vazeder.

وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مَسْجِدًا ضِرَارًا وَكُفْرًا وَتَفْرِيقًا بَيْنَ الْمُؤْمِنِينَ وَإِرْصَادًا لِمَنْ حَارَبَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ مِنْ
قَبْلُ وَلَيَحْلِفُنَّ إِنْ أَرَدْنَا إِلَّا الْحُسْنَىٰ وَاللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿١٠٧﴾ لَا تَقُمْ فِيهِ أَبَدًا لَمَسْجِدٌ أُسِّسَ
عَلَى التَّقْوَىٰ مِنْ أَوَّلِ يَوْمٍ أَحَقُّ أَنْ تَقُومَ فِيهِ فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ أَنْ يَتَطَهَّرُوا وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُطَّهِّرِينَ ﴿١٠٨﴾
أَفَمَنْ أَسَّسَ بُنْيَانَهُ عَلَىٰ تَقْوَىٰ مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانٍ خَيْرٌ أَمْ مَنْ أَسَّسَ بُنْيَانَهُ عَلَىٰ شَفَا جُرُفٍ هَارٍ فَانْهَارَ
بِهِ فِي نَارِ جَهَنَّمَ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿١٠٩﴾ لَا يَزَالُ بُنْيَانُهُمُ الَّذِي بَنَوْا رِيبَةً فِي قُلُوبِهِمْ إِلَّا
أَنْ تَقَطَّعَ قُلُوبُهُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿١١٠﴾

[107] (Müslümanlara) zarar vermek, küfrü artırmak, müminlerin arasını açmak ve daha önce Allah'a ve Resulüne karşı savaşmış kimseleri beklemek için bir mescit inşa edenler de vardır ki, "(biz, bu mescidi) yaparken, iyilikten başka bir şey murat etmedik." diye yemin edeceklerdir. Oysa Allah şehadet eder ki, onlar yalancıdırlar.

[108] (Ey Muhammed!) Orada sakın namaza durma. İlk gününden itibaren takva üzere tesis edilmiş bir mescit içinde namaza durmak daha layıktır. Orada temizlenmeyi seven adamlar vardır. Allah da temizlenenleri sever.

[109]. Binasını Allah korkusu ve (Allah) rızası üzerine yapan kimse mi daha hayırlıdır, yoksa yapısını, çökmeye yüz tutan bir vadi kenarına yapıp da onunla birlikte cehennem ateşine yuvarlanıp giden kimse mi? Allah, zalim olan kavme hidayet etmez.

[110] Yaptıkları binaları, kalpleri parçalanıncaya kadar orada bir şüphe (kaynağı) olarak kalacaktır. Allah, her şeyi hakkıyla bilendir; hikmet sahibidir.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, münafıkların sıfatlarını, işledikleri amellerle kalplerinde muhafaza edip besledikleri nifak yönünden kısımlarını, Müslümanların derecelerini açıkladıktan ve onları mal hırsından ve dünya tutkusundan kurtarıp nefislerini temizlemek için mallarından zekat alınmasını emrettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, akıllarını kullanabilen insanlar için bir ders ve ibret olmak üzere, münafıkların Hazreti Peygamber'e ve müminlere zarar vermek maksadıyla nasıl bir oyuna kalkıştıklarını açıklamıştır. Bu oyun, ayet-i kerimenin baş-

tarafında da açıklandığı gibi, onların, Medine'de Kuba Mescidi yakınında iyi niyetten uzak, fakat müminlere ve Hazreti Peygamber'e zarar vermek için bir mescit inşa etmeleriyle başlamıştır.

Müfessirlerin açıkladıklarına göre, Hazreti Peygamber'in Hicret'inden önce, Medine'de, Hazrec kabilesine mensup Ebû Âmir er-Râhib adında bir adam vardı. Bu adam, Hıristiyan dinini benimsemiş ve Hıristiyanlığa ait çeşitli kitaplar okuyarak bu din hakkındaki bilgisini geniş-letmiş olduğu için, Hıristiyanlar arasında hatırı sayılır bir mevki edinmişti. Hazreti Peygamber'in Medine'ye hicret etmesinden sonra, kısa bir zaman içerisinde Müslümanların onun etrafında kenetlenerek kuvvetli bir birlik vücuda getirmeleri ve Hicret'in ikinci senesinde de Mekkeli müşrikleri Bedir mevkiinde hezimete uğratmaları ve müşrik liderlerinden bir kısmını öldürerek saf dışı bırakmaları, bu Hıristiyan Ebû Âmir er-Râhib'i iyice çileden çıkarmış ve Mekke'ye giderek müşrikleri Hazreti Peygamber'e ve Müslümanlara karşı Bedir hezimetinin intikamını alarak İslam'ı ortadan kaldırmak için kışkırtmaya başlamıştır. Nitekim çok geçmeden müşrikler intikam için yeniden harekete geçmişler ve Uhud'da Müslümanların karşısına dikilmişlerdir. Bilindiği gibi Müslümanlar, Uhud'da da zafer kazanmışken, bazı askerlerin nöbet yerlerini terkederek ganimet peşine düşmeleri sebebiyle, bu zafer Allah'tan bir imtihan olmak üzere hezimete dönüşmüş, Hazreti Peygamber de Ebû Âmir er-Râhib'in iki taraf arasına kazdığı çukurlardan birine düşerek yaralanmıştı. Ebû Âmir, bununla da yetinmemiş, Medineli Ensar'a hitap ederek onları kendi safına çekmeye çalışmış, fakat onların şiddetli tepkisiyle karşılaşmıştır. Bundan sonra da Allah'ın mümin kullarına yeniden yardımı sayesinde bu hezimet yine zafere dönüşmüş ve müşrikler, Uhud'da da perişan olarak Mekke'ye dönmek zorunda kalmışlardır.

Şu var ki Ebû Âmir'in İslam ve Müslümanlar aleyhindeki davranışları sona ermemiş, yardımını talep etmek maksadıyla Rum hükümdarı Hirakl'a giderek Müslümanlara karşı ondan yardım istemiştir. Oradan, nifak ehli taraftarlarına mektuplar da yazmış, pek yakında Muhammed'le savaşmak üzere kuvvetli bir ordu ile geleceğini müjdeleyen haberler göndermiştir. Ayrıca onlara, kendisinden gelecek habercilerin sığınacağı ve dönüşünde kendisinin de gözetleme yeri olarak kullanabileceği muhkem bir yer inşa etmelerini de emretmiştir. Bunun üzerine nifak ehli, Kuba Mescidi yakınında yeni ve muhkem bir mescit inşasına başlamışlar ve Hazreti Peygamber'in Tebük seferine çıkışından önce bu işi bitirmişlerdir. Daha sonra Hazreti Peygamber'e de gelerek mescidin makbul olduğuna delil sayılmak üzere orada namaz kılmasını istemişler, ayrıca bu mescidi zayıf ve hastalıklı kimselerin yağmurlu ve soğuk günlerde sığınıp namaz kılmaları için inşa ettiklerini söylemişlerdir. Ancak Allah Teâlâ, Peygamber'ini o mescitte namaz kılmaktan korumuş ve onlara "Biz, şu anda bir sefere çıkmak üzereyiz; dönüşte inşaallah!" demesini sağlamıştır. Nitekim Tebük seferinden dönüşünde, bir veya iki gün geçmiştir ki Allah Teâlâ, Dırar Mescidi'nin inşasındaki gayeyi açıklayan ayetlerini indirmiş ve bu ayetlerinde mescidin sadece zarar vermek, küfrü artırmak ve ilk olarak takva üzere inşa edilmiş olan Kuba Mescidi cemaati içine nifak sokmak maksadıyla inşa edildiğini haber vererek Peygamber'ini bu mescitte namaz kılmaktan kesinlikle menetmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[107] (Müslümanlara) zarar vermek, küfrü artırmak, müminlerin arasını açmak ve daha önce Allah'a ve Resulüne karşı savaşmış kimseleri beklemek için bir mescit inşa edenler de vardır ki, "(biz, bu mescidi) yaparken, iyilikten başka bir şey murat etmedik." diye yemin edeceklerdir. Oysa Allah şehadet eder ki, onlar yalancıdırlar.

107 Daha önce muhtelif ayetlerde sıfatları ve kalplerine yerleştirdikleri nifakın kendilerine kazandırdığı yol ve yöntemleri açıklanan münafıklardan bir cemaat da, Kuba Mescidi'nin yakınlarında yine bir nifak merkezi olmak üzere Dırar Mescidi'ni inşa etmişlerdi. Evs ve Hazrec kabilelerine mensup on iki kişi oldukları söylenen münafıklar grubunun bu mescidi inşa etmeleri, ayet-i kerimede de açıklandığı üzere, başlıca dört sebebe dayanıyordu. Bu sebepler sırasıyla şöyledir:

1) Hazreti Peygamber'in, Mekke'den Medine'ye hicreti sırasında takva üzere inşa ettiği Kuba Mescidi cemaatine ve dolayısıyla bütün Müslümanlara zarar vermelerini sağlayacak bir merkez meydana getirmek;

2) Hazreti Peygamber'i ve onun tebliğ ettiği İslam'ı inkâr ile Müslümanların kalplerine şüphe ve tereddüt sokarak onların İslam'dan uzaklaşmalarını sağlamak için bir küfür ve nifak yuvası yaparak namaz gibi İslam'ın zorunlu kıldığı bütün amellerden kaçmalarını kolaylaştıracak ve münafıkların biraraya gelmelerini sağlayacak bir sığınak ve toplantı mahalli vücuda getirmek;

3) Tek bir mescitte, Kuba Mescidi'nde Hazreti Peygamber'in arkasında namaz kılan müminler arasına tefrika sokmak; zira bu müminlerden bazısı Dırar Mescidi'nde namaz kılacak olsalar, onları Hazreti Peygamber'in cemaatinden ayırmış olurlardı; bu ise, hem Müslümanların bölünmelerine hem de tevhid kelimelerinin bozulmasına yol açardı. Oysa İslam'da asıl, birlik ve beraberlik için Müslümanların tek bir mescitte namaz kılmaları idi; bundan dolayı ihtiyaç hasıl olmadıkça mescitlerin çoğaltılması, dinin gaye ve hedeflerine aykırı idi.

4) Münafıkların Dırar Mescidi'ni inşa etmelerine sevkeden dördüncü sebep de, Allah'a ve Resulüne karşı savaş açanların gelişini gözetlemek ve onlar için sığınıp korunacak bir yer hazırlamaktı. Allah'a ve Resulüne karşı savaş açanların başında ise, yukarıda adı geçen Hazrecli Ebû Âmir er-Râhib bulunuyordu. Bu adam, cahiliye devrinde Hıristiyan, ilmini artırmak için de kiliseye intisap edip rahip olmuştu. Hazreti Peygamber'in gelişi ve insanları İslam'a davet edişi, bu rahibin önderlik planlarını bozduğu için ona düşman kesilmiş ve onunla savaşmaya başlamıştı. Uhud Savaşı'nda, bir gün Hazreti Peygamber'e şöyle demişti: "Nerede seninle dövüşen bir kavim bulursam, ben de o kavimle birlikte seninle dövüşürüm.". Ne var ki müşriklerin Uhud'da da mağlup olmaları üzerine Şam'a kaçan bu adam, yukarıda da açıklandığı gibi, taraftarlarını devamlı olarak Hazreti Peygamber'le savaşa teşvik etmiş ve bir gün Rum hükümdarı Hirakl'tan alacağı bir ordu ile yardımlarına geleceğini müjdelemiş, ayrıca gelen habercileri gözlemek ve korunmalarını sağlamak için de Dırar Mescidi'ni inşa etmeleri tavsiyesinde bulunmuştur.

İşte, Allah Teâlâ, münafıkların Dırar Mescidi'ni inşa etmelerinin belli başlı bu dört sebebini zikrettikten sonra, onlardaki nifak alametlerinden biri olarak, bu mescidi sadece iyilik olsun diye inşa ettiklerini söyleyeceklerini ve bu sözlerini de yemin ederek teyit etmeye çalışacaklarını haber vermiştir. Oysa onların bu sözlerinin de, yeminlerinin de yalan olduğunu ve bütün iddialarının sadece yalana dayandığını Allah çok iyi bilmektedir. Gerçek böyle olunca, müminlerden herhangi birinin nifak yuvası olarak inşe edilen bu mescide giderek orada namaz kılması mümkün müdür? İşte Allah Teâlâ akla gelebilecek böyle bir soruya da cevap olmak üzere şöyle buyurmuştur:

> [108] (Ey Muhammed!) Orada sakın namaza durma. İlk gününden itibaren takva üzere tesis edilmiş bir mescit içinde namaza durmak daha layıktır. Orada temizlenmeyi seven adamlar vardır. Allah da temizlenenleri sever.

108 Ey Muhammed ve ey müminler! Müs-

lümanlara zarar vermek, küfrü artırıp yaymak, müminleri birbirinden ayırarak tevhid kelimesinden uzaklaştırmak ve Allah ve Resulüne karşı savaş açanları gözetleyip onlara yardımcı olmak için münafıkların inşa ettikleri bu mescitte sakın namaz kılmayın. Bir müminin orada namaz kılması, münafıkların gayelerine hizmet etmekten başka hiçbir işe yaramaz. Oysa bu mescidin yakınında, daha ilk günden itibaren Allah'a ve Resulüne itaatın bir simgesi olarak takva üzere inşa edilmiş olan Kuba Mescidi vardır. Bu mescit, bütün müminleri, tevhid kelimesinde toplayarak kalplerine Allah ve Peygamber sevgisini yerleştirmeyi ve yalnız Allah'ın ibadetinde birleştirmeyi gaye edinmiştir. Binaenaleyh müminlerin bu mescitte namaz kılmaları, Dırar Mescidi'nde namaz kılmalarından çok daha hayırlı ve çok daha faydalıdır. Nitekim Tirmizî (*Sünen,* II. 145) ve İbn Mâce (*Sünen,* I. 431) tarafından nakledilen bir hadisinde Hazreti Peygamber, Kuba'da kılınan namazın Umre yapmak gibi olduğunu söylemiştir ki, bu, Kuba'da kılınan namazın, insana Umre sevapı kazandıracağı manasındadır. Bununla beraber Müslim (*Sahih,* II. 1014) tarafından nakledilen başka bir hadiste, Ebû Sa'îd el-Hudrî'nin takva üzere tesis edilen mescidin iki mescitten hangisi olduğu hususundaki sorusu üzerine Hazreti Peygamber, bu mescidin Medine Mescidi olduğunu söylemiştir ki, bu, ayet-i kerime ile her iki mescidin de kastedilmiş olmasına engel değildir. Zira gerek Kuba Mescidi ve gerekse Medine Mescidi, inşasına başlandığı andan itibaren her ikisi de takva üzere inşa edilmiştir.

İşte böyle bir mescitte namaz kılmanın daha hayırlı oluşunun başka bir sebebi de, orada hem maddi hem de manevi temizliği seven insanların bulunmasıdır. Bunlar, su ile bedenlerini ve elbiselerini her çeşit kirden arındırıp temiz tuttukları gibi, büyük veya küçük günahlardan da uzak dururlar. Şüphesiz Allah, bu çeşit kirlerden temizlenenleri sever.

[109] Binasını Allah korkusu ve (Allah) rızası üzerine yapan kimse mi daha hayırlıdır, yoksa yapısını, çökmeye yüz tutan bir vadi kenarına yapıp da onunla birlikte cehennem ateşine yuvarlanıp giden kimse mi? Allah, zalim olan kavme hidayet etmez.

109 Şimdi, binasını takva üzere ve sırf Allah'ın rızasını kazanmak ve dolayısıyla dünyasını ve Ahiret'ini mamur etmek için yapan kimse mi daha hayırlıdır, yoksa Müslümanlara zarar vermek küfrü yayıp güçlendirmek, müminler arasına tefrika sokmak ve Allah ve Resulü ile savaşanları gözetlemek için, hem de çökmeye hazır bir vadi kenarına yapıp da onun çöküntüsü ile birlikte cehenneme yuvarlanıp gidecek olan kimse mi? İşte bu soru karşısında, insan olarak yaratılmış herhangi bir kimsenin, aklını, dinini ve imanını yitirmedikçe, sırf Allah'ın rızasını kazanmak ve O'na kulluk görevini tam olarak ifa edebilmek için binasını inşa eden kimseyi bırakarak, sadece zarar vermek, küfrü yaymak, müminler arasına tefrika sokmak ve Allah ve Resulü ile savaşmak için bu işleri yapan kimsenin daha hayırlı olduğunu söylemesi asla mümkün değildir. Allah, şüphesiz kimlerin küfür içinde yaşayıp onun dailiğini yaptıklarını çok iyi bilir ve onlar bu küfürlerinde direndikçe onları doğru yola asla iletmez. İşte bu, takva sahibi bir müminle Allah ve Peygamber düşmanı bir münafık arasındaki farkı belirleyen en güzel misaldir. Allah'tan başka kim böyle bir misali akıl sahiplerinin idrakine sunabilir?

[110] Yaptıkları binaları, kalpleri parçalanıncaya kadar orada bir şüphe (kaynağı) olarak kalacaktır. Allah, her şeyi hakkıyla bilendir; hikmet sahibidir.

110 Mademki münafıklar, bu binayı Allah'a ibadet etmek için değil, fakat Müslümanlara zarar vermek, küfrü yaymak, müminlerin arasını

açmak ve daha önce Allah'a ve Resulüne karşı savaş açmış kimseleri gözetlemek için inşa etmişlerdir, o halde bu bina onların küfür ve nifaklarının bir simgesi olarak kalpleri parçalanıncaya ve onlar amellerinin karşılığını görmek üzere Ahiret'e intikal edinceye kadar kalacaktır. Şüphesiz Allah, onların neyi ne maksatla yaptıklarını hakkıyla bilir ve amellerine uygun cezalarla onları cezalandırır.

إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَىٰ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُم بِأَنَّ لَهُمُ الْجَنَّةَ ۚ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيَقْتُلُونَ وَيُقْتَلُونَ
وَعْدًا عَلَيْهِ حَقًّا فِي التَّوْرَاةِ وَالْإِنجِيلِ وَالْقُرْآنِ ۚ وَمَنْ أَوْفَىٰ بِعَهْدِهِ مِنَ اللَّهِ فَاسْتَبْشِرُوا بِبَيْعِكُمُ الَّذِي
بَايَعْتُم بِهِ ۚ وَذَٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿١١١﴾ التَّائِبُونَ الْعَابِدُونَ الْحَامِدُونَ السَّائِحُونَ الرَّاكِعُونَ السَّاجِدُونَ
الْآمِرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّاهُونَ عَنِ الْمُنكَرِ وَالْحَافِظُونَ لِحُدُودِ اللَّهِ ۗ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١١٢﴾

111 Tevrat'ta, İncil'de ve Kur'an'da kendi üzerine vaadedilmiş bir borç olmak üzere Allah, Allah yolunda dövüşüp öldüren ve öldürülen müminlerden, cennet kendilerinin olmak şartıyla canlarını ve mallarını satın almıştır. Allah'tan daha çok kim ahdini yerine getirir ki? Bu itibarla, (ey müminler!) yaptığınız bu alışveriş dolayısıyla sevinin! İşte en büyük kurtuluş budur.

112 (Canları ve malları karşılığında cenneti Allah'tan satın alanlar), tövbe edenlerdir; ibadet edenlerdir; hamdedenlerdir; seyahat edenlerdir; rüku ve secde edenlerdir; iyiliği emredip kötülükten menedenlerdir; Allah'ın (yasakladığı) hududu koruyan (ve onu tecavüz etmeyen)lerdir. (Ey Muhammed! İşte bu vasıftaki) müminleri müjdele.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, kusurlu müminlerin sınıflarını, münafıkların Tebük seferinden kaçışlarını, diğer çirkin davranışlarını ve bu arada özellikle Medineli bir Hıristiyan olan Ebû Âmir er-Râhib'in tavsiye ve telkinleri üzerine Kuba Mescidi civarında Müslümanlara zarar vermek, Hazreti Peygamber'i ve onun getirdiği dini inkâr ile küfrü yaymak, müminler arasına tefrika sokmak, Allah ve Resulüne karşı savaş açmış kimseleri beklemek maksadıyla Dırar Mescidi'ni açışlarını beyan ile, Kuba veya Medine Mescidi gibi ilk gününden itibaren takva üzere inşa edilmiş mescitler varken, kötü maksatlar için inşa edilen bir mescitte namaz kılmanın asla doğru olmaması sebebiyle Dırar Mescidi'nde namaza durmayı Peygamber'ine ve diğer müminlere menettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla savaşan, öldüren ve öldürülen gerçek iman ile muttasıf takva sahibi müminlerin vasıflarını ve bunların dünya ve Ahiret'te kazanacakları üstün dereceleri açıklamıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

111 Tevrat'ta, İncil'de ve Kur'an'da kendi üzerine vaadedilmiş bir borç olmak üzere Allah, Allah yolunda dövüşüp öldüren ve öldürülen müminlerden, cennet kendilerinin olmak şartıyla canlarını ve mallarını satın almıştır. Allah'tan daha çok kim ahdini yerine getirir ki? Bu itibarla, (ey müminler!) yaptığınız bu alışveriş dolayısıyla sevinin! İşte en büyük kurtuluş budur.

111 Bilindiği gibi, bisetin 12. yılında Medineli 72 Müslüman, Hac maksadıyla Mekke'ye gelmiş ve bir gece yarısı Akabe mevkiinde Hazre-

ti Peygamber'le buluşarak ona beyat etmişlerdi. Hazreti Peygamber, beyat sırasında onlara "Kadınlarınızı ve çocuklarınızı nasıl koruyorsanız beni de öyle korumanız şartıyla size elimi veriyorum." dediği zaman onlar, "Evet, seni hak ile gönderen Allah'a yemin ederiz ki, himayemiz altındakileri nasıl koruyorsak seni de öyle koruyacağız." cevabını vermişler, sonra da Cenab-ı Hakk'a şirk koşmamak, hayırsızlık etmemek, zina işlememek, çocukları öldürmemek ve Hazreti Peygamber'e hak olan her şeyde itaat etmek üzere ona beyat etmişlerdi. Aslında bu beyatin manası, bir bakıma, Es'ad İbn Zurâre'nin de ifade ettiği gibi, bütün Araplara, bütün Acemlere, bütün ins ve cinne savaş ilan etmekti. Bununla beraber onlar bunu kabul etmişler ve kararlarından hiçbir surette dönmeyeceklerini söylemişlerdi. Yalnız Hazreti Peygamber'den bir istekte bulunmuşlar ve ona "Allah'ın inayetiyle bu işte muvaffak olunca, bizi bırakıp kendi kavminin yanına, yani Mekke'ye dönmeyeceksin, değil mi?" diye sormuşlar, Hazreti Peygamber de onlara: "Kanınız kanımdır; affınız affımdır. Ben sizdenim, siz de bendensiniz. Kiminle dövüşürseniz, ben de onunla dövüşürüm. Kiminle sulh yaparsanız, ben de onunla sulh yaparım." buyurmuştu. İşte bu beyattan sonra Hazreti Peygamber, Medineli Ensar'dan 12 kabilenin reislerini, kendisiyle temas sağlamak üzere nakib tayin etmiş, sonra da hicret hazırlıklarına başlamıştır.

Bu beyatla ilgili olarak, müfessirlerin naklettikleri bir haberden öğrendiğimize göre, Abdullah İbn Revâha (ra), Resulullah (sas.)'e: "Rabbin ve kendin için her ne dilersen onu şart koş." demiş, Resulullah (sas.) de: "Rabbim için, O'na ibadet etmenizi ve hiçbir şeyi O'na şerik koşmamanızı, kendim için de, canlarınızı ve mallarınızı koruduğunuz gibi, beni de aynı şekilde korumanızı şart koşuyorum." buyurmuştur. Onlar: "Bunu yaparsak bizim için ne var?" diye sormuşlar, Hazreti Peygamber. "Cennet." buyurunca, onlar: "Bu, bizim için kârlı bir alışveriş; biz, bu alışverişi asla bozmayız ve bozulmasını istemeyiz." demişlerdir. İşte bundan sonradır ki Allah Teâlâ "*...Allah, müminlerden, cennet kendilerinin olmak şartıyla canlarını ve mallarını satın almıştır...*" ayetini indirmiştir.

Allah Teâlâ bu ayetiyle, müminleri Allah yolunda cihada teşvik etmiş ve onların canlarını ve mallarını Allah yolunda cömertçe harcamalarının bedeli ve karşılığı olarak, fazlı, keremi ve ihsanı ile onlara cenneti vaadetmiştir. Ayet-i kerimede bu mana, bir çeşit ticarete benzetilmiş ve müminlerin fiyatı çok yüksek bir bedelle mallarına ve canlarına alıcı çıkılmıştır. Başka bir ifade ile, müminler, canlarını ve mallarını satışa sunmadan önce, Rableri bunlara alıcı olarak çıkmış ve karşılık olarak da onlara cenneti teklif etmiştir. Aslında bu teklif, Allah Teâlâ'nın mümin kulları için fazlından, kereminden ve ihsanından başka bir şey değildir; çünkü bilinen bir gerçektir ki, insanların sahip oldukları canın da malın da asıl sahibi Allah'tır ve onlarla dilediğine hayat verir, dilediğinin hayatına da son verir. Bununla beraber Allah Teâlâ, canı da malı da kullarına verdikten sonra, muvakkat da olsa onları bu can ve malın tasarrufunda serbest bırakmıştır. Buna göre kul, bunları kendi keyfince kullanacak olursa, Allah'ın tayin ve takdir ettiği vakte kadar hiçbir kazanç elde etmeksizin onları tüketmiş ve Ahiret'e eli boş gitmiş olur. Fakat bunları kendisine Allah'ın ihsan etmiş olması dolayısıyla asıl sahibinin de Allah olduğunu düşünür ve O'nun gösterdiği yolda onları sarfederse, işte o zaman kendisi kazançlı çıkar ve bu kazancı da ebedi cennet olur. İşte Allah Teâlâ bu manada canlarını ve mallarını Allah yolunda cömertçe harcayacak olan müminlere cennetini vaadetmiş ve bunu da ayet-i kerimede, Allah yolunda öldüren ve öldürülen müminlerden canlarını ve mallarını, sadece Kur'an'da değil; fakat Musa ve İsa'ya indirilen Tevrat ve İncil'de de kendi üzerine yazdığı bir borç olmak üzere, cennete karşılık satın aldığını açıklamıştır. Bu, Allah Teâlâ'dan

bütün mümin kullarına verilmiş bir söz, bir vaattir. O, her neyi vaadetmişse, o vaadini mutlaka yerine getirir. Vaadine Allah'tan daha sadık bir varlığın bulunduğu düşünülebilir mi? O halde ey müminler! Cennete karşılık canınızı ve malınızı Allah yolunda cömertçe harcamak üzere yaptığınız bu alışverişten kârlı çıkacak olan sizlersiniz; bu itibarla buna ne kadar çok sevinseniz yine de azdır; çünkü bu sizin için en büyük kurtuluştur.

[112] (Canları ve malları karşılığında cenneti Allah'tan satın alanlar), tövbe edenlerdir; ibadet edenlerdir; hamdedenlerdir; seyahat edenlerdir; rüku ve secde edenlerdir; iyiliği emredip kötülükten menedenlerdir; Allah'ın (yasakladığı) hududu koruyan (ve onu tecavüz etmeyen) lerdir. (Ey Muhammed! İşte bu vasıftaki) müminleri müjdele.

112 Canlarını ve mallarını Allah yolunda cömertçe harcayan bu müminler, Allah'a yönelen, Allah'ın rızasına aykırı her çeşit davranıştan uzak kalan, küfürden, nifaktan, büyük ve küçük her çeşit günahtan gerçek manada tövbe eden, dini Allah'a halis kılarak yalnız O'na ibadette bulunan, bollukta ve darlıkta Allah'a hamdeden, Allah yolunda cihada katılmak, ilim talebinde bulunmak ve helalinden rızık aramak için yeryüzünde seyahat eden, gerek zikir için gerekse kulluk için Rabbinin huzurunda rükuya ve secdeye varan, din kardeşinin Allah'ın emrine ve nehyine aykırı davranışına rıza göstermeyerek ona marufu emredip münkerden nehyeden, Allah'ın feraizine ve şeraiine riayet ederek hududunu muhafaza edip onu tecavüz etmeyen kimselerdir. Ey Muhammed! İşte bu gibi faziletlerle muttasıf olan müminleri dünya ve Ahiret saadetiyle müjdele. Çünkü onlar, sahip oldukları bu üstün vasıflarla Allah'ın rızasını kazanmışlar, hem dünyada hem de Ahiret'te en yüksek derecelere layık olmuşlardır.

مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ اٰمَنُوٓا اَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ وَلَوْ كَانُٓوا اُولِي قُرْبٰى مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ
لَهُمْ اَنَّهُمْ اَصْحَابُ الْجَحِيمِ ﴿١١٣﴾ وَمَا كَانَ اسْتِغْفَارُ اِبْرٰهِيمَ لِاَبِيهِ اِلَّا عَنْ مَوْعِدَةٍ وَعَدَهَٓا اِيَّاهُ فَلَمَّا تَبَيَّنَ
لَهٗٓ اَنَّهٗ عَدُوٌّ لِلّٰهِ تَبَرَّاَ مِنْهُ اِنَّ اِبْرٰهِيمَ لَاَوَّاهٌ حَلِيمٌ ﴿١١٤﴾ وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُضِلَّ قَوْمًا بَعْدَ اِذْ هَدٰيهُمْ حَتّٰى
يُبَيِّنَ لَهُمْ مَا يَتَّقُونَ اِنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿١١٥﴾ اِنَّ اللّٰهَ لَهٗ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ يُحْيٖ وَيُمِيتُ وَمَا
لَكُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿١١٦﴾

[113] Kendilerinin cehennem ehlinden oldukları iyice belli olduktan sonra, yakın akraba da olsalar, müşrikler için (Allah'tan) af ve mağfiret dilemek, ne Peygamber için, ne de müminler için yapılacak iş değildir.

[114] İbrahim'in, babası için af ve mağfiret dilemesi, sadece, ona bunu vaadetmesindendir. Nitekim onun, Allah'ın bir düşmanı olduğu anlaşılınca ondan uzaklaşmıştı. Zaten İbrahim çok içli, çok yumuşak idi.

[115] Allah'ın, sakınacakları şeyleri kendilerine açıklamadıkça, bir kavmi doğru yola ilettikten sonra sapıklığa düşürmesi, olacak iş değildir. Allah, her şeyi hakkıyla bilendir.

[116] Göklerin ve yerin hükümranlığı kendisinin olan Allah, hem diriltir, hem öldürür; sizin için Allah'tan başka ne bir dost ne de bir yardımcı vardır.

Tevbe veya Berâ'e suresinin başından itibaren dikkati çeken en önemli konusu, adından da anlaşılacağı üzere, her ne hal olursa olsun, kafir ve münafıklarla olan bütün ilişkilerin kesildiğini ve onlarla hiçbir ilişkinin bulunmadığını ilandan ibarettir. Onların küfre veya nifaka delalet eden çirkin davranışlarının, yahut üzerlerinde taşıdıkları sıfatlarının birbiri arkasına gelen ayetlerde açık açık anlatılması ve bunların şiddetle reddedilmesi, bunun en belirgin delilini teşkil eder. Ancak bu beraet veya ilişkilerin kesilmesi, sadece hayatta olan kafir ve münafıklarla değil, aynı zamanda onların ana ve baba gibi en yakın akrabaları olan ölüleriyle de ilgilidir. Kısacası, müminlerin, bundan böyle, kafir ve münafıkların yine kafir olan ölüleriyle de ilgilenmemeleri ve onlar için Allah'tan af ve mağfiret dilememeleri gerekir. İşte Allah Teâlâ, yukarıdaki ayetlerinde bu gerçeği ortaya koymuş ve başta Peygamber'i olmak üzere bütün müminleri bu konuda uyarmıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[113] Kendilerinin cehennem ehlinden oldukları iyice belli olduktan sonra, yakın akraba da olsalar, müşrikler için (Allah'tan) af ve mağfiret dilemek, ne Peygamber için ne de müminler için yapılacak iş değildir.

113 Peygamber'in ve müminlerin, müşrikler için Allah'tan af ve mağfiret dilemeleri, yahut onlar için Allah'a dua etmeleri hiçbir surette doğru değildir; çünkü onlar küfür üzere ölmüşler ve cehenneme girmeye hak kazanmışlardır. Onların cehenneme girecekleri iyice belli olduktan sonra, ana ve baba gibi yakın akraba da olsalar, onlar için sakın Allah'tan af ve mağfiret dilemeyin. Çünkü *"Allah, kendisine şirk koşulmasını asla affetmez. Bunun dışındaki günahları ise, dilediği kimse için affeder..."* (Nisa suresi, 116).

Buhârî (*Sahih*, II. 98; V. 208) ve Müslim (*Sahih*, I. 54)'in naklettiklerine göre, Sa'îd İbnu'l-Museyyib'in babası şunları anlatmıştır: "Ebû Tâlib'e ölüm yaklaşınca Resulullah (sas.) onun yanına geldi ve orada Ebû Cehil ile Abdullah İbn Ebî Umeyye İbni'l-Muğîre'yi buldu. Resulullah (sas.): Ey Amca! *Lâ İlahe İllallah* kelimesini söyle ki, bununla Allah katında senin lehine şehadet edeyim, dedi. Bunun üzerine Ebû Cehil ve Abdullah İbn Ebî Umeyye buna karşı çıkarak: Ya Ebâ Tâlib! Abdul-Muttalib'in dinini terk mi ediyorsun? dediler. Resulullah (sas.), o sözü amcasına arzetmeye devam ederken, diğerleri de kendi sözlerini ona tekrar ediyorlardı. Neticede Ebû Tâlib, onların söylediği son söze uydu ve kendisini kastederek "O, Abdul-Muttalib'in dini üzeredir." dedi ve *La İlahe İllallah* demekten çekindi. Bunun üzerine Resulullah (sas.): İyi bil, Allah'a yemin ederim ki, nehyolunmadığım sürece, senin için Allah'tan mağfiret dileyeceğim." dedi. Bundan sonra Aziz ve Celil olan Allah *"Kendilerinin cehennem ehlinden oldukları iyice belli olduktan sonra, yakın akraba da olsalar, müşrikler için (Allah'tan) af ve mağfiret dilemek, ne Peygamber için ne de müminler için yapılacak iş değildir."* ayetini, Ebû Tâlib ile ilgili olarak da, *"(Ey Muhammed!) Sen, sevdiğin kimseye hidayet edemezsin; fakat Allah dilediğine hidayet eder. O, hidayete layık olanları daha iyi bilir."* mealindeki Kasas suresinin 56. ayetini indirdi.".

Tirmizî (*Sünen*, V. 281)'nin naklettiği bir haberde, Alî İbn Ebî Tâlib de şunları anlatmıştır: Bir adamın müşrik olan ana ve babası için Allah'tan mağfiret dilediğini işittim. Ona: "Müşrik oldukları halde anan ve baban için mağfiret mi diliyorsun?" dedim. Bunun üzerine adam: "İbrahim de müşrik olan babası için mağfiret dilemedi mi?" cevabını verdi. Ben de bu hadiseyi Nebi (sas.)'e zikrettim; bundan sonra *"... müşrikler için Allah'tan af ve mağfiret dilemek, ne Peygamber için ne de müminler için yapılacak iş değildir."* ayeti nazil oldu.

El-Hâkim ve el-Beyhakî'nin naklettiklerine göre İbn Mes'ûd şöyle demiştir: "Bir gün Resulullah (sas.) kabristanı ziyarete çıkmıştı. Bir kabrin başına oturdu ve orada uzun uzun münacaatta bu-

lundu; sonra ağlamaya başladı; onun ağlamasıyla ben de ağladım. Bana: "Yanında oturduğum kabir annemin kabridir. Rabbimden ona dua etmek için izin istedim. Bana izin vermedi." dedi. Sonra Allah *"...müşrikler için Allah'tan af ve mağfiret dilemek, ne Peygamber için ne de müminler için yapılacak iş değildir."* ayetini indirdi.

Bu haberlerden açıkça anlaşılmaktadır ki, müşrikler için Allah'tan af ve mağfiret dilenmesini meneden bu ayet-i kerimenin nüzulüne sebep olan çeşitli hadiseler cereyan etmiştir. Bu hadiselerden bir kısmı ve özellikle Ebû Tâlib ile ilgili olanı, bazı müfessirlerin itirazına uğramıştır. Bu itirazın mahiyeti şudur: Sahih hadis kitaplarında da nakledilen Ebû Tâlib ile ilgili haberin zahiri, ayet-i kerimenin Mekke'de nazil olduğuna delalet eder; çünkü Ebû Tâlib, Hicret'ten üç sene önce Mekke'de vefat etmiştir. Buna göre, o ölüm döşeğinde iken Hazreti Peygamber'in onun yanına gelmesi ve ona *kelime-i tevhid*'i söyletmeye çalışması, sonra da bu ayet-i kerimenin nüzulü, aynı yerde ve aynı zamanda cereyan etmiş bir hadisedir. Oysa kaynaklar, Tevbe suresinin tamamının Medine'de nazil olduğunu zikretmişlerdir; dolayısıyla aynı sure içinde yer alan bu ayet-i kerimenin de Medenî olması gerekir; bu ise, onun Ebû Tâlib ile ilgili olarak nazil olması ihtimalini ortadan kaldırır.

Ancak bu itirazi görüş de diğer müfessirlerin itirazına uğramış, bazıları, ayet-i kerimenin, Ebû Tâlib'in vefatını müteakip Mekke'de nazil olduğunu, fakat konunun uygunluğu dolayısıyla Tevbe suresine alındığını ileri sürerken, diğer bazıları da Hazreti Peygamber'in Medine'de bu ayet nazil oluncaya kadar Ebû Tâlib hakkında Rabbinden mağfiret dilemeye devam ettiğini, bu arada yukarıda birkaçını zikrettiğimiz mağfiret dileğiyle ilgili başka hadiselerin de vuku bulduğunu, dolayısıyla bunların hepsinin de Tevbe suresindeki bu ayetin nüzulüne sebep teşkil ettiğini söylemişlerdir ki, kanaatimizce doğru olan görüş de budur.

[114] İbrahim'in, babası için af ve mağfiret dilemesi, sadece, ona bunu vaadetmesindendir. Nitekim onun, Allah'ın bir düşmanı olduğu anlaşılınca ondan uzaklaşmıştı. Zaten İbrahim çok içli, çok yumuşak idi.

114 Allah Teâlâ, Allah'ı ve Peygamber'ini inkâr etmek suretiyle cehennem ehlinden olduklarını açıkça ilan etmiş olan müşrikler için Allah'tan af ve mağfiret dilemekten Peygamber'ini ve müminleri menettikten sonra, İbrahim'in (as), birtakım putları kendisine İlâh edinmiş olan babası Azer için mağfiret dilemesini örnek göstererek kendi ana ve babaları için de mağfiret dilemek isteyen bazı müminlere, İbrahim'in (as) babası için mağfiret dilemesinin gerçek sebebini açıklamış ve bunun diğer müminlere uyulacak bir örnek olmadığını açıklamıştır. Nitekim yukarıda zikrettiğimiz Tirmizî'nin bir haberinde Alî İbn Ebî Tâlib'in şunları anlattığı görülmüştür: "Bir adamın müşrik olan ana ve babası için Allah'tan mağfiret dilediğini işittim. Ona: "Müşrik oldukları halde anan ve baban için mağfiret mi diliyorsun?" dedim. Bunun üzerine adam: "İbrahim de müşrik olan babası için mağfiret dilemedi mi?" cevabını verdi. Ben de bu hadiseyi Nebi (sas.)'e zikrettim; bundan sonra *"... müşrikler için Allah'tan af ve mağfiret dilemek, ne Peygamber için ne de müminler için yapılacak iş değildir."* ayeti nazil oldu."

Allah Teâlâ, kafir olan bir ana ve baba için, yahut herhangi bir kimse için Allah'tan mağfiret dilenmesini menettikten sonra, İbrahim'in (as) babası için mağfiret dilemesinin sebebini, daha önceden bunu ona vaadetmiş olmasıyla açıklamıştır. Filhakika Meryem suresinin 47. ayetinde bu vaadi açıkça görmek mümkündür. İbrahim (as), babası Azer'in, şirkine delalet eden İlahlarından hiçbir surette vazgeçmeyeceğini görünce ona şöyle demiştir: *"Sana selam olsun. Senin için Rabbimden mağfiret dileyeceğim. Zira O, bana çok lütufkar olmuştur."*. Bu, Necm suresinin 37. ayetinde de açıklandığı gibi, İbrahim'in (as) çok vefakar bir yaratılışa sahip olmasından ileri geliyordu. O, verdiği sözü mutla-

ka yerine getiren bir kimse idi. Nitekim daha sonraları, babasına verdiği sözü de yerine getirmiş ve Şuarâ suresinin 86. ayetinde de açıklandığı gibi, Rabbine yönelttiği niyazında *"(Rabbim!) babamı da bağışla; o, şüphesiz sapıklardan biriydi."* demiştir. Ancak babasının bir Allah düşmanı olduğunu ve hiçbir surette iman etmeyeceğini anlayınca ondan yüz çevirmiş ve çok içli, çok yumuşak ve çok dua ve niyazda bulunan bir kimse olmasına rağmen babası için bir daha istiğfarda bulunmamıştır.

[115] Allah'ın, sakınacakları şeyleri kendilerine açıklamadıkça, bir kavmi doğru yola iletiktikten sonra sapıklığa düşürmesi, olacak iş değildir. Allah, her şeyi hakkıyla bilendir.

115 Ayet-i kerimenin zahiri umuma delalet ederse de, onun bir önceki ayetle bağlantısı olduğuna şüphe yoktur. Bu, tıpkı İsra suresinin *"...Biz, bir Peygamber göndermedikçe (hiçbir kavme) azap etmeyiz."* mealindeki ayeti gibidir. Bu manada Allah, bir kavme, söz veya fiil olarak, sakınacakları veya kaçınacakları şeyleri açıkça beyan etmeden; o kavmi, o söz veya fiilinden dolayı muaheze etmez, yahut onu dalaletle tavsif etmez. Ayet-i kerimenin daha önceki ayetlerle bağlantısı gözönünde bulundurulursa, denilebilir ki: Kendilerinin cehennem ehlinden oldukları iyice belli olduktan sonra, ana, baba veya yakın akrabaları için Allah'tan af ve mağfiret dilenmesini meneden ayet-i kerimenin nüzulünden önce müşrik olan yakınları için mağfiret dileyenlere herhangi bir muaheze yoktur; böylelerini muaheze etmek veya dalaletle tavsif etmek, Allah'ın kullarıyla ilgili sünnetinden değildir.

Öyle anlaşılıyor ki, Tevbe suresinden nazil olan bir ayet-i kerime ile cehennem ehlinden oldukları iyice anlaşıldıktan sonra, akraba için Allah'tan af ve mağfiret dilemenin ne Peygamber ne de müminler için yapılacak işlerden olmadığının beyan edilmesi, ayetin nüzulünden önce müşrik yakınları için mağfiret dileyen müminleri telaşlandırmış, yaptıkları bu işten dolayı kendilerini suçlayarak akibetlerinden endişe duymaya başlamışlardır. Nitekim daha önce de zikrettiğimiz gibi, Hazreti Peygamber annesi için Rabbinden mağfiret dilediği gibi, amcası Ebû Tâlib için de dilemiş, Buhârî (*Sahih,* VIII. 51) ve Müslim (*Sahih,* III. 1416)'in Abdullah İbn Mes'ûd'tan naklettiklerine göre, Uhud Gazvesi'nde yaralı yüzünden akan kanları silerken, kendisini yaralayan kavmi için de mağfiret dileyerek "Rabbim! Kavmimi mağfiret eyle; çünkü onlar bilmiyorlar." demiştir. Hazreti Peygamber'den başka diğer müminlerin de, iman etmemiş yakınları için Allah'tan af ve mağfiret dilemeleri, Tevbe suresinden bu ayetin nüzulüne kadar devam etmiş, bu ayetin nazil olup da mağfiret dilemenin menedilmesinden sonra da üzerlerinde bunun vebalini hissetmeleri sebebiyle, onların tesellisi için, önceden beyan edilmeyen bir söz veya fiilden dolayı muaheze edilmeyecekleri açıklanmıştır. Zira bilinen bir gerçektir ki, Allah, her şeyi bildiği gibi, kullarının ne çeşit açıklamalara muhtaç olduklarını da yakinen bilir ve ihtiyaç duydukları her hususu onlara açıklar. Açıklanmamış ve onların bilgisine sunulmamış herhangi bir hususta dolayı da onları sorumlu tutmaz; muaheze etmez.

[116] Göklerin ve yerin hükümranlığı kendisinin olan Allah, hem diriltir hem öldürür; sizin için Allah'tan başka ne bir dost ne de bir yardımcı vardır.

116 Şunu da unutmamak gerekir ki, yerde ve göklerde bulunan her şeyin sahibi yalnız Allah'tır; hüküm yalnız O'nun elindedir; hem diriltir hem de öldürür. O'nun kazasını tersine çevirecek veya hükmünü değiştirecek hiçbir güç veya kuvvet yoktur. Bu itibarla O, kullarından dilediğini zafere, dilediğini de hezimete uğratır. Eğer Allah sizin kafirlerle ilişkinizi kesmenizi emretmişse, onların desteğine muhtaç olsanız bile, size asıl yardım edecek ve desteğini sizin üzerinizde daim kılacak olan yine O'dur. Zira müminlerin O'ndan başka ne bir dostu ne de bir yardımcısı vardır.

لَقَدْ تَابَ اللّٰهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ فِي سَاعَةِ الْعُسْرَةِ مِنْ بَعْدِ مَا كَادَ يَزِيغُ
قُلُوبُ فَرِيقٍ مِنْهُمْ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ إِنَّهُ بِهِمْ رَءُوفٌ رَحِيمٌ ﴿١١٧﴾ وَعَلَى الثَّلَاثَةِ الَّذِينَ خُلِّفُوا حَتَّىٰ إِذَا ضَاقَتْ
عَلَيْهِمُ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ وَضَاقَتْ عَلَيْهِمْ أَنْفُسُهُمْ وَظَنُّوا أَنْ لَا مَلْجَأَ مِنَ اللّٰهِ إِلَّا إِلَيْهِ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ
لِيَتُوبُوا إِنَّ اللّٰهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿١١٨﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ ﴿١١٩﴾

117 Allah, Peygamber'in ve içlerinden bir kısmının kalpleri neredeyse (imandan) kaymak üzereyken güçlük anında Peygambere tabi olan Muhacirler'le Ensar'ın tövbelerini kabul etmiştir. Kabul etmiştir, çünkü O, onlara karşı çok müşfik, çok merhametlidir.

118 (Keza Peygamber'le birlikte savaşa çıkmaktan) geri bırakılan üç kişinin tövbesini de kabul etmiştir; çünkü bunlar (savaştan geri kalınca), bütün genişliğine rağmen yeryüzü onlara dar gelmiş, vicdanları kendilerini sıktıkça sıkmış ve Allah (ın gazabın) dan, yine Allah'ın kendisinden başka sığınacak yer olmadığını anlamışlardı. Sonra da Allah, (hep Allah'a sığınıp) tövbe etsinler diye, onların tövbesini kabul etmişti. Şüphesiz tövbeleri en çok kabul eden, çok merhametli olan yalnız Allah'tır.

119 Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve sadıklarla bir olun.

Allah Teâlâ daha önce Tebük seferi ile ilgili ayetlerinde, sefere katılmak istemeyen, sefere katılmamak için yalana dayalı mazeretler beyan eden, mazeretlerini teyit için Allah'a yemin eden münafıklarla, sağlıkları veya maddi imkânları elvermediği için seferden geri kalan Müslümanların durumlarını ve bu arada münafıkların İslam'a ve Müslümanlara zarar vermek ve küfrü hâkim kılmak için giriştikleri çirkin davranışları açıkladıktan sonra, bu ayetlerinde, Tebük ile ilgili hükümlerin açıklanmasına tekrar dönmüş, gerek Hazreti Peygamber'den ve gerekse müminlerden sadır olan ve zelle (hata) denilen bazı davranışlardan dolayı tövbelerinin Allah tarafından nasıl kabul edildiğini anlatmıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

117 Allah, Peygamber'in ve içlerinden bir kısmının kalpleri neredeyse (imandan) kaymak üzereyken güçlük anında Peygamber'e tabi olan Muhacirler'le Ensar'ın tövbelerini kabul etmiştir. Kabul etmiştir; çünkü O, onlara karşı çok müşfik, çok merhametlidir.

117 Daha önce de açıkladığımız gibi, Bizanslılar'ın Müslümanlara karşı büyük bir ordu hazırlamaya başladıklarına ve kuzeyde, Arap kabileleri üzerinde hâkimiyet kurma girişimlerinde bulunduklarına dair birtakım haberlerin Medine'ye ulaşması üzerine, Hazreti Peygamber, düşmanı, harekete geçmeden önce ininde vurma kaidesine uyarak 30 bin kişilik bir ordu hazırlamış ve Şam istikametinde harekete geçmiştir. Uzun ve yorucu bir yolculuktan sonra, Medine ile Şam arasında bulunan Tebük mevkiine gelmiş ve orada konaklamıştır. Ancak orada kaldığı sürece hiçbir düşman askeriyle karşılaşmayan Hazreti Peygamber, Bizans ordusunun Müslümanlara karşı hazırlandığı yolundaki haberlerin uydurma olduğunu anlamakta gecikmemiş ve Tebük'te üç hafta kadar kaldıktan sonra Medine'ye geri dönmüştür.

Tebük seferi, sıcaklığın aşırı derecede arttığı,

buna paralel olarak da kıtlık ve kuraklığın insanları büyük sıkıntılara soktuğu bir döneme rastlamıştı. Nitekim münafıkların bu sefere katılmamak için ileri sürdükleri sebeplerden biri de, ortalığı kasıp kavuran bu sıcaktı ve yukarıda, 81. ayette de açıklandığı gibi, Müslümanların sefere çıkmalarını önlemek için onlara *"Bu sıcakta sefere çıkmayın."* diyorlardı. Buna karşılık Allah Teâlâ da Peygamber'ine, cehennem ateşinin daha sıcak olduğunu onlara hatırlatmasını emretmişti. Ancak o münafıkların, bunu anlamalarına yardım edecek zerre kadar inançları yoktu.

Tebük'e doğru başlayan yolculuk, çölde ve aşırı sıcak altında devam ediyordu. Açlık ve susuzluk, askeri büyük sıkıntıya düşürmüş, ne yapacaklarını bilmez bir hale sokmuştu. Bu konu ile ilgili olarak nakledilen haberlerden öğrendiğimize göre, bazen iki kişi bir tek hurmayı bölüşerek yiyor; yahutta onu, ağızdan ağıza dolaştırarak çekirdeğine varıncaya kadar emiyor ve onun ağızlarında bıraktığı tatla karınlarını doyurmaya çalışıyorlardı. Susuzluklarını gidermek için değil, fakat belki de ağızlarını ıslatmak için, boğazladıkları bir devenin işkembesini sıkıyor; sonra da çıkan suyunu içiyorlardı. Açlık ve susuzluk içinde devam eden bu yolculuğun tahammül edilmez sıkıntısı, üzerine binecekleri hayvanlarının olmaması sebebiyle çölün kızgın kumları üzerindeki yürüyüşle bir kat daha artıyordu. İşte İslam ordusunun Tebük seferi böyle bir yokluk ve güçlük içerisinde cereyan etmiştir ki, ayet-i kerimede bu güçlük ve sıkıntı ile geçen günlerden *sâ'atu'l-usre* (güçlük zamanı) olarak bahsedilmiş,Tebük seferi de *gazvetu'l-usre* (güçlük gazvesi) olarak isimlendirilmiştir. Bu güçlük, sıcaktan, yiyecek yokluğundan, su yokluğundan ve binek yokluğundan ileri gelen ve zaman zaman askerleri umutsuzluğa ve şüpheye düşüren bir güçlük olmuştur. Gerek umutsuzluğun ve gerekse şüphenin gerçek imanla bağdaşması elbette mümkün değildi. Askerler bunu çok iyi bildikleri halde, içlerinden bazılarının açlık ve susuzluğun verdiği sıkıntı ile kendilerini kaybedip umutsuzluğa ve şüpheye düştükleri de oluyordu. İşte o zaman kendilerini hemen toparlıyorlar ve Allah'a yönelerek umutsuzluğa düşmekle işledikleri günahtan tövbe ediyorlardı.

Tövbe eden Muhacirun ve Ensar'dan bir kısmı da, henüz Tebük seferine çıkmadan önce, Hazreti Peygamber'in sefere davetini işitip de ağır davrananlar, belki de "Bu sıcakta sefere çıkmayın." diyen münafıkların sözlerine kanıp çıkmakta tereddüt gösterenlerdi. Hatta bazıları, 102. ayette de açıklandığı gibi, münafıklardan olmadıkları halde, iyi amelle kötü ameli birbirine karıştırmışlar, hiçbir özürleri bulunmadığı halde Tebük seferine katılmamak gibi bazı kötü davranışlar içine girerek günah işlemişler, sonra da günahlarını itiraf etmekten çekinmemişlerdir. Keza sefere katılmamak için münafıklar gibi çeşitli bahaneler uydurup izin istememişler, yalana dayalı özür beyanında da bulunmamışlardır. İşte bu gibilerin yapacakları bir nefis muhasebesi neticesinde, Allah Teâlâ'nın daima açık bulundurduğu tövbe kapısından faydalanıp tövbe etmeleri halinde, tövbelerinin kabulü ile günahlarının bağışlanması kuvvetle muhtemeldir. İşte bunlar da öyle yapmışlar ve Allah'tan günahlarının bağışlanmasını dilemişlerdir.

106. ayette kendilerinden söz edilen bir grup da, sefere katılmayan, katılmadıkları için Hazreti Peygamber'den özür dilemeyen, tövbe etseler bile tövbelerini bir hayli geciktiren müminlerdir. İsimleri Murâre İbnu'r-Rabî', Ka'b İbn Mâlik ve Hilâl İbn Umeyye olarak zikredilen bu üç kişi hakkında, yine bu surenin 118. ayeti inince kadar Müslümanlar, onlarla ilgili ne gibi bir hüküm verildiğini ne de tövbelerinin kabul edilip edilmediğini öğrenememişlerdir. Hazreti Peygamber de, müminleri bunlarla biraraya gelip konuşmaktan ve kadınlarını onların kadınlarına gidip gelmekten menetmişti.

İşte bütün bunlar, Muhacirun ve Ensar arasında, çeşitli sebeplerle zelle veya ayak sürçmesi de

diyebileceğimiz hatalarla günah işleyen bazı kimselerin de bulunduğunu; ancak bunların her hususta Hazreti Peygamber'e tabi olan ve işledikleri günahlarda ısrar etmeyip Allah'a tövbe eden kimseler olduklarını göstermektedir. Allah, bunların tövbeye yönelmelerinde onları başarılı kılmış ve tövbelerini de kabul etmiştir.

Allah Teâlâ, ayet-i kerimesinde Peygamber'inin tövbesini de kabul ettiğini açıklamıştır. Bu, şüphesiz, Hazreti Peygamber'den sadır olan bir günah sebebiyle değil, fakat içtihadına dayanarak, daha iyi ve daha üstün bir fiili işlemek yerine, iyi sayılabilecek bir fiili işlemesi sebebiyledir. Nitekim Müslümanları Tebük seferine davet ettiği zaman, içlerinden münafık olanlar havanın sıcaklığını ve yolun meşakkatini düşünerek sefere katılmak istememişler ve Hazreti Peygamber'e gelerek yalana dayalı değişik bahaneler ileri sürmüşlerdir. Allah Teâlâ, bu konu ile ilgili olarak 42. ayette şöyle buyurmuştur: *"Eğer (davet olundukları şey) yakın bir menfaat ve vasat bir sefer olsaydı, sana uyarlardı. Fakat meşakkatli yol onlara uzak geldi. Bununla beraber, yine de Allah'a yemin edecekler ve "Eğer gücümüz yetseydi, sizinle birlikte (savaşa) çıkardık." diyeceklerdir. Böylece onlar, kendilerini helake sürüklemişlerdir. Halbuki Allah bilmektedir ki onlar, (yeminlerine rağmen) yalancıdırlar."*.

Münafıklar, Tebük seferine katılmamak için çeşitli bahaneler uydurdukları gibi, yine birtakım yalanlar ileri sürerek Hazreti Peygamber'den izin talebinde bulunmuşlar, Hazreti Peygamber de onlara izin vermekten çekinmemiştir. Ancak onun iyi niyetle münafıklara izin vermesi, Rabbi tarafından hoş karşılanmamış ve onu, 43. ayette de görüldüğü gibi, münafıklara izin vermesi dolayısıyla azarlamıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Allah seni affetsin; doğru söyleyenler sence belli olmadan ve yalancıları bilmeden onlara niçin izin verdin"?* Allah Teâlâ, bunu takip eden ayetlerinde de, Allah'a ve Ahiret gününe iman edenlerin mallarıyla ve canlarıyla cihad etmek hususunda izin istemeyeceklerini, izin isteyenlerin ise Allah'a ve Ahiret gününe inanmayanlarla, kalpleri şüpheye düşenler ve şüphe içinde bocalayıp duranlar olduklarını açıklamıştır.

İşte Hazreti Peygamber, bu çeşit içtihadlarının sebep olduğu hatalarından, bazı Muhacirun ve Ensar'dan olan ashabı da Tebük seferinde nefislerinin baskısı altında işledikleri hatalarından dolayı Allah'a tövbe etmişler, onlara karşı çok müşfik ve çok merhametli olan Allah da, onların tövbelerini kabul etmiştir.

> [118] (Keza Peygamber'le birlikte savaşa çıkmaktan) geri bırakılan üç kişinin tövbesini de kabul etmiştir; çünkü bunlar (savaştan geri kalınca), bütün genişliğine rağmen yeryüzü onlara dar gelmiş, vicdanları kendilerini sıktıkça sıkmış ve Allah (ın gazabın) dan, yine Allah'ın kendisinden başka sığınacak yer olmadığını anlamışlardı. Sonra da Allah, (hep Allah'a sığınıp) tövbe etsinler diye, onların tövbesini kabul etmişti. Şüphesiz tövbeleri en çok kabul eden, çok merhametli olan yalnız Allah'tır.

118 Hatta daha önce kendilerinden söz edilen üç kişinin de tövbelerini Allah kabul etmiştir. Bunlar Tebük seferine katılmamışlar, katılmadıkları için Hazreti Peygamber'den de özür dilemedikleri gibi, tövbe etmekte de bir hayli gecikmişlerdi. Bunların tövbeleri geç kabul edildiği için, Müslümanlar, onlar hakkında nasıl bir hüküm verildiğini bilmiyorlar ve verilecek hükmü merakla bekliyorlardı. Bu sebeple Hazreti Peygamber, müminlerin onlarla oturup görüşmelerini menettiği gibi, kadınlarının da onların kadınlarına gidip gelmelerini menetmişti. Ne var ki bunlar, hem ordunun sefere çıkıp da kendilerinin geride kalmalarından hem de müminlerin kendilerinden uzaklaşmalarından, günlerini pişmanlığın verdiği sıkıntı içinde geçirmeye başlamışlardır. Bu ise, bütün genişliğine rağmen yeryüzünün üzerlerine dar gelmesine sebep olmuş, neticede

Allah'ın gazabından yine Allah'a sığınarak kurtulabileceklerini anlamışlardır. İşte o zaman, geç de olsa, işledikleri günahtan dolayı Allah'a tövbe etmişler, Allah da onları tövbeye alıştırmak ve her fırsatta Allah'a sığınıp tövbe etmelerini sağlamak için onların da tövbelerini kabul etmiştir. Zaten Allah'tan başka tövbeleri kabul eden ve kullarına karşı çok merhametli olan kim vardır?

Yukarıda da zikrettiğimiz gibi, Tebük seferinden geri kalan bu üç kişi, Murâre İbnu'r-Rabî', Ka'b İbn Mâlik ve Hilâl İbn Umeyye idi. Buhârî (*Sahih*, VI. 130) ve Müslim (*Sahih*, IV. 2120), Ka'b İbn Mâlik'in Tebük seferinden geri kalışı ile ilgili kıssasını bütün uzunluğu ile nakletmişlerdir. Aynı kıssayı bazı tefsir kitaplarında da görmek mümkündür. Bu kıssanın, Müslim'ın metnine bağlı kalınarak burada da nakledilmesinin uygun olacağı kanaatindeyiz. Ka'b İbn Mâlik şöyle demiştir:

"Tebük gazvesi müstesnâ Resulullah (sas.)'in yaptığı gazaların hiçbirinden geri kalmadım. Gerçi Bedir gazasında bulunamamıştım. Fakat Resulullah (sas.) Bedir gazasına gitmeyip geri kalanlardan hiç kimseyi azarlamadı. Şüphesiz Resulullah (sas.) ve Müslümanlar, Bedir seferine cihad maksadıyla değil, Şam'dan gelen Kureyş kervanını kastederek çıkmışlardı..."

"Benim Tebük Gazası'nda Resulullah (sas.)'den geri kaldığım zamanki haberime gelince, gerçekten ben o gazadan geri kaldığım sıradaki kadar hiçbir zaman kuvvet ve kolaylığa sahip olmamıştım. Tebük seferinden önce hiçbir vakit yanımda iki deveyi biraraya getirmemiştim. Resulullah (sas.), Tebük Gazası'na, şiddetli sıcak bir mevsimde çıkmıştı. Uzak ve tehlikeli bir sefere ve kalabalık bir düşmana yönelmişti. Resulullah (sas.), gaza ihtiyaçlarını ona göre hazırlasınlar diye Müslümanlara maksadını açıklamış ve gitmek istediği ciheti onlara haber vermişti. Onunla birlikte sefere çıkan Müslümanlar da çoktu. Mücahitlerin künyelerini muhafaza eden bir kitap (veya bir divan defteri)) almıyordu. Hiç kimse gizlenmek istemiyordu. Ancak Aziz ve Celil olan Allah tarafından vahiy nazil olmadıkça Resulullah'a gizli kalacağını sanan kimseler saklanmışlardı. Resulullah bu gazaya meyveler yetiştiği ve ağaç gölgeleri güzelleştiği zamanda çıkmıştı. Ben ise, bunlara çok meyilli idim. Resulullah ve Müslümanlar gaza hazırlıkları ile meşgul oldular. Ben de onlarla beraber yola hazırlanmak için sabahleyin evden çıkıp dolaşırdım; fakat hiçbir iş görmeden döner gelirdim. Ve kendi kendime: Ben, istediğim zaman hazırlanmaya muktedirim, derdim. Bu ihmalcilik, bende durmadan devam edip gidiyordu. Nihayet insanlar gerçekten hazırlandılar ve bir sabah Resulullah ile birlikte yola çıktılar. Halbuki ben sefer cihazından hiçbir şey hazırlamamıştım. Bir sabah yine çıkıp hiçbir iş görmeden geri döndüm. Bendeki bu tenbellik hali devam edip gidiyordu. Nihayet mücahitler süratle yol aldılar ve gaza ilerledi. Bununla beraber ben yine gitmeyi ve orduya arkadan yetişmeyi azmetmiştim. Keşki bunu olsun yapabilseydim. Fakat bu da bana mukadder olmadı. Resulullah'ın gazaya çıkmasından sonra, insanlar arasına çıktığım zaman, beni mahzun ve mükedder eden bir şey vardı. O da, halk arasında sadece ya münafıklık damgası vurulmuş kimselerden birini, yahutta malul olup yüce Allah'ın mazeretli gördüğü bir mümini görmekliğimdir. Resulullah Tebük'e varıncaya kadar beni hiç aramamış. Tebük'te sahabilerin arasında otururken beni hatırlayarak "Kâ'b İbn Mâlik ne yaptı?" diye sormuş. Selimeoğullarından biri":

"- Ya Resulallah! Onu iki elbisesi ve iki tarafa bakışı (Medine'de) hapsetti, diye cevap vermiş. Bunun üzerine Muâz İbn Cebel:"

"- Ne fena söyledin! diye karşılamış ve Resulullah'a da:"

"- Vallahi ya Resulallah! Biz, Kâ'b İbn Mâlik hakkında hayırdan başka bir şey bilmeyiz, demiş. Bunun üzerine Resulullah sükut buyurmuş. Resulullah bu hal üzere iken, beyaz elbiseler giyinmiş bir adamı görmüş de, "-sen Ebû Hayse-

me ol!" demiş. Bir de bakmışlar ki, o Ensari, Ebû Hayseme'dir. Bu zat, münafıklar kendisini ayıpladıkları zaman bir sa' hurma tasadduk eden sahabidir.".

"Resulullah'ın Tebük'ten Medine'ye doğru yönelerek dönüp gelmekte olduğu haberi bana ulaşınca, şiddetli hüznüm ve kederim beni sardı. Artık yalan düşünmeye başladım ve kendi kendime: Yarın Resulullah'ın gazabından ne ile kurtulurum? diyordum. Ve bunun üzerine ailem içindeki her rey sahibinin fikrinden yardım talep ediyordum. Bana, Resulullah'ın gelmesi yaklaştı, denilince, artık benden batıl ve yalan düşünceler zail oldu. Nihayet ben bu bâdireden, düzme hiçbir mazeretle asla ve ebediyyen kurtulamayacağıma kani oldum ve kendimi toparlayıp doğrusunu söylemeye azmettim. Resulullah, bir sabah Medine'ye geldi. O, bir seferden geldiğinde, ilk iş olarak, mescide girmek ve orada iki rekat namaz kılıp halkın hoşgeldiniz temennilerini kabul etmek için oturmak itiyadında idi. Bu defa da mescitte oturup bu âdetini yerine getirince, Tebük seferine gitmeyip arkada kalanlar, Resulullah'a gelerek özür beyan etmeye ve yemin ile sözlerini teyit etmeye başladılar. Bunlar seksen küsür kişi idiler. Resulullah, bunların zahirî özürlerini ve beyatlarını kabul etti. Bunların içyüzlerini Allah'a havale ederek haklarında istiğfar eyledi. Nihayet ben de gelip Resulullah'a selam verdiğim zaman, gadaplı bir gülümseme ile tebessüm etti. Sonra bana:"

"- Gel! dedi. Ben de önüne gelip oturdum. Bana:"

"- Seni nasıl bir engel geri bıraktı? Sen, (Akabe'de) sırtına beyat almış değil mi idin? dedi. Ben de şöyle cevap verdim:"

"- Ya Resulallah! Ben Allah'a yemin ediyorum ki, senden başka şu dünya halkından kimin yanında otursam, ona karşı söyleyeceğim bir özür ile onun gazabından kurtulacağımı sanırım. Çünkü ben, diline talakat ve fesahat verilmiş bir kimseyim. Lakin ben, vallahi şuna kanaat getirdim ki, şayet ben, bugün seni benden hoşnut edecek yalan bir söz söyleyecek olursam, çok sürmez, muhakkak Allah (yalanımı bildirerek) seni hakkımda gadaplandırırdı. Eğer huzurunda seni hakkımda gadaplandıracak doğru söz söylersem, herhalde ben bu hususta vuku bulan kusurumu Allah'ın affetmesini umarım. Vallahi benim seferden geri kalmam hususunda arzedecek hiçbir özrüm yoktur. Vallahi ben senden geri kaldığım zamanki kadar hiçbir vakit daha kuvvetli ve daha suhuletli değildim. Bu sözlerim üzerine Resulullah":

"- İşte bu gerçekten doğru söyledi. Ey Kâ'b! Haydi kalk! Allah senin hakkında hükmünü verinceye kadar bekle buyurdu. Ben de kalktım, Selimeoğullarından birtakım kimseler de çıktılar, arkamdan geldiler ve bana":

"- Vallahi biz seni bundan önce bir günah işlemiş kimse bilmiyorduk. Muhakkak ki sen, seferden kalan öbür kimselerin özür beyan ettikleri gibi Resulullah'a özür beyan edememek cihetinden çok aciz bir duruma düştün. Halbuki özür beyan etseydin, Resulullah'ın senin hakkındaki istiğfarı senin günahına kafi gelirdi dediler. Vallahi Selimeoğulları bana serzenişte bulunmaya o kadar devam ettiler ki, ben, Resulullah'ın yanına dönüp kendimi yalanlamak istedim. Sonra onlara":

"- Benimle beraber bu duruma düşen bir kimse var mıdır? diye sordum. Onlar":

"- Evet iki kişi senin söylediğin gibi söylediler ve Resulullah tarafından onlara da sana söylendiği gibi söylendi, dediler."

"- Onlar kimdir? dedim.".

"- Murâre İbnu'r-Rabî'a el-Âmirî ile Hilâl İbn Umeyye el-Vâkıfî, diyerek Bedir Gazası'nda hazır bulunan ve kendileri numune-i imtisal olan iki salih zatı bana zikrettiler. Bu iki zatı bana söyledikleri zaman, ben de tereddütten vazgeçtim (ve eski düşüncemde sebat ettim). Resulullah, seferde kendisinden geri kalanlar meyanında bizim şu üçümüzle konuşmaktan Müslümanları nehyetti.

Halk da bizden çekindiler ve bize yüzlerini değiştirdiler. Öyle ki, bana yeryüzü yabancılaştıkça yabancılaştı. Artık bu yeryüzü benim tanıdığım yeryüzü değildi. Bu hal üzere elli gece kaldık. İki arkadaşım halktan uzaklaştılar; evlerinde oturmuş ağlıyorlardı. Fakat ben, onların daha genci ve daha salabetlisi idim. Bu cihetle ben evimden çıkar ve Müslümanlarla beraber namazda hazır bulunurdum. Sokaklarda, çarşılarda dolaşırdım. Fakat hiç kimse bana söz söylemezdi. Namazdan sonra Resulullah'ın meclisinde iken yanına varır, kendisine selam verirdim ve gönlümden: Acaba Resulullah selamıma mukabele ederek dudaklarını oynattı mı, yoksa oynatmadı mı? derdim. Sonra namazı Resulullah'ın yakınında kılardım da gizlice onu gözlerdim. Namazıma yöneldiğim sırada, o da bana doğru dönerdi. Fakat ben onun tarafına bakınca da yüzünü benden çevirirdi. Nihayet Müslümanların davranışlarından ızdırap duyduğum bu hal uzayınca, bir gün gidip Ebû Katâde'nin bahçe duvarından aştım. Ebû Katâde amcam oğlu ve insanlar arasında beni en çok seven bir zat idi. Vardım ona selam verdim. Selamımı almadı. Ben":

"- Ey Ebâ Katâde! Sana Allah aşkına soruyorum: Benim Allah'ı ve Resulünü sevdiğimi bilir misin? dedim. Sustu, bana cevap vermedi. Tekrar Allah aşkına sordum. Yine sükut etti.Üçüncü defa yine Allah adına and verdim. Bu sefer":

"- Allah ve Resulü daha iyi bilir, dedi. Bunun üzerine gözlerimden yaş boşandı. Sonra döndüm; duvarı aşıp gittim.".

"Bir gün Medine çarşısında yürüdüğüm sırada, Medine'ye zahire satmaya gelen Şam halkından Nabati bir ekinci, Kâ'b İbn Mâlik'i bulmaya bana kim delalet eder? diye soruyordu. Bunun üzerine halk ona, beni işaret etmeye başladılar. Nihayet Nabati kişi bana geldi ve Gassan melikinden bir mektup verdi. Mektuba bakınca Ammâ ba'du' dan sonra şöyle yazıldığını gördüm: Bize haber ulaştı ki, sahibin sana eza ve cefa etmekte imiş. Allah ise, seni hakaret evinde ve hakkın zayi olacak bir mevkide yaratmamıştır. Binaenaleyh bize gel, sana şanına layık bir surette hürmet ve ihsanda bulunalım"!

Kâ'b İbn Mâlik der ki: "Bu mektubu okuyunca, bu da öbürü gibi bir beladır dedim. Hemen sahifeyi ocağa atıp yaktım. Nihayet ızdıraplı elli günün kırk günü geçtiğinde vahiy de hayli gecikmişti ki, Resulullah'ın elçisi Huzeyme bana geldi ve":

"- Resulullah sana kadınından ayrılmanı emrediyor, dedi. Ben de":

"- Kadınımı boşayacak mıyım, yoksa ne yapacağım? dedim. o da":

"- Hayır boşama; yalnız ondan ayrıl, kadınına yaklaşma dedi.".

"Resulullah, iki arkadaşıma da bunun gibi emir göndermişti. Bu emir üzerine kadınıma: Haydi babanın evine git; Allah bu iş hakkında hükmedinceye kadar onların yanında kal, dedim. Hilâl İbn Umeyye'nin karısı ise, Resulullah'a gelerek":

"- Ya Resulallah! Hilâl İbn Umeyye ihtiyardır. Gücü ve kuvveti gitmiştir. Hizmetçisi de yoktur. Ona hizmet etmemi çirkin görür müsün? diye sormuş. Resulullah":

"- Hayır görmem. Fakat sana yaklaşmasın, buyurmuş. Kadın":

"- Ya Resulallah! Vallahi onda hiçbir hareket yok. Allah'a yemin ediyorum ki, bu olan iş olalı beri hiç durmadan ağlıyor, demiş. Bunun üzerine akrabamdan bazı kimseler bana":

"- Kadının hakkında sen de Resulullah'tan izin istesen! Hilâl İbn Umeyye'nin karısına, kocasına hizmet etmesi için izin vermiştir, dediler. Ben de onlara":

"- Vallahi bu hususta ben Resulullah'tan izin istemem. İzin istesem bile, Resulullah ne diyecek bilemem. Hem ben, genç bir adamım, dedim. Bundan sonra on gece daha durdum. Resulullah'ın bizimle halkı görüşmekten menettiği tarihten itibaren elli gecemiz doldu. Sonra ellinci gecenin sabahında, sabah namazını kıldım ve evlerimizden birinin damı üzerinde bulunuyordum. Öyle

bir halde oturuyordum ki, tıpkı Aziz ve Celil olan Allah'ın (Tevbe suresinin 118. ayetinde) zikrettiği gibi, nefsim üzerime daralmış, yani gönlüm bunalmış ve yeryüzü bütün genişliğine rağmen başıma dar gelmişti. İşte tam bu sırada Seli' dağı üzerinde en yüksek sesiyle "Yâ Kâ'b İbn Mâlik, müjde!" diye olanca kuvvetiyle bağıran birisinin sesini işittim. Hemen secdeye kapandım ve anladım ki, darlık gitmiş, genişlik gelmiştir.".

"Resulullah sabah namazını kıldığı zaman, Allah'ın bizim üzerimize tövbesini (nedametlerimizin kabulünü) ilan etmiş de halk bize müjdelemeye koşmuş. Arkadaşlarım tarafına da müjdeciler gitmişler. Bana da bir zat (Zübeyr İbnu'l-Avvâm, müjdelemek için) kısrağını sürmüş. Eslem kabilesinden bir koşucu (Hamza İbn Amr) da koşup Seli' dağının üstüne çıkmış ve onun sesi, kısraktan daha çabuk gelmişti. Sesini işittiğim bu müjdeci bana gelince, üzerimdeki iki elbisemi hemen çıkarıp müjdelik olarak ona giydirdim. Vallahi o gün bundan başka elbisem yoktu. Kendim (Ebû Katâde'den) iğreti iki elbise alıp giydim. Hemen Resulullah'a gitmek için koştum. Sahabiler beni grup grup karşıladılar. Tövbemin kabulünü (günahtan beraetimi) tebrik ediyorlar ve "Allah'ın tövbesi sana mübarek olsun." diyorlardı. Nihayet mescide girdim. Resulullah mescitte oturmuş, etrafında sahabiler çevrelenmişti. Hemen Talha İbn Ubeydullah kalktı, koşarak geldi ve elimi sıkıp tebrik etti. Vallahi Muhacirler'den Talha'dan başka kimse bana ayağa kalkmadı. Talha'nın bu lütfunu Kâ'b hiç unutmamıştır.".

"Resulullah'a selam verdiğim zaman, yüzü sevinçten parlıyordu. Bana":

"- Annen seni doğurduğundan beri geçen günlerin en hayırlısı olan bir günün hayır ve saadetiyle sana müjde! buyurdu. Ben":

"- Ya Resulallah! Bu müjde senin tarafından mı, yoksa Allah tarafından mı? dedim. Resulullah":

"- Hayır, (benim tarafımdan değil) doğrudan doğruya Allah tarafından, buyurdu. Esasen Peygamber sevindiği zaman yüzü bir ay parçası gibi parlardı. Biz de sevinçli bir vahiy geldiğini, onun bu sevimli simasından anlardık. Resulullah'ın huzurunda oturduğum zaman":

"- Ya Resulallah! Allah'a ve Resulüne teslim edilmiş halis sadaka olmak üzere malımdan sıyrılıp çıkmam, benim tövbemdendir, dedim. Resulullah":

"- Malının bazısını kendine alıkoy. Bu senin için daha hayırlıdır, buyurdu. Ben de": "- Şu Hayber'deki hissemi alıkorum, dedim. Bundan sonra ben, Resulullah'a şunları söyledim: Yq Resulallah! Allah beni bu bqdireden ancak doğruluğumla kurtardı. Binaenaleyh şu da tövbemdendir ki, artık ben, bundan böyle, yaşadığım müddetçe doğrudan başka bir söz söylemeyeceğim.".

"Vallahi bunu Resulullah'a söylediğimden beri Müslümanlardan hiçbirini bilmiyorum ki, doğru söylemekte yüce Allah, bana yaptığı imtihan ve inamdan daha güzelini ona yapmış olsun. Resulullah'a o sözlerimi arzettikten sonra, bugüne kadar yalan söylemek hatırımdan geçmedi. Bundan öte yaşayacağım zaman içinde de Allah'ın beni yalandan koruyacağını kuvvetle ümit ediyorum.".

"Aziz ve Celil olan Allah şu ayetleri indirmiştir.":

"Allah, Peygamber'in ve içlerinden bir kısmının kalpleri neredeyse (imandan) kaymak üzereyken güçlük anında Peygamber'e tabi olan Muhacirler'le Ensar'ın tövbelerini kabul etmiştir. Kabul etmiştir, çünkü O, onlara karşı çok müşfik, çok merhametlidir. (Keza Peygamber'le birlikte savaşa çıkmaktan) geri bırakılan üç kişinin tövbesini de kabul etmiştir; çünkü bunlar (savaştan geri kalınca), bütün genişliğine rağmen yeryüzü onlara dar gelmiş, vicdanları kendilerini sıktıkça sıkmış ve Allahın gazabından, yine Allah'ın kendisinden başka sığınacak yer olmadığını anlamışlardı. Sonra da Allah, (hep Allah'a sığınıp) tövbe etsinler diye, onların tövbesini kabul etmişti. Şüphesiz tövbeleri en çok kabul eden, çok merhametli olan yalnız Allah'tır.

Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve sadıklarla bir olun.". (Tevbe suresi, 117-119).

"Vallahi Allah'ın bana ihsan buyurduğu nimetler içinde beni İslam dinine hidayetinden sonra, nefsimde Resulullah'a doğru söylemekten daha büyük hiçbir nimet asla ihsan etmemiştir. Evet büyük nimet, Resulullah'a yalan söyleyip de helak olmuş olmamaktır. Nitekim Resulullah'a yalan söyleyenler helak oldular. Çünkü Allah, şu yalan söyleyenler hakkında vahyini indirdiği zaman, herhangi bir kimse için söylediğinin en fenasını söyledi. Allah, onlar hakkında şöyle buyurdu":

"(Savaştan) onların yanına döndüğünüz zaman, (özürlerini kabul edip) kendilerinden vazgeçmeniz için Allah'a yemin edeceklerdir. Onlardan vazgeçin; zira onlar pistir. İrtikap etmiş oldukları şeyden dolayı ceza olarak varacakları yer cehennemdir. Kendilerinden hoşnut olmanız için size yemin etmektedirler. Halbuki siz onlardan hoşnut olsanız bile, Allah fasık kimselerden asla hoşlanmaz.". (Tevbe suresi, 95-96).

"Ka'b der ki: Biz şu üçümüz, hani bizden önce Resulullah'ı ikna için yemin ettikleri Resulullah'ın, yeminlerini kabul edip onlara beyat ve istiğfar ettiği şu birtakım kimselerin affından (elli gün) arkaya kalmıştık, Resulullah bizim durumumuzu, Allah'ın hakkımızda vereceği hüküm ve kazaya kadar geri bırakmıştı. İşte bu tehir sebebiyle Aziz ve Celil olan Allah "...Geri bırakılan üç kişinin tövbelerini de kabul etmiştir..." (ayet 118) buyurmuştur. Yoksa Allah'ın bu ayette zikrettiği geri bırakma, bizim gazadan geri kaldığımızdan değildir. Bu ancak Resulullah'ın bizi ve bizim tövbemizi, Resulullah'a yemin ve itizar edip de özürleri kabul olunanları (ın tövbeleri) dan geri bırakmasıdır.".

İşte bu, Hazreti Peygamber'le birlikte Tebük seferine katılmayan, katılmadıkları için Hazreti Peygamber'e özür de beyan etmeyen, ancak sonradan duydukları pişmanlıkla ızdırap içinde kıvranan ve yeryüzünü kendilerine dar eden, bu yüzden de tövbeleri 50 gün süreyle tehir olunan Kâ'b İbn Mâlik'in ve onunla birlikte diğer iki arkadaşı Murâre İbnu'r-Rabî' ve Hilâl İbn Umeyye'nin kıssalarıdır. Şüphesiz doğrusunu en iyi Allah bilir.

[119] Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve sadıklarla bir olun.

119 Ey iman edenler! Kıssaları yukarıda anlatılan bu üç kişi, nasıl nefislerinin esiri olarak bidayette Hazreti Peygamber'le birlikte sefere katılmadıkları için vicdan azabı çekip nedamet duymuşlar, sonra da Allah'ın gazabından korkarak yine Allah'a sığınıp tövbe etmişlerse, siz de Allah'tan korkun ve doğruyu söyleyenler arasında yer alın. Doğru olun ki, Allah da sizi helak olmaktan korusun; yolunuzu aydınlık etsin.

مَا كَانَ لِأَهْلِ الْمَدِينَةِ وَمَنْ حَوْلَهُمْ مِنَ الْأَعْرَابِ أَنْ يَتَخَلَّفُوا عَنْ رَسُولِ اللَّهِ وَلَا يَرْغَبُوا بِأَنْفُسِهِمْ عَنْ
نَفْسِهِ ۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ لَا يُصِيبُهُمْ ظَمَأٌ وَلَا نَصَبٌ وَلَا مَخْمَصَةٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا يَطَئُونَ مَوْطِئًا يَغِيظُ
الْكُفَّارَ وَلَا يَنَالُونَ مِنْ عَدُوٍّ نَيْلًا إِلَّا كُتِبَ لَهُمْ بِهِ عَمَلٌ صَالِحٌ ۚ إِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ
﴿١٢٠﴾ وَلَا يُنْفِقُونَ نَفَقَةً صَغِيرَةً وَلَا كَبِيرَةً وَلَا يَقْطَعُونَ وَادِيًا إِلَّا كُتِبَ لَهُمْ لِيَجْزِيَهُمُ اللَّهُ أَحْسَنَ مَا
كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٢١﴾

[120] Gerek Medine halkı için gerekse çevrelerindeki bedeviler için, (savaşta) Allah'ın Pey-

gamber'inden geri kalmaları ve kendi canlarını onunkine tercih edip üstün tutmaları olacak şey değildir. Bu, Allah yolunda maruz kalacakları bir susuzluğun, bir yorgunluğun, bir açlığın, kafirleri kızdıracak bir yeri işgal etmenin ve düşmana karşı bir zafer kazanmanın karşılığı olarak kendilerine iyi bir amel sevabı yazılmış olması sebebiyledir. Allah, iyilik edenlerin sevabını asla zayi etmez.

[121] Keza küçük olsun büyük olsun, sarfedecekleri bir nafakanın ve kat edecekleri bir vadinin sevabı da, yapmış oldukları şeyin en güzelini Allah'ın kendilerine ödemesi için onlara yazılır.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, iyi niyet sahibi olmalarına rağmen Hazreti Peygamber'le birlikte Tebük seferine çıkmayan, içlerinde bu seferden geri kalmanın büyük ızdırabını yaşayan ve geç de olsa hatalarında ısrar etmeyip Allah'a tövbe eden üç müminin tövbelerini de kabul ettiğini açıkladıktan ve müminlere Allah'tan korkmalarını, her hususta doğru olmalarını ve bütün gazvelerinde Peygamber'e tabi olarak onunla birlikte bulunmalarını emrettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde Hazreti Peygamber'e tabi olmanın vücubunu teyit etmiş ve onunla birlikte cihada çıkanların kazanacakları büyük ecri açıklamıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[120] Gerek Medine halkı için gerekse çevrelerindeki bedeviler için, (savaşta) Allah'ın Peygamber'inden geri kalmaları ve kendi canlarını onunkine tercih edip üstün tutmaları olacak şey değildir. Bu, Allah yolunda maruz kalacakları bir susuzluğun, bir yorgunluğun, bir açlığın, kafirleri kızdıracak bir yeri işgal etmenin ve düşmana karşı bir zafer kazanmanın karşılığı olarak kendilerine iyi bir amel sevabı yazılmış olması sebebiyledir. Allah, iyilik edenlerin sevabını asla zâyi etmez.

[121] Keza küçük olsun büyük olsun, sarfedecekleri bir nafakanın ve kat edecekleri bir vadinin sevapı da, yapmış oldukları şeyin en güzelini Allah'ın kendilerine ödemesi için onlara yazılır.

120 Gerek Medine içinde yaşayan gerekse Medine çevresinde yaşayan bedevilerden kim olursa olsun, onun kendi canını Peygamber'in canından üstün tutup da Peygamber'le birlikte cihada çıkmaması ve Peygamber diğer ashabı ile düşman karşısında savaşırken onun ölüm korkusu ile savaştan kaçması olacak iş midir? Oysa Medineli müminlerle, Medine çevresinde yaşayan Muzeyne, Cuheyne, Eşca', Ğıfar ve Eslem gibi kabilelere mensup müminlerin Peygamber'den ayrılmamaları ve onunla birlikte Tebük seferine katılmaları gerekirdi; zira bunlar, başkalarına nisbetle Peygamber'e daha yakın olan kabilelerdi. Bununla beraber, daha önce de açıklandığı gibi, gerek Medineli müminlerden ve gerekse civar kabilelerden bu sefere katılmayanlar olmuş ve bunlar, Allah'ın, Peygamber'e tabi olup da sefere çıkanlar için takdir ettiği ecir ve mükafatı zayi etmişlerdir. Çünkü Allah, Allah yolunda cihada çıkıp da susuzluğa, yorgunluğa ve açlığa maruz kalanlarla, düşmana ait bir yer parçası işgal edip onu kızdıran ve düşmana karşı zafer kazanan müminlere, yaptıklarının karşılığı olmak üzere büyük ecir ve sevap yazmıştır. Allah, iyi amel sahiplerinin ecirlerini hiçbir surette zayi etmez.

121 Keza bu mücahitlerin, az veya çok, küçük veya büyük, Allah yolunda mal sarfetmeleriveya mallarını cihad için infak etmeleri, yahut düşmana doğru bir vadiyi yürüyerek katedip geçmeleri de, onların sevap hanelerine yazılır ve Allah onları yaptıklarının en güzeli ile mükafatlandırır.

Bu ayet-i kerimelerden de anlaşılmaktadır ki, Medine'nin, İslam Devletinin başşehri olması ve

Hazreti Peygamber'e isabet edecek her çeşit büyüklüğün, şan ve şöhretin, hem bu şehir halkına ve hem de Medine civarında yaşayan kabilelere dokunacak olması dolayısıyla, cihad, hepsine de farz kılınmıştır. Bu itibarla, herhangi bir müminin, kendi nefsini Hazreti Peygamber'in nefsinden üstün görerek cihaddan geri kalması hiçbir surette doğru değildir. Bu sebepledir ki, cihad için yapılan seferde mücahidin maruz kaldığı her çeşit güçlük, onun Allah katında yüksek dereceler kazanması ve iyi amellerinin karşılığı olarak pek çok sevapa nail olması için en büyük vesile sayılmıştır.

Özürleri sebebiyle sefere katılamıyan müminlerin ecir ve sevap yönünden kazançları da, aynen sefere katılan müminlerinki gibidir. Çünü bunlar, özürleri sebebiyle her ne kadar sefere katılamamış olsalar bile, sefere katılamamanın en büyük üzüntüsünü ve acısını her an içlerinde hissetmişlerdir. Bu sebepledir ki Hazreti Peygamber de, Müslim (*Sahih*, III. 1518)' in Câbir'den, Ebû Dâvûd (*Sünen*, II. 11)'un Enes İbn Mâlik'ten rivayetlerine göre, şöyle buyurmuştur: "Medine'de terkettiğiniz öyle kimseler vardır ki, onlar da sizin yürüdüğünüz yollarda yürümemiş, infak ettiğiniz mallardan infak etmemiş ve katettiğiniz vadileri katetmemiş olsunlar.". Ashab: "Ya Resulallah! Onlar Medine'de oldukları halde nasıl bizimle birlikte olurlar?" diye sorunca, Resulullah (sas.): "Özürleri onları hapsetti." buyurmuştur. Buhârî'nin *Sahih*'inde birinci sırayı alan *"Ameller niyetlere göre değerlendirilir."* mealindeki hadis de bunu teyit eder. Özürleri sebebiyle sefere çıkamamanın üzüntüsünü içlerinde hisseden bu sahabilerin gerçek niyetleri, Hazreti Peygamber'in yanında sefere çıkmak olunca, sefere çıkmış gibi bu niyetlerinin sevapını kazanmış olacaklarından şüphe etmek için hiçbir sebep yoktur.

وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنْفِرُوا كَآفَّةً فَلَوْلَا نَفَرَ مِنْ كُلِّ فِرْقَةٍ مِنْهُمْ طَآئِفَةٌ لِيَتَفَقَّهُوا فِي الدِّينِ وَلِيُنْذِرُوا
قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُوا إِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ ﴿١٢٢﴾

[122] Müminlerin toptan savaşa çıkmaları da olacak şey değildir. Her topluluktan bir grup, dinde derinleşmek ve kavimleri (savaştan) döndüklerinde onları uyarmak için, böylece onlar da (Allah'ın yasaklarından) sakınırlar diye savaşa çıkmasalar olmaz mı?

Ayet-i kerimenin cihad ahkâmı ile ilgili çok önemli bir hususa açıklık getirmek için nazil olduğuna hiç şüphe yoktur. Nitekim cihadla ilgili çeşitli ahkâmı ihtiva eden Tevbe suresinin pek çok yerinde, istisnasız bütün Müslümanların mallarıyla ve canlarıyla Allah yolunda savaşa davet olundukları, hiçbir özrü bulunmaksızın savaştan kaçanların da, en şiddetli azap ile tehdit edildikleri görülür. Mesela 41 ve 42. ayetlerde genç, ihtiyar, bütün Müslümanların savaşa çıkmaları emredilmiş, savaştan kaçanların nasıl bahaneler uydurup savaşa katılmadıkları belirtildikten sonra, bunların, böylece kendilerini nasıl helake sürükledikleri zikredilmiştir. Allah Teâlâ, bu ayetlerinde şöyle buyurmuştur: *"(Ey müminler! Genç ihtiyar) hafif ağır, hep birden savaşa çıkın; mallarınızla ve canlarınızla Allah yolunda cihad edin. Eğer bilirseniz, bu, sizin için daha hayırlıdır. Eğer (davet olundukları şey) yakın bir menfaat ve vasat bir sefer olsaydı, sana uyarlardı. Fakat meşakkatli yol onlara uzak geldi. Bununla beraber, yine de Allah'a yemin edecekler ve "Eğer gücümüz yetseydi, sizinle birlikte (savaşa) çıkardık." diyeceklerdir. Böylece onlar, kendilerini helake sürüklemişlerdir. Halbuki Allah bilmektedir ki onlar, (yeminlerine rağmen) yalancıdırlar."*.

Allah Teâlâ bunları takip eden ayetinde, birtakım mazeretlere sığınarak savaştan kaçan, mazeretlerini teyit için de yemine başvuran bu insanların, yeminlerinin de yalan olduğunu açıkladıktan sonra, yine bu çeşit mazeretlerle Hazreti Peygamber'e başvurarak savaşa katılmamak için izin alanlar hakkında, Peygamber'ini, onlara izin vermesi sebebiyle azarlamış ve *"Allah seni affetsin; doğru söyleyenler sence belli olmadan ve yalancıları bilmeden onlara niçin izin verdin?"* buyurmuştur.

Allah Teâlâ'nın, cihadı müminler üzerine zorunlu kıldığı başka bir ayet de, biraz önce üzerinde durduğumuz 120. ayettir. Bu ayetinde Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Gerek Medine halkı için gerekse çevrelerindeki bedeviler için, (savaşta) Allah'ın Peygamber'inden geri kalmaları ve kendi canlarını onunkine tercih edip üstün tutmaları olacak şey değildir..."*.

Allah Teâlâ'nın, yukarıda birkaç örneğini zikrettiğimiz ayetlerinde müminlere Allah yolunda cihadı emretmesi ve onları cihada teşvik ve terğib etmek için büyük mükafatlar vaadetmesi, buna karşılık cihaddan kaçanları da en şiddetli azap ile tehdit etmesi, özür sahipleri dışında, genç ihtiyar, bütün Müslümanlara cihadın farz kılındığına delalet eder. Tıpkı yine Allah Teâlâ'nın emirleriyle farz kılınan namaz ve oruç ibadetlerinde olduğu gibi, vakti zamanı gelip de düşmanla savaşmanın zorunlu olduğu anlaşılınca, her Müslüman, savaş davetine uymak ve orduya katılmak zorundadır. Kısacası bu, onun üzerine farzdır.

Ancak, savaşın yabancı bir ülkede cereyan ettiği, eli silah tutan genç ve ihtiyar bütün erkeklerin üzerlerine farz olan cihad görevini ifa etmek için orduya katıldıkları ve bu ordunun da bütün ağırlığı ile o ülkeye sefere çıktığı düşünülecek olursa, kendi ülkelerinde kadın ve çocuklarla kötürümlerden başka hiç kimsenin kalmadığı anlaşılır ki bu da, savaşın devam ettiği sürece o ülkenin sahipsiz kalması neticesini doğurur. İşte Allah Teâlâ, böyle bir mahzuru ortadan kaldırmak ve ordusu savaşa çıkmış ülkenin çeşitli sorunlarıyla ilgilenecek sorumlu kişilerin ülkede kalmalarını sağlamak için, savaşın bütün Müslümanlara farz olmadığına bu ayetiyle açıklık getirmiştir. Nitekim icma ile de sabit olmuştur ki cihad farz değil, fakat farz-ı kifayedir. İşte bu manada Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

> 122 Müminlerin toptan savaşa çıkmaları da olacak şey değildir. Her topluluktan bir grup, dinde derinleşmek ve kavimleri (savaştan) döndüklerinde onları uyarmak için, böylece onlar da (Allah'ın yasaklarından) sakınırlar diye savaşa çıkmasalar olmaz mı?

122 Ayet-i kerime, biraz önce de zikrettiğimiz *"(Ey müminler! Genç ihtiyar), hafif ağır, hep birden savaşa çıkın..."* mealinde gelen ve zahiri, cihadın bütün Müslümanlara farz olduğuna delalet eden 41. ayetin beyanıdır. Buna göre cihad, farz-ı ayn değil, fakat farz-ı kifayedir. Yani Müslümanların bir kısmı silahlanıp düşmana karşı savaşa çıktığı zaman, bu görev diğer Müslümanların üzerinden sakıt olur; yani onlara farz olmaktan çıkar.

Müslümanların bir kısmı savaş alanında düşmanla savaşırken, geride kalan bir kısmının da, ülkenin idari işleriyle ilgilenmesi, kanunları hâkim kılarak halkın çeşitli ihtiyaçlarını karşılayacak tedbirleri alması, dinî ve ilmî faaliyetleri sürdürerek ordunun sefer dönüşü, fertleri, helal ve haram konusunda uyarması ve her yönden onları bilgilendirmesi başlıca görevlerinden sayılır.

Ayet-i kerimede, savaşa katılmayıp geride kalanların, özellikle savaştan dönenleri uyarmak için dinde tefekkuh etmeleri emredilmiştir ki, dinde derinleşmek, helal ve haram yönünden şeriat ahkâmını iyi bir şekilde öğrenmek manasına gelen tefekkuh, ancak ilimle gerçekleştirilebilecek bir dereceye delalet eder. Bu sebepledir ki Kur'an-ı Kerim'in müteaddit ayetlerinde ilim sahipleri methedilirken, Hazreti Peygamber de bir-

çok hadisinde kadın erkek bütün Müslümanları ilim tahsiline teşvik etmiş, İbn Mâce (*Sünen*, I. 98-99) tarafından nakledilen bir hadisinde "İlim talebi her Müslümana farzdır." buyurmuştur. Kur'an-ı Kerim'de ilmi ve ulemayı metheden ayetlerden bazısı şöyledir:

"Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu"? (Zumer suresi, 9). *"Allah'tan, ancak kullarından âlim olanlar korkar."*. (Fâtır suresi, 28). *"Biz bu misalleri insanlar için veriyoruz. Onları da ancak ilim sahibi olanlar anlayabilir."*. (Ankebût suresi, 43). *"Bir kalabalığın cehenneme her atılışında, oranın bekçileri onlara "Size bir uyarıcı gelmedi mi?" diye sorarlar. Onlar da derler ki: "Evet; bize bir uyarıcı gelmişti. Fakat biz onu yalanladık ve Allah hiçbir şey indirmedi. Siz ancak bir sapıklık içindesiniz, dedik."*. *Ve yine derler ki: "Eğer dinleseydik, yahut akıl etseydik cehennem ehlinden olmazdık."*.

Tefakkuhun veya dinde derinleşmenin ancak ilim sayesinde mümkün olabileceği anlaşılınca, savaşa katılmayıp geride kalan müminlerin, ilim tahsiline önem verip dinin esaslarını öğrenmeyi ve hem halkı hem de savaştan geri dönenleri uyarmayı başlıca görev edinmeleri gerekir. Ancak bu görevin ifası sayesindedir ki ülke insanları, Allah'ın emir ve nehiylerinin, helal ve haramlarının ne olduğunu bilebilirler ve yaşayışlarını bunlarla belirlenen hudutlar içinde sürdürmeye dikkat sarfederler. Aksi halde, din ortadan kalkar ve insanlar, Allah'ın emir ve nehiylerinin, helal ve haramlarının ne olduğunu bilmeden, geçmiş devirlerde helak olmuş ülke insanlarının yaşadığı yolda hayatlarını sürdürmeye çalışırlar. Oysa Kur'an-ı Kerim, Allah'ın bu gibi insanlar hakkında getirdiği düşündürücü hükümler ve tatbik sahasına çıkardığı ibret verici sahnelerle doludur. Eğer insanlar bu hükümleri düşünmez ve geçmiş kavimlerin akibetlerinden ibret almazlarsa, son andaki pişmanlıklarının kendilerine ne faydası olur?!

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قَاتِلُوا الَّذِينَ يَلُونَكُمْ مِنَ الْكُفَّارِ وَلْيَجِدُوا فِيكُمْ غِلْظَةً وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ ﴿١٢٣﴾

[123] Ey iman edenler! Kafirlerden size yakın bulunanlarla savaşın ki sizde, kendilerine karşı bir sertlik bulsunlar. Bilin ki Allah, sakınanlarla beraberdir.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde ve özellikle 36. ayette, *"Müşriklerin sizinle topluca savaştıkları gibi siz de onlarla topluca savaşın."* buyurarak müminlere topluca savaş emrini verdikten sonra, bu ayetinde onları savaş taktiği ile ilgili en uygun ve en doğru yola irşat etmiş ve önce kendilerine en yakın olan düşmandan başlamak üzere savaşı, derece derece daha uzaktakilere intikal ettirmelerini emretmiştir. Filhakika Hazreti Peygamber de, seferlerinde bu taktik üzere hareket ederek, önce Mekke'de müşrik kavmi ile ve diğer Araplarla savaşmış, sonra savaşı Şam'da Bizanslılara intikal ettirmiş, daha sonra da ashabı Irak'a girmiştir.

Şuarâ suresinin *"(Ey Muhammed!) Önce en yakın akrabanı uyar."* mealindeki 214. ve En'âm suresinin *"İşte bu da, Mekke ve havalisindekileri uyarman için, kendinden önceki kitapları doğrulayan bizim indirdiğimiz mübarek bir kitaptır."* mealindeki 92. ayetleri gözönünde bulundurulursa, İslami davetin de bu yolda başlayıp geliştiği ve hudutlarını Arap Yarımadası'nda genişlettiği görülür. Daha sonraları, Tevbe suresinin *"Kendilerine kitap verilenlerden Allah'a ve Ahiret gününe iman etmeyenlerle, Allah'ın ve Resulünün haram saydığını haram saymayanlarla ve hak dini din edinmeyenlerle, boyun eğip kendi elleriyle cizye vermedikçe savaşın."* mealindeki 29. ayetiyle de işaret edildiği gibi, Arap Yarımadası'nın hudutlarını da aşarak Ehl-i Kitap arasında yayılmaya başlamış, son-

ra da En'âm suresinin "... *(Ey Muhammed!) De ki: Benimle sizin aranızdaki yegâne şahit Allah'tır. Bu Kur'an, sizi ve ulaştığı kimseleri, kendisiyle uyarmam için bana vahyolunmuştur...*" meâlindeki 19 uncu ayetinden anlaşıldığı üzere, Kur'an'ın ulaştığı her yerde yayılmıştır. İşte bu manada Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[123] Ey iman edenler! Kafirlerden size yakın bulunanlarla savaşın ki sizde kendilerine karşı bir sertlik bulsunlar. Bilin ki Allah, sakınanlarla beraberdir.

123 Ey iman edenler! Önce, ülkeleri sizin ülkenize daha yakın olan ve size komşu bulunan kafirlerle savaşın. Çünkü size olan yakınlıkları, onların, uzakta olan kafirlerden daha önce irşat edilip İslam'a davet olunmalarını gerektirir. Bunda, hem irşada muhatab olan kafirler yönünden hem de onları irşat ile İslam'a davet eden Müslümanlar yönünden büyük faydalar vardır. Size olan yakınlıklarının onlar yönünden faydaları, uzakta oturan kafirlere nisbetle, gerek sizin hakkınızda ve gerekse bağlı bulunduğunuz din hakkında daha sağlıklı ve daha geniş bilgi sahibi olmaları ve İslami davet karşısında daha yumuşak bir davranış içinde bulunmalarıdır. Yakın olanlarla savaşmanın size sağladığı faydalar ise çok daha geniş ve çok daha büyüktür. Bu faydaların birincisi ve en büyüğü, savaş için giriştiğiniz yolculuğun daha kısa sürmesi ve yorgunluğun da daha az olmasıdır ki bu da, ordunun ve savaş aletlerinin savaş alanına daha iktisatlı ve daha güvenli bir yoldan ulaşmasını sağlar. Birbirine yakın düşman ülkelerinin bu tertip üzere fethedilmesi ise daha uzakta bulunan küfür diyarına aynı kolaylık ve aynı rahatlık içinde ulaşılması neticesini doğurur.

Müslümanların cihad için çıktıkları seferlerde, ayet-i kerimenin irşat ettiği bu tertip üzere hareket ettiklerine şüphe yoktur. Bu tertibe göre, önce Medine civarında bulunan Yahudilerle, sonra Arap Yarımadası'nda yaşayan müşriklerle, daha sonra da Medine'nin şimalindeki Hıristiyan Bizanslılarla savaşmaları gerekiyordu. Filhakika onlar da bu tertibe riayet etmişler, önce Mekke'yi fethedip buradaki müşrikleri ortadan kaldırmışlar, sonra Medine civarındaki Kurayza, Nadir ve Hayber Yahudilerinin işlerini bitirmişler, daha sonra da Şam istikametine yönelmişlerdir. Bilindiği gibi Medine ile Şam arasındaki Tebük'e yapılan sefer, 9. hicri senede vuku bulmuştur ki bu, Hazreti Peygamber'in son seferlerinden biri sayılır; çünkü Hazreti Peygamber, 10. hicri senede Veda Haccı ile meşgul olmuş, bu Haccı ifa ettikten kısa bir süre sonra da vefat etmiştir.

Allah Teâlâ ayet-i kerime ile savaş sırasında müminlerin kafirlere karşı çok sert ve katı olmalarını da emretmiştir. Bunun, onlar üzerinde sindirici ve kötülük yapmalarını önleyici bir tesir icra edeceğine şüphe yoktur. Nitekim yine bu surenin 73. ve Tahrîm suresinin 9. ayetlerinde de aynı emrin açık bir şekilde yer aldığı görülür. Bu ayetinde Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Ey Peygamber! Kafirlerle ve münafıklarla savaş; onlara karşı sert davran..."*

Kafirlerle savaşırken şunu da iyice bilin ki Allah, kendisinden sakınıp emirlerine titizlikle riayet edenlerin yanındadır ve onların yardımcısıdır. Gerçek böyle olunca, düşman karşısında hiçbir korkuya kapılmadan ve Allah'a olan güveninizi hiç yitirmeden, zafer sizin oluncaya kadar dövüşün.

وَإِذَا مَا أُنزِلَتْ سُورَةٌ فَمِنْهُم مَّن يَقُولُ أَيُّكُمْ زَادَتْهُ هَٰذِهِ إِيمَانًا ۚ فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا فَزَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَهُمْ
يَسْتَبْشِرُونَ ﴿١٢٤﴾ وَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٌ فَزَادَتْهُمْ رِجْسًا إِلَىٰ رِجْسِهِمْ وَمَاتُوا وَهُمْ كَافِرُونَ ﴿١٢٥﴾
أَوَلَا يَرَوْنَ أَنَّهُمْ يُفْتَنُونَ فِي كُلِّ عَامٍ مَّرَّةً أَوْ مَرَّتَيْنِ ثُمَّ لَا يَتُوبُونَ وَلَا هُمْ يَذَّكَّرُونَ ﴿١٢٦﴾ وَإِذَا مَا
أُنزِلَتْ سُورَةٌ نَّظَرَ بَعْضُهُمْ إِلَىٰ بَعْضٍ هَلْ يَرَاكُم مِّنْ أَحَدٍ ثُمَّ انصَرَفُوا ۚ صَرَفَ اللَّهُ قُلُوبَهُم بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَّا
يَفْقَهُونَ ﴿١٢٧﴾

124 Bir sure indirildiği zaman, o münafıklar arasında, "Bu sure hanginizin imanını artırdı?" diyenler vardır. İşte o iman edenler var ya, onların imanlarını artırmıştır. Ve bunu, biribirlerine müjdelerler.

125 Halbuki kalplerinde bir hastalık bulunanlar ise, onların pisliklerine bir pislik daha katmış ve kafir olarak ölmüşlerdir.

126 Onlar görmüyorlar mı ki her sene bir yahut iki defa sınanıyorlar da, yine de tövbe etmiyorlar ve ibret almıyorlar.

127 Bir sure indirildiği zaman, biribirlerine bakarlar; "Sizi birisi görüyor mu?" derler; sonra da çekip giderler. Bunlar, anlamayan bir güruh olmaları dolayısıyla, Allah, onların kalplerini imandan döndürmüştür.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, münafıkların sıfatlarını, Tebük Gazvesi'nden kaçmak için ileri sürdükleri çeşitli bahaneleri, kalplerinde taşıdıkları sapık inançları ve çirkin davranışları zikrettikten sonra, bu ayetlerinde, onların davranışlarının başka bir çeşidini belki de öncekilerden daha tehlikeli olanını açıklamıştır ki bu da, onların Kur'an ayetleriyle alay etmeleri ve Kur'an okunduğu zaman onu dinlemekten kaçınmalarıdır. Zira onların çirkin sıfatlarını ve rezilliklerini açıklayan ayetleri muhtevi bir sure nazil olduğu zaman, onu işitmekten büyük rahatsızlık duyuyolar ve onu dinlememek için de yegane çareyi kaçmakta buluyorlardı. Eğer nazil olan surede, kendileriyle ilgili herhangi bir bahis yoksa, o zaman da sureyi alaya alıyorlar ve ortaya attıkları alaylı sözlerden sonra da gülerek kendilerini eğlendiriyorlardı. İşte Bu konuda Allah Teâlâ buyurmuştur ki:

124 Bir sure indirildiği zaman, o münafıklar arasında, "Bu sure hanginizin imanını artırdı?" diyenler vardır. İşte o iman edenler var ya onların imanlarını artırmıştır. Ve bunu biribirlerine müjdelerler.

125 Halbuki kalplerinde bir hastalık bulunanlar ise, onların pisliklerine bir pislik daha katmış ve kafir olarak ölmüşlerdir.

124 Kur'an-ı Kerim'den herhangi bir sure nazil olup da münafıklara ulaştığı zaman, içlerinden bazısı diğer bazılarına, "Bu sure, içinizden hanginizin imanını artırdı da, onun Allah katından geldiğine ve Muhammed'in Allah'ın Peygamber'i olduğuna iman etti?" diyerek Kur'an'a olan inançsızlığını açıkça ortaya koyar. Oysa bilinen bir gerçektir ki, sahih iman, Allah'ın, Peygamber'i Hazreti Muhammed (sas.) vasıtasıyla bildirdiği kesin olarak belli olan her şeye tereddütsüz inanmak, bunların doğru olduğunu tasdik ve itiraf etmektir.

Bu mana içerisinde hem Allah'ın varlığına ve birliğine hem Allah'ın vahyini Peygamber'ine getiren meleğe, hem bu melek vasıtasıyla Peygamber'e getirilmiş olan Kur'an'a ve hem de Kur'an'ın haber verdiği her şeye şüpheye düşmeden inanmak vardır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'in muhtelif surelerinde iman esaslarını açıklayan çeşitli ayetler yer almıştır. Mesela Nisa suresinin 136. ayetinde şöyle buyurulmuştur: *"Ey iman edenler! Allah'a, Peygamber'ine, Peygamber'ine indirdiği Kitab'a ve daha önce indirdiği kitaba iman edin. Kim Allah'ı, meleklerini, kitaplarını, Peygamberler'ini ve Ahiret gününü inkâr ederse, son derece büyük bir sapıklığa düşmüş olur."*. Bakara suresinin 285. ayetinde de aynı esasların zikredildiği görülür: *"Rabbinden kendisine indirilene Peygamber de iman etmiştir, müminler de; hepsi de Allah'a, meleklerine, kitaplarına ve Peygamberler'ine iman etmiş ve şöyle demişlerdir: Allah'ın Peygamberler'inden hiçbirini diğerinden ayırt etmeyiz. İşittik ve itaat ettik. Rabbimiz, bağışlamanı dileriz; dönüş sanadır."*.

Müslümanların *amentü* adı altında formülleştirip *amentü billahi, ve melaiketihi, ve kutubihi, ve rusulihi, ve'l-yevmi'l-âhıri, ve bi'l-kaderi hayrihi ve şerrihi minallahi Teala (Allah'a, meleklerine, kitaplarına, Peygamberler'ine, Ahiret gününe, kadere ve onun hayır ve şerrinin Allah'tan olduğuna iman ettim)* kelimeleriyle tekrar takrar okudukları iman esasları, bir Müslümanın hiç tereddüt etmeden iman etmek zorunda olduğu temel prensiplerdir. İman, hiç şüphesiz, ameli gerektirir. Başka bir ifade ile, Allah'a iman ettiğini söyleyen bir Müslüman, O'nun yapılmasını emrettiği fiilleri işlemesi, nehyettiği fiillerden de sakınması gerekir. Eğer iman ettiğini söyleyip de, Allah'ın emir ve nehiylerini umursamazsa, imanının sahih bir iman olmadığına hükmedilir. İşte bu sebepledir ki, İslam ulemasının çoğunluğu, imanın amel ile arttığını söylemişlerdir. Sahabe ve Tabiun'un ileri gelen âlimleri, Şâfiî, Ahmed İbn Hanbel ve Mâlik ibn Enes gibi mezhep imamları ve bütün hadisçiler bu görüşe sahiptirler. Yalnız İmam Mâlik, imanda artışı kabul ettiği halde, şüpheye dönüşmüş olacağı düşüncesiyle eksilmeyi kabul etmemiştir. Bunlara göre iman, kavil ve amelden meydana gelir. Kelime-i şehadeti söyleyen, sonra da Allah'ın emrettiği bütün ibadetleri yapan, haram kıldığı şeylerden de titizlikle kaçınan kimse, imanın en yüksek mertebesindedir. Böyle kimseler, imanın tadını aldıkça kendilerini Allah'a daha yakın hissederler; imanları giderek artar ve kemal mertebesine ulaşır. Allah'ın emir ve yasaklarını umursamayan ve üzerine farz olan ibadetleri yapmayan kimselerde ise, iman eksilmiştir. İmanı eksilmiş olan kimse, her ne kadar kafir sayılmazsa da, Allah'ın affına mazhar olmadıkça imanı onu cehennem azabından kurtarmaz.

İmanda artma ve eksilmeyi kabul eden imamlar, Kur'an-ı Kerim'den bazı ayetleri delil olarak ileri sürmüşlerdir ki bunlardan birisi, halen üzerinde durduğumuz münafıkların *"Bu sure hanginizin imanını artırdı?"* sorusu ile bu soruya cevap olarak zikredilen *"İşte o iman edenler var ya, onların imanlarını artırmıştır."* sözünü muhtevi ayet-i kerimedir. Fetih suresinin *"İmanlarına iman katmak için, müminlerin kalplerine huzur veren Allah'tır."* mealindeki 4. ve Enfâl suresinin *"Müminler o kimselerdir ki, (yanlarında) Allah anıldığı zaman, yürekleri ürperir; kendilerine O'nun ayetleri okunduğu zaman da, imanları artar ve yalnız Allah'a dayanıp güvenirler."* mealindeki 2. ayeti de, keza imanın artışına delalet eden ayetlerdendir.

İşte bu manada Allah Teâlâ, münafıkların birbirlerine yönelttikleri *"Bu sure hanginizin imanını artırdı?"* sorusuna cevap verir ve şöyle buyurur: Aslında, münafıkların biribirlerine yönelttikleri bu soru, içlerini dolduran şüphenin, küfrün ve nifakın tezahüründen başka bir şey değildir. Kalbinde Allah'a, Peygamber'ine ve bu Peygamber'e indirilen Kur'an'a imanı olan bir kimse, Kur'an'dan bir sure nazil olduğu zaman, o sureyi ve dolayısıyla Kur'an'ı inkâra delalet eden bir ifade ile "Bu sure kimin imanını artırdı ki?"

demez. Çünkü iman sahibi kimse bilir ki, o sure ve o sureyi içine alan Kur'an, insanlar için bir nur ve hidayet kaynağıdır. Kur'an'dan bir sure indiği zaman, müminlerin gönülleri ferahlanır; o sure, onların nefislerini tezkiye eder ve onlara dünya ve Ahiret saadetini müjdeler. Kısacası sure, işte o müminlerin imanlarını artırır.

125 Fakat içleri şüphe, küfür ve nifak dolu kimseler ise, o surenin inişi ile ferah bulmazlar; aksine o sure, kalplerindeki şüpheyi, küfrü ve nifakı daha da artırır; yürekleri daralır ve sıkıntıdan adeta patlayacak duruma gelirler. İşte bu manada Allah Teâlâ İsra suresinin 82. ayetinde şöyle buyurmuştur: *"Biz Kur'an'dan, müminler için şifa ve rahmet olan ayetler indiriyoruz. O, zalimlerin ise, hüsranını artırır."*. Fussilet suresinin 44. ayetinde de aynı manayı görmek mümkündür: *"...Bu Kur'an, iman edenler için bir hidayet ve bir şifadır. İman etmeyenlerin kulaklarında bir ağırlık vardır. Kur'an, onlara karşı bir körlüktür. Sanki onlara uzak bir yerden sesleniyor."*.

Kur'an hakkında az da olsa kalplerinde şüpheye yer veren kimseler, kendilerini hiçbir zaman onun tesirinden kurtaramazlar; zaman içerisinde o şüphe onları nifaka sürükler ve bu nifakla küfürlerini kalplerinde gizleyip iman izhar ederler. Başka bir ifade ile mümin olduklarını söyleseler bile kalpleri küfürle doludur. İşte bu halde iken, nerede bir Kur'an ayetinin okunduğunu işitseler, bu ayet onların kin ve gayızlarını artırdığı gibi, küfürlerini de artırır. Neticede giderek artan bu küfür, kalplerinde o derece katılaşır ki ölünceye kadar onun çözülmesi artık mümkün değildir; işte o zaman Müslümanlar arasında yaşayan ve sadece sorulduğu zaman kendilerinin de Müslüman olduğunu söyleyen bu münafıklar, kalplerini dolduran küfürle ölürler ve cehennemi de boylarlar.

[126] Onlar görmüyorlar mı ki her sene, bir yahut iki defa sınanıyorlar da yine de tövbe etmiyorlar ve ibret almıyorlar.

[127] Bir sure indirildiği zaman, birbirlerine bakarlar; "Sizi birisi görüyor mu?" derler; sonra da çekip giderler. Bunlar, anlamayan bir güruh olmaları dolayısıyla Allah, onların kalplerini imandan döndürmüştür.

126 Allah Teâlâ, münafıkların kafir olarak öleceklerini beyan ettikten sonra, onların dünyada yaşadıkları sürece her sene bir yahut iki defa dünyevi azaba uğratıldıklarını haber vermiş ve şöyle buyurmuştur: Şu münafıklar, her sene bir yahut iki defa, cihad, kıtlık ve hastalık gibi insana daima Allah'ı hatırlatan ve küfrü terkederek imana yönelmesini sağlayan çeşitli sınama şekillerinden biri ile sınandıklarının hiç farkında değiller midir ki, bunlar, yine de bu sınavdan hiç ibret almıyorlar ve küfürlerinden tövbe etmeye yanaşmıyorlar? Oysa bunların, bu sınavı görüp geçirdikten sonra hak ile batılı, iman ile küfrü birbirinden ayırt edip imana yönelmeleri gerekmez mi idi?

127 Fakat görülüyor ki onlar dünyada başlarına gelenlerden ibret almasını bilmemişler ve küfrü terkedip imana yönelmemişlerdir. Nitekim Hazreti Peygamber'in yanında otururken, Kur'an'dan bir surenin indiğini görünce, oradan kaçıp kurtulmak ve Kur'an dinlememek için birbirlerine bakıp gözleriyle işaretleşirler, sonra da "Sizin çıkışınızı birisi görüyor mu?" diyerek Hazreti Peygamber'e ve yanındaki müminlere hissettirmeden oradan kaçarlar. Neden onlar bunu yapıyorlar ve haktan yüz çevirip batıla doğru süratle kaçıyorlar? Belli ki Allah onların kalplerini haktan ve imandan, hayırdan ve nurdan döndürmüş, batıla ve küfre yöneltmiştir. Çünkü onlar, Allah'ın ayetlerini duymuyorlar, duysalar bile kulak verip anlamıyorlar. Kısacası onları anlamak istemiyorlar. Onlar bu davranış içinde olunca, Allah da onların kalplerini imandan döndürmüş ve kendi küfürleriyle başbaşa bırakmıştır.

لَقَدْ جَآءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُم بِالْمُؤْمِنِينَ رَءُوفٌ رَّحِيمٌ ﴿١٢٨﴾ فَإِن
تَوَلَّوْا فَقُلْ حَسْبِيَ اللَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ ﴿١٢٩﴾

[128] (Ey müminler!) Size, kendi içinizden, sıkıntıya uğramanız kendisine ağır gelen, size düşkün, müminlere karşı müşfik, merhametli bir Peygamber gönderilmiştir.

[129] Bununla beraber (ey Muhammed! Senden ve senin getirdiklerinden yine de) yüz çevirirlerse, de ki: "Allah bana yeter. O'ndan başka İlah yoktur. O'na güvenip dayandım. O, büyük Arş'ın Rabbidir.".

Allah Teâlâ, Peygamber'ine, ancak muvaffakiyet ve keremini nasip ettiği müminlerin dışındakilere tahammülü gerçekten güç ve ağır gelecek olan mükellefiyetleri muhtevi surenin tebliğini emrettikten sonra, bu mükellefiyetleri kolaylaştıracak hususları da beyan eden iki ayet-i kerime ile Tevbe suresine son vermiştir. Bu kolaylaştırıcı hususlardan biri, insanları irşat ile hak yola iletmek için onlara gönderilen Peygamber'in, yine kendi içlerinden kendileri gibi bir insanın olmasıdır. Binaenaleyh onun gerçekleştireceği her çeşit şeref ve izzet, yine insanlara ait olduğu gibi, insanların uğrayacakları her çeşit zararın üzüntüsü ve sıkıntısı da o Peygamber'e dönecektir. Kısacası o, insanların dertlerini dert edinen, onların sevinçleriyle neşelenen, müminlere karşı son derece müşfik bir Peygamber'dir. O, tıpkı hazık bir doktor gibidir; insanlara çok acı ve ağır olan ilaçlarla gelir, fakat onlara şifa ve hayır verir.

Filhakika Allah Teâlâ, Tevbe suresine, Allah'ın ve Resulünün müşriklerden beraetini ilan ile başladıktan ve yer yer münafıkların hallerini açıkladıktan sonra, Araplara hitap ederek onlara ihsan ettiği sayısız nimetleri ve özellikle kendi içlerinden çıkardığı Kureyşli bir Peygamber'i ve onun üstün vasıflarını zikrederek, Rabbinden aldığı vahiyleri tebliğ ile onları nasıl hakka ve hayra davet ettiğini ve nasıl onların çektiği meşakkatler karşısında onun sıkıntıya düştüğünü açıklamıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[128] (Ey müminler!) Size, kendi içinizden, sıkıntıya uğramanız kendisine ağır gelen, size düşkün, müminlere karşı müşfik, merhametli bir Peygamber gönderilmiştir.

[129] Bununla beraber (ey Muhammed! Senden ve senin getirdiklerinden yine de) yüz çevirirlerse, de ki: "Allah bana yeter. O'ndan başka İlah yoktur. O'na güvenip dayandım. O, büyük Arş'ın Rabbidir.".

128 Allah, müminlere kendi içlerinden, yine kendileri gibi insan olan bir Peygamber göndermekle onlara büyük ihsanda bulunmuştur. Bu manayı Cuma suresinin 2. ayetinde daha geniş bir ifade ile görmek mümkündür. Bu ayetinde Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Ümmi Araplar içinde, kendilerinden olan ve onlara Allah'ın ayetlerini okuyan, onları temizleyen ve onlara kitap ve hikmeti öğreten bir Resul gönderen O'dur. Halbuki önceden bu Araplar, apaçık bir sapıklık içinde bulunuyorlardı."*. Keza Âl-i İmran suresinin 164. ayeti de aynı manada gelmiştir: *"Allah, kendilerine, içlerinden, ayetlerini onlara okuyan, onları (maddi ve manevi pisliklerden) temizleyen ve onlara kitap ve hikmeti öğreten bir Peygamber göndermekle, müminlere şüphesiz büyük lütufta bulunmuştur. Oysa önceden onlar, apaçık bir sapıklık içinde bulunuyorlardı."*.

Allah Teâlâ, müminlere hudutsuz lütfunun bir tezahürü olarak gönderdiği bu Peygamber'ini,

ayet-i kerimede beş sıfatla tavsif etmiştir. Bu sıfatlar sırasıyla şunlardır:

1) "O, sizin içiniziden, veya kendinizden bir Peygamber'dir." buyurmuştur ki, bu, bazı müfessirlere göre "O da sizin gibi bir insandır." manasına gelir. Nitekim bu manada Kehf suresinin 110. ayetinde şöyle buyurulmuştur: *"(Ey Muhammed!) De ki: Ben de sizin gibi bir insanım. İlahınızın tek bir İlah olduğu bana vahyediliyor. Her kim Rabbine kavuşmayı umuyorsa, iyi amel işlesin ve Rabbine ibadette hiç kimseyi ortak koşmasın."*. Bu, aynı zamanda, gönderilen Peygamber'in melek cinsinden olmadığının da beyanıdır. Nitekim En'âm suresinin 9. ayetinde bu hususa da işaret edilmiş ve *"Eğer Peygamber'i, biz bir melek yapsaydık, yine de onu bir adam suretinde getirirdik ve onları, düştükleri şüpheye yine düşürürdük."* buyurulmuştur ki, eğer o Peygamber bir melek olsaydı, nasıl bir güçlük ortaya çıkardı, bunu tahmin etmek elbette güç değildir. Diğer bazı müfessirler ise, ayet-i kerimedeki ibareyi "O da sizin gibi bir Araptır." manasında yorumlamışlar ve biraz önce zikrettiğimiz Âl-i İmran suresinin 164. ayetini bunun delili olarak zikretmişlerdir.

2) Peygamber'in tavsif olunduğu ikinci sıfat, müminlerin maruz kaldıkları sıkıntının kendisine çok ağır gelmesidir. Filhakika insanın dünya ve Ahiret'te başına gelecek öyle büyük sıkıntılar olabilir ki, onun, bu sıkıntının altından kalkabilmesi hiçbir surette mümkün olmaz. Bu sıkıntıların en büyüğü de, hiç şüphesiz onun dünyada işlediği kötü ve çirkin amellerinin Ahiret'te başına getireceği İlahî cezalardır. İşte Peygamber, insanın dünyada ve Ahiret'te maruz kalacağı bu çeşit sıkıntılar sebebiyle büyük üzüntü duyar; zaten kendisi de insanın üzerinden bu çeşit sıkıntıları kaldırmak için gönderilmemiş midir?

3) Peygamber'in tavsif olunduğu üçüncü sıfat, müminlere çok düşkün, dünya ve Ahiret hayırlarını onlara ulaştırmak hususunda da son derece hırslı olmasıdır.

4-5) Peygamber'in tavsif olunduğu dördüncü ve beşinci sıfatlar da, müminlere karşı son derece müşfik ve merhametli olmasıdır. Ayet-i kerimede *Rauf* ve *Rahim* olarak zikredilen bu sıfatlar, Allah Teâlâ'nın isimlerindendir ve İbn Abbas'tan nakledildiğine göre bu konuda o şöyle demiştir: "Allah Teâlâ, Peygamber'ini, kendine ait olan bu iki isimle isimlendirmiştir.".

İşte Hazreti Peygamber, müminlere bu sıfatlarla gönderilmiş ve bütün gayesi, onları dünya ve Ahiret saadetine kavuşturmak ve cennetin hudutsuz nimetleri içinde onlara ebedi bir hayat sağlamak olmuştur.

129 Bununla beraber, ey Muhammed, Müslümanlar arasında yaşayıp da nifakı veya küfrü içlerinde gizleyen münafıklar veya kafirler, senden, senin risaletine iman etmekten ve sana tabi olmaktan yüz çevirecek olurlarsa, de ki: Allah, düşmanlarıma karşı bana yeter. O'ndan başka İlah, O'ndan başka dayanıp güveneceğim bir varlık yoktur. Bu itibarla ben yalnız O'na ibadet eder ve yalnız O'na güvenip dayanırım. O, büyük Arş'ın Rabbidir. O Arş ki, göklerde, yerde ve ikisi arasında bulunan bütün mahlukatın tavanı ve toplayıcısıdır. Yunus suresinin 3. ayetinde de belirtildiği gibi, Allah Teâlâ, gökleri ve yeri altı günde yarattıktan sonra, onların bütün işlerini idare ettiği o Arş üzerine istiva etmiştir.

Ayet-i kerime ile şu husus iyice anlaşılmış olmaktadır ki, eğer insanlar Peygamber'in dine davetinden yüz çevirecek olurlarsa; o, yegane yardımcı olan Allah'a sığınır, gerek dualarında gerekse ibadetlerinde yalnız O'nun yardımını dilerdi. Çünkü Allah, büyük Arş'ın Rabbidir; dolayısıyla bütün insanlar ve bütün mahlukat, bu Arş'ın altında Allah'ın kudretine ve her şeyi kuşatmış olan ilmine mahkumdurlar. O, her şeye kafidir; her şeye vekildir.

YUNUS SURESİ

1. Surenin Adı, Nazil Olduğu Yer ve Zaman

Kur'an-ı Kerim'in onuncu suresi olup 109 ayetten müteşekkildir. Sureye Yunus adının verilmesi, *"Keşke (azabı gördükten sonra) iman eden bir memleket halkı olsaydı da imanı ona fayda sağlasaydı; yalnız Yunus'un kavmi müstesna. Onlar (azabı görüp de) iman edince, dünya hayatında onlardan zillet azabını kaldırmış ve belirli bir süre daha (dünyadan) onları faydalandırmıştık."* mealindeki 98. ayetinde Yunus kavminden söz edilmesi ve bu kavmin, kendilerine azap indirilmeden önce iman etmiş olmaları üzerine dünyevi azaptan kurtulduklarının bildirilmesi dolayısıyladır. Filhakika Yunus, putları kendilerine İlah edinip onlara ibadet eden Ninova halkına Peygamber olarak gönderilmişti. Kendisi de bu şehir halkındandı. Ninova, Asur devletinin merkezi olup yüz binin üzerinde nüfusa sahipti. Bazı rivayetlerden öğrenildiğine göre, 30 yaşlarında iken Peygamber olarak gönderilen Yunus, 33 sene boyunca kavmini hak dine davet etmiş olmasına rağmen, birisi âlim ve hakim, diğeri abid ve zahid iki kişi dışında hiç kimseye söz geçirememiş, onları doğru yola iletememişti. Bu ise, onu son derece üzmüş ve büyük hayal kırıklığına uğratmıştı. Ne var ki kavminin bütün karşı koyuşuna rağmen bir Peygamber'e düşen iş, yılmadan ve sabrını yitirmeden onları hak yola davet etmekti. Onların doğru yolu bulmaları yahut küfürlerinde direnmeleri ise, Allah'ın takdirinde olan bir işti. Ancak Yunus, bunu bilmesine rağmen büyük bir hataya düşmüş ve kavmi karşısındaki başarısızlığını hazmedemeyerek Peygamberlik görevinden adeta kaçarcasına Ninova şehrini terketmiş ve Tarsus'a gitmiştir. Oradan da, hareket etmek üzere olan yükü ağır bir gemiye binerek denize açılmıştır. Ancak çok geçmeden çıkan şiddetli bir fırtına, gemi yükünün hafifletilmesi maksadıyla gemiden bazı kimselerin denize atılması zorunluluğunu getirince, çekilen kur'anın Yusuf'a isabet etmesi üzerine o da denize atılanlardan olmuştur. Denize atılan veya denize düşen bir insanın akibeti, herhangi bir kurtarıcısı olmazsa, normal olarak boğulup gitmek olduğu halde, İlahî takdir onu bir balığın karnına düşürmüş, yahut Yunus, bir balık tarafından yutulmuş ve ileride bir karaya vurup gün ışığına çıkıncaya kadar balığın karnında kalmıştır. Eğer Yunus, Allah'ı çok zikredenlerden olmasaydı, kıyamet gününe kadar balığın karnında kalırdı. Fakat işlediği hatanın büyüklüğünü anlayan ve bağışlanması için Rabbine dua ve niyazda bulunan Yunus, duasının kabul edilmesinden sonra, baygın bir vaziyette balığın karnından çıkarılıp boş bir sahaya bırakılmış, kendisine gelinceye kadar da üzerine gölge yapacak bitkiler yetiştirilerek dış tesirlerden

korunmuştur. Daha sonra da, kavminin hak dine irşat ve daveti ile tekrar görevlendirilmiştir. Bu defa Yunus'un görevinde başarılı olması ve kavminin iman etmesi üzerine, Allah da onları bağışlamış ve dünya nimetlerinden bir süre daha faydalanmaları için yeryüzünde serbest bırakmıştır.

Yunus kıssası, Saffât suresinin 139-148. ayetlerinde zikredilmiş, diğer bazı surelerde de bir veya iki ayet içinde kıssanın bazı bölümlerine işaret edilmiştir. Saffât suresinde şöyle denilmiştir:

"Muhakkak ki Yunus da Peygamberler'dendi. Efendisinden izinsiz dolu bir gemiye binmişti de kuraya katılmış ve kaybedenlerden olmuştu. Kınanacak bir iş yapmış olduğu halde (denize atılmış), bir balık da onu yutmuştu. Eğer Allah'ı tesbih edenlerden olmasaydı, yeniden diriltilecekleri güne kadar balığın karnında kalırdı. Buna rağmen biz onu, hasta olduğu halde boş bir yere çıkarmış, üzerine de (gölgelik olarak) geniş yapraklı bir ağaç bitirmiştik. Sonra da onu, yüz bin, yahut daha fazla insana Peygamber olarak göndermiştik. Onlar iman etmişler, biz de onları bir süreye kadar (dünya hayatından) faydalandırmıştık.".

Enbiya suresinin 87-88. ayetlerinde, balık tarafından yutulmuş olması dolayısıyla Zun-Nun olarak da lakaplanan Yunus'un, kavminin iman etmemeleri dolayısıyla kızarak onları bırakıp gitmesi zikredilmiş, daha sonra hatasını anlayıp bağışlanması için dua etmesi üzerine de, nasıl bağışlandığı ve balığın karnından nasıl kurtarıldığı açıklanmıştır. Bu iki ayetinde Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Zun-Nun'a da yardım etmiştik. Hani kavmine kızıp gitmişti. Zannetmişti ki, biz kendisine güç yetiremeyeceğiz. Bu sebeple karanlıklar içinde şöyle seslenmişti: "Senden başka İlah yoktur. Seni tenzih ederim. Ben muhakkak zalimlerden oldum.". Onun da duasını kabul etmiş ve onu üzüntüden kurtarmıştık. Biz, müminleri işte böyle kurtarırız.".

Kalem suresinin 48. ayetinde ise, son Peygamber Hazreti Muhammed (sas.)'e, Yunus'un kavmi karşısındaki sabırsızlığından ve kızgınlığından söz edilerek onun gibi olmaması ve Rabbinin hükmü karşısında sabretmesi emredilmiştir. Allah Teâlâ, bu ayetinde şöyle buyurmuştur:

"(Ey Muhammed!) Rabbinin hükmü karşısında sabret. Hani iman etmeyen kavmine kızgın bir halde Rabbine seslenen balık sahibi Yunus gibi olma.".

Baş tarafta da işaret ettiğimiz gibi, sadece 98. ayette adının geçmiş olması dolayısıyla Yunus adı ile zikredilen surenin, 40, 94, 95 ve 96. ayetleri dışında tamamı Mekke'de, İsra suresinden sonra ve Hûd suresinden önce nazil olmuştur. Her ne kadar surenin tamamının Medenî olduğunu söyleyenler varsa da, bunun bu hususta gelen pek çok rivayete aykırı bir hata olduğuna şüphe yoktur. Surenin başından sonuna kadar ele aldığı tevhidin, risaletin, ba'sın ve ceza gününün ispatı, buna karşılık şirkin ve küfrün butlanı gibi konular, genellikle Mekkî surelerin konularından olması itibariyle Yunus suresinin de Mekkî olduğunun apaçık delilini teşkil eder. Hatta Yahudiler hakkında nazil olduğu ileri sürülen 40. ayetle Yahudileri konu alan 94-96. ayetlerin Medenî olduğu hususundaki görüşlerde bile kesinlik yoktur. Bu bakımdan, buna benzer konulara bazı Mekkî surelerde de yer verildiği gözönünde bulundurulursa, surenin tamamının Mekke'de nazil olduğu bile söylenebilir.

2. Surenin Konusu

Biraz önce de işaret ettiğimiz gibi, surede, ona adının verilmesine vesile olan Yunus ve kavminden söz edilmiş olsa bile, Nûh ve Musa gibi diğer Peygamberler'den daha çok söz edildiği görülür. Ancak Yunus ve kavminin zikredildiği 98. ayet, surenin anafikrini belirlemesi bakımından dikkat çekicidir. Zira bu ayette, Yunus'un davetine kulak asmayıp küfründe inat eden bir kavimle, iman etmemekte direnen bu kavme kızarak onlardan uzaklaşan bir Peygamber'e işaret edilmiş, sonra da kavmin iman ederek bu imanın faydasını, kendilerinden zillet azabının kaldırılmasıyla gördükleri açıklanmıştır ki bu, İlahî rahmetin gazaba üstün olduğunu gösteren apaçık bir delildir

ve surenin anafikrini teşkil eder. Filhakika surenin daha ilk ayetlerinden itibaren, Allah'ın insana karşı rahmeti üzerinde durulmuş, onun Rabbını inkâr etmesine rağmen azabını üzerine hemen indirmeyip ona bir süre verdiği, daha sonra da İlahî rahmetin delilleri, Allah'ın büyük lütufları ve O'ndan başka hiç kimsenin veremeyeceği hudutsuz ihsanları anlatılmıştır. Birara suçluların mutalaka cezalandırılacaklarına işaret edilmiş olsa bile, bunun ardından İlahî rahmetin genişliği zikredilmiş, sonra da müminlerle kafirler arasında mukayese yapılmıştır.

İlahî rahmetin gazaba üstünlüğüne delalet eden bu konular yanında, surede üzerinde durulan diğer konulara gelince, bu hususta diyebiliriz ki Yunus suresi, genel olarak, İlahî risaletten, uluhiyetten, Allah'ın sıfatlarından, nübüvvetten, bazı Peygamberler'in kıssalarından, müşriklerin Kur'an karşısındaki davranışlarından, öldükten sonra yeniden dirilişten ve nihai olarak gidilecek yerden bahseder. Eğer bu konuları, belli bir sırada ve madde madde zikretmek gerekir se, diyebiliriz ki:

1) Sure, Allah'ın her ümmete bir Peygamber göndermekle ilgili sünnetinin beyanı ve Peygamberliğin, gelişi müşrikleri şaşırtmaması gereken Muhammed (sas.) ile son buluşunun zikriyle başlar.

2) Bunu, kainatta Allah'ın varlığına delalet eden eserlere işaretle, O'nun varlığının ispatı, insanların mümin ve kafir olarak sınıfları, dünyada işledikleri amellerin karşılığını görmek üzere öldükten sonra yeniden dirilişleri ve zalim kavimlerin helaki misal gösterilerek inkârcıların inzarı ile ilgili açıklamalar takip eder.

3) Müşriklerin inançlarını açıkladıktan, nübüvvet ve risaleti inkâr edenlerin beş maddede toplanabilecek şüphelerini zikrettikten ve onlarla ikna edici mantıki deliller ortaya koyarak münakaşa ettikten sonra, Kur'an'ın Allah'ın kelamı ve Peygamber'in ebedi mucizesi olduğunu ispat eder.

4) Daha sonra, hayatın, rızkın ve hudutsuz nimetlerin kaynağı olması itibariyle Allah'ın azametine ve O'na iman etmenin zorunluluğuna delalet eden İlahî kudretin eserlerini zikreder.

5) Sonra da, vaaz ve ibret olmak üzere Nûh'un (as) kavmini uyarısı ve Musa'nın (as) Firavun ile ilgili olan kıssası gibi Peygamber kıssalarına yer verir ve nihayet Kur'an-ı Kerim'in Allah katından gelmiş bir hak ve bir mevize olduğunu beyan ettikten sonra, ona uyulmasını emrederek sureyi bitirir.

3. Surenin Kendinden Önceki Sure ile Bağlantısı

Bilindiği gibi Tevbe suresi, Hazreti Peygamber'in bazı sıfatlarının zikriyle sona ermişti. Bu sure ise, gerek müjdelemek ve gerekse korkutmak için Hazreti Peygamber'e vahiy gönderilmesiyle ilgili şüphe ve tereddütleri gidermeye yönelik uyarılarla başlamıştır. Önceki sure ayetlerinin genellikle üzerinde durduğu konu, münafıklar ve onların Kur'an karşısındaki davranışları olduğu halde, bu surede konu, kafirler ve müşriklerle bunların Kur'an hakkındaki sözleri olmuştur. Bu hususlar gözönünde bulundurulursa, iki sure arasındaki bağlantıyı kolayca anlamak mümkün olur. Daha önce zikredilen Hazreti Peygamber'in sıfatları, ona inanmayı gerektirdiği gibi, daha sonra ona indirilen Kur'an'dan söz edilmesi de, bu Kitab'ın hak olduğunun en kuvvetli delilini teşkil eder.

Aslında Kur'an sureleri arasında mutlaka bir bağlantının bulunması da şart değildir. Hatta sureler arasında değil; fakat bir sure içinde yer alan ayetler arasında bile kastedilen bağlantıyı aramaya gerek yoktur. Zira her ayetin kendine has bir hedefi veya bir gayesi bulunduğu ve bu hedefe ulaşmak için akîdeden ibadete, ibadetten ahlaka, ahlaktan mesellere ve kıssalara, sonra da bunlardan ahkâma ve muamelata intikal ettiği gözönünde bulundurulursa, sureler ve ayetler arasında mutlaka bir tenasübün bulunmasına gerek olmadığı anlaşılır. Bu da, Kur'an-ı Kerim'in, onu okuyanlara yorgunluk ve bıkkınlık vermemek için sahip olduğu kendine has üstün özelliklerden biridir; onun üslubudur. Kısaca ifade etmek gerekirse, o, insanların kendisinden en iyi bir şekilde nasıl faydalanması mümkün ise, o şekilde Hazreti Peygamber'e vahyedilmiş bir Allah kelamıdır.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

الٓرٰ تِلْكَ اٰيَاتُ الْكِتَابِ الْحَكِيمِ ﴿١﴾ اَكَانَ لِلنَّاسِ عَجَبًا اَنْ اَوْحَيْنَآ اِلٰى رَجُلٍ مِنْهُمْ اَنْ اَنْذِرِ النَّاسَ وَبَشِّرِ الَّذِينَ اٰمَنُوٓا اَنَّ لَهُمْ قَدَمَ صِدْقٍ عِنْدَ رَبِّهِمْ قَالَ الْكَافِرُونَ اِنَّ هٰذَا لَسَاحِرٌ مُبِينٌ ﴿٢﴾

Rahmân ve Rahîm Olan Allah'ın Adıyla

[1] Elif. Lâm. Râ. İşte bunlar, hikmet dolu Kitab'ın ayetleridir.

[2] Kendi içlerinden bir adama "İnsanları uyar ve iman edenlere de kendileri için Rableri katında yüksek mertebeler bulunduğunu müjdele." diye vahyetmemiz, insanlara acayip mi geldi ki, kafirler, "Bu, besbelli bir sihirbazdır." demişlerdir.

İbn Abbas'tan nakledilen bir haberden öğrendiğimize göre, Allah Teâlâ, Muhammed (sas.)'i Peygamber olarak gönderdiği zaman, Araplar bunu inkâr etmişler ve "Allah, bir insanı Peygamber olarak göndermekten çok yücedir." demişlerdi de Allah Teâlâ *"Kendi içlerinden bir adama "İnsanları uyar ve iman edenlere de kendileri için Rableri katında yüksek mertebeler bulunduğunu müjdele." diye vahyetmemiz, insanlara acayip mi geldi?"*, başka bir yerde de, *"Senden önce de, şehir halkından kendilerine vahyettiğimiz kimselerden başkasını göndermemiştik..."* (Yûsuf suresi, 109) ayetini indirmiştir. Allah Teâlâ'nın bu konudaki delillerini birbiri arkasına göndermesi üzerine de, "Madem ki bu bir beşer olacak, bu takdirde o, Muhammed'den başkası olamaz mı idi?" manasında Muhammed'den daha şerefli saydıkları Mekke'den el-Velîd İbn Muğîre ile Taif'ten Mes'ûd İbn Amr es-Sekafî'yi kasdederek *"Bu Kur'an, iki şehirden büyük bir adama indirilemez mi idi?"* (Zuhruf suresi, 31) demişlerdir. Allah Teâlâ buna da cevap vermiş ve *"(Ey Muhammed!) Rabbinin rahmetini onlar mı taksim edecek?..."* (Zuhruf suresi, 32) ayetini indirmiştir. İşte Allah Teâlâ, gerek Kur'an-ı Kerim'e gerekse Kur'an'ın indirildiği Muhammed (sas.)'e, onları inkâr eden kafirlerin dikkatlerini çekmek ve küfürlerinden vazgeçip iman etmelerini sağlamak için şöyle buyurmuştur:

[1] Elif. Lâm. Râ. İşte bunlar, hikmet dolu Kitab'ın ayetleridir.

[2] Kendi içlerinden bir adama "İnsanları uyar ve iman edenlere de kendileri için Rableri katında yüksek mertebeler bulunduğunu müjdele." diye vahyetmemiz, insanlara acayip mi geldi ki, kafirler, "Bu, besbelli bir sihirbazdır." demişlerdir.

1 *Elif. Lâm. Râ. Hurûf-ı mukattaa* da denilen ve Kur'an-ı Kerim'in 29 suresinde ilk ayet olarak yer alan bu birleşik harfler, Bakara suresinin başındaki *Elif. Lâm. Mîm.* harfleri üzerinde dururken de açıkladığımız gibi, manası hakkında açık ve kesin bir bilgi mevcut değildir. Bu harf kompozisyonunun delalet ettiği mananın bilinmemesi sebebiyle de, müfessirler tarafından değişik şekillerde açıklanmıştır.

Bazılarına göre bu harfler, müteşabihattan olup manasını Allah'tan başka hiç kimse bilmez. Bu görüşü benimseyenler, bu harflerin tefsirinden de şiddetle kaçınmışlardır. Ancak Allah Teâlâ'nın Kur'an-ı Kerim'i okunup anlaşılması için indirdiğini, bu itibarla onda anlaşılmaz hiçbir ayetin bulunmadığını ileri sürenler ise,bu harflerin de tefsirinden kaçınmamışlarsa da, belirli bir görüş üzerinde ittifak edememişlerdir. Bazıları, harflerin Allah ile Peygamber'i arasında

bir şifre olduğunu ileri sürerken; diğer bazıları da, bunların uyarı niteliğinde olduğunu ve bunları takip eden ibarelere veya ayetlere okuyucunun dikkatini çekmek için kullanıldığını söylemişlerdir ki kanaatimizce doğru olan görüş de budur. İşte herflerin delalet ettiği bu mana gözönünde bulundurulursa, Allah Teâlâ'nın, harfleri takip eden *"İşte bunlar, hikmet dolu Kitab'ın ayetleridir."* ibaresine ve dolayısıyla bunu takip eden diğer ibare veya ayetlere okuyucunun dikkatini çekmeyi, aynı zamanda bu ibare veya ayetlerin önemini vurgulamayı murat etmiş olduğu anlaşılır.

İşte bu açıklamaya istinaden ayet-i kerimeden anlaşılan manayı şöyle ifade etmek mümkün olur:

Ey insanoğlu! İşte bu okuduğun, yahut başkasının okuyup da senin dinlediğin bu ayetler, Allah'ın, sizin içinizden seçip yine size Peygamber olarak gönderdiği Muhammed'e indirdiği, haramı, helali, hududu ve ahkâmı muhkem kılınmış Kitab'ın ayetleridir. Bu, onun bunun gelişi güzel söylediği sözlerden oluşmuş bir kitap değil; fakat Allah katında mahfuz olup, kısım kısım Peygamber'ine indirdiği ve bundan sonra da son ayetine kadar indirmeye devam edeceği Allah kelamından oluşan bir Kitap'tır. Onun Allah'ın kelamından oluştuğu ve içerisine hiçbir beşer sözünün karışmadığı bir Kitap olduğunda hiçbir şüphe yoktur. Bunu böylece bilesin ve ona böylece inanasın.

2 İşte bu Kitab'ın, ondaki ayetleri size tebliğ ederek uyarması, iman edip iyi amel işleyenlere cennet nimetlerini müjdelemesi, küfreden ve kötü amel işleyenleri de cehennem azabı ile korkutması için, yine sizin aranızdan seçip Peygamber olarak gönderdiğimiz Muhammed'e indirilmesinde bir acayiplik mi vardır ki, içinizden ona inanmayan kafirler, onun bir sihirbaz olduğunu ileri sürmüşlerdir? Nûh'un, kafir kavmine dediği gibi *"Sizi uyarmak için, sakınmanız için ve belki de rahmet olunmanız için, kendi içinizden bir adam vasıtasıyla, size Rabbinizden bir ihtarın gelmesine hayret mi ediyorsunuz"*? (Â'râf suresi, 63). Aslında, bunda hayret edilecek hiçbir şey yoktur. Çünkü ilk Peygamber'den itibaren insanoğluna gönderilen bütün Peygamberler insanlar arasından seçilmişlerdir. Bu, Allah'ın bir sünneti olmuş ve bu sünnet hiçbir zaman değişmemiştir. Fakat onlar, belli ki, Peygamber'in kendi cinslerinden olmasını yadırgıyorlar ve başka surelerde de açıklandığı gibi *"...bir insan mı bize hidayet edecek..."* (Teğabun suresi, 6), *"...Allah, Peygamber olarak bir insan mı gönderdi?.."* (İsra suresi, 94), *"...Rabbimiz dileseydi, muhakkak ki melekler indirirdi. Bu itibarla biz, sizinle gönderilen şeyi tanımıyoruz."* (Fussilet suresi, 14) diyorlar. Eğer Allah, bu kafirlerin istedikleri gibi bir meleği Peygamber olarak gönderseydi o meleği görmeleri, onunla konuşmaları, yahut onun söylediklerini anlamaları mümkün olur mu idi? Eğer yeryüzünde dolaşan insanlar yerine melekler bulunsaydı ve Allah da onlara bir Peygamber göndermeyi murat etmiş olsaydı, o zaman içlerinden bir meleği Peygamber olarak görevlendirir ve onlara gönderirdi. Nitekim İsra suresinin 95. ayetinde bu husus ifade edilmiş ve denilmiştir ki: *"(Ey Muhammed! Allah, Peygamber olarak bir insan mı gönderdi? diyen o kafirlere) de ki: Eğer yeryüzünde (insanlar yerine), yürüyen, oturan melekler olsaydı, gökten Peygamber olarak bir melek indirirdik."*. İnsanlara kendi cinslerinden Peygamber gönderilmesi hiç şüphesiz, o Peygamber'le anlaşmak ve onun davetine icabet etmek bakımından daha kolay ve daha faydalıdır. O Peygamber'in insanlar arasından seçimine gelince, bu, şüphesiz Allah'ın işidir ve O, Peygamber olmaya daha uygun ve seçilip yükseltilmeye daha layık olanı elbette çok daha iyi bilir ve onu seçip Peygamber yapar. Bu itibarladır ki, En'âm suresinin 124. ayetinde şöyle denilmiştir: *"...Allah, risaletini nereye koyacağını (ve kime vereceğini) çok daha iyi bilir..."*

Keza kafirlerin, Peygamber seçiminde ortaya koydukları ölçülerde de büyük hata vardır. Ni-

tekim Mekkeli müşrikler, Hazreti Peygamber'in, Ebû Tâlib'in yetimi olması dolayısıyla onu küçümsemişler ve "Hayret! Allah, Ebû Tâlib'in yetimi, fakir Muhammed'ten başka bir Peygamber bulamadı mı?" demişlerdir. Onların istedikleri Peygamber, zenginliğin getirdiği bütün nimetlerden istifade etmesini bilen ve bakışlarıyla çevresindekilerin içine korku salan, sert yaratılışlı bir kimse olmalıydı. İşte bu sebeple onlar, Zuhruf suresinin 31. ayetinde de açıklandığı gibi, *"Bu Kur'an, iki şehirden büyük bir adama indirilemez mi idi?"* demişler ve bununla Mekke'den el-Velîd İbn Muğîre ile Taif'ten Mes'ûd İbn Amr es-Sekafî'yi veya bunlar gibi adamları kasdetmişlerdir. Fakat biraz önce de işaret ettiğimiz gibi, Peygamber olarak seçilecek ve Peygamberlik görevini yürütecek olan kimseyi elbette Allah çok daha iyi bilir; çünkü onu Peygamber olarak görevlendiren de O'dur. Ayet-i kerimede de işaret olunduğu gibi, bu görevlerin başında, küfreden ve küfründen dönmeyen insanlara kıyamet gününün cehennem azabını haber vererek onları uyarmak, iman edip salih amel işleyenleri de, Rableri katında kazanacakları yüksek mertebelerle cennet nimetlerini müjdelemektir. Binaenaleyh bu görevleri yürütmek için seçilecek olan bir Peygamber'in zengin ve sert yaratılışlı olması, bakışlarıyla insanların kalplerine korku salması, yahut buna benzer sıfatlarla muttasıf olması elbette şart değildir. Fakat Allah, Peygamberlikle görevlendireceği kulunu küçük yaştan itibaren dilediği şekil terbiye ederek yetiştirir; vakti geldiği zaman da onu, o görevin başına getirir.

İşte Muhammed (sas.)'in, insanlara yine kendi cinslerinden uyarıcı ve müjdeleyici bir Peygamber olarak gönderilmesi üzerine, onu ve onun Peygamberliğini inkâr eden kafirler, onun apaçık bir sihirbaz olduğunu söylemişlerdir. Bunlar, Hazreti Peygamber'i sihirbaz olarak tavsif ederken, hiç şüphesiz onun kendilerine okuduğu Kur'an ayetleriyle insanları büyülediğini ve tesir altında bıraktığını düşünmüşlerdir; zira Hazreti Peygamber'in sihirbaz olarak tavsif edilmesine sebep olacak tabiatüstü başka bir davranışı olmamıştır. Müşriklerin Hazreti Peygamber'den işittikleri Kur'an ayetlerinin tesir edici özelliği dolayısıyla onu sihirbazlıkla itham etmeleri ise, aslında gerek Hazreti Peygamber yönünden gerekse onun tebliğ ettiği Kur'an yönünden değerlendirilmesi gereken bir itiraftan başka bir şey değildir. Çünkü Hazreti Peygamber'in tebliğ ettiği bu ayetler, bir beşer kelamı değil; fakat Allah kelamıdır; böyle bir kelamın da, Peygamber olmayan herhangi bir insandan sadır olması mümkün değildir.

Bazı kıraat imamları da, Hazreti Peygamber'le ilgili olarak ayet-i kerimede geçen ve sihirbaz manâsına gelen *le-sâhırun* kelimesini, sihir manâsında *le-sıhrun* şeklinde okumuşlardır ki, bu takdirde, bunu söyleyenlerin, Hazreti Peygamber'i değil; fakat Hazreti Peygamber'e indirilen Kur'an-ı Kerim'i kastettikleri ve bu Kitab'ın, bir nevi sihir olduğunu, çünkü onu okuyanları veya dinleyenleri tesir altında bıraktığını söylemek istedikleri anlaşılır. Kelime, ister Hazreti Peygamber kasdedilerek *sâhır* denilmiş olsun ister Kur'an-ı Kerim kasdedilerek *sıhr* denilmiş olsun, her iki kelimede de, Hazreti Muhammed (sas.)'in Peygamberliğine ve Kur'an-ı Kerim'in bu Peygamber'e vahyedilmiş bir Allah kelamı olduğuna delalet eden bir mana vardır. Şu da vardır ki, müşrikler, bu kelamın insanları büyüleyen bir tesire sahip olduğunu itiraf etmiş olsalar bile, onun yine de bir Allah kelamı olduğuna ve onu tebliğ eden Muhammed (sas.)'in de Allah tarafından görevlendirilmiş bir Peygamber olduğuna inanmamışlardır.

إِنَّ رَبَّكُمُ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ يُدَبِّرُ الْأَمْرَ ۖ مَا مِن شَفِيعٍ إِلَّا مِن بَعْدِ إِذْنِهِ ۚ ذَٰلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ ۚ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٣﴾ إِلَيْهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا ۖ وَعْدَ اللَّهِ حَقًّا ۚ إِنَّهُ يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ لِيَجْزِيَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ بِالْقِسْطِ ۚ وَالَّذِينَ كَفَرُوا لَهُمْ شَرَابٌ مِّنْ حَمِيمٍ وَعَذَابٌ أَلِيمٌ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ ﴿٤﴾

[3] Oysa sizin Rabbiniz, gökleri ve yeri altı günde yaratan, sonra da işi idare ettiği Arş üzerine istiva eden Allah'tır. O'nun izni olmadan hiç kimse şefaat edemez. İşte Rabbiniz Allah budur; o halde O'na ibadet edin. Hiç düşünmüyor musunuz?

[4] Allah'ın hak olan vaadi gereğince hepinizin dönüşü O'nadır. O, evvela mahlukatı yaratır, sonra da iman edenleri ve iyi amelde bulunanları adaletle mükafatlandırmak için, (öldükten sonra) tekrar yaratır. Küfredenlere ise, küfretmiş olmaları dolayısıyla kaynar bir içecek ve acı bir azap vardır.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, insanlara hitaben, okudukları veya okunurken işittikleri bu ayetlerin, Allah'ın hikmet dolu Kitab'ının ayetleri olduğuna onların dikkatlerini çektikten ve o Kitab'ın, insanları uyarması ve iman ederek salih amel işleyenleri, Allah katında kazanacakları yüksek dereceler ve cennet nimetleriyle müjdelemesi, kafirleri de cehennem azabıyla korkutması için gönderilen Peygamber'e vahyedilmesini acayip karşılayarak onun bir sihirbaz olduğunu ileri süren kafirleri reddettikten sonra yukarıdaki ayetlerinde önce, bu âlemin her şeye kadir, emir ve nehiylerle ilgili hükümleri geçerli bir İlahının bulunduğunu, sonra da Peygamberler'inin haber verdikleri sevap ve ikabın gerçekleşmesi için haşrin, neşrin, ba'sın ve kıyametin hak olduğunu ispat etmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[3] Oysa sizin Rabbiniz, gökleri ve yeri altı günde yaratan, sonra da işi idare ettiği Arş üzerine istiva eden Allah'tır. O'nun izni olmadan hiç kimse şefaat edemez. İşte Rabbiniz Allah budur; o halde O'na ibadet edin. Hiç düşünmüyor musunuz?

[4] Allah'ın hak olan vaadi gereğince hepinizin dönüşü O'nadır. O, evvela mahlukatı yaratır, sonra da iman edenleri ve iyi amelde bulunanları adaletle mükafatlandırmak için, (öldükten sonra) tekrar yaratır. Küfredenlere ise, küfretmiş olmaları dolayısıyla kaynar bir içecek ve acı bir azap vardır.

3 Allah Teâlâ haber veriyor ki, canlı cansız bütün âlemlerin Rabbi Allah'tır. O, gökleri ve yeri, süresini ancak kendisinin bildiği altı günde yaratmış ve sonra da mahiyetini yine kendisinin bildiği azametine ve celaline layık bir şekilde Arş üzerine istiva etmiştir. O Arş ki, O'nun Kürsü'sü olup, bütün canlı varlıkları belli bir düzen içerisinde yönettiği bir idare merkezidir. Ancak şunu hemen belirtmek gerekir ki, Arş'ın bir kürsü veya bir idare merkezi olması, onun, Allah Teâlâ'nın oturduğu veya dayanıp işlerini yürüttüğü bir yer manasında olduğunu düşünmemek gerekir; zira böyle bir düşünce, O'nun belirli bir yönde, eni, boyu ve derinliği bulunan bir cisim olduğu inancına yol açar ki, Cenab-ı Allah böyle bir düşünceden ve böyle bir inançtan münezzehtir. Ancak bir gerçek vardır ve o da, Kur'an-ı Kerim'in, Allah Teâlâ'nın Arş üzerine istiva ettiği hususundaki haberidir. Binaenaleyh Müslü-

man, bu habere ve dolayısıyla Allah Teâlâ'nın Arş üzerine istiva ettiğine inanmak zorundadır. Ancak gerek Arş'ın ve gerekse istivanın mahiyeti bizce meçhuldur; onu Allah'tan başka hiç kimse bilmez. Nitekim ilk Müslümanlardan nakledilen haberler de bunu teyit eder. Mesela İmam el-Evzâ'î (Ö. 157 / 773)'den şöyle dediği nakledilmiştir: "Biz ve bütün tabiîler, Allah Teâlâ'nın Arş üzerinde olduğunu söyler ve sıfatlar hakkında Hazreti Peygamber'den nakledilen haberlere inanırız.". İmam Mâlik İbn Enes (Ö. 179 / 795) ile ilgili bir haberde de şunlar anlatılmıştır: "Mâlik İbn Enes'e bir adam gelerek *Rahmân Arş üzerine istiva etti* mealindeki ayeti okumuş ve *istiva*'nın *keyfiyyet*'ini sormuştu. Mâlik, başını bir müddet önüne eğerek düşünmüş, sonra da şu cevabı vermiştir: *İstiva* meçhul, *keyf* makul değildir; buna inanmak vacip, sual sormak ise, bidattır. Sen, mübtediden başka bir şey değilsin. Mâlik İbn Enes, bu sözleri söyledikten sonra, orada bulunanlara adamın dışarı çıkarılmasını emretmiştir.".

Allah Teâlâ kıyamet gününün yahut hesap gününün de mutlak hâkimidir. Bu itibarla, Allah Teâlâ'nın izni olmadan hiç kimsenin hiç kimseye şefaatte bulunması ve onu azaptan kurtarması mümkün değildir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'in muhtelif surelerinde, şefaatin ancak Allah'ın izniyle mümkün olabileceği açıklanmıştır. Bu ayet meallerinden bazıları şöyledir:*"...O'nun izni olmadan, O'nun yanında kim şefaat edebilir?.."* (Bakara suresi, 255).*"Allah katında, şefaat etmesine izin verdiği kimseden başkasının şefaati fayda vermez..."* (Sebe suresi, 23). *"Göklerde nice melekler vardır ki ancak Allah'ın, dilediği ve hoşnut olduğu kimseler için izin vermesinden sonra şefaatları bir işe yarar."*. (Necm suresi, 26).*"Yine o gün, Rahmân'ın izin verdiği ve sözünden hoşnut olduğu kimseden başkasının şefaati fayda vermez."*. (Tâ-hâ suresi, 109).

Şefaatin ancak Allah Teâlâ'nın izni ile ve izin verdiği kimseler için mümkün olabileceği hususundaki bu açıklamalarda, kıyamet günü Allah'ın huzurunda kendileri için şefaatçi olacakları inancıyla putlara ibadet edip adlarına kurbanlar kesen ve onları tavaf eden müşriklere ve müşrik inancına açık ve kesin bir red bulunduğu gibi, Allah'ın izin verdiği kimselerin de şefaat edebileceklerinin ispatı vardır.

İşte uluhiyyetini ve rububiyyetini gerektiren bu sıfatlarıyle Rabbiniz olan Allah budur. O halde yalnız O'na ibadet edin ve yalnız O'na sığınıp O'ndan yardım isteyin. Ey müşrikler! Gerçek böyle iken, neden kendi ellerinizle taştan veya ağaçtan yontup ortaya çıkardığınız birtakım putları, kendisinden başka İlah olmayan Allah'a ortaklar koşuyor ve hiç gücü ve kudreti olmayan bu putlara ibadet ediyorsunuz? Neden aklınızı kullanmıyor ve hiç düşünmüyorsunuz?

4 Bir evvelki ayet-i kerime ile, Allah Teâlâ'nın varlığı ve mutlak ibadetini gerektiren vahdaniyyeti ispat edildikten sonra, bu ayetinde, İslam'ın önemli iman esaslarından bir diğerinin ispatına geçilmiştir ki bu da, insanın öldükten sonra yeniden dirilmesi ve ceza için hesaba çekilmesidir. İşte bu konuyla ilgili olarak yine insanoğluna hitap edilmiş ve denilmiştir ki:

Kıyamet günü, yeniden dirildiğinizde dönüşünüz yine Allah'a olacaktır. Bu, O'nun bir vaadidir ve Allah vaadinden asla dönmez. İlk defa insanı nasıl yaratmışsa, öldükten sonra da onu yaratması olmayacak bir iş değildir.

İlmen de bilinen ve sabit olan bir gerçektir ki, gerek yeryüzü gerekse gökyüzünde bulunan irili ufaklı bütün cisimler, önce yok iken sonradan var olmuşlar ve hepsi de belirli bir yörünge üzerinde ve belirli bir nizam içerisinde hareket etmeye başlamışlardır. Bu, konuyla ilgilenen bütün bilim adamlarının ittifakla kabul ettikleri bir gerçektir ve bunda hiçbir şüphe yoktur. Ancak bilinen bir gerçek daha vardır ki o da, bu oluşumun nasıl başladığı ve ne şekilde geliştiği hususunda uzun süredir yapılan araştırmaların, bütün cisimlerin devamlı bir çözülüp dağılma ve yenilenme içinde olduklarını gösteren bazı sathi bilgiler dı-

şında, henüz kesin bir sonuca ulaşmamış olmasıdır. Bu oluşum hiç şüphesiz, belirli bir rakamla ifade edilmesi mümkün olmayan uzun asırlar içinde gerçekleştiği gibi, bundan sonra geçecek uzun asırlar içinde de yeni oluşumlar, çözülüp dağılmalar devam edecek ve nihayet yeryüzünün pamuk gibi atıldığı, gökyüzü cisimlerinin darmadağın olup birbirine karıştığı ve bütün canlı varlıkların yok olduğu daha doğrusu, herhangi bir canlı varlık için hayat şartlarının tamamen ortadan kalktığı bir döneme ulaşılacaktır. Ancak âlemdeki hareket devam edecek ve İnfitâr suresinin ilk ayetlerinde de tasvir edildiği gibi, *"Gökler yarıldığı, yıldızların dökülüp yayıldığı, denizlerin birbirine karıştırıldığı, kabirlerin içi dışına çıkarıldığı zaman, her nefis, hayır olarak ne yapıp getirdiğini ve ne yapmadığını bilecektir."*. Kısacası insanoğlu, bu oluşum içerisinde, önce dünyaya gelip bir süre yaşayacak, sonra ölüm denilen muvakkat bir uyku ile yaşadığı bu dünyadan yine bir süre için ayrılacak, sonra ebedi hayata yeniden dönecektir.

Ölümden sonra yeniden dirilme, ölüm anında cesedi terketmiş olan ruhun cesede tekrar dönmesi ve onunla birleşmesinden ibarettir. Ancak bu birleşme, şüphesiz, cesedin yeniden yaratılmasından sonra mümkün olacaktır. Bu yaratılış ise, insanın dünyada iken bilip öğrendiği yaratılıştan şüphesiz farklı bir yaratılıştır. Çünkü dünyadaki yaratılış, ana ile babanın birleşmesinden sonra, ana rahminde kalan bir damla suyun önce alak, sonra mudğa haline gelip ruhla birleşmesiyle gerçekleşir. Ölümden sonraki ikinci yaratılışta ise, artık ne anaya ne de babaya ihtiyaç vardır. Bu, tıpkı yeryüzü bitkisinin kış mevsimindeki ölümünden sonra, bahar yağmurunu ve bahar güneşini alarak yeniden dirilmesi gibidir. Nitekim Allah Teâlâ, Hacc suresinin 5-7. ayetlerinde, ilk yaratılışı, ikinci yaratılışın da delili kılarak bu gerçeği şöyle açıklamıştır:

"Ey insanlar! Eğer öldükten sonra tekrar dirilmekten şüphe içinde iseniz, biliniz ki, (kudretimizi) size göstermek için sizi önce topraktan, sonra nutfeden ve sonra asılı hücre kümesinden, sonra yaratılışı belli belirsiz bir parça etten yarattık. Sizi dilediğimiz belli bir süreye kadar rahimlerde tutarız. Sonra sizi çocuk olarak çıkarırız. Sonra da siz bülûğ çağına ulaşırsınız. İçinizden kimi ölür, kimi de her şeyi bilip öğrendikten sonra, hiçbir şeyi bilmez hale gelsin diye, ömrün en düşkün dönemine ulaştırılır. Yeryüzünü kupkuru görürsün. Fakat üzerine yağmur suyunu indirdiğimiz zaman, (toprak) harekete geçer; kabarır ve her çeşit güzel bitkilerden bitirir.".

"İşte bütün bunlar, Allah'ın hak olduğunu, ölüleri diriltiğini ve her şeye kadir olduğunu gösterir. Kıyâmet vakti mutlaka gelecektir. Bunda hiç şüphe yoktur. Ve Allah, kabirlerde olanları tekrar diriltecektir.".

Kabirlerde bulunan herkesin yeniden diriltilmesi, şüphesiz Allah'a güç gelecek bir iş değildir. Ortada ne yer ne gök ne de yerde ve gökte, canlı veya cansız hiçbir varlık mevcut değilken, kendi irade ve ihtiyarıyla önce yeri ve göğü, sonra da yerde ve gökte varolan bütün cisimleri hiçbir ham maddesi ve hiçbir modeli yokken yaratan, sonra onlara bir hareket ve nizam vererek devamlılıklarını sağlayan, daha sonra da topraktan vücuda getirdiği insana şekil ve ruh vererek onu akıl ve irade sahibi kılan, verdiği hudutsuz rızık ve nimetlerle onun yeryüzünde yaşamasını mümkün kılan, dilediği bir zamanda da hayatına son vererek asli maddesini teşkil eden kara toprağa geri döndüren Allah, yine dilediği bir zamanda, çürümüş de olsa, kemiklerini toplayıp ona yeniden et giydirmekten ve ruhunu geri döndürüp ona yeniden hayat kazandırmaktan aciz mi kalacak? Kaf suresinin 15. ayetinde, işte bu sorunun aynını görmek mümkündür: *"Biz, ilk yaratmada acizlik mi gösterdik ki (yeniden diriltmede de aciz kalalım)? Fakat o kafirler, yeniden yaratılıştan şüphe içindedirler"*. Rum suresinin 27. ayetinde ise, bu soruya cevap teşkil edecek şu açıklama yer almıştır: *"Mahlukatı ibtida yaratan, ölümünden sonra da onu tekrar var edecek olan O'dur.*

Bu, O'na daha kolaydır. Göklerde ve yerde en yüksek sıfatlar O'nundur. O, daima galiptir; hikmet sahibidir.".

Öldükten sonra yeniden dirilmenin gayesi, dünyada birtakım vecibeleri yerine getirmekle görevli kılınan insanın, fiil ve hareketlerinin hesabını vermek, iyi davranışlarının mükafatını, kötü davranışlarının da cezasını görmektir. Bu itibarla kim Allah'a, Peygamberler'ine ve onlara indirilen kitaplara iman eder ve salih amel işlerse, hiçbir haksızlığa uğratılmaksızın adaletle bunun mükafatını görür. Nitekim Allah Teâlâ, bu konu ile ilgili olarak, Enbiya suresinin 47. ayetinde şöyle buyurmuştur: *"Kıyamet günü adalet terazileri kuracağız. Bu itibarla hiçbir nefis, hiçbir şekilde haksızlığa uğramıyacaktır. Ameli bir hardal tanesi kadar bile olsa, onu getirir (karşılığını veririz). Hesap gören (bir Hâkim-i Mutlak) olarak biz yeteriz.".*

Hesabın adalet içinde görülecek olması, Allah Teâlâ'nın mümin kullarına, iyi amellerinin karşılığını kat kat fazlasıyla vermesine engel teşkil etmez. Bu, O'nun, mümin kulları hakkındaki lutuf ve ihsanının bolluğundandır. Nitekim Fâtır suresinin 30. ayetinde bu hususa işaret edilmiş ve şöyle buyurulmuştur: *"Allah, onların ecirlerini kendilerine aynen öder ve lütfundan daha da artırır; zira O, çok bağışlayıcıdır; çok ihsan edicidir.".*

Allah'ı, Peygamberler'ini, onlara indirilen kitapları ve öldükten sonra dirilmeyi inkâr edip kendi içlerinden birine vahyedilmesini acayip karşılayanlara gelince, bunlar için de küfretmeleri dolayısıyla karınlarını yakan son derece kaynar bir içecek ve çok şiddetli bir azap hazırlanmıştır. Sad suresinin 57-58. ayetlerinde de açıklandığı üzere, o gün onlara denir ki: *"İşte azap bu; öyle ise onu tatsınlar: Kaynar su ve irin. Ve bunun benzeri başka cinsten bir azap.".*

Kıyamet günü, İnsanların iman ve amelleri yönünden hesaba çekilmeleri, İlahî adaletin tabii bir neticesidir. Bilinen bir gerçektir ki adalet, Allah Teâlâ'nın kemal sıfatlarından biridir. Bu sebepledir ki O'nun, kulları hakkında adaletsiz davranması ve iyilik işleyenle kötülük işleyeni, iman edenle küfredeni, çalışanla çalışmayanı bir tutması ve bunun tabii bir neticesi olarak da hepsini aynı derecede mükafatlandırması, yahut hepsini de aynı derecede cezalandırması elbette mümkün değildir. Böyle bir muamele, O'nun adalet sıfatına aykırıdır. Hiçbir akıl sahibi de, Allah'ın kulları hakkında böyle bir muamelede bulunacağını kabul etmez. Kaldı ki Allah, en adaletli kıldığı kullarından daha adaletli ve daha hikmetlidir. Kur'an-ı Kerim'in pek çok yerinde, O'nun bu kemal sıfatının çeşitli şekillerde tarif edildiğini görmek mümkündür. Mesela Câsiye suresinin 21-22. ayetlerinde şöyle buyurulmuştur: *"Yoksa kötülükleri işleyenler, hayatlarında ve ölümlerinde, kendilerini, iman eden ve salih amel işleyen kimselerle bir tutacağımızı mı zannediyorlar? Ne kötü hüküm veriyorlar. Allah, gökleri ve yeri hak ile ve her nefsin, hiç haksızlığa uğratılmadan, kendi kazandığı ile cezalandırılması için yaratmıştır.".* Sad suresinin 28. ayetinde de aynı manayı görmek mümkündür: *"Yoksa iman edenleri ve salih amel işleyenleri, yeryüzünde fesat çıkaranlar gibi mi tutacağız? Yahutta Allah'tan korkanları, kötülük işleyenler gibi mi tutacağız"?*

Elbette hayır! İlahî adalet, iman edenlerin ve iyi işler yapanların, yeryüzünde bozgunculuk yapanlar gibi tutulmamalarını, keza Allah'tan korkanların, fısk-u fücur işleyenler gibi kılınmamalarını gerektirir. Nitekim öyle de olacak ve *"Yer şiddetle sarsıldığı, içindeki ağırlıklarını dışarı çıkardığı ve insanın, ona ne oluyor?! dediği zaman, işte o gün Rabbinin kendisine vahyetmiş olması dolayısıyla, yer bütün haberlerini anlatır. O gün insanlar, amellerinin karşılığı kendilerine gösterilmek için bölük bölük çıkacaklardır. Her kim zerre miktarı hayır işlemişse onu görecektir. Kim de zerre miktarı kötülük işlemişse, o da onu görecektir.".* (Zelzele suresi).

هُوَ الَّذِي جَعَلَ الشَّمْسَ ضِيَاءً وَالْقَمَرَ نُورًا وَقَدَّرَهُ مَنَازِلَ لِتَعْلَمُوا عَدَدَ السِّنِينَ وَالْحِسَابَ ۚ مَا خَلَقَ اللَّهُ ذَٰلِكَ إِلَّا بِالْحَقِّ ۚ يُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٥﴾ إِنَّ فِي اخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَمَا خَلَقَ اللَّهُ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَّقُونَ ﴿٦﴾

[5] Güneşi ışık (kaynağı), ayı nur yapan, senelerin sayısını ve hesabı bilmeniz için, aya konak yerleri takdir eden O'dur. Allah, bütün bunları, ancak hak ile yaratmıştır. Ayetleri, bilen kimselere (işte böyle) uzun uzun beyan eder.

[6] Gece ve gündüzün birbiri arkasından gelmesinde, Allah'ın göklerde ve yerde yarattığı şeylerde, sakınan kimseler için deliller vardır.

Allah Teâlâ, daha önceki ayetlerinde, uluhiyyetini, tevhidini, öldükten sonra dirilmeyi ve yerle göklerin yaratılışını ispat eden delilleri zikrederek, bunların yalnız O'na ibadet etmeyi gerektiren hususlar olduğuna işaretle, insanoğlunun bir gün yine O'na döneceğini ve iyi amel sahiplerinin mükafatlandırılıp kötü amel sahiplerinin de şiddetli bir azap ile mutlaka cezalandırılacaklarını haber verdikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, uluhiyyet ve tevhidini teyit eden delilleri açıklamaya devam etmiş, ziraat, ekin, yaz ve kış işlerinin düzenlenmesi için güneşin bir ışık, ayın bir nur kılınmasını, senelerin sayısını ve hesabını bilmek için aya konak yerleri takdir edilmesini ve gece ile gündüzün birbiri arkasına gelmesini bu deliller meyanında zikretmiştir. Buna göre, uluhiyyetin ve tevhidin başlıca dört delili ortaya çıkmış olmaktadır:

1) Göklerin ve yerin yaratılması;

2) Güneşin ve ayın halleri;

3) Gece ve gündüzün birbiri arkasına gelerek sağladığı faydalar;

4) Göklerin ve yerin yaratılışı ile ortaya çıkan çeşitli haller ve hadiseler. İşte bunlarla ilgili olarak Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[5] Güneşi ışık (kaynağı), ayı nur yapan, senelerin sayısını ve hesabı bilmeniz için, aya konak yerleri takdir eden O'dur. Allah, bütün bunları, ancak hak ile yaratmıştır. Ayetleri, bilen kimselere (işte böyle) uzun uzun beyan eder.

[6] Gece ve gündüzün birbiri arkasından gelmesinde, Allah'ın göklerde ve yerde yarattığı şeylerde, sakınan kimseler için deliller vardır.

5 Gökleri ve yeri yaratan, güneşi gündüz için bu âleme ışık, insanlar, hayvanlar ve nebatlar için de hayat kaynağı kılan; ayı, gecenin karanlığını kıran bir nur yapan ve ona, ayların, gecelerin, gündüzlerin ve dört mevsimin vakitlerinin ve sayılarının bilinmesi için, her gece yalnız birisinde konakladığı konak yerleri takdir eden, işte O Allah'tır.

Gerek güneş etrafında dönen arzın gerekse arz ile birlikte hareket eden ayın konak yerlerinin, yahut hareket halinde takip ettikleri yolun bilinmesi, vakitlerin tayininde başvurulacak en önemli ölçüyü teşkil eder. Nitekim güneş sayesinde günleri tespit etmek mümkün olduğu gibi, ay sayesinde de ayları ve seneleri bilmek mümkün olmuştur. Bu münasebetle Allah Teâlâ, Rahmân suresinin 5. ayetinde, *"Güneşin ve ayın çok ince bir hesaba göre hareket ettiklerini"* belirtmiş, İsra suresinin 12. ayetinde de *"Biz, geceyi ve gündüzü iki delil kıldık. Gecenin delilini silip, Rabbinizden rızık istemeniz ve senelerin sayısını ve hesabını bilmeniz için gündüzün delilini aydınlık kıldık. Her şeyi uzun uzun açıkladık. "* buyurmuştur.

İşte Allah, gerek güneşi gerekse ayı ve bunlarla ortaya çıkan oluşumları, abesle iştigal kabilinden laf olsun diye değil, fakat hepsini de hak ile ve son derece büyük bir hikmetle yaratmıştır. Bunların yaratılışında aklını kullanan ve düşünmesini bilen insanlar için eşsiz deliller, akıl edip düşündükleri takdirde kendilerini dünya ve Ahiret saadetine ulaştıracak hudutsuz faydalar vardır. Nitekim Allah Teâlâ, Sad suresinin 27. ayetinde *"Göğü, yeri ve ikisi arasında bulunanları boş yere yaratmadık."* buyurduğu gibi, Mü'minûn suresinin 115. ayetinde de *"Bizim sizi boşuna yarattığımızı ve bize geri döndürülmeyeceğinizi mi sandınız?"* buyurmuştur ki, bu kesin beyanlar da, Allah Teâlâ'nın hiçbir şeyi boşuna yaratmadığının en açık delilini teşkil eder.

İşte Allah, aklını kullanan ve mahlukatın büyük küçük her çeşitinde, mutlaka bir yaratıcının bulunduğunu araştırma itiyadını edinen kimselere, varlığının, birliğinin, azametinin ve sonsuz kudretinin delillerini böyle açıklar. Bu mufassal açıklamalar sayesindedir ki insan, hak ile batılı, gerçek ile yalanı birbirinden ayırmasını bilir ve batıl ile yalanın peşinde koşmaktan vazgeçerek, yalnız hakka ve yalnız doğruya yönelir.

6 Keza gece ile gündüzün birbiri arkasına gelişinde, yahut birisinin geldiği zaman diğerinin gidişinde ve bu geliş ve gidişlerle ilgili olarak, gecikme, yahut vaktinden önce gelme veya gitme gibi hiçbir aksamanın olmayışında, arzın güneşe veya ayın arza olan uzaklıklarında, bunlara bağlı olarak meydana gelen soğukluk ve sıcaklıklarda, bulutların hareketinde, yağmurun düşüşünde ve çakan şimşeklerde kısacası insanoğlunun çevresinde kolayca görüp müşahede edebildiği her oluşumda, Allah'tan korkan ve O'na muhalefet etmekten sakınan insanlar için, Allah'ın varlığını, birliğini, kudretini, hikmetini, azametini ve ilminin hudutsuzluğunu gösteren apaçık deliller vardır. Bu deliller sayesinde Rabbini bilen ve tanıyan insan, O'na itaat eder; O'nun emir ve yasaklarına karşı gelmekten şiddetle kaçınır. Allah'ın ikabından ve azabından sakınmayarak büyük günahların peşinde koşan insan ise bu delilleri görmeyen veya görmek istemeyen ve onlardan ibret almasını bilmeyen insan demektir. Bu gibileri, davranışlarının karşılığını hem dünyada hem de Ahiret'te mutlaka görürler ve Allah tarafından çeşitli şekillerde cezalandırılırlar.

إِنَّ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا وَرَضُوا بِالْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَاطْمَأَنُّوا بِهَا وَالَّذِينَ هُمْ عَنْ اٰيَاتِنَا غَافِلُونَ ﴿٧﴾
أُولٰٓئِكَ مَأْوٰيهُمُ النَّارُ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٨﴾ إِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ يَهْدِيهِمْ رَبُّهُمْ
بِإِيمَانِهِمْ ۚ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهِمُ الْأَنْهَارُ فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ ﴿٩﴾ دَعْوٰيهُمْ فِيهَا سُبْحَانَكَ اللّٰهُمَّ وَتَحِيَّتُهُمْ
فِيهَا سَلَامٌ ۚ وَاٰخِرُ دَعْوٰيهُمْ اَنِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ۚ ﴿١٠﴾

7 Bize kavuşmayı ummayanlar dünya hayatından hoşnut olup onunla yetinenler ve ayetlerimizden de gafil olanlar,

8 İşte, kazanmış oldukları günah sebebiyle bunların sığınakları ateştir.

9 İman edenler ve iyi amel işleyenler ise, imanlarına karşılık Rableri onları, kendilerini (ağaçları) altından ırmaklar akan nimet cennetlerine götürecek olan doğru yola iletir.

10 Oradaki duaları: "Allahım, seni tenzih ederiz.", oradaki temennileri "Selam" ve son duaları da, "Hamd, âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur." sözleridir.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, Allah'ın varlığını ve birliğini, öldükten sonra dirilmeyi ve hesap günü insanın amellerine göre cezalandırılacağını ispat eden delilleri zikrettikten sonra; yukarıdaki ayetlerinde, Allah'ı inkâr eden, O'nun varlığının ve birliğinin delillerinden yüz çeviren kafirlerin durumlarıyla, Allah'a iman edip salih amel işleyen müminlerin durumlarını zikretmiş ve kıyamet günü, her iki grubun ceza ve mükafat yönünden hak ettikleri akibeti açıklamıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[7] Bize kavuşmayı ummayanlar dünya hayatından hoşnut olup onunla yetinenler ve ayetlerimizden de gafil olanlar,

[8] İşte, kazanmış oldukları günah sebebiyle bunların sığınakları ateştir.

7 - 8 Öldükten sonra yeniden dirilmenin hak olduğuna ve kıyamet günü bunun mutlaka gerçekleşeceğine inanmadıklarından, amellerinin hesabını vermek üzere Ahiret'te Allah'a mülaki olacaklarını ummayanlar ve Ahiret yerine dünya hayatının süsüne, şehvetine ve lezzetine kapılıp orada kalmaya razı olanlarla, Allah'ın şerî ve kevni ayetlerini umursamayıp gaflet içinde yaşamaktan zevk alanlar, işte bunların hepsinin de varıp sığınacakları yer cehennem ateşidir. Bu, onların dünyada iken işledikleri amellerinin, Allah'ı, Peygamberler'ini ve kıyamet gününü inkâr etmelerinin karşılığı olarak kazandıkları büyük günahlarının cezasıdır. Onlar bu cezayı, dördüncü ayette de açıklandığı gibi, karınlarını yakan kaynar bir su ile ve sonu hiç gelmeyecek cehennem ateşinde mutlaka göreceklerdir.

[9] İman edenler ve iyi amel işleyenler ise, imanlarına karşılık Rableri onları, kendilerini (ağaçları) altından ırmaklar akan nimet cennetlerine götürecek olan doğru yola iletir.

[10] Oradaki duaları: "Allahım, seni tenzih ederiz.", oradaki temennileri "Selam" ve son duâları da, "Hamd, âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur." sözleridir.

9 Allah'a, Peygamberler'ine, Ahiret gününe ve o gün hesab için Allah'a mülaki olacaklarına iman edip Allah'ın emir ve nehiylerine uyanlar ve nefislerini tezkiye edip ahlaklarını güzelleştirecek salih amel işleyenler ise, işte Allah, onları, bu imanları dolayısıyla dosdoğru yola, hem de kendilerini altından ırmaklar akan, dünyada iken hiçbir beşerin aklına ve hayaline getirmediği hudutsuz nimetleri bulunan cennetlere ulaştıracak yola irşat eder.

Görüldüğü gibi Allah Teâlâ ayet-i kerimede, önce imanı zikretmiş, sonra da salih amele yer vermiştir. Bu, amelin imana bağlı olması ve imanın ancak amel ile tamamlanması dolayısıyladır. Zira imanı olmayan bir kimsenin, ibadetler de dahil, salih amel işlemesi mümkün değildir. Nasıl Allah'a inanmadığını söyleyen bir kimseye neden namaz kılmadığı sorulamazsa, namaz kılmayan bir kimse için de, imanının tam olduğu söylenemez.

10 İşte bu müminler, Allah'a yönelip dua ettikleri ve senada bulundukları zaman, dua ve senalarına "Rabbim! Seni tenzih ederim..." sözleriyle başlarlar. Kendi aralarında birbirlerini tahiyyeleri ise, Vâkıa suresinin *"Orada "Selam, selam" sözünden başka ne boş ve de günaha sokacak bir söz işitirler."* mealindeki 25-26. ayetlerinin de delalet ettiği gibi, biribirleri için her türlü kötülükten uzak, yalnızca selamet dilemekten ibarettir. Bu söz, aynı zamanda müminlerin dünyada kendi aralarındaki tahiyyeleri olduğu gibi, Allah Teâlâ'nın cennette müminlerle karşılaştığı ve müminlerin cennete girdikleri zaman meleklerin onları tahiyyeleridir. Nitekim Ahzâb suresinin *"O'na kavuştukları gün, tahiyyeleri selam'dır."* mealindeki 44. ve Zümer suresinin *"...Cennete geldikleri ve kapıları açıldığı zaman, bekçileri onlara der ki: Selam size; hoş geldiniz. Artık ebediyyen kalmak üzere cennete girin."* mealindeki 73. ayetleri de buna delalet eder.

Dualarının sonu ise, *"Hamd, âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur."* mealinde bir tesbihtir ve aynı zamanda, Zümer suresinin *"Müminler de derler ki: Verdiği sözde bize sadık olan ve cennetin dilediğimiz yerinde yerleşelim diye arzı bize miras bırakan Allah'a hamdolsun..."* mealindeki 74. ayetinde açıklandığı üzere, müminlerin cennete girişlerinde Allah'a yönelttikleri senaları olduğu gibi, bunu takip eden *"Orada melekleri, Rablerini hamd ile tesbih ederek Arş'ın etrafını kuşatmış görürsün. İnsanlar arasında adaletle hükmolunur ve "Hamd, âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur." denir."* mealindeki 75. ayette açıklandığı üzere, meleklerin de sözlerinin sonudur. Bundan da anlaşılır ki, ebediyyen hamdolunmaya layık olan Allah Teâlâ, mümin kulları tarafından ebediyyen hamdolunur ve yegane mabud olan da O'dur.

وَلَوْ يُعَجِّلُ اللّٰهُ لِلنَّاسِ الشَّرَّ اسْتِعْجَالَهُمْ بِالْخَيْرِ لَقُضِيَ اِلَيْهِمْ اَجَلُهُمْ ۜ فَنَذَرُ الَّذِيْنَ لَا يَرْجُوْنَ لِقَآءَنَا فِيْ
طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُوْنَ ﴿١١﴾ وَاِذَا مَسَّ الْاِنْسَانَ الضُّرُّ دَعَانَا لِجَنْۢبِهٖٓ اَوْ قَاعِدًا اَوْ قَآئِمًا ۚ فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُ ضُرَّهٗ
مَرَّ كَاَنْ لَّمْ يَدْعُنَآ اِلٰى ضُرٍّ مَّسَّهٗ ۚ كَذٰلِكَ زُيِّنَ لِلْمُسْرِفِيْنَ مَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ﴿١٢﴾

[11] İnsanların hayra acelecilikleri gibi, Allah da onlara şerri vermekte acele etseydi, hemen ecellerine hükmolunurdu. Oysa biz, bize kavuşmayı ummayanları azgınlıkları içinde bırakırız da, bocalayıp dururlar.

[12] İnsana bir darlık gelince, ya yanı üzerinde yatarken, yahut otururken, yahutta ayakta olduğu halde bize, (bu darlığın kaldırılması için) yalvarıp yakarır. Biz darlığını giderince de, başına gelen darlık yüzünden sanki bize hiç yalvarmamışa döner. İşte, haddi aşanlara, işlemiş oldukları şeyler, süslü ve cazip gösterilmiştir.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, Peygamberliğin bir beşer olan Muhammed'e verilmesini taaccüple karşılayan bazı müşriklere işaretle, Allah'ın varlığının ve birliğinin, ba's ve hesabın delillerini zikrettikten sonra, bu ayetlerinde, insanları hayrı istemekte acelecilik ettikleri gibi, şerri istemekte de acelecilik ettiklerini, oysa bu isteklerinin hemen yerine getirilmesi halinde helak olup gideceklerini, bu itibarla onları bir süreye kadar kendi hallerine bıraktığını beyan etmiş daha sonra da, insanın ne derece nankör bir mahluk olduğunu açıklayan bir misal zikretmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[11] İnsanların hayra acelecilikleri gibi, Allah da onlara şerri vermekte acele etseydi, hemen ecellerine hükmolunurdu. Oysa biz, bize kavuşmayı ummayanları azgınlıkları içinde bırakırız da, bocalayıp dururlar.

11 Acelecilik, çok defa insanın fıtratında bulunan özelliklerden biridir. Bu itibarla o kendi menfaati söz konusu olduğu ve kendisi için hayır saydığı her şeye karşı aceleci davranır ve bir an önce ona kavuşmayı ister. Ne var ki bu fıtrat, onu sadece hayır karşısında değil, bazen ve özellikle aşırı derecede kızgın ve kendini kaybetmiş olduğu hallerde şer karşısında da aceleci olmaya sevkeder ve kızgın olduğu kimseye karşı Allah'ın lânetini diler ve başına belalar yağmasını ister. Öyle ki onların bu istekleri, yahut duaları Allah tarafından hemen kabul edilecek olsa, anında işi bitirilir ve helak olur gider. İnsanın bu özelliği, İsra suresinin 11. ayetinde de zikredilmiş ve *"İnsan, hayra dua ettiği gibi şerre de dua etmektedir.*

Zaten insan acelecidir." buyurulmuştur. Bu, bir bakıma Mekkeli müşriklerin kendileri için iyilik istemekten önce kötülük istemeleri gibidir. Nitekim Ra'd suresinin 6. ayetinde *"Müşrikler senden, iyilikten önce (kendilerine) alelacele kötülük gelmesini istemektedirler..."* buyurulmuş, Enfâl suresinin 32 nci ayetinde de, *"Ve yine demişlerdi ki: Allahım! Bu, senin katından gelen hak ise, üzerimize gökten taş yağdır; yahut bize elim bir azap ver."* buyurularak kendileri için nasıl bir kötülük istedikleri açıklanmıştır.

Ancak Allah Teâlâ, kullarına karşı son derece yumuşak ve lütufkar olması dolayısıyla, onlara istedikleri bu kötülüğü hemen vermeyerek bir süreye kadar onları kendi hallerine bırakır; başka bir ifade ile onlara bir mühlet verir ve onlara verdiği bu süre içerisinde, onların davranışlarını kontrol eder. Bu sürenin tamamlanmasından sonra da, o süre içinde hakka yönelip iman edenler dışında, helak edeceği kavmi dilediği şekilde helak eder. Nitekim bu helak, geçmiş kavimlerle ilgili olarak, Kur'an-ı Kerim'in muhtelif surelerinde de açıklandığı gibi, ya zelzele, sel, yıldırım, kulakları paralayan şiddetli ses dalgası gibi çeşitli tabiat olaylarıyla; ya da savaşlarla gerçekleşir. Nitekim Allah Teâlâ, Tevbe suresinin 14. ayetinde müminlere hitap etmiş ve: *"(Müşriklerle savaşın ki:) Allah, sizin ellerinizle onlara azap etsin; onları zelil etsin; onlara karşı size yardımda bulunsun ve müminlerin gönüllerini ferahlandırsın."* buyurmuştur

Allah'a kavuşmayı ummayan diğer kafirlerin cezalandırılması ise, kıyamet gününe terkedilir ve ayet-i kerimede de belirtildiği üzere dünyada kaldıkları sürece kendi azgınlıklarıyla başbaşa bırakılırlar; onlar da küfürleri içinde bocalayıp dururlar. Bunların, biraz önce de işaret ettiğimiz gibi, birtakım tabiat olaylarıyla yahut savaşlarla helak edilmeleri cihetine gidilmemiştir. Çünkü bunlarla birlikte yaşayan müminler vardır, Allah'tan bağışlanmayı dileyenler vardır ve herhangi bir felaketten bu müminlerin ve Allah'a sığınanların da zarar görmelerine Allah Teâlâ elbette rıza göstermez ve onları helak etmez. Nitekim yukarıda zikrettiğimiz Enfâl suresinin 32. ayetinde açıklanan ve *"Allah'ım! Bu, senin katından gelen hak ise, üzerimize gökten taş yağdır; yahut bize elim bir azap ver."* diyen müşriklere, bunu takip eden ayetinde Allah Teâlâ'nın cevabı şu olmuştur: *"Allah, içlerinde sen de varken onlara azap edecek değildir. (Keza içlerinde) bağışlanmayı dileyenler olduğu halde, Alla, onların azap vericisi de olmazdı."*.

Keza insanın kızgınlık halinde kendi nefsine, yahut kendi evladına veya yakınlarına bedduada bulunması halinde de Allah Teâlâ, onun bu bedduasına icabet etmez; çünkü onun bu bedduada samimi olmadığını ve bunu istemeye istemeye bedduada bulunduğunu şüphesiz çok iyi bilir. Bununla beraber, bazen bedduaya icabet olunduğunu da unutmamak ve istemeyerek de olsa bedduada bulunmamak gerekir. Nitekim Hazreti Peygamber de, Ebû Dâvûd (*Sünen,* I. 351) tarafından nakledilen bir hadisinde Müslümanları yakınlarına bedduada bulunmaktan menetmiştir. Bu hadisinde Hazreti Peygamber şöyle buyurmuştur: "Kendinize, çocuklarınıza, hizmetçilerinize ve mallarınıza beddua etmeyin. Zira Allah Teâlâ'nın icabet edeceği bir saate rastlarsınız da, sizin bu bedduanıza icabet eder.".

[12] İnsana bir darlık gelince, ya yanı üzerinde yatarken, yahut otururken, yahutta ayakta olduğu halde bize, (bu darlığın kaldırılması için) yalvarıp yakarır. Biz darlığını giderince de, başına gelen darlık yüzünden sanki bize hiç yalvarmamışa döner. İşte, haddi aşanlara işlemiş oldukları şeyler, süslü ve cazip gösterilmiştir.

12 İnsanın aceleciliğinden kaynaklanan diğer bir davranışı da darlık, sıkıntı, hastalık, fakirlik, yahut herhangi bir tehlike gibi başına gelen bir kötülük karşısında, ister yatarken olsun ister

otururken olsun ister ayakta iken olsun, her halinde bu kötülüğün kaldırılması için ısrarla Rabbine yalvarıp yakarmasıdır. Fakat Allah, onun bu sıkıntısını kaldırıp selamete çıkarınca da, sanki O'na yalvarıp yakaran ve sıkıntısının giderilmesini isteyen kendisi değilmiş gibi, O'ndan yüz çevirir; sanki onun bu sıkıntısını gideren de Allah değilmiş gibi O'nu tanımaya hiç yanaşmaz. Kur'an-ı Kerim'in çeşitli surelerinde, insanın bu nankörlüğünü açıklayan başka ayetler de vardır. Mesela Fussilet suresinin 51. ayetinde şöyle buyurulmuştur: *"İnsana nimet verdiğimiz zaman yüz çevirir ve büyüklük taslar. Kendisine bir kötülük dokunduğu zaman da, Allah'a yalvarır durur."*. İsra suresinin 67. ayeti de aynı manaya sahiptir: *"Denizde başınıza bir felaket geldiği zaman, Allah'tan başka yalvardıklarınız kaybolur; fakat sizi karaya çıkarıp kurtarınca, yüz çevirirsiniz. Zaten insan çok nankördür."*. Hûd suresinin 9-10. ayetlerinde de şöyle buyurulmuştur: *"İnsana kendimizden bir rahmet taddırıp sonra onu ondan geri çeksek, şiddetli bir ümidsizliğe düşüp nankör olur. Başına gelmiş bir sıkıntıdan sonra kendisine bir hayır taddırsak, kötülükler artık benden gitti, der. O sırada kendisi son derece neşeli ve kibirlidir."*.

Burada şunu da belirtmek gerekir ki, ayet-i kerimede kendisine bir darlık gelince, Allah'a yalvarıp yakardığı, bu darlığın giderilmesinden sonra da Allah'tan yüz çevirdiği açıklanan bu kimse hiç şüphesiz, bir kafirden başkası olamaz; zira bir Müslümanın böyle bir davranış içinde bulunabileceğini düşünmek elbette mümkün değildir. İşte, kafiri böyle bir nankörlüğe ve isyana sevkeden başlıca amil, onun, dünya nimetlerine karşı duyduğu aşırı derecedeki bağlılığı ve hırsıdır. Çünkü bu nimetler, ona o derecede süslü ve cazip gösterilmiştir ki, kendisini onlardan ayırıp koparabilmesi mümkün olmamaktadır.

وَلَقَدْ أَهْلَكْنَا الْقُرُونَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَمَّا ظَلَمُوا وَجَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ وَمَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا كَذَٰلِكَ
نَجْزِي الْقَوْمَ الْمُجْرِمِينَ ﴿١٣﴾ ثُمَّ جَعَلْنَاكُمْ خَلَائِفَ فِي الْأَرْضِ مِنْ بَعْدِهِمْ لِنَنْظُرَ كَيْفَ تَعْمَلُونَ ﴿١٤﴾

[13] Biz, sizden önce de nice nesilleri zulmetmeleri dolayısıyla helak etmiştik; halbuki Peygamberler'i onlara da apaçık deliller getirmişlerdi; fakat iman etmek onların işi değildi. İşte günahkar kavimleri, biz böyle cezalandırırız.

[14] Sonra, onların ardından, nasıl amel edeceğinizi görüp anlamak için sizi, yeryüzünün halîfeleri yaptık.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, insanların ve özellikle kafirlerin, üzerlerine hayır indirilmesinde aceleci davrandıkları gibi, azap indirilmesinde de aceleci davrandıklarına işaretle onların bu isteklerine icabet etmenin hiçbir faydası bulunmadığını, zaten onların bu isteklerinde de gerçekçi davranmadıklarını ve yalan söylediklerini, nitekim üzerlerine herhangi bir darlık veya sıkıntı indirilmiş olsa, onun kaldırılması için sabah akşam, yatakta veya ayakta yalvarıp yakardıklarını, o sıkıntının kaldırılmasından sonra da, önceki küfür hallerine yeniden döndüklerini açıkladıktan sonra, yukarıdaki ayetlerinde, üzerlerine azap indirilmesinde acele etmekten vazgeçmeleri için onları en şiddetli azap ile tehdit etmiş ve daha önceki kavimleri çeşitli felaketlerle helak ettiği gibi, dilerse, onları da toptan helak edebileceğini haber vermiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[13] Biz, sizden önce de nice nesilleri zulmetmeleri dolayısıyla helak etmiştik; halbuki

Peygamberler'i onlara da apaçık deliller getirmişlerdi; fakat iman etmek onların işi değildi. İşte günahkâr kavimleri, biz böyle cezalandırırız.

[14] Sonra, onların ardından, nasıl amel edeceğinizi görüp anlamak için sizi, yeryüzünün halifeleri yaptık.

13 Allah Teâlâ, bu ayetinde Mekke halkına hitap ederek, daha önce gelen pek çok kavmi, zulmetmeleri ve apaçık deliller ve açıklayıcı hüccetlerle kendilerine gönderilmiş olan Peygamberler'i yalanlamaları dolayısıyla helak ettiğini haber vermiştir. Daha önce de açıklandığı gibi, *"Allah'ım! Bu, senin katından gelen hak ise, üzerimize gökten taş yağdır; yahut bize elim bir azap ver."* diyerek veya buna benzer sözlerle üzerlerine azap gönderilmesini isteyen kavimlerin dualarına icabet etmekte herhangi bir fayda bulunmadığını açıkladıktan sonra, yine de zulmetmeleri ve Peygamberler'ini yalanlamaları dolayısıyla pek çok kavmi helak ettiğini açıklayarak üzerlerine azap indirilmesini isteyen kavimleri tehdit etmiş ve bunu istemekte aceleci davranmamalarını hatırlatarak onları bir defa daha uyarmıştır. Kur'an-ı Kerim'in pek çok suresinde zulmetmeleri ve Peygamberler'ini yalanlamaları dolayısıyla helak edilmiş pek çok kavim haberlerine rastlamak mümkündür. Mesela bunlardan birisi, Kehf suresinin 59. ayetidir. Bu ayetinde Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Nitekim işte şu kasabalar, onları zulmetmiş olmaları dolayısıyla helak etmiş, helak etmek için de bir vakit tayin etmiştik."*. Bunun gibi diğer bazı ayet mealleri de şöyledir: *"Biz nice ülke helak etmişizdir. Azabımız onlara ya geceleyin, ya da gündüz, onlar kaylulet (öğle uykusu) halinde iken gelip çatmıştır."*. (Â'râf suresi, 4). *"Nice kasabalar vardır ki, zalim oldukları için onları helak etmişizdir; artık onlar, çatıları üzerine çökmüştür. Keza körelttiğimiz nice kuyu ve yıktığımız nice yıkık saray vardır."*. (Hacc suresi, 45).

Zulümleri yüzünden bu kavim ve karyelerin helaki, ya Nûh, Ad ve Semud kavimleri gibi Peygamberler'ini yalanlamaları dolayısıyla köklerini kazıyacak şiddetli bir azap ile yok edilmeleri şeklinde olmuş; yahutta zayıf olmaları sebebiyle, daha kuvvetli kavimlerin istilasına uğrayarak onların çeşitli şekillerde zulüm ve işkencelerine maruz kalmışlar; rezil ve rüsvay olmuşlardır.

Bu kavim ve karyelerin helak edilmelerinin başlıca sebebi ise, Peygamberler'in doğruluklarına rağmen, onların getirdikleri apaçık delil ve hüccetleri, iman etmemeleri ve küfürlerinde ısrarlı davranmaları sebebiyle tekzip etmeleridir. Allah Teâlâ, kendilerine apaçık delillerle gönderilen Peygamberler'i yalanladıktan sonra, onların yine de iman etmeyeceklerini çok iyi bildiği içindir ki, onlara mühlet verip yeryüzünde bir süre daha kalmalarında bir fayda görmemiş ve onları helak etmiştir. Helak edilen bu kavimlerin ardından da onların yerine, nasıl amel edeceklerine bakılıp anlaşılması için, başka kavimler gönderilmiştir. İşte bu manada Allah Teâlâ, kendilerine Muhammed (sas.)'in Peygamber olarak gönderildiği Arap kavmine hitap ederek şöyle buyurmuştur:

14 Sizden önceki nesilleri, zulümleri yüzünden helak ettikten sonra, hayır veya şer olarak nasıl işler işleyeceğinizi ve size gönderdiğimiz Peygamber'imize nasıl itaat ve ittiba edeceğinizi görüp anlamak için sizi yeryüzünün halifeleri yaptık. Binaenaleyh siz, eğer hayrı tercih eder ve apaçık delilleri ihtiva eden muhkem bir Kitap'la gönderdiğimiz Peygamber'imize uyar, ona itaat ederseniz, yeryüzünün halifeleri olarak kıyamete kadar varlığınızı devam ettirebilirsiniz. Yok eğer bazınızın yaptığı gibi, Peygamber'imizi yalanlar ve onun Rabbinden getirdiği ayetleri alaya alırsanız, işte o zaman sizden önceki kavimler gibi, Allah'ın üzerinize göndereceği azap ile helak olmanız işten bile değildir. En'âm suresinin 65. ayetinde de açıklandığı gibi, *"Allah, size üstünüzden, yahut ayaklarınızın altından herhangi bir azap göndermeye, yahut sizi fırkalara ayırıp birbirinize düşürerek kötülüklerinizi birbirinize tattırmaya kadirdir."*...

Ayet-i kerimelerin de delalet ettiği gibi, milletlerin helak edilmeleri genel olarak zulüm yüzünden olmaktadır. Zulüm ise, ya küfür veya şirktir, yahutta fertlerin veya devlet ricalinin isyanları ve dinden çıkmalarıdır. Allah Teâlâ, bu davranış içerisine giren milletleri, biraz önce zikrettiğimiz ayet mealinde de açıklandığı gibi, üzerlerinden yahut ayaklarının altından göndereceği bir azap ile helak etmeye elbette kadirdir. Fakat aralarında bulunan müminleri, veya kafir de olsalar, onların sülbünden gelip iman edecek olanları bilmesi dolayısıyla, hikmeti, onlara mühlet verilmesini ve hemen helak edilmemelerini gerektirir. Nitekim bugün muhtelif toplumlarda, İslam'ı umursamayan ve onu çağ dışı bir sistem olarak değerlendiren pek çok insan bulunsa bile, gerçeği anlayarak ona yönelen ve onun akîdesini benimseyen milyonlarca Müslümanı da unutmamak lazımdır.

وَاِذَا تُتْلٰى عَلَيْهِمْ اٰيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ ۙ قَالَ الَّذِيْنَ لَا يَرْجُوْنَ لِقَآءَنَا ائْتِ بِقُرْاٰنٍ غَيْرِ هٰذَآ اَوْ بَدِّلْهُ ۭ قُلْ مَا
يَكُوْنُ لِيْٓ اَنْ اُبَدِّلَهٗ مِنْ تِلْقَاۗيِٕ نَفْسِيْ ۚ اِنْ اَتَّبِعُ اِلَّا مَا يُوْحٰٓى اِلَيَّ ۚ اِنِّىْٓ اَخَافُ اِنْ عَصَيْتُ رَبِّيْ عَذَابَ يَوْمٍ
عَظِيْمٍ ﴿١٥﴾ قُلْ لَّوْ شَاۗءَ اللّٰهُ مَا تَلَوْتُهٗ عَلَيْكُمْ وَلَآ اَدْرٰىكُمْ بِهٖ ۡ فَقَدْ لَبِثْتُ فِيْكُمْ عُمُرًا مِّنْ قَبْلِهٖ ۭ اَفَلَا تَعْقِلُوْنَ
﴿١٦﴾ فَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰى عَلَي اللّٰهِ كَذِبًا اَوْ كَذَّبَ بِاٰيٰتِهٖ ۭ اِنَّهٗ لَا يُفْلِحُ الْمُجْرِمُوْنَ ﴿١٧﴾

[15] Kendilerine ayetlerimiz açık açık okununca, bize kavuşmayı ummayanlar, (Peygamber'imize): "Bundan başka bir Kur'an getir, yahut bunu değiştir." demektedirler. (Ey Muhammed! Sen de onlara) de ki: "Onu kendiliğimden değiştirmem olacak iş değildir. Ben, ancak bana vahyolunana uyarım. Ben, Rabbime isyan ettiğim takdirde, o büyük günün azabından korkarım.".

[16] Yine de ki: "Eğer Allah dileseydi, onu size okumazdım ve onu size bildirmezdim. Daha önce aranızda bir ömür boyu kalmıştım. Hiç aklınız ermiyor mu"?

[17] Allah'a yalan isnat eden, yahut ayetlerini yalanlayan kimseden daha zalim kim olabilir? Hiç şüphe yoktur ki, suçlular, asla felah bulmazlar.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, Peygamberliğin Muhammed (sas.)'e tahsis edilmesini ve vahyin kendileri gibi insan olan bir kimseye indirilmesini acayip karşılayan müşriklerin şüphe ve iddialarını reddederek, Allah'ın varlığını, birliğini, öldükten sonra dirilmenin ve hesabın hak olduğunu ispat ettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde müşriklerin başka bir şüphelerini, Kur'an'a dil uzatarak Hazreti Peygamber'den ya başka bir Kur'an getirmesini ya da bu Kur'an'ı değiştirmesini istediklerini zikretmiştir. İbn Abbas'tan rivayet olunduğuna göre, beş kişi vardı ki, hem Hazreti Peygamber'le, hem de Kur'an-ı Kerim'le alay ediyorlardı. Bunlar, el-Velîd İbnu'l-Muğîre el-Mahzûmî, el-Âs İbn Vâ'il es-Sehmî, el-Esved İbnu'l-Muttalib, el-Esved İbn Abdi Yağûs ve el-Hâris İbn Hanzala idiler. Ancak Allah Teâlâ, Hıcr suresinin *"Biz, alay edenlere karşı mutlaka sana yeteriz."* mealindeki 95. ayetinde de açıklandığı üzere, bunlardan her birini değişik bir şekilde öldürüp helak etmiştir. İşte bundan dolayıdır ki Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[15] Kendilerine ayetlerimiz açık açık okununca, bize kavuşmayı ummayanlar, (Peygamber'imize): "Bundan başka bir Kur'an getir

yahut bunu değiştir." demektedirler. (Ey Muhammed! Sen de onlara) de ki: "Onu kendiliğimden değiştirmem olacak iş değildir. Ben, ancak bana vahyolunana uyarım. Ben, Rabbime isyan ettiğim takdirde, o büyük günün azabından korkarım.".

[16] Yine de ki: "Eğer Allah dileseydi, onu size okumazdım ve onu size bildirmezdim. Daha önce aranızda bir ömür boyu kalmıştım. Hiç aklınız ermiyor mu"?

15 Allah'ın Resulü (sas.), kendisine indirilen Kur'an ayetlerini ve apaçık hüccetleri müşriklere okuduğu zaman, bu okunanı reddederler ve bize bundan başka bir Kur'an getir; öyle ki, bu getirdiğin Kur'an'da bizim inandığımız İlahlarımızı kötülemeyen, yahut inanmadığımız ba's ve ceza ile ilgili sözlere yer verilmeyen ayetler bulunsun; yahut bu okuduklarını değiştir ve bize korkutucu ayetler yerine müjdeleyici ayetler oku.

Allah'a kavuşmayı ummayan, daha doğrusu ba's ve cezaya inanmadıkları için Allah'a kavuşacaklarını kabul etmeyen ve hesap gününden korkmayan bu müşrikler, kendilerine Kur'an'dan ayetler okuyan Hazreti Peygamber'e, başka bir Kur'an getirmesini, yahut okuduğu ayetleri şekil ve mana yönünden değiştirmesini teklif ettikleri zaman, gayeleri, Hazreti Peygamber'in bu tekliflerini kabul etmesi halinde, onun, Kur'an-ı Kerim'in Allah kelamı olduğu hususundaki iddiasını iptal etmek ve dolayısıyla bu iddianın gerçek olmadığını ortaya koymaktı. Ancak Allah Teâlâ, müşriklerin bu maksatla ileri sürdükleri tekliflerini reddetmek hususunda Peygamber'ini irşat etmiş ve ona, müşriklere şöyle demesini emretmiştir:

Benim, Allah kelamı olan Kur'an'ı kendiliğimden değiştirmem, benim yapabileceğim bir iş değildir. Ben ancak Rabbime ve Rabbimin bana vahyedeceği şeye tabiyim. O bana ne buyurursa, ben ancak onu yaparım. Benim size okuduğum ayetler de, Rabbimin size tebliğ edilmek üzere bana vahyettiği ayetlerdir; dolayısıyla bana da bu ayetleri size tebliğ etmek düşer. Eğer bunları size, bana vahyedildiği şekilde tebliğ etmeyecek olursam, Peygamberlik görevini ifa etmemiş ve dolayısıyla Rabbimin emrine karşı gelmiş olurum. Bu ise, hesap gününün azabını gerektiren bir davranış olur ki ben, bu günün azabından korkarım.

16 Allah Teâlâ müşriklerin Kur'an'ın değiştirilmesi ile ilgili teklîflerinin reddi hususunda onlara verilecek cevaba Peygamber'ini irşat ettikten sonra, onlara okuyup tebliğ ettiği Kur'an ayetlerinin, Allah'ın vahyi olduğuna delil teşkil etmek üzere, onu ikinci bir cevaba daha irşat etmiş ve onlara şöyle demesini emretmiştir:

Eğer Allah, bu Kur'an'ı size okumamı emretmemiş olsaydı, O'na uyar ve size okumazdım. Fakat O, onu size okumamı emrettiği için okuyorum; her ne yapıyorsam, ancak O'nun meşiyyeti ve iradesi ile yapıyorum. Beni, Kur'an'ı size tebliğ etmem için göndermiştir; eğer Kur'an'ın size tebliğ edilmesini istemeseydi, beni de göndermezdi. Fakat Allah, Â'râf suresinin *"Biz onlara, mümin kimseler için hidayet ve rahmet olmak üzere bir Kitap getirmiş ve onu ilim üzere iyice açıklamıştık."* mealindeki 52. ayetinde de buyurduğu gibi, hem hidayet hem de dünya ve Ahiret saadetinin kaynağı olan bu Kitap'la size ihsanda bulunmak istemiştir.

Bu söylediklerimde gerçeğe aykırı hiçbir şey yoktur. Zira ben, sizin aranızda Kur'an'ın indirilmeye başlamasından önce kırk yıl yaşadım. Beni yakından tanıdığınız bu süre zarfında, ağzımdan Kur'an'la ilgili herhangi bir söz, yahut bir ayet çıktığını hiç duydunuz mu? Okuma yazma bilmeyen ve hiç kitap okumayan bir insan olarak aranızda kırk yıl kaldıktan sonra, eğer size hiçbir insanın bir suresinin ve hatta bir ayetinin bile benzerini getiremeyeceği muciz bir Kitap'tan size okumaya başlamış isem, bunların benim eserim olmadığını, kendi nefsimden bunları asla söyleyemeyeceğimi, bunların ancak Allah'ın bana vahyettiği kelamı olduğunu düşünemeyecek kadar akıldan

yoksun musunuz? Eğer gerçekten aklınız varsa, onu kullanmaktan bu kadar aciz misiniz?

Allah Teâlâ'nın Peygamber'ine söylemesini emrettiği bu sözlerde, Kur'an-ı Kerim'in, fesahatiyle, belağatiyle, geçmişten ve gelecekten verdiği haberlerle ve ihtiva ettiği ilimle, herhangi bir insanın söylemesi mümkün olmayan mucize bir kitap olduğuna apaçık bir işaret vardır. Nitekim Allah Teâlâ, İsra suresinin 88. ayetinde bu gerçeği daha açık bir ifade ile ortaya koymuş ve şöyle buyurmuştur: *"(Ey Muhammed!) De ki: İnsanlar ve cinler, bu Kur'an'ın bir benzerini getirmek üzere biraraya gelseler, biribirlerine de yardım etseler onun bir benzerini yine getiremezler."*.

[17] Allah'a yalan isnat eden, yahut ayetlerini yalanlayan kimseden daha zalim kim olabilir? Hiç şüphe yoktur ki, suçlular, asla felah bulmazlar.

17 O halde ey kafirler! Şunu iyice bilin ki iki çeşit insandan daha zalim, yahut daha kafir başka bir kimse yoktur: Bunlardan birincisi, kendi elleriyle ağaçtan veya çamurdan yaptıkları putları yahut zihinlerinde canlandırdıkları kişileri kendilerine İlah edinerek onları Allah'a ortak kılan, yahutta Allah'a çocuk isnat eden kimseler; ikincisi de, sizin daha önce de teklif ettiğiniz gibi, Allah'ın kelamını değiştirenler, yahut onu yalanlayanlar veya inkâr edenlerdir. İşte bunlar, asla felah bulmazlar. Bunların gidecekleri yer, içinde ebediyyen kalacakları cehennem ateşidir.

وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنْفَعُهُمْ وَيَقُولُونَ هَٰؤُلَاءِ شُفَعَاؤُنَا عِنْدَ اللَّهِ ۚ قُلْ أَتُنَبِّئُونَ اللَّهَ
بِمَا لَا يَعْلَمُ فِي السَّمَاوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ ۚ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَىٰ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿١٨﴾

[18] (O müşrikler), Allah'ı bırakarak, kendilerine zararı da faydası da dokunmayan şeylere ibadet ederler ve "Bunlar, Allah katında bizim şefaatçilerimizdir." derler. (Ey Muhammed! Onlara) de ki: "Siz, göklerde ve yerde olup da Allah'ın bilmediği bir şeyi mi O'na haber veriyorsunuz? Allah, onların şirk koştukları şeylerden münezzehtir ve çok yücedir.".

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde müşriklerin kendilerine İlah edindikleri putlarına şefaatmetmesi dolayısıyla Hazreti Peygamber'den, bu Kur'an'dan başka bir Kur'an getirmesini, yahut onu değiştirmesini istediklerini haber verdikten ve Kur'an'ın, Peygamber'in kendi sözü olmayıp onun Allah kelamı olduğunu, dolayısıyla Peygamber'in ondan başka bir kitap getirmeye veya onu değiştirmeye hiçbir yetkisinin bulunmadığına işaretle müşriklerin küfürlerinden kaynaklanan bu isteklerini reddettikten sonra, bu ayetinde onların kendilerine İlah edinip ibadet ettikleri bu putları, zararı da faydası dokunmayan cansız maddeler olarak tavsif etmiş, müşriklerin bunlara ibadet etmelerini ve onların Allah katında kendilerinin şefaatçileri olacaklarına inanmalarını, hiçbir delili bulunmayan akılsızca bir davranış olarak ortaya koymuştur. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[18] (O müşrikler), Allah'ı bırakarak, kendilerine zararı da faydası da dokunmayan şeylere ibadet ederler ve "Bunlar, Allah katında bizim şefaatçilerimizdir." derler. (Ey Muhammed! Onlara) de ki: "Siz, göklerde ve yerde olup da Allah'ın bilmediği bir şeyi mi O'na haber veriyorsunuz? Allah, onların şirk koştukları şeylerden münezzehtir ve çok yücedir.".

18 Ayet-i kerimeden de anlaşıldığı gibi Allah Teâlâ, müşrikleri başlıca iki yönden reddetmiş-

tir. Birincisi, kendilerine ne zararı ne de faydası dokunmayacak olan putları İlah edinip onlara ibadet etmeleri; ikincisi de, bu putların, Allah katında kendilerine şefaatçi olacaklarını söylemeleridir.

Kur'an-ı Kerim'in verdiği muhtelif haberlerden öğrenildiğine göre, müşriklerin çeşitli kolları vardır. Bunlardan bir kısmı, öldükten sonra dirilmeyi inkâr etmiş ve En'âm suresinin 29. ayetinde de açıklandığı gibi, *"Dünya hayatımızdan başka hayat yoktur. Öldükten sonra da dirilecek değiliz..."* demişlerdir. Bunlar, Câsiye suresinin 24. ayetinde belirtilen *"Dünya hayatımızdan başka hiçbir şey yoktur. Ölürüz ve yaşarız. Bizi ancak zaman helak eder..."* meâlindeki sözlerinden de anlaşıldığı gibi, yalnız Ahireti değil, aynı zamanda bir yaratıcının varlığını da inkâr etmişlerdir.

Müşriklerin diğer bir kısmı da, yaratıcının varlığını ikrar etmiş; fakat öldükten sonra yeniden dirilmeye inanmamışlardır. Bunlar hakkında da Yâsîn suresinin 78. ayetinde şöyle denilmiştir: *"Kendi yaratılışını unutup bize misal veriyor ve diyor ki: Çürümüş olduğu halde bu kemikleri kim diriltecek"?*

Bir kısmı ise, yaratıcının varlığını ve öldükten sonra yeniden dirilmenin bir çeşidini ikrar etmiş, âlemin hudusuna ve yaratılışa inanmış; fakat Peygamberler'i inkâr etmekten geri kalmamışlardır. Kur'an-ı Kerim, Furkân suresinin 7-8. ayetlerinde bunların inançlarını şöyle açıklamıştır: *"Müşrikler demişlerdir ki: Şu da ne biçim Peygamber? Yemek yiyor, pazar yerlerinde yürüyor.. Ona bir melek indirilseydi de onunla beraber bir uyarıcı olsaydı ya! Yahut kendisine bir hazine verilseydi; yahut bir bahçesi olsaydı da oradan yeseydi olmaz mıydı? Keza bu zalimler demişlerdir ki: Siz büyülenmiş bir adamdan başkasının peşinden gitmiyorsunuz."*.

Bazı müşrikler de cinlerin ve meleklerin, Allah'ın kızları olduklarını iddia ederek onlara ibadet etmişler ve bunların kıyamet günü şefaatçi olacaklarına inanmışlardır. Allah Teâlâ, bunlarla ilgili olarak, Nahl suresinin 57. ayetinde *"Allah'a kızlar isnat ediyorlar. O, bundan münezzehtir. Kendilerine de erkek çocukları ayırıyorlar."*; Zuhruf suresinin 19. ayetinde de *"Rahmân'ın kulları olan melekleri de dişi saymışlardır. Onların yaratılışına şahit mi olmuşlardır? Onların bu şehadetleri yazılacak ve sorguya çekileceklerdir."* buyurmuştur.

Burada şunu da belirtmek gerekir ki, çeşitli inanç ve itikatlarına rağmen müşrikler, genel olarak putperesttiler ve her kabilenin Kâbe içinde ve dışında dikilmiş, ibadet ettikleri bir putu vardı. Bunların, Allah'a inandıkları halde putlara ibadet etmeleri, onları, Allah ındinde kendilerine şefaatçi olacaklarına inanmaları sebebiyle idi. Nitekim halen üzerinde durduğumuz ayet-i kerimede bu husus açıkça ifade edilmiş ve *"(O müşrikler), Allah'ı bırakarak, kendilerine zararı da faydası da dokunmayan şeylere ibadet ederler ve "Bunlar, Allah katında bizim şefaatçilerimizdir." derler."* buyurulmuştur.

Müşriklerin putlara ibadet etmelerinin başka bir sebebi de, onların, kendilerini Allah'a daha çok yaklaştırdıkları inancıdır. Zümer suresinin 3. ayetinde, buna da işaret edilerek şöyle denilmiştir: *Bilesiniz ki, halis din Allah'ındır. O'ndan başkasını "Biz onlara, ancak bizi Allah'a daha çok yaklaştırdıkları için ibadet ediyoruz." diyerek dost edinenler ise, Allah onların ihtilaf ettikleri hususlarda, aralarında elbette hüküm verecektir. Elbette Allah, kafir yalancı olan kimseye hidayet etmez.".*

Bu açıklamalardan anlaşıldığına göre, müşriklerin putlara ibadet etmelerinin başlıca iki sebebi vardır. Bunlardan birincisi, putların Allah katında kendilerine şefaatçi olacaklarına; ikincisi ise, onların, kendilerini Allah'a daha çok yaklaştırdıklarına inanmalarıdır. Ancak kendilerine ne zararı ne de faydası dokunmayan ve hiçbir gücü kuvveti bulunmayan cansız cisimlere hangi sebeple ibadet etmiş olurlarsa olsunlar, ellerinde bu inanç ve iddialarını ispat edecek hiçbir delilleri bulunmadığı gibi, bunlar kendinden başka İlah olmayan Allah'a şirk koşmaktan başka

hiçbir manaya gelmez. İşte bu sebepledir ki, Allah Teâlâ, onların bu sapık iddialarının reddi için Peygamber'ine şöyle buyurmuştur:

Ey Muhammed! Onlara de ki: Elinizde, ibadet ettiğiniz putlarınızın sizi Allah'a daha çok yaklaştırdıklarına ve onların kıyamet günü Allah katında size şefaatçi olacaklarına dâir ileri sürdüğünüz iddialarınızı ispat edecek delilleriniz mi vardır ki, bu delillere dayanarak göklerde ve yerde olup da Allah'ın bilmediği şeyleri O'na haber veriyorsunuz? Allah, sizin şirk koştuğunuz şeylerden münezzehtir ve çok yücedir.

Allah Teâlâ, ayet-i kerimede *"...Allah'ın bilmediği bir şeyi mi O'na haber veriyorsunuz?.."* buyurarak, müşriklerin iddia ettikleri şefaatçiler ve Allah'a yaklaştırdıkları iddiasıyla ibadet ettikleri şerikler hakkındaki ilmi nefyetmiştir. İlmin nefyi, onların ileri sürdükleri gibi bir şefaatçinin ve şerikin bulunmadığının en açık ve en kesin delilini teşkil eder; zira Allah'ın bilgisi dışında göklerde ve yerde herhangi bir şeyin var olması mümkün değildir.

وَمَا كَانَ النَّاسُ إِلَّا أُمَّةً وَاحِدَةً فَاخْتَلَفُوا ۚ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ فِيمَا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿١٩﴾

[19] İnsanlar, önceden, tek bir ümmetten başka bir şey değildiler; fakat sonradan ayrılığa düştüler. Eğer Rabbin tarafından evvelce verilmiş bir söz olmasaydı, aralarında, ayrılığa düştükleri şeyde hüküm verilirdi.

Allah Teâlâ bir önceki ayetinde, müşriklerin kıyamet günü kendilerine Allah katında şefaatçi olacaklarını ileri sürerek faydası da zararı da dokunmayan putları İlaah edinip onlara ibadet etmenin nasıl batıl bir davranış olduğuna delil ikame ettikten sonra; yukarıdaki ayetinde, şirk denilen bu sapıklığın ortaya çıkış sebebini beyanla, bunun insanlık tarihinin başlangıcında görülmediğini ve insanların hak din üzerinde tek bir ümmet iken, aralarında zuhur eden ihtilaflardan ve bazılarının batıla yönelip heva ve heveslerine tabi olmalarından sonra orataya çıktığını zikretmiştir. Bu konuyla ilgili olarak İbn Abbas'tan nakledilen bir habere göre, Adem ile Nûh arasında on asırlık bir süre vardı ve insanlar bu süre içerisinde İslam üzerinde birlik içinde yaşamışlardı. Ancak sonradan aralarında ihtilaf çıkınca Allah'a şirk koşmaya ve putlara ibadet etmeye başladılar. Bunun üzerine Allah da onlara, *"...yapılmış olması gereken bir işi gerçekleştirmesi ve böylece helak olacak kişinin apaçık bir delille helak olması, yaşayacak olan kişinin de keza apaçık bir delille yaşaması için..."* (Enfâl suresi, 42) apaçık deliller ve hüccetlerle Peygamberler gönderdi. İşte bu konuyla ilgili olarak Allah Teâlâ, bu ayetinde de şöyle buyurmuştur:

[19] İnsanlar, önceden, tek bir ümmetten başka bir şey değildiler; fakat sonradan ayrılığa düştüler. Eğer Rabbin tarafından evvelce verilmiş bir söz olmasaydı, aralarında, ayrılığa düştükleri şeyde hüküm verilirdi.

19 Bir zamanlar insanlar yaratıldıkları İslam fıtratı üzere, hiçbir şeriki bulunmayan Allah'a iman etmiş oldukları halde tek bir millet olarak yaşıyorlardı. O zamanlar, hiç kimsenin aklına, Allah'ın yerine herhangi bir mahluku İlah edinmek ve Allah dururken ona ibadet etmek gibi sapık bir düşünce gelmiyordu. Fakat ne zaman ki aralarında din konusunda ihtilaf zuhur edip de bir kısmı batılın ve kendi heva ve heveslerinin peşine düşünce, Allah onları uyarmak ve doğru

yolu göstermek için Peygamberler göndermiş, bir kısmı bu Peygamberler'e tabi olup onların yolunda giderken; diğer bir kısmı, kendi batıl yollarını takip etmekte ısrar etmişlerdir. Allah Teâlâ buna benzer bir açıklamayı, Bakara suresinin 213. ayetinde de yapmış ve şöyle buyurmuştur: *"İnsanlar tek bir ümmetti. Allah (onlara) müjdeleyen ve korkutan Peygamberler göndermiş, onlarla birlikte kendisiyle hükmetmek için hak olan kitabı da indirmişti. Oysa kendilerine apaçık deliller geldikten sonra, aralarındaki haset yüzünden kitap üzerinde ihtilafa düşenler, kendilerine kitap verilenlerden başkası değildi. Ne var ki Allah iman edenleri, üzerinde ihtilaf ettikleri hakka, kendi izniyle hidayet etmiştir. Zaten Allah, dilediği kimseyi doğru yola hidayet eder."*.

Ayet-i kerimenin insanların ihtilafa düşüp batıla yönelmeden önce İslam üzerinde birleşmiş tek bir ümmet oldukları hususundaki bu manasını, Hazreti Peygamber'in Buhârî (*Sahih*, VI. 20) ve Müslim (*Sahih*, IV. 2047) tarafından nakledilen bir hadisi de teyit eder. Bu hadisinde Hazreti Peygamber şöyle buyurmuştur: *"Her doğan ancak fıtrat üzere doğar; sonra da anası babası onu Yahudi yaparlar, nasrani veya mecusi yaparlar. Nitekim behîme de derli toplu bir behîme olarak doğurulur. Hiç bu hayvan yavruları arasında kulağı, burnu veya ayağı kesik olanlarını görüyor musunuz"*?

Hazreti Peygamber'in bu hadisinde zikredilen fıtrat, İslam'dan başka bir şey değildir ve insanın İslam üzere yaratılışının bir ifadesidir. Nitekim Allah Teâlâ da, Rum suresinin 30. ayetinde *(Ey Muhammed!) Dosdoğru olarak yüzünü Dine, Allah'ın fıtratına çevir ki, insanları o fıtrat üzere yaratmıştır. Allah'ın yaratışında hiçbir değişme yoktur. İşte dosdoğru din budur; fakat insanların çoğu bilmez."* buyurarak kelimeyi aynı manada kullanmıştır.

İnsanların ihtilafa düştükten sonra çoklarının İslam'dan uzaklaşıp şirke ve küfre dalmaları, onların henüz dünyada iken hemen cezalandırılmalarını gerektirirdi. Ancak Allah Teâlâ'dan sebkat eden bir kelime, yani suçluların Ahiret'te cezalandırılacakları hususunda önceden verilmiş olan bir söz dolayısıyla cezaları kıyamet gününe tehir edilmiştir. Nitekim yine bu surenin 93. ayetinde bunu teyit eden şu ifade yer almıştır: *"...Şüphesiz Rabbin, kıyamet günü, ihtilafa düşmüş oldukları hususlarda, aralarında hükmünü verecektir."*.

وَيَقُولُونَ لَوْلَآ أُنزِلَ عَلَيْهِ ءَايَةٌ مِّن رَّبِّهِۦ ۖ فَقُلْ إِنَّمَا ٱلْغَيْبُ لِلَّهِ فَٱنتَظِرُوٓا۟ ۖ إِنِّى مَعَكُم مِّنَ ٱلْمُنتَظِرِينَ ﴿٢٠﴾

[20] (Yine müşrikler:) "Rabbinden Peygamber'e bir mucize indirilseydi, ne olurdu?" demektedirler. (Ey Muhammed! Onlara) de ki: "Gaybı bilmek, sadece Allah'a mahsustur; bekleyin. Ben de sizinle birlikte bekleyenlerdenim.".

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, müşriklerin kendileri gibi bir beşer olan Muhammed (sas.)'e vahiy indirilmesini acayip karşılamaları, eğer bu bir hak ise üzerlerine bir azap indirilmesi hususunda acele etmeleri ve Hazreti Peygamber'den, onun kendilerine okuduğu Kur'an'dan başka bir Kur'an getirmesini veya bu Kur'an'ı değiştirmesini istemek suretiyle Kur'an üzerinde şüphe izhar etmeleri ile ilgili başlıca üç temel konuda ortaya koydukları inançsızlıklarını açıkladıktan sonra, bu ayetinde, onların dördüncü sırada yer alan bir inançsızlıklarını daha zikretmiştir ki bu da, kendilerine bir mucize getirmedikçe inanmayacaklarını ifade ettikleri Muhammed (sas.)'in Peygamberliği ile ilgili görüşleri ve onun Peygamberliğini inkârlarıdır. Zira onlara göre Muhammed (sas.)'in getirdiği Kur'an, bir mucize olamaz. Nitekim Musa ve İsa'nın getirdikleri kitaplar da, onların birer mucizesi sayılmamış; fakat her iki Peygamber de, bu kitapların dışında başka mucizeler getirmişlerdir. Keza müşriklere göre Kur'an'ın mucize sayılmaması, onun içinde yer alan sözlerin benzerle-

rinin kendileri tarafından da söylenebileceğine inanmalarıdır. Nitekim Allah Teâlâ, Enfâl suresinin 31. ayetinde bu hususa işaret etmiş ve şöyle buyurmuştur: *"Ayetlerimiz onlara okunduğu zaman, "Dinledik; istesek, biz de bunun gibisini elbette söyleriz; bu, evvelkilerin masallarından başka bir şey değil." demişlerdi."*.

Şüphesiz müşrikler, Hazreti Peygamber'den nübüvvetini ispat edecek Kur'an dışında bir mucize isterken, ondan bekledikleri bu mucize, Musa'nın (as), Firavun'un sihirbazlarını alteden asa mucizesi gibi, yahut diğer geçmiş Peygamberler'in kavimlerine gösterdikleri gözle müşahede edilebilecek maddi oluşumlara benzeyen mucizelerdi. İşte onların bu talepleriyle ilgili olarak Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

> [20] (Yine müşrikler:) "Rabbinden Peygamber'e bir mucize indirilseydi, ne olurdu?" demektedirler. (Ey Muhammed! Onlara) de ki: "Gaybı bilmek, sadece Allah'a mahsustur; bekleyin. Ben de sizinle birlikte bekleyenlerdenim.".

20 Bu kafirler demektedirler ki: Peygamber olduğunu iddia eden Muhammed'e, onun gerçekten Peygamber olduğuna delalet edecek bir mucize, hem de Nûh'a, Şuayb'a, Salih'e, Musa ve İsa'ya verilen mucizeler gibi, gözlerimizle müşahede edebileceğimiz maddi ve hissî bir mucize verilemez mi idi? Mesela Safa tepesini altına çeviremez, yahut Mekke dağını ortadan kaldırıp onun yerini bağ ve bahçe yapamaz mı idi?

Kur'an-ı Kerim'in muhtelif surelerinde, müşriklerin bu talepleriyle ilgili çeşitli haberler yer almıştır. Bunlardan bazıları şöyledir:

"Ve demişlerdir ki: Yerden bize bir pınar fışkırtmadıkça sana asla iman etmeyeceğiz. Yahut senin hurma ağaçlarından ve üzümden bir bahçen olup da aralarından ırmaklar fışkırtmadıkça, yahut iddia ettiğin gibi, göğü üstümüze parça parça düşürmedikçe veya Allah'ı ve melekleri karşımıza getirmedikçe, yahut altından bir evin olmadıkça veya göğe yükselmedikçe - fakat oradan, okuyacağımız bir kitabı bize indirmedikçe, sana asla inanmayacağız. (Ey Muhammed! Onlara) de ki: Rabbimı tenzih ederim. Ben, elçi olan bir insandan başka neyim"? (İsra suresi, 90-93).

"Müşrikler demişlerdir ki: Şu da ne biçim Peygamber? Yemek yiyor, pazar yerlerinde yürüyor. Ona bir melek indirilseydi de, onunla beraber bir uyarıcı olsaydı ya: Yahut kendisine bir hazine verilseydi; yahut bir bahçesi olsaydı da oradan yeseydi olmaz mı idi? Yine o zalimler demişlerdir ki: Siz, büyülenmiş bir adamdan başkasının peşinden gitmiyorsunuz.". (Furkân suresi, 7-8).

Allah Teâlâ, müşriklerin bu çeşit iddialarına verilecek cevap hususunda Peygamber'ini irşat ediyor ve ona bu cevabı öğretiyordu. Nitekim onların, biraz önce zikrettiğimiz Furkân suresinin 7-8. ayetlerinde açıklanan sözleri hakkında, Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"(Ey Muhammed!) Bak, sana nasıl misaller getiriyorlar. Onlar doğru yoldan sapmışlardır ve bir daha da o yolu bulamayacaklardır. Dilediği takdirde sana bundan daha hayırlısını, (ağaçları) altından ırmaklar akan cennetleri veren ve senin için köşkler yapan Allah çok yücedir. Onlar zaten kıyameti de yalanlamışlardı. Fakat biz, kıyameti yalanlayanlar için alevli bir ateş hazırladık."*. (Furkân suresi, 9-11). Fakat Allah Teâlâ'nın, Peygamber'inden mucize talep eden müşriklerin reddi ile ilgili verdiği en açık ve en kesin cevabını, İsra suresinin 59. ayetinde görmek mümkündür. Bu ayetinde de şöyle buyurmuştur: *"Bizim birtakım mucizeler göndermemize engel olan şey, onları, evvelkilerin yalanlamalarından başka bir şey değildir. Nitekim Semud kavmine apaçık bir mucize olarak dişi deve vermiştik de, onu öldürerek kendilerine zulmetmişlerdi. Oysa biz, mucizeleri, korkutmaktan başka bir maksatla indirmeyiz."*. Bundan da anlaşılmaktadır ki Ad ve Semud gibi geçmiş kavimlere gönderilen Peygamberler, kavimlerine iman etmelerini sağlamak için çeşitli mucizeler de getirmiş olmalarına rağmen, bu kavimler mucizeleri yalanlamak-

tan ve Peygamberler'ini inkâr etmekten yine de vazgeçmemişlerdir. Oysa Allah Teâlâ'nın mucizeleri yalanlayan ve Peygamberler'i inkâr eden geçmiş kavimler hakkındaki sünneti, onları hemen helak etmek olmuştur. Eğer Allah dileseydi, son Peygamber'i Muhammed (sas.)'e de kavminin talep ettiği mucizeleri verir, sonra da onların bu mücizelere inanıp inanmayacaklarına bakardı. Fakat geçmiş kavimler gibi onlar da Hazreti Peygamber'e verilen mucizeleri reddettikleri ve küfürlerinde direndikleri takdirde, hiç beklemeden onları da helak ederdi. Oysa devir, bir rahmet Peygamber'i olan Muhammed (sas.)'in devri idi ve insanlar fevc fevc İslam'a koşuyorlardı. Müşriklerin toptan helak edilmeleri ise, onların dünyaya gelecek ve aralarında Allah'a ve Peygamberler'ine iman edecek çocuklarının da helak edilmeleri neticesini doğuracaktı. Bu sebeple Hazreti Peygamber, Rabbinden, helak etmeden önce onlara mühlet verilmesi dileğinde bulunmuş, sonra da inanmak için mucize talebinde bulunan müşriklere şöyle demiştir: Siz benden mucize getirmemi istiyorsunuz. Oysa mucize gaybi olan işlerdendir. Gaybı ise, Allah'tan başka hiç kimse bilmez. Eğer siz, istediğiniz mucize gelinceye kadar bana inanmamakta ısrarlı iseniz o takdirde, Allah'ın hakkımda ve hakkınızda vereceği hükmü bekleyin. Ben de sizinle birlikte onu bekleyenlerden olacağım. Allah'ın hakkınızda vereceği bu hüküm, sizin inancınızın tam karşılığı olacaktır. Eğer yine de iman etmez ve küfrünüzde ısrar edecek olursanız, kıyamet günü sizin için hazırlanan cehennem ateşine varıp dayanır ve hiçbir surette ondan kurtuluş yolu bulamazsınız.

وَاِذَآ اَذَقْنَا النَّاسَ رَحْمَةً مِنْ بَعْدِ ضَرَّآءَ مَسَّتْهُمْ اِذَا لَهُمْ مَكْرٌ فِيْٓ اٰيَاتِنَا ۭ قُلِ اللّٰهُ اَسْرَعُ مَكْرًا ۭ اِنَّ رُسُلَنَا
يَكْتُبُوْنَ مَا تَمْكُرُوْنَ ﴿٢١﴾ هُوَ الَّذِيْ يُسَيِّرُكُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ ۭ حَتّٰٓى اِذَا كُنْتُمْ فِي الْفُلْكِ ۚ وَجَرَيْنَ بِهِمْ بِرِيْحٍ
طَيِّبَةٍ وَّفَرِحُوْا بِهَا جَاۗءَتْهَا رِيْحٌ عَاصِفٌ وَّجَاۗءَهُمُ الْمَوْجُ مِنْ كُلِّ مَكَانٍ وَّظَنُّوْٓا اَنَّهُمْ اُحِيْطَ بِهِمْ ۙ دَعَوُا
اللّٰهَ مُخْلِصِيْنَ لَهُ الدِّيْنَ ۚ لَىِٕنْ اَنْجَيْتَنَا مِنْ هٰذِهٖ لَنَكُوْنَنَّ مِنَ الشّٰكِرِيْنَ ﴿٢٢﴾ فَلَمَّآ اَنْجٰىهُمْ اِذَا هُمْ يَبْغُوْنَ
فِي الْاَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ ۭ يٰٓاَيُّهَا النَّاسُ اِنَّمَا بَغْيُكُمْ عَلٰٓى اَنْفُسِكُمْ ۙ مَّتَاعَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ۡ ثُمَّ اِلَيْنَا مَرْجِعُكُمْ
فَنُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ ﴿٢٣﴾

[21] Başlarına gelen herhangi bir sıkıntıdan sonra insanlara bir rahmet tattırdığımız zaman, ayetlerimiz hakkında yine hemen hileye başvururlar. (Ey Muhammed! Onlara) de ki: "Allah, hilenize karşılık vermek yönünden daha çabuktur. Elçilerimiz, başvurduğunuz hileleri elbette yazmaktadırlar.".

[22] Sizi karada ve denizde yürüten O'dur; hatta gemide olduğunuz zamanda da.. Nitekim gemi, tatlı bir rüzgarla içindekileri götürür; onlar da bununla neşelenirler. Derken gemiye şiddetli bir fırtına gelir çatar; her taraftan onlara dalgalar çarpar; sanırlar ki, o dalgalarla çepeçevre kuşatılmışlardır. İşte o zaman, Allah'ın dinine sımsıkı sarılmış kimseler olarak "Eğer bizi bu durumdan kurtarırsan, muhakkak şükredenlerden olacağız." diye O'na dua ederler.

[23] Allah onları kurtarınca da, yeryüzünde haksız yere taşkınlık ederler. Ey insanlar! Taşkınlığınız, dünya hayatının geçici bir kazancı olmak üzere sizin aleyhinizedir. Sonra dönüşünüz yine bize olacak ve yapmış olduğunuz bütün bu taşkınlıkları size haber vereceğiz.

Allah Teâlâ önceki ayetinde, müşriklerin, Hazreti Peygamber'den, Kur'an'dan başka gözleriyle görebilecekleri maddi bir mucize istediklerine işaret ederek bu isteklerini, onun ancak Allah'ın bildiği gayba ait işlerden olması dolayısıyla reddettikten sonra, bu ayetlerinde, onlara başka bir cevap daha vermiş ve bu cevabında, müşriklerin bizzat müşahede ettikleri mucizelerle yine de ikna olmadıklarını, zira onların hiç terketmedikleri âdetlerinin, hile, inkâr, inat ve insafsızlık olduğunu, Allah'ın varlığına ve birliğine delalet eden apaçık mucizeleri kendi gözleriyle görmüş olsalar bile, yine de hileye sapıp onlara inanmadıklarını, nitekim herhangi bir sıkıntı ile karşılaştıkları zaman her şeyi unutup yalvarmaya başladıklarını; fakat bu sıkıntı üzerlerinden giderilince de, neşe ve sevinç içinde inkâra kalkıştıklarını açıklamıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[21] Başlarına gelen herhangi bir sıkıntıdan sonra insanlara bir rahmet tattırdığımız zaman, ayetlerimiz hakkında yine hemen hileye başvururlar. (Ey Muhammed! Onlara) de ki: "Allah, hilenize karşılık vermek yönünden daha çabuktur. Elçilerimiz, başvurduğunuz hileleri elbette yazmaktadırlar.".

21 Açıkça anlaşılmaktadır ki, gerek bu ayet-i kerime gerekse onu takip eden diğer ayetler, inanmak için mucize talebinde bulunan kafirlere açık bir reddiyedir; zira istekleri gerçekleşip de mucizeyi kendi gözleriyle gördükleri zaman, çirkin tabiatlarının bir tezahürü olarak ona yine itibar etmezler ve ondan ders almazlar.

Filhakika Allah, insanlara olan merhameti dolayısıyla onları bol bol rızıklandırdığı, yahut bir darlık veya sıkıntıdan kurtarıp bolluğa ve rahatlığa kavuşturduğu, yahutta bir kuraklıktan sonra onlara bol yağmur verdiği zaman onlar, Allah'a şükretmek yerine bütün kerametin kendi akıllarında ve becerilerinde olduğunu ileri sürerler ki bu, Allah'ın ayetlerini alaya almak ve onları yalanlamaktan başka bir manaya gelmez. Nitekim Allah Teâlâ, yine bu surenin 12. ayetinde aynı konuyla ilgili olarak şöyle buyurmuştur: *"İnsana bir darlık gelince, ya yanı üzerinde yatarken, yahut otururken, yahutta ayakta olduğu halde bize, (bu darlığın kaldırılması için) yalvarıp yakarır. Biz darlığını giderince de, başına gelen darlık yüzünden sanki bize hiç yalvarmamışa döner..."*

Bunun gibi, uzun süren bir kuraklıktan sonra Allah insanları yağmura kavuşturduğu zaman, o yağmuru Allah'ın verdiğini unuturlar da sadece yağmur yağdığını, çünkü yağmur mevsiminde olduklarını söylemekle yetinirler. Yahut başlarına gelen bir sıkıntıdan kurtuldukları zaman, tesadüfen kurtulduk derler. Eğer bir işte normal bir başarı kazanmışlarsa, bu başarıyı, üstün zekalarına ve maharetlerine nisbet ederler de, kendilerini Allah'ın başarıya ulaştırdığını hiç düşünmezler. Bu, bir bakıma Musa'nın (as) kavminden olan Karun misali gibidir. Allah ona öyle bir hazine vermişti ki, onun anahtarları kuvvet sahibi kalabalık bir cemaate bile ağır gelirdi. Ancak bu hazine onu şımartmış ve azdırmıştı. Bu sebeple kavmi, bir gün ona şöyle demişti: "Şımarma; Allah şımaranları sevmez. Allah'ın sana verdiği şeylerde Ahiret yurdunu ara; dünyadaki nasibini de unutma. Allah'ın sana iyilik ettiği gibi sen de iyilik et. Yeryüzünde fesat peşinde koşma; Allah fasıkları hiç sevmez.". Karun ise, kavminin bu nasihatı karşısında, Allah'ın daha önceki nesiller içerisinde kendisinden daha kuvvetli ve malı daha çok olan nice kimseleri helak ettiğini hiç düşünmeden, "Bu hazine, bana, bende olan bir ilme göre verildi." cevabını vermiştir. Bunun başka bir örneği de, Peygamberler'inin duasıyla büyük bir sıkıntıdan kurtulan bir kavmin, ona yine itibar etmemesi ve onun faziletini itiraftan kaçınmasıdır. Nitekim Buhârî (*Sahih*, V. 39) ve Müslim (*Sahih*, IV. 2155)'in naklettikleri bir haberde açıklandığına göre, Mekkeli müşriklerin azgınlıklarını iyice artırdıkları bir dönemde, Hazreti Peygamber kavmi aleyhine Yusuf (as) zamanında-

ki gibi bir kıtlıkla bedduada bulunmuş, bundan sonra da onlara çetin bir kıtlık isabet etmişti. Bu kıtlık sebebiyle başgösteren açlık o derece şiddetlenmişti ki, insan, gökyüzüne baktığı zaman, açlığın şiddetinden, kendisiyle gökyüzü arasındaki hava tabakasını kesif bir duman şeklinde görürdü. Açlıktan insanların kemik kemirmeye başladıkları bir zamanda, Hazreti Peygamber'in huzuruna gelen bir adam ona: "Ya Rasulallah! Mudar kabilesi için Allah'tan mağfiret dile; zira onlar helak oldular.", demiş; Hazreti Peygamber de: "Mudar kabilesi mi? Sen gerçekten bir cüretkarsın." buyurmuştur. Bununla beraber onlar için yine de Rabbine dua etmiş, bu duadan sonra da yağmura kavuşan kavmin üzerinden kıtlık kaldırılmıştır. Ancak Allah Teâlâ'nın, Duhân suresinin *"Biz bu azabı biraz kaldırırız; fakat siz de şüphesiz küfrünüze yine dönersiniz."* mealindeki 15. ayetinde açıkladığı gibi, onlar küfürlerine tekrar dönmüşler ve yağmurla birlikte gelen bolluğu putlarına nisbet etmişlerdir.

Kafirlerin gösterdikleri bu cüret, hiç şüphesiz, onlara mühlet verilmesinden ve küfürlerinin karşılığı olan azabın üzerlerine hemen indirilip helak edilmemelerinden kaynaklanıyordu ve zannediyorlardı ki bu azap, hiçbir zaman indirilmeyecektir. Ancak Allah Teâlâ, onların bu inancını reddetmiş ve Peygamber'ine, Allah'ın onların hilelerine karşılık vermekte daha çabuk ve daha süratli olduğunu söylemesini emretmiştir. Nitekim kendilerine verilen bu mühletle kafirler, azap olunmayacaklarını zannederek küfürlerini sürdürmekte ısrar ederlerse, Allah da onların küfürlerini derece derece artırır, sonra bir gaflet anında onları yakalayıverir. İşte o zaman, kafirlerin Hafaza Melekleri tarafından kaydedilen bütün amelleri Allah'a arzolunur; Allah da onları, amellerine göre cezalandırır.

[22] Sizi karada ve denizde yürüten O'dur; hatta gemide olduğunuz zamanda da.. Nitekim gemi, tatlı bir rüzgarla içindekileri götürür; onlar da bununla neşelenirler. Derken gemiye şiddetli bir fırtına gelir çatar; her taraftan onlara dalgalar çarpar; sanırlar ki, o dalgalarla çepeçevre kuşatılmışlardır. İşte o zaman, Allah'ın dinine sımsıkı sarılmış kimseler olarak "Eğer bizi bu durumdan kurtarırsan, muhakkak şükredenlerden olacağız." diye O'na dua ederler.

[23] Allah onları kurtarınca da, yeryüzünde haksız yere taşkınlık ederler. Ey insanlar! Taşkınlığınız, dünya hayatının geçici bir kazancı olmak üzere sizin aleyhinizedir. Sonra dönüşünüz yine bize olacak ve yapmış olduğunuz bütün bu taşkınlıkları size haber vereceğiz.

22 Allah Teâlâ, müşriklerin başlarına gelecek herhangi bir sıkıntı veya felaket karşısında, ondan kurtulmak için nasıl yalvarıp yakardıklarını; fakat bir rahmetle ondan kurtulunca da, yine önceki küfür hallerine döndüklerini zikrettikten sonra bu ayetlerinde, nimete küfürle mukabele etmekten başka bir manaya gelmeyen bu davranışlarını, ibret alınması gereken bir misalle açıklamış ve buyurmuştur ki:

İnsanların karada, denizde ve havada; araba, otobüs, tren, gemi ve uçak gibi çeşitli vasıtalarla, veya yürüyerek dolaşmalarını ve bir yerden diğer bir yere gitmelerini sağlayan Allah Teâlâ'dır. Mesela yelkenli bir gemiye binip de denize açıldıkları zaman, gidecekleri istikamete doğru esen tatlı bir rüzgar, onları varacakları yere neşe, sevinç ve güvenlik içinde taşır. Fakat onlar, henüz denizin ortasında iken havanın birdenbire değişmesi ve o tatlı rüzgarın fırtınaya dönüşmesi, içinde bulundukları geminin bir ceviz kabuğu gibi deniz dalgalarıyla birlikte yükselip düşmesine ve içindekileri sağa sola fırlatmasına sebep olur. İşte o zaman, içlerini dolduran neşe ve sevinç, aniden korkuya dönüşür ve ne yapacaklarını bilmez bir halde, tutunacak bir dal veya sığınacak bir mesken ararlar. Ancak denizin orta-

sında ve geminin içinde bu arayışın faydasız olduğunu ve Allah'tan başka sığınacak bir melce bulunmadığını anlamakta gecikmez ve hemen O'na dua edip bu büyük tehlikeden kurtarması için yalvarmaya başlarlar. Öyle ki, İsra suresinin *"Denizde başınıza bir felaket geldiği zaman, Allah'tan başka yalvardıklarınız kaybolur..."* mealindeki 67. ayetinde de açıklandığı gibi, Allah dururken kendi elleriyle yaptıkları putları İlah edinip onlara ibadet edenler, kendi İlahlarını da unutup yalnız Allah'a yalvarırlar ve: "Ey Allahımız! Eğer bizi bu felaketten kurtaracak olursan, bize verdiğin nimetlere hep şükreden ve yalnız sana ibadet eden kullarından olacağız.." diyerek de söz verirler.

23 Ne var ki Allah, fırtınayı sükuna kavuşturup da onları selamete çıkarınca, bütün korkularını ve o korku anında yaptıkları bütün duu ve niyazlarını, yalvarıp yakarışlarını unuturlar da eski taşkınlıklarına, fesat ve zulümlerine geri dönerler. Bu, tıpkı Allah Teâlâ'nın, yine bu surenin *"İnsana bir darlık gelince, ya yanı üzerinde yatarken, yahut otururken, yahutta ayakta olduğu halde bize, (bu darlığın kaldırılması için) yalvarıp yakarır. Biz darlığını giderince de, başına gelen darlık yüzünden sanki bize hiç yalvarmamışa döner..."* mealindeki 12. ve İsra suresinin *"Denizde başınıza bir felaket geldiği zaman, Allah'tan başka yalvardıklarınız kaybolur; fakat sizi karaya çıkarıp kurtarınca, yüz çevirirsiniz. Zaten insan çok nankördür."* mealindeki 67. ayetinde yer alan beyanları gibidir.

Allah Teâlâ, denizde bir felaketle karşılaşınca, o felaketten kurtarması için Allah'a yalvarıp yakaran, kurtardığı takdirde O'na şükreden kullarından olacağına dâir söz veren, fakat kurtarıldıktan sonra da verdiği sözden dönerek fesat ve zulümlerine devam eden nankör insanların durumunu açıkladıktan sonra, onlara hitap etmiş ve bu taşkınlıklarının onlara dünyanın birtakım geçici nimetlerini kazandıracak olsa bile, zararının çok daha büyük olacağını, bunun asıl sorumlularının da yine kendileri olduklarını, dolayısıyla bunun cezasını da sadece kendilerinin çekeceklerini hatırlatmıştır. Çünkü dönüşleri mutlaka Allah'a olacak ve Allah da onlara, dünyada yaptıklarını teker teker haber verecektir.

إِنَّمَا مَثَلُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا كَمَآءٍ أَنزَلْنَاهُ مِنَ السَّمَآءِ فَاخْتَلَطَ بِهِۦ نَبَاتُ الْأَرْضِ مِمَّا يَأْكُلُ النَّاسُ
وَالْأَنْعَامُ حَتّٰٓى إِذَآ أَخَذَتِ الْأَرْضُ زُخْرُفَهَا وَازَّيَّنَتْ وَظَنَّ أَهْلُهَآ أَنَّهُمْ قَٰدِرُونَ عَلَيْهَآ أَتٰىهَآ أَمْرُنَا لَيْلًا
أَوْ نَهَارًا فَجَعَلْنَٰهَا حَصِيدًا كَأَن لَّمْ تَغْنَ بِالْأَمْسِ ۚ كَذٰلِكَ نُفَصِّلُ الْءَايَٰتِ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٢٤﴾

[24] Dünya hayatının misali, gökyüzünden indirdiğimiz su gibidir. O su sayesinde insanların ve hayvanların yedikleri yeryüzü bitkileri yetişip birbirine karışmıştır. Yer, ziynetini takınıp süslendiği ve sahipleri (onların meyvelerinden faydalanmaya) kadir olduklarını sandıkları bir sırada, gece yahut gündüz, ona emrimiz gelir ve sanki dün hiçbir şey yokmuş gibi onu hasat edilmişe çevirivririz. İşte biz, düşünen kimselere ayetleri böyle uzun uzun açıklarız.

Allah Teâlâ, bir evvelki ayetinde, insanın nankörlüğüne işaretle bunun dünyaya aşırı derecedeki hırsından ve onun nimetlerinden ifrat dereceye varan faydalanma arzusundan kaynaklandığını zikrettikten sonra, bu ayetinde, dünyaya yönelerek onun hudutsuz nimetlerinden faydalanmak isteyen, fakat dünya ile uğraşırken de Ahiret'ini unutan insana, dünya hayatını akıllarını kullananlar için ibret alınması gereken bir misal olarak açıklamıştır. Nitekim dünya, gök-

yüzünden dökülen yağmurla canlanır ve çeşitli nebatlarla, birbirinden güzel renkli çiçeklerle ve tatları farklı meyvelerle süslenir. İnsan, hasat vaktinin geldiğini düşünerek bağının ve bahçesinin meyvelerini toplamaya hazırlanırken, bir sabah kalktığı zaman bir de görür ki, geceleyin aniden çıkan soğuk bir fırtına, yahut dolu, yahutta sel, bütün o güzellikleri yok eder; yaprakları kurutup meyveleri de telef eder. İşte bütün benliği ile dünyaya bağlanan insanın durumu da bundan farklı değildir. Dünyayı bütün güzellikleriyle avucu içine aldığını zannettiği bir anda ölüm ansızın ona gelip çatar da o, Ahiret yolculuğuna hiç ummadığı bir anda hazırlıksız çıkar ve orada azıksız kalır. Kur'an-ı Kerim, insanların akıllarını kullanıp ibret almalarını sağlamak için buna benzer misalleri sık sık tekrarlamıştır. Mesela Hadîd suresinin 20. ayetinde şöyle buyurulmuştur:

"Bilesiniz ki dünya hayatı, bir oyun, bir eğlence, süs, aranızda böbürlenme, mal ve evlat yönünden bir çoğalma yarışıdır. Bu, öyle bir yağmur gibidir ki bitkisi önce ekicilerin hoşuna gider de sonra kuruyuverir ve sen onu kısa sürede sararmış görürsün; sonra dağılıp giden kuru bir ot olur. Ahiret'te ya şiddetli bir azap vardır ya da Allah'tan bir mağfiret ve hoşnutluk vardır. Dünya hayatı ise, aldatıcı bir mefeatten başka bir şey değildir.". İşte Allah Teâlâ, bu manada buyurmuştur ki:

[24] Dünya hayatının misali, gökyüzünden indirdiğimiz su gibidir. O su sayesinde insanların ve hayvanların yedikleri yeryüzü bitkileri yetişip birbirine karışmıştır. Yer, ziynetini takınıp süslendiği ve sahipleri (onların meyvelerinden faydalanmaya) kadir olduklarını sandıkları bir sırada, gece yahut gündüz, ona emrimiz gelir ve sanki dün hiçbir şey yokmuş gibi onu hasad edilmişe çevirivereriz. İşte biz, düşünen kimselere ayetleri böyle uzun uzun açıklarız.

24 Bu, dünya hayatının süratle bitişini, güzelliğinin ve üzerindeki huzurlu yaşayışın yok oluşunu göstermek için Allah Teâlâ'nın verdiği ibret alınması gereken eşsiz bir misaldir. Buna göre, dünyada oluşan bu hayatın başlıca özelliği, gökyüzünden indirdiği yağmur suyu ile Allah Teâlâ'nın topraktan çıkardığı bir bitki gibi olmasıdır. Yağmur yeryüzüne düştüğü zaman topraktan, birbirine benzeyen ve birbiriyle karışan çok çeşitli nebatlar fışkırır. Bunların bir kısmı, insanların yediği tatları ve çeşitleri farklı sebze, meyve ve hububat cinsidir; bir kısmı da hayvan yemleri ve otlardır. Bütün bu nebatlar ve meyveler, gelişip her tarafı kapladığı zaman, yeryüzü, ziynetini almış ve süslenmiş olarak, bakanların neşesini, sevincini ve hayranlığını artırır. Onları ekip dikenler ve olgunlaşmasından sonra hasat edip onlardan faydalanacak olanlar ise, büyük bir sabırsızlık içinde hasat gününü beklerler ve zannederler ki, güçleri ve kudretleri, her şeyin tasarladıkları gibi olmasına yetecektir. Ancak bu meraklı ve sevinçli bekleyiş, gece veya gündüz, Allah'ın emri gelip de yeryüzünün şiddetli bir fırtınaya veya sele maruz kalmasıyla büyük bir korkuya ve üzüntüye dönüşür; çünkü arazî Sahipleri, hasat vaktini büyük ümitlerle beklerken, bağlarının ve bahçelerinin bir anda harap olduğunu görürler. Bütün yapraklar dökülmüş, dallar kırılmış, her şey birbirine karışarak yeryüzü sanki hasat edilmişe dönmüştür. İşte gerçek her zaman böyle olduğu halde, insan neyine güvenerek bağının ve bahçesinin meyvelerini toplamaktan, yahut tarlasının hububatını hasat etmekten bu derece emin olmuş ve her şeyin kendi iradesi ve kontrolü altında bulunduğuna inanmıştır? Bu, Allah Teâlâ'nın, Â'râf suresinin 97-98. ayetlerinde de beyan buyurduğu manayı düşündürmüyor mu?: *"O ülkelerin halkı, geceleyin uyurlarken, azabımızın kendilerine gelip çatmayacağından emin mi idir? Yahutta onlar, Allah'ın tuzağından mı emin olmuşlardı? Halbuki Allah'ın tuzağından, hüsrana uğrayanlardan başkası emin olamaz."*.

Kur'an-ı Kerim'de, dünya hayatını renkleriyla, kokularıyla, tatları ve şekilleriyle yeryüzünün birbirinden farklı bitkilerine benzeten pek çok ayet yer almıştır. Yukarıda zikrettiğimiz Hadîd suresinin 20. ayetinden başka, Kehf suresinin *"(Ey Muhammed!) Onlara, dünya hayatının su gibi olduğunu da misal göster. Biz onu gökten indiririz; yerin bitkisi onunla karışır; sonunda da o bitki, rüzgarların eğip büktüğü bir çöpe döner. Allah, her şeye muktedirdir."* mealindeki 45. ve Zümer suresinin *"Görmüyor musun, Allah gökten bir su indiriyor da onu yer içinde birtakım mecralara sokuyor; sonra o su ile, renkleri muhtelif nebat çıkarıyor; sonra da bu nebat kuruyor; nitekim sen onu sararmış görüyorsun. Sonra da onu bir çöpe çeviriyor. Şüphesiz bunda akıl sahipleri için bir ibret vardır."*.

İşte Allah, dünyanın halini ve onun bir anda yokoluşunu, ibret verici misaller, tevhidine ve kıyamet gününün hesabına delalet eden apaçık hüccetlerle uzun uzun böyle açıklar. Bunda, aklını kullanan ve düşünebilen insanların hayrına son derece büyük faydalar vardır.

وَاللّٰهُ يَدْعُوٓا اِلٰى دَارِ السَّلٰمِ ۜ وَيَهْدِىْ مَنْ يَّشَآءُ اِلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ﴿٢٥﴾ لِلَّذِيْنَ اَحْسَنُوا الْحُسْنٰى وَزِيَادَةٌ ۜ
وَلَا يَرْهَقُ وُجُوْهَهُمْ قَتَرٌ وَّلَا ذِلَّةٌ ۜ اُولٰٓئِكَ اَصْحٰبُ الْجَنَّةِ ۚ هُمْ فِيْهَا خٰلِدُوْنَ ﴿٢٦﴾ وَالَّذِيْنَ كَسَبُوا السَّيِّاٰتِ
جَزَآءُ سَيِّئَةٍ بِمِثْلِهَا ۙ وَتَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ ۜ مَا لَهُمْ مِّنَ اللّٰهِ مِنْ عَاصِمٍ ۚ كَاَنَّمَآ اُغْشِيَتْ وُجُوْهُهُمْ قِطَعًا مِّنَ الَّيْلِ
مُظْلِمًا ۜ اُولٰٓئِكَ اَصْحٰبُ النَّارِ ۚ هُمْ فِيْهَا خٰلِدُوْنَ ﴿٢٧﴾

[25] Allah, (kullarını, cennete), selam evine çağırır ve dilediğini doğru yola iletir.

[26] İyi iş yapanlara, (mükafat olarak) daha iyisi ve bir de "ziyade" vardır. Onların yüzlerine ne bir toz bulaşır ne de zillet. İşte asıl cennet ehli bunlardır ve orada daimidirler.

[27] Kötülük işleyenlere ise, kötülüğün cezası misliyle verilir. Onlara bir de zillet ulaşır. Onların Allah'tan herhangi bir kurtarıcıları yoktur. Yüzleri, zifiri karanlıktan bir parça ile kaplanmıştır. İşte bunlar da, cehennem ehlidir ve orada daimidirler.

Allah Teâlâ bir önceki ayetinde, dünyanın çeşitli nimetlerine kanarak Ahiret'ini unutan ve bu nimetlere doymayan, hiçbir zaman da doymayacak olan nefislerini tatmin etmek için her çareye başvurmayı meşru sayan müşrik ve kafirlerin bu hırslarını kırmak ve Ahiret hayatını da düşünmelerini sağlamak için, yeryüzünün, yağmur suyu ile sulanıp yeşermesinden ve birbirinden güzel bitkiler, meyve ağaçları ve hububat ile dünya insanını mutlu kılan bir zenginliğe ulaşmasından sonra, bu zenginliğin, bir gece içinde aniden gelen bir felaketle yokoluşunu dünya hayatının en belirgin bir sıfatı olarak beyan ettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, iyilerle kötüleri birbirinden ayıran vasıflara işaretle, insanların Ahiret'e rağbetlerini artırmak için, iman eden ve salih amel işleyenlerle, kafir olan ve kötü amel işleyenlerin Ahiret'teki akibetlerini açıklamıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[25] Allah, (kullarını, cennete), selam evine çağırır ve dilediğini doğru yola iletir.

25 Biraz önce de işaret ettiğimiz gibi, Allah Teâlâ, daha önceki ayetinde, dünya hayatını, yeryüzünde yağmurla başlayan sonra da bir gecede yok olan zenginliklere benzeten ibret verici misalini zikrettikten sonra; bu ayetinde, in-

sana ne kadar güzel ve cazip görünürse görünsün, dünya hayatına bağlanıp kalmamaları için kullarını, *Selamet Evi* olarak tavsif ettiği cennetine çağırmış ve *"Allah, sizi işte bu cennete taşıyacak olan iman ve amele davet ediyor."* buyurmuştur. Müfessirler, Allah Teâlâ'nın bu davetini, Hazreti Peygamber'in şu hadisiyle açıklamışlardır: "Benimle sizin misaliniz, bir ev inşa edip içinde de bir sofra kuran ve bu sofraya davet için davetçi çıkaran efendinin misalidir. Kim davetçiye icabet ederse, o eve girer, sofradan yer; efendi de ondan hoşnut olur. Kim de davetçiye icabet etmezse, eve girmez, sofradan yemez; efendi de ondan hoşnut olmaz. İşte bu efendi Allah, ev İslam, sofra cennet, davetçi de Muhammed (sas.)'tir.". Başka bir hadisinde de Hazreti Peygamber şöyle buyurmuştur: "Güneşin doğduğu hiçbir gün yoktur ki, o günün başında ve sonunda, nida edip de insanlar ve cinler dışında bütün mahlukatın işittiği iki melek olmasın. Bu iki melek der ki: Ey insanlar! Rabbinize gelin; Allah sizi Dâru's-Selâm'a davet ediyor.".

Allah Teâlâ'nın kullarını *Dâru's-Selâm*'a daveti, onların, iman edip salih amel işleyerek cennete girmeye hak kazanmalarıdır. Zira bilinen bir gerçektir ki Allah'a, O'nun varlığına ve birliğine, Peygamberler'ine ve kitaplarına iman etmeden cennete girmek mümkün değildir. Cennete girmenin şartı ise, önce İslam'a girip Allah'ın emir ve yasaklarına uyarak cennete götüren yola yönelmek ve o yolu takip ederek cennete ulaşmaktır. Allah, hiç şüphesiz, dilediği kimseyi, onu cennete ulaştıracak olan yola, yani akaidiyle, ahlâk ve ahkâmıyla bir bütün teşkil eden İslam'a yönelmesinde başarılı kılar. Bu da o kimsenin, İslam'a yönelmede başarılı olma arzusuna sahip olup olmamasına bağlıdır. İçlerinde bu arzuyu duyanlara Allah şüphesiz yardım eder ve onu bu yolda başarılı kılar.

[26] İyi iş yapanlara, (mükafat olarak) daha iyisi ve bir de "ziyade" vardır. Onların yüzlerine ne bir toz bulaşır, ne de zillet. İşte asıl cennet ehli bunlardır ve orada daimidirler.

[27] Kötülük işleyenlere ise, kötülüğün cezası misliyle verilir. Onlara bir de zillet ulaşır. Onların Allah'tan herhangi bir kurtarıcıları yoktur. Yüzleri, zifiri karanlıktan bir parça ile kaplanmıştır. İşte bunlar da, cehennem ehlidir ve orada daimidirler.

26 İnsanların İslam'a davet olunmalarının başlıca sebebi, onların bunda büyük ve hudutsuz menfaatlerinin bulunmasıdır. Zira dünyada iken bu davete icabet ederek İslam'a giren ve iman ile salih amel işleyen kimseler, *"İyiliğin karşılığı iyilikten başka bir şey olur mu?"* mealindeki Rahmân suresinin 60. ayetinde de buyurulduğu gibi, Ahiret'te bu davete icabet etmenin mükafatını fazlasıyla görürler ve bundan hudutsuz derecede faydalanırlar. Onlar için, akıllarına bile getirmedikleri çeşitli ve bol nimetleri bulunan cennetler hazırlanmıştır. Bu cennetlerde onlar ebediyyen kalacaklar ve gönüllerini dilediklerince eğlendireceklerdir. Bu, onların dünyada iken Allah'ın davetine icabet ederek İslam'a girmelerinin ve iman ile salih amel işlemelerinin mükafatıdır. Fakat bu mükafatların en büyüğü ve hiçbir şeyle mukayase edilemayecek olanı, *ziyade*'dir.

Ayet-i kerimede geçen *ziyade* kelimesi, Mutezile gibi bazı mezhep imamları tarafından farklı manalarda tefsir edilmiş olsa bile, Ehl-i Sünnet imamları kelimeyi, Hazreti Peygamber'den nakledilen hadislere daynarak *Allah'a nazar etmek ve O'nu görmek* manasında tefsir etmişler ve müminlerin cennette Rablerini göreceklerini söylemişlerdir ki, bu, şüphesiz, cennet nimetlerinin en büyüğü ve en üstünüdür. Filhakika Müslim (*Sahih*, I. 163)'in ve et-Tirmizî (*Sünen*, V. 286)'nin Süheyb tarikiyle naklettikleri bir hadisten anlaşıldığına göre Hazreti Peygamber şöyle buyurmuştur: "Cennet ehli cennete girdiği zaman, Allah Teâlâ onlara: Bir şey istiyor mu-

sunuz, size ziyade edeyim? der. Onlar da: Yüzümüzü ağartmadın mı; bizi cennete sokup ateşten kurtarmadın mı? diye cevap verirler. Bundan sonra perde kalkar; öyle ki cennet ehline (o zamana kadar) Rablerine bakmaktan daha tatlı bir şey verilmemiştir.". Müslim'in *Sahih*'inde yer alan bu hadisin iki rivayetinden birisinde, Hazreti Peygamber'in, mezkur hadisi irad ettikten sonra *"İyi iş yapanlara, (mükafat olarak) daha iyisi ve bir de ziyade vardır."* mealindeki ayeti okuduğu ilave edilmiştir.

Et-Tirmizî (*Sünen*, V. 365)'nin başka bir rivayetinde meşhur sahabi Ubeyy İbn Ka'b şunları anlatmıştır: Kur'an-ı Kerim'de iki yerde geçen *ziyade* kelimesinin manasını Hazreti Peygamber'e sordum ayetindeki *ziyade* için *(Rahmân'ın yüzüne bakmaktır)*, dedi. *(Sonra da onu, yüz bin, yahut daha fazla insana Peygamber olarak göndermiştik)* (Saffât suresi, 147) ayetinde geçen *ziyade* kelimesi için de, *(yirmi bindir)* buyurdu.".

Gerek Hazreti Peygamber'den gerekse sahabe ve tabiundan gelen tefsirle ilgili haberleri toplayıp bize aktarması bakımından büyük bir değeri haiz bulunan et-Taberî, bahis konusu ayetteki *ziyade* kelimesinin *Allah'a nazar etmek* manasına geldiğini muhtelif sahabilere varan değişik isnatlarla nakletmiştir. Bu sahabilerden Ebû Bekr es-Sıddık, hem Âmir İbn Sa'd hem de Sa'îd İbn Nîmran tarikiyle öğrenildiğine göre, "Ziyâde, Allah'ın vechine bakmaktır." demiştir. Keza Huzeyfe, Ebû Musa el-Eş'arî, Ubeyy İbn Ka'b, Ka'b İbn Ucra, bir rivayette İbn Abbas ve Alî İbn Ebî Tâlib, Âmir İbn Sa'd, Katâde, Abdurrahman İbn Ebî Leylâ ve Ebû İshak, *ziyade* hakkında aynı görüşleri ileri sürmüşlerdir.

Ehl-i Sünnet imamları, *ziyade*'nin *"Allah'a nazar"* manasına geldiğini gösteren mezkur haberlere dayanarak, ayet-i kerimeyi, Allah Teâlâ'nın kıyamet günü müminler tarafından görüleceğini ispat eden bir delil olarak kabul etmişler ve bu delili akli yönden de teyit ve takviye etmek maksadıyle şu görüşü ileri sürmüşlerdir:

Ayet-i kerimede geçen *husnâ* kelimesi, harf-i tarîf almış müfred bir kelimedir; bu bakımdan bir önceki ayette geçmiş olan bir isme delalet ettiğine şüphe yoktur. Nitekim bu ayette şöyle denilmiştir: *"Allah, selam evine çağırır ve dilediğini doğru yola iletir."*. Allah Teâlâ'nın insanları davet ettiği yer, *Dâru's-Selâm*, yani cennettir. Binaenaleyh iyi davrananlar ve güzel amel sahipleri için *husnâ*, yani *Dâru's-Selâm* veya cennet vardır. Nitekim bazı sahabe ve tabiundan gelen haberlerden öğrenildiğine göre, *husnâ* kelimesi cennetle tefsir edilmiştir. Bu, kesinlikle sabit olunca, insana cennetle birlikte verilecek olan *ziyade*'nin cennetten ayrı bir şey olması gerekir; çünkü insana verilen cennet, ona bütün nimetleriyle birlikte verilir. *Ziyade* ise, bunların dışında ve bunlardan ayrı bir şeydir. Aksi halde, iki ayrı kelime ile aynı şeyin verileceği bildirilmiş olurdu ki, bu da lüzumsuz bir tekrardan ibaret kalırdı. *Ziyade*'nin cennet ve nimetlerinden ayrı bir şey olduğu anlaşılınca, buna, Hazreti Peygamber'den rivayet olunan haberlerin de delaletiyle *Allah'a nazar etmek* demek gerekir. Kur'an ayetlerinin birbirlerini tefsir ile teyit ettikleri de gözönünde bulundurulursa, *(O gün parıldayan yüzler vardır, Rablerine bakarlar.)* (Kıyâmet suresi, 22-23) ayetinde, *parıldayan yüzler*'in *husnâ*'ya, *Rabba nazar*'ın da *ziyade*'ye delalet ettiği açıkça görülür. Bütün bu deliller, Allah Teâlâ'nın kıyamet günü cennete girmiş müminler tarafından gözle görüleceğini kesin bir şekilde ispat etmeye yeterlidir.

Ehl-i Sünnet imamlarına göre ru'yetin cevazına delalet eden bu ayet-i kerime, Mutezile imamları nazarında, zahiri itibariyle ru'yet için bir delil olamaz. *Ziyade* kelimesinin, delalet ettiği mana bakımından çeşitli yönleri vardır. Suheyb tarikiyle Hazreti Peygamber'den, Ebû Bekr es-Sıddık ve diğer sahabilerden gelen rivayetler, haber-i ahad cinsindendir ve Mutezile'ye göre bu çeşit hadisler, itikadî konularda delil olarak kullanılamaz.

İyi iş yapanlar ve güzel davrananlar için mükafat olmak üzere cennet ve bir de *ziyade* olduğu gibi, onların yüzlerine ne bir toz bulaşır ne de yüzleri tozdan veya kirden kararır. Abese suresinin 38-41. ayetlerinde tavsif olunduğu şekliyle onların yüzleri aydınlık, güleç ve neşelidir; fakat asla tozlu ve siyah bir dumanla kaplanmış değildir; Allah onları, Dehr suresinin 11. ayetinde de açıkladığı gibi, o günün şerrinden korur ve yüzlerine parlaklık, kalplerine de neşe verir. Onlar bu sıfatlarıyla asla zelil de olmazlar. İşte asıl cennet ehli bunlardır ve orada ebediyyen kalacaklardır.

27 Allah Teâlâ, imanları ve salih amelleriyle yüzlerini ağartan ve Ahiretlerini mamur eden mutlu kişilere kat kat artırarak ihsan ettiği mükafatı haber verdikten sonra, Kur'an'ın en belirgin üsluplarından biri olarak, iyilikle kötülüğün, yahut iyilerle kötülerin mukayese edilmesini sağlamak üzere bu ayetinde küfür, şirk ve zulüm gibi kötü ve çirkin amelleriyle dünya ve Ahiretlerini karartan mutsuz kişilerin akibetlerini açıklamış, iyilere artırarak ihsan ettiği hudutsuz mükafata karşılık, kötülerin, sadece işledikleri günahların misliyle cezalandırılacaklarını haber vererek onlar hakkındaki adaletini beyan etmiştir. Filhakika Allah Teâlâ, En'âm suresinin 160. ayetinde bunu daha açık bir şekilde ortaya koymuş ve *"(Kıyamet günü, Rabbine) kim iyilikle gelirse, onun için iyiliğin on misli (ecir) vardır. Kim de kötülükle gelirse, o, sadece onun misliyle cezalandırılır. (Orada) asla zulmedilmezler."* buyurmuştur.

Kötülük işleyenler, işledikleri kötülüğün misliyle cezalandırılacak olsalar bile, onlara ulaşacak başka cezaların da bulunduğunu unutmamak gerekir. Bu cezalardan biri, gerek işledikleri günahları gerekse bu günahlardan kaynaklanan korkuları sebebiyle yüzlerini büyük bir zilletin, horluk ve hakirliğin kaplamasıdır. Nitekim Allah Teâlâ, Şûrâ suresinin 45. ayetinde onların bu halini de tavsif etmiş ve şöyle buyurmuştur: *"Keza onların, zillet sebebiyle başlarını öne eğmiş, göz ucuyla gizli gizli bakınırken ateşe sunulduklarını görürsün. İman edenler de derler ki: Asıl hüsrana uğrayanlar, hem kendilerini hem de ailelerini kıyamet günü hüsrana uğratanlardır. Bilesiniz ki zalimler, devamlı bir azap içindedirler."*.

Bunların, kendilerini Allah'ın azabından kurtaracak hiçbir yardımcıları da yoktur. Zira o gün, İnfitâr suresinin 19. ayetinde de ifade edildiği gibi, "Kimsenin kimseye yardım edemeyeceği bir gündür. O gün emir, yalnız Allah'a aittir.". O gün, "İnsanın, kaçacak yer neresi? dediği, sığınacak hiçbir yerin bulunmadığı, herkesin, Rabbinin huzuruna varıp ducağı gündür.". (Kıyâmet suresi, 10-12).

O gün onların yüzleri, sanki zifiri karanlıktan bir parça ile örtülmüş gibidir. Bu, onların dünyada iken işledikleri kötü ve çirkin ameller sebebiyle yüzlerinin kararmış olmasındandır. Nitekim Allah Teâlâ, Âl-i İmran suresinin 106-107. ayetlerinde bunu açıklamış ve şöyle buyurmuştur: *"(Bu azap öyle bir gündedir ki,) o gün birtakım yüzler beyazlaşır, birtakım yüzler de kararır. Yüzleri kararan kimselere, imanınızdan sonra küfre mi döndünüz? Öyleyse, küfretmiş olmanızdan dolayı bu azabı tadın, (denir)."*. Abese suresinin 38-41. ayetleri de aynı manada gelmiştir: *"O gün yüzler vardır, aydınlıktır, güleçtir, neşelidir. Yine o gün yüzler vardır, üzerleri tozlu, siyah bir duman kaplamıştır."*.

İşte bu sıfatlarla muttasıf olanlar da, cehennem ehli olup orada ebediyyen kalacaklardır. Oradan onlar için artık kaçış ve kurtuluş yoktur.

وَيَوْمَ نَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا ثُمَّ نَقُولُ لِلَّذِينَ اَشْرَكُوا مَكَانَكُمْ اَنْتُمْ وَشُرَكَآؤُكُمْ ۚ فَزَيَّلْنَا بَيْنَهُمْ وَقَالَ شُرَكَآؤُهُمْ مَا كُنْتُمْ اِيَّانَا تَعْبُدُونَ ﴿٢٨﴾ فَكَفٰى بِاللّٰهِ شَهِيدًا بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ اِنْ كُنَّا عَنْ عِبَادَتِكُمْ لَغَافِلِينَ ﴿٢٩﴾ هُنَالِكَ تَبْلُوا كُلُّ نَفْسٍ مَّا اَسْلَفَتْ وَرُدُّوا اِلَى اللّٰهِ مَوْلٰيهُمُ الْحَقِّ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٣٠﴾

[28] O gün, hepsini birden toplayacağız. Sonra şirk koşanlara: "Haydi siz ve ortaklarınız (olan putlar) yerlerinize..." diyeceğiz. Böylece aralarını ayırmış olacağız. Ortakları (olan putlar) da diyeceklerdir ki: "Siz bize tapmıyordunuz ki"...

[29] "Allah, bizimle sizin aranızda şahit olarak yeter. Yoksa biz, sizin tapınmanızdan habersizdik.".

[30] İşte orada her nefis, geçmişte yaptığının karşılığını bulacaktır. Asıl mevlaları olan Allah'a döndürülecekler ve (İlah olarak, yahut dost veya şefaatçi olarak) uydurdukları şeyler de kendilerinden uzaklaşıp gideceklerdir.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, iyi iş yapanlarla kötülük işleyenlerin kıyamet günü maruz kalacakları akibetleri ve herkesin sadece işledikleri amellerin karşılığını göreceğini beyan ettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, iyi kötü bütün insanları ve bu insanlardan Allah'ı bırakıp da birtakım yaratıkları kendilerine mabud edinenlerin putlarını Haşir günü hiç eksiksiz toplayacağını haber vermiş; ancak bu putların, müşrikler tarafından kendilerine ibadet edildiğini bilmediklerini ve onlar her ne yapmışlarsa, bunu kendi iradeleri ve bilgileri olmaksızın yaptıklarını ileri sürerek kendilerini tebriye ettiklerini ve böylece o müşriklerden uzaklaşıp gittiklerini açıklamıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[28] O gün, hepsini birden toplayacağız. Sonra şirk koşanlara: "Haydi siz ve ortaklarınız (olan putlar) yerlerinize..." diyeceğiz. Böylece aralarını ayırmış olacağız. Ortakları (olan putlar) da diyeceklerdir ki: "Siz bize tapmıyordunuz ki"...

[29] "Allah, bizimle sizin aranızda şahit olarak yeter. Yoksa biz, sizin tapınmanızdan habersizdik.".

28 Ey Muhammed! Cin olsun, insan olsun, iyi olsun kötü olsun, bütün dünya yaratıklarını toplayacağımız o mahşer gününü bir düşün. Kehf suresinin 47. ayetinde de açıkça ifade edildiği gibi, o gün, *"...Gelmiş geçmiş herkesi haşrederiz; tek birini bile terk etmeyiz."*. Onları biraraya getirdikten sonra, Allah'ı bırakıp da, O'ndan başkasını kendilerine İlah edinen müşriklere: "Haydi siz ve Allah'tan başka İlah edindikleriniz bulunduğunuz yeri terkedin ve inananların yanından ayrılarak kendinize ait olan yere gidin." deriz. Kafirlere yöneltilen buna benzer başka bir hitaba Yâsîn suresinin 59. ayetinde de yer verilmiş ve *"Bugün müminlerden ayrılın ey suçlular!"* denilmiş, Rum suresinin 14. ayetinde de aynı manada *"Kıyamet saatinin koptuğu gün, (müminler ve kafirler biribirlerinden) ayrılırlar."* buyurulmuştur. Kafirler müminlerden ayrıldıktan sonra, haklarında verilecek hükmün kesinleşip de hak ettikleri cehenneme girinceye kadar bekleyecekleri yerin, onları cehenneme ulaştıracak yol olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Allah Teâlâ, Saffât suresinin 22-24. ayetlerinde bu hususu da şöyle açıklamıştır: *"(Meleklere denir ki:) Küfürleriyle o zulmedenle-*

ri, eşlerini ve Allah'tan başka taptıkları şeyleri toplayın, sonra da cehennem yoluna sevkedin. Bir yerde onları durdurun; çünkü sorguya çekileceklerdir.".

Kıyamet günü müminlerle kafirlerin birbirlerinden ayrılmaları, herbiri hakkında verilecek olan hükmün birbirinden farklı olması ve herbirinin kendisine yapılacak muameleyi görüp bilmesi içindir. İki grubun birbirinden ayrılmasından ve Allah Teâlâ'nın müşrikleri ve onların Allah'a ortak koştukları putları kendilerine uygun olan yere ayırmasından sonra, müşriklerin Allah'ı bırakıp da ibadet ettikleri putlar da, kendilerini müşriklerden tebriye ederler ve onlara: "Siz bize ibadet etmiyordunuz ki; siz ancak Allah'a ortaklar edinmenizi size emreden şeytanlarınıza tabi oluyor ve sadece onlara ibadet ediyordunuz."

29 "Sizin bize ibadet etmeniz için sizi hiçbir zaman davet etmediğimize Allah da şahittir. Zaten sizinle bizim aramızda Allah'tan başkasının şahitliğine de ihtiyaç yoktur. O'nun şahitliği bize yeter." derler. Böylece, ister put olsun ister güneş veya ay olsun, ister melek, cin veya insan olsun, müşriklerin Allah'tan başka kendilerine İlah edindikleri bütün mahlukat da müşriklerden ayrılıp uzaklaşmış olurlar.

Kur'an-ı Kerim'in muhtelif surelerinde, müşrikler tarafından İlah edinilen ve Allah'a ortak koşulan mahlukatın kendilerini müşriklerden tebriye edeceklerine ve onlardan uzaklaşıp gideceklerine delalet eden başka ayetler de vardır. Mesela Meryem suresinin 82. ayetinde *"Hayır; o İlahlar, onların kendilerine ibadetlerini inkâr edecekler ve onlara düşman olacaklardır."*; Bakara suresinin 166. ayetinde *"(Yine o zaman) peşlerinden gidilenler, azabı görüp peşlerinden gelenlerden kaçıp kurtulmuşlar; kendileriyle aralarındaki münasebetler kesilmiş."*; Sebe suresinin 40-42. ayetlerinde de, *"O gün Allah hepsini toplar, sonra da meleklere der ki: "Size bunlar mı ibadet ediyorlardı"? Onlar da şöyle derler: "Seni tenzih ederiz. Bizim velimiz, onlar değil sensin. Hayır, onlar cinlere ibadet ediyorlardı. Çoğu onlara iman eden kimselerdi.". İşte o gün, birbirinize ne fayda verebilirsiniz ne de zarar. O zulmeden kimselere deriz ki: Yalanladığınız ateşin azabını tadın."*.

[30] İşte orada her nefis, geçmişte yaptığının karşılığını bulacaktır. Asıl mevlaları olan Allah'a döndürülecekler ve (İlâh olarak, yahut dost veya şefaatçi olarak) uydurdukları şeyler de kendilerinden uzaklaşıp gideceklerdir.

30 İşte o hesap günü, her şey ortaya çıkacak, ister mümin olsun ister kafir veya müşrik olsun, her insan dünyada iken işlediği amelleri bütün çıplaklığı ile karşısında görecek ve bu amellerin hayır mı yoksa şer mi olduğunu bilip anlayacaktır. Bütün insanlar, hesap gününün sahibi ve hâkimi olan Allah'a döndürülecek, Allah da onlardan dünyada işledikleri amelleri itibariyle cennet ehlinden olanları cennete, cehennem ehlinden olanları da cehenneme sokacaktır. Müşrikler tarafından Allah'a ortak kılınarak İlah oldukları-na, yahut kendilerine şefaatçi olacaklarına inanılan ve ibadet olunan mahlukat ise, müşriklerden uzaklaşıp gideceklerdir.

قُلْ مَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَآءِ وَالْأَرْضِ أَمَّنْ يَمْلِكُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَمَنْ يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ
وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَمَنْ يُدَبِّرُ الْأَمْرَ ۚ فَسَيَقُولُونَ اللَّهُ ۚ فَقُلْ أَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿٣١﴾ فَذَٰلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمُ الْحَقُّ ۚ
فَمَاذَا بَعْدَ الْحَقِّ إِلَّا الضَّلَالُ ۖ فَأَنَّىٰ تُصْرَفُونَ ﴿٣٢﴾ كَذَٰلِكَ حَقَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ عَلَى الَّذِينَ فَسَقُوا أَنَّهُمْ لَا
يُؤْمِنُونَ ﴿٣٣﴾

[31] (Ey Muhammed!) De ki: "Gökten ve yerden sizi rızıklandırıp duran kimdir? Yahut (faydalanıp durduğunuz) kulak ve gözlerinize asıl sahip olan kimdir? Ölüden diriyi, diriden de ölüyü kim çıkarıyor? Bütün işleri bir düzen içinde kim idare ediyor"? Onlar "Allah" diyeceklerdir. De ki: "O halde niçin sakınmıyorsunuz"?

[32] "İşte hak olan Rabbiniz Allah budur. Hakkın dışında ise, sadece sapıklık vardır. O halde nasıl yüz çeviriyorsunuz"?

[33] Böylece Rabbinin fasık olanlar hakkındaki "Onlar iman etmezler." sözü gerçekleşmiş olmaktadır.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, müşriklerin Allah'ı bırakarak birtakım mahlukatı kendilerine İlah edinip onlara ibadet etmek ve Allah'a ortak koşmak suretiyle kendi nefislerine karşı işledikleri büyük cürmü zikrettikten ve kıyamet günü bu ortakların kendilerinden uzaklaşmak suretiyle onların bu sapık inanç ve iddialarını nasıl boşa çıkaracaklarını beyan ettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde onların, hiçbir gücü ve kudreti olmayan putları İlah edinip onlara ibadet etmelerindeki büyük fesadın delillerini açıklamıştır. Filhakika onlar, gökten ve yerden kendilerine rızık verenin, ölüden diriyi, diriden de ölüyü çıkaranın, bütün işleri bir düzen içinde idare edenin Allah olduğunu itiraf etmekle, hem tuttukları yolun fasit bir yol olduğunu açıkça ortaya koymuşlar hem de Allah'ın varlığını ve birliğini, dolayısıyla O'ndan başka İlah bulunmadığını da ispat etmişlerdir. İşte bu manada Allah Teâlâ, sevgili Peygamber'ine hitapla buyurmuştur ki:

[31] (Ey Muhammed!) De ki: "Gökten ve yerden sizi rızıklandırıp duran kimdir? Yahut (faydalanıp durduğunuz) kulak ve gözlerinize asıl Sahip olan kimdir? Ölüden diriyi, diriden de ölüyü kim çıkarıyor? Bütün işleri bir düzen içinde kim idare ediyor"? Onlar "Allah" diyeceklerdir. De ki: "O halde niçin sakınmıyorsunuz"?

[32] "İşte hak olan Rabbiniz Allah budur. Hakkın dışında ise, sadece sapıklık vardır. O halde nasıl yüz çeviriyorsunuz"?

31 Ey Muhammed! Allah'ı bırakarak kendi elleriyle ağaçtan veya çamurdan yapıp İlah edindikleri putlara ibadet eden ve onları Allah'a ortak koşan o Mekkeli müşriklere de ki: Ey müşrikler! Yeryüzünün ölümünden sonra, gökten indirdiği su ile ona yeniden hayat veren, hurma, üzüm, incir, zeytin gibi çeşitli meyve ağaçları; hububat ve daha birçok sebze ve bitki ile sizi rızıklandırıp duran kimdir? Allah'tan başka bir kimsenin bu rızıkları size vermesi mümkün müdür? Abese suresinin 26-32. ayetlerinde de açıklandığı gibi, *"Yeri yarıp, içinden, sizin için ve hayvanlarınız için taneler, üzümler, sebzeler, zeytinler, hurmalar, iri ağaçlı bahçeler, meyveler ve çayırlar bitiren.."* Allah değil midir? Mülk suresinin 21. ayetinde de ifade edildiği gibi, yerden ve gökten bu rızıkları size veren Allah, rızkını kesse, O'ndan başka kim size rızık verir?

Keza sizi yaratan, sonra da göresiniz diye size göz, işitesiniz diye kulak ve hissedesiniz diye diğer duyu organlarını veren kimdir? Bunları Allah'tan başka bir kimsenin verdiğini söyleyebilir misiniz? *"Allah kulaklarınızı ve gözlerinizi alsa, kalplerinize de mühür vursa, Allah'tan başka onu size geri getirecek İlah kimdir...?"* (En'âm suresi, 46). *"Sizi yaratan, sizin için kulaklar, gözler ve kalpler yapan Allah'tır. Buna rağmen ne kadar da az şükrediyorsunuz."*. (Mülk suresi, 239).

Keza hudutsuz kudretiyle insan ve hayvan gibi birtakım varlıklara hayat vererek onları yeryüzünde yaşatan, sonra da ölüm emriyle onların yeryüzündeki hayatlarına son veren kimdir? Bu varlıklara önce hayat, sonra da ölüm veren, ölü-

den diriyi, diriden de ölüyü çıkaran Allah değil midir? Bir yumurtadan kuşu, bir su damlası halindeki meniden insanı yaratan, sonra da kuştan ve insandan yumurtayı ve meniyi çıkaran yine Allah değil midir?

Yukarıdan beri zikredilen bu oluşumların hepsi de, hiçbir aksama olmadan bir düzen içerisinde cereyan eder. Bu da, âlemde düzenli bir hareketin var olduğunu gösterir. Nitekim dünyada, kendi etrafında dönerken güneşten aldığı ışıkla birbirini takip eden gece ve gündüzler meydana gelir. Dünyanın güneş etrafında dönüşü ise, mevsimlerin oluşmasını sağlar. Bu mevsimlere göre, bazen güneş ısısı ile deniz ve ırmak suları buharlaşarak bulut haline dönüşür; bazen de bu bulutlar yağmur haline gelip tekrar yeryüzüne dökülür. Toprak sulanır; bitkiler canlanır; ağaçlar meyve verir; böylece hayat yeniden başlar. Biz, bu olayların hepsinin hiç aksamadan düzenli bir biçimde tekrarlandığını görürüz. Bir an için bu düzenin bozulduğunu ve mesela dünyanın kendi etrafında düzensiz bir biçimde dönmeye başladığını düşünsek, gece ve gündüzün oluşumunda da bir bozulmanın olacağını hemen anlarız. Bu durumda belki hiç gündüz olmaz; belki de hiç gece olmaz. Bunun gibi, dünyanın güneş etrafındaki dönüş düzeni bozulursa, mevsimler oluşmaz; belki de dünyamız güneşten büsbütün uzaklaşır ya da güneşe çarpıp parçalanır.

Görüldüğü gibi Allah, bu varlıkları yaratmakla kalmamış, bir de onların hareketine eşsiz bir düzen vermiştir. İşte bu düzene biz, *Allah'ın kanunu* diyoruz. Bu kanunda hiçbir değişme olmaz. Bir değişme olsa, ne büyük felaketlerin doğabileceğini kolayca anlarız. O halde şu gerçek bir defa daha anlaşılmış olmaktadır ki, bu âlemin bir düzen içerisinde idaresi yalnız Allah Teâlâ'nın elindedir. O'ndan başka hiçbir güç ve kudret sahibinin bunları yapması ve bu düzeni sağlaması mümkün değildir. Nitekim müşriklere de, gökten ve yerden sizi rızıklandırıp duran, size göz ve kulak veren, ölüden diriyi, diriden de ölüyü çıkaran ve bütün işleri bir düzen içinde idare eden kimdir? soruları yöneltildiği zaman, birtakım yaratıkları kendilerine İlah edinmiş ve onları Allah'a ortak koşmuş olmalarına rağmen, "Allah" demekten başka verecek cevap bulamamışlardır.

Her akıl ve idrak sahibinin, doğruluğunda hiçbir şek ve şüphe bulunmayan bu cevabı verdiği veya vermesi gerektiği düşünülürse, bunun ardından geleceği muhakkak olan başka bir soruyu daha cevaplandırmak gerekir. Nitekim Allah Teâlâ, sevgili Peygamber'i vasıtasıyle bu soruyu da onlara yöneltmiş ve şöyle buyurmuştur: Madem ki sizi rızıklandıranın, size göz ve kulak verenin, ölüden diriyi, diriden de ölüyü çıkaranın ve bütün işleri bir düzen içinde idare edenin Allah olduğunu söylüyorsunuz; o halde niçin O'nu bırakıp da gücü ve kudreti olmayan, size faydası da zararı da dokunmayacak olan birtakım taş ve odun parçalarını kendinize İlah edinerek onlara ibadet ediyorsunuz ve niçin onları Allah'a ortaklar kılıyorsunuz? Bu davranışlarınız dolayısıyla, neden Allah'ın dünyada sizi rezil ve rüsvay edip, Ahiret'te de en şiddetli azap ile cezalandırmasından hiç korkmuyorsunuz?

32 İşte, sizin de yukarıda itiraf ettiğiniz vechile, gerçek Rabbiniz olan Allah budur. Binaenaleyh O'ndan başka Rab, O'ndan başka İlah yoktur. Yegane ibadet olunmaya müstehak olan da, işte bu Rabbiniz ve İlahınız olan Allah'tır. O'nun dışında İlahlar edinerek ibadet ettiğiniz bütün mabudlar batıldır; bu davranışınız da sapıklıktan başka bir şey değildir. Gerçek böyle olduğu halde, sizin asıl Rabbiniz ve İlahınız olan Allah'ı bırakıp da, size faydası da zararı da dokunmayacak olan birtakım yaratıklara nasıl ibadet ediyorsunuz?

[33] Böylece Rabbinin fasık olanlar hakkındaki "Onlar iman etmezler." sözü gerçekleşmiş olmaktadır.

33 Allah'ın rububiyyet ve uluhiyyeti hak ve

gerçek olduğu gibi, müşrikler kendilerine rızık verenin, göz ve kulak sahibi yapanın, ölüden diriyi, diriden de ölüyü çıkaranın ve bu âlemdeki bütün işleri bir düzen içinde idare edenin Allah olduğunu itiraf etmiş olsalar bile, küfürlerinde ve sapıklıklarında inat ve ısrar ederek hakka yönelmeyen bu fasıklar hakkında Allah'ın *"Onlar hiçbir zaman iman etmezler."* sözü de böylece gerçekleşmiş olmaktadır. Zira bu söz, Allah Teâlâ'nın, onlar hakkındaki ezelî ilminin bir neticesidir. Bunun gibi, onların iman etmemeleri sebebiyle kıyamet günü şiddetli bir azap ile cezalandırılacak olmalarının açıklanması da, yine bu ilme müstenid bir ifadedir. İlahî ilimde hiçbir değişikliğin olmaması, fasıklar hakkındaki hükümde de herhangi bir değişme olmayacağı manasındadır. Mü'min suresinin *"Rabbinin küfredenler hakkındaki azap sözü de böylece vacip olmuştur; zira onlar cehennem ehlidir."* mealindeki 6. ayeti de bunu teyit eder. Çünkü Allah'ın küfreden ve küfürlerinden dönmeyecek olan bütün kafirler hakkındaki hükmü bir ve aynıdır.

قُلْ هَلْ مِنْ شُرَكَآئِكُمْ مَنْ يَبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ قُلِ اللّٰهُ يَبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ فَاَنّٰى تُؤْفَكُونَ ﴿٣٤﴾ قُلْ هَلْ
مِنْ شُرَكَآئِكُمْ مَنْ يَهْدِٓى اِلَى الْحَقِّ قُلِ اللّٰهُ يَهْدِى لِلْحَقِّ اَفَمَنْ يَهْدِٓى اِلَى الْحَقِّ اَحَقُّ اَنْ يُتَّبَعَ اَمَّنْ لَا يَهِدِّٓى
اِلَّٓا اَنْ يُهْدٰى فَمَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ ﴿٣٥﴾ وَمَا يَتَّبِعُ اَكْثَرُهُمْ اِلَّا ظَنًّا اِنَّ الظَّنَّ لَا يُغْنِى مِنَ الْحَقِّ
شَيْـًٔا اِنَّ اللّٰهَ عَلِيمٌ بِمَا يَفْعَلُونَ ﴿٣٦﴾

[34] (Ey Muhammed! O müşriklere) de ki: "Ortak koştuklarınızdan, ilk önce yaratan, (öldükten sonra da tekrar diriltip) eski haline getiren bir kimse var mı"? Yine de ki: "Allah, ilk önce yaratır; sonra da (tekrar dirilterek) onu eski haline getirir. O halde nasıl olup da haktan dönüyorsunuz"?

[35] (Ey Muhammed! Yine müşriklere) de ki: "Ortak koştuğunuz (İlahlar) arasında, hiç hakka hidayet eden biri var mı"? De ki: "Yalnız Allah hakka hidayet eder. Buna göre, hakka hidayet eden mi uyulmaya daha layıktır; yoksa hidayet olunmadıkça hakka yönelemeyen kimse mi? O halde sizin neyiniz var; nasıl hükmediyorsunuz"?

[36] Onların çoğu, zandan başka bir şeye tabi olmamaktadırlar; oysa zan, hiçbir şekilde hakkın yerini tutmaz. Allah, onların yaptıklarına elbette hakkıyla vakıftır.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, tevhidin ispatı ile ilgili delilleri zikrettikten sonra, bu ayetlerinde, önce insanın ibtida yaratılışına, sonra da yeniden diriltilişine işaret ederek ba'sın, yani öldükten sonra yeniden dirilişin ispatına geçmiştir. Filhakika ibtida yaratma, yani hiçbir eşi ve benzeri olmayan bir şeyi veya bir insan vücudunu hiç yoktan yaratıp sonra da ona can verme ile, onun iadesi yani ölümünden sonra onun yeniden diriltilmesi arasında hiçbir fark yoktur. Her ne kadar Allah Teâlâ için güçlük veya kolaylık söz konusu olmasa da, iadenin ibtidadan daha kolay olduğu bile söylenebilir. Nitekim Allah Teâlâ da, Rum suresinin 27. ayetinde bu hususa işaret ederek şöyle buyurmuştur: *"Mahlukatı ibtida yaratan, ölümünden sonra da onu tekrar varedecek olan O'dur. Bu, O'na daha kolaydır..."*

Allah Teâlâ, kudretini ve dolayısıyla uluhiy-

yetinin bir delili olarak ba'sla ilgili bu hususu zikrettikten sonra, birtakım putları İlah edinerek Allah'a ortak koşan müşriklere, İlahları arasında ibtida yaratan, öldükten sonra da yeniden dirilten birinin bulunup bulunmadığını sorarak onları bu soruya cevap vermekte aciz bıraktıktan sonra, başka bir soruyu akıl sahiplerine yöneltmiş ve onların, Allah'a ortak koştukları İlahlar arasında hakka hidayet eden birinin bulunup bulunmadığını sorduktan sonra, verilmesi muhakkak olan menfî cevaba istinaden, hakka hidayet edenin mi yoksa hidayet olunmadıkça hakka yönelmeyenin mi uyulmaya daha layık olduğu sorusunu yöneltmiştir ki bu sorular bile, müşriklerin nasıl yanlış bir zan içinde bulunduklarını ve bu zannın da onları nasıl bir sapıklığa ittiğini açıkça göstermektedir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[34] (Ey Muhammed! O müşriklere) de ki: "Ortak koştuklarınızdan, ilk önce yaratan, (öldükten sonra da tekrar diriltip) eski haline getiren bir kimse var mı"? Yine de ki: "Allah, ilk önce yaratır; sonra da (tekrar dirilterek) onu eski haline getirir. O halde nasıl olup da haktan dönüyorsunuz"?

[35] (Ey Muhammed! Yine müşriklere) de ki: "Ortak koştuğunuz (İlahlar) arasında, hiç hakka hidayet eden biri var mı"? De ki: "Yalnız Allah hakka hidayet eder. Buna göre, hakka hidayet eden mi uyulmaya daha layıktır; yoksa hidayet olunmadıkça hakka yönelemeyen kimse mi? O halde sizin neyiniz var; nasıl hükmediyorsunuz"?

34 Ey Muhammed! O müşriklere de ki: Ne gökler ne de yer mevcut değilken, bunların herhangi bir benzeri veya modeli de yokken, ilk defa yaratmaya başlayan, sonra da bunların üzerinde insanı ve diğer mevcudatı yine yoktan var eden kimdir? Eğer bunları yaratan Allah değilse, Allah'tan başka kim bunları yaratmaya muktedir olabilir? Sizin kendinize İlah edinerek ibadet ettiğiniz putlar mı; yahut yıldızlar mı, melekler, cinler, yahut başkaları mı? Sonra kim, toprağın altında çürüyüp gitmiş olan kemikleri, kıyamet günü biraraya getirerek onları yeniden insan olarak yaratacak, sonra da onlara can verecek?

Daha önceki ayet-i kerimede müşriklerin kendilerine yöneltilen sorulara karşılık "Allah..." cevabını vermiş olmalarına rağmen, bu ayet-i kerimede benzer soruları cevapsız bırakmaları, büyüklenmeleri ve öldükten sonra yeniden dirilmeye inanmamaları sebebiyledir. Maamafih onların cevapsız bıraktıkları bu soruyu Allah Teâlâ cevaplandırmış ve Peygamber'ine hitap ederek şöyle buyurmuştur: Ey Peygamber! Onlara de ki: İlk defa yaratan, öldükten sonra da yeniden diriltecek olan Allah'tır. Hiç yoktan yaratmaya kadir olan, onu yeniden yaratmaya da kadirdir. O, bütün bunları tek başına yapar; O'nun ne bir yardımcısı ne de bir ortağı vardır.

Müşrikler, yaz aylarının sonlarına doğru kuruyan ve yapraklarını dökmeye başlayan ağaçların ve sair nebatatın, yağmur mevsiminde yağışların başlamasıyla yeniden canlanıp yeşerdiğini ve bunun her yıl tekerrür ettiğini görüyorlar ve nebatlarla ilgili bu ibtida ve iadeyi Allah'a nisbet ederek Mubdi' ve Mu'id'in Allah olduğunu itiraf ediyorlar; fakat insanlar söz konusu olunca, bunlar hakkındaki iadeyi yani Allah'ın insanı yeniden diriltmesini inkâr ediyorlardı. Bunun başlıca sebebi de nebatların ölümü ve yeniden zuhuru gözleri önünde cereyan ettiği halde, insanın kıyamet günü cereyan edecek olan yeniden dirilişini, gözleriyle göremeyecek olmaları idi.

İşte, müşriklerin ba's ve iadeyi inkâr etmeleri dolayısıyladır ki, Allah Teâlâ, onlara başka bir soru yöneltmiş ve şöyle buyurmuştur: Nasıl olup da hakkı terkedip batıla veya tevhidi bırakıp şirke yöneliyor, gücü ve kudreti olmayan birtakım putları İlah edinerek onlara ibadet ediyorsunuz? Fıtratınızın, akıl, idrak ve müşahedelerinizin ta-

bii bir neticesi olarak, nebatlara yeniden hayat verenin Allah olduğunu itiraf ettiğiniz halde, kıyamet günü hesap ve cezaya iman etmenizi de sağlayacak olan yeniden dirilmeyi inkâr etmeniz olacak şey midir?

35 Ey Muhammed! Yine o müşriklere de ki: Sizin İlah edinerek Allah'a ortak koştuklarınız arasında herhangi biri, sapıklığa düşmüş birini ya fıtrat veya yaratılıştan ya işitme ve görme yoluyla ya akıl ve idrak yoluyla yahutta semavi kitaplar ve Peygamberler vasıtasıyla hidayet etmeye muktedir midir, yoksa hidayet etmekten aciz midir? Eğer Allah'ı bırakarak İlah edindiğiniz putlarınız, bunlardan herhangi biri vasıtasıyla dalalete saplanmış bir insanı hakka hidayet etmekte acizlik gösterirse, onu nasıl İlah olarak kabul edersiniz? Oysa Allah, hem yaratır hem de hakka hidayet eder. Nitekim Tâ-hâ suresinin *"...Rabbimiz her şeye yaratılışını verir ve sonra hidayete erdirir."*. mealindeki 50. Şuarâ suresinin *"Beni yaratan O'dur; bana hidayet eden de O'dur."* mealindeki 78., A'lâ suresinin *"Yaratıp düzen veren, takdir edip hidayet eden...yüce Rabbinin adını tesbih et."* mealindeki 1-3. ayetlerinde bu gerçeği açık bir şekile beyan etmiştir.

Müşrikler ise çok iyi bilmektedirler ki, İlah edindikleri ve Allah'a ortak koştukları putlarından hiçbiri, ne yaratmaya ne de hakka hidayet etmeye asla muktedir değildir. Nitekim kendilerine yöneltilen bu soruyu da cevapsız bırakmaları dolayısıyladır ki, onu yine Allah Teâlâ cevaplandırmış ve Peygamber'ine hitap ederek şöyle buyurmuştur: Ey Peygamber! Onlara de ki: Gözler önüne serdiği çeşitli delil ve hüccetlerle, gönderdiği Peygamberler ve onlara indirdiği kitaplarla ve insana ihsan ettiği iman, akıl ve idrak ile hakka yalnız Allah hidayet eder. O halde, sözleri dinlenmeye ve emirleri itaat olunmaya daha çok layık olan hangisidir? Hâkka, doğruya, iyiye ve imana hidayet etmeye kadir olan mı, yoksa kendisi hidayet olunmadıkça doğru yolu bulmaktan bile aciz olan mı?

Bu kadar açık ve kesin delil karşısında, sizin akıllarınıza ne oldu ki, hiçbir aklın kabul edemeyeceği birtakım iddialarla ortaya çıkıyor, sonra da her şeyi yapmaya ve yaratmaya kadir olan Allah ile O'nun yaratıkları arasında eşitlik ve ortaklık kurarak hiçbir şeyi yapmaya ve yaratmaya gücü ve kudreti olmayan bu yaratıklara ibadet ediyorsunuz ve onlardan şefaat umuyorsunuz.

Allah Teâlâ, müşriklerin, akıl dışı bu davranışlarını, akıl sahibi insanların idraklerine sunarak, onlara düşünme ve hakkı bulma yollarını gösterdikten sonra, onları bu sapık davranışlara sevkeden asıl sebebi zikretmiş ve şöyle buyurmuştur:

[36] Onların çoğu, zandan başka bir şeye tabi olmamaktadırlar; oysa zan, hiçbir şekilde hakkın yerini tutmaz. Allah, onların yaptıklarına elbette hakkıyla vakıftır.

36 Müşriklerin büyük çoğunluğu, hatta istisnasız hepsi, putları İlah edinerek onlara ibadet etme hususundaki inanç ve itikadlarında aklın kabul edebileceği hiçbir delile dayanmamakta, fakat birtakım vehimlerden ibaret olan zayıf zanna tabi olmaktadırlar. Oysa zan, hiçbir zaman hakkın, doğrunun ve gerçeğin yerini tutmadığı gibi, zanla sahih ve gerçek olan itikad da hasıl olmaz. Bu sebepledir ki onların kendi elleriyle ağaçtan veya taştan yontup yaptıkları putları İlah edinerek onlara ibadet etmeleri ve Allah katında bu putların kendilerine şefaatçi olacaklarına inanmaları, vehimden başka bir şey değildir.

Allah, şüphesiz, onların vehimden veya yanlış zandan başka hiçbir esasa, veya hiçbir delile dayanmayan fiil ve davranışlarını bilir ve onları bu fiil ve davranışlarından dolayı en şiddetli bir şekilde cezalandırır.

وَمَا كَانَ هٰذَا الْقُرْاٰنُ اَنْ يُفْتَرٰى مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَلٰكِنْ تَصْدِيقَ الَّذِى بَيْنَ يَدَيْهِ وَتَفْصِيلَ الْكِتَابِ لَا
رَيْبَ فِيهِ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٣٧﴾ اَمْ يَقُولُونَ افْتَرٰيهُ قُلْ فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِثْلِهِ وَادْعُوا مَنِ اسْتَطَعْتُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ
اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٣٨﴾ بَلْ كَذَّبُوا بِمَا لَمْ يُحِيطُوا بِعِلْمِهِ وَلَمَّا يَأْتِهِمْ تَأْوِيلُهُ كَذٰلِكَ كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَانْظُرْ
كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الظَّالِمِينَ ﴿٣٩﴾

[37] Bu Kur'an, Allah'tan başkasına isnat edilebilecek bir kitap değildir. Fakat o, kendinden önceki kitapların tasdiki ve asıl kitabın açıklamasıdır. Onda hiç şüphe yoktur. Âlemlerin Rabbi tarafından indirilmiştir.

[38] Yoksa onu (Muhammed'in) uydurduğunu mu söylüyorlar? (Ey Muhammed! Onlara) de ki: "Eğer sözünüzde doğru iseniz, Allah'tan başka, gücünüzün yettiği kimseleri (yardıma) çağırın da, Kur'an suresi gibi bir sure getirin.".

[39] Hayır, onlar, ilmini kavrayamadıkları ve tevili kendilerine gelmemiş olan bir şeyi yalanlamaktadırlar. Nitekim kendilerinden öncekiler de böyle yalanlamışlardı. Bu itibarla, işte o zalimlerin akibetlerinin ne olduğunu bir gör.

Allah Teâlâ, yine bu surenin 15. ayetinde *"Kendilerine ayetlerimiz açık açık okununca, bize kavuşmayı ummayanlar, (Peygamberimize) "Bundan başka bir Kur'an getir, yahut bunu değiştir..."*, 20. ayetinde de, müşriklerin *"Rabbinden, Peygamber'e bir mucize indirilseydi, ne olurdu?"* dediklerine işaretle, onların Kur'an-ı Kerim'i bir mucize olarak kabul etmediklerini ve ona hiçbir zaman inanmadıklarını, zira Peygamber'in onu kendi nefsinden uydurup söylediğini ileri sürdüklerini açıklamış, sonra da Kur'an-ı Kerim'in bir Allah kelamı olması dolayısıyla, Hazreti Peygamber'in de, diğer insanlar gibi ondan herhangi bir ayet getirmekten aciz olduğunu zikrederek müşriklerin iddialarını cevaplandırmıştı.

Allah Teâlâ yukarıdaki ayetlerinde, aynı konuya tekrar dönmüş ve şu gerçeği bir defa daha ortaya koymuştur ki, Kur'an-ı Kerim, ibarelerinin de açık delaletiyle Allah tarafından Peygamber'ine vahyedilmiş bir kitaptır ve Peygamber'in, Allah'a bir iftira olmak üzere, onu kendi nefsinden uydurup söylemesi mümkün değildir. Nitekim ayetlerindeki icaz, onun Allah kelamı olduğunun en açık delilidir. İşte bu manada Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[37] Bu Kur'an, Allah'tan başkasına isnat edilebilecek bir kitap değildir. Fakat o, kendinden önceki kitapların tasdiki ve asıl kitabın açıklamasıdır. Onda hiç şüphe yoktur. Âlemlerin Rabbi tarafından indirilmiştir.

[38] Yoksa onu (Muhammed'in) uydurduğunu mu söylüyorlar? (Ey Muhammed! Onlara) de ki: "Eğer sözünüzde doğru iseniz, Allah'tan başka, gücünüzün yettiği kimseleri (yardıma) çağırın da, Kur'an suresi gibi bir sure getirin.".

37 Kur'an-ı Kerim'in icazı ile ilgili olan bu ayet-i kerimeler, onun Allah kelamı olduğunu ve müşriklerin iddia ettikleri gibi, Hazreti Peygamber tarafından söylenip Allah'a isnat edilmiş sözler olmadığını bir defa daha beyan etmek maksadıyla gelmiştir; zira Kur'an-ı Kerim'de bu manadaki ayetler, Kur'an-ı Kerim'in, Hazreti Peygamber'in değil; fakat Allah'ın kelamı olup Hazreti Peygamber'in doğruluğuna şahitlik eden ebedi bir mucize olduğunu ispat için sık sık tekrarlanmıştır. Filhakika bu ayet-i kerimede de belirtildiği gibi, Kur'an, fesahati, belağati, gayptan verdiği haberleri, vazettiği hükümleri, dünya ve Ahiret'e müteallik verdiği bilgilerle, herhangi bir beşere veya bir Peygamber'e

isnadı mümkün olmayan ve ancak Allah kelamı olan bir kitaptır. Bu itibarla o, hiçbir surette bir beşer kelamına benzemez ve Allah'tan başka hiç bir mahlukun onu kendi nefsinden söylemesi veya uydurması mümkün değildir.

Kur'an-ı Kerim, gerek Allah'ın varlığına ve birliğine, kitaplarına, Peygamberler'ine ve Ahiret gününe iman gibi dinin asıllarına, gerek salih amellere gerekse en üstün ahlak prensiplerine davet etme yönünden daha önce gönderilen İbrahim, Musa ve İsa gibi Peygamberler'e indirilmiş olan kitapların muhtevalarına uygun ve onları tasdik edici olarak Allah tarafından son Peygamber'i Muhammed (sas.)'e vahiy yolu ile indirilmiştir. Nitekim Allah Teâlâ, Mâide suresinin 48. ayetinde bu hususu açık bir şekilde ifade etmiş ve şöyle buyurmuştur: *"(Ey Muhammed!) Sana da, kendinden evvelki kitabı tasdik edici ve ona şahit olmak üzere, hak ile Kur'an'ı indirdik."*.

Bu Kitap, aynı zamanda, Allah'ın insanlar için vazettiği ahkâm ve şerâyi'in, helal ve haramın, fertleri ve toplumları ilgilendiren ahlâk ve adap ile ilgili kuralların beyanı veya açıklamasıdır. Bu itibarla onda hiçbir şek ve şüphe yoktur; aklını kullanabilen hiçbir insan, o Kitab'ın hakkı beyanından, hidayet kaynağı oluşundan ve doğruluğundan şüphe edemez. Çünkü o, ayetlerinin de delaletiyle, âlemlerin Rabbi olan Allah Teâlâ tarafından Peygamber'ine vahiy yolu ile indirilmiştir. Nisa suresinin 82. ayetinde de ifade edildiği gibi *"...Eğer o Kitap, Allah'tan başka birisinden gelmiş olsaydı, onun içinde pek çok çelişki bulunurdu."*.

Bu açıklamalardan da anlaşıldığı gibi Allah Teâlâ, Kur'an-ı Kerim'i, bu ayetinde beş sıfatla tavsif etmiştir:

1) Kur'an-ı Kerim, hiç kimsenin Allah üzerine iftirası ile ortaya çıkmış bir kitab değildir. Zaten icazı dolayısıyla herhangi bir insan da buna kadir olamaz. fakat o, Allah kelamıdır ve Peygamber'ine vahiy yolu ile indirilmiştir.

2) Kur'an-ı Kerim, dinin iman esasları, salih ameller ve ahlaki faziletler yönünden kendinden önceki kitapları teyit ve tasdik edici olarak gelmiştir. Gerek gayba ve gerekse istikbale ait şüphe edilmesi mümkün olmayan haberleri ihtiva etmesi yönünden de muciz bir Kitap'tır.

3) Kur'an-ı Kerim, gerek şerî ahkâm yönünden gerekse sair dinî ve dünyevi ilimler yönünden, bir insanın bilmesi gereken her çeşit bilgiyi ihtiva etmesi dolayısıyla mufassal bir Kitap'tır. O, hem Allah'ın sıfatlarını, meleklerini, kitaplarını, Peygamberler'ini ve Ahiret gününü öğreten bir akaid kitabı, hem de çeşitli dinler hakkında geniş bilgileri ihtiva eden bir çeşit din bilimleri kitabıdır.

4) Kur'an-ı Kerim, çeşitli ilimlerin beyanı yönünden kendisinden şüphe edilmesi mümkün olmayan ve içinde hiçbir tenakuz veya zıtlık bulunmayan bir Kitap'tır.

5) Kur'an-ı Kerim, Allah Teâlâ tarafından Cebrail (as) vasıtasıyla Peygamber'i Muhammed (sas.)'e indirilmiş bir Kitap'tır.

İşte bu özellikleri ve üstün vasıflarıyla Allah katından indirilmiş olan bir Kitab'ın Muhammed (sas.) tarafından Allah üzerine iftira edilmiş olması mümkün müdür? Elbette bu mümkün değildir. Buna rağmen müşrikler, bu iddia ile Kur'an hakkındaki inançsızlıklarını ortaya koymuşlar ve onun Muhammed (sas.) tarafından Allah üzerine iftira edildiğini söylemişlerdir ki Allah Teâlâ, onların bu iddialarını şiddetle reddetmiş ve şöyle buyurmuştur:

38 O cahil ve inançsız müşrikler, Kur'an'ın, sizin gibi bir beşer olan Muhammed tarafından uydurulduğunu mu söylüyorlar? Ey Muhammed! O müşriklere de ki: Eğer bu söylediğinizde sadık ve samimi iseniz siz de, gerek nazım ve üslup yönünden ve gerekse fesahat, belağat ve ihtiva ettiği ahkâm yönünden Kur'an suresine benzer bir sure getirin. Dilerseniz en kısa sureleri de örnek alabilirsiniz. Getireceğiniz böyle bir sure için, insan olsun cin olsun, Allah'tan başka, O'na ortak koştuğunuz gücünüzün yettiği bütün İlahlarınızı ve hatta en yüksek dereceye ulaşmış edîp ve şairlerinizi de yardıma çağırın. Fakat hayır; ne siz ne

de yardımını istediğiniz kimseler, birlik olup birbirinize yardım da etseniz, Kur'an suresinin bir benzerini getirmeye asla muktedir olamazsınız. Nitekim İsra suresinin 88. ayetinde de bu husus açık bir şekilde ifade edilmiş ve denilmiştir ki: *"(Ey Muhammed!) De ki: İnsanlar ve cinler, bu Kur'an'ın bir benzerini getirmek üzere biraraya gelseler, biribirlerine de yardım etseler, onun bir benzerini yine getiremezler."*.

Müşriklerin, Kur'an-ı Kerim'in Muhammed (sas.) tarafından uydurulduğu yolundaki iddialarına karşı, Allah Teâlâ'nın onlara meydan okuyarak, eğer onu bir beşer uydurmuşsa, onların da bir beşer olmaları itibariyle Kur'an'ın bir benzerini getirmelerini istemekten maksadı, onları hem benzerini getirmekten aciz bırakmak ve bunu kendilerinin de anlamalarını sağlamak, hem de iddialarının hiçbir esasa dayanmayan boş bir kuruntudan ibaret olduğunu göstermekti. *Tehaddi* de denilen bu meydan okuma, Kur'an-ı Kerim'in muhtelif surelerinde başlıca üç şekilde veya üç merhalede tahakkuk etmiş ve Kur'an'ın Allah kelamı olması dolayısıyla, herhangi bir beşer tarafından söylenmesinin veya uydurulmasının mümkün olmadığı açık bir şekilde ortaya konmuştur. Üç merhalede tahakkuk eden *tehaddi*'nin birinci şekli, en yüksek mertebeye delalet eder ki biraz önce zikrettiğimiz İsra suresinin 88. ayetinde de görüldüğü gibi, müşriklerin inkâr ettikleri Kur'an'ın herhangi bir suresinin değil; fakat tamamının benzerini getirmeye davet olunmalarıdır. İkincisi ise, müşriklerden Kur'an'dan sadece on surenin benzerini getirmelerinin istenmesidir. Nitekim Allah Teâlâ, Hûd suresinin 13. ayetinde şöyle buyurmuştur: *"Yoksa Kur'an'ı Peygamber uydurdu mu diyorlar? Onlara de ki: O halde, eğer iddianızda samimi iseniz, uydurma olarak, siz de onun (sureleri) gibi on sure getirin ve gücünüzün yettiği Allah'tan başka kimseleri de yardıma çağırın."*. Üçüncü mertebede ise, yukarıdaki ayette olduğu gibi, Bakara suresinin 23. ayetinde de müşriklerden sadece bir sure getirmeleri istenmiştir. Bu ayetinde Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Eğer kulumuz (Muhammed)'e indirdiğimiz (Kur'an)'dan şüphe içindeyseniz, haydi onun (surelerinden birisi) gibi bir sure getirin; (bunun için) Allah'tan başka şahitlerinizi de (yardıma) çağırın; eğer sözünüzde doğru kimseler iseniz."*.

Allah Teâlâ, Kur'an-ı Kerim'den en küçük bir surenin bile fesahat, belağat, gayptan verdiği haberler ve vazettiği hükümler yönünden, Peygamber de olsa herhangi bir beşer tarafından benzerinin getirilemeyeceğini, bunun aksini iddia eden müşrikleri de, onun bir benzerini getirmeye davet ederek iddialarının boş bir kuruntudan ibaret olduğunu açıkça göstermiş, sonra da onların bu iddia ile Kur'an karşısındaki asıl durumlarını açıklamıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[39] Hayır, onlar, ilmini kavrayamadıkları ve tevili kendilerine gelmemiş olan bir şeyi yalanlamaktadırlar. Nitekim kendilerinden öncekiler de böyle yalanlamışlardı. Bu itibarla, işte o zalimlerin akibetlerinin ne olduğunu bir gör.

39 Gerçek olan şudur ki müşrikler, Kur'an'da gördükleri hikmet dolu birçok ayeti anlamamışlar, anlamak için de hiçbir gayret sarfetmemişlerdir. Gerek cehaletleri gerekse küfürleri, Kur'an'ın lafız ve mana yönünden icazı ile gayba ait haberleri karşısında başka türlü davranmalarına imkân vermemiş, en büyük kolaylığı da onu yalanlamakta bulmuşlardır. Nitekim daha önceki kavimler de, hiç düşünmeden ve gerçeği araştırmadan, veya araştırma zahmetine katlanmadan, sadece atalarını taklit ve küfürlerinde ısrar ederek, kendilerine gönderilen Peygamberler'i böyle yalanlamışlardı.

O halde ey Peygamber, hem Peygamberler'ini hem de onlara Allah katından indirilen kitapları yalanlayarak nefislerine zulmeden ve Ahiretler'ini unutarak sadece dünyalarını düşünen o kafirlerin akibetlerinin ne olduğuna bir bak! Onlar bu davranışlarıyla hem dünyalarını hem de Ahiretler'ini kaybe-

derek hüsrana uğramışlardır. Allah Teâlâ, Ankebût suresinin 40. ayetinde küfürleriyle nefislerine zulmedenlerin akibetlerini açıklamış ve şöyle buyurmuştur: "Herbirini kendi günahı ile yakalamışızdır. İçlerinde, üzerlerine taş savuran kasırga gönderdiğimiz kimseler vardır; kendilerini şiddetli bir sesin yakaladığı kimseler vardır; kendilerini yerin dibine geçirdiğimiz kimseler vardır; kendilerini suda boğduğumuz kimseler vardır. Allah onlara zulmetmiyordu; fakat onlar kendilerine zulmediyorlardı.".

وَمِنْهُمْ مَنْ يُؤْمِنُ بِهٖ وَمِنْهُمْ مَنْ لَا يُؤْمِنُ بِهٖ ۜ وَرَبُّكَ اَعْلَمُ بِالْمُفْسِدِيْنَ ۧ﴿٤٠﴾ وَاِنْ كَذَّبُوْكَ فَقُلْ لِّيْ عَمَلِيْ
وَلَكُمْ عَمَلُكُمْ ۚ اَنْتُمْ بَرِيْۗـُٔوْنَ مِمَّآ اَعْمَلُ وَاَنَا بَرِيْۗءٌ مِّمَّا تَعْمَلُوْنَ ﴿٤١﴾ وَمِنْهُمْ مَّنْ يَّسْتَمِعُوْنَ اِلَيْكَ ۭ
اَفَاَنْتَ تُسْمِعُ الصُّمَّ وَلَوْ كَانُوْا لَا يَعْقِلُوْنَ ﴿٤٢﴾ وَمِنْهُمْ مَّنْ يَّنْظُرُ اِلَيْكَ ۭ اَفَاَنْتَ تَهْدِي الْعُمْيَ وَلَوْ كَانُوْا
لَا يُبْصِرُوْنَ ﴿٤٣﴾ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَظْلِمُ النَّاسَ شَيْـــًٔا وَّلٰكِنَّ النَّاسَ اَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُوْنَ ﴿٤٤﴾

[40] Onlardan bir kısmı Kur'an'a inanmıştır; bir kısmı da ona inanmaz. Rabbin fesat çıkaranları daha iyi bilir.

[41] Eğer onlar seni yalanlarlarsa, (onlara) de ki: "Benim amelim bana, sizin ameliniz de size aittir. Siz benim yaptığımdan uzaksınız; ben de sizin yaptığınızdan uzağım.".

[42] Onlardan bir kısmı sana kulak verirler. Eğer akıllarını kullanmıyorlarsa, (bu yüzden) sağır (gibi olanlar) a sen mi duyuracaksın?

[43] Onlardan bir kısmı da sana bakar; fakat eğer (bakmalarına rağmen) hakkı görmüyorlarsa, âmâları doğru yola sen mi hidayet edeceksin?

[44] Allah, hiçbir surette insanlara zulmetmez; fakat insanlar, kendikendilerine zulmederler.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, müşriklerin Hazreti Peygamber'in nübüvvetini ve ona vahiy yolu ile indirilen Kur'an'ı nasıl yalanladıklarını beyan ettikten ve bu küfürleriyle nefislerine zulmedenleri, *"...o zalimlerin akibetlerinin ne olduğunu bir gör."* ifadesiyle dünya ve Ahiret azabıyla inzar ettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, müşriklerin aslında iki grup olduklarını zikretmiş ve bu grupların başlıca özelliklerini açıklamıştır. Bu iki gruptan birisi, Kur'an'ın Allah kelamı olduğunu tasdik eden ve onun hak olduğuna inanan, fakat inatları ve kibirleri sebebiyle onu yine de yalanlayanlardır. Diğer grup ise, cehaletleri ve akılsızlıkları yüzünden ona hiçbir surette inanmayan ve onu tasdik etmeyenlerdir. Buna göre, birincilerin kibir ve inatlarını terkederek imana yönelmeleri ve Kur'an-ı Kerim ile Hazreti Peygamber'i açık açık tasdik etmeleri mümkün olsa bile, ikinci gruptakilerin küfürlerinden hiçbir surette dönmeyecekleri ve imana olan istidatlarını tamamiyla kaybetmiş olmaları dolayısıyla, asla iman etmeyecekleri anlaşılır. İşte bunlar için sonu ve kurtuluşu olmayan şiddetli bir azap vardır ve bunlar, hak ettikleri bu azabı kendileri istemişlerdir; yoksa bu, Allah'ın onlara zulmü değildir; çünkü O, hiç kimseye zulmetmez. İşte bu manada Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[40] Onlardan bir kısmı Kur'an'a inanmıştır; bir kısmı da ona inanmaz. Rabbin fesat çıkaranları daha iyi bilir.

[41] Eğer onlar seni yalanlarlarsa, (onlara) de ki:

"Benim amelim bana, sizin ameliniz de size aittir. Siz benim yaptığımdan uzaksınız; ben de sizin yaptığınızdan uzağım.".

[42] Onlardan bir kısmı sana kulak verirler. Eğer akıllarını kullanmıyorlarsa, (bu yüzden) sağır (gibi olanlar)a sen mi duyuracaksın?

40 Müşrikler iki kısımdır. Bir kısmı, Kur'an'ı tasdik eder ve onun hak olduğuna inanır; bununla beraber içinde yaşadıkları toplumun inançlarına, örf ve âdetlerine aykırı davranmamak ve onlardan ayrılmamak için onu yalanlamakta ısrar eder. Bu itibarla, ileride toplum içinde Müslümanların sayıca çoğalması ve ağırlığın onalara geçmesi halinde, imanlarını ilk açıklayacak olanlar da yine bunlardır. Müşriklerin ikinci kısmı ise, küfürlerinden hiç dönmeyen ve bu hal üzere ölüp bu hal üzere ba's olunacak kimselerdir. Allah, şüphesiz, bu iki kısımdan kimlerin hidayete müstehak olduklarını bilir ve onları hakka hidayet eder; kimlerin de dalalete müstehak olduklarını bilir ve onları da dalalet içinde bırakır. Zira şirkleri, zulümleri ve isyanları ile yeryüzünü ifsat eden kimselerin, imana olan istidatlarını tamamıyla kaybetmiş olmaları dolayısıyla, hakka yönelmelerinde hiçbir ümit yoktur. Bunların akibetleri, dünyada ve Ahiret'te görecekleri en şiddetli azaptır.

41 Ey Muhammed! İşte bu müşrikler seni ve sana indirilen Kur'an'ı yalanlarlar ve bunda ısrar ederlerse, onlardan ve onların amellerinden uzak dur ve onlara de ki: Benim, risaletin tebliği, inzar, tebşir, taat ve imandan ibaret olan amellerim bana aittir ve Allah, kıyamet günü beni bu amellerimle mükafatlandıracaktır. Sizin, zulüm, küfür, şirk ve fesattan ibaret olan amelleriniz de size aittir ve siz de bu amellerinizle cezalandırılacaksınız. Dolayısıyla siz benim yaptıklarımdan uzaksınız; ben de sizin yaptıklarınızdan.. Kısacası herkes, yalnız kendi yaptıklarından sorumludur. Bu temel kaide, Kur'an-ı Kerim'in muhtelif surelerinde değişik ifadelerle tekrar edilmiştir. Mesela Hûd suresinin 35. ayetinde şöyle buyurulmuştur: *"Yoksa, Kur'an'ı Muhammed uydurdu mu diyorlar? (Ey Muhammed! Onlara) de ki: Eğer onu ben uydurmuş isem, bunun günahı elbet banadır. (Bundan size ne?) Nitekim ben de sizin işlediğiniz cürümlerden uzağım."*. Keza Sebe suresinin 25. ayetinde *"(Ey Muhammed!) De ki: "İşlediğimiz suçlardan siz sorumlu olmayacaksınız; sizin işlediklerinizden de biz sorumlu olmayız."*; En'âm suresinin 164. ayetinde *"...Herkesin kazancı sadece kendisine aittir. Hiçbir günahkar nefis, başkasının günahını yüklenmez..."*; Şuarâ suresinin 216. ayetinde de, *"Eğer sana karşı gelirlerse, de ki: Ben, sizin yaptıklarınızdan uzağım."* denilmiştir.

42 Ey Muhammed! Seni yalanlayan o müşriklerin davranışları seni şaşırtmasın. Sen Kur'an'ı okuduğun ve dinin esaslarını öğretmeye başladığın zaman, içlerinde sana kulak verip dinleyenler olduğunu görürsün. Ancak bunlar dinleyip de işitmeyen, yahut kulak verip de anlamayan veya anlamaya çalışmayan kimselerdir. Bu gibilerle ilgili olarak Allah Teâlâ, Enbiya suresinin 2-3. ayetlerinde şöyle buyurmuştur: *"Kendilerine Rablerinden gelen her yeni ihtarı, ancak onunla alay ederek ve kalpleri (Allah'ın zikrinden) gafil olduğu halde dinlerler..."*. Filhakika onların kulakları olsa bile, o kulaklarla asla işitmezler. Bu sebeple, seni dinleyip de işitmeyen, yahut sağır gibi olan kimselere duyurmaya sen hiç muktedir olamazsın. Üstelik onlar, akıllarını da kullanmazlar ve senin söylediklerini anlamaya çalışmazlarsa, işte o zaman kulakları hiç duymayan sağırlardan farkları kalmaz. Oysa insanlar için gerçek manada faydalı olan dinleme, dinledikleri üzerinde düşünebilmek, sonra da dinlediklerinin gereği olan ameli işlemektir.

[43] Onlardan bir kısmı da sana bakar; fakat eğer (bakmalarına rağmen) hakkı görmüyorlarsa, âmâları doğru yola sen mi hidayet edeceksin?

[44] Allah, hiçbir surette insanlara zulmetmez;

fakat insanlar, kendi kendilerine zulmederler.

43 Yine müşriklerden bir kısmı da vardır ki, sen Kur'an okurken, yahut dinin esaslarını öğretirken, sana bakarlar; bununla beraber imanın ve Kur'an'ın nurunu, dinin hidayetini görmezler. Bunlar bakar körlerlerdir; bunların zahirde gözleri görmüş olsa bile, hakikatta kalp gözleri kör olan ve dolayısıyla gördüklerinden hiçbir şey anlamayan kimselerdir. Basiretten ve anlayış kabiliyetinden yoksun olan böyle kimseleri sen hakka hidayet edemez, doğru yola iletemezsin. Hacc suresinin 46. ayetinde de ifade edildiği gibi *"Bu yalanlayanlar yeryüzünde hiç dolaşmıyorlar mı ki, orada onların akıl edecek kalpleri, işitecek kulakları olsun. Gerçi bazen gözler kör olmaz da, yalnız göğüsteki kalpler kör olur."*.

Netice olarak ey Muhammed, anlayış ve hidayete karşı istidatlarını ve sanki gerçekte görme ve işitme duygularını kaybetmiş gibi olmaları dolayısıyla, sen bu müşrikleri hakka hidayet etmeye asla muktedir olamazsın. Zira görmekten ve işitmekten maksat, görülen ve işitilen şeylerden faydalanmakdır. Eğer onlar bundan faydalanmıyorlarsa, görme ve işitme duygularını kaybetmiş oldukları anlaşılır.

44 Eğer müşrikler, kulakları olduğu halde işitmiyor, gözleri olduğu halde görmüyor ve kalpleri de olduğu halde idrak etmiyor ve dolayısıyla doğru yolu bulamıyorlarsa, bu, Allah'ın onların bu organlarını iptal etmiş ve iş göremez hale getirmiş olmasından değildir. Zira Allah, insanların bu çeşit organlarını iptal etmek suretiyle onlara asla zulmetmez; fakat asıl onlar küfürle, şirkle ve zulümle kendi organlarının hakka hidayetine engel olurlar ve kendi kendilerine zulmederler.

وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ كَأَنْ لَّمْ يَلْبَثُوٓا إِلَّا سَاعَةً مِّنَ النَّهَارِ يَتَعَارَفُونَ بَيْنَهُمْ ۚ قَدْ خَسِرَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِلِقَآءِ اللَّهِ وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ ﴿٤٥﴾

[45] Allah'ın onları topladığı (kıyamet) günü, sanki (dünyada), aralarında tanıştıkları gündüzden sadece bir saat kadar kalmış gibi olacaklardır. (İşte o gün) Allah'a kavuşmayı yalanlayanlar ve doğru yolu bulmamış olanlar, mutlaka hüsrana uğrayacaklardır.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, müşrikleri, Hazreti Peygamber'i hiç dinlemeyen, ona kulak asmayan, okuduğu Kur'an'ı anlamayan ve dinle ilgili beyanlarına önem vermeyen ve dolayısıyla hem onu hem de Kur'an'ı yalanlayan kimseler olarak tavsif ettikten sonra bu ayetinde onların Ahiret'te, dünyadaki bu davranışlarının karşılığını hüsrana uğramış olarak mutlaka göreceklerini açıklamıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[45] Allah'ın onları topladığı (kıyamet) günü, sanki (dünyada), aralarında tanıştıkları gündüzden sadece bir saat kadar kalmış gibi olacaklardır. (İşte o gün) Allah'a kavuşmayı yalanlayanlar ve doğru yolu bulmamış olanlar, mutlaka hüsrana uğrayacaklardır.

45 Allah Teâlâ kıyamet günü insanları yeniden diriltip de mahşer yerinde hepsini biraraya getirdiği zaman zannedeceklerdir ki dünyada kaldıkları süre, göz açıp kapayıncaya kadar gelip geçen çok kısa bir süre gibidir. Çünkü dünyanın sayısız nimetleri, süsü ve cazibesi, onları o derece meş-

gul etmiştir ki bunların peşinde koştururken kendilerini bir anda yakalayıveren ölümü, ölümden sonra geçirdikleri kabir hayatını ve sonra da hesap ve ceza için gözlerini yeni bir dünyaya açıvermelerini farkedemeyecekler, sonra da, biz dünyada ancak bir saat kadar bir şey kaldık demeye başlayacaklardır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'in başka surelerinde de aynı manaya delalet eden muhtelif ayetler yer almıştır. Mesela Ahkâf suresinin 35. ayetinde şöyle buyurulmuştur: *"...Onlar, kendilerine vaadolunan şeyi gördükleri gün, sanki dünyada gündüzün sadece bir saat kalmış gibi olurlar..."*. Keza Nâziât suresinin 46. ayetinde *"Onlar, kıyameti gördükleri gün, dünyada sanki günün bir akşamından, yahut bir kuşluk vaktinden fazla kalmadıklarını zannederler."*; Rum suresinin 55. ayetinde *"Kıyamet saatinin koptuğu gün, suçlular, bir saatten fazla kalmadıklarına yemin ederler. Zaten dünyada da onlar böyle döndürülüyorlardı."*; Tâ-hâ suresinin 102-104. ayetlerinde *"O gün, sûra üflendiği gündür. İşte o gün biz, suçluları, korkudan yüzleri kararmış bir halde toplarız. (Yine korkudan) seslerini iyice kısarak aralarında, dünyada on günden fazla kalmadınız, diye konuşurlar. Biz, en akıllılarının sadece bir gün kaldınız dediğinde, onların ne dediklerini daha iyi biliriz."*; Mü'minûn suresinin 112-114. ayetlerinde de *"Allah onlara buyuracaktır ki: Yıllar sayısınca yeryüzünde ne kadar kaldınız? Onlar da şöyle diyeceklerdir: Bir gün, yahut bir günden daha az. Sayanlara sor. Allah da şöyle buyuracaktır: Çok az kaldınız; keşke bunu gerçekten bilmiş olsaydınız."* buyurulmuştur.

Dünyada olduğu gibi, mahşer günü de herkes birbirini tanır; ne var ki o gün her fert kendi derdine düştüğü için, bu tanışıklığın hiç kimseye faydası olmaz; hiç kimse kendi derdini bir başkasına anlatıp ondan yardım isteyemez. Nitekim Mü'minûn suresinin 101. ayetinde bu konu ile ilgili olarak şöyle denilmiştir: *"Sûra üflendiği zaman, artık o gün aralarında ne soy sop kalır ne de birbirlerine onu sorarlar."*. Keza Meâric suresinin 10-15. ayetleri de aynı manada gelmiştir: "Hiçbir yakın bir yakının halini soramaz. Sadece biribirlerine gösterilirler: Günahkar, o günün azabından kurtulmak için keşke oğullarını, eşini, kardeşini, kendisini barındıran sülalesini ve yeryüzünde bulunan herkesi fidye olarak verseydi de, sonra da kendisini kurtarabilseydi. Fakat asla; o bir ateştir.".

İşte o gün, dünyada işledikleri amellerin hesabını vermek için öldükten sonra yeniden dirilip Allah'a kavuşmayı yalan sayanlar ve doğru yolu bulamamış olanlar, şüphesiz en büyük zarara uğramışlardır. Bunlar için, içinde ebediyyen kalacakları hiç sönmeyecek olan cehennem ateşi vardır.

وَاِمَّا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ الَّذِى نَعِدُهُمْ اَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ فَاِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ ثُمَّ اللّٰهُ شَهِيدٌ عَلٰى مَا يَفْعَلُونَ ﴿٤٦﴾ وَلِكُلِّ
اُمَّةٍ رَسُولٌ فَاِذَا جَآءَ رَسُولُهُمْ قُضِىَ بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٤٧﴾ وَيَقُولُونَ مَتٰى هٰذَا الْوَعْدُ اِنْ
كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٤٨﴾ قُلْ لَآ اَمْلِكُ لِنَفْسِى ضَرًّا وَلَا نَفْعًا اِلَّا مَا شَآءَ اللّٰهُ لِكُلِّ اُمَّةٍ اَجَلٌ اِذَا جَآءَ اَجَلُهُمْ فَلَا
يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ ﴿٤٩﴾ قُلْ اَرَاَيْتُمْ اِنْ اَتٰيكُمْ عَذَابُهُ بَيَاتًا اَوْ نَهَارًا مَاذَا يَسْتَعْجِلُ مِنْهُ
الْمُجْرِمُونَ ﴿٥٠﴾ اَثُمَّ اِذَا مَا وَقَعَ اٰمَنْتُمْ بِهٖ آٰلْـٰٔنَ وَقَدْ كُنْتُمْ بِهٖ تَسْتَعْجِلُونَ ﴿٥١﴾ ثُمَّ قِيلَ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا ذُوقُوا
عَذَابَ الْخُلْدِ هَلْ تُجْزَوْنَ اِلَّا بِمَا كُنْتُمْ تَكْسِبُونَ ﴿٥٢﴾ وَيَسْتَنْبِـُٔونَكَ اَحَقٌّ هُوَ قُلْ اِى وَرَبِّىٓ اِنَّهُ لَحَقٌّ وَمَآ
اَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ ﴿٥٣﴾ وَلَوْ اَنَّ لِكُلِّ نَفْسٍ ظَلَمَتْ مَا فِى الْاَرْضِ لَافْتَدَتْ بِهٖ وَاَسَرُّوا النَّدَامَةَ لَمَّا رَاَوُا

الْعَذَابَ ۚ وَقُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٥٤﴾ أَلَا إِنَّ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۗ أَلَا إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٥٥﴾ هُوَ يُحْيِي وَيُمِيتُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٥٦﴾

46 Ya (dünyada) onlara vaadettiğimiz azabın bir kısmını sana gösteririz; ya da seni öldürürüz; nasıl olsa onların dönüşü bizedir. Sonra Allah, onların yapageldikleri şeylere de şahittir.

47 Her ümmetin bir Peygamber'i vardır. (Kendilerine) Peygamberler'i gelince aralarında adaletle hükmolunmuş ve hiç zulmedilmemişlerdir.

48 "Eğer sözünüzde sadık iseniz, bu (azap) vaadi ne zaman?" diyorlar.

49 (Ey Muhammed! Onlara) de ki: "Allah dilemedikçe ben kendime ne zarar verebilirim ne de herhangi bir fayda. Her ümmetin bir eceli vardır; ecelleri gelince, ne bir saat gecikirler ne de öne geçerler.

50 (Yine onlara) de ki: "(Hem bu azabın ne zaman geleceğini niçin soruyorsunuz?) Eğer Allah'ın azabı, gece yahut gündüz size gelirse ne yapacaksınız? Hele suçluların azabın gelmesi için acele etmelerine sebep nedir"?

51 Yoksa azap bilfiil geldikten sonra mı ona inanacaksınız? (O zaman size denir ki:) Şimdi mi (aklınız başınıza geldi)? Halbuki (daha biraz önce onu inkâr manasında) onun gelmesi için acele edip duruyordunuz.

52 Sonra (o inkâr ile) zulmedenlere denir ki: "Daimi azabı tadın. Yalnız kendi kazanmış olduğunuz cezadan başka bir şeyle mi cezalandırılıyorsunuz."

53 Sana o azabın hak olup olmadığını sormaktadırlar. (Onlara) de ki: "Evet, Rabbime yemin ederim ki o haktır ve siz, (azabı göndermekten Alah'ı) asla aciz bırakamazsınız.".

54 Yeryüzünde bulunan her şey (küfür işleyerek) zulmeden kimseye ait olsaydı, (azaptan kurtulmak için) onu fidye olarak verirdi. Azabı gördükleri zaman pişmanlık duyacaklardır. Yine de aralarında adaletle hükmolunacak ve kendilerine hiç zulmedilmeyecektir.

55 Şunu iyice bilin ki, göklerde ve yerde her ne varsa Allah'a aittir; şunu da bilin ki, Allah'ın vaadi haktır; buna rağmen çokları yine de bilmezler.

56 Hayat veren de, öldüren de O'dur. Sonunda yine O'na döndürüleceksiniz.

Allah Teâlâ daha önceki ayetinde, hesap ve ceza için öldükten sonra yeniden dirilmeyi ve Allah'a kavuşmayı yalan sayan müşriklerin hüsrana varan akibetlerini zikrederek, onları en şiddetli azap ile tehdit ettikten sonra, bu ayetlerinde vaadolunan bu azabın bir kısmının bu dünyada başlarına geleceğini ve Peygamber'in de bunu kendi gözleriyle görebileceğini belirtmiş, bir kısmının ise, Ahiret'te geleceğini, zira Allah'ın, onların dünyada iken ne yaptıklarını ve nasıl bir küfür içinde yaşadıklarını hakkıyla bildiğini ve her insanın kendi amelleriyle cezalandırılacağını, hiç kimseye de zulmedilmeyeceğini açıklamıştır. Allah Teâlâ bu ayetlerinde, nübüvveti inkâr eden müşriklerin bir şüphelerine daha işaret etmiş ve Hazreti Peygamber'in zaman zaman onlara yönelttiği azap tehdidine karşı "Vaadolunan bu azap ne zaman?" yahut "Bu azap hak mıdır değil midir?" gibi sorular ileri sürerek bu hususta ki inançsızlıklarını açıklamış ve onların bu çeşit sorularına açık ve kesin cevaplar vermiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[46] Ya (dünyada) onlara vaadettiğimiz azabın bir kısmını sana gösteririz; ya da seni öldürürüz; nasıl olsa onların dönüşü bizedir. Sonra Allah, onların yapageldikleri şeylere de şahittir.

[47] Her ümmetin bir Peygamber'i vardır. (Kendilerine) Peygamberler'i gelince aralarında adaletle hükmolunmuş ve hiç zulmedilmemişlerdir.

[48] "Eğer sözünüzde sadık iseniz, bu (azap) vaadi ne zaman?" diyorlar.

[49] (Ey Muhammed! Onlara) de ki: "Allah dilemedikçe ben kendime ne zarar verebilirim ne de herhangi bir fayda. Her ümmetin bir eceli vardır; ecelleri gelince, ne bir saat gecikirler; ne de öne geçerler.".

46 Müşrikler, zaman zaman kendilerini azap ile tehdit eden Hazreti Peygamber'i yalanlarlar ve hem bu maksatla hem de onunla alay etmiş olmak için, vaadedilen azabın bir an önce getirilmesini isterler, ayrıca davetinin son bulması için de onun ölmesini temenni ederlerdi. Allah Teâlâ, Peygamber'ine hitap ederek onların bu isteklerini reddetmiş ve şöyle buyurmuştur: Ey Peygamber! Eğer biz, sen hayatta iken onlara vaadettiğimiz bu azabı üzerlerine indirecek olursak, onu sen de kendi gözlerinle görürsün. Nitekim Bedir, Huneyn ve diğer gazvelerde, müşriklerin üstün bir kuvvete sahip olmalarına rağmen hezimete uğrayıp rezil ve rüsvay olarak savaş alanını terketmeleri, dünyada üzerlerine indirilen azabın bir çeşididir ve hepsi de senin gözlerinin önünde cereyan etmiştir. Eğer onların üzerlerine indireceğimiz azaptan önce sana ölüm verecek olursak, onların görecekleri azabı sana Ahiret'te gösteririz; zira onların dönüşleri de nasıl olsa bize olacaktır. Allah, onların dünyada işledikleri bütün kötü amelleri elbette bilmektedir ve onları bu amelleriyle cezalandıracaktır. Nitekim Allah Teâlâ, Ra'd suresinin 40. ayetinde, aynı manada şöyle buyurmuştur: *"Onlara vaadettiklerimizin bir kısmını sana göstersek de, yahut seni öldürsek de sana düşen sadece tebliğ etmektir; hesap ise bize düşer."*.

47 Hazreti Peygamber'le kavmi arasında cereyan eden bu hadiseler, sadece onlara has olmayıp, benzerleri daha önce gelip geçmiş kavimlerde de cereyan etmiştir. Zira Fâtır suresinin *"Şurası muhakkaktır ki, biz seni müjdeci ve uyarıcı olmak üzere hak ile gönderdik. Zaten hiçbir ümmet yoktur ki, içinde bir uyarıcı bulunmamış olsun."* mealindeki 24. ayetinde de açıkça ifade edildiği gibi, Allah Teâlâ'nın, her ümmete, kıyamet günü kurtuluşlarına vesile olmak üzere, Allah'a ve Ahiret gününe imana ve salih amele davet eden bir Peygamber gönderdiği bilinen hususlardandır. İşte müjdeci ve uyarıcı olarak gönderilen bu Peygamberler, ne zaman kavimlerini uyarmaya ve onları hak yola davet etmeye başlamışlarsa, hem kavimleri tarafından yalanlanmışlar hem de çeşitli işkencelerle zulmedilmişlerdir. Bununla beraber Allah Teâlâ, Peygamberler'ini ve onlara inananları, o zalim kavimlerin zulmünden kurtarmış; fakat onları kurtarırken, aralarında daima adaleti gözetmiş ve hiçbir zaman zalimleri, irtikap ettikleri suçların dışında başka suçlarla cezalandırmamış ve onlara zulmetmemiştir.

48 Allah Teâlâ, son Peygamber'i Muhammed (sas.) ve kavmi arasındaki durumla, daha önce gelip geçmiş Peygamberler ve kavimleri arasındaki durumun benzerliğine işaret ettikten ve her Peygamber'in, kendi kavminin zulmüne uğradığını haber verdikten sonra, Kureyşli müşriklerin Hazreti Peygamber'i ve Müslümanları yalanlamak ve onlarla alay etmek maksadıyla yöneltikleri bir soruyu zikretmiş ve şöyle buyurmuştur: Müşrikler Peygamber'e ve müminlere diyorlar ki: Siz, bizim atalarımızdan görüp bağlandığımız Tanrılarımıza ve bunlarla ilgili inanç ve ibadetlerimize bakarak, ikide birde üzerimize indirilecek bir azaptan söz edip bizi tehdit ediyorsunuz. Eğe sözünüzde sadık ve güvenilir kimseler iseniz, üzerimize indirileceğini söylediğiniz bu azap ne zaman indirilecek? Madem ki böyle bir

azabın indirileceğini biliyorsunuz, o halde onun indirileceği vakti de bilmeniz gerekir.

49 Allah Teâlâ, müşriklerin Hazreti Peygamber'i yalanlamak ve onunla alay etmek için üzerlerine indirileceğini söylediği azabı bir an önce indirmesini istemelerine karşı kesin cevap vermiş ve Peygamber'ine hitap ederek şöyle buyurmuştur: Ey Muhammed! Azabın gelmesinde acelecilik eden o müşriklere de ki: Ben de sizin gibi bir beşerim; Rabbimın benim için takdir ettiği dışında, üzerime gelecek herhangi bir zararı üzerimden defetmeye, yahut sedece bana faydalı olan şeyleri kendime celbetmeye muktedir değilim. Bunun gibi, düşmanlar üzerine azabın indirilmesi ve müminlere de her hususta yardım edilmesi, ancak Allah'ın takdirine bağlı olan bir iştir ve O, bunu ne zaman dilerse, onu o zaman gerçekleştirir. Olacak bir şeyin olması, ne benim ne de başka birinin dilemesiyle değil, sadece Allah'ın dilemesiyledir. Hiç kimse onun olmasına engel olamaz; olacağı zamanı da değiştiremez. Allah, kafirler için dünyada ve Ahiret'te en şiddetli azabı vaadetmiş ve onun indirileceği vakti veya vakitleri de tayin etmiştir. Ancak bütün teferruatıyla kendi ilminde olan bu azabın ne şeklini ne de zamanını bildirmemiştir. Bu itibarla üzerinize indirilecek olan bu azabın vaktini benim size söylemem mümkün değildir. Benim görevim, sadece size tebliğ etmek ve üzerinize gelecek olan bu azaba karşı sizi uyarmaktır. Şunu da hatırınızdan çıkarmayın ki, her insanın veya her ümmetin bir eceli veya takdir olunmuş bir ömrü vardır; bu ecel gelince, yahut ömür bitince ne bir saat gecikir ne de bir saat öne alınır.

[50] (Yine onlara) de ki: "(Hem bu azabın ne zaman geleceğini niçin soruyorsunuz?) Eğer Allah'ın azabı, gece yahut gündüz size gelirse ne yapacaksınız? Hele suçluların azabın gelmesi için acele etmelerine sebep nedir"?

[51] Yoksa azap bilfiil geldikten sonra mı ona inanacaksınız? (O zaman size denir ki:) Şimdi mi (aklınız başınıza geldi)? Halbuki (daha biraz önce onu inkâr manasında) onun gelmesi için acele edip duruyordunuz.

[52] Sonra (o inkâr ile) zulmedenlere denir ki: "Daimi azabı tadın. Yalnız kendi kazanmış olduğunuz cezadan başka bir şeyle mi cezalandırılıyorsunuz."

50 Allah Teâlâ, Peygamber'ine hitap ederek müşriklere ikinci bir cevap daha vermiş ve şöyle buyurmuştur: Ey Peygamber! O müşriklere de ki: Bu azabın üzerinize hemen indirilmesini niçin istiyorsunuz? Diyelim ki Allah, istediğiniz bu azabı gece siz uykuda iken, yahut gündüz evinizde veya dışarıda bir işle meşgûl iken, üzerinize indirdi; işte o zaman ne yapacaksınız? Sizi bu azaptan kurtaracak veya ona karşı sizi koruyacak herhangi bir güvenceniz mi var? Suçlu olduğunuzu çok iyi biliyorsunuz ve azap ile tehdit olunmanız da bunun en açık delilidir. Böyle olduğu halde azabın hemen gelmesini istemeniz cahilliğinizden ve aptallığınızdan başka neyi gösterir?

51 Eğer azabı gördükten sonra iman ederiz diyorsanız, biliniz ki şiddet anında veya yeis halinde iman batıldır ve bu imanın size hiçbir faydası yoktur. Nitekim Mümin (Ğâfir) suresinin 84-85. ayetlerinde bu husus açık bir şekilde ifade edilmiştir: *"Ne var ki azabımızı görünce de, bir tek Allah'a iman ettik; O'na ortak koştuklarımızı da inkâr ettik, demişlerdi. Fakat azabımızı gördükleri zamanki imanları kendilerine hiçbir fayda sağlamamıştır. Bu, Allah'ın, kulları hakkında öteden beri cari olan kanûnudur. İşte o zaman kafirler hüsrana uğrarlar."*.

Sizin gelmesini istediğiniz azabın size en yakın olanı, şüphesiz dünyada gelen azaptır; Ahiret'te ise, dünyadaki azabın daha şiddetli olanını göreceksiniz. Buna göre, sizin iman etmenize vesile olacak bu azabın dünyada gelmiş olması lazımdır ki, onu görünce iman etmiş olasınız. Ancak bu nasıl bir imandır ki daha biraz öncesine kadar inanmadığınız ve alay konusu yaptığı-

nız o dünyevi azabın gelivermesi üzerine mi kalbinizde o iman doğuverecek de siz, Allah'a ve Peygamber'ine iman edeceksiniz?

52 Sonra, kıyamet günü, küfürleri ve isyanlarıyla nefislerine zulmedenlere, dünyada iken Allah'a ortaklar koşmanızın ve Peygamber'ini yalanlamanızın cezası olmak üzere sonu hiç gelmeyecek olan bu azabı tadın, denilecektir. Bu ceza, onların dünyada iken kendi iradeleriyle işledikleri küfür ve isyan cinsinden olan amellerinin karşılığıdır ve bunun dışında işlemedikleri hiçbir suçtan dolayı cezalandırılmazlar. Nitekim Tûr suresinin 13-16. ayetlerinde de aynı manada şöyle denilmiştir: *"Cehennem ateşine itilerek atıldıkları gün, onlara denilecektir ki: İşte bu, sizin yalanlamış olduğunuz ateş. Bu bir sihir midir, yoksa siz mi görmüyorsunuz? Oraya girin bakalım. İster sabredin ister sabretmeyin, sizin için birdir. Fakat sadece dünyada yapmış olduklarınızla cezalandırılacaksınız."*.

[53] Sana o azabın hak olup olmadığını sormaktadırlar. (Onlara) de ki: "Evet, Rabbime yemin ederim ki o haktır ve siz, (azabı göndermekten Alah'ı) asla aciz bırakamazsınız.".

53 Müşriklerin, üzerlerine indirileceği vaadedilen azabın ne zaman indirileceğini tekrar tekrar Hazreti Peygamber'e sormalarına ve onun da Rabbinin kendisini irşat ettiği şekilde onların sorularını cevaplandırmasına rağmen, onlar, yine de Hazreti Peygamber'e başvurmaktan ve aynı konuyla ilgili benzer sorular sormaktan vazgeçmiyorlardı. Nitekim Allah Teâlâ, bu ayetinde, onların aynı konudaki bir sorularını daha zikretmiş ve şöyle buyurmuştur: Ey Peygamber! Müşrikler senden dünyada işledikleri kötü amellerinin karşılığı olmak üzere, dünya ve Ahiret'te üzerlerine inidirileceği vaadedilen azabın gerçek mi olduğunu, yoksa bunun sadece onları tehdit etmek veya korkutmak için mi söylendiğini sorup öğrenmek istiyorlar. Onlara de ki: Evet; Rabbime yemin ederek söylüyorum ki, size gelecegi haber verilen o azap gerçektir ve Allah'ın takdir ettiği zamanda mutlaka gelecektir. Ve ne siz ne de Allah'tan başka O'na ortak koştuklarınız, Allah'ın üzerinize indireceği azapa asla engel olamazsınız ve Allah'ı yapacağı işte asla aciz bırakamazsınız. Yâsîn suresinin 82. ayetinde de ifade edildiği gibi, *"Allah, bir şeyin olmasını istediği zaman, O'nun işi, ona "ol" demekten ibarettir; o da hemen olur."*.

Allah Teâlâ'nın, Peygamber'ine, kıyamet günü yeniden dirilmeyi ve Allah'a dönmeyi inkâr eden müşriklere karşı kendi ismiyle yemin ederek cevap vermesini emrettiği benzer iki ayet daha vardır. Bu iki ayetten biri Sebe suresinin 3. ayetidir ve bu ayetinde Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"İnkâr edenler, kıyamet bize gelmeyecek." demektedirler. (Ey Muhammed! Onlara) de ki: Hayır; Rabbime yemin ederim ki, o size mutlaka gelecektir..."* Diğer ayet Teğabun suresinin 7. ayetidir ve bu ayetinde de Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"İnkâr edenler, yeniden asla dirilmeyeceklerini iddia etmektedirler. (Ey Muhammed! Onlara) de ki: Hayır; Rabbime yemin ederim ki, siz, mutlaka dirileceksiniz; sonra da yaptıklarınızdan mutlaka haber verileceksiniz. Bu, Allah'a göre çok kolaydır."*.

Müşriklerin dünyadaki amellerinin karşılığı olmak üzere, üzerlerine indirileceği vaadedilen dünya ve Ahiret azabıyla ilgili olarak Hazreti Peygamber'e "Bu azap ne zaman?" yahut "Bu azap gerçek mi?" gibi sorular yöneltmeleri ve bu çeşit soruları tekrarlamaları, onların böyle bir azaba maruz kalmak korkusu içinde yaşadıklarını ve her ne kadar onu inkâr etmiş olsalar bile, yine de onun sıkıntısından kendilerini kurtaramadıkları anlaşılır. Bu ise onların azabı yalanlamalarında da samimi ve güvenilir olmadıklarının bir delilidir.

[54] Yeryüzünde bulunan her şey (küfür işleyerek) zulmeden kimseye ait olsaydı, (azaptan kurtulmak için) onu fidye olarak verirdi. Azabı gördükleri zaman pişmanlık duyacaklar-

dır. Yine de aralarında adaletle hükmolunacak ve kendilerine hiç zulmedilmeyecektir.

54 Allah Teâlâ bu ayetinde, dünyada iken öldükten sonra dirilmeyi ve Allah'a kavuşmayı inkâr ederek nefislerine zulmeden ve kıyamet azabının gerçek olup olmadığını soruşturan kafirlerin, kıyamet günü gelip de inkâr ettikleri gerçekle yüzyüze gelince, o günün dehşeti ve kalplerine saldığı korku karşısında, daha önceki düşüncelerini unutup o günün dehşetinden kaçıp kurtulma çareleri arayacaklarını açıklamış ve o gün yeryüzünün bütün nimetlerine sahip olsalardı, bunları kıyamet gününün dehşetinden ve azabından kurtulmak için fidye olarak verirlerdi, buyurmuştur. Dünyada iken sadece mal biriktirmeyi düşünen ve bu malın kendilerini ebedi kılacağına inanarak Ahiretlerini unutan insanların, kıyamet gününün dehşetiyle karşı karşıya kalınca, o maldan vazgeçip onu fidye olarak vermek istemeleri, kıyamet günü kalplere arız olan korkunun büyüklüğünü gösteren en önemli delillerden birini teşkil eder. Bu korku ile birlikte içlerini saran pişmanlık ise, çok daha büyüktür. Oysa onlar, dünyada iken Allah'a kavuşmayı inkâr etmişler, kendilerini uyaran ve Ahiret azabını haber vererek onları tehdit eden Peygamber'i de, vaadedilen bu azap hani ne zaman? diyerek alaya almışlardı. Ne var ki bu kafirler, kendilerine haber verilen bu azap ile karşı karşıya gelince, *"...Keşke Allah'a itaat etseydik ve keşke Resule itaat etseydik, derler. Ve yine derler ki: Rabbimiz! Biz kendi liderlerimize ve büyüklerimize itaat ettik; onlar da bizi doğru yoldan saptırdılar. Rabbimiz! Onlara iki kat azap ver ve onlara büyük lanet et."* (Ahzâb suresi, 66-68), *"Rabbimiz! Bizi çıkar da dünyada iken yapmış olduklarımızdan başka, faydalı iş yapalım..."* (Fâtır suresi, 37), *"...Eğer dinleseydik, yahut akıl etseydik, cehennem ehlinden olmazdık..."* (Mülk suresi, 10), *"...Allah'a itaatta işlediğim kusurdan dolayı bana yazıklar olsun; gerçekten alay edenlerden idim..."* (Zümer suresi, 56) diyerek pişmanlıklarını açık açık itiraf edeceklerdir. Şu var ki azabı gördükten sonra bu pişmanlığın artık onlar için hiçbir kıymeti ve hiçbir faydası olmayacak ve kafirler, dünyada işledikleri amellerinin karşılığını mutlaka göreceklerdir. Ancak onlara, sadece işledikleri amellerin karşılığı olan cezalar verilecek ve hiçbir surette zulmedilmiyeceklerdir. Allah, zalimlerle mazlum olanlar arasında adaletle hükmedecek, hiçbirinin hakkını diğerine geçirmeyecektir.

[55] Şunu iyice bilin ki, göklerde ve yerde her ne varsa Allah'a aittir; şunu da bilin ki, Allah'ın vaadi haktır; buna rağmen çokları yine de bilmezler.

[56] Hayat veren de, öldüren de O'dur. Sonunda yine O'na döndürüleceksiniz.

55 Bir önceki ayet-i kerimede de işaret edildiği gibi, dünyada iken öldükten sonra yeniden dirilip Allah'a kavuşacaklarını ve amellerinin hesabını verip cezasını göreceklerini inkâr eden, küfürleri dolayısıyla şiddetli azabı haber vererek kendilerini uyaran Peygamberler'i de alaya alan zalimler, Ahiret'in ve Ahiret azabının hak olduğunu görüp anladıkları zaman, pişmanlık içinde kıvranacaklar ve kendilerini bu azaptan kurtarabilmek için göklerde ve yerde bulunan her şeyi fidye olarak vermek isteyeceklerdir. Ancak bilmeleri gereken bir husus vardır ki o da, göklerde ve yerde bulunan her şeyin asıl sahibinin Allah olduğudur. Binaenaleyh o zalimler, nasıl olur da Allah'ın mülkiyetinde bulunan şeyleri, inkâr ettikleri o yüce varlığın azabından kurtulmak için yine O'na fidye olarak vermeye kalkışırlar? Bu nasıl bir akıl ve nasıl bir düşüncedir? Bilmeleri gereken bir husus daha vardır ve o da, Allah'ın vaad ettiği her şeyin hak ve onun mutlaka gerçekleşecek olmasıdır. Buna rağmen onlar, Kadir ve Hakîm olan Allah'a inanmamaları ve kıyamet gününden ve o günün hesap ve cezasından gafil bulunmala-

rı dolayısıyla birçok gerçek karşısında yine de cahildirler. İşte başlarına gelen en büyük felaket de, onların bu gaflet ve cehaletlerinden kaynaklanmaktadır.

56 Halbuki onlar akıllarını kullanıp biraz düşünebilselerdi, hiç yoktan insanı yaratmaya, sonra ona can vermeye, takdir ettiği bir süre sonunda da bu canı geri almaya kadir olan Allah'ın, onu yeniden diriltmeye ve kendisine döndürmeye de kadir olduğunu anlamakta güçlük çekmezlerdi. Fakat gaflet ve cehaletleri, akıllarını kullanıp düşünmelerine ve gerçeği bulmalarına daima engel olmuştur.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ قَدْ جَآءَتْكُم مَّوْعِظَةٌ مِّن رَّبِّكُمْ وَشِفَآءٌ لِّمَا فِى ٱلصُّدُورِ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ ﴿٥٧﴾ قُلْ بِفَضْلِ ٱللَّهِ وَبِرَحْمَتِهِۦ فَبِذَٰلِكَ فَلْيَفْرَحُوا۟ هُوَ خَيْرٌ مِّمَّا يَجْمَعُونَ ﴿٥٨﴾

[57] Ey insanlar! Rabbinizden size bir öğüt, göğüslerdeki (dert ve sıkıntılar) için bir şifa ve müminler için bir hidayet ve rahmet gelmiştir.

[58] (Ey Muhammed! Sen de) de ki: "Allah'ın fazl-u rahmetiyle (bu gelmiştir). Binaenaleyh bununla ferahlarsınız. O, onların topladıkları (altın, gümüş, vs.) şeylerden daha hayırlıdır.".

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, dinin üç temel esasını teşkil eden tevhidin, nübüvvetin ve ba'sın, yani öldükten sonra yeniden dirilmenin ispatı konusunda akıl sahiplerini ikna edici açık ve kesin deliller zikrettikten sonra, bu iki ayetinde, dinin amelî kaynağını teşkil eden Kur'an'ın gelişine işaret etmiş ve onun sıfatlarını ve dört madde içerisinde topladığı gayelerini açıklamıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[57] Ey insanlar! Rabbinizden size bir öğüt, göğüslerdeki (dert ve sıkıntılar) için bir şifa ve müminler için bir hidayet ve rahmet gelmiştir.

[58] (Ey Muhammed! Sen de) de ki: "Allah'ın fazl-u rahmetiyle (bu gelmiştir). Binaenaleyh bununla ferahlarsınız. O, onların topladıkları (altın, gümüş, vs.) şeylerden daha hayırlıdır.".

57 Ey insanlar! Ahlak ve amellerinizi düzeltecek, bütün kötü ve çirkin davranışlardan sizi uzak tutacak, kalplerinizdeki şüphe ve tereddütleri, yahut sapık inançları izale ederek göğüslerinize şifa verecek, hakka ve dosdoğru yola hidayet ederek sizi dünya ve Ahiret saadetine ulaştıracak en güzel vaaz-u nasihatları, emir ve nehiyleri içinde toplayan ve özellikle müminler için rahmet kaynağı olan bir kitap gelmiştir. Bu Kitab'ın en belirgin sıfat veya özellikleri şu dört madde içinde zikredilebilir:

1) Bu Kitap, Allah katından gelmiş güzel bir mevize (öğüt) olup insanları iyiye ve güzele teşvik eder; kötü ve çirkin davranışlardan sakındırır. Âl-i İmran suresinin 138. ayetinde de ifade edildiği gibi, *"İşte bu Kitap, insanlar için bir beyandır; Allah'tan korkanlar için bir hidayet ve bir öğüttür."*.

2) Bu Kitap, kalplerde yerleşmiş olan şek, süphe, nifak, küfür, sapık itikat ve kötü huy gibi insanın dünya ve Ahiret'ini karartacak her çeşit kötülüklere karşı bir şifadır. Nitekim İsra suresinin 82. ayetinde şöyle denilmiştir: *"Biz Kur'an'dan, müminler için şifa ve rahmet olan ayetler indiriyoruz. O, zalimlerin ise, hüsranını artırır."*.

3) Bu Kitap, Fussilet suresinin *"...Bu Kur'an,*

iman edenler için bir hidayet ve bir şifadır..." mealindeki 44. ayetinde de ifade edildiği gibi, dünya ve Ahiret saadetini gerçekleştirmek için, insanları hakka ve dosdoğru yola hidayet eder.

4) Bu Kitap, özellikle müminler için bir rahmettir. Onları sapıklık zulmetinden ve cehennem ateşinden kurtarıp iman nuruna, sonra da cennet derecelerine kavuşturur. Bu Kitab'ın özellikle müminler için bir öğüt, şifa, hidayet ve rahmet kaynağı olması, yalnız onların bu Kitap'tan faydalanmaları dolayısıyladır. Kafirler ise, onu ancak alaya alırlar ve bu yüzden de hüsranları artar ve bu halde iken cehennem ateşini boylarlar.

58 İşte bu sebepledir ki ey Muhammed, sen de müminlere de ki: Hidayet ve rahmet kaynağı olarak bu Kitab'ın size gelişi, Allah'ın fazl-u rahmetiyledir. Binaenaleyh siz yalnız buna sevinin ve bununla ferahlayın. Bu, hiç şüphesiz, sizin dünyada biriktirdiğiniz her çeşit mal, ne kadar çok olursa olsun, sadece dünya içindir ve bunların Ahiret'iniz için hiçbir faydası yoktur. Oysa Kur'an'ın size verdiği öğüt ve şifa ile yine onun getirdiği hidayet ve rahmet, sizin dünyada biriktirdiklerinizden çok daha hayırlıdır ve siz ancak bunlarla hem dünyanızı hem de Ahiret'inizi kurtarabilirsiniz.

قُلْ اَرَاَيْتُمْ مَّا اَنْزَلَ اللّٰهُ لَكُمْ مِنْ رِزْقٍ فَجَعَلْتُمْ مِنْهُ حَرَامًا وَحَلٰلًا ۭ قُلْ آٰللّٰهُ اَذِنَ لَكُمْ اَمْ عَلَى اللّٰهِ تَفْتَرُوْنَ ﴿٥٩﴾ وَمَا ظَنُّ الَّذِيْنَ يَفْتَرُوْنَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ۭ اِنَّ اللّٰهَ لَذُوْ فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ لَا يَشْكُرُوْنَ ﴿٦٠﴾

[59] (Ey Muhammed!) De ki: "Biliyor musunuz, Allah size rızık olarak her ne indirmişse, onun kimini haram kıldınız, kimini helal"? Yine de ki: "Allah mı bunun için size izin verdi, yoksa Allah'a iftira mı ediyorsunuz"?

[60] "Allah'a yalan iftirada bulunanlar kıyamet gününü ne zannediyorlar ki? Allah, insanlara karşı elbette lütuf sahibidir, fakat çokları yine de şükretmezler.".

Allah Teâlâ surenin baştarafından itibaren muhtelif ayetlerinde, nübüvveti ve vahyi ispat eden akli deliller zikrederek müşriklerin çeşitli iddialarını reddettikten sonra bu ayetlerinde, aynı konunun ispatına tekrar dönmüş ve onlara karşı inkâr etmeleri ve münakaşaya kalkışmaları mümkün olmayan kendi davranışlarını da misal göstererek farklı bir yönden yeni deliller ikame etmiştir ki, bu deliller bir şeyin tahlil veya tahrimi, yani onun helal veya haram kılınması gibi sadece Allah Teâlâ'ya mahsus olan teşriin oluşumuyla ilgili hususlardır. Filhakika insanların rızık olarak faydalandıkları şeylerde aslolan ibahadır; yani benzer özelliklere sahip olan şeylerin yenilip içilmesinin insanlar için mubah olmasıdır. Bununla beraber aynı özelliklere sahip oldukları halde bazılarının helal, bazılarının da haram sayılması, vahyin ve nübüvvetin itirafı için bir delil sayılır; zira böyle bir ayrımın sahih olabilmesi için İlahî bir delile, yani vahye ihtiyaç vardır ve bu delil de insanlara ancak vahiy yoluyla ve Peygamber vasıtasıyla ulaşır. Eğer böyle bir delil mevcut değilse, bu takdirde bir şeyin helal veya haram kılınması, Allah'a yalan iftira etmekten başka bir manaya gelmez. İşte bu manada Allah Teâlâ buyurmuştur ki:

[59] (Ey Muhammed!) De ki: "Biliyor musunuz, Allah size rızık olarak her ne indirmişse, onun kimini haram kıldınız, kimini helal"? Yi-

ne de ki: "Allah mı bunun için size izin verdi, yoksa Allah'a iftira mı ediyorsunuz"?

60 "Allah'a yalan iftirada bulunanlar kıyamet gününü ne zannediyorlar ki? Allah, insanlara karşı elbette lutûf sahibidir, fakat çokları yine de şükretmezler.".

59 Allah Teâlâ ayet-i kerimesinde, rızık olarak verdiği şeylerden bir kısmının müşrikler tarafından helal, bir kısmının da haram kılınmasını reddetmiş, sonra da bu şekildeki davranışlarının sebebini sorarak bunun için Allah size izin mi verdi yoksa siz böyle yapmakla Allah'a iftira mı ediyorsunuz? demiştir. Filhakika müşrikler, En'âm suresinin 136. ayetinde de açıklandığı gibi, *"Allah'ın yarattığı ekin ve hayvanlardan Allah'a bir hisse ayırmakta ve kendilerince, bu Allah'a ait, şu da ortaklarımıza ait..."* diyorlardı. Keza yine müşriklerin buna benzer iddiaları, bunu takip eden diğer ayetlerde de açıklanmıştır: *"Yine kendi zanlarına göre, bunlar dokunulmaz hayvanlar ve ekinlerdir; onları, bizim dilediğimiz kimselerden başkası yiyemez. Şu hayvanlar da, sırtları haram kılınmıştır..."* (En'âm suresi, 138); *"Bu hayvanların karınlarındaki (yavrular, canlı doğdukları takdirde) erkeklerimize aittir; zevcelerimize ise, haram kılınmıştır..."*(En'âm suresi, 139); *"Sekiz çift (hayvanı yaratan da O'dur): Koyundan iki çift, keçiden iki çift. (Ey Muhammed! Hayvanların karınlarındaki yavruları haram kılan beyinsizlere) de ki: Allah, iki erkeği mi haram kıldı, yoksa iki dişiyi mi? yahutta iki dişinin rahimlerinde bulunanları mı?..."* (En'âm suresi, 143).

Allah Teâlâ meallerini zikrettiğimiz bu ayet-i kerimelerde de görüldüğü gibi, müşrikler tarafından kendi zanlarına istinaden vazettikleri yiyeceklerle ilgili helal ve haram hükümlerini reddetmiş, yine bu konuda Mâide suresinin 103. ayetinde *"Allah, ne bahîre'yi ne sâibe'yi ne vasîle'yi ve ne de hâm'ı meşru kılmıştır. Fakat küfredenler, (bunları Allah'ın emrettiğini ileri sürerek) Allah'a karşı yalan yere iftira etmektedirler; onların çoğunun ise, akılları ermez."* buyurarak bunun Allah'a karşı yapılmış bir iftira olduğunu açıklamıştır.

Filhakika Mâide suresinin bu ayetinde *bahîre* adıyle zikredilen deve, beş batın yavruladıktan sonra, son yavrusu da erkek olan ve sahibi tarafından kulağı yarılarak salıverilen dişi devedir. Araplar, böyle bir devenin etini, sütünü, kılını ve üzerine binilmesini veya herhangi bir işte kullanılmasını kendilerine haram kılmışlardı. Dilediği yerde başıboş dolaşan bu devenin herhangi bir merada otlanmasına ve su içmesine engel olmak da keza haram sayılmıştır.

Ayet-i kerimede geçen ikinci isim *sâibe*'dir. Bir işin veya bir dileğin gerçekleşmesi için putlara adanan devedir ki, o işin gerçekleşmesinden sonra sahibi tarafından *bahîre* gibi o da salıverilirdi. Bundan sonra onun da etini yemek, sütünü içmek, kılını kırkmak ve üzerine binmek haram sayılırdı.

Üçüncüsü *vasîle* olup, biri erkek, diğeri dişi ikiz doğuran koyundur. Yedi batın yavrusu olan bu koyunun son yavrusu erkek olursa, onu kendilerine bırakırlar, dişi olursa ona dokunmaz, putlarına kurban ederlerdi. Eğer erkek ve dişi ikiz doğacak olursa, dişinin erkeği kesilmekten kurtardığına inanırlar ve ona da dokunmazlardı.

Ayet-i kerimede zikredilen dördüncü isim *hâm* olup, on batın yavru doğurtmuş olan erkek devedir ki, bu da diğerleri gibi azat edilir ve ona hiçbir şekilde dokunulmaz, etinden, sütünden, kılından faydalanılmaz ve üzerine binilmezdi.

Bu açıklamadan da anlaşıldığı gibi, müşrikler, Allah Teâlâ'nın insanların faydalanmaları için helal bir rızık olarak yarattığı şeyleri, kendi arzularına göre çeşitli kısımlara ayırmışlar ve onların bir kısmına helaldir diyerek onlardan faydalanmışlar, diğer bir kısmını ise haram sayarak onlara dokunulmasına rıza göstermemişlerdir. İşte Allah Teâlâ, ayet-i kerimesinde, onların birtakım yiyecekleri keyfî bir değerlendirme ile helal ve haram saymalarını, kesinlikle reddetmiş

ve Peygamber'ine hitap ederek, ey Muhammed, o müşriklere sor bakalım, Allah'ın helal bir rızık olarak ihsan ettiği yiyeceklerin bir kısmını helal, bir kısmını da haram saymaları, Allah'tan onlara ulaşan bir izne mi dayanmaktadır, yoksa Allah'ın böyle bir izni yoktur da, kendi uydurdukları bir hükmü O'na mı isnat veya iftira etmektedirler? buyurmuştur.

Bu ayet-i kerimede, aynı özelliklere sahip olan şeylerin kısımlara ayrılarak bir kısmının helal, bir kısmının da haram sayılmasına açık ve kesin bir ret manası bulunduğu gibi, kesin kanaata sahip olmadan, şu caizdir şu caiz değildir, diyerek fetva verme mevkiinde olan Müslüman âlimlere de açık bir uyarı vardır. Zira hakka veya gerçeğe uygun olmayan her fetva, Allah'a iftira etmek manasına gelir ve bir Müslümanın bundan mutlaka sakınması gerekir. Nitekim Allah Teâlâ, aynı konuyla ilgili olarak Nahl suresinin 116. ayetinde şöyle buyurmuştur: *"Dillerinizin yalan vasfetmesi dolayısıyla, şu helaldir, bu da haramdır, demeyin; aksi halde Allah'a iftira etmiş olursunuz. Allah'a iftira edenler ise, asla felah bulmazlar."*.

60 Allah'a yalan iftira eden o kafirler, kıyamet gününü ne zannediyorlar? O gün, hesap ve ceza günüdür. O gün, dünyada yaşayan her insanın, işlediği iyi ve kötü amellerinin hesabını verip karşılığını alacağı gündür. O gün, *"Her kim zerre miktarı hayır işlemişse onu görecektir; kim de zerre miktarı kötülük işlemişse onu görecektir."*. (Zelzele suresi, 7-8). Gerçek böyle olduğu halde o müşrikler, özellikle Allah'a iftira etmek suretiyle işledikleri büyük cürmün ve diğer cürümlerinin cezasını çekmeyeceklerini, yahut Allah'ın kendilerini cezalandırmayacağını mı zannediyorlar? Yoksa onların Allah katında kendilerine şefaatte bulunacak yardımcıları mı vardır? *"Yahutta onların, Allah'ın izin vermediği şeyi kendileri için dinden bir şeriat koyan ortakları mı vardır"?* (Şûrâ suresi, 21).

Oysa Allah, yarattığı bütün kullarına karşı çok lütufkar davranmış, iyi ile kötüyü ayırt etmeleri ve doğru yolu bulabilmeleri için onlara akıl vermiş, ayrıca Peygamberler göndererek bu Peygamberler vasıtasıyla onlara helal ve haramı öğretmiş, kendisinde fayda bulunan her şeyi helal, zararlı olan şeyleri de haram kılmıştır. Şu var ki helal ve haram kılma işini, Yahudi ve Hıristiyan din adamlarının yaptıkları gibi oyuncak yapmamaları için, bunu yalnız kendine hasretmiş, başkalarının kendi arzularına göre bir şeyi helal veya haram kılmalarına izin vermemiştir. İşte Allah'ın bu büyük lütfuna karşı, insanların çoğu, yine de nankörlüğü elden bırakmayıp Rabbine şükretmemiş, kısacası hidayet olunduğu yolda gitmemiştir. Nitekim birçok kimse, Allah'ın inam ettiği nimetleri kendilerine haram kılmışlar ve nefislerini sıkıntıya sokarak ona zulmetmişlerdir. Bu çeşit davranışları bazı Müslümanlarda bile görmek mümkündür. Nitekim bunlar zühd adına, ya Allah'ın ihsan ettiği en güzel rızıkları terketmişler ya da yemede ve içmede aşırı giderek veya başkalarına infak ederek İslam'ın emrettiği orta yoldan uzaklaşmışlardır. Oysa Allah Teâlâ bu gibi durumlarla ilgili olarak Kur'an-ı Kerim'de onları *"Elini boynuna asıp bağlama; onu büsbütün de açıp yayma. Aksi halde kötülenmiş olur, pişmanlık duyarsın."* (İsra suresi, 29); *"Varlıklı olan kimse, nafakayı varlığına göre versin. Rızkı kendisine yetecek kadar dar olan da, Allah'ın kendisine verdiğinden versin; Allah, hiç kimseye, verdiğinden fazlasını yüklemez. Allah, güçlükten sonra kolaylık verir."* (Talâk suresi, 7) gibi ayetlerle sık sık uyarmıştır.

وَمَا تَكُونُ فِي شَأْنٍ وَمَا تَتْلُوا مِنْهُ مِنْ قُرْاٰنٍ وَلَا تَعْمَلُونَ مِنْ عَمَلٍ اِلَّا كُنَّا عَلَيْكُمْ شُهُودًا اِذْ تُفِيضُونَ فِيهِ وَمَا يَعْزُبُ عَنْ رَبِّكَ مِنْ مِثْقَالِ ذَرَّةٍ فِي الْاَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ وَلَآ اَصْغَرَ مِنْ ذٰلِكَ وَلَآ اَكْبَرَ اِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ ﴿٦١﴾

61 (Ey Muhammed!) Ne işte olursan ol, ona dair Kur'an'dan ne okursan oku; (ve ey insanlar!) ne amel işlerseniz işleyin, siz ona daldığınız sırada, biz sizi mutlaka görürüz. Ne yerde ne de gökte zerre miktarı hiçbir şey Rabbinden gizli kalmaz. İster bundan daha küçük olsun, ister büyük, hepsi de Kitab-ı Mübin (Levh-i Mahfuz) dedir.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, insanlardan çoğunun kendilerine ihsan edilen nimetlere karşı Allah'a şükretmek yerine, birtakım yanlış zanlara kapılarak ve Allah'ın bu hususta kendilerine verdiği herhangi bir izin olmaksızın; fakat sırf Allah'a iftira olmak üzere, bu nimetlerden bir kısmını nefislerine haram, bir kısmını da helal kıldıklarını, bunu yaparken de kıyamet gününü ve bu günün hesap ve ceza günü olduğunu düşünmediklerini, oysa Allah'ın insanlara karşı son derece lütufkar olduğunu, buna rağmen onlardan çoğunun kendilerine ihsan edilen nimetlere şükretmediklerini; ancak çok az bir kısmının şükredip O'na itaatta devamlı olduklarını ve büyük günahlardan da kaçındıklarını beyan ettikten sonra, yukarıdaki ayetinde onlara bir daha hatırlatmıştır ki: Allah'ın ilmi, onları ve büyük küçük yaptıkları bütün işleri veya amelleri çepeçevre kuşatmıştır. Hatta bütün kainatta, göklerde ve yerde her ne varsa, hiçbir şey O'nun ilmi veya bilgisi dışında değildir. Binaenaleyh O, kullarını itaata, şükre ve ibadete sevkeden amilleri bildiği gibi, onların isyanına ve küfrüne sebep olan amilleri de bilir ve onları bu davranışlarıyla muhakeme eder. En'âm suresinin 59. ayetinde de ifade edildiği gibi, *"Gaybın anahtarları O'ndadır ve onları O'ndan başkası bilmez; karada ve denizde olan her şeyi bilir; hiçbir yaprak düşmez ki, onu bilmesin; yeryüzünün karanlıklarında hiçbir dane, hiçbir yaş veya kuru olmasın ki, apaçık Kitap'ta bulunmasın."*. Keza *"Yeryüzünde hiçbir canlı yoktur ki, onun rızkı, Allah'ın üzerine olmasın. O, canlının duracağı yeri de, konulacağı yeri de bilir. Bunların hepsi de Kitab-ı Mübin'dedir."*. (Hud suresi, 6). İşte bu manada Allah Teâlâ buyurmuştur ki:

61 (Ey Muhammed!) Ne işte olursan ol, ona dair Kur'an'dan ne okursan oku; (ve ey insanlar!) ne amel işlerseniz işleyin, siz ona daldığınız sırada, biz sizi mutlaka görürüz. Ne yerde ne de gökte zerre miktarı hiçbir şey Rabbinden gizli kalmaz. İster bundan daha küçük olsun, ister büyük hepsi de Kitab-ı Mübin (Levh-i Mahfuz) dedir.

61 Allah Teâlâ bu ayetinde, Peygamber'ine hem onun hem ümmetinin ve hem de bütün insanların aynı andaki düşünce ve davranışlarını bildiğini haber vermiş ve ey Muhammed, ister hususi ister umumi bir işin başında ol ve isterse sana indirilen Kur'an'dan bir sureyi insanlara tebliğ etmek için onu okuyor ol, her ne halde olursan ol, keza ey insanlar, siz de her ne yaparsanız yapın ve hangi işin peşinde olursanız olun, bunlardan hiçbiri gözümüzden kaçmaz ve büyük de olsa küçük de olsa hiçbir şey Rabbinize gizli kalmaz; O, yaptığınız her şeyi görür ve bilir; aynı zamanda bunlar bütün mevcudatın yazılı olduğu Levh-i Mahfuz'da vardır ve hepsi de orada kayıtlıdır, buyurmuştur.

أَلَآ إِنَّ أَوْلِيَآءَ ٱللَّهِ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٦٢﴾ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَكَانُوا۟ يَتَّقُونَ ﴿٦٣﴾ لَهُمُ ٱلْبُشْرَىٰ
فِى ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا وَفِى ٱلْءَاخِرَةِ ۚ لَا تَبْدِيلَ لِكَلِمَٰتِ ٱللَّهِ ۚ ذَٰلِكَ هُوَ ٱلْفَوْزُ ٱلْعَظِيمُ ﴿٦٤﴾

62 Haberiniz olsun ki, Allah'ın dostlarına hiçbir korku yoktur; mahzun olacaklar da onlar değildir.

63 Onlar, iman edenler ve takvaya ermiş olanlardır.

64 Dünya hayatında da Ahiret hayatında da müjde onlaradır. Allah'ın sözlerinde hiçbir değişme yoktur. İşte en büyük kurtuluş budur.

Allah Teâlâ bir evvelki ayetinde, kullarının şükür ve ibadetlerine vesile olması maksadıyla, ilminin onların işledikleri büyük küçük, gizli aşikar bütün amellerini ve kainatta bulunan bütün mevcudatı çepeçevre kuşattığını ve her şeyi bildiğini beyan ettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde Allah'a şükretmesini bilen ve Allah dostu olan müttekîleri tavsif etmiş ve Ahiret'te bunların akibetlerinin güzel olacağını açıklamıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

62 Haberiniz olsun ki, Allah'ın dostlarına hiçbir korku yoktur; mahzun olacaklar da onlar değildir.

63 Onlar, iman edenler ve takvaya ermiş olanlardır.

64 Dünya hayatında da Ahiret hayatında da müjde onlaradır. Allah'ın sözlerinde hiçbir değişme yoktur. İşte en büyük kurtuluş budur.

62 Kıyâmet gününün insana korku ve dehşet veren azabından uzak kalan ve kalplerinde hiçbir hüzne, hiçbir endişeye ve hiçbir korkuya yer vermeyen öyle kimseler vardır ki bunlar, takva derecesine yükselttikleri imanları ve ibadetleriyle Allah'ın dostları olma vasfını kazanmış olan müminlerdir. Ayet-i kerimede *Allah'ın dostları* olarak vasfedilen bu müminler, iman ve ibadetleriyle Allah'ı dost edinmiş kimseler oldukları gibi aynı zamanda, iman ve ibadetlerindeki ihlasları dolayısıyla Allah'ın da kendilerini dost edindiği kimselerdir. Nitekim Mâide suresinin *"Her kim Allah'ı, Resulünü ve iman edenleri dost edinirse, işte daima galip gelecek olanlar, Allah tarafını tutanlardır."* mealindeki 56. ayetinde Allah'ı dost edinen kimseler bahis konusu edilmiş, Bakara suresinin *"Allah, inananların dostudur; onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır..."* mealindeki 257. ve Mâide suresinin *"Sizin asıl dostunuz Allah'tır ve Resulüdür..."* mealindeki 55. ayetlerinde ise, Allah'ın dost edindiği müminler zikredilmiştir. İşte bu müminler için dünya ve Ahiret'te hiçbir korku ve hüzün yoktur. Allah Teâlâ, Kur'an-ı Kerim'in pek çok ayetinde, kalplerinde sahih iman ile takvayı birleştiren Allah dostlarından korku ve hüznü nefyetmiş ve her iki âlemde de onlar için korku ve hüznün bulunmadığını açıklamıştır. Mesela Bakara suresinin 62. ayetinde şöyle buyurmuştur: *"Şüphesiz, iman edenler, Yahudiler, Hıristiyanlar ve Sabiiler; bunlardan kim Allah'a ve Ahiret gününe iman eder ve hayırlı iş işlerse, işte onların mükafatları Rableri katındadır; onlara hiçbir korku yoktur; mahzun olacaklar da onlar değildir."*. En'âm suresinin 48. ayeti de aynı manada gelmiştir: *"Biz Peygamberler'i, yalnız müjdeciler ve korkutucular olarak göndeririz. Kimler iman eder ve hallerini düzeltirse, onlar için korku yoktur; mahzun olacak olanlar da onlar değildir."*. Onlar yalnız Rablerinden korkarlar. O'nun emir ve nehiylerine uymadıkları, O'nu Rab olarak tanımadıkları, yalnız O'na ibadet edip yalnız

O'ndan yardım istemedikleri takdirde, O'nun asi kullarına gösterdiği gadabına ve azabına uğrayacaklarını bilerek O'na karşı gelmekten şiddetle kaçınırlar ve yalnız O'na sığınırlar. Nitekim O da, Âl-i İmran suresinin 175. ayetinde bu gerçeğe işaret ederek *"Sizi dostlarıyla korkutan asıl şeytandır. Eğer gerçekten mümin kimseler iseniz, onlardan korkmayın, benden korkun."* buyurmuş ve gerçek imanın, sadece Allah'tan korkmayı gerektirdiğini göstermiştir. Dolayısıyla bunlar, ne dünyada başlarına gelecek herhangi bir kötülükten korkarlar ne de Ahiret'te, kafirleri veya asileri korkutan kıyamet gününün azabından korkarlar. Enbiya suresinin 102-103. ayetlerinde de açıklandığı gibi, *"Onlar, cehennemin uğultusunu bile işitmezler. Canlarının istediği şey içinde ebedidirler. O en büyük korku onları tasalandırmaz. Melekler onları, size vaadolunan gün işte bugündür, diyerek karşılarlar."*.

63 Allah'ın dostlarını korku ve hüzünden uzak tutan şey, onların kalplerine yerleştirdikleri sahih imanları ve takvalarıdır. İman Allah'a, meleklerine, kitaplarına, Peygamberler'ine ve Ahiret gününe inanmak ve bu inancın gereklerini yerine getirmektir. Takva ise, Allah'tan korkarak emirlerini yerine getirmek, şirk ve küfür gibi bütün günahlardan sakınmaktır.

Keza Allah'ın dostları, olmasını istedikleri bir şeyin olmamasından, yahut ummadıkları bir kötülüğün başlarına gelmesinden, yahutta sevdikleri bir şeyi kaybetmekten dolayı üzüntüye kapılmazlar. Çünkü onlar, Allah'ın kaza ve kaderine inanırlar ve olan her şeyin, Allah'ın kaza ve kaderiyle olduğunu bilirler. Onlar, yalnız Allah'ın rızasını kazanmayı umarlar.

64 İşte, namazlarını kıldıkları, zekatlarını verdikleri ve marufu emredip münkerden nehyettikleri, kısacası Allah'ın emirlerine uyup nehiylerinden sakındıkları takdirde dünya ve Ahiret'te kendilerini son derece memnun ve mesrur edecek olan müjdeler de bu müminlere aittir. Tevbe suresinin 20-21. ayetinde de açıklandığı gibi, *"İman edenler, hicret edenler ve Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla cihad edenler, Allah katında en büyük dereceye sahiptirler. İşte asıl kurtuluşa erenler bunlardır. Rableri onlara, kendi katından bir rahmet, bir hoşnutluk ve içinde hiç tükenmeyecek nimetler bulunan cennetler müjdelemektedir."*. Keza Hadîd suresinin 12. ayetinde de aynı manada şöyle buyurulmuştur: *"Mümin erkek ve kadınları, nurlarının önlerinden ve sağlarından koştuğunu gördüğün gün, onlara denir ki: Sizin bugünkü müjdeniz, içinde ebediyyen kalacağınız, (ağaçları) altından ırmaklar akan cennetlerdir. İşte asıl kurtuluş budur."*.

Allah'ın dostlarına dünya için verilen müjdelerin en büyüğü hiç şüphesiz, Allah'ın her hususta onların yardımcıları olması ve yeryüzünde onlara güven içinde yaşayacakları bir hayat vermesidir. Nitekim Allah Teâlâ, Hacc suresinin 41-42. ayetlerinde bu konuyla ilgili olarak şöyle buyurmuştur: *"...Allah, kendisine yardım edene muhakkak yardım eder. Allah, şüphesiz çok kuvvetlidir; daima galiptir. O yurtlarından çıkarılanları, biz yeryüzünde yerleştirdiğimiz takdirde namaz kılarlar, zekatı verirler; iyiliği emredip kötülükten menederler. Bütün işlerin sonu Allah'a aittir."*. Nûr suresinin 55. ayetinde ise, onlara, yeryüzünde güven içinde yerleştirilecekleri müjdelenmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Allah, içinizden iman edenlere ve iyi iş işleyenlere, kendilerinden öncekileri hükümran kıldığı gibi, onları da yeryüzünde hükümran kılacağını, kendileri için hoşnut olduğu dinlerini, yine onlar için iyice yerleştireceğini ve korkulu hallerini güvene çevireceğini vaadetmiştir. Çünkü onlar, yalnız bana ibadet ederler ve hiçbir şeyi bana şirk koşmazlar. Bundan sonra her kim küfrederse, işte asıl fasık olanlar onlardır."*.

Ahiret hayatı ile ilgili müjdeleri ise, cennetin hudutsuz nimetleri içinde geçirecekleri ebedi hayattır. Nitekim Allah Teâlâ, biraz önce zirettiğimiz Tevbe suresinin 21. ayetinde şöyle buyurmuştur: *"Rableri onlara, kendi katından bir rahmet, bir hoşnutluk ve içinde hiç tükenmeyecek nimetler bulunan cennetler müjdelemektedir."*. Keza

meleklerin cennete girecek olan müminler üzerine inerek onları güven verici sözlerle ve cennet nimetleriyle teselli etmeleri de, onlar için ayrı bir müjdedir. Fussilet suresinin 30-32. ayetlerinde bu konuyla ilgili olarak şöyle buyurulmuştur: *"Rabbimiz Allah'tır, deyip sonra da dosdoğru olanların üzerine melekler: "Korkmayın; üzülmeyin; size vaadolunan cennetle sevinin; biz dünya hayatında da Ahiret hayatında da sizin dostlarınızız. Çok bağışlayan ve çok merhametli olan Allah'tan bir ikram olmak üzere, orada size canınızın çektiği ve istediğiniz her şey vardır." diyerek inerler."*.

Allah, kullarına her neyi vaadetmiş veya her neyi müjdelemişse bunu mutlaka gerçekleştirir. O'nun sözlerinde hiçbir değişme olmaz; O, vaadinden asla dönmez. Nitekim Kaf suresinin 29. ayetinde bu hususu açıkça beyan etmiş ve *"Benim katımda söz değiştirilmez..."* buyurmuştur.

İşte, Allah Teâlâ'nın mümin kulları hakkındaki dünya ve Ahiret'le ilgili bu müjdeleri, O'nun kulları için hazırladığı en büyük kurtuluştur. Bundan daha büyük bir kurtuluş yoktur. Zira Allah'ın mümin kullarına yönelttiği bu müjdeler, onların kalplerine yerleştirdikleri gerçek imanın ve bu iman ile birlikte ortaya çıkan salih amellerin bir semeresi veya bir neticesidir.

وَلَا يَحْزُنْكَ قَوْلُهُمْ ۘ إِنَّ الْعِزَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا ۚ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٦٥﴾ أَلَا إِنَّ لِلَّهِ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَمَنْ فِي
الْأَرْضِ ۗ وَمَا يَتَّبِعُ الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ شُرَكَاءَ ۚ إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَإِنْ هُمْ إِلَّا يَخْرُصُونَ ﴿٦٦﴾
هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ اللَّيْلَ لِتَسْكُنُوا فِيهِ وَالنَّهَارَ مُبْصِرًا ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَسْمَعُونَ ﴿٦٧﴾

[65] (Ey Muhammed!) Müşriklerin sözleri seni üzmesin; çünkü bütün galebe Allah'a aittir. O, her şeyi hakkıyla işiten, hakkıyla bilendir.

[66] Haberiniz olsun ki, göklerde ve yerde kim varsa, hepsi de Allah'ındır. Allah'ı bırakıp da başkalarına yalvaranlar, aslında koştukları ortaklara değil, ancak zanna uyuyorlar ve sadece yalan tahminde bulunuyorlar.

[67] Geceyi, size, içinde dinlenesiniz diye (karanlık), gündüzü de (çalışıp kazanasınız diye) aydınlık yapan O'dur. İşte bunda, (Allah'ın kelamını) dinleyen kimseler için (alınacak) ibretler vardır.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, *Evliyaullah*'ı, yani Allah'ın dostları olan müminleri, sıfatlarını, dünya ve Ahiret hayatında müjdelendikleri hususları beyan ettikten ve bu müjde ile ilgili söz veya beyanlarında, yahut vaad ve vaidinde hiçbir değişme olmayacağını bildirdikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde gerek çokluklarıyla gerekse mal ve mülkleriyle övünen ve bütün kuvvetin kendi ellerinde olduğunu iddia ederek Allah'ın vaadini inkâr eden müşriklere cevap vermiş ve bu cevabıyla, müşriklerin Hazreti Peygamber üzerinde yaratmaya çalıştıkları baskıyı kaldırarak onu teselli etmeyi hedeflemiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[65] (Ey Muhammed!) Müşriklerin sözleri seni üzmesin; çünkü bütün galebe Allah'a aittir. O, her şeyi hakkıyla işiten, hakkıyla bilendir.

[66] Haberiniz olsun ki, göklerde ve yerde kim varsa, hepsi de Allah'ındır. Allah'ı bırakıp da başkalarına yalvaranlar, aslında koştukları ortaklara değil, ancak zanna uyuyorlar ve sadece yalan tahminde bulunuyorlar.

[67] Geceyi, size, içinde dinlenesiniz diye (karan-

lık), gündüzü de (çalışıp kazanasınız diye) aydınlık yapan O'dur. İşte bunda, (Allah'ın kelamını) dinleyen kimseler için (alınacak) ibretler vardır.

65 Ey Muhammed! Müşriklerin birtakım asılsız iddiaları ve gerçekle hiçbir ilgisi bulunmayan yalan yanlış sözleri senin canını sıkmasın; bütün güç ve kuvvetin ve bütün zenginliğin yalnız kendi ellerinde olduğunu, yaşadığınız çevrede kendilerinden başka güç ve kuvvet sahibi kimselerin bulunmadığını ileri sürerek seni yalanlamaları sonra da çeşitli işkencelerden söz ederek seni tehdide yeltenmeleri, seni asla mahzun etmesin. Zira asıl güç ve kuvvet yalnız Allah'a mahsustur ve yegane galip de O'dur. Münafıkun suresinin 8. ayetinde de belirtildiği gibi en büyük üstünlük, Allah'a, Resulüne ve müminlere aittir. İyi veya kötü kim ne söylerse söylesin ve ne yaparsa yapsın, bunlardan hiçbiri Allah'a meçhul değildir. O, her şeyi hakkıyla görür ve hakkıyla bilir. Hiçbir şey O'ndan gizli kalmaz. Keza müşriklerin gerçekleri inkâr etmeleri ve Allah'tan başka İlahlar edinerek şirke dalmaları da O'nun için meçhul değildir ve onları bu amelleri yüzünden hem dünyada hem de Ahiret'te en şiddetli azap ile cezalandıracaktır.

Allah Teâlâ'nın Peygamber'ine yönelttiği bu hitapta, onun, kavminden işittiği çirkin sözler ve onlardan gördüğü çeşitli eziyetler karşısında, onu teselli eden ve onlara karşı giriştiği her çeşit mücadelede yardımının yalnız ona ve müminlere ait olacağını müjdeleyen bir mana vardır. Allah Teâlâ, daha sonra bütün müminlere hitap ederek bütün güç ve kuvvetin ve bütün üstünlüğün yalnız kendi elinde olduğunu ispat eden delilini zikretmiş ve şöyle buyurmuştur:

66 Şunu hatırınızdan çıkarmayın ki göklerde, yerde ve ikisi arasında her ne varsa hepsi de Allah'ındır ve hükümranlık yalnız O'na mahsustur. O'ndan başka hiç kimsenin veya hiçbir varlığın sahibi olduğu ve hükmüne boyun eğdirdiği, zerre miktarı da olsa hiçbir şey yoktur ve böyle bir güce sahip hiçbir varlık da yoktur. Gerçek böyle olduğu halde, müşriklerin Allah'ı bırakıp da kendi elleriyle taştan veya çamurdan yaptıkları birtakım putları İlah edinerek önlerinde durmaları ve onlara ibadet etmeleri olacak şey midir? Gücü ve kuvveti olmayan, faydası da zararı da dokunmayan birtakım cansız varlıkları İlah edinip de onlara ibadet etmek, hangi aklın kabul edeceği bir iştir? Açıkça anlaşılmaktadır ki onlar akıllarına değil, hiçbir asıl ve esasa dayanmayan bir tahminin, yahut yalan ve yanlış olan bir zannın peşinden gidiyorlar.

67 Oysa gökleri ve yeri hiç yoktan yaratan, aydınlatıcı olarak gökte güneşi ve ayı varederek herbirini bir yörüngede yüzdüren ve onları birer hesab ölçüsü yapan, gece ile gündüzü yaratıp insanların faydalanmalarını sağlayan, gündüzü çalışıp nafaka çıkarma, geceyi de dinlenme zamanı yapan yalnız Allah'tır. İşte bu manada Allah Teâlâ, Nebe suresinin 9-13. ayetlerinde *"Uykunuzu dinlenme, geceyi üzerinize örtü, gündüzü de geçim sebeblerini temine yarayan bir vakit kılmadık mı? Üstünüze yedi sağlam tabaka gök bina edip oraya her tarafı pırılpırıl aydınlatan bir lamba asmadık mı?"* İsra suresinin 12. ayetinde de *"Biz, geceyi ve gündüzü iki delil kıldık. Gecenin delilini silip, Rabbinizden rızık istemeniz ve senelerin sayısını ve hesabını bilmeniz için gündüzün delilini aydınlık kıldık. Her şeyi uzun uzun açıkladık."* buyurmuştur ki, bütün bunlar, aklını kullanan insanlar için, O'nun sahip olduğu kudretin azametini ve bu azameti sınırlandıran hiçbir hududun bulunmadığını gösteren en açık delillerdir. Bunlar aynı zamanda, O'nun bütün fiillerinde hiçbir ortağının ve hiçbir yardımcısının bulunmaması dolayısıyla tevhidinin ve dolayısıyla yegane Mabud oluşunun da delilleridir. O halde, aklını kullanmasını bilen bir insan için bu delilleri değerlendirmek ve onlardan ibret alarak Allah'tan başkasını İlah edinmemek kadar kolay ve tabii bir davranış düşünülemez. Bununla beraber, yine de bazı insanların bunun tamamıyla zıddı

olan davranışlar içine girmeleri ve Allah'tan başkasını İlah edinmeleri, anlaşılabilecek davranışlardan değildir. İşte bunların başında müşrikler gelir; kendilerinin Yahudi ve Hıristiyan olduklarını söyleyenleri de bunlar arasında unutmamak gerekir.

قَالُوا اتَّخَذَ اللّٰهُ وَلَدًا سُبْحَانَهُ هُوَ الْغَنِيُّ لَهُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ إِنْ عِنْدَكُمْ مِنْ سُلْطَانٍ بِهٰذَا أَتَقُولُونَ عَلَى اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٦٨﴾ قُلْ إِنَّ الَّذِينَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ لَا يُفْلِحُونَ ﴿٦٩﴾ مَتَاعٌ فِي الدُّنْيَا ثُمَّ إِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ ثُمَّ نُذِيقُهُمُ الْعَذَابَ الشَّدِيدَ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ ﴿٧٠﴾

68 "Allah bir çocuk edindi." demişlerdir. Haşa; O, bundan uzaktır. Göklerde ve yerde olan her şey O'nundur. O'nun çocuk edindiğine dair elinizde hiçbir delil yoktur. O halde Allah'a karşı bilmediğiniz şeyi mi söylüyorsunuz?

69 (Ey Muhammed!) De ki: "Allah'a karşı yalan uyduranlar asla felah bulmazlar.".

70 Dünyada biraz geçimlik; sonra dönüşleri yine bize olacaktır. Biz de onlara, küfretmiş olmaları sebebiyle şiddetli azabı tattıracağız.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, müşriklerin kendi elleriyle taştan veya çamurdan yaptıkları, hiçbir güç ve kudrete sahip olmayan, hiçbir fayda ve zararı da dokunmayan birtakım putları, Allah katında kendilerine şefaatçı olacakları inancıyla İlah edindiklerini ve onlara ibadet ettiklerini zikrederek bu sapık inancı ikna edici delillerle reddettikten sonra, bu ayetlerinde, onların sahip oldukları başka bir inanca daha işaret etmiştir ki bu da, diğerleri kadar batıl olan ve yanlış zandan başka hiçbir delile dayanmayan birtakım sapık iddialardan ibarettir. Allah'ın kendisine bir çocuk edindiği yolundaki bu sapık inancın sahipleri, meleklerin Allah'ın kızları olduğunu ileri süren müşrikler olduğu kadar, Üzeyr'in Allah'ın oğlu olduğunu söyleyen Yahudiler ve Mesih İsa'nın da keza Allah'ın oğlu olduğunu iddia eden Hıristiyanlardır. Allah Teâlâ ayetlerinde, bu sapık inançların da delilsiz birer iddia olduğuna işaretle reddetmiş ve buyurmuştur ki:

68 "Allah bir çocuk edindi." demişlerdir. Haşa; O, bundan uzaktır. Göklerde ve yerde olan her şey O'nundur. O'nun çocuk edindiğine dair elinizde hiçbir delil yoktur. O halde Allah'a karşı bilmediğiniz şeyi mi söylüyorsunuz?

69 (Ey Muhammed!) De ki: "Allah'a karşı yalan uyduranlar asla felah bulmazlar.".

70 Dünyada biraz geçimlik; sonra dönüşleri yine bize olacaktır. Biz de onlara, küfretmiş olmaları sebebiyle şiddetli azabı tattıracağız.

68 Allah Teâlâ bu ayet-i kerimesinde, *"Allah, bir çocuk edindi."* diyerek kendisine çocuk isnat eden müşriklerin bu iddialarını *"Haşa, Allah bundan münezzehtir."* buyurarak şiddetle reddetmiştir. Filhakika müşrikler, Kur'an-ı Kerim'in başka surelerinde de açıklandığı üzere, bir taraftan kendi elleriyle yaptıkları putları İlah edinip onlara ibadet ederken, bir taraftan da Allah'a çocuk isnat etmekten çekinmemişlerdir. Mesela Zuhruf suresinin 14. ve bunu takip eden ayetlerinde, müşriklerin gökleri ve yerleri yaratanın Allah olduğunu itiraf etmiş olsalar bile, O'na evlatlar isnat ettikleri açıklanmış ve şöyle denilmiştir: *"Buna rağmen Allah'a kendi yarattıklarından evlatlar isnat etmişlerdir. Zaten insan, apaçık bir nankördür. Demek kendi yarattıklarından kızları kendi aldı da oğulları size ayırdı, öyle mi? Fakat içlerinden biri, Rahmân'a isnat ettiği bir kızla*

müjdelenince, içi kinle dolu olduğu halde yüzü simsiyah kesilir. Yoksa süs içinde yetiştirilen, fakat mücadelede yeterli olmayan kızı mı Allah'a isnat ediyorlar? Rahmân'ın kulları olan melekleri de dişi saymışlardır. Onların yaratılışına şahit mi olmuşlardır? Onların bu şehadetleri yazılacak ve sorguya çekileceklerdir.". Nahl suresinin 57. ayetinde de, Rahmân'ın kulları olan melekleri dişi sayan müşriklerin, bu melekleri Allah'a evlat olarak isnat ettikleri açıklanmış ve şöyle buyurulmuştur: *"Allah'a kızlar isnat ediyorlar. O bundan münezzehtir.".*

Allah'a evlat isnat etme yönünden Yahudi ve Hıristiyanların da müşriklerden geri kalmadıkları görülmektedir. Nitekim Tövbe suresinin 30. ayetinde onların bu inançlarına da işaret edilmiş ve Allah'a şirk koşmak yönünden kendilerinden önceki kafir kavimlere benzedikleri açıklanmıştır. Allah Teâlâ mezkur surenin 30 ve 31. ayetlerinde şöyle buyurmuştur: *"Yahudiler, Üzeyr Allah'ın oğludur, demişler; Hıristiyanlar da Mesih, Allah'ın oğludur, demişlerdir. Bu, onların kendi ağızlarıyla geveledikleri sözleridir ki, kendilerinden önceki kafirlerin sözlerine benzetiyorlar. Allah, onları katletsin; nasıl da uyduruyorlar. Onlar, Allah'ı bırakıp hahamlarını, rahiplerini ve Meryem'in oğlu (İsa) Mesih'i kendilerine Rab edinmişler. Halbuki onlar da tek bir İlaha ibadet etmekten başka bir şeyle emrolunmamışlardı. Zira O'ndan başka İlah yoktur. O, onların şirk koştuklarından münezzehtir.".*

Müşriklerin, Allah'ın kulları olan melekleri dişi sayıp Allah'a isnat etmeleri ve onların Allah'ın kızları olduklarını ileri sürmeleri, yahut Yahudi ve Hıristiyanların, yine Allah'ın kulları arasından Peygamber olarak seçip insanları hak yola davet etmeleri için gönderdiği Üzeyr'i ve Mesih İsa'yı aynı şekilde Allah'a evlat olarak isnat etmeleri, bir taraftan da haham ve rahiplerini Rab edinmeleri, aklı başında olan ve onu kullanmasını bilen insanlar için nasıl mümkün olur? Bunların gökleri, yeri, göklerde ve yerde bulunan her şeyi yalnız Allah'ın yarattığını ve hepsinin asıl sahibinin de yalnız O olduğunu, O'nun bütün bunları yaratırken hiç kimseye ve hiçbir yardımcıya muhtaç olmadığını; fakat herkesin ve her şeyin yalnız O'na muhtaç olduklarını bilmemeleri mümkün müdür? Üstelik onlar, Allah'ın birtakım mahlukatı evlat edindiğini iddia ederken, ellerinde istinad ettikleri herhangi bir delilleri de yoktur. O halde onların yaptıkları bu iş, Allah'a karşı yalan atmak ve iftira etmekten başka bir şey değildir. Allah Teâlâ, Meryem suresinin 88-95. ayetlerinde de müşriklerin bu iftiralarına işaret ettikten sonra onu şiddetle reddetmiş ve buyurmuştur ki: *"Rahmân bir çocuk edindi, demişlerdir. (bunu söylemekle) çok kötü bir şey ileri sürmüş oldunuz. Rahmân için çocuk edindiği iddiasında bulunmaları yüzünden, neredeyse gökler çatlayacak, yer yarılacak ve dağlar yıkılıp dağılacaktı. Oysa Rahmân'ın çocuk edinmesi yakışık almaz. Zira göklerde ve yerde olan herkes, Rahmân'a ancak kul olarak gelir. Allah, onların hepsini kuşatmış ve hepsini saymıştır. Ve hepsi de kıyamet günü O'na tek başına gelecektir.".*

69 O halde ey Muhammed, Allah'a karşı bu derece büyük yalanla iftirada bulunanların ne dünyada ne de Ahiret'te asla kurtuluşa eremeyeceklerini onlara haber ver. Onlar, bu iftiralarının cezasını, hem dünyada hem de Ahiret'te en şiddetli bir şekilde mutlaka çekeceklerdir.

70 Dünyada, onlara bir süre tanınacak veya mühlet verilecek ve dünya nimetlerinden az da olsa faydalandırılacaklardır. Sonra da ölüm mutlaka gelip çatacaktır. Kıyâmet günü ise, dünyada yaptıklarının karşılığını görmek üzere dönüşleri yine bize olacak ve işte o zaman, dünyada bize karşı ileri sürdükleri yalan ve iftiranın, işledikleri küfür veya şirkin cezası olarak onları cehennem ateşine atacağız. Orada bu ateşin azabını en acı ve en şiddetli bir şekilde göreceklerdir. Cehennemdeki bu azap onlar için ebedi olup, oradan bir daha çıkmaları veya kurtulmaları artık mümkün değildir.

Bu ayetler açıkça göstermektedir ki, kafirler, dünyada bazı maddi ve manevi menfaatlar edinmiş olsalar bile, Ahiret hayatları mutlak hüsrandır ve bundan kurtuluş yoktur.

وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَاَ نُوحٍ اِذْ قَالَ لِقَوْمِهٖ يَا قَوْمِ اِنْ كَانَ كَبُرَ عَلَيْكُمْ مَقَامِى وَتَذْكِيرِى بِاٰيَاتِ اللّٰهِ فَعَلَى اللّٰهِ تَوَكَّلْتُ فَاَجْمِعُوٓا اَمْرَكُمْ وَشُرَكَآءَكُمْ ثُمَّ لَا يَكُنْ اَمْرُكُمْ عَلَيْكُمْ غُمَّةً ثُمَّ اقْضُوٓا اِلَىَّ وَلَا تُنْظِرُونِ ﴿٧١﴾ فَاِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَمَا سَاَلْتُكُمْ مِنْ اَجْرٍ اِنْ اَجْرِىَ اِلَّا عَلَى اللّٰهِ وَاُمِرْتُ اَنْ اَكُونَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿٧٢﴾ فَكَذَّبُوهُ فَنَجَّيْنَاهُ وَمَنْ مَعَهُ فِى الْفُلْكِ وَجَعَلْنَاهُمْ خَلَٰٓئِفَ وَاَغْرَقْنَا الَّذِينَ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُنْذَرِينَ ﴿٧٣﴾

[71] Onlara Nûh'un haberini oku. Hani kavmine demişti ki: "Ey kavmim! İçinizde bulunmam ve Allah'ın ayetlerini hatırlatmam eğer size ağır geliyorsa, -ben Allah'a zaten tevekkül etmişimdir- ortaklarınızla birlikte işinizi kararlaştırın da, sonra işiniz size dert olmasın. Sonra da hükmü bana tatbîk edin, hiç mühlet de vermeyin.".

[72] "Eğer yüz çevirirseniz, (ben, yaptığım işe karşılık) sizden herhangi bir ücret istemiyorum; benim ecrim sadece Allah'a âittir. Ben, Müslüman olmakla emrolundum.".

[73] Onu yalanlamışlardı. Biz de onu ve onunla birlikte gemide olanları kurtarmış, ayetlerimizi yalanlayanları ise, suda boğmuştuk. İşte bak, (Peygamberlerimiz vasıtasıyla) uyarılanların akibeti nasıl oluyormuş!

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, vahdaniyyetini, başka bir ifade ile kendinden başka İlah olmadığını, risaleti, öldükten sonra yeniden dirilmeyi ve hesap gününü açık ve kesin bir şekilde ispat eden delilleri zikrettikten ve müşriklerin küfürlerine delalet eden şüphelerini ortaya koyup Hazreti Peygamber'i yalanlamak hususunda gösterdikleri inat ve ısrarlarını şiddetle reddettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde hem müşrikler karşısında Peygamber'ini teselli etmek ve onlardan gördüğü çeşitli hilelerin, eza ve cefaların üzerinde bıraktığı tesiri ortadan kaldırmak, hem de Peygamberler'ini yalanlamak gibi aynı davranışlar içinde helak olup giden geçmiş kavimlerin akibetlerinden ibret almalarını sağlamak için bazı Peygamber kıssaları zikretmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[71] Onlara Nûh'un haberini oku. Hani kavmine demişti ki: "Ey kavmim! İçinizde bulunmam ve Allah'ın ayetlerini hatırlatmam eğer size ağır geliyorsa, -ben Allah'a zaten tevekkül etmişimdir- ortaklarınızla birlikte işinizi kararlaştırın da, sonra işiniz size dert olmasın. Sonra da hükmü bana tatbik edin, hiç mühlet de vermeyin.".

[72] "Eğer yüz çevirirseniz, (ben, yaptığım işe karşılık) sizden herhangi bir ücret istemiyorum; benim ecrim sadece Allah'a âittir. Ben, Müslüman olmakla emrolundum.".

[73] Onu yalanlamışlardı. Biz de onu ve onunla birlikte gemide olanları kurtarmış, ayetlerimizi yalanlayanları ise, suda boğmuştuk. İşte bak, (Peygamberlerimiz vasıtasıyla) uyarılanların akibeti nasıl oluyormuş!

71 Allah Teâlâ bu ayet-i kerimesinde, sevgili Peygamber'ine hitap etmiş ve ona şöyle buyurmuştur: Ey Muhammed! Sana muhalefet eden ve Rabbinden kendilerini uyarman için getirdiğin haberlerde seni yalanlayan Mekkeli kafirlere, akıllarını başlarına alıp bu davranışlarından vazgeçmeleri için, aynı şekilde kavmi tarafından yalanlanan Nûh kıssasını ve onu yalanlayan kav-

minin bu yüzden nasıl Allah'ın lanetine uğrayıp tamamının denize sürüldüklerini ve orada nasıl boğulmak suretiyle helak edildiklerini anlat. Nitekim Nûh, bir uyarıcı olarak kavmine gönderildiği zaman, onlara demişti ki: Ey kavmim! Benim aranızda bulunmam ve Allah'ın vahdaniyyetine delalet eden ayetlerini okuyarak sizi uyarmam ve size vaaz-u nasihatte bulunarak yalnız O'nun ibadetine davet etmem her ne kadar size ağır geliyor ve bu yüzden bana karşı olan kin ve gayzınız daha çok artmış oluyorsa da, ben bunu hiç umursamıyor ve Peygamberlik görevimi yapmaktan hiç çekinmiyorum. Zira ben, Allah'a tevekkül etmiş ve O'na bağlanmış bir kimseyim. Sizin bana yapacağınız veya yapmayı düşündüğünüz hiçbir kötülük beni korkutmuyor. Bu itibarla Allah'a ortak koştuğunuz ve kendinize İlah edindiğiniz ne kadar yaratık varsa, hepsini de toplayın ve onların da yardımıyla aklınıza gelen her ne çeşit kötülük varsa, onu bana yapmaya çalışın. Kısacası, elinizden geleni ardınıza koymayın. Bunu yapmak için de hiç vakit kaybetmeyin. Ne yapmak istiyorsanız onu hemen yapın. Ben, ne sizden ne de sizin İlah edindiğiniz yaratıklardan asla korkmuyorum.

Nuh'un (as) kavmi karşısındaki durumu ve onlara yönelttiği bu hitap ile, Hud'un (as) kavmi karşısındaki durumu ve onlara yönelttiği hitap arasında büyük bir benzerlik vardır. Nitekim Hûd suresinin 54-56. ayetlerinde de açıklandığı üzere, kavmi tarafından aynı şekilde yalanlanan Hud, onlara hitaben şöyle demiştir: "...Ben Allah'ı şahit tutarım ve siz de şahit olun ki, ben sizin Allah'a ortak koştıklarınızdan uzağım. Hem onu bırakıp da ortak koştuklarınızdan.. Öyleyse hep birden tuzak kurun, sonra da hiç bekletmeyin. Ben, benim ve sizin Rabbiniz olan Allah'a tevekkül ettim. Hiçbir canlı yoktur ki, onun perçeminden tutacak olan O olmasın..."

72 Eğer siz yine de küfrünüzde inat ederek benim uyarılarımdan yüz çevirecek ve Peygamberliğime inanmayıp beni yalanlamaya devamla, Allah'ın hak dinine davetimde bana itaat etmeyecek olursanız, bu, sizin bileceğiniz bir iştir. Zaten ben, yaptığım bu risalet görevinden ve sizi Allah'ın dinine davet etmemden dolayı sizden herhangi bir ücret veya bir mükafat beklemiyorum. Benim ücretim, yahut bu işi yapmamdan dolayı kazanacağım sevap, sadece Allah'a aittir; zira beni bu işle görevlendiren ve size Peygamber olarak gönderen O'dur. Hak din olan İslam'ın bütün kural ve kaidelerine uyarak Müslüman olmamı ve size de bunları tebliğ etmemi bana O emretti. Kısacası benim Müslüman olmamı O istedi. İslam, ilkinden sonuncusuna kadar bütün Peygamberler'in dinidir. Mâide suresinin *"...Sizin herbiriniz için bir şeriat ve bir yol vazettik..."* mealindeki 48. ayetinde de açıklandığı gibi, her birinin şerîatları birbirinden farklı olsa bile, Allah'ın vahdaniyyetine, Peygamberler'ine, kitaplarına, Ahiret gününe, hesap ve cezaya iman etmek gibi akaide taalluk eden hususlarda bütün Peygamberler'in dini bir ve aynıdır. Bu din de, Âl-i İmran suresinin *"Allah katında asıl din, şüphesiz, İslam'dır..."* mealindeki 19. ayetinde de açıkça ifade edildiği gibi, İslam'dan başkası değildir. Filhakika Kur'an-ı Kerim'in çeşitli surelerinde yer alan Peygamber kıssalarında da birbiri arkasına gönderilen Peygamberler'den herbirinin kavimlerini nasıl İslam'a davet ettikleri açık açık anlatılmıştır. Mesela Bakara suresinin 131-132. ayetlerinde şöyle denilmiştir: *"Rabbi İbrahim'e "Teslim ol." buyurduğunda, o, "Alemlerin Rabbine teslim oldum." demişti. İbrahim bunu oğullarına vasiyyet etmiş, Yakup da (aynı şeyi yapmış ve) "Oğullarım! Allah sizin için bu dini seçti. Onun için Müslüman olarak ölün." Demişti."*. Keza Yûsuf suresinin 101. ayetinde de açıklandığı gibi, Yusuf, *"Rabbim! Bana hükümranlık verdinve sözlerin tevilini öğrettin. Ey göklerin ve yerin yaratanı! Sen, dünya ve Ahiret'te benim velimsin. Beni Müslüman olarak öldür ve salih kullarının arasına kat."* diyerek niyazda bulunmuş, Yunus suresinin 84. ayetinde de, Musa'nın (as) kavmine yönelttiği şu hitapa

yer verilmiştir: *"Musa demişti ki: Ey kavmim! Eğer Allah'a iman etmişseniz ve Müslüman da olmuşsanız, O'na tevekkül edin."*. En'âm suresinin 162-163. ayetlerinde de, Peygamberler'in sonuncusu Muhammed (sas.)'e şöyle demesi emredilmiştir: *"...Benim namazım da, ibadetlerim de, hayatım ve ölümüm de, âlemlerin Rabbi Allah içindir. O'nun hiçbir ortağı yoktur. Ben bununla emrolundum ve ben Müslümanların ilkiyim."*.

73 Nûh'un bütün uyarılarına rağmen kavmi, küfründen dönmemiş ve onu yalanlamaya devam etmiştir. İşte bundan sonradır ki İlahî takdir tecelli etmiş ve şiddetli bir tufan, yerleri ve gökleri sarsmaya ve herşeyi altüst etmeye başlamıştır. Bunun üzerine Nûh, kıssası Kur'an-ı Kerim'in başka surelerinde daha geniş bir şekilde anlatıldığı üzere, Rabbinden aldığı vahiyle ve O'nun nezaretinde bir gemi yapmış ve her hayvandan ikişer çift ile ailesinden ve kavminden sayıca çok az olan iman edenleri bu gemiye almış, küfürlerinde inat edenleri ise, gemi dışında, suda boğulmaya terketmiştir. İşte bu itibarla Allah Teâlâ ayet-i kerimesinde, müminlerin ve kafir kavmin akibetlerini ayrı ayrı ve kısaca zikrederek "Kavminin Nûh'u yalanlamakta inat etmesi üzerine, biz de, gemide onunla birlikte bulunanları suda boğulmaktan kurtardık ve onları yeryüzünün halîfeleri yaptık; Peygamberler'i tarafından şiddetli azap ile uyarılmalarına rağmen ona kulak asmayan ve onu yalanlamakta ve küfretmekte direnenleri ise, suda boğarak helak ettik." buyurmuştur. İşte bu, Peygamberler'i tarafından uyarıldıkları halde küfürlerinde inat eden ve onları yalanlayanlarla, onlara iman eden ve peşlerinden giden müminlerin akibetlerini gösteren ve ibret alınması gereken bir misaldir.

ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِهِ رُسُلاً إِلَىٰ قَوْمِهِمْ فَجَاءُوهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا بِمَا كَذَّبُوا بِهِ مِنْ قَبْلُ كَذَٰلِكَ نَطْبَعُ عَلَىٰ قُلُوبِ الْمُعْتَدِينَ ﴿٧٤﴾

[74] Nuh'tan sonra da kavimlerine Peygamberler göndermiştik de, (bu Peygamberler) onlara apaçık deliller getirmişlerdi. Fakat önceden (diğerlerinin) yalan saydıklarına bunlar da iman etmeye yanaşmamışlardı. Haddi aşanların kalplerini işte böyle mühürleriz.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, Nûh'un kavmi ile olan kıssasına işaretle bu kıssadan alınması gereken dersi zikrettikten sonra, aynı konuya devam etmiş ve geçmiş kavimlerin Peygamberler'i karşısındaki tutum ve davranışlarıyla ilgili başka bir gerçeğe ve başka bir ibret kaynağına daha işaret etmiştir. Zira Nûh'tan sonra gelen kavimler de kendilerine gelen sayısız delillere rağmen, Nûh kavmi gibi küfürlerinde inat etmişler ve bu sebeple kalpleri mühürlenmiş ve kendilerine gönderilen Peygamberler'i yalanlamışlar, bu davranışlarının sonunda da cezalandırılmışlardır. İşte bu manada Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[74] Nuh'tan sonra da kavimlerine Peygamberler göndermiştik de, (bu Peygamberler) onlara apaçık deliller getirmişlerdi. Fakat önceden (diğerlerinin) yalan saydıklarına bunlar da iman etmeye yanaşmamışlardı. Haddi aşanların kalplerini işte böyle mühürleriz.

74 Nûh kavminin, küfürlerinde inat ederek Peygamberler'ini yalanlamaları sebebiyle suda boğulup en şiddetli bir azap ile helak edilmelerinden sonra, onların yerine gelen diğer kavimlere de Hud, Salih, İbrahim, Lut ve Şuayb gibi Peygamberler'i göndermiştik. Bu Peygamberler de, kavimlerine getirdikleri ve tebliğ ettikle-

ri dinin doğruluğuna delalet etmek üzere apaçık deliller veya mucizeler getirmiş olmalarına rağmen, kavimleri yine de onlara iman etmemişler ve kendilerinden önceki diğer kavimler gibi Peygamberler'ini yalanlamışlardır. Bu, onların küfürlerinde inat etmeleri sebebiyle kalplerini mühürlemiş olmamızdandır. Kalpleri mühürlenmiş insanların, bir daha iman etmeleri, artık mümkün değildir. Nitekim En'âm suresinin 110. ayetinde de bu husus açıklanmış ve şöyle denilmiştir: *"Onların kalplerini ve gözlerini ters çeviririz de, ilk defa inanmadıklarına yine inanmazlar ve biz de onları azgınlıkları içinde bocalamaya bırakırız."*.

Kafirlerin küfürlerinden dönmemeleri veya küfürlerinde inat etmeleri, hiç şüphesiz Allah Teâlâ'nın onların kalplerini mühürlemiş olması sebebiyle değildir. Başka bir ifadeyle küfrün asıl sebebi, kalplerinin mühürlenmiş olması değildir; fakat aksine, onların küfürlerinde inat etmeleridir ki kalplerinin mühürlenmesinin asıl sebebi olmuştur. Zira Allah, kullarının imanlarına hiçbir surette engel olmaz. Nitekim Nisa suresinin 155. ayetinde bu hususu açıklamış ve kendilerinden söz aldığı İsrailoğullarının, verdikleri sözden dönmeleri, Allah'ın ayetlerini inkâr etmeleri, Peygamberler'ini haksız yere öldürmeleri ve "Kalplerimiz kapalıdır." demeleri yüzünden kalplerini mühürlediğini bildirmiştir. Nûh kavmi, Peygamberler'ine iman etmemeleri ve onu yalanlayarak küfürlerinde ısrar etmeleri sebebiyle kalpleri mühürlenmiş ve daha sonra gelen kavimler de aynı davranış içine girdikleri için aynı akibete uğramışlar ve en şiddetli azap ile helak olmuşlardır. Nitekim Allah Teâlâ, Nisa suresinin 16-17. ayetlerinde bu hususa işaret etmiş ve şöyle buyurmuştur: "Bir kasabayı helak etmek istediğimiz zaman, ileri gelenlerine itaati emrederiz; fakat onlar orada (itaattan çıkıp) fısk-u fücur işlerler. Bunun üzerine azap vacip olur; biz de onu yerle bir ederiz. Nûh'tan sonra nice nesilleri (böyle) helak etmişizdir. Kullarının günahlarını hakkıyla bilen ve gören (bir İlah) olarak Rabbin yeter.".

ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ مُوسٰى وَهٰرُونَ اِلٰى فِرْعَوْنَ وَمَلَإِيْهِ بِاٰيَاتِنَا فَاسْتَكْبَرُوا وَكَانُوا قَوْمًا مُجْرِمِينَ ﴿٧٥﴾ فَلَمَّا جَاءَهُمُ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِنَا قَالُوا اِنَّ هٰذَا لَسِحْرٌ مُبِينٌ ﴿٧٦﴾ قَالَ مُوسٰى اَتَقُولُونَ لِلْحَقِّ لَمَّا جَاءَكُمْ اَسِحْرٌ هٰذَا وَلَا يُفْلِحُ السَّاحِرُونَ ﴿٧٧﴾ قَالُوا اَجِئْتَنَا لِتَلْفِتَنَا عَمَّا وَجَدْنَا عَلَيْهِ اٰبَاءَنَا وَتَكُونَ لَكُمَا الْكِبْرِيَاءُ فِي الْاَرْضِ وَمَا نَحْنُ لَكُمَا بِمُؤْمِنِينَ ﴿٧٨﴾

75 Sonra onların ardından Musa ve Harun'u ayetlerimizle Firavun ve adamlarına göndermiştik; fakat kibirlenmişlerdi. Zaten onlar suçlu bir kavim idiler.

76 Nitekim onlara tarafımızdan hak gelince, "Bu, apaçık bir sihirdir." demişlerdi.

77 Musa da: "Size gelen hak için mi bunu söylüyorsunuz? Bu sihir midir? Oysa sihirbazlar asla iflah olmazlar." demişti.

78 Onlar ise, şöyle demişlerdi: "Sen bize, babalarımızı üzerinde bulduğumuz (din) dan uzaklaştırmak için ve yeryüzündeki büyüklük sadece sizin ikinize ait olsun diye mi geldin? Biz, ikinize de inanmıyoruz.".

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, Mekkeli müşriklerin Hazreti Peygamber'i yalanlamaları ve onu sindirmek için çeşitli işkencelere başvurmaları sebebiyle, küfürlerinde inat eden ve Peygamberler'ini yalanlayan kavimlerin nasıl şiddetli bir azap ile helak edildiklerini göstermek ve bu akibetten ders alarak aynı akibete uğramamaları için, iman etmelerini ve hak yola dönmelerini sağlamak maksadıyla, geçmiş Peygamberler'in kavimleriyle olan kıssalarını ve bu cümleden olmak üzere, önce Nûh kıssasını zikrettikten sonra yukarıdaki ayetlerinde, Peygamber kıssalarını anlatmaya devam etmiş ve ikinci olarak Musa ve Harun'un Firavun ve adamlarıyla olan kıssalarını zikretmiştir.

Musa kıssası, Kur'an-ı Kerim'de müteaadit defalar zikredilmiştir. Zira bu kıssa, belki de kıssaların en şaşırtıcı ve en müessir olanıdır. Bunun sebebi de Mısır'da en güçlü olduğu bir dönemde, Firavun'un hükümranlığına, evinde ihtimamla büyüttüğü ve güvendiği bir evlatlığı tarafından, yani Musa tarafından son verilmesiydi. Bilindiği gibi bir kahinin Firavun'a, İsrailoğulları içinden çıkacak bir erkeğin saltanatına son vereceğini bildirmesi üzerine Firavun, ülkenin dörtbir tarafına adamlar salarak İsrailoğullarının doğacak bütün erkek çocuklarının öldürülmesini emretmişti. Yalnız bir çocuk, anasının Rabbinden aldığı bir ilham ile sandığa konup Nil sularına bırakılmasıyla bu katliamdan kurtulmuştu. Bu çocuk da Musa'dan başkası değildi. Sandık, içinde taşıdığı yeni doğmuş bir bebek ile nehirde başıboş yüzerken, Firavun'un karısı tarafından görülmüş ve kocasının da izniyle nehirden çıkarılarak evlat edinilmişti. Firavun, yanlarında büyüyecek ve kendileri tarafından terbiye edilecek olan Musa'nın, bir gün kendilerini hak yola davet edecek, sonra da hükümranlığına son verecek olan Peygamber Musa olduğunu nereden bilecekti. Nitekim İlahî takdir, Allah'a isyan eden ve Peygamberler'ini yalanlayan her kavim gibi, Firavun ve hanedanının da helak edilmesi şeklinde tecelli etmiş ve benzer kavimler için başka bir ibret kaynağı olmuştur. İşte yukarıdaki ayetler, Kur'an-ı Kerim'de teferruatıyla anlatılan Musa kıssasının, Musa ile Firavun arasındaki bazı konuşmaları aksettiren ilk bölümünü teşkil eder. Allah Teâlâ, bu ayetlerinde şöyle buyurmuştur:

75 Sonra onların ardından Musa ve Harun'u ayetlerimizle Firavun ve adamlarına göndermiştik; fakat kibirlenmişlerdi. Zaten onlar suçlu bir kavim idiler.

76 Nitekim onlara tarafımızdan hak gelince, "Bu, apaçık bir sihirdir." demişlerdi.

77 Musa da: "Size gelen hak için mi bunu söylüyorsunuz? Bu sihir midir? Oysa sihirbazlar asla iflah olmazlar." demişti.

78 Onlar ise, şöyle demişlerdi: "Sen bize, babalarımızı üzerinde bulduğumuz (din) dan uzaklaştırmak için ve yeryüzündeki büyüklük sadece sizin ikinize ait olsun diye mi geldin? Biz, ikinize de inanmıyoruz.".

75 Daha önce göndermiş olduğumuz Peygamberler'in ardından, Musa ve kardeşi Harun'u, Mısır hükümdârı Firavun'a ve kavminin ileri gelen adamlarına gönderdik. Zira ülkenin asıl sahipleri ve asıl idarecileri bunlardı; halkın geri kalan kısmı ise, imanda ve küfürde bunlara tabi olan ve onların peşinden giden zayıf kişilerdi. Musa ve Harun, Firavun ve adamlarının akıllarını başlarına almalarını ve hak yola girmelerini sağlamak için, onlara apaçık deliller ve mucizeler de getirmişlerdi. Â'râf suresinin 133. ayetinde de açıklandığı gibi, ortalığı kasıp kavuran, evleri temellerinden, ağaçları da köklerinden söküp atan şiddetli bir fırtına ile yağmurdan oluşan *tufan*, gökyüzünü siyah bir bulut gibi kaplayan, yere indikleri zaman da her tarafı kaplayarak ot ve ekin olarak hiçbir yeşillik bırakmayan *çekirge*, keza yeryüzünde olgunlaşmış ekinlere musallat olarak ondan hiçbir eser bırakmayan *kımıl*, evlerin içlerine ve hatta hamur teknelerine kadar giren ve insanlar üzerine sıçrayacak kadar çoğalan *kurbağa* ve nihayet Mısır'ın su kaynaklarını istila eden

ve içecek bir damla bile suyu ortadan kaldıran *kan*, bu mucizelerin başında geliyordu.

Â'râf suresinin mezkur ayetinin tefsirinde de ifade ettiğimiz gibi, birbiri arkasına mucize olarak üzerlerine indirilen ve insanları büyük sıkıntılara uğratan bu azap türleri, önce Firavun'un suçunu itiraf edip Musa'dan o azabın kaldırılması için Rabbine yalvarmasını istemesine vesile olmuşsa da, azabın kaldırılmasından sonra küfrüne tekrar dönmüş ve büyüklük taslamaya devam etmiştir. Gerek yukarıdaki ayet-i kerimede ve gerekse Â'râf suresinin biraz önce zikrettiğimiz ayetinde de açıklandığı gibi, Firavun ve adamları kendi nefislerine karşı olduğu kadar, başkalarına karşı da zalim ve günahkar bi kavim idiler. Bu itibarla hiçbir uyarı veya hiçbir tehdit onlara tesir etmiyor, akıllarını başlarına almalarına yetmiyordu.

76 Nitekim Musa, bu apaçık delil ve mucizelerle onlara gelince, içlerini saran korku sebebiyle bir an için hakka yönelir gibi olmuşlarsa da kibirleri, daha ileri gitmelerine engel olmuş ve Musa'yı sihirbazlıkla itham edip yalanlamışlar, delil ve mucizelerine de, bunlar, sihirden başka bir şey değil, demişlerdir.

77 Musa ise, onların bu cüretkar ithamlarına itiraz etmiş ve şöyle demiştir: Siz, sihirle uzaktan yakından ilgisi bulunmayan ve apaçık hak ve gerçek olan bu delillere sihir mi diyorsunuz? Bunlar nasıl sihir olur? Siz çok iyi bilirsiniz ki sihir, hakla veya gerçekle ilgisi olmayan boş bir hayalden ibarettir ve insanın gözü önünde bir an içinde kaybolup gider. Oysa hak, sihir gibi ne kaybolur ne de herhangi bir sihirbazın sihiri onu ortadan kaldırabilir. Bu sebepledir ki, insanları kandırıp hayale daldıran sihirbazın işi hiçbir zaman uzun süre devam etmez; hayale dalan insan, hayalden kurtulup kendine geldiği zaman, sihirbazın işi de bitmiş olur. Zaten sihirbazlar, hiçbir zaman iflah olmayan kimselerdir.

78 Firavun ve adamları ise, Musa'nın, her aklı başında insan için ikna edici delillere dayalı olan bu açık ve kesin sözlerine, hiçbir delili bulunmayan; fakat sadece babalarından ve dedelerinden gördükleri birtakım örf ve âdetlerden ibaret olan ve aslı sapık bir taklide dayanan bir inancın müdafaasını yapmak zorunda kalmışlar ve Musa'ya, genellikle Peygamberler'ini yalanlayan kavimlerin onlara karşı ileri sürdükleri şu zayıf cevabı vermişlerdir: Ey Musa! Sen, getirdiğin bu dinle, bizi, ecdadımızı üzerinde bulduğumuz dinden uzaklaştırmak mı istiyorsun? Siz, bu arzunuzu gerçekleştirdiğiniz takdirde, yeryüzünde hem dinî hem de dünyevi hükümranlık yönünden sizin ikinizden, yani senden ve kardeşin Harun'dan başka ulu kimseler olmasın mı istiyorsun? Hayır; sen ne söylersen söyle, biz sizin ikinize de inanmıyoruz. Ecdadımızdan görüp inandığımız ve onlar gibi uygulayageldiğimiz dinimizi de sizin için asla terketmeyeceğiz.

Firavun ve adamları, Musa'ya verdikleri bu cevapla Peygamberler'ini yalanlayan ve tek bir İlah'a ibadet etmemekte direnen daha önce gelip geçmiş müşrik kavimlerle aynı yolu tutmuş oluyorlardı; kısacası onlar gibi küfürlerinde direniyorlardı. Küfürlerinde direnen kavimlerin akibeti ise, böyleleri için meçhul değildi ve aynı akibetin kendi başlarına da geleceğini düşünmeleri gerekirdi. Ne var ki onlar akl-ı selim sahibi kimseler değillerdi ve ne olursa olsun küfürlerini yine de sürdüreceklerdi.

وَقَالَ فِرْعَوْنُ ائْتُونِي بِكُلِّ سَاحِرٍ عَلِيمٍ ﴿٧٩﴾ فَلَمَّا جَاءَ السَّحَرَةُ قَالَ لَهُمْ مُوسَىٰ أَلْقُوا مَا أَنْتُمْ مُلْقُونَ ﴿٨٠﴾
فَلَمَّا أَلْقَوْا قَالَ مُوسَىٰ مَا جِئْتُمْ بِهِ السِّحْرُ إِنَّ اللَّهَ سَيُبْطِلُهُ إِنَّ اللَّهَ لَا يُصْلِحُ عَمَلَ الْمُفْسِدِينَ ﴿٨١﴾ وَيُحِقُّ
اللَّهُ الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُجْرِمُونَ ﴿٨٢﴾

[79] Firavun ise, "Bütün bilgili sihirbazları bana getirin." demişti.

[80] Sihirbazlar gelince, Musa onlara şöyle demişti: "Atacağınız şeyleri siz atın.".

[81] Onlar atınca Musa: "Yaptığınız şey sihirdir; fakat Allah, elbette onu boşa çıkaracaktır. Allah bozguncuların amelini asla düzeltmez.".

[82] "Suçlu olanlar hoşlanmasalar bile, Allah, sözleriyle hakkı gerçekleştirecektir." demişti.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, Musa'nın (as) Firavun'la olan kıssasının ilk bölümünü, ikisi arasındaki bazı konuşmalar şeklinde beyan etikten ve özellikle Firavun'un Musa tarafından getirilen apaçık delil ve mucizeleri nasıl sihir olarak vasıflandırdığını, Musa'nın ise, bunların asla sihir olamayacağını, zira sihrin geçici bir hayalden ibaret olduğunu; sihirbazların ise, hiçbir zaman iflah olmayacaklarını söyleyerek Firavun'un iddialarını şiddetle reddettiğini, buna karşılık Fairavun'un Musa ve Harun'u dünya hükümranlığının sadece kendilerine ait olmasını istemekle itham ederek onlara asla tabi olmayacağını ve onlar için ecdadından kendilerine intikal eden dini hiçbir surette terketmeyeceğini söyliyerek hiçbir aslı ve esası bulunmayan cevaplar verdiğini açıkladıktan sonra, yukarıdaki ayetlerinde Musa'nın Firavun'la olan kıssasının ikinci kısmına geçmiş ve bu kısımda Firavun'un Musa'ya karşı nasıl sihirbazların yardımına sığındığını ve onlardan nasıl yardım istediğini beyan etmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[79] Firavun ise, "Bütün bilgili sihirbazları bana getirin." demişti.

[80] Sihirbazlar gelince, Musa onlara şöyle demişti: "Atacağınız şeyleri siz atın.".

[81] Onlar atınca Musa: "Yaptığınız şey sihirdir; fakat Allah, elbette onu boşa çıkaracaktır. Allah bozguncuların amelini asla düzeltmez.".

[82] "Suçlu olanlar hoşlanmasalar bile, Allah, sözleriyle hakkı gerçekleştirecektir." demişti.

79 Musa'nın (as) Firavun'un sihirbazlarıyla olan kıssası, yukarıda da işaret ettiğimiz gibi Â'râf suresinde, Tâ-hâ ve Şuarâ surelerinde daha geniş bir şekilde zikredilmiştir. Eğer bu surelerde yer alan kıssa ile ilgili haberler gözönünde bulundurulacak olursa, yukarıda zikredilen kıssanın diğerlerine oranla daha kısa ve özet olarak verildiği anlaşılır. Nitekim kıssanın daha mufassal bir şekilde nakledildiği Â'râf suresinde (ayet 103 vd.), Musa'nın Firavun'a ve kavminin ileri gelen adamlarına apaçık delillerle gönderildiği ve onun kendisini onlara âlemlerin Rabbi tarafından gönderilen bir Peygamber olarak tanıttığı zikredildikten sonra, Firavun'un ona şöye dediği haber verilmiştir: *"Eğer bir mucize getirdiysen ve sözüne de sadık kimselerden isen, onu göster. Bunun üzerine Musa, asasını yere atmış, o da birden apaçık bir yılan haline gelivermişti. Bu sırada Musa, elini (sokmuş olduğu cebinden) çıkarmıştı ki, o da, bakanlar için (ışıklar saçan) bembeyaz bir şey oluvermişti."*. Musa'nın Firavun'a gösterdiği bu mucize, Firavun'un adamlarını endişelendirmiş ve onun bilgili bir sihirbaz olduğunu ileri sürerek Firavun'a *"Sizi yurdunuzdan çıkarmak istiyor; ne emredersiniz?"* demişler, sonra da ona şu tavsiyede bulunmuşlardır: *"Onu ve kardeşini tut; (muhtelif) şehirlere de toplayıcılar gönder. Sana bütün mahir sihirbazları getirsinler."*. İşte bundan sonradır ki Firavun, yukarıdaki ayet-i kerimede de açıklandığı üzere, fütün bilgili sihirbazların toplanıp kendisine getirilmelerini emretmiştir. Â'râf suresinde de açıklandığı gibi, sihirbazlar Firavun'a gelerek Musa karşısında galip geldikleri takdirde, kendilerine mükafat verilip verilmeyeceğini sormuşlar, Firavun da onlara *"Evet; aynı zamanda siz benim yakınlarımdan olacaksınız."* demiştir.

80 - 82 Sihirbazlar Musa ile karşılaşınca, ona,

meharetini önce onun mu, yoksa kendilerinin mi ortaya koyacaklarını sormuşlar, Musa da onlara, "Önce siz koyun." demişti. Onlar da, halkın gözlerini büyüleyip içlerine korku salacak bir sihir ortaya koymuşlardı. Musa ise, bu yaptıklarının sihirden başka bir şey olmadığını ve Allah'ın bunu mutlaka boşa çıkaracağını, zira O'nun, bozguncuların amellerini hiçbir surette düzeltmeyeceğini söylemiş, sonra da Rabbinin vahyi ile asasını atmış, o da, sihirbazların yaptıklarını yalayıp yutan büyük bir yılan haline gelivermişti. Musa'nın asasını tekrar eline almasından sonra onun yine eski haline dönmesi ve asa oluvermesi, sihirbazların akıllarını başlarına getirmesine ve bu gördüklerinin hiçbir surette sihir olmadığını anlayarak *"Alemlerin Rabbine iman ettik; Musa ve Harun'un Rabbine..."* deyip secdeye kapanmalarına vesile olmuştur. Yine Â'râf suresinin 118. ayetinde de ifade edildiği gibi, *"Böylece hak sabit, onların yaptıkları şeyler ise batıl olmuştur"*. Zira suçlular hoşlanmasalar bile, Allah sözleriyle hakkı mutlaka gerçekleştirecektir.

فَمَآ اٰمَنَ لِمُوسٰٓى اِلَّا ذُرِّيَّةٌ مِّنْ قَوْمِهٖ عَلٰى خَوْفٍ مِّنْ فِرْعَوْنَ وَمَلَا۟ئِهِمْ اَنْ يَّفْتِنَهُمْ ۜ وَاِنَّ فِرْعَوْنَ لَعَالٍ
فِى الْاَرْضِ ۚ وَاِنَّهٗ لَمِنَ الْمُسْرِفِيْنَ ﴿٨٣﴾ وَقَالَ مُوْسٰى يٰقَوْمِ اِنْ كُنْتُمْ اٰمَنْتُمْ بِاللّٰهِ فَعَلَيْهِ تَوَكَّلُوْٓا اِنْ كُنْتُمْ
مُسْلِمِيْنَ ﴿٨٤﴾ فَقَالُوْا عَلَى اللّٰهِ تَوَكَّلْنَا ۚ رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِّلْقَوْمِ الظّٰلِمِيْنَ ۙ﴿٨٥﴾ وَنَجِّنَا بِرَحْمَتِكَ مِنَ
الْقَوْمِ الْكٰفِرِيْنَ ﴿٨٦﴾ وَاَوْحَيْنَآ اِلٰى مُوْسٰى وَاَخِيْهِ اَنْ تَبَوَّاٰ لِقَوْمِكُمَا بِمِصْرَ بُيُوْتًا وَّاجْعَلُوْا بُيُوْتَكُمْ
قِبْلَةً وَّاَقِيْمُوا الصَّلٰوةَ ۗ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿٨٧﴾

[83] Musa'ya, Firavun ve adamlarının kendilerine işkence yapmalarından korkmaları dolayısıyla, sadece kavminin küçük çocukları iman etmişti. Firavun, yeryüzünde mutlak bir müstebit ve aşırı gidenlerden idi.

[84] Musa demişti ki: "Ey kavmim! Eğer Allah'a iman etmişseniz ve Müslüman da olmuşsanız, O'na tevekkül edin.".

[85] Onlar da şöyle demişlerdi: "Allah'a tevekkül ettik. Rabbimiz! Bizi, zalim kavme fitne konusu yapma.".

[86] "Ve bizi rahmetinle kafir kavimden kurtar.".

[87] Biz de Musa ve kardeşine, "Mısır'da kavimleriniz için evler hazırlayın ve evlerinizi kıble yapıp namaz kılın; müminleri de müjdeleyin." diye vahyetmiştik.

Allah Teâlâ, Musa'nın Firavun'la olan kıssasının ikinci kısmını teşkil eden daha önceki ayetlerinde, Firavun'un ülkenin ileri gelen sihirbazlarını getirterek onları Musa'ya karşı nasıl kullandığını, ancak sihirbazların göz boyamaktan ibaret olan oyunlarının Musa'nın hak olan mucizeleri karşısında kendilerine fayda sağlamadığını ve hiçbir zaman da sağlamayacağını, zira suçlular hoşlanmasalar bile Allah'ın, sözleriyle hakkı gerçekleştireceğini açıkladıktan sonra; yukarıdaki ayetlerinde kıssanın üçüncü kısmını zikretmiş ve bu kısımda da, Mısır'da Firavun'un hakimiyeti altında yaşayan İsrailoğullarının, Musa tarafından Rabbi katından getirilmiş apaçık delil ve mucizeleri görmüş olmalarına rağmen, Firavun ve adamları tarafından öldürülmek korkusu ile çok

az sayıdaki bazı gençler dışında Musa'ya inanmadıklarına işaretle, kavmin Mısır'dan çıkarılmasına hazırlık olmak üzere, kamil bir imanla sabır ve tevekkül tavsiyesinde bulunmuştur. Ayet-i kerimelerin delalet ettiği bu manada, Mekkeli müşrikler tarafından dışlanan ve büyük işkencelere maruz bırakılan Hazreti Peygamber'le ona iman etmiş çok az sayıdaki Müslümanın teselli edilişleri vardır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[83] Musa'ya, Firavun ve adamlarının kendilerine işkence yapmalarından korkmaları dolayısıyla, sadece kavminin küçük çocukları iman etmişti. Firavun, yeryüzünde mutlak bir müstebit ve aşırı gidenlerden idi.

[84] Musa demişti ki: "Ey kavmim! Eğer Allah'a iman etmişseniz ve Müslüman da olmuşsanız, O'na tevekkül edin.".

[85] Onlar da şöyle demişlerdi: "Allah'a tevekkül ettik. Rabbimiz! Bizi, zalim kavme fitne konusu yapma.".

[86] "Ve bizi rahmetinle kafir kavimden kurtar.".

[87] Biz de Musa ve kardeşine, "Mısır'da kavimleriniz için evler hazırlayın ve evlerinizi kıble yapıp namaz kılın; müminleri de müjdeleyin." diye vahyetmiştik.

83 Musa (as), Mısır'da hem Allah'a karşı isyan ederek kendisini İlah olarak tanıtan Firavun'u imana davet etmek hem de kavmini bu zalim hükümdarın baskısından ve zulmünden kurtarmak için apaçık deliller ve reddedilmesi mümkün olmayan mucizelerle Rabbi tarafından gönderilmiş bir Peygamber'di. Yukarıda da açıklandığı gibi, Firavun, Musa'nın getirdiği mucizelerin birer sihir olduğunu ileri sürerek onu yalanlamak ve kavmi karşısında küçük düşürerek hak din iddiasından vazgeçirmek için ülkenin ileri gelen sihirbazlarını toplamış ve Musa'yı bu sihirbazlarla bir müsabakaya davet etmişti. Ancak sihirbazların göz boyamaktan ibaret olan birtakım gösterileri, Musa'nın sihir olmayan ve Rabbi tarafından verilen apaçık mucizeleri karşısında hiçbir değer ifade etmemiş ve sihirbazlar da bu gerçeği anlayarak Musa'ya ve onun Rabbine iman etmişlerdi. Buna rağmen küfründe inat eden Firavun, sihirbazların Musa'ya ve onun Rabbine iman etmelerine son derece öfkelenmiş ve Â'râf suresinin 123 vd. ayetlerinde de açıklandığı gibi, onları en şiddetli bir şekilde cezalandıracağını söylemiştir. Bu ayetlerinde Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

"(Sihirbazların Musa ve Harun'un Rabbine iman ettiklerini söylemeleri üzerine) Firavun şöyle demişti: "Ben size izin vermeden, siz ona iman ettiniz ha! Bu, muhakkak bir tuzaktır ve bu tuzağı, şehirde, ora halkını çıkarmak için kurdunuz. Ama yakında (başınıza gelecekleri) öğreneceksiniz.".

"Ellerinizi ve ayaklarınızı çaprazlama keseceğim; sonra hepinizi birden asacağım.".

Onlar da demişlerdi ki: "Biz zaten Rabbimize dönecek kişileriz. Rabbimizin ayetleri bize gelince, sadece onlara iman ettik diye bizden intikam alıyorsun. Rabbimız! Bize bol sabır yağdır ve bizi Müslüman olarak öldür.".

Firavun'un kavminden ileri gelenler ise, (Firavun'a) şöyle demişlerdi: "Musa ve kavmini, yeryüzünde fesat çıkarmaları, aynı zamanda onun da seni ve İlahlarını bırakması için mi serbest bırakıyorsun"? (Firavun da onlara şöyle) demişti: "Oğullarını öldürüp kadınlarını hayatta bırakacağız. Biz, şüphesiz, onların üstünde, ezici kimseleriz.".

Firavun'un halka ve özellikle İsrailoğullarına karşı gösterdiği bu zalimce tavrın içlerine saldığı büyük korku, Musa'ya Rabbi tarafından verilen ve Peygamberliğine delalet eden apaçık delil ve mucizelere rağmen, az sayıda bazı gençler dışındaki büyük çoğunluğun ona iman etmesine engel olmuştu. Zira Firavun, son derece zalim ve müstebit bir kimse idi. Ona karşı olanlar, Musa'ya îmanıp onun peşine takılmış olsalar bile, Firavun ve adamları, başvurdukları çeşitli işken-

ce yollarıyla onları yine küfre döndürmekte güçlük çekmezlerdi.

84 Buna rağmen Musa, kavmi içinde sayıları az da olsa iman edenlerin imanlarını korumak ve kalplerini dolduran korkuyu gidermek, yahutta en aza indirmek için telkin ve tavsiyelerde bulunuyor ve onlara şöyle diyordu: Eğer Allah'a ve O'nun ayetlerine gerçekten iman etmişseniz ve gerçek manada Müslüman olmuşsanız, yani kendinizi gerçek manada Allah'ın kazasına teslim etmişseniz O'na tevekkül edin; O'na güvenip dayanın ve O'nun vaadine inanın; çünkü Allah'a tevekkül etmeden ve O'na güvenip dayanmadan gerçek manada bir imandan söz etmek mümkün değildir.

85 - 86 Kavmi içinde gerçekten iman etmiş olanlar ise, Musa'nın bu emrine, yahut telkin ve tavsiyelerine hemen cevap vererek "Biz, Allah'a tevekkül ettik." demişler, sonra da Allah'a şu niyazda bulunmuşlardır: Rabbimız! Bize karşı bu zalim hükümdara ve adamlarına yardım ederek onları bize musallat etme ve onların bizim hakkımızda, "Eğer bu Müslümanlar hak yol üzerinde olsalardı, Firavun karşısında hezimete uğramazlar ve onun zulmüne maruz kalmazlardı." diyerek halkı kandırmalarına fırsat verme ve bizi lütfunla ve rahmetinle bu kafir kavmin zulmünden kurtar.

Ayet-i kerimelerde de açıkça görüldüğü gibi Musa, müminlere Allah'a tevekkül etmelerini emretmiş, müminler de ona uyarak Allah'a tevekkül ettiklerini açıklamışlardır. Çünkü Allah'a tevekkül, imanın en büyük alametlerinden biridir ve O'na tevekkül etmeksizin çeşitli güçlüklere ve şiddetli işkencelere sabretmek mümkün değildir. Nitekim Allah Teâlâ da, Talâk suresinin 2. ayetinde *"...Kim Allah'a tevekkül ederse, O, ona yeter..."* buyurmuş, Hûd suresinin 123. ayetinde de görüldüğü gibi, birçok ayetinde ibadetle tevekkülü birbiri arkasına zikretmiştir: *"Göklerin ve yerin gaybı Allah'a aittir. Her iş O'na döndürülür. Bu itibarla O'na ibadet et ve O'na güvenip dayan. Rabbin, yaptıklarınızdan elbette gafil değildir."*. Mülk suresinin 29. ayetinde de şöyle buyurmuştur: *"De ki: O, bizim iman ve tevekkül ettiğimiz Rahmân'dır..."*

87 Allah Teâlâ, İsrailoğullarının Musa'nın emrine tabi olarak Allah'a nasıl tevekkül ettiklerini ve Rablerine yönelerek kendilerini Firavun ve adamlarının zulmünden kurtarması için ne şekilde dua ve niyazda bulunduklarını açıkladıktan sonra, onları bu zalim hükümdardan ve kavminden kurtarışının sebep ve keyfiyetini zikretmiş ve şöyle buyurmuştur: Musa ve kardeşi Harun'a, Mısır'da kavimleri için sığınacakları evler, yahut müfessirlerin büyük çoğunluğuna göre kıbleye yönelerek ibadet edecekleri mescitler inşa etmelerini, sonra da Musa'ya, müminlere, Firavun ve adamlarının fitne ve zulümlerinden korunup emniyet içinde yaşayacakları müjdesini vermesini vahyettik.

Bu ayet-i kerimeden de anlaşıldığı gibi, Mısır'da Firavun'un aşırı derecedeki baskısı ve zulmü altında gün geçiren İsrailoğulları, başlarına gelebilecek çeşitli felaketleri düşünerek ve öldürülecekleri anı bekleyerek büyük korku içinde yaşıyorlar, bir taraftan da kendilerini bu felaketten çıkaracak bir kurtarıcının gelmesini bekliyorlardı. Musa'nın (as) apaçık deliller ve mucizelerle Firavun'un karşısına çıkışı, beklenen bu kurtarıcının geldiğini gösteriyordu. Bu sebepledir ki Musa onları tevekküle davet ettiği zaman hemen cevap vermişler *"Allah'a tevekkül ettik."* demişlerdi. Tevekkül, başa gelebilecek her çeşit sıkıntıya sabretmek ve işi Allah'a havale etmekti. Çünkü her ne olursa olsun, insanın başına gelebilecek çeşitli sıkıntılar, Allah'ın onu sınamasından başka bir şey değildi ve insan kaderine rıza göstererek bu sıkıntılara sabretmek zorunda idi. Nitekim Bakara suresinin 155. ayetinde Allah Teâlâ bu hususu açıklamış ve şöyle buyurmuştur: *"Sizi, herhalde, biraz korkuyla, biraz açlıkla ve biraz da mal, can ve ürünlerden yana eksiltmekle deneriz; öyleyse (buna) sabredenleri müjdele."*.

İsrailoğulları da Firavun ve adamlarından gelen zulüm ve şiddet sebebiyle büyük bir korku ve sıkıntı içinde idiler. Ancak bu sıkıntının ortadan kaldırılması, yahut üzerlerindeki tesirinin hafifletilmesi için, ona sabretmeleri ve bu sabrın da ibadetle birlikte olması gerekirdi. İşte bu sebepledir ki Allah Teâlâ, Musa ve kardeşi Harun'a, sabırla birlikte evlerini namazgah edinmelerini ve kıbleye yönelip namaz kılmalarını emretmiştir. Nitekim bu manadaki bir emri Bakara suresinin 153. ayetinde de görmek mümkündür. Bu ayetinde Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:*"Ey iman edenler! Sabrederek ve namaz kılarak (Allah'tan) yardım dileyin; şüphesiz Allah sabredenlerle beraberdir."*. Ahmed İbn Hanbel (*Müsned*, V. 388)'in naklettiği bir haberden de öğrendiğimize göre Hazreti Peygamber, herhangi bir şeyden dolayı sıkıntıya düştüğü zaman namaz kılardı. Hiç şüphesiz bunun, sıkıntıya sabırla birlikte Allah'a sığınmak ve O'nun yardımını dilemekten başka bir manası yoktu. Bu sebepledir ki Allah Teâlâ, Musa'ya, müminleri müjdelemesini vahyettiği gibi, biraz önce zikrettiğimiz Bakara suresinin 155. ayetinde de görüldüğü gibi korku, açlık, mal, can ve ürün kaybı gibi çeşitli sıkıntılarla sınanıp da bunlara sabredenlerin müjdelenmesini emretmiştir.

وَقَالَ مُوسٰى رَبَّنَآ اِنَّكَ اٰتَيْتَ فِرْعَوْنَ وَمَلَاَهٗ زِينَةً وَّاَمْوَالًا فِى الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ۙ رَبَّنَا لِيُضِلُّوا عَنْ سَبِيلِكَ ۚ
رَبَّنَا اطْمِسْ عَلٰٓى اَمْوَالِهِمْ وَاشْدُدْ عَلٰى قُلُوبِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُوا حَتّٰى يَرَوُا الْعَذَابَ الْاَلِيمَ ﴿٨٨﴾ قَالَ قَدْ اُجِيبَتْ
دَّعْوَتُكُمَا فَاسْتَقِيمَا وَلَا تَتَّبِعَآنِّ سَبِيلَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٨٩﴾

[88] Musa şöyle demişti: "Rabbimiz! Sen, Firavun'a ve adamlarına, dünya hayatında süs ve mallar verdin. Rabbimiz! (Bunu, kullarını) senin yolundan saptırmaları için mi verdin? Onların mallarını yok et; kalplerini iyice sık. Zira onlar, acı azabı görmedikçe iman etmezler.".

[89] (Buna karşılık Allah) buyurmuştu ki: "İkinizin de duası kabul olunmuştur. Dosdoğru olun; bilmeyenlerin yoluna da uymayın.".

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde Musa'nın, Firavun'un şiddetli baskısı ve zulmü altında büyük korku içinde yaşayan ve bu korku sebebiyle de büyük çoğunluğu iman etmeyen İsrailoğullarını nasıl Allah'a tevekkül etmeye davet ettiğini, onların da bu davete icabet ederek Allah'a tevekkül ettiklerini söyleyip zalim kavimden kendilerini kurtarması için Allah'a nasıl dua ve niyazda bulunduklarını beyan ettikten, bunun üzerine Musa ve kardeşi Harun'a da vahyederek kavimleri için evlerini namazgah edinmelerini ve müminlere de zafer müjdesi vermelerini emrettiğini açıkladıktan sonra, yukarıdaki ayetlerinde Musa'nın, Firavun ve adamlarının küfürdeki azgınlıklarını ve bu azgınlığa sebep olan süs ve dünya malına aşırı derecedeki düşkünlüklerine işaretle onun aleyhine yaptığı duayı zikretmiş, sonra da bu dualarının kabul olunduğunu beyan etmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[88] Musa şöyle demişti: "Rabbimiz! Sen, Firavun'a ve adamlarına, dünya hayatında süs ve mallar verdin. Rabbimiz! (Bunu, kullarını) senin yolundan saptırmaları için mi verdin? Onların mallarını yok et; kalplerini iyice sık. Zira onlar, acı azabı görmedikçe iman etmezler.".

[89] (Buna karşılık Allah) buyurmuştu ki: "İkinizin de duası kabul olunmuştur. Dosdoğru olun; bilmeyenlerin yoluna da uymayın.".

88 Musa'nın Firavun'la olan kıssasının dördüncü kısmını teşkil eden bu ayetlerin ilkinde, Firavun ve adamlarının kibirlerinden kaynaklanan bir tavırla, Musa'dan gelen iman davetine sırt çevirip dalalet ve küfürlerinde direnmeleri üzerine, Musa'nın Rabbine yönelttiği dua ve niyazı zikredilmiştir. Musa, bu duanın başında, Firavun ve adamlarının azgınlıklarına, sonra da dalalet ve küfürlerindeki inat ve ısrarlarına sebep olarak, kendilerine altın ve gümüşten yapılmış çeşitli ziynet eşyaları, giyim kuşam, hububat ve hayvan sürüleri gibi aşırı derecedeki zenginliğe delalet eden dünya malı verilmiş olmasını zikretmiş ve *"Rabbimiz! Sen, Firavun'a ve adamlarına, dünya hayatında süs ve mallar verdin.."* demiş, bu zenginliğin de onları, önce kibirlendirdiğini, sonra da azdırıp dalalet ve küfrün derinliklerine sokduğunu söylemiştir. Nitekim Alak suresinin 6-7. ayetlerinde de insanın bu özelliğine işaret edilmiş ve *"Hayır; insanoğlu kendisini zengin görünce, yine de azıyor."* denilmiştir. Şu var ki, Allah'ın kullarından dilediğine pek çok mal vermesi ve onları aşırı derecede zengin etmesi, elbette onları azdırmak için değildir. Her ne kadar ayet-i kerimede Musa'nın duasından "Rabbimiz! Sen, Firavun ve adamlarına pek çok süs ve dünya malı verdin; bu yüzden de onlar azdılar ve hak yoldan ayrıldılar.", başka bir ifade ile "Sen onları azdırmak için bu malları onlara verdin." gibi bir mana akla gelebilirse de, Allah'ın onları dalalete ve küfre soksun diye mal vermiş olması mümkün değildir. Zaten Allah, onların dalalet ve küfür içinde yüzeceklerini ezelden biliyordu. Bu malın onların azgınlıklarını artıracağını bildiği içindir ki onlara bol bol dünya malı vermiş, onlar da buna aldanarak Ahiretlerini unutmuşlar ve küfre dalmışlardır. Kasas suresinin 8. ayeti de bu ayetin bir benzerini teşkil eder. Bu ayetinde Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Firavun ailesi de onu (yani Musa'yı) kendilerine bir düşman ve başlarına bir dert olmak üzere bulup almıştı..."* Bebek iken annesi tarafından bir sandığa konup nehir sularına bırakılan Musa'yı Firavun ailesinin görüp de sudan çıkarmaları, sonra da ihtimamla onu büyütüp yetiştirmeleri, elbette zamanı gelince Musa kendilerine bir düşman olsun ve başlarına büyük dertler açsın diye değildi. Onlar bunu bile bile yapmış olamazlardı. Fakat Allah Teâlâ, onun böyle olacağını ezelden biliyordu ve bildiği bu gerçeğin bildiği şekilde tahakkuk etmesi için bebek Musa'yı Firavun ailesinin önüne çıkarmış ve onun bu aile yanında büyüyüp yetişmesini sağlamıştı. Tıpkı bunun gibi Allah, Firavun ve adamlarını azdırsın diye mal vermemiş; fakat onları sınamak için verdiği bu mal, onların azgınlıklarını artırmalarına sebep olmuştur. Oysa onlara düşen iş, kendilerine bu dünya nimetlerini veren Allah'a şükretmek ve kulluk görevlerini hakkıyla yerine getirmekti. Fakat onlar, Allah'a şükretmek yerine, o nimetleri övünç vesilesi yapmışlar ve bu nankörlük içinde kibirlendikçe kibirlenmişlerdir. Bu ise, onları daha çok azdırdığı gibi, başkalarını da azdırmak ve kendi sapık yollarına sokmak gayretine düşürmüştür. İşte bu sebepledir ki Musa, onların daha fazla insanı hak yoldan saptırmaması için Rabbine niyazda bulunmuş ve şöyle demiştir: Rabbimiz! Şüphesiz sen, bu malları ve bu zenginliği, ne Firavun ve adamlarını azdırmak ve hak yoldan saptırmak için verdin ne de bu azgın güruhun senin kullarını aynı şekilde azdırmaları ve hak yoldan saptırmaları için verdi. Fakat onlar, kendi irade ve istekleriyle kibirlenip sana isyan ettiler ve senin kullarını da baskı ve tehditle kendi yollarına çekmeye çalıştılar. Rabbimiz! Onlara daha fazla fırsat verme ve onları azdıran bu zenginliklerini yok et; mallarını helak et. Belki mallarının ve zenginliklerinin ortadan kalkmasıyla görecekleri bu dünyevi azap, akıllarını başlarına getirir de iman etmelerine vesile olur. Zira acı azabı görmedikçe onlar iman etmezler.

Musa'nın (as) Firavun ve adamları hakkındaki bu bedduası, kavminden aynı muameleye maruz kalmış olan Nûh'un (as) bedduasına ne kadar benzemektedir. Bu, aslında, hak yoldan sap-

mış bütün kavimlerin kendilerine gönderilen Peygamberler'e karşı takındıkları isyankar davranışların tabii bir neticesidir. Zira bu kavimler, hiçbir zaman Allah'ın hak yola davet etmeleri için kendilerine gönderdiği Peygamberler'e kucak açıp onları sevgi ve muhabbetle karşılamamışlar; fakat aksine, onları yalanlayıp kimini öldürmüşler, kimini de yurtlarından çıkarmışlardır. Bu da o Peygamberler'in, kavimleri hakkında bedduada bulunmalarına sebep olmuştur. Nitekim Nûh suresinin 26-28. ayetlerinde de açıklandığı gibi, Nûh (as), bir Peygamber olarak kavmini uzun süre uyardıktan ve onları hak yola davet ettikten sonra, onların yine de iman etmeyecekleri ve azgınlıklarını daha da artıracakları kanaatına varınca, kavmi hakkında şöyle beddua etmiştir: "Rabbim! Yeryüzünde kafirlerden tek bir kişi bırakma. Eğer sen onları bırakacak olursan, kullarını yoldan çıkarırlar ve kafirlerden başka da çocuk doğurmazlar. Rabbim! Beni, anamı, babamı, mümin olarak evime girenleri, mümin erkekleri ve mümin kadınları bağışla; zalimlere de helaktan başka bir şey verme.".

89 Musa'nın (as) kavmi hakkındaki beddua-sı Rabbi tarafından kabul edilmiş ve vakti gelince dileklerinin yerine getirileceği bildirilmiştir. Ayet-i kerimede de açıkça görüldüğü gibi, Musa Rabbine dua ederken, kardeşi Harun da ona tabi olup duasına amin dediği için, Allah Teâlâ, *"İkinizin de duası kabul olunmuştur."* buyurmuştur. Ancak duada istenilen şeyin gerçekleşmesi, dua edenin isteğine değil; fakat Allah Teâlâ'nın takdir ettiği bir zamana bağlıdır. O'nun tarafından takdir olunan bu zaman veya saat gelmeden istenilen şeyin gerçekleşmesi mümkün değildir. Bu sebeple, Allah'tan bir şey isteyip de, o isteğin hemen gerçekleşmesini beklemek ve bunda aceleci davranmak, Allah'ın vaadine güvensizlik manası taşır ve bu da aşırı derecede bir cehalet örneğidir. İşte bundan dolayıdır ki, Allah Teâlâ, Mâsâ'ya dualarının kabul olunduğunu bildirdikten sonra, onları isteklerinin gerçekleşmesi için aceleci davranmamaları hususunda uyarmış ve *"Dosdoğru olun; bilmeyenlerin yoluna da uymayın."* buyurmuştur. Filhakika vakti zamanı gelince, Allah, Firavun ve adamlarına Musa'nın dilediği o dünyevi azabı vermiş, fakat onlar küfürlerinden yine dönmemişlerdir. Bu konu ile ilgili olarak Allah Teâlâ, Â'râf suresinin 130 vd. ayetlerinde şöyle buyurmuştur:

"Ve Filhakika biz, Firavun hanedanını, belki düşünürler diye senelerce ürün kıtlığı ile tutup sıkmıştık. Buna rağmen, kendilerine bir iyilik geldiği zaman, "Bu bizden." diyorlar, kendilerine bir kötülük isabet edince de, Musa'nın ve onunla beraber olanların uğursuzluğuna yoruyorlardı. Oysa iyice bilinmelidir ki, onların uğursuzluğu Allah katındadır; fakat çokları bilmezler. Musa'ya demişlerdir ki: "Bizi büyülemek için her ne mucizeyi getirirsen getir, biz, yine de sana iman edecek değiliz.". Bunun üzerine biz de ayrı ayrı mucizeler olmak üzere, onlara tufan, çekirge, kımıl, kurbağa ve kan göndermiştik. Ne var ki onlar, yine büyüklük taslamışlardı. Zaten günahkar bir kavim idiler. Üzerlerine azap çökünce Musa'ya şöyle demişlerdi: "Ey Musa! Rabbine, sende olan risaletine hürmeten bizim için dua et; eğer azabı bizim üzerimizden kaldırırsan, sana mutlaka iman edeceğiz ve İsrailoğullarını mutlaka seninle göndereceğiz.". Ne var ki, biz onlardan, dolduracakları bir süreye kadar azabı kaldırınca, onlar, yine verdikleri sözden dönmeye başlamışlardı. Bunun üzerine biz de onlardan intikam almış, ayetlerimizi yalanlamış ve onları umursamamış olmaları dolayısıyla, onları denizde boğmuştuk.".

İşte bu, Allah'ı ve Peygamberler'ini tanımayan ve onların emrettikleri yolu küçümseyerek ona tabi olmayan milletlerin acı akibetlerine sadece bir örnektir. Bunun gibi helak olup tarih sahnesinden silinmiş daha nice milletler vardır. Bu milletlerin akibetlerinden ibret almayıp onların yolunda gitmenin akıllılık olduğunu söylemek mümkün müdür?

وَجَاوَزْنَا بِبَنِيٓ إِسْرَٰٓءِيلَ ٱلْبَحْرَ فَأَتْبَعَهُمْ فِرْعَوْنُ وَجُنُودُهُۥ بَغْيًا وَعَدْوًا ۖ حَتَّىٰٓ إِذَآ أَدْرَكَهُ ٱلْغَرَقُ قَالَ ءَامَنتُ
أَنَّهُۥ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا ٱلَّذِىٓ ءَامَنَتْ بِهِۦ بَنُوٓا۟ إِسْرَٰٓءِيلَ وَأَنَا۠ مِنَ ٱلْمُسْلِمِينَ ﴿٩٠﴾ ءَآلْـَٰٔنَ وَقَدْ عَصَيْتَ قَبْلُ وَكُنتَ
مِنَ ٱلْمُفْسِدِينَ ﴿٩١﴾ فَٱلْيَوْمَ نُنَجِّيكَ بِبَدَنِكَ لِتَكُونَ لِمَنْ خَلْفَكَ ءَايَةً ۚ وَإِنَّ كَثِيرًا مِّنَ ٱلنَّاسِ عَنْ ءَايَٰتِنَا
لَغَٰفِلُونَ ﴿٩٢﴾ وَلَقَدْ بَوَّأْنَا بَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ مُبَوَّأَ صِدْقٍ وَرَزَقْنَٰهُم مِّنَ ٱلطَّيِّبَٰتِ ۖ فَمَا ٱخْتَلَفُوا۟ حَتَّىٰ جَآءَهُمُ
ٱلْعِلْمُ ۚ إِنَّ رَبَّكَ يَقْضِى بَيْنَهُمْ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ فِيمَا كَانُوا۟ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿٩٣﴾

90 İsrailoğullarını denizden geçirmiştik. Firavun ve askerleri ise, zalim ve düşman olarak onları takip etmişlerdi. Nihayet Firavun suda boğulacağını iyice anlayınca şöyle demişti: "İsrailoğullarının iman ettiğinden başka İlah olmadığına iman ettim. Ben de Müslümanlardanım.".

91 (Ona denildi ki:) "Şimdi mi (iman etmek aklına geldi)? Daha önce isyan etmiştin ve bozgunculardan idin.".

92 "Bugün, seni, sadece cesedini, senin arkandan geleceklere bir ibret olmak üzere karada yüksek bir yerde bırakacağız. Şu muhakkaktır ki insanların çoğu bizim ayetlerimizden gafildir.".

93 İsrailoğullarını hoşlarına gidecek evlere yerleştirmiş, temiz yiyeceklerle onları rızıklandırmıştık. Kendilerine ilim gelinceye kadar da ihtilafa düşmemişlerdi. Şüphesiz Rabbin, kıyamet günü ihtilâfa düşmüş oldukları hususlarda, aralarında hükmünü verecektir.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, Musa'nın, Rabbine yönelerek kendilerine hudutsuz dünya malı verilen ve bu mal sebebiyle kibirlenip azan ve hak yoldan çıkan Firavun ve adamlarının, iman etmelerini sağlayacak bir uyarı olmak üzere bütün mallarının yok edilmesi ve üzerlerine indirilecek bir azap ile kalplerinin iyice sıkılması için yaptığı bedduayı zikrederek, bu beddunun kabul olunduğunu ve vakti zamanı gelince kafirlerin mutlaka cezalandırılacaklarını açıkladıktan sonra yukarıdaki ayetlerinde, Musa'nın Firavun'la olan kıssasının beşinci ve son kısmı olarak, Firavun ve adamlarının Musa ve kardeşi Harun karşısındaki bütün kuvvet ve ihtişamlarına rağmen nasıl helak olduklarını, tarihte daha önce küfür ve isyanları sebebiyle helak olmuş kavimler gibi ibret olmak üzere, kendilerinden sonra gelecek kavimlerin gözleri önüne sermiştir.

Bu grubu teşkil eden ayetlerin konusu, Firavun ve askerlerinin suda boğularak helak olmalarıyla ilgilidir. İsrailoğulları, bazı rivayetlerden öğrenildiğine göre, çocuklar dışında altıyüz bin savaşçı askerle Mısır'dan çıkmış ve oradan ayrılırken de, Kıptilere ait külliyatlı miktarda ziynet eşyasını emanet olarak yanlarına almışlardı. Buna aşırı derecede sinirlenen Firavun, görenlerin içine korku salan büyük bir ordu ile İsrailoğullarının peşine düşmüş ve güneşin doğuşu ile birlikte onlara Kızıldeniz sahillerinde yetişmiştir. Firavun'un kuvvetli bir ordu ile geldiğini gören İsrailoğulları, büyük bir korku içinde "İşte yakalandık." demekten kendilerini alamamışlar, Musa ise, Rabbinden ümidini kesmemiş ve "Asla; O, benimle beraber olup bana yol gösterecektir." demiştir. Filhakika Allah Teâlâ Musa'ya vahyederek "Asanı denize vur." demiş, onun asasını denize vurması üzerine de sular, her biri dağlar gibi olan iki parçaya ayrıldığı gibi, İsrailoğullarının kollarına delalet etmek üzere de oniki yol meydana gelmiştir. Allah Teâlâ'nın rüzgara emretmesi üzerine denizde suyu aralanan yerlerin toprağı kurumuş, İsrailoğulları da bu yollardan rahat bir şekilde karşı tarafa

geçmişlerdir. Peşlerinden gelen Firavun ve ordusu ise, İsrailoğullarının denizi geçtiklerini görünce, kendilerinin aynı şekilde denizi geçmeye onlardan daha layık olduklarını düşünerek onların gittikleri yolu takip etmişler ve denize girmişlerdir. Ne var ki Musa ve ordusunun geçmesi için Rabbinin emriyle ikiye ayrılarak onlara yol açan deniz, Firavun ve adamlarının girmeleri üzerine, yine Allah Teâlâ'nın emri ile suları üzerlerine kapanmış ve tek bir kişinin bile kurtulmasına fırsat vermeden boğulmalarını sağlamıştır. Deniz dalgalarının bazen suyun derinliklerine bazen de suyun yüzüne savurduğu sıralarda ölüm sekeratı içine düşen Firavun, ayet-i kerimede de görüldüğü gibi, *"...İsrailoğullarının iman ettiğinden başka İlah olmadığına iman ettim. Ben de Müslümanlardanım."* diyerek iman izhar etmişse de, bu imanın ona artık hiçbir faydası yoktu ve hiçbir şey, onu hak ettiği o acı azaptan kurataramazdı. Nitekim Allah Teâlâ, Gafir suresinin 83-85. ayetlerinde bu hususta şöyle buyurmuştur: *"Peygamberler'i kendilerine apaçık deliller getirince, yanlarında bulunan (ve yanlış zan ve şüpheden ibaret olan) ilim yüzünden şımarmışlar, fakat alaya aldıkları şey, kendilerini çepeçevre kuşatıvermişti. Ne var ki, azabımızı görünce de, "Bir tek Allah'a iman ettik; O'na ortak koştuklarımızı da inkâr ettik." demişlerdi. Fakat azabımızı gördükleri zamanki imanları kendilerine hiçbir fayda sağlamamıştır. Bu, Allah'ın kulları hakkında öteden beri cari olan kanunudur. İşte o zaman kafirler hüsrana uğrarlar."*. İşte Allah'ın hiç değişmeyen bu kanunu dolayısıyladır ki, Firavun da ölümden kurtuluş olmadığını görüp de iman ettiğini söyleyince, Allah Teâlâ'nın ona cevabı *"Şimdi mi (iman etmek aklına geldi)? Daha önce isyan etmiştin ve bozgunculardan idin."* olmuştur.

Musa'nın Firavun'la olan bu kıssası da, Kur'an-ı Kerim'de yer alan diğer kıssalar gibi, Allah Teâlâ'nın sadece sevgili Peygamber'ine bildirdiği gayba ait sırlardandır. Bu kıssanın beşinci ve son bölümünü teşkil eden bu ayetlerinde Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[90] İsrailoğullarını denizden geçirmiştik. Firavun ve askerleri ise, zalim ve düşman olarak onları takip etmişlerdi. Nihayet Firavun suda boğulacağını iyice anlayınca şöyle demişti: "İsrailoğullarının iman ettiğinden başka İlah olmadığına iman ettim. Ben de Müslümanlardanım.".

[91] (Ona denildi ki:) "Şimdi mi (iman etmek aklına geldi)? Daha önce isyan etmiştin ve bozgunculardan idin.".

[92] "Bugün, seni, sadece cesedini, senin arkandan geleceklere bir ibret olmak üzere karada yüksek bir yerde bırakacağız. Şu muhakkaktır ki, insanların çoğu bizim ayetlerimizden gafildir.".

[93] İsrailoğullarını hoşlarına gidecek evlere yerleştirmiş, temiz yiyeceklerle onları rızıklandırmıştık. Kendilerine ilim gelinceye kadar da ihtilafa düşmemişlerdi. Şüphesiz Rabbin, kıyamet günü ihtilafa düşmüş oldukları hususlarda, aralarında hükmünü verecektir.

90 Musa ve kardeşi Harun'un önderliğinde Mısır'dan çıkan İsrailoğullarını kudretimizle salimen denizden geçirmiş ve karaya ulaştırmıştık. Onları Mısır'a geri döndürüp zulmederek ve öldürerek köklerini kurutmak isteyen ve bu maksatla peşlerine düşerek denize kadar arkalarından gelen Firavun ve ordusunu ise, deniz suları altında boğulmaya terketmiştik. İşte o sıralarda Firavun, artık ölümden kaçış ve kurtuluş olmadığını anlamış olacaktı ki, yeis içinde pişmanlığını dile getirmiş ve: İsrailoğullarının iman ettikleri kendisinden başka İlah olmayan Allah'a iman ettim; artık ben de Müslümanlardanım, demişti.

Firavun, bu sözleri, kabul olunur ümidiyle üç defa tekrar etmişti. Ne var ki o bunları, artık hiçbir tercih hakkının kalmadığı uygunsuz bir zamanda ve zor altında söylemişti. Oysa bunu uygun bir zamanda ve çeşitli şıklardan tercih edilmiş bir söz olarak söylemiş olsaydı, onu bir de-

fa bile söylemesi onun Müslüman sayılması için yeterli sayılırdı. Fakat artık iş işten geçmişti ve onun dünyadaki kötü amellerinin karşılığını beklemekten başka yapacak bir işi kalmamıştı.

91 İşte bu sebepledir ki haberci olarak gönderilen bir melek, ona Allah Teâlâ'nın şu cevabını getirmişti: İman etmek şimdi mi aklına geldi? Oysa sen, dünyada yaşadığın sürece sahip olduğun mala ve zenginliğe güvenerek dünya hayatının ebedi olduğuna inanmış ve büyük bir kibir içinde kendini, çevrendeki insanların İlahı görmüştün. Sana apaçık deliller ve mucizelerle gönderdiğimiz Peygamber'imiz Musa'yı sihirbazlıkla itham etmiş, onun ve kardeşi Harun'un bütün uyarılarını, onları yalanlayarak kulakardı ettiğin gibi, çevrendeki insanları da kendine tabi kılıp sapıklığa düşürmüştün. Kısacası sen, küfrü kendine gidilecek tek yol olarak görmüş ve adamlarını da o yolda peşine takmıştın. Şimdi, ölüm sekeratının bütün benliğini kapladığı ve her şeyin bittiğini gördüğün bir sırada iman ettiğini söylüyorsun. Bu, artık boş ve faydasız bir sözdür ve seni hiçbir surette hakettiğin akibetten kurtaracak değildir.

92 Bununla beraber, yine de senin cesedini içinde boğulduğun bu denizin derinliklerinde bırakıp yırtıcı balıklara yem etmeyeceğiz. Onu, karada yüksek bir yere çıkarıp, senin küfründen dolayı helak olduğunu inkâr edenlerin, yahut akibetinin ne olduğunu merak içinde araştıranların ibret nazarlarına sunacağız. Zira bilinen bir gerçektir ki, insanların çoğu, Allah'tan başka ibadet olunacak hiçbir İlah bulunmadığı ve yalnız O'na ibadet olunması gerektiği hususundaki apaçık delil veya hüccetlerimizden gafildir. İşte bunlar, senin cesedini gördükleri zaman anlayacaklardır ki, yeryüzünde Allah'tan başka ibadet olunacak hiçbir İlah yoktur ve her kim O'ndan başka İlahlar edinir ve kendisini uyarmak için gönderdiğimiz Peygamberler'imizi yalanlarsa, akibeti, karşısında gördüğü Firavun'un akibeti gibi olur.

Firavun ve ordusunun denizde boğularak helak olması, Buhârî (*Sahih,* V. 211-212)'de yer alan ve İbn Abbas (ra) tarafından nakledilen bir hadisten öğrenildiğine göre, Muharrem ayının Aşure gününe rastlar. Bu hadiste İbn Abbas şöyle demiştir: Nebi (sas.), Yahudilerin oruç tuttukları Aşure günü Medine'ye gelmişti de ona, "Bu gün, Musa'nın Firavun'a galip geldiği gündür." demişlerdi. Bunun üzerine Nebi (sas.), ashabına, "Siz Musa'ya Yahudilerden daha layıksınız; siz de oruç tutun." buyurmuştur.

93 Allah Teâlâ, Firavun'un daha sonra gelecek olan milletlere ibret olmak üzere nasıl helak edildiğini gayba ait bir sır olarak açıkladıktan sonra, Mısır'dan çıkarıp denizden geçirdiği ve böylece zalim bir hükümdarın da zulmünden kurtardığı İsrailoğullarına ihsan ettiği hudutsuz nimetleri zikretmiş ve şöyle buyurmuştur:

İsrailoğullarını Firavun'un kötülüklerinden kurtardıktan sonra, kendilerinin de hoşnut olacakları Filistin, Mısır ve Şam gibi ülkelere yerleştirmiş ve onlara çeşit çeşit meyve, sebze, kara ve denizde avlanabilecekleri hayvanlar, mal, mülk gibi hudutsuz zenginlikler ve rızıklar ihsan etmiştik.

İsrailoğullarına ihsan olunan bu hudutsuz nimetler, Kur'an-ı Kerim'in başka surelerinde de zikredilmiştir. Mesela Â'râf suresinin 137. ayetinde şöyle buyurulmuştur: "Küçük görülüp hakarete maruz kalan kavmi, bol bereket verdiğimiz yeryüzünün doğularına ve batılarına mirasçı kıldık. Böylece Rabbinin, sabretmeleri dolayısıyla İsrailoğullarına verdiği güzel söz de yerine gelmiş oldu. Firavun ve kavminin yapmakta oldukları şeyleri ve yükseltmiş olduklarını da hep helak ettik.". Şuarâ suresinin 57-59. ayetleri de aynı manada gelmiş ve şöyle denilmiştir: "Firavun ve adamlarını bahçelerden, su başlarından, hazinelerden ve şerefli makamdan çıkardık. Her şey böyle oldu ve İsrailoğullarını da bütün bunlara mirasçı kıldık.".

İsrailoğulları, Musa'nın önderliğinde Mısır'dan çıktıktan sonra, Allah Teâlâ'nın İbrahim'e (as) vaadettiği Arz-ı Mukaddes'e doğru yol almaya başlamışlar ve bu yolculuk sırasında, bazen dağ-

larda bazen de çöllerde uzun seneler geçirmişler ve çeşitli güçlüklerle karşılaşmışlardı. Ne var ki Beyt-i Makdis'e yaklaştıkları zaman, orada yaşayan ve Amalika denilen bir kavmi bahane ederek daha ileriye gitmeye ve şehre girmeye cesaret edememişlerdi. Çünkü şehre girmek için bu kavimle savaşmak gerektiğini biliyorlar ve bundan da çok korkuyorlardı. Nitekim Mâide suresinin 20-22. ayetlerinden, Musa'nın (as) kavmini o arza sokmak için ne kadar uğraşmış olduğunu kolayca anlamak mümkündür. Bu ayetlerinde Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Musa kavmine şöyle demişti:* "Ey kavmim! İçinizden Peygamberler çıkardığı, sizi hükümdarlar yaptığı ve âlemlerden hiç kimseye vermediğini size verdiği zaman, Allah'ın sizin üzerinizdeki o nimetlerini hatırlayın. Ey kavmim! Allah'ın sizin için takdir edip yazdığı mukaddes arza girin; ardınıza dönmeyin; aksi halde hüsrana uğramış olarak dönersiniz". (Kavmi de Musa'ya) şöyle demişlerdi: "Ey Musa! O mukaddes arzda inatçı bir kavim var. Onlar oradan çıkmadıkça, biz oraya asla girmeyiz. Eğer oradan çıkarlarsa, biz de herhalde oraya gireriz.".

İsrailoğullarının Beyt-i Makdis'e girmemek için direnmeleri, onların Allah Teâlâ tarafından cezalandırılmalarına ve kırk sene süreyle çöllerde sürünmelerine ve perişan bir hayat geçirmelerine sebep olmuştur. Bu süre içerisinde önce Harun, daha sonra da Musa (as) vefat etmiş, İsrailoğulları da ancak Yûşâ İbn Nûn zamanında Beyt-i Makdis'e girebilmişlerdir. Bir süre, ihtilafa düşmeden ülkelerinde huzur içinde yaşamış olsalar bile, gerek Musa'dan (as) sonra kendilerine Peygamber olarak gönderilen İsa'yı (as) Romalılara ihbar ederek öldürülmesine yardımcı olmak istemeleri ve gerekse kitapları *Tevrat*'ın geleceğini haber verdiği ve kendilerinin de gelmesini dört gözle bekleyip durdukları son İslam Peygamberi Muhammed (sas.)'e gelişinden sonra şiddetle karşı koymaları ve genel olarak dinden ve imandan uzak dağınık bir hayat içinde yaşamaları, Allah'ın kendilerine ihsan ettiği sayısız nimetleri ve özellikle üzerinde yaşadıkları ülkelerini zaman zaman elden çıkarmalarına ve Mısır'dan alışık oldukları köle hayatına yeniden dönmelerine yol açmıştır. Bundan da anlaşılmaktadır ki İsrailoğulları, Mısır'dan çıkıp ülkelerine yerleştikleri ilk devirlerde, cehaletleri dolayısıyla, aralarında herhangi bir ihtilaf zuhur etmeksizin yaşamışlar; fakat ne zaman ki biraz huzura kavuşup da *Tevrat* okumaya ve ilim sahibi olup dinle ilgilenmeye başladıktan sonra da ihtilafa düşmüşlerdir. Allah, hiç şüphesiz, kıyamet günü ihtilafa düştükleri hususlarda, aralarında hüküm verecek ve kimin haklı, kimin de haksız olduğunu oratya çıkaracaktır.

فَإِنْ كُنْتَ فِي شَكٍّ مِمَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ فَسْئَلِ الَّذِينَ يَقْرَؤُنَ الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكَ ۚ لَقَدْ جَاءَكَ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ
فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِينَ ﴿٩٤﴾ وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِ اللَّهِ فَتَكُونَ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٩٥﴾ إِنَّ الَّذِينَ
حَقَّتْ عَلَيْهِمْ كَلِمَتُ رَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٩٦﴾ وَلَوْ جَاءَتْهُمْ كُلُّ آيَةٍ حَتَّىٰ يَرَوُا الْعَذَابَ الْأَلِيمَ ﴿٩٧﴾

94 Eğer sana indirdiğimiz (geçmiş Peygamberler'e ait kıssalar) dan şüphede ise, senden önceki kitapları okuyanlara sor. Şurası gerçektir ki, sana Rabbinden hak gelmiştir. Bu itibarla sakın şüphecilerden olma.

95 Ve sakın Allah'ın ayetlerini yalanlayanlardan da olma. Aksi halde hüsrana düşenlerden olursun.

96-97 Üzerlerine Rabbinin (azap) sözü gerçekleşmiş olanlar, kendilerine bütün mucizeler gelmiş olsa bile o acı azabı görmedikçe, yine de iman etmezler.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, geçmiş Peygamberler'in kavimleriyle olan kıssalarını ve onların bu kavimlerden gördükleri şiddet, kin ve düşmanlıkları, buna rağmen İlahî yardımın ve dolayısıyla gerçek manadaki zaferin müminlerin; hezimetin ise, zalimlerin nasibi olduğunu açıkladıktan sonra, yukarıdaki ayetlerinde hitabını Peygamber'ine yöneltip kavmini kastederek, Allah'ın gerek sözlerinde gerekse vaad ve vaidinde sadık olup, bunun geçmiş kavimler hakkında böyle olduğu gibi, bundan sonra gelecek kavimler hakkında da böyle olacağını ve bunda hiçbir surette şüpheye düşülmemesi gerektiğini, zira bunun, O'nun hiçbir zaman değişmeyen bir sünneti olduğunu beyan etmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

94 Eğer sana indirdiğimiz (geçmiş Peygamberler'e ait kıssalar) dan şüphede ise, senden önceki kitapları okuyanlara sor. Şurası gerçektir ki, sana Rabbinden hak gelmiştir. Bu itibarla sakın şüphecilerden olma.

95 Ve sakın Allah'ın ayetlerini yalanlayanlardan da olma. Aksi halde hüsrana düşenlerden olursun.

96-97 Üzerlerine Rabbinin (azap) sözü gerçekleşmiş olanlar, kendilerine bütün mucizeler gelmiş olsa bile o acı azabı görmedikçe, yine de iman etmezler.

94-95 Allah Teâlâ bu ayet-i kerimelerinde, faraziyye yolu ile, geçmiş Peygamberler'in kıssalarını nakleden Kur'an-ı Kerim'in, Allah katından indirilmiş bir kitap, nübüvvetin de yine Allah tarafından seçkin bazı kullarına verilmiş bir görev olduğunu tekit etmek maksadıyla Peygamber'ine hitap etmiş ve şöyle buyurmuştur: Ey Peygamber! Hud, Nûh ve Musa gibi, geçmiş Peygamberler'in kıssalarını da ihtiva eden Kur'an'ın sıhhatinden, faraza şüphe ediyorsan, senden önceki Peygamberler'e indirdiğimiz Tevrat ve İncil gibi kitapları okuyan Yahudi ve Hıristiyan din âlimlerine sor; zira onlar, sana indirdiklerimizin inkâr edilemeyecek birer gerçek olduğunu ve onlarda şüpheyi gerektirecek hiçbir hususun bulunmadığını çok iyi bilirler. Çünkü sen henüz gönderilmeden önce, İsrailoğullarına Peygamber olarak gönderdiğimiz Musa ve İsa'ya indirilen ve halen Yahudi ve Hıristiyanların ellerinde bulunup da okuyup durdukları Tevrat ve İncil'de senin Peygamber olarak geleceğin anlatılmış ve en belirgin sıfatların açık açık zikredilmişti. Nitekim Â'râf suresinin 157. ayetinde bu husus açık bir şekilde ifade edilerek *"...İşte bunlar, yanlarındaki Tevrat ve İncil'de yazılı olarak buldukları ümmi Nebi'ye, Resul'e tabi olurlar..."* denilmiş, keza Bakara suresinin *"Kendilerine kitap verdiğimiz kimseler, Peygamber'i, oğullarını tanıdıkları gibi tanırlar ve onlardan bir grup da, hakkı bile bile gizlerler."* mealindeki 146. ayetinde de, onların seni, kendi oğulları gibi tanıdıkları ve senin Allah tarafından gönderilmiş bir Peygamber olduğunu çok iyi bildikleri açıklanmıştır. Her ne kadar kitaplarında yer alan seninle ilgili bu açıklamaları tahrif edip gizlemeye çalışmış olsalar bile, bu, senin Allah katından gelmiş bir Peygamber olduğun gerçeğini hiçbir surette değiştirmez. Bu itibarla sen, Rabbinin kullarına gönderdiği bir Resul veya bir elçisin. Sana Rabbin katından bir Hak, yahut bir Kitap indirilmiştir. Bu itibarla sakın şüphecilerden olma ve Allah'ın ayetlerini de yalan sayma. Allah'ın Kitabı'ndan şüphe edenler ve bu Kitab'ın haberlerini yalanlayanlar, asla kurtuluşa eremezler. Bunlar için hem dünyada hem de Ahiret'te en şiddetli azap vardır ve bu azabı mutlaka göreceklerdir. Ondan kurtulmaları hiçbir surette mümkün değildir.

Allah Teâlâ ayet-i kerimesinde sevgili Peygamber'ine hitap ederek *"Eğer sana indirdiğimizden şüphe ediyorsan..."* buyurmuş ise de, Hazreti Peygamber'in kendisine indirilen Kur'an-ı Kerim'den veya onun herhangi bir ayetinden şüphe etmesi veya onları yalanlaması elbette düşünülemez. Bununla beraber, yukarıda da işaret et-

tiğimiz gibi bir faraziyye olarak zikredilen bu çeşit ifadeler, bir şeyden şüphe ihtimalini tam anlamıyla ortadan kaldırmak ve onun doğruluğunu teyit etmek için kullanılmıştır. Nitekim bir babanın oğluna, "Eğer benim oğlum isen, cesur ol." demesi, hiç şüphesiz babanın oğlu hakkındaki şüphesine delalet etmez; fakat onun oğlu olmasını, cesur olması için yeterli bir sebep sayar. Bunun gibi Allah Teâlâ da, Tevrat ve İncil'i okuyan Yahudi ve Hıristiyan din âlimlerinin Hazreti Peygamber'i ve ona indirilen Kitab'ı bilmiş olmalarını, Hazreti Muhammed (sas.)'in, kendisi tarafından gönderilmiş bir Peygamber, Kur'an-ı Kerim'in de yine kendi katından o Peygamber'e indirilmiş bir kitap olduğunu gösteren en kuvvetli delillerden biri saymış ve bunu teyit etmek için de "Eğer bundan şüphe ediyorsan" ibaresini kullanmıştır. Çünkü bu kitaplarda son bir Peygamber'in gönderileceği ve ona bir de kitap verileceği, o Peygamber henüz gelmezden önce kendine has sıfatlarıyla haber verilmiş, Yahudi ve Hıristiyanlar da bu haberlere istinaden, gelecek olan o Peygamber'i yine o sıfatlarıyla kendi oğullarını tanıdıkları gibi tanımışlar ve onun gelişini dört gözle beklemeye başlamışlardı. Binaenaleyh onların, henüz gelmeden önce bir Kitap'la birlikte geleceğini bildikleri o Peygamber gelmiş ve bir de Kitap getirmiştir. Artık bundan şüphe etmek için hiçbir sebep yoktur. Her kim şüpheye düşer ve onu yalanlarsa, hüsrana uğrar ve en şiddetli azap ile cezalandırılır.

96 - 97 Üzerlerine Allah'ın azap hükmü gerçekleşmiş olanlar, yani küfrün zifiri karanlıklarına dalmış ve doğru yolu bularak iman etme istidadını yitirmiş oldukları için İlahî sünnetin bir gereği olarak haklarında azap hükmü verilmiş olan kimseler ise, iman etmeleri için kendilerine bütün mucizeler getirilmiş olsa bile, haklarında takdir olunan o azabı görmedikçe yine de iman etmezler. Bunların en açık örneği de, kıssası yukarıda anlatılan Firavun ve adamlarıdır. Bunlar, küfür ve zulümlerinde o derece ileri gitmişlerdi ki kendilerini imana davet etmek için apaçık deliller ve mucizelerle gönderilen Musa'yı (as) yalanlamaktan yine de vazgeçmemişler ve küfürlerinde direndikçe direnmişlerdi. Böylece Allah'ın azabını haketmiş olan bu kafirler, Musa'nın İsrailoğullarıyla birlikte Mısır'ı terkedişinden sonra da onları imha etmek için onların peşlerine düşmüşler ve Kızıldeniz'e kadar onları takip etmişlerdi. Ne var ki Kızıldeniz'de Allah'ın üzerlerine vacip kıldığı o acı azabı gördükleri zaman iman etmekten başka çare kalmadığını anlamışlarsa da, bu imanları onlara artık hiçbir fayda sağlamamıştır. Nitekim daha önceki bir ayet-i kerimede de açıklandığı gibi, apaçık deliller ve mucizelerle gelmiş olan Musa'ya inanmayan Firavun, Allah'ın azap hükmü gerçekleşip de o azabı farkedince *"İsrailoğullarının iman ettiğinden başka İlah olmadığına iman ettim. Ben de Müslümanlardanım."* demiş ise de, ona *"İman etmek şimdi mi aklına geldi? Daha önce isyan etmiştin ve bozgunculardan idin."* denilerek onun ölüm sekeratındaki bu imanı makbul sayılmamıştır.

فَلَوْلَا كَانَتْ قَرْيَةٌ اٰمَنَتْ فَنَفَعَهَآ اِيمَانُهَآ اِلَّا قَوْمَ يُونُسَ لَمَّآ اٰمَنُوا كَشَفْنَا عَنْهُمْ عَذَابَ الْخِزْيِ فِي الْحَيٰوةِ
الدُّنْيَا وَمَتَّعْنَاهُمْ اِلٰى حِينٍ ﴿٩٨﴾ وَلَوْ شَآءَ رَبُّكَ لَاٰمَنَ مَنْ فِي الْاَرْضِ كُلُّهُمْ جَمِيعًا اَفَاَنْتَ تُكْرِهُ النَّاسَ حَتّٰى
يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ ﴿٩٩﴾ وَمَا كَانَ لِنَفْسٍ اَنْ تُؤْمِنَ اِلَّا بِاِذْنِ اللّٰهِ وَيَجْعَلُ الرِّجْسَ عَلَى الَّذِينَ لَا يَعْقِلُونَ ﴿١٠٠﴾

[98] Keşke (azabı gördükten sonra) iman eden bir memleket (halkı) olsaydı da imanı ona fayda sağlasaydı; yalnız Yunus'un kavmi müstesna. Onlar (azabı görüp de) iman edince, dünya

hayatında onlardan zillet azabını kaldırmış ve belirli bir süre daha (dünyadan) onları faydalandırmıştık.

[99] Eğer Rabbin dileseydi, yeryüzünde bulunan herkes, topyekun iman ederdi. Hal böyle olunca, sen insanları mümin oluncaya kadar zorlayıp duracak mısın?

[100]Bir kimsenin iman etmesi, ancak Allah'ın izniyledir; pisliği de akıllarını kullanmayanların üzerine verir.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, geçmiş kavimler hakkındaki vaad ve vaidinin doğruluğunu ve bunun kendisine ait değişmez bir sünnet olduğunu, binaenaleyh bundan hiçbir suretle şüphe etmeye veya iftirada bulunmaya, yahutta Allah'ın ayetlerini yalanlamaya gerek olmadığını zikrettikten, buna rağmen yine de onları yalanlayanların hüsrana uğrayacaklarını ve üzerlerine Allah'ın azap hükmünün gerçekleşeceğini, bu hükmün gerçekleşmesinden sonra da onları yalanlayan kafirlerin azabı açık açık görmeden iman etmeyeceklerini açıkladıktan sonra, bu ayetleri tamamlayıcı olarak gelen yukarıdaki ayetlerinde, azabı gördükten sonra iman etmenin hiçbir fayda sağlamayacağını zikretmiş; ancak Yunus kavmini bundan istisna ederek, küfürleri dolayısıyla Allah'ın azap hükmünün gerçekleştiği bu kavmin, azabı gördükten sonra iman ettiğini ve imanlarının belirli bir süre için kendilerine faydalı olduğunu beyan etmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[98] Keşke (azabı gördükten sonra) iman eden bir memleket (halkı) olsaydı da imanı ona fayda sağlasaydı; yalnız Yunus'un kavmi müstesna. Onlar (azabı görüp de) iman edince, dünya hayatında onlardan zillet azabını kaldırmış ve belirli bir süre daha (dünyadan) onları faydalandırmıştık.

98 Hiçbir kavim veya hiçbir memleket halkı yoktur ki kendilerini uyarmak ve hak dine davet etmek için gönderilen Peygamber'e karşı koymasın veya onu alaya alıp yalanlamasın. Nitekim insanlık tarihinde, küfürleri dolayısıyla helak olan kavimlerden sonra onların yerlerine gelenlerden bir tanesinin bile kendi Peygamber'ine tabi olduğunu ve onun davetine icabet ederek hak yola girdiğini görmek mümkün değildir. Bu sebeplerdir ki Kur'an-ı Kerim'in muhtelif surelerinde bu kavimlere sık sık işaret edilmiş ve ibret alınması için uğramış oldukları akibetler açık açık anlatılmıştır. Mesela Yâsîn suresinin 30-31. ayetlerinde şöyle denilmiştir: *"Yazıklar olsun o kullara! Kendilerine bir Peygamber gelmeye görsün; onu hemen alaya alırlardı. Kendilerinden önce nice nesilleri helak ettiğimizi, onların kendilerine bir daha geri dönüp gelmeyeceklerini bilmiyorlar mı"?* Keza Zuhruf suresinin 23-25. ayetlerinde de geçmiş kavimlerin kendilerine gönderilen Peygamberler'den nasıl yüz çevirdikleri anlatılmış ve bu davranışlarının başlarına getirdiği akibet zikredilmiştir: "(Ey Muhammed!) Senden önce de biz bir ülkeye herhangi bir uyarıcı gönderdiğimizde, oranın varlıklıları da, hemen "Biz, atalarımızı bir din üzerinde bulduk; şimdi biz de onların izine uyuyoruz." derlerdi. Uyarıcı da onlara, "Size, atalarınızı üzerinde bulduğunuz dinden daha doğrusunu getirmiş olsam da mı?" der, onlar da: "Biz, sizinle gönderilen dini tanımıyoruz ki." derlerdi. Bu yüzden biz de onlardan intikam almıştık. Bak, yalanlayanların akibeti nasıl oluyormuş.".

Daha önceki ayet-i kerimede de ifade edildiği gibi, kendilerine gönderilen Peygamberler'i alaya alarak yalanlayanlar ve hak dine girmekten imtina edenler, bu küfürleri dolayısıyla Allah'ın üzerlerine vacip kıldığı o şiddetli azabı başlarının üzerinde görmedikçe iman etmezler. Fakat ne zaman o azabın kendilerine iyice yaklaştığını ve artık ondan kaçış ve kurtuluşun bulunma-

dığını farkederlerse, işte o zaman iman etmekten başka çare kalmadığını anlarlar ve tıpkı Firavun'un suda boğulmaktan kurtulamayacağını anlayınca söylemek zorunda kaldığı "Bize gelen Peygamber'in iman ettiğinden başka İlah olmadığına iman ettik; artık biz de Müslümanız." gibi sözler söylerler. Fakat ne var ki bu sözlerin artık onlara hiçbir faydası olmaz ve onlara denir ki: İman etmek şimdi mi aklınıza geldi? Oysa siz, bu ana kadar sizi uyarmak için gönderilen Peygamberler'i yalanlıyor ve atalarınızdan size intikal eden sapık yoldan ayrılmayacağınızı iddia ediyordunuz. Şimdi ise, azabın başınızın üzerine geldiğini görünce iman ettiğinizi söylüyorsunuz. Hayır; bu sözün ve bu imanın size artık hiçbir faydası yoktur. Bu azabı mutlaka göreceksiniz. Yalnız bir Yunus kavmi vardır ki onlar, azabı gördükten sonra iman etmişler ve Allah'ın meşiyyeti ile üzerlerindeki bu azap kaldırılmış, dünya nimetlerinden bir süre daha faydalanmalarına izin verilmiştir.

Bu surenin baştarafında da açıkladığımız gibi Yunus, putları kendilerine İlah edinip onlara ibadet eden Ninova halkına gönderilmiş bir Peygamber'di. Kendisi de bu şehir halkındandı. Ninova, Asur devletinin merkezi olup yüz binin üzerinde nüfusa sahipti. Bazı rivayetlerden öğrenildiğine göre, 30 yaşlarında iken Peygamber olarak gönderilen Yunus, 33 sene boyunca kavmini hak dine davet etmiş olmasına rağmen, birisi âlim ve hakîm, diğeri abid ve zahid iki kişi dışında hiç kimseye söz geçirememiş, onları doğru yola iletememişti. Bu ise, onu son derece üzmüş ve büyük bir hayal kırıklığına uğratmıştı. Ne var ki kavminin bütün karşı koyuşuna rağmen bir Peygamber'e düşen iş, yılmadan ve sabrını yitirmeden onları hak yola davet etmekti. Onların doğru yolu bulmaları, yahut küfürlerinde direnmeleri ise, Allah'ın takdirinde olan bir işti. Ancak Yunus, bunu bilmesine rağmen büyük bir hataya düşmüş ve kavmi karşısındaki başarısızlığını hazmedemeyerek Peygamberlik görevinden adeta kaçarcasına Ninova şehrini terketmiş ve Tarsus'a gitmiştir. Oradan da, hareket etmek üzere olan yükü ağır bir gemiye binerek denize açılmıştır. Ancak çok geçmeden çıkan şiddetli bir fırtına, gemi yükünün hafifletilmesi maksadıyla gemiden bazı kimselerin denize atılması zorunluluğunu getirince, çekilen kur'anın Yunus'a isabet etmesi üzerine o da denize atılanlardan olmuştur. Denize atılan veya denize düşen bir insanın akibeti, herhangi bir kurtarıcısı olmazsa, normal olarak boğulup gitmek olduğu halde, İlahî takdir onu bir balığın karnına düşürmüş, yahut Yunus, bir balık tarafından yutulmuş ve ileride bir karaya vurup gün ışığına çıkıncaya kadar balığın karnında kalmıştır. Eğer Yunus, Allah'ı çok zikredenlerden olmasaydı, kıyamet gününe kadar balığın karnında kalırdı. Fakat işlediği hatanın büyüklüğünü anlayan ve bağışlanması için Rabbine dua ve niyazda bulunan Yunus, duasının kabul edilmesinden sonra, baygın bir vaziyette balığın karnından çıkarılıp boş bir sahaya bırakılmış, kendisine gelinceye kadar da üzerine gölge yapacak bitkiler yetiştirilerek dış tesirlerden korunmuştur. Daha sonra da, kavminin hak dine irşat ve daveti ile tekrar görevlendirilmiştir. Bu defa Yunus'un görevinde başarılı olması ve kavminin imana yönelip tövbe etmesi üzerine, Allah da onları bağışlamış ve dünya nimetlerinden bir süre daha faydalanmaları için yeryüzünde serbest bırakmıştır.

Yunus kıssası, Saffât suresinin 139-148. ayetlerinde zikredilmiş, diğer bazı surelerde de bir veya iki ayet içinde kıssanın bazı bölümlerine işaret edilmiştir. Saffât suresinde şöyle denilmiştir:

"Muhakkak ki Yunus da Peygamberler'dendi. Efendisinden izinsiz dolu bir gemiye binmişti de kuraya katılmış ve kaybedenlerden olmuştu. Kınanacak bir iş yapmış olduğu halde (denize atılmış), bir balık da onu yutmuştu. Eğer Allah'ı tesbih edenlerden olmasaydı, yeniden diriltilecekleri güne kadar balığın karnında kalırdı. Buna rağmen biz onu, hasta olduğu halde boş bir yere çıkarmış,

üzerine de (gölgelik olarak) geniş yapraklı bir ağaç bitirmiştik. Sonra da onu, yüz bin yahut daha fazla insana Peygamber olarak göndermiştik. Onlar iman etmişler, biz de onları bir süreye kadar (dünya hayatından) faydalandırmıştık.".

Rivayet olunduğuna göre Yunus, kavmini otuz üç yıl süreyle imana davet etmiş, fakat onlardan olumlu bir cevap alamayınca onları kırk gün içerisinde iman etmedikleri takdirde başlarına gelecek şiddetli bir azap ile tehdit ettikten sonra da onları terkedip gitmiştir. Kırk günlük bu sürenin dolması yaklaşınca, gökyüzünü simsiyah bir duman kaplamış ve şehir adeta zifiri bir karanlığa bürünmüştür. Bu durumu gören halk ise, Yunus'un doğruyu söylediğini ve haber verdiği azabın yaklaşmakta olduğunu anlamakta gecikmemiş, içlerini dolduran korku ile Yunus'u aramaya başlamışlardır. Ancak onu bulamayınca, büyük bir telaş içerisinde ve çığlıklar atarak eşleri ve çocuklarıyla birlikte şehrin yüksek tepelerine akın etmişlerdir. İşte orada, Yunus'un kendilerini davet ettiği Allah'a iman etmenin gereğini anlamışlar ve seslerini yükselterek imanlarını izhar ve o ana kadar işledikleri bütün günahlardan hulus-i kalp ile Allah'a tövbe etmişlerdir. Allah da onların tövbelerini kabul etmiş ve üzerlerindeki azabı kaldırmıştır. Böylece Yunus kavmi, üzerlerine gelmekte olan o büyük azabı gördükten sonra iman eden ve imanları Allah katında makbul sayılan yegane kavim olma özelliğini kazanmıştır. Bu sebepledir ki Allah Teâlâ, bu ayet-i kerimesinde, azabı gördükten sonra iman eden kavimlerden hiçbirinin imanlarının kendilerine fayda vermediğini beyan ederken Yunus kavmini bundan istisna etmiş ve bu kavmin, azabı gördükten sonra iman etmeleri üzerine zillet azabının üzerlerinden kaldırıldığını ve belirli bir süre daha dünya nimetlerinden faydalandırıldıklarını haber vermiştir. Aynı ifadeye, Saffât suresinin 148. ayetinde de yer vermiş ve *"Onlar iman etmişler, biz de onları bir süreye kadar (dünya hayatından) faydalandırmıştık."* buyurmuştur.

[99] Eğer Rabbin dileseydi, yeryüzünde bulunan herkes, topyekun iman ederdi. Hal böyle olunca, sen insanları mümin oluncaya kadar zorlayıp duracak mısın?

[100] Bir kimsenin iman etmesi, ancak Allah'ın izniyledir; pisliği de akıllarını kullanmayanların üzerine verir.

99 Bir insanın veya bir kavmin iman etmesi, hiç şüphesiz Allah'ın meşiyyetine bağlıdır. O dilemedikçe ne bir insan veya kavim iman eder ne de dilediği takdirde iman etmemiş tek bir canlı kalır. İşte bu sebeple Allah Teâlâ buyurmuştur ki: Ey Muhammed! Eğer Rabbin dileseydi, yeryüzünde bulunan herkes iman eder, iman etmemiş tek bir kişi kalmazdı. Gerçek böyle olunca, insanları iman etmeleri için zorlamanın hiçbir faydası yoktur. Sen onları ne kadar zorlarsan zorla, eğer Allah onların iman etmelerine izin vermemişse, zorlamakla sen onları imana getiremezsin. Ra'd suresinin 31. ayetinde de ifade edildiği gibi, *"Eğer Kur'an, onunla dağlar yürütülseydi, yahut arz parçalansaydı, yahut ölüler onunla konuşturulsaydı (bir mucize isteyen kafirler, ona yine de inanmazlardı). Zira bütün işler Allah'a aittir. İman edenler, Allah'ın dilemesi halinde, bütün insanlara hidayet edebileceğini hâlâ anlamadılar mı..."*? O halde senin görevin ey Muhammed, insanları iman etmeleri için zorlamak değil, sana indirilen Kur'an'ı onlara tebliğ etmek, onları uyarmak ve doğru yolu göstermektir. Nitekim Bakara suresinin 256. ayetinde de *"Dinde zorlama yoktur..."* denilmiştir. Bunun gibi, Kaf suresinin 45. ayetinde *"...Sen, onların üzerinde bir zorba değilsin. Bu itibarla tehdidimden korkan kimselere Kur'an ile öğüt ver."*; Şûrâ suresinin 48. ayetinde *"...(Ey Muhammed!) Biz seni insanlara bekçi olarak göndermedik. Sana düşen, sadece tebliğ etmektir..."*; Ğâşiye suresinin 21-22. ayetlerinde *"(Ey Muhammed!) Onlara öğüt ver; zira sen ancak bir öğütçüsün; yoksa sen onlara musallat olmuş bir zorlayıcı değilsin."*; Kasas suresinin 56. ayetinde *"(Ey Muhammed!) Sen, sevdiğin kim-*

seye hidayet edemezsin; fakat Allah dilediğine hidayet eder. O, hidayete layık olanları daha iyi bilir."; Şuarâ suresinin 3. ayetinde *"İman etmiyorlar diye neredeyse kendini mahvedeceksin.";* Fâtır suresinin 8. ayetinde de *"...Şüphesiz Allah, dilediğini saptırır, dilediğine de hidayet eder. Bu itibarla nefsin onların üzüntüsü ile harap olup gitmesin. Allah, şüphesiz, onların yaptıklarını hakkıyla bilendir."* denilmiştir. O halde insanların iman etmeleri, yahut bir kısmının iman edip bir kısmının da küfürlerinde inat etmeleri, Allah'ın kendisine ait bir hikmetin gereğidir. Hûd suresinin 118-119. ayetlerinde de denildiği gibi *"Eğer Rabbin dileseydi, insanları tek bir ümmet yapardı. Oysa, işte ihtilaf edip durmaktadırlar. Ancak Rabbinin merhamet ettikleri, (bu ihtilaftan) istisna teşkil ederler. Zaten Allah, insanları bunun için yaratmıştır. Ve böylece, Rabbinin "Muhakkak cehennemi bütün cin ve insanlarla dolduracağım." sözü de yerine gelmiş olacaktır.".*

100 Kısacası, bir insanın iman etmesi, sadece Allah'ın iradesi, meşiyyeti ve tevfiki iledir. O'nun izni olmadan hiç kimsenin iman etmesi mümkün değildir. Başka bir ifade ile, insan her ne kadar birtakım fiilleri işlemek hususunda Allah'ın kendisine ihsan ettiği seçme hürriyetine mutlak olmaksızın sahip olsa bile, iman etmek hususunda tam ve mutlak bir hürriyete sahip değildir; fakat O'nun, kulları hakkındaki sünnetiyle mukayyettir. O, kullarından dilediğine hükmüyle, ilmiyle ve adaletiyle hidayet eder. Azabı da, kendilerini hakka irşat edecek olan kevni, akli ve Kur'ani delil ve hüccetler üzerinde akıllarını kullanmayan ve onlardan ibret almayan kimselere verir.

قُلِ انْظُرُوا مَاذَا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۗ وَمَا تُغْنِي الْاٰيٰتُ وَالنُّذُرُ عَنْ قَوْمٍ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٠١﴾ فَهَلْ
يَنْتَظِرُونَ اِلَّا مِثْلَ اَيَّامِ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِهِمْ ۚ قُلْ فَانْتَظِرُوا اِنِّي مَعَكُمْ مِنَ الْمُنْتَظِرِينَ ﴿١٠٢﴾ ثُمَّ نُنَجِّي
رُسُلَنَا وَالَّذِينَ اٰمَنُوا كَذٰلِكَ ۚ حَقًّا عَلَيْنَا نُنْجِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٠٣﴾

101 (Ey Muhammed!) De ki: "Göklerde ve yerde nelerin var olduğuna bakın; zira ayetler ve uyarmalar, iman etmeyen kavme fayda sağlamaz.".

102 Onlar, kendilerinden önce gelip geçmiş (kavim) lerin günleri gibi bir günden başkasını mı bekliyorlar? De ki: "Bekleyin bakalım; ben de sizinle beraber bekleyenlerdenim.".

103 Sonra biz, Peygamberler'imizi ve iman edenleri kurtarırız. (Ey Muhammed!) Müminleri de, üzerimize bir hak olarak (seninle birlikte) kurtaracağız.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, bir insanda imanın Allah'ın meşiyyet ve iradesi ile hasıl olduğunu ve O'nun iznine bağlı bulunduğunu beyan ettikten; ancak bunun, mutlak cebir manasında anlaşılmaması için insana aklını kullanarak çeşitli delil ve hüccetlere bakmasını ve onlardan hakkı bulup çıkarmasını emrettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde yine aynı manada, akıl sahibi her insanın çevresine bakmasını, göklerde ve yerde nelerin var olduğunu araştırmasını, iyiyi ve kötüyü, hayrı ve şerri birbirinden ayırt etmesini emretmiş, bu arada, Peygamber'in görevlerinin sadece müjdelemek ve ihtar etmek, dinin ise, iyinin ve güzelin seçiminde aklın yardımcısı olduğunu zikretmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

101 (Ey Muhammed!) De ki: "Göklerde ve yerde nelerin var olduğuna bakın; zira ayetler ve uyarmalar, iman etmeyen kavme fayda sağlamaz.".

[102] Onlar, kendilerinden önce gelip geçmiş (kavim)lerin günleri gibi bir günden başkasını mı bekliyorlar? De ki: "Bekleyin bakalım; ben de sizinle beraber bekleyenlerdenim.".

[103] Sonra biz, Peygamberler'imizi ve iman edenleri kurtarırız. (Ey Muhammed!) Müminleri de, üzerimize bir hak olarak (seninle birlikte) kurtaracağız.

101 Allah Teâlâ göklerin, yerin ve bunların arasında bulunan bir kısmı sabit, bir kısmı da seyyar yıldızlar, ay ve güneş gibi varlıklarla, bunların bir nizam içinde devam eden hareketlerine, bu hareketlerden hasıl olan gece ile gündüzün birbiri arkasına gelişlerine, uzayıp kısalmalarına, güneşle aydınlanan gökyüzünün bir an için kararıp bulutlanmasına ve zaman zaman çakarak gözleri kamaştıran şimşeklerle aydınlanmasına, bunun ardından gelen yağmura, yağmurla ıslanan ve tatları, renkleri, kokuları farklı çeşit çeşit sebzeler, meyveler, çiçekler ve otlar yetiştiren yeryüzüne, gökyüzüne doğru yükselen dağlara, yerin derinliklerine inen denizlere ve buralarda yaşayan çeşit çeşit hayvan ve bitkilere bakmasını ve aklını kullanarak Allah'ın yarattığı bütün bu çeşitli varlıklar üzerinde düşünmesini emretmiştir. Zira bunlara bakarak düşünmek, insanı bir yaratıcının varolduğu neticesine ulaştırdığı gibi, Peygamberler'i tasdîk ile, bütün bu delilleri önceden haber veren vahye ve Kur'an'a iman etmeye götürür. Kur'an-ı Kerim'in muhtelif surelerinde, insanları bu varlıklar üzerinde durup düşünmeye ve Allah'ın varlığına ve birliğine iman etmeye davet eden pek çok ayet yer almıştır. Allah Teâlâ, mesela En'âm suresinin 95-99. ayetlerinde şöyle buyurmuştur:

"Şüphesiz Allah, tanenin ve çekirdeğin yaratıcısı olup ölüden diriyi çıkarandır; diriden ölüyü çıkaran da O'dur. İşte Allah budur; o halde nasıl olup da (O'ndan) yüz çeviriyorsunuz? Keza sabahı çıkaran da O'dur. Geceyi dinlenme zamanı, güneşi ve ayı da hesap ölçüsü yapmıştır. Bu, her şeye mutlak galip olan ve her şeyi hakkıyla bilen Allah'ın takdiridir. Karaların ve denizlerin karanlıklarında kendileriyle yolunuzu bulasınız diye yıldızları sizin için yaratan O'dur. Bilen kimseler için ayetleri de açıklamıştır. Sizi tek bir nefisten inşa edip yaratan O'dur; sizin için (baba sülbünde) bir kalış süresi ve (ana rahminde) kalacak bir yer vardır. Biz, anlayan kimseler için ayetleri açıklamışızdır. Gökten su indiren de O'dur; işte biz o su ile her çeşit nebat çıkardık; o nebattan da bir yeşillik meydana getirdik ki, bu yeşillikten birbiri üzerine kümelenmiş taneler, hurma tomurcuğundan koparılması kolay salkımlar, üzüm bağları, birbirine benzeyen ve benzemeyen zeytin ve nar (gibi meyveler) çıkarırız. (Bütün bu bitkiler) meyve verdikleri ve bir de olgunlaştığı zaman meyvesine bir bakın. İşte bütün bunlarda, iman eden kimseler için (ibret alınacak) deliller vardır.".

Göklerde ve yerde bulunan bütün bu kevni deliller üzerinde durup düşünmeyen, aklını kullanarak bir yaratıcının mutlak varlığı sonucuna ulaşmayan ve bu yaratıcıya gerçek manada iman etmeyen bir insan için, ne bu deliller ne Kur'an'ın delil ve uyarıları ne de Peygamberler'in vaad ve vaidleri elbette hiçbir fayda sağlamaz.

102 O halde, Allah'a iman etmeyen ve O'nun Peygamber'ini yalanlayan o Mekkeli müşrikler, daha önce aynı şekilde Allah'a iman etmemiş ve kendilerine gönderilen Peygamberler'i yalanlamış müşrik kavimlerin başlarına gelen o kötü akibetten farklı bir akibet mi bekliyorlar? O kavimler, küfretmeleri ve Peygamberler'ini yalanlamaları dolayısıyla en şiddetli azap ile helak edildikleri halde, bu müşrikler kendilerinin başıboş bırakılıp sonsuza kadar dünya nimetlerinden faydalanmayı mı umuyorlar? Ey Muhammed! O müşriklere de ki: Geleceğini umut ettiğiniz o günleri bekleyin bakalım; biz de sizinle beraber bekleyecek ve gelecek olan o günleri beraberce göreceğiz. Bilinen bir gerçektir ki, Allah'a inanmamış ve Peygamberler'ini yalanlamış hiçbir kavim sizin beklediğiniz o mutlu ve güzel günlere kavuşamamış, aksine küfürleri dolayısıyla üzerlerine indirilen çeşitli musibetlere ve şiddetli azaba maruz ka-

larak bu azap içerisinde helak olup gitmişlerdir. Binaenaleyh sizin akibetiniz de bundan farklı olmayacak ve Allah'ın üzerinize gerçekleşmiş olan azap hükmü gereğince helak olacaksınız.

103 Biz, kafir kavimleri helak ettikten sonra Peygamberler'imizi ve onlara iman eden kavimleri de kurtarır ve selamete çıkarırız. Bu itibarla ey Muhammed, başından beri seni yalanlayan, sana eziyet eden ve yurdundan çıkaran müşrikleri hak ettikleri azap ile cezalandırırken, sana inanan ve seninle birlikte her türlü eza ve cefaya göğüs gererek İslam'ın yayılması ve Allah isminin yüceltilmesi için seninle birlikte mücadele eden müminleri de kendi üzerimize vacip kıldığımız bir hak olarak kurtaracak ve selamete çıkaracağız.

Allah'ın, küfründe inat eden kimselere karşı gadabı ne derece şiddetli ise, mümin kulları hakkındaki rahmeti de o derece geniştir. Nitekim En'âm suresinin 54. ayetinde de ifade edildiği gibi iman edenler ve bilmeyerek kötülük işleyip de tövbe edenler hakkında *"...Rabbiniz kendi üzerine rahmeti vacip kıldı..."* buyurduğu gibi, Mü'min suresinin 7-9. ayetlerinde de, Allah'a inanan, O'nun Arşını taşıyan ve onun etrafında bulunan meleklerinin, mümin kulları hakkındaki şu dualarını zikretmiştir: "...Rabbimiz! Rahmetin ve ilmin her şeyi kaplamıştır. Tövbe edenlere ve yolundan gidenlere mağfiret et; onları cehennem azabından koru. Rabbimiz! Onları, atalarından, eşlerinden ve soylarından iyi olanları, kendilerine vaadettiğin Adn cennetlerine koy. Şüphe yoktur ki, daima galip olan, hikmet sahibi olan sensin. Onları kötülüklerden koru; sen, kimi kötülüklerden korursan, kıyamet günü rahmet etmiş olursun. İşte asıl büyük kurtuluş budur.".

Hazreti Peygamber de Buhârî (*Sahih*, IV. 73; VIII. 216) ve Müslim (*Sahih*, IV. 2107) tarafından nakledilen bir hadisinde şöyle buyurmuştur: *"Allah mahlukatı yarattığı zaman, Arş üzerinde kendi nezdinde bulunan kitabında şunları da yazmıştır: "Muhakkak ki rahmetim, gadabıma galip gelir."*.

قُلْ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ إِن كُنتُمْ فِى شَكٍّ مِّن دِينِى فَلَآ أَعْبُدُ ٱلَّذِينَ تَعْبُدُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ وَلَٰكِنْ أَعْبُدُ ٱللَّهَ
ٱلَّذِى يَتَوَفَّىٰكُمْ ۖ وَأُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴿١٠٤﴾ وَأَنْ أَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا ۖ وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ
ٱلْمُشْرِكِينَ ﴿١٠٥﴾ وَلَا تَدْعُ مِن دُونِ ٱللَّهِ مَا لَا يَنفَعُكَ وَلَا يَضُرُّكَ ۖ فَإِن فَعَلْتَ فَإِنَّكَ إِذًا مِّنَ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿١٠٦﴾
وَإِن يَمْسَسْكَ ٱللَّهُ بِضُرٍّ فَلَا كَاشِفَ لَهُۥٓ إِلَّا هُوَ ۖ وَإِن يُرِدْكَ بِخَيْرٍ فَلَا رَآدَّ لِفَضْلِهِۦ ۚ يُصِيبُ بِهِۦ مَن يَشَآءُ مِنْ
عِبَادِهِۦ ۚ وَهُوَ ٱلْغَفُورُ ٱلرَّحِيمُ ﴿١٠٧﴾

[104] (Ey Muhammed!) De ki: "Ey insanlar! Eğer benim dinimden şüphede iseniz, şunu bilin ki ben, sizin Allah'tan başka ibadet ettiklerinize ibadet etmem; fakat ben, sizi öldürecek olan Allah'a ibadet ederim. Bana, müminlerden olmam emredildi.

[105] (Bana) "Hanif (Allah'ın birliğini tanıyan bir kimse) olarak yüzünü dine çevir ve sakın müşriklerden olma." (diye emredildi).

[106] (Keza) "Allah'ı bırakıp da sana faydası da zararı dokunmayacak başka şeylere dua edip yalvarma; eğer bunu yaparsan, zalimlerden olursun." (diye emredildi).

[107] (Bana denildi ki:) "Eğer Allah sana bir sıkıntı verirse, yine O'ndan başka o sıkıntıyı giderecek yoktur. Eğer sana bir hayır murat ederse, O'nun lütfunu geri çevirecek yoktur. O hayra da kullarından dilediği kavuşur. O, çok bağışlayıcıdır; çok merhametlidir.".

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, yaratıcının vahdaniyyetiyle, dinin ve nübüvvetin sıhhatine ait apaçık deliller zikrederek insanları bu deliller üzerinde durup düşünmeye ve zihinlerine arız olabilecek her çeşit şüpheyi izale etmek için akıllarını kullanmaya davet ettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, Peygamber'ine, dinini açık bir şekilde ilan ederek kendisini ve dininin esaslarını, müşriklerden ve müşrik inançlarıyla onların putlara yönelik dua ve ibadetlerinden ayırmasını, kendi dua ve ibadetlerini de, bütün mahlukatın yaratıcısı olan Allah'a has kılmasını ve bunları alenen ifa etmesini emretmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

104 (Ey Muhammed!) De ki: "Ey insanlar! Eğer benim dinimden şüphede iseniz, şunu bilin ki ben, sizin Allah'tan başka ibadet ettiklerinize ibadet etmem; fakat ben, sizi öldürecek olan Allah'a ibadet ederim. Bana, müminlerden olmam emredildi.

105 (Bana) "Hanif (Allah'ın birliğini tanıyan bir kimse) olarak yüzünü dine çevir ve sakın müşriklerden olma." (diye emredildi).

106 (Keza) "Allah'ı bırakıp da sana faydası da zararı dokunmayacak başka şeylere dua edip yalvarma; eğer bunu yaparsan, zalimlerden olursun." (diye emredildi).

107 (Bana denildi ki:) "Eğer Allah sana bir sıkıntı verirse, yine O'ndan başka o sıkıntıyı giderecek yoktur. Eğer sana bir hayır murat ederse, O'nun lütfunu geri çevirecek yoktur. O hayra da kullarından dilediği kavuşur. O, çok bağışlayıcıdır; çok merhametlidir.".

104 Allah Teâlâ sevgili Peygamber'ine emretmiş ve buyurmuştur ki: Ey Muhammed! Müşrik Mekke halkına de ki: Ey insanlar! Ey Mekkeliler! Eğer Allah'ın bana vahyettiği ve benim de size getirdiğim dini bilmiyor ve onun sıhhatinden şüphe ediyorsanız, onun özelliklerini teferruatıyla öğrenin; işte onu size açık açık beyan ediyorum. O zaman göreceksiniz ki, bu dinde şüphe edecek hiçbir husus yoktur. Şunu da iyice bilmelisiniz ki, ben, sizin Allah'ı bırakıp da taştan veya çamurdan yapıp İlah edindiğiniz ve ibadet ettiğiniz o putlara asla ibadet etmem; çünkü onların, herhangi bir şey yapmaya yahut fayda veya zarar vermeye hiçbir kudretleri yoktur. Ben, kendisinden başka İlah olmayan, hiçbir şeriki bulunmayan, size ve diğer bütün canlılara hiç yoktan hayat veren, dilediği zaman da üzerinize ölüm verip kendisine döndürecek olan bir tek Allah'a ibadet ederim. Bu, Allah'a iman eden akıl sahibi her insanın başta gelen görevidir. Allah, bana da iman etmemi ve müminlerden olmamı emretmiştir. Benim, O'nun emirleri dışına çıkmam asla mümkün değildir.

105 Allah, bana müminlerden olmamı emrettiği gibi, yüzümü dosdoğru olan dine çevirmemi, onun emirlerine sımsıkı yapışırken nehiylerinden de şiddetle kaçınmamı ve ibadeti yalnız kendisine has kılmamı emretti ve sakın müşriklerden olma dedi. Bu itibarla ben, En'âm suresinin 79. ayetinde de açıklandığı gibi, İbrahim'in (as) dediği *"Ben, bir muvahhid (Allah'ı birleyici) olarak, yüzümü, gökleri ve yeri yaratan Allah'a çevirdim. Ben, asla müşriklerden değilim."* sözünden başka bir şey demem.

Bu ayet-i kerimeden de açıkça anlaşıldığı gibi, ibadetlerde yalnız Allah'a yönelmek ve duaları da yalnız O'na yöneltmek şarttır. İbadetlerinde ve dualarında kalben Allah'tan başkasına yönelenler, Allah'tan başkasına ibadet etmiş ve dolayısıyla O'na şirk koşmuş olurlar.

106 Bu sebepledir ki Allah Teâlâ, *"Allah'ı bırakıp da sana faydası da zararı da dokunmayacak başka şeylere dua edip yalvarma; eğer bunu yaparsan, zalimlerden olursun."* buyurmuştur.

Zaten Allah'ı bırakıp da O'ndan başkasına dua yahut ibadet etsen, o başkasının, ne senin isteklerini yerine getirmesi ne de senin istemediğin şeyleri senden uzaklaştırması mümkün değildir.

Böyle yapmakla sen sadece nefsine zulmetmiş olursun. En büyük zulüm ise, Allah'a şirk koşmaktır.

107 Allah Teâlâ, Allah'tan başkasına dua ve ibadeti zulüm olarak tavsif edip bunu kesinlikle nehyettikten sonra, hayır ve şerrin, fayda ve zararın sadece Allah'tan olduğunu beyanla bunu teyit etmiş ve şöyle buyurmuştur: Eğer senin bedenine bir zarar gelir ve sen sakatlanır veya hasta olursan, yahut malın telef olup fakir düşersen, bu zararı veya bu kötülüğü senin üzerinden Allah'tan başkası kaldıramaz. Yahut Allah, senin için hayır murat eder ve sana hudutsuz mal mülk, şan ve şöhret verirse, yine O'ndan başkası bu nimetleri senden geri alamaz. Kısacası, O'nun kulları hakkındaki kaza ve kaderini hiç kimse değiştiremez. Kullarından sadır olacak tövbeyi kabul eden, günahları bağışlayan ve kullarının yaptıklarını hakkıyla bilen O'dur. İman edenlerin, salih amel işleyenlerin dualarını kabul eder. Lütuf ve keremiyle onlara istediklerini artırarak verir. O, çok bağışlayıcı, çok merhametlidir.

قُلْ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ قَدْ جَآءَكُمُ ٱلْحَقُّ مِن رَّبِّكُمْ ۖ فَمَنِ ٱهْتَدَىٰ فَإِنَّمَا يَهْتَدِى لِنَفْسِهِۦ ۖ وَمَن ضَلَّ فَإِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا ۖ وَمَآ أَنَا۠ عَلَيْكُم بِوَكِيلٍ ﴿١٠٨﴾ وَٱتَّبِعْ مَا يُوحَىٰٓ إِلَيْكَ وَٱصْبِرْ حَتَّىٰ يَحْكُمَ ٱللَّهُ ۚ وَهُوَ خَيْرُ ٱلْحَٰكِمِينَ ﴿١٠٩﴾

[108] (Ey Muhammed!) De ki: "Ey insanlar! Rabbinizdan size hak gelmiştir. Kim o hakkın yoluna girerse, kendi nefsi için girmiş olur; kim de o yoldan saparsa, kendi aleyhine sapmış olur. Zira ben size vekil kılınmadım.".

[109] (Ey Muhammed!) Sana vahyolunana uy; Allah hükmünü verinceye kadar da sabret. O, hüküm verenlerin en hayırlısıdır.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, tevhidin, nübüvvetin ve yaratılışın başlangıcını beyan ettikten sonra, sureyi, bu iki ayette veciz bir şekilde özetlemiş ve sonuç olarak, Allah Teâlâ'nın, icat ve yaratmada tek olduğunu ve hiçbir ortağının bulunmadığını, İslam şeriatının veya hak dinin ikmaline delalet eden muciz bir ifade ile zikrederek bütün insanlara bu hak dine uymalarını emretmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[108] (Ey Muhammed!) De ki: "Ey insanlar! Rabbinizden size hak gelmiştir. Kim o hakkın yoluna girerse, kendi nefsi için girmiş olur; kim de o yoldan saparsa, kendi aleyhine sapmış olur. Zira ben size vekil kılınmadım.".

[109] (Ey Muhammed!) Sana vahyolunana uy; Allah hükmünü verinceye kadar da sabret. O, hüküm verenlerin en hayırlısıdır.

108 Ey Muhammed! Hazır olan ve hazır olmasa bile bu davetinin ulaşacağı bütün insanlara şu gerçeği duyur ki: Bu dinin veya bu şeriatın hakikatını açıklayan Hak, içinizden birinin dilinde Rabbinizin katından gelmiştir. Bu, öyle bir Hak'tır ki, ondan zerrece şüphe etmek mümkün değildir. Kim onunla hidayete erer ve ona uyarak Kur'an'ı ve Allah'ın Resulünü tasdîk ederse, hidayetinin sevabı kendi nefsine ait olur ve bunun faydasını da hem dünyada hem de Ahiret'te görür. Fakat kim de Allah katından gelen bu Hak'tan uzaklaşır ve O'nun Kitab'ından yüz çevirirse, dünyada hidayete ererek elde edeceği hu-

dutsuz faydaları kaybetmenin ve Ahiret'te küfrünün ve büyük suçlarının karşılığı olarak göreceği o acı azabın vebali de kendi üzerine olur.

Şunu iyice biliniz ki, sizi hidayete veya imana yönelten, yahutta hidayetten veya imandan uzaklaştırıp küfre yönelten davranışlarınızın Allah katındaki sorumlusu asla ben değilim. Benim, ne sizi imana zorlayıp yöneltecek ne de küfürden uzaklaştıracak bir gücüm vardır. Benim görevim, sadece Rabbimin bana vahyettiklerini size tebliğ etmek ve bana tabi olduğunuz takdirde güzel akibetle sizi müjdelemek, benim tebliğimden yüz çevirdiğiniz takdirde de şiddetli azap ile korkutmaktır.

109 Ey Muhammed! Rabbinden sana vahiy ile indirilene tabi ol ve ona sımsıkı yapış. Tebliğ görevin sırasında kavminin sana karşı takınacağı tavır ve seni bu görevden uzaklaştırmak, yahut ona engel olmak için başvuracakları her çeşit eza ve cefa, seni hiçbir surette yıldırmasın; Allah, elbette seninle kavmin arasında hükmünü verecek ve kavmine karşı sana yardım edecektir. Binaenaleyh Rabbinin vereceği bu hükme kadar sabret. Allah, şüphesiz, sabredenlerle beraberdir ve O, aynı zamanda adaletiyle hüküm verenlerin en hayırlısıdır.

Filhakika Hazreti Peygamber, Rabbinin emrine uyarak kavminin bütün çirkin davranışlarına karşı sabır göstermiş, Allah Teâlâ da, sevgili Peygamber'iyle küfründe inat eden kavmi arasında hükmünü adaletle vererek vaadini yerine getirmiş, ona ve onunla birlikte olan müminlere yardım etmiştir. Nitekim O'nun bu yardımı sayesindedir ki, Hazreti Peygamber'le onun çevresinde toplanan bir avuç mümin topluluk, İslam dininin ilk banileri olmuşlar ve bu dinin, kıyamete kadar baki kalmak üzere, dünyanın en ücra köşelerine kadar yayılmasını sağlamışlardır.

HÛD SURESİ

1. Surenin Adı, Nazil Olduğu Yer ve Zaman

Hûd suresi, Kur'an-ı Kerim'in on birinci suresi olup 123 ayetten müteşekkildir. Sureye Hûd adının verilmesi, surenin 50-60. ayetlerinde, Ad kavmine Peygamber olarak gönderilen Hud'dan (as) ve onun kavmiyle olan kıssasından söz edilmiş olması dolayısıyladır. Bu yönden Hûd kıssası da, Kur'an-ı Kerim'de yer alan diğer Peygamber kıssalarından herhangi biri gibidir. Surenin 50. ayetinde, Hud'un (as) kavmine gönderilişiyle ilgili olarak şöyle buyurulmuştur: *"Ad kavmine de kardeşleri Hud'u göndermiştik. O da şöyle demişti: Ey Kavmim! Sizin için kendisinden başka İlah olmayan Allah'a ibadet edin. O'ndan başkasına ibadet etmekle O'na iftira etmiş olursunuz."*. Bu ayet-i kerimeden de anlaşıldığı gibi, Hud'un (as) Peygamber olarak ilk görevi, kendilerine Allah'tan başka İlahlar edinip onlara ibadet eden kavmini, kendinden başka İlah olmayan Allah'a iman ile, O'na ibadet etmeye davet olmuştur. Ne var ki kavmi, kıssaları anlatılan bütün Peygamber kavimleri gibi, küfründe ve Peygamberler'ini yalanlamada inat etmiş, Allah da onların üzerine, yedi gece ve sekiz gün devam eden son derece acımasız, uğultulu bir fırtına göndererek onları helak etmiştir. Hâkka suresinin 5-8. ayetlerinde bu konuyla ilgili olarak şöyle buyurulmuştur: *"...Ad ise, son derece acımasız, uğultulu bir fırtına ile yok edilmişti. Allah, o fırtınayı onlara, hiç kesilmeksizin yedi gece sekiz gün musallat etmişti. Sen olsan, bu süre içinde onların sanki içi boş hurma kütükleri gibi yere serildiklerini görürdün. Şimdi sen, onlardan, orada kalmış hiçbir şey görüyor musun"*? Allah Teâlâ, Ad kavmini şiddetli bir azap ile helak etmiş olmakla beraber, Hud'u ve onunla birlikte iman edenleri ise, bu felaketten kurtarmıştır. Hûd suresinin 58. ayetinde bu hususu da açıklamış ve şöyle buyurmuştur: *"Emrimiz gelince, Hud'u ve onunla birlikte iman edenleri, bizden bir rahmetle kurtarmıştık. Onları şiddetli bir azaptan korumuştuk."*.

Hud'un (as) mensup olduğu Ad kavmi, Yemen ile Umman arasında yer alan ve *Ahkâf* denilen bir yerde ikamet ediyordu. Ahkâf suresinin 21. ayetinde bu isme de yer verilmiş ve şöyle denilmiştir: *"(Ey Muhammed!) Kavmine, Ad'ın kardeşini hatırlat: Hani Hud, "Allah'tan başkasına ibadet etmeyin." diye önünden ve ardından nice uyarıcıların gelip geçtiği Ahkâf'taki kavmini uyarmış ve "Ben, sizin hesabınıza büyük bir günün azabından korkuyorum." demişti."*. Ahkâf'ta yaşayan bu kavim, yaşadığı yerde kat kat binalar inşa etmek, saraylar yapmak, oğullar, mallar ve davarlar edinmekle

şöhret kazanmıştı. Binalarının çevresinde bağlar ve bahçeler vardı. Bu hudutsuz zenginlik ve şaşaalı yaşantı, onların büyüklük taslamalarına sebep olduğu gibi, onları dünya hayatına daha çok bağlamış, Ahiret hayatını da tamamıyla unutturmuştu. Bu sebeple her şeyin dünyadan ve dünya hayatından ibaret olduğunu ve dünyada ebediyyen kalacaklarını zannediyorlardı. Fussilet suresinin 15. ayetinde onların bu tutumlarına da işaret edilmiş ve "Ad kavmi, yeryüzünde haksız yere büyüklük taslamış ve "Bizden daha kuvvetli kim vardır?" demişlerdi. Halbuki onlar görmüyorlar mı idi ki kendilerini yaratan Allah, yine kendilerinden çok daha kuvvetlidir. Aslında onlar, bile bile ayetlerimizi inkâr etmişlerdi. Bu yüzden biz de onların üzerine, dünya hayatında rezillik azabını onlara taddırmak için, o uğursuz günlerde buz gibi bir rüzgar göndermiştik." denildiği gibi, Hud'un (as) kavmi ile olan kıssasının yer aldığı Şuarâ suresinde, bu kavim hakkında daha geniş bilgi verilmiş ve 123-140. ayetlerinde şöyle denilmiştir: "Ad kavmi de Peygamberler'i yalanlamıştı. Kardeşleri Hûd onlara demişti ki: "Hiç Allah'tan korkmuyor musunuz? Ben, sizin için güvenilir bir Peygamber'im. Bu itibarla Allah'tan korkun ve bana itaat edin. Bu işe karşılık sizden bir ücret istemiyorum. Benim ücretim, ancak âlemlerin Rabbi Allah'a aittir. Siz, her yüksek yere bir köşk yapıp abesle mi uğraşıyorsunuz? Sanki dünyada ebedi kalacakmışsınız gibi binalar ediniyorsunuz. Tuttuğunuz zaman zorbalar gibi tutuyorsunuz. Allah'tan korkun ve bana itaat edin. Bildiğiniz şeyleri sizin emrinize veren Allah'tan sakının. Size nimetler ve oğullar vermiştir. Bahçeler ve pınarlar vermiştir. Ben, sizin hesabınıza o büyük günün azabından korkuyorum.". Onlar da şöyle demişlerdi: "Öğüt versen de öğüt verenlerden olmasan da bizim için birdir. Bu, şüphesiz, evvelkilerin âdetlerinden başka bir şey değildir. Biz azap edilecek değiliz.". İşte Peygamber'i bu şekilde yalanlamışlardı. Biz de onları helak etmiştik. Bunda mutlaka bir ibret vardır; fakat onların çoğu yine de inanmış değillerdir. Şüphesiz Rabbin, işte asıl galip olan, asıl merhamet eden O'dur."

Hud suresi, Mekke'de Yunus suresinden sonra nazil olmuştur. İbn Abbas'tan ve Mukatil İbn Süleyman'dan gelen bazı rivayetlerde 12, 17 ve 114. ayetlerin Medine'de nazil olduğu ileri sürülmüşse de, bu hususta tam bir görüş birliği yoktur. Medenî olduğu söylenen bu üç ayet-i kerimede de, onların Medine'de nazil olduklarına delalet edecek herhangi bir mana farklılığı mevcut değildir.

2. Hûd suresinin konusu

Surenin Yunus suresinden hemen sonra nazil olması dolayısıyla, gerek mana yönünden gerekse konuları yönünden her iki sure arasında tam bir ittifak vardır. Filhakika Yunus suresi, *Elif-Lâm-Râ* ile başlayıp Allah katından bir Hak olarak gelen İslam, Kur'an ve Peygamber vasıfları ile sona erdiği gibi, Hûd suresi de aynı harflerle başlamış ve aynı vasıflarla sona ermiştir. Keza Hazreti Peygamber tarafından getirilen ve iman edilmesi gereken dinin esaslarına davet yönünden de iki sure arasında aynı benzerlik vardır. Yunus suresinde, vahyin, tevhidin, öldükten sonra yeniden dirilişin, dönülecek yerin, sevabın, ikabın ve hesabın ispatı gibi itikada taalluk eden konularla, Kur'an'ın icazı, ayetlerinin muhkem oluşu ve müşriklere karşı delil olarak kullanılışı gibi çeşitli konulara ve bazı Peygamber kıssalarına kısaca temas edilmiş olmakla beraber, Hûd suresinde bu konularla birlikte, Nûh, İbrahim, Hud, Salih, Lut ve Şuayb (aleyhimus-selam) gibi Peygamber kıssalarına daha geniş yer verilmiştir. Kısaca ifade etmek gerekirse, Yunus suresinde özet olarak zikredilen konular, Hûd suresinde tafsil edilmiştir. Diğer taraftan sure, özellikle bu Peygamber kıssalarının hakka davet konusunda ihtiva ettikleri sert ve korkutucu hitaplarla temayüz etmiştir. Nitekim Tirmizî (*Sünen,* V. 402)'nin İbn Abbas'a

varan bir isnatla naklettiği bir hadisten de, Hûd suresinin bu özelliği hakkında bir fikir edinmek mümkündür. Bu hadise göre *"Ebû Bekr (ra), bir gün Hazreti Peygamber'e: Ya Resulallah! Sen yaşlandın? demiş, Hazreti Peygamber de ona: Beni, Hûd ve benzeri sureler ihtiyarlattı, buyurmuştur."*. Diğer bir rivayetten öğrenildiğine göre, Hazreti Peygamber'e, Hûd suresinden neyin kendisini ihtiyarlattığı sorulmuş, O da, *"Allah Teâlâ'nın "Emrolunduğun gibi dosdoğru ol." kavli* olduğunu söylemiştir.

Sure, başladığı gibi, bir tek olan Allah'a ibadeti, O'na güvenip dayanmayı ve ikabından sakınmayı emreden ayetleriyle sona ermiştir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

الٓرٰ كِتَابٌ اُحْكِمَتْ اٰيَاتُهُ ثُمَّ فُصِّلَتْ مِنْ لَدُنْ حَكِيمٍ خَبِيرٍ ﴿١﴾ اَلَّا تَعْبُدُوٓا اِلَّا اللّٰهَ اِنَّنِي لَكُمْ مِنْهُ نَذِيرٌ وَبَشِيرٌ ﴿٢﴾ وَاَنِ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُٓوا اِلَيْهِ يُمَتِّعْكُمْ مَتَاعًا حَسَنًا اِلٰٓى اَجَلٍ مُسَمًّى وَيُؤْتِ كُلَّ ذِي فَضْلٍ فَضْلَهُ وَاِنْ تَوَلَّوْا فَاِنِّٓي اَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ كَبِيرٍ ﴿٣﴾ اِلَى اللّٰهِ مَرْجِعُكُمْ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٤﴾

Rahmân ve Rahîm Olan Allah'ın Adıyla

1 Elif. Lâm. Râ. Bu, hikmet sahibi olan ve herşeyden haberi bulunan Allah tarafından ayetleri muhkem kılınmış, sonra da iyice açıklanmış bir kitaptır.

2 (Ayetlerinin muhkem kılınıp açıklanması), Allah'tan başkasına ibadet etmeyesiniz diyedir. Ben de size, Allah tarafından gönderilen bir uyarıcı ve müjdeciyim.

3 (Keza bu kitap), Rabbinizden mağfiret dilemeniz, sonra da tövbe etmeniz içindir. Ta ki Allah, sizi belirli bir süreye kadar güzel dünya nimetlerinden faydalandırsın ve her fazilet sahibine kendi fazl- u kereminden versin. Eğer yüz çevirirseniz, bu takdirde ben, başınıza gelecek o büyük günün azabından korkarım.

4 Dönüşünüz Allah'adır ve O, her şeye kadirdir.

Allah Teâlâ Hûd suresinin bu ilk dört ayetinde, usul-i dine taalluk eden belli başlı konulara işaretle onları beyan etmiştir ki, bunlar, Kur'an ayetlerinin muhkem kılınışı, yalnız Allah'ın ibadetiyle O'nun tevhidi ve yalnız O'na güvenip dayanma ve öldükten sonra yeniden dirilip dünyadaki iyi ve kötü amellerin karşılığını görmek manasındaki cezaya imandan ibarettir. Bu mana içerisinde dinin temelini teşkileden Kitab'ın önemi, şüphesiz, çok büyüktür. Zira bu Kitap, gerek sözleri ve gerekse manası yönünden muhkem ve mükemmel bir kitap olup, bu söz ve hükümleriyle, Hakîm olan ve kullarının her çeşit ihtiyaçlarını bilen Allah tarafından Peygamber'ine Cebrail vasıtasıyla indirilmiştir ve her çeşit kusur ve noksanlıktan münezzehtir. İşte bu manada Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

1 Elif. Lâm. Râ. Bu, hikmet sahibi olan ve herşeyden haberi bulunan Allah tarafından ayetleri muhkem kılınmış, sonra da iyice açıklanmış bir kitaptır.

[2] (Ayetlerinin muhkem kılınıp açıklanması), Allah'tan başkasına ibadet etmeyesiniz diyedir. Ben de size, Allah tarafından gönderilen bir uyarıcı ve müjdeciyim.

[3] (Keza bu kitap), Rabbinizden mağfiret dilemeniz, sonra da tövbe etmeniz içindir. Ta ki Allah, sizi belirli bir süreye kadar güzel dünya nimetlerinden faydalandırsın ve her fazilet sahibine kendi fazl-u kereminden versin. Eğer yüz çevirirseniz, bu takdirde ben, başınıza gelecek o büyük günün azabından korkarım.

[4] Dönüşünüz Allah'adır ve O, her şeye kadirdir.

1 *Elif. Lâm. Râ.* Kur'an-ı Kerim'in 29 suresinde ilk ayet olarak yer alan ve *hurûf-ı mukatta'a* adıyla bilinen bu birleşik harflerin müfessirler arasında üzerinde ittifak edilmiş kesin bir manası bulunmadığı için değişik tefsirleri yapılmış ve çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Bakara suresinin başındaki *Elif. Lâm. Mîm.* harfleriyle ilgili olarak yaptığımız geniş, Yunus suresinin başında yer alan *Elif. Lâm. Râ.* harfleriyle ilgili kısa açıklamada da belirttiğimiz gibi, bazı müfessirlere göre bu harfler, Allah ile Peygamber'i arasında bir şifredir ve hiç kimse bu şifrenin manasını bilemez. Diğer bazılarına göre de bunlar, bir uyarı niteliğindedir ve bunlarla, müteakip ibare veya ayetlerle kastolunan manaya ve onun önemine okuyucunun dikkatini çekmek murat edilmiştir ki, tercih ettiğimiz gerçeğe en uygun görüş de bu olmuştur. Filhakika Kur'an-ı Kerim'de bu harfleri takip eden ayetler incelenecek olursa, bunların, dinin temel kaidelerini açıklayan ve insanları bu kaidelere iman etmeye davet eden bir manada geldiklerini anlamakta güçlük çekmez. Mesela Bakara suresine *Elif. Lâm. Mîm.* harfleriyle başlanmış, bunu takip eden ikinci ayette de, *"İşte bu Kitap, kendisinde şüphe (edilecek hiçbir şey) yoktur; Allah'tan sakınanlar için bir rehberdir."* buyurulmuştur. Âl-i İmran suresi, keza *Elif. Lâm. Mîm.* harfleriyle başlamış, bunu *"Allah, O'ndan başka İlah yoktur; diridir; kendi zatıyla kaimdir."* mealindeki ayet takip etmiştir. Â'râf suresi, *Elif. Lâm. Mîm. Sad.* harfleriyle başlamış, bunu *"(Ey Muhammed!. Bu Kur'an), kendisiyle insanları uyarman için ve müminlere de bir öğüt olmak üzere sana indirilen bir kitaptır. Bu itibarla, artık göğsünde bu yüzden herhangi bir sıkıntı olmasın."* mealindeki ayet takip etmiştir. *Elif. Lâm. Râ.* harfleriyle başlayan Yunus ve Hûd surelerinde, bu harfleri takip eden ibareler, yine Kur'an-ı Kerimle ilgilidir ve birincisinde *"İşte bunlar, hikmet dolu Kitab'ın ayetleridir."*, ikincisinde ise, *"Bu, hikmet sahibi olan ve her şeyden haberi bulunan Allah tarafından ayetleri muhkem kılınmış, sonra da iyice açıklanmış bir kitaptır."* buyurulmuştur. Bunun gibi Yûsuf suresine *"Elif. Lâm. Râ. Bunlar, apaçık Kitab'ın ayetleridir."*, Ra'd suresine *"Elif. Lâm. Râ. İşte bunlar, Kitab'ın ayetleridir ve sana Rabbinden indirilen (bu Kitap) haktır; fakat insanların çoğu inanmaz."*, İbrahim suresine *"Elif. Lâm. Râ. (Ey Muhammed!) Bu, insanları, Rablerinin izniyle karanlıklardan aydınlığa, galip ve hamdedilmeye layık olan Allah'ın yoluna çıkarman için, sana indirdiğimiz bir Kitap'tır."*, Hıcr suresine *"Elif. Lâm. Râ. Bunlar, Kitab'ın ve apaçık Kur'an'ın ayetleridir."*, Meryem suresine *"Kâf. Hâ. Ayn. Sad. Bu, Rabbinin, kulu Zekeriyya'ya rahmetinin zikridir."*, Tâ-hâ suresine *"Tâ. Hâ. (Ey Muhammed!) Kur'an'ı sana güçlük çekesin diye indirmedik."*, Şuarâ suresine *"Tâ. Sîn. Mîm. Bunlar, apaçık Kitab'ın ayetleridir."*, Neml suresine *"Tâ. Sîn. Bunlar, Kur'an'ın ve apaçık Kitab'ın ayetleridir."*, Kasas suresine *"Tâ. Sîn. Mîm. Bunlar, apaçık Kitab'ın ayetleridir."*, Ankebût suresine *"Elif. Lâm. Mîm. İnsanlar "İman ettik" demekle, hiç denenmeden hemen bırakılıvereceklerini mi zannediyorlar?"*, Rum suresine *"Rumlar, (Araplara) en yakın bir yerde mağlup oldular..."*, Lokmân suresine *"Elif. Lâm. Mîm. Bunlar, namazı dosdoğru kılan, zekatı veren ve Ahiret'e de yakinen inanan iyi davranışlı kimseler için hidayet ve rahmet olan hikmetli Kitab'ın ayetleridir."*, Secde suresine *"Elif. Lâm. Mîm. Kendisinde şüphe bulun-*

mayan bu Kitab, âlemlerin Rabbi tarafından indirilmiştir.", Yâsîn suresine *"Yâsin. (Ey Muhammed!) Daima galip ve çok merhametli olan Allah'ın indirdiği Kur'an-ı Hakîm'e yemin ederim ki, sen, daha önce ataları uyarılmayan ve bu yüzden gaflet içinde bulunan bir kavmi uyarman için dosdoğru bir yol üzere gönderilmiş bir Peygambersin.",* Sad suresine *"Sad. Şerefli Kur'an'a yemin ederim ki, o inkârcılar, aslında kibir ve ayrılık içindedirler.",* Mümin (Gafir) suresine *"Hâ. Mîm. Kitab'ın indirilmesi, daima galip, hikmet sahibi olan, günahı bağışlayan, tövbeyi kabul eden, azabı şiddetli ve lütuf sahibi olan Allah'tandır. O'ndan başka İlah yoktur; dönüş O'nadır.",* Fussilet suresine *"Hâ. Mîm. Bu, hem uyarıcı, hem de korkutucu olarak, anlayan bir kavme ayetleri açıklanmış Arapça bir Kur'an olmak üzere Rahmân ve Rahim olan Allah tarafından indirilmiş bir Kitap'tır..."* mealindeki ayetlerle başlanmıştır. Büyük bir kısmına işaret ettiğimiz bu harflerin, okuyucunun dikkatini genellikle Kur'an-ı Kerim'e çektiği, diğer sure başlarında yer alanların da aynı manaya sahip oldukları görülür.

İşte bu manada Allah Teâlâ, *Elif. Lâm. Râ.* harfleriyle müminleri uyardıktan ve onların dikkatini Kur'an-ı Kerim'e çektikten sonra, bu Kitab'ın ayetlerinin muhkem kılındığını haber vermiştir. Buna göre, Kur'an ayetlerinde ve onların manalarında, okuyanları tereddüde sevkedecek veya şüpheye düşürecek hiçbir noksanlık, yahut hiçbir kusur yoktur. Hepsi de kendine has tek bir mana ile gelmiştir ve o mana da Allah Teâlâ'nın murat ettiği manadır. Ayetleri arasında herhangi bir tenakuz bulunmadığı gibi, her türlü muârazadan da salimdir. Kur'an ayetleri, gerek lafız gerekse mana yönünden muhkem kılındığı gibi, insanların onları iyice anlayabilmeleri ve onlarla gerektiği şekilde amel edebilmeleri için, onların tevhid, nübüvvet, ba's ve ceza gibi itikada, helal, haram, emir, nehiy, terğib ve terhib gibi fiil ve davranışlara taalluk edenleri de sure sure tafsil edilmiş, açıklanmıştır.

2 Kur'an ayetlerinin hem muhkem kılınması hem de iyice anlaşılmasını sağlamak için ayrı ayrı açıklanması, insanların, kendilerine Allah'tan başka İlahlar edinerek onlara ibadet etmelerini önlemek ve Allah'a şirk koşmaktan sakındırmak içindir. Nitekim Allah Teâlâ, Kur'an-ı Kerim'de, kullarına niçin Peygamber gönderdiğini açıklarken de aynı sebebi zikretmiş, Enbiya suresinin 25. ayetinde *"Senden önce hiçbir Peygamber göndermedik ki ona, "Benden başka İlah yoktur; bu itibarla yalnız bana ibadet edin." diye vahyetmiş olmayalım.",* Nahl suresinin 36. ayetinde de *"Biz her ümmete, yalnız Allah'a ibadet etmeleri ve şeytandan da sakınmaları için bir Peygamber gönderdik..."* buyurmuştur. Allah Teâlâ Kur'an-ı Kerim'i, ayetleri muhkem kılınmış ve her yönüyle açıklanmış bir kitap olarak tavsif ettikten sonra, Peygamber'inin en önemli iki görevini de şöyle açıklamıştır: Ey Muhammed! İnsanlara de ki: Ben, size Allah tarafından gönderilmiş bir elçiyim. Benim görevim, Allah'a isyan eden ve O'nun emir ve nehiylerine karşı çıkanları Allah'ın en şiddetli azabıyla uyarmak, Allah'a itaat edip hak yolda gidenleri de sevap ile müjdelemektir. Buhârî (*Sahih,* VI. 94) ve Müslim (*Sahih,* I. 194) tarafından nakledilen bir haberden öğrendiğimize göre, Şuarâ suresinin *"(Ey Muhammed!) Önce en yakın akrabanı uyar. Müminlerden sana uyanlara da kanadını ger."* mealindeki 214-215. ayetleri nazil olduğu zaman, Resulullah (sas.) dışarı, Safa tepesine çıkmış ve halkı toplamak için *"Ya sabahah"* diye nida etmiştir. Bunun üzerine "Bağıran kim?" demişler, sonra da onun etrafında toplanmışlardır. Resulullah (sas.): *"Ne dersiniz, size, şu dağın aşağısından birtakım süvarilerin çıkacağını haber versem beni doğrular mısınız?"* diye sormuş, onlar da: "Biz, senin üzerinde hiç yalan tecrübe etmiş değiliz." deyince, Resulullah (sas.) şöyle buyurmuştur: *"Öyle ise ben, şiddetli bir azabın önünde sizin için bir nezir (uyarıcı)yım.".* Bunun üzerine orada bulunan Ebû Leheb: "Hay elleri kuruyası! Bizi bunun için mi topladın?" deyip kalkmıştır. İşte bundan sonra-

dır ki, *"Ebû Leheb'in iki eli kurusun ve kurudu da.."* (Leheb suresi, 1) ayeti nazil olmuştur.

3 Keza bu Kitab'ın indirilip ayetlerinin muhkem kılınması ve iyice açıklanması, şirkiniz, küfrünüz ve sair günahlarınız dolayısıyla Rabbinizden af ve mağfiret dileyip tövbe etmeniz ve bu kötü fiillere bir daha dönmemeniz içindir. Siz, bu günahlarınız ve çirkin davranışlarınız sebebiyle Rabbinizden af ve mağfiret dilediğiniz ve bir daha onlara dönmemeye azmettiğiniz takdirde, Allah da sizin tövbenizi kabul eder ve Nahl suresinin 97. ayetinde de zikredildiği gibi, bu dünyada hoşlanacağınız güzel nimetlerden bir süre daha faydalandırarak size güzel bir hayat yaşatır. Ahirette ise, en güzel amellerle üstünlük kazanmış olan kullarına da, hiç cimrilik etmeden hak ettiği mükafatı fazlasıyla verir. Şunu da unutmamak gerekir ki, dünyada kazanılacak nimetlerle Ahiret'te kazanılacak sevap arasında, birincisinin gerek zaman gerekse miktar yönünden sınırlı, ikincisinin ise, daimi ve sınırsız olması itibariyle büyük farklar bulunmasına rağmen, her ikisi de yalnız Allah Teâlâ'nın kulları için takdir ettiği mükafatlardır. Şu var ki, bu nimetlerden dünyaya ait olanı, mümin kafir, bütün insanlar için olduğu halde, Ahiret mükafatı, yalnız Allah'ın mümin kulları içindir ve yalnız onlara mahsustur.

Bununla beraber eğer siz, yalnız Allah'a ibadet etmeniz ve O'ndan başkasını İlah edinmemeniz için benim size yaptığım davetimden yüz çevirip şirkinizde, küfrünüzde ve işlediğiniz sair günahlarda ısrar edecek olursanız, bu takdirde ben, başınıza gelecek o büyük günün azabından korkarım. İşte o gün, artık benim sizin için yapabilecek hiçbir şeyim yoktur. O gün siz, daha önce Peygamberler'ini yalanlayıp onlara isyan eden ve Allah'tan başka İlahlar edinerek onlara ibadet eden gelip geçmiş kavimlerin başlarına gelen o kötü akibete uğrarsınız.

4 O gün siz, her şeyin sona erdiğini düşündüğünüz bir anda yeniden diriltilir ve sonra da dünyada iken bir türlü vazgeçmediğiniz şirkinizin ve çirkin amellerinizin karşılığını görmek üzere, varlığına hiçbir zaman inanmadığınız Allah'a geri döndürülürsünüz. O da size, hak ettiğiniz cezayı verir; çünkü O, her şeyi yapmaya kadirdir.

أَلَآ إِنَّهُمْ يَثْنُونَ صُدُورَهُمْ لِيَسْتَخْفُوا مِنْهُ ۚ أَلَا حِينَ يَسْتَغْشُونَ ثِيَابَهُمْ ۙ يَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ ۚ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٥﴾

[5] İyi bilin ki, müşrikler, Peygamber'den gizlenmek (ve okuduğu Kur'an'ı duymamak) için (karınlarını birleştirecek şekilde) gögüslerini eğmektedirler. Şunu da bilin ki, elbiselerine büründüklerinde bile, Allah, gizlediklerini de açığa vurduklarını da bilir. O, göğüslerin gizliliklerini hakkıyla bilendir.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, kafirlerin küfürlerinde inat edip Allah'ın taat ve ibadetinden yüz çevirmeleri halinde, başlarına gelecek o büyük günün azabıyla onları tehdit ettikten sonra, bu ayetinde, onların bu taat ve ibadetten yüz çevirişlerini bahis konusu etmiş, bunu ister gizli yapsınlar ister açık yapsınlar, bu yaptıklarının Allah'a hiçbir surette gizli kalmayacağını beyan etmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[5] İyi bilin ki müşrikler, Peygamber'den gizlenmek (ve okuduğu Kur'an'ı duymamak) için (karınlarını birleştirecek şekilde) gögüslerini eğmektedirler. Şunu da bilin ki, elbiselerine büründüklerinde bile, Allah, gizlediklerini de açığa vurduklarını da bilir. O, göğüslerin gizliliklerini hakkıyla bilendir.

5 Buhârî (*Sahih*, V. 212)'nin İbn Abbas'tan nak-

lettiğine göre, bazı kimseler, tabii ihtiyaçlarını giderirken, yahut kadınlarıyla cinsî münasebette bulunurken avret mahallerinin semaya doğru açık kalmasından utanırlardı. Onların bu halleri dolayısıyla Allah Teâlâ bu ayeti indirmiştir. Diğer bir rivayetten öğrenildiğine göre bazı münafıklar, Hazreti Peygamber geçerken, göğüslerini büker, sırtlarını döner, elbiselerini de başlarına çeker ve ondan gizlenmeye yahut ona görünmemeye çalışırlardı.

Ayet-i kerimede yer alan göğüs eğmek veya göğüs bükmek tabiri, genellikle, bir kimsenin başka bir kimseye yüzünü göstermemek ve ondan gizlenmek maksadıyla eğilip iki büklüm olması, yahut arkasını dönüp onunla ilgilenmemesi manasında kullanılmış bir sözdür. Böyle bir sözün özellikle müşriklere atfen zikredilmesi, onların Hazreti Peygamber'e karşı içlerinde besledikleri kin ve düşmanlığın izharı ile, haktan ve dolayısıyla Allah'tan kaçıp uzaklaşmaları manasına delalet eder. Nitekim başka bir rivayette de bazı müşriklerin "Kapılarımızı kapatır, perdelerimizi indirir, örtülerimizi üzerimize çekip sinirlerimizi de Peygamber'in adaveti üzere gerdirirsek, o bunu nereden anlayacak?" dedikleri haber verilmiştir ki bu rivayetler de, ayet-i kerimede bahis konusu edilen göğüs eğmenin, Hazreti Peygamber'e karşı içlerinde besledikleri düşmanlığı ondan gizlemek; fakat hiçbir zaman o düşmanlığı terketmemek manasında kullanıldığını gösterir. Ne var ki onlar, Allah'a ve Peygamber'ine karşı içlerinde besledikleri bu düşmanlığı hiç kimsenin görmediğini ve bilmediğini zannetmiş olsalar bile, Allah, onların gizlediklerini de açığa vurduklarını da bilmektedir. Çünkü O, göğüslerde saklanan bütün sırları ve akıllara gelen bütün düşünceleri hakkıyla bilir. Bu itibarla insanın O'ndan hiçbir şeyi gizlemesi mümkün değildir.

وَمَا مِنْ دَآبَّةٍ فِي الْاَرْضِ اِلَّا عَلَى اللّٰهِ رِزْقُهَا وَيَعْلَمُ مُسْتَقَرَّهَا وَمُسْتَوْدَعَهَا كُلٌّ فِي كِتَابٍ مُبِينٍ ﴿٦﴾ وَهُوَ
الَّذِي خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ فِي سِتَّةِ اَيَّامٍ وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَآءِ لِيَبْلُوَكُمْ اَيُّكُمْ اَحْسَنُ عَمَلًا وَلَئِنْ
قُلْتَ اِنَّكُمْ مَبْعُوثُونَ مِنْ بَعْدِ الْمَوْتِ لَيَقُولَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا اِنْ هٰذَآ اِلَّا سِحْرٌ مُبِينٌ ﴿٧﴾

[6] Yeryüzünde hiçbir canlı yoktur ki onun rızkı, Allah'ın üzerine olmasın. O, canlının duracağı yeri de, konulacağı yeri de bilir. Bunların hepsi de Kitab-ı Mübin (Levh-i Mahfuz) da (yazılı) dır.

[7] Hanginizin amelinin daha güzel olduğunu denemek için gökleri ve yeri altı günde yaratan O'dur. (Kainatı yaratırken) O'un Arşı su üzerinde idi. (Ey Muhammed! Sen müşriklere) "Öldükten sonra tekrar dirileceksiniz." desen, küfredenler, "Bu, apaçık bir sihirdir." derler.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, gerek her şeyi içine alan kudretinin büyüklüğünü gerekse göğüslerde sır olarak saklanan veya açıklanan her şeyi çepeçevre kuşatan ilminin genişliğini apaçık beyan ettikten sonra, hem kudretinin hem de ilminin doğrudan doğruya insanları ilgilendiren ve onların hayatlarına ve işlerine taalluk eden neticelerini, insanlardan kimin daha güzel amel işlediğini denemek için âlemin yaratılışını ve Arşının yerini açıklamıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[6] Yeryüzünde hiçbir canlı yoktur ki onun rızkı, Allah'ın üzerine olmasın. O, canlının du-

racağı yeri de, konulacağı yeri de bilir. Bunların hepsi de Kitab-ı Mübin (Levh-i Mahfuz) da (yazılı) dır.

7 Hanginizin amelinin daha güzel olduğunu denemek için gökleri ve yeri altı günde yaratan O'dur. (Kainatı yaratırken) O'nun Arşı su üzerinde idi. (Ey Muhammed! Sen müşriklere) "Öldükten sonra tekrar dirileceksiniz." desen, küfredenler, "Bu, apaçık bir sihirdir." derler.

6 Yeryüzünde büyük veya küçük, gözle görünen veya görünmeyen ne kadar canlı varsa, hepsinin de rızkı Allah'ın üzerinedir. Onların, kendilerine uygun gıdalarla beslenmeleri, gelişip büyümeleri, kendileri için takdir olunan sürenin sonuna kadar hayatlarını idame ettirmeleri ve bu süre içerisinde, yeryüzünde dolaşıp konaklayacakları, durup dinlenecekleri, sığınacakları ve nihayet ölüp defnolunacakları her yer O'un ilmi içindedir. Bu ilim hiç şüphesiz, canlı varlıklara vücut veren bir damla suyun ana rahmine düşüşünden dünyaya gelişine kadar geçen süreyi de şamildir ve Allah, bu süre içerisinde onun geçirdiği ve geçireceği bütün safhaları bilir; çünkü bu safhaların hepsi de O'un takdir ettiği gelişme yollarından başka bir şey değildir. Nitekim Allah Teâlâ, En'âm suresinin 98-99. ayetlerinde de şöyle buyurmuştur: *"Sizi tek bir nefisten inşa edip yaratan O'dur; sizin için (baba sülbünde) bir kalış süresi ve (ana rahminde) kalacak bir yer vardır. Biz, anlayan kimseler için ayetleri açıklamışızdır. Gökten su indiren de O'dur; işte biz o su ile her çeşit nebat çıkardık; o nebattan da bir yeşillik meydana getirdik ki, bu yeşillikten birbiri üzerine kümelenmiş taneler, hurma tomurcuğundan koparılması kolay salkımlar, üzüm bağları, birbirine benzeyen ve benzemeyen zeytin ve nar (gibi meyveler) çıkarırız. (Bütün bu bitkiler) meyve verdikleri ve bir de olgunlaştığı zaman meyvelerine bir bakın. İşte bütün bunlarda iman eden kimseler için (ibret alınacak) deliller vardır."*.

İşte bunların hepsi de, Allah katında bulunan ve bütün mahlukatın kaderlerinin yazılı olduğu *bir Kitap*'ta, *Levh-i Mahfuz*'da yazılıdır. Yine En'âm suresinin 59. ayetinde buna da işaret edilmiş ve şöyle denilmiştir: *"Gaybın anahtarları O'ndadır ve onları O'ndan başkası bilmez; karada ve denizde olan her şeyi bilir; hiçbir yaprak düşmez ki onu bilmesin; yeryüzünün karanlıklarında hiçbir dane, hiçbir yaş ve kuru olmasın ki apaçık Kitap'ta bulunmasın."*. Keza aynı surenin 38. ayeti de aynı manadadır: *"Yeryüzünde hiçbir hayvan ve gökyüzünde kanatlarıyla uçan hiçbir kuş yoktur ki, sizin gibi birer ümmet olmasınlar. Kitap'ta hiçbir şeyi eksik bırakmadık; sonra Rablerinin huzurunda hepsi de haşrolunacaktır."*.

Yeryüzünde bulunan bütün canlı varlıkların rızıklarının Allah'ın üzerine olması, Allah Teâlâ'nın, onları rızıklandırmayı tekeffül etmesi ve bunu, onlara olan rahmetinin bir gereği olarak, üzerine vacip kılması manasındadır. Ancak bu rızkın husulü, O'un sünnetinin tabii bir gereği olmak üzere sebep ve müsebbep kaidesine bağlıdır. Buna göre, herhangi bir canlının, Allah'ın kendisi için takdir ettiği rızkı elde edebilmesi, bu iş için özel bir gayret sarfetmesi, yani çalışıp çabalaması ile mümkün olur ve Allah Teâlâ da bütün canlı varlıkları, rızıklarını temin etmeleri için böyle bir çalışmaya hidayet ve teşvik etmiştir.

7 Allah Teâlâ, kainatta var olan bütün mahlukat hakkındaki bilgiye sahip olduğunu ve onlar henüz var olmadan önce, onlarla ilgili bilginin kendi katında bulunan bir kitapta yazılı bulunduğunu açıkladıktan sonra, bu ayetinde, bütün mahlukatı, keza gökleri ve yeri de altı günde hiç yoktan yine kendisinin yarattığını haber vermiştir. Göklerin ve yerin yaratılışı ile ilgili olarak ayet-i kerimede zikredilen günle ilgili bu süre, hiç şüphesiz, insanların dünyada geçirdikleri süreden çok farklıdır. Nitekim Allah Teâlâ, Hacc suresinin 47. ayetinde kendi katında cari olan gün süresini açıklamış ve şöyle buyurmuştur: *"..Rabbinin katında bir gün, sizin saydıklarınızdan bin yıl gibidir."*. Meâric suresinin 4. ayetinde de, *"Melekler ve Ruh, ona, süresi elli bin yıl olan bir günde yükselirler."* buyurarak dün-

yada bize göre olan bir günlük sürenin, Allah katındaki uzunluğuna işaret etmiştir. Bundan da anlaşılmaktadır ki, göklerin ve yerin oluşumu, bizim anladığımız manada altı gün değil; fakat binlerce yıl içinde olup bitmiştir.

Allah Teâlâ'nın, gökleri ve yeri yaratmadan önce, mahlukatın en büyüğü ve en şereflisi olan Arş'ı da su üstünde bulunuyordu ve kendisi de bu Arş üzerinde istiva etmişti. Bu konu ile ilgili olarak Â'râf suresinin 54. ayetinde şöyle buyurulmuştur: *"Rabbiniz, şüphesiz, gökleri ve yeri altı günde yaratan, sonra da Arş üzerinde istiva eden, geceyi, kendisini süratle takip eden gündüzle örten, güneşi, ayı ve yıldızları emrine boyun eğmiş olarak yaratan hep Allah'tır. Bilesiniz ki, yaratma ve emir O'na mahsustur. Âlemlerin Rabbi Allah ne yücedir."*. Bu ayetin tefsirinde, Arş'la ilgili olarak yaptığımız açıklamayı burada tekrarlamakta fayda görüyoruz:...Allah Teâlâ'nın Arş üzerinde istivası, elbette O'nun, herhangi bir insan gibi, bir minder veya bir sedir üzerinde oturuşu ile kıyaslanamaz. Ancak böyle bir kıyasa yol açtığı için de, bazı bidat ehlinin oluşturduğu mezhepler gibi Arş'ı reddetmeye veya onu tevil etmeye de gerek yoktur. Hazreti Peygamber de, Kur'an-ı Kerim'in ayetlerine paralel olarak, kendisinden nakledilen sahih hadislerinde Arş'ı ispat etmiş, fakat hiçbir zaman onun reddi veya tevili cihetine gitmemiştir. Buhârî (*Sahih,* VIII. 176)'nin Ebû Hureyre'den naklettiği uzun bir hadisinde Hazreti Peygamber, Allah'a ve Peygamber'ine iman eden, namaz kılan, oruç tutan ve Allah yolunda mücahede (veya muhaceret) eden kimselerin, cennete gireceklerini haber verdikten sonra, cenneti tasvir etmiş ve onun en üstünde ve en yükseğinde, cennet nehirlerinin fışkırdığı Rahmân'ın Arşı bulunduğunu haber vermiştir. Buhârî (*Sahih,* VIII. 178-179) ve Müslim (*Sahih,* I. 139) tarafından nakledilen başka bir habere göre, Ebû Zerr (ra), *"Güneş, kendine ait bir yer çevresinde akar gider."*(Yâsîn suresi, 38) ayetinin manasını sorduğu zaman, Hazreti Peygamber, bu yerin Arş'ın alt tarafı olduğunu açıklamıştır. Gerek Kur'an ayetlerinde gerekse Hazreti Peygamber'den sahih olarak nakledilen hadislerde Arş'la ilgili olarak gelen haberler çerçevesinde, teşbih ve tecsime gitmeden, nasıl ve nerede olduğu sorusuna yer vermeden Allah'ın Arş üzerinde istiva ettiğine inanmak gerekir. Ancak, Müşebbihe ve Mücessime'den olan mezhep mensuplarının ileri sürdükleri gibi, ayet-i kerimenin sadece zahirî manasına bakarak, Allah Teâlâ'nın belli bir yönde ve belli bir cisim özelliğinde olduğunu iddia etmek, Allah'a karşı ileri sürülmüş bir yalan ve iftiradan başka bir şey olamaz. Bu itibarla bizim yolumuz, selef-i salihten olan imamların yolu olmalıdır. Bu yol, Allah'ın Arş üzerinde istiva ettiğine inanmak, fakat istivanın keyfiyetini sormadan, teşbihe veya iptale gitmeden onu geldiği şekilde kabul etmektir. Çünkü Allah, Şûrâ suresinin 11. ayetinde de ifade edildiği gibi, *"O'nun benzeri hiçbir şey yoktur. O, hakkıyla işitendir; hakkıyla görendir."*. Buhârî'nin şeyhlerinden Nu'aym İbn Hammâd'ın da dediği gibi, kim Allah'ı O'nun yarattığı şeylerden birine benzetirse kafir olur. Keza kim, Allah'ın kendisini kendisiyle vasfettiği sıfatlarından birini inkâr ederse kafir olur. Ne Allah'n kendisini ne de Resulünün Allah'ı vasfetmelerinde teşbih, yani benzetme yoktur. Bu itibarla kim, Allah Teâlâ için, O'un apaçık ayetlerinde ve Resulünün sahih hadislerinde gelen ve Allah'ın şanına layık olan sıfatları ispat ile eksik sıfatlardan O'u tenzih ederse, hidayet yoluna girmiş olur.

İnsanoğlunun Rabbinin Arş üzerinde istiva edişini ve bu istivanın keyfiyetini araştırmaya veya soruşturmaya hiçbir surette yetkisi yoktur; zira araştırma veya soruşturma ile gayb âlemine ait herhangi bir hususta bilgi sahibi olmak mümkün değildir. Ona düşen, Allah Teâlâ'nın Kur'an-ı Kerim'de haber verdiği gayba ait her şeyi tasdik etmek ve ona inanmaktır. Nitekim konu ile ilgili olarak gelen haberlerden öğrendiğimize göre, bir adam, İmam Mâlik İbn Enes'e gelerek (*Rahmân Arş üzerinde istiva etti.*) (Tâ-hâ suresi, 5) ayetini okumuş ve istivanın keyfiyetini sormuştu. Mâlik, başını bir müddet önüne eğmiş, sonra da: "İstiva meçhul, "keyf"

makul değildir; buna inanmak vacip; sual sormak ise, bidattır. Sen, mübtediden başka bir şey değilsin." cevabını vererek, orada bulunanlara adamın dışarı çıkarılmasını emretmiştir.

Bunun gibi, Allah Teâlâ, üzerinde durduğumuz ayet-i kerimesinde, Arş'ının su üzerinde bulunduğunu haber vermiştir. Bizim için istivanın keyfiyeti nasıl meçhul ise, Arş'ın su üzerinde oluşunun keyfiyeti de aynı şekilde meçhuldür ve biz ona da haber verildiği şekilde inanır, iman ederiz. Ancak bu ayet-i kerimenin kesin olarak delalet ettiği bir husus vardır ki, o da, Allah Teâlâ'nın gökleri ve yeri yaratmazdan önce Arş'ı ve suyu yaratmış olmasıdır. Başka bir ifade ile, gökler ve yer yaratılmazdan önce Arş ve su mevcut idi; ancak Arş, bütün canlıların kendisinden yaratıldığı sudan önce yaratılmıştı. Allah Teâlâ, Enbiya suresinin 30. ayetinde, bu konuya ışık tutacak şekilde şöyle buyurmuştur: *"Şu küfredenler bilmezler mi ki, gökler ve yer, (bir zamanlar) bitişik idi de, biz onları ayırdık ve bütün canlı şeyleri sudan yarattık. (Yine de bundan ibret alıp) iman etmezler mi"?* Bu ayet-i kerimeden de anlaşıldığı gibi, gökler ve yer, birbirine bitişik tek bir madde halinde iken, Allah Teâlâ, bu maddeyi bölmüş, bu bölünme neticesinde de gökler ve yer meydana gelmiştir.

Allah Teâlâ, Sad suresinin " *Göğü, yeri ve ikisi arasında bulunan şeyleri boş yere yaratmadık..."* mealindeki 27. ayetinde de açıkça belirttiği gibi, gökleri ve yeri gayesiz yaratmamıştır. Onların yaratılışında, insanlar için maddi ve manevi, sayılamayacak kadar çok ve büyük faydalar vardır. İbrahim suresinin 32-34. ayetinde bu konu ile ilgili olarak şöyle buyurulmuştur: *"Gökleri ve yeri yaratan, gökten su indiren, o su ile, sizin için rızık olmak üzere çeşit çeşit meyveler çıkaran, kendi emriyle denizde yüzmesi için gemileri sizin emrinize veren, nehirleri sizin için kolaylaştıran, yörüngelerinde biteviye hareket eden güneşi ve ayı, gece ile gündüzü, sizin istifadenize sunan, istediğiniz her şeyi size veren, işte O, Allah'tır. Allah'ın nimetlerini saysanız, onları sayamazsınız. Buna rağmen insan, nefsine karşı çok zalim, çok nankördür."*. Her şeyi insan için ve insanın faydalanması için yaratan Allah Teâlâ, insanı da, Zâriyât suresinin *"Ben, cinleri ve insanları, ancak bana ibadet etmeleri için yarattım."* mealindeki 56. ayetinde de buyurduğu gibi, sadece Rabbini tanıyıp bilmesi, yalnız O'na ibadet etmesi ve hiçbir şeyi O'na şirk koşmaması için yaratmıştır. Bu, bir bakıma, göklerin ve yerin, insanlardan hangilerinin daha güzel amel ettiklerini denemek ve güzel amel edenleri dünya ve Ahiret nimetleriyle mükafatlandırıp kötü amel sahiplerini de en şiddetli azap ile cezalandırmak için yaratıldığı manasına gelir ki, böyle bir mana da, aklı başında olan her insanın dünyadaki bu denenme neticesinde hak ettiği akibete kavuşacağı nihai bir günü, yani kıyamet gününü itiraf etmesini gerektirir. İşte bu sebepledir ki Allah Teâlâ, ayet-i kerimesinde Peygamber'ine hitapla "İnsanlara, öldükten sonra yeniden dirileceklerini haber verip bütün delilleri de gözleri önüne sersen, kafir olanlar, buna yine de inanmazlar ve bunun bir sihir olduğunu ileri sürerler." buyurmuştur.

وَلَئِنْ اَخَّرْنَا عَنْهُمُ الْعَذَابَ اِلٰٓى اُمَّةٍ مَّعْدُودَةٍ لَّيَقُولُنَّ مَا يَحْبِسُهٗ ۗ اَلَا يَوْمَ يَأْتِيهِمْ لَيْسَ مَصْرُوفًا عَنْهُمْ
وَحَاقَ بِهِمْ مَّا كَانُوا بِهٖ يَسْتَهْزِءُونَ ﴿٨﴾ وَلَئِنْ اَذَقْنَا الْاِنْسَانَ مِنَّا رَحْمَةً ثُمَّ نَزَعْنَاهَا مِنْهُ ۚ اِنَّهٗ لَيَئُوسٌ كَفُورٌ
﴿٩﴾ وَلَئِنْ اَذَقْنَاهُ نَعْمَاءَ بَعْدَ ضَرَّاءَ مَسَّتْهُ لَيَقُولَنَّ ذَهَبَ السَّيِّئَاتُ عَنِّىْ ۚ اِنَّهٗ لَفَرِحٌ فَخُورٌ ﴿١٠﴾ اِلَّا الَّذِينَ
صَبَرُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ ۗ اُولٰٓئِكَ لَهُمْ مَّغْفِرَةٌ وَّاَجْرٌ كَبِيرٌ ﴿١١﴾

[8] Onlardan belli bir süre azabı geciktirsek, "Onu tutan nedir?" derler. Fakat şunu iyice bilin ki,

onlara azabın geldiği gün, artık onlardan geri çevrilecek değildir. Alaya aldıkları şey, onları çepeçevre kuşatacaktır.

9 İnsana kendimizden bir rahmet tattırıp da sonra onu ondan geri çeksek, şiddetli bir ümitsizliğe düşüp nankör olur.

10 Başına gelmiş bir sıkıntıdan sonra kendisine bir hayır tattırsak, "Kötülükler artık benden gitti." der. O sırada kendisi son derece neşeli ve kibirlidir.

11 Ancak sabredenler ve amel-i salih (iyi iş) işleyenler böyle değildir. İşte bunlar için, mağfiret ve büyük mükafat vardır.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, yarattığı bütün canlı varlıkların rızkını tekeffül ettiğini, dünyada ve Ahiret'te onların sahip olacakları yeri veya mevkii bildiğini ve bütün bunların, onlar daha yaratılmadan önce Levh-i Mahfuz'da yazılı olduğunu haber vererek ilminin genişliğini; gökleri, yeri ve bu ikisi arasında bulunan her şeyi, sırf insanların faydalanmaları ve dolayısıyla onlardan hangilerinin daha iyi ve daha güzel amellerde bulunduklarını denemek için yarattığını ve dolayısıyla kafir olanların öldükten sonra dirilmeyi inkâr edip onun sihirden başka bir şey olmadığını ileri süreceklerini bildirerek kudretinin büyüklüğünü beyan ettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde öldükten sonra dirilmenin sihirden başka bir şey olmadığını ileri sürerek onu inkâr eden ve böylece azabı hakeden kafirlerin üzerinden hakettikleri bu azap, belirli bir süre için kaldırılmış olsa, onların, Peygamber'le alay ederek, hani bizi kendisiyle tehdit ettiğin o azap nerede kaldı? diyeceklerini haber vermiş, sonra da belirli bir süre tehîr edilmiş olsa bile, bu azabın kendilerini bir gün çepeçevre kuşatacağını ve ondan hiçbir surette kaçıp kutulamayacaklarını açıklamıştır. Allah Teâlâ, şunu da açıkça beyan etmiştir ki, kafirlerin küfürlerine ve bu küfürleri yüzünden azabı haketmelerine delalet eden en açık alametin, kendilerine bol nimet verilmesi halinde, kibirlenmeleri ve son derece neşeli bir tavır takınmaları, bu nimetin ellerinden alınıp sıkıntıya düşürülmeleri halinde de, yeise kapılıp Allah'ın rahmetinden ümitlerini kesmeleridir. Oysa müminler, asla böyle değillerdir. Onlara bir kötülük isabet etse, Allah'ın rahmetinden ümitlerini kesmeksizin sabrederler; kendilerine ihsan edilen nimetten dolayı da, Rablerine şükrederler. İşte bu manada Allah Teâlâ buyurmuştur ki:

8 Onlardan belli bir süre azabı geciktirsek, "Onu tutan nedir?" derler. Fakat şunu iyice bilin ki, onlara azabın geldiği gün, artık onlardan geri çevrilecek değildir. Alaya aldıkları şey, onları çepeçevre kuşatacaktır.

9 İnsana kendimizden bir rahmet taddırıp da sonra onu ondan geri çeksek, şiddetli bir ümitsizliğe düşüp nankör olur.

10 Başına gelmiş bir sıkıntıdan sonra kendisine bir hayır taddırsak, "Kötülükler artık benden gitti." der. O sırada kendisi son derece neşeli ve kibirlidir.

11 Ancak sabredenler ve amel-i salih (iyi iş) işleyenler böyle değildir. İşte bunlar için, mağfiret ve büyük mükafat vardır.

8 Filhakika, Peygamber (sas.), herhangi bir zaman içinde şiddetli bir azabı haber vererek kafirleri, yahut müşrikleri bu azap ile tehdit ettikten sonra, cari olan sünnetimiz ve Ra'd suresinde yer alan *"...Her sürenin (yazıldığı) bir kitap vardır."* mealindeki 38. ayet gereğince, bu azabı o sürenin sonuna kadar üzerlerinden kaldıracak olsak, o kafirler, Peygamber'imizi yalanlamış olmak için "Bu azabın üzerimize gelmesini geciktiren şey nedir?" diyerek alay etmeye başlarlar.

Allah Teâlâ, kafirlerin alaylı bir ifade ile Hazreti

Peygamber'i yalanlamalarına ve üzerlerine gelecek olan azabı inkâr etmelerine cevap olarak şöyle buyurmuştur: Sizin alay ederek geleceğine hiçbir zaman inanmadığınız bu azap, Allah'ın tayin ettiği vakit gelince, üzerinize mutlaka inecek ve sizi çepeçevre kuşatacaktır. Hiçbir güç, o azabın üzerinize inmesini engelleyemeyecek ve siz, onu alaya almanın cezasını mutlaka göreceksiniz. Nitekim Tûr suresinin 7-8. ayetlerinde de bu husus açık bir şekilde ifade edilmiş ve şöyle denilmiştir: *"...Rabbinin azabı mutlaka vukubulacak ve onu defeyleyecek hiçbir şey bulunmayacaktır."*.

9 Kötü sıfatları bulunan birtakım kimseler de vardır ki Allah bunlara, sağlık sıhhat, mal mülk, evlat, emniyet ve güven gibi hoşlanacakları bazı ihsanlarda bulunup da sonradan ölüm, hastalık, fakirlik ve korku vererek bu iyi hallerini geri çekecek olsa, bunlar, Allah'ın rahmetinden ümitlerini kesip büyük bir küfürle geçmişte gördükleri iyi hallerini hiç görmemiş gibi inkâra kalkışırlar. Onları bu derece ümitsizliğe düşüren ve isyana sevkeden en büyük amil, ellerindeki nimete şükretmenin ve başlarına gelen musibete sabretmenin değerini bilmemeleri ve her ikisinden de uzak kalmalarıdır.

10 Eğer Allah, bunlardan hasta olana şifa vererek sağlığa, fakir olana mal mülk vererek zenginliğe, sıkıntısı olana rahatlık vererek selamete kavuşturacak olsa, büyük bir neşe ve gurur içinde "Başıma gelen musibetler artık benden uzaklaşıp gitti; hepsinden de kurtuldum. Bundan sonra bu kötülükler bana bir daha gelecek değil." diyerek büyük bir güven duygusuna kapılırlar ve bu zaferin, sadece kendilerinden kaynaklandığı inancı içinde büyüklenirler ve herkese yüksekten bakarlar. Bunlar, başlarına gelen musibetten kendilerini kurtarıp selamete çıkaranın Allah olduğunu akıllarına bile getirmezler ve dolayısıyla O'na yine şükretmezler. İşte yukarıdan beri sayılan bu sıfatların, yahut bunlardan herhangi birinin, bir mümine yaraşır sıfatlardan olması elbette mümkün değildir.

11 Ancak, hastalık, fakirlik, ölüm gibi, bir insanın başına gelmesi mukadder olan çeşitli afet veya sıkıntılardan birine yahut birkaçına maruz kalıp da sabretmesini bilen ve daima iyi ameller işleyen mümin insanlar, daha önce zikredilen ve inançsız olduklarında şüphe bulunmayan kimselerden çok farklıdırlar. Bunlar, başlarına gelen her musibetin Allah'tan olduğuna inandıkları gibi, dilediği takdirde bu musibeti üzerlerinden kaldıracak olanın da yalnız O olduğuna inanırlar ve yalnız O'na sığınıp O'nun yardımını beklerler; hiçbir zaman da O'nun rahmetinden ümitlerini kesmezler. Nitekim Yûsuf suresinin 87. ayetinde de açıklandığı gibi, Yakup (as), oğullarına, Yusuf ile kardeşini araştırmalarını tavsiye ederken *"Ey oğullarım! Gidin ve Yusuf ile kardeşini araştırın; Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin; zira Allah'ın rahmetinden, kafir olanlardan başkası ümit kesmez."* demişti. İşte, müminlerin, başlarına gelen herhangi bir sıkıntı karşısında Rablerinden ümit kesmeksizin bekleyişleri, o musibete sabretmekten başka bir manaya gelmez. Asr suresinde de açıklandığı gibi, *"...İnsan, muhakkak ki hüsran içindedir. Ancak iman edenler, salih amel işleyenler, biribirlerine hakkı tavsiye edenler ve biribirlerine sabrı tavsiye edenler böyle değildir."*.

Müslim (*Sahih*, IV. 2295) tarafından nakledilen bir hadisinde de Hazreti Peygamber, müminin bu üstün vasfını, hayret edilecek bir özellik olarak zikretmiş ve şöyle buyurmuştur: "Müminin işine hayret ederim; çünkü onun her işi hayırdır. Bu hal, müminden başka hiç kimsede böyle değildir: Eğer mümine sevinç verici bir şey isabet ederse, ona şükreder. Bu da kendi lehine bir hayır olur. Eğer ona zarar ve ziyan verecek bir hal isabet ederse, buna da sabreder. Bu da onun lehine bir hayır olur.".

İşte en büyük kurtuluş da, hem sabretmesini hem de Allah'a şükretmesini bilen böyle kimseler içindir ve bunlara, Rablerinden geniş mağfiret ve büyük mükafat vardır.

فَلَعَلَّكَ تَارِكٌ بَعْضَ مَا يُوحَىٰ إِلَيْكَ وَضَائِقٌ بِهِ صَدْرُكَ أَنْ يَقُولُوا لَوْلَا أُنْزِلَ عَلَيْهِ كَنْزٌ أَوْ جَاءَ مَعَهُ مَلَكٌ ۚ إِنَّمَا أَنْتَ نَذِيرٌ ۚ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ ﴿١٢﴾ أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ ۖ قُلْ فَأْتُوا بِعَشْرِ سُوَرٍ مِثْلِهِ مُفْتَرَيَاتٍ وَادْعُوا مَنِ اسْتَطَعْتُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٣﴾ فَإِلَّمْ يَسْتَجِيبُوا لَكُمْ فَاعْلَمُوا أَنَّمَا أُنْزِلَ بِعِلْمِ اللَّهِ وَأَنْ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ۖ فَهَلْ أَنْتُمْ مُسْلِمُونَ ﴿١٤﴾

[12] (Ey Muhammed! Müşriklerin) "Ona bir hazine indiremez miydi?", yahut "Onunla birlikte bir melek gelemez miydi?" demeleri dolayısıyla sen, sana vahyolunanın bazısını terk mi edeceksin ve onu onlara tebliğ etmekten göğsün mü daralacak? Oysa sen, sadece bir uyarıcısın. Her şeye vekil olan ise, sadece Allah'tır.

[13] Yoksa Kur'an'ı "Peygamber uydurdu" mu diyorlar? Onlara de ki: "O halde, eğer iddianızda samimi iseniz, uydurma olarak, siz de onun (sureleri) gibi on sure getirin ve gücünüzün yettiği Allah'tan başka kimseleri de yardıma çağırın.".

[14] Eğer (bu çağrıya) onlar da cevap veremezlerse, bilin ki, Kur'an, Allah'ın ilmiyle indirilmiştir ve O'ndan başka İlah yoktur. (Bu apaçık delil karşısında) artık siz Müslüman mısınız?

Allah Teâlâ surenin baştaraflarında, müşriklerin hem Hazreti Peygamber hem de ona inzal olunan Kur'an-ı Kerim hakkındaki inançsız ve istihzaya varan tavırlarına işaret etmiş ve 5. ayetinde, müşriklerin Peygamber'den gizlenmek ve okuduğu Kur'an ayetlerini duymamak için nasıl göğüslerini karınlarına birleştirecek şekilde eğdiklerini, yahut sırtlarını döndüklerini haber vermiş, 7. ayetinde de, Hazreti Peygamber'in, öldükten sonra yeniden dirileceklerini haber vermesi halinde nasıl onu yalanlayıp bu söylediklerinin apaçık bir sihir olduğu iddiasında bulunduklarını açıklamıştı. Kur'an-ı Kerim'in başka surelerinde de müşriklerin Hazreti Peygamber hakkındaki bu çeşit inançsızlıklarına delalet eden buna benzer sözlerine yer verilmiş ve bu gibi sözler karşısında, üzülmemesi ve kalbinin daralmaması için birtakım tavsiyelerde bulunulmuş ve Hazreti Peygamber teselli edilmiştir. İşte, yukarıdaki ayetlerinde Allah Teâlâ, müşriklerin Hazreti Peygamber ve Kur'an-ı Kerim karşısında takındıkları bu inançsız tavra tekrar işaret etmiş ve hem Peygamber'ini teselli etmek, hem de müşrik iddialarının hiçbir esasa ve hiçbir delile istinat etmediğini göstermek için, onları inkâr ettikleri Kur'an sureleri gibi sureler getirmeye davet etmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[12] (Ey Muhammed! Müşriklerin) "Ona bir hazine indiremez miydi?", yahut "Onunla birlikte bir melek gelemez miydi?" demeleri dolayısıyla sen, sana vahyolunanın bazısını terk mi edeceksin ve onu onlara tebliğ etmekten göğsün mü daralacak? Oysa sen, sadece bir uyarıcısın. Her şeye vekil olan ise, sadece Allah'tır.

[13] Yoksa Kur'an'ı "Peygamber uydurdu" mu diyorlar? Onlara de ki: "O halde, eğer iddianızda samimi iseniz, uydurma olarak, siz de onun (sureleri) gibi on sure getirin ve gücünüzün yettiği Allah'tan başka kimseleri de yardıma çağırın.".

[14] Eğer (bu çağrıya) onlar da cevap veremezlerse, bilin ki, Kur'an, Allah'ın ilmiyle indi-

rilmiştir ve O'ndan başka İlah yoktur. (Bu apaçık delil karşısında) artık siz Müslüman mısınız?

12 Müşrikler, Hazreti Peygamber'i yalanlamak ve ona indirilen Kur'an-ı Kerim'in de onun tarafından uydurulmuş bir kitap olduğunu ispat edebilmek için, karşısına, onu aciz bırakacak birtakım tekliflerle çıkmayı âdet edinmişlerdi. Biraz önce de işaret ettiğimiz gibi, onların bu çeşit tekliflerini, Kur'an-ı Kerim'in başka surelerinde de görmek mümkündür. Mesela Furkân suresinin 7-8. ayetlerinde şöyle denilmiştir: *"Müşrikler demişlerdir ki: "Şu da ne biçim Peygamber? Yemek yiyor, pazar yerlerinde dolaşıyor..Ona bir melek indirilseydi de onunla beraber bir uyarıcı olsaydı ya. Yahut kendisine bir hazine verilseydi; yahut bir bahçesi olsaydı da oradan yeseydi olmaz mıydı"? Zalimler yine demişlerdir ki: "Siz büyülenmiş bir adamdan başkasının peşinden gitmiyorsunuz.".* Üzerinde durduğumuz ayet-i kerimenin nüzul sebebi olarak, İbn Abbas'tan nakledilen bir haberde, müşriklerin Hazreti Peygamber'e buna benzer bir teklifle geldikleri, bunun üzerine Allah Teâlâ'nın, Peygamber'ine mezkur ayeti indirdiği açıklanmıştır. İbn Abbas (ra) bu haberinde şöyle demiştir: "Mekke'nin ileri gelenleri demişlerdir ki: Ey Muhammed! Eğer sen bir Peygamber isen, Mekke'nin şu dağlarını bizim için altın yap. Başkaları da şöyle demişlerdir: Bize, senin Peygamberliğine şahitlik edecek melekler getir. Onların bu tekliflerine karşı Allah'ın Resulü (sas.): Ben buna muktedir değilim, cevabını vermiş, bundan sonra da bu ayet nazil olmuştur.

Allah Teâlâ, müşriklerin Hazreti Peygamber'e gelerek onun hiçbir surette gerçekleştiremeyeceği bu çeşit isteklerde bulunmalarının onu ne derece rahatsız ettiğini ve nasıl bunalttığını elbette biliyordu. Bu sebeple, ne zaman onlardan buna benzer istekler gelse, Rabbi, sevgili Peygamber'ini teselli ediyor ve onu sakinleştirecek tavsiyelerde bulunuyordu. Mesela Hıcr suresinin 94-99. ayetlerinde Peygamber'ine hitap ederek şöyle buyurmuştur: *"(Ey Muhammed!) Emrolunduğun şeyi açıkça söyle ve müşriklerden uzak dur. Biz, alay edenlere karşı mutlaka sana yeteriz. Allah ile birlikte başkasını İlah edinenler, bunun akibetini elbette anlayacaklardır. Çok iyi biliyoruz ki, onların söylediklerinden göğsün sıkılıyor. Bu sebeple sen, Rabbini hamd ile tesbih et. Ve sana ölüm gelinceye kadar Rabbine ibadet et.".*

Ayet-i kerimede de açıklandığı gibi, müşriklerin *"Peygambere bir hazine indirilemez miydi? yahut onunla birlikte bir melek gelemez miydi?"* demeleri sebebiyle Allah Teâlâ, Peygamber'ini yine teselli ederken ona görevini hatırlatmış ve müşriklerden gelen bu çeşit sözlerden dolayı sıkıntıya düşüp tebliğ görevini ihmal etmemesini istemiştir. Zira bu gibi sözler karşısında, ya onları umursamayıp sıkıntıya düşme pahasına da olsa, gelen vahiyleri tebliğ etmek gerekir ki bu, bir Peygamberlik görevidir; yahutta bu çeşit sözlere muhatap olmamak ve sıkıntıya düşmemek için tebliğ görevini terketmek gerekir; bu ise, Allah tarafından verilen Peygamberlik görevini terketmek manasına gelir ki, hiçbir Peygamber'in aklına bile getirmeyeceği kötü bir davranıştır. İşte bu sebepledir ki Allah Teâlâ, Mâide suresinin 67. ayetinde Peygamber'ine hitapla şöyle buyurmuştur: *"Ey Peygamber! Rabbinden sana indirilen (ayetler)i tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan, Rabbinin Peygamberliğini tebliğ etmemiş olursun. Allah seni insanlardan korur. Allah, şüphesiz, kafir kavme hidayet etmez.".* Hazreti Peygamber'in de, müşrikler yüzünden göğsü ne derece daralırsa daralsın, veya ne derece sıkıntıya düşerse düşsün, Rabbinin kendisine verdiği görevi terketmeyeceği ve göğüs darlığını veya sıkıntıyı ihanete tercih edeceği bilinen hususlardandır. Bu sebepledir ki o, sıkıntısı ne derece büyük olursa olsun, bir uyarıcı olarak görevini yapacak, sonra da Allah'a tevekkül edecektir. Çünkü insanların hallerini en iyi bilen ve onları hallerine göre cezalandıracak olan O'dur.

13 Allah Teâlâ, müşriklerin Hazreti Peygamber hakkındaki inançsızlıklarını, birtakım sözleri-

ni zikrederek açıkladıktan sonra, onların Kur'an hakkındaki inançsızlıklarına da işaret etmiş ve Kur'anın Peygamber tarafından uydurulduğu yolundaki iddialarına yer vererek, bu iddialarını da kesinlikle reddetmiştir.

Filhakika müşrikler, Kur'an-ı Kerim'in Peygamber tarafından uydurulduğunu, başkalarının da bu işte ona yardımcı olduklarını ileri sürmüşlerdir. Allah Teâlâ, Furkân suresinin 4-5. ayetlerinde bu hususu da açıklamış ve şöyle buyurmuştur: *"Küfredenler "Bu Kur'an, Muhammed'in uydurduğu yalandan başka bir şey değildir. Bu yalanda, ona başka kimseler de yardım ettiler." demişler ve böylece en büyük haksızlık ve yalan ile ortaya çıkmışlardır. Ve yine demişlerdir ki: "Kur'an, başkasına yazdırıp (ezberlemesi için) sabah akşam kendisine okunan evvelkilerin masallarıdır.".* Allah Teâlâ, müşriklerin bu iddialarını, takip eden ayetinde cevaplandırmış ve Peygamber'ine hitapla şöyle buyurmuştur: *"(Ey Muhammed! Onlara) de ki: "Onu, göklerdeki ve yerdeki bütün esrarı bilen Allah indirmiştir. O, aynı zamanda, çok bağışlayıcı, çok merhametlidir.".*

Allah Teâlâ, Kur'an'ın Peygamber tarafından uydurulduğu iddiasında bulunan müşriklere karşı bu ayetinde, onları, Kur'an sureleri gibi sureler getirmeye davet ederek onları iddialarında çaresiz kılacak en önemli delillerden birini ortaya koymuştur. Bu delil çerçevesinde onlara şöyle denilmiştir: Kur'an, madem ki sizin iddianıza göre, sizin gibi bir beşer olan Muhammed tarafından uydurulmuş bir kitaptır; o halde bir beşer olarak o kitabın, yahut o kitaptan bazı surelerin bir benzerini siz de uydurup getirin. Eğer bunu Muhammed yaptı ise, sizin de aynısını yapmanıza hiçbir engel yoktur. Hatta bunu yaparken, en çok güvendiğiniz kimseleri de bu işte yardıma çağırın.

Kur'an-ı Kerim'den birkaç surenin benzerini getirmeleri için kafirlere meydan okunarak onların aczlerini önlerine sermek maksadıyla bir çeşit müsabakaya davet olunmalarına *tehaddi* denilmiştir. Allah Teâlâ, Kur'an-ı Kerim'in Peygamber tarafından uydurulduğunu iddia eden müşriklere, bu ayetinde meydan okumuş ve "Onu Muhammed uydurdu diyorsunuz; eğer sözünüzde samimi iseniz, haydi siz de onun gibisini uydurun da görelim." demiştir. Kur'an-ı Kerim'de buna benzer başka tehaddi ayetleri de vardır. Bunların ilki, Mekke'de nazil olan İsra suresinin 88. ayetidir ve bu ayetinde Allah Teâlâ, insanların ve cinlerin, Kur'an'ın bir benzerini meydana getirmek için biraraya gelseler bile, onun benzerini meyadana getiremeyeceklerini zikretmiştir. Bu ayetinde şöyle buyurmuştur: *"(Ey Muhammed!) De ki: İnsanlar ve cinler, bu Kur'an'ın bir benzerini getirmek üzere biraraya gelseler, biribirlerine de yardım etseler, onun bir benzerini yine getiremezler.".*

Mekke'de nazil olan ikinci tehaddi ayeti, Yunus suresinin 38. ayetidir. Bu ayetinde Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Yoksa onu (Muhammed'in) uydurduğunu mu söylüyorlar? (Ey Muhammed! Onlara) de ki: Eğer sözünüzde doğru iseniz, Allah'tan başka, gücünüzün yettiği kimseleri (yardıma) çağırın da, Kur'an suresi gibi bir sure getirin.".*

Mekke'de nazil olan üçüncü tehaddi ayeti, halen üzerinde durduğumuz Hûd suresinin 13. ayetidir: *"Yoksa Kur'an'ı "Peygamber uydurdu." mu diyorlar? Onlara de ki: O halde, eğer iddianızda samimi iseniz, uydurma olarak, siz de onun (sureleri) gibi on sure getirin ve gücünüzün yettiği Allah'tan başka kimseleri de yardıma çağırın.".*

Bir tehaddi ayeti de Medine'de nazil olmuştur. Ancak bilindiği gibi Medine dönemi, Müslümanların müşriklerden çok Medine'de yaşayan Yahudilerle temas halinde oldukları bir dönemdir. Ne var ki Yahudiler de kitap ehlinden olmalarına rağmen, İslam'a, Müslümanlara ve özellikle Hazreti Peygamber'e karşı, tıpkı müşrikler gibi düşmanlık duyguları besleyen ve bu duygularla Hazreti Peygamber'i zehirleyip öldürmeye bile teşebbüs eden bir kavimdi. Kendilerine bir Peygamber gönderilmiş ve bu Peygamber'e de bir kitap

verilmiş olmasına rağmen, Muhammed (sas.)'in bir Peygamber olarak gelmesini ve ona da bir kitap indirilmiş olmasını bir türlü hazmedememişlerdi. İçlerinde taşıdıkları en büyük gaye, Müslümanları İslam'dan uzaklaştırmak ve İslam'ı da ortadan kaldırmaktı. Bu sebepledir ki Allah Teâlâ, Âl-i İmran suresinin 72. ayetinde, onların bu gayelerini şöyle açıklamıştı: *"Kitap ehlinden bir grup demektedir ki: İman edenlere indirilen (Kur'an)'a günün evvelinde iman, sonunda da onu inkâr edin ki, Müslümanlar da belki (dinlerinden) dönerler."*. İşte Yahudilerin Kur'an hakkındaki bu inançsızlıkları sebebiyle, Medine döneminde, Allah Teâlâ, Bakara suresinin 23-24. ayetlerini indirmiş ve bu ayetlerinde, Kur'an hakkında şüpheli duygular taşıyan, yahut inançsızlıklarını açıkça ifade eden kitap ehline karşı meydan okuyarak onları, şüphe ettikleri, yahut inanmadıkları Kur'an'dan bir sure getirmeye davet etmiş, bunu yapamadıkları takdirde de onları, yakıtı insanlar ve taşlar olan cehennem ateşi ile tehdit etmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Eğer kulumuz (Muhammed)'e indirdiğimiz (Kur'an)'dan şüphe içindeyseniz, haydi onun (surelerinden birisi) gibi bir sure getirin. (Bunun için) Allah'tan başka şahitlerinizi de (yardıma) çağırın; eğer sözünüzde doğru kimseler iseniz... Eğer (bunu) yapamazsanız - ki asla yapamayacaksınız - o halde kafirler için hazırlanmış, yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten sakının."*.

Kur'an-ı Kerim'in, benzerini getirmekten insanları aciz bırakan pek çok özelliği vardır. Bu özelliklerin başında, onun fesahat ve belağati gelir. Bu özellikle birlikte verilen gayba ait haberler, geçmiş Peygamberler'in kavimleriyle olan kıssaları ve teşrii ahkâm, onun belli başlı icaz yönlerini teşkil eder.

14 Allah Teâlâ, yukarıdaki ayetinde, Kur'an-ı Kerim'in Peygamber tarafından uydurulduğunu ileri süren müşriklere, onlara meydan okuyarak Kur'an karşısındaki aczlerini ve hem de bu iddialarında ne derece yanıldıklarını göstermek için Peygamber'ine hitapla, madem ki onun bir beşer kelamı olduğunu iddia ediyorlar, o halde siz de bir beşer olarak, fesahat ve belağatta, gayba ait verdiği haberlerde, ahkâm teşriinde ve sair hususlarda onun surelerine denk, fakat uydurmaca olarak on sure getirin. Bu işi yaparken, güvendiğiniz bütün ins ve cinni, Allah'tan başka İlah edinip ibadet ettiğiniz bütün İlahlarınızı da yardıma çağırın, demesini emrettikten sonra, bu ayetinde, onların bu işi yapamamaları halinde, Kur'an-ı Kerim'in bir beşer kelamı değil; fakat Allah kelamı olduğu ve yalnız O'nun tarafından indirildiği gerçeğinin anlaşılacağını beyan etmiş ve bunu Kur'an-ı Kerim'i inkâr edenlere karşı en açık ve kesin bir delil olarak ortaya koymuştur. Filhakika Kur'an hakkında kim içinde bir şüphe besliyor veya onun Allah tarafından indirilmiş vahiy mahsulü bir kitap olduğuna inanmıyorsa, bu şüphesini veya inançsızlığını, en azından kendi nefsi için teyit etmeli ve şüphesinin yahut inançsızlığının delillerini ortaya koyarak haklılığını ispat etmelidir. Bunun en güzel yolu da, Allah kelamı olmadığına inandığı Kur'an'ın fesahat ve belağatta, ahkâm teşriinde ve gayptan verdiği haberlerde, sahip olduğu bütün özellikleri taşıyan surelerine denk on sure getirmektir. Bunu yapabilirse, Kur'an hakkındaki iddiasını ispat etmiş ve onun bir Allah kelamı olmadığını ortaya koymuş olur. Fakat bunu yapamazsa, yanlış hükmünden vazgeçmeli ve onun gerçekten Allah kelamı olduğunu itiraf etmeli, sonra da ona inanmalı, iman etmelidir. İşte o zaman bu itiraf, onu, aynı zamanda Allah'ın varlığı ve birliği inancına ulaştıracağı gibi, O'ndan başka İlah olmadığını da anlamasını sağlayacaktır ki bu da, hiç şüphesiz, onun İslam'a yönelmesinden ve Müslüman olmasından başka bir manaya gelmez.

O halde, kalplerinde İslam'a ve Kur'an'a karşı bu şüpheyi taşıyanlara seslenmek ve aynı çağrıyı onlara da yapmak gerekir: Ey insanlar! Şüphe ve inançsızlığın sizi içine düşürdüğü kaostan kurtulmak ve dosdoğru yola süluk ederek kalbi-

nizi huzura kavuşturmak istemez misiniz? Eğer gerçekten böyle bir isteği içinizde taşıyorsanız, Allah'ın davetine icabet edin ve Peygamber tarafından uydurulduğunu düşündüğünüz Kur'an-ı Kerim'den, onun özelliklerini taşıyan on sure yazıp getirin. Eğer siz bunu yapamazsanız, güvendiğiniz fasih ve beliğ yazıp konuşan adamlarınızı da yardıma çağırın. Eğer yine de acizlik gösterirseniz, on sure getirmekten vazgeçin ve Allah'ın, Yunus suresinde *"...Eğer sözünüzde doğru iseniz, Allah'tan başka gücünüzün yettiği kimseleri (yardıma) çağırın da, Kur'an suresi gibi bir sure getirin."* mealindeki 38. ayetinde yer alan davetine icabet ederek sadece bir sure getirin. Eğer yine de bunu yapamazsanız, o zaman yanlış zanna dayanan iddialarınızı terkederek Kur'an-ı Kerim'in bir beşer kelamı olamayacağını ve onun Allah tarafından Peygamber'ine indirilmiş bir kitap olduğunu kabul ve itiraf edin. İşte bu itiraf, sizi Allah ve Peygamber inancına ulaştıracak ve kalbinizi İslam'ın nurlu ışıklarıyla dolduracaktır. Haydi, neden duruyorsunuz?!..

مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا نُوَفِّ اِلَيْهِمْ اَعْمَالَهُمْ فِيهَا وَهُمْ فِيهَا لَا يُبْخَسُونَ ﴿١٥﴾ اُولٰٓئِكَ
الَّذِينَ لَيْسَ لَهُمْ فِي الْاٰخِرَةِ اِلَّا النَّارُ وَحَبِطَ مَا صَنَعُوا فِيهَا وَبَاطِلٌ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٦﴾

[15] Her kim dünya hayatını ve süsünü isterse, orada amellerine karşılık tastamam veririz. Onlar bu hususta hiç eksikliğe uğratılmazlar.

[16] Fakat işte bunlar, Ahiret'te ateşten başka hiçbir şeyleri olmayan kimselerdir. Dünyada her ne yapmışlarsa fasit olmuş, işledikleri ameller de boşa gitmiştir.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, Kur'an-ı Kerim'in Peygamber tarafından uydurulduğunu iddia eden müşrikleri, iddialarını ispat edebilmeleri için, Allah'tan başka güçlerinin yettiği herkesin yardımını da alarak Kur'an sureleri gibi on sure uydurup getirmeye davetle, bunu yapamadıkları takdirde, Kur'an'ın bir beşer kelamı değil; fakat Allah kelamı olduğunu ve O'nun ilmiyle indirildiğini kabul etmeleri gerektiğini beyan ettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde müşrikleri, mahza küfür olan bu çeşit iddialara sevkeden başlıca amilin, kendilerine Ahiretlerini unutturan mal ve mevki hırsı ile, dünyaya karşı duydukları aşırı derecedeki bağlılık olduğunu açıklamış, sonra da bunların dünyada istedikleri her şeyin kendilerine verilmiş olsa bile Ahiret'te, cehennem ateşinden ve azaptan başka hiçbir şeye sahip olamayacaklarını haber vermiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[15] Her kim dünya hayatını ve süsünü isterse, orada amellerine karşılık tastamam veririz. Onlar bu hususta hiç eksikliğe uğratılmazlar.

[16] Fakat işte bunlar, Ahiret'te ateşten başka hiçbir şeyleri olmayan kimselerdir. Dünyada her ne yapmışlarsa fasit olmuş, işledikleri ameller de boşa gitmiştir.

15 Bütün amellerini ve bütün gayretlerini, mal mülk, ev bark, şan şöhret ve mevki gibi, sadece dünya nimetleri edinmeye hasrederek Ahiretlerini unutan ve dolayısıyla Ahiret saadetinden çok dünya saadetini isteyen kimselere, Allah, bu amellerinin karşılığını hiç eksiltmeden tam olarak verir ve dünyada istedikleri bu saadete onları kavuşturur; çünkü dünya nimetlerine kavuşmanın yolu, çalışmak ve Allah'ın takdir ettiği ölçüde bu çalışmanın karşılığını kazanmaktır. Kısaca

ifade etmek gerekirse, dünyadaki amelin semeresi, kesb ve takdir-i ilahîye, Ahiret mükafatı ise, Allah'ın iradesine, fazl ve ihsanına bağlıdır.

16 Bütün tasaları, kaygı ve endişeleri dünya olan kimselerin, Ahiret'te, dünyadaki amellerinin karşılığı olmak üzere cehennem ateşinden başka bir şey değildir; çünkü onlar, dünyadaki iyi amellerinin karşılığını, yine dünyada hiç eksiksiz almışlar, geride Ahiret'e taalluk eden kötü amellerinin karşılığından başka bir şey kalmamıştır. Oysa müminlerin durumu bundan çok farklıdır. Onlar, dünyadaki iyi amellerinin karşılığını yine dünyada gördükleri gibi, Allah'ın rızasını kazanmak için işledikleri bu amellerin sevabını da, Ahiret'te Allah'ın lütuf ve ihsanı ile görürler.

Allah Teâlâ'nın buna benzer açıklamalarını, Kur'an-ı Kerim'in başka surelerinde de görmek mümkündür. Mesela İsra suresinin 18-21. ayetlerinde şöyle denilmiştir: *"Kim çabucak gelip geçen dünyayı isterse, biz de orada ona dilediğimiz şeyi dilediğimiz kimse için vermekte acele ederiz; sonra da ona cehennemi hazırlarız. Yerilmiş ve kovulmuş olarak oraya girer. Her kim de mümin olarak Ahiret'i ister ve çalışmasını oraya uygun bir şekilde yaparsa, işte böylelerinin çalışmaları (Allah katında) mükafatlandırılmaya değer bulunur. (Fakat ister mümin olsun, ister kafir olsun, dünyada) hem onlara, hem onlara, hepsine de Rabbinin bir kısım nimetlerini uşaştırırız. Zaten Rabbinin ihsanı hiç kimseye menedilmiş değildir. Nitekim bak, (mümin olsun kafir olsun, rızık yönünden) bazısını bazısından nasıl üstün kılmışızdır. Oysa Ahiret'te daha büyük dereceler ve daha büyük üstünlükler vardır."*. Allah Teâlâ, Şûrâ suresinin 20. ayetinde de şöyle buyurmuştur: *"Kim Ahiret sevapını isterse, onun sevabını arttırırız. Kim de dünya lezzetlerini isterse, ona da ondan veririz. Onun artık Ahiret'ten hiçbir nasibi yoktur."*.

Buhârî (*Sahih*, I. 20) ve Müslim (*Sahih*, III. 1515) tarafından nakledilen meşhur bir hadisinde Hazreti Peygamber de şöyle buyurmuştur: "Ameller niyetlere göre hesap edilir ve her kişi için yalnız niyet ettiği şey vardır. Kimin hicreti Allah'a ve Resulüne müteveccih ise, hicreti Allah'a ve Resulünedir. Fakat kimin hicreti kavuşmak istediği bir dünya nimetine veya evlenmek istediği bir kadına müteveccih ise, onun hicreti de hicret ettiği şeyedir.".

Bu hadis-i şeriften de anlaşıldığı gibi, insana sevap kazandıran amel, Allah'ın rızasını kazanmak için yapılan ameldir. Başka bir ifade ile, insan, bir ameli işlerken Allah'ın rızasını kazanmaya niyet ederse, o amelin hem semeresini hem de sevapını kazanır. Semere dünya ile ilgili olduğu ve onu dünyada kazandığı halde, sevabı Ahiret'e intikal eder ve onun karşılığına da Ahiret'te kavuşur.

Bunun gibi, insana sevap kazandıran amel, Allah'ın rızasını kazanmak için sağ elin bir fakire sadaka vermesidir. Fakat niyeti, fakire sadaka verdiği zaman Allah'ın niyetini kazanmak değil de, çevresini aldatmak ve kendisini fakir babası gibi bir sıfatla tanıtmak olan kimsenin kazancı, sağ elin fakire sadaka vermesinden hasıl olan sevap değil, fakat kalbinde gizlediği fesat niyeti sebebiyle ikaptır. Bu kimse, fasit niyetle verdiği sadakanın karşılığı olarak dünyada fakir babası olmak gibi hoşlanacağı bazı sıfatlar ve bazı menfaatlar kazanmış olsa bile, Ahiret'te, dünyadaki fasit niyetle işlediği bu amelin kendisine kazandırdığı ikabı da mutlaka görür.

Bunun gibi, camide safları yararak veya cemaatin omuzları üzerinden ayak atarak ön safta mekan tutan kimsenin niyetinde, şeref alameti olan alnını yerlere sürerek ubudiyyetini Halıkına arzetmekten ziyade, fiilini cemaata göstermek ve gerçekte öyle olmadığı halde kendisini onlara mütteki bir mümin olarak tanıtmak arzusu hâkim olursa, o kimsenin kazancı, kendisini ön saflara taşıyan, yahut rüku ve secdeye vardıran uzuvları yönünden değil, onu bu fiilleri işlemeye sevkeden niyeti yönünden olacaktır. Bu, şu demektir ki, insanın camiye girmekle veya ön saflarda namaz kılmakla izhar ettiği fiil, onun Allah'a ubudiyyetini arzetmek yönünden değil, -çünkü o, Allah'a ubudiyyetini arzetmek için namaz kılmamıştır- fakat namaz

kılarken kalbinde taşıdığı niyet yönünden değerlendirilecektir. Buna göre o insan, amelinin karşılığını dünyada görmüş ve kendisini cemaate istediği gibi tanıtmış olsa bile, münafıklıktan başka bir şeyle tavsif olunamayacak bu amelinden dolayı Ahiret'e intikal eden hiçbir sevapı bulunmayacak, fakat Ahiret'te münafıklığının cezasını cekmekten de kurtulamayacaktır. Dolayısıyla, ayet-i kerimede de açıkça ifade edildiği gibi, böyle kimselerin dünyada yapmış oldukları işler, ne kadar güzel görünürse görünsün, hepsi de fasit veya batıl olmuş, işledikleri ameller de boşa gitmiştir.

اَفَمَنْ كَانَ عَلٰى بَيِّنَةٍ مِّنْ رَّبِّهٖ وَيَتْلُوْهُ شَاهِدٌ مِّنْهُ وَمِنْ قَبْلِهٖ كِتٰبُ مُوْسٰٓى اِمَامًا وَّرَحْمَةً ۭ اُولٰۗىِٕكَ يُؤْمِنُوْنَ بِهٖ ۭ وَمَنْ يَّكْفُرْ بِهٖ مِنَ الْاَحْزَابِ فَالنَّارُ مَوْعِدُهٗ ۚ فَلَا تَكُ فِيْ مِرْيَةٍ مِّنْهُ ۣ اِنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَّبِّكَ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يُؤْمِنُوْنَ ﴿١٧﴾

[17] Böyleleri, Rabbinden gelen ve şahitin takip ettiği ve önünde de bir rehber ve bir rahmet olmak üzere Musa'nın kitabının bulunduğu apaçık bir delil üzerinde olan kimse gibi midir? İşte bunlar Kur'an'a inanırlar. Topluluklardan hangisi Kur'an'ı inkâr ederse, ateş, varacağı yerdir. Bu itibarla Kur'an hususunda, hiç şüphe içinde olma. O, Rabbinden gelen bir haktır; fakat insanların çoğu iman etmez.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, Ahiret hayatını ve kendisine bu hayatın mutluluğunu kazandıracak olan amelleri unutarak yalnız dünya hayatını ve bu hayatın insana cazip gelen sayısız nimetlerini düşünen ve amellerini sadece bu nimetlerin kazanılmasına hasreden kimselerin, dünyadaki iyi amellerinin karşılığını, bazı dünya nimetleri olarak görmüş olsalar bile bu amellerinin batıl olması sebebiyle, Ahiret'te onların cehennem ateşinden başka hiçbir şeyleri bulunmayacağını açıkladıktan sonra yukarıdaki ayetinde, Ahiret hayatını düşünen ve kendisine Ahiret'ini de kazandıracak olan ameller işleyen kimselerin, diğerlerinden çok farklı olduklarını, zira bunların, Rablerinden gelen Kur'an gibi apaçık bir delile ve bu delili teyit eden bir şahite sahip olduklarını beyan etmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[17] Böyleleri, Rabbinden gelen ve şahitin takip ettiği ve önünde de bir rehber ve bir rahmet olmak üzere Musa'nın kitabının bulunduğu apaçık bir delil üzerinde olan kimse gibi midir? İşte bunlar Kur'an'a inanırlar.

Topluluklardan hangisi Kur'an'ı inkâr ederse, ateş, varacağı yerdir. Bu itibarla Kur'an hususunda, hiç şüphe içinde olma. O, Rabbinden gelen bir haktır; fakat insanların çoğu iman etmez.

17 Ahiret'ini unutarak Peygamber'ini ve Kitab'ını inkâr eden, buna karşılık, kalbinde dünya hayatına ve dünya nimetlerine karşı aşırı derecede bir hırs besleyerek yalnız bunların peşinde koşan ve amellerini de sadece bunların kazanılmasına hasreden kimselerle, Allah katından gelen ve yalnız hakka ve doğruya hidayet eden, şahitleri de, son Peygamber'i Muhammed (sas.)'e indirilen Kur'an ile, ondan önce Musa'ya (as) indirilen Tevrat olan bir din'e, yani İslam'a tabi olarak amellerini hem dünya hem de Ahiret'in kazanılması için düzenleyen kimselerin bir ve aynı olmaları mümkün müdür? Bunun gibi, Allah Teâlâ, Zümer suresinin 22. ayetinde, *"Allah'ın, göğsünü İslam'a açtığı kimse, Rabbinden gelen bir nur üzerinde değil midir? Kalpleri, Allah'ın zikrine karşı katılaşmış olanlara yazıklar olsun. Bunlar, apaçık bir sapıklık içindedirler."*. buyurmuş, Rum suresinin 30. ayetinde de, insanın İslam fıtratı üzerinde yaratıl-

dığını açıklayarak, ona, yüzünü dosdoğru bu nura çevirmesini emretmiştir: *"Dosdoğru olarak yüzünü dine, Allah'ın fıtratına çevir ki, insanları o fıtrat üzere yaratmıştır. Allah'ın yaratışında hiçbir değişme yoktur. İşte dosdoğru din budur; fakat insanların çoğu bilmez."*. Hazreti Peygamber de, Buhârî (*Sahih,* VI. 20) ve Müslim (*Sahih,* IV. 2047) tarafından nakledilen bir hadisinde insanın yaratıldığı bu fıtratı açıklamış ve şöyle buyurmuştur: "Her doğan, ancak (İslam) fıtratı üzere doğar; sonra da anası babası, onu Yahudi yaparlar, Nasrani yaparlar, yahut Mecusi yaparlar.. Nitekim behîme de derli toplu bir behîme olarak doğar. Hiç bu hayvan yavruları arasında, kulağı, burnu veya ayağı kesik olanlarını görür müsünüz"? İşte, Allah Teâlâ'nın, insanı üzerinde yarattığı bu İslam'ın, doğru ve gerçek bir yol olduğuna, Allah'ın sevgili Peygamber'i Muhammed (sas.)'e indirdiği Kur'an-ı Kerim şahit olduğu gibi, daha önce Musa'ya (as) ve İsa'ya (as) indirilen Tevrat ve İncil de şahitlik etmişlerdir. Çünkü iman ettikleri takdirde kavimlerine bir rahmet olmak üzere indirilen Tevrat ve İncil, Â'râf suresinin *"İşte bunlar, yanlarındaki Tevrat ve İncil'de yazılı olarak buldukları ümmi Nebi'ye, Resul'e tabi olanlardır..."* mealindeki 157. ayetinde açıkça ifade edildiği gibi, Kitap sahibi son bir Peygamber'in geleceğini biliyorlar ve Bakara suresinin *"Kendilerine kitap verdiğimiz kimseler, Peygamber'i, oğullarını tanıdıkları gibi tanırlar ve* **onlardan bir grup da, hakkı bile bile gizlerler."** mealindeki ayetinde de açıklandığı gibi, onu yakından tanıyorlardı. Gerçek böyle olunca, ellerindeki Tevrat ve İncil'e gerçek manada iman eden bir Yahudi veya Hıristiyanın, kitaplarının şahitlik ettiği son Peygamber Muhammed (sas.)'e ve ona indirilen Kur'an-ı Kerim'e iman etmemeleri mümkün değildir. İşte bu sebepledir ki Allah Teâlâ, Ahiret hayatını unutup sadece dünya nimetlerini düşünen ve amellerini sadece bu nimetlerin kazancına hasreden kimselerle, hem Kur'an'ın hem de kendinden önce gelen kitapların şahitliği ile Allah katından geldiği tebeyyün eden bir dine tabi olanlar arasında mukayese yaparken, Kur'an'dan önce gelen kitapların şahitliğini de zikretmiş ve böylece kendi katında geçerli olan tek dinin İslam olduğunu bir defa daha teyit etmiştir. Ayrıca şunu da vurgulamıştır ki son Peygamber Muhammed (sas.)'in gelişini müjdeleyen Tevrat'a gerçek manada iman edenler, bu Peygamber'e ve ona indirilen Kur'an'a da hakkıyla iman ederler. Binaenaleyh ister Mekkeli müşrik olsun ister Yahudi, Hıristiyan veya Veseni olsun, kim Allah'ın tek olan bu dinini bölük pörçük edip son Peygamber'ine iman etmez ve Kur'an'ı da inkâra kalkışırsa, işte bunların varıp dayanacakları yer, cehennem ateşidir. Nitekim bir evvelki ayetinde de Allah Teâlâ, Ahiret'ini unutup sadece dünya nimetlerinin peşinde koşan kimselerin akibetini zikretmiş ve *"Bunların, Ahiret'te ateşten başka hiçbir şeyleri olmayan kimseler olduklarını, dünyada işledikleri her amelin fasit olduğunu ve boşa gittiğini"* haber vermiştir. Hazreti Peygamber de, Müslim (*Sahih,* I. 134) tarafından nakledilen bir hadisinde bu gerçeği şöyle açıklamıştır: *"Nefsim yed-i kudretinde olan Allah'a yemin ederim ki, bu ümmetten Yahudi, Hıristiyan, kim olursa olsun, beni işitir de sonra benimle gönderilene iman etmeden ölürse, muhakkak cehennem ehlinden olur."*. Hazreti Peygamber'in bu hadisinden de anlaşıldığı gibi, son Peygamber Muhammed (sas.)'in gelişinden sonra, ister Yahudi ister Hıristiyan, hangi dine mensup olurlarsa olsunlar, bütün insanların kendi dinlerini terkedip bu son Peygamber'e ve onun getirdiği Kur'an'a iman ederek İslam'a girmeleri gerekir. Hazreti Peygamber'in, hadisinde özellikle Yahudi ve Hıristiyanları zikretmesi, diğer din mensuplarına örnek olması içindir. Zira Yahudi ve Hıristiyanlar, kendilerine Peygamber gönderilmiş ve kitap verilmiş din mensuplarıdır. Böyle olduğu halde, bunların da kendi dinlerini terkederek Hazreti Peygamber'in tebliğ ettiği İslam'a girmeleri vacip olunca, kendilerine Peygamber gönderilmeyen ve kitap sahibi olmayan diğer din mensuplarının da İslam'a girmeleri evleviyyetle zorunlu olur.

Allah Teâlâ, sadece dünya nimetleri peşinde ko-

şarken Ahiret'ini unutan ve bunun neticesi olarak, hak dinin en önemli şahiti olan Kur'an-ı Kerim'i de inkâr ederek cehennem ateşini hak eden kimselerle, hak yol üzerinde olan ve Kur'an-ı Kerim'e iman eden kimseleri apaçık özellikleriyle birbirinden ayırdettikten sonra, bütün din mensuplarını murat ederek Peygamber'ine hitap etmiş ve hiçbir surette Kur'an'a karşı şüphe içinde olmamalarını emretmiştir. Zira bu Kitap, Allah tarafından, sevgili Peygamber'ine vahiy yolu ile indirilen bir haktır. Nitekim Secde suresinin ilk iki ayetinde de bu husus açık bir şekilde ifade edilmiş ve şöyle buyurulmuştur: *"Elif. Lâm. Mîm. Kendisinde şüphe bulunmayan bu Kitap, âlemlerin Rabbi tarafından indirilmiştir."*. Çok acı bir gerçektir ki, kitaplarını ve Peygamberler'inin dinini tahrif eden kitap ehli de, dünyayı Ahiret'e tercih eden pek çok insan gibi, Kur'an-ı Kerim'e hiçbir zaman iman etmemişlerdir.

وَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا ۭ اُولٰۗىِٕكَ يُعْرَضُوْنَ عَلٰي رَبِّهِمْ وَيَقُوْلُ الْاَشْهَادُ هٰٓؤُلَاۗءِ الَّذِيْنَ كَذَبُوْا عَلٰي
رَبِّهِمْ ۚ اَلَا لَعْنَةُ اللّٰهِ عَلَي الظّٰلِمِيْنَ ۙ﴿۱۸﴾ اَلَّذِيْنَ يَصُدُّوْنَ عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ وَيَبْغُوْنَهَا عِوَجًا ۭ وَهُمْ بِالْاٰخِرَةِ
هُمْ كٰفِرُوْنَ ﴿۱۹﴾ اُولٰۗىِٕكَ لَمْ يَكُوْنُوْا مُعْجِزِيْنَ فِي الْاَرْضِ وَمَا كَانَ لَهُمْ مِّنْ دُوْنِ اللّٰهِ مِنْ اَوْلِيَاۗءَ ۘ يُضٰعَفُ
لَهُمُ الْعَذَابُ ۭ مَا كَانُوْا يَسْتَطِيْعُوْنَ السَّمْعَ وَمَا كَانُوْا يُبْصِرُوْنَ ﴿۲۰﴾ اُولٰۗىِٕكَ الَّذِيْنَ خَسِرُوْٓا اَنْفُسَهُمْ وَضَلَّ
عَنْهُمْ مَّا كَانُوْا يَفْتَرُوْنَ ﴿۲۱﴾ لَا جَرَمَ اَنَّهُمْ فِي الْاٰخِرَةِ هُمُ الْاَخْسَرُوْنَ ﴿۲۲﴾ اِنَّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا
الصّٰلِحٰتِ وَاَخْبَتُوْٓا اِلٰى رَبِّهِمْ ۙ اُولٰۗىِٕكَ اَصْحٰبُ الْجَنَّةِ ۚ هُمْ فِيْهَا خٰلِدُوْنَ ﴿۲۳﴾ مَثَلُ الْفَرِيْقَيْنِ كَالْاَعْمٰى
وَالْاَصَمِّ وَالْبَصِيْرِ وَالسَّمِيْعِ ۭ هَلْ يَسْتَوِيٰنِ مَثَلًا ۭ اَفَلَا تَذَكَّرُوْنَ ﴿۲۴﴾

[18] Allah'a yalan iftirada bulunan kimseden daha zalim kim olabilir? Bunlar, (kıyamet günü) Rablerine arzolunurlar. Şahitler de: "İşte bunlar, Rablerine karşı yalan söyleyenlerdir." derler. Şunu iyice bilesiniz ki, Allah'ın laneti zalimleredir.

[19] (İşte bu zalimler, insanları da) Allah'ın yolundan çevirirler ve o (dosdoğru) yolu eğri olarak tanıtırlar.

[20] Bunlar, dünyada (maruz kalacakları cezadan Allah'ı) aciz bırakacak değillerdir. Bunların Allah'tan başka (kendilerini yine Allah'ın azabından koruyacak) hiçbir dostları yoktur. Azap, onlar için kat kat artırılacaktır. Zira onlar, (küfürleri dolayısıyla kalpleri mühürlendiği için, hakkı) işitemiyorlar ve göremiyorlardı.

[21] İşte kendilerini hüsrana uğratanlar bunlardır. (Allah'a şirk koşarak) uydurdukları şeyler de kendilerinden uzaklaşıp gitmiştir.

[22] Hiç şüphesiz, Ahiret'te daha çok hüsrana uğrayacak olanlar da onlardır.

[23] İman edenler ve güzel işler yapanlarla, huzu ve huşu içinde Rablerine boyun eğenler ise, işte asıl cennet ehli bunlardır ve orada daimidirler.

[24] Bu iki grubun durumu, kör ve sağır kimseyle, gören ve işiten kimsenin durumlarına benzer. Bunlar hiç eşit olurlar mı; hiç düşünmüyor musunuz?

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, insanları başlıca iki gruba ayırarak bunlardan bir grubun, Ahiret'ini unutup sadece dünyayı ve dünya nimetlerini isteyen ve yalnız bunların peşinde koşan, diğer grrubun ise, Ahiret'ini de düşünen ve amellerini bu yolda işleyen kimseler olduklarını zikrettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde her iki grubun dünya ve Ahiret'teki hallerini, iyi ve kötü akibetlerini açıklamış ve bunu, düşünen insanlara bir ibret olarak sunmuştur. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[18] Allah'a yalan iftirada bulunan kimseden daha zalim kim olabilir? Bunlar, (kıyamet günü) Rablerine arzolunurlar. Şahitler de: "İşte bunlar, Rablerine karşı yalan söyleyenlerdir." derler. Şunu iyice bilesiniz ki, Allah'ın laneti zalimleredir.

[19] (İşte bu zalimler, insanları da) Allah'ın yolundan çeviririler ve o (dosdoğru) yolu eğri olarak tanıtırlar.

[20] Bunlar, dünyada (maruz kalacakları cezadan Allah'ı) aciz bırakacak değillerdir. Bunların Allah'tan başka (kendilerini yine Allah'ın azabından koruyacak) hiçbir dostları yoktur. Azap, onlar için kat kat artırılacaktır. Zira onlar, (küfürleri dolayısıyla kalpleri mühürlendiği için, hakkı) işitemiyorlar ve göremiyorlardı.

[21] İşte kendilerini hüsrana uğratanlar bunlardır. (Allah'a şirk koşarak) uydurdukları şeyler de kendilerinden uzaklaşıp gitmiştir.

[22] Hiç şüphesiz, Ahiret'te daha çok hüsrana uğrayacak olanlar da onlardır.

18 Ayet-i kerimede Allah'a yalan iftira eden kimseler söz konusu edilmiştir. Bunların hem kendilerine hem de başkalarına karşı en zalim kimseler oldukları açık bir şekilde ifade edildikten sonra, belli başlı sıfatlarına ve Ahiret'teki akibetlerine işaret edilmiş, dünyada işledikleri bütün çirkinliklerin, diğer varlıklar önünde nasıl ortaya dökületeği açıklanmıştır.

Şüphe yoktur ki, Allah'a yalan iftira etmenin çok çeşitli şekilleri vardır ve insanlık tarihi boyunca hepsinin de ayrı ayrı taraftarları olmuştur. Allah'ın haram kıldığını helal saymak, yahut bunun aksine helal kıldığını haram saymak, Allah'ın ayetlerini yalanlamak, yahut Allah'ın Peygamber'ine vahiy yolu ile indirdiği Kur'an-ı Kerim'in Peygamber tarafından uydurulduğunu iddia etmek, Allah'ın zatına taalluk eden çeşitli sıfatlarını, mahlukatın sıfatlarına delalet ettiği gerekçesiyle tevile kalkışmak ve dolayısıyla bu sıfatları reddetmek, yahut bunun aksine Allah'ın bazı sıfatlarını mahlukatın sıfatlarına benzeterek teşbih ve tecsime gitmek, birtakım mahlukatı Allah'a şirk koşmak, Yahudi ve Hıristiyanların iddia ettkleri gibi Üzeyr'in ve Mesih İsa'nın Allah'ın oğulları olduklarını ileri sürmek, yahut melekleri Allah'ın kızları saymak gibi çeşitli görüş ve inançlar, Allah'a iftira etmenin çeşitli yol ve şekilleridir. Kur'an-ı Kerim'in En'âm, Araf, Yunus, Kehf, Ankebût ve Saf surelerinde Allah'a karşı yapılan bu çeşit iftiralardan benzer ifadelerle sözedilmiş olmasına rağmen, her ayette zikri geçen iftiranın, o ayetin siyakına delalet edecek bir manaya geldiğine şüphe yoktur. Nitekim Allah Teâlâ, En'âm suresinin 20. ayetinde *"Kendilerine kitap verdiğimiz kimseler, Peygamber'i, oğullarını tanıdıkları gibi tanırlar. Nefislerine zarar verenler, işte asıl inanmayanlar onlardır."* buyurmuş ve bu ifade ile, gerek Yahudilerin ve gerekse Hıristiyanların, kendilerine gönderilen Peygamberler'den sonra son bir Peygamber'in daha gönderileceği ve kendi kitaplarında bu Peygamber'in sıfatlarıyla ilgili olarak yapılan açıklamalardan, onu, daha gönderilmezden önce kendi oğullarını tanır gibi tanıdıkları açıklanmıştır. Buna göre, gerek Yahudilerin ve gerekse Hıristiyanların, kendi kitaplarının geleceğini müjdelediği bu son Peygamber Muhammed (sas.)'e ve ona indirilen Kur'an'a, hem kitap ehlinden olmaları hem de geleceğini önce-

den bilmeleri dolayısıyla, müşrik Araplardan önce iman etmeleri ve ona tabi olmaları gerekirdi. Ne var ki nefislerine zulmederek zarar vermeyi alışkanlık haline getiren kimseler, yine de küfretmekte direnirler ve bu son Peygamber'e inanmazlar. İşte Allah Teâlâ, bu manada açıklayabileceğimiz En'âm suresinin 20. ayetini takiben, 21. ayetinde *"Allah'a karşı yalan uydurandan, yahut ayetlerini yalanlayanlardan daha zalim kim olabilir?..."* buyurmuştur.

Keza aynı surenin 93. ayetinde, yalancı Peygamberler ve Allah'tan hiçbir vahiy almadıkları halde, vahiy aldıklarını iddia edenler söz konusu edilmiş ve bunlarla ilgili olarak şöyle buyurulmuştur: *"Allah'a karşı yalan iftirada bulunanlardan, yahut kendilerine hiçbir şey vahyolunmadığı halde bana da vahyolundu diyenden ve Allah'ın indirdiği gibi ben de indireceğim diyenden daha zalim kim olabilir?..."*

Mâide suresinin 103. ayetiyle ilgili olarak yaptığımız açıklamalarda da görüldüğü üzere, cahiliye devrinde müşrik Araplar, *bahîre, sâibe, vasîle* ve *hâm* diye vasıflandırdıkları bazı hayvanları kendilerine haram kılmışlar ve onların ne etlerini yemişler, ne sütlerini içmişler ne de üzerlerine binmişlerdir.

Bahîre, beş batın yavruladıktan sonra, son yavrusu da erkek olan ve sahibi tarafından kulağı yarılarak salıverilen dişi devedir. Araplar, böyle bir devenin etini, sütünü, kılını, üzerine binilmesini veya herhangi bir işte kullanılmasını kendilerine haram kılmışlardı.

Sâibe, bir işin veya bir dileğin gerçekleşmesi için putlara adanan devedir ki, o işin gerçekleşmesinden sonra sahibi tarafından *bahîre* gibi o da salıverilirdi. Bundan sonra onun da etini yemek, sütünü içmek, kılını kırkmak ve üzerine binmek haram sayılmıştır.

Vasîle, biri erkek, diğeri dişi ikiz doğuran koyundur. Yedi batın yavrusu olan bu koyunun son yavrusu erkek olursa, onu kendilerine bırakırlar, dişi olursa ona dokunmaz, putlarına kurban ederlerdi. Eğer erkek ve dişi ikiz doğacak olursa, dişinin, erkeği kesilmekten kurtardığına inanırlar ve ona da dokunmazlardı.

Hâm ise, on batın yavru doğurtmuş olan erkek devedir ki, bu da diğerleri gibi azat edilir ve ona hiçbir şekilde dokunulmaz, etinden, sütünden, kılından faydalanılmaz ve üzerine binilmezdi. İşte Allah Teâlâ, En'âm suresinin 144. ayetinde, hiçbir zaman haram kılınmamış olan bu hayvanları, müşriklerin haram kılmalarını bahis konusu etmiş ve şöyle buyurmuştur: *"Deveden iki çift ve sığırdan da iki çift. Yine de ki: Allah, iki erkeği mi haram kıldı, yoksa iki dişiyi mi? yoksa siz, Allah size bunu vasiyyet ederken orada hazır mı bulunuyordunuz? Oysa, bilgisizce, sırf insanları saptırmak için, Allah'a yalan iftira eden kimseden daha zalim kim olabilir? Allah, şüphesiz, zalim kimselere hidayet etmez."*.

Yunus suresinin 15. ayetinde, Hazreti Peygamber, kendisine indirilen Kur'an ayetlerini insanlara okuduğu zaman, kıyamet günü Allah'ın huzuruna çıkacaklarına inanmayan kafirlerin *"...Bundan başka bir Kur'an getir, yahut bunu değiştir."* diyerek bu ayetleri inkâr ettikleri zikredilmiş, sonra da 17. ayette, bu kafirlerle ilgili olarak şöyle buyurulmuştur: *"Allah'a yalan iftira eden, yahut ayetlerini yalanlayan kimseden daha zalim kim olabilir? Hiç şüphe yoktur ki, suçlular, asla felah bulmazlar."*.

Zikrettiğimiz bu bir kaç misal, yukarıda da işaret ettiğimiz gibi, Kur'an-ı Kerim'in muhtelif surelerinde birbirine benzer ifadelerle Allah'a karşı yapıldığı açıklanan iftiranın, o ayetin siyakına delalet edecek bir manaya geldiğini açıkça göstermektedir.

İşte, dünyada iken şirk ve küfür çirkefine gömülmüş olarak Rablerine karşı yalan iftirada bulunan bu kimseler, kıyamet günü, meleklerin, Peygamberler'in ve diğer insanların da şahitlik edecekleri bir zamanda, hesaba çekilmek ve dünyadaki bütün çirkinlikleri gözler önüne serilerek rezil ve rüsvay olmak üzere Rablerine arzo-

lunurlar. İşte o zaman şahitler, bu kafirleri göstererek, dünyada iken Rablerine yalan iftirada bulunanların bunlar olduklarına şahitlik ederler ve "İşte Rablerine karşı yalan söyleyenler bunlardır." derler. Binaenaleyh Allah'ın laneti, kıyamet günü böyle bir cezayı hak edenlerin üzerine olsun. Gafir suresinin 51-52. ayetlerinde de, buna benzer bir açıklamayı görmek mümkündür. Bu ayetlerinde Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Şüphesiz biz, Peygamberler'imize ve iman edenlere, hem dünya hayatında hem de şahitlerin şahitlik etmek üzere dikilecekleri kıyamet gününde yardım ederiz. O gün zalimlere mazeretleri hiç fayda vermez. Lanet onlar içindir; en kötü mesken de onlar içindir."*. Buhârî (*Sahih,* III. 97; V. 214; VII. 89; VIII. 203) ve Müslim (*Sahih,* IV. 2120) tarafından nakledilen bir hadisinde Hazreti Peygamber, şahitlerin şahitlik etmek üzere dikilecekleri kıyamet gününde, Allah Teâlâ'nın müminlere nasıl yardım edeceğini açık bir şekilde beyan etmiştir. Buhârî'nin *Kitâbu'l-mezalim* (III. 97)'de yer alan varyantında, hadisi Abdullah İbn Ömer'den rivayet eden Safvân İbn Muhriz el-Mâzinî şöyle demiştir: "Abdullah İbn Ömer'in (ra) elinden tutmuş giderken, bir adam geldi ve İbn Ömer'e: Resulullah (sas.)'ın *necvâ (fısıltı)* hakkındaki beyanatını nasıl işittin? (Bunu bana anlatır mısın?) dedi. Bunun üzerine İbn Ömer de "Resulullah (sas.)'ın şöyle buyurduğunu işittim..." diyerek bu hadisi nakletti.". Müslim ise, hadisi Safvân İbn Muhriz'den şöyle nakletmiştir: Bir adam İbn Ömer'e: "Resulullah (sas.)'ın *necva* hakkındaki sözlerini nasıl işittin ?" diye sordu. İbn Ömer de dedi ki: Ben Resulullah (sas.)'den işittim, şöyle buyuruyordu: *"Kıyamet günü mümin, Aziz ve Celil olan Rabbine yaklaştırılır. Öyle ki Rabbi, şefkat kanadını onun üzerine gerer de, (dünyada işlediği) bütün günahlarını söyler ve: Sen, işlediğin şu günahı biliyor musun? der. Kul: Ey Rabbim biliyorum, diye itiraf eder. Bunun üzerine Rabbi: (Ey kulum!) Ben, dünyada iken bu günahları halktan gizlemiştim. Şimdi ise, bunları mağfiret ediyorum, buyurur. Sonra da mümine dünyada işlediği iyiliklerin sahîfesi verilir. Kafirlere ve münafıklara gelince, onlara da halkın gözleri önünde şöyle nida edilir: Bunlar, Allah'a yalan söyleyen kimselerdir."*.

19 İşte, Allah'a yalan iftirada bulunan bu kafirler, yaptıkları bu çirkin işle sadece kendi nefislerine zulmetmiş olmakla yetinmezler, aynı zamanda Allah'ın hak olan yolunu da insanlara eğri göstermeye ve onları Allah'a ulaştıran ve temeli iman ve itaat olan bu yoldan uzaklaştırarak küfür ve zulümden oluşan kendi sapık yollarına yöneltmeye çalışırlar.

Onları küfre ve küfür üzerinde inat ve ısrar etmeye sevkeden başlıca amil, şüphesiz, Ahiret'e inanmamaları ve her fırsatta onu inkâr etmeleridir. Eğer onlar, Ahiret'e ve öldükten sonra yeniden dirilip Allah'a döneceklerine ve şahitlerin de haklarında şahitlik edecekleri hesap gününe iman etmiş olsalardı, dünyadaki hayatları elbette çok farklı olur ve hesap gününe de farklı birer insan olarak çıkarlardı.

20 Fakat şu gerçek hiçbir zaman unutulmamalıdır ki Allah'a iftirada bulunan bu zalimler, amellerinin karşılığını mutlaka görecekler ve en şiddetli azap ile cezalandırılacaklardır. Onlar sadece Ahiret'te değil dünyada da cezalarını çekecekler ve Allah'ın gelip geçmiş suçlu kavimleri tufanlar ve şiddetli kasırgalarla helak ettiği gibi, kendilerini de altlarından veya üstlerinden gelecek benzer afetlerle helak etmesine ve kendilerinden intikam almasına asla engel olamayacaklardır. Zira Allah, dilediği her şeyi yapmaya kadirdir; fakat hiçbir şey, yahut hiç kimse O'nun iradesine engel olmaya veya onu kısıtlamaya kadir değildir. Bu itibarla onları Allah'ın azabından kurtaracak yine Allah'tan başka hiçbir yardımcıları yoktur. Aksine onlar kendilerini saptırdıkları gibi, bütün gayretlerini başkalarını da saptırmaya ve Allah'ın hak yolundan uzaklaştırmaya hasrettikleri için, Nahl suresinin *"Küfredenlere ve (insanları) Allah'ın yolundan saptıranlara, ifsat etmiş olmaları dolayısıyla azap üstüne azap veririz."* mealindeki 88. ayetinde de açıklandığı gibi, cezala-

rı daha da artırılacak ve bu cezayı mutlaka çekeceklerdir. Onların hak ettikleri bu azabın kat kat artırılmasının başlıca sebebi de, gözleri ve kulakları olduğu halde, bunları hak yolda kullanmamaları ve hakka karşı kör ve sağır olmaları, ayrıca halkı da haktan uzaklaştırmaya ve kendi sapık yollarına çekmeye çalışmışlardır. Allah Teâlâ, Bakara suresinin 7. ayetinde *"Allah, (küfürleri dolayısıyla) onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiş, gözlerine de perde çekmiştir."* buyurarak onların nasıl kör ve sağır olduklarını açıkladığı gibi, Fussilet suresinin 26. ayetinde de, bu kafirlerin halkı nasıl haktan uzaklaştırmaya çalıştıkları zikredilmiş ve *"O inkârcılar derler ki: Bu Kur'an'ı dinlemeyin, o okunurken gürültü çıkarın; belki bastırırız."*. denilmiştir. Böylece onlar, bu davranışlarıyle, En'âm suresinin 26. ayetinde de ifade edildiği gibi, *"Hem (insanları Kur'an'ı dinlemekten) menederler, hem de kendileri ondan uzaklaşırlar. Böylece onlar, ancak kendilerini helake sürüklerler de, bunu anlamazlar."*. İşte kafirler, bu çirkin davranışlarının cezasını dünyada ve Ahiret'te en şiddetli azap ile çekeceklerdir. Şu var ki eğer onların üzerine hak ettikleri bu azap hemen indirilmezse bu, onların yaptıklarından Allah'ın gafil olması dolayısıyla değil; fakat bu azabı O'nun belirli bir süreye kadar ertelemiş olması dolayısıyladır. Nitekim Allah Teâlâ, İbrahim suresinin 42. ayetinde de, bu konuyla ilgili olarak şöyle buyurmuştur: *"Zalimlerin yaptıklarından Allah'ın gafil olduğunu zannetme; O, sadece, içinde gözlerin fırlayacağı güne kadar erteler."*.

21 İşte, kendi kendilerini hüsrana uğratan kimseler, yukarıda, davranışları ve bu davranışlarının kendilerine kazandırdığı belirgin sıfatları açıklanan kafirlerdir. Bunlar için, hiçbir zaman sönmeyecek bir cehennem ateşi vardır. İsra suresinin 97. ayetinde de açıklandığı gibi, içine atıldıkları bu cehennemin *"...ateşi azaldıkça, onlar için (bu ateş yeniden) alevlendirilecektir."*. İşte orada onlara ne ölüm vardır ne de hayat.. Böyle olmasına rağmen, belki de onları en çok şaşırtacak olan şey, dünyada iken Allah'a iftira ederek kendilerine İlah edindikleri putlarının ortadan kaybolup gidivermeleridir. Halbuki onlar, Meryem suresinin 81. ayetinde de açıklandığı gibi, dünyada iken o putları, *"Kendilerine kuvvet olmaları için Allah'tan başka İlah edinmişlerdi."*. Bu sebeple onların, Allah katında kendilerine şefaatçi olacaklarına inanmışlar ve onlara karşı içlerinde büyük bir güven duymuşlardı. Oysa şimdi, cehennem ateşinde en şiddetli azaba maruz kalan bu kafirler, Allah katında kendilerine kuvvet ve şefaatçi olacaklarına inandıkları ve son derece güvendikleri o putların kayboluverdiklerini görmektedirler.

22 Fakat onların, dünyada iken bir türlü bilip öğrenmeye ve anlamaya yanaşmadıkları husus, Allah'tan başka İlahlar edinerek O'na karşı yalan iftirada bulunmaları ve bu yüzden Allah'ın gazabına ve lanetine müstahak olmaları idi. Halbuki kendilerine gönderilen Peygamberler bu gerçeği onlara açık açık anlatmışlar ve hangi şekilde olursa olsun, Allah'a iftira etmeleri halinde, Allah'ın intikamının çok şiddetli olacağını onlara haber vermişlerdi. Fakat onlar, o Peygamberler'e de inanmamışlar ve onların Allah katından getirdikleri kitapları da, alaya alarak yalanlamışlardı. İşte dünyadaki bu davranışlarıyla kendilerini hüsrana uğratan bu kafirler, Ahiret'te de en çok hüsrana uğrayan kimselerin başında olacaklardır.

[23] İman edenler ve güzel işler yapanlarla, huzu ve huşu içinde Rablerine boyun eğenler ise, işte asıl cennet ehli bunlardır ve orada daimidirler.

[24] Bu iki grubun durumu, kör ve sağır kimseyle, gören ve işiten kimsenin durumlarına benzer. Bunlar hiç eşit olurlar mı; hiç düşünmüyor musunuz?

23 Allah katında kendilerine şefaatçi olacakları veya kuvvet kazandıracakları bahanesiy-

le Allah'ı bırakarak kendi elleriyle imal ettikleri birtakım cisimleri kendilerine İlah edinen, yahut Allah'ın haram kıldığını helal, helal kıldığını da haram sayan, yahutta Allah'a oğullar ve kızlar isnat eden ve böylece O'na yalan iftirada bulunan kafirler, bu davranışlarının tabii bir neticesi olarak, dünyada rezil ve rüsvay olup Ahiret'te de sonu hiç gelmeyecek en şiddetli azaba müstehak olmuşlarken, Allah'a, Peygamberler'ine ve kitaplarına gerçek manada iman eden ve bu imanlarının tabii bir neticesi olmak üzere yalnız güzel ameller işleyen kimselerin durumu böyle midir? İman edenler, yalnız güzel amel peşinde koşanlar, huzu ve huşu içinde Rablerinin önünde eğilip yalnız O'na ibadet edenler... İşte, Allah'ın cennet ile müjdelediği ve kendilerine dünyada hiçbir zaman rastlanmayan cennet nimetleri vaadettiği mutlu insanlar bunlardır. Bunlar, o hudutsuz nimetler içerisinde ebediyyen kalacaklar ve dünyadaki imanlarının ve güzel amellerinin mükafatını ebediyyen göreceklerdir.

24 İşte bu iki grup, yani Allah'a yalan iftirada bulunarak ebediyyen cehennem ateşinde azap görecek olan kafirlerle, iman ederek güzel ameller işleyen ve Allah'a huzu ve huşu içinde ibadet ederek ebediyyen cennet hayatına ve cennet nimetlerine müstehak olan müminler, kör ve sağır kimselerle, gören ve işiten kimselere benzerler. Kör ve sağır olan ve dolayısıyla eğri ve doğru olan yolu göremeyen, yahut yolun doğruluğunu veya eğriliğini anlatan kimseleri de duyamayan kimselerle, bunları gören ve duyan kimselerin bir ve eşit olmaları mümkün müdür? Allah Teâlâ, akla gelen böyle bir soruyu, Fâtır suresinin 19-22. ayetlerinde şöyle cevaplandırmıştır: *"Körle gören bir değildir. Karanlıklarla aydınlık da bir olmaz. Gölge ile sıcak da öyle. Dirilerle ölüler de bir değildir. (Fakat ey Muhammed!) Sen, kabirlerde olanlara duyuramazsın."*. Kör ile gören, yahut sağır ile duyan nasıl bir ve eşit olmazsa, kafir ile müminin de bir ve eşit olması elbette mümkün değildir. Nitekim Allah Teâlâ, Haşr suresinin 20. ayetinde bu gerçeği de açıklamış ve şöyle buyurmuştur: *"Cehennem ehli ile cennet ehli bir değildir. Asıl kurtuluşa erenler de cennet ehlidir."*.

Gerçek böyle olduğu halde, insanların akıllarını başlarına alarak, gören gözlerini ve işiten kulaklarını hakka karşı kapatıp kör ve sağır olmaktan vazgeçmeleri gerekmez mi? Allah'ın kulları için indirdiği, sevgili Peygamber'inin de onlara okuyup duyurduğu bütün ayetlerinde, akıllarını kullanan insanlar için, kendilerini yalnız hakka, iyiye ve güzele yöneltecek ve dolayısıyla gerçek manadaki imana kavuşturup cennet hayatını kazandıracak ibretler vardır. İnsanın bu ibretleri almak için, hiç olmazsa zaman zaman Rabbinin bu ayetlerine yönelmesinin ve bunlar üzerinde az da olsa düşünmesinin kendisine ne zararı olur?

وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا نُوحًا اِلٰى قَوْمِهٖٓ اِنِّى لَكُمْ نَذِيرٌ مُبِينٌ ﴿٢٥﴾ اَنْ لَا تَعْبُدُوٓا اِلَّا اللّٰهَ اِنِّٓى اَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ
يَوْمٍ اَلِيمٍ ﴿٢٦﴾ فَقَالَ الْمَلَاُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهٖ مَا نَرٰيكَ اِلَّا بَشَرًا مِثْلَنَا وَمَا نَرٰيكَ اتَّبَعَكَ اِلَّا الَّذِينَ
هُمْ اَرَاذِلُنَا بَادِىَ الرَّاْىِ وَمَا نَرٰى لَكُمْ عَلَيْنَا مِنْ فَضْلٍ بَلْ نَظُنُّكُمْ كَاذِبِينَ ﴿٢٧﴾ قَالَ يَا قَوْمِ اَرَاَيْتُمْ اِنْ
كُنْتُ عَلٰى بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّى وَاٰتٰىنِى رَحْمَةً مِنْ عِنْدِهٖ فَعُمِّيَتْ عَلَيْكُمْ اَنُلْزِمُكُمُوهَا وَاَنْتُمْ لَهَا كَارِهُونَ ﴿٢٨﴾
وَيَا قَوْمِ لَٓا اَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ مَالًا اِنْ اَجْرِىَ اِلَّا عَلَى اللّٰهِ وَمَٓا اَنَا بِطَارِدِ الَّذِينَ اٰمَنُوٓا اِنَّهُمْ مُلَاقُوا رَبِّهِمْ
وَلٰكِنِّٓى اَرٰيكُمْ قَوْمًا تَجْهَلُونَ ﴿٢٩﴾ وَيَا قَوْمِ مَنْ يَنْصُرُنِى مِنَ اللّٰهِ اِنْ طَرَدْتُهُمْ اَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٣٠﴾

وَلَآ اَقُولُ لَكُمْ عِنْدِى خَزَآئِنُ اللّٰهِ وَلَآ اَعْلَمُ الْغَيْبَ وَلَآ اَقُولُ اِنِّى مَلَكٌ وَلَآ اَقُولُ لِلَّذِينَ تَزْدَرِٓى اَعْيُنُكُمْ لَنْ يُؤْتِيَهُمُ اللّٰهُ خَيْرًا ۖ اَللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا فِٓى اَنْفُسِهِمْ ۖ اِنِّٓى اِذًا لَمِنَ الظّٰلِمِينَ ﴿٣١﴾

25-26 Nuh'u kavmine göndermiştik. (O da onlara demişti ki:) "Ben, Allah'tan başkasına ibadet etmemeniz için size (Allah tarafından gönderilen) apaçık bir uyarıcıyım. Ben, başınıza gelecek son bir günün azabından korkuyorum.".

27 Kavminin inkâr eden ileri gelenleri ise, şöyle demişlerdi: "Biz, seni sadece bizim gibi bir insan olarak görüyoruz. Keza sana, bizim en bayağı ve en düşüncesiz olanlarımızdan başkasının tabi olmadığını da görüyoruz. Ve yine sizin, bizim üzerimizde herhangi bir üstünlüğe sahip olduğunuzu düşünmüyoruz; aksine sizin yalancı olduğunuzu sanıyoruz.".

28 Nuh da onlara demişti ki: "Ey kavmim! Şimdi bana söyleyin, Rabbimden apaçık bir delile Sahip olsam ve bana kendi katından bir de rahmet verse, bunlar da size gizli kalsa, siz istemediğiniz halde bunları size zorla mı kabul ettiririz"?

29 "Ey kavmim! Buna karşılık sizden bir mal talep etmiyorum; benim ecrim sadece Allah'a aittir. Ben, iman edenleri kovacak da değilim; zira onlar, Rablerine kavuşacak (bir yoldadır)lar. Fakat ben sizi, cahillik eden bir kavim olarak görüyorum.".

30 "Ey kavmim! Eğer o müminleri kovacak olursam, Allah'a karşı bana kim yardım eder? Hiç düşünmüyor musunuz"?

31 "Size, yanımda Allah'ın hazineleri bulunduğunu söylemiyorum; gaybı bilmem; ben meleğim, demiyorum; gözlerinizin hor gördüğüne Allah hayır vermez de demem; Allah, onların içlerinde olanı daha iyi bilir. Aksi halde ben, muhakkak zalimlerden olurum.".

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, Hazreti Peygamber'in bi'setini zikrederek, onun, âlemlerin Rabbi tarafından gönderilen bir Peygamber; Kur'an-ı Kerim'in de Allah tarafından vahiy yolu ile ona indirilen bir kitap olduğunu apaçık delillerle ispat ettikten ve Allah'a yalan iftirada bulunan kafirlerle müminlerin bir ve eşit olmadıklarını beyan ederek akıl sahiplerini *"Hiç düşünmüyor musunuz?"* sözü ile bu iki grubun hallerinden ibret almaya davet ettikten sonra, hem daha sonraki kavimlere vaaz ve ibret teşkil etmesi hem de Hazreti Peygamber'in, kavimlerini tek bir İlaha ibadet etmeye davet eden ilk Peygamber olmadığını, onun da kendinden önceki Peygamberler gibi, insanları öldükten sonra yeniden dirilmeye ve hesap gününe iman etmeye davet ettiğini, dolayısıyla onun kavmiyle olan durumunun diğer Peygamberler'in kavimleriyle olan durumlarından farklı olmadığını göstermesi için, geçmiş Peygamberler'in kavimleriyle olan kıssalarını zikretmiştir. Bu surede kıssası zikredilen ilk Peygamber de, Nûh (as) olmuştur. Nûh kavmi, asırlar boyu putlara ibadet eden bir kavim olarak bilinir. Her müşrik kavim gibi, onlar da putlarını İlah edinmişlerdi. Bütün işlerinde onlardan hayır umuyorlar, şerri de yine onlar vasıtasıyle defetmeye çalışıyorlardı. Bu putlara çeşitli isimler vermişler; onları, aralarında yaygınlaştırdıkları bu isimlerle çağırıyorlardı. *Vedd, Suva', Yeğûs, Yeuk* ve *Nesr,* bunların en meşhurları idi. Nihayet Allah, iyice azmış olan bu kavmi uyarması ve hak yola davet etmesi için, takdir ettiği bir zamanda Nûh'u (as) Peygamber olarak göndermişti. Nûh (as), fasih konuşan, akıl ve görüş sahibi, mücadele ve münakaşa gücü bulunan ve bu münakaşalarda hasımlarına kar-

şı delil bulmada güçlük çekmeyen, ikna yeteneğine sahip bir kimse idi. Kavmini şirki terkedip bir tek Allah'ın ibadetine davet ettiği zaman ondan yüz çevirmişler, ikab ile tehdit ettiği zaman, kör ve sağır kesilip onu umursamamışlar; sevap ile müjdeleyince de parmaklarıyla kulaklarını tıkayıp büyüklenmişlerdir. Bununla beraber Nûh (as), sabrını hiçbir zaman yitirmemiş ve ümitsizliğe düşmemiştir. Ancak uzayıp giden münakaşalar sonunda sabrını yitiren müşrik kavim olmuş ve aşağıda da açıklanacağı üzere, Nûh'a *"Ey Nûh! Bizimle iyi münakaşa ettin. (Bütün delillerini zikredip) münakaşayı da uzattın. O halde şimdi, eğer güvenilir kimselerden isen, sözünü ettiğin (o dünyevi azabı) bize getir."* demişlerdir. Artık bundan sonra onlardan hiçbirinin iman etmeyeceği de anlaşılınca, Allah Teâlâ, Nûh'a (as) nezareti altında bir gemi yapmasını ve iman etmiş kimseleri bu gemiye bindirmesini emretmiştir. Aslında bu hazırlık, müşrik kavmin bir an önce gelmesini istediği dünyevi azabın gelmekte olduğunu gösteren bir işaretti. Nitekim çok geçmeden fırın kaynayıp tufan kopunca, gemiye alınan müminlerle her canlı cinsten birer çift dışında bütün insanlar suda boğularak helak olmuşlardır. Bu, inat edip küfürden dönmeyenlerin geleceğine inanmadıkları dünyevi azaptan başka bir şey değildi. Keşke daha sonra gelen kavimler, kafirler için hazırlanan bu çeşit akibetlerden ibret almasını bilselerdi... Ne var ki Allah Teâlâ, belki ibret alırlar diye yine de Peygamberler'in kavimleriyle olan kıssalarını Kitab'ında anlatmaya devam etmiş ve şöyle buyurmuştur:

25-26 Nuh'u kavmine göndermiştik. (O da onlara demişti ki:) "Ben, Allah'tan başkasına ibadet etmemeniz için size (Allah tarafından gönderilen) apaçık bir uyarıcıyım. Ben, başınıza gelecek son bir günün azabından korkuyorum.".

27 Kavminin inkâr eden ileri gelenleri ise, şöyle demişlerdi: "Biz, seni sadece bizim gibi bir insan olarak görüyoruz. Keza sana, bizim en bayağı ve en düşüncesiz olanlarımızdan başkasının tabi olmadığını da görüyoruz. Ve yine sizin, bizim üzerimizde herhangi bir üstünlüğe sahip olduğunuzu düşünmüyoruz; aksine sizin yalancı olduğunuzu sanıyoruz.".

25-26 Hûd suresinde zikredilen Peygamber kıssalarının ilki, bir evvelki Yunus suresinde de dört ayet içerisinde (71-74) zikredilen Nûh (as) kıssasıdır. Kıssanın kısa bir aralıkla tekrar edilmesindeki hikmet, çeşitli faydaları ihtiva etmesi ve Muhammed (sas.)'in diğer Peygamberler gibi, insanları Allah'tan başka İlah olmadığı inancına davet ederek onların putları terkedip yalnız Allah'a ibadet etmelerini sağlamak, Ahiret gününün, yeniden dirilmenin, hesap ve cezanın hak olduğunu ispat ederek bütün insanları bu inanca davet etmektir.

Kıssada özet olarak, önce Nûh'un kavmini kendinden başka İlah olmayan Allah'ın ibadetine davet eden sözlerine yer verilmiştir. Allah'ı bırakarak hiçbir gücü ve kudreti bulunmayan birtakım putları İlah edinen ve onlara ibadet eden müşriklere Rabbi tarafından ilk Peygamber olarak gönderilmiş olan Nûh (as), kavmine hitap etmiş ve şöyle demiştir: Ben, size, Allah'tan başka hiçbir şeye ibadet etmemenizi ihtar etmek ve sizi uyarmak için Rabbim tarafından gönderilen bir elçiyim. Bu itibarla size, kendinden başka İlah olmayan Allah'ın bir elçisi olarak hitap ediyor ve sizi uyarıyorum. Kendi elinizle taştan veya çamurdan yaptığınız, hiçbir gücü ve kudreti bulunmayan putlara iman edip onları İlah edinmekten ve onlara ibadet etmekten vazgeçin. Bu putları Allah'a ortak koşmayın. Eğer siz bana kulak asmaz ve birtakım putları İlah edinip onlara ibadet etmeye devam edecek olursanız, Rabbimin bir cezası olmak üzere, çok yakın bir zamanda, üzerinize gelecek çok acı bir günün azabından korkarım.

27 Kıssanın ilk bölümünde, Nûh'un (as), kavmine yönelttiği imana davet hitabı zikredildikten

sonra, kavmin ileri gelenleri tarafından bu davete verilen cevab açıklanmış ve bu cevapla, kendilerine göre sahih olduğunda şüphe bulunmayan dört delile istinaden Nûh'un daveti reddedilmiştir. Kavmin ileri gelen kafirleri, bu delilleri sıralayarak şöyle demişlerdir:

1) Ey Nûh! Sen de bizim gibi beşerden başka bir şey değilsin. Biz, nasıl birer insan isek sen de bizim gibi bir insansın ve hiçbir zaman bir melek olduğunu iddia edemezsin. Bu itibarla bizim sana tabi olmamızı veya itaat etmemizi gerektirecek hiçbir meziyyetin veya hiçbir üstünlüğün yoktur.

2) Görüyoruz ki sana tabi olan ve senin peşinden gidenler, çiftçi ve işçi gibi kavmin en fakir, en bayağı ve seviyesi en düşük kimseleridir. Bunlar sana itaat edip peşinden gelseler bile yaptıkları işin mahiyetini bilemeyen ve neticesini düşünemeyen akılsızlardır.

Nuh kavminin ileri gelen kafirlerinin Nûh'a (as) yönelttikleri bu sözlerin bir benzerini, Şuarâ suresinin 111. ayetinde de görmek mümkündür. Bu ayette açıklandığına göre, Nûh'un *"Allah'tan korkun ve bana itaat edin."* demesi üzerine, *"Onlar da şöyle demişlerdi: En rezil olanlar senin peşinden gidip dururken sana mı iman edeceğiz"?*

3) Bizim size tabi olmamız ve itaat etmemiz için, sizin bize ne fazilet, ne kuvvet, ne servet, ne ilim, ne akıl, ne de şeref yönünden hiçbir imtiyazınız veya hiçbir üstünlüğünüz yoktur. Aksine sizin peşinizden gelenler, bu halkın en fakirleri, en düşüncesizleri ve en bayağılarıdır.

4) Bütün bunlara ilaveten biz, sizin bu iddianızda samimi olduğunuzdan ve doğruyu söylediğinizden bile kuşkuluyuz; kısacası sizin yalancı olduğunuzu düşünüyoruz.

Allah Teâlâ, Nûh'a inanmamak ve onun peşinden gitmemek için müşrik kavminin ileri sürdüğü bu iddiaları haber verdikten sonra, Nûh'un onlara verdiği cevabı zikretmiş ve şöyle buyurmuştur:

[28] Nuh da onlara demişti ki: "Ey kavmim! Şimdi bana söyleyin, Rabbimden apaçık bir delile sahip olsam ve bana kendi katından bir de rahmet verse, bunlar da size gizli kalsa, siz istemediğiniz halde bunları size zorla mı kabul ettiririz"?

[29] "Ey kavmim! Buna karşılık sizden bir mal talep etmiyorum; benim ecrim sadece Allah'a âittir. Ben, iman edenleri kovacak da değilim; zira onlar, Rablarına kavuşacak (bir yoldadır)lar. Fakat ben sizi, cahillik eden bir kavim olarak görüyorum.".

[30] "Ey kavmim! Eğer o müminleri kovacak olursam, Allah'a karşı bana kim yardım eder? Hiç düşünmüyor musunuz"?

[31] "Size, yanımda Allah'ın hazineleri bulunduğunu söylemiyorum; gaybı bilmem; ben meleğim, demiyorum; gözlerinizin hor gördüğüne Allah hayır vermez de demem; Allah, onların içlerinde olanı daha iyi bilir. Aksi halde ben, muhakkak zalimlerden olurum.".

28 Nûh, küfürlerinde inat ve ısrar etmeyi, kendisine inanıp peşinden gitmeye tercih eden ve bunun için de çeşitli sebepler gösteren müşrik kavmine cevab vermiş ve demiştir ki:

Ey kavmim! Beni, kendisinden başka İlah olmayan Allah'a inanarak yalnız O'na ibadet etmeniz için bir uyarıcı olarak apaçık delillerle size gönderen, âlemlerin Rabbi Allah Teâlâ'dır. Elimde bulunan bu deliller benim, Rabbimin dosdoğru yolu üzerinde olduğumu açıkça göstermektedir. Ayrıca Rabbim bana, nübüvvet ve vahiy gibi hudutsuz bir rahmet de ihsan etmiştir. Şimdi siz, Rabbimin kendi katından bana ihsan ettiği bu delillere karşı kör ve sağır, nübüvvetin ve vahyin önemine ve kadr-u kıymetine karşı anlayışsız olur ve onları inkâr edip beni de yalanlarsanız, onları kabul etmeniz için sizi nasıl zorlarım? Küfürle dolup katılaşmış kalplerinize, benim zorla imanı sokmam mümkün müdür? Benim, Rabbimin görevlendirdiği bir kul olarak yapabileceğim şey, size, tuttuğunuz yolun yanlış olduğunu söy-

lemek ve bu yolda ısrar ettiğiniz takdirde, başınıza gelecek acı bir günün azabına karşı sizi uyarmaktır.

29 Ey kavmim! Rabbimin bana verdiği bu görevi ifa etmemden dolayı, sizden herhangi bir ücret talep etmiyorum. Benim ücretim, beni bu işle görevlendiren Rabbime aittir ve bu işi yapabildiğim ölçüde beni mükâfatlandıracak olan O'dur. Siz, bana inanan ve benim peşimden gelen müminleri, kavmin en bayağı ve en düşüncesiz kimseleri olarak görüyor ve iman etmiş olmaları dolayısıyla onları aşağılıyosunuz. Siz böyle yapıyorsunuz diye onları kovacak değilim. Aksi halde Allah Teâlâ'nın, En'âm suresinin 52. ayetinde yer alan *"Rızasını talep ederek sabah akşam Rablerine dua edenleri (yanından) kovma..."* mealindeki emrine muhalefet etmiş olurum. Belki onlar, sizin gibi kavmin zenginleri değillerdir; çoğu çiftçi, işçi, yahut işsiz ve fakir kimselerdir. Fakat bilinen bir şey varsa o da, onların hakkı en iyi gören, bilen ve anlayan kimseler olmalarıdır. Kısacası onlar, kendilerini Rablerine ulaştıracak hak yol üzerindedirler. Kıyâmet günü bütün insanlar, Allah'ın huzurunda toplandıkları zaman, dünyadaki amelleriyle hesaba çekilecek ve herkes layık olduğu yere konacaktır. Ancak ben, sözlerinize ve amellerinize bakarak sizin sapık bir yolda olduğunuzu görüyor ve hakka karşı büyük bir cehalet içinde bulunduğunuzu anlıyorum. Zira insanların iyi ve kötü olarak değerlendirilmeleri ve bazısının diğer bazısından daha üstün olduğuna hükmedilmesi fakirliklerine, yahut mal, mülk veya servet sahibi olmalarına göre değil, işledikleri iyi ve kötü amellere göredir.

30 Ey kavmim! Sizin kovmamı istediğiniz müminler, imanları ve iyi amelleriyle Allah'ın rızasını kazanmış kimselerdir. Eğer ben onları kovacak olursam, Allah'ın azabı karşısında bana kim yardım eder? Zaten onları kovmam, Allah Teâlâ'nın, En'âm suresinin *"...Onları yanından kovaladığın takdirde, zalimlerden olursun."* mealindeki 52. ayeti gereğince büyük bir zulümdür ve ben de onları kovaladığım takdirde zalimlerden olurum. Siz, yaptığınız her kötü işi ve söylediğiniz her çirkin sözü hiç düşünmeden mi yapıp söylersiniz?

31 Ben size, Allah tarafından uyarıcı olarak gönderilen bir elçi, bir Peygamber olduğumu söylüyorum; sizden, kendinize İlah edindiğiniz putları terkederek bir tek Allah'a ibadet etmenizi istiyorum; fakat Allah'ın bana verdiği bu nübüvvet görevi ile, yerlerin ve göklerin hazinelerine sahip olduğumu iddia etmiyorum; yahut gaybın anahtarlarının bende olduğunu veya bir melek olduğumu ileri sürmüyorum. Sizin hakir gördüğünüz ve küçümsediğiniz müminlere Allah'tan hiçbir hayır dokunmayacağını, yahut işledikleri amellerin sevapına hiçbir zaman nail olamayacaklarını da iddia edemem; zira imanın ve iyi amellerin dünya ve Ahiret saadetiyle mükafatlandırılması Allah'ın mümin kullarına bir vaadidir. Eğer onların iman yönünden içleri de dış görünüşleri gibi ise, onlar için iyi bir akibet vardır. Allah şüphesiz onların kalplerinde olanı daha iyi bilir ve karşılığını da ona göre verir. Onlar, imanlarını kendi ağızlarıyla itiraf ve amelleriyle de bunu teyit edip dururken, ben onların içlerinde olanı da bilmediğim halde, haklarında su-i zanla hüküm verecek olursam zalim bir insan olurum.

قَالُوا يَا نُوحُ قَدْ جَادَلْتَنَا فَأَكْثَرْتَ جِدَالَنَا فَأْتِنَا بِمَا تَعِدُنَا إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٣٢﴾ قَالَ إِنَّمَا
يَأْتِيكُمْ بِهِ اللَّهُ إِنْ شَاءَ وَمَا أَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ ﴿٣٣﴾ وَلَا يَنْفَعُكُمْ نُصْحِي إِنْ أَرَدْتُ أَنْ أَنْصَحَ لَكُمْ إِنْ

كَانَ اللّٰهُ يُرِيدُ اَنْ يُغْوِيَكُمْ هُوَ رَبُّكُمْ وَاِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٣٤﴾ اَمْ يَقُولُونَ افْتَرٰيهُ قُلْ اِنِ افْتَرَيْتُهُ فَعَلَيَّ اِجْرَامِي وَاَنَا بَرِيٓءٌ مِمَّا تُجْرِمُونَ ﴿٣٥﴾

[32] (Nuh'un bu sözlerine karşı ona şöyle) demişlerdi: "Ey Nûh! Bizimle iyi münakaşa ettin; (bütün delillerini zikredip) münakaşayı da uzattın. O halde şimdi, eğer güvenilir kimselerden isen, sözünü ettiğin (o dünyevi azabı) bize getir.".

[33] Nuh da demişti ki: "Onu size, eğer dilerse, yalnız Allah getirir ve siz O'nu bundan asla aciz bırakamazsınız.".

[34] "Size nasihat etmeyi istediğimde, eğer Allah sizi azdırmayı murat etmişse, benim nasihatım size hiçbir fayda vermez. Zira Allah, sizin Rabbinizdir ve O'na döndürüleceksiniz.".

[35] Yoksa "Onu, o uydurdu." mu diyorlar? (Onlara) de ki: "Eğer onu ben uydurmuş isem, bunun günahı elbet banadır; (bundan size ne?) Nitekim ben de sizin işlediğiniz cürümlerden uzağım.".

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, hak yoldan uzaklaşarak birtakım putları kendilerine Allah'tan başka İlahlar edinip onlara ibadet eden kavimlere ibret olması ve tuttukları yolu terkederek hak yola girmelerini sağlaması için Nûh'un kavmi ile olan kıssasını anlatmaya başlamış ve bu konuda Nûh'un, kavmi tarafından ileri sürülen şüphelerine verdiği cevabı zikretmişti. Yukarıdaki ayetlerinde de Nûh kıssasını anlatmaya devam etmiş ve müşrik kavmin, Nûh'un verdiği cevaplar ve zikrettiği deliller karşısında nasıl aciz kalıp cevap bulamadıklarını, bu yüzden de münakaşayı bitirmek için başvurdukları çareyi açıklamıştır. Bu çare, önce Nûh'un münakaşayı uzattığını ileri sürerek ona son vermesini istemek, sonra da münakaşa etmek yerine, Rabbinden, sözünü ettiği dünyevi azabı onların üzerine indirmesini isteyerek cezalandırılmalarını sağlamak.. Müşrik kavim, Nûh'tan böyle bir istekte bulunurken, üzerlerine indirilecek bir azaba inanmadıklarını da göstermiş oluyordu. İşte bu manada Allah Teâlâ buyurmuştur ki:

[32] (Nuh'un bu sözlerine karşı ona şöyle) demişlerdi: "Ey Nûh! Bizimle iyi münakaşa ettin; (bütün delillerini zikredip) münakaşayı da uzattın. O halde şimdi, eğer güvenilir kimselerden isen, sözünü ettiğin (o dünyevi azabı) bize getir.".

[33] Nuh da demişti ki: "Onu size, eğer dilerse, yalnız Allah getirir ve siz O'nu bundan asla aciz bırakamazsınız.".

[34] "Size nasihat etmeyi istediğimde, eğer Allah sizi azdırmayı murat etmişse, benim nasihatım size hiçbir fayda vermez. Zira Allah, sizin Rabbinizdir ve O'na döndürüleceksiniz.".

32 Nûh (as) ile münakaşa etmekten ve özellikle onun delillere dayalı açık ve kesin sözlerine cevap bulmaktan aciz kalan kavmi, nihayet bu münakaşalara bir son vermek ve daha önemlisi ileri sürecekleri bir istek karşısında Nûh'u da bir şey yapamaz hale düşürmek maksadıyla, ona şöyle demişlerdir: Ey Nûh! Bize karşı ileri sürdüğün delillerinle iyi münakaşa ettin ve bunu da haddinden fazla uzattın. Artık buna bir son verelim. Sen, Allah'ın, isyan eden kullarını, Ahiret azabından önce dünya azabıyla cezalandıracağı iddiasında bulunuyor ve bununla bizi korkutup kendi yoluna çekmek istiyorsun. Eğer bu iddianda samimi isen sözünü ettiğin o dünyevi azabı hemen getir de görelim.

33 Nûh ise, kavminin bu isteğine karşı şu cevabı vermiştir: Üzerinize bu azabı indirerek sizi

cezalandıracak olan elbette ben değilim. Ben, isyan eden ve isyanında direnen kulları üzerine, ancak Allah'ın bu azabı indireceğini haber verdim ve görevimin bir gereği olarak sizi bu azaba karşı uyardım. Binaenaleyh benim dilediğim anda isyankâr bir kavme azap etmeye veya iyi bir kavmi mükafatlandırmaya ne gücüm yeter ne de bunları yapmaya yetkim vardır. Bu, ancak Allah'a ait olan bir iştir ve siz de O'nun bu işi yapmasına asla engel olamazsınız.

34 Şunu da iyice bilmeniz gerekir ki eğer Allah sizin sapıklık içinde kalıp isyankar bir hayat sürdürmenizi ve sonra da helak olmanızı murat etmiş ise, benim size nasihat etmemin veya sizi, üzerinize inecek en şiddetli azap ile uyarmamın hiçbir faydası olmaz. Zira sizin Rabbiniz Allah'tır ve amellerinizin karşılığını görmek üzere mutlaka O'na döndürüleceksiniz.

Burada Allah Teâlâ'nın, bir insanın veya bir kavmin sapıklığını ve isyankar bir hayat sürdürmesini murat etmesinin, onlar istemedikleri halde, onları böyle bir hayata sevketmesi manasında anlaşılmaması gerektiğine, özellikle işaret etmek gerekir. Aksi halde böyle bir inanç, Ahiret'te azap görecek olan kula, Rabbi karşısında itiraz hakkı kazanmasına ve O'na: Rabbim! Ben, sana itaat eden bir kul olmayı istediğim halde, sen benim asi bir kul olmamı murat ettin ve benim için böyle bir akibet hazırladın. Bu işte benim ne suçum var? demesine yol açar. Oysa Allah Teâlâ, hiçbir kulunu kendi iradesiyle isyana sevketmez ve ona sebepsiz yere azap etmez. Fakat gerçek olan şudur ki, kullarını hiç yoktan yaratan Allah, onların nasıl bir yolda ve nasıl bir hayat sürdüreceklerini de önceden bilir ve onlara, gidecekleri bu yolda işlerini kolaylaştırır. Binaenaleyh Allah'ın ilminde olan bu yolu hiç kimsenin değiştirmesi münkün değildir. İşte bu sebepledir ki, Nûh (as) da kavmine *"...eğer Allah sizi azdırmayı murat etmişse, benim nasihatım size hiçbir fayda vermez..."* derken bu gerçeğe işaret etmiş ve onların kendi yollarını kendi iradeleriyle çizdiklerini ve Allah'ın da onları kendi istedikleri bu yola sevkettiğini bildirmiştir.

[35] Yoksa "Onu, o uydurdu." mu diyorlar? (Onlara) de ki: "Eğer onu ben uydurmuş isem, bunun günahı elbet banadır; (bundan size ne?) Nitekim ben de sizin işlediğiniz cürümlerden uzağım.".

35 Ayet-i kerime müfessirlerin de açıkladıkları gibi, Nûh kıssası arasında zikredilen bir cümle-i muteriza hükmünde olup, bununla, Hazreti Peygamber ve Kur'an-ı Kerim kasdedilmiş, aynı zamanda yine bununla kıssanın doğruluğu teyit ve takviye olunmuştur. Zira Kur'an-ı Kerim'den ne zaman müşriklerin dikkatini çekecek bir veya birkaç ayet nazil olsa, vahye inanmayan Mekkeli müşrikler bu ayetlerin Hazreti Peygamber tarafından uydurulduğunu, onların gerçekle hiçbir ilgisinin bulunmadığını ileri sürerlerdi. Bunun gibi, Mekkeli müşriklere göre, geçmiş devirlerde Nûh ile kavmi arasında cereyan eden birtakım hadiselerin Hazreti Peygamber tarafından bilinmesi mümkün değildi ve kıssa ile ilgili bu ayetler de diğer ayetler gibi Peygamber tarafından uydurulmuştu. İşte bu manada, Hazreti Peygamber, Nûh kıssasını ihtiva eden bu ayetleri okuyup da müşrikler onların Peygamber tarafından uydurulduğunu ileri sürünce, Allah Teâlâ, onların bu çirkin âdetlerine işaret etmiş, sonra da Peygamber'ini onlara verilecek cevap hususunda irşat ederek şöyle buyurmuştur: Ey Muhammed! Onlara de ki: Eğer sizin iddia ettiğiniz gibi, Nûh kıssası ile ilgili bu haberleri ben uydurmuş isem, elbette kötü bir iş yapmışımdır ve bunun günahı da benim üzerimedir. Bunda sizi endişeye sevkedecek hiçbir şey yok demektir. Nitekim şizin işlediğiniz pek çok kötü davranışın vebali de siz aittir ve bunun bana dokunan hiçbir yanı yoktur. Bu konuda Rabbim beni, Yunus suresinin 41. ayetiyle de irşat etmiş ve bana şöyle emretmiştir: *"(Ey Muhammed!) Eğer onlar seni yalanlarlarsa, (onlara) de ki: Benim amelim bana, sizin ame-*

liniz de size aittir. Siz benim yaptığımdan uzaksınız; ben de sizin yaptığınızdan uzağım.".

Ayet-i kerime bu manada açıklandığı zaman, onun Nûh kıssası arasına yerleştirilmiş bir cümle-i muteriza olduğu kolayca anlaşılır. Ancak müfessirlerin büyük bir çoğunluğu da bu ayetin kıssa içinde Nûh'un (as) devam eden sözü olduğu görüşündedir. Buna göre mana, Nûh'un Allah'ın dini ve kafirlerin bu dine karşı çıkmaları halinde, üzerlerine indirilecek azap hakkında verdiği haberleri yalanlamaları ve bunların Nûh tarafından uydurulduğunu ileri sürmeleri demek olur ki bu takdirde Nûh onlara şöyle demek istemiştir: Eğer bunlar benim uydurduğum şeyler ise, yalan söylemiş olmam dolayısıyla bunun vebali benim üzerime olur; yok eğer söylediklerim doğru olur ve siz de bu söylediklerimi yalanlarsanız bunun cezasını da siz çekersiniz. Müfessirler tarafından ayet-i kerimeye verilen bu farklı manaların her ikisi de akla yakın gelmektedir. Ancak en doğrusunu şüphesiz Allah bilir.

وَاُوحِيَ اِلٰى نُوحٍ اَنَّهُ لَنْ يُؤْمِنَ مِنْ قَوْمِكَ اِلَّا مَنْ قَدْ اٰمَنَ فَلَا تَبْتَئِسْ بِمَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ﴿٣٦﴾ وَاصْنَعِ
الْفُلْكَ بِاَعْيُنِنَا وَوَحْيِنَا وَلَا تُخَاطِبْنِي فِي الَّذِينَ ظَلَمُوا اِنَّهُمْ مُغْرَقُونَ ﴿٣٧﴾ وَيَصْنَعُ الْفُلْكَ وَكُلَّمَا مَرَّ
عَلَيْهِ مَلَاٌ مِنْ قَوْمِهِ سَخِرُوا مِنْهُ قَالَ اِنْ تَسْخَرُوا مِنَّا فَاِنَّا نَسْخَرُ مِنْكُمْ كَمَا تَسْخَرُونَ ﴿٣٨﴾ فَسَوْفَ
تَعْلَمُونَ مَنْ يَاْتِيهِ عَذَابٌ يُخْزِيهِ وَيَحِلُّ عَلَيْهِ عَذَابٌ مُقِيمٌ ﴿٣٩﴾ حَتّٰى اِذَا جَاءَ اَمْرُنَا وَفَارَ التَّنُّورُ قُلْنَا
احْمِلْ فِيهَا مِنْ كُلٍّ زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ وَاَهْلَكَ اِلَّا مَنْ سَبَقَ عَلَيْهِ الْقَوْلُ وَمَنْ اٰمَنَ وَمَا اٰمَنَ مَعَهُ اِلَّا قَلِيلٌ
﴿٤٠﴾ وَقَالَ ارْكَبُوا فِيهَا بِسْمِ اللّٰهِ مَجْرٖيهَا وَمُرْسٰيهَا اِنَّ رَبِّي لَغَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٤١﴾

36 Nuh'a şöyle vahyedilmişti: "Kavminden, artık şimdiye kadar iman edenlerden başkası iman etmeyecektir. Bu itibarla onların yapmış oldukları şeylerden dolayı üzülme.".

37 "Bizim nezaretimiz altında ve vahyimizle gemiyi yap. (Küfür işleyip) zulmedenler hakkında bana hiçbir müracaatta bulunma. Onlar suda boğulacaklardır.".

38 Nuh gemiyi yapıyor, kavminin ileri gelenleri ise, oradan her geçişte onunla alay ediyorlardı. (Bu yüzden onlara şöyle) demişti: "Eğer bizimle alay ederseniz, sizin alay ettiğiniz gibi, biz de sizinle alay edeceğiz.".

39 "Çok yakında kendisini zelil edecek (dünyevi) azabın ve daha sonra da, daimi olan (uhrevi) azabın kimin başına geleceğini (görüp) anlayacaksınız.".

40 Nihayet emrimiz gelip de fırın kaynayınca, (Nuh'a) şöyle demiştik: "Her hayvandan ikişer çift, daha önce (iman etmeyecekleri için boğulacakları hususunda) hükmümüzün geçtiği kimseler dışında, aileni ve müminleri gemiye yükle.". Zaten onunla birlikte çok az kimse iman etmişti.

41 Nuh onlara şöyle demişti: "Onun gitmesi de durması da Allah'ın adıyladır; muhakkak ki Rabbim, çok bağışlayıcıdır, çok merhametlidir, (diyerek) gemiye binin.".

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde müşrik kavmin Nûh'u kendilerine karşı delilleri çoğaltmak ve münakaşayı da uzatmakla itham ettiklerini, buna son vermek için de, kendilerini korkutmak maksadıyla üzerlerine geleceğini haber verdiği dünyevi azabın bir ân önce gelmesini istediklerini ve ona *"...eğer güvenilir kimselerden isen, sözünü ettiğin (o dünyevi azabı) bize getir."* dediklerini haber verdikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde ne kadar çok delile dayanırsa dayansın onlarla yapılacak münakaşanın boş ve abes olduğunu, zira şimdiye kadar iman edenler dışında, onlardan hiçbirinin iman etmeyeceğini açıklamış, sonra da Peygamber'ini teselli etmek maksadıyla, onların bu yaptıkları karşısında kendisini üzüntüye sokmaması tavsiyesinde bulunarak artık onlardan intikam alma vaktinin geldiğine işaretle, Nûh'a, bir gemi inşasına başlayarak gerekli hazırlıkları yapmasını emretmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[36] Nuh'a şöyle vahyedilmişti: "Kavminden, artık şimdiye kadar iman edenlerden başkası iman etmeyecektir. Bu itibarla onların yapmış oldukları şeylerden dolayı üzülme.".

[37] "Bizim nezaretimiz altında ve vahyimizle gemiyi yap. (Küfür işleyip) zulmedenler hakkında bana hiçbir müracaatta bulunma. Onlar suda boğulacaklardır.".

[38] Nuh gemiyi yapıyor, kavminin ileri gelenleri ise, oradan her geçişte onunla alay ediyorlardı. (Bu yüzden onlara şöyle) demişti: "Eğer bizimle alay ederseniz, sizin alay ettiğiniz gibi, biz de sizinle alay edeceğiz.".

[39] "Çok yakında kendisini zelil edecek (dünyevi) azabın ve daha sonra da, daimi olan (uhrevi) azabın kimin başına geleceğini (görüp) anlayacaksınız.".

36 Nûh kavminin, kendilerine geleceği haber verilen azabın bir an önce gelmesini istemesinden ve Nûh'un da, kendi adıyla indirilen surenin 26-27. ayetlerinde de açıklandığı üzere, Rabbine yönelerek *"Rabbim! Yeryüzünde kafirlerden tek bir kişi bırakma. Eğer sen onları bırakacak olursan, kullarını yoldan çıkarırlar; kötülerden ve kafirlerden başka da çocuk doğurmazlar."* diye niyazda bulunmasından sonra, Allah Teâlâ Nûh'a vahyederek kavminden daha önce iman edenler dışında başka hiç kimsenin iman etmeyeceğini haber vermiş, sonra da onu teselli etmek maksadıyla, onların içinde bulundukları durumdan ve bundan sonra yapacak olduklarından dolayı kendisini üzüntüye sokmamasını istemiş, artık o kafirlerden intikam alma vaktinin geldiğini haber vererek gereken hazırlıkları yapmasını emretmiştir.

37 Bununla ilgili olarak yapılan ilk hazırlık, bir gemi yapımıyla ilgilidir. Nitekim Allah Teâlâ Nûh'a vahyederek bir gemi inşa etmesini istemiş, bu gemiyi de gözetimi altında ve vahyine uyarak yapmasını emretmiştir. Öyle anlaşılıyor ki Allah Teâlâ, ileride bu gemiye binecek olanların herhangi bir kazaya uğramamaları için geminin inşasına ayrı bir itina gösterilmesini özellikle istemiş ve Nûh'a, geminin nasıl yapılacağı hususunda vahiy yolu ile vereceği talimata uymasını emrettiği gibi, bu işi gözleri önünde veya nezareti altında yapmasını istemiştir ki bunda, geminin kusursuz yapılması için gösterilmesi gereken itinaya açık bir işaret vardır.

Allah Teâlâ Peygamber'ine, geminin inşasıyla ilgili gerekli talimatı verdikten sonra, ona kimlerin alınacağını açıklamadan önce, kimlerin alınmaması gerektiğini açıklamış ve bunlara hiçbir surette şefkat gösterilmemesini veya yumuşak davranılmamasını açık ve kesin bir ifade ile emretmiştir; çünkü bunlar, küfürleriyle nefislerine zulmettikleri için haklarında suda boğularak helak olma hükmü verilmiş olan kafirlerdir. Bunlar hakkında Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: Ey Nûh! Küfrederek nefislerine zulmeden kafirler için şefaatte bulunup bizden mağfiret dilemeye ve üzerlerinden hak ettikleri azabın kaldırılmasını istemeye kalkışma. Zira onla-

rın üzerine azap vacip olmuş ve helak olmaları hakkındaki hüküm kesinleşmiştir. Artık bundan sonra senin yapabileceğin hiçbir şey yoktur. Bu itibarla onlara karşı yumuşak davranma ve onları gemiye de alma; onlar suda boğularak helak olacaklardır.

38 Nûh (as), Rabbinin gözetiminde ve O'ndan aldığı vahye uyarak geminin inşasına başlamıştı. Ancak o, gemiyi yaparken yanından geçen müşrikler, her geçişlerinde hem Nûh'u hem de yaptığı gemiyi biribirlerine göstererek alaya alıyorlar ve Nûh'un kendilerine yönelttiği suda boğulacakları yolundaki tehditlerini de alaylı bir ifade ile yalanlıyorlardı. Buna karşılık Nûh da onlara şu cevabı veriyordu: Eğer siz, bizimle ve bizim şu yaptığımız işle alay etmeye devam ederseniz, çok yakın bir gelecekte, azgın su dalgaları içinde bocalamaya ve sizi kurtaracak bir yardımcı bulabilmek için bağırıp çağırmaya başladığınız zaman, biz de sizinle alay edecek ve size daha önce bizim geleceğini haber verdiğimiz, sizin ise, istihza ile inkâr ettiğiniz o dünyevi azap gerçek mi imiş? diyeceğiz.

39 İşte o zaman, üzerinize geleceğine bir türlü inanmadığınız o rezil ve rüsvay edici dünyevi azabın nasıl gerçek bir azap olduğunu yakinen görüp anlayacak sonra da sonu hiç gelmeyecek olan Ahiret azabının aynı şekilde gerçekleşeceğine inanmak zorunda kalacaksınız. Şunu da çok iyi anlayacaksınız ki, Ahiret'te göreceğiniz azap, dünyada görüp geçirdiğiniz azaptan kat kat daha ağır ve daha şiddetli olacaktır.

[40] Nihayet emrimiz gelip de fırın kaynayınca, (Nuh'a) şöyle demiştik: "Her hayvandan ikişer çifti, daha önce (iman etmeyecekleri için boğulacakları hususunda) hükmümüzün geçtiği kimseler dışında, aileni ve müminleri gemiye yükle.". Zaten onunla birlikte çok az kimse iman etmişti.

[41] Nuh onlara şöyle demişti: "Onun gitmesi de durması da Allah'ın adıyladır; muhakkak ki Rabbim çok bağışlayıcıdır, çok merhametlidir, (diyerek) gemiye binin.".

40 Allah Teâlâ bu ayetinde, müşrik kavmi helak eden ve tarihe *tufan* adıyla geçerek büyük şöhret kazanan yağmur hadisesini haber vermiştir. Kamer suresinin 11-12. ayetlerinde de aynı hadisenin nasıl cereyan ettiği şöyle açıklanmıştır: *"(Nuh, müşrik kavmi karşısında aciz kalıp da yardım dileğinde bulununca), biz de gökyüzünün kapılarını boşalan bir su ile açmış, yerin pınarlarını da fışkırtmıştık. Böylece (yere ve göğe ait) sular, takdir olunan bir iş için birleşmişti."*.

Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: Gerek gökyüzünden inen gerekse yerden kaynayan suların birleşerek önünde durulamaz bir sel oluşturup da müşrik kavmin helaki için emrimizi verme vakti gelince, Nûh'a vahyederek yapması gereken işleri açıkladık ve ona dedik ki: Cinsini devam ettirebilmesi için, biri erkek biri dişi olmak üzere her çeşit hayvandan birer çift ile, küfürleri dolayısıyla cehennem ehlinden olduklarına dair önceden haklarında hükmümüzün sabit olduğu, içlerinde karın ve oğlunun da bulunduğu kimseler dışında, aileni ve sayıları çok az da olsa kavminden iman etmiş olanları yapmış olduğun o gemiye bindir.

41 Rabbinin bu emri üzerine Nûh (as), gemiye alınması gereken canlı varlıklardan erkek ve dişi birer çift ile sadece müminlerden oluşan bir grubu gemiye alırken onlara hitap ederek şöyle demiştir: Bu geminin suyun üzerinde gitmesi de, herhangi bir yere varıp durması da Allah'ın adıyladır. Rabbim, şüphesiz çok bağışlayıcıdır; çok merhametlidir. Binaenaleyh bu gerçeği bilerek ve söyleyerek gemiye binin.

Müfessirlerin de işaret ettikleri gibi, *"... onun gitmesi de durması da Allah'ın adıyladır."* cümlesinin, iki manaya gelmesi ihtimali vardır. Birinci manaya göre bu cümle, Nûh'un (as) bir evvelki ayet-i kerimede yer alan Allah Teâlâ'nın emrine tabi olarak, kendisiyle gemide beraber olacaklara gemiye binmelerini emrettiği zaman söy-

lediği bir sözden ibarettir. Buna göre Nûh'un (as) bu sözü, kendisiyle gemide beraber olanların, Allah'ın hıfzı veya koruması altında bulunduklarını dile getiren bir müjdedir. Çünkü geminin su üzerinde herhangi bir yere kadar yüzmesi, bir yerde de durması, ancak Allah'ın adıyla, yani O'nun gücü ve kudretiyledir; bu ise, geminin ve gemi içindekilerin, Allah'ın koruması altına alınmış olmaları manasındadır. Cümlenin diğer manası ise, sadece Nûh'un (as) değil, fakat onun gemidekilere söylemelerini emretmiş olduğu bir söz olması ihtimalidir. Buna göre ayetin manası şöyle olur: *"Onun gitmesinin de durmasının da Allah'ın adıyla olduğunu söyleyerek gemiye binin..."* Eğer yine müfessirler tarafından nakledilen ve gemiye yahut başka herhangi bir vasıtaya binenlere Hazreti Peygamber'in bu sözü söylemelerini tavsiye ettiğini gösteren hadisler gözönünde bulundurulursa, bu ikinci mananın gerçeğe daha yakın olduğu anlaşılır; zira bu hadislere göre vasıtaya binerken bu sözün söylenmesi, onu söyleyen kimse için bir emandır; bir güvencedir. Nitekim Taberânî tarafından nakledilen bir hadise göre Hazreti Peygamber şöyle buyurmuştur: *"Ümmetimin gemiye bindikleri zaman, Bismillahi'l- Meliki'r- Rahmâni'r-Rahim: Onun gitmesi de durması da Allah'ın adıyladır. Muhakkak ki Rabbim, çok bağışlayıcıdır; çok merhametlidir, demeleri, boğulmaya karşı bir güvencedir."*.

Ayet-i kerimede, kafirlerin suda boğularak kendilerinden intikam alınacağı hususundaki beyanın akabinde, Allah Teâlâ'nın *Gafur* ve *Rahim* sıfatlarının zikredilerek O'nun çok bağışlayıcı ve çok merhametli olduğunun açıklanması, Kur'an-ı Kerim'in zıt beyanlar hususundaki üslup özelliklerinden biridir ve muhtelif surelerinde bu çeşit beyanlara sık sık rastlanır. Mesela Â'râf suresinin 167. ayetinde *"...Şüphesiz Rabbin süratle ceza verendir ve O, aynı zamanda çok bağışlayıcıdır; çok merhametlidir."* buyurulduğu gibi, Ra'd suresinin 6. ayetinde de *"...Gerçek şudur ki Rabbin, (tövbe eden) insanlar için mağfiret sahibidir. Şu da bir gerçektir ki Rabbin, (küfründe ısrar edenlere karşı da) cezası çok şiddetlidir."* buyurulmuştur. Birtakım insanların Allah'ın kahrına uğrayarak helak oldukları bir zamanda mağfiret ve rahmetin zikredilmesi, Allah'ın helak olmaktan kurtardığı insanlara fazl-u keremini beyan içindir. Zira bilinen bir gerçektir ki insan, her çeşit ahvalde, Allah'ın yardımına, fazl-u ihsanına muhtaçtır. Çünkü o, ne kadar dikkatli davranırsa davransın, zaman zaman ayak sürçmesi de denilebilecek günahlar işlemekten veya hataya düşmekten kendisini kurtaramaz. Buna rağmen eğer bu günah ve hataların kötü akibetinden kurtulacak olursa, onun bu kurtuluşu, kendi ilminden veya marifetinden değil, fakat Allah'ın fazl-u ihsanındandır; çok bağışlayıcı ve çok merhametli oluşundandır.

وَهِيَ تَجْرِي بِهِمْ فِي مَوْجٍ كَالْجِبَالِ وَنَادَىٰ نُوحٌ ابْنَهُ وَكَانَ فِي مَعْزِلٍ يَا بُنَيَّ ارْكَب مَّعَنَا وَلَا تَكُن مَّعَ
الْكَافِرِينَ ﴿٤٢﴾ قَالَ سَآوِي إِلَىٰ جَبَلٍ يَعْصِمُنِي مِنَ الْمَاءِ ۚ قَالَ لَا عَاصِمَ الْيَوْمَ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ إِلَّا مَن رَّحِمَ ۚ
وَحَالَ بَيْنَهُمَا الْمَوْجُ فَكَانَ مِنَ الْمُغْرَقِينَ ﴿٤٣﴾ وَقِيلَ يَا أَرْضُ ابْلَعِي مَاءَكِ وَيَا سَمَاءُ أَقْلِعِي وَغِيضَ
الْمَاءُ وَقُضِيَ الْأَمْرُ وَاسْتَوَتْ عَلَى الْجُودِيِّ وَقِيلَ بُعْدًا لِّلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٤٤﴾ وَنَادَىٰ نُوحٌ رَّبَّهُ فَقَالَ رَبِّ
إِنَّ ابْنِي مِنْ أَهْلِي وَإِنَّ وَعْدَكَ الْحَقُّ وَأَنتَ أَحْكَمُ الْحَاكِمِينَ ﴿٤٥﴾ قَالَ يَا نُوحُ إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ أَهْلِكَ ۖ إِنَّهُ عَمَلٌ
غَيْرُ صَالِحٍ ۖ فَلَا تَسْأَلْنِ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ ۖ إِنِّي أَعِظُكَ أَن تَكُونَ مِنَ الْجَاهِلِينَ ﴿٤٦﴾ قَالَ رَبِّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ
أَنْ أَسْأَلَكَ مَا لَيْسَ لِي بِهِ عِلْمٌ ۖ وَإِلَّا تَغْفِرْ لِي وَتَرْحَمْنِي أَكُن مِّنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٤٧﴾

42 Gemi onları dağlar gibi dalgalar üzerinde götürüyor, Nûh da tek başına kalmış oğluna şöyle sesleniyordu: "Ey oğlum! bizimle beraber (gemiye) bin; kafirlerle bir olma.".

43 Oğlu ise şöyle diyordu: "Beni sulardan koruyacak bir dağa sığınacağım.". Nûh da diyordu ki: "Bugün Allah'ın merhamet ettiği kimseler dışında O'nun emrinden korunacak hiçbir şey yoktur.". Nitekim (o sırada) aralarına bir dalga girmiş ve oğlu boğulanlardan olmuştu.

44 (Daha sonra da) "Ey yer! Suyunu çek; ey gök! Sen de tut." denilmiş, su çekilmiş, iş tamamlanmış ve gemi Cudi üzerine oturmuş; zalim kavimlere de, "(Allah'ın rahmetinden) uzak olsunlar." denilmişti.

45 Nuh Rabbine seslenmiş ve şöyle demişti: "Rabbim! Oğlum, şüphesiz benim ailemdendi ve şüphesiz senin vaadin haktır ve sen hâkimler hâkimisin.".

46 Allah da şöyle buyurmuştu: "Ey Nûh! O senin ailenden değildir; çünkü (onun ameli) iyi olmayan bir ameldi. Bu itibarla, hakkında bilgin olmayan şeyi benden isteme. Ben sana cahillerden olmamanı nasihat ederim.".

47 Nuh ise, şöyle demişti: "Rabbim! Ben, hakkında bilgim olmayan şeyi senden istemekten yine sana sığınırım. Ve eğer bağışlamaz ve bana merhamet etmezsen, hüsrana uğrayanlardan olurum.".

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, Nûh'un (as) ve ona tabi olan ailesiyle müminlerin boğulmaktan kurtulmaları, buna karşılık küfürlerinde ısrar eden kafirlerin boğularak helak olmaları ve böylece onlardan İlahî intikamın alınmış olması için vahyine uyarak ve nezareti altında bir gemi yapmasını emrettikten, Nûh'un da Rabbinin bu emrine uyarak gemiyi yaptığını, vakti gelip de gökten inen ve yerden fışkıran sularla iri dalgalar oluşmaya başlayınca, kavminden kendisine iman edip tabi olanlara *"Gitmesi de durması da Allah'ın adıyladır; muhakkak ki Rabbim çok bağışlayıcıdır, çok merhametlidir."* diyerek gemiye binmeleri emrini haber verdikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde Nûh ile birlikte iman edenleri içinde barındıran geminin, şiddetli fırtınalar altında dağlar gibi yükselen dalgalar üzerindeki seyrini tasvir etmiş, bu arada gemiye binmemekte ısrar eden ve kavimle birlikte suda boğulanlardan olan oğlunun durumu ile ilgili olarak Nûh'un içtihadında yaptığı hataya da işaret etmiş ve bazen Rablerini diğer insanlardan daha çok bilen Peygamberler'in bile, bu çeşit hatalara düşebilmelerinin cevazını açıklamıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

42 Gemi onları dağlar gibi dalgalar üzerinde götürüyor, Nûh da tek başına kalmış oğluna şöyle sesleniyordu: "Ey oğlum! bizimle beraber (gemiye) bin; kafirlerle bir olma.".

43 Oğlu ise şöyle diyordu: "Beni sulardan koruyacak bir dağa sığınacağım.". Nûh da diyordu ki: "Bugün Allah'ın merhamet ettiği kimseler dışında O'nun emrinden korunacak hiçbir şey yoktur.". Nitekim (o sırada) aralarına bir dalga girmiş ve oğlu boğulanlardan olmuştu.

42 Su, bütün yeryüzünü kaplamış, yerin en çukur noktasından en yüksek dağın zirvesine kadar her tarafı doldurmuştu. Gemi, şiddetli fırtınanın meydana getirdiği iri dalgalar üzerinde batıp çıkan bir ceviz kabuğu gibi, içindekilerle birlikte, Allah'tan başka hiç kimsenin bilmediği bir istikamette alçalıp yükselerek hızla ilerliyordu. Eğer Allah'ın izni ve koruması olmasaydı, geminin bu azgın dalgalar arasında sağlam kalması ve içindekilerin de yaşayabilmeleri asla mümkün değildi. Fakat Allah, içindekilerle birlikte geminin o dalgalardan sapasağlam çıkmasını, aklını kullanabilen insanların ibret

almaları ve duyup anlamaları için bir mucize kılmıştı. Nitekim Hâkka suresinin 11-12. ayetlerinde bu gerçeği açıklamış ve şöyle buyurmuştur: *"Sular azgınlaşıp taştığı zaman, size kurtuluşunuzu bir ibret kılmak için ve anlayışlı kulaklar da duyup anlasınlar diye, sizi gemide biz taşıdık."*. Kamer suresinin 13-16. ayetlerinde de aynı manayı görmek mümkündür: *"Onu, tahta levhalardan çivilenip yapılmış, inkâr edilen Nûh'a mükafat olarak verilmiş, nezaretimiz altında yüzüp giden bir gemiye bindirmiştik. Gerçek şu ki, o gemiyi bir ibret kılmıştık; şimdi öğüt alacak yok mu? Benim azabım ve uyarılarım nasılmış."*.

Ne var ki her şeye rağmen bu geminin içerisinde yüreği yanık bir baba vardı ve bu baba, oğlu kafirlerle bir olmayı tercih eden ve gemiye binmemekte direnen, Nûh'dan (as) başkası değildi. İsmi Yâm veya Kenan olan bu oğul, Nûh'un dördüncü oğlu idi ve bütün uyarılara rağmen küfründen dönmemişti. Sular kaynamaya başlayınca baba yüreği yine dayanamamış ve babalık şefkatiyla oğluna yine seslenerek gemiye binmesini ve kafirlerle bir olmamasını istemişti. Oğlunun kafirlerle birlikte suda boğulmasına gönlü bir türlü razı olmuyordu. Ona, ey oğul, bizimle birlikte gemiye bin; helak olacak kafirlerle bir olma, diye tekrar tekrar seslenmişti.

43 Fakat oğul, bu çağrıya kulak asmıyor, babasına da "Hayır ben yüksek bir tepeye veya dağa çıkar ve suda boğulmaktan kurtulurum.", diyordu. Zannediyordu ki bu su, bol yağmur yağdığı zamanlarda oluşan basit bir selden ibarettir ve insan yüksek bir yere çıkınca suda boğulmaktan kurtulur. Fakat bu sel, oğulun zannettiği gibi her zaman görülebilecek cinsten bir sel değildi. Bunu bilen babası, ona seslenerek şöyle cevap vermişti: Ey oğul! Bugün Allah'ın rahmetini kazanan müminler dışında hiç kimse ve hiçbir şey, O'nun emrinden ve kafirleri cezalandıracak olan azabından kendisini kurtaramaz. Nûh (as), bunları oğluna söylemişti ki aralarına giren büyük bir dalga onları birbirinden ayırmış ve oğlu, küfredenlerle birlikte boğulanlardan olmuştu.

[44] (Daha sonra da) "Ey yer! Suyunu çek; ey gök! Sen de tut." denilmiş, su çekilmiş, iş tamamlanmış ve gemi Cudi üzerine oturmuş; zalim kavimlere de, "(Allah'ın rahmetinden) uzak olsunlar." denilmişti.

44 Nûh (as) ile birlikte gemiye binen müminler dışında, bütün yeryüzü halkı tufanda helak olup gidince, Allah Teâlâ yeryüzüne, dışarı saldığı suyunu çekmesini, gökyüzüne de yere indirdiği yağmuru tutmasını emretmiş, onlar da bu emre uyarak sularını kısmışlardır. Böylece Allah Teâlâ'nın, kafir kavmin helak edileceğine dair Nûh'a olan vaadi gerçekleşmiş ve kavim yeryüzünden tamamen silinip gitmiştir. Suların çekilmesiyle müminleri taşıyan gemi de Cudi dağı üzerine oturmuştur. Kavim içerisinde, sayıları az da olsa Nûh'un âlemlerin Rabbi Allah tarafından kendilerine gönderilmiş bir Peygamber olduğuna inanarak ona tabi olan ve Allah'tan başka İlah edindikleri putlarını terkederek yalnız Allah'a ibadet eden müminler, gemi ile selamete çıktıkları halde, küfürlerinde direnen, Nûh'u yalanlayarak *mecnun* diyen ve Allah'ın dinini tebliğ etmesine engel olan kafirler ise, geleceğine hiçbir zaman inanmadıkları dünyevi azabın altında helak olmuşlardı. Ahiret'te ise bunlar, hiç şüphesiz, bu azabın çok daha şiddetlisini ebediyyen göreceklerdir. Gerçek böyle olunca, bunların ardından *Allah'ın rahmetinden uzak olun; O'nun laneti üzerinizden hiç eksilmesin* demekten başka söylenecek söz yoktur.

[45] Nuh Rabbine seslenmiş ve şöyle demişti: "Rabbim! Oğlum, şüphesiz benim ailemdendi ve şüphesiz senin vaadin haktır ve sen hâkimler hâkimisin.".

[46] Allah da şöyle buyurmuştu: "Ey Nûh! O senin ailenden değildir; çünkü (onun ameli) iyi olmayan bir ameldi. Bu itibarla, hakkında bilgin olmayan şeyi benden isteme. Ben sana cahillerden olmamanı nasihat ederim.".

[47] Nuh ise, şöyle demişti: "Rabbim! Ben, hakkında bilgim olmayan şeyi senden istemekten yine sana sığınırım. Ve eğer bağışlamaz ve bana merhamet etmezsen, hüsrana uğrayanlardan olurum.".

45 Yukarıda da zikredildiği gibi, gökten yağan ve yerden fışkıran suların giderek çoğalıp kabarması üzerine, Nûh (as), Rabbinden aldığı emirle, cinslerinin korunması için her hayvandan erkek ve dişi birer çifti ve kavminden sayıları zaten az olan müminleri gemiye aldığı zaman, inançsızlardan olan oğlu, babasının bütün ısrarlarına rağmen gemiye binmemiş, yüksek bir dağın tepesine çıkmak suretiyle de boğulmaktan kurtulabileceğini ileri sürmüştü. Nûh ise, bugün Allah'ın merhamet ettiği kimseler dışında hiç kimsenin boğulmaktan kurtulamayacağını söylemişse de onu ikna edememiş, bu sırada aralarına giren bir dalga da ikisini birbirinden ayırmıştı. Ne var ki oğulun kafirlerden olmasına ve bütün gücü ile küfründe direnmesine rağmen, baba yüreği yine de böyle bir oğul için sızlamaktan ve onun akibetini merak etmekten geri kalmamıştı. İşte bu merak ve ona karşı duyduğu şefkat sebebiyle Rabbine seslenmiş ve şöyle demiştir: Rabbim! Biliyorsun ki oğlum benim ailemdendi ve sen bana ailemin kurtuluşu için vaatte bulunmuştun. Senin vaadin haktır ve bu vaat asla değişmez. Şimdi oğlum ne durumdadır; ona ne oldu? Muhakkak ki sen, hükmedenlerin en iyi hükmedeni ve hak karşısında en adilisin. Senin hükmünün kaynağı hudutsuz ilim, hikmet ve adalettir. Böyle olduğu halde, oğlum nasıl suda boğuldu?

46 Rabbi ise, Nûh'a cevap vermiş ve şöyle buyurmuştur: Ey Nûh! Oğlun senin ailenden olsa bile, küfür üzerindeki ısrarı dolayısıyla artık o senin ailenden sayılmaz. Benim kurtuluşu için sana vaatte bulunduğum ailen, sadece iman edenlerdir. Küfreden ve bütün fiil ve davranışlarıyla diğer kafirler arasında yer alıp onlarla birlikte hareket eden ve sana karşı çıkan bir kimseyi sen nasıl ailenden sayarsın? Onun küfründeki ısrarı dolayısıyla diğer kafirlerle birlikte suda boğulanlardan olacağı hakkında hükmümüz sebkat etmiş ve vakti gelince de bu hüküm infaz edilmiştir. Mahlûkat hakkındaki hükmümün ve takdirimin ne olduğunu senin bilmen elbette mümkün değildir. O halde bilmediğin bu hüküm ve takdirimi değiştirmemi ve küfrü sabit olan oğlunu bağışlamamı benden nasıl istersin? Bu, ancak cahillerin işidir. Bu itibarla ben sana cahillerden olmamanı tavsiye ederim.

47 Nûh, oğlunun bağışlanması için Rabbine yönelttiği bu dua veya isteğin, cahillik neticesi kendisinden Sadır olan bir hata olduğunu anlamakta güçlük çekmemiş ve Rabbinden bağışlanmasını dileyerek şöyle demiştir: Rabbim! Bilmediğim ve hakkında doğru bilgi sahibi olmadığım bir şeyi senden istemekten ve böyle bir istekle günah işlemekten yine sana sığınırım. Sadece babalık şefkatinin ve senin Rabbani rahmetine olan hırsımın sebep olduğu böyle bir istekte bulunmam dolayısıyla işlediğim günahı eğer sen bağışlamaz ve bana merhamet etmezsen, ben muhakkak hüsrana uğrayanlardan olurum. Şüphesiz sen, sana itaatiyle dünya ve Ahiret saadetine nail olacak, yahut sana isyan ederek hem dünyada hem de Ahiret'te hüsrana uğrayacak kimseleri daha iyi bilir ve onlar hakkındaki hükmünü adaletle verirsin.

Burada hatırdan uzak tutulmaması gereken birkaç noktaya işaret etmekte fayda vardır: Önce şunu belirtmek gerekir ki, Nûh'un (as), oğlunun bağışlanması için Rabbinden istekte bulunması veya O'na dua etmesi, O'nun emir veya nehyine muhalefet etmek gibi büyük günahı gerektiren bir davranış değildir. Bu, onun sadece iyi niyetle giriştiği bir içtihadında hataya düşmüş olmasından ibarettir. Bu içtihad hatası da, muhtemelen oğlunun kafir olduğuna yeterince vakıf olmamasından kaynaklanmış ve bu bilgisizliği sebebiyle Rabbinden ya onun gemiye binmesinin sağlanmasını, yahutta oğlunun gemiye binmeyip dağın tepesine çıkarak boğulmaktan kurtulacağı-

nı ileri sürmesi üzerine, onun suda boğulmaktan kurtarılmasını istemiştir. Bütün Peygamberler'in Rablerinin tedip ve terbiyesine muhtaç olmaları dolayısıyla zaman zaman bu çeşit içtihad hatalarına düşmeleri mümkündür.

Diğer önemli bir nokta, iman ve salih amelin, verasetle ve neseple hiçbir ilgisinin bulunmamasıdır. İnsanların birbirinden farklı iman ve salih amel sahibi olmaları, herbirinin farklı istidatlarının bulunması ve kendilerini yönlendiren farklı esbab ile kuşatılmalarındır. Gerçek böyle olunca, Nûh (as) gibi bir Peygamber oğlunun kafirler arasında yer almasına şaşmamak gerekir. Eğer iman verasete bağlı olsaydı, Ademoğullarının hepsi de Adem gibi olurlardı. Şunu da unutmamak gerekir ki, Allah, insanları dünya ve Ahiret'te neseplerine göre değil, iman ve amellerine göre cezalandırır. Hiçbir kafire, mümin olan ana ve babasının yüzü suyu hürmetine azap etmekten vazgeçmez; hatta babası Peygamber bile olsa... İşte Allah Teâlâ'nın insanlarla ilgili bu değişmeyen sünneti dolayısıyla, kim o sünnete aykırı bir istekte bulunursa, tövbe edinceye kadar Rabbi tarafından tedip ve terbiyeye müstehak olur. Nitekim Adem ve eşi de, cennette iken şeytanın iğvasına kapılmışlar ve yasaklanmış olan ağaca yaklaşmış olmaları dolayısıyla cennetten çıkarılmışlardı. Tâ-hâ suresinin 120-121. ayetlerinde de açıklandığı gibi, şeytan Adem'e yaklaşmış ve ona: *"...Ey Adem! Sana ebedilik ağacını ve hiç yok olmayacak bir hükümranlığı göstereyim mi? demişti. Bunun üzerine Adem ve eşi o ağaçtan yemişler, ayıp yerleri kendilerine görünüverince de cennet yapraklarıyla üzerlerini örtmeye başlamışlardı. Böylece Adem Rabbine karşı gelmiş ve yolunu şaşırmıştı."*. Adem ve eşinin şeytanın iğvasıyla böyle bir hataya düşmeleri, Â'râf suresinin 22. ayetinde de zikredildiği gibi, Rablerinin onları itab etmesine sebep olmuş ve onlara şöyle demiştir: *"... Bu ağaçtan sizi menetmedim mi ve şeytan size apaçık bir düşmandır, demedim mi"*? Maamafih bu hatalarını anlayan Adem ve eşi, bunu takip eden 23. ayette de açıklandığı gibi, *"Rabbimiz! Kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamaz ve bize merhamet etmezsen, mutlaka hüsrana uğrayanlardan oluruz."* diye yalvarıp yakarmışlar, Rableri de onları bağışlamıştı. Bakara suresinin 37. ayetinde buna da işaret edilmiş ve şöyle buyurulmuştur: *"Bundan sonradır ki, Adem Rabbinden bazı sözler alıp (O'na yalvarmıştı da) O da, onun tövbesini kabul etmişti. Zaten tövbeleri kabul ederek bağışlayan yalnız O'dur."*.

قِيلَ يَا نُوحُ اهْبِطْ بِسَلَامٍ مِنَّا وَبَرَكَاتٍ عَلَيْكَ وَعَلَىٰ أُمَمٍ مِمَّنْ مَعَكَ ۚ وَأُمَمٌ سَنُمَتِّعُهُمْ ثُمَّ يَمَسُّهُمْ مِنَّا عَذَابٌ
أَلِيمٌ ﴿٤٨﴾ تِلْكَ مِنْ أَنْبَاءِ الْغَيْبِ نُوحِيهَا إِلَيْكَ ۖ مَا كُنْتَ تَعْلَمُهَا أَنْتَ وَلَا قَوْمُكَ مِنْ قَبْلِ هَٰذَا ۛ فَاصْبِرْ ۛ
إِنَّ الْعَاقِبَةَ لِلْمُتَّقِينَ ﴿٤٩﴾

48 (Sonra ona) denilmişti ki: "Ey Nûh! Sana ve seninle birlikte olan milletlere bizden bir selamet ve bereketlerle (geminin oturduğu Cudi'den) in. Ve bir kısım milletler de olacaktır ki onları, (yeryüzünde dünya nimetlerinden) faydalandıracağız. Sonra da onlara bizden acı bir azap dokunacaktır.".

49 (Ey Muhammed!) Bunlar sana vahyettiğimiz gayba ait haberlerdendir. Bundan önce ne sen ne de kavmin bunları bilmiyordunuz. Bu itibarla sabret; akibet, elbette Allah'tan sakınanlar içindir.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, Nûh (as) ile birlikte diğer müminleri de içinde taşıyan geminin tufan ile kabaran dalgalar arasında ilerlediğini ve nihayet Cudi üzerine oturduğunu, böylece müminlerin kurtulup kafirlerin de helak olduğunu haber verdikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, Nûh kıssasının hatimesi olarak bu kıssadan alınması gereken ve başlıca iki noktada toplanabilecek olan ibretleri zikretmiştir. Birincisi, geminin Cudi'ye oturmasından sonra, Allah Teâlâ'nın bir vaadi olarak, gemiden karaya çıkan Nûh (as) ile müminlerin önce selametle, sonra da bereketle müjdelenmeleridir. Selamet, şüphesiz, müminlerin her çeşit kötülükten ve sıkıntıdan korunmaları manasındadır. Zira tufan sırasında gemide bulunan müminler, korkulu anlar geçirdikleri gibi, gemiden karaya çıktıktan sonra da durumlarıyla ilgili olarak bu korkuları devam etmişti: Karaya çıktıkları zaman, nasıl yaşayacaklar; yiyecek ve içeceklerini nasıl temin edeceklerdi? Çok iyi biliyorlardı ki tufan sırasında bütün yeryüzü uzun süre sular altında kalmış ve bu süre içinde ne eti yenebilecek bir hayvan ne de sebze cinsinden herhangi bir bitki kalmıştı. Allah Teâlâ, bu ayetiyle müminlere, kıyamete kadar bu çeşit sıkıntılardan ve diğer kötülüklerden salim kalacaklarını haber vermiş, bereket müjdesiyle de selametin devamlı olacağını vaadetmiştir.

Kıssadan alınması gereken ibretle ilgili diğer nokta ise, gayba ait haberlerden oluşan kıssanın Hazreti Peygamber tarafından haber verilmesi ve bunun da Muhammed (sas.)'in nübüvvetine delalet etmiş olmasıdır. İşte bu manada Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[48] (Sonra ona) denilmişti ki: "Ey Nûh! Sana ve seninle birlikte olan milletlere bizden bir selamet ve bereketlerle (geminin oturduğu Cudi'den) in. Ve bir kısım milletler de olacaktır ki onları, (yeryüzünde dünya nimetlerinden) faydalandıracağız. Sonra da onlara bizden acı bir azap dokunacaktır.".

[49] (Ey Muhammed!) Bunlar sana vahyettiğimiz gayba ait haberlerdendir. Bundan önce ne sen ne de kavmin bunları bilmiyordunuz. Bu itibarla sabret; akibet, elbette Allah'tan sakınanlar içindir.

48 Allah Teâlâ, Nûh'u (as) ve onunla birlikte müminleri taşıyan geminin Cudi'ye oturmasından sonra, Nûh'a (as) söylenen ve hem Nûh'u (as), hem de diğer müminlerle kıyamet gününe kadar onların neslinden gelecek olan bütün müminleri de içine alan selamet ve bereket müjdesini haber vermiş ve şöyle buyurmuştur: Nûh'a denildi ki: Ey Nûh! Bizden sana selamet ve bereketler olmak üzere gemiden in. Bu selam ve bereket, seninle birlikte gemide bulunanlara olduğu kadar, bundan böyle sizin neslinizden gelecek olan bütün insanlar veya bütün milletler üzerine de olacak ve herkes kıyamet gününe kadar bu dünya nimetlerinden faydalandırılacaktır. Ancak bunlardan sonra öyle insan grupları veya öyle milletler de gelecektir ki bunlar, dünya nimetlerinden faydalanacak olsalar bile, Allah'ın üzerlerindeki selamını muhafaza edememeleri sebebiyle, Rablerinden müminlerin nail oldukları hiçbir lütuf ve rahmete nail olamayacaklardır. Çünkü bunlar şeytanın iğvasına kapılarak dünyayı Ahiret'e tercih edecekler, Rablerini unutup O'ndan başkasını kendilerine İlah edinerek şirke ve zulme dalacaklar, bunun neticesi olarak da dünya ve Ahiret'te en şiddetli azaba uğrayacaklardır.

49 Allah Teâlâ, böylece selam ve bereketini dünyada yaşayan bütün insanlara teşmil ettikten sonra, Nûh kıssasından hasıl olan genel ibreti zikretmiş ve şöyle buyurmuştur: Nûh ve kavmi hakkında yukarıdan beri zikredilen haberlerin hepsi de gayba ait haberlerdendir. Binaenaleyh bunları herhangi bir insanın kendiliğinden bilip öğrenmesi, sonra da başkalarına haber vermesi mümkün değildir. Ancak, ey Muhammed, biz bunları sana vahyederek o şekilde bildirdik ki sanki sen de onların devrinde ve onlarla bir-

likte yaşamış ve her şeyi kendi gözlerinle görüp öğrenmiş gibi oldun. Oysa sen, bunları önceden bilmediğin ve biz sana vahiyle haber vermeden önce herhangi bir kitaptan da okumadığın gibi, kavminden hiç kimse de bilmiyordu. Gerçek böyle olduğu halde, kavminin ileri gelen kafirleri yine de seni yalanlıyorlar ve bunları bir insandan öğrendiğini, yahut uydurduğunu söylüyorlar. Onların seni yalanlamalarına ve senin hakkında asılsız söz söyleyerek sana eziyet etmelerine aldırma ve Nûh'un kendisini yalanlayan ve eziyet eden kavmine sabrettiği gibi sen de sabret. Biz seni ve seninle birlikte olan müminleri hiçbir surette yalnız bırakmayacağız; yardımımız daima sizlere olacak. Çünkü yardım ve başarı, Allah'a itaat eden ve her çeşit günahtan sakınan müminler içindir. Gâfir suresinin 51. ayetinde de açıklandığı gibi, *"Şüphesiz biz, Peygamberler'imize ve iman edenlere, hem dünya hayatında hem de şahitlerin şahitlik etmek üzere dikilecekleri kıyamet gününde yardım ederiz."*. Keza Saffât suresinin 171-173. ayetlerinde de aynı husus zikredilmiş ve şöyle denilmiştir: *"Gerçek olan şudur ki, Peygamber olarak gönderilen kullarımız hakkında önceden söz vermişizdir. Onlara mutlaka yardım edilecektir. Ve galip gelecek olanlar, mutlaka bizim ordumuzdur."*.

وَاِلٰى عَادٍ اَخَاهُمْ هُوداً قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِنْ اِلٰهٍ غَيْرُهُ اِنْ اَنْتُمْ اِلَّا مُفْتَرُونَ ﴿٥٠﴾ يَا
قَوْمِ لَآ اَسْئَلُكُمْ عَلَيْهِ اَجْراً اِنْ اَجْرِيَ اِلَّا عَلَى الَّذِي فَطَرَنِي اَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٥١﴾ وَيَا قَوْمِ اسْتَغْفِرُوا
رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا اِلَيْهِ يُرْسِلِ السَّمَآءَ عَلَيْكُمْ مِدْرَاراً وَيَزِدْكُمْ قُوَّةً اِلٰى قُوَّتِكُمْ وَلَا تَتَوَلَّوْا مُجْرِمِينَ
﴿٥٢﴾ قَالُوا يَا هُودُ مَا جِئْتَنَا بِبَيِّنَةٍ وَمَا نَحْنُ بِتَارِكِي اٰلِهَتِنَا عَنْ قَوْلِكَ وَمَا نَحْنُ لَكَ بِمُؤْمِنِينَ ﴿٥٣﴾
اِنْ نَقُولُ اِلَّا اعْتَرٰيكَ بَعْضُ اٰلِهَتِنَا بِسُوٓءٍ قَالَ اِنِّي اُشْهِدُ اللّٰهَ وَاشْهَدُوٓا اَنِّي بَرِٓيءٌ مِمَّا تُشْرِكُونَ ﴿٥٤﴾
مِنْ دُونِهِ فَكِيدُونِي جَمِيعاً ثُمَّ لَا تُنْظِرُونِ ﴿٥٥﴾ اِنِّي تَوَكَّلْتُ عَلَى اللّٰهِ رَبِّي وَرَبِّكُمْ مَا مِنْ دَآبَّةٍ اِلَّا
هُوَ اٰخِذٌ بِنَاصِيَتِهَا اِنَّ رَبِّي عَلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٥٦﴾ فَاِنْ تَوَلَّوْا فَقَدْ اَبْلَغْتُكُمْ مَا اُرْسِلْتُ بِهِٓ اِلَيْكُمْ
وَيَسْتَخْلِفُ رَبِّي قَوْماً غَيْرَكُمْ وَلَا تَضُرُّونَهُ شَيْئاً اِنَّ رَبِّي عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ حَفِيظٌ ﴿٥٧﴾ وَلَمَّا جَآءَ اَمْرُنَا نَجَّيْنَا
هُوداً وَالَّذِينَ اٰمَنُوا مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا وَنَجَّيْنَاهُمْ مِنْ عَذَابٍ غَلِيظٍ ﴿٥٨﴾ وَتِلْكَ عَادٌ جَحَدُوا بِاٰيَاتِ رَبِّهِمْ
وَعَصَوْا رُسُلَهُ وَاتَّبَعُوٓا اَمْرَ كُلِّ جَبَّارٍ عَنِيدٍ ﴿٥٩﴾ وَاُتْبِعُوا فِي هٰذِهِ الدُّنْيَا لَعْنَةً وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِ اَلَآ اِنَّ عَاداً
كَفَرُوا رَبَّهُمْ اَلَا بُعْداً لِعَادٍ قَوْمِ هُودٍ ﴿٦٠﴾

[50] Ad kavmine de kardeşleri Hud'u göndermiştik. O da şöyle demişti: "Ey kavmim! Sizin için kendisinden başka İlah olmayan Allah'a ibadet edin. O'ndan başkasına ibadet etmekle O'na iftira etmiş olursunuz.

[51] "Ey kavmim! Buna karşılık sizden bir ücret talep etmiyorum. Benim ücretim, ancak beni salim bir fıtrat üzerine yaratan (Allah)'a âittir. Siz hiç aklınızı kullanmaz mısınız"?

52 "Ey kavmim! Rabbinizden mağfiret dileyin, sonra da O'na tövbe edin ki, üzerinize bol bol yağmur göndersin ve kuvvetinize kuvvet katsın. Günahkarlar olarak yüz çevirmeyin.".

53 Onlar ise şöyle demişlerdi: "Ey Hud! Bize bir mucize getirmedin. Biz, ne sözünden dolayı İlahlarımızı terkedecek ne de sana inanacak kimseleriz.".

54 Bazı İlahlarımızın seni çarpmış olduklarını söylemekten başka bir şey demeyiz.". Hûd da demişti ki: "Ben Allah'ı şahit tutarım ve siz de şahit olun ki, ben sizin Allah'a ortak koştuklarınızdan uzağım.".

55 "Hem O'nu bırakıp da ortak koştuklarınızdan...Öyleyse hep birden tuzak kurun, sonra da hiç bekletmeyin.".

56 "Ben, benim ve sizin Rabbiniz olan Allah'a tevekkül ettim. Hiçbir canlı yoktur ki, onun perçeminden tutacak olan O olmasın. Rabbim, hiç şüphesiz doğru yol üzerindedir.".

57 "Eğer yüz çevirirseniz -ki ben size ne ile gönderilmiş isem, onu size tebliğ ettim- Rabbim, (sizi helak eder ve yerinize) sizden başka bir kavim gönderir ve siz, O'na hiçbir şeyle zarar veremezsiniz. Rabbim, şüphesiz, her şeyi koruyup gözetendir.".

58 Emrimiz gelince, Hud'u ve onunla birlikte iman edenleri, bizden bir rahmetle kurtarmıştık. Onları şiddetli bir azaptan korumuştuk.

59 İşte bu, Rablerinin ayetlerini inkâr eden, Peygamberler'ine karşı gelen ve her inatçı zorbanın emri peşinden giden Ad kavmidir.

60 Hem bu dünyada hem de kıyamet gününde lanete tabi kılınmışlardır. Şunu iyice bilin ki, Ad kavmi, Rablerini inkâr etmişlerdir. Şunu da bilin ki, (Allah'ın rahmetinden ebediyyen) uzaklık, Hud'un kavmi Ad içindir.

Nuh kıssasından sonra bu surede zikredilen ikinci kıssa, sureye adı verilen Hûd kıssasıdır. Allah Teâlâ, daha önceki ayetlerinde Nûh'un kavmi ile olan kıssasını zikrettikten sonra hemen akabinde, evvelki kıssanın benzeri bir üslupla Hud'un kavmi ile olan kıssasını zikretmiştir. Bu sureye başlarken de açıkladığımız gibi, Hud'un kavmi Ad, tufandan kurtulanların soyundan gelen ve Yemen ile Umman arasında Ahkâf denilen bir arazide yaşayan, kat kat evleri, muhteşem sarayları, bağ ve bahçeleri, malları ve davarları bulunan zengin bir kavim idi. Sahip oldukları bu zenginlik, onların büyüklenmelerine yol açtığı gibi, Ahiret'i unutup dünyaya daha çok bağlanmalarına ve bunun neticesi olarak da, Allah'ı inkâr ederek birtakım putları İlah edinmelerine sebep olmuştu. Haksızlıkları ve şiddetli zulümleri ile insanları yıllarca inletmişler, en ufak bir menfaat için binlerce insanı öldürmekten çekinmemişlerdir. Nihayet vakti gelince, Allah Teâlâ önce onları hakka ve adalete davet etmesi, bu davete icabet edenleri kurtarması, küfründe ve zulmünde inat edenleri de cezalandırması için kendi içlerinden kardeşleri olan Hud'u onlara Peygamber olarak gönderdi. İşte bu ayetlerde Hud'un (as) kavmi ile olan kıssası zikredilmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

50 Ad kavmine de kardeşleri Hud'u göndermiştik. O da şöyle demişti: "Ey kavmim! Sizin için kendisinden başka İlah olmayan Allah'a ibadet edin. O'ndan başkasına ibadet etmekle O'na iftira etmiş olursunuz.

51 "Ey kavmim! Buna karşılık sizden bir ücret talep etmiyorum. Benim ücretim, ancak beni salim bir fıtrat üzerine yaratan (Allah)'a aittir. Siz hiç aklınızı kullanmaz mısınız"?

[52] "Ey kavmim! Rabbinizden mağfiret dileyin, sonra da O'na tövbe edin ki, üzerinize bol bol yağmur göndersin ve kuvvetinize kuvvet katsın. Günahkarlar olarak yüz çevirmeyin.".

50 Allah Teâlâ Nûh kıssasından sonra, Hûd kıssasını zikretmiş ve şöyle buyurmuştur: Hak yoldan ayrılarak birtakım putları kendilerine İlah edinmiş olan kavmini uyarması için, kendi içlerinden Nûh'u onlara Peygamber olarak gönderdiğimiz gibi, Ad kavmine de yine kendi içlerinden kardeşleri Hud'u uyarıcı olarak göndermiştik. O da Nûh gibi, kavmini önce tevhide davet etmiş ve onlara demiştir ki: Ey kavmim! Size, kendinize İlah edinerek ibadet ettiğiniz putları terketmenizi ve kendisinden başka İlah olmayan Allah'a ibadet etmenizi emrediyorum. Şunu hiçbir zaman unutmayınız ki, birtakım putları İlah edinerek onlara ibadet etmeniz ve böylece onları Allah'a şirk koşmanız, Allah'a iftira etmekten başka bir şey değildir. Oysa O'ndan başka İlah ve O'ndan başka yaratıcı yoktur. Sizi yaratan, size bol bol rızık veren ve sizi hudutsuz dünya nimetleriyle zenginleştiren sadece O'dur. Siz ise putları Allah'a ortak koşarak ve onların size şefaatçi olacaklarını ileri sürerek O'na iftira ediyorsunuz.

51 Ey kavmim! Sizi, putlara ibadet ederek onları Allah'a şirk koşmaktan vazgeçmeye ve yalnız Allah'a ibadet etmeye davet ederken, sizden şahsım adına herhangi bir menfaat beklemiyor, yahut yaptığım bu işe karşılık sizden belirli bir ücret istemiyorum. Zira beni önce İslam fıtratı üzere yaratan, sonra da bu işle beni görevlendiren Rabbim Allah'tır; dolayısıyla bu göreve karşılık sevap olarak benim ücretim de Rabbime aittir. Ben, putları İlah edinerek onlara ibadet eden, yine kendi içlerinden kendilerini uyarmak ve hak yola davet etmek için gönderilen kardeşleri Nûh'u yalanlayan ve nihayet bu isyankar davranışları dolayısıyla en şiddetli dünyevi azap ile helak olan Nûh kavminin durumuna düşmemeniz için sizi uyarıyorum. Siz, Nûh kavminden ibret alarak, hangi yolun sizin için hayırlı, hangi yolun da zararlı olduğunu anlamak ve zararlı olan yolu terkederek sizi ebedi saadete kavuşturacak olan doğru yola sülûk etmek için aklınızı hiç kullanmaz mısınız?

52 Ey kavmim! Size faydası da zararı da dokunmayacak olan putları Allah'a ortak kılmaktan ve onlara yalvarıp yakarmaktan vazgeçerek kendisinden başka İlah olmayan Allah'a yönelin; O'ndan af ve mağfiret dileyin; sonra da daha önce işlemiş olduğunuz büyük günahlarınızdan tövbe ederek O'nun hak olan bu yoluna girin ki O da size bol bol yağmur versin ve bağlarınızı bahçelerinizi kuruyup yok olmaktan korusun; rızkınızı artırıp sizi zenginleştirsin ve kuvvetinize kuvvet katsın. Bu itibarla günah işlemekten sakının ve Allah'tan yüz çevirmeyin. Â'râf suresinin 69. ayetinde de ifade edildiği gibi, *"...Nuh kavminden sonra Allah'ın sizi (yeryüzünün) hâkimleri kılışını, yaratılışta boy pos ve güç kuvvet yönünden size üstünlük verişini düşünün. Allah'ın (sizin üzerinizdeki) nimetlerini düşünün. Belki kurtuluşa erersiniz."*.

Daha önce de zikredildiği gibi, Ahkâf denilen yerde yaşayan Ad kavmi, kat kat evleri, muhteşem sarayları, bağ ve bahçeleri, malları ve davarlarıyla şöhret kazanmış zengin bir kavim idi. Ancak bu zenginlik ebedi değildi ve özellikle Nûh kavminin başına gelenler hatırlanacak olursa, hiç akıllarına getirmedikleri bir anda, üstlerinden veya ayaklarının altından gelecek herhangi bir felaketle bu zenginliğin yokoluvermesi işten bile değildi. İşte Hûd (as), onlara bu gerçeği anlatmaya çalışıyor ve onları, bütün varlıklarıyla Allah'a sığınmaya davet ediyordu. Şuarâ suresinin 128-135. ayetlerinde de açıklandığı gibi, onlara şöyle diyordu: *"Siz, her yüksek yere bir köşk yapıp abesle mi uğraşıyorsunuz? Sanki dünyada ebedi kalacakmışsınız gibi binalar ediniyorsunuz. Tuttuğunuz zaman zorbalar gibi tutuyorsunuz. Allah'tan korkun ve bana itaat edin. Bildiğiniz şeyleri sizin emrinize veren Allah'tan sakının. Size nimetler ve oğul-*

lar vermiştir. Bahçeler ve pınarlar vermiştir. Ben, sizin hesabınıza o büyük günün azabından korkuyorum.". Ad kavmi ise, Hud'un (as) bu uyarılarını hiç umursamıyor, yeryüzünde haksız yere büyüklük taslamaktan ve Fussilet suresinin 15. ayetinde de açıklandığı gibi *"...bizden daha kuvvetli kim vardır?"* demekten vazgeçmiyorlardı. Halbuki onlar, kendilerini yaratan Allah'ın yine kendilerinden çok daha kuvvetli olduğunu ve onları, övündükleri bütün zenginlikleriyle bir anda helak edivereceğini anlamak istemiyorlardı.

[53] Onlar ise şöyle demişlerdi: "Ey Hud! Bize bir mucize getirmedin. Biz, ne sözünden dolayı İlahlarımızı terkedecek ne de sana inanacak kimseleriz.".

[54] Bazı İlahlarımızın seni çarpmış olduklarını söylemekten başka bir şey demeyiz.". Hûd da demişti ki: "Ben Allah'ı şahit tutarım ve siz de şahit olun ki, ben sizin Allah'a ortak koştuklarınızdan uzağım.".

[55] "Hem O'nu bırakıp da ortak koştuklarınızdan... Öyleyse hep birden tuzak kurun, sonra da hiç bekletmeyin.".

[56] "Ben, benim ve sizin Rabbiniz olan Allah'a tevekkül ettim. Hiçbir canlı yoktur ki onun perçeminden tutacak olan O olmasın. Rabbim, hiç şüphesiz doğru yol üzerindedir.".

[57] "Eğer yüz çevirirseniz -ki ben size ne ile gönderilmiş isem, onu size tebliğ ettim- Rabbim, (sizi helak eder ve yerinize) sizden başka bir kavim gönderir ve siz, O'na hiçbir şeyle zarar veremezsiniz. Rabbim, şüphesiz, her şeyi koruyup gözetendir.".

53 Hud'un (as) bütün uyarılarına karşı çıkan Ad kavmi, onun bir tek İlaha ibadet etmeleri için yaptığı daveti, ispat edilmemiş bir iddia olarak değerlendiriyor ve ondan bu iddiasını ispat edecek delil ve mucizeler getirmesini, aksi halde kendisine inanmayacaklarını söylüyorlardı. Ona şöyle diyorlardı: Ey Hud! Sen bize, iddialarını ispat edecek hiçbir mucize getirmedin. Allah'ın bir elçisi olduğunu söylüyorsun; fakat bizi buna inandırmak için hiçbir delil ileri sürmüyorsun. Biz, senin mücerret "İlahlarınızı terk edin." sözün için seni tasdik edip kendi İlahlarımızı terkedecek değiliz. Biz sana asla inanmıyoruz.

54 Öyle anlaşılıyor ki senin bize karşı takındığın bu tavır, cinnet alametinden başka bir şey değildir. Çünkü sen, bizden İlahlarımızı terketmemizi istiyor ve bizi onlara ibadet etmekten menediyorsun. İşte bu davranışın dolayısıyla İlahlarımızdan biri seni çarpmış ve aklını başından almış. Bize ve İlahlarımıza karşı takındığın bu düşmanca tavır da işte bu akılsızlığından veya deliliğinden kaynaklanıyor.

Kavminin Hud'a (as) söylediği bu sözlerde dört önemli nokta vardı ki bunlar, kavmin Hud'a (as) karşı ileri sürdükleri bütün iddialarının, cehaletten, küfür üzerindeki inattan, akılsızlıktan ve büyüklenmeden kaynaklandığını açıkça gösteriyordu. Önce Hud'tan *beyyine,* yani apaçık deliller istemişlerdir. Oysa Hûd (as) onlara inanmalarını sağlayacak mucizeler getirdiği halde, onlar bu mucizeleri daima reddetmişlerdir. Bu, onların cehaletlerinden kaynaklanan davranıştan başka bir şey değildi. İkinci nokta, fayda ve zararın Allah'tan geldiğine; putların ise, hiçbir fayda ve zarar veremeyeceklerine inanmış olmalarına rağmen, kendi İlahlarına ibadet etmek hususundaki ısrarlarıdır ki bu da, onların iddialarında ne derece tutarsız olduklarının apaçık delilini teşkil eder. Üçüncü nokta, Hud'a (as) hiçbir surette inanmayacaklarını söylemeleridir. Bu da onların küfürde ne derece ısrarlı olduklarını gösterir. Nihayet dördüncü nokta da, Hud'u (as) İlahlarının çarpmış olduğunu, başka bir ifade ile onun aklını ifsat edip deliye çevirdiklerini ileri sürmeleridir ki bu da, putlarının fayda ve zarar vermekten aciz birtakım taş veya odun parçaları olduklarını kendileri de çok iyi bildikleri halde, böyle bir iddia ile ortaya çıkmalarındaki tutarsızlığın apaçık delilini teşkil eder.

Hud (as) ise, kavminin cehaletten, küfür üzerindeki ısrardan ve kibirden kaynaklanan bu sözlerine karşı şu cevabı vermiştir: Ben kendi nefsime Rabbim Allah'ı şahit tutuyorum; siz de şahit olun ki ben sizin, Allah'ı bırakıp da O'na şirk koştuğunuz hiçbir gücü ve kudreti bulunmayan, faydası da zararı da dokunmayan bütün İlahlarınızdan uzağım. Benim onlarla herhangi bir ilişkimin bulunması mümkün değildir.

55 Allah'ı bırakıp da kendinize İlah edindiğiniz ve O'na ortak koştuğunuz bütün putlarınızdan uzak olduğuma ve benim onlarla herhangi bir ilişkim bulunmadığına göre; şimdi size düşen iş, kendilerine güvendiğiniz putlarınızın da yardımını alarak bana tuzaklar hazırlamanız ve beni tesirsiz hale getirmenizdir. Eğer buna gücünüz yeter ve elinizden de gelirse, hiç vakit kaybetmeden bu işi gerçekleştirin.

56 Ben, benim sizin ve bütün âlemlerin Rabbi olan Allah'a tevekkül ettim ve bütün işlerimi O'na bıraktım. Beni, sizi ve bütün mahlukatı yaratan O'dur; dolayısıyla hakkımızda verilecek her hüküm de yalnız O'na aittir. Bu itibarla, bizim hakkımızda her ne hüküm vermişse, biz ancak O'nun bu hükmüne tabiyiz; çünkü bu hükmü uygulayacak veya onu değiştirecek olan yine O'dur ve O'ndan başka hiçbir güç yoktur. Bu sebepledir ki yeryüzünde bulunan bütün canlı varlıkların perçemi O'nun elindedir. Başka bir ifade ile, her şeyin ve herkesin hükümdarı O'dur. Hiç kimseye haksızlık etmeyen yegane adil hâkim O'dur ve O, hak ve adalet üzeredir.

Hud'un (as) müşrik kavmi karşısındaki bu durumu ve ancak İlahî bir garanti altında bulunduğuna inanan bir insan sıfatıyla onlara söylediği bu sözlerle, Yunus suresinin 71. ayetinde de açıklandığı üzere, Nûh'un (as) kavmi karşısındaki durumu ve onlara söylediği sözler arasındaki benzerliği görmemek mümkün değildir. Bu ayetinde Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Onlara Nûh'un haberini oku. Hani kavmine demişti ki: Ey kavmim! İçinizde bulunmam ve Allah'ın ayetlerini hatırlatmam eğer size ağır geliyorsa, - ben, zaten Allah'a tevekkül etmişimdir - ortaklarınızla birlikte işinizi kararlaştırın da, sonra işiniz size dert olmasın. Sonra da hükmü bana tatbik edin; hiç mühlet de vermeyin."*. Keza Â'râf suresinin 195. ayeti de, Hazreti Peygamber'in müşriklere söylemesi için Rabbinin emrettiği aynı manadaki sözleri içerir: *"Onların yürüyecek ayakları mı vardır; yahut tutacak elleri, görecek gözleri, işitecek kulakları mı vardır? (Ey Muhammed! O müşriklere) de ki: Allah'a koştuğunuz ortaklarınızı çağırın; sonra da (yardımlaşarak) bana tuzak kurun ve bana hiç fırsat bırakmayın.*

57 Eğer kendisinden başka İlah olmayan ve hiçbir şerîki bulunmayan Allah'a ibadet etmekten yüz çevirecek olursanız, Rabbimin beni kendisiyle görevlendirmiş olduğu risaletin tebliği görevini hakkıyla ifa etmiş olmam ve sizin de Rabbimin risaletini yalanlayarak inkâr etmiş olmanız dolayısıyla, aleyhinizdeki hüccet tamamlanmış olur ve Allah sizi kafir kavimler hakkındaki değişmez sünneti gereğince helak eder, sonra da sizin yerinize ülkenizin mal ve mülkünüzün sahibi olacak, sizden daha itaatkar başka bir kavim getirir. Kısacası siz, Allah'a ibadet etmekten yüz çevirmek ve küfür üzerinde direnmekle, O'na asla zarar veremezsiniz; aksine sizin bu davranışınızın en büyük zararı kendi üzerinize olur ve bunun cezasını da hem dünyada hem de Ahiret'te en acı bir şekilde çekersiniz. Şüphe yoktur ki Rabbim, dilediği zaman değerlendirip karşılığını vermek, iyi olanı mükafatlandırıp kötü olanı da cezalandırmak için, kullarının bütün fiil ve davranışlarını hiç eksiltmeden muhafaza eder.

[58] Emrimiz gelince, Hud'u ve onunla birlikte iman edenleri, bizden bir rahmetle kurtarmıştık. Onları şiddetli bir azaptan korumuştuk.

[59] İşte bu, Rablerinin ayetlerini inkâr eden, Peygamberler'ine karşı gelen ve her inatçı zorbanın emri peşinden giden Ad kavmidir.

[60] Hem bu dünyada hem de kıyamet gününde lanete tabi kılınmışlardır. Şunu iyice bilin ki, Ad kavmi, Rablerini inkâr etmişlerdir. Şunu da bilin ki, (Allah'ın rahmetinden ebediyyen) uzaklık, Hud'un kavmi Ad içindir.

58 Allah Teâlâ, Hûd kavminin küfür üzerindeki ısrarını ve kendilerine bir uyarıcı olarak gönderilen Hud'u (as) nasıl yalanladıklarını, buna karşılık Hud'un (as) onlara verdiği cevabı ve küfür üzerinde ısrar ettikleri takdirde başlarına gelecek büyük felaketi haber vererek onları nasıl uyardığını zikrettikten sonra, bu ayetinde Hud'un ve Hud'a tabi olan müminlerin kurtuluşlarını açıklamış ve şöyle buyurmuştur:

Kafir kavmi cezalandırmak üzere azap emrini verme vakti gelip de, kavim hak ettiği azap ile karşı karşıya kalınca, Hud'u ve onunla birlikte olan müminleri, kavmin üzerine indirilen o şiddetli azaptan kurtarmıştık. Bu, müminler için bizden bir rahmet ve bir lütuf idi.

Hud'u (as) yalanlayan ve zenginliklerine güvenerek kendilerini çok kuvvetli gören Ad kavminin kafirleri ise, Şuarâ suresinin 138. ayetinde de açıklandığı gibi, *"Biz azap edilecek değiliz."* diyecek kadar aşırı derecedeki kibirlerine rağmen, üzerlerine gönderilen dondurucu bir fırtına ile helak edilmişlerdi. Nitekim Kamer suresinin 19-20. ayetlerinde, onları helak eden bu fırtına tavsif edilerek şöyle denilmiştir: *"Üzerlerine, devamlı uğursuz bir günde, sanki köklerinden sökülmüş hurma kütükleri gibi insanları yerlerinden koparıp atan dondurucu bir rüzgar göndermiştik."*. Azapla ilgili bu açıklamayı, Fussilet suresinin 16. ayetinde de görmek mümkündür. Allah Teâlâ, bir evvelki ayetinde *"Ad kavmi ise, yeryüzünde haksız yere büyüklük taslamış ve bizden daha kuvvetli kim vardır? demişlerdi. Halbuki onlar görmüyorlar mı idi ki, kendilerini yaratan Allah, yine kendilerinden çok daha kuvvetlidir. Aslında onlar, bile bile ayetlerimizi inkâr etmişlerdi."* diyerek onların helakine sebep olan davranışlarını açıkladıktan sonra, üzerlerine indirilen azabı zikretmiş ve şöyle buyurmuştur: *"Bu yüzden biz de onların üzerine, dünya hayatında rezillik azabını onlara tattırmak için, o uğursuz günlerde buz gibi bir rüzgar göndermiştik."*. Hâkka suresinin 4-8. ayetlerinde, aynı şekilde azaba uğrayan Semud kavmi de söz konusu edilerek şöyle denilmiştir: *"Semud ve Ad, korkusu yüreklerinin derinliklerine kadar vuracak olan o günü yalanlamıştı. Semud, şiddetli bir sarsıntı ile helak edilmişti. Ad ise, son derece acımasız, uğultulu bir fırtına ile yokedilmişti. Allah, o fırtınayı onlara, hiç kesilmeksizin yedi gece sekiz gün musallat etmişti. Sen olsan, bu süre içinde, onların, sanki içi boş hurma kütükleri gibi yere serildiklerini görürdün. Şimdi sen, onlardan, orada kalmış herhangi bir şey görüyor musun"?*

59 İşte bu, Rablerinin ayetlerini inkâr eden, Peygamberler'ine karşı gelen, her inatçı zorbanın peşinden giden ve bu davranışları sebebiyle de en şiddetli dünyevi azaba uğratılarak helak edilen Ad kavmidir. Onlar yalnız kendi Peygamberler'i olan Hud'u inkâr etmiş olsalar bile, bir Peygamber'i inkâr etmek bütün Peygamberler'i inkâr etmek demek olduğu içindir ki ayette Peygamber lafzı cemi sıgasıyla zikredilmiş ve *Peygamberler* denilmiştir.

60 Netice olarak, Ad kavmi, hem Rablerinin ayetlerini inkâr etmeleri hem Peygamberler'ine karşı gelmeleri ve hem de Peygamberler'ini bırakıp her inatçı zorbanın peşinden gitmeleri sebebiyle, dünyada ve Ahiret'te Rablerinin lanetine müstehak olarak lanetlendikleri gibi, dünyada kendilerinden her söz edilişte mümin kullarının da lanetine uğramışlardır. Kıyâmette şahitlerin şahitlik ettikleri gün de, onlara "Bilin ki Ad, Rablerini ve Rablerinin nimetlerini inkâr ettiler." diye nida edilecektir. Küfür üzerindeki bu ısrarlı davranışları sebebiyle Allah'ın laneti Ad üzerine olsun; o Ad ki, Allah'ın rahmetinden de ebediyyen uzak kalsın.

وَاِلٰى ثَمُودَ اَخَاهُمْ صَالِحًا قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِنْ اِلٰهٍ غَيْرُهُ هُوَ اَنْشَاَكُمْ مِنَ الْاَرْضِ
وَاسْتَعْمَرَكُمْ فِيهَا فَاسْتَغْفِرُوهُ ثُمَّ تُوبُوا اِلَيْهِ اِنَّ رَبِّي قَرِيبٌ مُجِيبٌ ﴿٦١﴾ قَالُوا يَا صَالِحُ قَدْ كُنْتَ فِينَا
مَرْجُوًّا قَبْلَ هٰذَا اَتَنْهَانَا اَنْ نَعْبُدَ مَا يَعْبُدُ اٰبَاؤُنَا وَاِنَّنَا لَفِي شَكٍّ مِمَّا تَدْعُونَا اِلَيْهِ مُرِيبٍ ﴿٦٢﴾ قَالَ يَا
قَوْمِ اَرَاَيْتُمْ اِنْ كُنْتُ عَلٰى بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّي وَاٰتٰنِي مِنْهُ رَحْمَةً فَمَنْ يَنْصُرُنِي مِنَ اللّٰهِ اِنْ عَصَيْتُهُ فَمَا
تَزِيدُونَنِي غَيْرَ تَخْسِيرٍ ﴿٦٣﴾ وَيَا قَوْمِ هٰذِهِ نَاقَةُ اللّٰهِ لَكُمْ اٰيَةً فَذَرُوهَا تَاْكُلْ فِي اَرْضِ اللّٰهِ
وَلَا تَمَسُّوهَا بِسُوٓءٍ فَيَاْخُذَكُمْ عَذَابٌ قَرِيبٌ ﴿٦٤﴾ فَعَقَرُوهَا فَقَالَ تَمَتَّعُوا فِي دَارِكُمْ ثَلٰثَةَ اَيَّامٍ
ذٰلِكَ وَعْدٌ غَيْرُ مَكْذُوبٍ ﴿٦٥﴾ فَلَمَّا جَٓاءَ اَمْرُنَا نَجَّيْنَا صَالِحًا وَالَّذِينَ اٰمَنُوا مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا وَمِنْ
خِزْيِ يَوْمِئِذٍ اِنَّ رَبَّكَ هُوَ الْقَوِيُّ الْعَزِيزُ ﴿٦٦﴾ وَاَخَذَ الَّذِينَ ظَلَمُوا الصَّيْحَةُ فَاَصْبَحُوا فِي دِيَارِهِمْ
جَاثِمِينَ ﴿٦٧﴾ كَاَنْ لَمْ يَغْنَوْا فِيهَا اَلَٓا اِنَّ ثَمُودَا كَفَرُوا رَبَّهُمْ اَلَا بُعْدًا لِثَمُودَ ﴿٦٨﴾

61 Semud kavmine de kardeşleri Salih gönderilmişti. Salih, kavmine demişti ki: "Ey kavmim! Sizin için kendisinden başka İlah bulunmayan Allah'a ibadet edin. Sizi yerden meydana getiren ve orada imar ile görevlendiren O'dur. Bu itibarla O'ndan mağfiret dileyin; sonra da O'na tövbe edin. Rabbim, şüphesiz, (kullarına) çok yakındır ve duaları kabul edendir.

62 Onlar ise, şöyle demişlerdi: "Ey Salih! Bundan önce sen, içimizde ümit beslenen bir kimseydin. Sen şimdi bizi, babalarımızın ibadet ettikleri şeye ibadet etmekten men mi ediyorsun? Şurası muhakkaktır ki biz, senin bizi davet ettiğin şeyden şüphe içindeyiz, kuşkuluyuz.".

63 Salih de demişti ki: "Ey kavmim! Şimdi bana söyleyin, Rabbimden apaçık bir delile sahip olsam ve bana kendi katından bir de rahmet verse, Allah'a karşı geldiğim takdirde, yine O'na karşı bana kim yardım eder? Siz, benim başarısızlığımı artırmaktan başka bir şey yapmıyorsunuz.".

64 "Ey kavmim! Bu, size bir mucize olmak üzere Allah'ın bir devesidir. Bu sebeple onu bırakınız, Allah'ın arzında yeyip içsin. Ona kötülük etmeyin; aksi halde, sizi, yakın bir azap yakalar.".

65 Buna rağmen onu yine de kesmişlerdi. Bu yüzden Salih, onlara şöyle demişti: "Yurdunuzda üç gün daha (dünya nimetlerinden) faydalanın. Bu, yalanlanamayacak bir sözdür.".

66 Nitekim emrimiz gelince, Salih'i ve onunla birlikte iman edenleri, kendi katımızdan bir rahmetle o günün azabından kurtarmıştık. Rabbin, asıl kuvvetli ve galip olan, işte O'dur.

67 (İşte o zaman küfür işleyip) zulmedenleri şiddetli bir yıldırım sesi yakalamış ve yerlerinde (hiç kimsenin kurtaramayacağı bir şekilde) yüzüstü çökekalmışlardı.

68 Semud, sanki orada hiç ikamet etmemiş gibi olmuştu. Çünkü bilesiniz ki, Semud, Rablerini inkâr etmişlerdi ve yine bilesiniz ki, (Allah'ın rahmetinden) uzak kalmak Semud içindi.

Hud suresinde zikredilen kıssaların üçüncüsü, Salih'in, kavmi Semud ile olan kıssasıdır. Semud, Hicaz ile Şam arasında Hicr denilen yerde ikamet etmiş ve *Ashabu'l-Hicr* (Hicr Halkı) adıyla da şöhret kazanmıştı. Kur'an-ı Kerim'in 16. suresini teşkil eden ve bu kavmin adıyla bilinen Hıcr suresinin.80-81. ayetlerinde *"Hicr halkı da Peygamberler'i yalanlamıştı. Onlara ayetlerimizi gönderdik; yine de onlardan yüz çevirmişlerdi."* buyurularak Semud kavminden *Ashabu'l-Hicr* olarak sözedilmiştir. Semud kavmi de Hud'un Ad kavmi gibi, dağlarda kayaları oyarak kendilerine evler yapmış, tepeler üzerine saraylar, ovalarda köşkler inşa etmişlerdi. Taş oymacılığını bir sanat haline getirmişler ve bu sanatla yaptıkları evleriyle de şöhret kazanmışlardı. Hıcr suresinin 82. ayetinde *"Dağlarda güvenli evler yontuyorlardı."*, Şuarâ suresinin 149. ayetinde de *"Dağlarda neşe içinde evler yontuyorsunuz."* buyurulmak suretiyle onların bu sahadaki faaliyetlerine işaret edilmiştir.

Semud da Ad kavmi gibi şirk içinde yüzüyordu. Birtakım putları kendilerine İlah edinmişler, onlara ibadet ediyor, kendilerine uymayanlara da aşırı derecede düşmanlık besliyorlardı. Nihayet onların da uyarılmaya ve Allah'a ortak koştukları İlahlarını terkedip kendinden başka İlah olmayan bir tek Allah'a ibadet etmeye davet olunma vakti gelince, Allah Teâlâ, kendi içlerinden kardeşleri Salih'i onlara Peygamber olarak göndermişti. Salih, kavmi içinde dürüstlüğü, iyiliği ve yetenekleriyle tanınmış, halkı tarafından sevilen bir kimseydi. Diğer Peygamber kıssalarında olduğu gibi, Salih'in kavmiyle olan bu kıssasında da, davetinin tebliği, kavmiyle münakaşaları, onları helak ile tehdidi, kavminin ona karşı koyması, bir deve mucizesi ile doğruluğunun teyidi, deveyi kesmeleri ve nihayet beyinlerin içine kadar işleyen şiddetli bir ses veya yıldırım ile helak edilmeleri, üzerinde durulan başlıca konular olmuştur. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[61] Semud kavmine de kardeşleri Salih gönderilmişti. Salih, kavmine demişti ki: "Ey kavmim! Sizin için kendisinden başka İlah bulunmayan Allah'a ibadet edin. Sizi yerden meydana getiren ve orada îmar ile görevlendiren O'dur. Bu itibarla O'ndan mağfiret dileyin; sonra da O'na tövbe edin. Rabbim, şüphesiz, (kullarına) çok yakındır ve duaları kabul edendir.

[62] Onlar ise, şöyle demişlerdi: "Ey Salih! Bundan önce sen, içimizde ümit beslenen bir kimseydin. Sen şimdi bizi, babalarımızın ibadet ettikleri şeye ibadet etmekten men mi ediyorsun? Şurası muhakkaktır ki biz, senin bizi davet ettiğin şeyden şüphe içindeyiz, kuşkuluyuz.".

61 Allah Teâlâ bu ayetinde, Hicaz ile Şam arasında bulunup şehirleri daha çok Medine ile Tebük arasında yer alan ve Hicr adıyla tanınan bölge halkı Semud kavmine de, kendi içlerinden kardeşleri Salih'in (as) gönderildiğini, onun da kavmini kendinden başka İlah olmayan Allah'ın ibadetine davet ettiğini haber vermiş ve şöyle buyurmuştur: Salih kavmine demiştir ki: Ey kavmim! Sizin için bir tek İlah vardır; O da, sizi yerden, yani topraktan yaratıp yeryüzüne gönderen ve sonra da gönderildiğiniz bu yeryüzünü imar etmekle görevlendiren Allah'tır. Binaenaleyh şimdiye kadar kendinize İlah edinerek ibadet ettiğiniz bütün putlarınızı terkedin ve sizin asıl İlahınız olan ve kendisinden başka da İlah bulunmayan yalnız Allah'a ibadet edin. Sonra da, daha önce birtakım putları İlah edinip onlara ibadet etmek suretiyle işlediğiniz büyük cürmün size kazandırdığı günahlar sebebiyle Rabbiniz olan Allah'tan af ve mağfiret dileyin ve bir daha bu çeşit günahlar işlememek üzere tövbe edin. Ve şunu da hiçbir zaman hatırınızdan çıkarmayın: Rabbim kullarına çok yakındır: Onların kafalarında dolaştırdıkları bütün düşünceleri bilir; bütün yaptıklarını görür ve bütün söylediklerini

de işitir; O'ndan hiçbir şey gizli kalmaz. Bu itibarla O, sizin bütün dua ve niyazlarınızı da işitir; fazlı ve rahmetiyle onları kabul eder. Filhakika Salih'in (as) kavmine söylediği bu sözlerin bir benzerini de Bakara suresinin 186. ayetinde görmek mümkündür: Bu ayetinde Allah Teâlâ, son Peygamber'ine hitapla şöyle buyurmuştur: *"(Ey Muhammed!) Kullarım sana benden sorarlarsa, ben, şüphesiz onlara yakınım. Bana dua edenin, dua ettiği zaman, duasını kabul ederim; o halde, onlar da benim davetimi kabul etsinler ve bana inansınlar. Ola ki doğru yolu bulurlar."*.

Salih (as), bu ayet-i kerimeye göre, kavmini, kendinden başka İlah olmayan Allah'ın ibadetine davet ederken, onlara, tevhide delalet etmek üzere iki delil göstermiştir. Bu iki delilden birincisi, *"... sizi yerden meydana getiren O'dur."* sözüdür. Öyle anlaşılıyor ki, Salih (as), bununla önce Adem'in (as) yaratılışını, sonra da diğer insanların onun sülbünden meydana gelişini kasdetmiştir. Zira Ebû'l-beşer olan Adem (as) topraktan yaratılmıştır. Bu bakımdan Adem'in yaratılışında kendisinden faydalanılan ilk madde topraktır. Daha sonraki yaratılışlar ise, erkekten gelen spermanına ana rahminde yumurta ile birleşmesi neticesinde hasıl olmuştur. Hazreti Peygamber, Buhârî (*Sahih*, VII. 210) ve Müslim (*Sahih*, IV. 2036) tarafından nakledilen ve hadisçiler tarafından mütevatir olduğu söylenen bir hadisinde, insan yavrusunun ana rahmindeki teşekkülünü şöyle açıklamıştır: *"İçinizden biri, anasının karnında (sperma ile yumurtanın birmeşlesiyle) kırk gün içinde toplanır (ve nutfe olur). Sonra (bu nutfe) yine aynı süre içinde ana rahmine asılı bir hücre kümesi (alaka) haline gelir. Sonra aynı süre içinde (yani üçüncü kırk günde) mudğa (et parçası) olur. Bundan sonra (ki kırk günde) Allah bir melek gönderir. Bu melek, (ana karnında teşekkül etmeye başlayan varlık hakkında) dört şeyi (yazmakla) emrolunmuştur: O varlığın rızkı,eceli, şaki veya said olacağı..."* Mü'minûn suresinin 12-14. ayetlerinde ise, Allah Teâlâ, yine bu yaratılışla ilgili olarak şöyle buyurmuştur: *"Şu bir gerçektir ki, biz insanı çamurun safından yarattık. Sonra onu sağlam bir kalış yerinde, bir nutfe yaptık. Sonra nutfeyi asılı bir hücre kümesine çevirdik; hücre kümesini bir et parçası haline getirdik; et parçasından kemik yarattık; kemiğe et giydirdik; nihayet onu bambaşka bir varlık olarak inşa ettik. Yaratanların en güzeli olan Allah ne yücedir."*. Nutfenin aslı şüphesiz, insanın damarlarında dolaşan kandır; başka bir ifade ile nutfe kandan oluşur. Kanın aslı ise, et ve nebat olmak üzere insanın çeşitli maddelerden aldığı gıdalardır. Eğer etin de nebattan alınan gıda ile oluştuğu ve böylece hem nebatın hem de etin topraktan neşet ettiği gözönünde bulundurulursa, sadece Adem'in (as) değil; fakat onun sulbünden gelen insanın da toprakla olan yakın ilişkisini anlamak çok daha kolaylaşmış olur. İşte bütün bunların eğer kendiliğinden ortaya çıkacak oluşumlar olmadığı kabul edilecek olursa, bu takdirde bunları meydana getiren hudutsuz bir gücün varlığını da kabul etmek gerekir ki işte bu hudutsuz gücün sahibi de, Allah'tan başkası değildir.

Salih'in (as) kavmini tevhide davet ederken ileri sürdüğü ikinci delil, onlara, Allah'ın topraktan meydana getirdiği insanı, yeryüzünün imarı ile de görevlendirmiş olduğunu söylemesidir. Yeryüzünün imarı, hiç şüphesiz, toprağın sürülüp ekilmesi, çeşitli bitkilerin ve meyve ağaçlarının yetiştirilmesi, taşların yontulup binalar yapılması, hasılı hem yeryüzünün güzelleştirilmesi hem de insanların çeşitli şekillerde ondan faydalanmalarını sağlayacak bir şekle sokulmasıdır ki, Semud kavmi bu işlerdeki maharetini en üstün bir şekilde ortaya koymuştur. Ancak şunu unutmamak gerekir ki insanların yeryüzünden en iyi bir şekilde faydalanabilmeleri, onu, akıl ile, bilgi ile ve hırfe de denilen sanatın çeşitli kollarında kazanılan yeteneklerle şekillendirmelerine bağlıdır. Bu da insanın bu gibi işleri yapmaya muktedir bir varlık olarak yaratılmasıyla mümkündür. Filhakika insanın ilk yaratılışından itibaren yeryüzünü imar etmesi, onun bu işleri yapma-

ya muktedir bir varlık olarak yaratıldığını gösterir ki, bu da, hikmet sahibi bir yaratıcının varlığına en açık ve kesin bir delil teşkil eder. Eğer bu yaratıcı, yarattığı insana yol gösterici bir akıl, düşünce ve yeryüzünde dilediği tasarruflarda bulunabilme gücü ve yeteneği vermemiş olsaydı, o insanın dünya üzerindeki hayatını devam ettirebilmesi mümkün olur muydu?

62 Salih'in (as), kavmine karşı, akıl sahibi her insanın kabul etmekten başka çıkar yol bulamayacağı deliller ikame ederek önce onları kendisinden başka İlah olmayan Allah'ın ibadetine, sonra da geçmiş günahları için O'ndan af ve mağfiret dilemeye davet etmesi üzerine, kavminin inançsızları, cehaletlerine ve küfür üzerindeki ısrarlarına delalet eden bir tavır içinde ona karşı çıkmışlar ve şöyle demişlerdir: Ey Salih! Sen de bizim aramızda ve bizimle birlikte yaşadın; bu itibarla hepimiz birbirimizi çok iyi tanır ve biliriz. Sen, bu sözleri söylemezden önce, aklın ve zekân ile hepimiz için büyük bir ümit kaynağı idin. Senin, bir gün bu kavmin başına geçip onu en iyi bir şekilde yöneteceğini ve bütün insanlarımıza hudutsuz zenginlikler kazandıracağını düşünüyorduk. Fakat şimdi bize söylediğin bu sözlerle, bizi hayal kırıklığına uğrattın ve senin üzerine beslediğimiz bütün ümitlerimizi yıktın. Şimdi sen, bu sözleri bize söylemekle, uzun süreden beri babalarımızın ve atalarımızın ibadet ettikleri İlahlarımızı terketmemizi ve bir tek İlaha ibadet etmemizi mi istiyorsun? Oysa biz, senin bir tek Allah'a ibadet etmemiz ve bizi şefaatleriyla Allah'a yaklaştıracak olan İlahlarımızı vesile edinmeyi terketmemiz hususundaki bu davetinin sıhhatinden ciddi bir şüphe içindeyiz.

Semud kavminin bu sözleri, Mekkeli müşriklerin, Sad suresinin 5. ayetinde açıklanan *"İlahları tek bir İlah mı yapıyorlar? Gerçekten bu çok acayip bir şey.."* mealindeki sözlerini hatırlattığı gibi, onların, akla dayalı gerçek bir imanın değil, fakat atalarının yolunda gidip onları körükörüne taklid etmenin vücubuna sımsıkı sarıldıklarını da gösteriyordu. Oysa bu yolun akıl yolu olmadığını ve onun kendilerini hiçbir zaman kurtuluşa götürmeyeceğini düşünmüyorlardı. Bakara suresinin 170. ayetinde de açıklandığı gibi, *"Onlara, Allah'ın indirdiklerine uyun, denildiği zaman; hayır, biz, atalarımızı üzerinde bulduğumuz şeylere uyarız, demektedirler. Ya ataları hiçbir şeyi akıl edememiş ve doğru yolu da bulamamış idiyseler"*? Eğer ataları doğru yolu bulamamış ve tuttukları yol da onları hiç akıllarına getirmedikleri, yahut akıllarına getiren bir uyarıcı bulunsa bile ona hiç kulak asmadıkları için onları büyük bir felakete sürüklemiş ise, yine de ataların yolunda ısrar etmek akıllıca bir davranış olur mu?

[63] Salih de demişti ki: "Ey kavmim! Şimdi bana söyleyin, Rabbimden apaçık bir delile sahip olsam ve bana kendi katından bir de rahmet verse, Allah'a karşı geldiğim takdirde, yine O'na karşı bana kim yardım eder? Siz, benim başarısızlığımı artırmaktan başka bir şey yapmıyorsunuz.".

[64] "Ey kavmim! Bu, size bir mucize olmak üzere Allah'ın bir devesidir. Bu sebeple onu bırakınız, Allah'ın arzında yeyip içsin. Ona kötülük etmeyin; aksi halde, sizi, yakın bir azap yakalar.".

63 Semud kavminin, Salih'in (as) davetini, atalarının ibadet ettikleri İlahlardan ve takip ettikleri yoldan uzaklaştırmak için başvurulmuş şüpheli bir davranış olarak değerlendirip rededetmesi üzerine, Salih (as), nübüvvet görevinde sebat edeceğini söyleyerek onlara şu cevabı vermiştir: Ey kavmim! Bana söyler misiniz, faraza Rabbim beni size nebiy olarak göndermiş olsa ve elimde de bunu teyit eden apaçık deliller ve bilgiler bulunsa, ben de Rabbimin bana verdiği bu görevi ifa etmeyip O'na karşı gelsem, benim durumum nice olur ve O'na karşı bana kim yardım eder? Ben size uyarak sizi Rabbimin yoluna ve bir tek O'nun ibadetine davet etmekten vazgeçtiğim za-

man, hüsranımı artırmaktan başka bir şey yapmış olmam. Buna da sadece siz sebebiyet vermiş olursunuz.

64 Bilinen bir gerçektir ki yoldan çıkmış bir kavmi uyarmak ve onu kendinden başka İlah olmayan Allah'ın ibadetine davet etmek için içlerinden biri Peygamber olarak gönderildiği ve o Peygamber de Rabbinin bu görevini ifa etmeye başladığı zaman, kavminin ona karşı ilk tepkisi, onu önce yalancılıkla itham etmek, sonra da iddiasını doğrulaması için ondan mucize istemek olur. Nitekim Şuarâ suresinin 153-155. ayetlerinde de açıklandığı üzere, Salih (as) kavmine gelip de Rabbinin emrini tebliğ edince, ona şöyle demişlerdi: *"Sen ancak büyülenmiş kimselerden birisin. Bizim gibi bir insandan başkası da değilsin. Eğer doğruyu söyleyenlerden isen, bir mucize getir."*. İşte kavminin bu isteği üzerinedir ki Salih (as) de onlara bir deveyi göstererek şöyle demiştir: İşte bu, Rabbimin size mucize olarak gönderdiği ve sizi de ona dokunmaktan kesinlikle menettiği bir devedir. Allah'ın bu devesi, yemesi, içmesi ve sütünün bolluğu ile diğer develerden farklılık arzeden bir deve olup benim sözümdeki doğruluğumun da bir delilidir. Binaenaleyh o deveyi kırlarda kendi haline bırakın; yesin içsin, dilediği yerlerde dolaşsın. Her ne olursa olsun, ona herhangi bir şekilde kötülük etmeyin. Aksi halde, ona işlediğiniz kötülüğün hemen ardından şiddetli bir azap ile cezalandırılırsınız. Nitekim Allah Teâlâ, Kamer suresinin 27-28. ayetlerinde bu hususa işaret ederek şöyle buyurmuştur: *"(Ey Salih!) Onları denemek için kendilerine dişi deveyi göndereceğiz. onları gözetle ve sabret. Onlara, suyun aralarında taksim edildiğini, herkesin kendi sırasında su alacağını haber ver."*. Şuarâ suresinin 155-156. ayetlerinde ise, deve ile kavim arasında nöbetleşe su alımı açıklanmış ve o deveye dokunulmaması emredilmiştir: *"Salih de şöyle demişti: İşte şu, bir devedir; onun belli bir gün su içme hakkı vardır; sizin de bir gün su içme hakkınız var. Sakın ona bir kötülük etmeyin. Aksi halde sizi, o büyük günün azabı yakalar."*. Â'râf suresinin 73-74.ayetlerinde, Salih'in (as), deveyi kavmine Allah'tan gelen bir delil olarak tavsif ettikten sonra, onlara yönelttiği nasihatlara da yer verilmiş ve şöyle denilmiştir: *"...Rabbinizden size apaçık bir delil gelmiştir. Bu, size bir mucize olmak üzere, Allah'ın devesidir. Onu Allah'ın arzında kendi başına yeyip içmeye bırakın. Ona herhangi bir kötülük etmeyin; aksi halde, sizi elîm bir azap yakalar. Allah'ın Ad kavminden sonra sizi yeryüzünün hâkimleri yapışını, düzlüklerinde köşkler edindiğiniz, dağlarında evler yonttuğunuz yeryüzüne sizi yerleştirişini düşünün. İşte bütün bu nimetleri düşünün ve yeryüzünde bozgunculuk yapıp fesat çıkarmayın."*. Bunu takip eden ayetlerinde, kavmin ileri gelen ve büyüklenmeyi kendilerine âdet haline getiren kafirlerin, aralarında küçük ve zayıf gördükleri müminlere, Salih'in gerçekten Rabbi tarafından gönderildiğine inanıp inanmadıklarını sordukları, onların da "Elbette biz onunla gönderilen hakka inanıyoruz." demeleri üzerine de, o büyüklük taslayanların, "Biz de sizin inandığınızı inkâr ediyoruz." dedikleri, sonra da kendilerine yasaklanan deveyi boğazlayarak Rablerine karşı geldikleri açıklanmıştır.

[65] Buna rağmen onu yine de kesmişlerdi. Bu yüzden Salih, onlara şöyle demişti: "Yurdunuzda üç gün daha (dünya nimetlerinden) faydalanın. Bu, yalanlanamayacak bir sözdür.".

[66] Nitekim emrimiz gelince, Salih'i ve onunla birlikte iman edenleri, kendi katımızdan bir rahmetle o günün azabından kurtarmıştık. Rabbin, asıl kuvvetli ve galip olan, işte O'dur.

65 Filhakika Salih'in (as) bütün uyarılarına karşı gelen kavminin kafirleri, deveye dokunmamaları, aksi halde şiddetli bir azaba uğratılacakları hususundaki tehdidini de umursamamışlar ve küfrün verdiği bir inatla deveyi kesmişlerdir. Kamer suresinin 29. ayetinde de açıklandığı gibi,

kavmin ileri gelen kafirleri, *"...bir arkadaşlarına seslenmişler, o da kılıcını çekip deveyi öldürmüştür."*. Devenin bir kişi tarafından öldürülmesi, çok defa öldürme suçunun sadece o kişi üzerine yüklenmesine ve başkalarının o suçtan tebriye edilmelerine yol açar. Ancak ayet-i kerimenin, Allah Teâlâ'nın Semud kavmine, deveye kötülük etmemeleri hususundaki emrine karşı geldiklerini ve hepsinin de bu suç üzerinde ittifak edip onu öldürdüklerine delalet eden ifadesi, böyle bir düşünceye yer vermemektedir. Çünkü ayet mealinde de açıkça görüldüğü gibi, deveyi kılıcıyla öldüren bir kiş olsa bile o kişi bunu tek başına değil, fakat kavmin ileri gelenlerinin emriyle yapmıştır. Keza yine bu kafirler, deveyi öldürmekle yetinmemişler, deveye bir kötülük ettikleri takdirde kendilerini yakın bir azabın yakalayacağını haber vererek tehdit eden Salih'e (as) de meydan okumaktan çekinmemişlerdir. Â'râf suresinin 77. ayetinde, konuyla ilgili olarak şu açıklama yer almıştır: *"Deveyi boğazlayıp, Rablerinin emrine karşı gelmişler ve (Salih'e de şöyle) demişlerdir: Ey Salih! Eğer gönderilmiş Peygamberler'den isen, bize vaadettiğin (azabı) getir."*. Bunun üzerine Salih (as) de onlara üç günlük bir süre daha vermiş ve bu üç gün içinde dünya nimetlerinden diledikleri gibi faydalanmalarını söyleyerek bunun yalanlanamayacak bir söz olduğunu, bunu da üç günün sonunda görüp anlayacaklarını haber vermiştir.

66 Nitekim kavmin, kendilerine vaadedilen azap ile helak olma vakti gelip çatınca, üzerlerine indirdiğimiz şiddetli bir ses dalgasıyla yerlerinde çökekalmışlardır. Onların büyüklük taslayan ve küfürlerinden hiç taviz vermeyen ileri gelenleri, geleceğine bir türlü inanmadıkları bu şiddetli azap ile helak olup giderken, Salih ile birlikte iman edenler, Rablerinden gelen bir rahmetle o günün azap verici büyük rüsvaylığından kurtarılmışlardır. Rabbin, hiç şüphesiz, her şeye kadir ve herkes üzerine hâkim ve galip olan yalnız O'dur. Göklerde ve yerde hiçbir şey ve hiçbir güç, O'nu dilediği şeyi yapmaktan alıkoyamaz; O'na engel olamaz.

[67] (İşte o zaman küfür işleyip) zulmedenleri şiddetli bir yıldırım sesi yakalamış ve yerlerinde (hiç kimsenin kurtaramayacağı bir şekilde) yüzüstü çökekalmışlardı.

[68] Semud, sanki orada hiç ikamet etmemiş gibi olmuştu. Çünkü bilesiniz ki Semud, Rablerini inkâr etmişlerdi ve yine bilesiniz ki, (Allah'ın rahmetinden) uzak kalmak Semud içindi.

67 Azap emrimizle kavmin helak olma vakti gelip çattığı zaman, üzerlerine indirdiğimiz adeta beyinlerinin içine nüfuz ederek onları parça parça eden şiddetli bir yıldırım sesi, onları bulundukları yerlerde çökertivermişti. Nitekim Allah Teâlâ, Kamer suresinin 30. ayetinde, *"Azabım ve uyarmam nasılmış, şimdi gör:"* buyurarak Semud kavmi üzerine indirilen bu azabın büyüklüğüne işaret ettikten sonra, şöyle buyurmuştur: *"Üzerlerine öyle bir sayha (korkunç ses) gönderdik ki hepsi de, hayvan ağılına konan kuru ot gibi oluvermişlerdi."*. Fussilet suresinin 17. ayetinde de açıklandığı gibi, *"Semud kavmine de doğru yolu göstermiştik. Fakat onlar, körlüğü doğru yola tercih etmişlerdi. Bunun üzerine onları, yaptıklarına karşılık zelil edici bir azabın yıldırımı çarptı."*.

68 Helak edici bu ses, o derece süratle gelmiş ve kavim o derece süratle helak olmuştu ki sanki yaşadıkları diyarda öyle bir kavim hiç yaşamamış ve dünyaya böyle bir kavim hiç gelmemişti. Onların böyle bir akibete uğramaları da hiç şüphesiz, küfürleri ve Rablerinin ayetlerini inkâr etmeleri sebebiyle idi. Kısacası onlar, Rablerine isyan etmeleri sebebiyle bu azabı haketmişlerdi. Şunu herkes iyice bilmelidir ki Allah'ın rahmetinden uzaklık Semud içindir. Allah'ın laneti onların üzerine olsun.

وَلَقَدْ جَآءَتْ رُسُلُنَآ اِبْرٰهِيمَ بِالْبُشْرٰى قَالُوا سَلَامًا ۖ قَالَ سَلَامٌ ۖ فَمَا لَبِثَ اَنْ جَآءَ بِعِجْلٍ حَنِيذٍ ﴿٦٩﴾ فَلَمَّا
رَآ اَيْدِيَهُمْ لَا تَصِلُ اِلَيْهِ نَكِرَهُمْ وَاَوْجَسَ مِنْهُمْ خِيفَةً ۖ قَالُوا لَا تَخَفْ اِنَّآ اُرْسِلْنَآ اِلٰى قَوْمِ لُوطٍ ۖ ﴿٧٠﴾
وَامْرَاَتُهُ قَآئِمَةٌ فَضَحِكَتْ فَبَشَّرْنَاهَا بِاِسْحٰقَ ۙ وَمِنْ وَرَآءِ اِسْحٰقَ يَعْقُوبَ ﴿٧١﴾ قَالَتْ يَا وَيْلَتٰى ءَاَلِدُ وَاَنَا
عَجُوزٌ وَهٰذَا بَعْلِى شَيْخًا ۖ اِنَّ هٰذَا لَشَىْءٌ عَجِيبٌ ﴿٧٢﴾ قَالُوٓا اَتَعْجَبِينَ مِنْ اَمْرِ اللّٰهِ رَحْمَتُ اللّٰهِ وَبَرَكَاتُهُ
عَلَيْكُمْ اَهْلَ الْبَيْتِ ۚ اِنَّهُ حَمِيدٌ مَجِيدٌ ﴿٧٣﴾ فَلَمَّا ذَهَبَ عَنْ اِبْرٰهِيمَ الرَّوْعُ وَجَآءَتْهُ الْبُشْرٰى يُجَادِلُنَا فِى
قَوْمِ لُوطٍ ۚ ﴿٧٤﴾ اِنَّ اِبْرٰهِيمَ لَحَلِيمٌ اَوَّاهٌ مُنِيبٌ ﴿٧٥﴾ يَا اِبْرٰهِيمُ اَعْرِضْ عَنْ هٰذَا ۖ اِنَّهُ قَدْ جَآءَ اَمْرُ رَبِّكَ ۖ وَاِنَّهُمْ
اٰتِيهِمْ عَذَابٌ غَيْرُ مَرْدُودٍ ﴿٧٦﴾

69 Elçilerimiz (olan melekler) İbrahim'e müjdeyle gelmişler "Sana selam." demişlerdi. O da onlara "Selam" demiş, sonra da hemen kızarmış bir buzağı getirmişti.

70 (Yemek için) ellerinin ona uzanmadığını görünce, onların bu davranışını anlamamış ve içinde bir korku hissetmişti. Onlar: "Korkma, biz Lut kavmine gönderildik." demişlerdi.

71 Bu sırada İbrahim'in karısı (hizmet için) ayakta duruyordu ve (elçilerin "Korkma" sözü üzerine) gülmüştü. Biz de ona İshak'ı, İshak'ın da ardından Yakub'u müjdelemiştik.

72 (Ancak İbrahim'in karısı) demişti ki: "Vay başıma gelenlere! Ben kocakarı, kocam da yaşlı bir adam olduğu halde çocuk mu doğuracağım? Bu, gerçekten şaşılacak bir şey.".

73 (Buna karşılık elçiler şöya) demişlerdi: "Allah'ın işine mi şaşıyorsun? Ey ev halkı! Allah'ın rahmeti ve bereketleri sizin üzerinizedir. O, hamdolunmaya layıktır; hayır ve ihsan sahibidir.".

74 İbrahim'den korku gidince ve müjde de kendisine gelince, Lut kavmi hakkında bizimle mücadeleye girişmişti.

75 Zira İbrahim, çok yumuşak, çok içli ve her işinde Allah'a başvuran bir kimseydi.

76 Ona şöyle demişlerdi: "Ey İbrahim! Bu mücadeleden vazgeç; gerçek olan şudur ki, Rabbinin emri gelmiştir ve geri döndürülemeyecek olan azap mutlaka kendilerine gelecektir.".

Nuh, Hûd ve Salih Peygamberler'in kıssalarından sonra bu surede zikredilen dördüncü kıssa, İbrahim'in (as) kıssasıdır. Kur'an-ı Kerim'de İbrahim pek çok zikredilmiştir. Onun babası ve kavmiyle olan kıssası, oğlu İsmail ile olan kıssası ve bu surede de ona İshak ve Yakub'u müjdelemek ve Lut kavminin helakini haber vermek için gelen meleklerle olan kıssası, onun belli başlı kıssalarındandır.

Allah'ı inkâr etmeleri ve kendilerini uyarmak için gönderilen Peygamberler'i de yalanlamaları sebebiyle kavimler birbiri arkasına helak olup giderken, onların yerine de yeni kavimler geliyor ve dünya nimetlerinden ne kadar çok faydalanma imkânı elde etmişlerse, bu nimetlerin sarhoşluğu içinde Rablerini de o kadar çabuk unutup küfre dalıyorlardı. İşte bu değişim sırasında ortaya çıkan kavimlerden biri de, Mezopotamya'da yaşayan ve tarihe Babil medeniyetinin kurucuları olarak geçen Babilliler-

di. Babilliler tek Allah'a inanmazlar, uluhiyyeti ikrar etmiş ve Allah ile O'nun bir *mutavassıt*'a tebliğ ettiği emir ve nehiyler hakkında birtakım bilgilere sahip olmak gerektiğine inanmış olsalar bile, bu *mutavassıt*'ın ruhani olup cismanî olamıyacağını iddia edip *heyâkilu'l-ervâh*'a iltica etmişlerdir. Bu iddianın neticesi yıldızlar kudsiyyet kazanmış ve onlara ibadet etmeye başlamışlardır. Dinler tarihine *Sabiîlik* adıyle geçen bu inanç sisteminde halk, önceleri ruhlara ve meleklere ibadet etmişler, sonraları yıldızlara, aya ve güneşe yönelttikleri bu ibadetlerini daha sonra da, onlar adına yapılmış putlara tahsis etmişler ve bu putları muhafaza ettikleri puthaneler bile yapmışlardır. Bilinen bir gerçektir ki, geçmiş devirlerde bir kavmin küfür üzerindeki azgınlığı bu dereceye ulaşınca, Allah Teâlâ'nın ona bir uyarıcı göndermesi, O'nun değişmeyen sünnetlerinden biri olmuştur. İşte bu sünnetin bir gereği olarak Allah Teâlâ, Babil halkına da İbrahim'i (as) göndermiştir. İbrahim, Saffât suresinin 111. ve Nisa suresinin 125. ayetlerinde de açıklandığı gibi, Allah'ın inanmış kullarından biri ve O'nun halili idi. Bu itibarla o, *Halilullah* (Allah'ın dostu) ünvanıyla şöhret kazanmıştı. *"İbrahim, ne bir Yahudi ne de bir Hıristiyan idi; fakat o, hakka yönelen bir Müslüman idi. Müşriklerden de hiç olmamıştı."*. (Âl-i İmran suresi, 67). *"Ona İshak ve Yakub'u bağışladık; soyundan gelenlere kitap ve Peygamberlik verdik. Ona dünya mükafatı ihsan ettik; o, Ahiret'te de muhakkak iyilerdendir."*. (Ankebût suresi, 27).

İbrahim'in (as) Peygamber olarak milletini tevhide ilk davetiyle ilgili sözlerine, Ankebût suresinin 16-19. ayetlerinde yer verilmiştir. Allah Teâlâ, bu ayetlerinde şöyle buyurmuştur: *"İbrahim kavmine şöyle demişti: Allah'a ibadet edin ve O'ndan korkun. Eğer bilirseniz, bu sizin için daha hayırlıdır. Siz, Allah'ı bırakıp birtakım putlara ibadet ediyorsunuz ve yalan uyduruyorsunuz. Allah'ı bırakıp da sizin ibadet ettikleriniz, size hiçbir rızık vermeye muktedir değillerdir. Siz, rızkı Allah katında arayın. O'na ibadet edin ve O'na şükredin. Sonunda O'na döndürüleceksiniz. Eğer yalanlayacak olursanız, bilin ki, sizden önceki milletler de yalanlamışlardı. Peygamber'e düşen, sadece, apaçık tebliğdir."*.

İbrahim (as), milletine, kendilerine İlah edinerek ibadet ettikleri putlarının hiçbir güç ve kudretlerinin bulunmadığını, dolayısıyla kendilerine rızık vermeye muktedir olmadıklarını açıklayarak onları kendinden başka İlah olmayan Allah'ın ibadetine ve O'nun verdiği hudutsuz rızık için O'na şükretmeye davet ettikten sonra, müşriklerden olan babası Azer'e yönelmiş ve ona da şöyle demişti: *"Birtakım putları İlahlar mı ediniyorsun? Ben, seni ve kavmini apaçık bir sapıklık içinde görüyorum."*. (En'âm suresi, 74). *"...Ey babacığım! işitmeyen, görmeyen ve sana hiçbir faydası olmayan şeylere niçin ibadet ediyorsun? Ey babacığım! Şu bir gerçektir ki sana gelmeyen ilim bana geldi. Bu sebeple bana tabi ol ki seni doğru yola hidayet edeyim. Ey babacığım! Şeytana ibadet etme; zira şeytan, Rahmân'a asi olmuştu. Ey babacığım! Ben, Rahmân'dan gelecek bir azabın sana dokunmasından korkuyorum; bu takdirde (cehennemde de) şeytana dost olursun."*. (Meryem suresi, 42-45). Ne var ki oğlunun bu uyarısına kulak asmayan baba Azer, ona oldukça sert çıkışmış ve şu cevabı vermişti: *"Benim İlahlarımdan yüz mü çeviriyorsun, ey İbrahim? Eğer bundan vazgeçmezsen seni muhakkak taşlarım. Benden ebediyyen uzaklaş."*. (Meryem suresi, 46). Taştan putlar yapan, sonra da yaptığı putları İlah edinerek onlara tapan ve kalbi taşlaşan baba için İbrahim'in (as) Rabbinden mağfiret dilemekten başka yapabileceği fazla bir şey yoktu. Bu itibarla o da, babasının küfür üzerindeki bu ısrarlı davranışı karşısında ona şu cevabı vermişti: *"Sana selam olsun. Senin için Rabbimden mağfiret dileyeceğim. Zira O, bana çok lütufkar olmuştur. Sizden ve sizin Allah'tan başka yalvardıklarınızdan uzaklaşıyor ve Rabbime yalvarıyorum. Bel-*

ki Rabbime yalvarmakla gayretleri boşa gitmiş bir kimse olmam.". (Meryem suresi, 47-48).

İbrahim'in (as), aralarında babasının da bulunduğu müşrik kavimden ve onların Allah'ı bırakıp da ibadet ettikleri şeylerden uzaklaşmasından sonra, Rabbi da ona İshak'ı ve sonra da Yakub'u bağışlamış ve hepsini de Peygamber yapmıştır. Nitekim Allah Teâlâ, mezkur surenin 49. ayetinde şöyle buyurmuştur: *"İbrahim, onlardan ve Allah'tan başka ibadet ettikleri şeylerden ayrılınca, ona İshak ve Yakub'u bağışladık ve hepsini de Peygamber yaptık.".* İşte, halen üzerinde durduğumuz ayet-i kerimelerde kendilerinden söz edilen konukların İbrahim'e (as) gelerek önce İshak'ı, sonra da Yakub'u müjdelemeleri bu sıralarda olmuştur. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[69] Elçilerimiz (olan melekler) İbrahim'e müjdeyle gelmişler "Sana selam" demişlerdi. O da onlara "Selam" demiş, sonra da hemen kızarmış bir buzağı getirmişti.

[70] (Yemek için) ellerinin ona uzanmadığını görünce, onların bu davranışını anlamamış ve içinde bir korku hissetmişti. Onlar: "Korkma, biz Lut kavmine gönderildik." demişlerdi.

[71] Bu sırada İbrahim'in karısı (hizmet için) ayakta duruyordu ve (elçilerin "Korkma" sözü üzerine) gülmüştü. Biz de ona İshak'ı, İshak'ın da ardından Yakub'u müjdelemiştik.

69 Allah Teâlâ ayet-i kerimesinde, meleklerden oluşan bir heyetin İbrahim'e (as) müjdelerle geldiğini haber vermiştir ki, bazı müfessirlere göre bu heyet Cebrail, Mikail ve İsrafil'den oluşmuştur. Bir rivayette de bunların Cebrail ile birlikte diğer yedi melek olduğu söylenmiştir. Meleklerin İbrahim'e (as) getirdikleri müjde ise, daha sonraki 71. ayette de zikredildiği üzere, İbrahim'in doğacak olan oğlu İshak ve torunu Yakup'la ilgilidir. Zâriyât suresinin 29. ayetinde aynı konuya yer verilmiş ve İbrahim'in, evine gelen bazı konuklara yemeleri için besili bir dana getirip "Yemez misiniz?" diyerek ikramda bulunduğu, ancak içine de bir korku düştüğü, fakat konukların onu teselli ederek "Korkma" dedikleri, sonra da ona bilgili bir oğul müjdeledikleri haber verilmiştir. Diğer bazı rivayetlerde, meleklerin, Lut kavminin helakini ve Lut'un kurtuluşunu müjdelemek için geldikleri zikredilmişse de, ayet-i kerimelerde "müjde" kelimesinin ileride doğacak olan İshak'a ve İshak'tan olacak Yakub'a tahsis edilmiş olması da, bu görüşün zayıflığını açıkça göstermektedir.

İbrahim'e (as) müjde ile gelen melekler, selam vererek Rablerinden onun için selamet dilemişler, İbrahim de onlara yemeleri için kızarmış bir buzağı ikram etmiştir.

70 Ancak kendilerine ikram edilen buzağıya hiç el uzatmayan bu konukların alışılmamış tavırları, İbrahim'in hoşuna gitmemiş ve içine garip bir korkunun düşmesine sebep olmuştu. Zira kim olursa olsun, herhangi bir eve gelen Allah misafirinin kendisine ikram edilen şeylerden az da olsa yemesi âdettendi; eğer misafir ona hiç dokunmayacak olursa, onun bu davranışı, ev sahibinin içine bir endişe düşmesine yol açar ve o misafirin hayır için gelmediği düşüncesinin doğmasına sebep olurdu. Nitekim İbrahim'in böyle bir korkuya kapıldığını farkeden konuklar, "Korkma; biz sana kötülük etmek için gelmedik." diyerek onu teselli etmişler, sonra da geliş sebeplerini açıklayarak "Biz, Lut kavminin helaki için gönderildik." demişlerdir. Bu sıralarda İbrahim'in ülkesine yakın bir yerde ikamet eden Lut kavmi, azgınlığını iyice artırmış ve helak olan önceki kavimler gibi, Lut'un bütün uyarılarını kulak ardı etmişti.

Meleklerin İbrahim'e gelişlerini Hıcr suresinde de zikreden Allah Teâlâ, bu surenin 51. ayetinde, sevgili Peygamber'ine hitapla *"Onlara İbrahim'in misafirlerini de haber ver."* dedikten sonra şöyle buyurmuştur: *"Hani onun yanına gelmişler ve "Se-*

lam" demişler, o da "Biz sizden korkuyoruz." demişti. Onlar ise, şöyle demişlerdi: Korkma. Biz sana çok bilgili bir oğlan çocuğu müjdeliyoruz. O da demişti ki: İhtiyarlığın bana gelip çatması üzerine mi beni müjdeliyorsunuz? Neye dayanarak müjdeliyorsunuz? Onlar da şöyle demişlerdi: Sana hak olanı müjdeledik. Bu itibarla ümitsizliğe düşenlerden olma. İbrahim ise demişti ki: Rabbinin rahmetinden, sapıklardan başka kim ümidini keser? Yine demişti ki: O halde ey elçiler, işiniz nedir? Onlar da şöyle demişlerdi: Biz suçlu olan bir kavme gönderildik. Ancak Lut ailesi hariç. Biz onları kamilen kurtaracağız.".

71 O sırada konuklara hizmet etmek için bir kenarda dikilmekte olan ve onların İbrahim'e teselli olsun diye söyledikleri "Korkma" sözünü, sonra da Lut kavminin helaki için gönderilmiş olmalarıyla ilgili açıklamalarını işiten İbrahim'in eşi Sare, ya içindeki korku ve endişenin zail olması, yahutta azgınlıklarını ve çirkin emellerini yakından bildiği Lut kavminin helaki ile ilgili müjdeli haberi işitmesi sebebiyle gülmüş, bundan sonra da Rabbi ona melekleri vasıtasıyla önce İshak'ı, sonra da İshak'ın oğlu Yakub'u müjdelemiştir.

[72] (Ancak İbrahim'in karısı) demişti ki: "Vay başıma gelenlere! Ben kocakarı, kocam da yaşlı bir adam olduğu halde çocuk mu doğuracağım? Bu, gerçekten şaşılacak bir şey.".

[73] (Buna karşılık elçiler şöyle) demişlerdi: "Allah'ın işine mi şaşıyorsun? Ey ev halkı! Allah'ın rahmeti ve bereketleri sizin üzerinizedir. O, hamdolunmaya layıktır; hayır ve ihsan sahibidir.".

[74] İbrahim'den korku gidince ve müjde de kendisine gelince, Lut kavmi hakkında bizimle mücadeleye girişmişti.

72 Ne var ki meleklerin bir oğul müjdelemesi karşısında şaşkınlığını gizleyemeyen Sare, elleriyle yüzünü kapatarak "Ben, kocamış, hayızdan ve nifastan kesilmiş bir kadınım. Kocam da aynı şekilde yaşlanmış bir adam...Böyle olduğumuz halde mi ben bir çocuk doğuracağım? Bu olur mu? Gerçekten şaşılacak şey"... demekten de kendini alamamıştı. Meleklerin ona bir oğul müjdelemeleri karşısındaki bu şaşkınlığı, Zâriyât suresinin 29. ayetinde de şöyle ifade edilmiştir: *"(Meleklerin bilgili bir oğul müjdelemeleri üzerine) İbrahim'in eşi, bir çığlık içinde gelmiş ve ellerini yüzüne vurarak, ben, kısır bir kocakarıya mı? demişti.".*

Filhakika gerek Sare gerekse kocası İbrahim, her ikisi de yaşlanmış ve bir çocuk sahibi olma ümitlerini büyük ölçüde yitirmişlerdi. Tevrat'ın Tekvin sifrinde açıklandığına göre, o sıralarda İbrahim yüz, Sare ise doksan yaşında idi. Konuyla ilgili olarak Tekvin 17/15-19 da şöyle denilmiştir:

"Ve Allah İbrahim'e dedi: Senin karın Sare'ye gelince, onun adını Saray çağırmayacaksın, fakat onun adı Sare olacaktır. Ve onu mübarek kılacağım, ve ondan da sana bir oğul vereceğim; evet onu mübarek kılacağım ve milletlerin anası olacaktır; kavimlerin kralları ondan olacaklardır. Ve İbrahim yüzüstü düştü ve güldü, ve yüreğinde dedi: Yüz yaşında olana bir oğul doğar mı? Ve doksan yaşında olan Sare doğurur mu?. Ve ibrahim Allah'a dedi: Keşke İsmail senin önünde yaşayabilse! Ve Allah dedi: Gerçek senin karın Sare sana bir oğul doğuracak; ve onun adını İshak koyacaksın; ve onunla ve ondan sonra zürriyyetiyle ahdimi ebedi ahid olarak sabit kılacağım.".

İbrahim'in Hacer'le evlenip ondan İsmail adında bir oğlunun olması, Sare'nin de bir çocuk sahibi olma arzusunu büyük ölçüde artırmış, yaşlandığını ve âdeten bir çocuk sahibi olmasının imkânsızlığını düşünmekle beraber, içindeki bu arzu hiçbir zaman yok olmamıştı. Bir taraftan içinde beslediği bu büyük arzu, bir taraftan da hem kendisinin hem de kocasının durumunu düşünerek kapıldığı ümitsizlik, onu tahammü-

lü güç bir sıkıntı içinde bırakıyordu. Evine gelen konukların ona verdikleri oğul müjdesi karşısındaki şaşkınlığı da bu sıkıntıdan kaynaklanıyordu. Ancak Allah diledikten sonra olmayacak hiçbir şey yoktu.

73 Nitekim ona oğul müjdesiyle gelen melekler, bunu Sare'ye açık bir şekilde ifade etmişler ve sana arzu ettiğin bu çocuğu verecek olan Rabbinin işine mi şaşıyorsun? demişlerdir. Filhakika O, bir şeyin olmasını murat ettiği zaman, O'nu engelleyecek hiçbir güç yoktur. Yâsîn suresinin 82. ayetinde de açıkça beyan edildiği gibi, *"Bir şeyin olmasını istediği zaman, O'nun işi, ona "Ol" demekten ibarettir; o da hemen olur."*. Binaenaleyh Allah size bir oğul vermeyi murat edince, buna ne senin ve eşinin yaşlı olamanız ne de başka herhangi bir sebep engel olabilir; fakat sadece Allah'ın olmasını murat ettiği şey olur. Ey kendilerine nübüvvet verilmiş olan ev halkı! Allah'ın hudutsuz rahmeti ve bol bereketi sizin üzerinizedir. O hiç şüphesiz, hamdolunmaya layık, şanı yüce, hayır ve ihsan sahibidir. Gerçek böyle olunca, O'nun işine şaşmak nasıl olur?

74 Meleklerin, hem İbrahim'e bir oğul müjdelemeleri hem de Lut kavminin helaki için geldiklerini haber vermeleri İbrahim'in, onların Allah tarafından gönderilmiş birer elçi olduklarını anlamasına yardım ettiği gibi, onlara ikram ettiği kızarmış buzağı etine el uzatmamaları sebebiyle içinde hasıl olan korkunun da zail olmasını sağlamıştı. İşte İbrahim, içindeki bu korkunun zail olmasından sonra, Lut kavmi hakkında, meleklerle ve meleklerin Allah'ın emriyle gelmiş olmaları dolayısıyla da Allah'la bir münakaşaya girişmişti. Bu münakaşa ise, meleklerin Lut kavmini imha edeceklerini haber vermelerinden kaynaklanmıştı. Zira İbrahim (as), kavmin hemen helak edilmesini istemediği gibi, aralarında Lut ile birlikte ona inanmış müminlerin de bulunması sebebiyle kamilen helak edilmesine de razı değildi. Bu konuları meleklere açıp onlara çeşitli sorular yöneltmiş, onlardan da düşüncesine uygun cevaplar alınca içi rahatlamıştı. Ankebût suresinin 31-32. ayetlerinde bu konuya işaret edilerek şöyle buyurulmuştur: *"Elçilerimiz, müjde ile İbrahim'e gelince şöyle demişlerdi: Biz, şu şehrin halkını helak edecek kimseleriz. Zira oranın halkı zalim kimselerdir. İbrahim de şöyle demişti: Fakat orada Lut vardır. Elçiler ise, demişlerdi ki: Orada kimin olduğunu biz daha iyi biliriz. Azapta kalacak olan Lut'un karısı dışında, onu ve ailesini elbette kurtaracağız."*.

[75] Zira İbrahim, çok yumuşak, çok içli ve her işinde Allah'a başvuran bir kimseydi.

[76] Ona şöyle demişlerdi: "Ey İbrahim! Bu mücadeleden vazgeç; gerçek olan şudur ki, Rabbinin emri gelmiştir ve geri döndürülemeyecek olan azap mutlaka kendilerine gelecektir.".

75 İbrahim'in (as) Lut kavmi adına, daha doğrusu bu kavim içinde bulunan Lut ve ona inanan müminler adına duyduğu bu endişe, onun çok yumuşak kalpli, içli ve kendisini Allah'a vermiş bir kimse olmasından kaynaklanıyordu. Kendisine ve halka kötülük edenlere karşı katı kalpli değildi; bu da onun, onlara karşı daha yavaş ve daha yumuşak davranmasını zorunlu kıldığı gibi, onlardan hemen intikam almaya kalkışmasını da engelliyordu. Meleklerin Lut kavmini helak etmek için geldiklerini söylemeleri de onun rikkat duygularının kabarmasına ve onlarla münakaşa etmesine sebep olmuştu.

76 Bunun üzerine melekler de ona, Lut kavmi için münakaşa etmekten vazgeçmesini, zira Rabbinin onlar hakkında verdiği azap emrinin geldiğini ve bu hükmün artık geri bırakılamayacağını, onun mutlaka infaz edilmesi gerektiğini söylemişlerdir.

وَلَمَّا جَآءَتْ رُسُلُنَا لُوطًا سِيٓءَ بِهِمْ وَضَاقَ بِهِمْ ذَرْعًا وَقَالَ هٰذَا يَوْمٌ عَصِيبٌ ﴿٧٧﴾ وَجَآءَهُ قَوْمُهُ يُهْرَعُونَ
اِلَيْهِ وَمِنْ قَبْلُ كَانُوا يَعْمَلُونَ السَّيِّـَٔاتِ ۚ قَالَ يَا قَوْمِ هٰٓؤُلَآءِ بَنَاتِي هُنَّ اَطْهَرُ لَكُمْ فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَلَا
تُخْزُونِ فِي ضَيْفِي ۖ اَلَيْسَ مِنْكُمْ رَجُلٌ رَشِيدٌ ﴿٧٨﴾ قَالُوا لَقَدْ عَلِمْتَ مَا لَنَا فِي بَنَاتِكَ مِنْ حَقٍّ ۖ وَاِنَّكَ لَتَعْلَمُ مَا
نُرِيدُ ﴿٧٩﴾ قَالَ لَوْ اَنَّ لِي بِكُمْ قُوَّةً اَوْ اٰوِي اِلٰى رُكْنٍ شَدِيدٍ ﴿٨٠﴾ قَالُوا يَا لُوطُ اِنَّا رُسُلُ رَبِّكَ لَنْ يَصِلُوٓا اِلَيْكَ
فَاَسْرِ بِاَهْلِكَ بِقِطْعٍ مِنَ الَّيْلِ وَلَا يَلْتَفِتْ مِنْكُمْ اَحَدٌ اِلَّا امْرَاَتَكَ ۖ اِنَّهُ مُصِيبُهَا مَآ اَصَابَهُمْ ۖ اِنَّ مَوْعِدَهُمُ
الصُّبْحُ ۖ اَلَيْسَ الصُّبْحُ بِقَرِيبٍ ﴿٨١﴾ فَلَمَّا جَآءَ اَمْرُنَا جَعَلْنَا عَالِيَهَا سَافِلَهَا وَاَمْطَرْنَا عَلَيْهَا حِجَارَةً مِنْ
سِجِّيلٍ ۙ مَنْضُودٍ ۙ ﴿٨٢﴾ مُسَوَّمَةً عِنْدَ رَبِّكَ ۖ وَمَا هِيَ مِنَ الظَّالِمِينَ بِبَعِيدٍ ﴿٨٣﴾

77 Elçilerimiz Lut'a gelince, bundan çok kötüleşmiş, iyice sıkılmış ve "Çok kötü bir gün." demişti.

78 Bu sırada kavmi de ona koşarak gelmişlerdi. Zaten önceden çok kötülük işliyorlardı. Lut onlara şöyle demişti: "Ey Kavmim! İşte bunlar kızlarım; onlar sizin için daha temizdir; Allah'tan korkun. Beni müsafirlerimin içinde küçük düşürmeyin. İçinizde aklı başında hiçbir adam yok mu"?

79 Onlar ise şöyle demişlerdi: "Bizim kızlarınız üzerinde hiçbir hakkımız olmadığını çok iyi biliyorsun. Ayrıca bizim ne istediğimizi de iyi bildiğine hiç şüphe yok.".

80 Lut da demişti ki: "Ah keşki size yetecek bir kuvvetim olsaydı; yahut çok sağlam bir kaleye sığınsaydım.".

81 Elçiler de şöyle demişlerdi: "Ey Lut! Biz Rabbinin elçileriyiz. Onlar sana asla ilişemeyeceklerdir. Gecenin bir vaktinde ailenle birlikte çık. Karın dışında içinizden hiçbiri geriye dönüp bakmasın. Zira kavminin başına gelecek olan (azap), onun da başına gelecektir. Onlara vaadedilen (azap) sabah vaktidir. Sabah da yakın değil mi"?

82 Emrimiz gelince, oranın üstünü altına getirmiş, üzerine, birbiri arkasından taşlaşmış çamur yağdırmıştık.

83 Rabbin katında işaretlenmiş (taşlardı bunlar. Bu hadisenin cereyan ettiği yer ise, bugünkü Mekkeli) zalimlerden hiç de uzak değildi.

İbrahim kıssasından sonra bu surede zikredilen beşinci kıssa, bir evvelkinin devamı niteliğindeki Lut'un (as) kavmiyle olan kıssasıdır. İbrahim'e (as) İshak ve Yakub'u müjdeleyen, sonra da Lut kavminin helaki için gönderildiklerini haber veren melekler, bu görevlerini de ifa etmek için Lut'un yaşadığı ülke olan Filistin'deki Sedum'a gelmişlerdir. Sedum halkı da daha önce küfürleri sebebiyle helak olmuş birçok kavim gibi inançsızdı. Ancak onların bu inançsızlıkları yanında, ahlak dışı bir yaşayışları daha vardı ki bir kavim içinde böyle bir yaşayışın bu derece yayıldığını görmek hemen hemen imkânsız gibiydi. Bu ahlak dışı yaşayış, *livata* veya *oğlancılık* adıyla biliniyordu ve erkeklerin, kadınlarını bırakıp kendi hemcinsleriyle, yani başka erkeklerle cinsi iliş-

kilere girmeleriydi. İşte Lut (as), sapıklığın, fuhşun, edebsizliğin ve sair ahlaksızlığın bu derece yaygın olduğu bu kavme Peygamber olarak gönderilmişti. O, İbrahim'in (as) yeğeni idi ve ona ilk iman edenlerin başında bulunuyordu. Şuarâ suresinin 161-166. ayetlerinde de açıklandığı üzere, "Kardeşleri Lut onlara demişti ki: Hiç Allah'tan korkmuyor musunuz? Ben sizin için güvenilir bir Peygamberim. Bu itibarla Allah'tan korkun ve bana itaat edin. Bu işe karşılık sizden bir ücret istemiyorum. Benim ücretim, ancak âlemlerin Rabbi Allah'a aittir. Rabbinizin sizin için yarattığı zevcelerinizi bırakıp da âlemlerin içinde erkeklere mi yanaşıyorsunuz? Hayır, siz haddi aşan bir kavimsiniz.". Ankebût suresinin 28-29. ayetlerinde de, ahlak dışı davranışları sebebiyle Lut'un (as) kavmini uyarısı ve kavmin ona cevabı şöyle açıklanmıştır: "Siz, âlemden hiç kimsenin sizden önce yapmadığı fuhşu yapıyorsunuz. Siz, erkeklere yanaşıyor, yol kesiyor ve toplantılarınızda kötü şeyler yapıyorsunuz, değil mi"? Buna karşı kavmin cevabı, "Eğer doğruyu söyleyen kimselerden isen, Allah'ın azabını bize getir." demekten başka bir şey olmamıştı.". Lut ise, (bu azgın kavme karşı Rabbinin yardımını dilemekten başka bir şey yapamayacağını anlamış ve) "Rabbim! Bozgunculuk yapan bu kavme karşı bana yardım et demişti.".

Lut'un (as) kavmini inançsızlıktan ve ahlaksızlıktan kurtarmak için giriştiği bütün gayretler boşa gitmiş, onlara yönelttiği İlahî azap tehdidi de hiçbir fayda sağlamamıştı. Hatta biraz önce zikrettiğimiz Ankebût suresinin 29. ayetinde de görüldüğü gibi, Lut'un (as) bu tehditlerine karşı kavmin cevabı *"...Eğer doğruyu söyleyen kimselerden isen, Allah'ın azabını bize getir."* demek olmuş, Lut (as) da, bu azgın kavim karşısında çaresiz kalarak Rabbinin yardımını dilemiştir. İşte bundan sonradır ki Allah Teâlâ daha önce İbrahim (as) kıssasında da açıklandığı üzere, meleklerini Sedum halkının helakiyle görevlendirmiş, bu iş için gelen melekler de Sedum'a gelmeden önce, oraya çok yakın bir yerde oturmakta olan İbrahim'e (as) uğramışlar, oradan da Sedum'a gitmişlerdir. Allah Teâlâ, bu konuyla ilgili olarak şöyle buyurmuştur:

> [77] Elçilerimiz Lut'a gelince, bundan çok kötüleşmiş, iyice sıkılmış ve "Çok kötü bir gün." demişti.
>
> [78] Bu sırada kavmi de ona koşarak gelmişlerdi. Zaten önceden çok kötülük işliyorlardı. Lut onlara şöyle demişti: "Ey Kavmim! İşte bunlar kızlarım; onlar sizin için daha temizdir; Allah'tan korkun. Beni müsafirlerimin içinde küçük düşürmeyin. İçinizde aklı başında hiçbir adam yok mu"?
>
> [79] Onlar ise şöyle demişlerdi: "Bizim kızlarınız üzerinde hiçbir hakkımız olmadığını çok iyi biliyorsun. Ayrıca bizim ne istediğimizi de iyi bildiğine hiç şüphe yok.".

77 Elçilerimiz İbrahim'e uğrayıp ona İshak ve Yakub'u müjdeledikten, Lut kavminin de hemen o gece helak edileceğini haber verdikten sonra, onun yanından ayrılıp güzel yüzlü gençler halinde Lut'a gelmişlerdi. Lut ise, onları bu halleriyle görünce büyük bir korkuya kapılmıştı. Zira onların birer melek olduklarını henüz bilmiyordu ve kavminden bazı kimselerin onları görmüş olmaları halinde koşup geleceklerini ve bu yabancı konuklara ahlaksızca tasallutta bulunmak isteyeceklerini düşünüyordu.

78 Nitekim çok geçmemişti ki Lut'un korktuğu başına gelmiş ve bu ahlaksız güruh, onun evi önünde toplanarak o güzel gençlerin kendilerine teslim edilmelerini istemeye başlamışlardır. Kavmin bu gençlerden haberdar olması, Lut'un (as) yaşlı karısının hainlik etmesi ve onların geldiğini kavme gizlice haber vermesi neticesinde vuku bulmuştur. Â'râf suresinin konuyla ilgili ayetlerini tefsir ederken de açıkladığımız gibi gençler, İbrahim'in (as) evinden ayrılıp Lut'un (as) yanına gelirken, şehrin girişinde, ailesine su götüren genç bir kızla karşılaşmış-

lar ve ona, misafir olarak kalacakları bir ev sormuşlardır. Bu genç kız, Lut'un (as) kızı idi ve meleklere "Ben dönünceye kadar yerinizden ayrılmayın." diyerek hemen babasına koşturmuştu. Zira genç kız, kavmin bu gençlerden haberdar olup onlara bir kötülük etmelerinden korkuyordu. Bu sebeple babasına gelmiş ve ona, şehre gelen gençlerden haber vermiştir. Lut (as), yabancıları, şehir halkının haberi olmadan eve getirmişse de, onun iyi niyetli olmayan karısı, şehir halkına, Lut'un evindeki müsafirleri haber vermekte gecikmemiştir. Bunun üzerine halk, gözü dönmüş bir halde Lut'un evine gelerek gençlerin kendilerine teslim edilmelerini istemişlerdir.

Onların bu davranışları, aslında garip bir şey değildi; çünkü önceden de bu çeşit davranışları sık sık oluyor ve Lut'un hiçbir uyarısı onları bu gibi davranışlardan vazgeçiremiyordu. Ne var ki bu defa olanlar, öncekilerden çok daha farklıydı; çünkü ahlaksız kavmin musallat olduğu bu gençler, Lut'a misafir olarak gelmişlerdi ve onun, ne olursa olsun, bu müsafirleri kavmine teslim etmesi mümkün değildi. İşte bu sebepledir ki, Lut onlara seslenmiş ve şöyle demişti: Ey kavmim! Siz eğer gerçekten kendinize bir eş almak istiyorsanız, işte kavmimizin kızları ve kadınları! onlarla evlenin ve çoluk çocuk sahibi olun. Zira onlar, sizin için çok daha temizdir. Burada şuna işaret etmek gerekir ki, her ne kadar ayet-i kerimede Lut'un (as) *"...işte bunlar kızlarım..."* diyerek kendi kızlarını zikrettiği açıklanmışsa da, bununla kavminin kızlarını ve kadınlarını kasdettiğine şüphe yoktur; zira bir kavmin Peygamber'i, o kavim için baba mertebesindedir. Allah Teâlâ, Şuarâ suresinin 165-166. ayetlerinde de, Lut'un (as) kavmine söylediği buna benzer sözlerini zikretmiş ve şöyle buyurmuştur: *"Rabbinizin sizin için yarattığı zavcelerinizi bırakıp da âlemlerin içinde erkeklere mi yanaşıyorsunuz? Hayır; siz haddi aşan bir kavimsiniz."*. Ey kavmim! Bu çirkin ve ahlaksızca davranışlarınızdan dolayı Allah'tan korkun ve kadınlarınıza dönün; beni de misafirlerimin karşısında küçük düşürmeyin. İçinizde doğruyu düşünecek, yalnız Allah'ın emrettiğini yapıp nehyettiğinden de sakınacak aklı başında hiç kimse yok mu?

79 Lut'un (as) bu sözleri karşısında istediklerini tekrarlayan kavmin gözü dönmüş adamları, ona şu cevabı vermişlerdir: Ey Lut! Bizim senin kızların ve kadınlarınla hiçbir ilişkimizin olmadığını ve onlara karşı hiçbir yakınlık duymadığımızı sen çok iyi biliyorsun. Yine biliyorsun ki bizim yakınlık duyduğumuz ve arzu ettiğimiz kimseler, sadece erkeklerdir. Bu itibarla sen aramızdan çekil ve bizim yanındaki şu gençlere ulaşmamıza engel olma.

[80] Lut da demişti ki: "Ah keşke size yetecek bir kuvvetim olsaydı; yahut çok sağlam bir kaleye sığınsaydım.".

[81] Elçiler de şöyle demişlerdi: "Ey Lut! Biz Rabbinin elçileriyiz. Onlar sana asla ilişemeyeceklerdir. Gecenin bir vaktinde ailenle birlikte çık. Karın dışında içinizden hiçbiri geriye dönüp bakmasın. Zira kavminin başına gelecek olan (azap), onun da başına gelecektir. Onlara vaadedilen (azap) sabah vaktidir. Sabah da yakın değil mi"?

80 Lut'un (as) genç misafirlerinden haberdar olan herkes, dört bir taraftan koşa koşa onun evine geliyor ve kapı önünde dikilerek misafirlerin çıkmasını bekliyordu. Lut (as) ise, onlarla mücadele ediyor ve onların daha da ileri giderek içeri girmelerine engel oluyordu. Onların bu ısrarlı davranışları karşısında zaman zaman çaresizliğini de hissediyor ve onlara şöyle diyordu: Ah keşke size karşı koyacak bir gücüm ve kuvvetim olsaydı da sizi ben cezalandırsaydım; yahut muhkem bir kaleye sığınıp sizin bu kötülüklerinizden uzak kalsaydım. Kavmi ise, Lut'un (as) bu sözlerine alayla karşılık veriyorlar ve gençleri onun elinden alabilmek için tehdide kadar varan sözler sarfediyorlardı.

81 Evin önünde toplanıp misafir gençleri al-

mak için Lut (as) ile mücadeleye girişen ve zaman zaman da onu tehdid eden kavmin ısrarlı davranışları karşısında Lut'un (as), çaresizliğini hissedip onları bizzat cezalandırmak için güç ve kuvvet sahibi olmayı, yahut muhkem bir kaleye sığınmayı temenni ettiği bir sırada, misafir elçiler, ona artık bu ahlaksız kavimden kurtuluş vaktinin geldiğini ve onların üzerlerine gelecek bir azap ile helak olacaklarını müjdelemişlerdir. Filhakika, Kamer suresinin 36-37. ayetlerinde de açıklandığı gibi, Lut'un kavmi karşısında iyice sıkıştığı ve çaresiz kaldığı bir anda, Cibril (as) onun yardımına koşmuş ve kapı önünde dikilenlerin yüzlerine kanatlarıyla vurarak onları önlerinde bulunan hiçbir şeyi göremez hale getirmiştir. Allah Teâlâ, bu ayetlerinde şöyle buyurmuştur: *"Lut onları, şiddetli azabımızı haber vererek uyarmıştı; fakat onlar, uyarılardan şüphe etmişlerdi. Bir de ondan misafirlerini almaya kalkışmışlardı da, biz de gözlerini görmez hale getirivermiş ve "Azabımı ve uyarılarıma kulak asmamanın neticesini tadın." demiştik."*.

Daha sonra kendilerini Lut'a (as) tanıtan misafirler, ona şöyle demişlerdir: Ey Lut! Biz, kavminin şerrinden seni kurtarmak ve onları helak etmek için Rabbinin gönderdiği elçileriz. Bundan böyle onların ne sana ne de misafirlerine hiçbir zararları dokunmayacaktır. Şimdi sen, gecenin bir vaktinde aileni de yanına alarak bu şehirden çık. Giderken içinizden hiçbiri kavme ne olduğunu merak edip de geriye dönüp bakmasın. Ancak karını yanına alma; çünkü genleri kavmine haber vererek sana ve ailene hainlik eden ve kafirlerden olan bu kadın da kavminle birlikte azap görecek olanlardandır. Sizin geceleyin yola çıkmanızın sebebi ise, kavmin üzerine gelecek olan azabın sabah vakti, herkesin evinde bulunduğu bir zamana rastlamasıdır. Zaten sabah vakti de iyice yaklaşmıştır. Lut (as), meleklerin bu sözlerini işitir işitmez, karısı dışında bütün aile fertlerini ve kendisine inanan müminleri toplayarak yola çıkmıştır.

[82] Emrimiz gelince, oranın üstünü altına getirmiş, üzerine, birbiri arkasından taşlaşmış çamur yağdırmıştık.

[83] Rabbin katında işaretlenmiş (taşlardı bunlar. Bu hadisenin cereyan ettiği yer ise, bugünkü Mekkeli) zalimlerden hiç de uzak değildi.

82 İşte bundan sonradır ki güneşin doğduğu sıralarda azap emrimiz gelmiş, Sedum halkı üzerlerine gökten taşlaşmış çamur kütleleri yağdırılmak suretiyle helak edilmiş ve böylece kafir kavim hakkındaki hükmümüz infaz olunmuştur.

83 Kavmin üzerine yağdırılan bu taşlar, Rabbin tarafından işaretlenmiş ve üzerine indirileceği her şahsın adına tahsis edilmiş taşlardı. Başka bir ifadeyle, her taşa kimin üzerine düşeceği talim edilmiş ve o kimsenin adı taş üzerine işlenmişti. Bu sebeple, kafir Sedum halkından olup da, meleklerin helak emriyle geldikleri gün, başka şehir veya kasabalara gitmiş olup da Sedum'da bulunmayanlar dahi bu azaptan kurtulamamışlardır. Her nereye gitmiş ise taş onu bulmuş ve başının üzerine inerek onu helak etmiştir. Anlatıldığına göre, Sedum dışında bulunan herhangi bir şahıs, herhangi bir topluluk içinde insanlarla konuşurken gökten inen bir taş parçası, gökten onun üzerine düşmüş ve hemen oracıkta onu öldürmüştür. Eğer içlerinde ölmeyenler olmuşsa bunlar da, üzerlerine indirilen taşların altına gömülü kalmışlardır.

Bundan sonra Allah Teâlâ, bu kıssadan da ibret alınması için, Sedum halkının üzerlerine inen azaba işaret ederek böyle bir azabın, Sedum halkı gibi, İslam'a ve Müslümanlara düşman olan Mekkeli zalimlere de pek uzak olmadığını hatırlatmıştır. Bu tıpkı, Saffât suresinin 133-138. ayetlerinde, Lut'tan (as) ve Lut kavminden sözederek başlarına gelenleri hatırlatması ve halen oralarda yaşayanların, akıllarını kullanarak bu olanlardan ibret almalarını istemesi gibidir. Allah Teâlâ, bu ayetlerinde şöyle buyurmuştur: "Lut da muhakkak ki Peygamberler'den idi. Geride kalanlar içinde bulunan yaşlı bir kadın dışında, onu da ai-

lesini de kamilen kurtarmıştık. Sonra diğerlerini helak etmiştik. Siz (ey insanlar!), halen sabah akşam onların üzerinden gelip geçiyorsunuz da, hiç aklınızı kullanmıyor musunuz"?

وَاِلٰى مَدْيَنَ اَخَاهُمْ شُعَيْبًاۗ قَالَ يٰقَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِّنْ اِلٰهٍ غَيْرُهٗۗ وَلَا تَنْقُصُوا الْمِكْيَالَ
وَالْمِيْزَانَ اِنِّيْٓ اَرٰىكُمْ بِخَيْرٍ وَّاِنِّيْٓ اَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ مُّحِيْطٍ ﴿٨٤﴾ وَيٰقَوْمِ اَوْفُوا الْمِكْيَالَ
وَالْمِيْزَانَ بِالْقِسْطِ وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ اَشْيَاۤءَهُمْ وَلَا تَعْثَوْا فِى الْاَرْضِ مُفْسِدِيْنَ ﴿٨٥﴾ بَقِيَّتُ اللّٰهِ
خَيْرٌ لَّكُمْ اِنْ كُنْتُمْ مُّؤْمِنِيْنَۚ وَمَآ اَنَا عَلَيْكُمْ بِحَفِيْظٍ ﴿٨٦﴾ قَالُوْا يٰشُعَيْبُ اَصَلٰوتُكَ تَاْمُرُكَ اَنْ نَّتْرُكَ
مَا يَعْبُدُ اٰبَاۤؤُنَآ اَوْ اَنْ نَّفْعَلَ فِيْٓ اَمْوَالِنَا مَا نَشٰٓؤُاۗ اِنَّكَ لَاَنْتَ الْحَلِيْمُ الرَّشِيْدُ ﴿٨٧﴾ قَالَ يٰقَوْمِ اَرَءَيْتُمْ اِنْ
كُنْتُ عَلٰى بَيِّنَةٍ مِّنْ رَّبِّيْ وَرَزَقَنِيْ مِنْهُ رِزْقًا حَسَنًاۗ وَمَآ اُرِيْدُ اَنْ اُخَالِفَكُمْ اِلٰى مَآ اَنْهٰىكُمْ عَنْهُۗ اِنْ اُرِيْدُ
اِلَّا الْاِصْلَاحَ مَا اسْتَطَعْتُۗ وَمَا تَوْفِيْقِيْٓ اِلَّا بِاللّٰهِۗ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَاِلَيْهِ اُنِيْبُ ﴿٨٨﴾ وَيٰقَوْمِ لَا يَجْرِمَنَّكُمْ
شِقَاقِيْٓ اَنْ يُّصِيْبَكُمْ مِّثْلُ مَآ اَصَابَ قَوْمَ نُوْحٍ اَوْ قَوْمَ هُوْدٍ اَوْ قَوْمَ صٰلِحٍۗ وَمَا قَوْمُ لُوْطٍ مِّنْكُمْ بِبَعِيْدٍ ﴿٨٩﴾
وَاسْتَغْفِرُوْا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوْبُوْٓا اِلَيْهِۗ اِنَّ رَبِّيْ رَحِيْمٌ وَّدُوْدٌ ﴿٩٠﴾ قَالُوْا يٰشُعَيْبُ مَا نَفْقَهُ كَثِيْرًا مِّمَّا تَقُوْلُ وَاِنَّا
لَنَرٰىكَ فِيْنَا ضَعِيْفًاۚ وَلَوْلَا رَهْطُكَ لَرَجَمْنٰكَ وَمَآ اَنْتَ عَلَيْنَا بِعَزِيْزٍ ﴿٩١﴾ قَالَ يٰقَوْمِ اَرَهْطِيْٓ اَعَزُّ عَلَيْكُمْ
مِّنَ اللّٰهِۗ وَاتَّخَذْتُمُوْهُ وَرَاۤءَكُمْ ظِهْرِيًّاۗ اِنَّ رَبِّيْ بِمَا تَعْمَلُوْنَ مُحِيْطٌ ﴿٩٢﴾ وَيٰقَوْمِ اعْمَلُوْا عَلٰى مَكَانَتِكُمْ اِنِّيْ
عَامِلٌۗ سَوْفَ تَعْلَمُوْنَۙ مَنْ يَّاْتِيْهِ عَذَابٌ يُّخْزِيْهِ وَمَنْ هُوَ كَاذِبٌۗ وَارْتَقِبُوْٓا اِنِّيْ مَعَكُمْ رَقِيْبٌ ﴿٩٣﴾ وَلَمَّا
جَاۤءَ اَمْرُنَا نَجَّيْنَا شُعَيْبًا وَّالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مَعَهٗ بِرَحْمَةٍ مِّنَّا وَاَخَذَتِ الَّذِيْنَ ظَلَمُوا الصَّيْحَةُ فَاَصْبَحُوْا فِيْ
دِيَارِهِمْ جٰثِمِيْنَۙ ﴿٩٤﴾ كَاَنْ لَّمْ يَغْنَوْا فِيْهَاۗ اَلَا بُعْدًا لِّمَدْيَنَ كَمَا بَعِدَتْ ثَمُوْدُ ﴿٩٥﴾

[84] Medyen halkına da kardeşleri Şuayb'ı göndermiştik. Şuayb kavmine demişti ki: "Ey kavmim! Sizin için kendisinden başka ilâh olmayan Allah'a ibadet edin. Ölçüyü ve tartıyı eksik tutmayın. Ben sizi bolluk içinde görüyorum ve sizin hesabınıza kuşatıcı bir günün azabından korkuyorum.".

[85] "Ey kavmim! Ölçüyü ve tartıyı adaletle yerine getirin. İnsanlara eşyalarını eksik vermeyin. Müfsitlik ederek yeryüzünü ifsada boğmayın.".

[86] "Eğer inanan kimseler iseniz, (ölçü ve tartınızdan) Allah'ın size (kâr olarak bıraktığı), sizin için daha hayırlıdır. Zira ben, (her kötü davranış için) sizin gözcünüz değilim.".

[87] Onlar da şöyle demişlerdi: "Ey Şuayb! Babalarımızın ibadet ettikleri şeylerden, yahut malla-

rımız hakkında dilediğimizi yapmaktan vazgeçmemizi, sana, senin namazın mı emrediyor? Zira sen, bir gerçektir ki, yumuşak huylu, aklı başında bir kimsesin.".

88 Şuayb ise, onlara şöyle demişti: "Ey kavmim! Bana söyler misiniz, eğer ben Rabbimden gelen apaçık bir delil üzerinde isem ve bana güzel bir rızık da vermiş ise, (başka ne yapabilirm)? Ben, size menettiğim şeyleri yaparak size muhalefet etmeyi istemem. Ben, gücümün yettiği kadar sizi ıslah etmekten başka bir arzuya sahip değilim. Benim başarım ancak Allah'ın yardımıyladır. Ben O'na tevekkül ettim ve O'na yöneldim.".

89 "Ey kavmim! Bana karşı gelmeniz, Nûh kavminin, yahut Hûd kavminin, yahutta Salih kavminin başlarına gelenlerin benzerini sizin de başınıza getirmesin. Lut kavmi sizden uzak değildir (ve başlarına geleni hepiniz yakından bilirsiniz).".

90 "Rabbinizden mağfiret dileyin, sonra da O'na tövbe edin. Şüphesiz Rabbim çok merhametlidir, çok sevgi doludur.".

91 Onlar ise, şöyle demişlerdi: "Ey Şuayb! Söylediklerinin çoğunu anlamıyoruz ve seni de içimizde zayıf görüyoruz. Eğer taraftarların olmasaydı, seni recmeder (taşla öldürür)dük. Sen, bizim üzerimizde bir güç sahibi de değilsin.".

92 Şuayb da şöyle demişti: "Ey kavmim! Benim taraftarlarım mı, size karşı Allah'tan daha güçlüdür de O'nu arkanızda nisyana terkettiniz? Oysa Rabbim, (ilmiyle) yaptıklarınızı çepeçevre kuşatmıştır.".

93 "Ey kavmim! Yapacağınızı gücünüzün yettiğince yapın. Elbet ben de yapacağım. Kendisini perişan edecek azabın kime geleceğini ve asıl kimin yalancı olduğunu öğreneceksiniz. Bekleyiniz; elbette sizinle birlikte ben de bekleyeceğim.".

94 Emrimiz gelince, Şuayb'ı ve onunla birlikte iman edenleri kendi katımızdan bir rahmetle kurtarmıştık. Zulmedenleri ise, bir azap növbeti yakalamış ve kendi yerlerinde yüzüstü çökekalmışlardı.

95 Sanki orada hiç ikamet etmemişlerdi. Şunu bilin ki, Semud, (Allah'ın rahmetinden) nasıl uzak kaldıysa, Medyen halkı da ondan uzak kalıp yok olsun.

Hud suresinde zikredilen kıssaların altıncısı, Medyen halkına gönderilen Şuayb'ın (as) kabilesiyle olan kıssasıdır. Medyen, Hicaz ile Şam arasında, Akabe körfezinden Humus vadisine kadar uzanan bir yer adı olup adını, burada yaşayan kabileden almıştır. Kabileye adını veren Medyen ise, İbrahim'in (as) oğullarından biriydi. Â'râf suresinde de zikredilen kıssanın belli başlı konusu, Şuayb'ın (as) kabilesini tevhide davetiyle, kabilenin onunla münakaşa ederek davetini reddetmesi, buna karşılık Şuayb'ın, üzerlerine gelecek bir azap ile onları tehdit etmesi, daha sonra da bu tehdidin fiilen vuku bulması ve müminlerin de bu azaptan kurtulmalarıdır.

Medyen halkı da, kendilerine Peygamber gönderilen diğer kavimler gibi Allah'ı unutmuş, O'nun yerine hiçbir gücü ve kudreti bulunmayan, faydası da zararı da dokunmayan birtakım putları kendilerine İlah edinmiş, onlara ibadet ederlerdi. Bu sebeple Şuayb Peygamber olarak gönderildiği zaman, ilk işi, onları, kendisinden başka İlah olmayan Allah'ın ibadetine davet etmek olmuş, gerek yukarıda zikrettiğimiz ilk ayette gerekse Â'râf suresinin 85. ayetiyle Ankebût suresinin 36. ayetlerinde de görüldüğü gibi, *"Ey kavmim! Sizin için kendisinden başka İlah bulunmayan Allah'a ibadet edin..."* demiştir.

Allah'a inanmayan Medyen halkının bir başka

özelliği de, soygunculuğu ve vurgunculuğu başlıca kazanç vasıtası saymaları, ölçüyü ve tartıyı eksik yaparak halkı kandırmayı, ticarette takip ettikleri en önemli yol haline getirmeleriydi. Bu sebepledir ki, Şuayb'ın (as), kavmini Allah'ın ibadetine davet ettikten sonra onlara yönelttiği en önemli uyarılardan biri de bu konuda olmuştur. Yukarıdaki ilk iki ayette de görüldüğü gibi, kavmine hitapında önce *"...Ölçüyü ve tartıyı eksik tutmayın. Ben sizi bolluk içinde görüyorum ve sizin hesabınıza kuşatıcı bir günün azabından korkuyorum."* demiş, bunu takip eden 85. ayette ise, *"Ey kavmim! Ölçüyü ve tartıyı adaletle yerine getirin. İnsanlara eşyalarını eksik vermeyin..."* diyerek sözüne devam etmiştir. Â'râf suresinin 85. ayetinde ise, *"...Ölçüyü ve tartıyı tam yapın ve halkın eşyasını eksiltmeyin..."* demiştir.

Şuayb'ın (as) bu uyarılarına kulak asmayan Medyen halkı, her müşrik kavim gibi akıllarını kullanmaksızın sadece taklide dayalı bir inancın peşinde gideceklerini açıkça ifade etmişler ve yukarıda zikredilen 87. ayette de görüldüğü gibi, babalarının ibadet ettikleri putları hiçbir surette terketmeyeceklerini, ölçü ve tartıda yaptıkları hilekarlık için de malları üzerinde diledikleri tasarrufu yapmaktan vazgeçmeyeceklerini söylemişlerdir. Hatta Şuayb'ın kendilerine yönelttiği bu çeşit uyarılardan büyük ölçüde rahatsızlık duymuşlar ve onu, iman edenlerle birlikte ülkeden sürüp çıkarmakla tehdit etmişler, yahutta atalarının dinine dönmelerini istemişlerdir. Â'râf suresinin 88. ayetinde Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Kavminden büyüklük taslayan ileri gelenler, (Şuayb'a) şöyle demişlerdi: Ey Şuayb! Ya seni ve seninle birlikte iman edenleri mutlaka ülkemizden çıkaracağız; ya da dinimize geri döneceksiniz..."*

Şuayb'ın (as) Medyen halkı için artık yapabileceği başka bir şey kalmamış ve onlara karşı yürüttüğü mücadele son noktaya gelmişti. Allah'ın değişmeyen sünneti gereğince, inanmayanların azap ile helaki, inananların ise necatı, gelecek yeni kavimler için başka bir ibret vesikası olarak tarihe geçecekti. Nitekim öyle de oldu; Â'râf suresinin 91-92. ayetlerinde de açıklandığı üzere, inançsız kavmin Şuayb'ı (as) ve iman edenleri tehdit etmelerinden sonra *"O kafirleri öyle bir sarsıntı yakalamıştı ki kendi yurtlarında çökekalmışlardı. Şuayb'ı yalanlayanlar, sanki ülkelerinde oturmamış gibi olmuşlardı. Keza Şuayb'ı yalanlayanlar (ve ona tabi olanları ziyana uğramakla tehdit edenler), asıl kendileri ziyana uğramışlardı."*. Hûd suresinin yukarıda zikrettiğimiz 94. ayetinde de şöyle denilmiştir: *"Emrimiz gelince, Şuayb'ı ve onunla birlikte iman edenleri kendi katımızdan bir rahmetle kurtarmıştık. Zulmedenleri ise, bir azap nöbeti yakalamış ve kendi yerlerinde yüzüstü çökekalmışlardı."*. İşte bu da Şuayb'ın (as) kavmiyle olan kıssasıdır ve bu kıssanın girişinde Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[84] Medyen halkına da kardeşleri Şuayb'ı göndermiştik. Şuayb kavmine demişti ki: "Ey kavmim! Sizin için kendisinden başka İlah olmayan Allah'a ibadet edin. Ölçüyü ve tartıyı eksik tutmayın. Ben sizi bolluk içinde görüyorum ve sizin hesabınıza kuşatıcı bir günün azabından korkuyorum.".

[85] "Ey kavmim! Ölçüyü ve tartıyı adaletle yerine getirin. İnsanlara eşyalarını eksik vermeyin. Müfsitlik ederek yeryüzünü ifsada boğmayın".

[86] "Eğer inanan kimseler iseniz, (ölçü ve tartınızdan) Allah'ın size (kâr olarak bıraktığı), sizin için daha hayırlıdır. Zira ben, (her kötü davranış için) sizin gözcünüz değilim.".

84 Medyen'e de, kendi kabilelerinden kardeşleri Şuayb'ı Peygamber olarak göndermiştik. Şuayb, kabile içinde nesep yönünden onların en şereflilerindendi. Peygamberlik görevi ona verilir verilmez, ilk işi, halkını, tevhide yani kendilerine İlah edinip ibadet ettikleri putları terkederek hiçbir şeriki bulunmayan Allah'ın ibadetine davet etmek olmuştu. Zira iman ağacının as-

lının veya kökünün tevhid olması itibariyle tevhide davet, Peygamberler'in değişmeyen sünnetlerindendi. Tevhidden sonra kavmin davet olunması gereken ikinci ve üçüncü sıralarda yer alan hususlar ise, kavmin özelliğine göre daveti önem arzeden ve onları fısktan uzaklaştırıp gerçek imana yöneltecek olan davranışlar oluyordu. Bu sebeple Şuayb (as) da, Peygamber olarak gönderilince, kavmini önce tevhide davet etmiş ve onlara şöyle demişti: Ey kavmim! Kendisinden başka İlah olmayan bir tek Allah'a ibadet edin; O'ndan başkasına da asla ibadet etmeyin; zira sizin için yegane İlah O'dur.

Daha önce de işaret ettiğimiz gibi, müşrik Medyen halkının en belirgin özelliklerinden biri de ticaret hayatında, ölçüyü ve tartıyı eksik tutarak birbirlerini kandırmak ve bu yolla zenginliklerini artırmaktı. Bu sebepledir ki, Şuayb (as) da kavmini tevhide davet ederek onlara yalnız Allah'a ibadet etmelerini emrettikten sonra, ölçüde ve tartıda hile yaparak başkalarının hakkına tecavüz etmekten onları menetmiştir. Zira ölçü ve tartılarında hileye başvuranlar, birgün mutlaka hüsrana uğrayacaklar ve dünyada hileyle kazandıklarının kat kat fazlasını ceza olarak ödemek zorunda kalacaklardır. Bu sebepledir ki Allah Teâlâ, Mutaffifîn suresinin 1-6. ayetlerinde, bunlarla ilgili olarak şöyle buyurmuştur: *"İnsanlardan ölçüyle bir şey aldıkları zaman tam alan, fakat onlara ölçüyle, yahut tartıyla verdikleri zaman da ölçüyü ve tartıyı eksilten o hilekarların vay haline! Bunlar, âlemlerin Rabbi huzurunda duracakları o büyük gün için yeniden dirileceklerini sanmıyorlar mı"*? İşte Şuayb (as) da, ölçü ve tartılarında hile yapmamak hususunda kavmini uyardıktan sonra onlara şöyle demiştir: Görüyorum ki siz, bolluk ve bereket içinde yaşıyorsunuz. Allah size o derece zenginlik ihsan etmiş ki mal mülk hususunda haris olmanıza ve ticari işlerinizde hileye başvurarak halkın mallarını bu yolla gasbetmenize hiç gerek yok. Eğer siz bu hal üzere devam edecek olursanız, birgün İlahî azabın çepeçevre kuşatarak sizi hüsrana uğratmasından ve sahip olduğunuz her şeyi kaybetmenizden korkarım. Binaenaleyh bu azap, ne sadece dünyada mal kaybıyla başınıza gelecek bir azaptır; ve ne de sadece Ahiret'te göreceğiniz bir azaptır; fakat hem dünyada ve hem de Ahiret'te sizi çepeçevre kuşatacak olan bir azaptır ve sizi bu azaptan kurtaracak yine Allah'tan başka hiçbir güç yoktur. Bu itibarla sadece Allah'a ibadet edin ve O'nun emrettiği gibi dosdoğru olun.

85 Şuayb (as), kavmini, ölçüyü ve tartıyı eksik yaparak halkı kandırmaktan menettikten sonra, üzerlerine vacip olanı emretmiş ve şöyle demiştir: Ey kavmim! Ölçülerinizde ve tartılarınızda adil davranın ve hiç kimsenin malını eksik tartarak ona zulmetmeyin; zira kim insanlara karşı adaleti elden bırakırsa, onlara zulmetmiş olur. Bir de yeryüzünde yol keserek, saldırgan davranışlarda bulunarak ve başkalarına maddi ve manevi zararlar vererek dünya ve Ahiret menfaatlerinizi yok edecek bozguncu davranışlardan sakının.

86 Şunu hiçbir zaman unutmayın ki mümin kimseler olmanız şartıyla, ölçüyü ve tartıyı denk tutarak yaptığınız ticarette elde ettiğiniz kazanç az da olsa, başkalarına zulmederek ele geçirdiğiniz bol kazançtan çok daha hayırlıdır. Bu, tıpkı Allah Teâlâ'nın Mâide suresinin 100. ayetinde sevgili Peygamber'ine, kavmine söylemesini emrettiği şu sözleri gibidir: *"(Ey Muhammed!) De ki: İyi ve temiz olan şeyle, kötü ve pis olan şey, kötü ve pis olanın çokluğu hoşunuza gitse bile, bir değildir. Bu itibarla, ey akıl sahipleri, Allah'tan korkun ki kurtuluşa eresiniz."*.

Eğer kafir olduğunuz halde bunu yapacak olursanız, şunu da biliniz ki amelleriniz iyi veya kötü, nasıl olursa olsun, onların size hiçbir faydası yoktur. Bu sebeple küfrü bırakarak imana yönelin ve iyi amellerinizin mükafatını görün; zira iyi ameller ancak iman ile değer kazanır. Benim, sizin amellerinizi her zaman kontrol etmem ve sizin kötü amellerinize engel olmam mümkün de-

ğildir. Fakat sizi kontrol altında tutacak ve sizi kötü amel işlemekten alıkoyacak yegane engel, sadece sizin imanınızdır. Benim görevim ise size Allah'ın emirlerini tebliğ etmek ve vaz-u nasihatte bulunmaktır.

[87] Onlar da şöyle demişlerdi: "Ey Şuayb! Babalarımızın ibadet ettikleri şeylerden, yahut mallarımız hakkında dilediğimizi yapmaktan vazgeçmemizi, sana, senin namazın mı emrediyor? Zira sen, bir gerçektir ki yumuşak huylu, aklı başında bir kimsesin.".

87 Allah Teâlâ, Şuayb'ın (as) Medyen halkını, önce kendisinden başka İlah olmayan Allah'a ibadet etmeye, sonra da ölçü ve tartılarında adaletten ayrılmamaya davetini zikrettikten sonra, kavmin bu davet karşısındaki davranışlarını açıklamış ve her iki halde de onu reddeden sözlerini zikretmiştir. Şuayb'ın yalnız Allah'a ibadet etmeleri hususundaki davetine karşı, yine taklide dayalı inançlarını dile getirerek şöyle demişlerdir: Ey Şuayb! Görüyoruz ki sen bizim atalarımızın ve babalarımızın şimdiye kadar ibadet ettikleri İlahlarımızı terketmemizi istiyorsun. Bu olacak şey değil.. Kavmin Şuayb'a (as) verdikleri bu ret cevabı, onların, din ve iman konusunda, taştan veya çamurdan yapılmış İlahlarının ne yapıp yapamayacaklarını hiç düşünmediklerini; fakat sadece atalarından gördükleri bir inanç sistemine sıkısıkıya bağlı olduklarını ve bu yoldan hiçbir surette ayrılmayacaklarını açıkça gösteriyordu.

Şuayb'ın (as) ticarette ölçüyü ve tartıyı eksik yapmamak ve adaletten ayrılmamak hususundaki davetine verdikleri ret cevabında da, birincisinde olduğu gibi bu meselede de alışkanlıklarını hiçbir surette terketmeyeceklerini gösteren bir kararlılık vardı. Bu sebeple ona, alaylı bir ifade ile, atalarımızın ibadet ettikleri putlardan, yahut mallarımız üzerinde dilediğimiz gibi tasarrufta bulunmaktan vazgeçmemiz için sana senin namazın mı emrediyor? demişlerdi. Bu sözleriyle onlar, bütün davranışlarında hür ve serbest olduklarını ve bu sebeple Şuayb'ın emirlerine uymayacaklarını ve ona tabi olmayacaklarını ifade etmiş oluyorlardı. Aslında onların bu davranışlarının temel nedeni, atalarının yolunda gitmekten vazgeçmeleri halinde dünyada kazandıkları maddi servetin bir anda yok olup gideceği korkusu idi ve işte bu korku sebebiyle Şuayb'a (as) bütün güçleriyle karşı çıkıyorlardı. Bu da onların, parlak geleceklerini, atalarının yolundan ayrılmamakta ve onları taklit etmekte gördüklerinin apaçık bir ifadesiydi. Nitekim bu düşünce sebebiyledir ki bir taraftan Şuayb'a (as) karşı çıkarken, bir taraftan da inanç ve amellerinin kendilerine sağladığı bu maddi menfaati görüp anlayamaması sebebiyle onu akılsızlık ve cehaletle itham ediyorlardı; şu var ki bu ithamlarını da onun hakkında akılsızlık ve cehalet sıfatlarını kullanarak değil, fakat biraz önce de işaret ettiğimiz gibi, sadece onunla alay etmiş olmak için "Sunları sana, senin namazın mı emrediyor?" dedikten sonra, "sen ne kadar yumuşak huylu ve akıllı bir kimse imişsin!" manasında, itham ettikleri sıfatların zıttını kullanarak yapmışlardı. Zira onlara göre, halîm ve aklı başında olan bir insanın başkalarına, atalarının yolunu ve kendilerine dünya zenginliği sağlayan böyle bir alışverişi terketmelerini emretmesi mümkün mü idi? Eğer bunları emrediyorsa, onun halîm ve aklı başında bir insan olduğu nasıl söylenebilirdi?

[88] Şuayb ise, onlara şöyle demişti: "Ey kavmim! Bana söyler misiniz, eğer ben Rabbimden gelen apaçık bir delil üzerinde isem ve bana güzel bir rızık da vermiş ise, (başka ne yapabilirim)? Ben, size menettiğim şeyleri yaparak size muhalefet etmeyi istemem. Ben, gücümün yettiği kadar sizi ıslah etmekten başka bir arzuya sahip değilim. Benim başarım, ancak Allah'ın yardımıyladır. Ben O'na tevekkül ettim ve O'na yöneldim.".

[89] "Ey kavmim! Bana karşı gelmeniz Nûh kavminin, yahut Hûd kavminin, yahutta Salih kavminin başlarına gelenlerin benzerini sizin de başınıza getirmesin. Lut kavmi sizden uzak değildir (ve başlarına geleni hepiniz yakından bilirsiniz).".

[90] "Rabbinizden mağfiret dileyin, sonra da O'na tövbe edin. Şüphesiz Rabbim çok merhametlidir, çok sevgi doludur.".

88 Şuayb (as), kavminin kendisine yönelttiği bu sözler karşısında, aklını kullanan her insanı ikna edebilecek cevap vermekte güçlük çekmemiş ve onlara demiştir ki: Ey kavmim! Bana söyler misiniz, eğer Rabbim beni kendi katından hikmet ve nübüvvet gibi iki büyük nimet ile rızıklandırmış ise ve ben bunlar sayesinde reddedilmesi mümkün olmayan apaçık hüccet ve delillere sahip olmuş isem, gerek kendinize İlah edindiğiniz putları terkedip yalnız Allah'a ibadet etmeniz hususundaki davetimi ve gerekse ölçü ve tartılarınızda adaleti yerine getirmeniz hususundaki emir ve nehiylerimi bırakarak size başka ne söyleyebilirim? Yine bana söyler misiniz, eğer gerçekten ben, benim de sizin de Rabbiniz olan Allah tarafından size gönderilmiş bir Peygamber isem, sizin Allah'ı bırakarak taştan veya çamurdan yapıp kendinize İlah edindiğiniz putlara ibadet etmenize, yahut ölçü ve tartılarınızda adaletten ayrılarak başkalarının mallarından eksiltmenize göz yummam veya bu çirkin davranışlarınızda size uymam mümkün müdür? Bunu benden nasıl istersiniz? Eğer ben sizin bu isteklerinize uyacak olursam, Rabbime karşı gelmiş olmaz mıyım? Benim görevim, aslında sizin bütün davranışlarınıza muhalefet etmek değildir. Fakat ben, Rabbimin kötü gördüğü ve bu sebeple işlenmesini menettiği davranışları size gösteriyor ve onların kötü neticeleri karşısında sizi uyararak onlardan sizi uzaklaştırmak istiyorum. Arzum, sizi ıslah etmektir. Size bunları zorla yaptırmam elbette mümkün değildir. Bununla beraber eğer siz bana tabi olur ve ben sizi Rabbimin hak yoluna hidayet edebilirsem, bu da ancak Rabbimin bana yardımı sayesinde olur. Eğer Rabbim bana yardım etmezse, benim bu işte başarılı olmam elbette mümkün değildir. Bu sebeple ben bütün işlerimi Rabbime havale ettim ve yalnız O'na güvenip dayandım.

89 Ey kavmim! Şunu da hiçbir zaman gözden uzak tutmayın ki bana karşı gelmeyi sürdürdüğünüz takdirde, Nûh kavminin Nûh'a, Hûd kavminin Hud'a ve Salih kavminin de Salih'e karşı gelmeleri sebebiyle, üzerlerine indirilen birbirinden korkunç azabın bir benzerinin de sizin üzerinize inmesinden korkarım. Bu itibarla, nübüvvet görevimin tabii bir neticesi olarak sizin birtakım çirkin davranışlarınıza karşı olan tutumum sebebiyle, bana kızıp küfür ve fesat üzerinde daha çok ısrar etmekten sakının. Gerek zaman bakımından ve gerekse yaşadıkları yer bakımından sizden çok uzakta olmayan Lut kavminin, küfür ve ahlak dışı davranışları yüzünden nasıl helak olduğunu elbette bilirsiniz. Bu kavmin başına gelenlerden ibret almak ve aynı akibetin sizin de başınıza gelmemesi için Allah'ın hak yoluna girmek istemez misiniz? Aklınızı kullanabilen kimselerden iseniz, elbette Lut kavminin, yahut daha önce gelip geçmiş kavimlerin benzer akibetlerine uğramak istemezsiniz.

90 O halde Allah'ı bırakarak size faydası da zararı da dokunmayan ve hiçbir gücü ve kudreti bulunmayan putlara ibadet etmek ve ölçü ve tartılarınızda adaletten ayrılarak başkalarının mallarını eksik yapmak gibi geçmişte işlediğiniz günahlarınız sebebiyle benim de sizin de Rabbimiz olan Allah'tan af ve mağfiret dileyin; sonra da aynı günahları bir daha işlememek üzere tövbe edin ve Rabbinizin hak olan yoluna girin. Şunu iyice bilin ki, Rabbim, tövbe eden kullarına karşı çok merhametlidir ve onlara karşı hudutsuz sevgi sahibidir.

[91] Onlar ise, şöyle demişlerdi: "Ey Şuayb! Söy-

lediklerinin çoğunu anlamıyoruz ve seni de içimizde zayıf görüyoruz. Eğer taraftarların olmasaydı, seni recmeder (taşla öldürür)dik. Sen, bizim üzerimizde bir güç sahibi de değilsin.".

91 Kavmi, Şuayb'ın bu haklı uyarıları karşısında yine intibaha gelmemiş ve ona, üzerinde bulundukları küfrü ve kötü amellerini hiçbir surette terketmeyeceklerini ifade etmek üzere şöyle demişlerdir: Ey Şuayb! Bize söylediğin bu sözlerin çoğunu anlamıyoruz. Aslında sen aramızda bize faydası da zararı da dokunmayacak kadar gücü ve kudreti olmayan en zayıf kişilerden birisin. Eğer kavmimiz içinde, senin mensubu bulunduğun kabilenin bir yeri veya değeri bulunmasaydı, yahut şerefçe bizden daha yüksek olmasaydı, seni taşlayarak öldürürdük; zira bizim yanımızda senin hiçbir değerin ve hiçbir gücün yoktur.

[92] Şuayb da şöyle demişti: "Ey kavmim! Benim taraftarlarım mı, size karşı Allah'tan daha güçlüdür de O'nu arkanızda nisyana terkettiniz? Oysa Rabbim, (ilmiyle) yaptıklarınızı çepeçevre kuşatmıştır.".

[93] "Ey kavmim! Yapacağınızı gücünüzün yettiğince yapın. Elbet ben de yapacağım. Kendisini perişan edecek azabın kime geleceğini ve asıl kimin yalancı olduğunu öğreneceksiniz. Bekleyiniz; elbette sizinle birlikte ben de bekleyeceğim.".

92 Şuayb ise, onlara şu cevabı vermiştir: Ey kavmim! Kabilemin şerefi dolayısıyla beni taşlayıp öldürmediğinizi söylüyorsunuz. Şimdi bana açıklar mısınız, beni bırakmanıza vesile olan kabilem, Allah'tan daha üstün müdür ki beni taşlayıp öldürmenizin Allah'a daha büyük ve daha ağır gelmesinden korkarak beni bırakmıyorsunuz da kabilem için bırakıyorsunuz? Kısacası siz kabilemin gücünü ve üstünlüğünü, Allah'ın gücüne ve üstünlüğüne tercih ediyorsunuz? Oysa Rabbim gücüyle, kudretiyle ve ilmiyle her şeyi çepeçevre kuşatmıştır. O, sizin yaptığınız ve yapacak olduğunuz her şeyi bilir; hiçbir şey O'na gizli değildir. Bu itibarla O, işlediğiniz amellerin karşılığı olarak sizi cezalandırmaya kadirdir ve hiçbir şey asla buna engel olamaz.

93 Şuayb (as), daveti karşısında kavminin umursamaz tavrını görüp de onların hak yola girmelerinden ümidini kesince, aralarındaki bütün bağları koparıp atmaktan başka çare kalmadığını anlamış ve onları, Rabbinin azabıyla tehdit ederek şöyle demiştir: Ey kavmim! Görülüyor ki siz, tuttuğunuz batıl yoldan dönmek istemiyorsunuz. O halde gidebildiğiniz kadar terketmek istemediğiniz bu yolda gidin ve bana yapabileceğiniz gücünüzün yettiği her kötülüğü ardınıza koymadan yapın. Elbette ben de, Allah'ın bana verdiği güç ve kudret oranında size karşı direnip görevimi yapmaya çalışacağım. Kısacası siz, küfür ve sapıklığınızda ısrar edip yolunuza devam ederken, ben de Allah'ın izniyle sizi O'nun hak olan yoluna davet etmekte ısrarlı olacağım. Sonunda, dünya ve Ahirette zelil edici azabın kimin üzerine ineceğini ve kimin yalancı olduğunu hep beraber görüp öğreneceğiz. Bu itibarla Allah'tan gelecek olan bu azabı bekleyin; hiç kuşkunuz olmasın ki ben de sizinle birlikte onu bekleyeceğim.

[94] Emrimiz gelince, Şuayb'ı ve onunla birlikte iman edenleri kendi katımızdan bir rahmetle kurtarmıştık. Zulmedenleri ise, bir azap nöbeti yakalamış ve kendi yerlerinde yüzüstü çökekalmışlardı.

[95] Sanki orada hiç ikamet etmemişlerdi. Şunu bilin ki Semud, (Allah'ın rahmetinden) nasıl uzak kaldıysa, Medyen halkı da ondan uzak kalıp yok olsun.

94 Filhakika Allah Teâlâ, Şuayb'ın (as) kavmine yönelttiği şiddetli tehdidi de ihtiva eden bu sözlerinin doğruluğunu teyit etmiş ve şöyle bu-

yurmuştur: Küfür üzerindeki ısrarları sebebiyle Medyen halkına azap emrimiz gelip de haklarındaki bu hüküm infaz edildiğinde, kendi katımızdan bir rahmetle Peygamberimiz Şuayb'ı ve onunla birlikte olan müminleri kurtarmıştık; küfürleriyle zulmedenleri ise, beyinlerinin içine işleyen korkunç bir ses dalgası yakalamış ve bu ses dalgasıyla bulundukları yerde çökekalmışlardı.

Burada bir hususa işaret etmek gerekir ki, ayet-i kerimede yer alan ve bizim *"Bir azap nöbeti"* olarak ifade ettiğimiz *sayha* kelimesi, korkunç ses, nara ve çığlık gibi manalara geldiği gibi, azap manasında da kullanılmıştır. Öyle anlaşılıyor ki aşırı derecede yüksek ve rahatsız edici bir ses, tahammül edilemez bir hale gelince artık o ses, gerçek manada bir ses olmaktan çıkmış ve insanı yok edici bir azapa dönüşmüştür. Â'râf suresinin 91. ayetinde de zikredilen Şuayb kıssasının son kısmında ise, kavmin akibeti, sarsıntı veya deprem manasına gelen *recfe* ile tayin edilmiştir. Bu ayet-i kerimede şöyle buyurulmuştur: *"İşte bunun üzerine, o kafirleri öyle bir sarsıntı yakalamıştı ki, kendi yurtlarında çökekalmışlardı."*. Şuarâ suresinin 189. ayetinde ise, azap günü, yine diğerlerinden farklı bir şekilde tavsif edilmiş ve şöyle denilmiştir: *"İşte onu böyle yalanlamışlar ve bu yüzden de bulutlu bir günün azabı onları yakalayıvermişti. O, büyük bir günün azabı idi."*.

Üç ayrı surede Medyen halkının helakini sağlayan azap, birbirinden farklı şekillerde zikredilmiş olsa bile, aslında bunların birbirini tamamlayan aynı hadisenin değişik görüntüleri olduğu ve her birinin sibakına uygun bir manada zikredildiği anlaşılmaktadır. Buna göre, yukarıdaki ayet-i kerimede zikredilen ve *korkunç ses* manasına gelen *sayha*'nın belirli bir sebebi olması gerektiği düşünülecek olursa, bunun, Â'râf suresinde zikredilen ve deprem manasına gelen *recfe* olduğunu söylemek mümkündür. Kısaca ifade etmek gerekirse, Allah'ın azap emrinin gelmesi üzerine, Medyen halkını, korkunç sesler ve uğultularla gelen şiddetli bir sarsıntı veya deprem yakalamış ve kendi yerlerinde çökekalmışlardı. Eğer Şuarâ suresinin o büyük günün azabıyla ilgili tavsifi de gözönünde bulundurulacak olursa, korkunç sesler ve uğultularla vuku bulan o yer sarsıntısının, karanlığı insana korku ve dehşet veren bulutlu bir günde olduğu anlaşılır. Bu da göstermektedir ki, gerek korkunç bir yıldırım sesiyle helak olan Şuayb kavmi ve gerekse aynı şekilde korkunç uğultularla gelen yer sarsıntısı neticesinde helak olan Salih kavmi, birbirine benzer azap ile helak olmuş iki ayrı kavimdir. Nitekim bu konuyla ilgili olarak İbn Abbas'tan (ra) nakledilen bir haberde de şöyle denilmiştir: Allah, Şuayb ve Salih kavimleri dışında iki ümmete aynı azap ile azap etmemiştir. Ancak Salih kavmi altlarından; Şuayb kavmi ise, üstlerinden gelen bir sayha ile helak olmuşlardır. En doğrusunu hiç şüphesiz Allah bilir.

95 İşte, daha önce tarif ve tavsif edilen o azabın üzerlerine gelmesi üzerine yerlerinde çökekalan Medyen halkı, yıkılan şehirlerinin harabeleri altında helak olmuş ve kısa bir süre sonra, sanki orada hiç yaşamamış ve hiç ikamet etmemiş gibi olmuşlardı. Şunu iyice bilin ki kendilerine, yine kendi içlerinden kardeşleri Salih'i uyarıcı olarak gönderdiğimiz Semud kavmi, küfürlerinde direnip Peygamberler'i Salih'e karşı geldikleri, onun bir mucize olarak getirdiği ve ona kesinlikle dokunulmamasını emrettiği bir deveyi de kesmeleri sebebiyle nasıl korkunç bir ses dalgasıyla helak olmuşlar ve böylece Allah'ın rahmetinden uzak kalmışlarsa, onlardan kısa bir süre sonra ve onlara yakın bir yerde yaşayan ve onlar gibi Peygamberler'i Şuayb'a karşı gelerek küfürlerinde direnen, ölçü ve tartılarını eksik yaparak servet sahibi olan Medyen halkı da, korkunç bir uğultu ile gelen yer sarsıntısı altında helak olmuşlar ve Allah'ın rahmetinden uzak kalmışlardır.

وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا مُوسٰى بِاٰيَاتِنَا وَسُلْطَانٍ مُبِينٍ ﴿٩٦﴾ اِلٰى فِرْعَوْنَ وَمَلَائِهٖ فَاتَّبَعُوٓا اَمْرَ فِرْعَوْنَ ۚ وَمَآ اَمْرُ
فِرْعَوْنَ بِرَشِيدٍ ﴿٩٧﴾ يَقْدُمُ قَوْمَهٗ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فَاَوْرَدَهُمُ النَّارَ ۭ وَبِئْسَ الْوِرْدُ الْمَوْرُودُ ﴿٩٨﴾ وَاُتْبِعُوا فِي
هٰذِهٖ لَعْنَةً وَّيَوْمَ الْقِيٰمَةِ ۭ بِئْسَ الرِّفْدُ الْمَرْفُودُ ﴿٩٩﴾

96-97 Musa'yı da, ayetlerimizle ve apaçık delil ve mucizelerle Firavun ve ileri gelen adamlarına göndermiştik. (Ancak bu adamlar, her işte) Firavun'un emrine uymuşlardı. Oysa Firavun'un emri akıllıca değildi.

98 O, kıyamet gününde de kavminin önünde gider ve onları ateşe götürür. O vardıkları yer ne kötü bir yerdir.

99 Onlar, bu dünyada da lanete uğramışlardır, kıyamet gününde de. Onlara verilen (bu lanet), ne kötü bir vergidir.

Musa'nın (as) Firavun ve adamlarıyla olan bu kıssası, Hûd suresinde zikredilen kıssaların yedincisi ve aynı zamanda sonuncusudur. Bu kıssa, Kur'an-ı Kerim'in pek çok suresinde zikredilmiştir. Â'râf suresi (104-105), Şuarâ suresi (17-28), Tâ-hâ suresi (48-55), Kasas suresi (38) ve Gafir suresi (36-37), bu kıssanın zikredildiği bazı surelerdir.

Yukarıda İbrahim'in (as) kıssasından sözederken de açıklandığı gibi, yoldan çıkmış Lut kavminin helaki için gönderilen melekler, önce İbrahim'in (as) ülkesine uğramışlar ve bir süre orada konaklamışlardı. Ancak onların Allah tarafından görevlendirilmiş melek olduklarını bilmeyen İbrahim (as), onlara kızarmış bir buzağı ikram etmiş, fakat onların yemek için ona el uzatmadıklarını görünce içine bir korku düşmüş, onlar da "Korkma; biz Lut için gönderildik." demişler, sonra da ona, İshak ve Yakup adında iki oğul müjdesi vermişlerdi. *"Bu sırada İbrahim'in karısı (hizmet için) ayakta duruyordu ve (elçilerin "Korkma" sözü üzerine) gülmüştü. Biz de ona İshak'ı, İshak'ın da ardından Yakub'u müjdelemiştik."*. (Ayet 71). İbrahim'in (as) eşi Sare, melekler tarafından nakledilen bu müjde karşısında şaşkınlığını gizleyememiş ve *"...Vay başıma gelenlere! Ben kocakarı, kocam da yaşlı bir adam olduğu halde çocuk mu doğuracağım? Bu gerçekten şaşılacak bir şey."* demişti. Ne var ki bu, Allah'ın bir işi idi ve onda şaşılacak hiçbir şey yoktu. Nitekim Sare, müjdelendiği gibi İshak adını verdikleri bir oğul doğurmuş, İshak'ın da Yakup adında bir oğlu olmuştu. Meryem suresinin 49. ayetinde de açıklandığı gibi, Allah Teâlâ, İbrahim'in (as) putlara ibadet eden babasından, kavminden ve onların ibadet ettikleri şeylerden ayrılınca, Rabbi de ona İshak ve Yakub'u bağışlamış ve hepsini de Peygamber yapmıştır.

Daha önce de zikrettiğimiz gibi Yakup (as), İshak'ın (as) oğlu idi ve İsrail lakabı ile tanınmıştı. Allah, ona bol servet verdiği gibi, oniki çocuğun da babası yapmıştı. Çocuklarının son ikisi, Yusuf ile onun öz kardeşi Bünyamin idi. Ancak onun Yusuf'a olan büyük sevgisi, diğer kardeşlerin kıskançlığına sebep olmuş ve bu kıskançlık sebebiyle önce onu öldürmeyi düşünmüşler, sonra da bu düşüncelerinden vazgeçerek bir kuyuya atmayı kararlaştırmışlardı. Düzenledikleri bir av partisinde bu kararlarını gerçekleştiren büyük kardeşler, onu kör bir kuyu dibine atmışlar, babalarına da küçük kardeşlerini bir kurdun parçaladığını söylemişlerdir. İşte olan, bundan sonra olmuş ve Yusuf bir kervan sahibi tarafından kuyudan çıkarılarak Mısır'a götürülmüş,

orada da köle olarak satılmıştır. Yusuf'un Mısır'a yerleşmesi, daha sonra kardeşlerini ve İsrail lakabıyla maruf babası Yakub'u da Mısır'a getirtmesi, İsrailoğullarının Mısır'daki yaşantılarının başlangıcı olmuştur.

Yakup veya İsrailoğullarının Mısır'da yerleşmelerinden sonra uzun süre devam eden sosyal ve siyasal üstünlükleri ve mutlu yaşantıları, giderek kaybolmaya başlamış ve neticede bu Peygamberler soyu, Mısır'ın yerli halkı olan ve yıldızlarla putlara tapan Kıptilerin emri ve idaresi altına girmiştir. İsrailoğulları için bu esaret hayatından kurtulmanın tek bir çaresi vardı; o da, Mısır'dan çıkarak eski yurtları olan Filistin'e dönmek. Ancak onları bütün işlerinde köle olarak kullanan Kıpti liderleri Firavunlar, onların Mısır'dan çıkmalarına kesinlikle izin vermiyorlardı. Bu sebeple İsrailoğullarının, kendilerini Mısır'dan çıkarıp Firavun ve adamlarının zulmünden kurtaracak ve onları selamete kavuşturacak bir kurtarıcı beklemekten başka çareleri kalmamıştı. Şu da var ki İsrailoğulları, Mısır'da kaldıkları sürece sayılarını giderek artırmışlar ve bu artış da, Firavunlar için bir korku kaynağı olmaya başlamıştı. Çünkü bu artışın devam etmesi halinde, ileride, İsrailoğullarının Firavun hanedanının hâkimiyetine son vermeleri işten bile olmayabilirdi. İşte bu korku ve endişe içinde Firavun ve adamları, İsrailoğulları üzerindeki baskı ve zulümlerini daha çok artırmışlar ve bu yolla onların sayılarını azaltabileceklerini sanmışlardı. Ancak bu baskı ve zulmün de hiçbir fayda sağlamadığını görünce, ülkenin dört bir tarafına emirnameler çıkarmışlar ve yeni doğan her İsrailli çocuktan erkek olanların hemen öldürülmesini emretmişlerdir. Nitekim Allah Teâlâ, Bakara suresinin 49. ayetinde, İsrailoğullarına ihsan edilen sayısız nimetlere karşılık, onların nasıl nankörlük ettiklerini açıklarken, onlara ihsan edilen nimetler meyanında bu hususu da zikretmiş ve şöyle buyurmuştur: "Hani sizi, Rabbinizden gelen büyük bir imtihan olmak üzere, oğullarınızı boğazlayıp kadınlarınızı sağ bırakarak en büyük azabı size çektiren Firavun ailesinden kurtarmıştık.". Kasas suresinin 4. ayetinde de aynı husus şöyle açıklanmıştır: "Firavun ülkeye hâkim olmuş ve halkını fırkalara ayırmıştı. Onlardan bir grubu, oğullarını boğazlayarak, kadınlarını da hayatta bırakarak zayıflatıyordu. O, bozgunculardan biriydi.".

Allah'ın İsrailoğullarına ihsan ettiği nimetlerin en büyüğü, hiç şüphesiz, onları Firavun'un bu zulmünden kurtarmak olacaktı. Nitekim bu kurtuluşu sağlayacak olan ilk belirtiler, Firavun'un emriyle İsrailli çocuklar öldürülüp dururken, bu çocuklardan birinin anasının Rabbinden aldığı bir ilham ile öldürülmekten kurtulmasıyla ortaya çıkmıştı. Bu çocuk Musa idi ve Allah Teâlâ, onunla ilgili olarak Kasas suresinin 7. ayetinde şöyle buyuruyordu: "Musa'nın annesine "Onu emzir; başına gelecekten korktuğun zaman onu denize at; korkma ve üzülme. Onu sana mutlaka geri vereceğiz ve onu Peygamberler'den kılacağız." diye ilham etmiştik.". Tâ-hâ suresinin 39. ayetinde de, aynı manada şöyle buyurulmuştur: "(Annesine demiştik ki:) Musa'yı bir sandığa koy ve nehre at; nehir onu kıyıya atsın. Bana da ona da düşman olan biri onu alsın. Ey Musa! Gözümün önünde terbiye olup yetişesin diye de üzerine kendimden bir sevgi koymuştum.".

Musa'nın annesi Rabbinden aldığı bu ilham ile, Firavun'un İsrailli çocukları öldüren adamlarından kurtarmak için oğlunu bir sandığa koymuş, sonra da sandığı Nil nehrinin sularına bırakmıştı. Bir süre suyun akıntısına kapılıp giden sandık, biraz önce zikrettiğimiz ayet-i kerimede de açıklandığı gibi, hem Allah'ın hem de Musa'nın düşmanı olan Firavun'un ailesi tarafından görülüp çıkarılmış ve sarayda, karısı Asiye'nin şefkatli kollarına bırakılmıştı. Musa için artık herhangi bir tehlike söz konusu değildi; çünü Rabbinin üzerine koyduğu sevgi sayesinde, Firavun ailesinden büyük bir yakınlık görmüş ve bununla terbiye edilip büyütülmüştür. İsrailli bir ailenin çocuğu da olsa, bunu bilmeyen Firavun'un, ken-

di ailesi içerisinde yetiştirilen Musa'dan korkması için artık hiçbir sebep yoktu. Ancak bu, onun düşündüğü gibi olmayacak ve davet vakti geldiği zaman Firavun ve kavmi, Musa tarafından, kendinden başka İlah olmayan Allah'ın ibadetine davet olunacaklardı. Çünkü daha önce de işaret ettiğimiz gibi, Firavun ve kavmi, yıldızlara ve putlara ibadet ediyorlardı. Buna ilaveten Firavun, zalim, yoldan çıkmış bir fasık ve büyüklük taslayan bir kimse idi; hatta daha da ileri giderek Tanrılık iddiasında bile bulunmuştu. Vezîri Haman da, bütün kötülüklerinde onun yardımcısı ve teşvikçisi idi. İşte kıssasından çok az bir bölümünü özet olarak zikrettiğimiz Musa (as), Rabbinin takdir ettiği bir zamanda, tebliğ ile görevlendirilmiş ve bu görevi ifa etmesi için Firavun ve adamlarına gönderilmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

96-97 Musa'yı da, ayetlerimizle ve apaçık delil ve mucizelerle Firavun ve ileri gelen adamlarına göndermiştik. (Ancak bu adamlar, her işte) Firavun'un emrine uymuşlardı. Oysa Firavun'un emri akıllıca değildi.

98 O, kıyamet gününde de kavminin önünde gider ve onları ateşe götürür. O vardıkları yer ne kötü bir yerdir.

99 Onlar, bu dünyada da lanete uğramışlardır, kıyamet gününde de. Onlara verilen (bu lanet), ne kötü bir vergidir.

96-97 Musa'yı da, Allah'ın vahdaniyetine ve Musa'nın nübüvvetine delalet eden apaçık deliller ve mucizelerle Firavun'a ve onun ileri gelen adamlarına göndermiştik. Her ne kadar o, başta Firavun ve adamları olmak üzere onun bütün halkına gönderilmiş ise de, özellikle ileri gelen adamların zikredilmesi, Firavun'un bütün işlerini onlarla görüp halletmesi dolayısıyladır. Bu adamlar, küfür ve sapıklığında olsun, İsrailllilerin kızlarını bırakıp yeni doğmuş oğlan çocuklarını öldürerek onlara zulmetmesinde olsun, bütün kötü amellerinde Firavun'a tabi oldukları ve onun bütün emirlerini yerine getirdikleri gibi, Firavun'un danışmanları ve halkın ileri gelenleriydiler. Ancak Firavun'un bunlara yönelttiği emirler, hakka ve hayra irşat etmek yerine, küfre ve dalalete sevkeden, akılsızlıktan ve cehaletten kaynaklanmış birtakım sapık arzu ve isteklerden ibaretti. Zaten başka türlü olması da mümkün değildi. Zira Firavun, Kur'an-ı Kerim'in çeşitli surelerinde de tavsif edildiği gibi, zalim, fasık, büyüklük taslayan ve Tanrılık iddiasında bulunan bir kimse idi. Kasas suresinin 38. ayetinde de görüldüğü gibi, Musa'ya (as) karşı sürdürdüğü mücadelesinde bir gün şöyle demişti: *"Ey ileri gelenler! Sizin için, benden başka bir İlah tanımıyorum. Çamur üzerine benim için bir ateş yak, ey Haman! Sonra da bana bir kule yap; belki Musa'nın İlahına ulaşabilirim. Ben onun mutlaka yalancılardan biri olduğunu zannediyorum."*.

98 İşte bu düşüncede olan ve zulmüyle kavmini de peşinden sürükleyen bu adam hiç şüphesiz kıyamet günü de yol gösterici olarak kavminin önünde yer alacak ve onlara, cehennemin hiç sönmeyen ateşine kadar rehberlik ederek onları oraya sokacaktır. Kavmi de, dünyada nasıl onun peşinden ayrılmamış ve her işinde ona boyun eğip her dediğini yapmışsa, Ahiret'te de ondan ayrılamayacak ve onun gittiği yere kadar ardından gidecektir. Çünkü o, onların reisleri ve liderleri olduğu gibi onlar da onun metbularıdır. Reis, reisliğinin kendisine kazandırdığı birtakım öncelikler sebebiyle, hiç şüphesiz cehennemde en ağır azaptan nasibini alacak, metbuları da ondan geri kalmayacaklardır. Nitekim Allah Teâlâ, Müzzemmil suresinin 16. ayetinde *"Firavun Peygamber'e karşı gelmiş, biz de onu ağır bir şekilde yakalamıştık."* buyurmuş, Â'râf suresinin 38. ayetinde de, cehennemde buluşan ilk kafirlerle sonraki kafirler arasında cereyan eden bir münakaşayı şöyle açıklamıştır: *"...Her ümmet ateşe girince, kendi yoldaşına lanet eder. Nihayet hepsi orada biraraya gelince, sonrakiler, evvelkiler hakkın-*

da şöyle der: "Rabbimiz! Bizi saptıranlar işte bunlar. Onlara ateşten bir kat daha fazla azap ver.". (Allah da onlara şöyle) buyurur: "Herkes için bir kat fazla azap var; fakat siz bilmezsiniz.". Bundan da anlaşılmaktadır ki gerek dünyada peşlerinden gidilen liderler gerekse onların peşinden giden tabileri, küfürleri sebebiyle cehennem ateşine vardıkları zaman, hak ettikleri kat kat azabı aynı derecede göreceklerdir. Burada şunu da belirtmek gerekir ki Firavun ve ailesi, öldükleri günden itibaren, her gün sabah akşam azap içindedirler ve bu hal kıyamete kadar devam edecektir. Kıyâmet koptuğu zaman da, daha şiddetli bir azaba sokulacaklardır. Nitekim Allah Teâlâ, Gafir suresinin 45-46. ayetlerinde, bu konuyla ilgili olarak şöyle buyurmuştur: *"Allah, o mümin adamı, kurdukları tuzağın kötülüklerinden korumuş, Firavun ailesini de, en kötü azap kuşetivermişti. Onlar, sabah akşam ateşe sunulmaktadırlar. Kıyâmetin koptuğu gün de, "Firavun ailesini en şiddetli azapa sokun." denilecektir.".* İşte, kafirlerin varacakları yer ne kötü bir yer ve orada görecekleri azap ne kötü bir azaptır. Eğer Allah Teâlâ'nın Hacc suresinin 19-22. ayetlerinde kafirler için hazırlanan o azabın tavsifi gözönünde bulundurulacak olursa, onun büyüklüğünü ve şiddetini anlamamak mümkün değildir: "...Küfredenler için ateşten bir gömlek biçilmiştir. Başlarının üzerinden de kaynar su dökülür. Bu su ile karınlarındaki şeyler ve deriler eritilir. Onlar için demirden kırbaçlar vardır. Oradan, uğradıkları o şiddetli üzüntüden her çıkmak isteyişlerinde, oraya tekrar döndürülürler ve onlara "Yangın azabını tadın." denir.".

99 İşte bu kafirler, küfürleri sebebiyle, hem dünyada hem de Ahiret'te lanetlenmişlerdir. Dünyadaki lanet, onu gerektiren küfür ve benzeri davranışların karşılığı olmak üzere dünyada da üzerlerine tatbik olunan bir azap olduğu gibi, Ahiret'te de cehennem azabına eklenen ve onu kuvvetlendiren uhrevi bir azap şeklidir. Nitekim Allah Teâlâ, Kasas suresinin 41-42. ayetlerinde Firavun ve adamlarından sözederken şöyle buyurmuştur: *"Onları, ateşe davet eden önderler yapmışızdır; kıyamet günü de yardım edilmeyeceklerdir. Bu dünyada onların peşine bir lanet takmışızdır; kıyamet günü ise, kötülenenlerden olacaklardır.".* İşte, kıyamet günü onlara yapılan bu lanet bağışı, ne kötü bir bağıştır.

ذٰلِكَ مِنْ اَنْۢبَآءِ الْقُرٰى نَقُصُّهٗ عَلَيْكَ مِنْهَا قَآئِمٌ وَّحَصِيْدٌ ﴿١٠٠﴾ وَمَا ظَلَمْنٰهُمْ وَلٰكِنْ ظَلَمُوْٓا اَنْفُسَهُمْ
فَمَآ اَغْنَتْ عَنْهُمْ اٰلِهَتُهُمُ الَّتِيْ يَدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ مِنْ شَيْءٍ لَّمَّا جَآءَ اَمْرُ رَبِّكَ وَمَا زَادُوْهُمْ غَيْرَ تَتْبِيْبٍ
﴿١٠١﴾ وَكَذٰلِكَ اَخْذُ رَبِّكَ اِذَآ اَخَذَ الْقُرٰى وَهِيَ ظَالِمَةٌ اِنَّ اَخْذَهٗٓ اَلِيْمٌ شَدِيْدٌ ﴿١٠٢﴾

100 (Ey Muhammed!) İşte sana bu anlattıklarımız, birtakım kasabaların haberlerindendir. O kasabaların bir kısmı halen ayaktadır; bir kısmı da yokolup gitmiştir.

101 Biz onlara (yokolup gitsinler diye) zulmetmemişizdir; fakat onlar kendilerine zulmetmişlerdir. Rabbinin emri geldiği zaman, onların Allah'ı bırakıp da yalvardıkları kendi İlahları da onlara hiçbir şekilde fayda sağlamamış ve onların helakini artırmaktan başka bir işe yaramamıştır.

102 İşte Rabbin, zalim kasabalar halkını yakaladığı zaman, O'nun yakalayışı böyledir ve O'nun bu yakalayışı da, çok acı ve çok şiddetlidir.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, Nûh, Hud, Salih, İbrahim, Lut, Şuayb ve Musa aleyhimusselam olmak üzere bu surede yer alan yedi Peygamber'in kavimleriyle olan kıssalarını zikrettikten sonra, son Peygamber'i Muhammed (sas.)'e ve onun vasıtasıyla bütün insanlara *"İşte sana bu anlattıklarımız, bir kısmı halen ayakta kalan, bir kısmı da yokolup giden birtakım kasabaların haberlerindendir..."* buyurarak bu kıssalardan alınması gereken ibrete işaret etmiştir. Düşünebilen insanın, her şeyden önce bu kıssalardan öğrendiği çok önemli bir husus vardır ki o da, kıssaların özünü teşkil eden münakaşalardaki üslup olup, muhasım tarafından ileri sürülen delillere, akli delillerle karşılık vermek ve sonra da bunları, geçmiş tarihlerde cerayan eden kıssalarla teyit etmektir. Ancak bu sayededir ki kıssayı okuyan veya dinleyen kimselerin kalplerindeki katılık veya sertlik yokolur ve onların yerine hasıl olan yumuşaklıkta, o kalplere verilmek istenen telkin kolaylaşır. Bunun tabii bir neticesi olarak da insanın bütün organları, Allah'ın zikri ile titremeye ve işleyeceği kötü bir amel sebebiyle üzerine gelecek İlahî bir azaptan korkmaya başlar. Bu ise, insanı, kendisine daha çok Allah'ın rızasını kazandıracak ameller işlemeye sevkeder. Ancak burada şunu bir defa daha tekrar etmek gerekir ki, Kur'an kıssalarından insan için hasıl olacak bu büyük faydanın husulü, o kıssaları okuyan veya dinleyen insanın aklını kullanıp düşünen ve bu kıssalardan ibret almasını bilen kimselerden olması halinde mümkündür. Aksi halde, okuduğu zaman ne okuduğunu bilmeyen, yahut okudukları üzerinde durup düşünmeyen ve zihninde okuduklarıyla ilgili hiç.bir oluşuma imkân vermeyen kimselerin bu kıssalardan faydalanmaları elbette mümkün değildir.

Kıssaların öğrettiği diğer önemli bir husus da, Muhammed (sas.)'in nübüvvetinde şüpheyi gerektirecek en küçük bir hususun bulunmadığına, onların en açık ve kesin delil teşkil etmeleridir. Zira Hazreti Peygamber, bu kıssaları herhangi bir kitaptan okuyarak, yahut bunları bilen herhangi bir kimseden dinleyip öğrenerek nakletmemiştir. Aksine o, bu kıssaları Rabbinden vahiy yolu ile almıştır, bu bakımdan kıssalar, onun nübüvvetinin en büyük delilidir. Nitekim Allah Teâlâ, Yûsuf suresinin 111. ayetinde bu konuyla ilgili olarak şöyle buyurmuştur: *"Onların kıssalarında akıl sahipleri için bir ibret vardır. Bu kıssalar, uydurulmuş bir söz değil, fakat kendilerinden öncekilerin tasdiki ve her şeyin açıklamasıdır. İman edenler için hidayet ve rahmettir."*

İşte açıkladığımız bu manada Allah Teâlâ buyurmuştur ki:

100 (Ey Muhammed!) İşte sana bu anlattıklarımız, birtakım kasabaların haberlerindendir. O kasabaların bir kısmı halen ayaktadır; bir kısmı da yokolup gitmiştir.

101 Biz onlara (yokolup gitsinler diye) zulmetmemişizdir; fakat onlar kendilerine zulmetmişlerdir. Rabbinin emri geldiği zaman, onların Allah'ı bırakıp da yalvardıkları kendi İlahları da onlara hiçbir şekilde fayda sağlamamış ve onların helakini artırmaktan başka bir işe yaramamıştır.

102 İşte Rabbin, zalim kasabalar halkını yakaladığı zaman, O'nun yakalayışı böyledir ve O'nun bu yakalayışı da çok acı ve çok şiddetlidir.

100 Ey Muhammed! İşte insanlara nakledip haber vermen için yukarıdan beri sana anlattığımız bu kıssalar, küfürleri sebebiyle helak olmuş bazı ülke halklarının haberleridir. Bu kavimler helak olup gitmiş olmalarına rağmen, onlardan bir kısmının şehir ve kasabalarından yıkılmış bazı kalıntılar bulunduğu halde; diğer bazıları, biçilmiş ekin gibi yok olmuşlar, onlardan geriye hiçbir iz kalmamıştır.

101 Bu kavimler, azabımız altında helak olup gitmişlerse de, biz onlara azap etmekle asla zulmetmemişizdir. Fakat kendilerine gönderdiği-

miz Peygamberler'imizi yalanlamak, küfürlerinde direnip Allah'tan başka kendilerine İlah edindikleri birtakım putlara ibadet ederek Allah'a şirk koşmak ve yeryüzünde fesat çıkarmak suretiyle asıl onlar kendi nefislerine zulmetmişlerdir. Bu amellerinin karşılığı olarak da Allah'ın azabını haketmişler ve bu azap neticesinde helak olmuşlardır. Ne var ki Onlar hakkında Rabbinin azap emri gelip çattığı zaman, kendilerine İlah edinip de güvendikleri ve ibadet ettikleri İlahlarının onlara hiçbir faydası olmamış, üzerlerine gelen bu azaptan onları kurtarmaktan da aciz kalmışlardır. Kısacası, onların bu kafirlere faydaları değil, sadece zararları dokunmuştur. Zaten onların hem dünyada başlarına gelen bu felaket hem de Ahiret'te sonu hiç gelmeyecek olan azap ile cezalandırılmaları, hiçbir gücü ve kudreti bulunmayan o putları İlah edinmeleri yüzünden değil midir?

102 Ne dünyada ne de Ahiret'te kendilerine hiçbir faydası dokunmayacak olan putları İlah edinerek onlara ibadet eden, dünya ve Ahiret'te kendilerini her türlü fenalıktan ve her türlü felaketten koruyacaklarını zannederek onlara güvenip dayanan, kendilerine uyarıcı olarak gönderilen Peygamberler'i de yalanlayan ve böylece nefislerine zulmetmiş olan bu akılsız kasaba halklarını, Rabbin işte böyle ansızın üzerlerine en şiddetli azabı indirerek yakalar. O yakaladığı zaman da, artık bundan kaçış ve kurtuluş yoktur. Buhârî (*Sahih,* V. 214) ve Müslim (*Sahih,* IV. 1997) tarafından Ebû Musa'l-Eş'arî'den (ra) nakledilen bir hadisinde Hazreti Peygamber şöyle buyurmuştur: *"Aziz ve Celil olan Allah, muhakkak ki zalime mühlet verir; ancak onu yakalayacağı zaman da göz açtırmadan ansızın yakalar. "*. Sonra da Resulullah (sas.), Hûd suresinin şu ayetini okumuştur: *"İşte Rabbin, zalim kasabalar halkını yakaladığı zaman, O'nun yakalayışı böyledir ve O'nun bu yakalayışı da, çok acı ve çok şiddetlidir."*.

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لِّمَنْ خَافَ عَذَابَ الْآخِرَةِ ۚ ذَٰلِكَ يَوْمٌ مَّجْمُوعٌ لَّهُ النَّاسُ وَذَٰلِكَ يَوْمٌ مَّشْهُودٌ ﴿١٠٣﴾ وَمَا
نُؤَخِّرُهُ إِلَّا لِأَجَلٍ مَّعْدُودٍ ﴿١٠٤﴾ يَوْمَ يَأْتِ لَا تَكَلَّمُ نَفْسٌ إِلَّا بِإِذْنِهِ ۚ فَمِنْهُمْ شَقِيٌّ وَسَعِيدٌ ﴿١٠٥﴾ فَأَمَّا الَّذِينَ
شَقُوا فَفِي النَّارِ لَهُمْ فِيهَا زَفِيرٌ وَشَهِيقٌ ﴿١٠٦﴾ خَالِدِينَ فِيهَا مَا دَامَتِ السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ إِلَّا مَا شَاءَ رَبُّكَ ۚ
إِنَّ رَبَّكَ فَعَّالٌ لِّمَا يُرِيدُ ﴿١٠٧﴾ وَأَمَّا الَّذِينَ سُعِدُوا فَفِي الْجَنَّةِ خَالِدِينَ فِيهَا مَا دَامَتِ السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ
إِلَّا مَا شَاءَ رَبُّكَ ۖ عَطَاءً غَيْرَ مَجْذُوذٍ ﴿١٠٨﴾ فَلَا تَكُ فِي مِرْيَةٍ مِّمَّا يَعْبُدُ هَٰؤُلَاءِ ۚ مَا يَعْبُدُونَ إِلَّا كَمَا يَعْبُدُ
آبَاؤُهُم مِّن قَبْلُ ۚ وَإِنَّا لَمُوَفُّوهُمْ نَصِيبَهُمْ غَيْرَ مَنقُوصٍ ﴿١٠٩﴾

103 Şüphesiz bunda, Ahiret azabından korkan kimseler için bir ibret vardır. (Ahiret azabının vaki olacağı) bu gün, insanların toplanacakları bir gündür; bu gün, (insan olsun cin olsun, bütün mahlukat tarafından) görülecek bir gündür.

104 Biz bu günü, ancak (kendi ilmimizde) malum olan bir süreye kadar erteleriz.

105 O gün gelince de, hiç kimse Allah'ın izni olmadan konuşamaz. (O gün toplanacak olanların) kimi isyankardır, kimi de mutlu...

106 İsyan edenler cehennemdedirler. Orada, onların (ızdıraptan ileri gelen) ağlayışlı bir nefes alışverişleri vardır.

107 Onlar, Rabbinin dilemesi dışında, gökler ve yer durduğu sürece orada daimidirler. Şüphesiz Rabbin istediğini yapacaktır.

108 Mutlu olanlara gelince, onlar da cennette olup, Rabbinin dilemesi dışında, gökler ve yer durduğu sürece, kesintisiz bir ihsan olarak orada daimidirler.

109 (Ey Muhammed!) Daha önce, ancak babalarının taptıkları gibi tapan o müşriklerin taptıkları putlardan (ve bunun kötü akibetinden) sakın şüphe etme. Biz, elbette onların nasiplerini hiç eksiksiz ödeyeceğiz.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, Allah'ı bırakarak kendilerine İlah edindikleri birtakım putlara ibadet eden ve yeryüzünde fesat çıkaran, buna karşılık kendilerini uyarmak ve Allah'ın hak yoluna davet etmek için gönderilen Peygamberler'i de yalanlayarak küfürlerinde ısrar eden kavimlerin, en şiddetli azap ile helak edilmelerinden alınması gereken dünyevi ibreti zikrettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, kafir eşkiyanın helakinden Ahiret için alınması gereken ibreti ve onları Ahiret'te bekleyen azap ile, mümin ve mutlu insanlara ihsan edilecek mükafatı açıklamıştır. Birincileri, küfürlerinin tabii bir neticesi olarak cehennemin hiç sönmeyecek olan ateşine varıp dayanacaklar ve orada ebediyyen cehennem azabı görecekler; ikincileri ise, hiçbir insan nefsinin reddetmesi mümkün olmayan en güzel nimetlerin bolluğu içinde ebedi olarak mutlu bir hayat süreceklerdir. İşte bu gerçek beyan karşısında şunu da belirtmek gerekir ki bu ayet-i kerimeler, aynı zamanda Peygamberler'in Ahiret'le ilgili haberlerinin doğruluğuna ve İlahî vaadin gerçek olduğuna apaçık birer delil teşkil ettikleri gibi; insanlara, kafirlerin cehennemdeki acı akibetlerini göstererek onları küfür yolundan uzaklaştırmak, buna karşılık cennet ehlinin cennet nimetleri içerisindeki yaşantılarını haber vererek onları iman yolunda teşvik etmek de bu ayetlerin başlıca hedefi olmuştur.

Daha önce de işaret ettiğimiz gibi, kafirlerin helakini, buna karşılık müminlerin de kurtuluşunu haber veren Peygamber kıssalarında, Ahiret'e ve Ahiret gününün azabına inanan ve bu sebeple de dünyada küfürden, zulümden ve Rabbine isyan etmekten sakınan kimseler için, Allah'ın Ahiret'le ilgili vaadinin ne kadar doğru olduğunu gösteren apaçık deliller ve kuvvetli hüccetler bulunduğuna hiç şüphe yoktur. Zira müminler çok iyi bilirler ki, Peygamberler'in, öldükten sonra yeniden dirilmek ve dünyadaki amelleriyle hesaba çekilmek ve bu amellerinin karşılığını görmek hususunda verdikleri haberler haktır ve bunların hiçbirinden şüphe edilemez. Keza dünyada zalime o hudutsuz kudretiyle azap ederek onu cezalandıran Allah, Ahiret'te de ona azap etmeye kadirdir. Buna göre dünyada günahkarlara isabet eden azap, Ahiret azabından sadece bir örnektir. İşte bu manada Allah Teâlâ buyurmuştur ki:

103 Şüphesiz bunda, Ahiret azabından korkan kimseler için bir ibret vardır. (Ahiret azabının vaki olacağı) bu gün, insanların toplanacakları bir gündür; bu gün, (insan olsun cin olsun, bütün mahlukat tarafından) görülecek bir gündür.

104 Biz bu günü, ancak (kendi ilmimizde) malum olan bir süreye kadar erteleriz.

105 O gün gelince de, hiç kimse Allah'ın izni olmadan konuşamaz. (O gün toplanacak olanların) kimi isyankardır, kimi de mutlu...

106 İsyan edenler cehennemdedirler. Orada, onların (ızdıraptan ileri gelen) ağlayışlı bir nefes alışverişleri vardır.

107 Onlar, Rabbinin dilemesi dışında, gökler ve yer durduğu sürece orada daimidirler. Şüphesiz Rabbin istediğini yapacaktır.

103 İşte, günahları sebebiyle helak olmuş bu kavimlerin daha önce zikredilen kıssalarında, Ahiret'te cehennem azabından korkan kimseler için alınması gereken pek çok ibretler ve pek çok dersler vardır. Zira Ahiret'e ve Ahiret gününün hesap ve cezasına inanan bir insan, dünyada, Allah'ın inançsız insanların üzerine ceza olmak üzere indirdiği çeşitli azabın büyüklüğünü ve şiddetini gördüğü zaman, bu, kendisine Ahiret için umursamazlık edemeyeceği bir ders olur ve Ahiret'te, günahkarlara vaadedilen azabın çok daha büyük ve çok daha şiddetli olduğunu anlar. Bu da onun takvasını artırır ve içindeki Allah korkusunu pekiştirir; kötülüklerden uzaklaşmasına ve daha çok iyi ve hayırlı ameller peşinde koşmasına vesile olur.

İnsanların günahları sebebiyle Ahiret azabına uğratılacakları o gün, Kehf suresinin *"...Gelmiş geçmiş herkesi haşrederiz; tek birini bile terk etmeyiz."* mealindeki 47. ayetinde de ifade edildiği gibi, ilkinden sonuncusuna kadar iyi ve kötü amel sahibi olan herkesin, amellerinin muhasebesi yapılıp karşılığını görmek üzere mahşer yerinde toplanacakları bir gündür. O gün, öyle bir gündür ki bütün melekler, bütün Peygamberler, bütün ins ve cinler, kuşlar, kurtlar ve bütün hayvanlar, kısacası bütün mahlukat orada hazır olur ve o günün sahibi olan Allah, hiç kimseye zulmetmeksizin aralarında adaletle hükmeder; fakat zerre miktarı da olsa iyilik edenlere iyiliklerinin karşılığını kat kat artırarak verir.

Şunu da unutmamak gerekir ki gerek dünyada insanların ayakları altından gelen ve yerlerin sarsılması veya yarılması, yahut üstlerinden gelen ve tufan, kasırga ve yıldırım gibi çeşitli şekillerde tezahür eden azap olsun gerekse Ahiret'te cehennem ateşiyle vukubulacak azap olsun, hepsi de Allah'ın kulları üzerindeki tasarrufunun tabii bir neticesidir ve hepsi de milletlerin terbiye edilmesi için Allah'ın irade ve ihtiyarıyla gerçekleşir. Dünyada cereyan eden ve insanlar üzerine gelen bu çeşit felaketleri, İlahî tarafı bulunmayan birtakım tabiat olayları olarak değerlendirmek, mutlak inançsızlığın apaçık tezahüründen başka bir şey değildir. Nitekim bu surenin 65-66. ayetlerinde de açıklandığı gibi, Semud kavminin, kendilerine mucize olmak üzere Allah tarafından verilen bir deveyi, bütün uyarılara rağmen yine de kesmiş olmaları dolayısıyla, Peygamberler'i Salih (as) onlara: *"Yurdunuzda üç gün daha (dünya nimetlerinden) faydalanın. Bu, yalanlanmayacak bir sözdür."* demiş, Allah Teâlâ da bunun akabinde, bu hadiseyle ilgili olarak şöyle buyurmuştur: *"Nitekim emrimiz gelince, Salih'i ve onunla birlikte iman edenleri, kendi katımızdan bir rahmetle o günün azabından kurtarmıştık. Rabbin, asıl kuvvetli ve galip olan, işte O'dur. (İşte o zaman küfür işleyip) zulmedenleri ise, şiddetli bir yıldırım sesi yakalamış ve yerlerinde (hiç kimsenin kurtaramayacağı bir şekilde) yüzüstü çökekalmışlardı."*. Bunun gibi Lut kavmi de, küfürleri ve ahlak dışı davranışlarıyla İlahî azaba uğramışlar ve helak olup gitmişlerdir. Lut'un (as) onlardan ümidini kesip de *"Ah keşke size yetecek bir kuvvetim olsaydı, yahut çok sağlam bir kaleye sığınsaydım."* demesi üzerine, *"Elçiler de şöyle demişlerdi: Ey Lut! Biz Rabbinin elçileriyiz. Onlar sana asla ilişemeyeceklerdir. Gecenin bir vaktinde ailenle birlikte çık....Onlara vaadedilen (azap) sabah vaktidir. Sabah da yakın değil mi? Emrimiz gelince, oranın üstünü altına getirmiş, üzerine birbiri arkasından taşlaşmış çamur yağdırmıştık."*. (Hud suresi, 80-82). Gerek Semud kavminin gerekse Lut kavminin helakine sebep olan bu hadiseler, birer tabiat olayı gibi görülse bile, Allah Teâlâ'nın bu hadiselerle ilgili beyanını bir tarafa iterek, kavimlerin helakine sebep olan bu ve benzeri hadiseleri, yine de İlahî yönü bulunmayan birtakım tabiat olayları olarak değerlendirmek mümkün müdür?

104 Daha sonra Allah Teâlâ, kıyamet gününün ve bu günün azabının tehirini haber vermiş ve bu konuyla ilgili olarak şöyle buyurmuştur: Gerek kıyamet günü gerekse bu günün azabı, ertelenecek olursa, ancak ezelden beri hiç değiş-

meyen ve kıyamete kadar da değişmeyecek olan ilmimizde belirli olan gün ve saate kadar ertelenir. İlmimizde belirli olan bu saat geldiği zaman, kıyametin kopması ne bir dakika gecikir ne de bir dakika öne alınır. Bu, tıpkı Â'râf suresinin 34. ayetinde milletlerin ömürleriyle ilgili beyanı gibidir. Bu ayetinde Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Her milletin bir eceli vardır; buna göre, ecelleri geldiği zaman, ne bir saat geri kalırlar ne de öne geçerler."*. Bunun gibi, dünyanın da bir eceli vardır ve bu ecelin gelmesi, kıyametin kopması manasındadır. Bunun vaktini veya zamanını ise, Allah'tan başka hiç kimse bilmez. Ayet-i kerimede de zikredildiği gibi, eğer bir erteleme söz konusu olursa, bu erteleme de ancak Allah katında malum olan vakte veya ecelinin geleceği âna kadar yapılan ertelemedir ki bu da ancak, insanların böyle bir ertelemeyi gözönünde bulundurarak amellerini ıslah edip akîdelerini düzeltmeleri ve Ahiret'e iyi ameller işlemiş olarak gitmeleri için onlara tanınmış bir fırsat manasındadır. Zira Allah, kullarına karşı çok bağışlayıcı ve çok merhametlidir. Nitekim Allah Teâlâ, Kehf suresinin 58. ayetinde, bu manada şöyle buyurmuştur: *"(Kullarına karşı) çok bağışlayıcı, çok merhametli olan Rabbin, kazandıkları günah sebebiyle onları cezalandıracak olsaydı, onlar için azabını çabuklaştırırdı. Fakat onlara vaadedilen bir zaman vardır ki ondan başka sığınacak bir yer asla bulamazlar."*.

105 İşte o kıyamet günü geldiği zaman, Allah'ın izni olmadan hiç kimse konuşamaz. O gün, emir ve nehiy sahibi yalnız O'dur. Keza o gün, hiç kimsenin söz ve fiil olarak, izinsiz bir şey söylemeye veya bir şey yapmaya yetkisi yoktur. Allah Teâlâ, bu manada Nebe suresinin 38. ayetinde de şöyle buyurmuştur: *"Cebrail'in ve meleklerin saf saf durdukları gün, Rahmân'ın izin verdiği kimselerden başkası konuşamaz; konuşunca da doğru söyler."*. Tâ-hâ suresinin 108. ayetinde de, kıyamet günü bu yönüyle tavsif edilmiş ve şöyle buyurulmuştur: *"O gün hiç kimseye meyletmeden herkesi mahşere davet edene uyarlar. Rahmân için sesler kısılır; fısıltıdan başka bir şey işitemezsin."*. Buhârî (*Sahih*, I. 194; VIII. 179-180) ve Müslim (*Sahih*, I. 163) tarafından Ebû Hureyre'den nakledilen ruyetle ilgili uzun bir hadisinde yer alan Hazreti Peygamber'in şu sözleri de bu manayı teyit eder: *"...O gün Peygamberler dışında hiç kimse konuşmaz. Peygamberler'in duası ise, ey Allahım kurtar, kurtar demekten ibarettir..."*

İşte o kıyamet günü, orada toplanacak olanların bir kısmı, küfrü ve isyanı dolayısıyla bedbaht ve muazzeb, bir kısmı da imanı ve istikameti dolayısıyla bahtiyar ve mutludur. Bu sebepledir ki Allah Teâlâ, Şûrâ suresinin 7. ayetinde her iki gruptan da sözederken *"...O gün insanların bir kısmı cennette, bir kısmı da ateştedir."* buyurmuştur.

Tirmizî (*Sünen*, V. 289) tarafından nakledilen bir hadiste Ömer İbnu'l-Hattâb (ra) şöyle der: *"(O gün toplanacak olanların) kimi şakidir, kimi de said"* ayeti nazil olduğu zaman, Resulullah (sas.)'a sordum ve dedim ki: Ya Nebiyyallah! Neye göre amel edeceğiz? Yazılıp bitirilmiş şeye göre mi, yoksa henüz yazılmamış ve bitirilmemiş şeye göre mi? Resulullah (sas.) şöyle buyurdu: *"Yazılıp bitirilmiş şeye göre, ey Ömer. Kalemler onu yazmış ve kader belirlenmiştir. Ancak her nefis, neye göre yaratılmışsa, o ona kolaylaştırılmıştır."*. Tirmizî'nin hasen garib olarak tavsif ettiği bu hadisin aynı olmamakla beraber bir benzeri, Buhârî (Sahih, VII. 212) ve Müslim (Sahih, IV. 2039) tarafından Alî İbn Ebî Tâlib'den (ra) nakledilmiştir. Bu hadisinde Alî İbn Ebî Tâlib şunları anlatmıştır: Bir defasında Bakî el-Garkad mezarlığında bulunuyorduk. Yanımıza Hazreti Peygamber geldi ve oturdu; biz de etrafına oturduk. Elinde bir dal parçası vardı. Başını eğdi ve düşünceli bir şekilde yere sopa ile çizgiler çizmeye başladı. Sonra şöyle buyurdu: *"Sizden hiçbir kimse, yaratılmış hiçbir nefis yoktur ki, Allah, onun cennetteki ve cehennemdeki yerini yazmamış olsun; şaki veya said olduğu takdir edilmemiş olsun."*. Bunun üzerine orada bulunanlardan biri sordu: Ya Resulallah! Öyle ise, bizler bu yazımız üzerine durup ameli terketmeyelim mi? Hazreti Peygamber şöyle buyur-

du: *"Saadet ehlinden olan kimse, saadet ehlinin ameline varıp kavuşacaktır. Şekavet ehlinden olan kimse de şekavet ehlinin ameline kavuşacaktır. Çalışın; çünkü herkes (ne için yaratılmış ise, o kendisine) kolaylaştırılmıştır; saadet ehli, saadet ehlinin ameline kolaylaştırılmıştır; şekavet ehli de şekavet ehlinin ameline kolaylaştırılmıştır".* Resulullah (sas.) bunları söyledikten sonra şu ayeti okumuştur: *"Kim malından verir ve sakınır, en güzeli de tasdik ederse, biz de ona en kolayı hazırlarız. Kim de cimrilik eder, kendini müstağni görür ve en güzeli yalanlarsa, biz de ona en güç olanı kolaylaştırırız.".*

106 Daha sonra Allah Teâlâ, bedbaht ve bahtiyar olanların hallerini açıklamış ve birinci grup hakkında şöyle buyurmuştur: Bunlardan küfür ve isyanları dolayısıyla bedbaht ve muazzeb olanların konakları cehennemdir. Üzüntü, sıkıntı ve göğüs darlığı sebebiyle nefes alışlarında da, nefes verişlerinde de kendileri için büyük bir azap vardır.

107 Rabbin başka türlü murat etmedikçe, gökler ve yer de durduğu sürece, onlar orada ebedidirler.

Ayet-i kerimede, göklerin ve yerin ebediliğe bir ölçü olarak zikredilmesinin, kıyametin kopması halinde onların hiçbir değişikliğe uğramadan ebediyyen kalacakları düşüncesine yol açacağına hiç şüphe yoktur. Fakat kıyamet koptuğu zaman eğer gökler ve yer de yokluğa karışacak olursa, bu takdirde, küfürleri ve isyanları dolayısıyla cehenneme girenlerin orada kalış süreleri de sona ermiş olacaktır ki bunu da ebedilik olarak isimlendirmek elbette mümkün değildir. Buna göre ayet-i kerimede, kafirlerin, küfür ve isyanları sebebiyle ebediyyen cehennemde kalmalarına ölçü olmak üzere, yine ebedi olarak yerlerinde duracakları zikredilen göklerin ve yerin, bugün üzerinde insanların yaşadıkları yer ile onu çevreleyen gökler değil; fakat onların Ahiret'te yeniden yaratılacak olan gökler ve yer oldukları anlaşılır. Kısaca ifade etmek gerekirse, kıyametin kopmasıyla, bugün insanların üzerinde yaşadıkları dünya ve dünyayı çevreleyen gökler yok olur ve onların yerine, üzerinde Ahiret hayatının başlayacağı Ahiret yurdu ile onun gökleri kaim olur. Bu hayat nasıl ebedi ise, üzerinde yer alan cennet ve cehennemiyle Ahiret yurdu ve onun gökleri de ebedidir. Nitekim Allah Teâlâ, İbrahim suresinin 48. ayetinde, Allah'ın kafirlerden mutlaka intikam alacağını zikrettikten sonra, bu intikamı alacağı günü de açıklamış ve: *"(O gün,) yeryüzünün ve göklerin başka bir yeryüzü ve gökle değiştirildiği ve (herkesin kabirlerinden çıkıp) tek ve kahredici olan Allah'ın huzurunda durduğu gündür."* buyurmuştur. Bu ayet-i kerimeden anlaşıldığına göre, kıyametin kopmasıyla birlikte gökler ve yer değişecek ve onların yerini, Ahiret'e ait ebediyyen kalacak olan gökler ve yer alacaktır.

Allah Teâlâ, ayet-i kerimesinde, küfür ve isyanları dolayısıyla bedbaht ve muazzeb olanların, gökler ve yer durduğu sürece cehennemde ebedi olarak kalacaklarını zikrettikten sonra, *"Ancak Rabbinin dilediği (süre) müstesna..."* buyurarak bazı istisnalara işaret etmiştir. Bu istisna hakkında müfessirler çok değişik görüşler ileri sürmüşlerdir ki, bu görüşlerden en belirgin olanı, bazı büyük günah sahiplerinin, Peygamberler'in şefaatleri ve Allah Teâlâ'nın da meşiyyetiyle cehennemden çıkacak olmalarıdır. Yani bu gibilerin cehennemde ebedi olarak kalmaları sözkonusu değildir. Ancak bu görüş, kanaatımizce, hem Kur'an-ı Kerim'in küfürleri sabit olmuş kimseler hakkındaki ebedi cehennem hükmüne hem de yukarıdaki ayet-i kerimenin sibakına aykırıdır. Zira bilinen bir gerçektir ki, Kurân-ı Kerim, pek çok ayetiyle küfür ve isyan üzerinde direnen kimseler hakkında ebedi cehennem hükmü getirdiği gibi, imanları ve salih amelleri sabit olmuş kimselerin de ebediyyen cennette kalacaklarını tekrar tekrar haber vermiştir. İleri sürülen görüşün yukarıdaki ayet-i kerimenin sibakına aykırı oluşuna gelince bu da, sibakta sözü edilen kimselerin, isyan eden ve küfürlerinde direnen kimselerden olmaları ve dolayısıyla haklarında ebedi cehennem hükmü verilmesi sebebiyledir. Kısacası, sibakta sözü edilen kimse-

ler, Allah'ın takdir ettiği bir süreden sonra cehennemden çıkmalarına hükmedeceği mümin olup da günaha dalmış kimseler değillerdir; çünkü Allah, dilediği takdirde, ancak böyle kimselerin günahlarının bağışlanacağını ve cehennemden çıkarılacaklarını haber vermiştir. Nitekim bu konuda gelen muhtelif hadislerden de öğrenildiğine göre, "Allah'tan başka İlah yoktur." deyip de hayırlı hiçbir amel işlememiş olanlar, Allah katından bir rahmetle bağışlanıp cehennemden çıkarılacaklardır.

O halde ayet-i kerimedeki istisnanın manası nedir? Bu mana, her şeyin ancak Allah'ın meşiyyetiyle gerçekleşeceğini beyandan ibarettir. Başka bir ifadeyle, ayet-i kerimenin son ibaresinde de ifade edildiği gibi, Allah her neyi yapmayı murat ederse, onu yapar; hiçbir şey O'nun bu iradesine engel olamaz veya onu başka bir şeyle değiştiremez. Enbiya suresinin 23. ayetinde de açıkça ifade edildiği gibi, *"O, yaptığı şeyden sorulmaz; fakat onlar sorulurlar."*. Dolayısıyla Allah, isyan ettiği ve küfründe direndiği için ebediyyen cehennemde kalacak olanları, dilerse cehennemden çıkarıp cennetine sokar; fakat bu, O'nun üzerine vacip olmadığı gibi, hiç kimse de bunu veya aksini yapmaya O'nu zorlayamaz. Kısacası Allah dilerse her şeyi yapar; fakat bu, dilediği her şeyi mutlaka yapacağı manasında da değildir. Buhârî (*Sahih*, VII. 10; 182) ve Müslim (*Sahih*, IV. 2169) tarafından Ebû Hureyre'den nakledilen bir hadisinde Hazreti Peygamber: *"Sizden hiçbirinizi kendi ameli kurtaramıyacaktır."* buyurmuştu. Bunun üzerine birisi: Senide mi amelin kurtaramaz ya Resulallah? diye sordu. Resulullah (sas.): *"Evet, beni de. Şu var ki Allah, beni kendi katından bir rahmetle örtüp muhafaza eder. Ancak siz, doğruyu isteyip doğru olanı yapın."* buyurdu. Bu hadisten de anlaşıldığı gibi, her şeyin oluşu Allah Teâlâ'nın meşiyyet ve iradesine bağlıdır.

[108] Mutlu olanlara gelince, onlar da cennette olup, Rabbinin dilemesi dışında, gökler ve yer durduğu sürece, kesintisiz bir ihsan olarak orada daimidirler.

[109] (Ey Muhammed!) Daha önce, ancak babalarının taptıkları gibi tapan o müşriklerin taptıkları putlardan (ve bunun kötü akibetinden) sakın şüphe etme. Biz, elbette onların nasiplerini hiç eksiksiz ödeyeceğiz.

108 Allah Teâlâ küfürleri ve isyanları sebebiyle bedbaht ve muazzeb olanların halini açıkladıktan sonra, iman edip salih amel işleyen saadet ehlinin halini zikretmiştir ki bunlar da, Allah başka türlü murat etmedikçe ve göklerle yer baki kaldıkça, cennette ebedidirler. Bunlar, cennette kaldıkları sürece, hiç kesintiye uğramaksızın Rablerinden gördükleri atâ ve ihsan ile mutluluğun en üst derecesine ulaşırlar. Nitekim Allah Teâlâ, İnşikâk suresinin 25. ayetinde bu gruba işaret ederek *"Ancak iman edenler ve salih amel işleyenler için arkası kesilmeyen mükafat vardır."* buyurmuştur. Hazreti Peygamber de, Buhârî (*Sahih*, V. 236) ve Müslim (*Sahih*, IV. 2188) tarafından Ebû Sa'îd el-Hudrî'den nakledilen bir hadisinde şöyle buyurmuştur: *"Kıyamet günü, cennet ehli cennete, cehennem ehli de cehenneme ayrıldıktan sonra, ölüm, alacalı bir koyun suretinde getirilir ve hem cennet ehline hem de cehennem ehline onun ne olduğu sorulur. Onlar da, başlarını kaldırıp ona bakarlar ve: Evet, tanıyoruz; o ölümdür, derler. Bunun üzerine koyunun cennetle cehennem arasında kesilmesi emrolunur; o da hemen boğazlanır. Bundan sonra da onlara: Ey cennet ehli! Cennette ebedi olarak yaşayacaksınız; artık ölüm yoktur. Ve ey cehennem ehli! Siz de karargahınızda ebedisiniz; artık ölüm yoktur, diye hitap edilir."*. *Bundan sonra Resulullah (sas.) şu ayetleri okumuştur: "(Ey Muhammed!) Onlar gaflet içinde ve iman etmezlerken işin bitmiş olacağı o pişmanlık gününe karşı onları uyar. Şüphesiz, yeryüzünün ve üzerindeki herkesin varisi biz olacağız. Hepsi bize döndürülecektir."*. (Meryem suresi, 39-40). Keza Müslim (*Sahih*, IV. 2182) ve Tirmizî (*Sünen*, V. 374) tarafından Ebû Hureyre'den nakledilen bir hadisinde Hazreti Pey-

gamber şöyle buyurmuştur: "Bir münadi (cennette) şöyle nida edecektir: Sizin için daima sıhhatli kalıp ebediyyen hasta olmamak vardır; sizin için daima yaşamak ve ebediyyen ölmemek vardır; sizin için daima genç kalmak ve ebediyyen yaşlanmamak vardır; sizin için daima nimetlendirilmek ve hiç yoksulluk çekmemek vardır. İşte, Allah Teâlâ'nın "...Onlara, işte (dünyada) işlemiş olduğunuz ameller sebebiyle size miras olarak verilen cennet budur, diye seslenilir." (Â'râf suresi, 43) kavlinden muradı budur.".

109 Allah Teâlâ, imanları ve salih amelleri sebebiyle mutlu olacak cennet ehlinin, küfür ve isyanları sebebiyle de bedbaht olacak cehennem ehlinin hallerini açıkladıktan sonra, küfür ve isyanlarında direnerek Hazreti Peygamber'e düşmanlık eden Mekkelileri, daha önce küfürleri sebebiyle İlahî azapa uğratıp helak ettiği kavimlerin akibetleriyle inzar etmiş ve şöyle buyurmuştur: Ey Muhammed! Rabbinin şimdiye kadar sana zikredip açıkladığı Kur'an hükümlerinden ve Peygamber kıssalarıyla o Peygamber kavimlerinin başlarına gelen akibetten bilip öğrendin ki, Rabbinin kulları hakkında bir sünneti vardır ve değişmeyen bu sünnet gereğince, tıpkı ataları gibi Allah'ı bırakıp da kendilerine İlah edindikleri birtakım putlara ibadet eden bu müşriklerin, atalarının uğradıkları akibete aynen uğrayacaklarından ve üzerlerine indirilecek bir azap ile mutlaka helak olacaklarından asla şüphen olmasın.

İşte Mekkeli müşrikler de, cehalette atalarından farksızdırlar ve onları taklit ederek birtakım putları kendilerine İlah edinmişler ve onlara ibadet etmektedirler. Ataları nasıl bu davranışı sürdürürken, hiçbir akli dayanakları olmaksızın sadece atalarının dinine uyduklarını ve onları taklit ettiklerini söylerken, işte bunlar da atalarını örnek almakta ve onları taklit ettiklerini söylemektedirler. Allah, onların kendilerine örnek alıp taklit ettikleri atalarını nasıl cezalandırmışsa, onları da cezada hiçbir eksiklik yapmadan aynen cezalandıracaktır. Eğer onların, Allah'a şirk koşmak yanında analarına babalarına iyilik etmek, fakir fukarayı doyurmak, yakın akrabayı ziyaret etmek gibi birtakım iyilikleri veya hayırlı amelleri olmuşsa, dünyada bu amellerinin karşılığı olmak üzere onlar da rızık bolluğu, sıhhat, neşe, birtakım zararlardan korunma gibi bazı nimetlerle mükafatlandırılacaklardır. Ancak bu mükafat, İlahî adaletin bir gereği olarak sadece dünyaya mahsustur. Bu itibarla, küfür içinde yaşadıkları halde mal, mülk ve servet sahibi olan, dünyanın her çeşit nimetlerinden faydalanan, zevk ve safa içinde günlerini geçiren kimseleri gördüğün zaman, bunların hali seni şaşırtmasın. Bu hal, onlar için sadece yaşadıkları dünyaya mahsustur. Ahiret'te ise, daha önce halleri açıklanan cehennem ehli gibi ebedi olarak cehennemde kalacaklar ve cehennemin hiç sönmeyen ateşi içinde azap göreceklerdir. Bu da onların, dünyada iken kendilerini uyarmak için gönderilen Peygamber'i yalanlamalarının, dünyanın hudutsuz nimetlerine kanarak sürdürdükleri zevk ve safa âleminde Ahiretlerini unutmalarının ve maddeyi kendilerine mabud edinmelerinin bir neticesi, bir cezasıdır.

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ فَاخْتُلِفَ فِيهِ ۚ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ ۚ وَإِنَّهُمْ لَفِي شَكٍّ
مِنْهُ مُرِيبٍ ﴿١١٠﴾ وَإِنَّ كُلًّا لَمَّا لَيُوَفِّيَنَّهُمْ رَبُّكَ أَعْمَالَهُمْ ۚ إِنَّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿١١١﴾

110 Musa'ya kitabı vermiştik; fakat hakkında ayrılığa düşüldü. Eğer Rabbin tarafından önceden verilmiş bir söz olmasaydı, aralarında elbette çoktan hüküm verilmiş olurdu. Onlar, kitabın Allah katından olduğunda şüphe ve tereddüt içindedirler.

111 Şüphe yoktur ki Rabbin hepsine, yaptıklarının karşılığını tastamam ödeyecektir. O, onların yaptıklarından hakkıyla haberdardır.

Allah Teâlâ, Mekkeli müşriklere daha önceki devirlerde, Peygamberler'ini yalanlamaları, küfür üzerinde direnmeleri ve yeryüzünde fesat çıkarmaları sebebiyle helak olan kavimlerin akibetlerini hatırlattıktan sonra, bu ayetlerinde de, Musa'ya indirilen Tevrat üzerindeki ihtilafları ve kötü amelleri sebebiyle İsrailoğullarının akibetlerini ve Allah'ın onlara verdiği cezayı hatırlatmıştır. Bu da göstermektedir ki bütün fasit kafirlerin Peygamberler'ine karşı olan tutum ve davranışları birdir ve aralarında hiçbir fark yoktur. Nitekim daha önce gelip geçmiş ve küfürleri sebebiyle helak olmuş kavimler, nasıl tevhidi inkâr etmişler ve kendilerini tevhide davet eden Peygamberler'ini yalanlamışlarsa, Mekkeli müşrikler de tevhidi aynı şekilde inkâr etmişler ve kendilerini tevhide davet eden Muhammed (sas.)'in nübüvvetini inkâr ile, Rabbi tarafından ona indirilen Kitab'ı tekzip etmişlerdir. işte bu manada Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

110 Musa'ya kitabı vermiştik; fakat hakkında ayrılığa düşüldü. Eğer Rabbin tarafından önceden verilmiş bir söz olmasaydı, aralarında elbette çoktan hüküm verilmiş olurdu. Onlar, kitabın Allah katından olduğunda şüphe ve tereddüt içindedirler.

111 Şüphe yoktur ki Rabbin hepsine yaptıklarının karşılığını tastamam ödeyecektir. O, onların yaptıklarından hakkıyla haberdardır.

110 Musa'ya Tevrat adlı kitabı vermiştik. Fakat onun ölümünden sonra, gerek birtakım maddi çıkarlar uğruna gerekse makam ve mevki uğruna ihtilafa düşen İsrailoğulları, Musa'ya indirilen bu kitap üzerinde de ihtilafa düşmüşler, bir kısmı ona inanmışken, diğer bir kısmı da onu inkâr etmiştir. Oysa bu kitabın gayesi, diğer Peygamberler'e indirilen kitaplar gibi insanları tevhid kelimesi üzerinde birleştirmek ve hepsini de tek bir yola, Allah'ın hak olan yoluna yöneltmekti. Ne var ki onlar, içlerinde yeşerip büyümüş olan bir zulüm ve isyan duygusu ile Peygamberler'ine karşı gelmişler ve dosdoğru olan yoldan sapmışlardır. O halde ey Muhammed, gerek geçmiş kavimlerin kendilerini uyarmak ve hak yola davet etmek için gönderilen Peygamberler'ini yalanlamalarında ve gerekse İsrailoğullarının Peygamberler'ine indirilen Tevrat'ı inkâr etmelerinde, aynı yolu tutarak seni yalanlayan ve sana indirilen Kur'an'ı inkâr eden Mekkeli müşrikler karşısında, kendini üzüntüye sokup harap etmemen için yeter derecede kuvvetli sebepler vardır. Her şeyden önce şu husus çok iyi anlaşılmış olmalıdır ki insanlar birbirlerinden çok farklı yaratılmışlardır ve her birinin inanç ve imanı da aynı derecede değildir. Aralarında iman edenler olduğu gibi, küfreden ve küfürlerinde direnenler de vardır. Bu bakımdan nasıl daha önceki kavimler, kendi Peygamberler'ini yalanlamışlar ve hatta onlardan bazılarını öldürmüşlerse, senin kavmin içerisinde de aynı işi sana karşı yapmak isteyenler elbette çıkacaktır. Bu itibarla kavminin sana karşı olan bu tutum ve davranışı seni öfkelendirmesin; içine korku ve keder sokmasın. Eğer Rabbinin bu asi kavim hakkında sebkat etmiş kelimesi bulunmasaydı, yani onun hakkında Rabbinin ezelî ilminde bulunan ve kader denilen İlahî hükmün belirlenmiş olan süresine tehiri sözkonusu olmasaydı, geçmiş kavimlerde olduğu gibi, asîlerin hemen helaki gerçekleştirilir, müminler de kurtarılırdı. Nitekim Tâ-hâ suresinin 129. ayetinde aynı manada *"Eğer Rabbin tarafından verilmiş bir söz ve belirli bir süre olmasaydı, (onlar üzerine de azap) hemen lazım gelirdi."* denildiği gibi, Şûrâ suresinin 14. ayetinde de *"Milletler, kendilerine ancak ilim geldikten sonra aralarındaki çekememezlik yüzünden ayrılığa düşmüşlerdir. Eğer belirli bir süreye kadar Rabbin tarafından verilmiş bir söz olmasaydı, şüphesiz aralarında hemen hüküm verilirdi."* denilmiş ve aynı mana teyit edilmiştir.

İnsanlar arasında zuhûr eden ve genellikle maddi menfaatlere dayanan bu ihtilaflar, sadece bu sa-

haya münhasır kalmamış, fakat onları hakka ve adalete davet etmek için gelen din ve iman sahasına da intikal etmiş ve özellikle onların dünyadaki hayatlarını tanzim etmeye yönelen Peygamberler'le onlara indirilen kitaplar üzerinde yoğunlaşmıştır. Nitekim kendilerine kitap verilenlerden gerek Yahudiler gerekse Hıristiyanlar, Tevrat ve İncil üzerinde ihtilafa düşmüşler, bu ihtilaf ise, yazılı Tevrat nüshalarının Babil hücumları sonucu imha edilmesi, İncil'in de, Hıristiyanların ilk üç asır boyunca Romalıların mezaliminden hep saklanmak zorunda kalmalarından tam olarak yazılamamış olması sebebiyle, daha da şiddetlenmiştir. Bu ihtilaf neticesinde, gerek Yahudiler gerekse Hıristiyanlar, kitaplarının Allah katından olup olmadığı hususunda şüphe ve tereddüt içinde kalmışlardır.

111 Fakat şurası bir gerçektir ki, Allah'ın kitabı üzerinde ihtilafa düşenler, yani onu inkâr edenlerle ona iman edenler, Allah'ın tayin ettiği bir vakitte onun huzurunda mutlaka toplanacaklar, Allah da onların bu amellerinin karşılığını onlara mutlaka ödeyecektir. İnkâr edenler, inkârlarının karşılığını, iman edenler de imanlarının karşılığını tastamam alacaklardır. Çünkü Allah, herkesin ne yaptığını ve ne yapmak istediğini hakkıyla bilir; hiçbir şey O'nun bilgisi dışında cereyan etmez.

فَاسْتَقِمْ كَمَآ أُمِرْتَ وَمَنْ تَابَ مَعَكَ وَلَا تَطْغَوْا ۚ إِنَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿١١٢﴾ وَلَا تَرْكَنُوٓا إِلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا
فَتَمَسَّكُمُ النَّارُ وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ أَوْلِيَآءَ ثُمَّ لَا تُنْصَرُونَ ﴿١١٣﴾

112 (Ey Muhammed!) Emrolunduğun gibi dosdoğru ol. Seninle birlikte tövbe edenler de (doğru olsunlar); aşırı gitmeyin. Zira Allah, yaptıklarınızı hakkıyla görür.

113 (Allah'a şirk koşup) zulmedenlere güvenme; aksi halde ateş size de dokunur. Sizin için Allah'tan başka hiçbir dost yoktur. Sonra yardım da göremezsiniz.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, gelip geçmiş kavimlerin tevhid ve nübüvvet meselelerindeki ihtilaflarını zikrederek, bunların, gerek dünyada gerekse Ahiret'te amellerinin karşılığını mutlaka göreceklerini açıkladıktan ve iyi amel sahiplerini ebedi cennet nimetleriyle müjdeleyip, kötü amel sahiplerini de sonu hiç gelmeyecek cehennem azabıyla tehdit ettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, Peygamber'ine ve onunla birlikte olan müminlere, akîde, amel, ahlak ve ilim gibi bütün üstün vasıfları şamil olan istikameti, yani dosdoğru olmayı emretmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

112 (Ey Muhammed!) Emrolunduğun gibi dosdoğru ol. Seninle birlikte tövbe edenler de (doğru olsunlar); aşırı gitmeyin. Zira Allah, yaptıklarınızı hakkıyla görür.

113 (Allah'a şirk koşup) zulmedenlere güvenme; aksi halde ateş size de dokunur. Sizin için Allah'tan başka hiçbir dost yoktur. Sonra yardım da göremezsiniz.

112 Allah Teâlâ, Peygamber'ine ve onunla birlikte iman etmiş olan bütün Müslümanlara, gerek itikat ve amel yönünden gerekse ahlak yönünden ifrat ve tefrite kaçmadan dosdoğru olmalarını emretmiştir. Zira itikat, amel ve ahlakta doğruluk, Allah'ın zatında ve sıfatlarında tevhidini gerektirdiği gibi, Ahiret'te yeniden dirilme, hesap ve ceza, cennet ve cehennem, melekler ve Arş gibi gayba ait olan ve Allah tarafından verilen bütün bilgilere iman etmeyi, keza Allah'ın Kur'an-ı Kerimde yer alan ibâdât ve muamelatla ilgili bütün emir ve nehiylerine de sımsıkı sarılmayı gerektirir. Bu ise, imanın en yüksek derecesi olup, ancak nefisleri-

ni zabt-u rabt altına alan ve onun çeşitli heva ve heveslerine karşı koyan insanların ulaşabilecekleri bir mertebedir. Yunus suresinin 89. ayetinde de görüldüğü gibi, Allah Teâlâ, Musa ve Harun'a da bunu emretmiş ve şöyle buyurmuştur: *"İkinizin de duası kabul olunmuştur. Dosdoğru olun; bilmeyenlerin yoluna da uymayın."*. Bu dereceye sahip olanların Allah katındaki mükafatları ise, kıyamet günü meleklerin her türlü korku ve hüzünden onları emin kılarak cennetle tebşir etmeleridir. Bununla ilgili olarak Allah Teâlâ, Fussilet suresinin 30-32. ayetlerinde şöyle buyurmuştur: *"Rabbimiz Allah'tır deyip sonra da dosdoğru olanların üzerine melekler "Korkmayın; üzülmeyin; size vaadolunan cennetle sevinin; biz, dünya hayatında da, Ahiret hayatında da sizin dostlarınızız. Çok bağışlayan ve çok merhametli olan Allah'tan bir ikram olmak üzere, orada size, canınızın çektiği ve istediğiniz her şey vardır." diyerek inerler."*. Hazreti Peygamber de, Müslim (*Sahih*, I. 65) tarafından rivayet edilen bir hadisinde, "Ya Resulallah! Bana öyle bir söz söyle ki, senden sonra onu artk hiç kimseye sormayayım." diyen Sufyân İbn Abdillah es-Sekafî'ye şu karşılığı vermiştir: *"Allah'a iman ettim, de, sonra da dosdoğru ol."*.

Gerek Allah Teâlâ'nın Peygamber'ine gerekse Hazreti Peygamber'in Sufyân es-Sekafî'ye *"Dosdoğru ol."* emirleri, hiç şüphesiz, onların doğru olmamalarından kaynaklanan bir emir değildi. Aksine, Hazreti Peygamber'in doğruluğundan şüphe etmek mümkün olmadığı gibi, onun ashabından biri olan es-Sekafî de doğruluğu ile tanınan bir kimse idi. Fakat Hazreti Peygamber'e ve diğer bütün müminlere yöneltilen bu emirden maksat, doğruluk üzerinde devam ve sebat etmeleri idi. Keza Hazreti Peygamber de es-Sekafî'ye *"Dosdoğru ol."* dediği zaman bu manayı kasdetmişti.

Allah Teâlâ, Peygamber'ine ve onunla birlikte bütün müminlere doğruluk üzerinde sebat etmelerini ve ondan hiç şaşmamalarını emrettikten sonra, onları, doğruluğun zıddı olan tuğyandan, isyandan ve Allah'ın hududunu tecavüzden menetmiş ve insanları helake götüren bu kötü davranışlardan sakındırmak için, işledikleri bütün amellerin Allah tarafından görüldüğünü bildirerek onları tehdit etmiştir. Filhakika Allah, kim ne yaparsa yapsın veya ne yapmayı düşünürse düşünsün, O, her şeyi görür ve bilir, sonra da herkesi işlediği fiilin karşılığı ile cezalandırır. O, hiçbir şeyden gafil olmadığı gibi, hiçbir şey de O'ndan gizli değildir.

Burada şunu da belirtmek gerekir ki, Kur'an-ı Kerim'in başlıca hedefi de, insanları doğruluğa, tuğyandan ve isyandan sakınmaya davettir. Bu sebepledir ki Şûrâ suresinin 15. ayetinde Peygamber'ine hitapla şöyle buyurmuştur: *"(Ey Muhammed!) Sen insanları birliğe davet et ve emrolunduğun gibi dosdoğru ol. Onların heveslerine uyma. Ve de ki: Allah'ın indirdiği bütün kitaplara iman ettim; aranızda adaletli davranmakla emrolundum. Allah, bizim de Rabbimizdir, sizin de Rabbinizdir. Bizim amellerimiz bize, sizin amelleriniz de size aittir. Bizimle sizin aranızda husumet ve delile gerek yoktur. Allah, aramızı birleştirir. Dönüş, nasıl olsa O'nadır."*.

113 Daha sonra Allah Teâlâ, müminleri, küfürlerinde inat ederek nefislerine zulmeden kafirlere meyletmekten menetmiş ve ister sevgiyle olsun, ister bir menfaat karşılığı olsun, isterse bazı davranışlarının hoşa gitmesi veya onlardan beklediği bir yardım sebebiyle olsun, zalimlere hiçbir surette meyletmeyin; aksi halde size de ateş dokunur, buyurmuştur. Zira zalimleri dost edinerek onlara yaklaşmak da zulümdür ve hiçbir zulüm karşılıksız kalmaz. Şunu da unutmamak gerekir ki insan için, ona faydası dokunacak ve onu Allah'ın azabından koruyacak yine Allah'tan başka hiçbir dost yoktur. Ancak Allah'ın insana gerçek bir dost olması ve her çeşit kötülük karşısında ona yadım etmesi için, o insanın zulümden veya küfürden uzak kalması gerekir. Nitekim Allah Teâlâ, Bakara suresinin 270. ayetinde *"...Zalimlerin hiçbir yardımcıları yoktur."* buyurduğu gibi, Hacc suresinin 71. ve Fâtır suresinin 37.ayetlerinde de *"...Zalimler için hiçbir yardımcı yoktur."* buyurmuştur.

وَاَقِمِ الصَّلٰوةَ طَرَفَيِ النَّهَارِ وَزُلَفًا مِّنَ الَّيْلِ ۭ اِنَّ الْحَسَنٰتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّاٰتِ ۭ ذٰلِكَ ذِكْرٰى لِلذّٰكِرِيْنَ ۚ﴿۱۱۴﴾

وَاصْبِرْ فَاِنَّ اللّٰهَ لَا يُضِيْعُ اَجْرَ الْمُحْسِنِيْنَ ﴿۱۱۵﴾

[114] Gündüzün iki tarafında ve gecenin gündüze yakın vakitlerinde namazı dosdoğru kıl. İyilikler kötülükleri giderir. Bu, ibret alacak olanlara bir öğüttür.

[115] Sabret; şüphesiz Allah, iyilik edenlerin ecrini zayi etmez.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, Peygamber'ine ve müminlere istikameti, yani dosdoğru olmayı emrettikten, buna karşılık Allah'ın yahut dinin hududunu tecavüz etmeyi ve küfürleriyle nefislerine zulmeden kafirlere yaklaşıp onlarla dostluk kurmayı menettikten sonra, Allah'a imanla birlikte dinin en önemli rükunlarından olan ve ibadetlerin başında yer alan namazı, daha sonra da sabrı zikretmiş ve gündüzün iki tarafında, gecenin de gündüze yakın olan vakitlerinde namaz kılmayı emretmiştir.

Ayet-i kerimenin çeşitli şekillerde nakledilmiş muhtelif nüzul sebepleri vardır. Buhârî (*Sahih,* V. 214) ve Müslim (Sahih, IV. 2115)'in İbn Mes'ûd'dan (ra) rivayetlerine göre, bir adam bir kadını öpmüş, sonra da Resulullah (sas.)'e gelerek bu hadiseyi anlatmıştı. Bunun üzerine *"Gündüzün iki tarafında ve gecenin gündüze yakın vakitlerinde namazı dosdoğru kıl. İyilikler kötülükleri giderir. Bu, ibret alacak olanlara bir öğüttür."* ayeti indirildi. Adam: "Bu benim için mi?" diye sorunca, Resulullah (sas.): "Ümmetimden bununla amel edecek olan herkes için" buyurdu. Müslim (*Sahih,* IV. 2116) ve Tirmizî (*Sünen,* V. 289)'nin naklettikleri farklı bir rivayette ise, İbn Mes'ûd şunları anlatmıştır: Bir adam, Resulullah (sas.)'e geldi ve: Ya Rasulallah! Ben, şehrin uzak yerlerinden birinde bir kadına el uzatıp ondan faydalandım. Ona sarılıp öptüm; yalnız cinsî münâsebette bulunmadım. İşte bu işi yapan benim; hakkımda dilediğin hükmü ver, dedi. Bunun üzerine orada bulunan Ömer, adama: Allah senin ayıbını gizlemiş, sen de kendini gizleseydin, dedi. Ancak Resulullah (sas.) ona hiçbir şey söylemedi; adam da kalkıp gitti. Fakat bir süre sonra arkasından bir kimse gönderdi ve onu çağırttı. Adam gelince ona *"Gündüzün iki tarafında ve gecenin gündüze yakın vakitlerinde namazı dosdoğru kıl. İyilikler kötülükleri giderir. Bu, ibret alacak olanlara bir öğüttür."* ayetini okudu. Bunun üzerine oradaki cemaattan biri: Ya Rasulallah! Bu hüküm özellikle o adam için midir? diye sordu. Resulullah (sas.): "Hayır; insanların hepsi için." buyurdu. Tirmizî (*Sünen,* V. 292) tarafından nakledilen ve hasen sahih olarak tanımlanan başka bir hadiste, Ebu'l-Yusr şunları anlatmıştır: Hurma satın almak için bir kadın bana geldi. Ona, evde bu hurmanın daha güzeli var, dedim. Kadın benimle birlikte eve geldi ve içeri girdi. Ona karşı içimde bir arzu duydum ve onu öptüm. Daha sonra Ebû Bekr'e geldim ve ona bu hadiseyi anlattım. Bana, bunu içinde gizli tut; tövbe et ve kimseye anlatma, dedi. Ancak ben sabredemeyip Resulullah (sas.)'e geldim ve her şeyi ona anlattım. Bana: "Allah yolunda gazaya çıkan bir kimsenin arkasından onun hanımına böyle bir şey mi yaptın?" dedi. İşte o zaman kendimin cehennem ehlinden olduğumu sandım ve keşke o saatte Müslüman olsaydım diye temenni ettim. Resulullah (sas.) ise, uzun süre başını önüne eğip düşündü; ta ki Allah ona *"Gündüzün iki tarafında ve gecenin gündüze yakın vakitlerinde namazı dosdoğru kıl. İyilikler kötülükleri giderir. Bu, ibret alacak olanlara bir öğüttür."* ayetini indirdi. Sonra ona geldim ve bana bu ayeti okudu. Bunun üzerine ashabı ona: Ya Rasulallah! Bu ayet ona mı mahsûstur; yoksa bütün insanlara mı? di-

ye sordular da Resulullah (sas.): Bütün insanlar içindir, cevabını verdi.

Gerek yukarıda zikrettiğimiz hadislerden ve gerekse Bakara suresinin *"Ey iman edenler! Sabrederek ve namaz kılarak (Allah'tan) yardım dileyin; şüphesiz Allah, sabredenlerle beraberdir."* mealindeki 153. ayetinden de anlaşılacağı üzere, üzerinde durduğumuz bu iki ayet, müminlerin, istemeyerek de olsa, işlemiş oldukları bir kusur sebebiyle, hem kusurlarının bağışlanması hem de kulluk görevlerini ifa edebilmeleri için, namaz kılarak ve sabrederek Allah'tan yardım istemeleri manasındadır. İşte bu manada Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[114] Gündüzün iki tarafında ve gecenin gündüze yakın vakitlerinde namazı dosdoğru kıl. İyilikler kötülükleri giderir. Bu, ibret alacak olanlara bir öğüttür.

[115] Sabret; şüphesiz Allah, iyilik edenlerin ecrini zayi etmez.

114 Biraz önce de işaret ettiğimiz gibi, bu iki ayetin konusu, müminlerin, namaz ve sabırla Allah'tan yardım istemeleriyle ilgilidir. Namazla ilgili olması yönünden ayet-i kerimenin delalet ettiği mana, namaz vakitlerinin tahdidi olup, bununla, müminlere namazlarını, rükünleri, şartları ve sıfatlarıyla tam olarak eda etmeleri emredilmiştir. Kul ile Rabbi arasındaki bağlantı yönünden namazın delalet ettiği mana ise, nefsi bütün kirlerden temizlemesi, Rabbin rızasını kazandırması ve büyük küçük her çeşit kötülüğe engel olmasıdır.

Namaz vakitlerinin tahdidiyle ilgili olarak ayet-i kerimede iki tabir zikredilmiştir ki, bunlardan birincisi, *"Gündüzün iki tarafı"* manasına gelen *tarafeyi'n-nehâr* olup sabah, öğle ve ikindi namazlarını şamildir. İkinci ibare ise, *"Gecenin gündüze yakın tarafları"* manasına gelen *Zulfen mine'l-leyl* ibaresidir ve akşam ile yatsı namazlarını şamildir. Buna göre, Kur'an-ı Kerim'de sık sık müminlere yöneltilen namazla ilgili emirlerin, bu ayet-i kerimeyle günün beş vaktine tahsis edilmiş olduğu anlaşılır ki, bu vakitlerin diğer ayetlerde de zikredildiği görülür. Mesela:

1) İsra suresinin 78. ayetinde *"Güneşin batıya yönelmesinden gecenin karanlığına kadarki namazı ve sabah namazını kıl..."* buyurulmuş ve bununla beş vakit namaz kasdedilmiştir. *Güneşin batıya yönelmesi* ile kasdedilen mana, gündüz vakti olup bu vakitte kılınan namazlar da öğle ve ikindi namazlarıdır. *Gecenin karanlığı* ise, güneşin batışından sonraki vakte delalet eder ve bu vakitte kılınan akşam ve yatsı namazlarıdır. Sabah namazı ise, ayet-i kerimede ayrıca zikredilmiştir.

2) Rum suresinin 17-18. ayetlerinde *"Akşamı ettiğiniz ve sabaha erdiğiniz vakitlerde Allah'ı tesbih edin. Göklerde ve yerde, yatsı vaktinde ve öğleye eriştiğinizde hamd O'na mahsûstur."* buyurulmuş ve keza beş vakit namaz kasdedilmiştir. Sabah vaktine erişildiğinde sabah namazı zikredilmiş, akşam vakti içerisine de, öğleden sonraki namazlarla diğer namazlar sokulmuştur.

3) Tâ-hâ suresinin 130. ayetinde *"...Güneşin doğuşundan ve batışından önce ve gece saatlerinde Rabbini hamd ile tesbih et. Ve gündüzün taraflarında da tesbih et ki, sevapından hoşnut olasın."* buyurulmuş ve günün beş vakit namazı kasdedilmiştir.

Allah Teâlâ, bir günde eda edilmesi gereken beş vakit namazı emrettikten sonra, bu namazın faydalarını zikretmiş ve *"İyilikler kötülükleri giderir."* buyurmuştur. Buna göre, içerisinde beş vakit namazın da bulunduğu her hayırlı iş veya her iyi ve güzel amel, daha önce işlenmiş olan kötü ve çirkin bir amelin günahını siler ve götürür. Bu sebepledir ki Ahmed İbn Hanbel (*Musned*, V. 228)'in Mu'âz İbn Cebel'den (ra) naklettiği bir hadiste de görüldüğü gibi, Hazreti Peygamber, *"Kötülüğün peşinden, onu silip götürecek bir iyilik yap; insanlara da güzel muamele et."* buyurmuştur. Aynı manada başka bir hadis Ebû Zerr (ra) tarafından rivayet edilmiştir. Tirmizî (*Sünen*, IV. 355) ve Ahmed İbn Hanbel (*Müsned*, V. 153) tarafın-

dan nakledilen bu hadisinde Hazreti Peygamber şöyle buyurmuştur: *"Nerede olursan ol, Allah'tan kork. Kötülüğün ardından onu yok edecek bir iyilik işle; insanlara da güzel muamele et."*.

İnsan için en hayırlı amellerin başında, hiç şüphesiz günde beş vakit olarak kılınan namaz gelir. Namaz, geçmiş günahlar için keffaret olan ve onları ortadan kaldıran bir ibadettir. Nitekim Müslim (*Sahih,* I. 209) tarafından Ebû Hureyre'den rivayet edilen bir hadisinde Hazreti Peygamber: *"Büyük günah işlemedikçe, beş vakit namaz ve iki Cuma, aralarında işlenen günahlara keffarettir."* buyurmuş, Buhârî (**Sahih,** I. 134), Tirmizî (*Sünen,* V. 151), Nesâ'î (*Sünen,* I. 231) ve Ahmed İbn Hanbel (*Müsned,* II. 379)'in yine Ebû Hureyre'den naklettikleri bir hadisinde de: *"Birinizin kapısında suyu bol bir nehir bulunsa ve her gün o nehirde beş defa yıkansa, ne dersiniz, üzerinde hiç kir bırakır mı?"* diye sorması üzerine, orada bulunanlar: Hayır, hiç kir bırakmaz, demişler, bunun Üzerine Resulullah (sas.) de: *"İşte bu, her gün kılınan beş vakit namaz gibidir. Allah onunla bütün günah ve hataları yok eder."* buyurmuştur. Buhârî (*Sahih,* I. 48) ve Müslim (*Sahih,* I. 205)'in naklettikleri bir hadiste ravi Humrân, Osmân İbn Affân'ın (ra) nasıl abdest aldığını haber verdikten sonra, onun şu sözlerini nakletmiştir: "Resulullah (sas.)'i şu benim abdest alışım gibi abdest alırken gördüm. Abdestini tamamladıktan sonra buyurdu ki: *"Her kim benim şu abdestim gibi abdest alır, sonra kalkıp içinden namazla ilgisi olmayan şeyler düşünüp konuşmaksızın iki rekat namaz kılarsa, geçmiş günahları mağfiret olunur."*.

Ayet-i kerimede kötülükleri gidereceği zikredilen *hasenat,* her çeşit kötülüğü terketmek ve onlardan uzak kalmak da dahil, salih amellerin hepsini de şamildir. Ancak burada şunu da belirtmek gerekir ki, salih amel işlemek suretiyle giderilecek olan kötülük veya ayet içerisindeki tabiriyle *seyyiat,* büyük günahlardan ziyade küçük günahların karşılığıdır ve iyi amellerle ancak küçük günahları örtmek mümkün olur. Büyük günahlar ise, onlardan sakınmayı ve işlendiği takdirde de tövbe etmeyi gerektirir. Başka bir ifadeyle iyi ameller, küçük günahlar için keffaret olsa bile, büyük günahlar için keffaret sayılmaz ve Nisa suresinin *"Eğer nehyolunduğunuz büyük günahlardan sakınırsanız, biz de sizin kusurlarınızı örter ve sizi şerefli bir makama sokarız."* mealindeki 31. ayetinin de delalet ettiği gibi, tövbe etmedikçe bu günahlardan kurtulmak mümkün değildir. Nitekim yukarıda zikrettiğimiz bir hadisinde de Hazreti Peygamber *"Büyük günahlar işlmedikçe, beş vakit namaz ve iki Cuma, aralarında işlenen günahlara keffarettir."* buyurarak bunu açık bir şekilde ifade etmiştir.

Ancak tövbenin kabul edilmesi ve büyük günahların bağışlanması için, tövbeyle ilgili bazı şartları da gözden uzak tutmamak gerekir. Dört madde içerisinde zikredilebilecek olan bu şartlar şunlardır: Büyük günah işlemekten şiddetle kaçınmak; daha önce işlenmiş olan büyük günahtan dolayı pişmanlık duymak; ileride öncekine benzer bir günah işlememeye azmetmek; işlenmiş olan büyük günahın eserini ortadan kaldırmaya yardımcı olacak salih ameller peşinde koşturmak.. İşte, her nasılsa şeytana uymuş ve büyük günah işlemekten nefsini kurtaramamış olan bir kul, bundan nedamet duyarak, kendisini aynı hataya düşürecek olan davranışlardan kaçınır ve bir daha aynı hatayı işlememeye azmeder, sonra da yukarıda zikredilen hadislerde de görüldüğü gibi, abdest alıp namaz kılarak ve diğer güzel amelleri de işleyerek azmini takviye ederse, Allah katında tövbesi makbul olur ve daha önce işlediği büyük günahın cezasından kurtulur.

Allah Teâlâ, iyiliklerin kötülükleri mutlaka ortadan kaldıracağını beyan ettikten sonra, daha önceki ayetinde Peygamber'ine ve yanındaki tövbe edenlere yönelttiği dosdoğru olmak ve dinin hududunu tecavüz etmemek hususundaki emrine işaret etmiş ve bunun, vaz-u nasihatten ibret almasını bilenler için bir ibret, ve mutlaka kulak verilmesi gereken bir nasihat olduğunu bildirmiştir.

115 Ey müminler! Günün beş vaktinde kılmakla emrolunduğunuz namazın sizin üzerinize yükleyeceği birtakım meşakkatleri bulunduğuna hiç şüphe yoktur. Nitekim Tâ-hâ suresinin 132. ayetinde *"Ailene namazı emret ve sen de ona sabırla devam et." denilerek* bu meşakkate işaret edilmiştir. Keza küçük de olsa, daha önce nefsinizin heva ve heveslerine uyarak işlediğiniz birtakım günahlardan kurtulmak için artırdığınız iyi ve güzel amellerinizin de size güçlük vereceği muhakkaktır. Fakat ne olursa olsun, bu meşakkatlere katlanarak ve onlara sabır göstererek onların size kazandıracağı ecir ve sevabı artırın. Zira Allah, işlediğiniz bu güzel amellerle kazanacağınız ecir ve sevabı asla zayi etmez. Aksine, küçük de olsa, işlediğiniz iyi amelin karşılığını kat kat artırarak verir.

فَلَوْلَا كَانَ مِنَ الْقُرُونِ مِنْ قَبْلِكُمْ أُولُوا بَقِيَّةٍ يَنْهَوْنَ عَنِ الْفَسَادِ فِي الْأَرْضِ إِلَّا قَلِيلًا مِمَّنْ أَنْجَيْنَا
مِنْهُمْ ۚ وَاتَّبَعَ الَّذِينَ ظَلَمُوا مَا أُتْرِفُوا فِيهِ وَكَانُوا مُجْرِمِينَ ﴿١١٦﴾ وَمَا كَانَ رَبُّكَ لِيُهْلِكَ الْقُرَىٰ بِظُلْمٍ وَأَهْلُهَا
مُصْلِحُونَ ﴿١١٧﴾ وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَجَعَلَ النَّاسَ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَا يَزَالُونَ مُخْتَلِفِينَ ﴿١١٨﴾ إِلَّا مَنْ رَحِمَ رَبُّكَ ۚ
وَلِذَٰلِكَ خَلَقَهُمْ ۗ وَتَمَّتْ كَلِمَةُ رَبِّكَ لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ ﴿١١٩﴾

[116] Sizden önceki nesillerden aklı başında olanlar, (küfürleriyle zulmedenleri) yeryüzünde fesat çıkarmaktan alıkoyamazlar mı idi? Halbuki onlar arasında kurtardıklarımızdan ancak çok azı bunu yapmış; o zulmedenler ise, kendilerini ifsat eden nimetlerin peşine düşmüşler ve suçlu olmuşlardır.

[117] Yoksa Rabbin, ahalisi ıslah edici kimseler olan şehirleri zulm ile helak edecek değildir.

[118] Eğer Rabbin dileseydi, insanları tek bir ümmet yapardı. Oysa, işte ihtilâf edip durmaktadırlar.

[119] Ancak Rabbinin merhamet ettikleri, (bu ihtilaftan) istisnâ teşkil ederler. Zaten Allah, insanları bunun için yaratmıştır. Ve böylece, Rabbinin "Muhakkak cehennemi bütün cin ve insanlarla dolduracağım." sözü, yerine gelmiş olacaktır.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, Peygamberler'ini yalanlayan ve küfür üzerinde ısrar eden kavimlerin dünya ve Ahiret'teki akibetlerini ve son Peygamber'i Muhammed (sas.)'in, bu kavimlerin akibetlerini hatırlatarak kendi kavmini inzar edişini zikrettikten ve gerek Peygamber'inin ve gerekse ona iman edip onunla birlikte tövbe eden müminlerin, hem doğruluk yönünden hem de küfürleriyle nefislerine zulmedenlerden uzak durmaları yönünden üzerlerine düşen vecibeleri beyan ettikten sonra, bu ayetlerinde, daha önce kıssalarını naklettiği kavimlerin, üzerlerine indirilen şiddetli bir azap ile helak edilişlerinin başlıca iki sebebini zikretmiştir. Bu sebeplerden birincisi, helak edilen kavimler içerisinde onlara iyiliği emredip kötülükten menedecek bir topluluğun bulunmamasıdır. Nitekim Âl-i İmran suresinin 104. ayetinde bunun gereğine işaret edilmiş ve şöyle denilmiştir: *"Sizden, hayra çağıran, iyiliği emredip kötülükten nehyeden bir topluluk oluşsun. İşte asıl kurtuluşa erenler bunlardır."*. İkinci sebep ise, hayra çağıran ve iyiliği emredip kötülükten nehyeden bir topluluk bulunsa bile, onların da sayılarının çok az olması dolayısıyla kavim üzerinde herhangi bir etkileri olmamış; dolayısıyla küfürlerinde direnip nefislerine zulmeden ve yeryüzünde fesat çıkaran kavim ileri gelenleri, dünya nimetlerinin peşinde koşmaktan

ve makam ve mevki hırslarını tatmin etmekten başka birşey düşünmemişlerdir. İşte bu manada Allah Teâlâ buyurmuştur ki:

[116] Sizden önceki nesillerden aklı başında olanlar, (küfürleriyle zulmedenleri) yeryüzünde fesat çıkarmaktan alıkoyamazlar mı idi? Halbuki onlar arasında kurtardıklarımızdan ancak çok azı bunu yapmış; o zulmedenler ise, kendilerini ifsat eden nimetlerin peşine düşmüşler ve suçlu olmuşlardır.

[117] Yoksa Rabbin, ahalisi ıslah edici kimseler olan şehirleri zulüm ile helak edecek değildir.

116 Geçmiş devirlerde, küfür üzerinde direnmeleri ve yeryüzünde fesat çıkarmaları yüzünden helak ettiğimiz kavimler içerisinde, mensup oldukları kavimleri şerden, fesattan ve zulümden uzaklaşmaya ve hayra yönelmeye davet edecek, onları her çeşit kötülükten menedip yalnız iyiliği onlara emredecek aklı başında, basiret sahibi topluluklar yok mu idi ki azabımız bu kavimler üzerine indiği zaman, çok azı dışında helak olmaktan kurtulamamışlardır. Şurası bir gerçektir ki zulüm ve fesat, bir kavim içerisinde yaygınlaşmadıkça o kavmin helaki cihetine gidilmemiştir. Bununla beraber bu kavimlerden biri helak edildiği zaman, içlerinde sayıları çok az olan bir topluluğun bu helaktan kurtulmuş olması da göstermektedir ki, bunlar, Peygamberler'ine tabi olan ve kavimlerini hayra çağıran, iyiliği emredip zulümden, kötülükten ve fesattan meneden müminlerdir. Ne var ki bu topluluğun sayıca çok az olması, onların kavimleri karşısında tesirsiz kalmalarına sebep olmuş; zalimler ise, onlara kulak vermek yerine kendi nefislerinin heva ve heveslerine tabi olmuşlar, bu da onları en şiddetli azap ile helake götürmüştür. Şüphesiz Allah, hiçbir kavmi zulümle helak etmemiştir; fakat onlar, hem küfürlerinde direnmek hem de bolluk ve bereketin kendilerine kazndırdığı dünya hırsı ile azgınlık içinde yaşamak suretiyle nefislerine zulmetmişler ve bu yüzden de helak edilmişlerdir.

117 Yoksa Allah, halkı ıslah edici olan ve aralarında hakkı ve adaleti uygulayan şehirleri onlara zulmederek helak etmemiştir; kısacası O, asla zalim değildir. Nitekim bu surenin 101. ayetinde *"Biz onlara (yokolup gitsinler diye) zulmetmemişizdir; fakat onlar, kendilerine zulmetmişlerdir..."* buyurduğu gibi, Fussilet suresinin 46. ayetinde de kendisinin*"... hiçbir surette kulları için zalim olmadığını"* açıkça beyan etmiştir. Kur'an dilinde zulüm, Lokmân suresinin 13. ayetinde Lokman'ın oğluna yönelttiği *"Ey oğulcuğum! Allah'a sakın şirk koşma; zira şirk en büyük zulümdür."* mealindeki nasihatında da açıkça görüldüğü gibi, çok defa şirk manasında kullanılmış ve Allah'ı bırakarak birtakım putları İlah edinen ve onlara ibadet eden kavimler, nefislerine zulmetmiş olmaları dolayısıyla zalim olarak tavsif olunmuşlardır. Ancak burada şu hususu da belirtmek gerekir ki müfessirlerin bu ayet-i kerimeden anladıkları manaya göre, Allah Teâlâ, bir kavim içerisinde hak ve adalet uygulandığı, yahut başka bir ifade ile, o kavmin fertleri, birbirlerini ıslah edici oldukları, birbirlerinin hakkına ve hukukuna riayet ettikleri ve aralarında adil davrandıkları sürece, sırf şirkleri yüzünden o kavmi helak etmemiştir. Binaenaleyh, Allah'ın üzerlerine indirdiği azap ile helak olan kavimler, zulümleri, yani Allah'a şirk koşmuş olmaları yanında, fesat içinde yaşayıp birbirlerinin hakkına ve hukukuna tecavüz etmeleri ve aralarında adaleti gözetmemeleri yüzünden helak olan kavimlerdir. Nitekim Nûh, Hud, Salih, Lut ve Şuayb (a.him.s.)'ın kavimlerinin helaki de, sırf Allah'a şirk koşmaları yüzünden olmamış, fakat insanlarının biribirlerine eziyet etmeleri yüzünden olmuştur.

[118] Eğer Rabbin dileseydi, insanları tek bir ümmet yapardı. Oysa, işte ihtilaf edip durmaktadırlar.

[119] Ancak Rabbinin merhamet ettikleri, (bu ihtilaftan) istisna teşkil ederler. Zaten Allah, insanları bunun için yaratmıştır. Ve böylece, Rabbinin "Muhakkak cehennemi bütün cin ve insanlarla dolduracağım." sözü, yerine gelmiş olacaktır.

118 Allah Teâlâ, davranışları veya yaşayışları ne olursa olsun, hiçbir insanı veya hiçbir kavmi ona sadece zulüm olsun diye helak etmediğini, fakat helak olan her fert veya kavmin, sadece kendi amellerinin karşılığını gördüklerini açıkladıktan sonra; hem kudretinin büyüklüğünü göstermek hem de kavminin iman etmesi ve tevhide yönelmesi için aşırı derecede bir arzu ve istek içerisinde bulunan sevgili Peygamber'inin, kendisini bu derece sıkıntıya sokmaması hususunda uyarmak için, eğer Rabbin dileseydi, bütün insanları tek bir dinin inanmış kimseleri yapardı, demiştir. Nitekim bu manada gelen Yunus suresinin 99. ayetinde de *"Eğer Rabbin dileseydi, yeryüzünde bulunan herkes, topyekun iman ederdi. Hal böyle olunca, sen, insanları mümin oluncaya kadar zorlayıp duracak mısın?"* buyurmuş ve insanların zorlama ile değil, fakat kendi iradeleriyle iyi veya kötü olan yolu seçtiklerini açıklamıştır. Bundan da anlaşılmaktadır ki Allah Teâlâ, hiçbir insanı veya hiçbir kavmi, hak din üzerinde birleşmeleri için zorlamamış, fakat seçimlerini onların kendi irade ve isteklerine bırakmıştır ki bu da, dindeki teklîfin aslıdır. Zira küfür veya iman, Allah'ın kendi iradesiyle kullarını yönelteceği bir yol olsaydı, onlara dinle ilgili emir ve nehiylerde bulunmaz, bu emir ve nehiylere uyanları cennetle müjdeleyip, karşı gelenleri de cehennemle tehdit etmezdi. Zaten insanların birbirinden farklı yollara yönelmeleri ve bir kısmının iman etmişken diğer bir kısmının da küfür üzerinde direnmesi de göstermektedir ki her insan, iman veya küfür olarak kendi yolunu seçmekte hür olup herhangi bir zorlama altında değildir. Bununla beraber şunu da unutmamak gerekir ki kendi yarattığı kulları üzerinde elbette mutlak hâkimiyetin gerçek sahibi Allah'tır ve eğer O dilemiş olsaydı, elbette bütün insanları küfür veya iman üzerinde birleştirirdi. Fakat O, yarattığı insanlardan hangisinin iman ve amel yönünden daha güzel ve daha üstün olduğunu gözler önüne sermek, yahut onları imtihan etmek için böyle bir şey murat etmemiş ve herkesi kendi haline bırakmıştır. Onların ihtilaf içinde bocalayıp durmaları da bunun apaçık delilidir.

119 Ancak iman ve amellerinin güzelliğiyle ilgili olarak, haklarında Allah'ın ilmi sebkat etmiş olan kulları, O'nun merhametine mazhar olarak bu ihtilaftan uzak kalırlar. Bunlar, Peygamberler'in kendilerine haber verdikleri dinle ilgili bütün gerçekleri kabul edip onlara inanırlar; emir ve nehiylere tabi olarak bunların gerektirdiği bütün amelleri hiç eksiksiz ifa etmeye çalışırlar. Zaten, biraz önce de belirttiğimiz gibi Allah, insanları, iman ve amelleri yönünden imtihan ederek, iman eden ve imanlarının gereği olan salih amelleri de işleyen kullarını cennet nimetleriyle mükafatlandırmak, küfredenleri ve kötü amel peşinde koşanları ise, cehennem azabıyla cezalandırmak için yaratmış ve bunu Kur'an-ı Kerim'de sık sık tekrarlamıştır. Halen üzerinde durduğumuz Hûd suresinin 7. ayetinde *"Hanginizin amelinin daha güzel olduğunu denemek için gökleri ve yeri altı günde yaratan O'dur..."*, Mülk suresinin 2. ayetinde *"Hanginizin daha güzel amel sahibi olduğunuzu denemek için ölümü ve hayatı yaratan da (O'dur)."*, En'âm suresinin 165. ayetinde *"Sizi yeryüzünün halifeleri yapan, size verdiği şeylerle sizi imtihan etmek için bazınızın derecesini bazınızın üstüne yükselten O'dur..."*, Mâide suresinin 48. ayetinde *"... Eğer Allah dileseydi, sizi tek bir ümmet yapardı. Fakat size verdiği şeylerde sizi denemek için (böyle yapmadı)..."*, Enbiya suresinin 35. ayetinde *"Her nefis ölümü tadacaktır. Bir imtihan olarak sizi şerle ve hayırla deneriz. Zaten yine bize döndürüleceksiniz."* buyurarak her insanın kendi amelleriyle deneneceğini beyan etmiştir ki bu da, onlardan bir kısmının cennet nimetleriyle mükafatlandırılırken,

diğer bir kısmının da cehennem azabıyla cezalandırılacağının apaçık delilini teşkil eder.

İnsanların iman ve amellerine göre değerlendirilmeleri neticesinde, hem cennet oraya layık olan ve onun nimetleriyle mükafatlandırılmayı hak edenlerin ebediyyen kalacakları bir makam olacak hem de cehennem dünyada iken söz dinlemeyip iman etmeyen ve kötü ameller peşinde koşan küfür ehlinin de ebediyyen azap görecekleri bir yer olarak kalacaktır. Böylece, Â'râf suresinin 16-18. ayetlerinde de açıklandığı gibi, Adem ve eşi henüz cennette iken onları aldatarak yasak ağaca yaklaşmalarını sağlayan, kendisinin ateşten Adem'in ise çamurdan yaratılmış olmasını sebep göstererek Adem'den daha hayırlı olduğunu iddia eden, sonra da cennetten kovulması üzerine Rabbine karşı gelerek "Beni azdırman sebebiyle, ben de insanlar için (onları saptırmak maksadıyla) senin dosdoğru yoluna mutlaka oturacağım. Sonra onlara, önlerinden, arkalarından, sağlarından ve sollarından yaklaşacağım. Ve sen onların çoğunu şükrediciler olarak bulmayacaksız." diyen İblis'e, Rabbinin "Yerilmiş ve kovulmuş olarak cennetten git. İnsanlardan her kim sana uyarsa, cehennemi hep sizlerle dolduracağım." sözü de gerçekleşmiş olacaktır. Filhakika Allah Teâlâ, Secde suresinin 13-14. ayetlerinde de bu söze işaret etmiş ve şöyle buyurmuştur: "Eğer dileseydik herkese hidayet ederdik. Fakat benden bir söz sadır olmuştur: Cehennemi mutlaka oraya layık cin ve insanlarla dolduracağım. (Sonra onlara diyeceğim ki:) Bu gününüze kavuşmayı unutmuş olmanız dolayısıyla onun azabını tadın. Biz de sizi unuttuk. Yapmış olduklarınızdan dolayı ebedi azabı tadın.".

Buhârî (*Sahih*, VIII. 186) ve Müslim (*Sahih*, IV. 2186-2187)'in Ebû Hureyre'den naklettikleri bir hadisinde Hazreti Peygamber, cennetle cehennem arasındaki bir münakaşayı anlatmış ve şöyle buyurmuştur: "Bir gün cennet ve cehennem münakaşaya giriştiler. Cennet şöyle dedi: Ne oluyor ki, bana insanların sadece zayıfları ve hakir görülenleri giriyor. Cehennem ise ona, ben de büyüklenenler ve zalimler için seçildim, diye cevap verdi. Bunun üzerine Allah Teâlâ cennete: Sen benim rahmetimsin; ben seninle kullarımdan dilediğime rahmet ederim; cehenneme de: Sen de benim azabımsın; ben seninle dilediğime azap ederim. Her biriniz de dolacaksınız, buyurdu. Ne var ki cehennem bir türlü dolmak bilmez ve daha var mı? demeye başlar. Bunun üzerine Allah ayağını onun üzerine koyar ve yeter yeter, der.".

وَكُلًّا نَّقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ اَنْۢبَآءِ الرُّسُلِ مَا نُثَبِّتُ بِهٖ فُؤَادَكَ ۚ وَجَآءَكَ فِيْ هٰذِهِ الْحَقُّ وَمَوْعِظَةٌ وَّذِكْرٰى لِلْمُؤْمِنِيْنَ ﴿١٢٠﴾ وَقُلْ لِّلَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ اعْمَلُوْا عَلٰى مَكَانَتِكُمْ ۚ اِنَّا عٰمِلُوْنَ ﴿١٢١﴾ وَانْتَظِرُوْا ۚ اِنَّا مُنْتَظِرُوْنَ ﴿١٢٢﴾ وَلِلّٰهِ غَيْبُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَاِلَيْهِ يُرْجَعُ الْاَمْرُ كُلُّهٗ فَاعْبُدْهُ وَتَوَكَّلْ عَلَيْهِ ۚ وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُوْنَ ﴿١٢٣﴾

120 Peygamberlerin haberlerinden sana anlattığımız bütün bu kıssalarla senin kalbini pekiştiriyoruz. Ayrıca bu kıssalardan, sana (dinin esasını teşkil eden) hak ile, müminler için bir öğüt ve ibret gelmiştir.

121 (Ey Muhammed!) İman etmeyenlere de ki: "Gücünüzün yettiğince (küfrünüzü) işleyin. Biz de (gücümüzün yettiğince Allah'ın bize verdiği görevi) yapacağız.".

122 "(Neticeyi) bekleyin; biz de bekleyeceğiz.".

123 Göklerin ve yerin gaybı Allah'a aittir. Her iş O'na döndürülür. Bu itibarla O'na ibadet et ve O'na güvenip dayan. Rabbin yaptıklarınızdan elbette gafil değildir.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, geçmiş devirlerde gönderilen Peygamberler'in kavimleriyle olan kıssalarını zikrettikten ve bu kavimlerin Peygamberler'ini yalanlamalarını, Allah'tan başka birtakım putları İlah edinerek onlara ibadet etmek suretiyle O'na şirk koşmalarını, kendilerine gönderilen Peygamberler'in bütün uyarılarına rağmen yine de küfür üzerinde direnmelerini ve bunun neticesi olarak da nasıl helak edildiklerini açıkladıktan sonra, yukarıdaki ayetlerinde daha önce zikredilen bu kıssalardan, gerek son Peygamber Hazreti Muhammed (sas.) için ve gerekse ona tabi olan müminler için hasıl olan faydaları başlıca iki yönden ele alarak değerlendirmiştir. Bunlardan birincisi, Hazreti Peygamber'in, daha önce gelip geçmiş Peygamberler gibi, kavminin inançsız kişilerinden görmesi muhtemel çeşitli eza ve cefalar karşısında göstereceği sabırla Peygamberlik görevinin kalbinde pekiştirilmesi, diğeri ise, bu kıssalardan alınması gereken vaaz, nasihat ve ibretin yeniden hatırlatılmasıdır. Daha sonra Allah Teâlâ, sureye başladığı gibi, yine ibadet ve Allah'a tevekkül emriyle onu sona erdirmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

120 Peygamberler'in haberlerinden sana anlattığımız bütün bu kıssalarla senin kalbini pekiştiriyoruz. Ayrıca bu kıssalardan, sana (dinin esasını teşkil eden) hak ile, müminler için bir öğüt ve ibret gelmiştir.

121 (Ey Muhammed!) İman etmeyenlere de ki: "Gücünüzün yettiğince (küfrünüzü) işleyin. Biz de (gücümüzün yettiğince Allah'ın bize verdiği görevi) yapacağız.".

122 "(Neticeyi) bekleyin; biz de bekleyeceğiz.".

123 Göklerin ve yerin gaybı Allah'a âittir. Her iş O'na döndürülür. Bu itibarla O'na ibadet et ve O'na güvenip dayan. Rabbin yaptıklarınızdan elbette gafil değildir.

120 Ey Muhammed! Daha önceki Peygamberler'den her birinin, küfür üzerinde direnen kavimleriyle nasıl cidal ve münakaşaya giriştiklerini, bu kavimlerin davete konu teşkil eden tevhid ve iman hususunda Peygamberler'ini nasıl yalanlayıp onlara nasıl çeşitli eza ve cefayı reva gördüklerini, bu eza ve cefalar karşısında o Peygamberler'in nasıl sabır ve sebat gösterdiklerini, Allah'ın zalimlere karşı Peygamberler'ine ve onlara tabi olan müminlere nasıl yardım elini uzatıp onları selamete çıkardığını, buna karşılık onlara düşman olan kafirleri nasıl dünya üzerinde önce hor ve hakir kılıp sonra da helak ettiğini kıssalar halinde sana anlattık. Bu kıssaları sana anlattık, çünkü bunlarda gerek senin için ve gerekse müminler için çok önemli iki büyük fayda vardır:

1) Her şeyden önce senin, kavmine karşı risalet görevini ifa ederken, daha önceki Peygamberler'in fiil ve davranışlarıyla kavimlerinden gördükleri çeşitli tepkilerden aldığın ibretlerle kalbini pekiştirmek istedik. Zira senden önceki Peygamberler, aynı görevi ifa ederken, kavimleri tarafından sadece yalanlanmakla kalmamışlar, aynı zamanda onlardan pek çok eza ve cefa görmüşlerdir. Buna rağmen onlar, hem kavimlerinin kendilerini yalanlamalarına hem de eza ve cefalarına katlanmışlar ve büyük sabır göstererek Peygamberlik görevlerini ifa etmişlerdir. Neticede Allah, kendi dostlarına yardım etmiş, düşmanlarını da rezil ve rüsvay ederek perişan eylemiştir. Bu bakımdan daha önce gönderilen bu Peygamberler'de senin için ibret alacağın güzel örnekler vardır.

2) Bu kıssalardan hasıl olan ikinci büyük fayda da, onların anlatılmasıylea dinin aslını teşkil eden ve Allah'ın vahdaniyyetiyle ibadetin yalnız O'na hasredilmesinden, öldükten sonra dirilmeden, hesap ve cezadan ibaret olan ve müminler için vaz-u nasihat ve ibret teşkil eden hakkın sana gelmiş olmasıdır. Kısaca ifade etmek gerekirse, bu kıssalarda, tevhidin ve nübüvvetin inkâr edilmesi mümkün olmayan apaçık delilleri gelmiştir.

121 Allah Teâlâ, Hûd suresi içinde anlatılan kıssaların gerek Peygamber'ine ve gerekse müminlere getirdiği iki büyük faydayı zikrettikten sonra, Peygamber'ine hitap ederek, onun Rabbi katından getirip tebliğ ettiği dinin temel esaslarına inanmayan ve onları reddeden kafirleri tehdit manasında, onlara şöyle demesini emretmiştir: Ey Muhammed! Senin Rabbin katından getirdiğin dine inanmayan o kafirlere de ki: Tuttuğunuz yolda gitmeye ve elinizden geleni yapmaya devam edin. Biz de kendi yolumuzda gitmeye ve Rabbimizin bize indirdiklerini elimizden geldiğince size tebliğ etmeye devam edeceğiz. Nitekim Allah Teâlâ, Tûr suresinin 29-31. ayetlerinde de şöyle Buyurmuştur: *"(Ey Muhammed!) Sen öğüt vermene devam et. Rabbinin nimeti dolayısıyla sen ne bir kahinsin ne de bir mecnun.. Yoksa "O bir şairdir; biz, zamanın helak edici hadiselerini onda bekliyoruz." mu diyorlar? Onlara de ki: Bekleyin bakalım. Ben de sizinle beraber bekleyenlerdenim."*. Gerçek böyle olunca, Kehf suresinin 29. ayetinde de ifade edildiği gibi, *"Hak, Rabbinizden gelmiştir. Dileyen iman etsin, dileyen küfretsin"*...

122 Siz, tercih ettiğiniz küfür yolunda giderken, biraz önce zikredilen Tûr suresinin 30. ayetinde de açıklandığı gibi, zaman içinde başımıza gelecek ölümle veya herhangi bir musibetle helak olup gitmemizi ve böylece bizden kurtulmayı beklediğinize hiç şüphe yoktur. Aklınızda başımıza gelmesini beklediğiniz her ne varsa, siz yine de onu beklemeye devam edin. Biz de sizinle beraber, sizden önce gelip geçen ve sizin gibi küfür üzerinde direnen kavimlerin üzerlerine inen azabın bir benzerinin sizin üzerinize de gelmesini bekleyeceğiz. Ve neticede kimin başına neyin geleceğini hep birlikte göreceğiz. Gerçek olan şudur ki Kasas suresinin 37.ayetinde açıklandığı üzere, Musa'nın (as) Firavun ve adamlarına da söylediği gibi, "Rabbim, kendi katından hidayeti getireni ve dünyanın iyi akibetinin kime ait olacağını daha iyi bilir. Şu muhakkaktır ki zalimler, asla iflah olmazlar.".

123 Allah Teâlâ küfründe direnenleri, daha önce kıssaları anlatılan kavimlerin başlarına gelen akibetle tehdit ettikten sonra, daha önce gelip geçen Peygamber kıssalarıyla birlikte açıkladığı tevhidin, nübüvvetin, ba's ve cezanın apaçık delillerini zikrettiği Hûd suresini, tevhidini, ilmini, kudretini ve diğer sıfatlarını câmi veciz bir ifadeyle sona erdirmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

Geçmişte ve gelecekte göklerin ve yerin bütün sırlarını bilmek, yalnız Allah'a mahsustur; O'ndan başka hiç kimsenin bunları bilmesi mümkün değildir. O'nun ilmi, gizli veya açık, külliyyat veya cüziyyat, var olan veya olmayan, her şeyi çepeçevre kuşatmıştır. Hiçbir şey O'nun ilmi veya bilgisi dışında değildir. Bütün her şeyin masdarı ve mebde'i O'dur ve dönüşleri de O'na olacaktır. Dilediği her şeyi yapmaya kadir olup kudreti hiçbir şeyle sınırlı değildir.

İşte Allah, zikredilen bu sıfatlarla muttasıf olduğuna göre, yalnız O'na ibadet et ve bütün işlerinde yalnız O'na güvenip dayan; çünkü bu sıfatları kendinde cemeden başka bir İlah ve başka bir mabud yoktur. Kim Allah'a tevekkül ederse, O, ona yeter. Şunu da hiçbir zaman hatırından çıkarma ki iyi veya kötü her ne yapar yahut güzel veya çirkin her ne söylersen, O, senin bu yaptıklarından ve söylediklerinden asla gafil değildir. Bu itibarla kim iyilik ederse, zerre miktarı da olsa onun karşılığını görür; kim de kötülük ederse, o da onun karşılığını bulur.